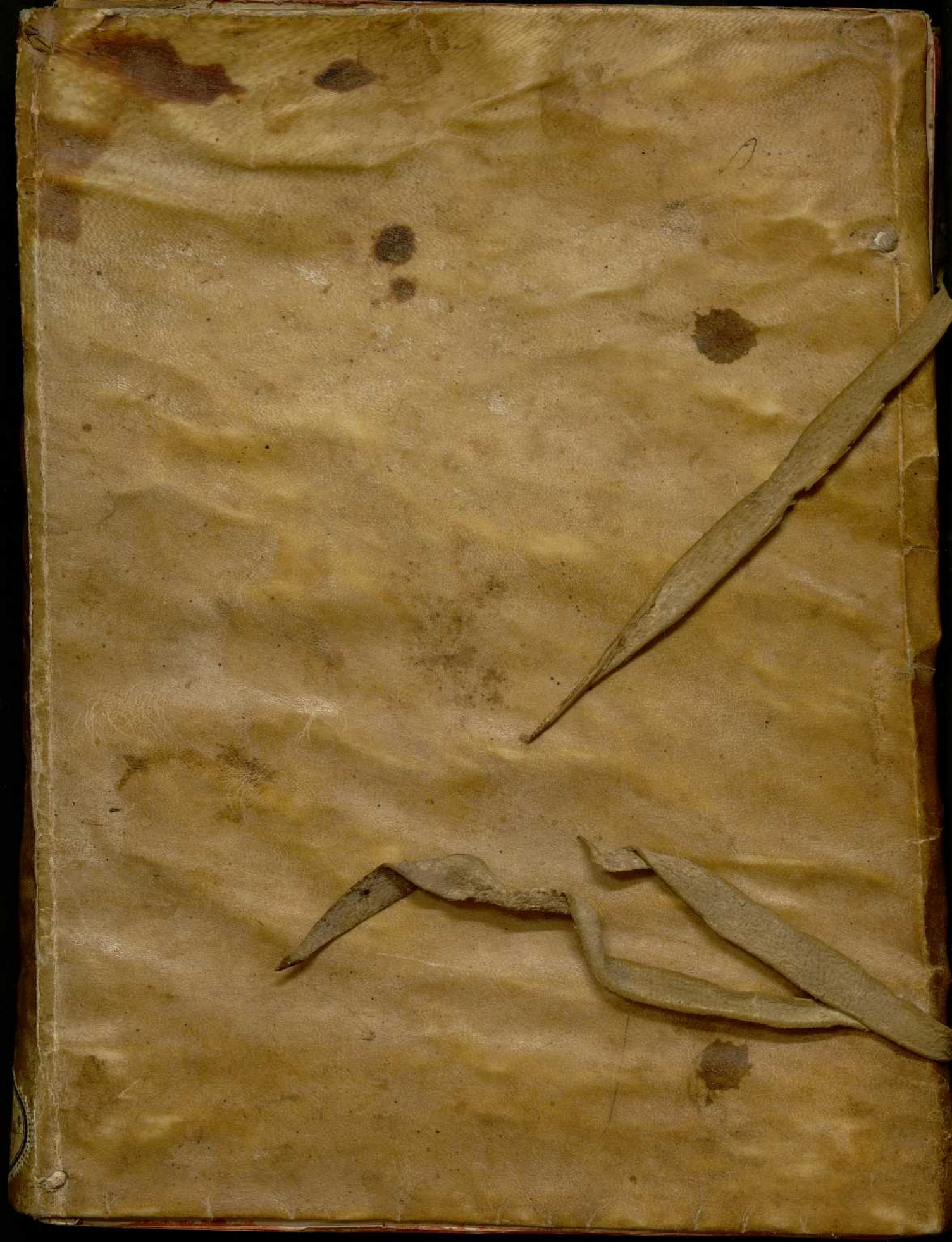

9
Arias
Montanus
In Prophez
tae.

No. A
19-134^e

Univ. de la Plata
134

79-61-3

l.a. T. 23

Microfilm

3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

Universitaria
134

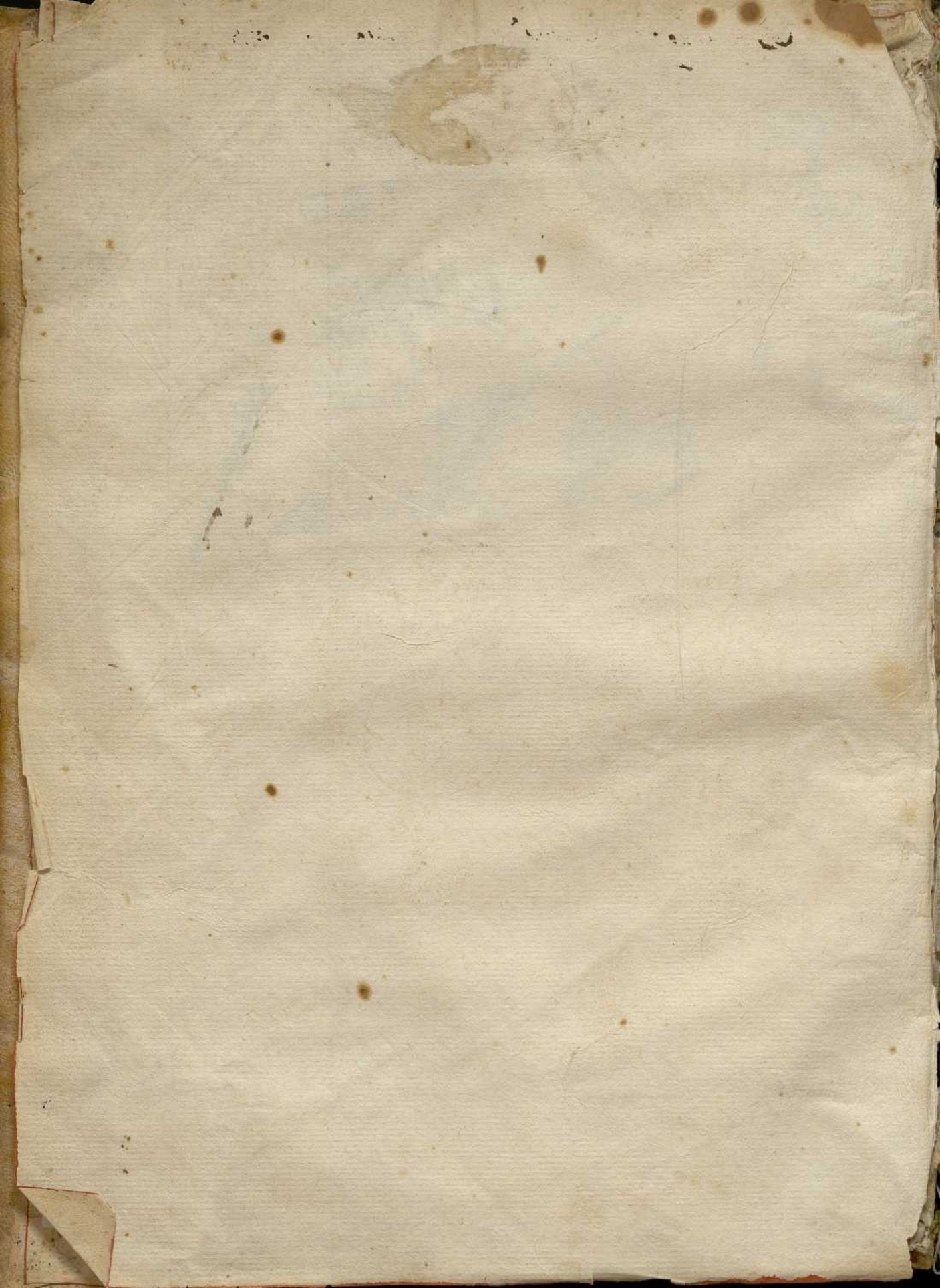
79-81-3

l.a. T. 23

Microfilm

340

Del Colegio de la Compañia de Jesus de Granada B.B. 8 R. 7358

NATVRAE HISTORIA,

PRIMA IN MAGNI OPERIS
CORPORE PARS,

Benedicto Aria Montano descriptore.

REGI SECVLOR. IMMORTALI ET INVISIBILI
SOLI DEO SAC.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
c13. 1331.

16. 240

11803058

INSTITUTUM

HISTORIA

PRIMA IN MAGNI

CORPORIS

RECTORIS

ET

SOLI

ANNO

EX OFFICINA

APUD JOHANNEM MOREM

CL. 1600

S^{M.Æ} ROM. ECCLESIAE MATRI
BENED. ARIAS MONTANVS
EX DEO FELICITATEM ET
AMPLIFICATIONEM SVMMAM.

DROMISSI olim nobis magni operis partem primam, quam vocari placuit ANIMAM, nuper Deus absolutam edendam-que propitius præstitit, cuius numini ac muneri, quidquid veram publicæ ac priuatæ vtilitatis meretur laudem, singulariter debemus, nihil prorsus nostro vel ingenij vel industriæ arrogantes nomini. Eiusdem verò secundam partem operis quoniam breui absoluere non possumus, & postulari imò flagitari à pietatis amatoribus audimus, citra vllam vel inuidiam vel cunctationem exhibere conamur, idq; sedulò ac seriò agimus, assiduis dierum etiam festorum (quos in sacris curandis & agendis gratis ponere nulla vetat religio) impendendis operis, perpetuo quidem & contento studio, non tamen continuato vt optaremus labore, sed eo variis ætatis, valetudinis, itinerum ærumnis, alienorumque negotiorum interpellationibus & curis interrupto; ex quibus magna pars nobis vel inuitis præter votum & institutum inopinatò plerumque solent accidere, eæque in iis præsertim
* 2 regio-

regionibus, quæ rarissimam amicorum iisdem studiis deditorum suppetere possunt copiam, quorum diligentia in promouendo opere iuuaricuperemus. Huius verò dum cetera formantur membra, quod erudiri & utcumque poliri potuit, caput iam nunc exhibemus, ita comparatum ut seorsum etiam specie & contemplatione sui eruditorum in his artibus oculos animumque detinere posse non dubitemus: quorum varia futura uti non ambigimus iudicia, ita nec moramur quominus ceteras prosequamur partes, quas, ut summo, vero, & unico auctore Deo presentente & promouente ponere & concinnare contingat, piorum & simplicium candidorumque, quos plurimos isto sacro in gremio Ecclesia Mater alis & foues, precibus ac votis multum nos adiutum iri confidimus: cum primisque tuam exoptamus gratiam, cuius unius obsequiis & seruituti nosmet iam pridem citra ullam vel augendam rei, vel comparandam gloriæ auiditatem aut spem dicauimus. illud satis superque nobis operarum, sumptus & laboris per omnem vitam ponendi præmium ducentes, ut si non pretio & elegantia, artisque laude, animi tamen pietate & studio donaria nostra tibi commendata probarentur: atque hoc pacto maiora & cultiora ingenia ad vberimas & pulcherrimas fruges, easdemque ex abundantis largiffimique fontis, hoc est, sacri verbi ac scripti quater-

geminis

geminis fluminibus irrigatas & alitas, fundendum excitarentur; ea tantum communicandas causa, ut qui vel adhuc per ætatis teneritudinem lacte pascuntur, vel per adultæ iam mentis ac sensuum validiorum vires solidiore utuntur cibo, cuncti, quamquam non pariter, pari tamen studio unicam illam communionem votis omnibus optent, curent, & poscant, quæ idem scire, idem velle, idemque posse est in Sponso tuo Christo Iesu, sapientia ac virtute Dei, cuius æterna apud superos inferosque maiestas & constat laus. Hispali, ex conuentu equestris ordinis D. Iacobi, ipsis Calendis Ianuariis cIo Io xciiii.

3 NATV-

NATURÆ HISTORIÆ

S I V E

PRIMÆ IN CORPORE PARTIS

ARGVMENTVM.

ELEGIA VOTIVA.

VNC proprias mundi causas ortusque recentis,
Et faciem & vires differere incipiam.
Atque ea quæ quondam iuuenem condiscere multis
Et meminî è variis lecta referre libris;
Et meminî, & magnæ curæ longique laboris
Pœnitet, incertas dum sequor vsque vias.
Nondum ter quinos ætas mea iunxerat annos,
Naturæ cum non diceret esse rudis.
Astrorum & cæli motus, didicique figuras
Lunæ, & inæqualis tempora solstitij:
Æquales luci ac tenebris communiter horas
Bina dies terris omnibus vt faceret.
Multa mihi de principiis, de fine, modisque,
Multaque de formis dicere, ludus erat.
Ludus erat certè, nunc sentio, damnaque tanti
Temporis elapsi nunc doleo atque fleo.
Et pudet inuidiæ ac laudis: nam vtramque subimus,
Dum docti famam, dum petimus pretium:
Dum nostra aut placita, aut tumidi dictata magistri
Clamose frustra prosequimur studio:
Nec tamen heu propius rebus distamus ab ipsis,
Quam vel pura dies dissidet à tenebris.
Vos moneo, ingenui queis grata scientia veri est,
Quos iuuat in solido ponere posse gradum:
Heu fugite exiguam vitæ diffundere summam,
Atque hominum incertas ire caute vias.
Magnum iter ingressis quoniam contingere finem
Non datur, aut propriis figere limitibus:
Quid mirum? ipsa etiam queis primum sistere gressum
Conueniat, non est cernere principia.
Hic antiqua canit rerum primordia casum
Discussisse vagis consocianda modis.

Primam

Primam hic materiam reperit, facit iste secundam;
Auctori incerto cætera contribuunt.
Fingit at ille Chaos, nec quidquam protinus omnes
Scilicet esse volunt, quod fuit ante nihil.
Quisque sui metitur enim res primaque rerum
Fundamenta modo & viribus ingenij.
Hæc sibi dum fingunt, & inania condere verba
Soliciti intendunt, nil nisi verba serunt.
Quidam laudat aquam, præfert contrarius ignem,
Materiam primam qui superesse negant.
Quid memorem quanto cæpta est Priuatio plausu,
In parteis experts utque vocata venit?
Victor ouans, palmam visusque apicemque mereri,
Quique elementa prior quique quaterna dabat,
Infestas idem pugnas & prælia plura
Intulit, & nullas, bella per, inducias:
Nec tantum inter aquam atque ignem terramque polumque est,
Quantum animos inter cernere dissidium.
Pars formas elementa suas confundere mixtis
Rebus ait, sed pars viribus illa ligat.
Nec solam hæc fallunt læduntque pericula mentem,
Humana antecapit vita sed exitium.
Iudicium sæpe hinc aded medicina requirit;
Hinc spes pastorem ludit & agricolam:
Hinc, Deus & quas homini prodesse benignus
Artes instituit, concipiunt vitium.
Moribus humanis præceps miserandaque multum
Iactura ex tanto turbine sæpe venit.
Quippe vbi cæca præit ductrix inscitia veri,
Decipit hic pulchri dedecus in speciem.
Ipse ego non semel illusus persæpe querebar
Hæc mecum, atque bonis contuleram sociis.
Illi nil nostro visi sentire dolore
Mitius. hoc nobis triste leuamen erat.
Alme parens doctorque Deus rectorque animorum,
Queis verum simplex queis pietasque placet;
Quas mea mens & quam multas tibi dicere laudes
Debeat, haud tempus continet aut numerus.
Tu me turbatum, per totque incerta vagantem
Excipis à proprio consilio ac reuocas.
Indulgere meo ingenio renuisque verasque, &
Qui iam tum vir eram me puerum esse iubes.

Tuque

Tuque volens miseransque tui sacra in atria templi
Ducis communi non adeunda pede.
Hic ubi miratus faciem veri que bonique
Ad viuum pictis intueor tabulis:
Credite mortales, quamquam depicta figura,
Aspirare mihi & viuere visa tamen;
Atque loqui audita est contemplatumque monere;
Omne puer, sapias, hinc pete principium.
Parce puer, iam parce hominum te tradere vanis
Vocibus, & vanis credere pollicitis.
Hæc tibi lux prima est, hæc ianua prima petenti
Panditur, ediscas hinc rudimenta puer.
Sis puer attentus, neu cures quod tibi barba
Candidior iam sub forcipe tonsa cadit.
Post ubi teque diu meditantem prima tenebunt
Atria, duceris per loca sacra magis.
Duceris, ne curre puer, neu tu tibi tantum
Strenuus adproperes vltiora sequi.
Neu lucem tu præuenias, aurora quiesque
Ante auctore Deo sunt capienda tibi.
Interea, quæ contingent partire libenter
Exiguo atque auido discere vera gregi.
His Deus explebit mentem, lumenque beatum
Porriget, vt quæ tu videris, & videant.
Hinc sitis atque fames veniet maiora videndi,
Crede modò, & iussis obsequere imperiis.
Nam nisi deficias credens desisque petendo,
Iam dabit ipse Deus quod satur esse queas.
Inde minora mihi sunt cetera, friuola sordent,
Diuinum cordi est inde mihi studium.
Ergo pater Deus, ipse bonus felicia vota
Atque mihi, atque gregi perficias humili.

BENED.

BENED. ARIÆ MONTANI
IN PRÆFATIONEM HISTORIÆ
GENERIS HVMANI
ANNOTATIONES.

IN GVLS animantium generibus suum opus I.
propositum ad exercendum] vt boni labor & ad
agrorum culturam idonea cum obsequio vires. Vbi Prou. 14.
apparent plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo
cc bouis. equo verò velocitas, ad ferendumq; sessorum cc
patientia tribuitur. Equus paratur ad diem belli. Ac Prou. 21.
non in maioribus animantium generibus tãtum do-
ctrina hæc firmatur, sed in minimis etiam atq; adeò
in abiectissimis (qualia quæ dicuntur insecta sunt)
mirandis exemplis adstruitur. Namq; cuniculo cau-

tionem, formica prouidentiam cum diligentia coniunctam, locustis ordinem,
araneis industriam adscriptam legimus. Quatuor sunt minima terra, & ipsa Prou. 30.
sunt sapientiora sapientibus. Formica populus infirmus, qui præparat in messe cc
cibum suum. Lepusculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem cc
locusta nõ habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio siue aranea ma- cc
ribus nititur, & moratur in ædibus regis. Tria sunt quæ bene gradiuntur. Leo cc
fortissimus bestiarũ ad nullius pauebit occursum. Gallus succinctus lumbos suos, cc
& aries, neque est rex qui resistat ei. Quamobrem ad humane vite institutio-
nem multa ex animantium ceterarum ingenio, natura & exercitatione disci
cognosciq; posse Iob prædicabat: Nimirum interroga iuuenta & docebunt te, & Iob 12.
volatilia celi & indicabunt tibi. Cetera quæ ad animalium notitiam referun- cc
tur, paulo post, vbi de creatione sermo incidet, exponemus.

Hominem animantium omnium principem] Præstantissimum ani- 6.
mantium omnium hominem esse factum sacra scripta abundè docent, utpote à
Deo singulari consilio constitutum materia præ ceteris eccellente, & opera at-
tentioneque singulari. Cetera animalia à terra prodita cognoscuntur non spon-
te, sed verbo Dei iubente, virtutemque terra ad creandum addente. S. S. E. Et Gen. 1.
creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei cc
creauit illum. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspi- Gen. 2.
rauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. cc
Et Sapiens, Deus, inquit, creauit hominem inextermabilem, & ad imaginem Sap. 1.
similitudinis suæ fecit illum, & rursus, Eduxit illum de limo terræ, & dedit illi Sap. 10.
virtutem continendi omnia. & Ecclesiasticus, Deus creauit de terra hominem, Eccles. 17.
& secundum imaginem suam fecit illum, & iterum conuertit illum in ipsam, & cc
secundum se vestiuit illum virtute. Numerum dierum & tempus vitæ dedit illi, cc
potestatem eorum quæ sunt super terram, posuit timorem eius super omnem car- cc
nem, & dominatus est bestiarum & volatilium. Quamobrem diuinus ille can- cc
tor admiratus aiebat: Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quo- Psal. 8.
niam

22 nam visitas eum, minuisi cum paulo minus ab Angelis, gloria & honore cora-
 22 nasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subiecisti sub
 22 pedibus eius, oves & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cali &
 22 pisces maris qui perambulant semitas maris.

7. Non otiosum in vita esse posse] Nihil in terra sine causa fit, inquit Iob,
 Lob 1. & de humo non nascitur dolor. Homo nascitur ad laborem, & auis ad volatum.
 Pſal. 127. Ideo imprimis humanae felicitatis commendationibus labor, diligentia atque so-
 22 lertia homini adscribitur. Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in
 Prou. 12. 22 viis eius: labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit.
 22 contra verò, otium in hominibus cum priuati, tum publice damnatur. Qui ope-
 22 ratur terram, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus. vnde
 Ezech. 16. 22 otium ac desidia vnum ex criminum ac vitiorum capitibus declaratur quamob-
 22 rem Sodomorū urbes & respub. perierint. Ecce haec fuit iniquitas Sodome sor-
 22 ris tuae, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarū eius.
8. Quidquid cuiuscunque vitae particeps est] Plantarum genera omnia
 Pſal. 128. non decoris modo terris, sed sui singula vsus cum animantibus ceteris tum cul-
 22 toribus esse, ex similitudinibus & comparationibus apte probantur: vt, Vxor tua
 Pſal. 1. 22 sicut vitis abundans in lateribus domus tuae: filij tui sicut nouella oliuarum in
 22 circuitu mense tuae. Et erit tanquam lignum plantatum secus decursus aqua-
 22 ram, quod fructum suum dabit in tempore suo, & folium eius non defluet, & om-
 22 nia quaecunque faciet prosperabuntur. & Considerate lilia agri quomodo cre-
 22 scunt, non laborant neque nent: Amen dico vobis, nec Salomon in omni gloria
 Match. 3. 22 sua indutus est sicut vnum ex istis. & Omnem arborem non facientem fructum
 22 excident, & in ignem mittent.

10. Nullum verò hominis natura magis proprium] Ita Ecclesiastici libri
 Eccli. 17. auctor de homine ait: Consilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit il-
 22 lis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit & illis scientiam
 22 spiritus, & sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis. Adeo ve-
 22 ro propria & congener hominis naturae mentis agitatio atque solertia, vt eadem
 qui non vtuntur, vel qui abutuntur, degenerare omnino & brutescere dicantur.
- Pſal. 33. Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus.
- Eccli. 17. Vel omnium si concedatur] Sicut scriptum est: Posuit oculum ipsorum
 22 super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sancti-
 22 ficationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent
 22 operum eius.

- Cui non solū animus] Qua parte ad imaginem & similitudinem Dei
 Gen. 1. factus homo est, idē, certo ac singulari constitit consilio. S.S.E. Faciamus homi-
 22 nem ad imaginem & similitudinem nostram. Et creauit Deus hominem ad ima-
 22 ginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum.

- Quamquam vt prima sui contemplatione videtur] Non eadem om-
 nino materia, nec eadem aut simili ceteris animantibus opera & sorte huma-
 num constat corpus, sed electis terrae pulueribus atque vitae singularis capaci-
 bus, necnon & singulari diuinae sapientiae arte compositis aptatisq; membris.
 Gen. 1. de altero scriptum est, Formauit igitur Deus hominem de limo terrae, & inspi-
 22 rauit in faciem eius spiraculum vitae. Limum Latinus interpres pro GHAPHAR
 22 verit. Est autem GHAPHAR viuacior & calidior atque adeo ignea quadam,
 atque

atque minimum corruptibilis terra pars. Cuius cognatum sulphur est, ex eodem verbo dictum GHOPHRITH & GHOPHERETH plumbum, quod omnium metallorum facillimè liquatur, & in qua libet formas ducitur. ex quibus rebus ac nominibus qui de humana carne philosophari studuerit, mira producet ad animantis huius naturam, & præstantiam adstruendam argumenta. Hunc verò singulari Dei intentione, ut ita loquamur, & arte factum non tantum existere iussim, ut animalia cetera Iob cum primis declarat: Nonne sicut lac mul-
 sisti me, & sicut caseum me coagulasti? pelle & carnibus vestisti me, ossibus & ce
 neruis compegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi. Membrorum ce
 vero præstantiam vel vna oris ac lingue fabrica docet, quæ pars ad sermonis
 vsum homini præcipuè data declaratur, quam nulla alia animalium natura ob-
 tinuit, nec vlla unquam imitari potuit ars. Sicut de simulacrorum effectis mem-
 bris negatum legimus. Os habent, & non loquentur. Quamobrem David, Mi-
 rabilis, inquit, est facta scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.
 & rursus, Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos
 tuos, ut destruas inimicum & ultorem, hoc est, eum qui diuinam præsentiam
 hominum generi consulere inficias it. Iob 10.
 Victor quis.

Cùm varia & multiplex cognoscendorum] Posuit, inquit, Sirach ocu- 15.
 lum ipsorum super corda eorum ostendere illis magnalia operum suorum.

Quidnam potissimum optari, qua via iniri] Quam rem Salomon stu-
 diosè atque anxie postulans, dicebat: Tecum sapientia tua quæ nouit opera tua, Sap. 9.
 quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum in
 oculis tuis, & quid rectum in præceptis tuis. Mitte illam de calis sanctis tuis, ce
 & de sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit & mecum laboret, & sciam quid ac-
 ceptum sit apud te. Scit enim illa omnia & intelligit, & deducet me in operibus ce
 meis sobriè, & custodiet me in tua potentia. ce

Nullum verò vel melius vel commodius] Ignoratio enim propria na- 19.
 tura in dementiam, dementia in arrogantiam, arrogantia in feritatem & inso-
 lentiam, atque adeo in crudelitatem traducit; demum verò in Dei contemptio-
 nem impietatemq; detrudit. S. S. E. Exurge Domine, non confortetur homo, Iu-
 dicentur gentes in conspectu tuo. Constitue Domine legislatorem super eos, ut
 sciant gentes quoniam homines sunt. Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem se-
 ctandam, & potandum vsque ad vespèram, ut vino æstuetis. Cithara, & lyra, ce
 & tympanum, & tibia in conuiuiis vestris, & opus Domini non respicitis, nec ce
 opera manuum eius consideratis. Opus autem Domini id singulariter hoc loco ce
 intelligimus, quo humane nature veritas atque salus continetur. id qui non re-
 ctè attendit, brutus atque pecoribus non dissimilis euadit. Hi quæcunque quidem
 ignorant, blasphemant; quæcunque autem naturaliter tanquam bruta animalia
 norunt, in his corrumpuntur. & paulò inferius: Hi, inquit, sunt qui segregant
 semetipsos, animales, spiritum non habentes. Iudæ.
 ce
 ce

Quæ tametsi maximè cognoscerentur] Quædam tantum cognosci pos- 20.
 sunt, nihil præterea hominibus ex se permittunt: ut calor stellarumq; cursus
 & efficacitates quæcunque illa fuerint. Quædam verò & sciri & à cognoscente
 agi, gubernari, & corrigi, ut quæ hominū cura & industria patent. qualia agro-
 rum cultus, animalium tractatio & agitatio, atque præcipuè omnium, sui ipsius
 institutio, & animi morumq; formatio. quod scientiæ genus in humanis ut ho-
 mini

- 4
*mini ipsi proximum atque affine maxime, ita commodissimum est. De priorum re-
 rum genere multa in hanc sententiam apud sacros scriptores legimus. Nunquid*
 Job 18. *conungere valebis micantes stellas, pleiades aut gyrum arcturi poteris dissipa-
 re? Nunquid produces Luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ
 consurgere facies? Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terrâ?
 Nunquid eleuabis in nebula vocem tuam, & impetus aquarum operiet te? Nun-
 quid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi: adsumus? De postero-
 re, hoc est, rerum ad se pertinentium, atq; sui ipsius cū primis cognitione & cura,
 innumerabiles attendentibus occurrent affirmationes ac preceptiones. Venite*
 Psal. 11. *filij audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam? di-
 ligit dies videre bonos. Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur
 dolum. Declina à malo & fac bonum, inquire pacem & persequere eam.*
 24. *Namque homines minime doctos, minimeq; eruditos, nasci] Quip-
 pe & sapientissimus hominum Salomon infantibus ceteris doctiorem, aut præstan-
 tiorem natum se esse negat. Et ego natus accepi communem aërem, & similiter*
 Sap. 7. *decidi in terram factam, & primam vocem similem omnibus emisi plorans, in
 inuolumentis nutritus sum & curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit
 natiuitatis initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam. Propter quod op-
 tavi, & datus est mihi sensus, & innocui, & venit in me spiritus Sapientie. At-
 que ideo rudes & indoctos homines, nondumq; recta disciplina institutos, abla-
 ctatos à lacte, auulsos ab vberibus Isaias appellat.*
 Isaiæ 28. *Vel ea tantum agnoscere, quibus ex paterna disciplina] Ita Iosue anti-
 quam, & à maioribus acceptam conditionem cum præsentī comparandam Israël-
 itis referens obiiciebat. Trans flumen habitauerunt patres vestri, Thare pater*
 Iosue 24. *Abraham & Nachor, serueruntque diis alienis.*
 26. *Vt enim agrorum nouale] Hac similitudine sapientie vere studium & cu-
 ram comendare vates solent. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas.*
 Ierem. 4. *Longis laboriosisque erroribus compleri] Ita Psalter affirmans docet*
 27. *Spreuisti omnes discedentes à iudiciis tuis, quia iniusta cogitatio eorum. Omnia*
 Psal. 18. *mandata tua veritas. & Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intelle-
 ctum dat paruulis. & Sapientia stultitiæ palantis errores, & miseris exitus re-
 ferens ait, Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulauimus vias
 difficiles, viam autem Domini ignorauimus.*
 Sap. 5. *28. Cùm manifestum sit istorum nemini] De hac re Psalter, Narrauerunt,
 inquit, mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua.*
 Sed hic ex antea actis temporibus] *Opinionum ac doctrinarum diuersitas
 ex humani ingenij arrogantia dimanans notata fuit aperte à Paulo & Barnaba
 apud Athenienses verba facientibus, Viri hæc facitis? & nos mortales sumus si-
 miles vobis homines, annunciantes vobis, ab his vanis conuerti ad Deum vi-
 uum qui fecit calum & terram, & mare, & omnia que in eis sunt. Qui in præ-
 teritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. & quidem non
 sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens, de celo dans pluias & tempo-
 ra fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum.*
 32. *Pro sapientibus insanos dimiserunt] Scriptum est enim, Perdam sapien-
 tiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens? ubi scri-
 ba? ubi inquisitor huius seculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius
 mundi?*

mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognouit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes.

Talem verò ac tantum gubernatorem] Sanè vates diuinæ doctrinæ ab ipso Deo explicata veritatem præstantiamque cognoscens, anxie postulabat. Ad te Domine leuavi animam meam, Deus meus in te confido, non erubescam, neque irrideant me inimici mei. Etenim vniuersi qui sustinent te non confundentur. Confundantur omnes iniqua agentes superuacue. Vias tuas Domine demonstra mihi, & semitas tuas edoce me.

Atque adeò eiusmodi præstigiis] Quas fabulas doctas Petrus Apostolus vocat. Non enim doctas fabulas secuti notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi præsentiam, sed speculatores facti illius magnitudinis.

Acceptam à parètib; & magistris de pietate diuinæ; numinis cultu] Quam rem ita Israëlitis Ieremias exprobrans obiiciebat. Transite ad insulas Cethim & videte, & in Cedar mittite, & considerate vehementer & videte, si factum est huiuscemodi. Si mutauit gens deos suos, & certè ipsi non sunt dij.

Permixtam nimirum parti eius quæ ex Ægyptiorum consuetudine] Ita confusam quondam & contaminatam veræ pietatis rationem cum Ægyptiorum superstitione Israëlitis fuisse indicat Ezechiel, Vbera tua intumuerunt, & pilustuus germinauit, & eras nuda, & confusione plena.

Demum vulgum ipsum] Quem dura ceruicis, id est, male fidentem, indomitum & obstinatum identidem Deus Deiq; vates vocant. Nec enim propter inuitias tuas & equitatem cordis tui ingrederis vt possideas terram. Scito ergo quòd non propter inuitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum dura ceruicis sis populus.

Et ipsa de rebus à Mose gestis narratio] Sæpius repetita in hanc sententiam. Vocauit autem Phærao sapientes & maleficos, & fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptias & arcana quædam similiter.

Et miracula apud varios scriptores sparsa] Vana, conficta, simulata partim, partim verò reapse ostensa, mendacia tamen atque mendacium insinuantia in orbe terrarum visa atq; visenda iis qui verum inquirere sanè cupiunt monitores Apostoli prædixerunt. Et tunc reuelabitur ille iniquus quem interficiet Dominus Iesus spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui eum, cuius est aduentus secundum operationem Satanae, in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Qua de re & Christus ita monere solet: Surgent enim pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi. Vos autem caute. Ecce prædixi omnia vobis. Atque de hoc miraculorum genere quæ legendo obseruauimus, proprio referemus loco.

Nam quæ de Prophetico spiritu & impulsu] Prophetarum veritatem & auctoritatem non temerè excipi, sed certo iudicio examinatam cognosci & probari Deus voluit. idq; singulariter cautum piis mandauit hominibus. Rogamus autem vos, fratres, per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non citò moueamini à vestro sensu, neque terreamini; neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam. & Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint. y vero quemadmodum probandi sint, commode alias differetur.

6 IN PRAEFATIONEM
 IN SVMMAM AC BREVEM DE VETERIS
 TESTAMENTI AVCTORITATE
 RESPONSIONEM.

4. **P**RÆTEREA quæ per Moſem edita fuere] Beneficiorum nomine
 miracula illa præcipuè facta quæ ductorem, tutorem, ſingularémque
 populo conſulem Deum probarent, obſervata temporum opportunita-
 tumq; ratio docet. Atq; ita ſcriptum legimus, Et obliſi ſunt benefactorum eius,
 Pſal. 77. & mirabilium eius quæ oſtendit eis. Coram patribus eorum fecit mirabilia in
 terra Aegypti, in campo Taneos, interrupit mare, & perduxit eos, & ſtatuit
 aquas quaſi in vitro. Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione
 ignis. Interrupit petram in heremo, & adaquavit eos velut in abyſſo multa. Et
 eduxit aquam de petra, & deduxit tamquam flumina aquas. Et appoſuerunt
 adhuc peccare ei, in iram concitauerunt excelſum in inaquoſo. Et tentauerunt
 Deum in cordibus ſuis ut peterent eſcas animabus ſuis, &c.

5. Verum enimvero attributæ & conſeſſæ viro illi dignitatis] Doct̄or po-
 pulo ac genti allocutione Dei declaratus Moſes aſſeritur, idq; Stephano docen-
 te adſtruitur. Hic eſt Moſes, qui dixit filiis Iſraël, Prophetam ſuſcitabit vobis
 Aſor. 7. Dominus de fratribus veſtris tanquam me, ipſum audietis: Hic eſt qui fuit in
 Eccleſia in ſolitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina & cum pa-
 tribus noſtris, qui accepit verba vitæ dare nobis.

7. Atque illius nationis diſciplinarum] Aegyptios mathematicis ac diuina-
 tionum generibus variis ſapientiæ ſtudium præcipuè profeſſos hiſtoria ſacra in-
 dicat. Euigilans Pharaos poſt quietem, & facto manè pauore perterritus miſit ad
 Gen. 41. omnes coniectores Aegypti, cunctoſq; ſapientes, & accerſitis narrauit ſomnium,
 Gen. 44. nec erat qui interpretaretur. Huc illud quoque pertinet: Scyphus quem ſurati
 eſtis, eſt in quo bibit Dominus meus, & in quo augurari ſolet.

Verumtamen Ieſu Nazareno longè minorem] Non modo profeſſione
 ac declaratione manifeſta Dei ipſius dicentis, Hic eſt Filius meus dilectus, in
 Luc. 9. quo mihi bene complacui, ipſum audite: verum etiam Moſis atque Elie præſtan-
 tium vatum conſeſſione: qui coram tribus teſtibus loquebantur cum illo viſi in
 maiestate, & dicebant exceſſum eius quem completurus erat in Ieruſalem, &
 dum fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus.

8. Manifeſtis in vtramque partem euentis] Diuina doctrina auct̄oritas ac
 ſanctitas triplici rerum teſtimonio atque exemplo declarata perpetuò conſtitit.
 Signis primum ac prodigijs, deinde beneficijs in pios obtemperantesque homines
 ponendis, vel etiam pœnis & animaduerſionibus in improbos edendis.

DE VERITATE DEI.

CAPVT I.

Aptandum
 libri primi
 animæ
 cap. 1.

SAPIENTIÆ omnis quæ hominibus contingere poteſt] Sapien-
 tia ea cauſa expetit̄ur præcipuè, vt ſui poſſeſſorē felicem reddat. Felici-
 tas humana iuſtitiam ſibi arrogat, ſine qua eſſe non poteſt, Iuſtitia ve-
 ro abſque cognitione Dei contingit nemini. quamobrem hoc primum caput, hic
 ſons

fons à sapientia ipsa indicatur. Nosse enim te, consummata iustitia est, & scire Sap. 13.
iustitiam & virtutem tuam, radix est immortalitatis.

Duo autem summa capita sunt, ad quæ ea referuntur, quæ de Deo sciri cogno-
sciq; ab hominibus possunt. Alterum est, Dei ipsius veritas, alterum verò Proui-
dentia. Vtrumq; caput, quia nemo homo Deum vidit unquã, fide præcipue perci-
pitur. Neque enim qui causa caret, ex causa & origine sciri cognoſciq; potest, sed
vel ex rerum, quæ facta sunt, quæq; fiunt & gubernantur obseruatione & colla-
tione, vel ex ipsius Dei verbo atque doctrina, vel ex vtraque parte simul. Nos
verò hoc in commentario doctrina sacræ vestigiis præcipue insistentes, quæ de
Deo multis in locis didicimus, in summã redigimus, Epitheta nonnulla differen-
tes, ad quæ cetera quæ inuestigando atq; colligendo componi possunt, referuntur.

Principio Deum esse, eumque ex natura contemplatione cognoſci posse, ita af-
fertur legimus, Celi enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat Psal. 18.
firmamentum. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Non
sunt loquela neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem ter-
ram exiit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. In sole posuit ta-
bernaculum suum, & ipse tanquam sponsus egrediens de thalamo suo. Exultauit
ut gygas ad currendam viam, à summo celo egressio eius, & occurſus eius vsque
ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius. Itaque esse Id quod est, hoc
est, Deum qui recte sapiunt consistuntur. Priusquam montes fierent aut formaretur
terra & orbis à seculo & vsque in seculum tu es Deus. Id quod significanter
sibi adscribens, Deiq; Filium ac Deum verum sese esse insinuans Christus pro-
nunciavit. Amen dico vobis, antè quàm Abraham fieret, ego sum. quo sermo Ioan. 8.
ne Abraham & ceteris quæ gignuntur, verbum fieri tribuit, sibi verò illud
Deo proprium Ego sum asseruit. cuius interpretationem sermonis non ignoran-
tes Iudei tulerunt lapides vt iacerent in eum.

Atque hac ratione Deum gentibus quæ rationis vsu mundi fabricam spectan-
tes considerauerant, notum fuisse accepimus, eundemq; cognomento GHALION,
id est, supernum, obseruatum & adoratum. Ad hoc verò argumentum complu-
ra sacrorum scriptorum loca referuntur. Melchisedech rex Salem proferens pa-
nem & vinum, erat enim sacerdos Dei GHALION, benedixit ei, & ait: Bene-
dictus Abraham Deo excelsò qui creauit calum & terram. & Leno manus meas
ad Deum excelsum possessorem cali & terræ.

DE NATVRA DEI.

CAPVT. II.

HUNC verò Deum natura vnicum esse, nec eadem diuinitatis veritate
in plures distingui atque diuidi, itaque nec plures Deos vel æquales,
vel dispares esse posse, sed vnum vnicum solum oportere & credi, &
cognoſci, innumera adstruunt professionum, confessionum, & laudum testimo-
nia. Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante te ex die qua creauit Deus
hominem super terram à summo celo vsque ad summum eius, si facta est aliquando
huiusmodi res aut unquam cognitum est, vt audiret populus vocem Domini Dei
loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Si fecit Deus, vt ingredere-
tur & tolleretur sibi geniẽm de medio nationum per tentationes, signa atque por-
tenta

Cum anis
lib. 1. c. 2. &
cap. 3.

Deut. 4.

- tent a per pugnam & robustam manum extentumq; brachium & horribiles visiones, iuxta omnia quae fecit pro vobis. Dominus Deus vester in Aegypto videtur oculis tuis, ut scires quoniam Dominus ipse est Deus & non est alius prater eum. Audi Israël Dominus Deus noster Deus vnus est. Et Ezechias litteras quas de manu nuntiorum Assyriorum acceperat ac legerat, ascendit in domum Domini, expandit coram Domino, & orauit in conspectu eius, dicens: Domine Deus Israël qui sedes super cherubim, tu es Deus solus regum omnium terrae, tu fecisti caelum & terram: inclina aurem tuam & audi, aperi oculos tuos, & vide, & audi omnia verba Sancherib, qui misit ut exprobraret Deum viuētem. Verè Domine dissipauerunt reges Assyriorum gentes & terras, & miserunt Deos eorum in ignem, non enim erant Di, sed opera manuum hominum ex ligno & lapide, & perdidērunt eos. Nunc igitur Domine Deus noster saluos nos fac de manu eius, ut sciant omnia regna terrae quia tu es Dominus solus. Et apud Isaiam Deus ipse diuinitatē, decus atque ius sibi vendicans ait: Ego Dominus & non est amplius, extra me non est Deus. Accinxi te & nō cognouisti me, ut sciant hi qui ab ortu solis & qui ab occidente, quoniam absque me non est Deus. Ego Dominus & nō est alter. & Habacuc, Quid prodest sculpsit, inquit, quia sculpsit illud fictor suus conflatile & imaginem falsam? quia sperauit in figmento fictor eius ut faceret simulacra muta. Vae qui dicit ligno, expergiscere, surge, lapidi tacenti, nunquid ipse docere poterit? Ecce iste coopertus est auro & argento, & omnis spiritus non est in visceribus eius. Dominus autem in templo sancto suo, sileat à facie eius omnis terra.
- Hanc eandem singularitatis diuinae veritatem frequentibus carminibus asserere solet Psaltes: Non est similis tui in Diis Domine, & non est secundum opera tua: Omnes gentes quascunque fecisti, venient & adorabunt coram te Domine, & glorificabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu & faciens mirabilia, tu es Deus solus. Narra te in gentibus gloriam eius, in cunctis populis mirabilia eius. Quia magnus Dominus & laudabilis nimis, horribilis super omnes Deos. Omnes Di popularum idola, Dominus autem celos fecit. Scimus, ait Apostolus, quod nullum est idolum in mundo, & quod nullus est Deus nisi vnus. Nam & si sint qui dicantur Di siue in celo siue in terra (siquidem sunt Di multi & Domini multi) Nobis autem vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum.
- Atque Deum hunc non corpore aut materia alia quae corporis vicem referat, constantem accepimus, sed à corporis natura, hoc est, ab omni sine, mensura atque figura longissimè alienum. Cuius generis vocabulis cum humanus careat sermo, us vititur, quae quanquam corpora praecipue significant, tamen propter celeritatis efficacitatisq; imitationem ad celerrimam & efficacissimam naturam significandam transferuntur. Nempe Ignis & Spiritus. Sed nomen hoc posterius vsurpatur frequentius ad diuinam significandam naturam, quod carni, quae nihil infirmius ac segnius est, spiritus velocitas dexteritasq; opponatur, & quod ex rebus omnibus quae sensu percipiuntur, solus spiritus coloris & figura expers omnino visus aciem ac vim omnem fugit & laet. S. S. E. Spiritus ubi vult spirat, & audis vocem eius, & nescis vnde veniat aut quo vadat, & Aegyptus homo est & non Deus, & equi eorum caro & non spiritus. Hanc adeo rem ab ipso Deo edoctus populus didicit. Locutusq; est Dominus ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audistis & formam penitus non vidistis. Custodite igitur sollicitè

solicite animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel feminae, similitudinem omnium iumentorum que sunt super terram, vel autem sub celo volantium, atq; piscium que sub terra morantur in aquis. Ne forte eleuatis oculis ad celum videas Solem & Lunam & omnia astra cali, & deceptus adores ea & colas. Caue ne quando obliuiscaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum, & facias tibi sculptam similitudinem eorum que fieri Deus prohibuit, quia Dominus Deus tuus ignis consumens est Deus. emulato. Venit hora (ait Præceptor) & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Nam & Pater tales querit qui adorent eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum in spiritu & veritate oportet adorare.

Ioan. 4.

"

"

"

Non modo autem corpus corporis q; mensuram & modum omnem natura hæc diuina (cui spiritus nomen, vti dicebamus, tribuitur) reiicit, sed principium finemque vel temporis, vel aui, vel vitæ, vel cuiusquam earum rationum que de ipsa verè affirmantur, prorsus à se reiicit, æternitatisq; immensam & nulli mēti superabilem infinitudinem sibi vni vendicat, nec ulli alij natura eodem secum pacto communicat. Nam cum cetera omnia ipsius virtute & efficientia extiterint, ex quibus quadam terminum habere & ortus & interitus, quadam verò ubi semel constiterunt, nullum postea finem habitura dicantur, ille ipse solus sibi ipsi absque vlla mutationis vice constans ceterarum omnium que fuerint, que sunt, queq; fore expectentur principium & singulorum etiam ratione finis & scopus est. ab omni tamen initio, ab omniq; aui termino infinito distans interuillo, atque æternitatis vnicè compos ac princeps manet. quam ipse sibi gloriam & laudem multis ac variis vatum atque sanctorum virorum præconis vendicat. Ante me non est formatus Deus, & post me non erit. Audi me Iacob & Israël quem ego voco, Ego ipse, ego primus & ego nouissimus, manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est celos, Ego vocabo eos, stabunt simul. Hæc dicit excelsus & sublimis habitans æternitatem & sanctum nomen eius in excelsis & in sancto habitans. Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, priusquam montes fierent aut formaretur terra & orbis à seculo & vsque in seculum tu es Deus. Parata sedes tua Deus ex tunc à seculo tu es. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cali, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimētum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur, tu autē idem ipse es, & anni tui non deficient. Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & generatione. Inuisibilia Dei à creatura mūdi per ea que facta sunt intellecta conspiciuntur. Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.

Isaia 43.

48.

Idem 57.

Habac. 1.

Psal. 90.

Psal. 92.

Psal. 144.

Rom. 1.

"

Æternitati verò Dei firmitudinis atque constantia nulla mutatione varianda adiungitur præconium. Distat enim prorsusq; dissentit ab æternitatis pura ac simplici ratione quidquid ad varietatem instabilitatemq; referri possit. Didici, inquit Sapiens, quod omnia opera que fecit Deus perseuerent in perpetuum. non possumus eis quicquam addere nec auferre, que fecit Deus ut timeatur. Quod factum est ipsum permanet, que futura sunt, iam fuerunt, & Deus instaurat quod abiit. Nonne Dominus fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua que confirmauit Dominus Omnipotens stabilis in gloria sua. Abyssum & cor

Ecclef. 1.

"

Eccli. 42.

"

» hominis inuestigauit, & astutia eorum excogitauit. Cognouit enim Dominus
 » omnem scientiam, & inspexit in signum eui, annuntians quae praeierunt, &
 » quae superuentura sunt reuelans vestigia occultorum. Non praeierit illum omnis
 » cogitatus, & non abscondit se ab illo ullus sermo. Magnalia sapientiae suae de-
 » corauit, quae est ante seculum & usque in seculum. neque adiectum est neque
 Thren. 5. minuetur, & non eget alicuius consilio. Tu autem Domine in aeternum permanebis,
 Jacobi 1. solium tuum in generatione & generationem. Apud quem non est transmutatio nec
 Apoc. 1. vicissitudinis obumbratio. Ipsi gloria & imperium in secula seculorum.

Infinitum vero Deum nec ullo contentum ambitumque loco, nec ullo nomine
 finem admittentem, finito uel similem sapientissimi hominum diuino spiritu edocti
 2. Paral. 1. confitentur. Magnus est Deus noster super omnes Deos: quis ergo poterit prae-
 » ualere ut aedificet ei dignam domum. Si caelum & cali calorū capere eum ne-
 » queunt, quantus ego sum ut possim aedificare ei domum? Quamobrem frequenter
 » GHALION, id est, altissimi cognomento Deus & ab hominibus & ab Angelis
 Pfal. 45. etiam celebratur. Sanctificauit tabernaculum suum Altissimus. Virtus Altissimi
 Lucæ 1. obumbrabit tibi.

Propter ea vero quae commemorauimus cognomina cognominumque, mysteria
 fit, ut eum quem Deum credimus & confitemur, non solum hominum sensus vi-
 dere contingereque non possit, sed nec humanus intellectus capere, nec sermo ul-
 Iob 9. lus definire aut enarrare queat. Qui facit magna & incomprehensibilia, & mi-
 Ioan. 1. rabilia quorum non est numerus. Deum nemo uidit unquam. Nemo quis sit Fi-
 Lucæ 10. lius nisi Pater, & quis sit Pater nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Deus
 Eccl. 18. solus iustificabitur & manet inuictus rex in aeternum. Quis sufficit enarrare
 » opera illius? quis enim inuestigabit magnalia eius? virtutem autem magnitudi-
 » nis eius quis enunciabit, aut quis adiciet enarrare misericordiam eius? Non est
 » minuere neque adicere, neque est inuenire magnalia Dei.

At qui naturam omnem uel uinere, uel uita carere didicimus. Viuentium
 autem meliorem conditionem esse edocti sumus. Quamobrem Deum cuius praestantissima atque
 infinita & sanctissima natura est uiuentem esse ac dici necesse
 est, ac potius uita omnis fontem inexhaustum uocari, illiusque uita uim & effi-
 cientiam omnibus uiuentium rationibus & exemplis infinito aeternoque discrimine
 praeferrere utpote solum uita solide compotem, & ceteris (ut suo discretus loco)
 auctorem. Hinc est quod sapissime uiuens asseritur & praedicatur, atque
 uiuendi elogio in iuramenta appellatur.

Idem uero bonus, purus ac sanctus nihil mali habens, nullius aut intra, aut
 Pfal. 18. extra se indigens reuerenter salutatur. Bonus es tu Domine, & in bonitate tua
 » doce me iustificationes tuas. Magnus Dominus, & magna uirtus eius. Et aeterna
 Math. 19. uita praeceptor boni titulo aliquando conuentus respondit. Quid me inter-
 » rogas de bono? unus est bonus Deus. Et illud ex comparatione contentioneque
 Math. 7. deductum Deum bonum unice asseuerat. Si ergo uos cum sitis mali noctis bona
 » data dare filiis uestris, quanto magis Pater uester qui est in caelis, dabit bona pe-
 Iob 22. tentibus? Quid prodest Deo si iustus fueris, aut quid conferes ei si immaculata
 » fuerit uita tua? Conserua me Domine quonia speraui in te. Dixi Domino, Deus
 » meus es tu, quonia bonorum meorum non egres. Nec uero hic de Dei benignitate &
 liberalitate (quae & ipsa bonitas dicitur) sed de naturae praestantia & amplitudine
 perfectioneque, agimus, modo perfectionis uerbum in uirtutis infinita laude usur-
 pare phas fuerit.

Iam

Iam verò eandem naturam sapientissimam efficacissimam atque etiam optimam & benignissimam esse adeo ex sacris foliis declaratum constat, ut omnis fere qui de Deo suscipitur sermo ad sapientia, virtutis & misericordie infinita terna velut argumenta referatur. Quis mensus est pugillo aquas, & celos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terrae, & libravit in pondere montes, & colles in statera? Quis adiunxit spiritum Domini, aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? cum quo inivit consilium & quis instruxit eum? Recordamini prioris seculi, quoniam ego sum Deus, & non est ultra me Deus, nec est similis mei, annuncians ab exordio novissimum, & ab initio quae neddum facta sunt, dicens: Non enim cogitationes meae cogitationes vestrae, neque viae meae viae vestrae, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur caeli à terra, sic exaltatae sunt viae meae à viis vestris, & cogitationes meae à cogitationibus vestris. Magnus Deus noster & magna virtus eius, & sapientia eius non est numerus. Quia Dominus dat sapientiam ex ore eius scientia & prudentia. Et benedixit Daniel Deum caeli, & locutus ait: Sit nomen Dei benedictum à seculo & usque in seculum: quia sapientia & fortitudo eius sunt, & ipse mutat tempora & aetates; transfert regna atque constituit, dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam; ipse reuelat profunda & abscondita, & novit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Omnium artifex docuit me sapientia: est enim illa spiritus intelligentiae sanctus, multiplex, unicus, subtilis, modestus, discretus, mobilis, incoquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, qui nihil vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapientia. Attingit autem ubique propter suam munditiam. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil coquinatum in ea incurrit. Candor enim est lucis aeternae, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius; & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert amicos Dei, & Prophetas constituit. Neminem enim diligit Deus nisi eum qui cum Sapientia inhabitat. Est enim haec speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum luci comparata inuenitur prior, illi enim succedit nox. Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum & profundum abyssi, & hominum corda intuentes in absconditas partes. Domino enim Deo antequam crearentur omnia sunt agnita, sic & post perfectum respicit omnia.

Atque cum Sapientia efficacitatem Deo omnibus in rebus tributam, quam neque numerus, neque mensura vlla definire possit, aut vllus cohibere terminus lectio sacra omnis consistetur ac tribuit. Namque factarum, editarum, creatarumque ab illo rerum de mundi origine atque temporum serie historiae plena sunt, & sanctorum omnium observatio atque testimonia valde multa recoluntur. Dixitque Dominus ad Abraham, Ego sum Deus omnipotens. Domine exercituum Deus Israël, qui sedes super cherubim, Tu es Deus solus omnium regnorum terrae. tu fecisti caelum & terram. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet & brachium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. Recordamini prioris seculi quoniam ego sum Deus, & non est ultra me Deus, nec est similis mei annuncians ab exordio novissimum, ab initio quae neddum facta

- sunt, dicens, consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Numquid abbreviata aut paruula facta est manus mea ut non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum? Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, & ponam flumina in siccum, computrescent pisces sine aqua, & morientur in siti, induam calos tenebris, & saccum ponam operimentum eorum. Non est similis tui in Diis Domine, magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Ab indignatione eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes comminationem eius. Qui facit terram in fortitudine sua, praparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit celos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in celo, & eleuat nubes ab extremitatibus terræ. Fulgura in pluuiam facit, & educit ventos de thesauris suis. Ecce tu fecisti celum & terram, & in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento non erit tibi difficile omne verbum.
- Quoniam Deus magnus Dominus & rex magnus super omnes Deos: quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipse conspiciat. Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & siccam manus eius formauerunt. Forsitan vestigia Dei comprehendes, & usque ad perfectum omnipotentem reperies: Excelsior celo est, & quid facies? profundior inferno, & unde cognosces? longior terra mensura eius, & latior mari. Si subuerterit omnia vel in unum coarctarit, quis contradicet ei? Et Asa rex aiebat, perinde esse Deo facillimum quidquid factu parui vel magni apud homines aestimaretur negotij. Domine non est apud te vlla distantia vtrum in paucis auxiliaris, aut in pluribus. Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. & Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum. Multum enim valere tibi soli supererat semper, & virtuti brachij tui quis resistet? Quoniam tanquam momentum statera sic est apud te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, qui descendit in terram. Quomodo autem posset aliquid permanere nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum esset conseruaretur.
- Quamquam autem quamq; adorandam Deus Maiestatem habeat, quantoq; decore exhibere spectandam atque tremendam soleat, magnificis quidem verbis sacri auctores exprimere cum studeant, adumbrant magis quam ad viuum depingunt. Ascenderuntq; Moyses & Aharon, Nadab & Abihu, & septuaginta de senioribus Israël, & viderunt Deum Israël, sub pedibus eius quasi opus lapidis saphirini, & quasi calum cum serenum est. Ingressi autem Moyses & Aharon in tabernaculum testimonij, & deinceps egressi benedixerunt populo. Apparuitq; gloria Domini omni multitudini, & ecce egressus ignis à Domino deuorauit holocaustum, & adipem quæ erant super altare. Quod cum vidissent turba laudauerunt Dominum, ruentes in facies suas. Commota est & contremuit terra, fundamenta montium concussa sunt & conquassata, quoniam iratus est. Ascendit fumus de naribus eius, & ignis de ore eius vorauit, carbonem succensit sunt ab eo, & inclinavit celos & descendit, & caligo sub pedibus eius, & ascendit super cherubim & volauit, & lapsus est super pennas venti. Posuit tenebras in circuitu suo latibulum cribrans aquas de nubibus calorum. Præ fulgore in conspectu eius succensit sunt carbonem ignis. Tonabat de celo Dominus, & excelsus dabat vocem suam. In anno quo mortuus est rex Ozias, vidit Isaias Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim astabant super illud, sex ala vni, & sex ala alteri, duabus

duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus vola-
bant, & clamabant alterum ad alterum, & dicebant: Sanctus sanctus sanctus
Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. & commota sunt
superluminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta est fumo. Num-
quid non scietis? numquid non audietis? numquid non annuntiatum est vobis
ab initio? Numquid non intellexistis fundamenta terrae? Qui sedet super gyrum
terra, & habitatores eius sunt quasi locustae. Qui extendit velut nihilum caelos,
& expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. Hæc dicit Dominus: Cæ-
lum sedes mea, & terra scabellum pedum meorum. Ecce Dominus in igne veniet,
& quasi turbo quadrigæ eius. Deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pha-
ran. Operuit calos gloria eius, & laudis eius plena est terra. Splendor eius ut lux
erit. Cornua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius. Ante faciem eius
ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes eius. Stetit & mensus est terram.
Aspexit & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi. Incurvati sunt col-
les mundi ab itineribus æternitatis eius. Quoniam Dominus excelsus, terribilis,
rex magnus super omnem terram. Deus manifeste veniet, Deus noster, & non
silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.
Dominus regnavit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, &
præcinxit se. Etenim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. Parata sedes
tua Deus ex tunc, à seculo tu es. Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flu-
mina fluctus suos, à vocibus aquarum multarum: mirabiles elationes maris, mi-
rabilis in altis Dominus. Nubes & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium
correctio sedis eius. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimi-
cos eius. Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, vidit & commota est terra. Montes
sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra. Aspiciebam
donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedet. Vestimentum eius candidum
quasi nix, & capilli eius quasi lana munda, Thronus eius flammæ ignis, rota eius
ignis accensus. Fluvius igneus rapidusq; egrediebatur à facie eius. Millia mil-
lium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei.

His autem nominibus, & aliis quæ in hanc adferuntur siluam Deum naturæ
spontæ, sua maximè, immortalæ, adorandum, prædicandum, gloriæ & laudis
æternæ compotem atque vndique Benedictum esse intelleximus: & quamquam
qui laudaret ac benediceret nemo unquam esset, illum tamen apud se laudum
omnium prærogatiuam habere. Quamobrem præcis iam seculis benedictionis
adiuncto nominatum assidue legimus. Cuius adhuc in Euangelio exstat exem-
plum: Tu es Christus Filius Dei benedicti, atque huc illa spectant: Domine Deus
meus magnificatus es vehementer, confessionem & decorem induisti amictus lu-
mine sicut vestimento.

Quoniam verò non solum in se ipso, sed in iis quæ ab ipso facta sunt, sese cog-
noscendum & adorandum, atque adeo accipiendum præbere Deus voluit, ea com-
modissimum ratione in omnibus sacrorum voluminum monumentis prædicari
se dignatus est. Atque hoc pacto naturæ suæ simplicitatem maximè unicam cum
personarum trium distinctione indicatam voluit, tribus in summa nominibus
prolatis, ad quæ quasi ad capita cetera referantur, quæ de se cognoscenda atque
dicenda mandauerit. Videlicet sapientiæ, potentiæ, siue efficacitatis ac bonitatis,
siue misericordiæ & benignitatis, quæ in rerum aliarum quæ naturæ suæ diuina

non sunt, creatione, conseruatione, restitutione, & amplificatione obseruantur, pro ratione vniuscuiusque generis ac forma.

Principio namque Deus mundi omnis, & earum qua in mundo sunt & fuerunt rerum creatorem fide magistra didicimus, In principio creauit Deus calum & terram. atque hanc narrationem omni ex parte absolutam, multis eiusdem libri carminibus accepimus, & à diuinis vatibus audiuius decantatam. Benedict anima mea Domino. Domine Deus meus magnificatus es vehementer. ac paulò post: Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus super vestimentum amictus eius, super montes stabunt aqua, ab increpatione tua fugient, à voce tonitruui tui formidabunt. Ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti quem non perturbabunt, neque conuertentur operire terram. Qui emittis fontes in conuallibus, & cetera quae & plenissimè & elegantissimè describuntur.

Atque historia hac omnis, quamquam nihil Deus extra se agat quod ulli ex tribus diuinis personis factum non tribuatur; tamen ob Sapientiae singularem obseruationem verbo Dei, quem Filium appellamus, adscribitur. qui idem principium & caput atque exemplar in omni creandorum genere nuncupatur. In principio creauit Deus calum & terram. RESITH temporum atque rerum caput, & primum optimumq; exemplum Sapientiam quoque significat. quamobrem antiqui interpretes Chaldaei pro RESITH aliq; KADMIN, hoc est, seculorum ac temporum initia; aliq; verò HHOCHMA, id est, Sapientiam reddiderunt. Et Cantor ille sacer, Verbo Domini caeli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Omnia per ipsum facta sunt, inquit Iohannes. & Paulus: Decebat enim eum per quem omnia, & in quo omnia. Qui cum sit splendor Patris & figura substantiae eius, portansq; omnia verbo virtutis suae. Nobis vnus est Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

Ab eiusdem etiam diuinae naturae tertiae personae, quem Spiritum sanctum dicimus, amorisq; mutui maiestate attributa veneramur, omnia creata atq; facta foueri & gubernari, & Patri atque Filio commendata, pro singulorum ratione conseruari intelleximus. Ita post creatum hominem omnia in ordinem usumq; relata, & certis legibus tractanda accepimus. Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. Benedixitq; illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiucite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus caeli, & vniuersis animantibus quae mouentur super terram. Dixitq; Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quae habent in semetipsis semetem generis sui, ut sint vobis in escam, & cunctis animantibus terrae, omniq; voluceri in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum. & factum est ita. Viditq; Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Hoc autem postremo versu omnia à Deo facta, agnita, & suis locis, temporibus atq; rerum oportunitatibus distincta, societatibus etiam & usibus colligata, ac demum cura commendata & suscepta cognoscere est. cuius etiam rationis & contemplationis multa alia in sacris lectionibus argumenta succurrunt, quorum partem ceterorum veluti indicem adiungere non pigebit. Dixit Dominus ad Noë,

Ingre-

Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam. te enim vidi iustum coram me in Gen. 7.
 generatione hac. Ex omnibus animantibus mundis tolle septena & septena, maf-
 culum & feminam; de animantibus vero immundis duo & duo, masculum & ce
 feminam, sed & de volatilibus caeli septena & septena, masculum & feminam, ce
 ut saluetur semen super faciem vniuersae terrae. Adhuc enim post dies septem ce
 ego pluuiam super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & delebo ce
 omnem substantiam quam feci de superficie terrae. Cumq; transissent septē dies, ce
 aqua diluuij inundauerunt super terram. Anno sexcentesimo vite Noë, mense ce
 secundo, septimodecimo die mensis rupti sunt omnes fontes abyssi magna, & ca- ce
 taracta caeli aperta sunt, & facta est pluuiam super terram quadraginta diebus, ce
 & quadraginta noctibus. Ita ut non res modo, sed rerum quoque tempora ac mo- ce
 menta notitiae voluntati gubernationiq; Dei subiecta deducendaq; semper cog-
 noscimus. Loquens locutus sum ut domus tua & domus patris tui ministraret in 1. Reg. 2.
 conspectu meo vsque in sempiternum. Nunc autem, dicit Dominus, absit hoc à ce
 me, sed quicumque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contempnit me, ce
 erunt ignobiles. Ecce dies veniunt & praecidam brachium tuum, & brachium ce
 domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, & videbis amulum tuum in tem- ce
 plo in vniuersis prosperis Israël, & non erit senex in domo tua omnibus diebus. ce
 Verumtamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo, sed ut deficiant ce
 oculi tui, & tabescat anima tua, & pars magna domus tuae morietur cum ad vi- ce
 rilem aetatem venerit. Cumq; stetit Iosaphat in medio caetu Iudae & Ierusalem 2. Par. 20.
 in domo Domini ante atrium nouum, ait: Domine Deus patrum nostrorum tu es ce
 Deus in caelo, & dominaris cunctis regnis gentium, in manu tua est fortitudo & ce
 potentia, nec quisquam tibi potest resistere. Quam magnificata sunt opera tua Psal. 104.
 Domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. Hoc mare ce
 magnum & spatiosum manibus, illis reptilia quorum non est numerus, animalia ce
 pusilla cum magnis, illis naues pertransibunt. Draco iste quem formasti ad illu- ce
 dendum ei, omnia à te expectant ut des illis escā in tempore. Dante te illis, colli- ce
 gent; aperiente te manus tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem ce
 te faciem, turbabuntur, auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum ce
 reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terrae. ce
 Sit gloria Domini in seculum seculi, letabitur Dominus in operibus suis. Qui ce
 respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant. Didici (in- ce
 quit Salomon) quod omnia opera quae fecit Deus perseverent in perpetuum. non
 possumus eis quicquam addere vel auferre, quae fecit Deus ut timeatur. Quod ce
 factum est, ipsum permanet; quae futura sunt, iam fuerunt: & Deus instaurat ce
 quod abiit. Nec vero in natura tantum rerum conseruanda & fouenda, atq; pro ce
 temporum ratione & vsu instauranda, sed in hominum genere tum piorum, tum
 impiorum curando, atque pro misericordiae ac iudicij rationibus tractando diui-
 nam Providentiam celebratam accepimus. Deus amulator & ulciscens Domi- Nahum 1.
 nus, ulciscens Dominus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis. Dominus ce
 patiens & magnus fortitudine, & mundans, non faciens innocentem. Dominus ce
 in tempestate & turbine viae eius, & nebula puluis pedum eius. Increpans mare ce
 & exsiccans illud, & omnia flumina ad desertum deducens. Infirmatus est Ba- ce
 sam, & Carmelus, & flos Libani elanguit, montes commoti sunt ab eo, & colles ce
 desolati sunt, & contremuit terra à facie eius, & orbis, & omnes habitantes in ce
 ce.

- eo. Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius?
 indignatio eius effusa est ut ignis, & petrae dissolutae sunt ab eo. Bonus Dominus,
 & confortas in die tribulationis, & sciens sperantes in se, & in diluuiio prae-
 eunte consumationem faciet loci eius, & inimicos eius persequentur tenebrae.
- Matth. 6. Respicite volatilia caeli quoniam non serunt neque metunt, neque congregant in
 horrea, & Pater vester caelestis pascit illa: Nonne vos magis pluris estis illis?
 Quis autem vestrum cogitans potest adiicere ad staturam suam cubitum unum?
 Et de vestimentis quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt,
 non laborant neque nent. Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni glo-
 ria sua coopertus est sicut unum ex istis. Si ergo fennum agri quod hodie est, &
 cras in clibanum mittitur Deus sic vestit, quanto magis vos modicae fidei.
- Matth. 23. Atqui Dei providentiam cum sapientia etiam diuina coniunctam (omnia
 enim in Deo & summa, & infinita, & simul sunt, imò ipsemet Deus omnia) res
 omnes quae intra mundum agenda, gerenda, & conficienda sunt pro sapientis
 consilij ratione maturare atque opportune expedire solere innumeris exemplis
 ac testimoniis obseruauimus. Nam quamquam Dei voluntatem & efficacitatem
 nullum tempus ad agendum impellere, differre, aut arctare, nullum omnino te-
 nere possit, in cuius oculis mille anni tamquam dies hesternae quae praeteriit, sunt,
 tamen ex rerum ipsarum usu, atque ex misericordia ac iustitia aecore euenit, ut
 non minus ea quae ad humani generis gubernationem, quam ea quae natura at-
 que orbis vicem spectant, suis temporibus diuisa ac diducta cōsistent. Omnia tem-
 pus habent, & suis spacijs transeunt vniuersa sub caelo. Tempus nascendi, &
 tempus moriendi, tempus plantandi, & tempus euellendi quod plantatum est.
 Tempus occidendi, & tempus sanandi. Tempus destruendi & tempus adificandi.
 Tempus flendi, & tempus ridendi. Tempus plangendi, & tempus saltandi. Tem-
 pus spargendi lapides, & tempus colligendi, &c. Cuncta fecit bona in tempore
 suo, & mundum tradidit disputationi eorum. Ecce Angelus Domini apparuit
 in somnis Ioseph, dicens: Surge, accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegy-
 ptum, & esto ibi vsque dum dicam tibi. Defuncto autem Herode, ecce Angelus
 Domini apparuit in somnis Ioseph in Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum
 & matrem eius, & vade in terram Israel: defuncti sunt enim qui querebant ani-
 mam pueri. & Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, & humilia
 respicit in caelo & in terra: Suscitans de terra inopem, & de stercore erigens pau-
 perem: ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui, Qui habita-
 re facit sterilem in domo, matrem filiorum letantem. Nonne duo passeris affe-
 reneunt? & vnus ex illis non cadit in terram sine Patre vestro? Vestri autem
 capilli omnes numerati sunt. Scriptum est in lege Moysi: Non alligabis os boui
 trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? an propter nos viique haec dicit?
 Nam propter nos utique scripta sunt.
- Huius porro gubernationi & voluntati omnia viuunt, etiam quae vitae ac
 sensus habentur expertia. Tulit Iosue lapidem grandem, posuitque eum subter
 quercum quae erat in sanctuario Domini, & dixit ad omnem populum: En lapis
 iste erit vobis in testimonium quod audieritis omnia verba Domini quae locu-
 tus est Dominus. & Audite caeli, & auribus percipe terra, quia Dominus
 locutus est.

Atqui nominibus his quae Deus sibi praestantissima vendicat, hominum ge-
 neri

neri cognosci dignatur, cognoscendisque ultro occurrit. Non temerè tamen neq;
impure, aut superbe prophaneque sese cognoscendum peti adiriq; permittit. Va-
de ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lauentq; vestimenta sua. Et sint Exodi 19.
parati in diem tertium: in die enim tertio descendet Dominus coram omni plebe
super montem Sinai. Constitueſque terminos populo per circuitum, & dices ad
eos: Cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit
montem, morte morietur. Manus non tangat eum, sed lapidibus opprimetur,
aut confodietur iaculis: siue iumentum fuerit, siue homo, non uiuet. & paulo in-
ferius: Ecce cœperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima
operire montem, clangorq; buccina uehementius perstrepebat: & timuit populus
qui erat in castris. Cumq; eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco castroru,
steterunt ad radices montis. Totus autem mons Sinai fumabat: eo quòd descen-
diſſet Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace:
eratq; omnis mons terribilis, Et sonitus buccina paulatim crescebat in maius, &
prolixius tendebatur: Moyses loquebatur, & Dominus respondebat ei. Descen-
ditq; Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, & vocauit Moysen
in cacumen eius. Quo cum ascendisset, dixit ad eum: Descende, & contestare po-
pulum: ne forte velit transcendere terminos ad uidendum Deum, & pereat ex
eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctifi-
centur, ne percutiat eos. Dixitq; Moyses ad Dominum: Non poterit vulgus
ascendere in montem Sinai: tu enim testificatus es & iussisti, dicens: Pone termi-
nos circa montem, & sanctifica illum. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Isaiz 45.
saluator. Confusi sunt & erubuerunt omnes simul, abierunt in confusionem fa-
bricatores errorum. Ego Dominus, & non est alius, non in abscondito locutus
sum, in loco terra tenebroso. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen Malach. 5.
meum in gentibus. Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum Psal. 8.
in vniuersa terra. Quoniam eleuat a est magnificentia tua super calos. Ex ore
infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas
inimicum & ultorem. Quoniam videbo calos tuos opera digitorum tuorum, lu-
nam & stellas quæ tu fundasti. Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomi- Psal. 63.
ni eius, date gloriã laudi eius. Dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua, in mul-
titudine virtutis tue mentientur tibi inimici tui. Omnis terra adoret te, & psal-
lat tibi: psalmum dicat nomini tuo. Venite, & videte opera Dei, terribilis in con-
siliis super filios hominum. & quæ per totum psalmum hunc exponuntur de ma-
nifesta prouidentia Dei, vniuerso orbi, & singulis etiam prospicientis homini-
bus. cuius etiam argumenti ille est. Cantate Domino canticum nouum: cantate Psal. 95.
Domino omnis terra. Cantate Domino, & benedicite nomini eius: annunciate
de die in diem salutare eius. Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus
populis mirabilia eius. Quoniam magnus Dominus, & laudabilis nimis, terri-
bilis est super omnes deos. Quoniam omnes dij gentium demonia: Dominus au-
tem calos fecit. Confessio & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia & ma-
gnificientia in sanctificatione eius. Quæ omnia & innumerabilia loca alia ve-
ritatem, virtutem, prouidentiamq; Dei etiam gentibus probatam docent. Bene- Exodi 18.
dictus Dominus qui liberauit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pha-
raonis, qui eruit populum suum de manu Aegyptii. Nunc cognoui (aiebat Iethro)
quia magnus Dominus super omnes deos, eo quòd superbe egerint contra illos.

- Iob 11. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: volatilia caeli, & indicabunt tibi.
 Loquere terra, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quod
 omnia haec manus Domini fecerit? in cuius manu anima omnis viventis, & spi-
 ritus vniuerse carnis hominis. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedenti-
 bus sapore? In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Apud ipsum
 est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam. Si destruxe-
 rit, nemo est qui aedificet: si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. Si conti-
 nuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram. Apud ipsum
 est fortitudo & sapientia: ipse nouit decipientem, & eum qui decipitur. Adducit
 consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Baltheum regum dissoluit,
 & praecingit fune renes eorum. Ducit sacerdotes inglorios, & optimates sup-
 plantat. Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens. Effundit
 despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant, releuat. Qui releuat
 profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis. Qui multiplicat
 gentes & perdit eas, & subuersas in integrum restituit. Qui extendit Aquilo-
 nem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in
 nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum. Qui tenet vultum solis sui, &
 expandit super illum nebulam suam. Terminum circumdedit aquis, usque dum
 finiatur lux & tenebrae. Columnae caeli contremiscunt, & pauent ad nutum eius.
 In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit
 superbum. Spiritus eius ornauit calos: & obstetricante manu eius, eductus est co-
 luber tortuosus. Ecce, haec ex parte dicta sunt viarum eius: & cum vix paruam
 stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius in-
 uerit? Opus manuum eius sunt vniuersi. Subito morientur, & in media nocte tur-
 babuntur populi, & pertrahantur, & auferent violentum absque manu. Oculi
 eius super vias hominum, & omnes gressus eorum considerat. Non sunt tenebrae,
 & non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem. Ne-
 que enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad eum in iudicium. Conteret
 multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorum,
 & ideo inducet noctem, & conterentur. Vani autem sunt omnes homines, in
 quibus non subest scientia Dei, & de his quae videntur bona, non poterunt intel-
 ligere eum qui est, neque operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex.
 Multus quoque apud Ecclesiasticum de cognoscenda Dei prouidentia, ac perpetuus
 fere sermo est, cuius partem aliquam referre hoc loco non pigeat. Qui nauigant
 mare, enarrant pericula eius: & audientes auribus nostris, admiramur. Praeclara
 opera, & mirabilia: varia bestiarum genera, & omnium pecorum & creatura
 belluarum. Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius
 composita sunt omnia. Multa dicimus & descimus in verbis, consummatio
 autem sermonum ipse est in omnibus. Gloriantes, ad quid valebimus? Ipse
 enim omnipotens super omnia opera sua. Terribilis Dominus, & magnus
 vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantum-
 cunque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius.
 Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis, maior est enim
 omni laude. Exaltantes eum replemini virtute. Ne laboretis, non enim
 comprehendetis. Quis videbit eum & enarrabit? aut quis glorificabit
 eum sicut est ab initio? Multa abscondita sunt maiora his: pauca enim vidimus
 operum.

operum eius. Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus dedit sapientiam.

Hanc verò Sapientiam diuinorum arcanorum notitiam dicimus, quæ non omnibus hominibus neque humano ingenio, studio, aut labore ullo, aut conatu percipi potest, nec ullo comparari diuitiarum & opum pretio, sed singulari Dei dono is tantum contingit, qui sese fide atque pietate pura docendos modeste præbuerint. Habet argentum venarum suarum principia, & auro locus est in quo confletur. Ferrum de terra tollitur, & lapis solutus calore in aes reuertitur. Tempus posuit tenebris, & vniuersorum finem ipse considerat, lapidem quoque caliginis, & umbram mortis. Diuidit torrens a populo peregrinante, eos quos oblitus est pes egentis hominis & inuios. Terra de qua oriebatur panis in loco suo igni subuersa est. Locus sapphiri lapides eius, & gleba illius aurum. Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt eam filij struthionum, nec pertransiuit per eam leona. Ad silicem extendit manum suam, subuertit à radicibus montes. In petris riuos excidit, & omne pretiosum vidit oculus eius. Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscondita produxit in lucem. Omnia hæc omnium diligentia, industria & perseverantia, laboreq; improbo tentata & obtenta concedit Job: de diuina vero sapientia difficillima vestigatione atque negata humanis studiis inuentione, subiungit: Sapientia verò ubi inuenitur? & quis est locus intelligentia? Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter viuentiū. Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est mecū. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione eius. Non conferetur tinctis in India coloribus, nec lapidi sardonico pretiosissimo, vel sapphiro. Non adæquabitur ei aurum vel vitru, nec commutabuntur pro ea vasa auri. Excelsa & eminentia non commemorabuntur in comparatione eius: irahitur autem sapientia de occultis. Non adæquabitur ei topasius de Aethiopia, nec tinctura mundissima componentur. Vnde ergo sapientia venit, & quis est locus intelligentia? Abscondita est ab oculis omnium viuentium, volucres quoque celi latet. Perditio & mors dixerunt, Auribus nostris audiuiamus famam eius. Deus intelligit vias eius, & ipse nouit locum illius. Ipse enim fines mundi intuetur, & omnia quæ sub calo sunt respicit. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura. Quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis sonantibus: tunc vidit illam, & enarrauit, & præparauit, & inuestigauit. Et dixit homini, Ecce timor Domini, ipsa sapientia: & recedere à malo, intelligentia. Sapientiam itaque purgatis & præparatis à Deo hominibus communicari atque concedi, quæ non huius mundi, nec secundum elementa mundi est, sed diuina planè, atque omnem humanum sermonem longè superans. Væ mihi (inquit Isaias) quia tacui, quia pollutus labiis ego sum, & in medio populi pollutus labia habentis ego habito, & regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari. Et tetigit os meum, & dixit, Ecce tetigi hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mandabitur. Et audiui vocem Domini dicentis, Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere: & videre visionem, & nolite cognoscere. Si quis autem indiget sapientia, postulet, inquit Apostolus, à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide, nihil hesitans. Propter hoc optauit (ait Salomon) &

Sapientia
sanctorum.

Iob 18.

Isaie 6.

Iacobi 1.

9ap. 7.

datus est mihi sensus; inuocavi, & venit in me spiritus sapientiae: & praeposui
 illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius. Nec
 comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius,
 arena est exigua, & tamquam lutum aestimabitur argentum in conspectu illius.
 Super salutem & speciem dilexi illam, & posui pro luce habere illam: quo-
 niam inextinguibile est lumen illius. Venerunt mihi omnia bona pariter cum il-
 la, & innumerabilis honestas per manus illius, & letatus sum in omnibus: quo-
 niam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam quoniam bonorum omnium
 mater est. Quam sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honestatem
 illius non abscondo. Infinitus enim est thesaurus hominibus: quo qui visi sunt,
 participes facti sunt amicitiae Dei, propter disciplinae dona commendati. Sapien-
 tiam (inquit Paulus) loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius mun-
 di, neque secundum elementa seculi huius. Raptus sum, ait idem, usque in tertium
 caelum, & vidi arcana Dei, quae non licet homini loqui. Animalis enim homo non
 potest capere ea quae sunt sapientia spiritus Dei, stultitia enim est illi.

Singularum
index & in-
spector.

Gen. 18.

Quamquam vero Deum cognoscentem perspicientemque, omnia mundi, atque
 hominum rebus providentem, ex superioribus didicerimus, eundem singularum
 hominum dicta & facta, atque adeo cogitata callentem & iudicantem, intelli-
 gere operae pretium fuerit, nonnullis ex innumerabili testimoniorum copia in me-
 dium productis. Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit fi-
 lium Saraa uxor tua. Quo audito Saraa risit post ostium tabernaculi. Erant au-
 tem ambo senes, prouectaeque aetatis, & desierant Sara fieri muliebria. Quae risit,
 occulte dicens: Postquam consenui, & Dominus meus vetulus est, voluptati ope-
 ram dabo? Dixit autem Dominus ad Abraham: Quare risit Saraa uxor tua,
 dicens: Num verè paritura sum anus? Numquid Deo quicquam est difficile? In-
 xta condictum reuertar ad te hoc eodem tempore, vita comite, & habebit Saraa
 filium. Negavit Saraa, dicens: Non risi, timore perterrita. Dominus autem, Non

3. Reg. 3.

est, inquit, ita: sed risisti. Si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderit
 manus suas in domo hac, tu exaudies in caelo, in domo habitationis tuae. Et repro-
 pitaberis, & facies ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris
 cor eius: quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum, ut timeant te cun-
 ctis diebus quibus viuunt super faciem terrae. Ecce gaudium & latitia occidere
 vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Comedamus, &
 bibamus, cras enim moriemur. Et reuelata est in auribus meis vox Domini exer-
 cituum. Si dimittetur iniquitas hac vobis donec moriamini, dicit Dominus ex-

Hiez 37.

ercituum Habitationem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum ego cogno-
 ui, & insaniam tuam contra me. Cum fureres aduersum me, superbia tua ascen-

Psal. 138.

dit in aures meas. Domine probasti me, & cognouisti me: tu cognouisti sessionem
 meam, & resurrectionem meam: intellexisti cogitationes meas, de longe semitam
 meam, & funiculum meum inuestigasti, & omnes vias meas prauidisti: quia

Iob 14.

non est sermo in lingua mea. Ecce Domine tu cognouisti omnia nouissima & an-
 tiqua: tu formasti me & posuisti supra me manum tuam. Oculi enim eius super vias
 hominum, & omnes gressus eorum considerat. Non sunt tenebrae, & non est um-
 bra mortis, ut abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem. Neque enim ultra
 in hominis potestate est ut veniat ad Deum in iudicium. Conteret multos, & in-
 numerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nouit enim opera eorum, iccirco in-
 ducet

ducet noctem & conterentur. Benignus enim est spiritus sapientia, & non libe- Sap. 1.
rabit maledictum à labiis suis: quoniam renum illius testis est. Nonne Dominus Eccli. 41.
fecit sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmavit Dominus omnipoten-
s, stabilis in gloria sua. Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior Heb. 4.
omni gladio ancipite, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, com-
paginque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis: &
non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda & aperta
sunt oculis eius.

Vltra communem illam Dei omnibus mundi partibus & ornamentis, atque Vita & lux
rerum generibus consulentem providentiam, singulari vitæ atque lucis nomine hominum.
erga hominum salutem & felicitatem efficacitas & bonitas diuina prædicatur:
ita vt Deus non solum creandis hominibus auctor & princeps, atque opifex: sed
custodiendis etiam protector, & à mortis æterna tenebrosa miseria redimendis,
& ad felicitatis veræ usum traducendis, vitæ & lux hominum appelletur. Ipse
enim est vitæ tua, & longitudo dierum tuorum. Quoniam apud te est fons vi- D. ut. 30.
tæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Quoniam tu populum humilem saluum Psal. 17.
facies, & oculos superborum humiliabis. Quoniam tu illuminas lucernam meam,
Deus meus illumina tenebras meas. Quam rationem breui verborum summa,
sed magna mysteria continente, Iohannes Euangelista indicabat. In ipso vitæ
erat, & vitæ erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non
comprehenderunt.

Neque solum vitæ atque lucis hominibus auctorem sese Deus præstat, sed om-
nium etiam virtutum, facultatumque omnium quacumque vel ad singulos perfi-
ciendos, vel ad publicam & communem societatem iuuandam, & adornandam
pertinent, commodum distributorem agit. Quamobrem & spirituum Dominus
apud vates sanctosque scriptores audit. Quid habes, inquit Apostolus, quod non
accepisti? & si accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis? Olim Moyses Aeg-
yptius legatus destinatus, atque provincie pondus veritus, suamque debilitatem in-
eptitudinemque excusans, dicebat: Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri nec
nudiustertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum impeditioris & tardioris
lingua sum. Dicit Dominus ad eum, Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus
est mutum & surdum, videntem & secum: nonne ego? Perge igitur, & ero in ore
tuo, doceboque te quid loquaris. Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spi-
ritus: & diuisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus: & diuisiones
operationum sunt, idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus. Vnicuique
autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. Et patres quidem carnis nostræ
eruditores habuimus, & reuerabamur eos: Non multo magis obtemperabimus
Patri spirituum, & viuemus? Quare omnibus iis quæ superius commemorata
sunt, nominibus perpetuum sibi ab omni conditarum, creatarumque rerum ordine
laudis ac benedictionis ius ac præconium vendicat, quod assiduè carnalibus
commendare, sacri non desinunt vates. Benedicite omnia opera Domini Domino:
laudate & superexaltate eum in secula. Laudate Dominum de caelis, laudate eum
in excelsis. Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius.
Laudate eum sol & luna, & laudate eum omnes stelle & lumen, &c.

Quoniam verò humanas res à Deo curari docuimus quemadmodum id age-
tur, partitione atque expositione indicandum. Humanarum rerum duplex est

genus: Alterum earum quae in hac mortali vita spectantur; alterum vero, quae ad alterius perpetua vita atque felicitatis finem & rationem referuntur. Vtrumque & in singulares siue priuatas, & communes siue publicas diducitur. Singulares dicimus, quae unumquodpiam spectant caput: Communes, quae ad plures, vel ad omnes homines attingere possunt. Singulares interdum publicarum partem usurpant & adornant, quatenus ad ipsam hominum necessitudinem & consuetudinem reuocantur. Vtrumque autem rerum genus à Deo cognosci, volui, gubernari, & pro consilio sapientissimi ratione ac iure expediri, sacra doctrina ostendit. Atque de externis prius, quas temporales, siue terrenas, siue seculares dici audimus, breuiter, quae obseruata nobis fuerint, expediemus: deinde verò alias succinctè indicabimus, quae spirituales vel aeternae, atque sanctae appellantur. Quamquam ut animo immortalis, atque mortali corpore idem constat homo, persepe sit, ut res ipse, ad animum & corpus pertinentes, disputando & referendo, atque tractando misceantur. Hominum autem rationis & sermonis compositionem sectio & factio duplex est: Altera bonorum ac proborum, hoc est, qui humanitatem ipsam vita exprimit; Altera improborum siue malorum, qui ab humanitatis via, non vi coacti, sed voluntate atque libidine propria declinant. Cum homines dicimus, doctrina causa utramque complectimur partem, cum partes ipsas diuidimus, adiunctis probitatis aut improbitatis cognominibus distinguimus. Omnium igitur eorum quibus hominis nomen atque definitio congruit, siue ratione iam valentium, siue nondum valentium, patrem, pastorem, & agricolam

Matth. 23. Deum sacrae literae celebrant & salutant. Nolite vobis patrem vocare in terris,

Matth. 6. Vnus enim est Pater vester Deus. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito; & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Sic ergo vos orabit: Pater noster qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum. Ac secundum hanc rationem omnes homines fratres appellantur, & sunt, id est, unum generis atque vitae auctorem & patrem in caelis habentes. Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est. Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie operare in vinea mea. Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem, paenitentia motus, abiit. Accedens autem ad alterum, dixit similiter. Qua imagine gentium omnium Patrem Deum Christus asserbat, tam earum quae legem non habuerant

1. Cor. 8. diuinitus scriptam, quam earum quae habuerunt. Nam & si sunt qui dicantur dii, siue in caelo siue in terra; siquidem sunt dii multi & domini multi, nobis tamen

Ephes. 4. unus est Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo. Vnus Dominus, vna fides, & unum baptisma: unus Deus & Pater omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Hunc eundem Patrem, & dominatorem vitae suae Ecclesiasticus inuocabat. Videns autem Iesus turbas miseratus est eis, quia erant vexati; & iacentes sicut oves non habentes pastorem. Tunc dixit discipulis suis: Messis quidem multa est, operarij autem pauci: Rogate ergo dominum messis ut mittat operarios in messem suam. Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi.

Hic verò Pater, Pastor, Agricola, Dominus ac Rex, homines pro studij ac morum ratione excipit ac tractat. Nam cum iis quos animo probo & candido mentisque sana cognoscit, simpliciter ac familiariter, & blande agit, cum iis verò qui

qui insolentiores versuti sunt, aut proterui & contentiosi, oportunis versat & exagitat artibus, cum sapientissimus ipse sit, & quid in vniquemque expediat, nouerit, atque efficere possit. Difficuit sermo in oculis Samuelis; eo quod dixi-
 sent, Da nobis regem ut iudicet nos: & orauit Samuel ad Dominum. Dixit au-
 tem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus que loquentur ti-
 bi. non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua,
 qua fecerunt a die qua eduxi eos de Aegypto usque ad diem hanc, sicut dereli-
 querunt me, & seruiuerunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem
 eorum audi: verumtamen contestare eis, & predic eis ius regis qui regnaturus
 est super eos. Hanc autem rationem disertè atque appositè Psaltes explicans, ait:
 Ero immaculatus cum eo: & obseruabo me ab iniquitate mea. Et retribuere mihi
 Dominus secundum iustitiam meam: & secundum puritatem manuum mearum
 in conspectu oculorum eius. Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente in-
 nocens eris. Et cum electo electus eris: & cum peruerso peruereris. Quoniam tu
 populum humilem saluum facies: & oculos superbiorum humiliabis.

Quod verò ad mentem, consilium, voluntatemq; Dei erga homines attinet,
 nihil magis affirmare possumus, quam misericordie, pacis, ac felicitatis cogita-
 tionem & promptitudinem. Quippe cum spiritus ille sit natura benignus, benefi-
 cus, & misericors: qui & beneficia vtrò polliceri & offerre, & diis quibus promi-
 serit credentibus, & oportunè atque ritè expectantibus, prestare solet. Ac de
 bonitate beneficentiaq; sua Deus ipse, Iosua interprete, verissimum & grauisi-
 mum sermonem habuit. Trans flumen habitauerunt patres vestri ab initio, Tha-
 re pater Abraham, & Nachor: seruiueruntq; diis alienis. Tuli ergo patrem ve-
 strum Abraham de Mesopotamia finibus, & adduxi eum in terram Chanaan,
 multiplicauiq; semen eius, &c. Et apud Isaiam: Egredi, & pauperes querunt
 aquas, & non sunt: lingua eorum sit arid. Ego Dominus excauiam eos, Deus
 Israël non derelinquam eos. Aperiam in supinis collibus flumina, & in medio
 camporum fontes. Ponam desertum in stagna aquarum, & terram inuiam in ri-
 uos aquarum. Dabo in solitudine cedrum & pinum, & myrtum, & lignum oli-
 uae. Ponam in deserto abietem, ulmum, & buxum simul: ut videant, & sciant,
 & recogitent, & intelligant pariter: quia manus Domini fecit haec. Ac Ieremias
 orans, dicebat: Heu, heu, heu, Domine Deus, Ecce tu fecisti caelum & terram in
 fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento: non erit tibi difficile omne
 verbum: Qui facis misericordiam in millibus, & reddis iniquitatem patrum in
 sinum filiorum eorū post eos: Fortissime, magne, & potens, Dominus exercituum
 nomen tibi. Magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu: cuius oculi aperti
 sunt super omnes vias filiorum Adam: ut reddas unicuique secundum vias
 suas, & secundum fructum adinventionum eius. Beatus cuius Deus Iacob adiu-
 tor eius, spes eius in Domino Deo ipseus: qui fecit caelum & terram, mare, & om-
 nia que in eis sunt. Qui custodit veritatem in seculum, facit iudicium iniuriam
 patientibus, dat escam esurientibus. Dominus soluit compeditos, Dominus il-
 luminat cacos. Dominus erigit elisos, Dominus diligit iustos. Dominus custo-
 dit adueuas, pupillum & viduam suscipiet: & vias peccatorum disperdet. Con-
 firmavit Dominus sermonem suum quem locutus est, steti que pro David patre
 meo, & sedi super thronū Israël, sicut locutus est Dominus, & edificavi domum
 nomini Domini Dei Israël. Dixit quoque Dominus ad Abraham, Sarai uxorem
 tuam.

23 tuam non vocabis Sarai, sed Saram, & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium
 24 cui benedicturus sum: eritq; in nationes, & reges populorum orientur ex eo. Mi-
 Psal. 88. sericordia & veritas praecedent faciem tuam: beatus populus qui scit inubilatio-
 25 nem. Domine in lumine vultus tui ambulabunt, & in iustitia tua exaltabun-
 26 tur: quia gloria virtutis eorum tu es. Et autem qui potest omnia facere super ab-
 27 undanter quam petimus aut intelligimus, secundum virtutem qua operatur in
 28 nobis, ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Iesu in omnes generationes seculi
 29 seculorum amen.

Inter plurima & maxima beneficia quibus Deus humanum genus profecutus
 est, vatum creatio & delegatio censetur: quorum ministerio & opera virtutem
 voluntatemq; suam, & officiorum etiam rationem doceret. ideo autem multis in
 locis diuina cura haec magnis celebratur laudibus. Ita Enosum quondam & No-
 ham & Abrahamum, & ex antiquissimis alios consilij sui notitia instruxit. de-
 24 inde vero Mosem allocutus, ait: Clamor filiorum Israel venit ad me. Sed veni,
 25 mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel de Aegypto.
 26 Dixitq; Moyses ad Deum: Quis sum ego ut vadam ad Pharaonem, & educam
 27 filios Israel de Aegypto. Qui dixit ei: Ego ero tecum. Et dixit Dominus ad
 28 Eliam: Vade, & reuere in viam tuam per desertum in Damascum: cumque
 29 perueneris illuc, unges Hazael regem super Syriam, & Iehu filium Namsi unges
 30 regem super Israel. Eliseum autem filium Saphath, qui est de Abelmeholah unges
 Apoc. 1. Prophetam pro te. Huc illa etiam pertinet Apocalypsis Iesu Christi quam dedit
 31 illi Deus palam facere seruis suis, qua oportet fieri cito: Et significauit, mittens
 32 per Angelum suum, seruo suo Iohanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei,
 33 & testimonium Iesu Christi quaecunq; vidit.

Vindex. Fraudum & peccatorum qua ab hominibus suscipiuntur, obseruator, inspe-
 25 tor, & vindex pluribus sacrorum scriptoru testimonis declaratur Deus, idem-
 que monitor hominum ante scelus admissum, patiens, magnanimus, dissimulans
 peccata propter poenitentiam. Insolentium deorum & obstinatorum seuerus Iu-
 26 dex & punitor. Scies quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis & fidelis, cu-
 27 stodiens pactum & misericordiam diligentibus se, & iis qui custodiunt precepta
 28 eius, in mille generationes: & reddens odientibus se statim ita ut disperdat eos,
 29 & ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur. Dixitq; Iosue ad
 30 populum: Non poteritis seruire Domino: Deus enim sanctus & fortis emulator
 31 est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis: Si dimiseritis Dominum, & ser-
 32 ueritis diis alienis, conuertet se, & affliget vos atque subuertet, postquam vobis
 2. Sam. 12. praetiterit bona. Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxo-
 33 res tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in
 34 oculis solis huius. Tu enim fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud
 4 Reg. 17. in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis huius. Et testificatus est Domi-
 35 nus in Israel, & in Iuda per manum omnium prophetarum & videntium, di-
 36 cens: Reuertimini a viis vestris pessimis, & custodite precepta mea & ceremo-
 37 nias iuxta omnem legem quam precepi patribus vestris: & sicut misi ad vos in
 4 Reg. 10. manu seruorum meorum prophetarum. Dixit itaque Isaias Ezechia, Audi ser-
 38 monem Domini, Ecce dies venient, & auferentur omnia quae sunt in domo tua,
 39 & quae condiderunt patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem: Non remane-
 40 bit quicquam, ait Dominus. Sed & de filiis tuis qui egredientur ex te, quos genera-

nerabis, tollentur, & erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. Disimulatorum
 & patientem, penitentiamque expectantem agnoscunt & admirantur, adorantque
 sancti Deum. Videns Deus quod multa malitia hominum esset in terra, & cuncta
 cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, penituit eum quod homi-
 nem fecisset in terra. Et precauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinse-
 cus, Delebo, inquit, hominem quem creavi à facie terra, ab homine usque ad ani-
 mantia: à reptili usque ad volucres celi. penitet enim me fecisse eos. Ad hanc
 etiam rationem exemplum illud pertinet in gentes externas editum. Aggrauata
 est manus Domini super Azothios, & demolitus est eos: & percussit in secretiore
 parte natiuum Azothum, & fines eius. Videntes autem viri Azothij huiusmodi
 plagam, dixerunt: Non maneat arca Dei Israël apud vos, quoniam dura est ma-
 nus eius super nos, & super Dagon deum nostrum. Hæc dicit Dominus Deus Is-
 raël: Maledictus vir qui non audierit verba pacti huius, quod præcepi patribus
 vestris in die qua eduxi eos de Aegypto, de fornace ferrea, dicens: Audite vo-
 cem meam, & facite omnia quæ præcepi vobis: & eritis mihi in populum, & ego
 ero vobis in Deum: Ut suscitem iuramentum quod iuravi patribus vestris datu-
 rum me eis terram fluentem lac & mel, sicut est dies hæc. Et respondi, & dixi,
 Amen Domine. Et dixit Dominus ad me, Vociferare omnia verba hæc in ciui-
 tatibus Iuda, & foris Ierusalem, dicens: Audite verba pacti huius, & facite
 illa: quia contestans contestatus sum patres vestros in die qua eduxi eos de ter-
 ra Aegypti usque ad diem hanc: mane consurgens contestatus sum, & dixi: Au-
 dite vocem meam. & non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam: sed abierunt
 vnusquisque in prauitate cordis sui mali. & paulò inferius: Quare hæc
 dicit Dominus: Ecce, ego inducam super eos mala, de quibus exire non poterunt:
 & clamabunt ad me, & non exaudiam eos. Vidi Dominum stantem super altare,
 & dixit mihi: Percute cardinem, & commoueantur superliminaria: Auaritia
 enim in capite omnium, & nouissimum eorum in gladio interficiam. Non erit fuga
 eis, & qui fugerit ex eis, non saluabitur. Si descenderint usque in infernum, in-
 de manus mea educet eos: & si ascenderint usque in calum, inde detraham eos.
 Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos. Et si ce-
 lauerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit
 eos. Et si abierint in captiuitate coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & oc-
 cidet eos: & ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum. Et Domi-
 nus Deus exercituum qui tangit terram, & tabescit, & lugebunt omnes habi-
 tantes in ea. Et ascendet sicut riuus omnis, & defluet sicut fluuius Aegypti. Qui
 edificat in calo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundauit.
 Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terra, Dominus nomen
 eius. Qui, uti in Apparatu Sacro differebamus, qua ratione vindicem, vltorem-
 que iniuriarum ac fraudum agit. Exercituum Deus, audit à Nahum etiam vate
 illis appellatur cognomentis. Dominus emulatores & vlciscens, vlciscens Domi-
 nus in hostes suos, & irascens ipse inimicis suis. Dominus patiens, & magnani-
 mus fortitudine, & mundans non faciet innocentem. Dominus in tempestate
 & turbine viæ eius, & nebulae puluis pedum eius. Increpans mare, & exsiccans
 illud: & omnia flumina ad desertum deducens. Et Paulus: Dominus est in celis,
 & personarum acceptio non est apud eum. Quod quidam errantes colebant mu-
 tos serpentes, & bestias superuacuas, immisisti illis multitudinem mutorum ani-
 malium

23 malium in vindictam: ut sci rent quia per qua peccat quis, per hac & torquetur.
 24 Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, qua creauit orbem terrarum
 25 ex materia inuisa, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones,
 26 aut noui generis ira plenas, & ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes,
 27 aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes: qua-
 28 rum non solum laesura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem oc-
 29 cidere. Nam & sine his vno spiritu poterant occidi persecutionem passi ab ipsis
 30 factis suis, & dispergi per spiritum virtutis tuae: sed omnia in mensura, & nu-
 31 mero, & pondere disposuisti. Multum enim valere tibi soli supererat semper, &
 32 virtuti brachij tui quis resistet? Quoniam tanquam momentum statera, sic est
 33 ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, qui descendit super
 34 terram. Et miserere omnium, quia omnia potes: & dissimulas peccata hominum
 Eccli 48. propter penitentiam. Diligis enim omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae
 35 fecisti. Numerus dierum hominum, ut multum centum anni: quasi gutta aquae
 36 maris deputati sunt, & sicut calculus arenae, sic exigui anni in die eui. Propter
 37 hoc patiens est Deus illis, & effundet super eos misericordiam suam. Vidit pra-
 38 sumptionem cordis eorum, quoniam mala est, & cognouit subuersionem eorum,
 39 quoniam nequam est. ideo adimpleuit propitiationem suam in illis, & ostendit
 40 eis viam aequitatis. Misericordia hominis circa proximum suum: misericordia
 41 autem Dei super omnem carnem.

Iudicij vero diuini seueritatem cum multa alia, tum illa testimonia & exem-
 Iosue 5. pla aperte indicant. Postquam audierunt omnes reges Amorrhaeorum qui ha-
 22 bitabant trans Iordancem ad occidentalem plagam, & cuncti reges Chanaan qui
 23 propinqua possidebant magni maris loca, quod siccaisset Dominus fluenta Iorda-
 24 nis coram filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit
 25 in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. Ad Idumaeam haec dicit
 Ierem. 49. Dominus exercituum. Nunquid non ultra est sapientia in Theman? Perit con-
 26 silium a filiis, inutilis facta est sapientia eorum. Fugite, & terga vertite: descen-
 27 dite in voraginem habitatores Dedan: quoniam perditionem Esau adduxi su-
 28 per eum, tempus visitationis eius. Si vindemiatores venissent super te, non reli-
 29 quissent racemum: si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret sibi. Ego vero dis-
 30 cooperui Esau, reuelavi abscondita eius, & celari non potuit: vastatum est semen
 31 eius, & fratres eius, & vicini eius, & non erit. Relinque pupillos tuos, & ego fa-
 32 ciam eos viuere, & vidua tua in me sperabunt. Quia haec dicit Dominus: Ecce,
 33 quibus non erat iudicium ut biberent calicem, bibentes bibent: & tu quasi inno-
 34 cens relinqueris. Non eris innocens, sed bibens bibes. Quia per memetipsum iu-
 35 rauri, dicit Dominus, quod in solitudinem, & in opprobrium, & in desertum, &
 36 in maledictionem erit Bosra: & omnes ciuitates eius erunt in solitudines sempi-
 Ierem. 51. ternas. Et, haec dicit Dominus exercituum, Deus Israel, Filia Babylonis quasi
 37 area tempus triturae eius. Adhuc modicum, & veniet tempus mesionis eius.
 38 Comedi me, deuorauit me Nabuchodonosor rex Babylonis: reddidit me quasi
 39 vas inane: absorbu it me quasi draco, repleuit ventrem suum teneritudine mea,
 40 & eiecit me. Iniquitas aduersum me, & caro mea super Babylonem, dicit habitatio
 41 Sion: & sanguis meus super habitatores Chaldaee, dicit Ierusalem. Propterea
 42 haec dicit Dominus, Ecce ego iudicabo causam tuam, & ultiscar ultionem tuam:
 43 & desertum faciam mare eius, & siccabo venam eius. Et erit Babylon in tumu-
 los,

los, habitatio draconum, stupor & sibilus, eò quòd non fit habitator. *Audite Mich. 1.*
 populi omnes, attendat terra, & plenitudo eius, & sit Dominus Deus vobis in
 testem, Dominus de templo sancto suo. Quia ecce Dominus egredietur de loco
 suo: & descendet, & calcabit super excelsa terra. Et consumentur montes subitus
 eum, & valles scindentur sicut cera à facie ignis: sicut aquæ quæ decurrunt in
 præceps. In scelere Jacob omne istud, & in peccatis domus Israël.

Multa præterea alia, sacros legentibus libros, occurrunt loca in quibus Deus
 humanarum cognitorem, curatorem, vindicem atque iudicem sese rerum decla-
 rat, & ne quid aduersum atque calamitosum publicè in homines casu aut fortui-
 to exstare putetur, sed omnia ex certo iudicio, deliberatoq; consilio euenire intel-
 ligantur, antequam eueniant unà cum euentuum causis sanctis hominibus, atq;
 ad eam rem delictis vitibus vel prædicanda, vel obseruanda, & expectanda
 indicantur. Cùm surrexissent viri, direxerunt oculos contra Sodomam: & Abra-
 ham simul gradiabatur, deducens eos. Dixitque Dominus: Num celare potero
 Abraham quæ facturus sum: cùm futurus sit in gentem magnam, ac robustissi-
 mam, & benedicenda sint in eo omnes nationes terræ? Scio enim quòd præceptu-
 rus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam Domini, & faciant iu-
 dicium & iustitiam: vt adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus
 est ad eum. Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum & Gomorrhæorū mul-
 tiplicatus est, & peccatum eius aggravatum est nimis. Descendam, & videbo
 vtrum clamorem qui venit ad me, opere compleuerint: an non est ita, vt sciam. *Amos 3.*
 Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in
 saltu, nisi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo,
 nisi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ, absque aucu-
 pe? Nunquid auferetur laqueus de terra, antequam quicquam caperit? Si clanget
 buccina in ciuitate, & populus non expauescet? Si erit malum in ciuitate, quod
 Dominus non fecerit? Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit
 secretum suum ad seruos suos prophetas.

Præterea vt mundi humanarumq; rerum curatorem, ita publicarum etiam
 arbitrum ac regnorum, & regum censorem, promotorem, expoliatoresq; Deum,
 verissima doctrina assertum accepimus & credidimus. Non est similis tui Domi-
 ne: magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te
 o rex gentium? Tuum est enim decus: inter cunctos sapientes gentium, & in vni-
 uersis regnis eorum nullus est similis tui. Pariter insipientes & fatui probantur,
 doctrina vanitatis eorum lignum est. Argentum inuolutum de Tharsis affer-
 tur, & aurum de Ophir: opus artificis & manus ararij: hyacinthus & purpura
 indumentum eorum. opus autem artificum vniuersa hæc. Dominus autem Deus
 verus est: ipse Deus viuens, & rex sempiternus. ab indignatione eius commoue-
 bitur terra: & non sustinebunt gentes comminationem eius. In anno primo Cyri *Esd. 1.*
 regis Persarum, vt compleretur verbum Domini ex ore Ieremia, Suscitauit Do-
 minus spiritum Cyri regis Persarū, & traduxit vocem in omni regno suo, etiam
 per scripturā, dicēs: Hæc dicit Cyrus rex Persarum, Omnia regna terræ dedit mi-
 hi Dominus Deus celi. & Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehēdi *Isa. 45.*
 dexteram, vt subiiciam ante faciem eius gentes: & dorsa regum vertam, & ape-
 riam coram eo ianuas, & portæ non cludentur. Ego autem ibo, & gloriosos ter-
 ræ humiliabo: portas areas conteram, & vinctes ferreos confringam.

- Nihil autem in actionibus qua publicè ab hominibus suscipiuntur, Dei providentiam latere aut fugere cum multis testimoniis docuerimus, singulari quoque capite explicandum est bellorum vim, potentiam, tempestates, victorias, & euenta omnia Dei unius nutū spectare: utpote qui iis quos vincere superiorēsq; esse pro loco ac tempore, proq; belli causis ducem victoremq; sese præbeat. Chus genuit Nemrod, ipse cepit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino. Ab hoc exiit proverbium: Quasi Nimrod robustus venator coram Domino. & illud: Dixit autem David ad Philistheum: Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo: ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti hodie: Et dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te. Et dabo cadauera castrorum Philisthūm hodie volatilibus celi, & bestiis terra: ut sciat omnis terra, quia est Dominus Deus in Israel, & nouerit uniuersa Ecclesia hæc, quia non in hasta saluat Dominus. Ipsius enim est bellum, & tradet vos in manus nostras. Et rursum, Conuertimini ad munitionem victi spei. Hodie quoque annuncians duplicia reddam tibi: quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum, impleui Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Græcia: & ponam te quasi gladium fortium: & Dominus Deus super te videbitur. Et exiit ut fulgur iaculum eius, & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine austri, Dominus exercituum proteget eos, & denorabunt, & subiicient lapidibus funda: & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur ut phiala, & quasi cornu altaris. Attollite portas principes vestras, & eleuamini porta aeternales: & introibit rex glorie. Quis est iste rex glorie? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & eleuamini porta aeternales: & introibit rex glorie. Quis est iste rex glorie? Dominus virtutum ipse est rex glorie. Deus cum egredereis in cōspectu populi tui, cum pertransires in deserto: terra mota est, etenim celi distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel. Dissipa gentes qua bella volunt: venient legati ex Aegypto: Aethiopia præueniet manus eius Deo. Regna terra cantate Deo: psallite Domino qui ascendit super calum celi, ad Orientem. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo, super Israel: magnificentia eius, & virtus eius in nubibus. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc ira tua. De celo auditum fecisti iudicium: terra tremuit & quieuit. Cum exurgeret in iudicium Deus, ut saluos faceret omnes mansuetos terra. Quoniam cogitatio hominis constabitur tibi: & reliquia cogitationis diem festum agent tibi. Vouete, & reddite Domino Deo vestro: omnes qui in circuitu eius affertis munera. Terribili & ei qui aufert spiritum principum, terribili apud omnes reges terra. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum: quoniam data est vobis potestas à Domino, & virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur. Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini sperabimus. Ipsi obligati sunt, & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti sumus. Dominus quasi vir pugator, Omnipotens nomen eius. Currus Pharaonis & exercituum eius proiecit in mare: electi principes eius submersi sunt in Mari rubro. Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis. Dexterata tua Domine magnificata est in fortitudine: dextera tua percussit inimicum. In multitudine gloriae tuæ deposuisti aduersarios tuos. Misisti iram tuam qua denorauit eos sicut

sicut stipulam, & in spiritu furoris tui congregatae sunt aquae. Stetit unda fluens, congregatae sunt abyssi in medio mari. Dixit inimicus: Persequar & comprehendam, diuidam spolia, & implebitur anima mea: euaginabo gladium meum, & interficiet eos manus mea. Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbum in aquis uehementibus. Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis, & faciens mirabilia.

Miraculorum demum auctoritatem huic vni Deo non illi modo quibus doctrina diuina atque lex edita scriptoꝝ, tradita est: verum & ij etiam quibus inter nationes vere sapientia lux aliqua illuxit, tribuerunt. Sapiens corde est & fortis robore, quis resistit ei, & pacem habuit? Qui transtulit montes, & nescierunt ij quos subuertit in furore suo. Qui commouet terram de loco suo, & columna eius concutiuntur. Qui praecipit Sali, & non oritur: & Stellae claudit quasi sub signaculo. Qui extendit caelos solus, & graditur super fluctus maris. Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus. Si uenerit ad me, non uidebo eum: si abierit, non intelligam. Si repente interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest ei, Cur ita facis?

ATQUE haec tenus partem doctrinae eius qua Dei ueritatem, naturam, sapientiam, efficientiam, & auctoritatem in omnes mundi huius partes probat, quaeq; etiam gentium sapientibus quadamtenus constitit notiorq; esse potuit, summam certis locis ac nominibus indicatam exhibuimus. Nunc uero deinceps alteram perstringemus partem, quam hominis non ignorare per plurimum interest, eam uidelicet, qua singularis Dei erga humanam salutem propositi cura, consilij, & promissi, & ueritatis rationes ac monumenta continet. Namque mundum omnem, atque adeo hominem Dei uoluntate, uirtute, & iussu, & sapientia conditum: non satis ad felicitatis disciplinam fuerit cognouisse, nisi per diti propria culpa hominis redemptionem, & salutem eiusdem Dei misericordia comparata & cognouerimus, & quemadmodum quarere unumquemque & impetrare sibiq; ex Dei beneficio communicandam curare oporteat, edocti quoque fuerimus. Quod quidem argumentum in huius operis historia, quam animam uocamus, & generationis Adami nomine inscribimus, ordine ac serie prosecuti, in hanc Syluam, siue operis illius corpus, certis locis & nominibus commentationis lege exponimus.

Igitur hominum ruinam miseratus Deus, in salutem denuo conuertere decernens, eam rem a se promissam, certis ex hominum genere delectis uiris cognitam, testatam, & confirmatam uoluit, Adamo ipsi primum humani generis Satori, & huius filio Setho, & Henoch septimo nepoti: deinde Noacho, atque post certa tempora Abramo, quem ex mortalium ceterorum turba delectum primum eorum qui beneficium hoc maximum crederent, sperarent, & expectatum tandem acciperent, parentem esse dicitq; uoluit. Faciam te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedictibus tibi, ATQUE IN TE BENEDICENTVR VNIVERSAE COGNATIONES TERRAE. Postquam uero nonaginta & nouem annorum esse ceperat Abram, Apparuit ei Dominus, dixitq; ad eum: Ego Dominus Omnipotens, Ambula coram me, & esto perfectus: Ponamq; foedus meum inter me & te, & multiplicabo te uehementer nimis. Ceciditque Abraham pronus in faciem.

- „ Dixitq; ei Deus: Ego sum, & ponam pactum meum tecum, erisq; pater multa-
 „ rum gentium, nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abra-
 „ ham: quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamque te crescere vehe-
 „ mentissime, & ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur. Et statuam pa-
 „ ctum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis
 „ fœdere sempiterno: ut sim Deus tuus, & seminis tui post te. Huiusmodi verò
 „ fœderis à se initi, consortes quamuis multis peregrinationibus, in hac mortali
 „ vita exercitatos, quamuis vicinorum & aliorum hominum inuidia, aut insi-
 „ diis, aut fraudibus, atque vi etiam tentatos; tamen tutor & assertor ipse, omni
 „ periculo immunes incolumesq; seruare solet. Cum pertransirent de gente in gen-
 „ tem, & de regno ad populū alterum. Non reliquit hominē nocere eis, & corripuit
 „ pro eis reges. Nolite tãgere christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.
- Psal. 104. Pacto autem confirmato cum huius unico filio, ex geminis nepotibus alterum
 eligit, cui salutis promissa, arcanum promissum repetat, & rursus constabiliat,
 & benedictionis atque felicitatis illius magna viuenti, & sentienti umbram
 felicem ipsam quoque, & suo in genere beatam communicet duodecim liberorum
 sobolem cum numerosa nepotum & pronepotum caterua. Atque huic Iacobo an-
 tea dicto, valituri Deo nomen mutandum decernat, perpetuumq; esse iubeat: si-
 bique dicatum cum tota gente declaret: & omni ex parte, omni in loco, omni pe-
 riculo tutum securumq; sistat. Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se,
 „ & exaltetur baculus qui utique lignum est. Propter hoc mittet dominator Do-
 „ minus exercituum in pinguibus eius tenuitatem: & subtus gloriam eius succen-
 „ sa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israël in igne, & Sanctus eius in
 „ flamma: & succendetur, & deuorabitur spina eius, & vepres in die vna. Et glo-
 „ ria saltus eius, & carmeli ab anima vsque ad carnem consumetur. Noli timere
 „ serue meus Iacob, & rectissime quem elegi. Effundam enim aquas super sitien-
 „ tem, & fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, & be-
 „ nedictionem meam super stirpem tuam. Et germinabunt inter herbas quasi sali-
 „ cēs iuxta præterfluentes aquas. Iste dicet, Domini ego sum, & ille vocabit in no-
 „ mine Iacob. Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum ut eruat te, & tra-
 „ dat tibi inimicos tuos, & sint castra tua sancta, & nihil appareat in eis fœditas
 „ tis, ne derelinquat te. Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia ad-
 „ duxisti me hucusque? Sed & hoc parum visum est in cōspectu tuo Domine Deus,
 „ nisi & loquereris etiam de domo serui tui in longinquum: Ista enim est lex Adam
 „ Domine Deus. Quid ergo addere poterit adhuc Dauid, ut loquatur ad te? Tu
 „ enim scis seruum tuum Domine Deus. Propter verbum tuum, & secundum cor
 „ tuum fecisti omnia magnalia hæc, ita ut notum faceres seruo tuo. Iccirco magni-
 „ ficatus es Domine Deus, quia non est similis tui: neque est aliquis extra te in om-
 „ nibus quæ audiuimus auribus nostris. Quæ est autem ut populus Israël gens in
 „ terra, propter quam iuit Deus ut redimeret eam sibi in populum, & poneret sibi
 „ nomen, faceretque eis magnalia & horribilia super terram à facie populi tui,
 „ quem redemisti tibi ex Aegypto gente, & Deo eius? Firmasti enim tibi populum
 „ tuum Israël in populum sempiternū, & tu Domine Deus factus es eis in Deum.
 „ Idem omnium qui Israëlīs fidem ac virtutem imitati sunt, vindex, liberator,
 „ assertorq; perpetuus etiam ab exteris principibus ac sapientibus laudatur. Tunc
 „ Darius rex scripsit vniuersis populis, tribubus & linguis habitantibus in vni-
 „ uersa
- Maia 10.
 Maia 44.
 Deut. 23.
 1. Sam. 7.
 Dan. 6.

uerfa terra, Pax vobis multiplicetur. A me ergo constitutum est decretum, ut in uniuerso imperio & regno meo tremiscant & paueant Deum Danielis: ipse enim est Deus viuens & aternus in secula, & regnum eius non dissipabitur, & potestas eius vsque in aeternum, & ipse liberator est atque saluator, faciens signa & mirabilia in celo & in terra: qui liberauit Danielelem de lacu leonum. In pace in idipsum, ait Dauid, dormiam & requiescam. Et latentur omnes qui sperant in te, in aeternum exultabunt, & habitabis in eis: & gloriabuntur omnes qui diligunt nomen tuum, quoniam tu benedices iusto. Domine ut scuto bona voluntatis tue coronasti nos. Sanctis qui sunt in terra eius mirificaui omnes voluntates meas in eis. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam a dexteris est mihi, ne commouear. Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum: quoniam quis audiuit? Et tu Domine deridebis eos, & ad nihilum deduces omnes gentes. Fortitudinem meam ad te custodiam, quia tu Deus susceptor meus es: Deus meus misericordia eius praeueniet me. Turris fortissima nomen Domini: ad ipsam currit iustus, & exaltabitur.

Hunc vero Israëlis Deum ne quis cultus prae textu offendant prouideri curarique, atque ex sua ipsius doctrina & norma coli oportere, illustra oracula & exempla demonstrant, quale illud est: Quid interrogas me, cum Dominus recesserit à te, & transierit ad emulum tuum? Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid: quia non obedisti voci Domini: neque fecisti iram furoris eius in Amalech. Idcirco quae pateris, fecit tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiam Israël hodie tecum in manu Philisthiim. & illud: Tunc accesserunt ad Iesum ab Ierosolymis Scribae & Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum: non enim lauant manus cum panem manducant. Ipse autem respondens, ait illis: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem uestram.

Ad fidei vero atque constantia exemplum orbi edendum, electos ac dilectos sibi viros tentare interdum solet Deus, eosdemque praesentis prouidentia ope, experimentationibus incolumes reddere, siue eiusmodi pericula proprio iussu aut mandato, siue hominum opera aut insidiis fiant. Tentauit Deus Abraham, & dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit, Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis: atque ibi offer cum in holocaustum super unum montium quem ego monstrauero tibi. Igitur Abraham de nocte consurgens, strauit asinum suum: ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum. Et post factum fidei periculum. Ecce Angelus Domini de celo clamauit, dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit, Adsum. Dixitque ei, Non extendas manum tuam super puerum, nec facias illi quicquam. Nunc cognoni quod timeas Deum, & non pepercisti unigenito tuo propter me. Tentat vos Dominus Deus uester (inquit Moyses) ut palam fiat virum diligatis eum an non, in toto corde & in tota anima uestra. Dominum Deum uestrum sequimini, & ipsum timeate, & mandata eius custodite, & audite vocem eius: ipsi seruietis, & ipsi adhaerebitis. Nouit vero Deus de tentatione pios eripere. Fidelis enim est, inquit Paulus, qui non patietur vos tentari ultra id quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione praeuentum. adeo ut ipsemet iis qui tentationis impetum fidei virtute sustinent, & victoriam, & victoriae decus atque premium libera-

Iacobi 1. liberalissimè concedat, nominis etiam amplificatione denotans. Beatus vir qui
 2) sufferi tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam
 3) repromisit Deus diligentibus se.

Atqui CORONA haec VITAE cuius mentionem Apostolus fecit ab ipsa usque
 mundi constitutione decreta fuit, & promissa hominibus qui ex propria infirmi-
 tudinis cognitione Deum sibi vnicè salutarem crediderint, eundemque inuo-
 cantes, coluerint. Idq̄, per omnes temporum etates per certos pietatis ministros
 prae dictum ac declaratum constitit ab Adamo usque ad Noahhum, ab hoc ad
 Abrahamum, atque inde per continuam posteritatem quadringentis ac triginta
 annis traditum: verum longè apertius ac plenius à promulgata Mese ministro
 lege republica q̄, apud Israelitas constituta, ad usque IESV CHRISTI Filij Dei
 legationem, cui Euangelij nomen est diuinitus impositum. Tota autem haec re-
 rum ac rationum series illustri similitudinis narratione contexitur. Simile est

Matth. 10. regnum calorum homini patrifamiliàs qui exiit primo mane conducere opera-
 2) rios in vineam suam. Conuentione autem facta cum operariis ex denario diur-
 3) no, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stan-
 4) tes in foro otiosos, & dixit illis: Ite & vos in vineam: & quod iustum fuerit,
 5) dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam & nonam ho-
 6) ram, & fecit similiter. Circa undecimam verò exiit, & inuenit alios stantes, &
 7) dicit illis, Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei, Quia nemo nos conduxit.
 8) Dicit illis, Ite & vos in vineam meam. Similitudinis huius membri articu-
 lis q̄, omnibus Dei erga humani generis felicitatem, cura & prouidentia perpetua
 describitur, quae ad finem usque seculorum producta est cum eodem filio boni
 nuntij legato, & salutis publicae Pontifice à caelis in terras misso, atque hominum
 quibus seruandis aderat, naturam assumente, promissum praestitit ultra omnem,
 non expectationem modo, sed & cogitationem omnem cumulatifimum. Quam-

Eccli. 39. obrem Sapientia vaticinata, eleganti celebrat carmine. Obaudite me diuini
 2) fructus, & quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate. Quasi Libanus
 3) odorem suauitatis habete. Florete flores quasi lilium, & date odorem, & fronde-
 4) te in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis.
 5) Date nomini eius magnificentiã, & confitemini illi in voce labiorum vestro-
 6) rum, & in canticis labiorum, & in cytharis, & sic dicetis in confessione. Opera Do-
 7) mini vniuersa bona valde. In verbo enim eius stetit aqua sicut congeries: & in
 8) sermone oris illius sicut exceptoria aquarum. Quoniam in praecepto illius placor
 9) fit, & non est minoratio in salute ipsius. Opera omnis carnis coram illo, & non
 10) est quicquam absconditum ab oculis eius. A seculo usque in seculum respicit, &
 11) nihil est mirabile in conspectu eius. Non est dicere, Quid est hoc, aut quid est
 Rom. 8. istud? Omnia enim in tempore suo quarentur. Nam quos praesciuit & praedesti-
 2) nauit conformes fieri imagini Filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratri-
 3) bus: quos autem praedestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustifica-
 4) uit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.

Ita omnibus nominibus ipse solus vnicus q̄, Deus hominum salutem decreuis-
 se, instituisse, & praestituisse cognitus, animorum, vitae, & corporum quoque resur-
 rectionis auctor celebratur. Ut non simus (inquit Paulus) fidentes in nobis, sed in
 1. Cor. 1. Deo qui suscitatur mortuos. Hoc autem pacto, his q̄, admirandis argumentis ac si-
 2) gnis cognoscendum piis omnibus, sese q̄, expectantibus praestitutum, pollicitum
 apud

apud vates legimus: & cognitum ab Apostolis testatumq; legimus. Stans autem ^{Act. 17.} Petrus cum undecim, leuauit vocem suam, & locutus est eis, Viri Iudaei, & qui habitatis Ierusalem vniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim, sicut vos existimatis, hi ebrj sunt, cum sit hora diei tertia. Sed & hoc est quod dictum est per Prophetam Ioel: Et erit in nouissimis diebus (dicit Dominus) effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filij vestri, & filiae vestrae, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos, & ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt: & dabo prodigia in caelo sursum, & signa in terra deorsum sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguine, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus. Et erit omnis quicumq; inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Viri Israëlita audite verba haec. Iesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus & prodigijs & signis quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut scitis: hunc definito consilio & praescientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes, interemisistis. quem Deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri eum ab eo. Dauid enim dicit in eum, Providebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dexteris est mihi ne commouear. Propter hoc latatum est cor meum, & exultauit lingua mea, in super & caro mea requiescet in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas fecisti mihi vias vitae: replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid, quoniam defunctus est, & sepultus est: & sepulchrum eius est apud nos vsque in hodiernum diem. Prophetam igitur cum esset, & sciret quia iureiurando iurasset illi Deus de fructu lumbi eius sedere super sedem eius: providens locutus est de resurrectione Christi, quia nec derelictus est in inferno, nec caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum resuscitauit Deus, cuius omnes nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hoc donum quod vos videtis & auditis. Non enim Dauid ascendit in caelos: Dicit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus hunc Iesum, quem vos crucifixistis. Et ego, ait Paulus, cum venissem ad vos fratres, ^{1. Cor. 2.} veni non in sublimitate sermonis aut sapientie, annuncians vobis testimonium Christi. Non enim iudicavi me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.

Vltra haec verò quae superius enumerata sunt, à Deo praestita & praestanda munera, atque sufficienda nomina, duo illa etiam celeberrima sunt quibus iudicium in homines postremum exercendum, atque praemia pijs aeterna donanda, impijs verò supplicia decernenda definiuntur, integrum iudicem agente, & scelerum vindicibus, paenis bonorum ac malorum sinem & discrimen statuyente: ita ut quae aliquando permixta visa sunt, proborum atque improborum vices, & horum interdum fortassis beatiore, iudicio illo proprios atque perpetuos excipiant euentus. Id verò eiusdem verbi ministerio atque opera & auctoritate ab ^{Act. 10.} soluendum, cuius virtute omnia condita, seruata, ac reparata, instaurataq; fuerant. Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli ^{Matth. 13.}

22 cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae: & congregabuntur ante eum
 23 omnes gentes, & separabit eos ab inuicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis: &
 24 statuet oves quidem à dextris suis, hœdos autem à sinistris. Tunc dicet rex his
 25 qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis
 26 regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare: siti-
 27 ui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis
 28 me: infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Tunc di-
 29 cet & his qui à sinistris erunt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui
 30 paratus est diabolo & angelis eius: Esuriui enim, & non dedistis mihi mandu-
 31 care: sitiui, & non dedistis mihi potum: hospes eram, & non collegistis me: nu-
 32 dus, & non operuistis me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me. Et ibunt
 33 hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Cum venerit Deus
 34 iudicare viuos & mortuos, & admirabilis fieri in his qui crediderunt secundum
 35 Euangelium meum per Iesum Christum, ait Paulus.

Hactenus rationis de Deo tenenda præcipua capita adnotata sunt: quorum
 subduncta summa, duos conficit articulos Deum esse, & sese inquirentibus esse re-
 muneratorem. quod omnibus hominibus, propriae salutis non obliuiscis, aut negli-
 gentibus, exploratum constansq; esse oportuerit, aliàs è vitæ libro, nisi hoc ipsum
 credatur, abradendis. Omnis autem humani sceleris peruersitas duobus profa-
 nis insipientie initiis profecta, in magnam mentium partem peruadit, quas à re-
 cta diductas pietatis via in præceps demum, atque in exitium agit. Alterum est
 eorum qui Deum vel non esse, vel humana ac terrestria non curare putant. Al-
 terum verò eorum qui quanquam esse credant, aliter tamen coli & adiri posse,
 quam ipse præscripserit, opinantur. & qua mente ipsi sunt, sibi Deum fore con-
 fingunt. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Corrupti sunt, & abomina-
 biles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.
 Dominus de celo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut
 requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui fa-
 ciat bonum, non est vsque ad vnum. Dixit iniustus vt delinquat in semetipso,
 non est timor Dei ante oculos eorum. Quoniam dolose egit in conspectu eius: vt
 inueniatur iniquitas eius ad odium. Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit
 intelligere vt bene ageret. Iniquitatem meditatus est in cubili suo: astitit omni
 via non bonæ, malitiam autem non odiuit.

Huiusmodi verò stultorum, insipientium, & insanorum hominum sententiam
 piis omnibus auditu grauissimam esse deprehendimus. Fuerunt mihi lachrymæ
 meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Vbi est Deus tuus? Non nobis
 Domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Super misericordia tua & veri-
 tate tua: nequando dicant gentes, Vbi est Deus eorum? Deus autem noster in ca-
 lo, &c. Exurge Domine in ira tua: & exaltare in sinibus inimicorum meorum.
 Exurge Domine in præcepto quod mandasti: & synagoga populorum circumda-
 bit te. Et propter hanc in altu regredere: Dominus iudicat populos. Cognoscetur
 Dominus iudicia faciens: in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Cum verò caritatem dilectionemque Dei in vera humane felicitatis defini-
 tione Sapientia ponat. S. S. E. Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in
 Domino spem meam. Nihil contra miserum esse magis censendum, quam aliena-
 tionem à Deo. Eam verò vnumquemque sibi suis sceleribus vltro moliri sacra
 omnis

omnis doctrina affirmat. Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, Gen. 6.
quia caro est. Vocauit q̄ Dominus Moysen de monte, & ait: Hæc dices domui Iac-
cob, & annuntiabis filiis Israel: Vos ipsi vidistis quæ fecerim Aegyptiis, quo-
modo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo au-
dieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de
cunctis populis. In sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non
erat vir: vocaui, & non erat qui audiret. Et Iesus mane in ciuitatem reuertens, Isaia 50.
esuriit. Et videns ficum arborem vnã secus viam, venit ad eam: & nihil inuenit
in ea nisi folia tantum, & ait illi: Numquam ex te fructus nascatur in sempi-
ternum. Et arefacta est continuo ficulnea. Et videntes discipuli, mirati sunt, di-
centes: Quomodo continuo aruit? Non est speciosa laus in ore peccatoris, quia non
est à Domino missus: quoniam à Deo profecta est sapientia. Sapientia enim Dei
adstabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi. Non dix-
eris, Per Deum abest, quæ enim odit ne feceris. Non dicas, Ille me implanauit: non
enim necessarij sunt ei homines impij. Omne execrumentum erroris odit Domi-
nus, & non erit amabile timentibus Deum. Deus ab initio constituit hominem,
& reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua. Si vo-
lueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitã ser-
uare. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris porrige manum tuam.
Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.
Quoniam multa sapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes sine inter-
missione. Oculi Domini ad timentes eum, & ipse agnoscit omnem operã hominis.
Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spacium peccãdi: Non enim con-
cupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Obstupefcite celi super
hoc, & porta eius desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit
populus meus, Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas:
cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. Nunquid seruus est Israël,
aut vernaculus: quare ergo factus est in prædam? Super eum rugierunt leones, &
dederunt vocẽ suam, posuerunt terram eius in solitudinẽ: ciuitates eius exusta
sunt, & non est qui habitet in eis. Filij quoque Mempheos & Taphnes constu-
prauerunt te vsque ad verticem. Nunquid non istud factum est tibi quia dereli-
quisti Dominum Deum tuum eo tempore quo ducebat te per viam. Et nunc quid
tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidã? & quid tibi cum via Assyrio-
rum, vt bibas aquam fluminis? Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit
te. Scito & vide quia malum & amarũ est reliquisse Dominum Deum tuum, &
non esse timorẽ eius apud te: dicit Dominus exercituum. Adulteri & adulteræ ne-
scitis quia amicitia huius mudi inimica est Deo? Quicumq; ergo voluerit amicus
esse seculi huius, inimicus Deo constituitur. An putatis quod inaniter scriptura
dicat: Ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis, maiorem autem
dat gratiam.

Verum enimuerò quamquam nunquam peccare præstiterit, optimũque ac
potissimum fuerat à diuina legis via non declinare; tamen ea Dei misericordia
est: ea ad salutem hominum efficiendam voluntas: vt, quamuis sceleribus & fla-
gitijs offensus iram peccator ad sanam mentem rediens, & fide instructus, pœ-
nitentia flectat, & mitiget: ac demum placet propitiũq; reddat: vt qui viriuf-
que simul virtutis fides inquam & pœnitentia, magnam ad sese reconciliandum

- Ezech. 18. voluerit esse prerogatiuam. Conuertimini, inquit, ad me: & quare moriemini
 domus Israël. Nolo mortem morientis, sed ut conuertatur impius à via sua ma-
 la, & viuat. Lauamini, mundi estote, auferte malū cogitationum uestrarum ab
 Maiz. 1. oculis meis: quiescite peruersè agere, discite bene facere. Quarite iudicium, sub-
 uenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam: & uenite arguite me, dicit
 Dominus. Si fuerint peccata uestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si
 fuerint rubra sicut vermiculus, uelut lana erūt. Si uolueritis, & audieritis me,
 bona terra comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam pronocaueritis:
 Math. 3. gladius deuorabit uos, quia os Domini locutum est. Venit Ioannes Baptista prae-
 dicans in deserto Iudaeae, & dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim re-
 gnum caelorum. Hic est enim qui dictus est per Isaiam prophetam, dicentem: Vox
 clamantis in deserto, Parate uias Domini, rectas facite semitas eius. Et Iesus cœ-
 pit prædicare, & dicere: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum celo-
 rum. Idem etiam se non uenisse ad uocandos iustos, sed peccatores ad pœnitentiam
 aiebat. Misericordiam autem Dei in eos quos delictorum uerè ac legitime pœni-
 tuerit, innumeris testimonijs apud sacros scriptores commendatam adoramus.
 Psal. 144. Miserator & misericors Dominus, patiens, & multum misericors: Suavis Do-
 minus uniuersis: & misericordia eius super omnia opera eius. Et misericordia
 Lucæ 1. eius à progenie, & in progeniem timentibus eum. Dico Christum Iesum mini-
 strum fuisse circumcisionis propter ueritatem Dei, ad confirmandas promissiones
 Ephes. 2. patrum: Gentes autem super misericordia honorare Deum. Qui diues est in mi-
 sericordia, & propter nimiam caritatem suam qua dilexit nos, & cum essemus
 mortui in peccatis, conuiuificauit nos Christo, cuius gratia estis saluati: & conre-
 suscitauit, & confedere fecit in caelestibus in Christo Iesu, ut ostenderet in seculis
 superuenientibus abundantes diuitias gratiae suae, in bonitate super nos in Chri-
 sto Iesu. Misericordia Domini quia non sumus consumiti: quia non defecerunt mi-
 serationes eius. Nullam porro esse posse sine Deo felicitatem, aut ueram homini
 beatitudinē, p̄j sanctiq̄, omnes uiri intelligentes, unicam sibi optauerunt, & postu-
 lauerunt. Quid enim mihi est in caelo? & à te quid uolui super terrā. Et, Mihi au-
 tem adhærere Deo bonū est: ponere in Domino spem meā. A fructu frumētī, uini,
 Psal. 72. & olei sui multiplicati sunt, in pace in idipsum dormiam & requiescā. Quoniam
 Psal. 3. tu Domine singulariter in spe constituisti me. Manifesta autem celebrūq̄, histo-
 ria est arcae fœderis à Deo Palæstinis tradita, quae Deum, à populo abalienatum,
 significabat: eamq̄, abalienationem publica & communis consecuta calamitas,
 nihil felix faustumq̄, hominibus sine numinis praesidio esse posse docet. Atq̄, hanc
 rem nurus Heli sacerdotis parturiens, iamq̄, moribunda, suprema uoce testata,
 1. Sam. 4. legitur: Audite nuncio quod capta esset arca Dei, & mortuus socer suus, & uir
 suus, Incuruauit se, & peperit: irruerant enim in eam dolores subiti. In ipso au-
 tem momento mortis eius dixerunt ei qui stabant iuxta eam: Ne timeas, quia fi-
 lium peperisti. Quae non respondit ei, neque animaduertit, & uocauit puerum
 Icabod, Translata est gloria Dei Israël, quia capta est arca Dei. Atque de Deo
 diuināq̄, natura cum dicendi ac diserendi plenè nullum homini initium capi,
 nullus reperiri finis posset, quae satis ad instruendam fidem, mentemq̄, informan-
 dam, & incendendam cupiditate, plura atque ueriora ipso eodem docente, di-
 scendi in hanc syluam contulisse uidemur.

DE NOMINIBVS DIVINIS

QV AEDAM BREVITER.

IN eo volumine cui Ioseph nomen fecimus, secundumq; locum in Sacri apparatus instructione tribuimus, multa, & cognitu digna de diuinis differerebamus nominibus: ius videlicet, quae celebriora & frequentiora apud sacros vates memorantur. Idem etiam in nostris meditabamur secundum Psalterium hymnis. Nunc verò quaedam adnotare operae pretium duximus, quae illorum explicationem iuuare possint.

Concordat
cum anim.
lib. 1. cap. 4.

Nomen illud quod diuinos libros legentibus primum occurrit ELOHIM, ad caeli ac terrae creationem, mundi q; omnis gubernationem plerumque relatum obseruare est, quamobrem saepe cum caeli nomine adiuncto commemoratur. Magnus enim est Deus noster super omnes deos, ait Salomon. Quis ergo poterit praeualere ut aedificet ei dignam domum? Hac dicit Cyrus rex Persarum: Omnia regna terra dedit mihi Deus caeli, & ipse praecepit mihi ut aedificarem ei domum in Ierusalem, quae est in Iudaea. & Dixit autem Hiram per literas quas miserat Salomoni: Quia dilexit Dominus populum suum, ideo te regnare fecit super eum. & addidit, dicens: Benedictus Dominus Deus Israël, qui fecit celum & terram: qui dedit David regi filium sapientem, & eruditum: sensatum atque prudentem, ut aedificaret domum Domino, & palatium sibi.

1. Paral. 1.

Esd. 1.

“

1. Reg. 17.

1. Paral. 6.

Genes. 4.

Exodi. 1.

Illud verò singulare arcanumq; nomen Dei, quod quatuor characteribus descriptum, ineffabile nonnullis dicitur: non Israëlitis modò, sed aliis etiam nationibus notum & celebratum est: ius videlicet, quibus Israëlitarum rerum notitia publica, vel communis vicinitas vsusq; erat. Surrexit Elias, & abiit in Sidoniorum: cumq; venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua, colligens ligna, & vocauit eam. Dixitq; ei: Da mihi paululum aquae in vase, ut bibam. Cumque illa pergeret ut afferret, clamauit post tergum eius, dicens: Affer mihi, obsecro, & buccellam panis in manu tua. Quae respondit: Viuit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinae in hydria, & paululum olei in lecytho. Illud verò disertè indicat nomen Dei Israëlitis fuisse apud alias gentes cognitum, quod à Salomone, templum dedicante, petebatur. Externum quoque qui non est de populo tuo Israël, si venerit de terra longinqua propter nomen tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extensum, & adorauerit in loco isto, tu exaudies de caelo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: ut sciant omnes populi terra nomen tuum: & timeant te sicut populus tuus Israël, & cognoscant quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam aedificauit. Sed & antiquissimis temporibus, iis qui diluuij tempestate praecesserant populus diuini huius nominis maiestas & ratio, Enos vate ac ministro declarata, & celebrata fuit. Sed & Seth natus est filius quem vocauit Enos. Iste cepit inuocare nomen Domini. Quin & Aegyptius tyrannus, qui sibi notum nomen hoc insciatus fuerat: tandem & maximum, ac planè diuinum & adorandum, metuendum, atque inuocandum confessus est. Quamobrem festinus Pharaeo vocauit Moysen & Aaron, & dixit eis: Peccauit in Dominum Deum vestrum, & in vos. Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, & ro-

gate Dominum Deum vestrum, ut auferat à me mortem istam.

Atque nomen hoc diuinum quamquam sacrosanctum, in arcanisq; habitum & cultum: & à quibusdam ineffabile nuncupatum, non ita tamen in arcanis interditi sive habitum, quin pronounciari, vocari, & audiri fas fuerit non sacerdotibus modo sacra factitantibus ac vatibus: sed cantoribus & ministris. Nonnunquam etiam vulgo atque plebi omni feminis pariter atque viris, cum id pietatis atque laudis & religionis postularet ratio. Quod in vanorum deorum periculo faciendo, ac veri Dei ostendendo experimento, celebratum legimus. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides: puluerem quoque & aquam quae erat in aqueductu, lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait: DOMINVS ipse est Deus, DOMINVS ipse est Deus. Tempestatis atque rei de qua agebatur, singularis ratio indicat nomen illud sanctum, quod quatuor scribitur elementis ייחיה IHVH fuisse ab illis publice ac palam vna omnium voce prolatum. Cuius vera ac legitima pronounciatio, quamquam in scriptis quae extant exemplaribus non reperitur propter numinis ipsius venerationem; tamen à nobis ex literarum ratione obseruata, & alias promissa hoc loco exponitur. Verbum HAIAH in sacra lingua Graecorum, & Latinorum substantiuus EINAI, & ESSE respondet: cuius futurum tempus est IEHIEH, iuxta exactam literarum legem. Verum pronounciationis vsus & elegantia obrinuit vt pro secundo IOD substituatur VAV, cui coniunctionis propria inest vis. Alias vero in nostris scriptis non semel adnotabamus verbi futuri vocem eternitatis in se continere significationem; eternitatis, inquam, rei siue efficacitatis, siue passionis, vel etiam naturae illius, quam verbi, simplex & germana indicat vis. Nominum vero priorum, quae vel per sonis, vel naturis certis imponuntur, variae in sacra lingua formae sunt, quas distinctè explicare nostri nunc instituti non est; tantum vero dicimus Futuri verbi tertiam personam à IOD inchoari semper, & nomina propria ab eadem litera initium ducentia, futuri formam perpetuò seruare: & illam eternitatem significati obtinere, quam vni futuro tempori Chananaea lingua arrogari per sepe retulimus. Huius documenti exempla fuerint Iisrahak, Iismaghel, Iaghacob, Iosiagh, Irmiah, Isaghia, Ierihho, Ioram, quibus Latine vtcunque redditis, si vel temporis adnotationem detrahas, vel perpetuitatem cogitando adiungas, ita sonabunt. Ridebit, Audiet Fortis, Supplantabit, Seruauit, Extollet, Seruauit Deus, Fragrabit, Attollet. Igitur ad hanc pronounciationis atque interpretationis normam sacrosanctum illud nomen vocatum sonabit IEHVEH, & id quod est ESSE vni Deo proprium eternumque affirmabit. Quantum vero mysterij, quantum sapientiae ex nominis tum totius, tum partium atque elementorum, nec non etiam characterum explicatione peti possit dicere, alterius loci & argumenti est longissimi, quod à multis susceptum, à nemine tamen plenè explicatum legimus.

Verum enimvero illud silentio praetereundum non duximus, quod magnam nominis huius religionem & sanctitatem probat, videlicet falsos & fallaces vates, qui populo aliquando regibusq; imponebant, de futuris euentibus consultos respondisse quidem: idque ambigue, nomen tamen hoc Dei, quamquam rogati fuissent, minime pronounciare fuisse ausos: idq; vanitatis illorum cordatis & prudentibus viris argumentum ac suspicionem fecisse. Hoc adnotamento locum illum

illum explicaturi videmur, quem in Regum historiis reperire est. Dixitque Iosaphat ad regem Israël, *Quare, oro te, hodie sermonem IEHVEH. Congregavit ergo rex Israël Prophetas quadringentos circiter viros. Et ait ad eos: Ire debeo in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Qui responderunt [ex verbo ita vertimus] Ascende, & dabit ADONAI in manu HAMELECH. Nomen hoc postremum, & possessiuo & accusatiuo casu verti Latine potest: atque ita ambiguum etiam in sua lingua sensum constituit. Cuiusmodi fallacium responsum esse solet sermo. Dixit autem Iosaphat: Non est hic propheta IEHVEH qui spiam. Intellexerat nimirum illos vanorum numinum sacrificulos & prophetas esse, cum ex obscuritate respondi, tum verò ex mutato nomine IEHVEH, quo rogatos audierat, in ADONAI, quod commune dominis omnibus esset, nec sacram significationem ex instituto primo sortitum.*

Nominis autem huius arcani IEHVEH documenta, siue rudimenta potius, usu atque exemplo manifesto primus Moses, Deo institutore & interprete, excepit: excitatus initio ad discendum nouo & admirando rerum spectaculo, cuius penitus quidè cognoscendi studium admiserat, probaueratque Deus: modum verò tantæ maiestati indignum ineptumque pronunciauit. Nam cum ille propter summam naturæ verique cognitionem rerum quæ videntur, quæq; fiunt, causas rationesque teneret, atque huiusmodi meditationibus animû etiam in illa solitudine pasceret, oblectaretque: noui ignis, nouiq; incendij veritatem, experimento propius ac certius capiendò & expendendò, re ipsa & ratione exquirere parabat. Nouerat enim nullam lignorum ac siluæ omnis materiam faciliorem igni pabulum præbere; nec incendiorum initiis fomenta aptiora suppeditare, quam sentes rubos & spinarum genus omne, quod vel breuissimo tempore flammis correptum vehementi stridore absorbi solet. S.S.E. Et exarserunt sicut ignis in spinis, & sicut flamma comburens siluam. Hanc & ignis & spinarum rationem ut si quis maximè ille cum teneret, rubum ingenti ignis flamma incensum ardere, ac diu illa sum, virentem, & integrum perseverare, cum insoliti exempli, ac sibi prorsus noui cognosceret: nec tamen naturæ vim excedere arbitraretur, num ex singulari soli, atque aëris vel arbuti ingenio id effectum esset, cognoscere auebat. quamobrem grege relicto, maioreq; explenda mentis amore, studio, & cura quam pecoris impulsus: Vadam, inquit, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus. Namque hebenum diutius igni obistere, qui rerum callent naturas, affirmant. laticem flammæ non metuere quibusdam etiam doctis, quamquam falsò persuasum fuit, rubum verò ab igne non pati, nemini hominum affirmatur. quare non comburatur rubus. Verum enimverò exemplum illud quod acuti & ingeniosi viri oculis ac sensui obiciebatur ab omni vel naturæ efficacitate, vel humani ingenij sagacitate prorsus distare, diuersumq; esse, ac non nisi diuinam tantum virtutem laudare sacrosancto responso quamprimum declaratum est: nihilque in illo loco pro temporis & spectaculi ratione definiendum aut cogitandum, quod à sanctitate & maiestate Dei differret. Cernens autem Deus quod pergeret ad videndum, vocauit eum de mediò rubi, & ait: Moyles, Moyles? Qui respòdit, Adsum. At ille, Ne appropinques, inquit, huc, Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, terra sancta est. Nec exemplum vulgare, commune, aut naturæ vsibus conferendum; nec externæ humanæq; industria, vel dili-

דברים
ל'א

diligentia momentis pensandum, aut exprimentis curis ac studiis non modo tractandum, sed nec tentandum quidem responsi oratio significabat, sed quod prorsus ad singularem praesentis Dei voluntatem, providentiam, & efficacitatem referri oporteret. Locus sanctus, & terra sancta. Hae summa rerum descriptio fuit nominibus exposita arcanis, quorum significatio breuiter paulo inferius indicabitur. Huiusmodi verò exordio excitatus Moses, diuinum deinde oraculum ex misericordia ac benignitate suscipiens, ex ordine audit de voluntate Dei erga Israëlitarum libertatem & salutem, deque nouo vita atque commodorum omnium vsu, de felicitate constituenda illis publica ac priuata rei, deque horum omnium sine summo, hoc est, communi humani generis redemptione ac vita, & beatitate.

Haie 1.

Sunt praeterea alia nomina, siue potius praenomina, aut etiam cognomenta, quae huic nomini sancto vel substituuntur, vel ad certam adiunguntur significatione, ut ADON. quod singulare est illius alterius ADONAI, ut apud Isaiam. Propterea ait ADON IEHVEH TSEBAOTH Fortis Israël, Heu consolabor super hostibus meis. quo in loco vni nomini tria adscripta legimus. ADON Dominus, TSEBAOTH exercituum. ABIR ISRAEL Fortis propugnator Israël. Cognomentum verò TSEBAOTH ad potentiam indicandam citari iam declarauimus. In eadem sententiam à D. Iacobo citatum: Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras: quae fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum introiuit in aures Domini Dei exercituum.

Eib. Ioseph.

Ruth 1.

Illud porro SADAI quod sufficientissimum & beatissimum interpretari possumus, & longè maius quàm Graecorum ἀγαπᾶς indicat, maiestatis amplitudini (sue diuinae) exemplis apponitur. Ne vocetis me Noghami, sed vocate me Mara, quia amaritudine valde repleuit me SADAI, Egressa sum plena, & vacuam reduxit me Dominus: Cur ergo vocatis me Noëmi, quam Dominus humiliavit, & afflixit SADAI. Quae oratio ex antitheto, siue contrario explicanda venit.

DE PROPHEZIA ET PROPHEtis

LIBER VNICVS, PARAGR. PRIMVS.

I.
Cum animi.
lib. 1. cap. 5.

MAXIMA eorum quae in omni opere, quod commentamur, continentur, tum argumentorum, tum sermonum pars vel ex Prophetarum dictis & scriptis petita est, vel certè deriuata ex eiusdem spiritus doctrina & institutis, qui verus atque vnicus Prophetiarum auctor, & Prophetarum instructor fuit. Quamobrem quae de omni generis huius ratione & forma in sacris lectionibus Dei beneficio obseruauimus, in certa reducta capita oportunam differentibus copiam allatura exponemus, initio à rei definitione factò, cuius rectè cognita facultatem magnum in omnem cognoscendorum partem vsu afferre posse intelleximus.

2.
Vaticinium
quid?

Est autem prophetia quae eadem apud Latinos vaticinatio siue vaticinium dicitur, Dei solius responsum ad utilitatem hominum homini creditum & mandatum. Huius verò definitionis partes cum sigillatim explicauerimus, munus officiumque nostrum pro ingenij tenuitate exegisse videbimur.

Prin-

Principio Deum vaticiniorum auctorem esse, utpote solum temporum omnium compotem, & futurorum indicem unicum & certissimum veracissimumq; ^{3.} Auctor Deus. & à futuri expectatione alienissimum: cuiq; omnia præterita ac futura non minus atque præsentia consent, sanctorum scriptorum testimonis illis accepimus. Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirante locuti sunt sancti Dei homines. Et ait Dominus ad Eliam, Vade, & reuertere in viam tuam per desertum in Damascum: cumque perueneris il-^{1. Pet. 1.} luc, unges Hazael regem super Syriam, & Iehu filium Namsi unges regem super Israël. Eliseum autem filium Saphat, qui est de Abel Meula, unges Prophe-^{1. Reg. 19.} tam pro te. Profectus ergo Elias, repperit Eliseum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim arantibus vnus erat. Cumq; venisset umbra diuina velatum, & spiritu Dei inuasum significabat, significationem vero res ipsa extemplo subsecuta est. Nam statim, relictis bobus, cucurrit post eum, & ait: Osculer oro patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te. Dixitq; ei, Vade & reuertere, quod enim meum erat, feci tibi. Reuersus autem ab eo, tulit par boum, & mactauit: & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: consurgensque abiit, & secutus est Eliam, & ministrabat ei. Et tunc vir quidam de filiis prophetarum dixit ad socium suum IN SERMONE DOMINI, percutite me. At ille noluit percutere. Cui ait: Quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cumq; paulum recessisset ab eo, inuenit eum leo atque percussit. & illud, Ierunt itaque Helchias sacerdos & Ahicham, & Achobor, & Saphan, & Afaia ad Holdam prophetidem uxorem Selum filij Thecua, filij Araas custodis vestium, qua habitabat in Ierusalem, in secunda. Locutiq; sunt ad eam, At illa respondit eis. Hæc dicit Dominus Deus Israël, Dicite viro qui misit vos ad me, Ecce ego adducam mala super locum istum, & super habitatores eius omnia verba legis, que legit rex Iuda, quia dereliquerunt me, & sacrificauerunt Diis alienis, irritantes me in cunctis operibus manuum suarum, & succendetur indignatio mea in loco hoc, & non extinguetur. Regi autem Iuda qui misit vos vt consuleretis dominum, sic dicetis: Hæc dicit dominus deus israel, &c. Atque ex hac ratione factum est vt frequentissimum illud à vatibus responsum inchoantibus vsurpetur: Hæc dicit dominus. Prope facite iudicium vestrum dicit dominus, afferte siquid fortè habetis dixit rex iaacob. Accedant & nuncient nobis quæcunque ventura sunt, priora quæ fuerunt nunciate, & ponemus cor nostrum, & sciemus nouissima eorum, et quæ ventura sunt indicate nobis, Annunciate quæ ventura sunt in futuro, & sciemus quia Dii estis. Quis annuntiavit ab exordio vt sciamus, & à principio vt dicamus, Iustus es? Non est neque annuncians, neque prædicens, neque audiens sermones vestros. Primus ad Sion dicet, Ecce adsum, & Ierusalem euangelistam dabo. & vidit, & non erat: neque ex istis quisquam qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Ecce omnes iniusti, vana opera eorum, ventus & mane simulacra eorum. Ita verò Deus vera & certa vatibus suis referenda dictare solet, vt etiam antequam contingat, iuramento asseneret. Annunciate & venite, & consiliamini simul: quis auditum fecit hoc ab initio, ^{Isaia 66.} ^{Isaia 49.}

22 ex tunc prædixit illud? Nunquid non ego Dominus, & non est ultra Deus abs-
 23 que me. Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ, quia ego Dominus
 1saia 46. & non est alius. In memetipso iuravi, egredietur de ore meo iustitia verbum, &
 24 non reuertetur. Recordamini prioris seculi, quoniam ego sum Deus, & non est
 25 ultra Deus, neque est similis mei. Annuncians ab exordio nouissimum, & ab
 26 initio quæ necdum facta sunt, dicens: Consilium meum stabit, & voluntas mea
 fiet. Quacunque verò à Deo prædictionis causa dictata fuerint, ex certa consilij
 1erem. 4. fore vates affirmant. Hac enim dicit Dominus: Deserta erit omnis terra, sed ta-
 27 men consummationem non faciam. Lugebit terra, & mærebunt cali desuper, eò
 28 quòd locutus sum, COGITAVI ET NON POENITUIT ME: nec auersus
 29 sum ab eo. Et Spiritum sanctum siue afflantem & inspirantem, siue alias mo-
 nentem ac docentem, prophetiarum ac prophetarum auctorem esse intelligimus.
 Et tamen ubi adlocutio colloquiumque incidit, non à Deo ipso, sed ab Ange-
 1 Zach. 1. lo quopiam cum Dei mandatis missò, vates fuisse conuentos legimus. Sic Zacha-
 1 Heb. 1. rius de se confessus, ait: Et dixi, Qui sunt isti Domine mi? & dixit ad me Ange-
 1 Act. 7. lus Domini, Ego ostendam tibi quid sint hæc. & Paulus, Si enim, inquit, qui per
 Angelos dictus est sermo, factus est firmus. Et Moysi Angelum in flamma rubi
 visum, affirmat Stephanus.

4. Atque responsa hæc quæ oracula, siue vaticinia dicimus, quanquam diuina
 planè sint, auctoremque Deum solum agnoscant: non tamen à Deo ipso sine ullo
 medio aut internuncio reddita quondam fuerunt: imò neque ab Angelo quo-
 piam palam ac publicè pronunciata, præterquam semel in Sina monte: sed An-
 geli ministerio homini alicui ad eam rem instructo dictata: siue is vnicus, siue
 plures fuerint qui mādaturum exciperent. Id quod Paulus singulari beneficio Dei
 adscribit, qui ex ipso hominum genere voluntatis suæ aliis declaranda homini-
 23 bus interpretes & nuncios, ac legatos creauerit. Quosdam quidem dedit Apo-
 24 stolos, quosdam Prophetas, alios Doctores.

5. Nec quisquam Angelorum, quamquam publicè aliquando verba fecisse lega-
 1 Iudic. 2. tur, vel Vates, vel Prophetæ dicitur. Prophetam autem ipsum Angelum, hoc est,
 nuncium Domini vocari nihil prohibet. Atque ita Angelum Domini de Galga-
 lis ad locum flentium ascendisse dicitur. Atque hæc eadem ratione Ioannes Ba-
 23 ptista Angeli nomine & officio mittendus prædicitur. Ecce ego mitto Angelum
 1 Malach. 3. meum, & præparabit viam ante faciem meam.

6. Numerum autem eorum quibus huiusmodi munus demandatum est pro secu-
 1 Numerus. lorum ac temporum, agendarumque rerum ratione non semper eundem, sed ex di-
 uino consilio aliàs alium obseruauimus. Interdum vnus qui publicè rem ageret,
 missus, vel vnus, vel plurium mandatorum interpret ac denunciator. Nonnun-
 quam verò plures eodem tempore ac loco, vel de eodem, vel de variis argumentis
 2 Reg. 2. acturi missi sunt. quo plures verò missos legimus, eò reiectos esse & contemptos
 maioris populo culpa & criminis fuit. Namque de Elia & Elisei temporibus
 23 scriptum est: Et egressi sunt filij Prophetarum qui erant in Bethel ad Elisaum,
 24 & dixerunt ei: Nunquid nosti, quia hodie Dominus tollet dominum tuum à te?
 1 Jerem. 25. Qui respondit: Et ego noui, Silete. Et locutus est Ieremias Prophetæ ad omnem
 23 populum Iuda, & ad vniversos habitatores Ierusalem, dicens. A tertio decimo
 24 anno Iosia filij Amon regis Iuda vsque ad diem hanc (iste tertius & vigesimus
 annus)

annus) factum est verbum Domini ad me, & locutus sum ad vos de nocte con-
 surgens & loquens, & non audistis. Et misit Dominus ad vos omnes seruos suos
 Prophetas, consurgens diluculo, mittensque, & non audistis. Tamen si vero non
 omnium ad nos usque peruenerint nomina, qui plures eodem tempore fuerint:
 tamen ita rem habere, illorum catalogus, diligenter petitus, docebit. Certè non
 Testamenti iam firmati initio complures existisse Prophetas & Prophetides ac-
 cepimus, & Mose postulante, septuaginta duos ex Israël viros, partim ante sa-
 cri tentoriij arrium, partim vero in ipsis castris diuino correptos spiritu, & va-
 ticipatos nouimus.

Quàm verò antiquum hoc munus fuerit, facile intelliget, qui primum ho-
 minum parentem Adamum in vatum numero conscriptum adnotauerit, in cu-
 jus familia ac domo illud editum fuit vaticinium. Iste consolabitur nos ab ope-
 ribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus. A quo ad Noahum
 usque per omnes aetates diuinum mysterium, quod prophetiarum omnium præ-
 cipuum argumentum est, certis hominibus creditum legimus, & à Noahho etiam
 ad Abrahamum, quanquam non ita vel frequens, vel clarum ab Abrahamo ad
 Mosem iam distinctius traditum: à Mose autem ad Samuelem vates, quanquam
 raros, tamen non prorsus defuisse. Postèris autem temporibus ad Zachariæ us-
 que aetatem complures interdum simul, nonnunquam binos aut ternos, non saepe
 singulares vaticipatos accepimus. Eorum autem quorum extant nomina, suo lo-
 co recensenda relinquimus. Certè qui regnorum ac terrarum vicissitudines, mu-
 tationes, bella & pacem, aut calamitates alias prædicerent, multos quondam le-
 gatos Ieremias publicè testatus est. Verumtamen audi verbum hoc, quod ego lo-
 quor in auribus tuis, & in auribus vniuersi populi. Prophetæ qui fuerunt ante
 me, & ante te ab initio, & prophetauerunt super terras multas, & super regna
 magna, de præbio, de afflictione, & de fame. Plurimos autem post latam legem
 vates, & monitores Israël genti missos, apud Hoseam Deus ait. Ego Dominus
 Deus tuus ex terra Aegypti adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in die-
 bus festiuitatis. Et locutus sum super Prophetas, & ego visionem multiplicanti,
 & in manu Prophetarum assimilatus sum.

Quales verò, quæve conditione homines huic obeundo muneri delecti ac præ-
 fecti fuerint, indicare proximum est. nempe quod ordinem spectat, nec pauperes,
 nec diuites, nec reges, nec seruos, nec sacerdotes, nec ex plebe, nullum denique in
 republica gradum exclusum notauimus. Quippe & Mosem & Amosum pasto-
 res è gregibusq; assumptos constat. Dauidem Dauidisq; heredem Salomonem in ipsa
 regni sede vaticipatos, & Saulem iam vinctum inter Prophetas numeratum pu-
 blico proverbio diuulgatum fuit, Ieremiam iuuenem ex sacerdotum, Isaiam ex
 regum familiis prognatos, id officij Dei mandato præstitisse scimus. Moribus
 autem integros candida ac simplici mente præditos plerunque delectos, præter
 paucos admodum quos pro temporis ac loci opportunitate ut Balamum, vel pro
 muneri publici dignitate, ut Caiapham, vel semel, vel iterum tantum vatici-
 nari coactos, ex sacris accepimus historiis. Nam de Bilghamo scriptum est: Do-
 minus posuit verbum in ore eius, & ait: Reuertere ad Balac, & hæc loqueris. Re-
 uersus inuenit stantem Balac iuxta holocaustum suum, & omnes principes Moa-
 bitarum. Assumptaq; parabola sua, dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moa-
 bitarum, de montibus orientis veni, inquit, & maledic Jacob, prope a & dete-

„flare Israël. Quomodo maledicam cui non maledixit Deus? Qua ratione detestatur, quem Dominus non detestatur? & paulo post: Dixitque Balac ad Balaam. „ Quid est hoc quod agis? ut malediceres inimicis meis vocari te, & tu è contrario benedicis eis. Cui ille respondit, Num aliud possum loqui nisi quod iusserit Dominus? & nonnihil inferius: Ad maledicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. & Nonne dixi tibi quod quidquid Deus mihi imperaret, hoc facerem?

9.
Tempus.

Tempora verò & opportunitates vaticiniorum ad Dei consilium & arbitrium sunt referenda, quippe qui vnus & humanis prospiciat rebus, & nullam ipsis vtilem pratermittat commoditatem, adeò ut singulis etiam diebus summo mane consurgere, & vates suos mittere dicatur. Sed quod aliquando Prophetarum inopia laboret, populus ipse sibi meretur dum propter praua studia à veritate alienum se prebet, & admonitiones, increpationes, obiurgationesque diuinas contemnit, vel odit. Quem docebit scientiam, aut quem intelligere faciet

Isaie 6.

„ sermonem? Ablactatos à lacte, depulsos ab uberibus, & erit illis verbum Domini

„ Manda remanda, Expecta reexpecta, Modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labij & lingua altera loquetur ad populum istum. Hinc illud est quod de

1. Sam. 3.

Heli sacerdotis tempestate legimus. In diebus illis non erat visio manifesta. & „ Carum etiam verbum Domini fuisse eadem refertur historia.

10.
Modus.

Sed quemadmodum vis illa prophetica homines inuadat, arripiat, & afficiat, ipsis tantum quibus contingit, intelligi & cognosci potest: aliis autem non minus quam cetera diuina difficillimum cognitu est, quanquam variis imaginibus atque admirandis verbis à vaticibus ipsis id narretur, ac describatur. Illud tamen verum est, vatum mentes in sublimem contemplationem & cognitionem raptas videri fortasse mortalium ceterorum iudicio insanire: tamen tunc & sibi rectissime constare, & multa cognoscere cum humana tum diuina, eorumque partem pro spiritus celestis voluntate & iusu vel canendo, vel clamando, vel aliàs eloquendo predicere, docere, monere, polliceri aut minari, qualicumque corporis habitu, gestu, qualive situ spectetur. quo in genere mira visitur varietas. Verum tamen nullum desipere, sed omnes optime sapere, animoque in id quod iubentur, intento agere didicimus. Spiritusque Prophetarum Prophetis subiectos esse, ex Apostolis, atque ex ipsorum met dictis & factis nouimus. Mutari illos quidem, & ab humili, vulgari, & communi ceterorum hominum sensu & cogitatione plurimum distare: nec tamen propterea amentes, quin potius mentis atque animi maxime esse compotes Sauli à Samuele predictum. Posthac venies in collem

1. Sam. 10.

„ Dei, ubi est statio Philistinorum. Et cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem Prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium & tympanum, & tibiam, & cytharam, ipsosque prophetantes, & insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. Id quod non multo post effectum narratur. Veneruntque ad predictum collem, & ecce cuneus Prophetarum obuius ei. Et insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum. Videntes autem eum omnes qui nouerant eum heri & nudius tertius, quod esset cum Prophetis, & prophetaret, dixerunt ad inuicem: Quenam res accidit filio Cis, Num & Saul inter Prophetas? Responditque alius ad alterum, & Cis pater eius. Propterea versum est in prouerbum, Num & Saul inter Prophetas?

Non

Non est autem unum genus, nec modus vnus quo in vatibus instruendis vritur Deus: namque alios visis per quietem ostensis, vel sermonibus & mandatis traditis instituit, docet, atque ministerium exercere iubet: qui, quamquam oculis ac sensu dormiant, rem tamen non minus certam & cognitam referunt, quam si vigiles edocerentur. Alios vero vigilantes spectra & signa simulacraque rerum mente & animo contemplari, & quæ aliis videri non possunt, ipsos cernere facit spiritus; nec visis tantum rerum imaginibus, verum sermonis & eloquiorum argumentis ac verbis auget. Illud vero magis ceteris familiare genus est cum aperta voce, & presenti sermone vates alloquitur Deus: quod tamen exemplum rarum admodum, hoc est, apud paucos vates obseruatum est, siquidem vni legislatori Mosi hoc frequens fuit, Samueli aliquando etiam concessum puero adhuc, & in Heli sacerdotis disciplina & ministerio versanti. Atque horum trium generum in vatibus informandis distinctionem ab ipso accepimus Deo. Erat autem Num. 11. Moyses mitissimus omnium hominum qui morabantur in terra. Statim locutus est Dominus ad eum, & ad Aaron, & Mariam, Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Quumq; fuissent egressi, descendit Dominus in columna nubis, & stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron & Mariam. Qui cum iissent, dixit ad eos: Audite sermones meos: Si quis fuerit inter vos Prophetæ Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquar ei: palam, & non per anigmata & figuras Dominum videt. Et apud Ioëlem promissio prophetici spiritus in hanc sententiam facta est. Effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filia vestra, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. Daniel vero se ab Angelo tactum, & continuo visionis rationem edoctum ait: Ecce vir Gabriel quem videram in visione à principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me, & locutus est mihi. Ad Semeiam vero hominem Dei, factum est verbum Domini, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuersum Israellem qui est in Iuda & Benjamin. Philippo in animi aurem dictum: Accede, adiungere currui. Azarias vero filius Obcd diuino spiritu afflatus narratur. Verum hæc, quamquam humano sensu audiantur quemadmodum fiant & exsint: ne cogitando quidem ab homine percipiuntur: imò stultitia mera videntur, nec intelligi possunt, quia spiritualiter examinantur. Quis autem cognouit sensum Domini, aut quis instruxit eum, ait Paulus. Quocumque vero ex his modis affecti fuerint vates, tamen constante mente certoque sensu sunt. Sic enim Balaam eleuans oculos, vidit Israëllem in tentoriis commorantem per tribus suas, & irruente in se spiritu Dei, assumpta parabola, ait: Dixit Balaam filius Beor, dixit homo cuius obturatus est oculus. Dixit auditor sermonum Dei, qui visionem omnipotentis intuitus est. Qui cadit, & sic aperiantur oculi eius. Abramo factus est sermo Domini per visionem, dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Et profectus Israël cum omnibus quæ habebat, venit ad puteum: & mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac, audiuit eum per visionem dicentem sibi: Iacob, Iacob: Cui respondit, Ecce adsum. Et ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui: Noli timere, sed descende in Aegyptum: quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego deducam te reuertentem. Id quod post per-

- aetum ritè, sacrum ille accepisse responsum narratur. Familiaris verò colloquij cum Moſe habiti complura exempla ſunt. ut illud: Reuerſuſque eſt Moſes ad Dominum, & ait: Domine cur afflixiſti populum iſtum? quare miſiſti me? Ex eo enim quo ingreſſus ſum ad Pharaonem ut loquerer ex nomine tuo, afflixit populum tuum, & non liberaſti eos. Dixitque Dominus ad Moſen: Nunc videbis quæ facturus ſum Pharaoni, per manum enim fortem dimittet vos: & in manu robuſta eiiciet eos de terra ſua. Et dixit Dominus ad Moſen: Ascende in montem, & eſto ibi: daboque tibi tabulas lapideas, & legem, atque mandata quæ ſcripſi, ut doceas ea filios Iſrael. Cum Samuele verò hoc aliquando inſtauratum legimus aliàs viſione aut monitu affecto ſæpius vate. Dixitq; Dominus ad Samuel, Vſquequò tu luges Saul, cum ego proteſerim cum, ne regnet ſuper Iſrael? Imple cornu tuum oleo, & veni, & ego mittam te ad Iſai Bethleemitem. Prouidi enim in filiis eius mihi regem. Et ait Samuel: Quomodo vadam, audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait Dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolandum Domino veni, & vocabis Iſai ad victimam, & ego oſtendam tibi quid facias, & unges quemcunque monſtrauero tibi.
12.
Tempus.
- Nec verò vis illa ita vatem afficit, ut perpetuò vaticinari cogat, aut in naturalem abeat facultatem, aut habitum firmet vaticinandi pro arbitrio proprio ſicut facultates & virtutes aliæ hominibus diuino ac ſingulari dono conſeſſe: quarum aliqua in natura ſimilitudo eſt. Bezalaelem Spiritus ſanctus ad omnem artem quæ animi intentione, & manuum opera exercetur, ita ſemel inſtructum reddidit, ut omni quo iuuaret tempore, agere, inuenire, & conficere nihil prohiberet. Salomoni ſapientiæ quod ex diuino beneficio contigerat dono, uti ex animi ſententia licuit: adeò ut in media ſapientia ſtultitiã admittere aliquando libuerit, & in ſtultitiã ſapientiam repetere placuerit. Dedit (ait ille) cor meum, ut ſcirem prudentiam atque doctrinã, errorẽſq; & ſtultitiã: & cognoni quod in his quoque eſſet labor & afflictio ſpiritus. Verum enimverò vaticinij vis & munus nihil huiusmodi habet, quippe quod tam diu durat & exercetur, quam diu ſpirituũ Dominus, hoc eſt, diuinus voluerit ſpiritus. Vnde nonnullis id muneris ad horã, aliis ad longum tempus, quibuſdam ad ſupremum uſque diem conſtituiſſe narratur. Huius poſtremi ordinis Moſes fuit, quem Domini ſeruum vita exceſſiſſe legimus. Mortuusq; eſt ibi Moſes ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino. Et factum eſt poſt mortem Moſi ſerui Domini, ut loqueretur Dominus ad Ioſue filium Nun, dicens: Moſes ſeruus meus mortuus eſt. Elias etiam & Eliſæus & vita pariter, & munere ſunt perfuncti. Ieremias ante Babyloniam tranſmigrationem ita apud populum de ſe, officioque ſuo agebat.
- Ioſue 1.
- Dominus ad Ioſue filium Nun, dicens: Moſes ſeruus meus mortuus eſt. Elias etiam & Eliſæus & vita pariter, & munere ſunt perfuncti. Ieremias ante Babyloniam tranſmigrationem ita apud populum de ſe, officioque ſuo agebat.
- Ierem. 25.
- A tertio decimo anno Ioſie filij Amon regis Iuda uſque ad diem hanc (iſte tertius & vigefimus annus) factum eſt verbum Domini ad me, & locutus ſum de nocte conſurgens, & loquens, & non audiſtus. Qui poſtea etiam captiuus aliquando vaticinatus dicitur. Amoſus duobus annis ante terra tremorem officium abſoluit ſuum. Abdias vna actione vaticinatus eſt. Ezechiel certis temporibus Dei mandatũ populo referendum ſe recepiſſe indicat. Et factum eſt in anno ſeptimo in quinto undecima menſis venerũt viri de ſenioribus Iſrael, ut interrogaret Dominũ, & ſederunt corã me, & factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis loquere ſenioribus Iſrael, & dices ad eos. Hæc dicit Dominus Deus: Nũquid ad interrogandũ me vos veniſtis? Vno ego, quia non respondebo vobis, ait Dominus.

Iam verò quædam & quàm multiplex vatum & vaticiniorum usus fuerit, si singillatim differendo persequi libeat, immensi temporis & otij, aut potius negotij opus fuerit. Quippe nulla vite actionumq; humanarum cum priuatarum, tum publicarum pars indicari potest, quàm vaticinij utilitas non spectet. Quid enim ad vaticiniorum genus referri potest, hominum causa diuinitus institutum datumq; est. Ac principio ipsa veri Dei notitia nullo studio nullove negotio humano haberi a quæ potuit, atque Dei ipsius doctrina & institutione: cuius causa antiquissimi primum vates creati fuere, & Moses postea locupletissimus diuine discipline preceptor datus, qui principio aliè repetito, præterita, præsentia, & futura, quæ hominibus cognoscere expediret, cum humana, tum diuina, & præsens continuis actionibus docuit, & ad usum posteritatis, literis & libris mandauit, idem promissa diuina de humani generis vera felicitate & salute declarauit, idem de fide diuinis dictis & promissis præstanda, de obsequio, deque omni pietatis ratione precepit, & quibus hæc ritè ac purè coleretur, leges, Deo dictante, scripsit. Idem etiam veras temporum ac rerum historias à mundi exordio ad suam vsque ætatem luculentissimè composuit, ac futurorum seculorum summam vaticinatus præscripsit. Idem consilio & opera atque iudicij exercendis summum & præstantissimum in bello ducem, in pace gubernatorem optimum, prudentissimum, & innocentissimum egit, & socios quos optatos assumpserat, prophetico spiritu auctos videns gratulatione summa probauit. Adeo enim virtutem illam commodissimam & utilissimam intellexerat, vt ministro de quibusdam extra castra prophetantibus, referenti responderit: Quid emularis pro me? Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum. Scopus autem vatum vaticiniorumq; omnium ad communem & singularem hominum ædificationem pertinet. quod non modo ille, & qui illa tempestate fuerunt Prophetæ omnes, verum qui postea ad extremum vsque consecuti sunt diligentissime & studiosissimè egerunt. Aedificationem autem dicimus hominum, quorum animi ad excipiendum in se Deum, non vt hospitem, sed vt regem, præsidem, patrem, & salutis atque veræ & æternæ felicitatis auctorem & principem instruebatur, hæc enim vltima & absolutissima totius huius muneris causa fuit, vt suo indicabimus loco. De omni hoc, alijsq; diuinorum donorum generibus ita Paulus: Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: diuisiones ministratio- num sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operationum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes. Sectamini charitatem, emulamini spiritualia: magis autem vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo: nemo enim audit. Spiritu autem loquitur mysteria. nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem. Qui loquitur lingua, seipsum ædificat: qui autem prophetat, Ecclesiam ædificat. Est itaque prophetia vna ex præcipuis, ex vtilissimis ministratio- num generibus: ideoque tam diu exercetur, quoad auctor ipse spiritus exercendum crediderit. Gratiarum quidem usus & exercitatio liberior esse solet. At verò ministratio ædificatiõque hæc multis inuatur modis. Nam & quacunque constructionem impedire vitare ve possunt, ad ædificatiõis artificijs, curam pertinet eadem vel amouere, vel cauere, vel prorsus abicere & repudiare. Quamobrem non modo promissa in memoriam reuocare

Et confirmare solent vates, verum etiam virtutum studia commendare & excitare, legis & beatae vitae praecepta explicare, non qui noua instituant, sed qui vera & antiqua legitimamque interpretentur: & quae in mores irrepserint, vitia notent, & reprehendant, poenitentiamque, seriae postulatione expianda curent, vel poenarum instantium denunciatione dissuadeant. Quae tamen denuntiatio, non ad necessitatem fit simpliciter, verum ex misericordia Dei nolentis aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti. Necessitatem enim punitionis non ira Dei, sed humana malitia, proteruita, & contumacia infert. Atque haec in causa sunt ut Propheta saepius repulsi & contempti tandem iudicium factum, sententiam latam iam & obfirmatam, moxque consecutura poena, perferendam recitent. Quam rerum & actionum distinctionem in promptu esse operaepretium fuerit us qui in vatum historicis lectionibusque versantur. idque a nobis breuiter indicatum, iunctis exemplis demonstrabitur. Vocatones ac monitiones quamplurimas huiusmodi audire est. Audite me qui sequimini quod iustum est, & queritis Dominum. Attendite ad petram unde excisi estis, & ad cauernam lacti de qua praecisi estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quae peperit vos: quia unum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicavi eum. Consolabitur ergo Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini. Gaudium & letitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis, &c.

Isaia 51.

num. Attendite ad petram unde excisi estis, & ad cauernam lacti de qua praecisi estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quae peperit vos: quia unum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicavi eum. Consolabitur ergo Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini. Gaudium & letitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis, &c.

14.

Confilia.

Isaia 1.

Agendarum vero rerum studium suscipiendi consiliarium & praeceptorem, sapissime vates agere solet. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quae scite peruersae agere, discite bene facere. Querite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam: & venite & arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est.

Prouidentie
argumenti.

Cuius prouidentiae atque cura erga humanas res argumentum certissimum vaticinia sunt. Id quod Ieremias vaticinij sui testatur initio. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Prius quam te formarem in utero, noui te: & ante quam exires de vulua, sanctificaui te.

15.

Oculi populi.

Isaia 29.

Et quoniam iidem tempora praesentia cernunt, praeterita respiciunt, & futura prouident, & quid expediat perspiciunt, populi lumina atque oculi dicuntur. Obstupefcite, & admiramini: fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non a vino: mouemini, & non ab ebrietate: quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros: Prophetas & principes vestros qui vident visionem, operiet. Internuncij quoque & populi, ac Dei procuratores vocatos,

Ierem 42.

atque id muneris diligenter obeuntes obseruare est. Et accesserunt omnes principes bellatorum, & Iohanan filius Charee, & Iezonias filius Oziae, & reliquum vulgus a paruo vsque ad magnum: Dixeruntque ad Ieremiam Prophetam, Cadat oratio nostra in conspectu tuo: & ora pro nobis ad Dominum Deum tuum pro vniuersis reliquijs istis, quia derelicti sumus pauci de pluribus, sicut oculi tui nos intuentur. Et annunciet nobis Dominus Deus tuus viam per quam pergamus, & verbum quod faciamus. Dixit autem ad eos Ieremias Propheta: Audiui, Ecce ego oro ad Dominum Deum vestrum secundum verba vestra. Omne verbum

bum quodcumque responderit mihi, indicabo vobis: nec celabo vos quicquam. Et illi dixerunt ad Ieremiam: Sit Dominus inter nos testis veritatis & fidei, si non iuxta omne verbum in quo miserit te Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus. Sive bonum est, sive malum, voci Domini Dei nostri, ad quem mittimus te, obediemus, ut bene sit nobis cum audierimus vocem Domini Dei nostri. Cum autem completi essent decem dies, factum est verbum Domini ad Ieremiam. Vocavitque Iohanan filium Caree, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, & uniuersum populum à minimo vsque ad magnum. Dixitq; ad eos: Hec dicit Dominus Deus Israël, ad quem misisti me, ut prosternerem preces meas in conspectu eius. Si quiescentes manseritis in terra hac, adificabo vos, & non destruam; plantabo, & non euellam: iam enim placatus sum super malo quod feci vobis. Nolite timere à facie regis Babylonis, quem vos pauidi formidatis: nolite timere eum, dicit Dominus: quia vobiscum sum ego, ut saluos vos faciam, & eruam de manu eius. Et dabo vobis misericordias, & miserebor vestri, & habitare vos faciam in terra vestra. Deprecator, procurator. Qua ex narratione non solum internuncium, sed fautorem, sed deprecatorem, & intercessorem sententiae diuinae, atque in aduersis temporibus procuratorem agere vatem intelleximus. Sic & Amos: Hec ostendit mihi Dominus Deus, & ecce fietor locusta in conspectu germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsorem gregis. Et factum est, cum consummasset comedere herbam terram, dixi: Domine Deus propitius esto, obsecro: quis suscitabit Iacob quia paruulus est? Misertus est Dominus super hoc: Non erit, dicit Dominus Deus. Hec ostendit mihi Dominus Deus, & ecce vocabat iudicum ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyssum multam, & comedit simul partem. & dixi: Domine Deus, quiesce obsecro: Quis suscitabit Iacob quia paruulus est? Misertus est Dominus super hoc: Sed & istud non erit, dicit Dominus Deus.

Misericordiae quoque diuinae interpretem, atque paenitentiae suasorem agere vatem, notius est quam ut multis exemplis demonstrari postulet: verum ex compluribus nonnulla recensebimus. Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri: ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicij Dominus. Beati omnes qui expectant eum. Et mittebat eis Prophetas ut reuenterentur ad Dominum, quos protestantes illi audire nolebant. Spiritus itaque Dei induit Zachariam filium Ioiadae sacerdotem: & stetit in conspectu populi, & dixit eis: Hec dicit Dominus Deus: Quare transgredimini preceptum Domini, quod vobis non proderit: & dereliquistis Dominum, ut dereliqueret vos? Quoniam vero Ioelis actio omnis tantis minis & paenarum praedictionibus instructa euadat, attendamus. Nunc ergo dicit Dominus: conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & in festu, & in planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, & conuertimini ad Dominum Deum vestrum: quia benignus & misericors est, patiens, & multa misericordiae, & prestabilis super malitia. Laua à malitia cor tuum Ierusalem, ut salua fias. Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiae. Vox enim annunciantis & notum facientis de monte Ephraim, dicite gentibus: Ecce auditum est in Ierusalem, Custodes venite de terra longinqua, &c. In iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir clamandi, & non erat qui audiret. Ita Ionas ad Niniuitarum utilitatem paenitentiae, & correctionis vitæ legatus praeo ac denunciator missus.

17.

Vbi verò semel atque iterum, & sepius missis tanta auctoritatis legatis & nunciis, tamen is qui monetur persuaderi sibi non passus, obstinatè vitium urget, & culpam contemnit: tum verò irritati atque in iram prouocati, numinis voce instructi, futuras pœnas tubarum instar denūciant. Illud perpetuò obtestati, non ex necessitate, non ex iniqua voluntate eius qui se miserit Dei: sed ex eiusdem iusto de obstinatorum proteruia & contempione iudicio afferendas. Hanc verò postremam obnunciationem, quàm multa aliquando actiones præeant, recensere longissimum fuerit. Quippe interdum accusantem inducunt Deum, se ipsos verò arbitros constitutos referunt. Interdum accusant ipsi a Deo iusti, qui iudicium sibi exercendum statuit ac declarat. Nonnunquam contumacia populi impatientes pœnas ipsi vltro postulant, ac tandem certas ob proteruiam prædicunt. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis

Exech. 22
 nonne iudicas, nonne iudicas ciuitatem sanguinum? & ostendis ei omnes abominaciones suas? & dices: Hac dicit Dominus Deus, Ciuitas effundens sanguinem in medio sui, vt veniat tempus eius: & quæ fecit idola contra semetipsam, vt pollueretur. In sanguine tuo, qui à te effusus est, deliquisti: & in idolis quæ fecisti, polluta es: & appropinquare fecisti dies tuos, & adduxisti tempus annorum tuorum. Propterea dedi te opprobrium gentibus, & derisionem vniuersis terris. Quæ iuxta sunt, & quæ procul à te, triumphabunt de te: sordida, nobilis, grandis interitu. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, versa est mihi domus Israël in scoriam: omnes isti es, stannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis: scoria argenti facti sunt. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Eò quòd versi estis omnes in scoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ierusalem, congregatione argenti, & aris, & stanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: vt succendam in ea ignem ad conflandum. Sic congregabo in furore meo & in ira mea, & requiescam, & conflabo vos. Et congregabo vos, & succendam vos in igne furoris mei, & conflabimini in medio eius. Vt conflatur argentum in medio fornacis, sic eritis vos in medio eius.

18.

Verendum tamen maximè ac metuendumq; studiosissimè diuinum supplicium, quod quanto lentius aduentare videtur, tanto grauius infertur, misso interea postremum vate aliquo, qui & populi contumaciam arguat, & iustitiam diuinam obtestatus prædicet ac denunciet: qualis demum suis in seculis Ieremias vltimus ante Babylonicam migrationem accessisse dictus est. Viginti & vnius anni erat Sedechias cum regnare cœpisset, & undecim annis regnavit in Ierusalem. Fecitque malum in oculis Domini Dei sui: nec erubuit faciem Ieremie Prophetæ loquentis ad se ex ore Domini. A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per Deum. Et indurauit ceruicem suam & cor, vt non reuerteretur ad Dominum Deum Israël. Sed & vniuersi principes sacerdotum & populus præuaricati sunt iniquè iuxta vniuersas abominaciones gentium: & polluerunt domum Domini, quam sanctificauerat sibi in Ierusalem. Mittebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manus nunciorum suorum de nocte consurgens, & quotidie commonens: eo quòd parceret populo, & habitaculo suo. At illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius: illudebantq; Prophetis, donec ascenderet furor Domini in populum eius, & esset nulla curatio. Adduxit enim super eos regem Chaldeorum, & interfecit inuvenes eorum gladio in domo sanctuarij. Non est miserius adolescentis & virginis,

ginis, & senis, nec decrepiti quidem: sed omnes tradidit in manibus eius, vni-
uerſaq; vaſa domus Dei, tam maiora quàm minora, & theſauros templi, & re-
gis, & principum tranſtulit in Babylonem. Incenderunt hoſtes domum Dei, in-
cenderuntque murum Ieruſalem: vniuerſas turres combuſſerunt, & quidquid
pretioſum erat demoliti ſunt. Si quis euaserat gladium, ductus in Babylonem,
ſeruiuit regi, & filiis eius: donec imperaret rex Perſarum, & compleretur ſex-
mo Domini ex ore Ieremia, & celebraret terra ſabbatha ſua.

Nec verò ſola pœnarum & animaduſionis prædictio, ſed illatio quoque ipſa
ad eorum qui corripuntur uſum, & bonum tendere à vaticibus declaratur: vt
patienter perlata, & animos ad meliorem cogitationem commoueat, & ab anti-
qua duritia obſtinationeque flexos, ad clementiam Dei implorandam ad miſeri-
cordiam precibus ac votis veris concitandam impellat. Et factum eſt in anno
quarto Darij regis, factum eſt verbum Domini ad Zachariam, in quarta menſis
nomi, qui eſt Caſſeu. Et miſerunt ad domum Dei Sar aſar & Rogomolech, & viri
qui erant cum eis ad deprecandum faciem Domini: vt dicerent ſacerdotibus do-
mus Domini exercituum & Prophetis, loquentes: Nunquid ſtendum eſt mihi in
quinto menſe, vel ſanctificare me debeo, ſicut iam feci multis annis? Et factum
eſt verbum Domini exercituum ad me, dicens: Loquere ad omnem populum ter-
ra, & ad ſacerdotes, dicens: Cùm ieiunaretis & plangeretis in quinto & ſeptimo
per hos ſeptuaginta annos, nunquid ieiunium ieiunaſtis mihi? & cùm comediſtis
& bibiſtis, nunquid non vobis comediſtis, & vobiſmetiſſis bibiſtis? Nunquid
non hæc ſunt verba, qua locutus eſt Dominus in manu Prophetarum priorum,
cùm adhuc Ieruſalem habitaretur, & eſſet opulenta, & ipſa, & vrbes eius in cir-
cuitu eius, & ad Austrum, & in campeſtribus habitaretur? Et factum eſt verbum
Domini ad Zachariam, dicens: Hæc ait Dominus exercituum, dicens: Iudicium
verum iudicate: & miſericordiam & miſerationes facite vnusquiſque cum fra-
tre ſuo. Et viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite calumniari:
& malum vir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo. Et noluerunt attendere, &
auerterunt ſcapulam recedentes, & aures ſuas aggrauauerunt ne audirent, &
cor ſuum poſuerunt vt adamantem, ne audirent legem & verba que miſit Do-
minus exercituum in ſpiritu ſancto per manum Prophetarum priorum: & facta
eſt indignatio magna à Domino exercituum. Et factum eſt ſicut locutus eſt Do-
minus, & non audierunt: ſic clamabunt, & non exaudiam, dicit Dominus exer-
cituum. Et diſperſi eos per omnia regna que neſciunt: & terra deſolata eſt ab eis,
eo quòd non eſſet tranſiens & reuertens, & poſuerunt terram deſiderabilem in
deſertum. Et factum eſt verbum Domini exercituum ad me, dicens: Hæc dicit
Dominus exercituum: Zelatus ſum Sion zelo magno, & indignatione magna
zelatus ſum eam. Hæc dicit Dominus exercituum, Reuerſus ſum ad Sion, & ha-
bitabo in medio Ieruſalem: & vocabitur Ieruſalem ciuitas veritatis, & Mons
Domini exercituum, Mons ſanctificatus. Euenit etiam vt vatum officio, &
animaduſionis diuinæ ratio vera ac certa indieetur, & quemadmodum procu-
randa ſit oſtendatur, ſi non ad auertendum: quod iam ſententia lata, pronuncia-
ta, tranſactaque fuerit, ad pœnas vel minuendas tamen ac temperandas, patien-
tiam eorum qui laturi ſunt firmandam, & pœnitentiam maioris ſupplicij, hoc
eſt, æterni declinandi cauſa ſuadendam. Cùmq; roboratum fuiſſet regnum Ro-
boam & confortatum, dereliquit legem Domini, & omnis Iſraël cum eo. Anno
autem

19.
Pœnarum
etiam vſus
in bonum.

Zachar. 7.

2 Paral. 11.

„ autem quinto regni Roboam, ascendit Sefac rex Aegypti in Ierusalem, quia
 „ peccauerunt Domino, cum mille & ducentis curribus, & sexaginta millibus
 „ equitum: nec erat numerus vulgi qui venerat cum eo ex Aegypto, Lybies scilicet,
 „ & Trogloditæ, & Aethiopes. Cepitque ciuitates munitissimas in Iuda, & ve-
 „ nit usque in Ierusalem. Semeias autem Propheta ingressus est ad Roboam, & prin-
 „ cipes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem, fugientes Sefac. Dixitque ad eos:
 „ Hac dicit Dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sefac. Con-
 „ sternati que principes Israël & rex, dixerunt: Iustus est Dominus. Cumque vi-
 „ disseet Dominus quod humiliati essent, factum est verbum Domini ad Semeiam,
 „ dicens: Quia humiliati sunt, non disperdam eos: daboque eis pauillum auxilij,
 „ & non distillabit furor meus super Ierusalem per manum Sefac. Veruntamen
 „ seruient ei: ut sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum.

20.

Boni ac salubris consilij non populis modo, sed principibus ac priuatis etiam
 hominibus auctores vates esse variis ac frequentibus exemplis compertum. Quam-
 obrem aiebat Daniel, Consilium meum placeat tibi, & peccata tua elemosynis
 Dan 4. redime, & iniquitates tuas miser ricordis pauperum. Forsitan ignoscet Deus delictis tuis. Et Iosias Haldam prophetidem de ratione expiandi populi, ac Domini placandi consulens, huiusmodi responsurum tulit. Hac dicit Dominus Deus
 1. Paral. 14. Israël: Dicit viro qui misit vos ad me, Hac dicit Dominus: Ecce ego inducam
 „ mala super locum istum, & super habitatores eius, cunctaque maledicta que
 „ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt coram rege Iuda: Quia dereliquerunt
 „ me, & sacrificauerunt diis alienis, ut me ad iracundiam prouocarent in cunctis
 „ operibus manuum suarum: iccirco stillabit furor meus super locum istum, & non
 „ extinguetur. Ad regem autem Iuda, qui misit vos pro Domino deprecando, sic
 „ loquimini: Hac dicit Dominus Deus Israël, Quoniam audisti verba volumi-
 „ nis, atque emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu Dei super his
 „ que dicta sunt contra locum hunc, & habitatores Ierusalem, reueritūsq. faciem
 „ meam, scidisti vestimenta tua, & fleuisti coram me: ego quoque exaudiui te, dicit
 „ Dominus. Iam enim colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum
 „ in pace: nec videbunt oculi tui omne malum quod ego inducturus sum super lo-
 „ cum istum, & super habitatores eius. Quamobrem non solum de his rebus que
 „ ad placandum Deum, sed de iis etiam que ad pietatem promouendam facere
 „ possunt, monitores & consiliarios exoptat vates Dauid rex, quamuis sapientissi-
 „ mus vates ipse fuerit. Cum autem habitaret Dauid in domo sua, dixit ad Na-
 „ than Prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, arca autem fœderis Domini
 „ sub pellibus est. Et ait Nathan ad Dauid: Omnia que in corde tuo sunt, fac,
 „ Dominus enim tecum est.

1. Paral. 17.

21.

Vatis ac Dei
 non idem
 semper con-
 silium.

Animaduersione verò dignum est non semper idem esse vatis ac Dei con-
 silium: Fieri enim potest nonnunquam ut vates ex sententia que probabilia at-
 que honesta in speciem videntur, consultus respondeat: cum aliud maius, & ad
 rem magis pertinens Deus decreuerit: qui tamen nec hunc, nec sana mente ro-
 gantes, quid factū sit opus, quid ve deceat, diu ignorare ac rogare permittat. quod
 vel hoc vno proxime citato exemplo manifestum est ex veris Dei responsis, an-
 „ te ceptum opus correcto. Igitur nocte illa factus est sermo Dei ad Nathan dicēs:
 „ Vade, & loquere Dauid sermo meo: Hac dicit Dominus: Non edificabis tu mihi
 „ domum ad habitandum, &c. Priuatis etiam responsa dari à vatis, & illud

Saulis

Saulis historiae initium apud Samuelem, & plura etiam loca in sacris libris indicant. cuiusmodi & illud est: In tempore illo egrotavit Abia filius Ieroboam, ^{3. Reg. 14.} dixitq; Ieroboam uxori suae: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quod sis uxor Ieroboam: & vade in Silo, ubi est Abias Propheta qui locutus est mihi quod regnaturus essem super populum hunc. Tolle quoque in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim indicabit tibi quid euenturum sit puero huic. Fecit ut dixerat uxor eius Ieroboam: & consurgens abiit in Silo, & venit in domum Abia. At ille non poterat videre, quia caligauerant oculi eius praesentate senectute. Dixitq; Dominus ad Abiam: Ecce uxor Ieroboam ingreditur, ut consulat te super filio suo qui egrotat. haec & haec loqueris ei.

Denique quid in omnibus cum priuatis tum publicis actionibus tenendum, quid fugiendum vitandumq; fuerit, vatum responsis ac sermonibus didicisse imprimis sapientissimum ac tutissimum fuerit. Congregauit Amasias Iudam, ^{2 Paral. 15.} & constituit eos per familias, tribunosque & centuriones in vniuerso Iuda & Benjamin. Et recensuit a viginti annis sursum, inuenitq; trecenta millia iuuenum qui egrederentur ad pugnam, & tenerent hastam & clypeum. Mercede quoque conduxit de Israel centum millia robustorum, centum talentis argenti. Venit autem homo Dei ad illum, & ait: O rex, ne ingrediatur tecum exercitus Israel: Non est enim Dominus cum Israel, & cunctis filiis Ephraim. Quod si putas in robore exercitus bella existere, exsuperari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est & adiuuare, & in fugam vertere. Dixitq; Amasias ad hominem Dei, Quid ergo fiet de centum talentis quae dedi militibus Israel? Et respondit ei homo Dei, Habet Deus vnde tibi dare possit multo his plura. Separauit itaq; Amasias exercitum qui venerat ad eum ex Ephraim, ut reuenteretur in locum suum.

Magni vero iudicij & probandi atque prosperi consilij esse in publicis ac priuatis rebus ea tenere, atque serio agere quae ex vatum sacrorum responsis & institutis profecta noscantur: idq; maxime in rebus iis, quae pietatis ac religionis cultum spectent; siue ea in sacrorum ritibus & celebrationibus, siue in morum, & communis consuetudinis ratione cessentur. Nam quidquid a vatis dictum declaratumque serio fuerit, ex diuino responso petatum ac relatum credere dignissimum est, ac pro lege, vel pro legis interpretatione haberi oportet. S. S. E. Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum, ut per singulos dies offerretur in eo iuxta praeceptum Moysi, ^{2 Paral. 9.} in sabbathis & calendis, & in festis diebus ter per annum, id est, in solemnitate azymorum, & in solemnitate hebdomadarum, & in solemnitate tabernaculorum. Et constituit iuxta dispositionem David patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis: & Leuitas in ordine suo, ut laudarent & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei: & ianitores in diuisionibus suis per portam & portam; sic enim praeceperat David homo Dei. Et Ezechias piissimus rex, post procuratam sui atque populi totius expiationem. Constituit quoque Leuitas in domo Domini cum cymbalis & ^{2 Paral. 19.} psalteris, & citharis secundum dispositionem David regis, & Gad Videntis, & Nathan Propheta: siquidem Domini praeceptum fuit per manum Prophetarum eius. Huius autem recte instituta actionis illustre illud argumentum fuerit gemina victoria Achabo Israelis regi, de Syris parte ex motu & consilio vatis cuiusdam ipsi atque suis noti. Cuius tamen historia non indicat no-

3 Reg. 20

20 *men. Ecce Propheta vnus accedens ad Achab regem Israel, ait ei. Hæc dicit Do-*
 21 *minus: Certè vidisti omnem multitudinem hanc nimiam? Ecce ego tradam eam*
 22 *in manum tuam hodie, vt scias quia ego sum Dominus. Et ait Achab, Per quem?*
 23 *Dixitque ei, Hæc dicit Dominus: Per pedissequos principum prouinciarum. Et*
 24 *ait: Quis incipiet prælium? Et ille dixit, Tu. Ac de proximo ita narratur. Porro*
 25 *fily Israël recensiti sunt, & acceptis cibariis profecti ex aduerso, castraq; metati*
 26 *sunt contra eos [Syros] quasi duo paru greges caprarum. Syri autem repleuerant*
 27 *terram. Et accedens vnus vir Dei, dixit ad regem Israël: Hæc dicit Dominus,*
 28 *Quia dixerunt Syri: Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium: da-*
 29 *bo omnem multitudinem hanc grãdem in manu tua, & scietis quia ego sum Do-*
 30 *minus. Dirigebantq; septem diebus ex aduerso hi atque illi acies, Septima autem*
 31 *die commissum est bellum: percusseruntq; filij Israël de Syris centum millia pedi-*
 32 *tum in die vna. Fugeruntque qui remanserant in Aphec, in ciuitatem: & cecidit*
 33 *murus super viginti septem millia hominum qui remanserant.*

24.
 Societas &
 opera.

4. Reg. 3.

Solent etiam aliquando vates ipsis regibus atque exercitibus sese socios &
 comites præbere, quorum societate & consilio nihil expeti potest oportunius &
 commodius, quippe & gerenda rei euentus percipiuntur, & diuini præsidij fides,
 quam vates præsens fecerit, magis firmatur. Perrexerunt igitur rex Israel, &
 rex Iuda, & rex Edom, & circumierunt per viam septem dierum, nec erat aqua
 exercitui & iumentis quæ sequebantur eos. Dixitq; rex Israël, Heu, heu, congre-
 gavit nos Dominus tres reges vt traderet in manus Moab. Et ait Iosaphat: Est
 ne hic Propheta Domini, vt deprecemur Dominum per eum? Et respondit vnus
 de seruis regis Israël: Est hic Eliseus filius Saphat, qui fundebat aquam super
 manus Elie. Et ait Iosaphat, Est apud eum sermo Domini. Descenditq; ad eum
 rex Israël, & Iosaphat rex Iuda, & rex Edom. Dixit autem Eliseus ad regem
 Israël: Quid mihi & tibi est? Vade ad Prophetas patris tui, & matris tue. Et ait
 illi rex Israel: Quare congregauit Dominus tres reges hos, vt traderet eos in
 manu Moab? Dixitq; ad eum Eliseus: Viuit Dominus Deus exercituum, in cu-
 ius conspectu sto, quod si non vultum Iosaphat regis Iudæ crubescerem, non at-
 tendissem quidem te, nec respexissem. Nunc autem adducite mihi psalterem. Cùm-
 que caneret psalter, facta est super eum manus Domini, & ait: Hæc dicit Domi-
 nus, Facite aluenum torrentis huius fossas & fossas. Hæc enim dicit Dominus:
 Non videbitis ventum neque pluuiam, & aluenus iste replebitur aquis, & bibe-
 tis vos, & familia vestra, & iumenta vestra. Parumq; est hoc in conspectu Do-
 mini: insuper tradet etiam Moab in manus vestras. Et percutietis omnem ci-
 uitatem munitam, & omnem urbem electam, & vniuersum lignum fructife-
 rum succideitis, cunctosque fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egre-
 gium operietis lapidibus.

29

Quantum verò non ad pacis res componendas modò, sed ad bellicas etiam
 instituendas, & ad hostium insidias, & artes cognoscendas & præuertendas di-
 uinorum vatum oportunitas & facultas conferat, manifestè etiam hostium te-
 stimonio & confessione declaratur. Rex autem Syriæ pugnabat contra Israël,
 consiliūq; inuit cum seruis suis, dicens: In loco illo & illo ponamus insidias.
 Misit itaque vir Dei ad regem Israël, dicens: Caue ne transeas locum illum:
 quia ibi Syri in insidiis sum. Misit itaque rex Israel ad locum quem dixerat ei
 vir Dei, & præoccupauit eum, & obseruauit se ibi non semel neque bis. Contur-
 batumq;

batumq; est cor regis Syria pro hac re. Et conuocatis seruis suis, ait: Quare non indicatis mihi quis proditor mei sit apud regem Israel? Dixitq; vnus seruorum eius: Nequaquam Domine mi rex, sed Eliseus Propheta qui est in Israel, indicat regi Israel omnia verba quaecunque locutus fueris in conclaui tuo. & cetera quae in hac lectione cognita dignissima sunt.

Præterea calamitatibus atque difficultatibus aliis tam temporum quam tempestatum, quæ terris ac mari accidere possint, prædictione denunciandis, & consilio præcauendis & corrigendis, aut alias declinandis ac vitandis, quam viliatum vel quæ sita, vel vltro data responsa sint: quis animaduertens non fateatur? Ita enim Iosephus ille somniorum interpres maximus, & summa sapientia ac prudentia vir ad salutem non Aegypti modo, sed paternæ quoque familiae atque genti suæ in seruum venundatum sese professus declarauit. Nolite paue- 26.
re, neque vobis durum videatur quod vendidistis me in his regionibus: Pro salute enim vestra misit me Dominus ante vos in Aegyptum. Biennium est enim quod cepit fames esse in terra, & adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti. Præmisit me Deus ut reseruemini super terram, & escas ad viuendum habere possitis. Et Paulo apud Casaream hospiti, superuenit quidam à Iudæa Propheta, nomine Agabus, qui tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum cuius est zona hæc, sic alligabunt in Ierusalem Iudæi, & tradent in manus gentium. Idem vero ipse Antiochie agens, famem magnam in vniuerso terrarum orbe futuram prænuñciauit: quæ facta est sub Claudio. Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt, mittentes ad seniores per manus Barnabæ & Sauli. Quid quod huiusmodi prædictionibus eorum animi, quorum hæc scire intererat, & paratiores, & fortiores redduntur ad quemcumque laborem & periculum subeundum: quippe qui nec improuiso opprimantur, nec rem casui cæco adscribere, sed ad Dei pronidentiam referre discunt. Quamobrem Christus eorum quæ sua causa ferenda manebant, discipulos suos identidem præmonitos voluit. Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Atqui Paulo futuram proximis diebus tempestatem prædicenti: si, ut dignum fuerat, nautæ atque ceteri crederent, vitare profecto potuissent, eiusdem verò feliciorum exitum sibi à Deo concessum, credentes clemens euasere. Viri, inquit, video quoniam cum iniuria & multo damno non solum oneris & nauis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse nauigatio. Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quam iis quæ à Paulo dicebantur. Et paulo post legimus: Validè autem nobis tempestate iactatis, sequenti die iactum fecerunt. & tertia die suis manibus armamenta nauis protecerunt. Neque autem sole neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, iam ablata erat spes omnis salutis nostræ. Et cum multa ieiunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit: Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere à Creta, lucrig; facere iniuriam hæc & iacturam. Et nunc suadeo vobis bono animo esse, amissio enim nullius anima erit ex vobis,

- » vobis, præterquam nauis. Astitit enim mihi hac nocte Angelus Dei cuius sum
 » ego, & cui deseruio, dicens: Ne timeas Paule, Cesari oportet te assistere: & ecce
 » donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum. Propter quod bono animo estote
 » viri: credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi. In insulam
 » autem quandam oportet nos deuenire. & post pauca: Nautis verò quærentibus
 » fugere de nauis, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent à
 » prora anchoras extendere. Dixit Paulus Centurioni & militibus: Nisi hi in na-
 » ui manserint, vos salui fieri non potestis. Tunc absciderunt milites funes sca-
 » pha: & passi sunt eam excidere. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus om-
 » nes sumere cibum, dicens: Quarta decima die hodie expectantes ieiuni perma-
 » netis, nihil accipientes. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra:
 » quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Et cum hæc dixisset, sumens pa-
 » nem, gratias egit Deo in conspectu omnium: & cum fregisset, cepit manducare.
 » Anima quiores autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum. Porro nulla vite
 humanarumq; actionum pars est quæ vaticiniorum doctrina & ratione instru-
 eta, non fausta atque felix euadat. S. S. E. Lucerna pedibus meis verbum tuum,
 & lumen semitis meis.
27. *Materia.* Quamquam verò in administrationis utilitate & usu desiniri claudiq; pote-
 rant rerum genera omnia in quibus vaticinium versatur: tamen nonnulla quo-
 que de his proprio capite indicari cum primis vtile existimamus.
28. Est autem multiplex dicendarum à vaticibus rerum materia duplici præcipuè
 comprehensa genere, altero diuinarum, humanarum altero. Namque vt homo
 duabus constat partibus, ea quæ videtur, quæq; corpus dicitur, & ea quæ sub cor-
 pore latet: quam animum ac mentem vocamus, & vtriusque partis ratio omnis,
 & vis non modò à Dei virtute profecta est, sed eiusdem etiam gubernatur: quæ
 ad vtrumque pertinent genus, omnia vatum ministerio tractanda concesserunt.
 Quæ diuina sunt, humanam salutem & felicitatem spectant, cuius causa præci-
 pue vaticinium diuinitus est datum. Quæ verò humana vite huius mortalis
 commoda vel incommoda continent, quæ cum ad diuina diriguntur feliciter,
 cum verò ab illis deuiant, infeliciter eueniunt. Hæc sub terrestri hereditatis
 credentibus quondam promissa vmbra, illa verò omnia sub Messia siue Christi
 veritate latent. Quare vaticinij materia omnis ad alterum ex his duobus no-
 minibus referenda est. Posterioris generis exempla quæ prima existerent tamquam
 futura lucis vmbra, huiusmodi reperiuntur innumera. Vocauit autem Iacob fi-
 lios suos, & ait eis: Congregamini, vt annunciem quæ ventura sunt vobis in
 diebus nouissimis. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Israël patrem ve-
 strum. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei.
 Et quæ ad finem vsque sermonis illius recensentur omnia. Et illud à Iosepho
 etiam prædictum: Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascendere vos faciet
 de terra ista ad terram quam iurauit Abraham, Isaac, & Iacob. Huius etiam
 generis esse censentur tum promissa illa Mose interprete diuina legis colende,
 conditionibus prædicta, & contra quoque prædictiones & minæ eiusdem legis
 contemptoribus denunciata. Si autem audieris vocem Domini Dei tui, vt facias
 atque custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Domi-
 nus Deus tuus excelso rem cunctis gentibus quæ versantur in terra. Ad finem
 vsque promissionum. Rursus verò: Quòd si audire nolueris vocem Domini
 Dei

Dei tui, ut custodias & facias omnia mandata eius & ceremonias quas ego praecipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istae, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, &c. Illa item: Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini locutum est.

Ad hanc rationem calamitates publicae bellorum, pestis & fame referendae: & contra etiam pax, abundantia, & securitas. Quae omnia, quamquam sensu ipso atque experimento manifesto in hac mortali vita constiterint, ad animorum beatitatem vel infelicitatem & interitum arcanè pertinebant, & futura, hoc est, nostra secula erudienda instituendaque spectabant. Scripta sunt, inquit Apostolus, propter nos, in quos fines saeculorum deueniunt. Ferunt tamen non est auersus Dominus ab ira furoris sui magni, quo iratus est furor eius contra Iudam. Dixit itaque Dominus: Etiam Iudam auferam à facie mea, sicut abstuli Israel: & prouinciam ciuitatem hanc, quam elegi Ierusalem, & domum de qua dixi, erit nomen meum ibi.

Victoria praedicta in bellis multa quoque exempla sunt. Ecce propheta vnus accedens ad Achab regem Israel, ait ei: Haec dicit Dominus, Vidisti omnem multitudinem hanc nimiam, Ego tradam eam in manum tuam hodie, ut scias quia ego Dominus.

Sanitatis ex morbo, Ante quam egrederetur Isaias mediam partem atrij factus est sermo Domini ad eum, dicens: Reuertere, & dic Ezechiae duci populi mei: Haec dicit Dominus Deus David patris tui: Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam tuam: Ecce sanauit te, die tertio ascendes templum Domini, & addam diebus tuis quindecim annos, sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hanc, & protegam urbem istam propter me, & propter David seruum meum.

Nec verò omnia aut prauident, aut monentur Prophetae, sed ea tantum quae Dei consilio monenda decernuntur: cetera quidem, ut prudentes ac sapientes viri cognoscere possunt, praesentire autem sine singulari spiritus diuini efficientia, & communicatione non solent. Strauit Sunamitis asinam, & praecepit puero, Mina, & propera, ne mihi moram facias in eundo: & hoc age quod praecipio tibi. Profecta est igitur, & venit ad virum Dei in montem Carmeli: Cumque vidisset eam vir Dei e contra, ait ad Giezi puerum suum: Ecce Sunamitis illa. Vade ergo in occursum eius, & dic ei, Rectène agitur circa te, & circa virum tuum, & circa filium tuum? Quae respondit, Rectè. Cumque venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes eius: & accessit Giezi ut amoueret eam. Et ait homo Dei, Dimitte illam: anima enim eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Poenarum verò pro peccatis ac sceleribus luendarum praedictio, densissimam Prophetarum sermonibus materiam suppeditat cum priuata tum publica causa. Surrexit itaque David manè, & sermo Domini factus est ad Gad Prophetam & videntem David, dicens: Vade, & loquere ad David, Haec dicit Dominus: Trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his, ut faciam tibi. Cumque venisset Gad ad David, nunciauit ei, dicens: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua: aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nunc ergo delibera, & vide quem respondeam ei qui me misit, sermonem. Et dixit Elias Thesbites de habitatoribus,

toribus Galaad ad Achab: *Viuu Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto: si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei uerba. Idem tertio post anno*
 2. Reg. 17. *pucro suo mandatum dedit, Ascende, & dic Achab: Iunge currum tuum & de-*
scende, ne occupet te pluuia. Et ambulauerunt filij Israel in vniuersis peccatis
Ieroboam quae fecerat, & non recesserunt ab eis usquequo Dominus auferret Is-
rael à facie sua, sicut locutus fuerat in manu omnium seruorum suorum Prophe-
tarum. Translatusque est Israel de terra sua in Assyrios usque ad diem hanc.
 1. Reg. 11. *Locutusque est Dominus in manu seruorum suorum Prophetarum, dicens: Quia*
fecit Manasses rex Iuda abominaciones istas pessimas, super omnia quae fece-
runt Amorrhæi ante eum, & peccare fecit etiam Iudam in immunditijs suis:
Propterea hac dicit Dominus Deus Israel, Ecce ego inducam mala super Ierusa-
lem & Iudam: ut quicumque audierit, tinniant amba aures eius. Et extendam
super Ierusalem funiculum Samariae, & pondus domus Achab. Et delebo Ieru-
 3. Reg. 11. *salem sicut deleri solent tabula: Delens, vertam & ducam stylum crebrius super*
faciem eius. Et ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in Bethel, Iero-
boam stante super altare, & huius iaciente: & exclamauit contra altare in sermo-
ne Domini, & ait: Altare, altare, hac dicit Dominus: Ecce filius nascetur domui
Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in
te thura succendunt, & ossa hominum super te incendet.

34. *Pænarum ac suppliciorum minitaciones & predictiones, accusacionesque de-*
 1. Saiz. 1. *serii officij ac pietatis violatae, prophanataeque religionis huc pertinent. Væ qui*
coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis usque ad terminum lo-
ci. Numquid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc, dicit
Dominus exercituum, Nisi domus multe deserta fuerint grandes & pulchrae,
absque habitatore. Decem enim iugera vinearum facient lagunculam vnã, &
triginta modij sementis facient modios tres. Væ qui confurgitis mane ad ebrie-
tatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino astuetis. Cithara,
& lya, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs vestris: & opus Domini
non respiciitis, nec opera manuum eius consideratis. Propterea captiuus ductus est
populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, &
multitudo eius si is exaruit. Propterea dilatauit infernus animam suam, & ape-
ruit os suum absque vllò termino: & descendent fortes eius, & populus eius, &
sublimes gloriosusque eius ad eum. Et incuruabitur homo, & humiliabitur vir, &
oculi sublimium deprimentur. Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio,
& Deus sanctus sanctificabitur in iustitia.

35. *Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, quando misit ad eum rex*
 1. Reg. 21. *Sedechias Phassur filium Melchia, & Sophoniam filium Maasia sacerdotem,*
dicēs: Interroga pro nobis Dominum, quia Nabuchodonosor rex Babylonis præ-
liatur aduersum nos: si forte faciat Dominus nobiscum secundum omnia mira-
bilia sua, & recedat à nobis. Et dixit Ieremias ad eos, Sic dicetis Sedechia: Hæc
dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego conuertam vasa belli quae in manibus ve-
stris sunt, & quibus vos pugnatis aduersum regem Babylonis & Chaldaeos, qui
obsident vos in circuitu murorum, & congregabo ea in medio ciuitatis huius.
Et debellabo ego vos in manu extenta, & in brachio forti, & in furore, & in
indignatione, & in ira grandi. Et percutiam habitatores ciuitatis huius: homi-
nes & bestia pestilentia magna morientur. Et post hoc, ait Dominus, dabo Sede-
 chiam

chiam regem Iuda, & seruos eius, & populum eius, & qui derelicti sunt in ciuitate hac à peste, & à gladio, & fame, in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu inimicorum eorum, & in manu quærentium animam eorum: & percutiet eos in ore gladij, & non flectetur, neque miserebitur.

Nec verò earum tantum rerum quæ ad peculiarem populum Dei pertinent, rationes antecedentia causas, & euenta Vates à Deo docti præcinere iubentur: sed aliorum etiam regnorum historias prius illi cognoscendas accipiunt, quàm temporis explicet oportunitas. Ita Danieli Persarum, Græcorum, ac Romanorum imperia præmonstrata, ita etiam Ioëli, & aliis. Denique vi non est malum in ciuitate quod non faciat Dominus: ita non faciet Dominus verbum, nisi prius reuelet seruis suis Prophetis. Factum est verbum Domini ad Ieremiam Prophetam contra gentes ad Aegyptum, aduersus exercitum Pharaonis Necho regis Aegypti, qui erat iuxta fluiuium Euphratem in Charcamis, quem percussit Nabuchodonosor rex Babylonis, in quarto anno Ioachim filij Iosia regis Iuda. Præparate scutum & chlypeum, & procedite ad bellum. Iungite equos, & ascendite equites: state in galeis, & polite lanceas, induite vos lorice. Quid igitur? Vidi ipsos & terga vertentes, & fortes eorum casos. Et quod factum est verbum Domini ad Ieremiam Prophetam contra Palestinos, antequam percuteret Pharaoh Gazam. Et ad Moab hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël: Vae super Nabo, quia vastata est & confusa: capta est Cariathaim, confusa est fortis, & tremuit. Non est ultra exultatio in Moab contra Hesebon: cogitauerunt malum. Ad filios Amon hæc dicit Dominus: Numquid non filij sunt Israël? aut heres non est ei? Cur igitur hereditate possidebit Melchom Gad, & populus eius in urbibus eius habitauit? Iccirco dies veniunt, dicit Dominus, & auditum faciam super Rabbath filiorum Amon fremitum prælij, & erit in tumultum dispersa, filie eius igne succendentur, & possidebit Israel possessores suos, ait Dominus. Verbum quod locutus est Dominus de Babylone, & de terra Chaldeorum in manu Ieremie Prophetæ. Annunciate in gentibus, & auditum facite, leuate signum, prædicate, & nolite celare: dicite, Capta est Babylone, confusus est Bel.

Alterum verò genus quod ad animorum salutem veramq; hominum felicitatem referebamus, nullus in vatis fuit qui non tractarit, Isaias cum primis, qui tantus in hoc argumento est, vt Euangelicus vates dici meruerit. Nam tum sæpe aliàs, tum ab illa prædicatione: Consolamini populum meum, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam, quoniam completa est militia eius, dimissa est iniquitas illius: suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas. Et reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est. & Ieremias: Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam in qua ambulasti, reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas istas. Vsq; quo delictis dissolueris filia vaga? Quia creauit Dominus novum super terram: Femina circumdabit virum. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda, & in urbibus eius, cum conuertero captiuitatem eorum, Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitie, mons sanctus. Ezechiel, Daniel, Hoseas & Amos, atque Ioel, & omnes denique

AA. 1. Propheta à Samuel & deinceps, qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos, inquit D. Petrus. Et omnes Prophetae, & lex, vsque ad Ioannem prophetauerunt.

Matth. 11. Namque à Ioannis legatione regni calorū expugnatio cepta est. Huc pertinuit restitutio templi ab Haggæo predicta, Seruatoris publici atque futuri seculi patris expectandi causa. Factum est verbum Domini in manu Haggæi Prophetae,

Hagg. 1. dicens: Loquere ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, dicens: Quis in vobis est relictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ita est quasi non sit in oculis vestris? Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus: Et confortare Iesu fili Iosedec sacerdos magne, & confortare omnis populus terra, dicit Dominus exercituum: & facite (quoniam ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum) verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini de terra Aegypti, & spiritus meus erit in medio vestri: nolite timere. Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc vnum modicum est, & ego commouebo calum & terram, & mare, & aridam. Et mouebo omnes gentes, Et veniet desideratus cunctis gentibus: & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissime plus quam prima, dicit Dominus exercituum. Et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. Templum verò illud ab Ezechiele tantopere descriptum, quod nemo vnquam hominum corporeis oculis factum vidit, hoc ipsum noui Testamenti continuit mysterium. Quidquid verò Iohannes Baptistæ prius, & qui hunc ornavit IESVS Nazarenus vir Propheta, potens in opere & sermone, de calorū regno uaticinati sunt, hoc ipsum significabat, & portendebat, quod idē IESVS CHRISTVS demum credentibus præstitit.

38.
Semel futura.

Ioel. 1.

14. 2.

14. 3.

Neque verò illud silentio prætereundum, aut adnotatione omittendum, nonnumquam vates penarum, vel aliorum generum euent a prædicere, quæ non nisi semel futura sint. Quondam Deus Noabho non amplius mittendum à se in terras publicum diluuium pollicitus est. Ioel calamitatem singularis in terra exempli denunciabat. Quia veni dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quasi mane expansum super montes populus multus & fortis: similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsque in annos generationis & generationis. Denique nullum vel præteritorum, vel præsentium, vel futurorum temporū est quod Vatum officio & ministerio non tractetur. His enim veras à mundi initio inchoatas historias, his futurarum rerum, earum maxime quæ bonorum ac malorum spectant fines, doctrinam præcognitionemque, secundum Deum debemus.

39.
Actio, habitus, gestus.

Consequens verò iis quæ differuimus fuerit, actionum atque habituum quibus vates partes peragunt suas spectare formam, idque in genere primum relatium, singularibus explicare exemplis.

Maxima prophetici muneris pars oratione ac sermone peragitur, qualem videlicet diuinus spiritus pro temporum ac personarum, & agentis, & earum apud quas agitur, oportunitate & ratione, & quidquid ab illis doctrina apud nos exstat orationum, allocutionum, atque sermonis exemplis traditur. Verum aliquando præter vultus gestusque, auctoritatem & seueritatem, certos quosdam pro rei demandata ratione & usu, à Deo iussi, Vates habitus sumebant, quibus euentorum

rum expressas imagines auditorum, atque spectantium oculis ac sensibus repræsentarent, quos (nisi contumacia auersaretur) permouerent. Nec verò huiusmodi habitus visione tantum & spectro intra vatum mentes indito, ut nonnulli interpretati sunt, sed reapse atque externa specie ac forma gerebantur. Aliàs enim non facile homines, quibus caelestium rerum, & spiritus notitia non ita aperta esse solet, mouerentur enarratione eorum quæ in ipsis vatum animis agebantur. Hæc enim contumaces homines vix credere velent, nedum admirari curarent. Eliseus victoriam Israelitis aduersus Assyrios prædicens, actione ac representatione huiusmodi firmavit. Eliseus autem egrotabat infirmitate, qua mortuus est: descenditq; ad eum Ioas rex Israel, & stebat coram eo, dicebatq; Pater mi, pater mi, curruis Israel & auriga eius. Et ait illi Eliseus, Affer arcum & sagittas. Cumq; attulisset ad eum arcum & sagittas, dixit ad regem Israel: Pone manum tuam super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Eliseus manus suas manibus regis, & ait: Aperi fenestram orientalem. Cumq; aperuisset, dixit Eliseus, Iace sagittam. Et iecit. Et ait Eliseus, Sagitta salutis Domini, & sagitta sabutis contra Syriam: percutiesq; Syriam in Aphec, donec consumas eam. Et ait, Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursus dixit ei, Percute iaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, & stetit, iratus est vir Dei contra eum, & ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies, percussisses Syriam vsque ad consummationem: nunc autem tribus vicibus percuties eam.

In anno quo ingressus est Tarthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaie filij Amos, dicens: Vade & solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic vadens nudus, & discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus & discalceatus, trium annorum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam. Sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti, & transmirationem Aethiopiae, iuuenem & senem, nudam & discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti.

Jeremias quoque ita narrat. Hæc dicit Dominus ad me: Vade, & posside tibi lumbare lineum, & pones illud super lumbos tuos, & in aquam non inferes illud. Et possedi lumbare iuxta verbum Domini, & posui illud circa lumbos meos. Et factus est sermo Domini ad me secundo, dicens: Tolle lumbare quod possedisti, quod est circa lumbos tuos, & surgens vade ad Euphratem, & absconde ibi illud in foramine petrae. Et abi, & abscondi illud in Euphrate, sicut praeceperat mihi Dominus. Et factum est post dies plurimos, dixit Dominus ad me: Surge, & vade ad Euphratem, & tolle lumbare quod praecepi tibi ut absconderes illud ibi. Et abi ad Euphratem, & fodi, & tuli lumbare de loco vbi absconderam illud. Et ecce computruerat lumbare: ita ut nulli vsui aptum esset. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Hæc dicit Dominus, Sic putrescere faciam superbiam Iudae & superbiam Ierusalem multam, populum istum pessimum, qui noluit audire verba mea, & ambulauit in prauitate cordis sui: abierunt post deos alienos, ut seruirent eis, & adorarent eos: & erunt sicut lumbare istud quod nulli vsui aptum est. Sicut enim adharet lumbare ad lumbos viri, ita agglutinaui mihi omnem domum Israel, & omnem domum Iuda, dicit Dominus: ut essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam, & non audierunt.

Idem Ieremias à coniugio se abstinere iussum refert, & quamobrem id factum fuerit, indicat. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Non accipies uxorem, & non erunt tibi filij & filiae in loco isto: quia hac dicit Dominus super filios & filias qui generantur in loco isto, & super matres eorum quae genuerunt eos: & super patres eorū de quorum stirpe sunt nati in terra hac: Moribus agrotationum morientur: non plangentur, & non sepelientur, in sterquilinum super faciem terrae erunt: & gladio, & fame consumentur: & erit cadauer eorum in escam volatilibus caeli, & bestiis terrae.

Hic idem Vates vaticiniij sui exemplum in testimonium cum praesentibus tum posteris conscribere iussum est. Hoc verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, dicens: Hac dicit Dominus Deus Israel, dicens: Scribe tibi omnia verba quae locutus sum ad te, in libro: Ecce enim dies veniunt, dicit Dominus, & conuertam conuersionem populi mei Israel & Iuda, ait Dominus: & conuertam eos ad terram quam dedi patribus eorum, & possidebunt eam.

Et factum est in anno quarto Ioacim filij Iosia regis Iuda: factum est verbum hoc ad Ieremiam à Domino, dicens: Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba quae locutus sum tibi aduersus Israel & Iudam, & aduersus omnes gentes: à die qua locutus sum ad te ex diebus Iosia vsque ad diem hanc: Si forte audiente domo Iuda vniuersa mala quae ego cogito facere eis: reuertatur vnusquisque à via sua pessima, & propitius ero iniquitati & peccato eorum. Vocauit ergo Ieremias Baruc filium Neria: & scripsit Baruc ex ore Ieremiae omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum in volumine libri.

Hosias uxorem fornicationis monitus ducit in signum proteruitiae & adulterij ab Israelitis contra proprium Dominum admissi.

Iam de gestu ac situ nonnihil dicendum. Ezechieli varia huiusmodi actio fuit. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis pone faciem tuam ad montes Israel: & prophetabis ad eos, & dices: Montes Israel audite verbum Domini. & Hac dicit Dominus Deus: Percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic: Heu, heu, ad omnes abominationes malorum domus Israel.

Et tu fili hominis ingemisce in contritione lumborum, & in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumq̄ dixerint ad te: Quare tu gemis? Dices, pro auditu: Quia venit, & tabescet omne cor, & dissoluentur vniuersae manus, & infirmabitur omnis spiritus, & per cuncta genua fluent aquae. Ecce venit, & fiet, ait Dominus Deus. Itaque Vatis lamentatio ac luctus grauissimi supplicij confirmabant praesagium. Quo etiam affectu impulsus Micheas, aiebat: Super hoc plan-

gam & ululabo: vadam spoliatus & nudus: faciam planctum velut draconum, & luctum quasi struthionum: quia desperata est plaga eius, quia venit vsque ad Iudam, tetigit portam populi mei vsque ad Ierusalem. In Geth nolite annuntiare, lachrymis ne ploretis, in domo pulueris puluere vos conspergite.

Quo verò affectu, quòve animi impulsu soleant à Vatis testes appellari interdum calum ac terra, nonnunquam montes & colles, quis vt res postulat poterit indicare? Vehementem enim esse causam oportet, quamobrem huiusmodi, quae vita ac sensibus carere censentur, audire, videre, & sentire, atque spiritum promere iubeantur: idq̄ Dei, cui omnia viuunt, auctoritate & imperio. Audite

cali, & auribus percipe terra: quia Dominus locutus est: Filios enutrimus & exaltauimus, ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus praesepe

sepe domini sui: Israel non cognouit, populus meus non intellexit. & Micheas: " Audite quæ Dominus loquitur: Surge, contende iudicio aduersus montes, & Mich. 1. audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terre: quia iudicium Domino cum populo suo, & cum Israel diudicabitur. Idem vero Vates causa magnitudine & grauitate coactus, in lachrymas & lamenta rursus erumpit. Va mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumnino racemos vindemite, non est botrus ad comedendum. Mich. 7.

Deprecatoris quoque munus & officium non raro suscipientes, Vates personam huiusmodi studiosè ac fortiter sustinent, & valde seculo agunt. Numquid Deprecatori Habac. 1. non tu à principio Domine Deus meus, Sancte meus: & non moriemur? Domine in iudicium posuisti eum, & fortem ut corriperes, fundasti eum. Mundi sunt oculi tui, ne videas malum: & respicere ad iniquitatem non poteris. Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorems? Et facies homines quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.

Proximum vis quæ iam differuimus, fuerit de Vatum libertate, sedulitate, & 42. constantia paucis differere. Quæ cum vnumquemque alienas partes suscipientem cumprimis deceant, ab eis maximè exiguntur qui diuina auctoritate impositas ac demandatas gerunt. Nam si & iudicibus in minori etiam argumento nullius vel persona, vel conditionis rationem habere imperatum est: quid consentendum est de iis qui agenda, dicenda, & facienda omnia, nulla ex parte sibi arrogare, sed Deo auctori ac dictatori, atque imperatori, preconum more & iure adscribere debent. Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis ut magnum, neque accipietis cuiusquam personam: quia iudicium Domini est. Nemo sanè Vatum quantum sibi impositum fuerit onus non sensit: & quamquam nonnulli initio excusatione quauis etiam in speciem honesta, declinare curauerint, tamen secundo iusti ac deliberato animo agentes præter vnum fortasse, ceteri omnes intrepidè ac fortiter peregerunt. Quis enim terribili Dei mādato ac verbo humani anteponat quicquam? Leo rugit, ait Amos, & quis non timebit? Dominus locutus est, & quis non prophetabit? Noli dicere, puer sum, Audit Ieremias à Deo, Quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis: & quacumque mandauero tibi, loqueris. Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego sum, ut eruam te, dicit Dominus. Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum, & dixit ad me: Ecce dedi verba mea in ore tuo, ecce constitui te hodie super gentes, & super regna: ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipas, & edifices, & plantes. Et ait Iosaphath. Est ne hic Propheta Domini, ut deprecemur Dominum per eum? Et respondit vnus de seruis regis Israel, Est hic Elifaus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Elia. Et ait Iosaphath. Est apud eum sermo Domini. Descenditq; ad eum rex Israel, & Iosaphath rex Iuda, & rex Edom. Dixit autem Elifaus ad regem Israel: Quid mihi & tibi est? Vade ad Prophetas patris tui, & matris tua. Et ait illi rex Israel, Quare congregauit Dominus tres reges hos, ut traderet eos in manus Moab. Dixitq; ad eum Elifaus: Fuit Dominus exercituum in cuius conspectu sto: quòd sinon vultum Iosaphath regis Iuda erubescerem, non attendissem te, nec respexissem. Et Ieremias quàm constans fidelis Vatis libertas, & animi pertinacia sit, satis luculenter docet. Quia iam olim loquor, vociferans iniquitatem, & vastitatem clamito: & factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in derisum tota die. Et dixi, Non recordabor eius, neque

neque loquar ultra in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis ex-
 estuans, claususq; in osibus meis: & defeci, ferre non sustinens. Audiui enim
 contumelias multorum, & terrorem in circuitu. Persequimini, & persequamur
 eum: ab omnibus viris qui erant pacifici mei, & custodientes latas meum: si quo
 modo decipiatur, & praeualeamus aduersus eum, & consequamur vltionem ex
 eo. Dominus autem mecum est quasi bellator fortis: iccirco qui persequuntur me,
 cadent, & infirmi erunt: & confundentur vehementer, quia non intellexerunt
 opprobrium sempiternum quod nunquam delebitur. & Hæc dicit Dominus: De-
 scende in domum regis Iuda, & loqueris ibi verbum hoc, & dices: Audi verbum
 Domini rex Iuda, qui sedes super solium David: tu, & serui tui, & populus tuus,
 qui ingredimini per portas istas. Hæc dicit Dominus: Facite iudicium & iusti-
 tiam: & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: & aduenam, & pupillum,
 & viduam nolite contristare, neque opprimatis iniquè: & sanguinem innocen-
 tem ne effundatis in loco isto. Si enim facientes feceritis verbum istud: ingre-
 dietur per portas domus huius reges sedentes de genere David super thronum
 eius, & ascendentes currus & equos, ipsi & serui, & populus eorum. Quod si non
 audieritis verba hæc, in memetipso iuravi, dicit Dominus, quia in solitudinem
 erit domus hæc: quia hæc dicit Dominus super domum regis Iuda. Galaad tu mi-
 hi caput Libani: si non posuera te solitudinem, vrbes inhabitabiles, &c.

43. Neque verò huiusmodi libertate periculum unquam sibi creasse Vates dicuntur,
 Securitas. quorum neque capillus vnus de capite peribit, nisi cum id e publica piorum
 atque e priuata quoque ipsorum Vatum re oportunum commodumque fuerit.
 Namque idem qui libertatem huiusmodi in ministris exigit suis, cum opus fue-
 rit, multis modis defendere, tueri, & asserere nouit, & solet; contra verò mini-
 strorum inuidiam & fugam nullius certa salutis praesidio esse sinit. S. S. E. Et

Jerem. 26. audierunt sacerdotes & Prophetae, & omnis populus Ieremiam loquentem ver-
 ba hæc in domo Domini. Cumq; compleisset Ieremias loquens omnia quæ præcepe-
 rat ei Dominus, vt loqueretur ad vniuersum populum: apprehenderunt eum sa-
 cerdotes & prophetae, & omnis populus, dicens: Morte moriatur. Quare prophe-
 tauit in nomine Domini, dicens: Sicut Silo erit domus hæc, & vrbs ista desolabi-
 tur, eo quod non sit habitator? Et congregatus est omnis populus aduersus Iere-
 miam in domo Domini. Et audierunt principes Iuda verba hæc, & ascenderunt
 de domo regis in domum Domini, & sederunt in introitu porta domus Domini
 nouæ. Et locuti sunt sacerdotes & prophetae ad principes, & ad omnem populum,
 dicentes: Iudicium mortis est viro huic: quia prophetauit aduersus ciuitatem
 istam, sicut audistis auribus vestris. Et ait Ieremias ad omnes principes, & ad
 vniuersum populum, dicens: Dominus misit me vt prophetarem ad domum istam,
 & ad ciuitatem hanc omnia verba quæ audistis. Nunc ergo bonas facite vias
 vestras, & studia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri, & penitebit Do-
 minum mali quod locutus est aduersum vos. Ego autem ecce in manibus vestris
 sum, facite quod bonum & rectum est in oculis vestris. Verumtamen scitote &
 cognoscite quod si occideritis me, sanguinem innocentem tradetis contra vosmet-
 ipsos, & contra ciuitatem istam, & habitatores eius. In veritate enim misit me
 Dominus ad vos, vt loquerer in auribus vestris omnia verba hæc. Et dixerunt
 principes & omnis populus ad sacerdotes & ad Prophetas: Non est viro huic iu-
 dicium mortis: quia in nomine Domini Dei nostri locutus est ad nos. Surrexerunt
 ergo

ergo viri de senioribus terræ, & dixerunt ad omnem cœtum populi, loquentes. Michæas de Morasbi fuit Propheta in diebus Ezechia regis Iuda, & ait ad omnem populum Iuda, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum. Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem in acervum lapidum erit, & mons domus in excelsa siluarum. Nunquid morte condemnauit eum Ezechias rex Iuda, & omnis Iuda? Numquid non timuerunt Dominum, & deprecati sunt faciem Domini, & pernituit Dominum mali quod locutus fuerat aduersum eos? Itaque nos facimus malum grande contra animas nostras. Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini Vrias filius Semei de Cariath Iearim, & prophetauit aduersus ciuitatem istam, & aduersus terram hanc iuxta omnia verba Ieremia. Et audiuit rex Ioacim, & omnes potentes & principes eius verba hæc: & qua siuit rex interficere eum. Et audiuit Vrias, & timuit, fugitque, & ingressus est in Aegyptum. Et misit rex Ioacim viros in Aegyptum, Elnathan filium Achobor, & viros cum eo in Aegyptum. Et eduxerunt eum de Aegypto, & adduxerunt eum ad regem Ioacim, & percussit eum gladio: & proiecit cadauer eius in sepulchris vulgi ignobilis. Igitur manus Ahicam filij Saphan fuit cum Ieremia vt non traderet in manus populi, & interficerent eum. Atque hanc libertatem non ex odio, ira, vel ambitione, sed ex pietatis studio, diuinòque iussu natam probat ipsa in omnem ordinem hominum æqua & communis increpatio, qua Vates ad publicam vtilitatem vtuntur, vt Oseas: Audite hoc sacerdotes, & attendite domus Israel, & domus regis auscultate: quia vobis iudicium est, quia laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor. Et victimas declinastis in profundum, & ego eruditor omnium eorum, &c.

Terribilem ac verendam maximè Dei Vates instruētis ac mittētis auctoritatem esse, quam nulla hominum conditio effugere debeat, quocunque ex ordine, quocunque loco ò qui mittuntur fuerint. Nemo rursus eorum ad quos Vatum munus comparatur, non colere, & pie venerari, sin minus autem formidare cogatur. Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Leo rugit, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit? Auditum facite in adibus Azoti, & in adibus terræ Aegypti, & dicite: Congregamini super montes Samaria, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetrabilibus eius. Et nescierunt facere rectum, dicit Dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in adibus suis. Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur & circuetur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ades tua. In hanc sententiam Daniel: Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei: sicut est hodie viro Iuda & habitatoribus Ierusalem & omni Israel, iis qui prope sunt, & iis qui procul in vniuersis terris, ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum, in quibus peccauerunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris qui peccauerunt.

Vbi verò susceptum munus purè atque ingenuè obierint Vates propter propria conscientia in ea re integritatem, & propter summam qua sunt pietatem, etiam aduersus Deum libertate illa vtuntur, intrepide intercedentes, atq. in iam constante animo ac deprecatione lenientes, quod officium quantum Deo probent ex opposita in vanos ac mendaces fictosq. vates predictione intelligimus. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis vaticinare ad Prophetas

- 33 Israel qui prophetant, & dices prophetantibus de corde suo, Audite verbum Do-
 33 mini: Hæc dicit Dominus Deus, Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiri-
 33 tum suum, & nihil vident. Quasi vulpes in desertis, Prophetæ tui Israel erant.
 33 Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel: ut stare-
 33 tis in prælio in die Domini. Icirco quia & hoc paruum suarum esse sciebat Amos,
 Amos 7. calamitatis futurae magnitudine præuisa, Deum ad clementiam appellabat. Hæc
 33 ostendit mihi Dominus, & ecce fictor locustæ in principio germinantium seroti-
 33 ni imbris, & ecce serotinus post tonsorem gregis. Et factum est cum consummas-
 33 set comedere herbam terræ, dixi: Domine Deus propitius esto obsecro. Quis sus-
 33 citabit Iacob, quia paruulus est? Misertus est Dominus super hoc, Non erit, di-
 33 cit Dominus.
45. De loco autem ad vaticinandi officium oportuno nihil singulare statui potest,
 Locus. quippe cum nullus locus vel publicus, vel priuatus, vel proximus, vel remotior
 sit, ad quem diuinæ prouidentia auctoritas, & ex hac profectum vaticinandi
 munus non pertineat. Ita quidam ad templi portas, nonnulli in plateis, alij apud
 Ierem. 7. aulam, & in agris ac prædijs, secundumq; flumina suas partes egerunt. Verbum
 33 quod factum est ad Ieremiam a Domino, dicens: Sta in porta domus Domini, &
 33 prædica ibi verbum istud, & dic: Audite verbum Domini omnis Iuda, qui in-
 Ierem. 17. gredimini per portas has ut adoretis Dominum. Rursus idem: Hæc dicit Domi-
 33 nus ad me: Vade, & sta in porta filiorum populi per quam ingrediuntur reges Iu-
 33 da, & egrediuntur: & in cunctis portis Ierusalem, & dices ad eos: Audite ver-
 33 bum Domini reges Iuda, & omnis Iuda, cunctiq; habitatores Ierusalem qui in-
 Amos 7. gredimini per portas istas. Amos & Oseas apud Bethelam agere iussi. Qui vi-
 33 des, gradere & fuge in terram Iuda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi, &
 33 in Bethel non adicies ultra ut prophetes: quia sanctificatio regis est, & domus
 33 regni est. Responditq; Amos, & dixit ad Amastiam: Non sum propheta, & non
 33 sum filius propheta: sed armentarius ego sum vellicans sycamoros. Et tulit me
 33 Dominus cum sequerer gregem, & dixit ad me: Vade, & propheta ad populum
 Ierem. 43. meum Israel. Et factus est sermo Domini super Ieremiam in Taphnis, dicens:
 33 Sume lapides grandes in manu tua, & abscondes eos in crypta quæ est sub muro
 33 lateritio in porta domus Pharaonis in Taphnis, cernentibus viris Iudeis, & di-
 Ion. 1. ces ad eos: Hæc dicit Dominus, &c. Ionas Ninam urbem regiam missus est con-
 Iudic. 3. cionator & vates. Et innominatus quidam in locum flentium Israelitas repre-
 hensurus missus narratur. Ezechieli visa & spectra apud fluuium Chobarem
 ostensa sunt.
46. Quidquid autem vaticinandi agendum mandatur ac suscipitur, id summa fide
 Fides. agitur, quippe non voluntate humana allata est aliquando propheta, sed Spi-
 5. Pet. 1. ritu sancto afflari, ac dictante locuti sunt sancti Dei viri. Vnde quamquam gra-
 33 ue aliis impositum sibi sentiant, onus tamen sedulo tandem ac fortiter perfe-
 33 runt. Cuius rei exemplum vel puer ac tener adhuc Samuel probauit. Et Samuel
 1. Sam. 3. timebat indicare visionem Heli. Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit: Samuel
 33 fili mi, qui respondens, ait, Præsto sum. Et interrogauit eum, Quis est sermo quem
 33 locutus est Dominus ad te? oro te ne celaueris me: Hæc faciat tibi Dominus, &
 33 hæc addat, si absconderis a me sermonem ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi.
 33 Indicauit itaque ei Samuel diuersos sermones, & non abscondit ab eo. Namque
 33 huiusmodi fidem graui minarum prædictione assertam Deus voluit. Si specu-
 lator

lator viderit gladium venientem, & non insonuerit buccina: & populus se non
 custodierit, veneritq; gladius & tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate
 sua captus est, sanguinem autem eius de manu speculatoris requiram. Huius
 animadversionis exemplum in quendam ex prophetarum discipulis editum le-
 gimus. Tunc vir quidam ex filiis prophetarum dixit ad socium suum in sermo-
 ne Domini, Percute me. At ille noluit percutere. Cui ait, Quia noluisi audire
 vocem Domini, Ecce recedes à me, & percutiet te leo. Cumq; paululum recessis-
 set ab eo, inuenit eum leo, atque percussit. Propterea dixi, ait Isaias, Recedite
 à me, amare flebo. Nolite incumbere vt consolemini me super contritione populi
 mei: Dies enim interfectionis, & conculcationis, & fletuum Domino Deo exer-
 cituum in valle visionis. Et Ieremias: Ventrem meum, ventrem meum doleo,
 sensus cordis mei turbati sunt in me. Non tacebo, quoniam vocem buccinae au-
 diuit anima mea, clamorem prælij. Idem: Quia iam olim loquor vociferans, &
 vastitatem clamito, & factus est mihi sermo Domini in opprobrium, & in deri-
 sum tota die, & dixi: Non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius:
 & factus est in corde meo quasi ignis exestuans claususque in asibus meis, &
 defeci, ferre non sustinens.

At qui Prophetas veros, nec sua sponte id muneris
 vltro suscipientes, verum à Deo legatos cum res & ratio ipsa doceat, atque di-
 uina scripta confirment quemadmodum examinari oporteat, operæ pretium fue-
 rit intelligere. Quod si homines ipsi ad quos illi legati demandantur spiritua-
 lia propria virtute dignoscere possent: nihil in ea re negotij esset, nihilq; ambi-
 guitatis accideret. Verum animalis homo, nisi spiritu Dei instruatur, eiusmodi
 dignoscendi facultatem non obtinet. S. S. E. Spiritus omnia scrutatur, etiam pro-
 funda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis
 qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt nemo cognouit, nisi spiritus Dei. Nos autem
 non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus
 quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ
 verbis, sed in doctrina spiritus spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis
 autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi, & non
 potest intelligere: quia spiritualiter examinantur. Spiritualis autem iudicat om-
 nia, & ipse à nemine iudicatur.

Verum enim verò cum vaticinia plerumque non spiritualibus viris, quin po-
 tius iis qui adhuc animalis hominis nomine censentur, mitti soleant: idq; mune-
 ris non modo veri Vates externa actione præstare, verum ficti ac simulati ho-
 mines quadamtenus imitari, & ita imponere populo aliquando possint, diuinæ
 prouidentia atque doctrina fuit nonnullas constituere regulas ad quas huius
 rei veritatem examinare liceat, atque etiam expediat: quas nobis alias explica-
 tas, nunc breuiter indicasse fuerit satis.

Duplex in genere periculi faciendi modus à Spiritu sancto fuit prescriptus,
 vt si non à principiis ipsis demonstrari res posset, à signis vero & consequentibus
 certa duceretur coniectura, quæ eos, à quibus petebatur, à negligentia vindica-
 tos, vel inducere ad credendum, vel à credulitatis vitio & crimine liberaret:
 Altera ratio fuit signorum observatio, Doctrina verò altera. Nam vel Vatum
 munus in rebus nouis, difficillimis, & exemplis non antea editis ponitur: vel in
 iis quorum iam antea explicata ratio fuerat, sed vetustate, aut alio nomine ob-

soleuerat, ea instauranda Vatis denuò commendatur, vel aliàs digna existimatur quam iterum noua legationes repeterent. vel in vtraque etiã parte simul eiusmodi spectatur actio. Neutra partes citra legitima signa vel à vate agi, vel à populo excipi sinit lex. Namque & maximorum principum nunciis nisi certorum signorum auctoramenta adsint, fides omnis iure abrogatur, nedum iis qui sese Dei nuncios profitentur auctoritas certis adnotata signis exigenda fuerit. Maxima autem, & à communi consuetudine valde distantia signa esse oportet quæ Vatem, nouas agentem res, commendare & probare populo possint. Ex quo genere miracula & prodigia sunt, qualia Moses ex antiquis Dei nunciis præcipuus in grauisima legatione & prædixit, & edidit. Quorum exempla recensere nec hoc loco opus nobis fuerit, nec etiã vacat. Hanc verò normam ad quam eiusmodi Vatum examinatio qui res nouas, & non antea actas tractant, dirigenda est, diuina quondam præscripsit lex. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, vt petisti

Deut. 18.

à Domino Deo tuo in Ore, quando concio congregata est, atque dixisti: Vlti à non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non video, ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Prophetam autem qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi ei vt diceret, aut ex nomine aliorum deorum, interficietur. Quod si tacita cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum quod Dominus non est locutus? hoc habebis signum: Quod in nomine Domini Prophetam ille prædixerit, & non euenit: hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui prophetam confinxit. Itcirco non timebis eum.

48.

Nec verò post illam Mosis ministerio & operam legem satis fuerit signorum, quamquam magnorum obseruatio & veritas ad fidem vati conciliandam, si rerum doctrina atque tractatio legis discipline atque veræ sententiæ aduersetur. Namque semel traditam Dei disciplinam, secum aliquando pugnare posse sapientiæ diuinæ simplicitas negat prorsus. Quamobrem non tantum signa à Vatibus exigenda sunt, quantum doctrinæ ratio, qualitas, & veritas expendenda, an cum verò Dei, & antea iam imperato ac præcepto cultu quadret. Quidquid enim ab illa simplicitate & veritate discedit, alienum spectat cultum & vanam religionem, vel superstitionem potius molitur. S. S. E. Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus, & sequamur deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis: non audies verba prophetæ illius aut somniatoris: quia tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat vtrum diligitis eum, an non, in toto corde, & in tota anima vestra. Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum timete, & mandata illius custodite, & audite vocem eius: ipsi seruietis, & ipsi adharebitis. Prophetam autem ille aut fictor somniorum interficietur: quia locutus est vt vos auerteret à Domino Deo vestro (qui eduxit vos de terra Aegypti, & redemit vos de domo seruitutis) vt errare te faceret de via quam tibi præcepit Dominus Deus tuus: & auferes malum de medio tui.

Deut. 18.

Duo itaque summa examinationis & auctoritatis capita in signis vel indicandis,

candis, vel edendis, & doctrina sanctitate obseruanda versantur. Ad quam rationem illa Vatum omnium Principis summi IESV CHRISTI obtestatio pertinet. Si non venissem, & locutus illis non fuisset, [veram doctrinam] & opera non fecissem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et illud etiam quod ipse interrogans profitebatur: Quis ex vobis arguet me de peccato? Et si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? Et cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.

In signorum autem genere numerantur non solum miracula & prodigia atque ostenta, sed etiam predictarum actionum, vel rerum obseruata atque spectata euenta. Cuiusmodi illud à Samuele ad Saul: Cumq; abieris inde, & ultra transieris, & veneris ad quercum Thabor, inueniet te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, & alius portans tres lagenas vini. Cumq; te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum. Post hæc venies in collem Dei, vbi est statio Philistinorum: & cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis ibi gregem prophetarum descendentium de excelsu, & ante eos psalterium & tympanum, & tibiam, & citharam: ipsosq; prophetantes. Et insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcunque inuenierit manus tua: quia Dominus tecum est. Miracula etiam & beneficia erga priuatum quæpiam facta, fidem & auctoritatem diuinam Vatribus adstruunt. vt, Mulier quædam de vxoribus Prophetarum clamabat ad Eliseum, dicens: Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti quia seruus tuus fuit timens Deum: & ecce creditor meus venit vt tollat duos filios meos ad seruiendum sibi. Cui dixit Eliseum: Quid vis vt faciam tibi? Dic mihi quid habes in domo tua? At illa respondit: Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum olei quo vngar. Cui ait: Vade, pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca. Et ingredi, & claude ostium tuum: cum intrinsecus fueris tu & filij tui: & mitte inde in omnia vasa hæc, & cum plena fuerint, tolles. Iuit itaque mulier, & clausit ostium super se, & super filios suos: illi offerebant vasa, & illa infundebat. Cumq; plena fuissent vasa, dixit ad filium suum: Affer mihi adhuc vas. Et ille dixit, Non habeo. Stetit que oleum. Huc etiam pertinet umbra solis in horarum gradibus recessus, Ezechia optante, per Isaiam sanitatem regi pollicitum, curatus.

Interdum verò non solum predictum signum, sed à Vate ipso datum, atque actione quæpiam representatum venturæ rei, & prænunciata signum habetur; præcipue cum actio grauior est, & ex earum genere quæ vates non nisi iussus acciperet. Cuiusmodi illud exemplum est. In anno quo ingressus est Thartan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, & pugnasset contra Azotum, & cepisset eam: in tempore illo locutus est Dominus in manu Isaiæ filij Amos, dicens: Vade, & solue saccum de lumbis tuis, & calceamenta tua tolle de pedibus tuis. Et fecit sic vadens nudus & discalceatus. Et dixit Dominus: Sicut ambulauit seruus meus Isaias nudus & discalceatus, trium annorum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiæ: sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti, & transmigrationem Aethiopiæ, iuuenem & senem,

nudam & discalceatam, discoopertis natibus ad ignominiam Aegypti. Et timebunt, & confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua.

Multam verò Vati fidem vnius aut alterius prae dictae rei euentus conciliat.

Sic Samueli quo tempore verbum Dei carum ac rarum admodum fuisse narratur, declaratus Heli sacerdoti publica rei futurus status, & quis eum atque filios expectaret exitus vaticiniy auctoritatem arrogauit. S. S. E. Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Et cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee, quod fidelis Samuel Propheta esset Domini. Et addidit Dominus vt appareret in Silo: quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo iuxta verbum Domini. Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israel.

Nec verò ad examinandam Vatis fidem & auctoritatem satis fuerit res ipsas rerumq; euentus certa quadam interpretationis ambage ad praedictionem & vaticinium reducere. Namque id vitij notatur in iis praedictionibus & oraculis quae humana sapientia, vel potius arrogantia & superbia fingere audet. Verum ex ipsa sermonis ac verborum aperta significatione dicentis sententiam cum rerum euentis conferri oportet, id quod annotatione docemur illa. Et non excidit ex omnibus verbis eius in terram. ad quam exemplum illud pertinet. Factumq; est secundum sermonem viri Dei quem dixerat regi, quando ait: Duo modij hordei statere vno erunt, & modius simile statera vno, hoc eodem tempore cras in porta Samaria, quando responderat dux ille viro Dei, & dixerat: Etiam si Dominus fecerit cataractas in caelo, nunquid poterit fieri quod loqueris? Et dixit ei: Videbis oculis tuis, & inde non comedes. Euenit ergo ei sicut praedictum erat, & conculcauit eum populus in porta, & mortuus est. Adeo verò haec ratio singularis veris Vatibus est, & nulli alij ex praesagorum grege concessa, vt non tantum certa de rebus futuris verba, ac de temporibus certa pronuncientur momenta, quod passim Mosi factitatum legimus, sed olim orituri homines proprio etiam appellentur nomine. Vt apud Isaiam: Haec dicit Dominus Christo

meo Cyro, cuius apprehendi dextram, vt subiiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, & aperiarn coram eo ianuas, & porta non claudentur. Contingit quoque aliquando posterioribus exemplis antiquam veritatem doceri, ac firmari. Id quod inductus per Isaiam Cyri sermo indicat, qui etiam ad Christum Iesum rectissime refertur. Accedite ad me, & audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram. Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius.

Alterum verò probandi vatis pondus ex actionum, praedictionum, ac doctrinae qualitate petendum esse, diuina lex docuit. Namque illius qui corruptos ac deprauatos hominum carpit reprehenditq; mores: ac dicendo ad meliorem frugem reducere studet, ad eamq; rem nunc exhortationem, nunc minas praedictionesq; adhibet. tum oratio honestior & utilior potius videtur esse eius, quam eius qui blanditur & assentatur, vel principibus, vel populo, atque securitatem promittit, moresq; praesentes, quamquam deprauatos vel defendit, vel dissimulat: tametsi quae ab illo priore praedicta fuerint mala, vel damna, vel pericula non euenerint. Haec dicit Dominus exercituum: Nolite audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Dicunt is qui blasphemant me, Locutus est Dominus, Pax erit vobis, &

bis, & omni qui ambulat in prauitate cordis sui, dixerunt: Non veniet super vos malum. & rursum: Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, & nota fecissent verba mea populo meo: auertissem utique eos à via sua mala, & à cogitationibus suis pessimis. & paulo inferius: Ecce ego ad prophetas somniantes mendacium, ait Dominus: qui narrauerunt ea, & seduxerunt populum meum in mendacio suo, & in miraculis suis: cum ego non misissem eos, nec mandassem eis, qui nihil profuerunt populo huic, dicit Dominus.

In signorum verò que à Vatribus eduntur, nonnulla quamquam factu facilia adeò sunt, vt signa dici posse non videantur, sunt tamen vel iam aduentantium rerum prænuncia, vel præteritarum testimonia & monumenta ad posteritatis memoriam. doctrinamq; instituta. Cuius formæ illud apud Isaiam est. Aeg yptus frustra & vanè auxiliabitur: ideo clamaui super hoc, Superbia tantum est, Quiesce. Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die nouissimo in testimonium vsque in æternum. Populus enim ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei.

Quatuor verò in sacris libris obseruantur nomina rebus imposta iis, quas Vates ad faciendam legationum suarum fidem diuina virtute edere nonnumquam solent. Ea autem Hebraicè sunt, OTHOTH, MOPHTHOTH, siue (quod idem est) MOPHETIM, NEZZIM, PELAIM. Pro quibus Latini interpretes redderent, signa, portenta, obtenta, mirabilia. Et quamquam in his nominibus & generibus obseruandis non sit interpretum perpetua constãtia, tamen in re & ratione ipsa semper sibi constans in sacris adnotatio est. Libet autem vnumquodque genus addito etiam exemplo definire. Primum igitur nomen est signum, cuius ratio communis magis, & minus arcana atque difficilis minus cum sit, tamen est ad fidem faciendam satis idonea. Cuius generis multa Mosi à Deo data sunt. vt, Hoc habebis à me signum quòd miserim te: cum reduxeris populum meum de Aeg ypto, immolabis Deo super montem istum. Signum auctoritatis & legationis suæ hoc haberi & obseruari à Mose voluit Deus: videlicet euentum ipsum, vt de Abraham, Eleazar, & Rebecca aliàs dicemus, Deo docente. Deinde tria simul signa accepit Moses apud populum, & apud Aeg ypti regem ostendenda, baculi in serpentem mutatio, deinde in lignum restitutio, ac manus repente lepra infecta, atque rursus sanata demonstratio. Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. Quod si ne duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam: Sume aquam fluminis, & effunde super aridam, & quid quid hauseris de fluuio, vertetur in sanguinem. Hoc autem genus omnium in hac ratione simplicissimum & communissimum est. utpote quod quanquã apud probos & pios valeat, tamen apud eos qui durioris ingenij, & pertinacioris consilij sint, minus ponderis ac momenti habere, & ad alias à diuinis alienas causas referri posse intelligatur. S. S. E. Veneruntq; simul, & congregauerunt cunctos seniores filiorum Israel, locutusq; est Aaron omnia verba quæ dixerat Dominus ad Moysen: & fecit signa coram populo. & credidit populus. Rursum de altero hominum & ingeniorum genere scriptum est: Tulit Aaron virgam coram Pharaone & seruis eius, & versa est in colubrum. Vocauit autem Pharaon sapientes & maleficos: & fecerunt ipsi etiam per incantationes Aeg yptiacas & arcana quaedam

51.
Signa in monumentum futurorum.

Isaia 30.

אותות
מופתות
מופתים
נעים
פלאים

Exodi 3.

Exodi 4.

Exodi 4.

Exodi 7.

» quaedam similiter. Projeceruntq; singuli virgas suas, quae versa sunt in draco-
 nes: sed deiecit virga Aaron virgas eorum. Induratumq; est cor Pharaonis,
 » & non audiuit eos, sicut praeceperat Dominus. & paulo post: Haec igitur dicit
 » Dominus, In hoc scies quod sim Dominus: Ecce percutiam virga quae in manu
 » mea est, aquam fluminis & vertetur in sanguinem. Et cum hoc factum esset, fe-
 » cerunt similiter malefici Aegyptiorum incantationibus suis. Et induratum est
 cor Pharaonis, nec audiuit eos, sicut praeceperat Dominus. Atque ita OTHOTH,

sive signa, non solum ea dicuntur, quae praeter naturam fiunt, sed etiam quae par-
 ua naturae mutatione fieri possunt, ut per incantationes, atque etiam illa non-
 numquam quae, cum secundum naturam edantur, tamen ad fidem faciendam in-
 ter homines ipsos, vel inter Deum & homines, adnotari & constitui possunt. Ut
 luminaria magna & astra quae Deus extare iussit, ut diuidant diem & noctem,
 & sint in signa & tempora. Et arcus caelestis, qui cum antea iam in mundo fuis-
 set saepe spectatus: tamen diuina clementia signum praeferre post diluuium est
 iussus. Arcum meum ponam in nubibus caeli, & erit signum foederis inter me,
 & inter terram. Circumcisionem etiam carnis signum foederis inter se & Abra-
 hami posteritatem esse Deus voluit. Et vexilla singulis tribubus ad itinerum &
 militiae atque stationum conseruandum ordinem comparata, signa dicta sunt.

Gen. 1.

Gen. 9.

Gen. 17.

Num. 1.

S. S. E. Locutus est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens: Singuli per turmas
 signa atque vexilla, & domus cognationum suarum castrametabuntur. Ex qui-
 bus rationibus atque locis omnibus apparet nomen signi ad cognoscendum ma-
 gis, quam ad conuincendum appellari: tamque naturalibus quam admirandis,
 & praeter naturam rebus attribui. Sed quae Latinus verit, portenta, prodig-
 gia, vel ostenta, Hebraice MOPHTHOTH, sive MOPHTHIM dicta, ea vl-
 tra signi rationem, vehementem etiam significationem, & euidentiam quan-
 dam rei ipsius quam ostendunt, habent. Itaque magis etiam & vehementius mo-
 nere, mouere, & afficere attendentium animos possunt, & solent. Sunt autem

יִפְהִי his nominibus Hebraice dicta à verbo יִפְהִי, quod speciem sui praebeant cons-
 picuam & vehementem, & magis etiam & diutius quam signa impellant.

Deut. 21.

Exodi 4.

Exodi 11.

S. S. E. Fecitq; signa atque prodigia magna & pessima in Aegypto contra Pha-
 raonem & omnem domum illius in conspectu nostro. Dixitq; ei Dominus reuer-
 » tenti in Aegyptum, Vide ut omnia ostenta quae posui in manu tua, facias coram
 Pharaone. & Moyses autem & Aaron fecerunt omnia signa & ostenta, quae
 scripta sunt, coram Pharaone. Omnibus in his locis idem nomen MOPHETH,
 est propria definitione adnotandum. Tertium verò genus, quod à Latino in-
 terprete ostenta nonnumquam, interdum verò tentationes, interdum proba-
 tiones vocatur, & rei & sententiae grauioris obseruationem habet. Hebraice,

מִסּוֹת

NEZZIM, & MOZZOTH dictū: Namque utriusque nominis eadem & ori-
 go, & significatio est. Id autem tentationem & probationem, sive periculum fa-
 ciendum significat. ut ex illis exemplis eodem verbo pronuntiatis demonstra-
 tur: Proba me Domine & tenta me. & Deus tentauit Abraham. & Ibi tenta-
 uit eum. & Egredietur populus, & colligat quae sufficiunt per singulos dies, ut
 tentem eum, utrum ambulet in lege mea. Non tentabis Dominum Deum tuum,
 sicut tentasti in loco tentationis. Et multa alia in quibus verbum NAZZAH

Psal. 16.

Gen. 22.

Exodi 15.

16.

Deut. 6.

נִסּוֹת

usurpatur. Vnde NEZZ, vel ostentum Latinum, ex fine & consilio, quocumque
 modo id ineatur, quod alicuius vel fidei, vel virtutis, vel naturae, vel auctori-
 tatis

ratis periculum faciendi capitur. Non inconcinne autem Latinus interpres vertit ostentum, non ad rem ipsam, sed ad euentum alludens. Namque id etiam huius Hebraici verbi ratio indicat, ex qua nomen NEZZ quoque vexillum significat, non quodlibet, sed id quod partes & studia quae quis sequatur, probandi causa tollitur. ut, Et leuabit signum nationibus procul, & sibillabit ad eum Isaiz 6. de finibus terra, & ecce festinus velociter veniet. & In die illa radix Iesse, qui Isaiz 11. stat in signum populorum, &c. In his atque aliis locis signum est NEZZ Hebraice. Est igitur NAZZAH verbi significatio, Periculum facere, siue tentare & probare, atque etiam experiri, & assuesieri. Nam de David, Saulis arma reiciiente, scriptum est: Accinctus ergo David gladio eius super vestem suam, cepit tentare si armatus posset incedere, Non enim habebat consuetudinem. Dixitque David ad Saul, Non possum sic incedere, quia non usum habeo. Hoc loco verbum NAZZAH bis usurpatur. Igitur ostenta desinimus, signa tentandi Dei causa aut petita aut edita. de quibus scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum. Atqui horum trium generum, & in Hebraico exemplari, & in Latina versione, quam nos obseruamus, distincta satis mentio non raro fit. ut, Si fecit Deus Deut. 4. ut ingrederetur, & tolleret sibi gentem de medio nationum per tentationes, signa, atque portenta.

Restat nobis quartum genus describendum, quod PELAIM, Hebraeis, (nostris Mirabilia dicitur) quibus nomen Hebraicum a verbo PALAH factum est, quod excellere significat, unde Latinus, quae excellentias vertere potuit, elegantius multo vertit mirabilia, quando mirari & admirari ad eas res quae communem vicem excellunt, significandas usurpatur. ut,

Hic tibi sit potius, quam tu mirabilis illi. &

Nil admirari prope res est vna Numici.

Horat. lib. 1.
Epist. 6.

Sunt itaque mirabilia quaecunque ceteris eiusdem generis rebus, natura, vel specie, vel modo, vel usu excellent. Ex qua significatione illa sunt: Scitote quia mirificauit Dominus sanctum. & Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis Psal. 4. sperantes in te. Si quid igitur ad rei vel persona cuiuspiam praestantiam ostendendam mirum atque egregium edatur, id proprie Mirabile dicitur. ut, Et faciet Dominus mirabile inter possessiones Israel, & possessiones Aegyptiorum, ut nihil omnino pereat ex iis quae pertinent ad filios Israel. & Apud omnes Ibidem 11. filios autem Israel non mutiet canis ab homine usque ad pecus, ut sciatis quanto miraculo diuidat Dominus Aegyptios & Israel. Huiusmodi quae dicuntur mirabilia natura consuetudinem, & magis etiam quam cetera omnia quae commemorauimus, exemplo suo vincunt, atque diuinam efficientiam & voluntatem apertius etiam ostendunt. Ideoque a Vate scriptum est: Benedictus Dominus Deus Psal. 72. Israel, quia fecit mirabilia solus. & Quis similis tui in fortibus Domine! quis similis tui magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia! Itaque signum significationem magis quam pondus ad fidem faciendam habet, eo quod simile exemplum per naturam, vel alias edi possit. Portentum vero pondus habet grauius quam signum. Ideoque Pharaon a Moise & Aaron huiusmodi ponderis confirmationem exigebat. Cum dixerit vobis Pharaon: Ostendite Exodi 7. MOPHETH. Ostenta vero grauiora sunt etiam, & ad periculum faciendum ostensa. ut, Numquid parare poterit Deus mensam in deserto, numquid & Psal. 77. nem poterit dare? Et tentauerunt Deum in cordibus suis, ut peterent escas ani-

mabus suis. Hæc enim omnia cum naturalibus, tum iis quæ præter naturam sunt rebus, conuenire possunt.

Præstantissima autem ratio est eius generis quod Mirabilia dicitur. Signum autem & portentum & vtrò dari & peti possunt. atque idem ad vtramque personam refertur, & agentis siue Dei, siue Prophetæ, & eius apud quem agitur. Ostentum siue tentatio ex priuato tantum consilio petentis est. Mirabilia verò, ex agentis Dei iudicio & voluntate proficiuntur. Quantum autem operæ pretium ad multorum in sacris libris locorum explicationem hæc generum quatuor adnotatio factura sit, nemo profecto satis existimare queat. Quarti autem generis nomina sunt PALEOTH, MOPHLOTH & NIPHLAOTH ab eodem verbo deducta.

53. Singulare etiam verus Vates argumentum fidei suæ arrogat, cum ea alicubi narrat, quæ eodem tempore alio in loco, eoque minus vicino, aguntur. quale illud apud Ezechielem est: Et factum est verbū Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima die mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi nomen diei huius in qua confirmatus est rex Babylonis aduersus Ierusalem hodie. Eiusmodi argumentum & Samuelem Sauli fecisse adnotabamus, atque illud his persimile fuit:
- 1 Par. 10. Omnis verò Iuda stabat coram Domino cum paruulis, & vxoribus, & liberis suis. Erat autem Iahaziel filius Zachariæ, filij Banaie, filij Iehiel, filij Mathaniae, Leuites de filiis Asaph, super quem factus est Spiritus Domini in medio turbae, & ait: Attendite omnis Iuda, & qui habitatis in Ierusalem, & tu rex Iosaphat, Hæc dicit Dominus vobis: Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem: Non est enim vestra pugna, sed Dei. Cras descendetis contra eos: ascensuri enim sunt per cliuum nomine Sis, & inuenietis eos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Iiruel. Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantummodo confidenter state, & videbitis auxilium Domini super vos, o Iuda, & Ierusalem, nolite timere, nec paueatis: Cras egrediemini contra eos, & Dominus erit vobiscum.
54. Inter præcipuas verò Vatum ac Vaticiniorum comprobationes prædictarum rerum spectatus euentus numeratur, qui bifariam considerari solent. Alij enim mox, vel paulo post visendi prædicuntur, iugiter fidem Vati suæ sponte conciliant. Alij verò in longius differuntur tempus, qui vel priorum & proximorum vsu fidem accipiunt, expectationemque sui excitant. Namque diuinum verbum eadem efficacitate & proxima, & remota omnia pertingit. Quamobrem si id quod proximum prædicitur, constituerit: & illud quod longè post futurum nuntiatur, eadem virtute constabit. Ad hanc rationem illud Isaie referimus. Et dixit: Audite ergo domus David, Nunquid parum est vobis molestos esse hominibus, quia mortuus estis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce, virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel: Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum & eligere bonum. Quia antequam sciat puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris à facie duorum regum suorum. Adducet Dominus super te, & super populū tuum, & super domū patris tui dies qui non venerunt à diebus separationis Ephraim à Iuda cum rege Assyriorum. Ita quod breuius expediendum erat de utroque regno, signum & argumentum fuit illius alterius magni signi de puero ex virgine nascituro, & sua sponte discrimen boni & mali facturo, quod futurū longè postea,

postea, prædicebatur. Ad quod etiam genus & id spectat exemplum, quod de occulto certo signo dando exhibetur. Ex quo loco illud est. Nunc igitur, ecce Dominus dedit spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum: & Dominus locutus est de te mala. Accessit autem Sedechias filius Chanana, & percussit Michæa maxillam, & ait: Per quam viam transiit spiritus Domini à me, ut loqueretur tibi? Dixitq; Michæas: Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, ut abscondaris. Præcepit autem rex Israel, dicens: Tollite Michæam, & ducite illum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas filium Amelech, & dicetis: Hæc dicit rex, Mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aqua paucillum, donec reuertar in pace. Dixitq; Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est locutus Dominus ad me. Et ait: Audite omnes populi.

Sunt præterea complura alia singularia siue signa, siue argumenta dicere maluerimus, quæ fidem Vati confirmant. ut certus numerus prædictarum rerum qui euentu ipso obseruatur, aut locus certus descriptus reapse postea deprehensus. Cuiusmodi signis sæpius vsus IESVM legimus. ut, Ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: soluite, & adducite ad me. Et euntes discipuli, fecerunt sicut præcepit illis Iesus, & adduxerunt asinam & pullum. Ecce introeuntibus vobis in ciuitatem, occurret vobis homo amphoram aquæ portans: sequimini eum in domum in quâ intrat, & dicetis patrifamilias domus, Dicit tibi Magister, Vbi est diuersorium vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse vobis ostendet canaculum grande stratum: ibi parate. Euntes autem inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt pascha. & illud Petro prædictum: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam Gallus bis vocem dederit, ter me es negaturus. Id quod euenisse obseruatum idem historiographus adnotauit. Et statim gallus iterum cantauit: & recordatus est Petrus verbi quod dixerat Iesus. Prius quam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cepit flere. Ficus etiam execrationibus à Iesu petita, & subito arefscens, Ierosolymorum excidij iam prædicti signum fuit certissimum.

Ipsi etiam Vates personam suam certo pacto gerentes, aut peregrinum quiduis operati vel passi in maximorum signorum genere ponuntur. Sic Isaias de se professus aiebat: Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus, in signum in portentum in Israel à Domino exercituum, qui habitat in monte Sion. Ionas etiam in cæti ventre triduo conclusus, Niniuitis ad penitentiam signum opportunissimum fuit, & IESVS Christus in corde humane terre totis tribus diebus, à cena sacrosanctæ vespero, vsque ad sabbathi proximi primam lucem, signum Iudeis fuit maximorum mysteriorum humane salutis iis quos verè peniteret promissæ. Cuius signi rationes arcane colèda magis quàm hoc loco aperiende fuerint.

Singularis quoque arcani atque priuatæ rei cuiuspiam tantum sine arbitris nota Vatem esse probant eum, à quo eidem ipsi fuerint obiectæ & indicatæ. Namq; occulta prorsus & vnius tantum conscientie, nempe auctoris nota nulli citra Dei spiritum cognosci posse creduntur. Cuiusmodi exemplum in se editum Dauid à Nathano Vate argutus ac reprehensus fatebatur. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Sic etiam Samaritana illa mulier cum sibi quinque viros fuisse, & quem illa tempestate haberet, non esse legitimum maritum audiret, colloquentem secum Iesum,

- Ioan. 4. admirata & venerabunda ait: Domine video quia Propheta es tu. Et cæcus ille Ierolymis notissimus propter luminis ac visus beneficium sibi non redditi, sed tunc primum ultra omne naturæ exemplum dati, Iesum auctorem agnouit, &
- Ioan. 9. Prophetam esse palam testatus, atque repetito testimonio affirmavit. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia Propheta est. & paulo post: Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit ei: In hoc mirabile est, quia vos nescitis unde sit, & aperuit oculos meos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit, sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. A seculo non est auditum quia quis aperuerit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam.
56. Euentorum quoque genera obseruanda sunt, quæ duplici modo habere adnotantur. Nam quibus Vatum monitio repulsa, & auctoritas negata fuerit, euentorum sensu non sine magno ipsorum malo demùm persuadetur. Nec verò euenta omnia ex necessitate proficiuntur, præcipuè quæ animaduersionem pænamq; afferunt. Nam quæ huiusmodi sunt plerumque ad declinandum & effugiendum prædicuntur: vitantur verò morum ac vitæ in melius correctione, cuius præseruim causa Vatribus prædicenda mandantur. Id quod superius iam, Deo per Ieremiam auctore & monitore, edocti sumus. Repentè loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradice & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi vt facerem ei: Idem etiam vice versa de iis rebus excipiendum est, quæ ad utilitatem fuerint prædictæ ac promissæ, in quibus Deus non sibi necessitatem imponit, sed voluntatem suam declarat erga eos qui fidem adhibuerint, & iis quæ monentur ac iubentur obsequium præstiterint. Quippe utraque illa utriusque prædictionum generis conditio iterum atque iterum, & sæpius etiam declarata. Subiò loquar de gente & de regno, vt edificem & plantem illud: si fecerit malum in oculis meis vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono quod locutus sum vt facerem ei. Atque in hunc modum de prædictionum constantia & veritate agendum & statuendum esse, sacra nos docet lectio.
57. Quamquam enim maximorum beneficiorum Deus auctor vtrò ac sua sponte est, iuxta id quod Vates canebat: Suavis Dominus vniuersis: & misericordia eius super omnia opera eius. Quamquam idem ultionem ac pœnas non nisi irritatus est malis eorum qui puniuntur, meritis inductus repetat (vt in illa disputatione cognouimus, in qua de natura ac voluntate diuina agebamus) neque ille is sit, qui quemquæ perire vellet, sed qui in hanc sententiam clamare soleat: Perditio tua ex te, Israel, salus autem mea. Tamen non necessariò eum cui pollicitus fuerit, beneficio afficit, vbi idem sese beneficio reddiderit indignum. S. S. E. Sic ait Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum vt domus tua, & domus patris tui ministrarent in conspectu meo vsque in sempiternum. Nunc autem, dicit Dominus, absit hoc à me: sed quicumque honorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quam obseruationem & illud confirmat exemplum. Dixitq; Samuel ad Saul: Stultè egistè, nec custodisti mandata Domini Dei tui quæ præcepit tibi: quòd si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum: sed nequaquam regnū tuum
- ultra

ultra confurget. & iuravit Dominus Dauid, & non frustrabitur eum. De fru- ^{Psal. 111.}
 ctu ventris tui ponam super sedem tuam, si custodierint filij tui testamentum
 meum: & testimonia mea hæc quæ docebo eos, & filij eorum usque in seculum se-
 debunt super sedem tuam. Itaque prædictionum in utramque partem promisso-
 rum videlicet ac minarum veritatem & constantiam eorum quibus prædicun-
 tur, vel obsequium & fides, vel contumacia & impietas adornant. S. S. E. Et di- ^{Ierem. 38.}
 xit Ieremias ad Sedeciam, Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Si pro-
 fectus exieris ad principes regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non
 succendetur igne: & sanus eris tu, & domus tua. Sin autem non exieris ad prin-
 cipes regis Babylonis, tradetur ciuitas hæc in manus Chaldaeorum, & succendent
 eam igni: & tu non effugies de manu eorum. Et dixit rex Sedecias ad Ieremiam,
 Sollicitus sum propter Iudeos, qui transfugerunt ad Chaldaeos, ne forte tradar
 in manus eorum, & illudant mihi. Respondit autem Ieremias, Non te tradent.
 Audi quæso vocem Domini, quam ego loquor ad te, & bene tibi erit, & viuet
 anima tua. Quod si nolueris egredi: iste est sermo quem locutus est mihi Domi-
 nus, &c. Tandem verò eò res recidit, vt prædicta mina ob auditorum contuma-
 ciam firmarentur. Mansit ergo Ieremias in vestibulo carceris usque ad diem
 quo capta est Ierusalem. Et factum est vt caperetur Ierusalem. Demùm tam in-
 improbos, quàm in probos certissimus expectandus euentus est, nisi utrosque mu-
 tari iuuet. Cuius rei exemplum Sedecia regis historia explicat. Quacumque igi- ^{2 Reg. 25.}
 tur hoc genus in prædictionibus leguntur, ad hanc rationem & conditionem sunt
 referenda. vt illa: Et cadet interfectus in medio vestri: & scietis quia ego sum ^{Ezech. 6.}
 Dominus. Et relinquam in vobis eos qui fugerint gladium in gentibus, cum di-
 spersero vos in terris. Et recordabuntur mei liberati vestri in gentibus ad quas
 captiui ducti sunt: quia contriui cor eorum fornicans & recedens à me, & oculo-
 rum eorum fornicantes post idola sua: & displicebunt sibimet super malis quæ fe-
 cerunt in vniuersis abominationibus suis. Et scient quia ego Dominus non fru-
 stra locutus sum vt facerem eis malum hoc. Adeo namque certa impiorum pu-
 nitio est, vt quanquam longiuscule prouisa, tamen vti in stare visa iam iam
 dicatur venisse. Ecce venit, & factum est, ait Dominus Deus, Hæc est dies de qua ^{Ezech. 39.}
 locutus sum. Firmat enim vtrumque prædictionum genus Deus ipse auctor, cu-
 ius in utramque partem efficacitati nulla omnino impedimentum illo natura vel
 facultatis genere obiecta valent. Cumq; introgressus esset [Iehu] vt comederet, ^{4 Reg. 9.}
 biberetque, ait: Ite, & videte maledictam illam, & sepelite eam: quia filia regis
 est. Cumq; issent vt sepelirent eam, non inuenerunt nisi caluariam, & pedes, &
 summas manus. Reuersiq; nunciauerunt ei. Et ait Iehu, Sermo Domini est, quem
 locutus est per seruum suum Eliam Thesbitem, dicens: In agro Iezrael comedent
 canes carnes Iezabel, & erunt carnes Iezabel sicut stercus super faciem terra in
 agro Iezrael, ita vt pratereuntes dicant, Hæcne est illa Iezabel? & illud: Con- ^{4 Reg. 23.}
 uersus Iosias, vidit ibi sepulchra quæ erant in monte: misitq; & tulit ossa de se-
 pulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud, iuxta verbum Domini
 quod locutus est vir Dei, qui prædixerat verba hæc. Ego sum Dominus faciens ^{Isaia 44.}
 omnia, extendens calos solus: stabilis terram, & nullus mecum: irrita faciens
 signa diuinorum, & ariolos in furorem vertens. Conuertens sapientes retror-
 sum, & scientiam eorum stultam faciens. Suscitans verbum serui sui, & consi- ^{Ierem. 39.}
 lium nunciorum suorum complens. & Quis enim affuit in consilio Domini, &

- ,, vidit & audiuit sermones eius? Quis considerauit verbum illius, & audiuit?
 ,, Ecce turbo Dominice indignationis egredietur, & tempestas erumpens super
 ,, caput impiorum veniet. Non reuertetur furor Domini vsque dum faciat, & vs-
 ,, que dum compleat cogitationem cordis sui. In nouissimis diebus intelligetis consi-
 ,, lium eius. Postrema hac admonitio eos tangit qui neque faustis, neque infauis-
 ,, tis predictionibus fidem habent, vel propter spatium interuallumq; temporis, vel
 ,, magis propter improbam contumaciam, aut stultam sapientiam. de quibus Iere-
 ,, mias: Expectatio Israël Domine, omnes qui te relinquunt, confundentur: rece-
 ,, dentes à te in terra scribentur: quoniam dereliquerunt venam aquarum viuen-
 ,, tium Dominum. Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero:
 ,, quoniam laus mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me, Vbi est verbum Domini? veniat.
 ,, Et ego non sum turbatus te pastorem sequens: & diem hominis non desideravi,
 ,, tu scis. Quod egressum est de labiis meis, rectum in conspectu tuo fuit. Non sis tu
 ,, mihi formidini, spes mea tu in die afflictionis. Confundantur qui me persequun-
 ,, tur, & non confundar ego: paueant illi, & non paueam ego. Induc super eos diem
 ,, afflictionis, & duplici contritione contere eos. & illud: Et dixit Ieremias Pro-
 ,, pheta ad Hananiam Prophetam: Audi Hanania: Non misit te Dominus, & tu
 ,, confidere fecisti populum istum in mendacio. Iccirco hæc dicit Dominus: Ecce
 ,, ego mittam te à facie terra, hoc anno morieris: aduersum enim Dominum locu-
 ,, tus es. Et mortuus est Hananias Propheta in illo anno mense septimo. Prædictio-
 ,, num quoque sub conditione factarum illud quoque exemplum est, quod consultus
 ,, publicè Deus decimo post die vati redditum mandauit. Cum autem impleti ef-
 ,, sent decem dies, factum est verbum Domini ad Ieremiam. Vocauitq; Iohanam fi-
 ,, lium Chæree, & omnes principes bellatorum qui erant cum eo, & vniuersum po-
 ,, pulum à minimo vsque ad magnum. Et dixit ad eos: Hac dicit Dominus Deus
 ,, Israël, ad quem misistis me, vt prosternerem preces vestras in conspectu eius: Si
 ,, quiescentes manseritis in terra hac, edificabo vos, & non destruam: plantabo, &
 ,, non euellam: iam enim placatus sum super malo quod feci vobis. Nolite timere
 ,, à facie regis Babylonis, quem vos pauidi formidatis. Nolite timere eum, dicit
 ,, Dominus, quia vobiscum sum ego, vt saluos vos faciam, & eruam de manu eius.
 ,, Et dabo vobis misericordias, & miserebor vestri, & habitare vos faciam in ter-
 ,, ra vestra. Si autem dixeritis vos, Non habitabimus in terra ista, nec audiemus
 ,, vocem Domini Dei nostri, dicentes: Nequaquam, sed ad terram Aegypti per-
 ,, gemus, vbi non videbimus bellum, & clangorem tubæ non audiemus, & famem
 ,, non sustinebimus: & ibi habitabimus. Propter hoc nunc audite verbum Domini
 ,, reliquie Iuda. Hac dicit Dominus exercituum Deus Israël: Si posueritis faciem
 ,, vestram vt ingrediamini Aegyptum, & intraueritis vt ibi habitetis: gladius
 ,, quem vos formidatis, ibi comprehendet vos in terra Aegypti: & fames pro qua
 ,, estis solliciti, adheret vobis in Aegypto, & ibi moriemini. Omnesque viri qui
 ,, posuerint faciem suam vt ingrediantur Aegyptum, vt habitent ibi, morientur
 ,, gladio, & fame, & peste. Nullus de eis remanebit, neque effugiet à facie mali
 ,, quod ego asseram super eos. Huius autem prædictionis veritas & fides alterius
 ,, non longe ante prædicta cōminationis euentu iam satis spectato firmata vati
 ,, mandabatur. Hac dicit Dominus exercituum Deus Israël, Sicut conflatu est fu-
 ,, ror meus & indignatio mea super habitatores Ierusalem, sic cōflabitur indigna-
 ,, tio mea super vos, cum ingressi fueritis Aegyptum: & eritis in insurandum, &
 in stu-

in stuporem, & in maledictum, & in opprobrium: & nequaquam ultra videbi-
 tis locum istum. Verbum Domini super vos reliquit. Iuda: Nolite intrare Aegy-
 ptum. Scientes scietis quia obtestatus sum vos hodie. In eos vero quibus euen-
 tus mora aliqua fidem infirmit aut minuit, illud ab Ezechiele pronunciatum, à
 Petro Apostolo repetitum, & confirmatum obseruamus. Et factus est sermo Do-
 mini ad me, dicens: Fili hominis, quod est prouerbiū istud, vobis in terra Israël?
 dicentium: In longum differtur dies, & peribit omnis visio. Ideo dic ad eos: Hec
 dicit Dominus Deus: Quiescere faciam prouerbiū istud, neque vulgo dicetur
 ultra in Israel: & dic ad eos quod appropinquauerint dies, & sermo omnis vi-
 sionis. Non enim erit ultra omnis visio cassa, neque diuinitio ambigua in medio
 filiorum Israel. Quia ego Dominus loquar: & quodcumque locutus fuero ver-
 bum, & fiet, & non prolongabitur amplius: sed in diebus vestris domus exasp-
 erans loquar verbum, & faciam illud, dicit Dominus Deus. Et factus est sermo
 Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce domus Israël dicentium, Visio quam hic
 videt, in dies multos: & in tempora longa iste prophetat. Propterea dic ad eos:
 Hec dicit Dominus Deus: Non prolongabitur ultra omnis sermo meus: verbum
 quod locutus fuero, complebitur, dicit Dominus Deus. Causam vero quam obrem
 ea quæ in penam & castigationem, vel improborum supplicium prædicta fue-
 rint, differuntur interdum. Apostolus luculenter exposuit: Num vero hoc non
 lateat vos charissimi, quia vnus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille
 anni quasi dies vnus. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam exi-
 stimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pe-
 nitentiam reuerti. Adueniet autem dies Domini vt fur. Huius autem argu-
 menti summa in breuem redacta sermonem, illud efficit, Non esse necessariam
 penarum prædictionem, nisi eorum quibus indicta est, peccatū proteruè & con-
 tumaciter urgeat. Rursus vero diuinum beneficium quamquam promissum, ta-
 men differri aut auerti posse culpa eorum quibus afferendum promittebatur. Et
 factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere ad filios populi
 mei, & dices ad eos: Terra cum induxero super eam gladium, & tulerit populus
 terra virum vnū de nouissimis suis, & constituerit eum super se speculatore, &
 ille viderit gladium vententem super terram, & cecinerit buccina, & annun-
 ciauerit populo: Audiens autem quisquis ille est, sonitum buccina, & non se ob-
 seruauerit, veneritq; gladius & tulerit eum: sanguis ipsius saper caput eius erit.
 Sonum buccinae audiuit, & nō se obseruauit, sanguis eius in ipso erit: si autem se
 custodierit, animam suam saluabit. Quod si speculator viderit gladium venien-
 tem, & non sonuerit buccina: & populus se non custodierit, veneritq; gladius, &
 tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate sua captus est, sanguinem autem
 eius de manu speculatoris requiram. Et tu fili hominis, speculatorem dedi te do-
 miui Israël: audiens ergo ex ore meo sermonem, annuntiabis eis ex me. Si me di-
 cente ad impium, Impie, morte morieris: non fueris locutus vt se custodiat im-
 pius à via sua: ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de
 manu tua requiram. Si autem annunciante te ad impium vt à viis suis conuer-
 tatur, non fuerit conuersus à via sua: ipse in iniquitate sua morietur: porro tu
 animam tuam liberasti. Tu ergo fili hominis dic ad domum Israël: Sic locuti estis
 dicentes: Iniquitates nostræ, & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos ta-
 befcimus: quomodo ergo viuere poterimus? Dic ad eos: Vivo ego, dicit Dominus
 Deus,

Ezech. 11.

Pet. 3.

Ezech. 11.

- Deus, Nolo mortem impij, sed ut conuertatur impius à via sua, & uiuat. Conuertimini à uis uestris pestimis, & quare moriemini domus Israel? Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: Iustitia iusti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit: & impietas impij non nocet ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua: & iustus non poterit uiuere in iustitia sua, in quacunque die peccauerit: Etiam si dixerò iusto quoddam uita uiuet, & confusus in iustitia sua fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ suæ obliuioni tradentur, & in iniquitate sua quam operatus est, in ipsa morietur. Si autem dixerò impio, Morte morieris: & egerit penitentiam à peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamq; reddiderit, in mandatis uita ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum: uita uiuet, & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non imputabuntur ei: iudicium & iustitiam fecit, uita uiuet.
- § 8. Atque adeo certa & constans prædictio est in eos qui pœnas commeriti, penitentia studio seruo non fuerint deprecari, ut Vates ipsos ad elegias & lamenta excitet atque animet. S. S. E. Et factum est in duodecimo anno, in quinta decima mensis factum est uerbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, Cane lugubre super multitudinem Aeg ypti, & detrahe eam ipsam, & filias gentium robustarum ad terram ultimam cum iis qui descendunt in lacum. Quo pulchrior es, descendo & dormi cum incircuncisis: in medio interfectorum gladio cadent, gladius datus est, attraxerunt eam, & omnes populos eius. Sic & Ieremia dictum:
- Jerem. 7. Tonde capillum tuum, & proice, & fume in directum planctum, quia proiecit Dominus, & reliquit generationem furoris sui.
- Huiusmodi autem euenta quibus uel fausta uel infasta prædictiones demùm firmantur, ueracium atque mendacium Vatum postremum examen esse censentur. Quamquam enim graue uaticinium non optet euenire vates, tamen fideliter prædicens, refert. Et dixit Ieremias Propheta ad Hananiam Prophetam in oculis sacerdotum, & in oculis omnis populi qui stabat in domo Domini. Et ait Ieremias Propheta, Amen sic faciat Dominus: suscitet Dominus uerba tua quæ prophetasti: ut referantur uasa in domum Domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istum. Verumtamen audi uerbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus uniuersi populi. Propheta qui fuerunt ante me & ante te ab initio, & prophetauerunt super terras multas, & super regna magna, de prælio, & de afflictione, & de fame. Propheta qui uaticinatus est pacem: cum uenerit uerbum eius, scietur Propheta quem misit Dominus in ueritate. Ex qua re fit ut euentuum tempora Vatum, siue uaticiniorum dies dicantur. Dies speculationis tuæ, uisitatio tua uenit, nunc erit wastitas eorum.
- § 9. Vnum autem ex firmissimis religionis ueræ fundamentis definitur esse uaticinium quod cum euentu quadret suo, cum futurorum ueræ ac certa prædictio uni Deo integra constet. S. S. E. Hæc dicit Dominus rex Israel, & redemptor eius, Dominus exercituum: Ego primus & ego nouissimus, & absque me non est Deus. Quis similis mei? uocet, & annunciet, & ordinem exponat mihi: Ex quo constitui populum antiquum. Ventura & quæ futura sunt, annuncient eis.
- Quamquam uero quispiam uel singulariter, uel communiter diuino beneficio sese indignum reddiderit, siue populus ille, siue priuatus fuerit: non ideo tamen benignum Dei propositum uel fractum, uel irritum euadet, illud præcipue, quod de hominum seruando & amplificando genere, deq; iis rebus apparandis, quæ

Ezech. 31.

Jerem. 7.

Jerem. 18.

Vatum dies

Mich. 7.

§ 9.

Fundamen-

tum religio-

nis.

I. I. 44.

qua ad hanc pertinent causam susceptum, dictum, atque promissis faciendis editum fuit. Sine pœnitentia enim sunt dona, & vocatio Dei. Qui, vt Ioannes Rom. 1. c. Baptista docebat, potens est ex lapidibus his suscitare filios Abrahæ. Quique Mat. 1. Mosi dicebat: Cerno quod populus iste dura ceruicis sit: dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos: faciamq; te in gentem magnam. Ideoq; Exodi 17. Habacuk nullam tantam rerum natura vel temporum difficultatem esse potest aiebat: quæ se à diuini propositi, & consilij fide, spe, atque expectatione pelleret. Habac. 1. Quia adhuc visus procul & apparebit in finem, & non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit. Ficus enim non flo- rebit, & non erit germen in vineis: mentietur opus oliua, & arua non afferent cibum: abscindetur de ouili pecus, & non erit armentum in praesepibus. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum, & super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem. Ad hanc etiam rationem illa referimus, quæ erga se familiamq; suam à Deo recepta, & promissa Dauid rex commemorabat. In aeternum Psal. 88. seruabo illi misericordiam meam: & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi nomen eius: & thronum eius sicut dies celi. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis nõ ambulauerint: Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint: Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea: Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita. Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar: semen eius in aeternum manebit. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum: & testis in celo fidelis.

Illud autem obiter non præmittendum fuerit, Vates certum ad pœnas terminum, non ad euentus necessitatem, sed ad pœnitentiæ expectationem præfigere: ita enim Mosem identidem factitasse legimus, Hæc dicit Dominus Deus Exodi 9. Hebræorũ: Dimitte populũ meũ vt sacrificet mihi. Quod si adhuc rennis, & retines eos: Ecce manus mea erit super agros tuos, & super equos, & asinos, & camelos, & oves, & boues pestis valde grauis. Et faciet Dominus mirabile inter possessiones Israël, & possessiones Aegyptiorũ, vt nihil omnino pereat ex iis quæ pertinent ad filios Israël. Constituitq; Dominus tempus, dicens: Cras faciet Dominus verbum istud in terra. Et apud Noghnum centum & viginti annos se Gen. 6. totius terræ homines ad pœnitentiã expectaturum, prædixit Deus. Ionas quoque cæpit introire ciuitatem itinere diei vnus, & clamauit, & dixit: Adhuc quadraginta dies & Ninive subuertetur. Id quod magno cum fructu prædictum intelleximus. Hanc enim præcipuè Vaticiniorũ auctoris Dei atque Vatum ipsorum mentem esse dicebamus, nempe monendi homines, ad officiumq; reuocandi: idq; vel promissis certis ex respicientia expectãdis, vel pœnis metuendis ob contumaciã. S. S. E. Mittebatq; eis Prophetas vt reuerterentur ad Dominum. 1. Paral. 14. quorum obtestationes complures in hanc sententiã, & non absimili forma obseruantur. Audite populi omnes, & attendat terra & plenitudo eius, & sit Mich. 1. Dominus vobis in testem. Dominus de templo sancto suo: quia ecce Dominus egredietur de loco suo, & descendet, & calcabit super excelsa terræ, & consumentur mantes subtus eum, & valles scindentur sicut cera à facie ignis, sicut aqua quæ decurrunt in præceps.

62. Punitio quibusdam predicta in penam affertur, eademq; aliis exemplum fit ad correctionem & salutem. Azarias filius Obed, factus in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa, & omnis Iuda & Benjamin, Dominus vobiscum: quia fuistis cum eo. Si quaesieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos. Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, absque sacerdote, doctore, & absque lege. Cumq; reuersi fuerint in angustia sua ad Dominum Deum Israel, & quaesierint eum, reperient eum. Et post quadam addidit: Vos ergo confortamini, & non dissoluantur manus vestrae, erit enim merces operi vestro. Quod cum audisset Asa, verba scilicet, & prophetiam Azariae filij Obed prophetae, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Iuda, & de Benjamin, & ex urbibus quas ceperat montis Ephraim: & dedicauit altare Domini, quod erat ante porticum Domini, &c.
63. Rerum quae predicantur siue secundarum, siue aduersarum varia duratio est. quaedam enim certo desiniuntur tempore. ut, Scies quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis. Nonnulla quae semel predicta & edita sunt, in futurum postea visenda negantur, ut diluuij illius communis exemplum: Non ulira percutiam omnem animam viuentem, sicut feci, Cunctis diebus terra sementis & messis, frigus & aestus, aestas & hiems, nox & dies non requiescent. Et extendit Moyses virgam super terram Aegypti, & Dominus induxit ventum vrentem tota die illa & nocte. Et mane factus ventus vrens leuauit locustas: quae ascenderunt super vniuersam terram Aegypti, & sederunt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerunt, nec postea futurae sunt.
- Babylonensis captiuitas integros septuaginta annos Ierosolymitanis Iudeis duratura, à Ieremia Vate declarata est. Et erit vniuersa terra hac in solitudinem, & in stuporem: & seruient omnes gentes istae regi Babilonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babilonis, & super gentem illam, dicit Dominus, & super terram Chaldaeorum, & ponam illam in solitudines sempiternas.
64. HACTENUS de Vatribus, Vatumq; munero ac ministerio: deq; iis quae ad hanc rationem attinent, differabamus. Nunc iam deinceps de eorum ad quos missi sunt Vates, officio, studio ac iudicio ea subiungemus: quae ad dignoscenda proborum ac improborum hominum ingenia satis lucis & exemplorum allatura arbitramur. Et quidem ut sapientum, piorum atq; optimorum rarior est numerus: contra verò stultorum & vulgarium, atque sui amantium frequentissimus: ita varia de se populorum ac principum iudicia experti sunt Vates, meliorum quidem aqua, verum haec rariora. Deteriorum cum plebis, tum principum iniqua & iniusta atque adeo contumeliosa, & periculis multis atq; damnis, variisq; incommodis horrida. Principia antiquorum Vatum celeberrimus Moyses, non modò ab Aegyptiis, ad quos legatus venerat, repulsus saepe fuit: donec miraculis, signis, ac virtute victor euasit. Verum à suis, quorum salutis minister, & legum interpretes, ac magister declaratus fuerat, variis ac frequentibus, iisdemq; indignis modis exercitatus. id quod ille patientia ac lenitate pervincens hominum omnium qui morabantur in terra mitissimi cognomenium meruit. Cui etiam cognati ac propinqui, inq; illis vnica soror negotium faceffere tentarunt. Dauid, ut pius & sapiens, atque etiam diuino spiritu auctus Vatribus Dei omnibus quocumque nomine

nomine apud se agentibus, aequum, humanum, atque obsequentem sese prae-
 buit. ut Nathan scelus aduersus Vriam admissum exprobranti, eidemque de eade
 construenda, ac de regni herede monenti. Elias Abdiam regis famulum amicum
 habuit, idem regem reginamq; Israelitarum, & sibi infestissimos, & ceteris Va-
 tibus veracibus crudelissimos expertus est. Misitq; Iezabel ad Eliam dicens: Hec
 mihi faciant dii, & hac addant, nisi hac hora cras posuero animam tuam sicut
 animam vnus ex illis. Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocumque eum fe-
 rebat voluntas. Qui aliquando à Deo rogatus: Quid hic agis Elia? Respondit,
 Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum: quia dereliquerunt pactū tuum
 filij Israël, altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio: &
 derelictus sum ego solus, & querunt animam meam, ut auferant eam.

De Michæa verò Dei Vate eiusmodi sententiam suam prius, deinde volun-
 tatem declarauit rex Israël. Remansit vir vnus per quem possumus interrogare
 Dominum, sed ego odi eum: quia non prophetat mihi bonum, sed malum, Mi-
 cheas filius Iemla. Cui Iosaphat ait: Ne loquaris ita rex. Iosias Iudaorum
 rex Holdæ vatis responsis & auctoritati multum detulisse narratur. Elisæus,
 quamquam à Rege Israelitarum neglectus, tamen in rebus dubiis ac difficillimis
 quaritur & consultitur. Est hic Elisæus filius Saphat, qui fundebat aquam super
 manus Elia. Et ait Iosaphat: Est apud eum sermo Domini. Descenditq; ad eum
 rex Israël, & Iosaphat rex Iuda, & rex Edom.

Plerumque verò Vates veraces ij praeceptuè, qui vel corruptos hominum mores
 carpebant, vel graue aliquid populis aut personis minabantur, sui temporis in-
 uidiā subiere, cum vel ij quibus praedicebatur sermo, se laesos esse putarent: alij
 verò sibi metuerent. Huius iudicij complura obseruantur exempla. Michæam
 turpiter percussum, & in vincula coniectum legimus. Helisæum Israëlitis
 neglectum & contemptum, ab exteris in pretio habitum, obseruatum & cultum.
 Eundem propter utilitatē à rege patrem appellatū: non diu post hæc ab eodem ad
 necem destinatum. Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, si steterit caput Elisei
 filij Saphat super ipsum hodie. At verò à Syria rege de morbi exitu consul-
 tum. Illud verò minus fortasse durum & commune, ac vulgare magis veracem
 Vatem pro insano habitum. Iehu autem egressus est ad seruos Domini sui: qui
 dixerunt ei, Recte sunt omnia, quid venit insanus iste ad te? Isaias Ezechia
 regi pio gratus & obseruatus. Ieremias populo spretus, & exsibilatus specta-
 tur: Hæc dicit Dominus: State super vias & videbitis, & interrogate de semi-
 tis antiquis, quæ sit via bona, & ambulat in ea: & inuenietis refrigerium ani-
 mabus vestris. Et dixerunt: Non ambulabimus. Et constitui super vos speculato-
 res. Audite vocem tubæ, Et dixerunt: Non audiemus. Quam tamen repulsam
 non sua, sed populi ipsius cui pæne impendebant causa grauitè dolens deslebat.
 Væ mihi super contritione mea, pessima plaga mea. Ego enim dixi: Planè hæc in-
 firmitas mea est, portabo illam, Tabernaculum meum vastatum est. Omnes funi-
 culi mei dirupti sunt. Filij mei exierunt à me, & non subsistunt. Qui tamen non
 verbis modo, sed scriptis etiam libris se abreptitium insanientemque dici audi-
 uit. Et ad Sophoniam filium Maasia sacerdotem, & ad vniuersos sacerdotes di-
 cēs: Dominus dedit te sacerdotē pro Ioiade sacerdote, ut sis dux in domo Domini
 super omnē virum arreptitiū & prophetantē, ut mittas eum in neruū & in car-
 cerem. Et nūc quare non increpasti Ieremiam Anathothitē, qui prophetat vobis?

- Jerem. 10.* Quid quod non ab inimicis modo, sed à familiaribus quoque, & iis quibus cum agebat, Vatis verba ac sermones fraudis ac doli causa obseruabantur. Audi-
 22 ui enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu, Persequimini, & perse-
 22 quamur eum ab omnibus viris, qui erant pacifici mei, & custodientes latus meum:
 22 si quo modo decipiatur, & praualeamus aduersus eum, & consequamur ultio-
 nem ex eo. Ex iniqua vero rerum ac sermonum interpretatione, in calumniam
Jerem. 38. rapi solet Vatum sermo, quasi populo calamitosus, & reipublica commodis atque
 bellorum felicitati aduersus. Et dixerunt principes regi: Rogamus vt occidatur
 22 homo iste, de industria enim dissoluit manus virorum bellantium, qui remanse-
 22 runt in ciuitate hac, & manus vniuersi populi, loquens ad eos iuxta verba hæc:
 22 Siquidem homo iste non querit pacem populo huic, sed malum. Hunc autem eun-
 dem non multò antè sibi populog, malorum & calamitatum deprecatozem per
Jerem. 27. nuncios petierat rex Sedechias Iuchal filiũ Selemia, & Sophoniam filium Maa-
 22 sia sacerdotem ad Ieremiam Prophetam, dicens: Ora pro nobis Dominum Deum
 nostrum. Contingit enim aliquando hominibus in aduersis ac duris rebus sapere.
 66. Cùm non ex animi sententia, & pro votis respondet Vates, mendacij insimu-
Jerem. 43. latur, & calumnijs afficitur. Factum est autem cum compleisset Ieremias loquens
 22 ad populum vniuersos sermones Domini Dei eorum, pro quibus miserat eum
 22 Dominus Deus eorum ad illos omnia verba hæc: Dixit Azarias filius Iosia, &
 22 Iohanã filius Charee, & omnes viri superbi, dicentes ad Ieremiam: Mendaciũ
 22 tu loqueris: Non misit te Dominus Deus noster, dicens: Ne ingrediamini Aegy-
 22 ptum, vt habitetis illic. Sed Baruch filius Neria incitat te aduersus nos, vt tra-
 22 dat nos in manus Chaldæorũ, vt interficiat nos, & traduci faciat in Babylonem.
 67. Nec verò maligni interpretes defuere qui non modo Vatum inuertent di-
 cta & oracula, sed falsa omnino, & nondum pronunciata per calumniam con-
Amos 7. finxerint. Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Ieroboam regem Israel, di-
 22 cens: Rebellaui contra te Amos in medio domus Israël. Non poterit terra susti-
 22 nere vniuersos sermones eius: Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur Iero-
 22 boam, & Israel captiuus migrabit de terra sua.
 68. Illud interim adnotandum, nonnullos esse qui dum sibi parcat, in alios à se
 remotos quicquam aduersi prædici vel optant, vel prædictum minus curant. Et
Amos 7. dixit Amasias ad Amos: Qui vides, Graderè: Fuge in terram Iuda, & comedet
 22 ibi panem, & prophetabis ibi. Et in Bethel non adiciet ultra vt prophetes: quia
 22 sanctificatio regis est, & domus regni est.
 69. Denique Neemias diuinos Vates qui populo & vera & opportuna suaserant,
Neem. 9. iniquè crudeliterq, exceptos confitetur. Prouocauerunt autem te, & recesserunt
 22 à te: & proiecerunt legem tuam post terga sua, & Prophetas tuos occiderunt, qui
 22 contestabantur eos vt reuertentur ad te: feceruntq, blasphemias grandes. Hoc
AA. 7. ipsum porrò Stephanus istorum posteris obiiciebat. Quem Prophetarum non
 22 sunt persecuti patres vestri: & occiderunt eos, qui prænuunciabant de aduentu
 22 Iusti: cuius vos nunc proditores & homicida fuistis: qui accepistis legem in
Luca 6. dispositione Angelorum, & non custodistis. Et IESVS præceptor discipulos his
 22 exemplis consolatus, aiebat: Beati eritis cùm vos oderint homines, & cùm sepa-
 22 rauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tamquam malum,
 22 propter Filium hominis, Gaudete in illa die & exultate: ecce enim merces vestra
 22 copiosa est in calis. Secundùm hæc enim faciebant Prophetis patres eorum. Idem
 etiam

etiam Ierosolymam urbem Vatum carnificinam esse aiebat. Non capit Prophe-
tam perire extra Ierusalem: Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & la-
pidas eos qui mittuntur ad te, Quoties volui congregare filios tuos quemadmo-
dum avis nidum suum sub pennis, & noluisti? Luca 11.

Post Vatus obitum vel necem multa consequuntur & varia, quæ & diuini iu-
dicij consiliuq; constantiam & humani varietatem & instabilitatem indicant. 70. Consequen-
tia.
Sæpe quidem Vates (id quod & optimi quiq; viri inuidia ad extremum diem do-
mita obtinent) eo tempore quo desideratur, lugetur, & lamentationibus requiri-
tur, tum vero laudatur valde. Eliseus autem egrotabat infirmitate quæ mor-
tuus est: Descenditq; ad eum Ioas rex Israel, & flebat coram eo, dicebatq;: Pater
mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Tum vero is commendatur, & appel-
latur, qui vera, quamquam dura, prædixerat. Contra vero, qui populum falsa
securitate deceperat, vehementer vituperari solet. In alterius nomen eiusmodi
prædicantur. Speculator Ephraim cum Deo meo. De altero vero illa audiuntur
maledicta: Prophetæ laqueus ruina factus est super omnes vias eius, in sancta in-
domo Dei eius. Et quæ IESVS Christus referens sui temporis primoribus, abie-
ciebat: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia edificatis sepulchra Prophe-
tarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis: Si fuissetis in diebus patrum
nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum. Et Iacobus mo-
nens: Exemplum, inquit, accipite fratres laboris & patientiæ Prophetas, qui lo-
cuti sunt in nomine Domini. Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Quanto
vero rerum publicarum incommodo ac detrimento veri desiderentur Vates, vel
illud exemplum abunde satis declarat. Mortuus est ergo Eliseus, & sepelierunt
eum: latrunculi autem de Moab venerunt in terram in ipso anno. Magna
autem Vatum auctoritas consequentibus post obitum vel euentis, vel miraculis
confirmatur aliquando, quale & illud fuit: Quidam autem sepelientes hominem,
viderunt latrunculos, & proiecerunt cadaver in sepulchro Elisei: quod cum teri-
gisset ossa Elisei, reuixit homo, & stetit super pedes suos. & illud: Patres vestri
ubi sunt? & Prophetæ? Numquid in sempiternum viuunt? Verumtamen verba
mea, & legitima mea quæ mandauit seruis meis Prophetis, numquid non compre-
henderunt patres vestros, & conuersi sunt, & dixerunt: Sicut cogitauit Domi-
nus exercituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinuentio-
nes nostras, fecit nobis. Quamobrem illorum quamquam vitæ iam defunctorum
sermões & prædictiones, utpote veritate ac fide constantes, citari solent. Iste
est sermo Domini quem locutus est ad Iehu, dicens: Filij tui usque ad quartam
generationem sedebunt de te super thronum Israel, Factumq; est ita. 1. Reg. 15.

Vatum scripta quæ ad salutem publicam pertinere omnia, IESVS Christi mor-
te & resurrectione finem suum attigerunt. Quomodo ergo implebuntur Scriptu-
ræ, quia sic oportet fieri. Et incipiens à Moyse & omnibus Prophetis, interpre-
tabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. De his Zachariæ: Sileat
omnis caro à facie Domini: quia consurrexit de habitaculo sancto suo. 71. Mat. 16.
Lucæ 24.
Zach. 2.

Quamquam vero vaticiniorum veritas constet, earum tamen rerum mini-
stri, quæ quamquam futuræ essent, tamen iniuste atque impie admittebantur:
nec culpa carent, nec supplicium ac penam ideo effugient. S. S. E. Filius qui-
dem hominis vadit, sicut scriptum est de illo, Væ autem homini illi per quem
Filius hominis tradetur: Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille. & 72. Mat. 16.

73. Tu non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi datum esset de super: propterea
 qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.
74. Prædictorum euenta aliquando seriam poenitentiam pariunt in eorum ani-
 mis, quibus denunciata antea, nec bene tamen credita fuerat, id quod Petro eue-
 uisse legitimus: qui recordatus verbi quod dixerat IESVS, Antequam gallus bis
 canet, ter me es negaturus. Egressus foras, fleuit amarè.
74. Porro iudicium in eos qui vaticiniis infensi infestiq; fucere, paratum idq; gra-
 uissimum, & tanta impietate dignum IESVS Christus, Vatum omnium maxi-
 mus princeps, & iudex hominum omnium contestatus est. Propterea & Sapien-
 tia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident &
 persequentur, ut inquiratur sanguis omnium Prophetarum, qui effusus est à
 constitutione mundi a generatione ista, à sanguine Abel, vsque ad sanguinem
 Zachariae, qui periit inter altare & edem.
75. In quibusdam vaticiniis certum tempus indicatur, idq; vel ad faciendam fi-
 dem, vel ad res ipsas explicandas. vnde & regum ac pontificum secula anni &
 menses interdum citantur. ut, Orta autem fame super terram, post illam sterili-
 tatem quæ acciderat in diebus Abraham: abiit Isaac ad Abimelech regem Pa-
 lestinarum in Gerara, apparuitq; ei Dominus, & ait: Ne descendas in Aegy-
 ptum: sed quiesce in terra quam dixero tibi, & peregrinare in ea: erog; tecum, &
 benedicam tibi. Tibi enim & semini tuo dabo vniuersas regiones has, complens
 iuramentum quod spondidi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum
 sicut stellas cæli: daboque posteris tuis vniuersas regiones has. Visio Isaia filij
 Amos, quam vidit super Iudam & Ierusalem in diebus Ozia, Ioatham, & Achaz,
 & Ezechia regum Iuda. Quod factum est verbum Domini ad Ieremiam in die-
 bus Iosia filij Amon regis Iuda, in tertio decimo anno regni eius. Et factum est
 in diebus Ioachim filij Iosia regis Iuda, vsque ad consummationem vndecimi
 anni Sedechia filij Iosia regis Iuda, vsque ad transmirationem Ierusalem in
 in mense quinto, verba Amos, qui fuit in pastoribus Thecua, quæ vidit super
 Israel ante duos annos terræ motus. Verbum Domini quod factum est ad Mi-
 cheam Morabisthen, in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechia regum Iuda, quod
 vidit super Samariam & Ierusalem. Verbum Domini quod factum est ad So-
 phoniam filium Chusi, filij Godolia, filij Amaria, filij Ezechia, in diebus Iosia
 filij Amon regis Iuda. In anno secundo Dary regis in mense Sexto, in die vna
 mensis factum est verbū Domini in manu Aggei Prophetæ ad Zorobabel filium
 Salatiel ducem Iudæ, & ad Iesum filium Iosedech sacerdotem magnum. In men-
 se octauo in anno secundo Dary factū est verbum Domini ad Zachariam filium
 Barachia, filij Addo Prophetæ. Et factum est in anno quarto Dary regis factum
 est verbum Domini ad Zachariam in quarta mensis noni, qui est Casleu.
76. In ipsorum vaticiniorum modis discrimen est, vti iam adnotauimus. Hoc or-
 dine, Adlocutio siue colloquium primum in ordine censetur quali perpetuo Mo-
 ses est vsus, Deinde Correptio siue Inuasio spiritus & immutatio quadam subli-
 mis in animo Vatem ad visionem aptum reddit, ut Ezechielem, super quem fa-
 cta est manus Domini. Et vidit, Et ecce ventus turbinis, &c. Daniel intelligenti-
 æ spiritu adfectus, terribilem visionem nec ferre potest, nec respondere, donec à
 viro, ut ipse ait sibi viso, animatus & excitatus constitit. Salomoni post sacrifi-
 cia atque initiationem templi ipsa eadem nocte apparuit Deus, dicens: Postula
 quod

quod vis, ut dem tibi. Aliis diuinarum laudum tum argumenta, tum verba à Spiritu suggeruntur, ut Sauli apud Samuelem. Interdum etiam per quietem ea quæ futura sunt, visenda offeruntur, ut Noui testamenti Ieremie. Ideo quasi de somno excitatus sum, & vidi: Et ecce somnus meus dulcis mihi. Ecce dies venient, dicit Dominus, &c. Verùm inter insomnia & vaticinia quæ per quietem excipiuntur, nihil minus quàm inter paleas atque triticum refert, Deo ipso per Ieremiam distinguente: *Propheta qui habet somnium, narret somnium: & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum verè. Quid paleis ad triticum? dicit Dominus. Numquid non verba mea sunt quasi ignis, & quasi malleus conterens petram?*

Quid verò inter alia dona à diuino spiritu ad hominum vtilitatem concessa, & inter vaticinandi facultatem intersit, D. Paulus disertè docet. Diuisiones verò gratiarum sunt, & diuisiones ministrarionum sunt, & diuisiones operationum sunt: idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus. In ministrarionum genere, Alij, inquit, prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. & inferius: *Sequitur charitatem, emulamini charismata meliora, magis autem ut prophetetis: qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, spiritu autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad edificationem, & exhortationem, & consolationem.*

Sermonis usus est ut interdum simplici nomine, nonnunquam verò circuitio huiusmodi ministri appellentur. Simplex nomen & vulgatissimum est NEBI, pro quo Græci *ἰεροφῆτης*, Latini Vates vertunt. Circuitio pluribus verbis fit. Dicitur enim *Vix Dei*, ut, *Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis, omne quod loquitur, sine ambiguitate venit. Dixitq; Saul ad puerum suum: Ecce ibimus, quid feremus ad virum Dei? Zacharias cognomento intelligentis & videntis Deum celebratur. Nuntij Dei etiam audiunt. ut, Mirtebat autem Dominus Deus patrum suorum ad illos per manum nunciorum suorum, de nocte conuersus, & quotidie commonere eos quòd parceret populo, & habitaculo suo. At illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones eius, illudebantque Prophetis. Et olim in Israël sic loquebatur, vnusquisque vadens consulere Deum: Venite, eamus ad Videntem. qui autem Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.*

VATVM NOMINA QVÆDAM.

AB INITIO diuini consilij de hominum salute declarati, vsque ad Noui testamenti ætatem complures Vates fuisse per singula temporum secula, diuina scripta testantur. Abel primum nominatum Vatem Iesus Christus ornauit, A sanguine Abel, vsque ad sanguinem Zacharie. Noahum futura prædicentem, sacra historia inducit. De Abrahamo, Sara, Isaaco, & Iacobo sic David canebat, *Non reliquit hominem parere eis, & corripuit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Debora Prophetis fuit. Gad & Nathan ad eandem tempestatem pertinent. Semaias posterior hic cum innominato quodam. Ahias, Iehu, Elias, Elisæus. post quos Ionas, Isaias, Hulda Prophetis, & Ieremias deinde: qui non salus sua tempestate fuit, amantissimè habuit. Baruch Vatem etiam ipsum, idemq; Iaghdaliam, siue Ieghdeliam*

- Jerem. 15. 36. *dalian hominem Dei citat. Hos consecuti sunt Ezechiel, Hoseas, Ioël, Amos, Abdias, Micheas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, & Babylonicis temporibus Daniel adscriptus. Esdras etiam cum Neemia inter Vates numerantur: quamquam Esdras singulari titulo Scriba dicatur.*
- Dan. 4. *Neem. 6.* *Dauid etiam Vates iure appellatus etiam ab Apostolis. Et Salomon qui in somno admonitus, futura præsciuit. Semeia mentio in Paralipomenis facta est. & Ghazaria, & Iehезelis Leuita, Michæa & Ghido.*
79. *Ultima etas, hoc est, Noui Testamenti tempus suis etiam Vatribus nobilitatum est, Elizabetha, Maria virginum sanctissima, Zacharia, Simeone, & Anna Phanielis filia, Ioanne, cui Vatum omnium primas tribuit ille Vatum omnium auctor ipseq; Vatum supremus: qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone: namque Ioannes nullum signum fecit. & Agabus cum virginibus tribus. præter Caiapham pontificem, quem ex muneris dignitate & auctoritate, in loco vaticinatum fuisse intelleximus. Petrum & Iudam inter Vates recenseri ius postulat. Fuere præter hos & alij complures, quorum ad nos nomina non peruenere, ut ille Domini Angelus qui de Galgalis in locum stentium ascendisse narratur, & is etiam cuius in regum historia mentio sit, & qui postremum Antiochia fuisse scribuntur Propheta & Doctores, in quibus Barnabas, & Simon qui vocatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahen, qui erat Herodis tetrarchæ collectaneus.*
80. *Multorum verò Vatum scripta, siue monumenta propria, vel dicta ab aliis expressa, vel post sua tempora desiderata sunt, vel nostris non extitere seculis. ut historia Nathan de Dauide & Gad Videntis. & Antiquissimi Enochi ab Apostolo citati. Iona etiam vaticinium de restitutione Israel.*
1. Par. 29.
Iudæ epist.
2. Reg. 4.

DE FALSIS VATIBVS

ANIMADVERSIONES.

1. **ROXIMUM** iis quæ de vaticinio differuimus, fuerit de huius emulatrice humana, audacia, quam Pseudoprophetiam Græci vocant, nonnulla præstringere: cuius contentione quid inter vtriusque auctoritatem vsûmque interfit, apertius cognoscatur.
- Est autem pseudomantia, siue pseudoprophetia vana quædam hominis prædictio priuati commodi causa, veracibus emula. Priuatum commodum in rem, & populi vel principum gratiam partimur, ad easdémque partes contentionem inuidiamque referimus.
- Atque homini prædictiones huiusmodi adscribimus, quod primum huius pernitiosæ artis initium ab humana temeritate ortum deprehendamus, siue id arte & industria, siue alio consilio, commento, aut modo fiat.
2. **INDUSTRIA** & ars excogitatis & antiquis præceptis vtitur, nulla ratione ful-tis, præterquam vana opinione obseruationum tam ex natura rerum partibus mutis & inanimatis, quam ex animalium generibus, eorumq; habitu & motu, atque partibus etiam animalium internis præcipue. Ex horum enim varietate prodire astrologi, aruspices, & augures, ceteraque diuinorum collegia: præter eos qui ingenij dexteritate & exercitatione ambigua & fallacia responsa commenti sunt: cuiusmodi suere complures qui Dei veri responsa ementiti sunt.

sunt. Plurimi verò qui ex vanorum numinum adyto oraculo fuderunt.

Vt autem nihil hominum vita commodius veritate & fide quamcumque in partem illa tendat, utpote quæ Dei veri veracem, & semper utilem sermonem referat. S. S. E. Fidelity omnia mandata eius, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & equitate: Ita contra nihil publicis priuatisq; hominum rebus, atque adeo nature ipsi hominum pestilentius vanitate & mendacio: utpote ex diaboli schola profecto: qui, cum mendax fuerit à principio, mendacis, & vanis sermonibus perpetuo humanas rationes inuertere studet. Cuiusmodi maximum, hominibusq; vehementer noxium malum Iosaphat Vates indicabat. Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cali assistetemei à dextris & à sinistris. & ait Dominus: Quis decipiet Achab regem Israël, ut ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba huiusmodi, & alius alter. Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Et dixit Dominus: Decipies, & praualebis. Egredere, & fac ita. Nunc igitur, ecce dedit Dominus spiritum mendacij in ore omnium Prophetarum tuorum, qui hinc sunt, & Dominus locutus est contra te malum.

Neque verò huiusmodi malum vltro aut sponte à Deo proficisci censendum est, quippe quem malorum intentatorè, & sua ipsius natura optima statuentem, sacra scripta prædicent. Numquid iniquus est Deus qui infert iram? Absit. Quoniam niam non Deus volens iniquitatem tu es: & odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus. Verum enimverò deceptum hominis ab initio ingenium, & ad falsa capessenda proclive, nescio quo pacto antiquum illud obtinet, credens plerumque magis ei qui verba dabit mendacium. Non morte moriemini, sed scit Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: & eritis sicut dii scientes bonum & malum, quàm Deo ipsi prædicenti, In quacumque die comederis ex eo, morte morieris. Euenit verò non raro ut homines ipsi, mendacij studiis dediti, iusto Dei iudicio id quod optauerint, offendant: id est, mendaciorum & fallaciarum copiam qua delusi in commeritum sibi magnum malum, præcipites decidant. Cuius mali culpa omnis penes homines residet. S. S. E. In loquela labij, & in lingua altera loquetur ad populum istum. Cui dixit: Hac est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium: & noluerunt audire. Et erit eis verbum Domini, Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi: ut vadant, & cadant retrorsum: & conterantur, & illaqueentur, & capiantur.

Itaque homines ipsi tantum sibi moliuntur malum, neque verò id sine multo sumptu interdum, & à cæcis duci amantes, sibi exitium parant: & in sanorum more eos qui vera monuerint, vel pro insanis irrisos, vel inimicorum loco habitos, ad internitionem vsque sectantes. Grauisimas autem pœnas utrisque paratas, diuina scripta prædicant: tum iis qui mendacis huiusmodi student, tum iis maxime qui artibus istis vel rem, vel nomen & gloriam, aut gratiam captant. Hos autem ipsos variis nominibus infames sacri Vates notant.

Porrò loca quedam ex multis indicabimus, quæ definitionibus animaduersionibusque his fidem faciant, fundamentumque substruant: & ipsorum qui hæc

- vana profrentur, ingenium, studia, mores & notas, exitum & euenta indicent. Auguriis, & huiusmodi vanis vel aruspicum, vel astrologorum, vel aliis diuinatorum artibus & inuentis aut operis, voluntatem consiliumve Dei cognosci aperte Isaias negat. Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipientis. Quomodo dicitis Pharaoni, Filius sapientium ego, filius regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient tibi, & indicent, quid cogitauerit Dominus exercituum super Aegyptum. Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Memphicos, deceperunt Aegyptum, angulum populorum eius. Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis: & errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, sicut errat ebrius & vomens. &, Propè facite iudicium vestrum, dicit Dominus: afferte, si quid forte habetis, dicit rex Iacob. Accedant, & nuncient nobis quacumque ventura sunt: priora quae fuerunt nunciate: & ponemus cor nostrum, & sciemus nouissima eorum, & quae ventura sunt indicate nobis. Annunciate quae ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dij estis vos. Benè quoque ac malè, si potestis, facite: & loquamur, & videamus simul. &, Mementote istud, & confundimini: redite praeuaricatores ad cor. Recordamini prioris seculi, quoniã ego sum Deus, & nõ est ultra Deus: nec est similis mei. Annuncians ab exordio nouissimũ, & ab initio quae necdũ facta sunt, dicens: Consiliũ meũ stabit, & omnis voluntas mea fiet. Sacerdotes non dixerunt, Vbi est Dominus, & tenentes legem nescierunt me. Et pastores praeuaricati sunt in me: & Prophetae prophetauerunt in Baghal, & idola secuti sunt. Horum verò vanis praedictionibus & consilijs populum affectum ac deceptum affectatae vanitatis pœnas dare Ieremias exclamabat: Et erit in die illa, dicit Dominus, peribit cor regis, & cor principum: & obstupescant sacerdotes, & Prophetae consternabuntur. Et dixi: Heu, heu, heu, Domine Deus, ergo neceperis populum istum & Ierusalem, dicens: Pax erit vobis: & ecce peruenit gladius usque ad animam.
6. Vanam verò fiduciam in falsis vatibus positam, explosis iis qui vera & opportuna monuerant, quique prius quae timeri, quae vesperari oporteret praedixerant, in causa esse aduersi atque duri euentus, ex huiusmodi effatis accepimus.
- Ierem. 5. Me ergo non timebitis, ait Dominus, & à facie mea non dolebitis? Qui posuerunt arenam terminum mari, praecipuum sempiternum quod non praeeribit. Et commouebuntur, & nõ poterunt: & tumescant fluctus eius, & non transibunt illud: Populo autem huic factum est cor incredulum & exasperans, recesserunt & abierunt, & non dixerunt in corde suo, Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluuiam temporaneam & serotinam in tempore suo: plenitudinem annuae messis custodientem nobis. Iniquitates vestrae declinauerunt hac: & peccata vestra prohibuerunt à vobis bonum. Praeuaricatione enim praeuaricata est in me domus Israel, & domus Iuda, ait Dominus. Negauerunt Dominum, & dixerunt: Non est ipse, neque veniet super nos malum, gladium & famem non videbimus. Prophetae fuerunt in ventum locuti, & responsum non fuit in eis: Hac ergo venient illis. A minore quippe usque ad maiorem omnes auaritia student: & à Propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem filiae populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax, & non erat pax. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quin potius confusione non sunt confusi, & erubescere nescierunt: quamobrem cadent interruentes: in tempore visitationis

sua corruent, dicit Dominus. Hæc dicit Dominus: State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea: & inuenietis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et constitui super vos speculatores. Audite vocem tubæ. Et dixerunt, Non audiemus. Probatores dedi te in populo meo robustum: & scies, & probabis viam eorum. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulentè, æs & ferrum: uniuersi corrupti sunt. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavit conflator: malitia enim eorum non sunt consumpta. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus proiecit illos. Cuiusmodi verò Vates populo optentur & placeant Isaias indicat. Populus enim ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, Nolite videre: & aspicientibus, Nolite adspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores. Auferte à me viam, declinate à me semitam, cesset à facie nostra sanctus Israël. Et dixit Dominus ad me, Noli orare pro populo isto in bonum. Cum ieiunauerint, non exaudiam preces eorum: & si obtulerint holocausta & victimas, non suscipiam ea: quoniam gladio & fame & peste consumam eos. Et dixi, Aha, Domine Deus, Prophetæ dicunt eis, Non videbitis gladium, & fames non erit in vobis: sed pacem veram dabit vobis in loco isto. Et dixit Dominus ad me, Falso Prophetæ vaticinantur in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum ad eos visionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis. Ad Prophetas, Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt omnia ossa mea: factus sum quasi vir ebrius, & quasi homo madidus à vino, à facie Domini & à facie verborum sanctorum eius. Quia adulteris repleta est terra, quia à facie maledictionis luxit terra, arefacta sunt arua deserti: factus est cursus eorum malus, & fortitudo eorum dissimilis. Prophetæ namque & sacerdos polluti sunt: & in domo mea inueni malum eorum, ait Dominus. Idcirco via eorum erit quasi lubricum in tenebris: impellentur enim, & corruent in ea: afferam enim super eos mala, annum visitationis eorum, ait Dominus. Et in Prophetis Samariæ vidi fatuitatem: & prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israël. Et in Prophetis Ierusalem vidi similitudinem adulterantium, & iter mendacij: & confortauerunt manus pessimorum ut non conuerteretur vnusquisque à malitia sua. Facti sunt mihi omnes ut Sodoma, & habitatores eius quasi Gomorrha. Vos ergo nolite audire Prophetas vestros, & diuinos, & somnatores, & augures, & maleficos, qui dicunt vobis.

Similes autem diuinorum huiusmodi atque populi & principum mores conuenire, ideoq; alij ab alijs foueri Deus declarauit. Verum hi quoque præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt. Sacerdos & Prophetæ nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignouerunt iudicium. Omnes enim mense repleti sunt vomitu sordiumq; ita ut non esset ultra locus. Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet auditum? & ab lacte à lacte, auulsos ab uberibus. Obstupefcite, & admiramini: fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino: mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis: claudet oculos vestros: Prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet.

Hos propter ignauiam & socordiam, aut etiã adulationem, canes mutos:

Canis.
Leo.

Isaiz 56.

propter feritatem verò aduersus bonos ac veros Vates, piosq; viros: & propter publici mali occasionem, priuatiq; commodi cupiditatem, leones dictitatos audiuimus. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi: canes muti non valentes latrare, videntes vana: dormientes, & amantes somnia. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Ipsi pastores ignorauerunt intelligētiam: omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad avaritiam suam, a summo vsque ad nouissimum. Venite, sumamus vinum, & impleamur ebrietate: & erit sicut hodie, sic & cras, & multo amplius. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic ei: Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. Coniuratio Prophetarum in medio eius: sicut leo rugiens rapiensque prædam, animas deuorauerunt, & opes & pretium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius.

9.
Baculus.
Oicz 4.

Quin & cæco stulto atque insano populo baculi vicem præbere huiusmodi ministri notantur. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciatum ei. Spiritus enim fornicationis decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo.

10.
Ierem. 29.

Vanis huiusmodi prædictionibus, præfagijs, & somnijs populus procliujs subnotatur, Ieremia dissuadente. Hæc enim dicit Dominus exercituum Deus Israël: Non vos seducant Propheta vestri qui sunt in medio vestrum, & diuini vestri: ne attendatis ad somnia vestra quæ vos somnatis: quia falso ipsi prophetant vobis in nomine meo: & non misi eos, dicit Dominus.

11.
Vulpes.

Ezech. 13.

Vulpibus persimiles, fallaciam & noxam populo moliri dicuntur. Fili hominis, vaticinare ad Prophetas Israël, qui prophetant, & dices prophetantibus de corde suo, Audite verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus: Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum & nihil vident. Quasi vulpes in desertis propheta tui Israel erant. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel: vt staretis in prælio in die Domini. Vident vana, & diuinant mendacium, dicentes: Ait Dominus, Cùm Dominus non miserit eos, & perseuerauerunt confirmare sermonem. Numquid non visionem cassam vidistis, & diuinationem mendacem locuti estis? dicentes: Ait Dominus, cùm ego non sim locutus. & paulò inferius: Eo quòd deceperint populum meum, dicentes: Pax, & non est pax: & ipse [populus] edificabat parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis.

12.
Ibid.

Eiusdem quoque nota feminas populo imposuisse accepimus eisdem de causis, hoc est, lucelli & gloriola, vana & mendacia vaticinari solitas. Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde suo, & vaticinare super eas, & dic: Hæc dicit Dominus Deus: Væ quæ consuunt puluillos sub omni cubitu manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas. Et cùm caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum: & violabant me ad populum meum, propter pusillum hordei & fragmen panis, vt interficerent animas quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendacio.

13.
Mich. 1.

Ibid. 3.

Quantum porrò mendacio populus capiatur, quàm verò delectetur, artificiosè Micheas indicauit: Vinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer: stillabo tibi in vinum & in ebrietatem, & erit super quem stillatur populus iste. Hæc dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum: qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem: & si quis non dederit in ore

ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium. Prophetæ eorum vana Soph. 1.
ni, viri infideles, id est, vani, instabilesq; & leues.

Huius autem farina diuinatorum omnes in causa esse maximarum in populis 14.
domibusq; calamitatum veri declararunt Vates. Quia simulachra locuta sunt Zach. 10.
inutile, & diuini viderunt mendacium, & somnatores locuti sunt frustra, va-
ne consolabantur. Iccirco abducti sunt: quasi grex affligentur, quia non est eis Thren. 4.
pastor. Non crediderunt reges terræ, & vniuersi habitatores orbis: quoniam in-
grederetur hostis & inimicus per portas Ierusalem, propter peccata Prophe-
tæ eius, & iniquitates sacerdotum eius: qui effuderunt in medio eius sangui-
nem iustorum. Prophetæ tibi viderunt tibi falsa & stulta: nec aperiebant iniqui-
tatem tuam, vt te ad penitentiam prouocarent: viderunt autem tibi assumptio-
nes falsas, & eiectiones.

Tyrannos quoque ad facinorosi auctoritatem falsos vates adhibere solitos in-
dicat epistola illa apud Nehemiam: In gentibus auditum est, & Gosen dixit quod 15.
tu & Iudæi cogitetis rebellare: & propterea edifices murum, & leuare te velis Neem. 6.
super eos regem. Propter quam causam & Prophetas posueris, qui prædicent de
te in Ierusalem, dicentes: Rex in Iudæa est. Verum enim uero fortes, pijs, & con-
stantes viri huiusmodi vanos Vates non excludere modo, sed compefcere etiam
solent, acriterq; refellere. Quam ob causam magis confortauit manus meas, &
ingressus sum domum Semaia filij Dalaiæ, filij Metabeel, secretio. Qui ait, Tra-
ctemus nobiscum in domo Dei, in medio templi, & claudamus portas adis, quia
venturi sunt vt interficiant te: & nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi:
Num quisquam similis mei fugit, & quis vt ego ingredietur templum, & viuet?
Non ingrediar. Et intellexi quod Deus non misisset eum, sed quasi vaticinans
locutus esset ad me: & Tobias, & Sanaballat conduxissent eum. Acceperat enim
pretium vt territus facerem, & peccarem, & haberent malum quod exprobra-
rent mihi. ex eo autem quod malum suasisset, à prudenti viro vani argutus est.

Frequens autem solet esse huiusmodi grex, qui ventris & otij causa, atq; adeo 16.
popularis admirationis spe, vt apum examina in hanc adulationis siue discipli-
nam, siue artem, siue potius præstigijs professionem nomen dare student, quo-
rum quo maior numerus, eo maiori sumtu ac damno cum priuato tum publico
alitur, & incommodo grauiore consulitur, & petitur. Contra nihil magis utile
commodum & expetendum in publicis priuatisque rebus censeatur, quam veri
Vatis facultas & copia, qui præter Dei gloriam, & populi utilitatem nil præ-
terea cupit aut querit: idq; incommodi sui etiam certus, tantum abest vt suarum
rerum rationem habeat, cuius sensus quisquis fuerit, vel vnicus ac singularis,
atque hominum iudicio humilis, multis vanorum quantumuis gratia valentium
decadibus, immo & centurijs præferendus esse à Deo declaratur. Dixit Iosaphat 2. Paral. 18.
ad regem Israel, Consule obsecro in presentiarum sermonem Domini. Congrega-
uit igitur rex Israel Prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ra-
moth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi, Ascende, inquit,
& iradet Deus in manu regis. Dixitq; Iosaphat, Numquid non est hic Prophetes
Domini, vt ab illo etiam requiramus? Et ait rex Israel ad Iosaphat, Est vir vnus
à quo possumus querere Domini voluntatem: sed ego odi eum, quia non prophe-
tat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michæas filius Iemla. Di-
xitq; Iosaphat, Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Israel vnum de eu-
nuchis,

22 nuchis, & dixit ei, Voca citò Michæam filium Iemla. Porrò rex Israel & Iosaphat rex Iuda vterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio. Sedebant autem
 23 in area iuxta portam Samaria, omnesq; Prophetæ vaticinabantur coram eis. Sedecias verò filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus,
 24 His ventilabis Syriam, donec conteras eam: Omnesq; Prophetæ similiter propheta-
 25 bant, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis, & tradet
 26 eos Dominus in manu regis. Nuncius autem qui ierat ad vocandum Michæam,
 27 ait illi, En, verba omnium Prophetarum vno ore bona regi annunciant: quæ so-
 28 ergo te vt sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisq; prospera. Cui respondit
 29 Michæas, Viuit Dominus, quia quodcumque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar, &c.

17. In primis istorum partibus audacia numeratur & confidentia, atque has con-
 secuta proteruitas & impudentia, vsque adeò effrenata, vt vel ipsis veris Va-
 tibus contendere, & presentibus obrectare, maledicere, atque omnino aduersari
 populo ac principibus fauentibus glorie materia sit. Deinde verò animaduerti-
 tur verborum orationumq; formula verorum Vatum sermones interdum imi-
 tata, sæpe verò ambigua, & ad quemuis euentum vertenda. Et factum est in an-
 no illo in principio regni Sedecia regis Iuda, in anno quarto, in mense quinto,
 dixit ad me Hananias filius Azur Propheta de Gabaon, in domo Domini co-
 ram sacerdotibus & omni populo, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus
 Israel, Contrui iugum regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, & ego referri
 faciam ad locum istu omnia vasa domus Domini quæ tulit Nabuchodonosor rex
 Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonem. Et Iechoniam filium Ioa-
 cim regem Iuda, & omnem transmigracionem Iudæ, qui ingressi sunt in Baby-
 lonem, ego conuertam ad locum istum, ait Dominus: conteram enim iugum re-
 gis Babylonis, &c. Et paulò inferius: Et tulit Hananias Propheta catenam de
 collo Ieremie Prophetæ, & confregit eam. Et ait Hananias in conspectu omnis
 populi, dicens: Hæc dicit Dominus, Sic confringam iugum Nabuchodonosor regis
 Babylonis post duos annos dierum de collo omnium gentium. Istorum verò mens
 atque vox fallax aptissima dolosi animalis imagine notatur. Hæc dicit Domi-
 nus: Va Prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident:
 quasi vulpes in desertis Prophetæ tui Israel erant.

18. Huius autem farine homines veris ac veracibus Vatribus calamitatem, rui-
 nam, irrisionem, & contumelia genus omne moliri, complura exempla sacræ
 legentibus historiam indicant. & Ieremias apertè lamentatus ostendit: Et au-
 diuit Phassur filius Emmer sacerdos, qui constitutus erat princeps in domo Do-
 mini, Ieremiam prophetantē sermones istos. Et percussit Phassur Ieremiam Pro-
 phetam, & misit eum in neruum, quod erat in porta Benjamin superiori, in do-
 mo Domini. Cumq; illucisset in crastinum, eduxit Phassur Ieremiam de neruo.
 & dixit ad eum Ieremias, Non Phassur vocauit Dominus nomen tuum, sed pa-
 uorem vndique. Quia hæc dicit Dominus, Ecce, ego dabo te in pauorem, te &
 omnes amicos tuos: & corruent gladio inimicorum suorum, & oculi tui vide-
 bunt: & omnem Iudam dabo in manum regis Babylonis: & traducet eos in Ba-
 bylonem, & percutiet eos gladio. Et dabo vniuersam substantiam ciuitatis hu-
 ius, & omnem laborem eius, omneq; pretium, & cunctos thesauros regum Iuda
 dabo in manum inimicorum eorum: & diripient eos, & tollent, & ducent in Ba-
 bylonem.

bylonem. Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tue ibitis in captiuitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris: ibiq; sepelietur tu, & omnes amici tui quibus prophetaſti mendacium. Seduxiſti me Domine, & ſeductus ſum: fortior me fuiſti, & inualuiſti: factus ſum in deriſum tota die, omnes ſubſannant me. Quia iam olim loquor, vociferans iniquitatem, & vaſtitatem clamito: & factus eſt mihi ſermo Domini in opprobrium & in deriſum tota die. Et dixi, Non recordabor eius, neque loquar ultra in nomine illius. & factus eſt in corde meo quaſi ignis exaſtuans, clauſusq; in oſibus meis: & defeci, ferre non ſuſtines. Audiui enim contumelias multorum, & terrorem in circuitu. Perſequimini, & perſequamur eum: ab omnibus viris qui erant pacifici mei, & cuſtodientes latus meum: ſi quo modo decipiatur, & praualeamus aduerſus eum, & conſequamur ultionem ex eo.

Præter cetera iſtis accuſata ſcelera, illud quoque uſitatum turpiſſimum eſt, quod eorum quibus cum agerent & conuiuerent, ſanctas domos violare nullus eſſet metus aut pudor. Pro eo quod fecerint ſtultitiam in Iſrael, & mæchati ſunt in uxoribus amicorum ſuorum, & locuti ſunt uerbum in nomine meo mendaciter, quod non mandauit eis: Ego ſum iudex & teſtis, dicit Dominus.

At qui eos, qui ſacris Vaticibus ac ueracibus obſiſtunt, quocunq; id pacto, colore, aut prætextu, quacumq; arte agatur, Dei uoluntati atque conſilio in populi perniciem aduerſari manifeſte declaratum Ieremias accipit, & refert: huiusmodiq; audacia & impietatis exitum, non uno modo inſelicem fore, idem cum aliis uaticinatur. Et factum eſt uerbum Domini ad Ieremiam, dicens: Mitte ad omnem transmigrationem, dicens: Hac dicit Dominus ad Semeiam Nehelamitem: Pro eo quod prophetauit uobis Semeias, & ego non miſi eum: & fecit uos conſidere in mendacio: idcirco hæc dicit Dominus, Ecce, ego uſitabo ſuper Semeiam Nehelamitem, & ſuper ſemen eius: non erit ei uir ſedens in medio populi huius, & non uidebit bonum quod ego faciam populo meo, ait Dominus: quia prauaricationem locutus eſt aduerſus Dominum.

Eos uero qui prædicta Dei nomine ob ſcelus & impia facta pœna, ueritatem uel negare, uel eleuare ſtuduerint, certiffimam & grauiſſimam experturos ſancti Vates declararunt. demumq; expertos diuina narrat hiftoria. Idcirco hæc dicit Dominus de prophetis qui prophetaut in nomine meo, quos ego non miſi, dicentes: Gladius & fames non erit in terra hac: In gladio & fame conſumentur propheta illi. Et populi quibus prophetaut, erunt proiecti in uis Jeruſalem præ fame & gladio, & non erit qui ſepeliat eos: ipſi & uxores eorum, filij & filie eorum, & effundam ſuper eos malum ſuum. Et dixit Ieremias Propheta ad Hananiam Prophetam, Audi Hanania: Non miſit te Dominus, & tu conſidere feciſti populum iſtum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus: Ecce ego mittam te à facie terræ: hoc anno morieris: aduerſum enim Dominum locutus es. Et mortuus eſt Hananias Propheta in anno illo, menſe ſeptimo. & Hæc enim dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: Non uos ſeducant propheta ueſtri qui ſunt in medio ueſtrum, & diuini ueſtri: & ne attēdatis ad ſomnia ueſtra quæ uos ſomnatis: Quia falſo ipſi prophetaut uobis in nomine meo, & non miſi eos. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael ad Achab filium Coliæ, & ad Sedechiam filium Maafia, qui prophetaut uobis in nomine meo mendaciter, Ecce, ego tradam eos in manu Nabuchodonofor regis Babylonis, & percutiet eos in oculis ueſtris.

vestris. Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Iuda quæ est in
 Babylone, dicentium, Ponat te Dominus sicut Sedeciam, & sicut Achab quos fri-
 xit rex Babylonis in igne. Et dixit Ieremias ad Phassur: Non Phassur voca-
 uit Dominus nomen tuum, sed pauorem vndique. Quia hæc dicit Dominus, Ec-
 ce ego dabo te in pauorem, te & omnes amicos tuos: & corruent gladio inimico-
 rum suorum, & oculi tui videbunt: & omnem Iudam dabo in manum regis Ba-
 bylonis: & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio. Et dabo vniuer-
 sam substantiam ciuitatis huius, & omnem laborem eius, omnèque pretium, &
 cunctos thesauros regum Iuda dabo in manu inimicorum eorū: & diripient eos,
 & tollent, & ducent in Babylonem. Tu autem Phassur, & omnes habitatores do-
 mus tuæ ibitis in captiuitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris: ibique
 sepelieris tu, & omnes amici tui, quibus prophetasti mendacium. & Propterea
 hæc dicit Dominus Deus, Quia locuti estis vana, & vidistis mendacium: ideo
 ecce ego ad vos, dicit Dominus Deus: Et erit manus mea super Prophetas qui vi-
 dent vana, & diuinant mendacium: in concilio populi mei non erunt, & in
 scriptura domus Israël non scribentur, nec in terram Israël ingredientur: &
 scietis quia ego Dominus Deus. Eò quod deceperint populum meum, dicentes:
 Pax, & non est pax: & ipsi edificabant parietem, illi autem liniebant eum luto
 absque paleis. Dic ad eos qui liniunt absque temperatura, quòd casurus sit: erit
 enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes de super irruentes, & ventum
 procella dissipantem. Siquidem ecce cecidit paries: numquid non dicetur vobis,
 Vbi est litura quam liniistis? Propterea hæc dicit Dominus Deus, Et erumpere
 faciam spiritum tempestatum in indignatione mea, & imber inundans in furo-
 re meo erit: & lapides grandes in ira in consumptionem. Et destruam parietem
 quem liniistis absque temperamēto: & adæquabo eum terra, & reuelabitur fun-
 damentum eius: & cadet, & consumetur in medio eius: & scietis quia ego sum
 Dominus. Et complebo indignationem meam in pariete, & in his qui liniunt
 eum absque temperamēto, dicamq; vobis: Non est paries, & non sunt qui liniunt
 eum. Prophetæ Israel qui prophetant ad Ierusalem, & vident ei visionem pacis:
 & non est pax, ait Dominus Deus.

21. Ex ipsis autem rerum prædictarum periculis & sensu euenit vt veri Vatis à
 falso demum cognitum discrimen alteri ignominiam, alteri verò, hoc est, veraci,
 famam atque decus arroget. Venerunt dies visitationis, venerunt dies retribu-
 tionis: scitote Israël stultum prophetam, insanum virum spiritualem: propter
 multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentia. Speculator Ephraim cum
 Deo meo: Prophetæ laqueus ruinae factus est super omnes vias eius, insania in
 domo Dei eius.

22. Atqui veri Vatis ratio & virtus à falsis diuinatoribus & auguribus, aliisq;
 illius muneris ambitiosis vsurpatoribus præter ea signa & argumenta quæ dum
 de vaticinio agimus, indicabamus: constantia etiam, seueritate, atque officij ve-
 ritate dignoscitur, quæ nullis minis aut calumniis à proposito perficiendo ab-
 terretur. Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Ieroboam regem Israël, di-
 cens: Rebellauit contra te Amos in medio domus Israël. Non poterit terra susti-
 nere vniuersos sermones eius: Hæc enim dicit Amos: In gladio morietur Iero-
 boam, & Israël captiuus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos: Qui
 vides, gradere, fuge in terram Iuda: & comede ibi panem, & prophetabis ibi.

Et in

Et in Bethel non adiciet ultra ut propheta: quia sanctificatio regis est, & domus regni est. Responditque Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum propheta, & non sum filius prophetarum: sed armentarius ego sum vellicans sycamoras. Et tulit me Dominus cum sequeretur gregem: & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populum meum Israel. Et nunc audi verbum Domini, Tu dicis, Non propheta- bus super Israel, & non stillabis super domum idoli. Propter hoc haec dicit Dominus, Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filia tua in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de terra sua.

Sed illud maximum in hac re ac plane diuinum beneficium noni faderis com- 23. potibus sanctis promissum constat fore ut huiusmodi vana, ficta, & nefaria falsorum vatum, & impurorum hominum commenta propter acceptam diuinitus veritatem & sapientiam, non modo cognita, nullum negotium faciant, verum damnata & repulsa explodantur. In illa die erit fons patens domui David, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruat. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra: & pseudopphetas, & spiritum immundum auferam de terra. Et erit, cum prophetauerit quispiam ultra, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum, Non viues: quia mendacium locutus es in nomine Domini. Et configent eum pater eius & mater eius, genitores eius cum prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur propheta unusquisque ex visione sua cum prophetauerit: nec operientur pallio fascino, ut mentiantur: sed dicet, Non sum propheta, homo agricola ego sum: quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei: Quid sunt plaga istae in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Atque hunc sanctorum & sapientum ordinem admonitio illa à D. Iohanne facta spectat: Probate spiritus si ex Deo sunt.

DE FORMVLIS IN VATICINIORVM SER- MONE SINGVLARI SIGNIFICATIONE

VSVRPATIS, INDEX BREVIS.

NON incommode in singulis artibus, negotiis, muneribus, ac rerum actio- numque rationibus dictionum familiares ac singulares formulae ad illud ipsum pertinentes genus obseruatae, vsurpantur ac traduntur: ita ut unaquaeque ars & ratio suum nomenclatorem, quem consulat & sequatur, postulare videatur. Quam etiam diligentiam nos aliqua ex parte prestare studebimus: quae, si non omnia complectatur atque exhibeat vocabula, indicis tamen instar habeat: & qua idem plenius agi, quari, & obtineri possit, studiosis vestigia com- monstret.

Præteritum tempus, frequenter à vaticinantibus pro futuro vsurpatur, ad rei futurae certam & constantem veritatem, & promissi præstantiam signifi- candam. ut, Do tibi partem vnā extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. Præteritum, pro futuro. Gen. 48.

Reuelare aurem, monere, indicare, & futuram vel absentem rem osten- dere, Reuelare aurem.

N

- 1 Sam. 9.** *dere, vel premonstrare significat. ut, Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante unam diem quam veniret Saul.*
- Vir Dei.** *Vir Dei, idem quod vir sanctus, & à Deo ad publicam utilitatem instruetus. Ecce vir Dei est in ciuitate hac, vir nobilis, omne quod loquitur, sine ambiguitate venit.*
- Onus.** *Massa, quod Latinus sepe vertit in Onus, grauis pœna aliquando subeunda minas & prædictionem significat. ut, Quod Dominus onus hoc leuauerit super eum, dicens: Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum eius, quem vidi heri, ait Dominus, reddam tibi in agro isto, dicit Dominus.*
- Ecce, ego adducam.** *Ecce, ego adducam. Certa & statæ sententiæ pronuntiandæ initium esse solet. ut, Ecce ego adducam mala super Ierusalem & Iudam, ut quicumque audierit, tinniant ambæ aures eius.*
- Manus Domini.** *Manus Domini. Inuasio siue allapsus diuini spiritus ad vaticinandum. Cumq; caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, & ait.*
- 1 Reg. 8, 15.** *Verbum cadere. Vanum aut irritum argui. Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo: & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.*
- 1 Sam. 3, 19.** *Genus, familia & prosapia. Interdum ad auctoritatem & fidem Vatis, nonnumquam ad argumenti explicationem facit. ut, Visio Isaia filij Amos, & Verba Ieremie filij Helcia de sacerdotibus qui fuerunt in Anathoth, in terra Benjamin.*
- Visio dura.** *Visio, siue Prophetia dura. Sententiæ seueritatem significat. Visio dura nunciata est mihi.*
- Isaia 11.** *Vallis visio. Vallis visionis. descriptio, siue periphrasis Ierosolymæ urbis. Onus vallis visionis. Quidnam quoque tibi est, quia ascendisti crans tu intacta? Clamoribus plena urbs frequens.*
- Venite ascendite.** *Venite ascendite. Latam ac pronuntiatam sententiæ executioni iam demandat. Ascendite muros eius, & dissipate.*
- Jerem. 5, 10.** *Dicit Dominus, siue Ait Dominus. Rem certam diuino consilio definitam, nulla mortaliū exceptione frangendam. ut, Numquid sicut sigulus iste non potero vobis facere, domus Israël? ait Dominus.*
- Ierem. 18, 6.** *Non addam misereri. Certissimam ac iam decretam instantemque pœnæ inflictionem indicat: ut, Foca nomen eius Absque misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israël.*
- Osaz 1, 6.**

Cetera plura, & cognitu digna, ex communibus Prophetarum librorum disputationibus, quas minorum Prophetarum commentarius præmissus persequitur.

DE VISIONE LIBELLVS.

SECTIO PRIMA.

VATVM & vaticiniorum atque oraculorum ratio postulare videtur, ut de visionum natura ac generibus & modis differamus, ne videlicet simplex verbi Latini vel Græci forma eundem semper sensum scripta sacra legentibus pareat.

Est autem visio rei vel facti cuiuspiam certissima contemplatio & notio sua sponte constans, nullisq; aliunde petitis argumentis indigens ad faciendam fidem. Hæc verò cum ab optimo omnium corporis sensu & Græcum & Latinum nomen traxit, illud ὄραμα hoc visio. Cuius sensus ad rerum quæ vel corporeæ sunt, vel à corporeis sunt cognitionem præcipua & prima commendatio, habetur. S. S. E. Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit vtrumque. Prou. 20. Atque ab hoc sensu ad animi internam notionem translaturum verbum ea etiam significat quæ vel prudenter ac sapienter considerata, hominum mentibus prævidentur, vel singulari numinis virtute ac beneficio ostenduntur. Quæ quoniam non unius vel generis, vel formæ, vel modi esse contingit: non vno nomine, nec ab vno verbo profectis vocabulis sacra declarat aut significat lingua. Sed quedam ex his pro distinctione ac ratione rerum & actionum siue passionum, vel verbo RAAH enunciantur, vel nominibus ab eodem verbo deductis indicantur, qualia sunt MAREAH & MAREOTH. In quibusdam verò verbum HHAZAH usurpatur, aut quæ ex hoc proficiuntur voces MAHHAZE, HHAZON, & HHAZION.

Est autem ut diuersus verborum horum sonus: ita etiam significationis discretæ ratio. Namque in iis rebus vel actionibus quæ vel oculis palam spectantur præsentiaq; videnti obiciuntur, vel si ab eodem loco absunt: tamen ut sunt vel fiant cognoscuntur, frequens verbi RAAH, atque huic coniugatorum nominum est usus. Alterius verò vocis HHAZAH significatio magis animi ac mentis contemplationem quam corporis indicat sensum, atque his adhibetur notionibus aut rebus quæ in posterum prænoscentur ac prædicuntur. Est namque vox ad prouidentiam præcipue usurpata, cui Latina illa concinne respondere possunt, prospicere, dispicere, antecapere, & prouidere. eoque Iethron Mosi consilium ferentem usum accepimus. Prouidè autem de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiã. Ex hac autem animi prouidentia & dispicientia quæ mentis opera & attentione paratur, ad eorum quæ futura expectantur, prænotionem transfertur verbum, siue ea animo ipsi sua sponte contingat, siue quod frequentissimum est, numinis ac spiritus dono & beneficio præstetur. Loca verò fere omnia quæ in sacris lectionibus ex vtriusque verbi & etymi distinctione explicari possint, huius capituli calci adscribemus, magnum operæ pretium ad certum rerum ipsarum examen futura. Sed iam his ita definitis ac diductis qualis quàmque multiplex visionum obseruetur materia differendum est.

Videntur igitur res quæ corpore coloreq; prædita sunt, & corporis sensibus obiciuntur, verum eiusmodi spectaculum vel ex communi & consuetâ rerum naturæ efficientia, vel ex singulari Dei exemplo editur. Ex hoc posteriori genere

ראה
מראה
חזה
מחזה
חזון
חזיון

Gen. 15, 17. illud est: Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit cibus
 22 nus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas. Ita factum est, ut
 Mat. 14, 26. in modo magis quam in re ipsa miraculum spectetur. Ad hoc etiam genus illa re-
 22 ferri possunt. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare.
 Mat. 27. Et videntes eum ambulantem super mare, turbati sunt dicentes: quia phantaf-
 22 ma est. Et pre timore clamauerunt. Statimq; Iesus lacutus est eis, dicens: Habete
 Mat. 28. fiduciam: Ego sum, Nolite timere. & Multa corpora sanctorum qui dormie-
 22 rant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, vene-
 runt in sanctam ciuitate, & apparuerunt multis. & Ecce Iesus occurrit illis, di-
 22 cens: Auete: Illa autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum.

Sed & illud mirum est, eandem rem non uni tantum, sed etiam duobus visam
 & iam antea cognitam: non tamen agnosci, quod singulari sensus impedimento
 ad eandem rem dissimulandam effecto tribui conuenit. Namque duo ex discipu-
 lis in media luce, cum iter in Emaunta castellum facerent: nec via ignari, nec
 temporis, nec loci quo peruentum fuit: imprudentes tamen Iesum comitati, &
 vident, & audiunt, & rogant, & rogati respondent: nec vero antea agnoscunt,
 Luc. 24. quam sese illis patefacere iuuet. Et factum est dum fabularentur, & secum quere-
 22 rent: & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis: oculi autem eorum tenebantur
 Act. 13. ne eum agnoscerent. Ita etiam Petrus & caligas sibi indidit, & pallium impo-
 22 suit, & catenas ex brachijs decedentes sensit: atque lumine diuinitus collustran-
 22 te vidit, & è carcere egressus Angelum ducem secutus, portam ferream castro-
 22 rum ultrò patefcentem ingressus, tamen admiratione affectus, rem non vere ge-
 22 ri, sed interna visione ostendi arbitratur, virtute nimirum diuina communem
 22 viri sensum ad eiusmodi cogitationem diuertente: Donec processerunt vicum
 22 vnum, & continuo discessit Angelus ab eo, & Petrus ad se reuersus, dixit: Nunc
 22 scio verè quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis,
 22 & de omni expectatione plebis Iudeorum.

Rem verò supra commune & vsitatum natura propria exemplum in specie
 auctam atque amplificatam communi spectantium sensui conspici, ita ut immu-
 tatio non in sensum, sed in rem ipsam cadat, sepius edocti sumus. Quippe Mosi
 ex colloquio & consuetudine numinis facies in cornuum ignitorum siue radio-
 rum imaginem coruscans praeitebat: ita ut non possent intendere filij Israel in-
 Luc. 9. faciem illius. Et Iesu in monte transfigurati facta est species vultus eius altera,
 Act. 6. & vestitus eius albus & refulgens. & Stephanum intuiti omnes qui sedebant
 22 in concilio viderunt faciem eius tanquam faciem Angeli.

Prioris verò generis quo res natura constans certa eo quo obiicitur modo vi-
 detur & cognoscitur: quoniam nullum singulare miraculum adnotatur, prater
 Deut. 34. vnum aut alterum exemplum, cetera supernacanea censemus. Ascendit ergo Mo-
 22 ses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga contra Ieri-
 22 cho: ostenditq; ei Dominus omnem terram Galaad vsque Dan, & vniuersum
 22 Nephthali, terramq; Ephraim & Manasse, & omnem terram vsque ad mare
 22 nouissimum, & australem partem, & latitudinem campi Iericho ciuitatis pal-
 22 marum vsque Segor. Dixitque Dominus ad eum, Hac est terra pro qua iurauì
 22 Abraham Isaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis,
 Ierem. 18. & non transibis ad illam. & Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino,
 22 dicens: Surge, & descende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et descendi
 in do-

in domum figuli, & ecce, ipse faciebat opus super rotam. Et dissipatum est vas ce quod ipse faciebat e luto manibus suis: conuersusq; fecit illud vas alterum, sicut ce placuerat in oculis eius ut faceret. & illud, Factum est autem cum exissent sa- 1 Reg. 8. cerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum Domini, & non poterant sacer- ce dotes stare & ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria Domini do- ce mum Domini. Tunc ait Salomon: Dominus dixit ut habitaret in nebula. Ac de ce prima visionum materia in speciem hæc nobis indicat a sufficiant.

Secundum genus illud obseruauimus, quo res qua natura sua incorporea ac pura est, mereq; spiritu definitur, corpoream aliquam speciem diuina efficiencia imitatur, qua sese humanis sensibus videndam audiendamq; præbeat, nec huma- nis modo, sed brutorum ac iumentorum etiam obiectet oculis. Huius generis illa exempla sunt. Cum inuenisset eam Angelus Domini iuxta fontem aquæ in so- Gen. 16. litudine qua est in via Sur in deserto, dixit ad illam: Agar, ancilla Sarai, unde venis? & quo vadis? Quæ respondit: A facie Sarai domina mea ego fugio. Di- xitq; ei Angelus Domini, Reuerte ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius. Et rursum: Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, & non nu- merabitur præ multitudinem. Ac deinceps: Ecce, ait, concepisti, & paries filium, vocabisq; nomen eius Ismaël, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum: & erit regione vniuersorum fratrum suorum figet tentoria. Vocauit autem Agar no- men Domini qui loquebatur ad eam, Tu Deus qui vidisti me: Dixit enim, Pro- ce fecto hic vidi posteriora videntis me. & Postquam verò nonaginta & nouem Gen. 17. annorum esse cæperat, apparuit ei Dominus, dixitq; ad eum: Ego Deus omni- potens: Ambula coram me, & esto perfectus. Ponamq; fædus meum inter me & te: & multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem, Dixitq; ei Deus: Ego sum, & ponam pactum meum tecum. Erisq; pater multarum gen- tium. Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamq; te crescere vehementis- sime, & ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fædere sempiterno, ut sim Deus tuus, & seminis tui post te. Daboq; tibi & seminæ tuo post te terram peregrinationis tuæ, omnem terram Canaan in possessionem æter- nam, erog; Deus eorum. Dixitq; iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, & genus tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum quod obseruabis inter me & vos, & semen tuum post te. Circūcidetur ex vobis omne masculinum, & circūcidetis carnem præputij vestri, ut sit in si- gnum fæderis inter me & vos. Infans octo dierum circūcidetur in vobis. Om- ne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus quàm emptitiuus cir- cūcidetur, & quicumque non fuerit de stirpe vestra. Eritq; pactum meum in car- ne vestra in fædus æternum. Masculus cuius præputij caro circūcisa non fue- rit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Dixit quoque Deus ad Abraham, Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram. Et benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium cui benedicurus sum. Eritq; in na- tiones, & reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciem suam, & risit in corde suo, dicens: Putasne centenario nascetur filius? & Sara nonagena- ria pariet? Dixitq; ad Deum: Vtinam Hismaël uiuat coram te. Et ait Deus ad

- 22 Abraham. Sara uxor tua pariet tibi filium, uocabisq; nomen eius Isaac, & con-
 23 stituam pactum meum illi in fœdus sempiternum, & semini eius post eum. Super
 24 Hisrahel quoque exaudiui te. Ecce benedicam ei, & augebo & multiplicabo eum
 25 valde. Duodecim duces generabit, & faciam illum crescere in gentem magnam.
 26 Pactum uero meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in an-
 27 no altero. Cumq; finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus ad Abraham.
 Gen. 18. Et apparuit ei Dominus in conualle Mamre. & quæ tota illa historia uisa &
 28 audit a factisq; commemorantur, donec, Abiit Dominus postquam cessauit loqui
 Gen. 32. ad Abraham, & ille reuersus est ad locum suum. & Isaac autem abiit in ui-
 29 nere quod cæperat. fueruntq; ei obuiam Angeli Dei, quos cum uidisset, ait: Castra
 Ibid. Dei sunt hæc. Et appellauit nomen loci illius Manaim, id est, Castra. Cum eodem
 30 etiam Iacobo uir luctabatur usque mane. Qui cum uideret quod eum superare
 31 non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. Dixitq; ad eum, Di-
 32 mitte me, iam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixe-
 33 ris mihi. Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit, Iacob. At ille, Nequaquam
 34 inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israël: quoniam si contra Deum for-
 35 tis fuisti, quanto magis contra homines preualebis? Interrogauit eum Iacob:
 36 Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit: Cur queris nomen meum? Et bene-
 37 dixit ei in eodem loco. Vocauitq; Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi
 38 Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.
 Num. 22. Et cernens asina Angelum stantem in uia euaginato gladio, auertit se de iui-
 39 nere, & ibat per agrum. Quam cum uerberaret Balaam, & uellet ad semitam
 40 reducere, stetit Angelus in angustiis duarum maceriarum, quibus uinea cinge-
 41 bantur. Quem uidens asina, iunxit se parieti, & attriuit sedentis pedem. At ille
 42 iterum uerberabat eam: & nihilominus Angelus ad locum angustum transiens,
 43 ubi neque ad dextram nec ad sinistram poterat deuari, obuius stetit. Cumq; ui-
 44 dissest asina stantem Angelum, concidit sub pedibus sedentis. Qui iratus, uehe-
 45 mentius cadebat fuste latera eius. Aperuitq; Dominus os asina, & locuta est,
 46 Quid feci tibi? cur percutis me ecce iam tertio? Respondit Balaam, Quia comme-
 47 ruisti, & illuisti mihi: utinam haberem gladium ut te percuterem. Dixit asina,
 48 Nonne animal tuum sum, cui semper insidere consueuisti usque in presentem
 49 diem? Dic quid simile unquam fecerim tibi? At ille ait, Numquam. Protinus
 50 aperuit Dominus oculos Balaam, & uidit Angelum stantem in uia euaginato
 51 gladio, adorauitq; eum pronus in terram. Cui Angelus, Cur, inquit, tertio uer-
 52 beras asinam tuam? Ego ueni ut aduersarer tibi, quia peruersa est uia tua, mihi-
 53 que contraria. Et nisi asina declinasset de uia, dans locum resistenti, te occidif-
 54 sem, & illa uiueret. Dixitq; Balaam, Peccauit, nesciens quod tu stares contra me:
 55 & nunc, si displicet tibi ut uadam, reuertar. Ait Angelus, Vade cum istis, &
 56 caue ne aliud quam præcepero tibi loquaris. Iuit igitur cum principibus. &
 Iosue 5. Cum autem esset Iosue in agro urbis Iericho, leuauit oculos, & uidit virum
 57 stantem contra se, euaginatam tenentem gladium, perrexitq; ad eum, & ait: No-
 58 ster es, an aduersariorum? Qui respondit, Nequaquam sed sum princeps exerci-
 59 tus Domini, & nunc uenio. Cecidit Iosue pronus in terram, & adorans ait,
 60 Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Solue, inquit, calceamentum
 61 tuum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, sanctus est. &
 I. dic. 13. Erat autem quidam uir de Saraa & de stirpe Dan nomine Manue, habes uxo-
 62 res

rem sterilem. Cui apparuit Angelus Domini, &c. Paulo post: Quæ cum venisset ad maritum suum, dixit ei, Vir Dei venit ad me, habens vultum angelicum, terribilis nimis. Ac deinceps: Oravit itaque Manue Dominum, & ait: Obsecro Domine, ut vir Dei quem misisti, veniat iterum, & doceat nos quid debeamus facere de puero qui nasciturus est. Et exaudiuit Dominus deprecantem Manue, & apparuit rursum Angelus Domini uxori eius sedenti in agro. Manue autem maritus eius non erat cum ea. Quæ cum vidisset Angelum, festinauit, & cucurrit ad virum suum, nunciauitq; ei, dicens: Ecce apparuit mihi vir quem antea videram. Qui surrexit, & secutus est uxorem suam: veniensq; ad virum, dicit ei, Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit: Ego sum.

Dauidi quoque regi Angelus diuina sententia minister & satelles iuxta aream Areuna Iebusai visus est. Dixitque Dauid ad Dominum cum vidisset Angelum cadentem populum, Ego sum, &c. 2. Sam. 14.

Eliam quoque in genista umbra dormientem Angelus tetigit, & dixit illi, Surge, comede. Respexit, Et ecce ad caput suum subcinericius panis, & vas aquæ. Comedit ergo & bibit, & rursum obdormiuit. Reuersusq; est Angelus Domini secundo, & tetigit eum: dixitq; illi, Surge, comede, grandis enim tibi restat via. 1. Reg. 19.

Et apud Daniele Balihafari regi digiti conspecti narrantur quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulae regie, & rex adspiciebat articulos manus scribentis. Atque huiusmodi visio mixta censenda est, quippe qua & spiritus sub humanae manus forma visus, & nota quod in pariete deinceps hæseret, naturalem & propriam imaginem & regi, & magis, & aulicis, multisq; aliis spectata sunt, eademq; tantum Danieli perlecta ac declarata. Namque proloquens rex, ait sapientibus Babylonis: Quicumque legerit scripturam hanc, & interpretationem eius manifestam mihi fecerit, purpura vestietur, & torquem aureum habebit in collo, & tertius in regno meo erit. Et idem Daniel Die, inquit, vicesima quarta mensis primi eram iuxta fluuium magnum, qui est Tigris, & leuaui oculos meos, & vidi: & ecce vir vnus vestitus lineis, & renes eius accincti auro obrizo, & corpus eius quasi chrysolithus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius vt lampas ardens: & brachia eius, & quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species aris candentis: & vox sermonum eius vt vox multitudinis. Vidi autem ego Daniel solus visionem. Porro viri qui erant mecum, non viderunt, sed terror nimis irruit super eos, & fugerunt in absconditum. Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc: & non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium. Et audivi vocem sermonum eius: & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebat terra. Idem etiam ait: Adhuc me loquente in oratione mea, Ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, cito volans, tetigit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq; Daniel, nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres. Dan. 10.

Noui verò Testamenti etate Spiritus sanctus Iohanni in columba specie visus, & vox calitus facta, eidem audita est, naturaliq; percepta aurium sensu. Dan. 9.

Zachariæ quoque Angelus visus, & Mariæ virginis idem nuncius missus Gabriel. Et pastoribus qui in Bethlebemitico agro erant vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce Angelus Domini sterit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Math. 21.

Ange-

Angelus, Nolite timere: Ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum, Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in presepio. Et subito facta est cum Angelo multitudo militia celestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est ut discesserunt ab eis Angeli in calum, passores loquebantur ad inuicem, Transeamus, &c.

Lucæ 9. Tribus etiam Iesu Christi discipulis ac testibus, Petro, Ioanni, & Iacobo, duo viri visi sunt in monte, & cum illo colloquentes auditi. Erant autem Moyses

Lucæ 14. & Elias visi in maiestate, & dicebant excessum eius quem completurus erat in Ierusalem. Pluribus etiam mulieribus quæ Iesu sepulchrum inuiserant, admirantibus: Ecce duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas: Quid queritis viventem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilea esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & die tertia resurgere. Et recordata sunt verborum eius. Et regressa à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus. Erat autem Maria Magdalena, & Iohanna, & Maria Iacobi, & cetera quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.

Matth. 28. Et Maria Magdalena & eiusdem nominis alteri Angelus Domini, visus respondensque dixit: Nolite timere vos, scio enim quod Iesum qui crucifixus est queritis. Non est hic, Surrexit enim sicut dixit. Venite & videte locum ubi positus erat Dominus. Idem vero Angelus custodibus perterritis timorem ad animi

A& 9. usque deliquium effecerat, vestimentorum videlicet præstantissimo candore, & terræ consecuto illius aduentum tremore. Paulus quoque sibi Christum visum auditumque coram Agrippa rege narrat, tantaque in luce conspectum, ut omnes in terram decidissent. In medio vero mari, atque in magno tempestatum discrimine idem Apostolus ait: Adstitit mihi hac nocte Angelus Dei, cuius sum ego,

A& 17. & cui deseruio, dicens: Ne timeas Paule, Cesari oportet te assistere. Et ecce donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum. Mosis autem in Sina Angelum Domini in flamma ignis visum Diuus declarauit & confirmauit Stephanus.

A& 10. Cornelius Romanus Centurio vidit in visu manifestè, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli. At ille intuens eum, timore correptus dixit: Quis es Domine? Dixit autem illi, Orationes tuæ & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem quendam qui cognominatur Petrus. Hic hospitat ut apud Simonem quendam coriarium, cuius est domus iuxta mare. hic dicet tibi quid te oporteat facere. Et cum discessisset Angelus qui loquebatur illi, vocauit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum ex his qui illi parebant. Quibus

A& 11. cum narrasset omnia, misit illos in Ioppen. Petro in carcere Angelum liberatorem, quemadmodum videre contigerit, iam antea diserebamus, mixta enim actio illa fuit.

In tertio autem visionum genere ea omnia ponimus quæ non corporeis coloribus aut imaginibus hominis videntis sensu spectantur, sed interna animi contemplatione cognoscuntur: atque aliud quippiam vel significant, vel portendunt, & indicant siue ea eodem ipso tempore alias gerantur, siue ad præteritum referenda.

renda sint tempus: vel, quod frequentius obseruatur, in futurum expectanda. Quorum exiit vel finis & perfectio vel externis ac naturalibus rebus aut spiritualibus exemplis edendis demum absoluatur. Ita ut res ipse ostēsa intra animi cognitionem, diuina efficientia consistat, & animi impulsus atque illustratio ad eandem auctoritatem referatur.

At qui siue ea sanctis uiris per somnium, siue uigilantibus uisuntur, cum uere diuina sint, pariter uera ac certa creduntur, atque utroque modo ipsam contemplantis mentem efficaci impulsu ac doctrina afficiunt. Huius uero rationis ea, quas subiungemus, forma fuerunt.

Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod ^{1 Reg. 1.} vis ut dem tibi. Et ait Salomon: Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam, sicut ambulauit in conspectu tuo in ueritate & iustitia, & recto corde tecum. Custodisti ei misericordiam tuam gradem, & dedisti ei filium sedentem super thronum eius, sicut est hodie. Et nunc Domine Deus tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo. Ego autem sum puer paruulus, & ignorans ingressum & introitum meum. Et seruus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest pro multitudinis. Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. Quis enim potest iudicare populum istum, populū tuum hunc multum? Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiusmodi rem. Et dixit Dominus Salomoni, Quia postulasti uerbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendū iudicium: Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus. Si autem ambulaueris in uis meis, & custodieris precepta mea, & mandata mea, sicut ambulauit pater tuus, longos faciam dies tuos. Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium.

Factum est autem cum perfecisset Salomon edificium domus Domini, & edificium regis, & omne quod optauerat & uoluerat facere, apparuit ei Dominus ^{1 Reg. 9.} secundo, sicut apparuerat ei in Gabaon. Dixitq; Dominus ad eum, Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam quam deprecatus es coram me: Sanctificauimus domum hanc quam adificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum. ^{1 Reg. 11.} Erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus.

Et Micheas: Vidi cunctum Israël dispersum in montibus quasi oues non habentes pastorem. Et ait Dominus: Non habent isti Dominum, Reuertatur unusquisque in domum suam in pace. & paulo post: Vidi, inquit, Dominum ^{2 Paral. 18.} sedentem super solium suum, & omnem exercitum cali assistentem ei à dextris & à sinistris. Et ait Dominus: Quis decipiet Achab regem Israël, ut ascendat, & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus uerba huiusmodi, & alius aliter. Egredius est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Et dixit Dominus: Decipies, & præualebis. Egredere, & fac ita.

Cumque orasset Eliseus, ait: Domine aperi oculos pueri huius ut uideat. Et ^{1 Reg. 6.} aperuit

aperuit Dominus oculos pueri, & vidit. Et ecce, mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisei.

4. Reg. 8.

Dixitq̄. Eliseus: Vade, dic ei, Sanaberis, porrò ostendit mihi Dominus quia morte morietur. Stetitq̄. cum eo, & cōturbatus est vsque ad suffusionem vultus. Fleuitq̄. vir Dei. Cui Hazael ait: Quare dominus meus flei? At ille dixit: Quia scio quæ facturus sis filiis Israël mala. Ciuitates eorū munitas igne succendes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorū elides, & pragnātes diuides.

Isaiz 1.

Verbum quod vidit Isaias filius Amos super Iudam & Ierusalem. Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exiit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Et indicabit gentes, & arguet populos multos: & constabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.

Isaiz 6.

In anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum: & ea quæ sub ipso erant, replebant templum. Seraphim stabant super illud, sex ala vni, & sex ala alteri. Duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus sanctus sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Et commota sunt superliminaria cardinum à voce clamantis, & domus repleta est fumo. Et dixi, Va mihi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem Dominum exercituum vidi oculis meis. Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari: & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Et audiui vocem Domini dicentis, Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere.

2. Par. 20.

Erat autem Iahhaziel filius Zacharie, filij Banaiæ, filij Iehiel, filij Mathaniae, Leuites de filijs Hasaph, super quem factus est spiritus Domini in medio turbae, & ait: Attendite omnis Iuda, & qui habitatis in Ierusalem, & tu rex Iosaphat: Hæc dicit Dominus vobis, Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem: Non est enim vestra pugna, sed Dei. Cras descendetis contra eos: ascensuri enim sunt per cliuum nomine Sis, & inuenietis illos in summitate torrentis, qui est contra solitudinem Ieruel.

Ierem. 1.

Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Quid tu vides Ieremia? Et dixi, Virgam vigilantem ego video. Et dixit Dominus ad me, Bene vidiſti: quia vigilabo ego super verbo meo vt faciam illud. Et factum est verbum Domini ad me secundo, dicens: Quid tu vides? Et dixi, Ollam succensam ego video, & facies eius à facie Aquilonis. Et dixit Dominus ad me, Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ. quia ecce ego conuocabo omnes cognationes regionum Aquilonis, ait Dominus: & venient, & ponet vnusquisque solium suum in introitu portarum Ierusalem, & super omnes muros eius in circuitu, & super vniuersas vrbes Iuda. Et loquar iudicia mea cum eis super omnem malitiam eorum qui dereliquerunt me, & libauerunt diis alienis, & adorauerunt opus manuum suarum.

Osten-

Ostendit mihi Dominus: & ecce duo calathi pleni ficis, positi ante templum ^{Ierem. 24.}
 Domini, postquam transtulit Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium
 Ioachim regem Iuda, & principes eius, & fabrum, & inclusorem de Ierusalem,
 & adduxit eos in Babylonem. Calathus vnus ficus bonas habebat nimis: vt so-
 lent ficus esse primi temporis. Et calathus vnus ficus habebat malas nimis, quæ
 comedi non poterant, eo quod essent male. Et dixit Dominus ad me, Quid tu vi-
 des Ieremia? Et dixi, Ficus, ficus bonas, bonas valde: & malas, malas valde, quæ
 comedi non possunt, eo quod sint mala. Et factum est verbum Domini ad me, di-
 cens: Hæc dicit Dominus Deus Israel, sicut ficus hæc bonæ, sic cognoscam transmi-
 grationem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldeorum, in bonum, & po-
 nam oculos meos super eos ad placandum: & reducam eos in terram hanc, & adi-
 ficabo eos, & non destruiam: & plantabo eos, & non euellam.

Quid igitur? Vidi ipsos pauidos & terga vertentes, sortes eorum casos: fuge- ^{Ierem. 46.}
 runt conciti, nec respexerunt. Terror undique, ait Dominus: Non fugiet velox,
 nec saluari se putet fortis. Ad Aquilonem iuxta flumen Euphratem victi sunt,
 & ruerunt. Quis est iste qui quasi flumen ascendit, & veluti fluuiorum intume-
 scunt gurgites eius? Aegyptus fluminis instar ascendit, & velut flumina moue-
 buntur fluctus eius, & dicit: Ascendens operiam terram, perdam ciuitatem,
 & habitatores eius.

Primum, secundum, ac tertium Ezechielis vaticiniij capita abstrusarum vi- <sup>Ezech. 1, 2,
& 3.</sup>
 sionum narratione serè consumuntur. Cuius duplicem significationem admira-
 mur, alteram edendarum in publicum, alteram verò occultarum, ac spiritu præ-
 ditis cognoscendarum rerum.

Et cecidit super me manus Domini Dei, & vidi: Et ecce similitudo quasi aspe- ^{Ezech. 8.}
 ctus ignis: ab aspectu lumborum eius & deorsum ignis: & à lumbis eius, & sur-
 sum, quasi aspectus splendoris, vt visio electri. Et emissa similitudo manus ap-
 prehendit me in cincto capitis mei: & eleuauit me spiritus inter calum &
 terram, & adduxit me in Ierusalem in visione Dei, iuxta ostium interius quod
 respiciebat ad Aquilonem, vbi erat statutum idolum zeli ad prouocandum emu-
 lationem. Et ecce ibi gloria Dei Israel, secundum visionem quam videram in
 campo. Et dixit ad me, Fili hominis leua oculos tuos ad viam Aquilonis. Et
 leuaui oculos meos ad viam Aquilonis: & ecce ab Aquilone porta altaris ido-
 lum zeli in ipso introitu. Et dixit ad me: Fili hominis, putasne videas tu quid
 isti faciunt, abominations magnas quas domus Israel facit hic, vt procul rece-
 dam à sanctuario meo? & adhuc conuersus videbis abominations maiores. Et
 introduxit me ad ostium atrij, & vidi: & ecce foramen vnum in pariete. Et di-
 xit ad me: Fili hominis fode parietem. Et cum perfodissem parietem, apparuit
 ostium vnum. Et dixit ad me: Ingredere, & vide abominations pessimas quas
 isti faciunt hic. Et ingressus vidi, & ecce omnis similitudo reptilium & anima-
 lium abominatio, & vniuersa idola domus Israel depicta erant in pariete in cir-
 cuitu per totum. Et septuaginta viri de senioribus domus Israel, & Iezonias fi-
 lius Saphan stabat in medio eorum, stantium ante picturas: & vnusquisque ha-
 bebatur thuribulum in manu sua: & vapor nebule de thure consurgebat. Et dixit
 ad me, Certe vides fili hominis quæ seniores domus Israel faciunt in tenebris,
 vnusquisque in abscondito cubilis sui. Dicunt enim, Non videt Dominus nos,
 Dereliquit Dominus terram. Et dixit ad me, Adhuc conuersus videbis abomi-
 natio-

22 nationes maiores quas isti faciunt. Et introduxit me per ostium portæ domus
 23 Domini, quod respiciebat ad Aquilonem: & ecce ibi mulieres sedebant plan-
 24 gentes Adonidem. Et dixit ad me, Certè vidisti fili hominis, Adhuc conuersus
 25 videbis abominationes maiores his. Et introduxit me in atrium domus Domini
 26 interius: & ecce in ostio templi Domini inter vestibulum & altare quasi vigin-
 27 tiquinque viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem:
 28 & adorabant ad ortum Solis. Et dixit ad me, Certè vidisti, fili hominis: Nūquid
 29 leue est hoc domui Iuda, vt facerent abominationes istas, quas fecerunt hic, quia
 30 replentes terram iniquitate, conuersi sunt ad irridandum me? Et ecce applicant
 31 ramum ad nares suas. Ergo & ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec
 32 miserebor: & cum clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos.

Ezech. 9,
10, & 11.

Nonnum quoque, decimum & undecimum Ezechielis caput huiusmodi spe-
 tris plena sunt.

Ezech. 37.

Et facta est super me manus Domini, & eduxit me in spiritu Domini: & di-
 31 misit me in medio campi qui erat plenus ossibus, & circumduxit me per ea in gy-
 32 ro. Erant autem multa valde super faciem campi, siccaq; vehementer. Et dixit
 33 ad me, Fili hominis putasne viuent ossa ista? Et dixi, Domine Deus tu nosti. Et
 34 dixit ad me, Vaticinare de ossibus istis, & dices eis, Ossa arida audite verbum
 35 Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his, Ecce ego intromittam in vos spi-
 36 ritum, & viuetis. & dabo super vos nervos, & succrescere faciam super vos car-
 37 nes, & superextendam in vobis cutem, & dabo vobis spiritum, & viuetis: &
 38 scietis quia ego Dominus.

Ezech. 40,
41, 42, 43.

In vicesimo anno transmigrationis admirandam noui templi structuram sibi
 ostensam, atque certis significationibus indicatam ait idem Vates. Idq; visum
 totis ferè quatuor capitibus narrat, nonnullis verò consecutis, quantum fas
 tunc fuerat, enarrat.

Amos 7.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus, & ecce fector locusta in principio germi-
 31 nantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionem gregis. Et factum est,
 32 cum consummasset comedere herbam terræ, & dixi, Domine Deus propitius esto
 33 obsecro: Quis suscitabit Iacob quia paruulus est? Misertus est autem Dominus
 34 super hoc: Non erit, dicit Dominus. Hæc ostendit mihi Dominus Deus: & ecce
 35 vocabat iudicium ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abyssum multam, &
 36 comedit simul partem. Et dixi, Domine Deus quiesce obsecro. Quis suscitabit Ia-
 37 cob quia paruulus est? Misertus est Dominus super hoc: Sed & istud non erit, di-
 38 cit Dominus Deus. Hæc ostendit mihi Dominus: Et ecce Dominus stans super
 39 murum litum, & in manu eius trulla cementarij. Et dixit Dominus ad me, Quid
 40 tu vides Amos? Et dixi, Trullam cementarij. Et dixit Dominus: Ecce ego po-
 41 nam trullam in medio populi mei Israël: nõ adiciam ultra superinducere eum.
 42 & demolientur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur.

Amos 8.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus: Et ecce vncinus pomorum. Et dixit, Quid
 31 tu vides Amos? Et dixi, Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me, Venit
 32 finis super populum meum Israel: non adiciam ultra vt pertranscam eum. Et
 33 stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus. Multi morientur
 34 in omni loco, proicietur silentium.

Abd. 1.

Viso Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus ad Edom, Auditum audiuiimus à
 31 Domino, & legatū ad gētes misit: Surgite, & cāsurgamus aduersus eū in præliū.

Onus

Onus Ninive. Liber visionis Nahum Elcesai. Deus emulatoꝝ, & vlciscens Dominus, vlciscens Dominus & habens furorem, vlciscens Dominus in hoſtes suos, & irascens ipse inimicis suis. Dominus patiens, & magnus fortitudine, & mundans non faciet innocentem. Dominus in tempestate & turbine via eius, & nebula pulvis pedum eius. Increpans mare, & exsiccans illud: & omnia flumina ad desertum deducens. Infirmatus est Baſan, & Carmelus, & flos Libani elanguit. Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt. & contremuit terra a facie eius, & orbis, & omnes habitantes in eo. Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in ira furoris eius? Indignatio eius effusa est vt ignis, & petrae dissoluta sunt ab eo. Tunc Danieli mysterium per visionem nocte reuelatum est. Et benedixit Daniel Deum celi, & locutus, ait: Sit nomen Dei benedictum a seculo & vsque in seculum: quia sapientia & fortitudo eius sunt: & ipse mutat tempora & etates, transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.

Anno tertio regni Balsasar, &c. Totum caput visorum narratione constat. Dan. 8.

Expectati Christi promissio arcano visu & alloquio Danieli repetita est. Ad huc me loquente in oratione, Ecce vir Gabriel, quem videram in visione a principio cito volans, tetigit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq;: Daniel: Nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo tuus: ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu ergo animaduerte sermonem, & intellige visionem. Ibid. 9.

Eliphaz quoque Themanites iudicij diuini rationem nocturno viso se fuisse edoctum ait: Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue: suscepit auris mea venas susurri eius. In horrore visionis nocturnae, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me & tremor: & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cum spiritus me presente transiret, inhorruerunt pili carnis meae. Stetit quidam, cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocem quasi aure lenis audiui. Iob 4.

Sublimius vero aliquid visiones, reuelationes, ac raptus, & magis ad suam ipsius informationem pertinentes censi possunt, quae Paulus sibi contigisse narrat. Veniam autem ad visiones & reuelationes Domini, Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium caelum. Et scio huiusmodi hominem siue in corpore, siue extra corpus, nescio: Deus scit, Quoniam raptus est in paradysum, & audiuit arcana verba quae non licet homini loqui. 2. Cor. 12.

Atq; illud etiam maximi plenum mysterij est, quod idem Apostolus gratulandus confitetur: Cum autem placuit ei qui me segregauit ex utero matris meae, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me. Id autem effectum intelligimus spiritu sapientiae & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis vestri, vt sciatis quid sit spes vocationis eius: & quae diuitiae gloriae hereditatis eius in sanctis. Et quae sit supereminens magnitudo virtutis eius in nos qui credimus secundum operationem potentiae virtutis eius. Galat. 1. Ephes. 1.

Iosepho de dimittenda Maria sponsa sibi cogitanti, Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Ioseph fili Dauid, Noli timere accipere Ma-

- riam coniungem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet
 autem Filium, & vocabis nomen eius Iesum. Ipse enim saluum faciet populum
 suum à peccatis eorum. Eidem iterum de traducendo in Aegyptum, atq; rursus
 de reducendo puero in Iudæam per quietem angelico mādato imperatū legimus.
- Mat. 2.
- AA. 9. Anania in visu Dominus dixit: Anania, Et ille ait, Ecce ego Domine. &
 Dominus ad eum, Surge, & vade in vicum qui vocatur Rectus: & quare in do-
 mo Iudæ Saulum nomine Tarsensem, ecce enim orat. (Et vidit virum Ananiam
 nomine introeuntem, & imponentem sibi manus ut visum recipiat.) Respondit
 autem Ananias, Domine audiui à multis de viro hoc, quanta mala fecerit san-
 ctus tuis in Ierusalem: & hic habet potestatem à principibus sacerdotum alligadi
 omnes qui inuocant nomen tuū. Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam
 vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus, &
 filiis Israel. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.
- AA. 10. Symbolica verò ac mysteriis illustris Petro obiecta est tela, super quem cecidit
 mentis excessus. Et vidit calum apertum, & descendens vas quoddam velut lin-
 teum magnum, quatuor iniis submitti de calo in terram, in quo erant omnia
 quadrupedia & serpentina terræ, & volatilia celi. Et facta est vox ad eum, Sur-
 ge Petre, occide & manduca. Ait autem Petrus, Absit Domine, quia numquam
 manducaui omne commune aut immundum. Et vox iterum secundo ad eum,
 Quod Deus purificauit tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter-
 & statim receptum est vas in calum.
- AA. 16. Visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat, stans & depre-
 cans eum, & dicens: Transiens in Macedoniam adiuua nos.
- AA. 18. Dixit autem Dominus per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne
 taceas, propter quod ego sum tecum, & nemo apponetur tibi, ut noceat te: qua-
 niam populus est mihi multus in hac ciuitate.
- AA. 22. Idem verò Paulus de muneris sibi iniuncti ratione verba faciens: Factum
 est, inquit, reuertenti mihi in Ierusalem, & oranti in templo, fieri me in stupore
 mentis, & videre illum dicentem mihi: Festina, & exi velociter ex Ierusalem,
 quoniam non recipient testimonium tuum de me.
- Tota verò libri Apocalypsis à Iohanne Euangelista conscripti ratio & sum-
 ma omnis non modo visione desiniendam, sed arcanorum verborum atque argu-
 mentorum ponderibus expendendam adorare magis mortalibus, quam pro pri-
 uato sensu exponere conuenit. Quippe quam ad testimonium Iesu Christi perti-
 nere, idem qui dictauerat spiritus, indicauit. Apocalypsis Iesu Christi quam de-
 dit illi Deus palam facere seruis suis quæ oportet fieri cito. Et significauit mit-
 tens per Angelum suum seruo suo Iohanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei,
 & TESTIMONIVM IESV CHRISTI quæcunque vidit.
- Huiusmodi verò visiones varios in iis quibus obiecta sunt affectus consecu-
 tos obseruauimus: nam Daniele à visione in morbum incidisse, atque diutius
 de interpretatione laborasse legimus. Et ego Daniel langui & ægrotavi per dies:
 Cumq; surrexisset, faciebam opera regis, & stupebam ad visionem, & non erat
 qui interpretaretur. Et Paulus ad Hanania vsque accessum visu priuatus man-
 sit. Iosephum verò & alios multo robustiores post visa euasisse nouimus. Ut Ie-
 saiam, qui cum dixisset: Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum, &
 in medio populi pollutus labia habentis ego habito: Gregè Dominum exercituum
 vidi

vidi oculis meis. Et volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur. Et audiui vocem Domini, dicentis: Quem mittam? aut quis ibit nobis? Et dixi: Ecce ego, mitte me. & Nolite timere vos, scio enim quod Iesum qui crucifixus est, queritis. Non est hic, Surrexit enim sicut dixit. Venite & videte locum ubi positus erat Dominus. Et cito euntes, dicite discipulis eius: quia surrexit, & ecce pracedet vos in Galileam, ibi eum videbitis: ecce pradixi vobis. & Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Iohannem. Namque taciturnitatis infirmitas non ex visionis efficientia, sed in hesitationis penam ad tempus illi viro accidit. Pro eo, inquit Angelus, quod non credidisti verbis meis, qua implebuntur in tempore suo. & Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris eius: & regnabit in demo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Et Galilæa mulieres visis Angelis, cum timerent, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas [Angeli] Quid queritis uiuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, & crucifigi, & tertia die resurgere. Et recordata sunt verborum eius. Et regressæ à monumento, nunciauerunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus.

Quis verò, qualis, & quantus visionum præcipuus finis: qua, inquam, causa maxima fuerit, à diuino Spiritu per Psaltem declarata fuit. Atque ad huiusmodi causam omnis in hac re ratio, animique cogitatio appellenda est iis qui non in ipsis mysteriorum foribus herere studeant.

Beatus populus qui scit iubilationem: Dominus in lumine vultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, & in iustitia tua exaltabuntur. Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum. Quia Domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, Posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea. Inueni David seruum meum: oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis non apponet nocere ei. Et concidam à facie ipsius inimicos eius: & odientes cum in fugam conuertam. Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso: & in nomine meo exaltabitur cornu eius: Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse inuocabit me, Pater meus es tu: Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum: excelsum præ regibus terre. In aeternum seruabo illi misericordiam meam: & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius: & thronum eius sicut dies cæli.

Existere autem possunt rerum occasiones atque importunitates temporum, cum vel hominum simulatione & fraude ac dolo, vel hostis publici opera & instinctu vel excogitentur ambitiose, vel insania quapiam proprii sceleris ementita visionum offerantur spectra. Quorum exempla olim non defuisse ex illa Ezechielis

Ezech. 12. *chielis prædictione in promptu est arguere. Non erit ultra omnis visio cassa, neque divinatio ambigua in medio filiorum Israel: quia ego Dominus loquar, & quodcumque locutus fuero verbum, & fiet. Non prolongabitur amplius, sed in diebus vestris, domus exasperans, loquar verbum, & faciam illud, dicit Dominus Deus.*

VERBORVM EXAMEN.

DVO frequentissima exemplaria verba à diuini spiritus ministris in visione ratione vsurpantur voce varia, atque significandi modo nonnihil distantia. Alterum est **RAAH**, quod externo corporis sensui plerumque conuenit: indeq; ad animum persæpe transfertur. Eius verò vsus præcipuus est, cum vel res ipsæ spectantur præsentibus, vel absentes diuinæ virtutis efficientia non secus cognoscuntur: atque si coram vel adstant, vel agerentur. Ab huius vocis etymo familiarissimum Græcis verbum *ὁραω*, siue *ὁραω* emanasse arbitramur. Itaque naturalem magis ac sensui propriorem, siue similiorem significationem huic voci tribuimus: non verbo ipsi tantum, sed ab eodem nominibus derivatis. Cuius exempla, quæ modo succurrunt, huic adscribemus capiti, locis tantum indicatis, & studiosorum consultationi relictis.

Genes. cap. 8, ver. 8. & 13. 22, 23. 22, 7. 12, 81. 17, 1. 18, 1. & 20. 19, 1. 22, 8. & 13. 26, 10. & 24. 32, 31. 35, 9. 40, 16. 41, 22. 44, 28. 46, 2. 48, 3.

Exodi c. 1, 2. & 16. 16, 7. 8. 20, 18. 27, 8. 33, 18. 20. & 23.

Leuit. c. 9, 4. & 7. 13, 14. & 22. 16, 19. 17, 7. 20, 6. 21, 1. 9. 22. 23. & 31. 23, 3. 24, 18.

Deuteronom. c. 4, 9. 12, 15. 18, 16. 31, 9. 34, 1. Iosue c. 5, 13.

MAREAH, quod visionem vel inspectionem Latine, Græcè *ὁραμα* dicimus. Exod. c. 24, 17. 25, 39. Num. 8, 4. 12, 6. & 8. 14, 22. 16, 1.

H H A Z A H. חזק

SECTIO SECUNDA.

ALTERVM autem verbum ad animi prospicientiam, providentiam, & antecapedinem plerumque refertur, siue id ad res quæ eodem tempore sunt, aut fiunt: siue ad eas referatur quæ longè post futura dicuntur. Cuiusmodi Isaiæ & aliorum Vatum visiones & prospectiones fuerunt. Familiarissimum significationis verbi huius exemplum fuerit illud: *Provide autem de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam: & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore.*

Exodi 18, 21.

Huius verò verbi vsus in illis obseruatur, Genes. 15, 1. Exodi 18, 21. 24, 11. Num. 2, 4. 24, 17. 1 Reg. 7, 4. 2 Reg. 17, 13. 1 Paral. 7, 15. Iob 13, 11. 15, 16. & 26. 34, 32. 36, 25. Psal. 11, 4. & 7. 16, 2. 17, 15. 46, 9. 58, 11. 63, 3. Isaiæ 23, 11. 20, 10. 33, 7. 34, 7. & 13. 48, 6. 57, 8. Ezech. 13, 6. & 7. Amos 1, 1. 7, 12. Mich. 1, 1. 3, 7. 4, 11. Habac. 1, 1. & 2. Zach. 10, 2. 13, 4.

חזק

Ab hoc verbo fit **HHOZEH**, pro quo Latini *Videntem reddunt: consultantem, & prospectorem atque monitorem non incongruè dicere possumus. Cuiusmodi munere & nomine Gadum Vatem Davidis in regno functum legimus.*

2 Para-

2 Paralipom. 9, 29. 12, 15. 19, 2. 29, 25. & 30. 25, 5. 29, 21. 32, 32. 33, 8. 35, 15. Neem. 3, 15. 11, 1. Isaia 28, 15.

HHAZON ex eodem fonte derivatum nomen, visionem, siue prospectiōnem significat. Psal. 89, 20. Prouerb. 29, 19. Isaia 1, 1. 29, 7. Ezech. 7, 26. Daniel. 8, 1. 2. 13. 15. 16. & 26. 9, 22. & 25. 10, 14. 11, 14. Hofea 12, 10. Abd-1, 1. Nahum 1, 1. Habac. 2, 2.

Parum diuersa vos eadem significatiōe HHAZON. Iob 2, 3. 4, 13. 7, 14. 20, 8. Ezech. 13, 7. Isa. 22, 1. Ierem. 14, 12. 23, 16. Thren. 2, 14. Iocel. 3, 1.

MAHHAZON visua quoque dici Latine potest, & visio, siue prospectio. Michea 3, 6.

HHAZVTH, siue HHIZVTH (nam utroque modo pronuciari potest) idem ferè significat nomen hoc. Isa. 21, 2. 29, 1. Dan. 8.

Est autem quæ his verbis indicatur visio longè à somnio, cui sacrum nomen HHALON est, distincta. De quo somnio suo quoque differendum fuerit loco.

DE ADLOCUTIONE.

SECTIO TERTIA.

SACRA oracula attentè legentem unicuique siue actionū, siue rerum, suam propriam rationem obseruationemq; adhibere oportet: ne significatiōnū momenta confusa ac perplexa impediatur. Atque in hoc de quo agimus genere animaduertendum fuerit, non eandem rem esse visionem, & allocutionem. Nam licet utraque simul aliquando conueniant, non tamen pariter fiunt. Quippe ut fulgura tonitruis antecunt: ita allocutioni visio plerumque praefertur. Vt apud Amosum: Hac ostendit mihi Dominus Deus, Et ecce fletor locustæ, &c. & paulo post: Misertus est Dominus super hoc, Non erit, dicit Dominus. Et dixit Dominus ad me, Quid tu vides Ieremia? Viderat ille antequam rogaretur.

Aliquando autem euenit, ut nulla prauiſa re vox, aut quippiam voci simile audiatur. Cuiusmodi exemplum non visi aut spectri, vel visionis: verum audiendi, siue auditionis auditusve significatur vocibus. quale illud primum Samueli puero contigisse legimus: Samuel autem dormiebat in templo Domini ubi erat arca Dei. Et vocauit Dominus Samuel, Qui respondens ait, Ecce ego. & currat ad Heli, & dixit: Ecce ego, Vocasti enim me. Qui dixit, Non vocavi te fili. Revertere & dormi. Et abiit, & dormiuit. Et adiecit Dominus rursus vocare Samuel. Conſurgensq; Samuel abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego, quia vocasti me. Qui dixit, Non vocavi te fili mi. Revertere & dormi. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, nec reuelatus fuerat ei sermo Domini. Et adiecit Dominus, & vocauit adhuc Samuel tertio. Qui conſurgens abiit ad Heli, & ait: Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli quia Dominus vocaret puerum: & ait ad Samuelem, Vade, & dormi, & si deinceps vocauerit te, dices: Loquere Domine, quia audit seruus tuus. Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo. Et venit Dominus, & stetit: & vocauit sicut vocauerat secundo, Samuel, Samuel. Et ait Samuel, Loquere Domine, quia audit seruus tuus. Et dixit Dominus ad Samuelem, Ecce ego facio verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient amba aures eius. In die illa suscitabo aduersum Heli omnia quæ locutus sum super domum eius. Incipiam, & complebo. Prædixi enim ei quod iudicaturus essem domum eius.

- in aeternum propter iniquitatem: eò quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuit eos. Idcirco iuravi domui Heli, quèd non expietur iniquitas domus eius in uictimis & muneribus usque in aeternum. Dormiuit autem Samuel usq; manè, aperuitq; ostia domus Domini. Quo loco nihil uisum historia narrat, sed alloquio, rogatione, & responso actionem absolutam indicat: qua tamen ad extremum in uisionem siue apparitionè deuenit. Namq; postremo somnū repetente puero, uenit Dominus & stetit, & uocauit sicut uocauerat secundò. Atq; ita postrema hæc actio, uisio dicta est: Et Samuel timebat indicare uisionem Heli.
- Jerem. 4. 9. & 31. Vocem autem absque uisu sibi intra animum auditam ait Ieremias: Non tacebo: quoniam uocem buccina audiuit anima mea, clamorem prælij. & paulò inferius: Vocem enim quasi parturientis audiui, angustias, ut puerpera. Est itaque huiusmodi auditio interna uelut affinis uisioni illi, quam HAZON appellari adnotabamus.
- Abd. 1. Huius etiam forma fuit uisio Abdia, Hæc dicit Dominus Deus ad Edom: Audium audiuimus à Domino, & legatum ad gentes misit: Surgite, & surgamus aduersus eum in prælium. Atque ad hoc genus uoces omnes à Ioan- Apoc. 1. 10. & c. ne in Apocalypsi commemorata referuntur.
- Ad locutionem uerò palam factã, totis geminis capitibus apud Iobum legimus: Iob 40. 41. & 42. Respondens autem Dominus Iob de turbine, dixit, & c. atq; rursum ab eodem repetitã. Et dixit ad Eliphaz Themaniten, & c. Verum à primi templi uastatione ad usque noui Testamenti secula uocis usum frequentiore fuisse obseruauimus absque ullo spectaculo aut spectro eius qui loqueretur. Quod responsi genus in sacro sermone Vox de celo, siue cælitus missa dicitur. Cuius illa adnotabamus Dan. 4. 18. exempla. Cumq; sermo adhuc esset in ore regis, uox de celo ruit, Tibi dicitur Nabuchodonosor rex. Regnū transibit à te, & ab hominibus euicem te, & cū bestiis & feris erit habitatio tua. Fannū quasi bos comedes, & septè tempora mutabuntur super te, donec scias quòd dominetur Excelsus in regno hominū, & cuiusq; uoluerit, det illud. Baptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua. & ecce aperti sunt ei cæli, & uidit spiritum Dei descendentem sicut columbam, & uenientem super se. Et ecce uox de cælis, dicens: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui. Et uox de nube facta est, dicens: Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret uox, inuentus est Iesus solus. Et hanc uocem (Petrus ait) audiuimus de celo allatam cum essemus cum ipso in monte sancto. & Venit ergo uox de celo, dicens: Et clarificauit, & iterum clarificabo. Turba autem que stabat & audierat, dicebat: tonitruū esse factum. Alij autem dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc uox uenit, sed propter uos. Paulus cadens in terram audiuit uocem dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris? Qui dixit, Quis es Domine? & ille, Ego sum Iesus quem tu persequeris. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Et tremens ac stupeps dixit: Domine quid me uis facere? Et Dominus ad eum. Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi quid te oporteat facere. Viri autè illi qui comitabantur eū illo, stabant stupefacti, audientes quidè uocem, neminè autè uidentes. & ad Petrum facta est uox: Surge Petre, occide & manduca. Ait autem Petrus, Absit Domine, quia numquam manducaui omne commune & immundum. Et uox iterum secundò ad eum, Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Hoc autem factum est per ter.

PROXIMUM vaticinij disputationi somniorum natura & ratio locum ad differendum arrogat. quippe & in hoc genere diuinationes quoque reperiri creduntur. S. S. E. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione appa- Num. 11.
rebo ei, vel per somnium loquar ad illum.

Est autem somnium rei cuiuspiam vel actionis visum communi sensui homi- Somnium quid.
nis per quietem obiectum veris rebus interdum simile, interdum dissimile: nonnumquam verò prestans.

Somniorum autem duplex genus est, vtrumque verò & re & auctoritate valde ab altero distinctum. Vnum enim genus secundum naturam mortalibus fere omnibus accidit: cuius etiam manifesta in brutis quoque adnotantur exempla. quare distinctionis causa Commune, siue Naturale hoc dicere placet.

Alterum verò genus rarum & soli homini contingens: idq; singulari efficiencia numinis vel spiritus cuiuspiam internum sensum per quietem exercentis. de quo prius nobis est differendum.

Huius generis visa vel imagine tantum præmonstrata & sensui communi obiecta eduntur, vel reapse, hoc est, natura rei sub imaginis qua conspici possit, figura vel effigie representatur. Prioris partis exempla sunt duo visa eadem nocte duobus Pharaonis eunuchis data, & tertium etiam post duos annos ipsi Pharaoni gemina sub specie obiectum. Videruntq; ambo somnium nocte vna iuxta Species, forma.
interpretationem congruam sibi, &c. Post duos annos vidit Pharaon somnium. Gen. 40.
& illud etiam quod Iacob geminis vxoribus narrabat, Postquam enim conceptus ouium tempus aderat, leuauit oculos, & vidi in somnis ascendentes mares Gen. 41.
super feminas varios & maculosos, & diuersorum colorum. Gen. 31.

Posterioris verò exempla illa omnia censemus esse, in quibus vel Deus, vel Dei Angelus in somnis visus narratur: Neque enim illic nudam imaginem, sed ipsam spiritus naturam in hominis vel animantis cuiuspiam specie sese visendam præbuisse intelligimus. Ut, Venit autem Deus ad Abimelech per somnium nocte: & Gen. 20.
ait illi, En morieris propter mulierem quam tulisti, habet enim virum. Abimelech verò non tetigerat eam. Et ait: Domine num gentem ignorantem & iustam “
interficies? Nonne ipse dixit mihi, Soror mea est? & ipsa ait, frater meus est? In “
simplicitate cordis mei, & munditia manuum mearum feci hoc. Dixitq; ad eum “
Deus, Et ego scio quod simplici corde feceris, & ideo custodiui te, ne peccares in “
me: & non dimisi ut tangeres eam. Nunc ergo redde viro suo uxorem, & orabit “
pro te, quia propheta est, & viues. Si autem nolueris reddere, scito quod morte “
morieris tu, & omnia qua tua sunt. & Dixitq; angelus Dei ad me in somnis, Iacob & ego respondi, adsum. Gen. 31.
Atqui scalam Iacobo visam imaginis nomine interpretari licet, angelos verò Dei ascendentes & descendentes, & dominum innoxium scalam dicentem sibi: Ego sum Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac, “
Ipsam spirituum veritatem credimus. S. S. E. Cumq; euigilasset Iacob de somno, Gen. 18.
ait, Vere Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pauensque, Quam terribilis “
est, inquit, locus iste! Non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cali. Surgens ergo “
Iacob manè, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, “

fundēs oleū de super. Appellauitq̄, nomen loci Bethel, quæ prius Luz a vocabatur.
 2 Reg. 1. & Apparuit autem Dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod
 22 vis ut dem tibi. Et ait Salomon: Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo mise-
 23 ricordiam magnam, sicut ambulauit in conspectu tuo in veritate & iustitia, &
 24 recto corde tecum. Custodisti ei misericordiam tuam grādem, & dedisti ei filium
 25 sedentem super thronum eius, sicut est hodie. Et nunc Domine Deus tu regnare
 26 fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo. Ego autem sum puer paruulus, & ig-
 27 norans ingressum & introitum meum. Et seruus tuus in medio est populi quem
 28 elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest pro multitudine.
 29 Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere
 30 inter bonum & malum. Quis enim potest iudicare populum istum, populū tuum
 31 hunc multum? Placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset hu-
 32 iusmodi rem. Et dixit Dominus Salomoni, Quia postulasti verbum hoc, &
 33 non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed po-
 34 stulasti tibi sapientiam ad discernendū iudicium: Ecce feci tibi secundū sermo-
 35 nes tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te simi-
 36 lis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi,
 37 diuitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro
 38 diebus. Si autem ambulaueris in viis meis, & custodieris præcepta mea, & man-
 39 data mea, sicut ambulauit pater tuus, longos faciam dies tuos. & illud: Appa-
 40 ruit ei Dominus secūdo, sicut apparuerat ei in Gaboon. Dixitq̄, Dominus ad eum,
 41 Exaudiui orationem tuam & deprecationem tuam quā deprecatus es coram me:
 42 Sanctificauī domum hanc quam edificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sem-
 43 pitemum. & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si am-
 44 bulaueris corā me, sicut ambulauit pater tuus, in simplicitate cordis, & in æqui-
 45 tate: & feceris omnia quæ præcepi tibi, & iudicia mea & legitima mea serua-
 46 ueris, ponam thronum regni tui super Israel in sempiternum, sicut locutus sum
 47 Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur vir de genere tuo de folio Israel. Si au-
 48 tem auersione auersi fueritis vos & filij vestri, non sequentes me, nec custodien-
 49 tes mandata mea, & ceremonias quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis
 50 Deos alienos, & adoraueritis eos: Auferam Israel de superficie terra quam dedi
 51 eis, & templum quod sanctificauī nomini meo, proiciam à conspectu meo. eritq̄,
 52 Israel in prouerbum, & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exem-
 53 plum. Omnis qui transierit per eam, stupebit & sibilabit, & dicet: Quare fecit
 54 Dominus sic terræ huic, & domui huic? Et respondebunt: quia dereliquerunt
 55 Dominum Deum suum, qui eduxit patres eorum de terra Aegypti, & secuti sunt
 56 Deos alienos, & coluerunt eos, & adorauerunt eos: Idcirco induxit Dominus su-
 57 per eos omne malum hoc.

At verò vocem, siue verba per quietem cuiuspiam diuinitus facta non semper
 aurium pepulisse sensum, sed animum ipsum monuisse existimamus: nec ideo
 minus vera, minus percipienti certa. imò per fidem excepta certissimam spem
 fecisse credimus: ac tandem felici euentu præstia didicimus. Cuius generis illud
 Gen. 15. est. Cumq̄, sol occuberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus & tenebro-
 22 sus inuasit eum. Dictumq̄, est ad eum: Scito prænosces quod peregrinū futurum
 23 sit semen tuum in terra non sua: & subiicient eos seruituti, & affligent qua-
 24 dringentis annis. Veruntamen gentem cui seruituri sunt, ego iudicabo: & post
 hæc

hac egredientur cum magna substantia. Et quod Iacobus somnium vxoribus referbat. *Leua oculos tuos, & vide vniuersos masculos ascendentes super feminas, varios, maculosos atq; respersos. Vidi enim omnia quae fecit tibi Laban. Ego sum Deus Bethel ubi tui lapidem, & votum vouisti mihi. Nunc ergo surge, & egredere de terra hac reuertens in terram natiuitatis tuae. Illud etiam quod huic Labanus pater sibi imperatum confitebatur. Deus patris tui heri dixi mihi, Caue ne loquaris contra Iacob quicquam durum. Præterea & illud quod Iacob idem sacris apud puteum iuramenti peractis audiuit per visionem nocte vocantem se, & dicentem sibi: Iacob, Iacob, Cui respondit, Ecce adsum. Ait illi Deus. Ego sum fortissimus Deus patris tui, Noli timere, sed descende in Aegyptum: quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem. Ioseph quoque ponet manus suas super oculos tuos. Itaque ubi adlocutio nulla commemoratur, nec verborum factorum fit mentio, solam rerum visarum imaginem mentis attentione spectatam intelligimus: siue illius visenti animo significatio aperte constiterit, siue interpretem requisierit. Huiusmodi autem complura somnia siue visa quondam legimus.*

Accidit quoque ut visum somnium referret fratribus suis, quae causa maioris odij seminarium fuit. Dixitq; Ioseph fratribus suis: *Audite somnium meum quod vidi: Putabam nos ligare manipulum in agro, & quasi consurgere manipulum meum, & stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. Aliud quoque vidi somnium, quod narrans fratribus, ait: Vidi per somnium quasi solem & lunam & stellas adorare me. Et illa quae antea de Pharaone duobusq; regis eunuchis referebamus. & in libro Iudicium narrabat aliquis somnium proximo suo, & in hunc modum referebat quod viderat. Vidi somnium, & videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volui, & in castra Madian descendere, cumq; peruenisset ad tabernaculum, percussit illud atque subuertit, & terra funditus coaequauit. Et quod Mardocheus sibi visum recolat. Et hoc eius somnium fuit: Apparuerunt voces & tumultus, tonitrua, & terra motus: & conturbatio super terram. Et ecce duo dracones magni, paratiq; contra se in praelium: ad quorum clamorem cuncta concitatae sunt nationes, ut pugnarent contra gentem iustorum. Fuitq; dies illa tenebrarum & discriminis, tribulationis & angustiae, & ingens formido super terram. Conturbataq; est gens iustorum timentium mala sua, & praeparata ad mortem. Clamaueruntq; ad Deum: & illis vociferantibus, fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit. Lux & sol ortus est, & humiles exaltati sunt, & deuorauerunt inchylos. Quod cum vidisset Mardocheus, & surrexisset de stratu, cogitabat quid Deus facere vellet, & fixum habebat in animo, scire cupiens quid significaret somnium.*

In hoc vero visorum ac somnij genere censentur ea omnia quae Nabuchodonosori ostensa apud Danielem narrantur: quodq; ipse Vates visum sibi commemorat. Videbam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti pugnabant in mari magno, & cetera ad medium vsque capitis quo se territum & interpretationis egentem fuisse ait. Præterea Esdrae somnium, & quaecumque in noui Testamenti scriptis bona ac felicia visa sanctis viris contigisse legimus in hanc redigenda sunt classem.

Somniorum autem huiusmodi quae & veritate & vsu commendantur, auctoritatem

ritatem unius tantum diuini spiritus voluntati atque efficientie tribuimus.

Qua res ea ex parte in qua vel Deum, vel Angelum inductum legimus, sua sponte manifesta fit: in ceteris autem quibus imago tantum rerum significandarum visitur, testes habet eosdem quos Deus ad interpretationem instruxit. Res-

Gen. 41.

ponditq; Ioseph, Absque me, Deus respondebit prospera Pharaoni. & Quod autem vidisti secundo ad eandem rem pertinens somnium firmitatis indicium est, eo

Dan. 2.

quod fiat sermo Dei. Et respondens Daniel coram rege, ait: *Mysterium quod rex interrogat; sapientes, magi & arioli, & aruspices nequeunt indicare regi, sed est Deus in celo reuelans mysteria, qui indicauit tibi rex Nabuchodonosor, qua ventura sunt nouissimis temporibus. Id quod & ipse Deus de Vatribus suis*

Num. 13.

declaratum assertumq; voluit. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Atque ad eam hanc ab Apostolo Petro ex Vatum responsis confirmata legimus. Hoc est quod dictum est per Pro-

Act. 1.

phetam Ioel: Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filia vestra, & iuuenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt.

Tempus.

Porro tempus quo visa hominibus offeruntur, nocturnum precipue eligitur: idq; commodissimum habetur quo animus vel pre studio, vel alia singulari occa-

Iob 31.

sione affectus ad eam rem attentior magisq; idoneus inuenitur. S. S. E. Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit. Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo: tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplina. Atque hoc pacto Abrahamo som-

Gen. 15.

num illud contigit de sacrificij imperati custodia satagenti, Descendebantq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abram: Cumq; sol occuberet, sopor irruit super eum, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum. Dictumq; est ad eum.

Et Pharaoni de regni rebus, vt principibus moris est, cogitanti per quietem que

Gen. 41.

facturus esset ostendit Deus. Israel etiam profectus cum omnibus que habebat, venit ad puteum iuramenti, & mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac, audi-

uit eum per visionem nocte vocantem se. Laban quoque cum ira incensus de vexando genero secum agitare, ea in cogitatione sopitus, vidit in somnis dicen-

Gen. 46.

tem sibi Dominum: *Cauere ne quicquam asperè loquaris contra Iacob. Et apud Nabucum regem Daniel de somnio somniq; interpretatione diserturus ita occipit:*

Dan. 1.

Tu rex cogitare cepisti in stratu tuo, quid esset futurum post hac; & qui reuelat mysteria, ostendit tibi que ventura sunt.

At verò somniorum huiusmodi diuinitus inmissorum expositionem non vno modo factam obseruare est. Namque aliquando imago ipsa visa eius qui somniavit, vel alterius cuiuspiam cogitationi relinquitur: ea verò aliter atque aliter iniri solet. Nonnunquam enim imago ipsa rem ad quam referenda est, indicat.

Gen. 31.

Vt Iacobus visis maculosis gregibus, eiusmodi sibi partem à Deo destinatam intellexit. *Leua oculos tuos, & vide vniuersos masculos ascendentes super feminas,*

varios, maculosos, atque respersos: Vidi enim omnia que fecit tibi Laban. Interdum verò ex consequente postea rerum serie cum somnij partibus, numero & proportionem quadam conueniente. Sic Mardocheus somnium suum reputans, ex-

Esther 10.

plicabat. Recordatus sum somnij, quod videram, hac eadem significantis: nec verò eorum quicquam irritum fuit. Paruus fons qui creuit in fluium, & in lucem

solem, conuersus est, & in aquas plurimas redundauit, Hester est, quam rex accepit

cepit uxorem, & voluit eſſe reginam. Duo autem dracones: ego ſum & Aman. Gentes quæ conuenerant: hi ſunt qui conati ſunt delere nomen Iudaorum. Gens autem mea Iſrael eſt, quæ clamauit ad Dominum, & ſaluum fecit Dominus populum ſuum, liberauitq; nos ab omnibus malis: & fecit ſigna magna atque portenta, & duas ſortes eſſe præcepit: unam populi Dei, & alteram cunctarum Gentium. Nec vero exigua deſtinatorum atque euentuum ratio habetur ad rei ſignificata dignoſcendam veritatem. Id quod ſomniorum coniecturis Iosephus aperte probauit. Bona arationi, labori atq; cultura agri deſtinati ſeptem annos quibus arari atque ſeri oportunitas eſſet, ſignificare dicti, idq; apud Nilum flumen qui Aegyptum regionem irrigans ſecundam efficit: Spica vero meſis prouentum ex eodem amne exortum indicabant. Macrarum autem atque tenuium rurſus imago ſterilitatem portendebat maximam. Repetitio demum eiusdem ſomnii quamquam vario, ſed eodem tendente viſu, firmitudinem, conſtantiam, veritatemq; aſſerebat. Hoc etiam pacto Mardocheus ſuum ac Daniel regis ſomnia per partes explicari obſeruantur. Quo in genere verborum atque nominum, quibus imagines pronuntiantur atque narrantur, habenda eſt ratio: idq; in eadem qua primum res narrata fuerit, lingua, hoc eſt, in exemplari. Namque in verſionibus nec eadem ſignificatio occurrat: neque perpetua vertendi forma eſt. Huius exemplum animaduerſionis vnum aut alterum ſubdere doctrina cauſa non pigebit. Rogatus Ieremias quid videret, reſpondit SEBET SEKED, id eſt, virgam amygdalinam. Latinus interpres ad ſignificationem potius quam ad naturam rei recte alludens, Virgam vigilantem reddidit: nihilo tamen minus viſi explicatio & ſententia verborum vim ignorantibus negotium faceſcit. Atqui Chanaanum amygdali nomen SEKED eſt, quod tempeſtius prodeuntem vel ſurgentem ſignificat. Hiſpanice madrugador, quod arbor illa omnium tempeſtiusſime florem, fructum, & folia proferat. Virgam autem correptionis, animaduerſionis, atque caſtigationis eſſe ſymbolum, in arcano ſermone docebamur. Cuius rei exemplum illud: Reges eos in virga ferrea, & tamquam vas ſiguli confringes eos. Ex rerum itaque nominibus propediem venturam in Iſraelitas animaduerſionem intellexit. idq; recte putatum Deus ipſe probauit. Bene dixiſti quia vigilabo ego ſuper verbo meo vt faciam illud. Hiſpan. Madrugar sobre mi palabra para la cumplir. Amos quoque dum quid videret rogatur, KALVBKAITTS retulit, & dixit Dominus: Venit ſinis ſuper populum meum Iſrael. Verum Latina nomina Vincinus pomorum eiſmodi ſignificationis copiam non ita clare præſtant vt nomen KAITTS, quod alteri ex eodem verbo deducto & coniugato KETS maximè eſt aſſine. Significat vero KETS deciſionem, ſine extremum. Remare Hiſpanice. Perſimile huic ſtudium omnibus aliis nominibus adhibendum eſt, rerum, inquam, à Deo oſtenſarum nominibus ac verbis actionem ſignificantibus, ceterisq; vocibus quibus ea viſa pronuntia ſpiritus dictauerit. Vt ſtatua ab Aſyrio rege viſa metallorum ac partium ex quibus illa conſtans viſebatur, & arboris eidem regi per quietem oſtenſa. Ventorum, beſtiarum, cornuum, atque ceterarum imaginum. Omnia quæ attentius ac diligentius veſtiganti magnum ex etymo & ſignificatione contulerint adiumentum. Nec vero nobis vnumquodque horum aut aliorum ſingillatim perſequi animus fuit, viam indicare contentis, & ſumma capita in artem redacta, oſtendere paucis ac breuibus ad captumq; legentium facillimis adductis exemplis. Hanc itaque rationem antiquos ſomnia-

Ierem. 2.

Pſal. 5.

Dan. 1, 4, 8.

7.

somniorum expositores vel diuino spiritu edoctos, vel naturam secutos rerum tenuisse comperimus. Verum horum ut non idem magisterium: ita neque idem nomen appellandum est. Nam qui minore auctoritate hanc rem tractarunt, hoc est, naturæ tantum rerum ac verborum propria cogitatione & opera adhibita, coniecturis vsi dicuntur, & proprio sermone, Somniorum coniectores Latine sunt appellandi, eosdemq; Græci *ὄνειποιπταὶ* & *ὄνειποιπτιμὸς* dicunt.

Auctoritas
diuina.

Verum enim uero altera longè illustrior, planèq; certissima & exactissima somniorum cognoscendorum facultas est, ea uidelicet quæ diuina auctoritate constat, ubi Deus & somnium immittit, & vel ipsum qui somniauerit, vel alium quempiam explanationem docet, quæ propriè interpretatio vocari & ipse qui exponit, interpres dici potest. Cananæum uero uerbum *PATHAR*, & ab hoc deducta nomina *POTHER*, & *PITHRON* ad hanc significationem referri possunt, ut Romanè interpretari & interpretè interpretationemq; uocemus. Quæquam aliàs hæc uocabula & de coniectoribus vsurpentur, aptissime tamen us tribuuntur, quibus eam mentem maior spiritus dedit. Siue illi, postquam edocti fuerint, rem simpliciter enarrèt: siue ex artis ac naturæ obseruatione auditores instruât, dum modo non sibi aut diligētia propriæ, humanæ uel: sed auctori ac doctori Deo, laudem arrogant omnem. Id quod celeberrimus interpres ille somniorum Iosephus profiteri solet. S. S. E. Dixitq; ad eos Ioseph: Nunquid non Dei est interpretatio? referte mihi quid uideritis. & apud regem postea: Absque me, inquit,

Gen. 40.

Deus respondebit prospera Pharaoni. Ac paulo post: Quæ factururus est Deus ostendit Pharaoni. Et Pharaon eandem auctoritatem diuinam confessus, dixit ad

Gen. 41.

Ioseph: Num inuenire poterimus talem uirum qui spiritu Dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph: Quia ostendit tibi Deus omnia quæ locutus es, nunquid sapientio-rem & similem tui inuenire poterò? Illud etiam aperte hæc rem declarat quod

Dan. 1.

in Danielis narrationibus legimus: Puerus autem dedit Deus scientiam & disciplinam in omni libro & sapientiam, Danieli autem intelligentiam omnium uisionum & somniorum. Qui aliquando ingressus domum suam, Hanania & Mi-

Dan. 2.

saëli, & Azaria sociis suis indicauit negotium, ut quærerent misericordiam à facie Dei celi super sacramento isto, & non perirent Daniel & socij eius, cum ceteris sapientibus Babylonis. Tunc Danieli mysterium per uisionem nocte reuelatum est. Et benedixit Daniel Deum celi, & locutus, ait: Sit nomen Dei benedictum à seculo & usque in seculum: quia sapientia & fortitudo eius sunt, & ipse mutat tempora & atates: transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. Ipse reuelat profunda & abscondita: & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est. Tibi Deus patrum nostrorum confitear, teq; laudo: quia sapientiam & fortitudinem dedisti mihi. & nunc ostendisti mihi quæ rogauimus te, quia sermonem regis aperuisti mihi.

Dan. 8.

& idem: Factum est autem cum uiderem ego Daniel uisionem, & quærerem intelligentiam: Ecce stetit in conspectu meo quasi species uiri. Et audiui uocem uiri inter Ula: & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istam uisionem. Et uenit, & stetit iuxta ubi ego stabam. Cumq; uenisset, pauens corrui in facie meam, & ait ad me: Intellige filij hominis, quoniam in tempore finis complebitur uisio.

Judic. 7.

Neque uero alium doctorem Madianites ille miles habuit, qui Gedeone audiente, socij somnium interpretabatur. Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis, & filij Iosæ, uiri Israelitæ. Tradidit enim Dominus in manus eius Madian &

omnia.

omnia castra eius. Cūque audisset Gedeon somnium, & interpretationem eius, adoravit: & reuersus est ad castra Israel, & ait: Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian.

Huiusmodi verò somnia quæ diuina efficientia ostenduntur, consecuta deinde rerum constantia, & veritas constabit & confirmat tempore oportune ac mature significata producente ac indicante. S. S. E. Venitq; fertilitas septem annorum. & paulo post: Igitur transactis septem hibernatis annis, qui fuerant in Aegypto, cæperunt venire septem anni inopia: ita ut vel ex ipsis euentus initiis, & parte aliqua de totius rei integritate æstimare liceat. Ita enim Ioseph fratribus ad patrem referendum mandabat. Adhuc enim quinque anni residui sunt famis. Atque veritatem & constantiam huiusmodi ipsa somniorū impressa somniantis animo, imago adeo certam promittit, ut in eam prorsus intentum hominem reddat: deq; interpretatione sollicitum & anxium efficiat, impulsuq; vehementi commoueat: id quod certis adnotationibus verborum, in historia indicatum conspiciere est. Cuiusmodi illud est: Euigilans Pharaon post quietem, quo in loco exemplaris lingua idiotismus hoc modo Latine sonat. Et euigilauit Pharaon, & ecce somnium, & facto mane pauore conterritus, misit ad omnes coniectores, & cunctos sapientes: & accersitis, narravit somnium.

Iam verò somniorum causa indicanda superest: namq; vera somnia cū ex diuina providentia efficientia proficiantur, sine vsu esse posse, minime credendum fuerit. Atqui cum in vaticiniū genere huiusmodi censeantur visa, eundem cum ceteris vaticiniorum formis, aut persimilem vsum existimari cōsentaneum est: atque in Dei laudem ut cetera diuina erga homines beneficia tendere necesse fuerit, ad rerum atque morum & studiorum hominis correctionem, animiq; institutionem sacra somnia immitti, amicus ille apud Iobum declarabat. Porro ad me dictum est verbum absconditum, & quasi furtiue suscepit auris mea venas susurri eius. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines: pauor tenuit me & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cū spiritus me presente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam cuius non agnoscebam vultum, imago coram oculis meis, & vocē quasi auræ lenis audiui. Numquid homo Dei comparatione iustificabitur? aut factore suo purior erit vir? Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis repperit prauitatem. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumuntur velut à tineâ, de mane vsque ad vesperam succendentur, & (quia nullus intelligit) in æternum peribunt: qui autem reliqui fuerint, auferentur: & ex eis morientur, & non in sapientia. Idem etiam Elu Barachelis filius adstruens profecutus est, Semel loquitur Deus, & secundo idipsum non repetit. Per somnium in visione nocturna, quando irrui sopor super homines, & dormiunt in lectulo: Tunc aperit aures virorum, & erudiens eos, instruit disciplina. Ut auertat hominem ab iis quæ fecit, & liberet eum de superbia: Eruens animam eius à corruptione: & vitam illius, ut non transeat in gladium.

Doceri etiam hominem per visum, ac scientia qua antea imbutus non fuerat, non instrui modo, sed ad miraculum vsque amplificari, aperte indicat Salomonis historia. Quia postulasti hoc verbum, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorū, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendū iudicium: Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens &

Q

intelli-

22 intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus
 23 sit. Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, ut ne-
 24 mo fuerit similis tui in regibus cunctis retrò diebus. Si autem ambulaueris in
 25 uis meis, & custodieris præcepta mea, & mandata mea, sicut ambulauit pater
 26 tuus, longos faciam dies tuos. Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset
 somnium. Responsum etiam tum ad consultationem, tum ad rogatum, concessio-
 nem, & confirmationem; consilia præterea atque monita uisus huiusmodi refer-
 27 ri adnotauimus. Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audiui orationem
 28 tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij. Si clausero calu, & pluuia
 29 non fluxerit, & mandauero & pracepero locusta ut deuoret terram, & misero
 30 pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus, super quos in-
 31 uocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, &
 32 egerit penitentiam à uis suis pessimis: & ego exaudiam de celo, & propitius
 33 ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Oculi quoque mei erunt aperti, &
 34 aures mea erecte ad orationem eius qui in loco isto orauerit. Elegi enim, & san-
 35 ctificauit locum istum, ut sit nomen meum ibi in sempiternum: & permaneant
 36 oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut
 37 ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta omnia quæ præcepi tibi, & iusti-
 38 tias meas iudiciam, seruaueris: suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum
 39 Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de stirpe tua uir qui non sit princeps in
 40 Israel. Si autem auersi fueritis & reliqueritis iustitias meas, & præcepta mea
 41 quæ proposui uobis, & abeuntes seruiueritis Diis alienis, & adoraueritis eos:
 42 euellam uos de terra mea quam dedi uobis, & domum hanc quæ sanctificauit no-
 43 mini meo præuicium à facie mea, & tradam eam in parabolam, & in exemplum
 44 cunctis populis, & domus ista qua erat excelsa, erit in prouerbiu uniuersis
 45 transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit Dominus sic terræ huic, & do-
 46 mui huic? Respondebuntque: quia dereliquerunt Dominum Deum patrum suo-
 47 rum, qui eduxit eos de terra Aegypti, & apprehenderunt Deos alienos, & ado-
 48 rauerunt eos, & coluerunt: Idcirco uenerunt super eos uniuersa hæc mala.

Futuras etiam res prædici, atque quoniam ordine & modo expectari conueniat,
 Gen. 41. exponi, ac ferè indicari in somnis intelleximus. Ut quæ Iosephus Pharaoni, quæ
 Dan. 2. Daniel Nabuchodonosori interpretatus est. & illud etiam quod Mardocheus
 Ester 10. similitudinibus æstimatis comperit. Magi domum reuersuri, quam uiam insiste-
 Mat. 3. rent, per quietem edocti sunt. Et Ioseph cum futura tum præterita cognoscens,
 & fugæ in Aegyptum, & reditus in patriam oportunitatem didicit.

Terrorem etiam conscientie atque grauem monitum, nonnullis ex Dei consilio
 Rob 7. uisa afferunt: ut hoc etiam pacto hominis animus diuinam prouidentiam reue-
 22 rum in stratu meo: terrebis me per somnia, & per uisiones horrore concuties.

Atque religionem, fidem, diuinumque, timorem hominum etiam maximorum prin-
 23 cipum animis uisorum imaginibus, & interpretatione efficit, Dei que, laudem & prome-
 24 reri, vel illo exemplo manifestum fiet. Loquens ergo rex, ait Danieli: Verè Deus
 Dan. 2. 25 uester Deus Deorum est, & Dominus regum, reuelans mysteria: quoniam tu potuisti
 Dan. 4. 26 aperire hoc sacramentum. & Post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos meos ad
 27 calu leuaui, & sensus meus redditus est mihi: & altissimo benedixi, & uiuentem in
 28 sempiternum laudanti, & glorificanti: quia potestas eius potestas sempiterna, &c.

VERIS

VERIS VISIS QUID OPPONATUR.

SECTIO QUINTA.

Verò falsam, ita veris per quietem ostensis falsa opponantur in somnia. Ea verò sunt imagines dormientibus visa, quæ vel a corporis animi ve affectione originem ducunt, vel externo quopiam spiritu communi dormientium sensui representantur. Corporis autem affectionem plerumq; præter naturalium virium modum ad prosperitatem, vel ad defectum & ægritudinem exuberantem intelligimus, idemq; ex proportione ad animum transferimus. Nam qui cogitationibus in vtramvis partem siue beatitæ, siue mæstitiæ conflictatur animus, noctu etiam spectris afficitur et rei affinis, quam voto aut metu vigilans prosequitur. Esse verò omnium huiusmodi spectrorum non naturam ipsam, sed imaginem atque umbram, siue speciem illis non dissimilem, quæ in speculis, vel in liquidis terstisve corporibus conspiciuntur, sacra disciplina indicat. Velut somnium auolans, non inuenietur quasi visio nocturna. & Ante faciem hominis similitudo alterius hominis. & Modicum tamquam nihil in requie, & ab eo in somnis quasi in die respectus. Quo loco vtriusque partis, hoc est, corporis & animi indicatur affectus. Namque sitientem præ æstu, aut esurientem, aut alio corporeæ facultatis excessu laborantem: vel potus, vel cibus, vel quippiam aliud visitur, quod ea quibus indiget, expleri; vel quibus abundat torqueri sese somniat. Et ab eo (inquit) in somnis quasi in die respectus.

Hanc etiam in corpore similitudinem animus curis affectus noctu in somnis obinet, ea plerumque conspiciens, & veluti sentiens quæ diurnis votis vel cogitationibus voluere solet. Multas curas (inquit Salomon) sequuntur somnia. Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes. Furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia persuerans contentio. Et in tempore refectionis in cubili somnium noctis immutat scientiam eius.

Atqui huiusmodi somniorum exitus vanitate ac mendacio finitur, euentumq; parit vel dolore vel pudore atque delusione grauem. Vbi multa sunt somnia, plurima sunt vanitates, & sermones innumeri. Quasi qui apprehendit umbram & persequitur ventum, sic & qui attendit ad visa mendacia. Secundum hoc visio somniorum ante faciem hominis similitudo alterius hominis. Ab im- mundo quid mundabitur, & à mendace quid verum dicetur? Diuinitio erroris & auguria, mædacia & somnia male facientium, vanitas est. Et sicut parturientis cor tuum phantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne deris in illis cor tuum. Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis. Et sicut somniat esuriens & comedit: cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius: & sicut somniat sitiens, & bibit: & cum fuerit expergefactus, adhuc sitit, & anima eius vacua est. Et velut somnium surgentium Domine in ciuitate tua imaginè ipsorum ad nihilum rediges. Dormierunt somnium suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis.

Huius autem rei sua natura vana suos etiam professores, qui coniectores, uti dicebamus, vocantur: & fuisse, & esse, ut ceterarum mendacium disciplinarum accepimus, librosq; de hoc vanitatum genere, quæ mitiore vocabulo curiosa

- Gen. 41. dicuntur, fuisse quondam, hodieq; esse comperimus. Narravi coniectoriis somnium, & nemo est qui edisserat. Et Manasses somnia & auguria obseruasse notatur. & Hac dicit Dominus exercituum, Non vos seducant prophetae vestri, qui sunt in medio vestrum: & ne attendatis ad somnia vestra, quae vos somnatiis. Huius verò discipline insignes magistros Chaldaeos sacra historia indicat.
- Jerem. 19. Responderunt Chaldaei regi Syriacè, & dixerunt: Rex in sempiternum uiuet, Dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. & paulo post: Non est homo super terram qui sermonem tuum, Rex, possit implere: sed neque regum quisquam magnus & potens verbum huiuscemodi sciscitabitur ab omni hariolo, & mago, & Chaldaeo. Sermo enim quæ tu quaris, rex, grauis est: nec reperitur quisquam qui indicet illum in conspectu regis: exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio. Et Daniel de veris somniis ita aiebat: Mysterium quod rex interrogat, sapientes, magi, & harioli, & aruspices nequeunt indicare regi. & Zacharias: Quia simulachra locuta sunt inuile, & diuini viderunt mendacium, & somnatores locuti sunt frustra. Huius generis vanitatum libros ab iis qui Christi doctrinam fuerant edocti: quamquam magno numero & estimatione, tamen vt inuiles & superstiosos, ac perniciem publicis priuatisq; rebus afferentes, combustos legimus. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. & computatis pretiis illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium: Ita fortiter crescebat verbum Domini, & confirmabatur. Vt autem superstitionis plenam, ita quoque malum hominum animis allaturam, huiusmodi curam nullo pacto, nullaq; ex parte admittendam, expressa exceptione diuina lex vetat. Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.
- Dan. 2. Responderunt Chaldaei regi Syriacè, & dixerunt: Rex in sempiternum uiuet, Dic somnium seruis tuis, & interpretationem eius indicabimus. & paulo post: Non est homo super terram qui sermonem tuum, Rex, possit implere: sed neque regum quisquam magnus & potens verbum huiuscemodi sciscitabitur ab omni hariolo, & mago, & Chaldaeo. Sermo enim quæ tu quaris, rex, grauis est: nec reperitur quisquam qui indicet illum in conspectu regis: exceptis diis, quorum non est cum hominibus conuersatio. Et Daniel de veris somniis ita aiebat: Mysterium quod rex interrogat, sapientes, magi, & harioli, & aruspices nequeunt indicare regi. & Zacharias: Quia simulachra locuta sunt inuile, & diuini viderunt mendacium, & somnatores locuti sunt frustra. Huius generis vanitatum libros ab iis qui Christi doctrinam fuerant edocti: quamquam magno numero & estimatione, tamen vt inuiles & superstiosos, ac perniciem publicis priuatisq; rebus afferentes, combustos legimus. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. & computatis pretiis illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium: Ita fortiter crescebat verbum Domini, & confirmabatur. Vt autem superstitionis plenam, ita quoque malum hominum animis allaturam, huiusmodi curam nullo pacto, nullaq; ex parte admittendam, expressa exceptione diuina lex vetat. Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.
- Zach. 10. mendacium, & somnatores locuti sunt frustra. Huius generis vanitatum libros ab iis qui Christi doctrinam fuerant edocti: quamquam magno numero & estimatione, tamen vt inuiles & superstiosos, ac perniciem publicis priuatisq; rebus afferentes, combustos legimus. Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos coram omnibus. & computatis pretiis illorum, inuenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium: Ita fortiter crescebat verbum Domini, & confirmabatur. Vt autem superstitionis plenam, ita quoque malum hominum animis allaturam, huiusmodi curam nullo pacto, nullaq; ex parte admittendam, expressa exceptione diuina lex vetat. Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.
- Astor. 19. crescebat verbum Domini, & confirmabatur. Vt autem superstitionis plenam, ita quoque malum hominum animis allaturam, huiusmodi curam nullo pacto, nullaq; ex parte admittendam, expressa exceptione diuina lex vetat. Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.
- Leu. 19. nullaq; ex parte admittendam, expressa exceptione diuina lex vetat. Non augurabimini, neque obseruabitis somnia.

Illud verò ad huius disputationis calcem appendicis modo adiungendum reseruauimus, quod & ad eruditionem & ad legitimam sanamq; prudentiam adnotata dignum duximus. Nonnulla existere posse aliquando somnia à spiritu quidem immissa: non tamen à bono, sed à malo spiritu, siue cacodemone, siue Satana dicere malimus: quibus, quamquam aliqua veri species interdum insit, recti tamen nullam partem adesse credendum fuerit. Quippe cum id illius aduersarij vitium est, vt nunquam recta aut utili commodaque causa quippiam cum hominibus agat: sed omnia ad dolum ac fraudem instruat. Huiusmodi verò exemplum vel illud satis illustre fuit, quod iste apud Pontij Pilati uxorem edidit, ex inuidia & rabie humane salutis, quam iamam expediendā Iesu Christi cruce ac morte compererat: stultus ac serus in illa re sapiens, aliàs verò natura & usu malarum artium callidissimus. Nouit quidem ille IESVM esse iustum, nullòque suo merito in crimen fuisse vocatum: idque verè moriuit. Sed hoc non recta ac proba mente, verum studio incensus, impediendi mortem illam, quæ vitam & salutem hominum generi allatura erat. S. S. E. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nihil tibi & iusto illi, multa enim hodie passa sum per visum propter eum.

Somnium
uxoris Pi-
lati.

Matth. 27.

DE SORTE

EXCURSIO.

AD diuinationum argumenta non inconcinne sortes referri obseruauimus, quamquam id omnium simplicissimum ac minimi negatiui genus est, & quod à sacris rationibus ad prophana & popularia munera ac munia dummodo certum consilium teneatur: nec impie, nec incommode traductum vsurpari ac frequentari soleat.

Principio quidem sortes non modo celebrari, duci, atque esse posse, verum peti, & consuli tractarique oportere diuina lex non vno tantum loco precipiens docet. Pluribus maiorem partem dabis, paucioribus minorem: singulis sicut nunc recensiti sunt, tradetur possessio: ita dumtaxat vt sors terram tribubus diuidat, & familiis. Quidquid sorte contigerit, hoc plures accipiant vel pauciores. Et ego enim dedi vobis terram in possessionem, quam diuidetis vobis sorte. Pluribus dabitur latiore, & paucioribus angustiorem: singulis vt sors ceciderit, ita tribuetur hereditas.

Sortium
veritas.

Num. 26.

Ibid. 36.

"

"

Definitio.

Gubernator

Prou. 26.

Ncem. 9.

Psal. 77.

Minister.

Deut. 1.

Deut. 31.

Iof. 1.

Ibidem 7.

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

Est autem sors, quae ita recte dici potest, diuinae voluntatis ab hominibus facta consultatio de communis inter aliquos iuris ambiguo singulis vsu. vel de certa causa incerta persona. quam definitionem de hac ipsa re differendo explicabimus. Atque sortium gubernator vnicus Deus creditur ac laudatur, qui complures res non alia ratione quam sorte iacta expediri voluerit, eaq; providentiae suae argumenta manifesta sepius ostenderit. Namque omnes sortes quas Israelitarum tribubus de hereditate diuidenda iactas legimus, longe ante vaticinationis vi ab Israele patre iam moribundo: atque non ita pridem à Mose vate indicatas obseruauimus. Cuius rei rationem & constantiam in commentariis nostris in librum Iosue plenius tractabamus. Itaque Deum responsi per sortem petiti auctorem nouimus. S. S. E. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Et Neemias in illa celeberrima confessione beneficiorum Dei ita ait, Et dedisti eis regna & populos, & partitus es eis sortes. & Sorte diuisit eis terram in funiculo.

Sortium autem publicarum curatorem non alium quam ministrum publicum legitime declaratum obseruauimus: qualem Iosue sibi constitutum in posterum Deus praedixit: & quo tempore expedienda erat res, iterum atque iterum monitum instruxit. Iosue filius Nun minister tuus ipse intrabit pro te, huic exhortare & roborare, & ipse sorte terram diuidet Israeli. Vocauitq; Moyses Iosue, & dixit ei coram omni Israel: Confortare & esto robustus. Tu enim introduces populum istum in terram, quam daturum se patribus eorum iurauit Dominus, & tu eam sorte diuides, & Dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum, &c. & Confortare & esto robustus. Tu enim sorte diuides populo huic terram, pro qua iuravi patribus suis, vt traderem eam illis. & Accedetis mane singuli per tribus vestras, & quacumque tribum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos: domusq; per viros. Surgens itaque Iosue, applicuit Israel per tribus suas, & inuenta est tribus Iuda, quae cum iuxta familias suas esset oblata, inuenta est familia Zare. Illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi. Cuius domum in singulos diuidens viros, inuenit Achan filium Charmi, filij

22 Zabdi, filij Zара de tribu Iuda. Et ait Iosue ad Achan, Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, & confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. &
 Ios. 18. Diuidite vobis terram in septem partes. Iudas sit in terminis suis ab Australi
 22 plaga, & domus Ioseph ab Aquilone. mediam inter hos terram in septem par-
 22 tes describite: & huc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam
 22 vobis hinc sortem.

Neemias autem eorum qui Ierosolymis hæsi erant, sortes curasse indicatur.
 Neem. 11. Reliqua verò plebs misit sortem ut tolleret unam partem de decem qui habitati-
 22 turi essent in Ierusalem in ciuitate sancta, nouem verò partes in ciuitatibus. &
 Neem. 10. idem, Sortem ergo misimus. & illud: Igitur David & magistratus exercitus se-
 I Paral. 25. gregauerunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithum, qui pro-
 22 phetarent in psalteriis, & citharis, & cymbalis, secundum numerum suum, de-
 22 dicato sibi officio seruientes. & paulo inferius, Miseruntque sortes per vices
 22 suas ex æquo tam maior, quam minor.

Sortis verò iaciendæ materia siue argumentum, vel ius aliquod atque mini-
 sterium est, cuius qui compos esse debeat, in controuersiam venerit, vel res alia
 quepiam, aut actio & premium, vel passio & mulcta subeunda cuiuspiam: vel,
 cum hæc omnia cõstent, modus tamen, conditio, & ordo nec omnibus adscribi si-
 mul potest: nec qua serie diuidi, distribui, & assignari hæc oporteat, cuiquã mor-
 talium compertum est, quamobrem Dei per sortem expectanda sententia duci-
 tur. Prima partis exemplum vel illud celeberrimum afferre sufficiat, quo inter
 Leuiticas familias de summo sacerdotio seditionem oriam, compositam, siue ex-
 stinctam potius Deus voluit. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loque-
 Num. 17. re filiis Israel, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis
 22 principibus tribuum virgas duodecim, & uniuscuiusque nomen superscribes
 22 virgæ suæ. Nomen autem Aaron erit in tribu Leui, & una virga cunctas eo-
 22 rum familias continebit: ponesq; eas in tabernaculo fœderis coram testimonio,
 22 ubi loquar ad te. Quem ex his elegero, germinabit virga eius, & cohibebo à me
 22 querimonias filiorum Israel, quibus contra vos murmurant. Locutusq; est Moy-
 22 ses ad filios Israel, & dederunt ei omnes principes virgas per singulas tribus:
 22 fueruntq; virga duodecim absque virga Aaron. Quas cum posuisset Moyses
 22 coram Domino in tabernaculo testimonij, sequenti die regressus, inuenit germi-
 22 nasse virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores,
 22 qui folijs dilatatis, in amygdalas deformati sunt. Protulit ergo Moyses omnes
 22 virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israel: videruntque, & recepe-
 22 runt singuli virgas suas.

Ubi verò ex æquo de re ipsa, vel de iure inter aliquos constat, verum de mini-
 steriorum distributione, vel de ministrandi modo & ordine agitur: neque cui-
 quam vicem propriam sine alterius vel querela, vel exceptione aut appellatione
 prescribere vel tuto licet, vel si liceat, non tamen libet: à publico magistratu vel
 principe sortitione id componi & constitui tuto ac sapienter solet. Id quod ex Dei
 Iosue 18. imperio a Iosue factitatum legimus. Cumq; surrexissent viri ut pergerent ad
 22 describendam terram, precepit eis Iosue, dicens: Circuite terram, & describite
 22 eam: ac reuertimini ad me ut hinc coram Domino Deo vestro in Silo mittam vo-
 22 bis sortem. Itaque perrexerunt, & lustrantes eam, in septem partes diuiserunt,
 22 scribentes in volumine. Reuersiq; sunt ad Iosue in castra Silo. Qui misit sortes
 coram

coram Domino in Silo, diuisitq; terram filijs Israel in septem partes. Et Nec-
 mias sortes apud se missas, ait super oblationem lignorum inter Sacerdotes, Le-
 uitas, & populum, ut inferrentur in domum Dei nostri per domos patrum no-
 strorum, per tempora à temporibus anni usque ad annum, ut arderent super al-
 tare Domini Dei nostri, sicut scriptum est in lege Moysi. & apud eundem, Ha-
 bitauerunt autem principes populi in Ierusalem: reliqua verò plebs misit sor-
 tem, ut tolleret vnā partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalem, in
 ciuitate sancta: nouem verò partes in ciuitatibus. Atque magistratum sor-
 titio ad hanc rationem referenda est.

Sortium verò compotes siue paricipes ij sunt, quibus vel parius esse videtur,
 vel quamquam dispar, anceps tamen & ambiguum est cui sit adscribendum, quod
 & in culpa quoque imponenda factitatum apud Iosua legimus Ghacari filij
 Charmi illustri exemplo. Accedetisq; manē singuli per tribus vestras, & quam-
 cunque tribum fors inuenerit, accedet per cognationes suas: & cognatio per do-
 mos, domusq; per viros: & quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, com-
 buretur igne cum omni substantia sua: quoniam prauaricatus est pactum Domi-
 ni, & fecit nequias in Israel. Hac ratione Ionam Vatem in crimine deprehen-
 sum legimus. Et dixit vir ad collegam suum, Venite, & mittamus sortes, & sciamus
 quare hoc malum sit nobis. & miserunt sortes: & cecidit fors super
 Ionam. Ad sacra verò adis custodiam Leuitarum sortes ducta. Hi diuisi
 sunt ianitores, ut semper principes custodiarum, sicut & fratres eorum mini-
 strarent in domo Domini. Misse sunt ergo sortes ex aquo, & paruis & ma-
 gnis per familias suas in vnāquamque portarum. Cecidit ergo fors Orientalis
 Selemie. Porro Zacharie filio eius, viro prudentissimo & erudito, sortitò obti-
 git plaga Septentrionalis. Obededem verò & filij eius ad Austrum: in qua parte
 domus erat seniorum concilium. Suphim & Hosā ad Occidentem, iuxta portam
 quā ducit ad viam ascensionis: custodia contra custodiam. Ad Orientem verò,
 Leuita sex: & ad Aquilonem quatuor per diem: atque ad Meridiem similiter in
 die quatuor: & ubi erat concilium, bini & bini. In cellulis quoque ianitorum ad
 Occidentem quatuor in vna: biniq; per cellulas. Hæ sunt diuisiones ianitorū, &c.

Et illud in Apostolorum concilio petitum sortium oraculum ad Apostolatus
 ministerium & laborem inter duos, quorum quamuis publicè spectata & cog-
 nita esset probitas ac pietas: facultas tamen ad suscipiendam prouinciam, nondum
 fuerat discipulis explorata. Nam non tam de honore & amplitudine, quàm de
 cura atque opera illo tempore, illoq; loco agebatur. Et statuerunt duos, Ioseph qui
 vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus: & Mathiam. & orantes di-
 xerunt: Tu Domine, qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duo-
 bus vnum, accipere locum ministerij huius & Apostolatus, de quo prauaricatus
 est Iudas ut abiret in locum suum. Et dederunt sortes eis, & cecidit fors super
 Mathiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis.

Celeberrimum quoque sortium in loco exemplum, idq; duplex in Iesu Christi
 vestibus editum legimus. quas primùm in parte diuisas, singuli satellitum ope-
 re sua pretium cum peterint, quid cui obtingeret, sorte decusum est. Oportet au-
 tem nec vilem, nec sordidam fuisse vestem, quam Romanus expeteret miles, cu-
 iusq; partem honesto vsui sibi fore intelligeret. & hæc prior fuit fors de vestium
 parte: nempe de pallio, de lata veste, de que ceteris interioribus præter tunicam:
 quæ

quæ cum non tela, vit alia, sed acubus concinnata fuisset: nec sine magno inter-
trimento scindi posset, ad sortis arbitrium relata est: singulis militum iuris pro-
prij parti cedentibus potius, quàm bonam & puram vestem dissolui, ac perire
passuris. Id verò non modò iactu ipso expeditum fuit: sed ita fore diuinis oracu-
lis fuerat antiè prædictum. Lucas autem vtrumque exemplum sortium pluri
nomine significauit. Diuidentes verò vestimenta eius, miserunt sortes. Marcus
prius expressit: Diuiserunt vestimenta eius mittentes sortem super eis, quis quid
tolleret. Iohannes autem vtrumq; accuratè persecutus est: Milites ergo cum
crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes: vni-
cuique militi partem, & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, de super con-
texta per totam. Dixerunt ergò ad inuicem: Non scindamus eam, sed sortiamur
de illa cuius sit. Vt Scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimeta mea sibi,
& in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt.

Luc. 13.

Mar. 15.

Ioan. 19.

Oportuni-
tas, Modus.

Oportunitas verò huiusmodi sortium non vulgò quaerenda est, in iis, inquam,
exemplis quæ religionem tangunt. Sed vel si à Deo offeratur, capienda fideliter.
vt in Ghachami historia obseruauimus: vel si aliqua causa urgente indicetur,
magna reuerentia ac modestia, ac fideli studio subeunda: ad eamq; rem precibus
ac voto primùm, & humili obsecratione vti oportuerit. Ita olim Saulem regem
de cessatione oraculi anxium, & impietatis cuiuspiam suspitione sollicitum facti-
tasse legimus: Et dixit Saul ad Dominum Deum Israel, Da iudicium [quid est
quòd non responderis seruo tuo hodie.] Et deprehensus est Ionathas & Saul, po-
pulus autem exiuit. Et ait Saul: Mittite sortem inter me, & inter Ionathan fi-
lium meum. Et captus est Ionathas. Ita & Apostolorum collegium, atque Eccle-
sia concilium sortem de Apostolatu præmissa prece duxerunt. Et orantes, di-
xerunt: Tu Domine qui corda nosti omnium. & cetera, quæ paulo superius
adscriptimus.

1 Sam. 14.

Act. 1.

Vfus.

Legitimè autem ductæ sortis vsus ad publicas & priuatas rationes compo-
nendas commendatur. Namq; cum alij atque alij de iure contendere, aut ambitu
rem acturi videntur: dum modò nulli certa ac præcipua illustrisq; constet causa,
fors & controuersias tollit, & ministros publicos ab inuidia exceptos liberat. Vbi
verò de occulto crimine agitur, metus communis sedatur, & suspicio omnis in
immerentibus fortasse comota vel vitatur, vel demùm extinguitur. Prioris causæ
exemplum per Samuelem de rege optando, prudentissimè editum est. Nunc ergo
state coram Domino per tribus vestras, & per familias. Et applicuit Samuel om-
nes tribus Israel, & cecidit fors super tribum Benjamin. Et applicuit tribu Ben-
iamin, & cognationes eius. Et cecidit fors super cognationem Metri, & peruenit
vsque ad Saul filium Cis. Posterioris verò causam complura nobilitant exem-
pla. Vt Iosue de anathemate: Saulis de sua, vel nati culpa: Sociorum quoque Iona
de impietate. Et dixit vir ad collegam suum: Venite & mittamus sortes, &
sciamus quare hoc malum sit nobis. Et miserunt sortes, & cecidit fors super Iona-
nam. Hunc verò generis huius sortium vsus dilucidè commendauit Salomon:
Contradictiones comprimit fors, & inter potentes quoque diiudicat.

2 Sam. 10.

Ios. 18.

Iona 1.

Prou. 8.

Abusus.

Cum verò nulla tam bene constituta vita & actionum ratio sit, quæ emula-
tionis & abusus crimine non male aliquando audiat: accidit non rarò vitio ho-
minum, vt sortium etiam ducendarum facultas pluribus in rebus reprehensione
non careat. Maximè cum vel nulla honesta, atque utilis vel publica, vel priuata
causa,

cauſa, ſed vel ex auaritia ſtudio, non ſeruata rerum æſtimatione, vel ex ambitione immodica, vel ex inuidia aut odio perſonarum, vel ſuperſtitionis ergo, aut alio quod crudelitatem ſpectet, conſilio ſortium abuſus imitur. Cuiuſmodi exemplum in Heſteræ hiſtoria legimus. Mense primo, cuius vocabulum eſt Niſan, anno duodecimo regni Ahaſueri miſſa eſt ſors in urnam, quæ Hebraicè dicitur Phur, coram Aman, quo die & quo mense gens Iudeorum deberet interfici. Et exiit menſis duodecimus, qui vocatur Adar. Huiuſmodi verò ſortium abuſus ad fortunam ſiue felicitatem vel infelicitatem ve inquirendam Orient alibus illis antiquum ad noſtra uſque tempora permanaſſe cenſetur, Iſraelitis non raro uſurpatus, atq; Vatibus monentibus reprehenuſus. Proieciſti enim populum tuum domum Iacob: quia repleti ſunt ut olim [ſiue ut in exemplari eſt, ab Oriente] & augures habuerunt ut Philitiim.

DIVINATIO IN GENERE.

EXCURSIO ALTERA.

UT verò diſputationem, quam fuſius fortæſe in varia genera partiti diduximus, ad unum caput referamus: Diuinationis exempla omnia ad ſummam dedueta, in duas tantum formas diuidimus, Alteram veri prædicendi, alteram eludendi, falſumq; enunciandi. Eſt autem Diuinationis hæc oſtenſio rerum quæ vel futurae ſunt adhuc, vel iam præterita obliuione: tamen ſepulta, aut alius de cauſis ignota: vel quæ eodem ipſo quo indicantur tempore, ſiunt aut ſunt, occulta tamen adhuc iis quibus dicuntur. Hoc autem oſtenſionis, ſiue expoſitionis genus in duas diuiditur formas: alteram veram, vanam alteram. Veram præcipue de futuris vel actionibus, vel rebus diuinis & humanis vnius Dei auctoritate & mandatis conſtare iam docebamus. S. S. E. *Omni negotio tempus eſt, & oportunitas: & multa hominis afflictio, quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuncio. & Nifi ab Altifſimo fuerit emiſſa uſitatio, ne dederis illis cor tuum: multos enim errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in illis.*

Vanarum autem orationum ſiue prædictionum, denunciationumq; impulſum vel a malo & mendace ſpiritu fieri edocti ſumus: vel ab ipſis qui huiuſmodi vel profitentur artes, aut ſuſcipere partes audent: tum ex deprauato ſenſu, tum ex deliberato conſilio proficiſcuntur. Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnem exercitum cali aſiſtentem ei à dextris & à ſiniſtris. Et dixit Dominus: Quis decipiet Achab regem Iſraël, ut aſcendat, & corruat in Ramoth Galaad? Cumq; diceret vnus hoc modo, & alter alio, proceſſit ſpiritus, & ſtetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui Dominus: In quo, inquit decipies? At ille reſpondit, Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Dixitq; Dominus: Decipies, & præualebis. Et apud Ieremiam Deus: In prophetis Samaria vidi fatuitatem: prophetabant in Baghal, & decipiebant populum meum Iſrael. Et in prophetis Ieruſalem vidi ſimilitudinem adulterantium, & iter mendacij: & confortauerunt manus peſſimorum, ut non conuerteretur vnusquique à malitia ſua. Facti ſunt mihi omnes ut Sodoma, & habitatores eius quaſi Gomorrha. Propterea hæc dicit Dominus exercituum ad Prophetas: Ecce ego cibabo eos abſinthio, & potabo eos felle: à Prophetis enim Ieruſalem

egressa est pollutio super omnem terram. Hac dicit Dominus exercituum: Nolite
audire verba Prophetarum qui prophetant vobis, & decipiunt vos: visionem
cordis sui loquuntur, non de ore Domini. Dicunt his qui blasphemant me, Locu-
tus est Dominus, Pax erit vobis: & omnibus qui ambulant in prauitate cordis
sui, dixerunt: Non veniet super nos malum. Quis enim affuit in consilio Do-
mini, & vidit, & audiuit sermonem eius?

Huius verò farina diuinaculorum, qui rerum futurarum praesensionem &
& scientiam iactant, quique occultarum quoque notitiam fingunt, varia in variis
linguis vt collegia, ita nomina quoque sunt ab eodem istorum preceptore, hoc est,
a mendacij parente spiritu inuenta, magnificis quidem vocabulis: verum veri
prorsus inanibus. Cerè in diuinis scriptis vel apud Aegyptios, vel apud Cana-
naeos, vel apud Chaldaeos ac Persas & Arabes, aliosq; Orientis filios, siue Orien-
tales populos huiusmodi diuersa commemorantur celebres voces. HHARTV-
MIM, HHACHAMIM, MECHASPHIM, KOZZEMIM, MEGHONEN,
MECHAHNES, MECHASEPH, HHABAR, HHEBER, SEALOB, IED-
GHVNI, DOKESELHAMETHIM, ASSAPHIM, CHASDIM. quorum in-
terpretationes ad leges aduersus huiusmodi vanitates latam referuare commode
possumus. Omnes verò comuni vocabulo atque appositissimo NEBIEI SEKER,
hoc est, mendaces Vates à veris Vatribus dicitur antur. Atqui Ieremias huiusmo-
di etiam nominibus istorum nobilitat collegia. Prophetas, inquit, vestros, diui-
nos & somniores, & augures, & maleficos.

Cuius quidem vanitatis professione non viros tantum, sed feminas quoque
recessitas legimus: quippe & ad consingendum mendacium, & ad se ipsam aliòs-
que eludendum non minus quàm vir idonea femina. De viris exempla produce-
re superuacaneum erit, quando vel nomina ipsa in IM desinentia pluralem for-
mam eandemq; masculinam referunt. De mulieribus verò ita apud Ezchielem
Deus. Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophe-
tant de corde suo, & vaticinare super eas, & dic. Hac dicit Dominus Deus: Væ
quæ consuunt puluillos sub omni cubitu manus, & faciunt ceruicalia sub capite
vniuerse etatis ad captendas animas. Et cum caperent animas populi mei, vi-
uificabant animas eorum. Et puellam spiritum Pythonis habentem, quæ questum
magnum praestabat dominis suis diuinando in Tiatyrinorum vrbe Paulo ac Lu-
ca obuiam factam accepimus.

Atqui cuiusmodi istorum ingenium, qualesq; sint mores, ars ipsa fallacia-
rum ac mendacij solers arguit: ignarum primum, & earum quas professi sunt re-
rum indoctum genus hoc facile deprehenditur. Namque Pythonissa mulier Sau-
lem dissimulato cultu sese aduentem non antea cognouit quàm à Samuele ex di-
uini permisi facultate suscitato intellexit. Dixitq; Saul seruis suis: Querite
mibi mulierem habentem Pythonem, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam.
Et dixerunt serui eius ad illum: Est mulier Pythonem habens in Endor. Muta-
uit ergo habitum suum, vestitusq; est aliis vestimentis, & abiit ipse, & duo viri
cum eo, veneruntq; ad mulierem nocte. Et ait illi, Diuina mihi in Pythone, &
suscita mihi quem dixerò tibi. Et ait mulier ad eum, Ecce tu nosti quantam fecerit
Saul, & quomodo eraserit magos & hariolos de terra: quare ergo insidiaris ani-
mae meae vt occidar? Et iurauit ei Saul in Domino, dicens: Vixit Dominus, quia
non enuetur tibi quicquam mali propter hanc rem. Dixitque ei mulier, Quem susci-

Gen. 14, 10.
Exodi 7, 11.
Deut. 18,
10.
Dan. 2.

Ierem. 27.

Ezech. 13,
17.

Act. 16.

1 Sam. 28,
7.

susci-

suscitabo tibi? Qui ait, *Samuelem mihi suscita. Cum autem vidisset mulier Sa-*
muelem, Exclamauit voce magna, & dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi, Tu
es enim Saul. Eisdem quoque probis hominibus inuidentes, & insidias struentes,
improbis contra blandientes atque obsecundantes accusat apud Ezechielē Deus.
Cum caperent animas populi mei, uiuificabant animas eorum, ut interficerent
animas quæ non moriuntur, & uiuificarent animas quæ non uiuunt. Ezech. 13.

Modus autem, ritus & habitus quibus huiusmodi diuinaculi, uti solent, pro-
 cuiusque sectæ inuentis varij esse solent. Certè sacrificuli illi quibuscum Elias de
 Dei veritate contendebat, membrorum suorum incisionibus ac plagis numinis
 sui responsa queritasse narrantur. Clamabant ergo voce magna, & incidebant
 se iuxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine. Is-
 raelitides autem maleficæ ac diuinatrices ligamentis, fasciis, vittis, & puluillis
 in suorum incantamentorū ac prestigiorum exercitatione vsas, Ezechielis ora-
 tio indicat. Hæc dicit Dominus Deus: *Væ quæ consuunt puluillos sub omni cubi-*
to manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas:
& cum caperent animas populi mei, uiuificabant animas eorum. & paulo post:
Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ad puluillos vestros, quibus vos
capitis animas volantes, & dirumpā eos de brachijs vestris, & dimittā animas
quas vos capitis, animas ad volandum. Et dirumpam ceruicalia vestra, &
liberabo populum meum de manu vestra: neque erunt ultra in manibus ve-
stris ad prædandum. 1. Reg. 18.

Neque verò nugatoribus istis, imo isti rerum publicarum pesti, suos qui fa-
 ueant deesse patronos: imo frequentissimos adesse, animaduertendū notandumq;
 fuerit: nimirum præter principes, quorum moribus atque ambitioni cuncti gre-
 ges isti obsecundant, ut in Achabi, Ierobaghami, ac Iezabelis actis legimus, po-
 pulum quoque ipsum, id est, vulgus mendaciorum studiosissimum, & superstitio-
 nis plerumque ac vanitatis admiratorem. Eò quod deceperint populum meum,
 dicentes: *Pax, & non est pax, & ipse [populus] edificabat parietem: illi autem li-*
niebant eum luto absque paleis. Stupor & mirabilia facta sunt in terra, Prophe-
tæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & popu-
lus meus dilexit talia: quid igitur fiet in nouissimo eius? Jerem. 5.

Videre verò atque æstimare in promptu est quonam compendio, quòve opera-
 pretio huiusmodi studia subeantur, & exercentur munera: nempe gloriolæ cu-
 iuspiam apud magnates atque plebeios captanda causa, tum ex diuinitatis opi-
 nione, tum etiam ex contentione, & emulatione atque inuidia in veraces Vates
 concitata: quorum cum graues ac minimè populares mores, sermones verò sene-
 riores atque duriores habeantur, ingrata consuetudo vulgò censetur. Igitur gra-
 tiolam suæ gentis primam causam huiusmodi professores proponūt, quod ex Ba-
 laami historia facile cognoscitur. quem iratus Moabitarum princeps huiusmo-
 di oratione dimittebat, *Ad maledicendum inimicis meis vocaui te, quibus è con-*
trario tertio benedixisti, reuertere ad locum tuum. Decreueram quidem magni-
ficè honorare te, sed Dominus priuauit te honore disposito. Quo etiam in honore
non laudes tantum, sed munera ac dona cum priuata, tum regia aut publica po-
nuntur: magna quidem si à principibus aut ciuitatibus tribuantur. Namque &
hariolo huic sic per nuncios fuerat pollicitus rex. Ne cuncteris venire ad me, Pa-
ratus sum honorare te, & quidquid volueris dabo tibi. Sed in hoc munerum ac
donorum Num. 24.

donorum genere tanta istorum auaritia est, ut minimè etiam sordes admittantur pro ordine tamen & conditione eorum qui profitentur. Namq; & sordidi ac viles, & splendidiores in singulis istorum ordinibus reperias. Sicut scriptum est: *Ezech. 13.* Et violabant me ad populum meum propter pusillum hordei & fragmen panis.

Quæ tamen inde seges? aut tanti moliminis usus?

& fructus us qui huiusmodi pseudomantas adeunt vel consulunt, vel audiunt: profectò præter meram vanitatem ac deceptionem, nullus verè fuisse censetur. Namque ex nugis non nisi nugæ, aut mendacia, aut errores & insania oriri natura ipsa rerum patitur. Vos ergo nolite audire prophetas vestros, & diuinos, & somnatores, & augures, & maleficos qui dicunt vobis: Non seruietis regi Babylonis: quia mendacium prophetant vobis, ut longè faciant vos de terra vestra:

Dan. 1. & eiciant vos, & pereatis. & ut Babylonius rex aiebat: Certè noui quod tempus redimitis, scientes quod recesserit à me sermo. Si ergo somnium non indicaueritis mihi, vna est de vobis sententia, quod interpretationem quoque fallacem & deceptionem plenam composueritis, ut loquamini mihi donec tempus pertranseat. & rursus idem: Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, &

Dan. 4. florens in palatio meo. Somnium vidi quod perterruit me, & cogitationes meæ in stratu meo: & visiones capitis mei conturbauerunt me. Et per me propositum est decretum ut intruderentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, & ut solutionem somni indicaret mihi. Tunc ingrediebantur harioli, magi, Chaldei, & aruspices, & somnium narraui in conspectu eorum, & solutionem eius non indicauerunt mihi. Et paulò post: Mysterium quod rex interrogat, sapientes, magi, & harioli, & aruspices non possunt indicare regi. Namque ut ille canebat: Prudens futuri temporis exitum Caliginosa nocte premit Deus, ridetq; si mortalis vltra fas trepidat. Id quod breuissimè ac significantissimè dimidio versiculo Salomon defendit. Gloria Dei celare verbum. Idem etiam alio in loco,

Prou. 15. *Ecclef. 8.* *Ecclef. 14.* *Ierem. 20.*

Omni negotio tempus est & oportunitas, & multa hominis afflictio, qui ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuncio. Huius autem rei ratio satis apertè in Ecclesiastico indicata est. Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid verum dicetur? Diuinitio erroris & auguria mendacia, & somnia maleficientium, vanitas est. Et sicut parturientis cor tuum phantasias patitur. Nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne dederis illis cor tuum.

Igitur in sacræ legis disciplina non modò huiusmodi nugationes tamquam deliramenta irrisa: verum ut hominum ac ciuitatum pernitias compluribus decretis vetita ac vindicata & proposita capitis pœna in eos, qui istis operam dederint. Quas leges suo recitatas loco exponemus, Deo propitio. Harum verò legum assertorem seuerum Saulem aliquando laudatum, eundem rursus contemptorem, graui atque ignobili exitu punitum legimus. Cuius doctrina confirmationem vno

atque altero exemplo statuemus. Non Phassur vocauit Dominus nomen tuum, sed pauorem vndique. Quia hæc dicit Dominus, Ecce, ego dabo te in pauorem, te & omnes amicos tuos: & corruent gladio inimicorum suorum, & oculi tui videbunt: & omnem Iudam dabo in manum regis Babylonis: & traducet eos in Babylonem, & percutiet eos gladio. Et dabo vniuersam substantiam ciuitatis huius, & omnem laborem eius, omnemq; pretium, & cunctos thesauros regum Iudæ dabo in manu inimicorum eorum: & diripient eos, & tollent, & ducent in Babylonem. Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tuæ ibitis in captiuitatem,

rem, & in Babylonem venies, & ibi morieris: ibiq; sepelietur tu, & omnes amici tui quibus prophetaſti mendacium. & Non vos ſeducant propheta veſtri qui ſunt in medio veſtri, & diuini veſtri: & ne attēdatis ad ſomnia veſtra quæ vos ſomnatis: Quia falſo ipſi prophetant vobis in nomine meo, & non miſi eos. Et Saul abſtulit magos & hariolos de terra: verū eundem vt legis huius præuaricatorem punitum hiſtoria declarat. Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas: eò quòd præuaricatus ſit mandatum Domini quod præceperat, & non cuſtodierit illud: ſed in ſuper etiam Pythoniſſam conſuluerit, nec ſperauerit in Domino. Propter quod interfecit eum, & tranſtulit regnū eius ad David filiū Iſai.

Hæc verò eminentia diuinationis exempla antiqua apud Orientales populos fuiſſe iam antea indicauimus, & ab illis ad Chami poſteritatem propagata, grauiusq; interdicitis Iſraelitarum genti vetita, cum præcepto nihil iſtiusmodi, ne per curioſitatem quidem querendi, ſed permittendi ſua omnia otia, negotia, tempora ac momenta vnius Dei prouidentie ac tutelæ. Quando ingreſſus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominaciones illarum gentium: nec inueniatur in te qui luſtret filium ſuum aut filiam, ducens per ignem: aut qui hariolos ſciſcitetur, aut obſeruet ſomnia atque auguria: ne ſit maleſicus, nec incantator, nec pythones conſulat neque diuinos: & querat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus: & propter iſtiusmodi ſcœla delebit eos in introitu tuo. Perfectus eris, & abſque macula cum Domino Deo tuo. Gentes iſtæ quarum poſſidebis terram, augures & diuinos audiunt: tu autem à Domino Deo tuo aliter inſtitutus es.

Nec verò Balaami malefici exemplum negotij quicquā ſtudioſis facere poteſt, quibus facile eſt cognoſcere, Dei voluntate atque ſingulari conſilio ipſum opera ſua abuti coactum: idq; ad tempus ea cauſa effectum fuiſſe, vt qui huius arteis quicquam valere exiſtimarant, contrario votis ſuis officio irritas & vanas, vnicamq; Dei prouidentiam omni ex parte efficacem conſtantemq; eſſe. Quippe cum ille, quamquam inuitus, & præter animi ſententiam ea tantum pronunciauerit, dixerit, & decantauerit: quæ Dei gubernatoris, atque populi illius tutoris vnicui ſpiritu ac iuſſu non ex volentis ac iubentis regis ratione, ſed ex Iſraelitarum re ac felicitate dictabantur. Aſſumptaq; parabola ſua, dixit: De Aran adduxit me Balaac rex Moabitarum de montibus Orientis. Veni, inquit, & maledic Iacob: propera, & deteſtare Iſrael. Quo modo maledicam cui non maledixit Deus? Qua ratione deteſter quem Dominus non deteſtatur?

Verum enimverò vnum prouidentie opus & officium nō modo non vetitum, verum ſepius etiam commendatum in ſacra diſciplina obſeruauimus, id videlicet, quod ex notitia rerum, temporum, ac perſonarum petitum recte initur. Ineſt enim in hominum cordatorum animis præſagium extrinſecus iniecta & incluſa, diuinitus quæ ex præteritorum temporum atque exemplorum ratione & comparatione multa & recte & vtiliter prædicere præcaueriq; valet: quæ in omnem vite partem domi ac foris, in pace & in bello vtilia euadant. Cuius virtutis exemplum Ioab ſibi ſuisq; nunciis obuiendum à Dauide prouido rege præmonebat. Si eum videris indignari, & dixerit: Quare acceſſiſtis ad murū, vt præliaremini? an ignorabatis quòd multa de ſuper ex muro tela mittantur? Quis percuffit Abimelech filium Ierobaal? nonne mulier miſit ſuper eum fragmen molis de muro, & interfecit eum in Thebes? quare iuxta murum acceſſiſtis? dices,

Etiā seruus tuus Vrias Hethæus occubuit. Qua in commendanda integrum fere maxime illius orationis caput Ecclesiastes consumit. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub celo: Omni negotio tempus est, & oportunitas, & multa hominis afflictio: quia ignorat præterita, & futura nullo scire potest nuncio.

Hactenus de omni tam veræ quàm fictæ atque ementitæ diuinationis forma disputatum est: atque ex omni genere illud tantummodo commendatum ac receptum, quod per veros ac probatos Vates exercetur. Horum enim operæ & ministerio quæcumque quondam Deus cum hominibus agenda voluerat, commisit, & credidit. S. S. E. Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas. Id autem munus fere perpetuum fuit antiquis ætatibus ac temporibus patrum ad vsque Iesu Nazareni præsentiam, qua vaticiniorum omnium atque etiā legis veritas explicata fuit, concedentibus ipsis, & lampada tradentibus vtriusque muneris ministris, hoc est, legislatore ac vatibus. S. S. E. Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem

Moyses & Elias visi in maiestate: & dicebant excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem. Petrus verò, & qui cum illo erant, grauati erant somno. Et euigilantes, viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo. Et factum est cum discederent ab illo, ait Petrus ad Iesum, Præceptor, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi, & vnum Eliæ: nesciens quid diceret. Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos: & inuenerunt, intrantibus illis in nubem. Et vox facta est de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Et dum fieret vox, inuentus est Iesus solus. Qui vaticini quoque sui tempus tamdiu peregit, quoad ex mortuis suscitatus, in celumq; rediturus discipulis propriis alium Paracletum propediem pollicitus est affuturum eundem veritatis omnis doctorem promissum.

S. S. E. Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quacunque dixerò vobis. Ille de meo accipiet, ac dabit vobis. Doctrinam illam ab alio Paracleto præstandam internam, perpetuam, & absolutam fore significans. Spiritum, inquit, veritatis quem mundus non potest accipere: quia non videt eum, nec scit eum, vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Cuius diuini spiritus virtute efficiendum erat, ut quæ eatenus ex parte cognoscebantur ad perfectum deducerentur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Interim verò dum hoc diuini beneficium quod vaticiniorum omnium finem absolutum repræsentat, hominibus non contingeret, disciplinam, doctrinam, responsaq; omnia pietatem spectantia à legis ministro ac vatibus petenda constituerat commendaueratq; Deus. Habent Moysen & Prophetas, audiant illos: Si Moysen & Prophetas non audiunt: neque si quis ex mortuis resurrexerit credent. Hæc illius Vatum omnium præstantissimi ac maximi sententia est, quam nos fideliter diuino beneficio secuti, omnem magni huius operis fabricam construere statuimus, materia petita ex lege atque vatum responsis, in quorum censu Apostolos etiā ponimus, quod ad doctrinam facit, quæ auribus primùm percipitur. Nam de alia sapientia quàm illi inter perfectos loqui solent, non est partium nostrarum modò agere.

DE VARIO ET MULTIPlici VANARVM
SORTIVM GENERE:מרחוק אוב
ירעוני

Hoc est PITHON, OB LIDCHVNI & ceteris curiositatis titulo notatis, aliàs oportunè agendum.

Nieroman-
tia, geomā-
tia, chiro-
mantia, in-
spectio ex-
torum, &c.
curiosa.

DE ANGELIS DISPUTATIO.

ATVRÆ series ac ratio exigere videtur, ut vaticiniꝝ doctrinam ea disputatio consequatur, quæ ad angelos angelorumq; virtutes & ministeria pertinet. Nam quæcunque per antiquos Vates acta transacta atque explicata fuere angelorum opera ac ministrationsi tribuuntur. S.S.E. Multifariam, multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis. & paulo inferius: Qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus.

Cum anime
lib. 1. cap. 6.
I.

Heb. 1.

“

2.

Veritas.

Astor. 13.

“

“

“

3.

Gen. 18.

Gen. 19.

“

“

“

“

“

“

Heb. 15.

“

Gen. 32.

Gen. 48.

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

Atque naturam veritatemq; angelorum omnes homines qui diuini eloquiꝝ disciplina imbuti sunt, cognoscunt & fatentur præter vnicam Saduceorum sectam, quorum sententias Iesu Christi sapientissima responsione redargutas, atq; cordatorum hominũ iudicio iam pridem explosas nouimus. Sadducei autem dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque angelum, neque spiritum: Pharisæi autem utraque constantur. Factus est autem clamor magnus: & exurgentes quidam Pharisæorum pugnant, dicentes: Nihil mali inuenimus in homine isto. quid si spiritus locutus est ei, aut angelus.

Legimus autem sanctorum atque adeo prophanorum hominum testimoniis angelorum veritas examinata comprobatur. Quippe non singularibus modò, verùm binis, interdum etiam ternis conspecti angeli commemorantur: idq; non semel per alia atque alia secula repetitum est. Abrahamo tres viri primùm existimati, demumq; angeli comperti, & hospitio suscepti sunt: quorum & præsentia & sermo uxori Saræ atque adeo familiaribus omnibus constitit. Idem etiam exemplum Loto Lotiq; uxori ac filiabus contigit. Veneruntq; duo angeli Sodomam vespere sedente Lot in foribus ciuitatis: qui cum vidisset eos, surrexit, & iuit obuiam eis, adorauitq; pronus in terram, & dixit: Obsecro, Domini, declinate in domũ pueri vestri, & manete ibi: Lauate pedes vestros, & manè proficiscimini in terram vestram. Qui dixerunt, Minime, sed in platea manebimus. Compulit illos oppidò ut diuerterent ad eum. Hos verò duos ex iis qui Abrahamo excepti fuerant, angelos & historia ipsa non semel nominat, & Apostolica doctrina asserit. Caritas fraternitatis maneat in vobis: & hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Iacobus è Mesopotamia in Chananeam rediens, angelos obuiam factos admiratus loco nomen fecit Mahanaim: & eandem ipsam noctem in lucta cum angelo ad auroram vsque peregit, victorq; ex fide constitutus, Israël nomen in perpetuũ virtutis monumentum retulit. Idem quoque nepotibus binis bene ominatus, angelum sibi tutelarem cognitum votis arrogabat. Deus, in cuius conspectu ambulauerunt patres mei Abraham & Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in presentem diem, Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. Neque verò hominibus tantum mentis rationisq; compositibus, verùm brutis

brutis etiam angelum visum & formidatum accepimus, quando Balaamo ha-
 riolo asinam verberante, stetit Angelus in angustiis duarum maceriarum, qui-
 bus vineæ cingebantur. Quem videns asina, iunxit se parieti, & attriuit seden-
 tis pedem. At ille iterum verberabat eam: & nihilominus Angelus ad locum an-
 gustum transiens, ubi nec ad dextrā nec ad sinistra poterat deviari, obuius stetit.
 Cumq; vidisset asina stantem Angelum, concidit sub pedibus sedentis. (& paucis
 interpositis) Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit angelum stan-
 tem in via euaginato gladio, adorauitq; eum pronus in terram. Cui Angelus,
 Cur, inquit, tertio verberas asinam tuam? Ego veni ut aduersarer tibi, quia per-
 uersa est via tua, mihiq; contraria. Et nisi asina declinasset de via, dans locum
 resistenti, te occidisset, & illa viueret. Dixitq; Balaam, Peccaui, nesciens quod
 tu stares contra me. Gedeon cum excuteret atque purgaret frumenta in torcu-
 lari, ut fugeret Madian, apparuit ei angelus Domini, & ait: Dominus tecum
 virorum fortissime. Qui post longum sermonem ultra citroq; habitum, post ho-
 spitiis curata officia, videns quod angelus esset Domini, ait: Heu mi Domine
 Deus: quia vidi angelum Domini facie ad faciem.

Manue quoque Danitæ atque illius uxori Samsonis parentibus destinatis, an-
 gelus Domini conspectus, alteri quidem semel, alteri vero iteratō visus, & vtrif-
 que colloquio exceptus, ac demum cognitus. Cumq; ascenderet flamma altaris in
 calum, angelus Domini pariter in flamma ascendit. Quod cum vidissent Manue
 & uxor eius, proni ceciderunt in terram, & ultra eis non apparuit angelus Do-
 mini. Statimque intellexit Manue angelum Domini esse.

Posterioribus quoque seculis ac regum temporibus conspecti angeli testes, ex
 1 Par. 21. alienigenis quinque ac sex tum Dauidem regem producere licet. Porro angelus
 Domini stabat iuxta aream Ornan Iebusæi: Leuansq; Dauid oculos suos, vidit
 angelum Domini stantem inter calum & terram: & euaginatū gladium in
 manu eius, & versum contra Ierusalem: & ceciderunt tam ipse, quam maiores
 natu vestiti cilicis proni in terram. Dixitq; Dauid ad Deum, Nonne ego sum
 qui iussi ut numeraretur populus? Ego qui peccavi, ego qui malum feci? Iste grex
 quid commeruit? Domine Deus meus vertatur obsecro manus tua in me, & in
 domum patris mei: populus autem tuus non percutiatur. & paulo post: Porro
 Ornan cum conspexisset, & vidisset angelum, quatuorq; filij eius cum eo, abscon-
 derunt se: nam eo tempore terebat in area triticum. Quin & Tobias egressus
 Tob. 5. inuenit inuenem splendidum stantem præcinctum, & quasi paratum adambu-
 landum. Et ignorans quod angelus Dei esset, salutauit eum, & dixit: Vnde te ha-
 bemus bone inuenis? At ille respondit, Ex filiis Israël.

Isaiæ verò Danieli ac Zachariæ caelestes angeli siue spiritus animi magis ac
 mentis perspicientia (quam visionem dicunt) quam corporeis luminibus excepti
 creduntur; tamen si apud fornacem quarti viri speciem, filij Dei instar habentis,
 Nabuchodonosor sibi conspectam testetur, quod ad sensum quoque referendū fue-
 rit. Et erumpens Nabuchodonosor, ait: Benedictus Deus eorum, Sidrach videli-
 cet, Misach, & Abdenago, qui misit angelum suū, & eduxit seruos suos qui cre-
 diderunt in eum: & verbum regis immutauerunt, & tradiderunt corpora sua
 ne seruirent & ne adorarent omnem Deum, excepto Deo suo.

4. Sed felicissimis iam Euangelij Christi diebus angelus Gabriel Zachariæ pri-
 mum sacerdoti nascituri filij nunciū attulit: idemq; sexto post mense Mariam
 Lucæ 1. virgi-

virginem, Dei matrem mox futuram salutavit: viuentem, inquam, videntem, & sentientem: ac diuino responso summa cum fide parentem. Pastoribus quoque in Bethlehema agro vigilantibus, nati Seruatoris publici bonus nuncius per angelos allatus est. Demumq; mulieribus apud Christi sepulchrum harentibus, angelus visus auditusq; fuit. Et nunc super hac omnia tertia dies est hodie quod hec facta sunt: sed & mulieres quadam ex nostris terruerunt nos: quae ante lucem fuerunt ad monumentum: & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere.

Est autem angelus ex eo rerum genere quas natura praestantissimas ac purissimas Deus condidit, spiritusq; vocari voluit. Non quod corpore consistent vel tenuissimo & leuissimo, uti aer & venti, quae in corporum censu numerantur: sed nomen Spiritus ex eo sortita haec natura fuit: quod, ut inter corporeas res ventus & aer maximè tenues, inuisibiles, penetrales, & veloces, atque in omnem partem mobiles habentur: ita inter ceteras omnes quae diuino opificio extiterunt, naturas, haec singulariter & corpore caret, & velocissima, efficacissima, praesentissimaq; est: atque in omnem partem quò iubetur, agilissima & promptissima, formaq; omni & imagini representanda idonea atque habilis. Namque ut aer & ventus cum nullam sua sponte propriam formam figuramq; sortiti: propter tenuitatem tamen cuiuscunque vasis, aut loci quo recepti sunt, spatium occupant, figuramq; referunt. Ita spiritus illi calcèstes propter virtutis praestantiam, varias pro ut in se fuerint, formas & species praesferre ostendereq; possunt, & corporum molem facile imitari. colorèsq; & cetera quibus animantium sensus mouentur & percipiuntur, exhibere, atque celeritatem quidem venti, ignis verò praesentissimam efficacitatem longè praestantissima virtute exhibent. S. S. E. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Conturbati aliquando Apostoli repentina Iesu Christi ac subita praesentia & salutatione, atque conterriti existimabant se spiritum videre. Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte manus meas & pedes: quia ego ipse sum. Palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

Atque haec natura quamquam principium Deo auctore habuerit, sine tamen caret: atque immortalis prorsus eademq; numerosissima est, ideoq; cum corruptionis expers maneat, suffectione non indiget, qualis rebus aliis contingit, quaeunque oriuntur & occidunt. Nec vlla rerum earum quae sub caelo facta fuerint, ledi potest, non temporum iniuriis tangi, neque acerrima ignis elementaris vi vel vri, vel offendi. S. S. E. Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias: illi verò qui digni habentur seculo illo & resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores, neque ultra mori poterunt: aequales enim angelis sunt, & sunt filij Dei cum sint filij resurrectionis. & ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Atque haec natura propria immortalitate hominum generi terreni corporis mole, & infirmitudine minori angelorum & spirituum caelestium collegia praestare dicuntur. S. S. E. Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? minuisi eum paulo minùs ab angelis. & Petrus: Angeli, inquit, forititudine & virtute cum sint maiores, non portant aduersus se apud Dominum execrabile iudicium. Cumq; ascenderet flamma altaris in caelum, angelus Domini pariter in

flamma ascendit. Quod cum vidisset Manue & uxor eius, proni ceciderunt in terram. Et ultra eis non apparuit angelus. Statimque intellexit Manue angelum Domini esse.

7. Auctorem verò suum angeli, uti orbis omnis, & qua orbe continentur omnia, unicum Deum laudant, qui in principio creavit calum & terram: & facit angelos suos spiritus. Cuius principij & creationis rationem illud apud Vatem spectat, Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris. Benedicite omnia opera Domini Domino: laudate & exaltate eum in secula. Benedicite angeli Domini Domino.

8. Quamquam verò in terris ab hominibus identidem conspectos angelos acceperimus: tamen illos calum, hoc est, Dei regis aulam, tamquam propriam sibi mansionem ac sedem præcipuè sibi adscribere credimus. Sapius autem circa thronum regiamq; Dei versatos hos Vatum oratio describit. Vidi Dominum sedentem in solio suo: & omnem exercitum eius assistentem ei à dextris & à sinistris. Laudate Dominum de caelis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius. Quo carmine primi in caelo laudatores angeli citantur.

9. Non esse verò cum Deo Deiq; virtute ullo pacto conferendum angelorum genus omne, sed neque quicquam aliud Deo simile aut par, aut secundum esse, dici, cogitariq; posse, primus ille inter angelos siue archægelos declaravit, qui ex virtute & victoria contentionis quondam ac pugnae de præstantia Dei aduersus Luciferum inita ac superata, meritum retulit nomen MICHAEL, id est, Quis uti Deus omnipotens. S.S.E. Et factum est prælium magnum in caelo, Michael & angeli eius præliabantur cum Dracone: & Draco pugnat & angeli eius: & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in caelo. Et proiectus est Draco ille magnus, serpens antiquus qui vocatur diabolus & Satanas, qui seducit vniuersum orbem. Et proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in caelo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. Omnia qua à Iohanne descripta, & veritatem antiquam, & mysterium continent Christi Iesu.

10. Sapientissimam verò omnium spirituum qui à Deo conditi sunt, angelorum naturam esse, utpote nullius corporis aut elemèti mole à perspicendo cognoscendoq; impeditam, rerum ratio ac veritas ipsa postulat, & sacra etiam docent scripta. Tu autem Domine rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram. Christus verò Iesus ea qua angelus ignota fuerint, mortalium ulli percepta & cognita negat. De die autem illo vel hora nemo scit, neque angelus in caelo, neque Filius, nisi Pater.

11. Dignitatem & auctoritatem angelorum locus habitus indicat: quippe quos à dextris & à sinistris Deo assistentes visos sibi Micheas Vates testatus est. Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum caeli assistentem ei à dextris & à sinistris. Nec verò maior dignitas esse potest aut optari, quam perpetuum ministerium obsequiumq; Dei. S.S.E. Benedicite Domino omnes angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendum vocem sermonum eius. Dei autem, id est, ELOHIM nomen, titulum dignitatemq; huic etiam natura ex diuino munere arrogari Psaltes docuit: Quoniam magnus Dominus & laudabilis nimis: terribilis super omnes Deos. Ac Deus apud Iobum:

Cum me laudarent a stramatutina, & iubilarent omnes filij Dei.

Iob 18.

12.

Cum vero nullam ex natura propriam formam figuramq; sortiti fuerint angeli: quippe meri spiritus cum sint, corporis in modum, circumscribi nequeunt: tamen pro ministracionis ratione, & eorum ad quos mittuntur hominum usu ac rerum agendarum oportunitate humanam speciem sibi comparare & exhibere per sepe solent, ut cum Abrahamus in valle Mamre commoratus aliquando,

Gen 18.

eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum. Ex quibus paulo post ce-
venerunt duo angeli Sodomam vespere, sedente Lot in foribus ciuitatis: qui cum ce-
vidisset eos, surrexit, & inuit obuiam eis: adorauitq; pronus in terram, & dixit ce-
eis: Obsecro Domini declinate in domum pueri vestri, & manete ibi. Lauate pe-
des vestros. Et Samsonis mox futura mater Manue viro suo narrabat: Vir Dei

Iud. 13.

venit ad me, habens vultum angelicum terribilis nimis: quem cum interrogaf-
sem quis esset, & unde venisset, & quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere: ce-
sed hoc respondit, Ecce concipies, & paries filium: &c. Oravit itaque Manue ce-
Dominum, & ait, Obsecro Domine, ut vir Dei quem misisti, veniat iterum, & ce-
doceat nos quid debeamus facere de puero qui nasciturus est. Exaudiuitq; Deus ce-
deprecationem Manue, & apparuit rursus angelus Domini uxori eius sedenti ce-
in agro. Manue autem maritus eius non erat cum ea. Quæ cum vidisset angelum, ce-
festinauit, & cucurrit ad virum suum: nunciauitq; ei, dicens: Ecce apparuit mi-
hi vir quem antea videram. Qui surrexit, & secutus est uxorem suam: ve-
niensq; ad virum, dicit ei: Tu es qui locutus es mulieri? Et ille respondit, Ego sum.

Et cum extendisset manum suam angelus Domini super Ierusalem ut disper-
deret eam, misertus est Dominus super afflictionem, & ait angelo percutienti ce-
populum: Sufficit, contine manum tuam. Erat autem angelus Domini iuxta ce-
aream Araunæ Iebusæi. Dixitq; Dauid ad Dominum, cum vidisset angelum ce-
dentem populum, Ego sum qui peccaui, &c. Isaias alis senis prædita Seraphim,

2 Sam. 14.

apud Dei solium adstantia, sibi prædicat visa. Seraphim stabant super illud, sex ce-
ala vni, & sex ala alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pe-
des eius, & duabus volabant. Daniel quoque: Audini, inquit, vocem viri in-
ter Vlai, & clamauit, & ait: Gabriel fac intelligere istam visionem, & venit, & ce-
stetit iuxta vbi ego stabam. Cumq; venisset, panens corruui in faciem meam. An-
gelum Mariæ virginis apud Nazareth visum viri facie, ut antea etiã in templo

Isaia 6.

Dan. 8.

Zachariae sacerdoti conspectum intelligimus. Et vespere sabbathi quæ lucecit in
prima sabbathi, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum.

Lucæ 1.

Et ecce tremotus factus est magnus, & angelus Domini descendit de celo, & ce-
accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum. Erat autem aspectus eius sicut ce-
fulgur, & vestimentum eius sicut nix. Præ timore autem exterriti sunt custo-
des, & facti sunt velut mortui. Respondens autem angelus dixit mulieribus: no-
lite timere vos. Et Maria stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fle-
ret, inclinauit se, & prospexit in monumentum, & vidit duos angelos in albis ce-
sedentes: vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu. Cum-
que intuerentur discipuli Iesum in calum euntem, Ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis. Et apud Casaream Centurio, Cornelius nomine, vi-

Matth. 28.

Mar. 16.

Ioan. 10.

dit in visu manifeste quasi hora dici nona, angelum Dei introeuntem ad se.

Act. 1.

Act. 10.

Idem Apostolo Petro ac familiaribus amicisq; suis paulo post indicabat.

A nudius quarta die, vsque ad hanc horam orans eram hora nona in domo

„ mea, & ecce vir stetit ante me in veste candida, & ait, Corneli, & c.

13.
Causa.

Pfal. 101.
Iob 38.
Heb. 1.

Horum spirituum creandorum causam, ministracionem, eamque variam ac multiplicem fuisse diuina nobis scripta declarant: quod vel vnus ex ipsorum titulis indicat MALACH in sacra lingua, in Græca verò ἀγγελος, quem Latini siue legatum, siue nuncium dicere solent. S.S.E. Qui facit angelos suos spiritus. Et cum me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Nonne omnes administratorij spiritus sunt in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Non quod huiusmodi ministris Deus ipse indignuerit: sed quod hominū gubernationis atque salutis causa vti huiusmodi ministeriis voluerit. Propter eos (inquit) qui hereditatem capiunt salutis. Et leuauit oculos meos

Zachar. 2.

„ & vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus mensorum, & dixi: Quo tu vadis? & dixit ad me, Vt metiar Ierusalem, & videam quanta sit longitudo eius, & quanta sit latitudo eius. Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur: & alius angelus egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Ierusalem.

14.
Numerus.

Mat. 26.

Isaïæ 24.

Lucæ 2.

Quo autem numero ministrorum huiusmodi conficiatur summa, nullis adnotare possumus diuinorum scriptorum locis, certè frequentissimas copias existimare cuius lectionis illius perito licet. An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quam duodecim legiones angelorum, aiebat Iesus. Et erit in die illa visitabit Dominus super militiam celi in excelso. Aspiciebam (inquit Daniel) donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentum eius candidū quasi nix, & capilli capitis eius quasi lana munda. Thronus eius flamma ignis, rota eius ignis accensus. Fluitus igneus rapidus: que egrediebatur à facie eius. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Et Lucas etiam cum angelo Christi nati nuntio celestis militiæ multitudinem factam esse narrat, laudantium Deum & dicentium: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

Non infiniti.

Pfal 95.

Pfal. 102.

Porrò quamquam eos hominum calculis non numeratos vniquam credamus: tamen infinitas non esse, sed certo numero à Deo definitos intelligimus: qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina ponit. vt Psalter canit: Cum tamen stellas numerare nec Abrahamo ipsi Chaldaeo, illiusq; disciplina peritissimo contigerit. Definitionem verò hanc ex verbo omnis facile ostendere est, quod plurali numero infinitis non conuenire rebus compertum est. Adorate eum omnes angeli eius. & Benedicite Domino omnes angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum eius. Quo carmine & multi non tamen esse infiniti, & ministrare omnes: idq; fidelissimè agere dicuntur, Ad audiendam vocem sermonum eius.

15.

Iosue 5.

Dan. 10.

Atque genus illud omne spirituum quibus angeli nomen ac titulus adrogatur, non permixtum, sed certis ordinibus distinctum, singulosq; sua diligenter & strenuè ac fideliter obire munera accepimus. Cum autem esset Iosue in agro vrbs Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se, euaginatū tenentem gladium. Perrexitq; ad eum, & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui respondit: Nequaquam, sed sum princeps exercitus Domini, & nunc venio. & apud Danielelem: Princeps regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus. Et ecce Michaël vnus de Principibus primis venit ad adiutorium meum. Et cum egredieret, apparuit princeps Græcorum, veniens. Principe autem: vel aliis angelis, vel

vel ceriè hominibus hominumq; nationibus, Praefectos intelligimus. Nemo ad-
 iutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Principatum verò ac
 potestatis in angelis mentio Apostolica in doctrina fit. Certus sum enim quia ne-
 que mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, &c. Et
 idem Apostolus Christum predicat à Deo constitutum super omnem principa-
 tum & potestatem, & virtutem, & dominationem, & super omne nomen quod
 nominatur, non solum in hoc seculo, sed in futuro.

Quamquam verò angeli nomen ac titulus eius à quo missus unusquisque
 fuerit, auctoritatem & vicem probet: tamen singulari aliquando representatio-
 ne & actione angelus cuiuspiam Dei personam sustinere observatus, atque am-
 pliiori tum auctoramento, tum munere fungi existimatus est. Id quod vel ex uno
 in Prophetis loco ostenditur, in quo cum Gedeoni angelus Domini visus fuisse
 narretur; idem inter narrandum DOMINVS appellatur IEHVEH nomi-
 ne expresso. Dixitq; ei Gedeon: Obsecro mi Domine, Si Dominus nobiscum est,
 cur ergo apprehenderunt nos haec omnia? Vbi sunt mirabilia eius quae narrauerunt
 patres nostri, atque dixerunt: De Aegypto eduxit nos Dominus. Nunc autem
 dereliquit nos Dominus, & tradidit in manus Madian. Respexitq; ad eum
 Dominus, & ait: Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Ma-
 dian, Scito quòd miserim te. Atque in hunc modum explicanda sunt loca om-
 nia ex antiquis libris, quibus cum angelus conspectus fuerit, Dominus tamen vi-
 sus aut locutus dicitur. ut, Apparuit autem ei Dominus in conualle Mamre,
 sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso seruore diei. Quin & lex omnis antiqua,
 & quaecumque legem comitata sunt, acta omnia, quamquam Domini citent atq;
 indicent nomen: tamen angeli cuiuspiam ministerio ex Domini autem auctori-
 tate coniungere: namque ipsum Deum auctorem moderatoremq; omnium adus-
 que Euangelij aetatem angelos ad munera omnia destinasse ac mandasse Spiritus
 sanctus aperitè declarat Apostolorum testimoniis ac martyrum. Multifariam,
 multisq; modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis
 locutus est nobis in Filio. & paulo inferius: Propterea abundantius oportet ob-
 seruare nos ea quae audiuius, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos
 dictus est sermo, factus est firmus, &c. Et Stephanus legem in dispositione an-
 gelorum acceptam memorat. & Paulus alibi, Quid igitur lex? Propter trans-
 gressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos
 in manu mediatoris.

Ac praeter hoc quod modo indicauimus, cetera ministeria quae à spiritibus illis
 exercentur, tamen si multiplici ac vario subeantur nomine; tamen hominis felici-
 tatem primum cuius gratia instituta sunt: deinde ipsorum spirituum gloriam
 spectant omnia. Est enim vniuscuiusque naturae gratulatio & gloria suas partes
 recte obitas, ex Dei praescripto ac iussu peragere. S. S. E. Ignis, grando, nix,
 glacies, spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius. & Benedicite Domino
 omnes virtutes eius: ministri eius qui facitis voluntatem eius. Benedicite Do-
 mino omnia opera eius: in omni loco dominationis eius. Pro verum verò usu ac
 temporum oportunitate alia atque alia munia illis constituta tractantur. Cum-
 primis enim omnes Deo assistunt, diuinumq; circumstant solium: quod eo modo
 quo haec nostris describi possunt sermonibus intelligendum est, hoc est, omnes
 promptos ac praesentes diuinæ voluntati sese praebeant. Quod vel Vates ille Mi-
 chael

- 1 Reg. 22.
2 Pat. 1.
cheas testatus exposuit: Vidi Dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum eius assistentem ei à dextris & à sinistris. Hanc autem assistentiam & ministracionem hominibus non ad gratulationem modo, sed ad fidelis quoque obsequij, & perpetuæ laudationis exemplum notam Deus voluit: Cum me laudarent àstra matutina, & iubilarent omnes filij Dei, inquit ipse apud Iobum.
18. Et nonnulla alia hoc loco ministracionum genera, quibus caelestes illi spiritus præficiuntur & exercentur, indicare oporturum fuerit. Ex quibus vnum esse legimus tutelam publicam tum gentium ac nationum, tum ciuitatum etiam.
- Isaiz 63.
S.S.E. In omni tribulatione eorū nō est tribulatus, & angelus faciei eius saluauit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus seculi. & apud Daniele. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus, Et ecce Michaël, vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum.
19. Singularem etiam vnus cuiusque hominum tutelam & patrocinacionem illis demandatam, compluribus testimoniis docemur. Et visitatio tua (inquit Iobus) custodiuit spiritum meum. qui sua lingua PEKV DATHCHA, id est, præsentia tua, siue, mandatum tuum dixit. Deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in præsentem diem, Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. Tunc Nabuchodonosor rex obstupuit, & surrexit propeere, & ait optimatibus suis: Nōne tres viros misimus in medio ignis cōpeditos? Qui respondentes regi, dixerūt, Verè rex. Respondit rex, & ait. Ecce ego video quatuor solutos, & ambulātes in medio ignis, & nihil corruptū est in eis: & species quartissimilis filio Dei. Et Daniel regi respondens, ait: Rex in aternū viue, Deus meus misit angelum suū, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inuenta est in me. & Petrus ad se reuersus, dixit: Nunc scio quia misit Dominus angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectacione plebis Iudeorum. Et Salomon præsentem vnique angelum subindicans, ait: Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam, neque dicas coram angelo, Non est prouidentia: ne fortè iratus Deus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum. In vnamquamque gentem præposuit rectorem: & pars Dei Israel facta est manifesta. & apud Tobiam: Ego sum Raphael angelus vnus ex septem qui adstantus ante Dominum. Cumq; hæc audissent, turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam. Dixitq; eis angelus: Pax vobis, nolite timere: etenim cum essem vobiscū, per voluntatem Dei eram. Ipsum benedicite, & cantate illi.
20. Doctrina autem interpretationisq; ministros vti alijq; sanctis viris angelos exhibere, sese cum alia multa in sacris, tum ille in Danielis narratione locus declarat. Factum est cum viderem ego Daniel visionem, & quærerem intelligentiam: ecce stetit in conspectu meo quasi species viri, & audiui vocem viri inter Flai, & clamauit, & ait: Gabriel, fac intelligere istam visionem. Et venit, & stetit iuxta vbi ego stabam: Cumq; venisset, pauens corruui in faciem meam, & ait ad me: Intellige fili hominis, quoniam in tempore finis complebitur visio, &c. & Zacharias: Egressus est, inquit, angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me, &c.
21. Angelos cum aduersariis disceptantes, nobis diuina scripta manifestant. Disceptatio. Cum Michaël archangelus cum Diabolo disputans, altercaretur de Moyse corpore,

pore, non est ausus iudicium inferre blasphemia, sed dixit: *Inrepet te Dominus.* Iudæ 9.

Quid verò unumquemque facere oporteat, monitores & adiutores angeli esse solent: maxime in arduis difficillimisq; rebus atque temporibus. Namque Lotum ab angelis monitum, euersione urbium quinque liberatum accepimus. Cumq; esset manè, cogebant eum angeli, dicentes: *Surge, tolle uxorem tuam, & duas filias quas habes: ne & tu pariter pereas in scelere ciuitatis.* Dissimulante illo, apprehenderunt manum eius, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius, eò quod parceret Dominus illi. Eduxeruntque eum, & posuerunt extra ciuitatem: ibiq; locuti sunt ad eum, dicentes: *Salua animam tuam: noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac: ne & tu simul pereas.* Et Iosepho angelus Domini apparens in somnis, dixit: *Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum, & esto ibi vsque dum dicam tibi.* Idemq; maturo iam tempore, hoc est, defuncto Herode, apparuit in somnis Ioseph in Aegyptio, dicens: *Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israël: defuncti sunt enim qui querebant animam pueri.*

Illud verò à quo celeberrimum duxere titulum, hoc est, nunciationis ministerium frequentissimi adeò exempli est, vt operam nostram minimè postulet: cui tamen, ne ideo superseamur, vt cunctis iam notissimo, aliquot inseruiemus testimoniiis. Abrahamo de futuro per promissum filio in graui iam & importuna etate, vxorisque sterilitate latus nuncius per tres angelos allatus est. Samsonis etiam matri & patri admirabili virtute præditum filium expectandum nunciavit angelus. Zachariae sacerdoti vxoris partus, & filij auctoritas atque ministratio, angelo interprete, prædicitur. Ac virgini Mariæ orbis ille Seruator IESVS purè ac sanctissimè concipiendus, ac admirabili partu edendus declaratur. Quo nato, Pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigiliis noctis super gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: *Nolite timere, ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator qui est Christus Dominus, in ciuitate Dauid.* D. Paulus iactatis tempestate socis verba faciens: *Et nunc suadeo vobis bono animo esse, amissio enim nullius anima erit ex vobis, præterquam nauis.* Astitit enim hac nocte mihi angelus Dei, cuius sum ego, & cui deseruio, dicens: *Ne timeas Paule, Cæsari oportet te assistere. Et ecce donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum.* Et Ioannes, *Vidi alterum angelum volantem per medium caeli, habentem Euangelium æternum vt euangelizaret sedentibus super terram, & super omnem tribum, & linguam, & populum.*

Animare viros, hortari, atque ad gerendas res excitare, angelici etiam ministerij est. Locutus est autem angelus Domini ad Eliam, dicens: *Descende cum eo, ne timeas.* Surrexit igitur, & descendit cum eo ad regem, & locutus est ei. Et Apostolos palàm Euangelium in magna celebritate nunciare exhortabatur angelus: quamuis principum auctoritate atque inuidia maxima inuisa. Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant, (que est hæresis Saduceorum) repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica. Angelus autem Domini per noctem aperiens ianuas carceris, & educens eos, dixit: *Ite, & stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ huius.* Qui cum audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant.

Aucto-

25.
Auctoritas
ac dexteri-
tas.
Iud. c. 6.

Auctoritatem virtutemq̄, ex Deo ad agendas gerendasq̄, res delectis viris per angelum arrogatam & adhibitam obseruare est non vno tantum argumento aut exemplo, cuius generis illud est: Obsecro Domine, in quo liberabo Israel. Ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei? Dixitque ei Dominus: Ego ero tecum, & percuties Madian quasi vnum virum. Et Petro in vinculis & custodia: Ecce angelus Domini adstitit, & lumen refulsit in habitaculo: percussitq̄, latere Petri, excitauit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catena de manibus eius. Dixit autem angelus ad eum: Precingere, & calcea te caligas tuas. Et fecit sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentu tuum, & sequere me. Et exiens sequebatur eum, & nesciebat quia verum est quod fiebat per angelum: existimabat autem se visum videre. Transiunt autem primam & secundam custodiam, venerunt ad portam ferream qua ducit ad ciuitatem, qua vltro aperta est eis. Et exeuntes processerunt vicum vnum: & continuo discessit angelus ab eo.

26.
Aduocatio.

Aduocantis ac deprecantis officio sanctos, vti à Daniele accepimus, angelos referre quoque expediet. Et audiui vnum de sanctis loquentem: & dixit vnus sanctus alteri nescio cui loquenti: Vsq̄uequo visio, & iuge sacrificium, & peccatum desolationis qua facta est: & sanctuarium, & fortitudo conculcabitur? Et dixit ei, Vsq̄ue ad vesperam & mane dies duo millia trecenti, & mundabitur sanctuarium. & Iohannes: Vidi, ait, septem angelos stantes in conspectu Dei: & data sunt illis septem tuba. Et alius angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum: & data sunt ei incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Domino.

27.
Corruptio.

Plagarum quoque & flagrorum, qua cum Dei iudicio inferuntur, utilitatem quoque hominibus & correptionem afferunt: potestatem & copiam angelis interdum factam atque exercitam complures historie declarant. Porro angelus Domini stabat iuxta aream Ornan Iebusai: Leuansq̄, David oculos suos, vidit angelum Domini stantem inter calum & terram, & euaginatam gladium in manu eius, & versum contra Ierusalem. Et ceciderunt tam ipse, quam maiores natu vestiri cilicis, proni in terram. Ezechias rex impietatem atque superbiam Assyrioru detestatus, & cum illo Isaias, orauerunt aduersum hanc blasphemiam, & vociferati sunt vsque in calum. Et misit Dominus angelum suum qui percussit omnem virum robustum, & bellatorem, & principem exercitus regis Assyriorum. Et reuersus est cum ignominia in terram suam. Et Psaltes: Fiant, inquit, tanquam puluis ante faciem venti, & angelus Domini coarctans eos. Fiat via illorum tenebra & lubricum, & angelus Domini persequens eos. In posteriorum vero temporum sacris historiis admirandam illam manum auxilio p̄i populi missam, ita descriptam legimus. Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isq̄, cum impetu Heliodoro priores calces elisit: qui autē ei sedebat, videbatur arma habere aurea. Alij etiam apparuerunt duo iuvenes virtute decori, optimi gloria, speciosiq̄, amictu: qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, sine intermissione multis plagis verberantes. Subito autem Heliodorus concidit in terram, eumq̄, multa caligine circumfusum rapuerunt, atque in cella gestatoria positum eiecerunt.

Act. 12.

Statuto autem die Herodes vestitus veste regia, sedit pro tribunali, & concionabatur

nabatur ad eos. Populus autem acclamabat, Dei vocem, & non hominis. Confe-
 sum autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset honorem Deo: &
 consumptus à vermibus, expirauit. Et in reuelatione Iohannis: Post hæc vidi
 quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos
 terræ ne flarent super terram, neque super mare, neque in ullam arborem. Et vi-
 di alterum angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei viui: &
 clamauit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ & mari,
 dicens: Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus: quoadusque signemus ser-
 uos Dei nostri in frontibus eorum.

Præter tutelam cum priuatam tum publicam angelis demandatam, cuius ad-
 notabamus exempla, patrocinium quoque ac defensionis officium commissum ob-
 seruare est. Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem co-
 ram angelo Domini, & Satanas stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei. Et di-
 xit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te Satan: & increpet Dominus in
 te, qui elegit Ierusalem. Numquid non iste torris est erutus de igne? Immitet
 angelus Domini in circuitu timentium cos, & eripiet eos. & Quoniam angelis
 suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis: In manibus porta-
 bunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Super aspidem & basiliscum
 ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. & illud: An putas quod non
 possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim le-
 giones angelorum?

Terrorum quoque aliquando incutere angelos præter pauorem & religionem,
 qua ij quibus visi sunt, interdum afficiuntur, manifestè docuere milites illi Ro-
 mani, qui sepulchro Christi custodes dati; præ timore angeli exterriti sunt, &
 facti velut mortui.

Si quid verò pro testimonio angelus aliquando dixerit, grauißimum id, &
 verißimum tandem comperiri illius natura dignitas & amplitudo postulat.
 Quippe cum illi veritatis propriæ constantißime tenaces fuerint, ob eamq; rem
 Electi audiunt semper. Atque ita respondens angelus mulieribus Iesu Christi se-
 quacibus dixit: Nolite timere vos, scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, qua-
 ritis: Non est hic: Surrexit enim sicut dixit. Venite, & videte locum ubi positus
 fuerat Dominus: Et citò euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & præcedit
 vos in Galileam. Id quod tanquam legitimum discipuli quoque duo referentes,
 citabant. Sed & mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fue-
 runt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam
 visionem angelorum vidisse: qui dicunt eum viuere. Quamobrem & huius-
 modi quoque testes à Paulo aliquando laudatos appellatosq; legimus. Testificor
 coram Deo, & electis angelis eius.

Porro piorum ac sanctorum hominum animas à corpore quamprimum seiun-
 ctas, ad quietis ac lucis locum pro temporum ratione deferri, Iesus Christus est
 auctor: Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in
 sinum Abrahe.

Iisdem quoque ministris angelis homines in fine sæculi ad publicum iudicium
 ciendos, atque ex omnibus orbis terræ ac maris partibus reuocandos: etiam eos
 qui mortui antea fuerint, idē Christus docuit, & Christi etiam referunt Apostolis.
 Et mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à

T

quatuor

28.

Patrocina-

rio.

Zach. 1.

Psal. 11.

Psal. 90.

Mat. 16.

29.

Tetractis

Mat. 28.

30.

Testimoniū

Matth. 28.

Lucæ 24.

1 Tim. 5.

31.

Animarum

ductio.

Lucæ 16.

32.

Conuocatio

Mat. 24.

1. Cor. 15. quatuor ventis: à summis calorum vsque ad terminos eorum. Omnes quidem re-
 „ surgemus, sed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouissima
 „ tuba (canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.)
33. Bonos denique ac pios à malis atque impiis ad diuersam vtrisque conditionem
 „ separatū iri præceptor idem arcane similitudinis explicatione declarauit. Mes-
 „ sis, consummatio seculi: messores autem, angeli sunt. Sicut ergo colligitur ziza-
 „ nia & igne comburitur, sic erit in consummatione seculi: Mittet Filius hominis
 „ angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt ini-
 „ quitatem, & mittent eos in caminum ignis: ibi erit fletus & stridor dentium.
 „ Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.
34. Quanta demum alacritate ab his ministeria omnia hominum salutis causa
 „ Alactias. suscipiantur, quanta lætitia & gratulatione hominibus allata salus excipiat,
 „ Zachar. 3. Vates quondam cecinerunt, & Christus in boni nuncij actionibus indicauit. Et con-
 „ testabatur angelus Domini Iesum, dicens: Hac ait Dominus Deus exercituum:
 „ Si in viis meis ambulaueris, & custodiam meam custodieris: tu quoque iudicabis
 „ domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi ambulantes de his qui nunc
 „ hic assistunt. Gaudium, inquit Iesus, est in celis coram angelis Dei super vno
 „ peccatore penitentiam agente, magis quàm super nonaginta nouem iustis, qui
 „ non indigent penitentia.

DE ANGELORVM ACTIONIBVS, ET AGENDI FORMIS VOLVMEN.

- I. ANGELI cum sese visui sensuiue representant, palam eloqui, & humanis
 „ vocibus vti consuevere: interdum internas Vatum mentes, perinde tam-
 „ quam allocuti instruunt. Nonnumquam verò & opera quædam quæ videri sen-
 „ tiriq; hominibus possint, exercent: ita comedentes aliquando, ambulantes, iter
 „ facientes, lapidem voluentes describuntur, & luctatione cum Iacobo vsque ang-
 „ gelum didicimus: Festinauit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitq; ei:
 „ Gen. 18. „ Accelera, tria sata simila commisce, & fac subcinericios panes. Ipse verò ad ar-
 „ „ mentum cæcurrit, & tulit inde vitulum tenerrimum & optimum, deditq; pue-
 „ „ ro: qui festinauit & coxit illum. Tulitq; butyrum & lac, & vitulum quæ coxe-
 „ „ rat, & posuit coram eis: ipse verò stabat coram eis sub arbore. Cumq; comedis-
 „ „ sent, dixerunt ad eum: Vbi est Sara vxor tua? Ille respondit, Ecce in tabernacu-
 „ „ lo est. Cui dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto, vitā comite, & habebit
 „ „ filium Sara vxor tua.
2. Sodomitis vim Loto vehementissimè facientibus, iam enim propè erat ut ef-
 „ Gen. 19. fringerent fores: Ecce miserunt manum viri, & introduxerunt ad se Lot,
 „ „ clauseruntque ostium, & eos qui foris erant, percusserunt cecitate à mini-
 „ „ mo vsque ad maximum: ita ut ostium inuenire non possent. Cumque
 „ „ esset manè, cogebant eum angeli, dicentes: Surge, tolle vxorem tuam, &
 „ „ duas filias quas habes: ne & in pariter pereas in scelere ciuitatis. Dissimulante
 „ „ illo, apprehenderunt manum eius, & manum vxoris, ac duarum filiarum eius,
 „ „ eò quod parceret Dominus illi. Eduxeruntque eum, & posuerunt extra ciui-
 „ „ tatem: ibique locuti sunt ad eum, dicentes: Salua animam tuam: noli respice
 „ „ re post tergum.

Yaacob traductis omnibus quæ ad se pertinebant, mansit solus. Et ecce vir lu-
 stabatur cum eo usque mane. Qui cum videret quod eum superare non posset, 30
 tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. Dixitq; ad eum: Dimitte me, 31
 iam enim ascendit aurora, &c. Erat autem quidam vir de Saraa de stirpe Dan, 32
 nomine Manue, habens uxorem sterilem: cui apparuit angelus Domini, & di- 33
 xit ad eam: Sterilis es, & absque liberis. sed concipies & paries filium, &c. 34

Misit ergo Dominus pestilentiam in Israel, & ceciderunt de Israel septua- 35
 ginta millia virorum. Misit quoque angelum in Ierusalem ut percuteret eam. 36
 Porro angelus Domini stabat iuxta aream Ornan Iebusæi. Leuansq; David ocu- 37
 los suos, vidit angelum Domini stantem inter calum & terram, & euaginatam 38
 gladium in manu eius, & versum contra Ierusalem: & ceciderunt tam ipse, 39
 quam maiores natu vestiti ciliciis, proni in terram. 40

Ochozias rex cum ex casu egrotaret, misit nuncios, dicens ad eos: Ite consulite 41
 Beelzebub deum Accaron, utrum viuere queam de infirmitate mea hac. Ange- 42
 lus autem Domini locutus est ad Eliam Thesbiten, dicens: Surge, & ascende in 43
 occursum nunciorum regis Samariae, & dices ad eos: Numquid non est Deus in 44
 Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? Quamobrem hæc dicit 45
 Dominus, De lectulo super quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. 46

Daniel, Audiui, inquit, virum qui indutus erat lineis, qui stabat super aquas 47
 fluminis, cum eleuasset dexteram & sinistram suam in calum, & iurasset per vi- 48
 uentem in æternum, quia in tempus & tempora, & dimidium temporis. Et cum 49
 completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur vniuersa hæc. 50

Angelorum vero orationem amplio rem sublimio remq; omni hominum ser- 51
 mone esse Paulus docens, dicebat: Si linguis hominum loquar & angelorum. 52

Actiones vero alias & functiones præter sermonis etiam orationisq; usum 53
 sacra oracula angelis tribuere solent, quorū huiusmodi exempla nonnulla sunt: 54
 Et introduxit me illuc: & ecce vir, cuius erat species quasi species æris, & funi- 55
 culus lineus in manu eius, & calamus mensuræ in manu eius: stabat autem in 56
 porta. Et locutus est ad me idem vir, Fili hominis, vide oculis tuis, & auribus 57
 tuis audi, & pone cor tuum in omnia quæ ego ostendam tibi: quia ut ostendan- 58
 tur tibi adductus es huc: annuncia omnia quæ tu vides domui Israel. Et ecce 59
 murus forinsecus in circuitu domus vndique, & in manu viri calamus mensu- 60
 ræ sex cubitorum & palmo. Et mensus est latitudinem edificij calamo vno, alti- 61
 tudinem quoque calamo vno, &c. 62

Baghsasare rege cum optimatibus potante suis, Deosque suos laudantibus 63
 omnibus, in eadem hora apparuerunt digiti quasi manus hominis scribentis 64
 contra candelabrum in superficie parietis aulae regiae: & rex aspicebat articu- 65
 los manus scribentis. 66

Volantem Gabrielem angelum ad se venisse Daniel narrat. Adhuc me lo- 67
 quente in oratione, ecce vir Gabriel quem videram in visione in principio, cui 68
 volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini. Et docuit me, & locutus est 69
 mihi. Dixitque Daniel: Nunc egressus sum ut docerem te, & intelligeres. 70

Vespere autem sabbathi quæ lucefcit in prima sabbathi, venit Maria Magda- 71
 lene, & altera Maria videre sepulchrum, & ecce terræ motus factus est magnus, 72
 Angelus enim Domini descendit de celo: & accedens, reuoluit lapidem, & sede- 73
 bat super eum. Canentes angelos, id est, diuinis gratulationibus operam dantes 74

- Lucæ 1. pãstoribus, Iesu nato auditos, indicat Lucas. Subitò facta est cum angelo multitudo militiã celestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.
10. Atque singulos angelorum Deo celestiq; aula suis nominibus notos & appellatos, cum ex minori rerum comparatione colligimus, quod nulla ex stellis proprio ac sibi apto caret nomine apud Deum, qui numerat multitudinem stellarum & omnibus eis nomina vocat: tum verò ex quorundam exemplo, quos in sacris
- Psal. 146. foliis oportune citatos laudatòsque legimus. Factum est autem, cum viderem ego
- Dan. 8. Daniel visionem, & quærerem intelligentiam, ecce stetit in conspectu meo quasi
- Dan. 10. species viri, & audiui vocem viri inter Vlai, & clamauit, & ait: Gabriel, fac intelligere istam visionem. Iterum apud eundem: Et ait ad me, Noli metuere
- Dan. 10. Daniel: quia ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus, Et ecce Michaël, vnus de principibus primus, venit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum.
11. Cumque adhuc loquerer & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel: & prosternerem preces in conspectu Dei mei, pro monte sancto
- Dan. 9. Dei mei. Adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel quem videram in visione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini.
- Lucæ 1. Et dixit Zacharias ad angelum: Vnde hoc sciam, Ego enim senex, & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus, dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hac tibi euangelizare.
- Lucæ 1. Et in mense sexto missus est angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid: & nomen virginis Maria.
- Raphael. Ego enim sum Raphael angelus, vnus ex septẽ qui adstant ante Dominum.
- Tob. 6. Cumq; hæc audissent, turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam. Dixitq; eis angelus: Pax vobis, nolite timere: etenim cum essem vobiscum, per voluntatem Dei eram. Ipsum benedicite, & cantate illi. Videbar quidem vobiscum manducare & bibere: sed ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus videri non potest, vtor: tempus est vt reuertar ad eum qui me misit, vos autem benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia eius.
- 4 Esd. 1. Esdras ex Vrielis angeli mandato septem diebus ieiunasse ait sese.
12. Quorundam verò angelorum nomina hominibus incognita commune pluribus pronomen arguit PALMVNI, quod certum quendam non tamen suo nomine appellatum significat. Et audiui vnum de sanctis loquentem, & dixit vnus sanctorum alteri, nescio cui loquens. PALMVNI est pronomen pro quo interpres noster Alteri nescio cui reddidit.
- Atque de malis & reprobis angelis, nocentibusq; spiritibus alio in loco oportune differemus. Namque in huius corporis initio prima hæc de Deo, de Prophetis, de Angelis capita disputata esse oportuit, propter eas quas in singulis indicauimus causas.

DE PROPOSITO DEI.

VERAM, certam & constantem notitiam.] Narrauerunt mihi iniqui Cum animi lib. 1. Pfal. 1: 8. fabulationes, sed non ut lex tua. Legi diuinæ proprium nomen est קדושה, doctrina. Ea autem optimè instituta doctrina habetur, quæ rerum rationes à principio tradit. Quamobrem Moses leges humanæ vitæ daturus non modò ab hominis, verùm etiam à mundi omnis propter hominè conditi prima origine inchoauit narrationem. In principio, inquit, creauit Deus cælum & terram. cc

Si à prima eiusdem naturæ origine.] Hanc docendi & commemorandi rationem Moses laudans: Memento, inquit, dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patres tuos, & narrabunt tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Idem etiam huius rationis ignoratione, causas ad maxima mala & incommoda hominũ generi dare significabat: Deum qui te genuit, dereliquisti: & oblitus es Domini creatoris tui. Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est. Deut. 32. cc cc

Namque angeli ministerio.] Idem assèuerat aliàs Paulus: Lex, inquit, data per angelos in manu mediatoris. Galat. 3. cc

In illa quæ imbutus fuerat Ægyptiorum disciplina.] Moses in aula regis Ægyptiorum à regis filia nutritus & educatus illius gentis disciplinarum peritissimus fuisse narratur. Ægyptij autem sese hominum primos vel antiquissimos iactant, atque orbi vel nullum initium, vel longè ante id quod verè fuit, statuunt. Filius, inquit, sapientum ego, filius regum antiquorum. Isaia 19.

Aptata fuisse secula.] Ex D. Paulo ad Hebræos desumpta oratio. Seculorum initium prima lucis origo fuit. Lux verò primùm naturæ extantis exemplum perfectum & laudatum. S. S. E. Dixitq; Deus, Fiat lux, & facta est lux: & vidit Deus lucem quòd esset bona, & diuisit lucem à tenebris: appellauitq; lucem diem, & tenebras appellauit LAILAH, id est, noctem. Gen. 1. cc

DE NATURA DISPUTATIO.

τὰ καθόλου.

Concordat cum lib animæ primo, cap. 7.

PRIMA rerum omnium causa Dei BONITAS fuit. S. S. E. Celi enarrant gloriam Dei. & Benedicite Domino omnia opera eius. Causam autem propriè eam Latine vocamus, quamobrem unumquodque genus est, aut fit, Philosophi nostrates finem vocant, quod operis aut rei auctori primùm in mentem venit, Rerum verò auctor Verbum Dei est, idemq; Deus, quem sacer sermo arcanè PRINCIPIVM nominat, in quo omnia, à quo omnia, & per quem omnia. I. Pfal 19. Pfal. 102. Heb. 11. cc

Verbo hoc Dei prima prolata fuit vox IEHI, quam Latine vicumque FIAT, siue ERIT interpretari licet. Est autem vox illa constans, ac sua vi subsistens: non qualè mortalis quispiã, sed qualè Deus pronunciare & statuere potest, in verarum rerũ ordine cõprimis censenda, futuri verbi formã obtinens: quod ea forma perpetuitatem constantiamq; in sacra & exemplari lingua adsignificet, ac tempora omnia complectatur, quæ sunt, quæ præteriere atque ventura. Ita vt quod semel Deus IEHI dixerit, id fuisse, esse, ac fore verum sit: contrã verò nihil esse possit in orbe, cui Deus vocem IEHI negauerit. Diuina igitur vox hæc IEHI constat constabitq; semper singulis rerum generibus pro cuiusque ratione, cc

veritate, ac propria duratione creandis, producendis, constituendis, & conser-
 uandis præsens atque efficax. Hanc verè NATVRAM dicimus Philosophis exte-
 ris, & à veritate Dei alienis ignotam. S. S. E. Verbo Domini celi firmati sunt:
 Pſal. 32. & spiritu oris eius omnis virtus eorum. & iterum: Ipse dixit, & facta sunt:
 ipse mandauit, & creata sunt: statuit ea in æternum, & in seculum seculi: præ-
 ceptum posuit, & non præteribit. Tanta diuinæ vocis IEHI vis atque effi-
 cacia est.

2. Primum itaque, vt diximus, ac legimus, IEHI opus lux fuit: eademq; bonita-
 tis nomine comprobata. Atque huius lucis arcano significato & nomine commu-
 nicatione sui creando postea à se homini factum iri constituit. S. S. E. Quoniam
 2. Cor. 4. Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad
 illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu.

3. Erat verò in initio Spiritus ELOHIM, id est, vis quædam diuina, agilis, ac
 רוח præsens, per omnia pertinens, omnia complens: & quocumque Deus intenderit,
 אלהים subitura: remq; omnem pro veritatis cuiusque vsu animatura, atque informa-
 מים tura. Atque huic spiritui subiecti MAIM, velut materies ad omnem rem con-
 Aquæ. sciendam habiles fouebantur & comparabantur. Est autem MAIM liquor ge-
 minus. Alter sua sponte pinguis, dulcis, lentior, & in omnem partem ductilis, mi-
 nusq; concrescens: cuius naturam in rebus iis quarum vsu accipimus, lac oleum-
 que præcipue referunt. Alter verò humidus ac salsus est: facile sequax, docilis
 vacua penetrare & implere: calori ac frigori obnoxium, & vtrius harum vi-
 rium concrescere natum: vbi verò concreuit, friabile. Huic nomen propter ver-
 borum penuriam, Latina lingua plurali numero aquas fecit, quo notissimum
 omnium & communissimum liquorem significare consueuerat. Sed vox ipsa pri-
 mæua MAIM eo numero semper pronuntiatur, quo natura geminæ siue duplices
 indicantur significanturq; res. מֵי יָם אֶרֶץ, siue, מֵי יָם אֶרֶץ Græcis dici posset. Igi-
 tur ex huius duplicis liquoris varia & multiplici mixtione & coaptatione, ac
 proportionis dispensatione, tamquam oportuna & comparata materia, variæ ac
 multiplices rerum formæ ac naturæ confectæ sunt, ac perpetuò conficiuntur, pro
 singulorum ratione, vsu, durationeq; generum. Atque ex his aliæ in alias mu-
 tantur formas: aliæq; per alias vel dissipantur, vel conseruantur, pro summi au-
 ctoris nutu & arbitrio à iudicij veritate numquam alieno, & pro IEHI sapien-
 te efficientia & Spiritus ELOHIM præsentia, virtute ac moderatione. S. S. E.

Omnia in mensura, numero, & pondere disposuisti. & Quis mensus est pugillo
 Sap. 11. aquas? & celos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ:
 Isaia 40. & libravit in pondere montes: & colles in statera? Quis adiuuit spiritum Domi-
 ni? aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Est verò Spiritus ELOHIM
 Gen. 1. formarum omnium aptator, discretor, & constitutor ac moderator. Id quod ita
 Vates indicauit. Et spiritus ELOHIM MERAHHEPHETH, id est, efficaciter
 motitans, conuolens, ac agitans super facies gemini liquoris.

4. Atque diuersam illam gemini liquoris vim, quam rerum corpus posthac si-
 ue materiam appellari nihil prohibet, discernere ac dignoscere facile obseruanti,
 Corpus, & attendenti fuerit: quippe quam in omni compositarum quæ vsui veniunt, rerum
 materia. natura vel igne admoto & incenso, deprehendere sensibus liceat. Namque
 ignis in omni quod corripit corpore, pinguem liquorem à salso seiungit: quippe
 qui illo alatur, nutriatur, crescat, & conseruetur; hunc verò tamquam inimicum
 horreat,

horreat, respuat, ac propellat; aliàs nocentem, seque extincturum experturus. S.S.E. Candelabrum ad luminaria sustentanda vasa illius & lucernas, & oleum ad nutrimenta ignium. & Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna obfistit peccatis. Quatuor itaque rerum primordia siue principia sunt, CAUSA IEHI, SPIRITVS ELOHIM, MAIM, siue liquores duo: ex quibus corporea quæq; constant, & in quæ, cum resoluuntur, abeunt. Nam rerum formas & species causarum potius effecta, quàm causas dicimus.

LVX res incorporea est, diuinitatisq; obtinet imaginem, quamquam corporeis aliquando rebus vel insit, vel adsit, ipsaq; primam in creatis generibus bonitatis nanciscitur laudem. Vidit Deus lucem quod esset bona. Ab hac mensurando tempore ac rebus in ordinem seriemq; referendis initia sumpta sunt. Et diuisit lucem à tenebris, & appellauit lucem diem, & tenebras appellauit noctem. Factumq; est vespere & mane dies vnus. Itaque post lucis tempus ortum, & mundi pars est, & inter mundi primordia censendum: idemq; primum mensuræ ac numeri capax & exemplum. Mensuram illud indicat: Factum est vespere & mane, Numerum verò illa: Dies vnus, Dies secundus, Dies tertius, &c.

Mundi fabricam nulli neque virtuti, neque naturæ, neque etiam materiæ, præterquam vnus Dei voluntati & virtuti efficientiq; acceptam referre, fas esse credimus. Hæc dicit Dominus redemptor tuus, & formator tuus ex utero, Ego sum Dominus faciens omnia, & extendens calos solus: stabiliens terram, & nullus mecum. Irrita faciens signa diuinorum, & hariosos in furorẽ vertens: conuertens sapientes retrorsum, & scientiam illorum stultam faciens.

In quem verò præcipuè vsus vniversis conditus fuerit orbis, aperitè declarat Vates, calum ac terram, quæ primæ sunt partes, ceteraq; continent & amplectuntur omnia, hominis causa facta prædicans. Ego feci terram, & hominem super eam creauit ego: Manus meæ tetenderunt calos, & omni militiæ eorum mandauit. Dicit Dominus extendens calum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo.

Constat autem natura mundi omnis calo ac terra, quibus corpora cetera omnia, & quæ corporibus adherent, vel insunt, vel tenentur. Quamobrem calum ac terram à Deo in principio creata Moyses præfatus, partes deinde singulas quomodo locoq; essent, utq; haberent, indicauit. Et apud Isaiam Deus: Ego ipse, ego primus & nouissimus. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est calos. Ego vocabo eos, & stabunt simul. Atque hoc responso nihil fortuito casuue factum: nihil temerè dissolui posse affirmatur. Perinde enim omnia perseuerant, atque ab initio recentia adhuc extiterant: quippe præsentis efficacitate, virtute, & voluntate auctoris nec vsu atteritur vniversum, nec vetustate excusum deteritur. Quia sicut calum nouum & terra noua, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Qui facit terram in fortitudine sua: præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit calos. Ego feci terram, & iumenta quæ sunt super faciem terræ in fortitudine mea magna, & in brachio meo extento. Atque gentes quondam præscas mundi initium cognouisse & intellexisse ille apud Iobum fatetur: Hoc scio à principio ex quo positus est homo super terram.

Atque eadem hæc ut facta & creata, ab initioque constituta fuerunt, non aliunde

- abundè quàm ex Dei constante voluntate & pacto pendere & conseruari Deus ipse docet, aliàs in nihilum reditura, aut senio & vetustate conficienda. Itaque constante voluntate Dei, mundus constat & seruat: atque suas leges obtinens perpetuo tuetur. Hæc dicit Dominus: Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo. & Psaltes:
- Jerem. 17. Ordinatione tua, inquit, perseverat dies: quoniam omnia seruiunt tibi. Verbo
- Pfal. 118. Domini celi firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Verbum Dei
- Pfal. 33. illud quod IEHI appellatur, significat: cuius obsequium secuto spiritu, virtus omnis, forma, & facultas singulis orbis partibus contingit. In initio tu Domine
- Pfal. 102. terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt celi: ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operitorium mutabis eos, & mutabuntur: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Iam verò mundi ac nature create partes quemadmodum effecta, desinit, & consistent, attendere & cognoscere operæpretium fuerit.

10. Liquores illi gemini in duplices quoque partes discreti, duo etiam loca occupare ac tenere iussi sunt: Namque in singulis crassiora ac tenuiora elementa fuerant à principio creata: id quod in vnoquoque eorum quæ videntur liquore deprehenditur: ut in melle, oleo, & vino, quibus tenuior pars, locum superiorem, crassior verò, inferiorem in vase quo continentur, occupat. Hunc igitur in modum eos qui primò confusi erant liquores, pinguem videlicet & salsum, diuini verbi vis excolatos reddens, ita diduxit, ut potio rem, tenuiorem, atque puriorem partem supra; crassiorem verò atque minus puram, cœcretianique magis idoneam, in sima locari regione, utraque verò ut eiusdem nature, quamquam diuersa molis, tamen eiusdem etiam nominis cœmuniorem tueri inberet, interiecto medio quodam corpore ex utrorumque euaporatione prima constante, quo supra ac tenuia ab infimis crassis diducta inter se taq; distarent. Cui corpori
- מקרא medio RAKIAGH, id est, FISIONEM, EXPANSIONEM, siue FIRMAMENTVM nomen fecit. Dixitq; Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum,
- Gen. 1. & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum, diuisitq; aquas quæ erant sub firmamento ab his quæ erant super firmamentum: & factum est ita. Vocauitq; Deus firmamentum SAMAIIM. Factumq; est vespere & mane dies secundus.

שמים SAMAIIM nomen à Deo impostum (Latinis utcumque cælum dictum) & liquorum illorum, de quibus diximus, consortium, quod sibi arrogat, atque item diuortium ex etymologia indicat. Est enim utriusque liquoribus inter mediū corpus, inferioribus tenuius & magis permeabile, superioribus verò crassius, ac minus purum: idemq; ad varias utriusque, fluxiones excipiendas & reddendas idoneum, non secus atque liquores illi ex quibus ortum habuit, qui variis colorum, odorum ac saporum, calorisq; præterea & frigoris vicissitudinibus affici possent.

Atque supremi illi qui istis incumbunt liquores, nomen SAMAIIM non raro usurpant, id est, calorum. Verum utriusque nature ratio sæpius in sacra disciplina geminato distinguitur verbo SEMEI SAMAIIM, pro quo Latine

שמים celi calorum audimus.

11. Nobilioribus liquoribus collocatis, & firmamento medio interiecto, tertia crassiorum cura, diuisio, & concinnatio successit, sapienti artificis consilio ac dicto comparata. Nam quod in pingui crassissimum, atque in salso salissimum fuerat, suo solidatum pondere, medium totius corporis occupabat locum, ut in baccis

ossa & acini, in ouis vitellus: Id verò quoniam animantibus omnibus, ac precipue homini, in cuius usum omnia fiebant, sedes habitaculumq; parabatur, à crassis ac liquidis liquoribus discreuit artifex: ita tamen sociavit, ut sese vicinitate contingerent utraque pars, ac mutuo virtutis & commoditatis commercio & communicatione iuaret: unumq; utraque corpus, idq; magnum, atque sphaera, siue mali instar conglobatum constitueret: altior tamen aliquantulum illa pars extaret, quæ homini precipue capiendò & alendo secernebatur: atq; ad eam rem aptis & sapienter conditis liquoribus ac succis, instructa, nomen iam merebatur nobilius, & melioris usus atque efficientiæ significato notabile. Dixit vero Deus, Congregentur aquæ quæ sub celo sunt in locum unum, & appareat IABASSA (Latins arida dicta) & factum est ita. Et vocavit Deus Aridam ARETS, terram, & congregationem aquarum IAMIM, maria, multitudinis numero sic dicta, quod variis in partibus terræ consorti insinuata discretâ videantur: cum tamen unum omnia sint.

Atque IABASSA primum terræ nomen ariditatem sterilitatēque arguebat, qualis meri concretiq; salis est, quod propter correctam à Deo, & ex liquoribus pinguibusq; succis affectam & commixtam vim in ARETS mutatum est: atque ita appellatur quoties ad hominum animaliumq; usum habitationēque refertur oratio. Id quod diuini iudicij elogio, atque max consecuto experimento comprobatum fuit. Quippe eodem ipso quo ARETS extitit die, iubentis efficientia sermonis Dei, & spiritus in ipsam permeantis virtute plantarū multiplici genere, forma atque splendore ornata, spectabilis ac lata enituit. Atque in hac prima plantarum editione nihil à celo terram mutuassee aut accepisse, sed quidquid edidit ex verbi diuini iussu futuri temporis forma enunciato: ideoque constanter & perpetuum retinendo mandato accepit & reddidit. Et vidit Deus quod esset bonum, & ait: Germinabit terra herbam virentem, & facientem semen: & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: cuius semen in semetipso sit super terram. & factum est ita. Et vidit Deus quod esset bonum. Et factum est vespere & mane dies tertius.

Areā itaque totius orbis atque humanæ habitationis domus substratam, paratam, & ad frequentationes apte concinnatam, ac pulchrè ornatam, tecti ornamentum & munimentum subsecutum est, ad arcæ habitatorumq; usum accommodatum, certis & statis vicissitudinibus distinctum: quarum permutatione habitatio temperata foueretur: atque ad hominum animaliumq; ceterarum in terra degentium, nutrimentum & exhilarationem, variamq; utilitatem producendis & conseruandis fructibus compararetur. Id verò ut fieret, calore, frigore, tepore, refrigeratione, dilatatione & contractione, siccatione & humectatione opus fuit. Quarum omnium actionum auctor idem verbum IEHI fuit. Formarum verò concinnator spiritus ELOHIM, oportunitatum autem & materiae condiendæ ad eam rem creati, precipue insignes ministri duo. Alii proprii luminis

minis & caloris compos perpetuoq; tenax, alter verò capax, & certis rationibus & oportunitatibus variabilis. Quibus alij plures administri additi, ut suas singuli partes & propria munia obtinentes, ad rerum in terra atque in mari orientium ortus, incrementa, ac mutationes facerent, atque ad earundem usum sensumq; capiendum opportunam lucis præberent copiam. At verò ad tot tantarumque efficientiarum communicationem peruia ac permeabilis constituta pars illa fuerat, cui inter superiores & inferiores liquores locata nomen est factum **RAKIAGH**, siue expansio vel firmamentum: quippe qua utriusque liquoribus cognatum atque contiguum facileque penetrabile, ac superioribus magis, inferioribus verò minus tenuis, mediam ad ascensus ac descensus maturandos ac temperandos facultatem sortita sit, ideoq; nomen acceperit, quod & ipsa extensa consistet, & expansioni ceterorum se peruiam facilemque præbeat. Dixit autem
 22 Deus: Fiant luminaria in firmamento caeli, & diuidant diem ac noctem, &
 23 sint in signa, & tempora, & dies, & annos.

Signa hoc loco tempestatum ac mutationum interpretamur, de quo genere
 Matth. 16. Christus: Facto vespere dicitis, Serenum erit, rubicundum enim est caelum. Et
 22 mane, Hodie tempestas, rutilat enim triste caelum. & iterum: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nubus venit: & ita fit. Et cum austrum
 23 flantem, dicitis: quia auster erit, & fit. Tempora verò quatuor horarum anni spatia, & vices, & rerum qua in ipsis eduntur & consunt, oportunitates ac maturaciones dicimus. Dies autem singulares, vespere & mane constantes, atque uniuscuiusque aetatem rei. Porro annos singulorum astrorum integros, propriosque cursus & circuitus, ac denuò à principio repetendos accipimus. Hæc itaque, ita, uti legimus, facta & comparata magno ac diuino auctoris sapientia
 22 Dei elogio excepta, & comprobata fuere. Et vidit Deus quod esset bonum. Et
 23 factum est vespere & mane dies quartus.

13. Constructa sapienter atque summa arte concinnata & ornata vniuersi orbis domus, & instructum opulentum variumq; conuiuium hospites iam requirebat, perpetuos deinceps habitatores futuros, variisq; modis & ordinibus suas singulos partes acturos: omnes pariter, pro sua verò vnumquemque vice ac lege communem auctorem testaturos ac celebraturos. In quibus primi omnium aquarum, atque firmamenti coloni editi sunt, quoad regiones illæ nature ac temporis distinctione priores fuerant. Siquidem liquores primi antè & visi & distributi fuerant quam terra extaret. Omnium igitur animantium duo prima edita sunt genera, piscium in infimis liquoribus natantium, & auium per medium volantium firmamentum. Atque utrumque quidem infimorum liquorum partus primum fuit, diuini verbi iussu editum: diuersa tamen & agendi facultate, & habitanda regionis auctoritate atque copia instructum. Namque alteri ut mobiliori, & anima tenuiori constanti ad celebritatis & consuetudinis, atque adeò ad vite commodorum usum firmamenti permeandi facultas contigit. Alteri verò crassioribus elementis factò ad similes usus infimi liquoris spatia, quamuis alicubi amplissima, multis etiam in locis arctiora: verum omnia carceris instar vallata cesserunt. Magna in utroque genere copia, formarumque varietas ingens, in natantium autem naturis longè maxima, atq; humanos excedens calculos utraque ratio, videlicet specierum atque numeri: Verum utrisque per suas regiones assimilis, nullis certis notanda semitis, aut inuestiganda vagatio: sed & quietis interdum

interdum obtinenda, ac sobolis etiam sufficiens causa firmum aliquem & stabilem locum utrisque concedi oportuit, & concessum contigit. Natantibus nimirum maris & fluuitorum stagnorumq; fundum, & siquid immotum fundi vsum prebet, ut scopuli, saxa, lapides, & quaecunque talia reperiuntur. Iis vero que per expansionem volant, terra oportunitates assignata quamplurima. Quippe quibus propter aeris vel respirationem, vel refrigerationem diuturna sub infimis liquoribus, quas plerumque aquas iam nominabimus, mansio minime conueniret. His itaque in hunc modum atque ad huiusmodi leges editis, & sapienter constituta natura iudicium, & propaganda perpetua felicitas ex Dei voluntate, liberalitate & eloquio accessit. Dixit etiam Deus: Producat aqua reptile animalia uiuentis, & volatile super terram sub firmamento celi. Creauitq; Deus cetera grandia, & omnem animam uiuentem atque motabilem, quam produxerant aqua in species suas, & omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset bonum. Benedixitq; eis, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: auesq; multiplicentur super terram. Atque hoc utpote bonum, exactum, ac perfectum a sapientissimo magistro maturatum opus proprium sibi quoque distinxit arrogauitq; diem. Et factum est uespere & mane dies quintus.

Sextum deinceps diem instruxit ornauitq; ARETS, siue terra, diuini uerbi efficacitate varium animantium a se procreatarum spectaculum prebere iussa: quorum vel multiplex genus ad tria summa refertur capita BEHEMA, REMES, HHAIAH, que passione, que raptu & sanguine, que utrouis uiuunt. Latine iumenta, reptilia, & bestias terre, siue simplicius feras dicimus. Quae omnia quod ex artificis conditorisq; sententia suas quaque seruatura leges extitissent, eodem quo producta sunt die absque ulla exceptione placuerunt. Dixit quoque Deus, Producat terra animam uiuentem in genere suo, iumenta & reptilia, & bestias terre secundum species suas. Factumque est ita. Et fecit Deus bestias terre iuxta species suas.

Eadem die alterum opus editum est, quod & ceterorum quae antea creata fuerant, causa dici iure potest, & postremum totius creationis exemplum naturae contemplatione mirabile, & opificij dignitate auctoritateq; praestans: quippe cetera omnia unico uolentis Dei iussu extiterunt, quaecunque haecenus creata nouimus. Huic uero naturae efficiendae singularem uoluntatem & elocutionem, & actionem adhibere dignatus est conditor, animali, inquam, efficiendo ex terra quidem, sed non quacunque promiscue aut temere usurpata, uerum ex eo terrae genere, cui & ad culturam accipiendam, & ad uiles fructus producendos cum singulari prerogatiua nomen quoque datum fuerat ADAMAH insigne admodum, & ob illo communi ARETS ualde distinctum, cui ad cultura & uertutis rationem non inconcinne apud Latinos uocabulum HUMVS accommodari potest. Atque cetera animantium genera quod ex ARETS varia & promiscua natura Dei iussu & Spiritu ELOHIM liquores informante constitissent: ideo varia & multiplici tum facie & forma, tum ingeniorum & uita experientia diducta sunt. Animal autem hoc postremum omniumq; exactissimum, singulari atque omni ex parte aquabile, sibiq; simillima terra portione factum est, ut vel ex hac principij & materiae (ut ita loquamur) simplicitate simplex omnino, ac sibi semper constans & consentiens maneret: in eaq; simplicitate primas obtineret, utpote quod non ex omni ADAMAH, id est, non ex qualibet humo, sed ex

PHAR ADAMAH, pinguisima ac mollissima, & maximè vitali humi selecta portione constaret. Est autem GHAPHAR id quod in terrâ purissimum defecatisimumq; secerui, & ad naturas alias rerum gignendas & informandas apta, oportunaq; materie succos & commoditates præbere potest. Ex quo fonte nomen GHOPHRITH deducitur, quòd in illa còmuni terra ARETS dicta, succu significat metallorum ac mineralium omnium primum caput, cui Sulphur viuum nostrates philosophi nomen fecerunt. Vt igitur in ARETS natura primam principij laudem GHOPHRITH, ita in ADAMAH, illud quod egregie secretum GHAPHAR dicitur, ad bonæ frugis copiam singulariter commendatur. Atque huiusmodi generi humano principium fuit: non tamen communi illa animalium eruptione productum, quod si fuisset, communis quoque exitus legibus foret obnoxium. Verum enimuerò hoc animantis genus procreandum, absoluteq; in vite auras edendum natura atque viribus facultateq; terræ longè maius digniisque esse dies eadem sexta confirmauit: quæ cum multa simul extitisse animantium secula conspiceret, illud tamen requirebat, quod ceteris præesse imperareq; posset. Hoc igitur vi diuerso atque dispari à ceteris materia apparatu, ita diuerso ac præstanti opificio singulariq; consilio & arte, priuato quoque non proposito tantum, sed etiam prologio conditor sibi efficiendum vendicauit: ac velut sapientissimus præstantissimiq; artifex operi quod à se institutum, à ministris ac discipulis constructum fuerit, postremam manum ipse imponere, ac decorem venustatèq; addere studens, ornamentum adiungere solet, quod & artis præstantiam, & nominis inscriptione sui ac veluti exemplum monumentumq; præferens contemplantibus probet: totiusq; summam operis auctori vnico adscribat. Hanc itaque rationem instituens Deus animal hoc terrenum quidem, atque ex GHAPHAR ADAMAH sumpta materia: ideoq; ADAM dictum. Verum enimuerò quod singularem auctoris tum sapientiam, tum bonitatem indicaret, effinxit: in cuius còtinuanda perficiendaq; natura imaginis ac similitudinis suæ exemplum quoddam exhiberet, & cognoscendum sensibus præberet argumentum immense atque inuisibilis mentis, & infinitæ virtutis ac prouidentia, quæ mundus omnis effectus constaret, ac perpetuis gubernaretur legibus. Nam præfectus inferioribus animantibus cunctis homo Deum quendam referebat, atque omnia è calo gubernantem, diuinam naturam quodammodo exprimebat: saltem sese maximi auctoris singulare atque apprimè gratum carumq; opus exhibebat, nomenq; ipsa sui contemplatione prædicabat. Id quod Sapientia ipsa Dei huiusmodi oratione profitetur. Cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore: ludens in orbe terrarum: ET DELITIÆ MEÆ esse cum filiis hominum. Et vidit Deus quòd esset bonum. Et ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cali, & bestiis vniuersaq; terræ, omniq; reptili quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. Singularem naturæ dignitatem cum ex re ipsa, tum ex proposito & comparato absolutoq; opere illa repetitio arrogat homini, Ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, id est sapientiæ, virtutis, ac bonitatis compotem, qui sese intuitus, creatorem agnosceret suum: atque imitari pro ingenij, proq; auctoritatis sibi concessæ ratione studeret. Quemadmodum vero hoc genus mas & femina simul fuerit,

Prou. 8.

Gen. 1.

fuerit, in operis huius anima disertè explicatum est. Atque hunc ea parte qua Deo similem intelleximus immortalem creatum diuina similitudinis imaginis-que veritas docet, quæ non aliàs tanti exemplaris plenum referret specimen, nisi immortalitatis etiam, quæ una ex nature diuina rationibus est, obtineret præ ceteris animantibus prærogatiuam.

Nam quod ad vitam corporis attinet alendam, consimilem cognitionis atque usus facultatem & homini, & generibus aliis communis conditor dedit, & copie etiam ius concessit pro singulorum natura atque genere æquabilem, alimentique suffecit singulis oportunam vim: cuius suppeditandæ legem & conditionem terræ omnium matri imposuit. Ipsi autem quid singulis, quatenusque conueniret vtilèque esse potest, aptum & idoneum ad cognoscendum dedit ingenium, atque omnia hæc verbo eloquioque suo expedita exhibuit, & perpetuò præstanda constituit. Itaque vitæ commoditatum notitiam singulis, quæ satis foret, concessam: sui verò atque aliorum gubernationem, usum, & administrationem vni homini qua parte ab aliis maxime differre contigit, attributam legimus. Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis serentem generis sui: ut sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucris celi, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum. Atque hoc constans, ratum, ac perpetuò confirmatum decreto, nullaque rerum nature exceptione dissolucendum, adiuncta declarat adnotatio, ET FACTVM EST ITA. quæ in exemplari lingua futuri temporis perpetuitate enunciatur, & vocis IEHI auctoritatem appellat VAHACHEN, id est, Et ratum, statum firmatumque erit. In hunc verò finem deducta omnia quæ Dei verbo creata esse-que sunt, pulcherrimam totius mundi speciem, & sapientissimi auctoris iudicio laudatam commendatamque exhibuerunt. Viditque Deus cuncta quæ fecerat: & erant valde bona. Et factum est vespere & mane dies tertius.

16.

Hanc porro mundi totius fabricationem septimus absoluit dies, quem Deus re-
rum omnium quæ intra celi ambitum gignuntur & fiunt, absolutioni destinauit: Non quod in ipso quicquam noui condiderit, sed cõdita omnia propriam ac maturam vim & naturam definire, & in eadem silli, perfectionemque, obtinere voluerit, perinde atque cetera quæ ad usum arte consiciuntur & expediuntur, suum, ubi facta fuerint, tempus vendicant, quo primum facta perfecta atque absoluta, statumque, sortita dicantur. Sic figulis vasa efficta, deficcata, & excocta nõ ante ex fornace in usus producuntur, quam perfrikerint: sic architecti & fabri suis operibus maturum ad probationem & firmitatem obseruant, adscribuntque tempus pro materia artisque, ratione & usu, in iis verò quæ ex Dei institutione nature oportuna facultate & serie consunt rebus, dies unicuique generi præscriptus est septimus. Ex qua obseruatione illa apud legislatorem cauentur: ne pecoris armentive fetus ante septimum diem vel ad sacrificia, vel ad cibum producat. Ne infans octauo minor die circumcidatur. & complura in hunc obseruanda modum. Ad quem illam communem ac celebrem apud medicos disputationem referendam arbitramur, de morborum iudicatione, cuius præcipuus atque optimus index septimus dies esse in confesso exploratòque habetur. ratio verò, vii apparet, propter veritatis huius ex sacra disciplina petenda ignorantiam, nulli hæctenus aperte explicata fuit. Mundus itaque, mundi que partes

17.

VII.

omnes quod ad conditoris Dei institutum, & natura, hoc est, I E H I efficien-
ti im attinet, septimo die suum statum sortita, nihil ultra quod ab auctore requi-
rerent, habuere. A septima verò die atque deinceps singula genera commen-
datum sibi munus & officium prosecuta probauerunt: Omnia, inquam, præter
vnum humanum, quod partes proprias citissime prodens ac deserens, & auctoris
gratiam amisit, & sese ipsum perdidit. Atque ab hoc septimo die tempus id pro-
ximum, quo rerum omnium in suis cuiusque partibus periculum factum est, τὴν
τοῦ κόσμου καταβολὴν, id est, Constitutionem mundi, siue desidentiam, siue sta-
tum Latine dicere libeat, in sacro sermone appellari obseruauimus. Igitur per-
fecti sunt cali & terra, & omnis ornatus eorum: compleuitq; Deus die septimo
opus suum quod fecerat.

DE RERVM NATVRA

τὰ κατ' εἶδος OBSERVATIONES.

Concordat
etiam cum
animæ lib. 1
c. 7.
Ioan. 1.
Plal. 18.

VM nulla res vel intra orbem vel extra esse constare sine Deo possit:
S. S. E. Omnia per ipsum facta sunt. & Celi enarrant gloriam Dei,
& opera manuum eius annunciat firmamentum: Fit ut neque de calo
ac terra, neque de iis que cali clauduntur, vel excluduntur ambitu, quicquam
recte dici disputariq; possit. Non prius Deo ad parteis, vt vero auctore & conser-
uatore vocato, & quamquam cõmentationis huius initio de Deo, diuinag; natu-
ra complura ex sacrorum librorum obseruationibus petita differebamus: tamen
aliam rationem quam ipsius Dei singulari beneficio non ita pridem languente
corpore, animo verò integro sibi constante atque attento accepimus, indicatam
sacris quoque testimoniis comprobata publice, cui studemus, vtilitatis causa
nec nos indicare tadebit, nec lectorem veri studiosum attendere piguerit, illud
persuasum, numquam de Deo mortalibus dici satis aut cognosci posse. S. S. E. Mi-
rabilis facta est scientia tua ex me: consortata est, & non potero ad eam.

Psal. 138.

Obseruatio
1.

Hanc verò rationem quamquam ultra naturam, atque nature inferioris no-
mina transcendentem: tamen ad ingenij nostri captum ex mathematicarum ar-
tium definitionibus & præceptionibus adiutam accepimus, acceptamq; commu-
nicare paramus: sic tamen, vt id omne quod in mathematicis intellectu tantum
comprehendi fertur, in nostra hac disciplina reapse esse & constare intelli-
gatur: ita fiet vt rationum concinnatio & collatio magnum ad veri cognitio-
nem afferat compendium.

1. Hanc igitur disputationem altius repetitam, Deo ipso propitio & fauente,
sic aggredimur.
2. Punctum eum dicere solemus, qui diuidi in partes non potest, neque quantus
vocari, sed quanti omnis quod metiri ac partiri possit, initium esse videtur. Idem
punctus in omni cuiuscumque quanti termino, intellectu & consideratione
signari potest, quamquam re ipsa non signetur, aut notetur. Nullam punctus
mensuram admittit, neque secundum longitudinem, neque secundum latitudi-
nem, neque in altum aut profundum.
3. Punctus quaque versus ductus, aut animo menteq; tractus, lineam efficit, que
nullam latitudinem recipit, longitudinem verò, quamlibet magnam, ad infini-
tum

tum vsque non recusat. Est autem linea quantitas in longitudinem protensa, secundum eandem longitudinem in partes diuidi potest.

Si linea secundum latum trahatur, superficiem efficit, hoc est, telam, ut ita dicere audeamus, Latam, quae etiam in infinitum trahi possit: & cum terminis cohibeatur, in lineas definit: atque ita superficiem latitudinem esse vocamus, cum longitudine coniunctam, quae & finem diuisionemque, secundum latum admittat, & infinitudini secundum idem latum non repugnet: superficie ex transuerso sursum, deorsum, vel quaqua versum tracta corpus conformatur: non modo longum ac latum, verum alium etiam siue profundum, spatiumque, tantum occupat, quantum ipsum corpus est, & in altitudinis ratione quoque mensuram admittit, ac terminum, quem ubi admisserit una vel pluribus superficiebus claudi necesse est.

Concinnatis inuicem lineis, figurae fiunt aequae, non vnius tantum generis, sed multiplices: una tamen simplicissima est, quae videlicet unica constat linea, quam circulum vocamus: ceterae vero multiplices ac variae, & quae pluribus componuntur lineis, hoc magis habent, magisque compositae dicuntur. In his prima omnium triangularis, secunda quatuor constat lateribus & angulis: tertia quinque latera, totidemque angulos ostendit: quarta sex & anguli & latera tribuuntur: atque ita procedente laterum siue linearum numero, angulorum quoque numerus adaugetur, igitur circuli imago quadam apparet: quam vel nullum praeserre angulum, vel totam angulum esse, ceterosque omnes figurarum angulos claudere, ambire, cohibere, ac praestare obseruamus.

Quot figurarum totidem, & corporum genera esse possunt tum simplicium, tum multiplicium: quorum nomina ex superficieum rationibus petenda sunt. Verum corporum omnium tum simplicissima, tum etiam perfectissima, iuxta mathematicam rationem natura & species orbi siue sphaerae tribuitur: quod nullam in se ad offensionem idoneum locum habet, nullum ad simplicitatem velocitatemque, motus & actionis impedimentum: praeterea quod mensuram spectat, omnium eiusdem ambitus est capacissimum, complexuque suo nihil inaequale, nihil non sui simile continet.

Est autem Sphaera siue corpus ipsum, siue spatium describere libeat, simplicissimum quid unica tantum superficie clausum omnibus assignandis diametris aequale sibi, ipsi consimile. Diametrum autem vocamus Lineam per medium circuli vel sphaerae spatium ductam ad supremam vsque superficiem. Eiusdem vero lineae dimidiam partem Semidiametrum artifices dicunt. Atque id quod in ipso medio spacio punctum est, quodque lineam transuersam secat, Centrum appellamus. Centrum autem, quamquam natura simul cum corpore, vel corporis spacio esse videatur: pingi tamen, assignari atque constare apud artifices primum solet: neque enim describi circulus potest, nisi statuto primum centro, circa quod vel circulus describatur, vel orbis, vel sphaera ducatur. Non tamen prius centrum dicitur quam figura, vel corpus, vel spatium cuius centrum est, constet. Antehac enim punctum vel punctus appellari potest.

De Puncto & Centro.

PUNCTVS nullam quidem mensuram admittit, tamen pluribus, in infinitis mensuris dare initium potest. Namque ab vno eodemque puncto multa atque

4.

4.

5.
Sphaera.

Diameter.

Semidiameter.

Centrum.

6.

atque adeò infinita duci possunt lineæ: Lineam verò longitudinem esse dicebamus latitudinis expertem.

6.
Medium.

Eadem centro cum puncto vis est, namque centrum punctus est, hoc tamen præstat puncto, quod semper centrum medium adscribitur eius rei cuius est centrum, siue figura illa sit, siue corpus, siue etiam virtutis virium, atque efficacitatis in natura qualibet atq; adeo motus & quietis vel firmitudinis. Nihil enim moveri nisi super centrum potest, nihil nisi in centro quiescere aut consistere: in quo itaque quippiam agit aut agitur, vel mouetur, vel sistitur, & manet, id ad eandem rationem relatum centrum dicimus.

Est itaque centrum indivisum quiddam mediæ obtinens eius cuius est vim, eandemq; immotam, in qua, vel circa quâ motus omnis fit, & quies firmitudoque consistit. Ex his cõsequitur amoto cetro moveri aut agi, vel agere nihil posse, nihilq; quiescere quàm diu suum centrum, cui innitatur, non repererit. Præterea nihil nisi in centro firmari, consequitur quoque illud, centrum virtute ac potestate omnia ea esse quæ in quacunque natura considerari possunt: atque adeo ad centrum omnia iri relatum, vimq; omnem à centro in ceteras partes non ab illis in centrum tendere: omnes etiam partes quamvis alias inter se longo intervallo distantes, tamen unius centri virtute & efficientia coniungi: quippe cum omnes centrum respiciant, atque eodem omnes innitantur. quare si quid in unaquavis parte impetus fiat, quicquam infligatur plagæ ad ceteras idem centri ratione & opera, ut ita dicamus, pertinere. Iam verò cum à centro infinita qualibet versus duci possint lineæ, atque adeo rerum natura idem exigente ducatur, fit, ut nihil in vlla rei assignata parte fiat, vel sit, quod centri potestatem fugiat, nihil enim fieri potest extra lineam: linearum autem omnium caput principiumque à centro secundum naturam peti docebamus. Porro id quo quicquam dividitur, eadem ratione indivisibile est, ut linea per punctum dividitur, quod omnino dividi non potest, superficies per lineam, quæ cum nihil habeat latitudinis secundum latum divisionem non accipit corpus per superficiem: hæc verò profunditate carens dividi in profundum aut altum, siue in diversas superficies non patitur. Demùm qua ratione quæq; vi indivisibile quicquam est, eadem quoque subire, & ut ita dicamus, penetrare cetera potest, quæ talia non sunt. Nam si non penetraretur quicquam, nec divideretur quoque, ergo quod penetratur, ab eo vel per id penetratur, quod secundum eandem rationem penetrari non potest. quamobrem centrum per lineas quæ minimè omnium quantitatis esse censentur, omnia ea cuius centrum est, penetrat: per easdemque lineas virtutem suam omnibus natura eius, quam fulcit partibus, impertitur & communicat.

7.
Lineæ rectæ
& obliquæ.

Physicè.

Linearum verò aliæ rectæ sunt, aliæ à recto diducuntur. Rectæ omnes ad eundem modum habent: quæ verò à recto deflectunt, obliquæ dictæ variis atque adeò infinitis deviant modis, aliæ magis aliis, atque aliis aliæ sæpius discrepantes, vel etiam distantes. Quodcumque verò recta cõmunicatur linea, id certissime, cõmodissime, ac brevissime communicatur. Nam brevissima omnium & expeditissima à quocumque in quemcumque terminum recta via est, eaq; quoad fieri potest à corporibus graivibus naturali observatur motu. Atque hæc ad id quod suscepimus indicandum argumentum ex figurarum ponderum ac mensurarum ratione mutuata deprompta fuerint nunc satis, quæ depictis ad sensum characteribus siue notis clariora evadent.

Igitur

Igitur ea quæ præfatū sumus ad naturam relata ita habebunt. Centrum cum primis nobis proponimus in rebus quæ naturam sortita sunt certam, quod in genere suo firmissimum constansque esse oportet, & regionem siue locum tenere medium, magnitudinis siue molis, seu figuræ rerum ac naturæ, præcipue verò medium virtutis & potestatis, tum ad efficiendum, tum ad ferendum & patiendum. Præterea cum centrum rerum obtinetur: res ipsa obtineri iure dicitur; ita dicitur causa in fructibus, ut pomis, piris, baccis, aliisque multis centrum indicamus in medio constans quod virtute sua fructuum figuram quaque versum sibi convenientem conseruat, atque etiam hoc illa sum ceteras fructus parteis tuetur. Vbi verò labem centri regio acceperit, totū facile ac breui corrūpi ac perire necesse est.

Sol quoque ubi ad centrum vsque corporis globiq; sui extiterit, non ante, ortus dicitur, nec demersum quicquam dicitur, quo ad centrum eius videri possit. Ita regium totius rei ius centrum obtinet.

Iam verò si centro spiritum vel animam tribuamus, fiet ut ad eandem quoque naturam vel facultatem qua centrum constat, omnes quæcunque à centro ducuntur, lineas referamus. Ex quo eueniet ut nihil in toto corpore, vel figura tota sit aut fiat: quin id ad centrum non pertineat per lineas, quæ vnā vel plures cum centro communicetur: atque ita commotio, plaga, ictus ac demum motus omnis, & cetera quæ toti vel corpori, vel figuræ, vel aliàs definiendæ naturæ acciderint aut contigerint: ea cuncta ille quo centrum præditum statuimus spiritus excipiet, exceptaque aliis partibus aut regionibus, quanquam oppositis ac distantibus per lineas ex sese ductas commune reddet. Itaque centri vi ratione & efficacitate, atq; ad eò effioientia omnia quæ varia ac disita videbātur vnū esse, & simul agere aut facere, vnāq; compati deprehenduntur: quòd nulla maior atque propria magis vnitatis causa & vis esse possit, quàm centrum, quippe quod omne id quod vnum dicitur virtute sui coniungat, compagnet, & coagmentet, ad eò ut si centrum vel soluat, vel remoueat, vel aliquo alio pacto absit, ceteras omneis parteis corrūere, dissipari atque abire, demumq; perire necesse sit: ita ut quòd centri ratione atque necessitudine vnum dicebatur, aut non esse, aut in plura diuisum abiisse, denique non esse vnum dicendum sit. Iam verò vis quæ habetenus considerauimus aliud quoddam, idq; maius addendum fuerit, statuendum inquam. Centrum atque id cuius fuerit centrum naturam esse non corpoream, sed spiritum merum ac simplicem corporis quantum ex se est expertem, cuius vis efficacissima, agilissima, celerrima, perpetuè que promptissima sit. Huiusmodi namque facultatem & efficacitatem spirituum nature sacra attribuunt scripta.

Ut apud Isaiam, Et Aegyptus homo est, & non Deus: & equi eorum caro, & Isaiæ 31: non spiritus. Et apud Psaltem ita canentem. Qui facit angelos suos spiritus. Psal. 103) Præceptor etiam Iesus pronuntiabat. Spiritus ubi vult spirat: & audis vocem eius, & nescis vnde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Atque vis omnibus vel corporibus vel rebus, quibus aut natura, aut sorte spiritus contigit, si adimatur, vel quocumque modo absit, certum interitum accidere est. S. S. E. Auferes spiritum eorum & deficient, & in puluerem suum reuertentur. & iterum: Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. Ita intelligimus corpora resque ceteras à spiritu fulciri, non autem ab istis spiritum.

Porro autem illud maximum his adnotandum est: Si quid infinitum natura fuerit, idem vnum prorsus esse, atque vnico tantum centro præditum. Nam plu-

vibus centrū neque vnicū neque infinitū dici posset. Atque aded illud quidquid fuerit totū centrū esse: alias enim si centrū huic in aliqua sui parte fingamus, eam partem mediū totius siue molis, siue virtutis & facultatis obtinere consequens fuerit: at verò infinito nullū est mediū: quippe mediū extrema ex aequo respicit, extremi verò vel ratio vel nomen cum infinito prorsus pugnat: ex quo conficitur vt infinitū totū vnicūq; sit, atque aded totū sit centrū, quo sese ipsum tenet, fulcit, & conseruat, præterea & immobile totū sit, nec vllō mutabile pacto deprehendi possit. Immobile enim esse cetro propriū est. Quod si totū centrū esse admittimus, vt admitti oportet, hoc est totū firmū, totū solidū, totū efficax, & sui simile totū: consequens est nulla illud figura circumscribi nullis terminis aut lineamentis, nullis denique limitibus cohiberi. Namque omnia hæc quacumque figuris definiendis tribuuntur: cum infinito prorsus pugnant, nec vsquam simul esse possunt. Præterea centro illud propriū est vt quā longissimè à terminis distet suis: quare id quod totū centrū est, ac verè dicitur, infinitū cum sit, id est, cum vbiq; sit, nullibiq; desideretur, terminū omnē infinitate sui repellit, neque claudi, neque cohiberi, neque etiam vlla ratione aut aestimatione mensura proportionē ve ad vllam extremitatem, vel circumscriptionem, vel ambitum aliquem referri se patitur. Namque & mathematico centro qua punctum est, hoc etiam propriū sit vt à circumferentia eius figura cui ius centrū fuerit, infinitis distet punctis. Mirum quidem, sed tamen in figuris etiam finitis nedum finis carente natura verissimū. Atque hæc nobis ad propositi argumenti inductionem de puncto, de lineis & figuris, de centro, de corpore & spiritu, de finito quoque & infinito, vel cognitione aestimandis, vel re ac natura existentibus dicta suffecerint.

De Alphabeto Græco.

9. GRAECORVM alphabetum quamquam re, & numeratione, & litteratum notis finitū videatur, tamen virtutis & facultatis sine carent. Atque aded idem ipsum infinitudinis ius certo pacto obtinet. Infinitam vim in eo præstat quod omnium quæ natura constant rerum atque actionum & passionum etiam omnium, atque aded quæ dici cogitarique humana mente possunt nomina, verba, & cetera signa omnia præstare possit, modo sit qui rectè imponere, pronuntiare ac describere norit: itaque omnia quæ dici possunt, & virtute continet, & cum res postulat, alio atque alio modo disertis literis, concinnatisque vocibus pronuntianda ac proferenda suppeditat.

Atque totū ipsum cum vnicū sit & finitū vti apparet, hoc est, quatuor & viginti constans notis, infinito tamen simile est: utpote quod ab aperta litera initium ducens in circulū desinat minimè finitū. Initium autem ipsum, hoc est A totius centrū est, à quo series ad postremā vsque notā ducitur, cuius nomen O magnum est, figura verò circulus sine prorsus carens: alias neque magnum O, sed paruum dicendum, neque alphabeti perfectam rationem præstiturum. Namque magnum Ω si coniunctis coalescat extremis, O paruum fiet. Pugnat verò cum rerum natura idem & magnum & paruum eadem ratione aut esse, aut dici, maxime cum simplicissima res est, simplicitatemq; tuetur propriam. His autem vtriusque elementis virtutibus cognitis, planè perspicitur A & figura & pronuntiatione litterarum, atque aded Alphabeti omnis centrū esse, à quo ad vsque
magnum

magnum illud ac sine carens elementum, cetera omnia veluti recta linea produ-
cuntur. Atqui pronuntiatione primam & simplicissimam Alpha esse ipsa labio-
rum & oris modica imò perexigua diductio prodiit, quippe quam solam ad sui po-
scent sonum, atque ex infantium ore facillimè ac frequentissimè audiatur.

A, B, Γ, Δ, E, Z, H, Θ, I, K, Λ, M, N, Ξ, O, Π, P, Σ, T, Υ, Φ, X, Ψ, Ω.

Quæ linea si circumquaque ducatur, superficiem efficiet quodammodo circula-
rem iisdem, sed innumerabilibus refertam literis, quas nihil quod scribi, dici,
pronunciari ve possit, effugere aut latere valeat, siue illud simplex, siue compo-
situm statuatur.

D E D E O.

IAM verò ut eò inducamur quo nostra mens nostræque intendit oratio, Deum 10.
propitium nobis poscentes & in summa adorantes maiestate similitudinibus at-
que exemplis huiusmodi sese nostro captui insinuantem contemplati, & simpli-
cissimum ac supremæ optimæque efficacitatis spiritum reuerenter dicere docemur:
eundem verò insinuatim non virtute modo, sed magnitudine atque immensitate
cuius nullum extremum nullumve medium esse, aut cogitari villo pacto possit:
ita nobis infinitudinem spiritualem proponimus omnia implentem, omnia supe-
rantem, nullis circumscriptam terminis: quæ cum sine centro esse non possit, (cen-
trum enim cuiuscumque rei esse necessarium ponebamus) tota hæc in se & ubique
considerata centrum sit, hoc est, omnis virtute sua & efficacia ubique constet,
nullusque vel cogitando locus existimari possit, in quo infiniti huius, de quo lo-
quimur, spiritus centrum non sit. Atque adeò totum appelletur centrum, ad ma-
gnitudinem & infinitudinem suam ipsius relato nomine.

Docuimus autem ubicumque esset centrum rei, ibidem totam rem esse verè di-
ci ac propriè. Hanc autem doctrinam complura è sacris libris petenda testimonia
adstruunt, ex quibus unū & alterum clarissima modo promissus. Apud Isaiam
Deus: Cælum, inquit, est sedes mea, & terra scabellum pedum meorum, quæ est ista
domus quam edificabitis mihi: & quis est iste locus quietis meæ? Nullum cætrum
in quo ipse quiescat præter ipsum esse posse, Deus declarat. Namque id in quo
quippiam quiescit, centrum quietis illius esse dicitur, quam diu quies constet.
Centro nullum centrum indicatur, in quo quies assignetur: cum ipsum immotum
manens, motum & quietem sustineat eorum quæ mouentur, vel quiescunt. Nul-
lum itaque locum in quo quiescat admittit Deus, nisi se ipsum qui & sui & alio-
rum omnium quies est, & immotus manens ceteris omnibus ad mouendum facul-
tatem, copiam, & oportunitatem præstat. S. S. E. In ipso enim viuimus, moue-
mur, & sumus: sicut & quidam vestrorum Prophetarum dixerunt. Sed manife-
stissima illius carminis de hac re explicatio est. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à
facie tua fugiam? Si ascendero in cælum tu illic es: si descendero in infernum ad-
es. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: Etenim
illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Et dixi, forsitan tenebræ
conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ non ob-
scurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ eius, ita & lumen
eius. Manifeste canit nullam regionem, nullum tempus, nullam denique rem
Dei latere virtutem atque præsentiam, ex quo factum esse arbitramur, ut unum
ex nominibus quæ Deo ab antiquis tribuuntur sit ΜΑΚΟΜ, id est locus, quippe
nullo

nullo loco Deus continetur: imò ille continet ac sustentat omnia: id quemadmodum inuestigari possit, mox indicabimus.

Principio, magna & adnotanda significationis nomen in omni sacrorum librorum lectione frequentissimum obseruare est: quod in exemplari lingua GHOLAM sonat: in latina autem saepe seculum, sepiissime etiam aeternum, & aeternitatem, aut perpetuum, & perpetuitatem, nonnunquam verò mundum verti adnotauimus. Quid verò propriè ac germanè significet verbi petita origine cognoscemus facilius. Est autem verbum CHALAM, quod abscondere, celare, & velare, operire, opertumq; reddere Latine interpretari licet. Ex qua significatione singularum rerum & naturarum decursus, progressiones, euasiones ac demum summationes, fines vel reuolutiones, GHOLAM singulari, multitudinis verò numero GHOLAMIM dici possunt. Ex variae verò usurpationis & compositionis obseruatis exemplis intelleximus, verbum hoc pro cuiusque rei natura aestimari, & adnotari oportere: ita ut si ad Deum diuinag; referatur, aeternitatem, sineq; carentem progressum significet: si ad ea quae intra caeli continentur ambitum, singulorum progressiones quoad nihil reliquum exstet, aut appareat, GHOLAM dici. Atque ita in animantibus, maximè verò in hominum, historiis & narrationibus GHOLAM, siue ut Latine loquamur, seculum totum tempestas dicitur, quam is de quo sermo habetur, percurrit: Latinis hoc atas & auum dicitur: qua notatione veteres poëta Saturni atque Iouis, atque adeò auream, argenteam, aream & ferream aetates decantare solent. Hoc pacto Davidis seculum totum tempus quo ille vixit & vixit dicitur, atque hereditatum & possessionum venundandarum spacium ad Iubilei vsque quinquagesimum annum protenditur. Idq; GHOLAM, siue seculum dicitur. Euasi verò & absentis ob repentinum homicidium viri exilium ad GHOLAM vsque: id est, ad magni sacerdotis eadem tempestate viuentis obitum computatur. Hinc nobis deinceps vniuscuiusque rei secundum naturam duratio GHOLAM, siue seculum doctrinae causa dicitur. Atque ita Dei seculum aeternitatem intelligemus; siue eandem seculorum secula, siue in aeternum & ultra dici audiamus (namque ita Latina versio quam praecipuam usurpamus) reddere solet, aut aliis vocibus huic tropo affinis interdum vitur. Seculum orbis, ut solis vel lunae eorundem durationem interpretabimur, cerui, corui, & ceterarum animantium diutius viuentium sua secula erunt: Hominum autem GHOLAM vbicumque vel legerimus, vel dixerimus, ultra annorum centum terminum nõ prolatari, iam diu est, quod in numeratis habemus. Si quidem uti iam pridem ita etiam nunc, qui viuant homines, intra centesimum annum, vel nulli iam erunt, vel si qui exstiterint, rarissimi quidem illi, in labore, arumna, ac doloribus agentes, ad mortuos potius quam ad viuentes fuerint referendi. S. S. E. Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potetibus, octoginta anni: & amplius eorum, labor & dolor. Itaque praescriptam unicuique vel naturae, vel rei, ac diuino consilio decretam tum exercitationem & ministrationem: tum etiam durationem, seculum siue GHOLAM dicemus, eritq; seculum praescripta unicuique rerum decursio ad consummationem vsque, hoc est, ad perfectum ac praestitutum proprium munus, unde fiet, ut Dei seculum nullum habeat finem.

22 S. S. E. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Ceterarum verò rerum
23 quae diuinae non sunt, nec affinitatem sortiuntur cum diuinis pro naturae cuiusq;
ratione

ratione aestimabitur seculum : ad quam rationem illud referimus. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in aeternum, & testis in caelo fidelis. Nam illud in aeternum, mundi durationem significat. Psal. 88.

Aliud etiam verbum est DOR, quod Latinus interpretis in generationis nomen plerumque verit : possit etiam Latine dici aevum, referturq; solum ad hominum singulorum in terris durationem, vel ad plurimum etiam simul, qui tamen eodem tempore vivunt, atque ad unumquempiam illa tempestate praeclarum, vel principem, vel virum alium referuntur : hoc Latine dicere solent, tempus vel tempora. quamquam ad miseriorem memoriam recordationemq; plurale nomen tempora in hac significatione usurpetur. ut ille aiebat: Temporibus diris igitur iussuq; Neronis. & in quae tempora incidimus dici solet. Sic diximus Alexandri tempore, Augusti tempore. In sacra vero lingua ad huiusmodi notationem nomen DOR usurpatur, quod Latine dies, siue generationem, siue aetatem, siue huiusmodi alio verbo interpretamur. Itaque solum significat tempus durationis illius viri, aut multorum pariter hominum, qui eadem tempestate vixerint. Refertur etiam nonnunquam ad Deum, qui suam DOR, hoc est, mansionem, habitationemq; habet. Sic à Deo Noah compellatus & iussus audit. Te enim vidi iustum in generatione hac. Dixitq; Deus, hoc est signum fœderis quod do inter me & vos, & ad omnem animam viventem quae est vobiscum in generationes sempiternas. Abrahamo quoque promissus nepotum reditus ex Aegypto in Canaanam regionem quarta generatione. & Moses erroris & vagationis per Arabum deserta diuturnitatis ad eorum qui ex Aegypto prodierant, consumptionem usque refert eodem usurpato nomine. Tempus autem quo ambulavimus de Cades Barne usque ad transitum torrentis Zared, triginta octo annorum fuit : donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris. Sicut iuraverat Dominus, cuius manus fuit adversus eos, ut interirent de castrorum medio. Atque hac adnotatio Salamonis explicat sententiam dicentis : Generatio praeterit & generatio advenit : terra autem in aeternum stat. In priore parte nomen DOR, ad hominum : in posteriore vero GHOLAM, ad mundi huius in quo degimus durationem pertinens usurpatum est. Quanta autem sit hominum habitatio, siue mansio, siue duratio, vel ut Latinus interpretis verit, generatio paulò antè indicabamus. Est etiam Deo suum DOR, siue habitatio, atque duratio naturae illi propria & conveniens, hoc est, amplissima & infinita, cuius anni singuli plures dies continent, quàm hominum generationes integrae, eaq; quamplurimae. Si quidem mille anni ante oculos tuos aiebat Psalter, tamquam dies hesternae, quae praeterit. Et diuus Petrus unum verò hoc, inquit, non lateat vos carissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus. & apud Isaiam: Haec dicit Dominus excelsus & sublimis habitans aeternitatem, & sanctum nomen eius, & in excelsis & sancto habitans. Quamobrem de viraque DOR hominum videlicet atque Dei ita Vates canebat. In initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent : & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur : tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. In exemplari lingua legimus anni tui LADOR VADOR, in generationem & generationem. id est, nulla generatio esse possit quam anni tui non superent : imò & singuli anni tui generationes omnes excellent : atque ita infiniti existunt. Ducitur autem

DOR ab eiusdem soni verbo DOR quod habitare, manere, degerere apud Latinos significat, unde Arabica lingua domus DAR dicta, & plurium domorum siue tentoriorum vicinia al Duar nominatur.

11. Tertium vocabulum nobis quoque obseruandum THOLEDAH, quod inter תורה pretes verborum penuria Latinorum generationis etiam nomine reddere solent. Significationis verò rationem ac differentiam vel ex lingua primæua vsu, vel ex sensu ipso, & rerum orationumq; connexionem & comparationem petendam relinquunt. Est autem nomen à IALAD verbo deductum; quod parere, gignere, edere, atq; etiam euenire, producere, & huius generis pluribus verbis vix expletur. Ita ut THOLEDAH partum, editionem, euentum, prolationem, seriem, & consequentiam rerum significet: namque ad ratiocinationes etiam atque disputationes vsurpatur eleganter. Vt quod Latine dici solet, ex quo sequitur, siue ex quo fit, vel efficitur: illo tropo dicatur ex quo oritur, nascitur, vel generatur, siue producitur, & profertur. Vsurpatur itaque vocabulum tum ad multa alia eandem tamen notionem spectantia: tum verò ad vitam, gesta & acta hominum, siue illustrium, siue priuatorum enarranda. Atque adeò ad cuiuscunque naturæ historiam, adnotationem, & descriptionem, siue ex naturæ serie & consentanea ratione argumentum petatur, siue ex consilio ac proposito: ita ut quod ad homines facit, tam improbanda quam probanda studia & acta nomine THOLDAH singulari, siue THOLDOTH plurali describenda sumi, nihil obstat, dum tamen veritati consultum fuerit. Atque ita scriptum legimus. *Ista sunt*
generationses celi & terræ, quando creata sunt in die, quo fecit Dominus cælum
& terram, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemq; her-
bam regionis priusquam germinaret, &c. Hoc loco verbum THOLDOTH, quod Latinus generationem dicit, ad naturam rerum indicandam vsurpatur. illic verò ad naturam & ad consilium. Hic est liber generationis Adam; In die qua creauit Deus hominem, ad imaginem & similitudinem Dei fecit illum. & quæ postea subiunguntur: *Hæ sunt generationes Noë: Noë vir iustus atque perfectus*
fuit in generationibus suis: cum Deo ambulauit. & reliqua. Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham. Itaque cognosci prius oportuerit ad quam vel res, vel personas narrationis argumentum pertineat; earumq; descriptiones hoc pacto obseruari. Tribus igitur iam explicatis verbis GHOLAM, id est, seculo vel orbe, & centro cuiuscunque rei: & DOR, id est, æuo, siue duratione: atque THOLDAH, hoc est historia, siue descriptione promissum de diuino GHOLAM, siue de Deo, ea ratione qua MAKOM, id est, locus dicitur: quaque omnia continet argumentum, repetentes exponere conabimur.

12. Naturarum omnium agilissimum & efficacissimum promptissimumq; spiritum esse sacra doctrina didicimus. S.S.E. Spiritus ubi vult spirat, & audis vocem eius, & nescis unde veniat, aut quò vadat. & Aegyptus homo est, & non
 11. Deus: & equi eorum caro, & non spiritus. & Qui facis angelos tuos spiritus.
 Corporei. Sunt autem spiritus multiplices, nam corporei partim sunt, ut venti exhalationes & vapores: partim verò incorporei, quibus tamen corpora informantur, aguntur, & mouentur, ut spiritus qui est in homine, & qui animalibus & plantis, alijsq; rebus naturalibus vel insunt, vel adsunt: quos ad corpora eadem relatos, & illis comparatos, omnino corpore carètes dixerimus, ad animum verò humanum appositos, corporeos dicere non fuerit absurdum. quippe cum immenso
 Incorporei. subri-

subtilitatis atque perfectionis, atque adeò actionum intervallo ab illo distent: alij tamen magis, alij mirus hoc habeant, ut postea in rerum naturis describendis ostendemus. Iam verò si spirituum vis efficacissima, agilissima, indefesa probatur cum ad corporum molem comparatio fit. (ut in Vatis Isaia sententia fiebat: & equi eorum caro & non spiritus) manifestè consequitur, eum spiritum fore efficaciorè & agiliorè, ac penetrantiorè, qui minus cum corpore affinitatis, aut commercij & consuetudinis habebit: atque ita angelorum & caelestium animarum spiritus humanos his partibus & viribus anteibunt. S. S. E. Quid est ^{psal. 8.} homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis. Itaque quo puriores à corpore, quoq; remotiores fuerint, eo præstantiores enitescent spiritus. Quamobrem Deus, cum purissimus, & nihil cum corpore prorsus commune habens, imò à corporibus infinito discrimine distet: idem ceteros omnes spiritus per infinitum spacium perfectione, vi, agilitate, atque tota prorsus natura, & natura efficacitate transcendere iure dicitur: neque ullam aliam ex iis quæ in calo ac terra, atque in omni rerum genere, non solum corporum, sed spirituum naturam sibi, neque secundo, neque ullo alia gradu comparationis admittere, non hominem, non angelum, nedum istis generibus minus quidpiam aliud. Ad quam quidem rationem illa apud Iobum doctrina pertinet. Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior ^{Iob 4.} erit vir? Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles: & in angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, & qui terrenum habent ^{Iob 25.} fundamentum. & illud: Ecce, luna non splendet, & stelle non sunt nitide in conspectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis? Itaque Deum ut purissimum spiritum, ita perfectissimum, immensum, efficientissimum omnibusque rationibus maximum & præstantissimum, atque adeò totum centrum dicimus. ^{Orbis Ω.}

Huiusmodi verò centri aliquod spacium ipsa rerum natura & consecutio postulare videtur, atque adeò postulat, cui no enim se consequuntur nomina hæc centrum & spacium, eandemq; naturam simul denominant. Ita ut cum figuram dicimus, id quod in figura medietullo fuerit centrum intelligamus. Corporibus omnibus sua centra esse asseramus, in quibus corporum præcipua vis constituitur ponderibus, viribus, atque facultati omni motibus etiam & actionibus opportuna centra tribuimus: atque adeò spiritibus ipsis tenuissimis ac subtilissimis corporum omnium huius nominis rationem & veritatem non subtrahimus. Spiritum verò illum infinitum & maximum atque purissimum: ideo totum esse centrum docemur: quod totum pariter præstantissimum & efficacissimum consideremus. Sed finitorum centrorum quæ certo loco signari possunt, finita quoque spacia, eaq; certis terminis cohibita constitui oportet, siue ea corporibus, siue figuris, siue viribus & facultatibus, aut actionibus & motibus adscribantur. In corporibus autem & figuris rotundam siue sphericam, siue orbicularem speciem capacitatis, agilitatis, efficientiæ uniformis ac per omnia æquabilis, opportunitatis & commoditatis ad motum, atque multis aliis nominibus præcipue ac maxime commendatam accepimus. Tum verò ac singulari prærogatiua, quod huiusmodi species certo principio ac fine careat: vnoq; tantum termino se ipsam, & cetera quæ in se continet, amplectatur. Quamobrem Deo, quem infinitum centrum esse modò diximus, eidem infinitum spacium (quocumque modo, quocumque nomine

mine de spacio cogitandum fuerit) tribuere necesse est. Spacium autem eiusdem prorsus naturæ & virtutis & efficacitatis qua centrum constat: ita ut idem sibi centrum sit, idemq; suum ipsius spacium in infinitum pertendat nullis metis terminabile. Cui si vel cogitatio disciplina causa speciem quampiam assignari operæpretium fuerit, nullam aliam rei naturam admittit quam sphericam, si quo modo cogitatione poni possit sphaera terminis omnino carens, & omnibus nominibus infinita: namque hanc adnotationem sibi singulariter arrogat, & adiudicat illud, de quo nunc agimus, diuinum spacium: ceteras omnes quæ cum infinitudine non pugnant: imò conueniunt potius, admittit præter motum illum, cui quies opponitur. Cum centri natura immobilitatem & quietem vèdicet, sicut scriptum est: Ego Deus, & non mutor. Itaque capacitatem, agilitatem, efficacitatem, virtutumq; omnium summam, atque omnia hæc infinita, & principio ac terminis carentia, diuina sphaera natura tenet, propriaq; tuetur vnà cum æternitate, quæ quidem infinitudinis germana est soror. Ex his verò consequitur Deum infinitum spacium, infinitam sphaeram, infinitumq; centrum esse, atque omnium horum nominum non modo notiones, verum rationes, vires, efficacitatesque vnice ac singulariter omni termino semoto possidere. Eademq; cuncta, & quæ præterea cogitari humana mente possunt, & qua humana cogitationem mentis infinito intervallo excellunt, spiritui illi infinito, quem Deum nominamus, conuenire.

Quidquid itaque his verbis perfectionis & infinitudinis, virtutis efficientiaq; significatur: Dei proprium & perpetuum æternumq; est: quidquid verò modi, mensuræ ac termini, id ceteris a Deo rebus pro cuiusq; natura notatū adsignatur.

14.

Atqui infiniti vis & natura illud habet, ut ipsum ambi et teneri à nullo alio quam à seipso possit: ambiat verò & contineat cetera omnia, quæcunque vel sint, vel esse possint. Namque minus à maiori, non maius à minore continetur: infinitum autem non maius aut maximum tantummodo dicitur, sed quod nullam magnitudinis comparationem cum ceteris admittat; suamq; infinitudinem singulariter tueatur: neque figuram representet ullam, cuius termini describi vel cogitando queant. Namque ut comparationis, ita & similitudinis nulla alia natura cum Deo collata compos esse potest. S. S. E. Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? & iterum, Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me, & fecistis similem. Igitur Deum sphaeram dicemus principio ac fine, terminoq; carentem omni, cuius infinitum quoque centrum ipse est. Sphaeram autem non corpoream, neque corporibus quicquam simile in se habentem, sed spiritum infinitum singulariter purum, singulariter efficacem, singulariter sapientem, singulariter bonum, omnibusq; simplicissimū nominibus, nullius egentem rei, nullo definitum, aut cohibitum loco, omnia complementem, superantem omnia spatia, tempora, secula, ceterorum quæ infinita non sunt, illorumque accessu, aduentu, & præsentia nihil sibi asciscentem, nihil illorum defectu, & interitu desiderantem.

Hanc 40.

Ibid. 46.

23.

15.

Porro spiritus natura atque virtus illud sibi vendicat, non sustineri, aut fulciri, sed neque moueri ab aliis quæ se minora fuerint, sed potius alia minora se fulcire, sustentare & mouere. Ut enim à densioribus, & corpori congeneribus primum spiritibus experimentum petamus: constat neque mari, neque terra, neque terra genitis rebus sustineri ventum, neque ab illis moueri aut agitari: sed ipsum potius ventum continere interdum ac sedare, interdum excitare, & mouere

uere maria, flumina, terras, montes, & cetera quacumque obuia & obstantia, pro virium ratione & modo rapere, impellere, & mouere, atque agere: quidquid enim mouetur, spiritus virtute & efficientia vel impulsu mouetur, siue rariora corpora, ut ignis, aqua, aër, siue densiora quacumque fuerint quibus motus tribuatur. Itaque corporeus spiritus quamquam finitus sese ipsum mouet, atque alia pro virium ponderumque modo. Præterea corporeus spiritus propter tenuitatem atque subtilitatem penetrare omnia potest, pro ratione tamen natura ac generis sui, tum eius quod penetrat: ipse tamen non penetratur à crassiore aliquo, findi tamen potest & permeari sine ullo sui detrimento: quia corpus est, idemque leue & rarum, quod facillimè & citissime coalescit: id quod in liquida aqua, cui corpus est longè densius, conspiciamus: quæ prætereunt navi cedens finditur, nec rumpitur tamen propriè, neque corrumpitur: ne dum ventus, ne dum aër id ipsum longè præstantius habeat. S. S. E. Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro: Viam aquilæ in calo, viam colubri super petram, viam nauis in medio mari, &c. Penetrari quidem potest densius & crassius à subtiliore, sicut acutissimum quodq; id quod densum est, penetrat: quamquam utrumque corpus habeat: at vero acutum ab obtuso non penetratur, neque tenuissimum & subtilissimum à densiore & crassiore; quare & spiritus tenuior ex iis, quibus corpus adscribimus, crassiorem se penetrabit, quàmquam non findat: hoc vapores ab aqua, vino, & aceto, aliisque liquidis corporibus & spiritui affinis exhalati, atque interdum recepti docent. Itaque spirituum propria est penetratio aduersus crassiora ac minus tenuia genera. Sic enim frigus & calor quæ spiritibus fulciuntur suis, liquida corpora penetrata subeunt, ut aquam, vinum, acetum, lac, & mel, & alia omnia & densiora, ut carnes, nervos, ossa, atque adeo lapides & metalla. Quamobrem quo subtilior & acutior fuerit spiritus, eò erit penetrantius: vnde Solis corporeus spiritus ad vltima vsque terræ viscera, atque ad altissimum pertinet mare. S. S. E. Neque est qui se abscondat à calore eius. Ita ventus penetratione aquas exugit, & in sublime tollit, atque etiam ferme ad certos vsque terminos exsiccet superficiem. S. S. E. Cumque extendisset manum Moyses super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisaq; est aqua.

Prou 30.

Psal. 18.

Exodi 14.

16.

Psal. 103.

1 Sam. 16.

17.

Ex his consequitur spiritum, qui verè spiritus sit, & nihil corporeum secum commixtum habeat, & esse subtilissimum & penetrantissimum, atque etiã promptissimum & agilissimum, qualis Angelorum Dei spiritus, de quibus Vates cecinit: Qui facis Angelos tuos spiritus, qualesq; humani animi sunt, qui breuissimo temporis spacio vniuersum orbem cogitatione percurrunt. Atqui humani animi caelestes angelos inuadere, excitare, & mouere non possunt, quam diu hæc quam obtinent naturã, videntur: quare nec rapere, neque docere, ab illis verò hi mouentur, excitantur, & rapiuntur interdum: docenturq; sepe; qua de re plena sunt Vatum sacrorum scripta. Quin & maligni atque nocentes spiritus hominum corpora obsidere, animos agitare, vexareq; sepe deprehensi. S. S. E. Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à Domino. Dixeruntq; serui Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te. Spiritus qui nullam cum corpore generis societate affinitatemq; habet, quamquam corpus occupet, instruat & moueat, sine corpore tamen esse & manere potest, & quo fuerit præstantior secundum naturam, eò magis immortalitatem

vendicabit. qui si infinita virtutis est idem proprie viuens, idemq. proprie &
 ex natura immortalis erit, neque tempore ullo aut orietur, aut finiet. Quamob-
 rem undiquaque aeternus iure dicitur, & infinita virtute atque efficacia sua,
 omnia alia finita sustinebit, omnia penetrans peruadet, ipse à nullo sustinebitur,
 & peruadetur. Cumq. centrum idem sit infinitum, erit etiam omnium quae sunt,
 praeeter ipsum verissimum, & maxime proprium centrum omnibus quae mouen-
 tur & agunt: omnibus etiam quae quiescunt vnicè proprium & opportunum. At-
 que ita nihil erit, quod spiritum hunc latere possit, ut nihil est quod suum ipsius
 centrum lateat, sine quo minime esse, consistere, aut moueri valet. Quandoqui-
 dem corpus à spiritu agitur & mouetur, & minus à maiore sustinetur & ambi-
 tur, & quod non est, ab eo fit, quod est, & quod in tempore existit, ab aeterno edi-
 tur: neque versa vice haec fiunt. Consequitur omnia alia praeeter diuinum spiri-
 tum à diuino spiritu & fuisse facta, & sustineri, quibus nondum editis, nihil
 auctori ipsi deerat, aut desiderabatur. Editis vero nihil accessit. Neque enim
 aeternitati tempus, quod nondum aduenit, desideratur: neque quod aduenit, quip-
 piam attulit & adiunxit: seiuncta longèq. diuersa variusque ratio est aeternita-
 tis ac temporis. Tempus enim ab aeternitate producitur & sustinetur: non ut sui
 pars aliqua, sed ut ludus & spectaculum exterius ab ipso, à quo editur, natura
 diuersus: ut umbra quae momento horae crescere ac decrescere potest, ab eo cuius
 umbra non cuius pars est: & quod nec umbra crescente crescit: nec decrescente
 minuitur. Igitur quidquid hoc est, cui mundi calig. nomen indidimus, auctoris
 sui umbra est: quamquam res vera sit, & certum natura tueatur genus: tamen
 ad auctorem suum comparatum, umbrae imaginem subit, quae oriri & crescere,
 ac minui occidereq. possit citra illum auctoris vel augmentum, vel detrimen-
 tum. Hoc tamen discrimen inter umbras corporum ac diuinae virtutis umbram
 reperimus: quod ille nihil aliud sunt quam corporis figura quaedam luminis opa-
 citate descripta & effecta: quae cum lucem ex sese non habeant, lucis tamen mu-
 nere fruuntur: ita ut in umbra agentes, videre & agere certum ad usque modum
 possint. Distatq. umbra à tenebris immanè multum naturae genere & bonitate,
 verum ad lumen comparata umbra infinito superatur excessu. Vbi non est cor-
 pus, umbra esse non potest. Quocumque autem corpus declinat aut intendit, eo-
 dem quoque vergit, & consequitur umbra. At vero diuinae virtutis umbra, res
 vera, certa, atque in naturae ordine constat, virtutemq. ipsa obtinet, quam variis
 modis ac generibus distributam sortitur: Lucisq. illius aeternae imaginem sicut iam
 tamen lucendo representat, conspicuamq. exhibet: quippe quae non eiusdem natu-
 rae ac lucis est, sed naturae ac luminis illius umbratilis figura suo tamen in genere
 lucens: ut stella alia ab aliis claritate differunt, quae si cum solis comparatur lu-
 mine, umbrae potius quam luces dicendae fuerint. Ita quidquid praeeter Deum est,
 esseq. potest, naturam lucemq. pro suo genere tueatur propriam, quam cum diuino
 lumine vnde suas claritates naturasq. sortiuntur proprias collatam infinito in-
 teruallo minorem fatentur. Namque haec omnia non minus videri, & sensibus
 percipi possunt quàm caligines & nebulae, umbræ ac nubes. Diuina vero lux nec
 mortalibus oculis, nec humanis membris conspici potest. Hoc enim diuus Paulus
 arcavorum diuinorum oculatus testis docendo pronunciauit. Rex regum & Do-
 minus dominantium, qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inac-
 cessibilem, quam nullus homo vidit, sed neque videre potest. Hanc etiam lucis
 immen-

Aeternitas.
 Temp. is.

Umbra non
 est neque
 mouetur, si
 eius cuius
 est umbra.

Umbra ad
 eundem fi-
 guram re-
 fertur eius
 corpore.

Tim. 6.

Tim. 6.

immen-

immensitatem, qua sola diuina fruitur natura, atque ceterarum sub illa rerum lucem umbra & caligini assimilem sacri Vates cantando venerati sunt: Benedic anima mea Dominum: Domine Deus meus magnificatus es vehementer. P^{sal.} 103.
 Confessionem & decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento. Extendis calum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius. Qui ponis nubem ascensum tuum. & iterum: Inclinauit calos, & descendit: & caligo sub pedibus eius. Et ascendit super cherubim, & volauit: volauit super pennas ventorum. Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius: tenebrosa aqua in nubibus aeris. Et sapientissimus ille philosophus naturae omnis indagator, à Deo, edoctus ait: Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum: sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Et quae multa de diuina naturae praestantia ab Isaia indicata, & nostris commentarius disertus sunt: Ea quae sub ipso erant, replebant templum, & domus repleta est fumo.

Iam vero spiritum illum sapientissimum, efficacissimum, & optimum, suoque lumine atque omnibus nominibus infinitum nullius naturae extra se egentem, sphericum siue rotundum quod ad perfectionem, simplicitatem, & capacitatem, commoditatem oportunitatemque pertinet: quod verò ad figuræ terminos, infinitum figura ac similitudine immensum omnia ambientem & continentem spacia, eundemque totum centrum. Vbi mundum hunc edere & condere iuuat, nihil omnino volentem remorari aut impedire detineré ve potuit, quo minus voluntatem suam perfecto opere expediret. Nam cum praeter ipsum nihil esset nisi tenebrae, nullum impedimentum offendit, sed solo verbo, eoque unico, ex mente, voluntate, ac bonitate pronuntiato. IERI, siue erit orbis omnis cum suis partibus & ornamentis concinnatus & compactus, perfectus decoratusque, extitit. S. S. E. Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in aeternum in seculum seculi: praecipuum posuit, & non praeteribit. Et quidem tenebrae cum exterioriores, id est, à diuina naturae veritate, & praestantia infinito discrimine diuersae, nullum cum illo commercium, nullam prorsus affinitatem, nullam societatem habent: imò nec viciniam villo iure sese illi miscere aut occupatione, aut alio modo vel obesse, vel obistere. S. S. E. Deus lux est, & in eo tenebrae non sunt vllae. & Lux in tenebris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. Igitur ubi placuit luci illi, aliam lucem tanquam luminis ac bonitatis virtutisque suae imaginem certis terminis definitam proferre, eamque suae laudis ac maiestatis praerogonem constituere, calum ac terram prima huius lucis exempla dicto insug, creauit, atque creationem illa, qua id quod est, ab eo quod non erat discreuit, lucem appellans edidit. Fiat, inquit, lux, & facta est lux. Et vidit Deus lucem quod esset bona (erat enim optimi & infiniti imago, quamquam finita). & diuisit lucem à tenebris: & appellauit lucem diem, & tenebras appellauit noctem. Itaque Deus in se ipso manens, alia volens & potens edidit, quae & in ipso & cum ipso essent: neque tamen se comprehenderent, aut aequarent. Namque finitum ab infinito comprehenditur, ac tenetur, & superatur: non autem vice versa infinitum à finito comprehenditur, & vincitur: imò neque aequatur: Sed velut umbra corpus pro naturae & generis modo imitatur, & ut exemplum exemplar respicit, ac pro ratione sua refert. Ex quo efficitur ut vnaquaeque mundi huius pars & natura genus tutata proprium, lucis & veritatis nomine honestetur. Quidquid enim Deus condidit, & verum est, & illustre est à tenebris & à falso ficto & vano

distans: idemq; exemplaris imaginem virtute & efficientia atque propria natura pro iure, sorte, munereq; suis imitatur: certo tamen & praescripto magnitudinis & speciei, sine eoq; circulari. Quidquid enim ab illo immenso & infinito orbe (cuius centrum est ubique, circumferentia nusquam) editum fuit, rotunditatem imitatur partim terminis & figura tota, ut in corporibus quamplurimis observamus, partim virtute & potestate, atq; actione & motu, ut in corporibus & spiritibus qui corpore carent, observare est. Quamquam verò multarum rerum & corporum figura oculorum sensui non semper ostendatur spherica: tamen motu, actione, & efficientia spheram siue orbem observandum contemplatione sui exhibet, id quod generibus rerum describendis ostendetur. Mundus ipse totus à figura orbis nomen sibi vendicat: quam figuram mundi maxima partes, & loca magnorum corporum imitantur, ut terra, ignis, aër, aqua, & liquida omnia, sed in liquidis clarius apparet propter facilem partium redintegrationem, ubi findi, vel dividi contingerit. Singulae namque partes etiam seorsum rotunditatem appetunt, eo modo quo facilius consequi possunt, ut in stillis & guttis manifestum fit. Ceterorum corporum solidiorum bona pars eandem exhibet figuram, ut in arboribus, herbis, floribus, & fructibus quamplurimis conspiciamus. Atqui ea quae videntur manifeste eorum quae non ita ad sensum apparent, similem naturam intellectu ac mente cognoscendam praebent, maxime verò si ad vires, ingenia, horumq; motus & efficientias animum advertamus. Ita singulorum secula, ac durationes à principio ad finem usque observata rotundi orbis vim & rationem ostendunt: atque hoc est quod alias uniuscuiusque rei GHOLAM, siue seculum dicebamus. Animalia singula suorum orbium non excedunt terminos, atque adeò hominum generi suus est constitutus orbis, quem divus Iacobus Nativitatis rotam, id est, naturalem spheram appellavit. Ex qua ratione ac veritate Microcosmi cognomentum homini à Graecis tributum est. iam verò non spherica modo, sed cuiuscumque figura atque rei centrum proprium esse, natura duce investigantes comperiebamus. Centrum inquam non forma ac speciei, siue figura tantummodo, sed virium & ponderis atque efficacitatis, quo cetera vel innixa moueantur, vel hereant, vel quiescant: quotq; fuerint res, totidem centra, siue integris siue divisis ac disitis dari oportere.

Ex figura
centri for-
mae & vi-
rium. Cen-
trum in cen-
tro infinito
nititur.

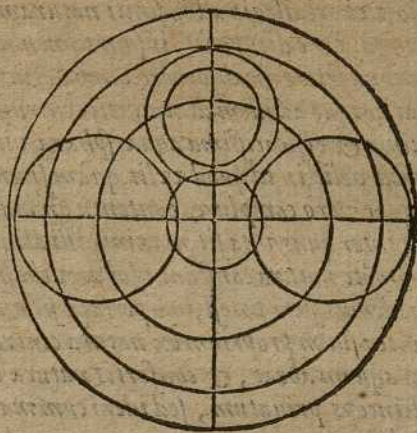
Iac. 1.

18.
Concentri-
ca.
Eccentrica.

In figurarum affinitate, vicinitate & compositione ac situ concentrici & eccentrici nomina & rationes considerantur: dicimus enim concentricas figuras, quarum idem unicumq; centrum est, quarum verò diversa, hoc est, alio atque alio situ signanda centra eccentrica vocamus: eadem ratio non in plantis modo faciebus ac figuris, sed in corporibus atque etiam in ponderibus viribusq; corporum aut rerum: & in omni virtutum genere consideranda ac tenenda est, idem quod pupilla totius oculi centrum: idem manus, palmae, ac digitorum in ipsa manu constitutorum centrum: quamquam singuli digiti secundum propriam rotunditatem singularia quoque centra dicantur habere: idemq; de omnibus in animalis corporis membris dicendum, quae corpori toti concentrica sunt. Atq; eiusdem centri virtute nituntur & moventur: concentricarum figurarum exemplum describimus, a. b. c. eccentrica verò d. Centrum à figura quam fulcit, ambitur: ex quo fit ut si multa concentrica sint, omnia idem ambiant centrum. Secus verò fit in eccentricis, quae suum tantum ambiunt centrum. Intra figuram maiorem non solum concentricam minorem, sed eccentricam quoque constituit posse res ipsa docet.

19.

et. Illud quoque prudenter adnotari oportuerit, cum in maiori figura infinita à centro ad circumferentiam proficiantur lineæ, fieri non posse, quin minoris figuræ centrum aliqua ex illis maioris centri lineis tangatur: & si ita loqui libeat, interfecetur, vel penetratur: ita quidquid in minori figura fuerit, à maiori tangi ac sentiri potest, si modo maior figura sensus compos fuerit: verum hoc minori figuræ commutata vice non conuenit: quippe cuius lineæ suum non excedentes ambitum, ad maioris centrum non perueniunt.

Potest quidem minor figura dum tangitur, maiorem cognoscere: non ut contactam sibi, sed ut sese contingentem ac penetrantem; itaque dum patitur, agitur, mouetur, aut alias quouis modo à maiori accipit, aut accipitur, cognoscere maiorem potest ut comprehendentem sese aut mouentem: ut sibi uero comprehensam aut motam minime potest. Manifestum uero ex iis quæ iam diximus esse poterit, crassiora ac densiora à subtilioribus ac tenuioribus corporeis, à spiritualibus non penetrari modo, ac diuidi cum opus est: uerum etiam teneri, fulciri, & ut ita loquamur, animari & agi. Id quod uice uersa non fit. Namque in animatis corpus ab anima siue spiritu, non anima uel spiritus à corpore fulcitur, & sustinetur, ac agitur.

Igitur si animo ac mente spheram contemplemur magnitudine ac uirtute infinitam cuius etiam centrum ubique sit, & quæ omnis centrum sit, id est, uirtus, robur, & firmitudo, ac diuinitas, circumferentia & ambitu carens: illud plane consequetur quidquid præter illam spheram sit, inter eandem esse, ab eademque ambiri, & contineri: atque in illius centro esse, non ut concentricum, sed magis eccentrici rationem habere, uti tactum & contentum, non uti tangens & continens: nihilq. à minori agi posse, quod à maiore non sentiatur. Contra tamen maiorem, hoc est, infinitam quamplurima facere & prestare posse, quæ minor non sentiat, aut assequatur: quæ finita sit, neque ulla sui parte maioris centrum attingens, à qua tamen ipsa non per lineas modo, sed per ipsum centrum prorsus tangitur quacumque sui parte. Illud quoque diducitur, si infinitum & maximum præstantioris naturæ fuerit, quam id quod finem habet, hoc ab illo contineri, non contrà: & si spiritus infinitus sit, eundem corporea omnia finita continere, penetrare, pertingere, agitare, & mouere: nihil uero simile his ab illis accipere, aut pati: quare neque corporum densitate densari, nec raritate rarefcere, nec alteritate alterari, nec augmento crescere, nec decremento minui, nec uita uiuere, nec morbo agrotare, nec morte mori. Posse autem ipsum omnia hæc, & quam plurima alia uel iuuamenta, uel nocumenta ipsis absque ulla sui mutatione inferre. Ipsum præterea propter sui infinitudinem omnibus aliis concentricum esse, hoc est, cetera omnia ut efficacissimum centrum continere; nullum uero ex aliis natura concentricum huic infinito esse, quippe finitum sine carens, centrum ambire & complecti nullo pacto potest. At hæc si finitum aliquo iure, uel benefi-

20.

cio, vel privilegio ad infiniti naturam perficiatur: ita ut spirituale viuens, diuinumq; verè dici possit, ipsum tamen non posse: id quod natura infinitum est, in se conuertere & absorbere: imò potius ipsum ab infinito absorberi, & conuiuificari, atque ad idem diuinitatis centrum referri potest. Esto enim, dicis causa, maxima & efficacissima aquæ sphaera virtute prædita efficiendi ac mutandi quidquid velit, in id quod velit, quam suum centrum proprium obtinere manifestum est; ac verò complures contentæ ambiantur, & moueantur: minoris multo sphaeræ inter quas vna sit, maxima illi aliquo nomine congener, ut vapores aut alias humide natura constans globus, vel ampulla siue bulla, quales plurimas in aquis videmus, fieri potest, imò per sæpe fit, ut minor ille globus siue bulla, siue orbis cui antea suum proprium ex natura centrum erat, à maxima aquæ sphaera absorptus in aquam abeat, & consortis naturæ cum maxima sphaera effectus non suum iam deinceps priuatum, sed idem cum maximo globo centrum habeat: atque eodem nobilitatum nomine, non vapor, non bulla, non exhalatio, sed aqua verè dicatur propter voluntariam & liberalem communicationem à maxima aquæ sphaeræ summo beneficio acceptam.

21. Atque ut ad scopum, quem intendebamus, nostra referatur disputatio. Ex omnibus earum generibus rerum quarum singulares attingimus rationes, similitudinem aliquam adumbrare licet, quæ diuinæ cognitionem virtutis aliqua inuet. Dicimus itaque Deum natura esse singularem, spiritum purissimum, nullo corpore constantem aut mixtum, multitudinis experiem, unicum magnitudine, virtute, & efficacia infinitum, per omnia sibi similem, inuariabilem, à mutatione alienum, se ipsum possidentem, omnia penetrantem, omnia implentem, efficientem, mouentem, & moderantem: omnia, atque pro cuiusque generis natura & ratione animantem, nullius indigentem aut cupientem: totumq; sui met centrum, atque aliorum omnium quæ finita sunt sustententem & ambientem: atque ad eò peruadentem, scrutatumq; omnia nullius contactu aut commixtione intaminatum: nihil ab alio sibi contrahentem aut usurpantem, omnia animantem, atque plenius ac melius cuncta hæc habentem quam sol, qui cum omnia visitet & lustrat, omnia calefaciat, nullius tamen aut naturam aut vim expetit, nullius calore calefcit impensius, nullo frigore frige fcit, nullo denique modo afficitur, virtutem verò suam & efficientiam singulis corporibus pro ratione & vsu communicat: nec ideo quicquæ ex se remittit, amittit, aut minuit: neque auget etiam aut amplificat. Cetera omnia tam maxima quam exigua continet, sustinet, & fulsit, atque etiam mouet, & agit spiritus ille diuinus centræq; singulorum tenet: cum sit ipse infinitum centrum, quare consequens fuerit, nihil sine ipso esse, moueri, aut agere, aut agi posse, non corpora densiora, & quæ sensu capiuntur, non puriora & spiritui affinia, non demum spiritus ipsos ab omni corporea mole & natura serunctos. Præterea hunc spiritum omnibus esse concentricum rebus naturæque aliis, nullam verò aliam idem cum ipso centrum naturæ prærogatiua sortiri.

22. Huic verò spiritui cum placuit mundum naturamq; rerum condere volenti ac iubenti cuncta, cito suis ordinibus distincta & concinnata extiterunt edita, & suum singula orbem, suum mundum, suum seculum, siue GHOLAM sortita continuerunt & seruarunt: nihil minus aut maius auctore habente quam antea in se virtuteq; sua habuerit: cuius varia, & numero carentia dona, creatis editisque

risque rebus communicata sunt, & conseruandis pro conditoris liberalitate, veritate, & sapientia communicantur. S.S.E. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse ^{Psal. 111.} mandauit, & creata sunt. Statuit ea in eternum & in seculum seculi. preceptum ce posuit, & non pr. eteribit. Atque alphabeti Graci imago veritatem hanc nobis certa quadam ratione adumbrat: vt enim nulla res est qua illarum literarum potestatem ad sui appellationem excedat, atque omnium nomina intra A & Ω coercentur: Ita nihil in rerum natura est quod principium suum Deo non acceptum referat, quod infinitatis diuinae magnitudine non contineatur. Et ex consequenti, quod suo principio pro ratione propria non respondeat, & ad idem vt finem referendum non sit: hoc enim verbum Dei nos arcano illo sermone docet: Ego sum Alpha & Omega, principium & finis.

Nature rerum principiis & exordiis communi commentario indicatis, atque ipso omnium opifice & conseruatore Deo vtcumque cognito & reuerenter adorato, consequens est de orbis creati partibus quo singula modo sint, vtq; habeant differere. Ac primum de celo, quod corpora omnia reliqua continere ambireq; intelleximus, nihilq; ultra se excludere quod mole, corpore, mensurag, definiri possit. S.S.E. Cælum sursum, & terra deorsum. Cum primis vero illud statuen- ^{Proou. 14.} dum, omnia que a Dei sapientia ac virtute facta, conditaq; fuerunt, certam naturam obtinuisse certo rerum genere comprehensam ac definiendam, singulaque actionis siue muneris & officij cuiuspiam faciendi causa fuisse edita: ita vt nihil sit otiosum, nihil ludicrum, nihil quod non ad mundi concinnitatem & vsum faciat, ac tam generis quam facultatum & virtutum ratione: nihil sibi infinitudinem arroget, que vnius Dei propria est, sed omnia certis limitibus & formis tum natura, tum virium & efficacitatis claudatur, iis vero decoris & pulchris, & ad singulorum generum rationes concinnatis, atque ad totius communionem & societatem attemperatis: hoc enim ipsa rerum contemplatio obseruandū præbet, ac diuina sapientia oracula concipiendum tenendumq; produunt. Omnia in ^{Sap. 11.} mensura, numero, & pondere disposuisti. Mensuram hoc loco singularum fines descriptionesq; formarum ac rerum interpretamur: quas non omnes promiscuas, ac temeraria varietate distantes, sed certis ordinibus & generibus distinctas, nomen numeri declarat, in sacra lingua valde affine generis siue formæ, siue speciei nomini MANAH numerare dicimus: ex quo verbo nomen MIN, & numerum & genus Latinis præstat. Namque genus omne ad numerum refertur, & numerus omnis proprium respicit genus: siquidem nihil promiscue & confuse, perturbate vt numeramus, nec dicimus centum boues, equos, oues, camelos, seruos, ancillas: sed decem seruos, ancillas totidem, equos viginti, boues triginta, camelos decem, oues quadraginta. Ita omnia que a Deo condita sunt, ad eos certos generum numeros redacta consistere: neque vanum quidquam, otiosum aut inutile a conditore exiitit, sed sue cuique generi vires, facultates proprie, atque efficacitates tributa, suag, temporis momenta, sue maturaciones, ad causa proprie rationem adscripta & indicata, has facultates & efficacitates certo virium examine trutinatas diuina sapientia Ponderus vocat. quod enim pondere caret, ^{1. Petri 2.} vanum, cassum, inutileq; arguitur. Atque tribus iisdem verbis mensura, pondere & numero, omnium horum oportunitatum & maturacionum atque productionum, fructuum & partium, totiusq; durationis rationes & habitudines indicantur. Id autem singularum rerum circulus orbis id fuerit, seculum videlicet

licet numeri, ponderis, ac mensura vniuscuiusque constantia & veritas. Atque grauius Isaias eos reprehendit, qui caeli ac terra mundanaeque fabrica contemplatione relicta, qua nulla mortalibus voluptas maior esse potest: vino & lucernis, atque epulis, iocis & lusibus operam ac tempus impendunt. *Va qui consurgitis mane ad ebrietatem secti adam, & potandum vsque ad vesperam, ut vino astuetis. Cithara, & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiujs vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Propterea caprius ductus est populus meus, quia non habuit scientiam: & nobiles eius perierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Dignissimum omni hominum generi & ordini mundani opificij cognoscendi studium hoc, & multis alijs diuinis responsis declaratur. Quia delectasti me Domine in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo.*

23. Caeli natura ex illo duplici constat liquore, cui *MAIM* nomen impositum declarabamus, videlicet ex pingui & salso, siue ex pinguedinis ac salis, purissimis corporibus ac defaecatissimis, quorum puritas supremum sibi arrogauit, occupauitque locum, id iubente verbo *IEHI* & Spiritu *ELOHIM* iussa expediente. Namque hic dum liquores exercet, tenuiora a crassioribus diducens certis ordinibus, vnamquamque portionem distribuit: atque ita principia seponuntur, ac definiuntur: qua rerum varie natura componenda, concinnanda, & producenda idonea sint. Id autem factum est variis alterius liquoris generibus, cum oportuna alterius quoque selectione commixtis & coniugatis: ex qua coniugio factus productus est, qualem Dei verbum productum voluit: idque perpetuo constansque permanet. Tum in praecipuis & principibus rerum corporibusque, durationem perpetuam pro conditoris consilio sortita sunt. Tum etiam in indiuiduis & minoribus corporibus, minusque durantibus: quorum copia, ope & frequentia genera perpetuo sufficiuntur. Hos vtriusque liquoris multiplices variosque ordines sacer sermo facies aquarum, siue, ut ex verbo differamus, aspectus, siue respectus *MAIM* vocat. Ita enim Latine vtrumque verba illa declarari possunt *GHAL PENE HAMAIM* iuxta, circum, supra gemini liquoris aspectus & species, qua breuissima definitione plures vtrique liquori facies complures ordines esse docemur. Namque in his qua in terra ac mari, in fluminibus & fontibus visuntur, & discernuntur: liquoribus multi vtriusque generis vel ad sensum, & ad tactum discernuntur ordines, vel ex artis peritia atque indagine deprehenduntur. Quorum tamen summa genera pingue & salsum esse dicimus. Pingue id nominamus, quo ignis pasci aliquid potest. Salsum vero, cuius natura vim tamquam sibi inimicam & letiferam perpetuo aduersatur. In quo genere summum & purissimum locum aqua obtinet, non qualibet, sed qua saporis, coloris & odoris prorsus expers fuerit: atque salis fundamentum potius quam sal dici possit, quale haud scio an in inferiori hac mundi parte reperiamus: huius liquorem formae aquam viuam & simplicissimam, purissimamque, vocari in sacris mysterijs obseruamus: cuius imagine vim efficacitatemque suam ad sitim animorum sedandam Deus per translationem indicare solet. *S. S. E. Me dereliquerunt fontem aquae vineae, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas. & Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Itaque purissimus in salis natura liquor huiusmodi aqua est,*

Jerem. 2.

Ioan. 4.

crassif-

crassissimum verò ac faculentissimum id quod Latinis argentum viuum, Chymicis verò Mercurius nominatur, inter utrumque tenuitatis & crassitiæ terminum quam plurimi salis locantur ordines: quorum singulares descriptiones & appellationes ad plenum tradere, nec facultatis nostræ, nec presentis est tractationis. Idemq; de pingui dicimus cuius tenuissima ac postrema à natura oleum est, non ex his quodpiam quorum usus nobis est familiaris ac notus ut oliui, seminum ac fructuum quorundam, quamquam hæc purissima videantur, veru aliud longè istis leuius ac subtile maximè quod ceteris omnibus eiusdem generis innatat, atque imperat. Cuius aliquando exempla è celo deriuata, olfaciendo sentiuntur: quamquam huiusmodi oleum si ad illud quod sibi calorum suprema natura vendicat, referatur, crassum atque à face non immune arguendum veniat. Atque crassissimam ac densissimam in hoc genere sulphuris naturam esse arbitramur, non vno contentam ordine, sed in plurimas quoque distributam formas.

Prima igitur per spiritum ELOHIM utriusque generis liquorum secretionem parata tenuiora omnia corpora suis quoque ordinibus distincta, à crassioribus distincta ac seposita fuere interiecto medio corpore RAKIAGH, siue fisione, siue expansione, vel firmamento, per quod instar cribri cuiusdam superiora cum inferioribus communicarentur, atque inferiorum vaporations sumi & halitus à superiorum contaminatione arcerentur. Cùm enim illa descendunt certis ad transitum viis, excepta & excolata, ad terras usque demissa perueniunt. Has vias cataractas cali atque sua lingua HHARVBOTH HASAMMAIM vocatas legimus: quæ si laxius aliquando aperiri sinantur, terram illorum liquorum inundatione, ut quondam in diluuiò obruerent. Sic enim de hac re legimus: Et clausi sunt fontes abyssi & cataractæ cali, & prohibita sunt pluuia de celo. hoc de tenuiore liquore, qualis imbrius est, obseruamus. De pingui verò, eoque crassissimo & faculentissimo illud: Igitur Dominus pluit super Sodomam & Ghomorrhæam sulphur & ignem à Domino de celo. Non ex infernarum exhalationum & vaporum ascensu & incendio conflagrationem illam ortam ait Moses: verum à Domino de celo. quippe qui spiritus Elohim ministerio æthereum illud sulphur, quamquam tenuissimum, tamen concrecere ac densari, & ignem concipere iussu supplicij ciuitatibus inferendi causa immisit à Domino de celo. Itaque singulare consilium & intentionem Dei pro temporis ac iudicij ratione oportunitatem illo in loco intelligimus. Pluit Dominus, non ut ceteri imbres aut ut fulgura & fulmina ignisque ab æthere deduci solent, sed pluit Dominus: non casu, aut ex loci bituminosi exhalationibus à Domino de celo.

Calum autem totum spacium totumq; corpus dicitur à terra & maris superficie usque ad vltimum postremumque altissimi orbis terminum. Ita audimus è celo pluere, & volucres per calum volare, atque expansionem ipsam siue firmamentum ab hoc nomine non excludimus. Verum enimverò cùm exactior ac distinctior habetur sermo, calum cali, & cali calorum legimus: ex quo intelligimus triplicem totius machine superioris regionem esse: vnam ad firmamentum usque extremum: alteram à firmamento ad vltima & postrema stellarum loca, aliam super has quæ beatis & simplicissimis tribuuntur spiritibus. Quod à diuo Paulo tertium calum vocatur, in quo sibi arcana Dei visa legimus: quamquam ea sint quæ mortalibus enarrari non sit phas: atque in ipsis arcanis terræ quoque cali nomen sortitur. De usu atque fructu liquorum omnium quæ in celo sunt, paulò

- post differemus. Nunc tres in celo regiones accipimus, quarum nomina sunt Firmamentum, calum, & calum cali. Sic enim legimus: En Domini Dei tui calum
- Deut. 10. est, & calum cali, & terra, & omnia qua in eis sunt. Et respice de templo sancto
- Deut. 26. tuo, & de excelsis calorum habitaculo. Quamquam verò Deum ea ratione qua infinitum dicimus, nullus locus, nullave sedes capiat: ea tamen qua spiritum quaque centrum esse infinitum differebamus omnem locum implere, & calum tanquam regiam ex qua inferiora gubernentur, tenere confitemur: non in sum teneri à calo, sed calum ab ipso compleri, possideri, & gubernari ultra calum etiam per infinitum spacium constante, atque ita mundi omnis intima & extima tenente, qua de re ita scriptum legimus. Ergone putandum est quòd verè Deus habitet super terram? si enim calum & cali calorum te capere non possunt, quanto
- 3 Reg. 8. magis domus hæc quam edificavi? Sed ut exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israël, quodcumque oraverit in loco isto, & exaudies in loco habitaculi tui in celo. & rursus: Tunc exaudies de celo: & facies, & iudicabis seruos tuos, condemnans impium, & reddens viam suam super caput eius, iustificansq; iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suam. Divinum oraculum ita respondens ait: Ego exaudiam de celo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Oculi quoque mei erunt aperti, & aures mea erectæ ad orationem eius qui in loco isto oraverit. Itaque prestantiæ nomine Deo omnia tenenti, omnia
- Psal. 113. complenti gubernanti omnia, supremum calum ut regia sedes tribuitur. Calum cali Domino: terram autem dedit filiis hominum. & Deus noster in calis omnia quacumque voluit, fecit. Atque de immensitate Dei, deq; infinita virtute antiqua etiam gentium disciplina a diuino citata spiritu ita pronuntiabat: Forsitan vestigia Dei comprehendes, & vsque ad perfectum Omnipotentem reperies? Excelsior celo est, & quid facies? profundior inferno, & unde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior mari. Si subuerterit omnia, vel in unum coarctauerit, quis contradicet ei? Eadem etiam antiquissima doctrina efficiendi & condendi ex liquoribus cali verbum Dei auctorem & spiritum ELOHIM agnoscit ministrum. Spiritus eius ornauit calos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. & Psaltes: Initio tu Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt celi.
25. Calum cortina instar terras & maria operire protensum terramq; sub se continere, atque suprema sui parte ex MAIM, siue liquoris gemina materia & natura constare sic declarat Vates. Extendens calum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Hoc verò maxima fuisse sapientia & prouidentia constitutum, illo sapientia altissimo sermone docemur: Dominus sapientia fundauit terram, stabilauit calos prudentia. & rursus: Quando preparabat calos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos. Quando aethera firmabat sursum. Calorum superiorum institutionem naturam, & leges priori versu expansionis, siue RAKIAGH, siue firmamenti situm, seriem, pondus, vel officium posteriore indicauit sapiens.
26. Forma verò celi & ad motus, & ad capacitatis usum atque etiam ad pulchritudinis & speciei elegantiam rotunda est, & spherica figura conditoris imaginem refert. Finitam tamen & certis cohibitam terminis: id quod pluribus responsis, & sacrorum scriptorum documentis accepimus. Nam cortinarum extensio illa à Psaltes descripta tentory imaginem refert, qua omnes qui intus habitant, velan-

velantur, ambiuntur, atque ab imbris defenduntur. Id quod plano recto fieri non potest huic ministerio motus & orationis opportunitas addita, rotunditatem vendicat. S. S. E. Gyrum cali ego circuiui sola. & Gyrauit calum in circuitu gloria sua. & Ifaias: Calum quo terra ambiitur, ad extremam vsque superficie[m] rotundum indicat. Qui sedet super HHVGE terra. Quo vocabulo rotundi orbis significantur, certi termino ambitu, qualem circino artifices describunt: cui instrumento ad orbis describendos inuento, ex eadem significatione nomen est MEHHVGAH.

Ecclef. 24.
Ibid. 46.
Isaia 40.

מחוגה

27.

At verò cali supremi altitudinem hominum ingenio, arti ac studio nūquam deprehensam fuisse complura testimonia adstruunt. Arenam maris, & pluuia guttas, dies seculi quis dinumerauit, altitudinem cali, & latitudinem terra, & profundum abyssi quis dimensus est? Et calum sursum, & terra deorsum, & cor Regum inscrutabile. Tria hæc sagacitatem ac solertiam humanam longè fugere significat Sapiens.

Prou. 21.

28.

Verum enimverò calorum altitudo & magnitudo quamquam nostram omnem mensurandi facultatem excellent: tamen modis ac definitionibus certis tenentur sapientiæ diuinæ cognitio, ad summamq[ue] examinatis. Vt pote neque molem, neque virtutem infinitam vendicantes: adeo ut cum singula stella cum celo comparata, admodum exigua videantur, & omnium simul numerus nemini hominum comprehensus constet. S. S. E. Tolle oculos tuos in calum, & numera stellas, si potes. Ex quo consequitur calorum ingentem esse molem: tamen Deo omnia hæc vel minutim emensa & numerata constant. S. S. E. Quis mensus est pugillo aquas, & celos palmo ponderauit? Et Ieremias: Qui facit terram in fortitudine sua, preparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit celos. Orbem appellat mundum totum, & calorum extensionem prudentia & cognitione. Atque ex consequenti, mensura factam ait: nam quatenus pertingeret extensio ut haberet, utque ad motum & ambitum concinnarentur cali, quæ pars cui ex inferioribus corporibus ad orbis atque spheræ proportionales responderet, prudentiæ diuinæ fuit constituere. Natura autem calorum quod illis liquoribus puris ac defecatis constat, purissima nitidissimaq[ue] est, & pellucida omni: atque hac ratione nulli mutationi, turbationi, vetustatis aut residentie vitio nulli rubigini obnoxia, sed ut ab initio dispositis partibus ac regionibus extitit: ita etiam perpetuo constat, constabitq[ue] omnis distributãq[ue] vires iisdem illis locis quibus primum accepit: ex conditoris voluntate verbiq[ue] IEHI iussu conseruabit. Hoc planè asseueratum apud Iobum legimus. ubi Latinus codex habet. Tu forsitan cum eo fabricatus es celos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Non hoc ad densitudinem, ad duritiem rigoremve æris aut ferri emulũ, sed ad constantiam & perpetuitatem puritatis est referendum: quod ipsa primeua lingua sic pronunciatum: Extendisti ne cum illo SAHHAKIM, perseverantes ut specula fusionis? Latinus sermo propter verborum inopiam complura vno vocabulo vertere cõsuevit. Itaque SAMAIM & SAHHAKIM Celos nominat. Cũ tamen SAMAIM totum id quod à terra ambitu ad vsque calorum postremum terminum continetur, significet. SAHHAKIM verò eam firmamenti partem in qua condiuntur ac informantur imbres, pluuie, niues, glacies, fulgura, tonitrua, rores, pruina, & quæcumque horum generum natura in terram dimitti solent. Cuius exempla significati complura sunt, ut: Magnificentia eius discurrunt SAHHAKIM, cri-

Isaia 40.

Ierem. 105.

Iob 37.

Deut. 33
nubes

2 Sam. 12.
caeli
Iob 35.
æthera
Ibidem.
nubibus
Iob 36.
aër
Iob 37.
Pfal. 17.
aëris
Pfal. 77.
nubibus
Prou. 3.
nubes
Prou. 8.
æthera
Jerem. 51.
nubes

brans aquas de nubibus. SAHHAKIM. Et suspice calum, & intuere, contem-
plare SAHHAKIM, quod altior te sit, & qui aufert stillas pluuie, & effun-
dit imbres, ad instar gurgitum qui de SAHHAKIM fluunt, quæ prætexunt cun-
ctæ desuper. Et ad nunc non vident lucem, subito SAHHAKIM cogetur in nu-
bes, & ventus transiens fugabit eas. & tenebrosa aqua in nubibus SAHHA-
KIM. & vocem dederunt SAHHAKIM. & quis in SAHHAK equabitur Do-
mino? & sapientia illius eruperunt abyssi. & SAHHAKIM rore concrescunt.
& quando SAHHAKIM firmabat sursum. Et quoniam peruenit vsque ad ca-
lum iudicium eius, & eleuatum est vsque ad SAHHAKIM. Quamquam idem
exemplaris verbū diuersis vocibus referant interpretes nubes, calum, æthera, &
aëra reponentes, rerum tamen de quibus agitur obseruata ratio inferiorem celi
secundi partem, hoc est, expansioni, siue RAKIAGH, siue firmamento proxi-
mam indicat, qua quamquam variarum defluxionum locus & officina sit, sua
tamen sponte & natura pura ac tersa nitidaq; perseverat, nitoremq; speculi puri
recens fusi, ut apud Iobum legimus, in se conseruat. Atque hæc tanta huius par-
tis constantia altiorum etiam regionum puritatem longè maiorem indicat. At-
qui inferioris celorum regionis decantata à Iob, puritas, nitorem, & munditiam
superioris accesserit. Atque calum in gyrum diuino iussu moueri, vel ipsum gy-
ri nomen docet. Mouetur autem calum quod stellarum astrorumq; imagines &
signa omnia continet, idq; vnius lucis ac notis coniuncto spatio sit. Mouetur
verò circa terram cuius lex perpetuam firmamq; stationem centri instar con-
seruat. Cum enim nondum stella neque luminaria illa magna essent, primus dies
ex mane & vespere constitutus, diuinam temporis mensuram confecit. S. S. E. Et
fuit mane, & fuit vespere dies primus. Idem de secundo ac tertio legimus die, vs-
que ad quartum, quo sol conditus enituit. Lucis verò & obscuritatis, siue vesse-
ris & mane vicissitudinem celorum motu & gyratione confici oportuit: qui al-
terutram vim ambitu suo terris communicabant. Id quod tam ipsos quàm astris
& luminaribus magnis, atque adeò firmamento perpetua lege est obseruandum.
S. S. E. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Non sunt lo-
quele neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram
exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum. Sonus eorum KA-
VAM, linea, regula, siue præceptum illis traditum, & ab illis cum omni terra
communicanda.

D E C A E L O R V M O R N A T V.

29. NON simplici colore & specie, sed vario & multiplici luminum genere de-
pictum ornatumq; calum Deus esse voluit. quod suis imaginibus & ordinibus
auctoris sapientiam, prudentiam, elegantissimam indicaret artem, & spectanti-
bus tum angelis, tum hominibus admirationem tanta maiestatis faceret, & per-
petuam contemplationem & consequentem laudem suaderet. Spiritus eius orna-
uit calos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus. Suspice calum
& intuere, & contemplare æthera quod altior te sit. Numquid nosti ordinem
cali, & pones rationes eius in terra? Quis enarrabit calorum rationem, concen-
tum cali quis dormire faciet? Extendens calum sicut pellem, qui tegis MAIIM
aquis superiora eius. Qui fecit calos in intellectu. & Species cali gloria stella-
rum, mundum illuminans in excelsis Dominus. Qui extendit sicut nihilum ce-
los,

Iob 26.

Ibid. 35, 38.

Pfal. 103.

Pfal. 135.

Eccles. 43.

Ilais. 9.

los, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. Hac dicit Dominus. Terem. 12.
 Si mensurari potuerint cæli sursum, & inuestigari fundamenta terræ deorsum, cc
 & confessio eius super cælos. Qui fecit terram in fortitudine sua, & præpara- Psal. 148.
 uit orbem in sapientia sua. & Prudentia sua extendit cælos. Benedicite aqua Terem. 51.
 omnes quæ super cælos sunt Domino. Qui adificat in cælo ascensionem suam, & Dan. 5.
 fasciculum suum super terram fundavit. Dicit Dominus extendens cælum, & Amos 9.
 fundans terram. His omnibus, pluribusq; aliis testimoniis docemur calorum ho- Zachar. 12.
 minibus immensam soli Deo notam altitudinem & extensionem, quæ pellis in-
 star inferiorem terræ ac maris orbem velet, & motu circumeat perpetuo: certisq;
 ordinibus æquabilisq; lege concinnato, atq; magnas temporum & munerum com-
 moditates maximosq; usus oportune afferente, communicatione videlicet vasa
 carminis atque virtutum & spirituum de quibus mox differemus.

DE MILITIA CÆLI.

CÆLORVM naturam, situm, ordinem & motum efficientia consecuta est 30.
 legibus ac temporibus à conditore institutis. Ut verò hæc habeat ratio, utiq; expe-
 diatur operæ pretium inquirere, & contemplari, atque ita artificis infinitam sa-
 pientiam, bonitatem, & pulchritudinem admirari, qui omnia fecit in numero,
 mensura & pondere. Hoc est, ut Architectorū utamur verbis, quidquid factum
 est, & utile, & commodum, & pulchrum constitit. Atque utilitas tum adifi-
 ciorum, tum rerum in efficientia spectatur, commoditas verò in temporum ac lo-
 corum & corporum oportuna & concinna distributione decor seu pulchritudo
 in mensurarum figurarumq; finitionibus ac terminis. Omnia hæc tum calorum
 cum primis corpora, spatia, motionesq; probant: tum Astrorum quæ in cælis spe-
 ctantur infinita fere frequentia, & nunquam satis homini perspecta ac laudata
 concinnitas, nunquam exacte expressa imaginum varietas & venustas decla-
 rant. Quoniam videbo cælos tuos opera digitorum tuorum, lunam & stellas quæ Psal. 8.
 tu fundasti. Fundasti, Latinum verbū ex primæuo vocabulo CHONANTHAH,
 redditumque vocabulo concinnitatis, firmitudinis, usus, atque decoris omnis
 continetur definitio. De horum itaque corporum natura & usu differendum.

DE SOLE.

EX purissimis cæli MAIIM solis corpus & natura constitit volentis ac iubentis 31.
 Dei verbo illo efficacissimo IEHI, & subsequente spiritu ELOHIM obsecuto
 & MAIIM liquorem geminum ad id operis concinnante. Fecitq; Deus duo lumi-
 naria magna: Luminare maius, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset
 nocti. Horum primæuum nomen MAOR lucem cum calore coniunctam declarat,
 à verbo VR deductum, quod illustrare, lucere, & inflammare, calefacereq; signi-
 ficat. vnde ad Latinos verbum VRO emanauit. Est autem luminari maiori con-
 cessa triplex vis lucis, flamma, & calor: quarum nulla ab ipso luminari vel co-
 gitando sciungi potest: neque enim illud si quicquam ex his perdidit, nomen
 MAOR à Deo sibi inditum præstare tueri ve possit, perinde ac nec ignis nisi cale-
 faciendi obtineat vim, dici posset ignis. Atque luminare hoc naturam corporis
 non expertem sortitum est: verum tenuissimam, purissimam, agilissimam, celer-
 rimiq; motus compotem, eandemq; penetrationi ac persuasioni maxime idoneam

Phil. 18.

quod ad calefaciendi vim efficientiamque attinet. S. S. E. In sole posuit tabernaculum suum: & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultavit ut gigas ad currendam viam, à summo calo egressio eius, & occurfus eius vsque ad summum eius: neque est qui se abscondat à calore eius.

32.

Præter illud verò commune nomen MAORHAGADOR, id est, luminare magnum siue maius, quod huic naturæ condendæ & cõditæ Deus imposuit, duo alia siue singularia, siue propria dicere libeat, imposita celebrantur SEMES & HHAMMAH, quorum prius ministrandi facultatem perpetuam significat, & maximam affinitatem habet cum nomine ES, cui Latinum Ignis, ex æquo, ac fortasse ex ætymo obtinet. Posterius verò calorem, vii propriam naturæ vim adnotat. Huic igitur siue soli, siue astro, siue ministro, siue quacumque appellando voce, cognatus coniunctusq; est vnicus radius, neque tempore, neque vlla alia mora posterior, sed simul cum ipso existens, eiusdem prorsus cum sole naturæ, virtutis, efficientiæ, nominis ac vis, quadamq; tantum relationis forma distinctus quali filius quispiam homo à patre distingui solet, non definitione & virtute, cum vterque homo sit, sed ea ratione qua genitum à generante distinguitur. Quamquam verò singularis quispiam homo à singulari homine parente suo separari potest loco, tempore, atque efficientia: solis tamen radius eiusdem naturæ, luminis, caloris, & coloris cum parente suo sole, atque eiusdem planè efficacitatis & efficientiæ compos permanet, eodemq; cum patre sole nomine appellatur SEMES & HHAMMAH, atque ad eò idem ferè nomen in Latina, Græca, aliisq; obtinet linguis: sed in sacra & antiqua distinctissimè atque aptissimè. Ex quo fit ut quidquid solis radius in terris agat & efficiat, idem prorsus in calo & è calo sol agere & efficere dicatur verissimè. Rursusq; quidquid in terrarum orbe, in aère, in firmamento, atque in calo sol agit & facit, idem per radium ex se semper genitum & generandū agat & fiat. Neque enim radius accidens quodpiam soli est, sed congener eiusdemq; substantiæ & naturæ: easdemq; obtinens vires lucendi, calefaciendi, & candendi: quas accidenti nulla ratio adscribere possit. Quocumque sol in calis motum cursumque suum intendit, eodem in terris quoque solis intendit radius, qua tendit ille, eadem & hic, ac demum eodem vterque pariter peruenit. Est itaque solis radius solaris substantiæ forma expressa, non accidentium, sed substantiæ, visdem illuminandi, inflammandi, & ceteris omnibus que ex his consequuntur viribus planè ac plenè prædita: nihilq; minus obtinens aut minus efficiens & potens. Cuius magnitudo inferiorem firmamenti, maris, ac terræ orbem ambit, eodem fult a centro, eiusdem diametri quibus solis corpus constat, columnæ instar habens, cuius fundamentum sol in calo est: ipsa verò columna a sole initium ducens in longitudinem perpetuam procedit, suamq; in latum dimensionem nusquam imminutam conseruat.

33.

TERRA

Vnicum verò esse solis radium argumento sunt opaca omnia soli obiecta, quorum quamuis plurimorum quocumque loco eminentium, tamen vnica umbra in alteram aduersamq; solis motui regionem tenditur. Id quod si plures radij essent, plures non plurium modo, verum vnus quoque opaci umbræ arguerent, ut in variis lucernis etiam eodem loco accensis, cernere expeririq; licet: quarum singulæ obiecti corporis opaci umbram

bram in aduersam sibi partem iaciunt: cum sol tamen, solisque radius in unam tantum celi plagam toto mane in aduersam huic toto vespere, meridici vero proximis momentis pro terra situ ac regione vel nullam notet, vel in dexteram aut sinistram solum declinet. Atque hanc solis ac radij solaris congenere, unicam, eandemq; prorsus naturam, vim, efficacitatem, efficientiamq; & tenere, & meminisse operepretium fuerit iis, qui de diuina Dei Patris, ac Filij Dei, id est, Verbi, eademq; utriusq; natura, virtute, facultate, & efficientia ex Vatum carminumq; sacrorum, atque ex Apostolorum doctrina recte & sapienter philosophari studuerit. Quippe hanc rationem & figuram intuiti scriptores illi sancti, Verbum Dei orientem ex alto, Solem, & iustitiam solem appellare solent. Qui cum sit splendor Patris, & figura substantie eius, portans omnia verbo virtutis sue, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. De quo etiam sole solisq; radio, qui idem sol est, Isaias: Non occidet ultra sol tuus, & luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam. & Malachias: Orietur, inquit, vobis timentibus nomen meum, sol iustitiae: & sanitas in pennis eius. & Zacharias sacerdos ac Vates: Per viscera misericordiae Dei nostri, in quibus visitauit nos Oriens ex alto illuminare iis qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Ad quam interpretationem cetera quae sub huiusmodi imagine velantur mysteria referentur. vt illud: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui me videt, videt & Patrem meum. & Nescitis quia ego in Patre, & Pater in me est. & Vt cognoscant quia tu me misisti. Et complura alia quae eandem cum Patre & Filio maiestatem, virtutem, presentiam, & efficientiam docent. Quibus indicatis, naturalis, de quo sermo est, contemplationem solis prosequamur.

Constat luminare hoc maius siue MAOR, id est, lucens & calefaciens maior, rotundo prorsus corpore, eoque plane caelesti, ex purissima alterius liquoris, quem pinguem vocabamus, materia: eaque propter puritatem a corruptione aliena, quae calorem, splendorem & colorem suum velut perennis fons obtinet, atque in omnem mundum effundit radij illius, de quo iam disseruimus, opera & ministerio, veluti fons humorem liquorisq; suum fluminis, qui idem cum fonte est, ministerio omnibus quae peruadit locus, communicat.

Solis nomen ultra illud utriusque luminarium commune MAOR aliud magis etiam singulare est SEMES, quod ex etymologia ratione varia, triplicem sibi vendicat interpretationem ad easdem efficientias referendum: nam & simplicis & compositi formam obtinet. Simplicis tres consonantes eadem quae verbi SAMAS, quod ministrare apud Latinos significat: a quo etiam transpositis litteris, Latinum verbum originem ducere videtur, quippe cui consonantes duae eiusdem significatoris conseruatae retineantur. Itaque idem est SEMES in illa lingua quod in Romana minister. quod antiquum & primum ex naturae efficientia factum nomen astrum siue luminare hoc naturae, hoc est, verbi. IEHI minister esse docet: cuius ministerio cetera omnia corpora & loca quae in caelo, ac sub caelo horum efficientiarum capacia sunt, illustrantur, colorantur, & calent. Atque id est a Vate significatum illo hemistichio: Nec est qui se abscondat a calore eius. Compositione vero idem nomen SEMES significat quod SAMES, vno tantum spiritu in compositione alliso. atque SAMES idem valet quod ibidem ignis, atque idem etiam SEMES quod nomen ignis dicitur apud nos potest.

Semel

37.

Semel autem admonuisse expedierit, vocabulum SEM, pro quo Latini reddere solent NOMEN, in sacra lingua affine valde esse verbis SVM & SAM, & SAMAS, & ad eandem vocis radicem referri. Quorum prius significat ponere, constituere, & collocare, ordinare, decernere, & quaecumque huiusmodi rationem spectant. SAMAS vero ministrare atque sufficere, apud artium professores doctoresq; significat. SAM idem quod Latinis ibi significare videtur: nisi quod locis, personis, ac rebus adiungitur. Inter alia vero vocabuli SEM, id est, nomen, significat a vnum singulare atque insigne observatur, personarum, & rerum atque locorum destinatio, auctoritas, facultas, vis, efficacia, & ut medici loquuntur, virtus & proprietates indicatur: quoniam hæc a Deo indita, ut naturæ auctore aut munerum, virtutum, effectorumq; institutore, vel ab hominibus auctoritate præditis traduntur. Cui rei si nomen respondet, definitionis atque demonstrationis vicem præstat. Id quod nominibus cunctis declaratur quaecumque à Deo, ab Angelis, à Patribus imposita. Quam etiam rationem sapientes quoque homines indendis nominibus imitati sequuntur. Id autem cum pluribus alias exemplis docemur, tum verò maxime in sermonibus iis, qui cum vocabulo nominis, vocare verbum coniungunt. ut, Hæc vocabitur virago, quia de viro, siue ISSA, quia de IS assumpta est. Et vocatus est locus ille Beersebagh. Et vocavit Deus firmamentum celum, & aridam Terram, & congregationem aquarum vocavit Maria. Iohannes est nomen eius. Et vocavit nomen eius Moyses, quia de aqua tuli eum. Vocavitq; Salomonem: dixerat enim Deus, Filius qui nasctur tibi erit quietissimus: faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum. & ob hanc causam pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabit in Israel cunctis diebus eius. & Quod futurum est, iam vocatum est. & Nunc hæc dicit Dominus creans te Iaghabob, & formans te Israël. Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo, meus es tu. & Domus mea domus orationis vocabitur omnibus gentibus. & Omne quod vocavit Adam animam viventem, ipsum est nomen eius. Ex hac animadversione & multa in sacris libris explicari possunt loca, & illud quod intendimus, efficietur: ut cum posthac deinceps de rerum differemus natura, aut personarum auctoritate, vocabulum NOMEN perinde usurpabimus, ac si vim, potestatem, efficacitatem, & facultatem dicere velimus. Ita nomen ignis erit calfacere: aqua, fluere & humectare, abluere: nivis, frigide humectare. ELOHIM, creare & gubernare, providere. IEHVEH, humana curare, & misericordiam præstare. EL, valere, vincere. TSEBAOTH, copias ad ultionem parare. IAGHACOB, luctari. ISRAEL, vincere, præstare: id est, huiusmodi illis adscribemus facultates.

Igitur SEMES nomen, quod huic, de quo agimus astro impositum est, cum idem significare videatur quod NOMEN IGNIS, IBI IGNIS, & MINISTER, uti exposuimus, ei, cui inditum est, naturæ huiusmodi adscribemus virtutes & efficacitates, quas igni non cuicumque, sed purissimo, clarissimo, lucentissimo, efficientissimo: atque adeo igni ministranti, virisque omnium aliorum corporum excitanti & apparanti (præterquam frigoris) ad opusque adiuvanti, quod ministrorum nomen est. Aliud enim est ignem dici & esse: aliud ignis nomen & locum, siue prerogativam & vices purè obtinere. Nam de altero igne, quem usualem philosophi, medici Latini actualem nunc vocant, suo differemus loco.

Iam quid sit sol, quo nomine vocatus, cognovimus: quod verò munus officiumq;

cumq; sortitus, ut à conditore accepimus, post hac breuiter inferemus, ubi de altero luminari, atq; de ceteris astris egerimus, & quæ illis communia, quæ vniuique horum partes diuisæ datæq; fuerint, ex ordine exponemus.

DE LUMINARI MINORE.

EODEM liquorum genere quo calum, minoris luminaris corpus constat, verum diuersa partium & elementorum habitudine. Quippe luminare maius, cui Solis nomen apud nos est, pinguiorem obtinet materiam ignis illius celestis continendo, fouendo, atque conseruando spiritui idoneam: quæ quamquam perpetuò caleat, numquam tamen absimitur, deteritur, aut perit: quippe quæ suo in seculo, suòq; in centro consistit, & puritatis prærogatiuam obtinens illius ignis calorem purissimum etiam, nulliusq; nouæ materiæ desideratiuè pabuli egentem seruat sibi congenitum: sic enim nec scientia animum cui inest, lædit aut imminuit, utpote pura ipsa puram etiam informans naturam. Hæc luminaris maioris præstantia est.

Alterum verò luminare quod paruum siue minus dicitur, humidiorum, & falso congenerem materiam sibi arrogat, non sine aliqua purioris portione: quæ tamen si cum maioris pinguitudine comparetur, perexigua censenda sit: quippe ad naturæ prouisam rationem facit corpus hoc magis humidum, aqueum, salsumq; esse quam pingue, quod non ignea, sed aërea magis atque ventosa vi informandum erat. Quamquam enim & astrum hoc lumen caloremq; habere videatur: habet quidem, verum non innata, sed accepta atque suffecta communicatione & societate maioris luminaris, cui utraque vis, calor atque luminis, propria est & congenita. Atque ut ad rerum quæ videntur, quæq; sentiuntur similitudinem ratio referatur, sol ignis præstat vim, minus verò luminare vitrei vasis aqua, aliòve liquido succo modo non prorsus pingui pleni, eiusdemq; igni admoti vicem obtinet, quod pro adiuncti siue seiuncti ratione ignis lucere, tepere, calefcere, & calefcere magis minusve potest. quamobrem & hoc quoque, siue luminare dicitur, verum KATON paruum siue minus esse adnotatur. Non enim præcipuam astro huic efficacitatem vrendi & lucendi esse conueniebat, sed dilatandi, expandendi, atque defundendi & complendi inferioris mundi naturas: nec non ventosam, aquosam humidamq; materiam comparandi & sufficiendi eo pacto quo vas aqua plenum igne calfactum calor non proprii, sed humori in se contento communicati vi cetera sibi conigua & vicina vasa & calfacit, & ad humores succosq; quibus referta fuerint, attenuandos, exhalandos, dilatandos, & qua peruasio contingat, emittendos inuat: idq; temperatius ac maturius multo efficitur, quam si igne vasa ipsa contacta ebullirent. Ab huiusmodi itaque decoquendi, vaporandi, & exhalandi vi nomen astro huic factum est IAREAH, cuius vocabuli radix RAVAH dilatare, spirare, spiritum ventumque flare significat. Est autem in futuri forma nomen IAREAH, quod perpetuitatis, vi iam sæpius docuimus, adnotationem habet adnexam: ita tamen ut non semper continuatam sibiq; similem, sed pro rerum ac temporum usu oportunitatem actionem, eandemq; indeficientem significet. Luna enim & humectat, & exhalationes excitat, & ventos profert semper quidem, verum non eodem semper modo, aut pari persimiliq; impetu, sed pro ratione temporis, atque loci tum sui, tum solis, tum verò terre ad quam viriusque vis peruenit, atque

Psal. 103.

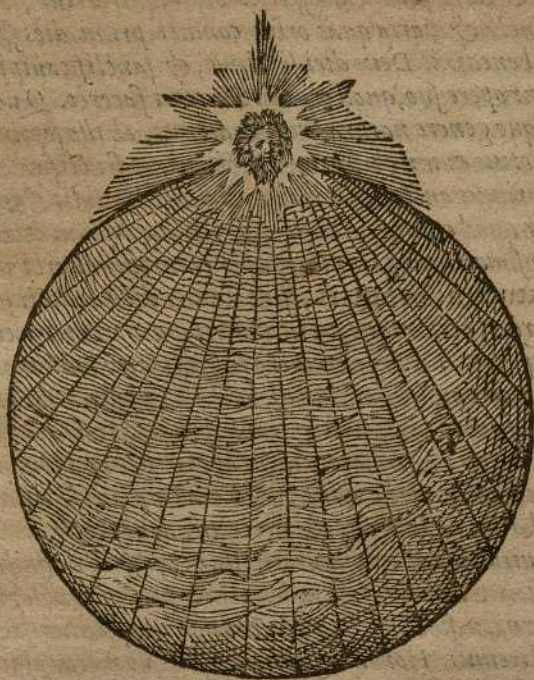
adeo temporis ac decursus, quorum alia atque alia soli observatio est: quam Vates illo indicabat carmine: Sol cognouit occasum suum. At vero sol, qui, quantum ex vi efficientiaq. sua est, radium suum semper eundem profert, & calorem lumenq. aequabili perpetuitate sufficit, praesentis atque continui, & inuariati verbi formam nomine tueretur imposito SEMES, quam etiam rationem in spiritus ELOHIM efficientia animaduvertebamus. MERAHHEPHETH, motitans, tremefaciens, excitans. Itaque soli caloris & illustrationis praecipuam Luna humectandi, dilatandi atque spirandi primariam, calfaciendi & lucendi mirus efficacem & soli acceptam referendam tribuimus facultatem.

DE STELLIS ET ASTRIS.

40.
Gen. 1.

ET stellas] Dum spiritus ELOHIM liquores illos duplices incubando agit, & ferendo, mouendo, agitandoq. excitat, varia, multiplices, ac diuersae ex utroque liquore portiones partesq. discretas sunt: sic ut in agitato atque commoto lacte varias discerni videmus naturas quae confusae prius ac permixtae continebantur. Namque apud Belgas & Batauos, quibus lactis comparandi copia eaq. per tempus omne perpetua, & in usus hominum consociendi ars dexteritasque summa contigit, eadem mouendi agitandiq. liquoris illius opera quatuor discretas res experimur, butyrum, caseum, & lac illud subacidum, cui illi Sur metest nomen faciunt & liquidum deinde serum, quod salis liquoris & gustum & vim obtinet: ex quibus omnibus usum illi capiunt. Nec dubium est, quin plures aliae formae ex horum singulis arte discerni ac separari possent: quae tamen omnes in vno tantum lactis liquore commixtae & confusae continebantur. Verum enimvero liquorum illorum, quos rerum omnium materiam esse dicebamus, vtrumuis variis & numero apud nos carentibus partibus, sui tamen generis omnibus praeditum esse, res ipsa, atque ex re nata ac variatae formae ostendere possunt: non solum, sicuti antea diximus, tenuitate & crassitie differentibus, verum ipsis quoque viribus & potentius, ut in salibus iis quorum apud nos & in cibus, & in medicamentis, & in aliis oportunitatibus est usus, alia salis gemmae, alia salis terreni, alia eius qui ex marina ab eo qui ex dulci & Niliaca aqua, quem mirum vere vocant, concreuit, ratio, natura, virtus atque etiam efficacitas est, à tartaro, & talco, & aliis plurimis qui ad idem genus & nomen referuntur. In olei quoque natura aliud genus ex oliuis, aliud ex nucibus, aliud ex ricini, lini, rape, sesami, ceterisq. seminibus exprimitur: aliud ex pinguiorum arborum lignis vel sponte manat, vel vi & arte liquatur & effluit. quorum quamquam genus ac nomen amplum communeq. sit, ratio tamen & natura, & vires, atque usus variant. Ad hunc itaque modum varia pinguitudinis ac multiplex natura ad varias referenda species in illo primo pingui liquore commixta confusaque erat. Cuiusmodi quoque varia & multiplex in salso illo liquore ratio & vis fuit. quae omnia spiritus ELOHIM motitantis & agitantis opera in suas congenere & consimiles partes diducta & secreta, species & formas simul obtinere suas, & ut ita dicamus, telarum aut tunicarum instar singula suam regionem occuparunt: ita ut crassiora tenuioribus ex ordine subderentur. Has species siue has tunicas, siue quocumque appellare nomine libeat, sacra disciplina Latine nobis tradita, facies aquarum, in propria vero lingua PANIM liquorum nominat, & spiritus Elohim ferebatur super penei HAMAIM, super species illius duplicis

plicis liquoris. quorum exemplum hic depingimus, paucis admodum faciebatur concinnatum, quæ tamen doctrina causa sufficiant. Diximus verò spiritum illum

ELOHIM verbi divini virtute instructum, varia & multiplici mixtione & contemperatione liquorum illorum tam multa rerum produxisse primùm, in lucem quo edidisse genera, quibus mundus mundiq. partes constant, ornamentaq. cuncta quæ in celo, quæq. sub celo videri cognoscitq. possunt, vel non possunt: corporea tamen illa esse omnia, quæ verò crassioribus; tenuioribus verò corporum elementis constare alia: atque ita semel orbem omnem creatum & factum, iubentis Dei verbo exiisse, atque hoc esse quod Moses docuit: Perfecti sunt celi & terra, & omnis ornatus eorum. quod Latinus interpres ver-

rit ornatus, TSEBA in exemplari est, pro quo idem sapiens aliàs exercitus, nonnumquam etiam reddidit militiam. Conuenit autem nomen TSEBA rebus ac personis quæ vel consilio ac ratione, vel sorte, vel etiam lege alicui rei augenda fuerint destinata: cuiusmodi milites ad bellum, remiges & nauta ad nauigandum, mulieres in tabernaculo ad lanam ac telam, & cetera ad hanc rationem quamplurima. Atque ex hac notatione Dominus Deus exercituum persepe appellatur. de qua etiam in sacro disseruamus apparatus, & in huius etiam operis capitibus primis, quæ oportuna visa fuere commemorauimus. Hinc iam, ut arbitramur, apparere incipit illorum verborum sensus & explicatio, cæli & terra, & omnis ornatus, siue exercitus, siue militia eorum, cæli videlicet atque terra, quorum utriusque parti suus ornatus, ac sua constituta fuit militia. Id cuius rei causa factum fuerit, paucis aperiemus: atque de utriusque militia ex ordine quàm breuissimè licuerit, agemus.

Non omnia quæ primùm omnia cum celo atque terra existerent, vel perpetua aut æterna manere, vel eodem modo consimiliq. tenore, perseverare diuina sapientia decreuit: quædam enim ac ferè omnia quæ sub ambitu clauduntur cæli, vel mortis, vel defectiõni obnoxia creata sunt, id rerum singularum generibus ac naturis ferentibus, præter maxima illa duo corpora terra ac maris, quorum quidem posterius hoc nonnullis mutationibus expositum est: sed illis tamen non ad corruptionem aut defectiõnem deducitur: cetera verò omnia fluminis ritu labuntur, crescunt, decrescunt, & intereunt pro cuiusque vario exitu: quæ de re scriptum est, Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.

Ecclesi. ii.

Huiusmodi autem rerum maximè singularium, defectionem ad mundi perpetuitatem suffeotione instaurari Deus voluit, atque ita genera conseruari rerum, ut nulla noua in natura theatro forma aut species vel requireretur, vel videretur vsquam ab iis distincta & varia quas orbis conditi primi dies spectandas ediderant. S. S. E. Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauit ab omni opere suo, quod creauit Deus ut faceret. Quod vero ad singulares in vnoquoque genere naturas rerum attinet, ab illo septimo die ad extremum vsque orbis totius auum & finem suffeotioni, ac fructificationi perpetuae prouidet idem qui primus auctor fuit, quiq; perpetuo consulit & imperat idq; per verbum idem per quod omnia facta sunt, & eo quo dictum decretumq; est pacto, conseruantur instauranturq; omnia: semper enim illius Verbi vis & virtus, quam philosophi naturam, nos IEHI, siue ESTO dicere edocti sumus, manet, semper agit, semperq; efficit. atque, ut idem Verbum ait: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Verùm enim uero suffeotionem huiusmodi rerum atque etiam gubernationem non sex tantum diebus, ut in primis iniit, sed variis temporum tractibus atque horis variis, & multiplicibus terminis pro generibus ac rationibus definitam & continuatam idem auctor voluit idemque legibus certis decretum statuit quae in verbi illius IEHI virtute ac efficientia fixae perseverant, sine quo verbo nec factum est, nec fieri quicquam potest.

Continuationis siue perpetuitatis atque instaurationis generum, de quibus nunc agimus, ministrum spiritus ELOHIM sese indesinenter praebet cum legionis ipsi commissae militia, siue ornatu, siue exercitu spirituum quamplurimum, de quibus loco proprio oportune dicemus. Horum enim vnusquisque motus agitationesq; suas super eas quae sibi credite sunt, aquarum siue liquorum facies exercet.

Igitur ex illis liquorum faciebus, siue, ut Latine loquamur, ordinibus multiplici forma distinctis, variae & multiplices copiae seiunctae sunt, quarum tenuior, simplicior, purior & efficacior, atque ideo magis durabilis pars in superiorem recepta regionem, & sibi conuenientem locum occupans, in certas ac distinctas classes secreta fuit, singularibus ac propriis virtutibus, potestatibus & efficacitatibus praeditas: ita ut in regione illa caelesti nihil confusum, aut turbatum, aut temerè & inconcinnè diffusum & vagabundum relinqueretur, sed singula à Conditore in idoneis thesauris locata, ad mundani ornatus & cultus comparata recondiderentur: inde pro temporum oportunitatumq; rationibus ac modis depromenda. De hoc autem toto genere variis corporibus formis ac virtutibus distincto canentes audimus Vates: Benedicite aquae omnes quae super calos sunt. Horum autem liquorum purissima & nitidissima, ac prorsus leuissima receptacula, vasa quaedam Deus auctor esse voluit: quorum nec numerum, nec efficacitatis absolutam cognitionem hominum quissiam nosse potuit, nisi priuato ac singulari dono fuerit edoctus. Quibus vasis ac receptaculis Latini Stellarum, Graeci αἰσπῶν suis etymologiis utriusque: verùm Deus aptissimum nomen CHOCHABIM fecit, quod ex compositione qua compactum est, in parteis integras resolutum Virtutis receptacula, siue capacitates dici apud nos possit: namq; KABAH verbum inter alia capere significat, vnde Latini capio deductum. Ex eodem verbo KAB nomen ortum est, quod cappae vasis est, interdum etiam certa mensura, eiusdemq; ex capaciorum classe. Hoc idem nomen parum immutantes Romani Cabum & cacabu pronunciarunt, quod multitudinis numero CHABIM,

siue

siue KABIM sonat, ut Latine cacabos dixeris. Altera compositi nominis, id est, prior pars est CHOAHH, cuius postrema aspiratissima litera in vicinam & congenerem CH ex lingua & ratione & obseruatione coalescit, ita ut CHOCHABIM concretum, idem sit cum CHOAHHCHABIM. At verò CHOAHH vim, virtutem, potestatem, *דבאיו* Latini & Greci vertunt. Ita fit ut CHOCHAB receptaculum, siue cabum virtutis & efficacitatis, CHOCHABIM virtutis cacabos plurali significet numero. Atque hic omnis de stellarum vi & natura disputationis fons est: quem nunc velut digito indicasse satis nobis fuerit, per singulos verò riuos deductum cōsectari vnius diuine sapientie facultatem spectat: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. Ex quo manifestè consequitur nullam in tanta multitudine cum minorum & minimarum, tum maiorum stellarum esse quæ auctoris notitiam fugiat, aut imperium in statione propria iuxta præscriptas sibi partes non exequatur: namque hoc significat oratio illa: & omnibus eis nomina vocat. itaque nullum astrum virtute & facultate vacuum, nullum otiosum, nullum præter ordinem temerè vires promentem suas putari fas est. Quippe nullum non nisi nomine appellatum suo respondet, singulisq; suas opeis conseruare puras atque simplices, & ubi opus fuerit, ex magistri regulis proferre legitimum est. Atque ut dicis causa ratio hæc exemplis fiat apertior, quidquid in terra, quidquid in mari & fluminibus est, quidquid in his oritur & viget succorum aut spirituum, quibus numerandis nostrum non sufficit ingenium, id omne per genera varia diuersasq; distractum formas in illis celestibus thesauris siue vasis velimus dicere vel cacabis ad oportunos repositum est vsus: aliis aquarum dulcium, salzarum, acrium, aliis vinorum, aliis olei, vnguentorum aliis copiam cohibentibus, præterea mineralium & lapidum, metallorum, adde carniuum, sanguinis, lactis, & mellis, quibusdā etiam niuis, glaciæ, grandinis; nonnullis quoque ignis vim conseruantibus: ita ut similibus ac dissimilibus rerum natura omnis pura ac fecis expers, eademq; tenuis & apprime efficax illis distributa, & pro verbi Dei arbitrio & consilio, præque oportunitatis modo promenda seruetur. Nec verò quicquam horum aut agere aut efficere quicquam posse præter eius, à quo facta sunt & conseruantur cuncta, voluntatem & nutum. Hoc multa antiquorum sanctorum, sapientum, & Fatum etiam sententia docent: hoc est, stellas esse præter humanam notitiam, & numerandi copiam plurimas, suis distinctas viribus & ordinibus, diuinisq; semper obtemperantes nutibus ac legibus certis & præscriptis temporibus & horis tum alias, tum alias vim propriam exercere, eademq; ubi Deus iusserit, continere ac suppressere: quod etiam obscurari dicitur. Ac de multitudine & varietate Nahum: Plures (inquit) fecisti negotiationes tuas quàm stelle sunt celi. id est, non tot rebus conseruandis ac exhibendis occupantur stelle, atque tu varij generis negotiationibus tenebaris. De varietate facultatum atque ministratorum: Qui extendit celos solus, & graditur super fluctus maris. Qui facit Arcturum & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. Facientem Arcturum & Oriona, conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem. & An cogitas quod Deus excelsior celo sit, & super stellarum verticem sublimetur. & Paulus: Stella (inquit) à stella differt in claritate.

Psal. 146.

Nahum 18.

Iob 9.

Amos 9.

"

"

"

Atque ex huius doctrine Apostolica mentione commoda hoc loco erit luminum distribuendorum ratio. Luminis omnis, eius qui celis spectatur, fons

unicus est Sob, à quo cetera, quaecunque lucent, lumen claritatemq̄, accipiunt, & accepta ætheri ac terris reddunt: quaedam speculi instar solidioris ac tersti, vti luna. Alia verò pellucidi vasis ex vitro aut crystallo confecti instar habent, vti stella omnes, quarum corpora pellucunt, & pro contenti vel succi vel spiritus, aut cuiuspiam naturæ facie ac ratione, tum viribus tum claritate, distinguuntur, ita vt quaedam ignis, alia sanguinis, alia lactis colorem referant: alia purissimi crystallo, alia ferri, eris alie aut calybis speciem præferant: nonnulla virorem imitantur, pars etiam pallent: vt vel ex coloribus ac tineturis ipsis, qui diligenter atque attentè huic studio operâ dare statuerint, vires etiam & efficiencias conuicere possint, earum, quas numerare & consequi liceat: Namq̄, omnes, nec Abrahamus doctissimus, vt fertur in Chaldaeis disciplinis, assequi potuit: cui in patientem producto locum dictum est: Suspice calum, & numera stellas, si potes. Ordines verò stellarum munia & officia vni Deo auctori cognita, & pro temporû oportunitatibus imperata, ex quamplurimis apud sacros scriptores, obseruatis locis, indicare non erit difficile: De celo dimicatum est contra eos, Stella manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnaverunt. In libro Esaræ adscripto: Quarta autem die imperasti fieri solis splendorem, luna lumen, & stellarum dispositionem. Et Iob à Deo stellas quasi sub signaculo claudi ait. & idem: Numquid coniungere valebis micantes stellas, Pleiadas aut gyrum Arcturi poteris dissipare. Et Sapientie libri scriptor Anni cursus, & stellarum dispositiones à Deo se edoctum fatetur. Et Siraci filius Iesus aperte astrorum varias vires diuersaque munia sic descripsit: Vas castrorum in excelsis, in firmamento caeli resplendens gloriosè. Species cali, gloria stellarum, mundum illuminans in excelsis Dominus.

Itaque non ornamenti modo, sed utilitatis etiam causa in calo stella edita atque in certos ordines reducta fuere: nam quæ sapienter & optimè instituta sunt omnia utilitatem, commoditatem & pulchritudinem pariter præstant, vt calorum lumina omnia, quibus hæ, quas coniunximus rationes, militiæ nomen iure imposuerunt. Cùm prima militaris discipline pars ordinibus ac legibus obseruandis commendetur: Manus mea tetenderunt calos: & omni militia eorum mandavi. Quo loco duplicem à Vate militiam indicari caelestem intelligimus, Angelorum siue spirituum sublimium alterâ, & alteram astrorum: quæ suis vocata nominibus, muneribus quoque oportune præstandis respondent.

42. Ex sacrorum voluminum lectione treis tantum in calo regiones obseruare est, Primam & expansioni viciniorem septem astrorum domiciliis destinatam: quorum præcipui sunt Luna, Lucifer, qui alio nomine & munere Vesperus dicitur, & Sol, cui (viti dicebamus) SEMES & HHAMAH sunt nomina imposita. vt ei astro, quod nunc matutino, nunc vespertino tempore primum lucet.

שש
Iob 3. NESSEPH vocabulum inditum est: quatuor verò reliquorum nomina certa nondum comperimus: verum vnum septem illis pariter conuenit ministrorum, siue ministrantium: quorum varie pro tempore stationes & excursiones id sibi tituli arrogasse videntur. Secunda verò calorum regio stellarum numquam numerata multitudini constat, quarum vnaqueque eam tuetur stationem, quam à principio conditi orbis cõditoris lege ac iussu sortita est: ita vt in militia ordinibus obseruari expedit: quamobrem & hæ omnes militiæ, siue exercitus, siue (vt suo vocabulo vtamur) TSEBAOTH appellantur, vt & illa quæ vagari ac mo-
ueri

ueri diximus astra ministrorum, siue ministrantium titulum vendicant. De
vtrisque autem sic sacra pronunciant carmina: Benedicite Dominum omnes ex- Psal. 102.
ercitus, siue virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatē eius, ad audiendam
vocem sermonis eius: ita enim hæc nomina ac munera distinguere didicimus.

Tertium cælum, siue tertia in calis regio omnino quæta immobilisq; esse 43.
creditur, quæ nulli astro locum concedit, sed arcana celestium spirituum exerci-
tibus & stationibus instructa est. de qua nobis nature tantum partes contem-
plantibus, nunc sermo non videtur instituendus.

Atque utrumque cælum, siue utramque calis regionem, quam videlicet mili- 44.
tia occupat, & quam ministri percurrunt, sua sponte moueri, & intramane ac
vesperis tempus gyrum cursumq; conficere, & noctem atque diem vicissim affer-
re nouimus. S. S. E. Et factum est vesper & mane dies primus, dies secundus, Gen. 1.
tertius, quartus, quintus, sextus, septimus. & rursum: Posuisti tenebras, & fa- Psal. 101.
cta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestia agri. Ortus est sol, & congrega-
buntur. Exhibet homo ad opus suum, & ad operationē suam vsque ad vesperam. “
Quam magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti. “

Atque motus hic calorū ab vna eademq; plaga ad alteram oppositam pro- 45.
cedit, reditq; eodem vnde cæperat rotarum instar: quippe cælis rotunda figura &
huiusmodi motui aptissima constat: & eadem opera secum astra omnia deferens,
circumagit: cuius rei manifestum signum sol exhibet, de quo scriptum est, Et ipse Psal. 110.
tamquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit ut gigas ad currendam “
viam, à summo celo egressio eius, & occursum eius vsque ad summum eius. De “
viroque verò, quod mouetur, celo, de que horum militia & exercitu ita legimus: “
In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. & “
apud Iobum, circa cardines, siue circa HAG. ad est, circulum, vel orbem calorū
Deus ambulare dicitur.

Quantum vero sit calorū spaciū, hominibus ignotum est: nec vlla humana 46.
arte mensurari potest. S. S. E. Sicut exaltantur cali à terra: sic exaltata sunt via Isaie 55.
mea à vis vestris, & cogitationes mea à cogitationibus vestris. “

Præter hunc diurnum circulem cursum omnibus communem astris, singulis 47.
certa motiones & progressiones imperata, diuersis temporum spaciis absoluuntur:
id ita auctore summo ad rerum mundi omnium, ac præcipue ad terrarum &
maris gubernationem præscribente, vti deinceps differemus. Eas verò circuitio-
nes in orbem fieri res ipsa ac temporum observatio docet: aliis intra menstruum
viginti & nouem dierum, certarumq; horarum ac momentorum quorūdam spa-
tium vt luna, aliis intra dies trecentum sexaginta quinque, & quartam ferè
diei partem, aliis alio tempore longiore ad longissimum vsque quo suprema stel-
la (quas altissimo loco disposuit Conditor) suos peragunt proprios circuitus, siue
orbes, siue gyros, eodemq; redeunt vnde cum primum creatæ sunt, apparuerunt.
S. S. E. Statuit ea in æternum, & in seculum seculi, præceptum posuit, & non præ- Psal. 148.
teribit. Mouentur verò astra ipsa suis in regionibus, non secus atque in aquis
pisces, & in aëre pennigerorum genera omnia: suis tamen stationum interuallis,
& progressionum legibus perpetuo obtentis. Præceptum, inquit, posuit, & non
preteribit. Ita vt Arcturus tantum nunc ab Orione distet, quantum orbis con-
diti initio distabat: quamobrem gentium aliarum sapientibus fixa & immobiles
putantur esse superiori in loco stella, & cælum ipsum ab inferiori distinctum,
moueri

moueri creditum. Neque verò huiusmodi motiones & progressiones calorum corpori tenuissimo ac purissimo incommodi aut detrimenti quicquam afferunt: quippe nec aquas nec aëthera, vel auium volatus frequentiores vel piscium ac reptilium natationes corrumpunt aut minuunt: nedum id non accidat puris ac facis omnis expertibus, & à corruptionis causa immunibus calorum tractibus. Quod

Exodi 24. & Moses inducta oportune similitudine indicauit. Ascenderuntq; Moyse
 22 & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël: & viderunt
 23 Deum Israël, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphyrini, & quasi calum
 24 cum serenum est. Omnium verò motuum auctor verbum illud est, quo singula edita sunt, & in propriis conseruantur formis: proximus autem efficiens spiritus ille ELOHIM, cui in omnium aquarum siue liquorum facies & formas mouendi, agitandi, atque differendi facultas constat. Nihil enim in omni rerum genere moueri sine spiritu vel proprio, vel alieno potest. Est autem illud regnum spiritus in natura omni latissimè patens, & multis administris spiritibus frequentissimum: scriptum est enim, Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros
 Psal. 103. tuos ignem vrentem. & alio in loco: Millia millium ministrabant ei. Id quod tam de separatis & celestibus, quàm de iis qui corporibus mouendis destinati sunt, accipimus. Itaque duo sunt astrorum motus: alter cali, quo illa vehuntur: alter verò in diuersam partem intendens ipsorum proprius, pro cuiusque ordine, statione, loco ac lege. De hoc posteriore scriptum est: Sol cognouit occasum suum. siue ut in exemplari legimus M E B O O, ingressum suum. Cuius rationem fortasse explicabimus, cum de cali ac mundi sphaera differere Deus dabit. De gyro autem & rotatione cali solis indicio notati, ita quidam sub persona scribae illius insignis differebat. Magna est terra, & excelsum est calum, & velox cursus solis: conuertit in gyro calum in locum suum in vna die. Nonne magnificus est
 1 Ecdi. 4. qui hæc facit, & veritas magna, & fortior præ omnibus? Omnis terra veritatem inuocat, calum etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouentur, & tremunt eam: & non est cum ea quicquam iniquum. Obsequij calorum & astrorum constantia veritatis nomen hoc loco est inditum.

De ingressu, progressionem, congressu astrorum, deque horum efficientia.

48. MILITIAM cali variis ordinibus & stationibus perpetuò conseruatis, lento ac militari progressu & gradu incedentem astra illa septem, quorum celeriores diuersi tamen sunt motus, certis spatiis, terminis, & velut conductus momentis insequuta, vel assequuntur, vel prætereunt, vel etiam opposito interuallo prospiciunt: atque ita deinceps conuersione facta, repetunt: non tamen eodem in termino quo antea idem consecerant. Nam cum tertium calum fixum immotumque ponamus, necesse est quarto die, quo primum astra omnia creata & suis ordinibus fuere digesta, certas ac singulares in supremo calo regiones quasi terminos assequisse, easq; solummodo vno conseruatas momento, vel ulteriore, vel citiore motu pro vniuscuiusque lege transiisse: neque iterum donec totius orbis dimensum esset suum cuiusque spatium repetisse, nisi aliter pro breui tempore singulari Dei consilio ac iussu oppositi aut differentis exempli quicquam editum & obseruatum. Vt si, dicis causa, in supremo calo signum statuamus A, quod ea quæ sub orbe

orbe illo astra mouentur omnia, certis interuallis respexerint; idem, postquam singula moueri cœperunt, numquam nisi suis orbibus peractis eodem modo ac pacto, similiter respectu aut aspectu, aut pari distinctione obtinuerunt: Ita tamen variarunt, ut cognito uniuscuiusque circuitu propria tempore facili calculo, & patente abaco dignoscere, tenere, & indicare in promptu sit ei qui mensuræ, numerandiq; nõ fuerit prorsum rudis. Nam tum aliàs in omnia rerum genera, tum verò maximè in hos calorū tractus, respectus ac motus illud à Sapiētia pronunciatum testimonium quadrat: Omnia in numero, pondere ac mensura fecisti. & illud singulariter sapius memoria repetendum: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. Atq; hoc pacto cælis & astris conuerso motu suos peragentibus gyros, & orbis describentibus ex singulorum præscripto diuina sancito lege, aspectus, respectus, comparationes, coniunctiones, oppositiones, & quas obseruatas nouimus, regresiones ac directiones facili à siderum spectatorum peritis collectæ ad calculos reuocantur: idque longe promptius, quàm si, ut Gentium sapientes opinantur, singulis planetis proprios ac singulares aut multiplices etiam orbis tribuendi sint, & stellis etiam altioribus, quas militiam vocamus, communem orbem adscribere libeat, quo ipsæ fixæ moueantur proprio, rapiantur verò diurno gyro.

Sap. 11.

"

"

De regionibus, siue plagis mundi.

QUAMONIAM calum perpetuis & continuis moueatur gyrationibus, terra tamen (quæ fixa immotaq; perstat, de qua inferius agemus) quatuor terminos motu spectat suo: quas regiones siue angulos, siue potius & magis propriè ventos dicere possumus, eum sermonem obtinentes quo sacri Vates, & maximus vititur Preceptor. Sunt verò regiones illæ: Prima vnde sol manè oritur, cui ea opponitur, qua demergi solet. Tertia, qua decurrit, & ex aduerso Quarta. Hæ præcipuæ regiones & quasi cardines orbis esse dicuntur: mundumq; omnem in longum latumq; diuidunt: Cuius rei cognitionem contemplantibus omnibus, certam esse oportet: ad quam complura in sacris libris referuntur loca. ut: Hæc dicit Dominus: A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant. & Per quatuor ventos mensus est murum eius Undique per circuitum: longitudinem quingentorum cubitorum, & latitudinem quingentorum cubitorum: diuidentem inter sanctuarium & vulgi locum. & O, fugite a terra Aquilonis, dicit Dominus: quoniam in quatuor ventos cæli dispersi vos, dicit Dominus. & apud Marcum Iesus: Et tunc mittet angelos suos, & congregabit electos suos a quatuor ventis, à summo terræ vsque ad summum cæli. Distinguuntur verò ventorum siue regionum plage nominibus illis, Orientalis, Occidentalis, Aquilonaris, & Australis. S. S. E. Mensus est autem contra ventum Orientalem calamo mensuræ quingentos calamos in calamo mensuræ per circuitum: Et mensus est contra ventum Aquilonis quingentos calamos in calamo mensuræ per gyrum: & ad ventum Australem mensus est quingentos calamos in calamo mensuræ per gyrum: & ad ventum Occidentalem mensus est quingentos calamos in calamo mensuræ. De ventorum verò natura postea differemus. Atque longitudinem quidem ab Occasu ad Ortum, latitudinem verò à Septentrione in Austrum metiri solenne est. Ortum siue Orientalem ventum

49-

Ezech. 37.

Ezech. 42.

Zach. 1.

Mat. 11.

Summum cæli, siue Ortum, Occasum infimum, siue postremum, siue ingressum, Septentrionem Sinistram, Dextram verò ex opposito Austrum, vocari accepimus. Sic Psaltes: *A summo calo egressio eius, & occur sus eius usque ad summum eius. Quamquam verò aliæ ventorum regiones & alia sunt nomina, quatuor tamen horum propter orbis diuisiones ac terminos præcipua ratio ac frequens mentio habetur: ita vt perinde sit ventos omnes ac mundi plagas omnes dicere. S. S. E. Et omnes qui circa eum sunt, præsidium eius, & agmina eius dispergam in omnem ventum.*

Ezech. 1.

DE TERRA.

50. INFIMA mundi pars terra est, & vt iam exposuimus, in medio sita: quem locum iussu Dei obtinuit eundemq; conseruat, circa mundi totius centrum, vnà cum centro ipso immota perseuerans. Est autem centrum, vt diximus, motus omnis atque etiam quietis basis & firmitudo, quæ in primæua & sacra lingua CHEN dicitur, & Latino interpreti stabilitas appellatur. S. S. E. Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Est autem quod ad figuram facit rotunda terra intra certum circulum conclusa: nõ tamen planè deductum gyrum superficie summa complet, sed asperioris globi instar habens, in quo quædam prominent, aliæ subsidunt, aliæ verò profundius residunt partes. Quippe quæ ad multarum animantium alendas naturas, ac præcipuè ad hominum viuentium habitationem comparata fuit. quapropter plures huiusmodi situs asperitate & varietate commoditates præstare potuit, quàm si perpetuo & æquabili filo omnis circumdaretur. variam enim opportunitatem varius præstat situs. Principio autem (vti accepimus, & fide tenemus) antequam ad usum prolata esset omnis natura hæc liquoribus illis, quas aquas nominari diximus, occultebatur, quibus Conditoris iussu extans ARETS nomen obtinuit, multis & variis liquoribus succisq; commixta & prædita partim ex congenito liquorum globo exuctis, partim à Dei verbo eodem quo exiitit die, creatis & inditis, cum ipsa aliàs inuito sterilis & salsa omnino fuisset, ideoq; IABASSAH, hoc est, arida nominaretur. Et quoniam illa natura sua, quamquam densior & crassior sit, non tamen ita solida est vt rumpi ac dissipari facile non possit, interiectis, atque interdum continuatis continetur ac retinetur montibus, qui ideo terræ fundamenta, siue firmamenta vel fulcimina dicuntur. S. S. E. Audiant colles vocem tuam, audiant montes vocem Domini, & firmissima fundamenta terræ. & Commota est & contremuit terra: fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis. & Quia in manu Domini sunt fundamenta terræ [IETSVDOTH] & fortitudines montium ipsius sunt. Constat igitur terræ facies omnis montibus, collibus, campis, vallibus & conuallibus aliis altioribus, mollioribus, aliis pro maximi opificis & rerum atque totius & partium decore, prog; alendarum & nutriendarum plantarum, aliorumq; generum oportunitate, ac demum pro animantium variarum, ac præcipuè hominum usu. Namque hominum causa terram factam & conditam legimus. Cælum cæli Domino: terram autem dedit filiis hominum. Quamquam cæli ac cetera quæ sub cælo sunt, perpetuo rotentur gyro, aut aliàs in latum vel altum moveantur, contrahantur, vel dilateptur (vt suis in locis differemus) terra tamen suo loco, quem Dei verbo tenere iussa fuit, fixa immotaq; perseuerat, vt iam diximus: quamobrem scabellum

Mich. 6.

Psal. 17.

Psal. 59,
107, & 95.

bellum pedum Dei esse dicitur, ad significandam diuinam naturae immobilitatem, quietem, & firmitudinem. Nam pedibus firmatis, totum corpus immotum esse dicitur: non quod Deo corpus affingatur, uti iam excepimus, sed quod huiusmodi imago humano sermone etiam in diuinis commodè usurpetur. Nolite iurare, Mat. 5. neque per calum, quia sedes Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum illius. Itaque ut cetera virtute & efficientia diuina mouentur, sic etiam ab immoto Deo possessa terra immota manet.

Perinde atque superiorum corporum orbis omnis, terra etiam in quatuor plagas siue regiones diuiditur, quos ventos vel angulos Latine dictos in sacris foliis legimus. Post hac vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terrae, Apoc. 7. tenentes quatuor ventos terrae ne flarent super terram.

Atque terra qua ratione plurimos ac varios continet succos ex duorum illorum liquorum varia mixtione, temperatura & conditura concretos nomen illud celebre à Deo impositum ARËTS, uti dicebamus, tuetur. qua verò eadem cultura hominum, & fructibus pariendis oportuna est, ADAMAH vocatur: quae antè, cum nihil horum haberet IABASSAH dicta fuit, Latinoque interpreti arida nuncupata. Est autem IABASSAH eiusmodi soli natura, qualem in littoribus marinis, iisdemq; sterilibus conspiciamus: ubi neque glebarum etiam densitudo deprehenditur. Cuius rei cum salsedo aliqua, tum verò praecipuè paruum minutissimarum discretio, arena videlicet, aut aliquid arena minus in causa est. Nam quae coniungi & concreescere nequit, fouere & proferre valet nihil. Arena autem & sabulum, & glareæ, & quaecunque huiusmodi sunt, etiam si aquam bibant, non concreescunt tamen. Tale nobis Ione historia indicat littus. Et dixit Ionæ 1. Dominus pisci, & euomit Ionam in aridam. Ac de terra summatim hæc nunc satis fuerint dicta, cuius partes, ubi de aqua & mari dixerimus, repetere cogitamus.

ההרים DE MONTIBVS.

TERRAE facies quamquam ad globi rotundam siue sphericam figuram tornata videatur, non tamen omnino teres & omni ex parte aquabilis constat. sed magis humani capitis instar partim rotunditatem probat: partim prominentiis ac depressionibus variatur. ita ut aptè & frequenter ipsa terrarum exterior species quae oculis videtur PENE HAARETS vocari soleat. Sunt autem in facie humana prominentiae variae: nasi, genarum, superciliarum, & menti ac labiorum; sunt cavitates oculorum, atque antra profundiora oris, narium, aurium, depressiones etiam inter nasum, genas, os & mentum: planicies porro sub genis in maxillis ad mentum vsque pertinentes, quae omnia multitudinis numero PANIM, id est, aspectus dicuntur: eademq; Graecis ὄψεις, Latinis facies appellantur. Terra igitur facies eadem ab initio fuit. quae nunc spectatur vario & multiplici extantium, depressarum, profundiorum & planarum partium situ qualem Conditoris opificisq; Dei sapientia ad producendarum vsu rerum commodam oportunamq; statuere decreuit. Atque ita eodem iussu, eodem efficaciae verbi edicto APPAREAT ARIDA infima hæc. animantium habitationi, hominumq; vsibus distincta mundi pars, eam quam nunc tenet variis partibus distinctam faciem in luce videndam exhibuit: cui ob innatam varietatem THEBEL nomen est inditum à verbo BALAL, siue BYL affine, quod miscere & confundere,

dere, variariq; Latine verti potest. Hanc varietatem ex locorum situ & forma sic distinguere possumus, montibus, collibus, vallibus, campis, cliuis: sic enim primam stantis terra faciem distinxit Psaltes: Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut vestimentum amictus eius: super montes stabunt aquae. Ab increpatione tua fugient: à voce tonitruui tui formidabunt. Ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. Sunt autem montes terra totius firmitudo, & veluti vallum & contignatio ad continendas totius corporis partes, cetera diuersis locis interiecta: alias in longum procurrens: alias transversa, interdum continua, nonnunquam interrupta, saepe etiam contracta ac reducta: plerumque verò ad maris litora continenter producantur. Montes ipsi mare tamquam vas continent, & firmissimis fundamentis penetrant: adeo ut marinum solum iunctis in altum montium cementis duret, hoc est, saxis & cautibus ac glareis, sine quibus cenosum aut lutosum prorsus foret: neque solido contentum fundo, id quod Ionas non scientia modo, verum & periculo etiam subito instructus docuit. Ad extrema montium descendi, terra vetes concluderunt me. Deuorabitq; terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet. Preparans montes in virtute tua, accinctus potentia. & Antequam fundarentur montes & orbis, à seculo tu es. Necdum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar. Qui fecit terram in fortitudine sua, & montes in sapientia sua preparauit. Formans montes & creans ventum. Et librauit in pondere montes, & colles in statera.

Montes qui proprie HARIM & HAROTH dicuntur, saxosi plerumque sunt, variosq; tenent, creant, & cohibent, aut etiam produnt lapides pro vario terra & inclusi, aut accepti humoris succo, quos subeuntis caloris aut frigoris vicissitudo excoquit ac durat. Inter has etiam venae sunt pinguioris liquoris refertae, ex quibus eiusdem vicissitudinis oportunitate mineralia & metalla diuersa, fluoresq; varij consciuntur, & formantur. Id quod virtute spiritus ELOHIM, liquoribus per ministros spiritus incubantes efficitur. Sunt praeterea salibus multis, & aquis pleni partim dulcibus, partim sapore, odore, ac vi efficacitateq; differentibus. Vnde & vario latice distincti fontes manant, quorum fluxu & copia multiplices animantium generi omni, atque homini praecipue vsus capiuntur. Qua ex re & experientia ac veritate nomen huic terra parti tributum est ab HARAH verbo deductum, quod grauidam esse, in utroque habere significat.

Atque ita Amos HAROTH GILGHAD dixit, pro quo Latinus vertebat praegnantes Galaad. Metallorum autem praecipua materia liquor est sulphureus, quo varie temperato, atque liquori salso varie etiam mixto & concocto, aurum, argentum, aes, ferrum, stannum, aut plumbum producit, pro efficacia spirituum hoc aut illud efformare & prestare valentium. De quibus naturis alias differendi locus beneficio Dei dabitur. Haec itaque, & his affinia multa montes fouent, non omnia omnes, sed alij alia pro conditoris consilio & voluntate, cuius veritatis exempla illa nobis in promptu sunt: Dominus enim Deus tuus intro-

ducet te in terram bonam: terram riuorum aquarumq; & fontium: in cuius campis & montibus erumpunt flumium abissi: cuius lapides ferrum sunt, & de montibus eius aris metalla fodiuntur: Et habet argentum venarum suarum principia: & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur: & lapis solutus calore,

calore, in as vertitur. Decevit autem Salomon edificare domum nomini Do-^{2 Par. 2.}
mini, & palatium sibi. Et numeravit septuaginta millia virorum portantium
humero, & octoginta millia qui caderent lapides [varios] in montibus [diuer-^{cc}
sis]. Atque huiusmodi lapidum & materiae ad edificandum copia una ex com-
moditatibus multis censetur, quibus electi homines vrbes & oppida in monti-
bus, aut secundum montes condere & instruere solebant. Sic Ioathan vrbes edi-^{2 Par. 17.}
ficavit in montibus Iuda, & in saltibus castella & turres.

Ex varij etiam & multiplicis succi copia qua rerum conditor hanc terra par-^{III.}
tem instruxit liquoribus illis primis ubique distributis, & spiritus ELOHIM
efficientia temperatis, innumerabilis & admiranda varietas plantarum, arbo-
rum inquam arborum & herbarum montanis, & editis in locis visitur longe
maior & frequentior quam in planis. Accedit etiam ad varium succum diuersus
soli situs, & cali atque orbis cardinum aspectus, variumq; aëris temperamentum,
& frequens mutatio. Quamobrem multo melius & commodius in montibus vel
sponte nascuntur & proueniunt crescuntq; vel cultu adhibito parantur & alun-
tur, cali beneficio & niuium descensu (vri iam aliàs dicebamus) irrigata. Rigans
mōtes de superioribus suis de fructu operum tuorum satiabitur terra, Producens
in montibus fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum. Aperta sunt prata
& apparuerunt terræ virescentes: & collecta sunt fœna de montibus. & Huic mon-^{Psal. 146.}
tes herbas ferent: omnes bestie agri ludent ibi. Cum primis autem vites editio-^{Prou. 17.}
rem locum amant, & montanū solum, modo non tenui aut breui fundo, laudant,^{Iob 40.}
Terram frumenti, hordei ac vinearum, in qua ficus & malogranata, & oliueta
nascuntur: ubi absque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium ab-^{Deut. 8.}
undantia perfrueris. Et erit, in die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles
fluent lacte. Et Ozias vineas habuisse & vitatores dicitur in montibus [plu-^{Ioel. 4. &}
ribus] & in carmelo: erat quippe homo agricultura deditus. Sunt autem quidam
montes certa cuiusdam naturæ generum fertiles, & eo nomine interdum cele-^{Amos 9.}
bres, vel propter plantas & fructus: vel propter lapides, metalla, aut mineralia:^{2 Par. 16.}
sic montem Gerizim interpretamur multis lapidicinis notum: montem Ghephron
mineralibus refertum: quorum genus commune est, Ghaphax. Samir monti sma-
ris lapis nomen dedisse censetur. Selmon umbrosus vocatur, vel quod densissimis
instructus fuerit siluis: vel quod Septentrionem spectaret, quæ mundi regio ar-
borum etiam frequentiam adiuuat maxime vero steriliū. Carmel mons à viti-
bus & vineis hortisq; dictus, montem HAMASHHITH Hierosolymis proxi-^{Iosue 9.}
mum oliuarum copia commendabat & nominabat. & in Canticis: Ibo ad mon-^{Ibid. 16.}
tem myrrha. & Fuge dilecte mi, assimulare caprea, hinnuloq; ceruorum super
montes aromatum. Montem quoque Samariae vicinum, qui postea vineis fre-
quens fuit, montem TSEMARIM, quoque vocatum legimus propter vellerum
elegantiam, qui ex gregibus illic pascentibus detondebantur, vt arbitrari licet:
quamquam Latine paulo immutato vocabulo montem Semeron legamus. Nam
que ex pastibus & latibulis, ac frequentia tum gregum, tum etiam ferarum, aut
aliarum animantium nomina montibus indita nouimus. Veni de Libano sponsa
mea, veni de Libano, veni: coronaberis de capite Amanæ, de vertice Sanir &
Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. & Montes excelsi cer-^{Psal. 103.}
uis: petra refugium herinacis. Cognoui omnia volatilia HARIME iumenta in
mille montibus. Et ubi nos legimus à montibus aternis, in exemplari reperimus
אמרי

- à montibus TEREPH præda siue venationis. Et relinquentur simul anibus montium. Montes quoque aliqui ut pascuales laudantur præcipuè cum capris (ut plerique omnes esse solent:) ita Idumæorum tractus montes Seghir appellatos identidem legimus, quod capris oportunos esse constaret. Venationis copiam in montibus præcipuè reperiri indicabat Vates. Et post hæc mittam eis multos venatares: & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cauernis petrarum. Omnibus autem vel celeberrimis montibus, Libanus anteferri nobis videtur illud Mosis elogium æstimantibus: Transibo igitur & videbo terram istam optimam trans Iordanem, & montem istum egregium Libanum.
- III. Hominum etiam habitationi oportuna in montibus quaruntur situs, cum propter liberioris aëris usuram, quæ priori respiratione sanitati prodest: Tum propter aquarum commoditates, & lignorum ac silvæ copiam: tum verò propter nativum loci munimentum ab hostium incursione magis tutum, & asperitatem suspectis temporibus in tutela rationibus habitam. Atque adeò propter latibula, quæ ubi cetera iam minus profunt, in rupibus & cauis, atque speluncis reperiuntur. idq; ex animantibus & feris homines didicisse existimantur. Quondam Loto ex Sodomorum incendio euasuro consultum fuit, in montem seruare. Emorrhæorum gentem in montibus propria oppida tenuisse legimus. Item Pharisæos & Iebusæos, quorum loca postea Iudas occupavit, & multe Israelitarum familie idem nactæ sunt solum & situm. Et Iosue dixit ad domum Ephraim & Manasse, Populus multus es, & magnæ fortitudinis: non habebis sortem unam, sed transibis ad montem, & succides tibi atque purgabis ad habitandum spacia, & poteris ultra procedere cum subuerteris Chananeum, quem dicis habere currus, & esse fortissimum. Quin belli tempore atque in magna trepidatione rerum, montana & editissima loca speculis, exploratoribusq; instituantur, quorum profpicientia, obseruatione & monitu alij qui in oppidis degunt, vel per agros versantur, doceri, & cauere sibi possint. Adde quod vox ex editiore loco latius tenditur, longiusq; pertinet: atque adeò dies longior toto anni tempore sentitur: namque utrumque crepusculum diuinius durat: Vade & duc exercitum in montem Thabor, tollesq; tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephtholim, & de filijs Zabulon: ego autem adducam ad te in locum torrentis Cison, Sisaram principem exercitus, & currus eius, atque omnem multitudinem: & tradam eos in manu tua. & Fecerunt autem filij Israël malum in calum in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis. Feceruntq; sibi antra & speluncas in montibus, & munitissima ad repugnandum loca. Et posuerunt insidias aduersus Abimelech in summitate montium: Et dum illius præstolabantur aduentum, exercebant latrocinia, agentes prædas de prætereuntibus. Ambulauit itaque Dauid & socij eius per viam cum eo. Semer autem per iugem montis ex latere contra illum gradiebatur, maledicens & mittens lapides aduersus eum, terramq; spargens. Vidi cunctum Israël dispersum in montibus quasi oves non habentes pastorem. Omnes habitatores orbis qui moramini in terra cum eleuatum fuerit signum in terra videbitis, & clangorem tubæ audietis, & donec relinquamini quasi malus in vertice montis, & quasi signum super collem. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, & prædicantis salutem. Quasi mane expansum super montes populus multus & fortis. At verò quamquam firmissima natura, multisq; partibus solidi,

lidi, densi, & constantes montes videantur & sint: tamen terra tremoribus interdum quatuntur, & saepe etiam fulminibus infestati & icti laborant, multo etiam frequentius id passi quã valles, campi, & plana loca. Tremorem tanta molit ac densitudini ventus tenuissimum & rarissimum corpus efficit, quod vehementer mirabile euadit, id quod significans Vates aiebat: Firmans montes & creans ventum. Id quod etiam volente Deo, & maxima concutiente citra venti impetum fieri posse nouimus. Qui transtulit montes, & nescierunt iniquos subiicere in furore suo. Qui commouit terram de loco suo, & columna eius concutuntur. Mons cadens defluit, & saxum transfertur de loco suo. Ad silicem extēdit manum suam, subuertit à radicibus montes. Commota est, & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt. & Commota sunt, quoniam iratus est eis: conturbati sunt montes in fortitudine eius. Extendit manum suam & percussit eum, & conturbati sunt montes. Triturabis montes, & cōminues, & pones quasi puluerem colles. Vidi montes, & ecce mouebantur, & omnes colles conturbati sunt. Contendi iudicio aduersus montes. Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra à facie eius.

Amos 4.

Iob 9.

Iob 14, & 28.

Psal. 17.

Psal. 45.

Isaia 5.

Ibidem 41.

Ierem. 4.

Nahum 2.

cc

De fulminum verò efficientia & vastatione, atque adeò de diuina indignationis vi, multa in sacris documenta ac testimonia reperiuntur. Domine inclina celos, & descende: tange montes, & fumigabunt. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini. Vinam dirumperes celos, & descenderis: à facie tua montes fluere. Quia ecce Dominus egredietur de loco suo, & descendet, & calcabit super excelsa terra, & consumentur montes subtus eum. Contriti sunt montes seculi, & incuruati sunt colles mundi ab inueneribus aternitatis eius. Viderunt te, & doluerunt montes, & separabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridiem.

V.

Psal. 143.

Ibidem 96.

Isaia 64.

Mich. 1.

Habac. 3.

Zachar. 14.

cc

cc

Non parum præterea detrimenti montes à ventis accipere solent: terra nimirum superficiem verrentibus ac nudantibus, & sublaturum in aëra dissipantibus puluerem: qui subiectas demum impulsus valles fertiliores, atque frugibus alendis vberiores reddere solet: id quod Esaias ex similitudine significauit. Et rapietur sicut puluis montium à facie venti, & sicut turbo coram tempestate.

VI.

Isaia 17.

cc

Nomenclatura.

IN sermonibus de Montibus huiusmodi vocabula reperimus, quibus montium vel præcipue partes vel vicine significantur. Radix siue fundamentum quo mons nititur, MOZZED vocatur. ut, Deuorabitq; terram cum germine suo, & montium MOZZEDEH comburet. Horum fundamentorum extrema KETSABIM dicuntur. Sic Ionas IERATSBE montium descendi. Summa & editissima montium parti ROS nomen est, quod Latinus in caput saepe vertit. ut, Decimo mense prima die mensis apparuerunt ROSE montium. Infimus ac fere planus montium locus THAHHATHITH dicitur. Cùmque eduxisset eos At Moses de loco castrorum, steterunt ad THAHHATHITH montis. Media inter summa & infima partes IARKETHIM nominari audimus. Et pergimus ad locum nostrum qui est in IARKETHE montis Ephraim. Demum planiora vel depressa loca monti subiecta & adiacentia, vel SAPHELAH, id est, humilis planicies, vel BIKGHAAH, id est, interscissa. quæ verò non omnino plana, sed salebrosa

VII.

מוסר

Deut. 30.

קצנים

Iona 2.

רש

Gen. 8.

תחתית

Exodi 19.

ירקותים

Iudic. 29.

שפלה

בקעה

salebrosa

רכבה salebrosa est; GHARABAH nuncupatur. Tradiditq; eam Iosue in possessionem
 Iosue 12. tribubus Israël singulis partes suas. BEKAR VBSAPELAH VBGHARABAH,
 Latinus vertit, tam in montanis, quam in planis atque campestribus. Vallis
 פקק profundior GHEMEK dicitur. vi. In GHEMEK ad Septentrionalem
 Iudic. 7. plagam collis excelsi.

גב GABAGH COLLIS.

- VIII. ALTITVDINE colles montibus cedunt, quamquam alij alijs editiores visan-
 tur, corporis verò densitudine maiore & equabiliore sunt pro ratione magnitu-
 dinis. Neque enim cavitates, antra, & specus, nec fornices instar montium ha-
 bent: nec illis rebus grauidi sunt, quas in montium visceribus gigni dicebamus.
 & plerumque terra constant solida, aut quæ frumenta ferat vel herbas: aut du-
 meta, atque aliarum rerum sit fertilis. Interdum sterili ac gypsea, argillosa aut
 glareosa. Nomen huic tumori ex duobus verbis factum apparet GAB, quod tu-
 morem significat. vnde Latinis GIBVS acceptus. &, GHAB vice litterarum
 versa, quod contignationem & soliditatem crassitiemque interpretari licet. Est
 itaque collis terræ gibbus densior: sic ab orbis conditore sapientissimè ad certas
 rerum commoditates effectus. Nedum montes graui mole constitierant: ante om-
 nes colles ego parturiebar. Quoniam verò montes solidiore integrantur corpo-
 re, hoc est, lapidibus, saxis, metallis, & cautibus distincti sunt: ex quibus suspendi
 & appendi possunt: colles verò cum plerumque turrei sint, vnde suspendantur,
 ansas non præbent: ac suspensi propter terræ naturam dissiparentur. Vsus est
 Isaias duplicis instrumenti vocabulis altero pondere, quo integra quæque, modo
 Isaiæ 40. ansam habeant, penduntur. & bilance qua acerui & qua dissipari possunt, pon-
 derantur. Quis mensus est pugillo aquas? & celos palma ponderauit? Quis ap-
 pendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere monteis & colles in
 statera? BEMOZNAIM in bilance.
- IX. Colles herba graminisq; fertiles sunt, si terra constent bona, atque cæli non de-
 stituantur rore, & ex diuina efficacitate frugibus & frumentis sufficiens red-
 duntur idonei. Et ponam in circuitu collis mei benedictionem, & deducam im-
 brem in tempore suo, pluuia benedictionis erunt.

חחרים

DE MONTIBVS.

De aquarum congregatione, quæ Maria dicitur,
 ac de Fluminibus.

51. Ex mari & terra simul infima sphaera confecta fuit, partitis diuersa ratione
 regionibus: alias enim mare in terras insinuatur, alias reductum terræ promon-
 toria alluit; atque ita vtraque natura mutuis commoditatibus vicissim iuuat-
 ur: & quamquam inuicem hereant, qua tamen continguntur terra altior ex-
 stat, siue montibus obiectis, siue alijs editiore, ac paulatim surgente litore id ob-
 tineat. S.S.E. Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis
 Psal 102. multis. &, Surrexit Ionas vt fugeret in Tharsis à facie Domini, & descendit
 Iona 1. in Ioppen, & inuenit nauem eunte in Tharsis, & dedit nauulum eius, & descen-
 dit in eam, vt iret cum eis in Tharsis. Est autem terminus quo mare à terra se-
 cernitur,

cernitur, plerumque arenosum litus; quamquam aliàs, ubi terra angustior in mare procurrit, montium repagulis & petrarum soliditate intermissa discernitur. Et quamquam arena minutissimis ac minimè coalescentibus constet partibus, tamen nec maris aquis, nec fluctibus dissipatur: sed suo apte pondere pressa iacens, metas liquori statutas tuetur. Est enim ponderosa arena, & onere suo sese continens, ac saxis & lapidibus pondere plerumque prestat: quamobrem utrumque genus, saxorum atque arena gravitate sui pressum, firmitudinem maris terminis moluntur. & quamquam lapides duriores solidioresq; sint, arena tamen partium, non coalescentium quidem, sed facillimè concurrentium, & mutua societate sese coniungentium cursu & æquabilitate, & minus detrimenti accipit quàm saxa, & ex consequenti minus pugnat, & commoti maris impetum concessione ac dilatationis oportunitate temperat & placat. De utriusque gravitate, deq; arena concessione & æquabilitate scriptum reperimus: Graue est saxum, & onerosa arena. & Qui posui arenam terminum maris, preceptum sempiternum quod non prateribit: & commouebuntur, & non poterunt: & intumescunt fluctus eius, & non transibunt illum. Atque (viti iam diximus) maxima marini littoris pars arena iacenti æquabiliterq; declivi sternitur, solummodo in angustis marinis, vel in promontoriis paulo acutioribus, & marina æstuationi torrentium instar obnoxii scopuli & cautes, ac alia saxorum genera, munimenti causa à conditore sunt infixæ. quod ex lectione sacra obseruatum quoque nobis constat. Madian autem & Amalec, & omnes orientales populi fusi iacebant in valle ut locustarum multitudo, cameli quoque innumerabiles erant sicut arena, quæ iacet in litore maris. & Scopuli torrentium inclinati sunt.

Aqua verò omnis fundum & vas quo liquor ille continetur, terra est: neque enim seorsum esse potest, quandoquidem fluxa ac facile mobili natura constat. Quamobrem locum, in quo recepta quiescat, postulat semper, atque ideo mouetur & fluit quoad receptaculum, & quo fidat, & quo ambiatur, nacta sit, suaq; sponte illam superficiem querit, quæ totius terræ est infima, qualem eam esse Deus voluit, quam olim, qui totam terram ambibat humor, deinde Conditoris iussu reductum occupauit. Abyssus sicut vestimentum amictus eius, super montes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugient, à voce tonitruus tui formidabunt. Ascendunt montes, & descendunt valles in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non prateribunt, neque conuertentur operire terram.

Liquor ille marinus in unum reductus ac receptus locum THEHHOM, siue Abyssus nuncupatur: ita dictus, quòd infimum semper locum in superficie terræ amet; & quamquam reuera unum sit, tamen plures esse videntur: quia maxima ex parte alluit & ambit terram, ab Ortum per Meridiem siue Notum ad Occasum, ac deinde Boream versus dimidio circulo maius spacium occupans. Interim verò sese in ipsam terram insinuat nunc angustis, interdum latioribus apertis ostiis, ut in superioribus indicabamus. Quæ igitur terram penè ambire videtur, Abyssus magna, siue multa dicitur, quæ verò aperit atq; intrat, plurali nomine Abyssus nuncupatur. Magnæ siue multæ abissi meminit Amos. Hæc ostendit mihi Dominus, & ecce vocabat iudiciū ad ignem Dominus Deus, & deuorauit Abyssum multam. & apud Psalterium. Adaquauit eos velut in Abysso multa. & De benedictionibus cæli desuper, & de benedictionibus abissi iacentis deorsum. De aliis verò Abyssis frequens apud sacros auctores mentio. Viderunt te aquæ Deus,

Psal. 41. viderunt te aquae, & immuerunt: & turbatae sunt abyssi. &, Abyssus Abyssum inuocat. Atque Abyssus, hoc est, fundi, quo liquor ille maximus continetur varium & inaequale, atque nulli mortalium exploratum & cognitum fundum, saepe alius, alias breuius, & nonnusquam breuissimum. Cuius, absoluta notitia vni Dei sapientia certa est & constans. quod aperte apud Iobum Deus excipit:

Iob. 5. Numquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis Abyssis ambulasti? Et altitudinem caeli, & latitudinem terra, & profundum Abyssis quis dimensus est?

Eccli. 1. Et Sapientia, Gyrum, inquit, caeli circuiui sola, & profundum Abyssis penetravi, & in fluctibus maris ambulavi, & in omni terra steti.

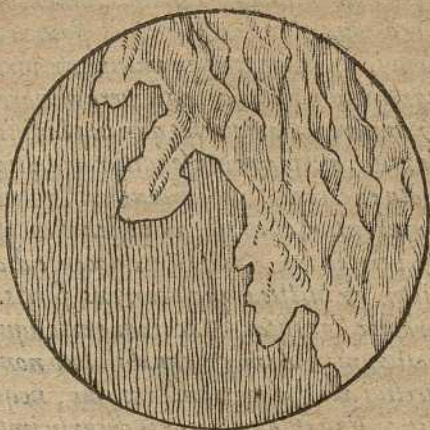
53. Est autem Abyssis humor plerumque salus, quamquam alicubi magis, alicubi minus hoc habet. atque hoc à Conditore tributum obtinuit, gemino illo liquore per spiritum Elohim discreto & crastiore parte, hoc est, salis natura à pinguiori distincta. Atque durationem corruptioni minus obnoxiam sal cum primis, & id quod sale contemperatum est, melius tuetur: quod si euanesceret, inutilis redderetur humor, minimumque tempus incorruptum perseueraret. S. S. E. Quod si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra. Conseruatur autem falsedo cum primis natura ipsa Abyssis (ut solis lux sua etiam conseruatur natura) deinde societate & communicatione nonnullarum terra partium, quibus tanquam vase coniunctur, quas suum antiquum obtinere ingenium, & cum ingenio nomen IABASSAH quoque tueri Deus voluit. Quamobrem littora illa quae falsiora sunt, & propter falsuginem sterilia visuntur, Iabassa in sacra lingua, in Latina verò arida vocantur. S. S. E. Haec dicit Dominus exercituum,

15. Agg. 1. Adhuc unum modicum est, & ego commouebo caelum & terram, & mare, & aridam. Illa tamen falsedo ne vsquam subsidat, ne ve in aliquam partem praeter modum ac rationem deferatur, continua agitatione temperatur: ita ut ad totam Abyssum pro ratione locorum atque caeli pertineat, quibusdam locis magis, quibusdam minus acris, nullibi tamen prorsus eluta, nisi aliquo pacto (ut postea dicemus) excoletur aut misceatur. quod tamen in Abyssis non accidit: verum in nonnullis ex Abyssis deriuatis fluentis. Atque motionis & agitationis huius, quae dicta est, quaeque in assiduo maris fluxu & refluxu cernitur, minister est ille spiritus ELOHIM, cuius opera superficies liquorum mouentur & commiscentur, id natura ad producendarum & alendarum rerum oportunitatem & aptum idoneumque temperamentum exigente. Ideoque, vti adnotauimus, spiritus ille perpetua ac praesente semper opera MERAHHEPHETH, motitans, agitans, distendens, ac fouens dicitur.

Huiusmodi autem terra cum aquis exempli causa describi potest figura, quae sinuum & promontiorum imaginem referat, & breuioris fundi notas punctis interdum indicet. Non quod haec figura ad Geographiae & hydrographiae veritatem exacta sit: sed quod ad viriusque partis coniunctionem & connexionem satis possit inducere. Quibus ex rebus omnibus terra totius moles, tam eius partibus, quae aquis operata fundum praebet, tam eius quae ad usuram hominum exstare iussa permanet, longe maior est quam Abyssus & aquarum congregatio omnis. Quandoquidem vel ea quae extat pars ab ortu in occasum tantum extenditur, quantum abyssus, à Borea verò in Austrum (quod latitudinem dicere solemus) maius alicubi globi spacium terra occupat, ultra medium circulum protensa ea parte qua nostrum hemisphaerium est: quae verò latius occultari deprehenditur.

Et

Et alias quidem frequentioribus, alias vero latioribus insulis & isthmis sese exerit: atque ita magnitudinem suam Abysso longè maiorem ostendit. Certè in Esdræ qui inscribitur quarto, scriptor ille septemplicem Abysso terram ponit. Magna est terra, & excelsum calum. & Die secundo creasti spiritum firmitati, & imperasti ei ut divideret, & divisionem faceret inter aquas, ut pars quædam sursum recederet, pars vero deorsum maneret. Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ, sex vero partes siccasti & conservasti, ut ex his sint coram te ministrantia seminata à Deo & culta.

3 Esdr. 4.
4 Esdr. 6.

Quam abyssum vocatam diximus, eandem & mare & maria nominatam dicimus: in sacra lingua IAMMIM, permutatis elementis, & ex duali numero in pluralem translatis. Namque ex illo duplici liquorum genere maxima saluginis pars, eademq; crassissima huic naturæ obtigit: non tamen concreta, sed humida, & liquida semper manens, & spiritus ELOHIM opera & agitatione ut nō fidat, & concreseat commota. quæ nihilominus alterius pinguis liquoris communiōne pollet, multis permixta partibus variegq; temperatis, & ex illa motione in varias regiones actis ac reductis: quod ad maximam cum plantarum atque lapidum, & aliarum rerum, tum vero animantium varietatem producendam & alendam ita discerni ac distribui componiq; opus fuit, ut non omnia passim ac promiscuè nec vno in loco nata & educata versarentur, sed varietate tum naturæ, tum locorum & conditoris sapientiam bonitatemq; probarent, & varium sui usum hominibus præberent. S. S. E. Qui descendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderūt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. In aquis multis monet agendum iis, qui varia opera Domini, & mirabilia eius in profundo siue in Abysso (nam idem nomen est) contemplari amabunt. Itaque, quamquam vna tantum aquarum huiusmodi naturæ congregatio sit: multa tamen maria constituit, multa, inquam, IAMMIM liquorum temperaturis ac locis etiam distincta pluribus.

54

Psal. 106.
cc

De Aquarum motu.

ALIA terræ, celi, liquorum siue aquarum ratio est qua corpora sunt, alia vero qua singularibus ac propriis definiuntur naturis. Corpora omnia vel graua, vel leuia sunt, vel medium quiddam inter graue & leue habent: quod non tam ad motum proprium, quam ad situm facit. Nam graua omnia eo quod graua sunt, commodius in inferiore loco sidunt: contra vero, leuia superiorē occupant locum. Verum hæc communis utriusque generi ratio non indicat proprium singulorum motum & exercitium; hoc enim à figura potius quam à pondere aut leuitate proficiscitur. Quæ natura rotunda sunt, ea rotari & volui amant, aliumq; motum quemcumque non sponte, sed inuita exercent. quæ alterius sunt figuræ,

55

recta mouentur via, nisi impedimento aliquo declinare cogantur. Quamquam verò aqua cuiuscumque vasis figuram propter liquoris facilitatem subeat & compleat, suapte tamen natura & virtute rotunda & spherica est. cuius figura signum tum maiuscula, tum verò minores ac minutissima stilla & gutta produnt, & maiores etiam partes quae in planissimo fusae spatio in gyrum expansa diffunduntur: ex qua re consequitur aqua liquorumque omnium naturam rotationis motu exerceri. Cuius motus in illo genere omni magnus & opportunus ad ea quae imperantur, usus est, ut postea indicabimus. Hanc motus huiusmodi rationem & veritatem Amosio Vate docente didicimus. Et reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis. HIGALGEL reuoluetur, siue rotabitur proprie significat. Hac itaque erit aqua reuelatio, siue reuolutio. Corpus autem rotundum in plano & equabili loco non voluitur, nisi impulsus aliàs fuerit: in decliui autem loco spontè rotatur, neque quiescit, nisi in metis quas tenere tendit, & si in ipso volutionis decursu impediatur, agrè ferens, veluti querulo sono se inuitum teneri vel retardari arguit. Atque haec ratio est quamobrem aqua spiritus dum molliter decliue nactus est via spatium, sponte & placidus atque taciturnus humorem suum voluit: idem saxi aut alius interceptus offendiculis, quae vincere, protrudere, aut superare valeat, hoc agit quidem, rapit, inquam, & propellit, vel tollit vehtiq; leuiora: si verò trudere non potest, vel sese findit, vel eadem superare atque post se relinquere conatur, & sese agrè id pati murmure & querulo testatur sono. Quod si ex alto praeceps ruere cogatur, indignabundus & clamans longè lateq; auditur.

Amosio
Vate

56.

Quo magis tenuis liquor est, eò tenuiore spiritu mouetur, atque ideo & cursu rotationeque agilior est, & argutiore sentitur sono. ut aqua hac quam vocamus Abyssis, & huic cognata omnes, & vinum, acetum, & ceteri omnes his affines vel similes liquores. Contra verò deprehenditur in iis qui vel pinguiores, vel crassiores fluunt, ut in lacte, oleo ac melle, & horum generum ordinibus variis.

57.

Puriore liquoribus omnes, qui nullum natura sua colorem singulariter sortiuntur, quiq; tenuiores habentur, facilius longè miscentur cum aliis generibus liquorum consimilis natura, atque dissimilis etiam, quam illi qui pingues habentur. Quod si alia res liquida sunt, citissime commiscentur: sin verò arida, non ita cito, tamen commiscentur tandem, modo subtiliores fiant vel radendo & alluendo, vel penetrando. Ita facile aqua omnis terrae commiscetur, & pulueribus omnibus, maxime illis, qui natura sua minus aridi minusq; arena similes sunt, nec tam cito aut subsidere possunt, aut propter leuitatem innatare certant.

Pingua omnia innatant quidem salis aut sali cognatis liquoribus, idque oleum habet praecipue: verum tamen sic innatantia feruntur, siue vehuntur potius ea via atque in eum locum quo illi contendunt. Ita fit ut vel sibi commixta vel sublata cetera liquorum genera à progenie salis deferantur. Appellamus autem progeniem salis abyssum, & abyssis siue maris sobolem omnem, in cuius ordinibus aqua haec quae animantum potui idonea & commoda est, si modo pura sit, simplicissima, & ad commixtionem aptissima, & ad motum suum, hoc est, ad rotationem maxime est comparata & habilis. Nam cum nullo sapore, colore, odore nullo sua sponte sit praedita, facile alios rerum, quas vel penetrat vel abluit, colores, sapes & odores recipit atque induit, & plerumque conseruat. Aqua vino permixta, vinum sapit: vinum odore & facie refert. atque ita omnibus infecta colori-

coloribus tincturas quaslibet & accipit, & praestat. Præterea quæ lauari possunt omnia, hoc liquoris genere, hoc est, aquis siue falsis, siue salis expertibus optimè omnium lauantur. Nihil verò aliud est lotio, quàm aliena vel sordis, vel infectionis in seipsum susceptio. quod enim ex alio auferitur, sibi vel commiscetur, vel inheret. atque hoc pacto id quod abluitur, sorde illa vel infectione liberatum euadit. Nec verò integra est ablutio ubi quicquam eiusmodi reliquum fuerit. Conficitur autem ablutio perquam commodissimè rotatione liquoris abluentis: Hoc enim pacto longè melius quàm alio sordes vel infectiones, vel ea quæ abstergenda sunt, suscipiuntur & commiscentur: quamobrem abluendis vasis liquorem agitamus vel commouemus, vel in orbem & gyrum voluimus. atque ita omnes facies aquarum explicantur & permutantur: ut quæ exterior fuerat, cum excepta infectionis parte ad intima centrum versus voluatur, & quæ intima, ad circumferentiam emergens partem etiam sibi asciscat, quoad nulla maneat facies, cui non aliquid adhaereat: atque ita toto infecto liquore, quæ abluenda erant, purgata euadant: quamobrem viua, quæ dicuntur, aqua, hoc est, perpetuo fluentes, omnium optimè hæc persciant propter continuam rotationem. Nam si planum sit id quod abstergit, non ita omnes peruadere potest partes eius quod abluitur abstergiturq;. Aqua autem & propter liquoris naturam omnia subire & ingredi possunt quæ pertingunt loca, omnia ambire, & propter figuram & rotationem omnia secum deferre: vel commixta, uti diximus, vel sublata: si tamen eiusmodi fuerint ut subiri vel ambiri, vel suscipi ab illis possint. Purgat quidè ignis, verum alio modo, ut postea dicemus, non abluendo, sed consumendo.

De terræ & abyssi societate & communionem.

QUANDOQVIDEM præcipua ac maxima mundi partes ita à Conditore comparata sunt, ut quamquam locis ac sedibus regionibusq; discretæ, calu, abyssus, ac terra: tamen efficiente communicatione, coniunctissima semper maneant, & superiores non sua, sed inferiorum causa in actione ac motu perpetuo sint, ut testimoniis citatis inferius intendemus. Prius videndum quemadmodum inferiora corpora Abyssus ac Terra, & horum corporum spiritus habeant, & agant. Deinde verò de superiorum societate & fauore differemus.

58.

Vinentium genera omnia, quæ nasci & crescere, minui atque interire possunt, quæq; sobole sufficiuntur & conseruantur, duo tantum loca & regna, ac veluti theatra esse Deus voluit, aquam & terram, in quibus edita & producta suas unumquodque parteis agere pro constituti sibi temporis portione, & pro nature suæ usu possent: & his peractis, vel in sua principia reciperentur, vel perfunctæ officis ac muneribus præscriptis, aliò migrarent. Atque omnia hæc quæ Abyssus terræq; spectantur & viuere dicuntur, in duo maxima & amplissima diuidimus genera plantarum & animantium: de quibus aliquid etiam oportuno ac præsentem sermone dicemus. Vtrique generi vel abyssus, vel terra ad generationem sui, vel ad vitam alendam, & officia propria exercenda pro sede & spatio atque scena concessa fuit. Inter terram verò atque Abyssum mutui iuuamenti, subsidij, auxilij, ac suppetiarum communicatio æterno fædere sancita est, ratione ac legibus iis, ut altera natura alteri suas vires temperatè suppeteret: hoc est, liquores communicaret suos: nec Terra sine abyssini liquoris, nec Abyssus sine terrene pingue-

pinguedinis generibus variis quicquam edere aut alere possent. Huiusmodi verò communitio per utriusque partis varios spiritus fieret in hunc modum.

Terra infinitas fere succorum vires, quibus abundè prædita est, continuò edendo, augendo, mutando, conuertendo amplificat: eademq; remittendo, profuendo, & exhalando aut sudando profert: atque adeò diffundendo quoque extendit. Ex his verò succis non solum lapides mineralia & metalla, aliq; fluores varij generantur, coalescunt, & conficiuntur: sed planta vel iam genita & seminis virtute propagata aluntur: vel deficiente semine gignuntur: & animalia quæ in terris degunt, nutriuntur, vel aliàs ad sui iuuantur nutritionem & alimentum. Sed hæc omnia, quamquam suos, quibus mouentur & aguntur, sortita sunt spiritus, non sola ac seorsum quicquam perfectè edere & conficere possunt absque abyssi spirituum ope, atque adeò absque actione & efficientia spiritus illius ELOHIM, qui utrumque liquorum genus perpetuò, vti iam edocti sumus, mouet, agit, fouet, ac (vti sic loqui liceat) viuificat & animat. Rursus etiam abyssi omnes plurimis ac variis viuentium animantiumq; generibus, iisdemq; frequentissimis referti scatent. S. S. E. Hoc mare magnum & spatiosum manibus, illie
 20 reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis, quæ tamen non ex vnico salso liquore gignuntur: neque illo solo ali viuereq; possunt, nisi iis etiam liquoribus pinguioris naturæ admixtis, quorum maximam & copiosam, perpetuamq; officinam in Terra statutam nouimus. Atque hos pinguiore, de quibus iam dictum est, succos intra intima viscera terræ maxima ex parte gignuntur: atque partem etiam non exiguam, vel in summa superficie extant, vel non ita aliè occultantur, vti facile rimari eruiq; non liceat. Quam quidem ob rem spiritus ille ELOHIM Abyssi liquorem siue aquam nominare placeat, per occultos meatus & cuniculos alias angustiores, laxiores alias, id est, per terræ venas protrudens, in fontes erumpere, atque inde variis ascitis & coniunctis augmentis, in flumina crescere atque deuolui, decurrere, & susceptos commixtosq; secum pro singulorum tractuum naturæ terræ succos in locum vnde prodierant, hoc est, in Abyssi regnum, atque in suum ipsorum centrum reuertentem adducere cum vsura fructuque iubet, admirando summi conditoris artificio & imperio, perpetuisque obsequiis obseruato: de quo etiam gratulabundus Vates cecinit: Et
 21 mirabilia eius in profundo.

ibid.

59. Maximam autem humoris illius partem, qui ex salo siue Abyssò per occultos canales inductos in fonteis erumpit primùm, deinde in flumina coniunctus augetur & manat, dulcem, liquidum, pellucidumq; prodire experimur: hoc est, saporis, coloris atque odoris prorsus expertem, id ita iubente IEHI ad plantarum plurimarum irrigationem & nutritionem, atque adeò ad animantium sitim extinguendam, & calorem atque ariditatem potu temperandum. S. S. E. Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aqua. Potabunt
 22 omnes bestie agri: expectabunt onagri in siti sua. Super ea volucres cali habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.

ibid.

60. Et quanquam humor ille abyssi dum in suo vase ac centro tenetur propter crassitiam propriam, & propter soli in quo conseruatur, ingeniu salsum ac penè amarus esse deprehendatur: tamen eiusmodi facilitate præditus est, vt quamuis salis omnis fundamentum sit, tamen saporem & colorem suum deponere arte ac medicamento possit. nulla verò commodior ad hanc rem excogitari potest ars, quam

excolatio una cum mixtione confecta. Fit autem excolatio terra dulcis, & sale omnino carentis mixtione & ablutione: cuius terra dum penetrantur & madefiunt glebae, salsi humoris crassitiam combibunt, & dulcedinem propriam elui & auferri asportariq; patiuntur. Dulcedinem autem hoc loco appellamus gustum illum saporis expertem omnis, quam simplicitatem quoque vocari nihil prohibet.

Igitur ubi perpetuam terrae inuenit humor ille simplicitatem, excolatus omnino, ac sapore, colore, odoreq; omni immunis tandem prodit, & sese animantium potui & plantarum salubri humectationi idoneum praebet. atque hoc pacto nullius aut gustus aut frigoris aut caloris compos purissima aqua nobis dicitur, tantumq; humoris vim sua sponte praestat, idemq; facile in omnem aliam immutatur vim, eò citissime quo fuerit simplicissimus. Quod si dum terras subit atque intrat saporem, colorem, odorem, aut aliquid huiusmodi offenderit, eodem, quo de simplicitate diximus, pacto, idem sibi asciscens atque commiscens ubi in lucem erumpit, reapse representat, & vi atque efficientia praestat. Hinc est quod nonnulli fontes perpetuis venarum varij ingenij tractibus infecti varios liquores proferunt & sufficiunt, hos calidos, illos frigidos, quosdam salissimos, amaros alios, nonnullos ultra simplicitatis rationem dulcissimos, partim sulphur, partim alumen, calchantum, bitumen gustu referentes: salubres etiam aut venenatos: variis praeterea colorum generibus & formis conspicuos, oleaginosos, ultra modum crassos, & his contrarios: efficiente hoc Abyssu spiritu ex commercio & societate variorum spirituum, qui diuersos glebarum succos cum hospitibus liquoribus communes esse facile patiuntur. Hos verò liquores ita mixtos, ita varios, ubi terris ac regionibus quacunque tendunt & voluuntur flumina obiter imperiita fuerint, in Abyssum, unde profecta primùm fuerant, redeuntia cum fenore & fructu referunt, vsui futura animantibus illis, quae plurima & varia, atque assiduo & multiplici alimento indigentia in illo salis regno gignuntur & viuunt. Ex quo fit ut frequentissimi & varij pisces apud fluminum ostia comperiantur: illam sibi ex prouidentia Dei comparatam annonam summa alacritate expectantes & excipientes iuxta singulorum generum naturam. Namque ut alia aliis nutriuntur escis, ita non omnia omnibus in ostiis capiuntur, sed quae congenerem sortiuntur naturam, aut aliam aptam & amantem his vel aliis pisci succis & cibis, quibus illa flumina onusta redeunt. quae cum mare, unde prodierat, repetitum obtinuerint Ghulam exactum gaudent, suorumq; iam centro fulcita diffunduntur, nec ideo tamen redundare cogunt: quippe huiusmodi natui centri & orbis vim naturamq; esse antè dicebamus. Nec minus vel imbribus, vel niuibus ex media regione demissis terrae irrigatae & abluta, multa etiã propria pinguedinis elementa tum ex superficie sublata, tum etiam ex superiori gleba parte unã cum exueto imbris vel niuis humore excolata, & in natantia fluminibus in mare deferenda suppeditant. Quidquid enim flumina obuium habent, quod vel trudere vel tollere valeant, secum in mare deuoluta conferunt: ita ut nulli generi cui prestare potuerint, parcant: nec non & terrae limiq; partem abrasam quantum impetu, quantum viribus valent, auferunt: atque inter eundem dissolutam ita secernunt, ut, quamquam bonam partem, eamq; crassioram & magis grauem magisq; fidere promptam, secundum ripas relinquunt: pinguiorem tamen & lacteum siue oleaginosum, & facile innantem succum ut instituto suo commodissimum, sublatum deferunt: atque ita apium instar in ab-

- veum redeuntia deponunt. quod ubi regina sua ac parenti, id est, *Abyssu* tradiderint, rursus eandem quam consuevere viam idem actura & expeditura insistant. Hanc autem doctrinam ita diuinus spiritus explicandam sapienti & mundi totius peritissimo dictauit. Omnia flumina intrant in mare, & mare non redondat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant. De alimento autem quo varia & multiplicia viuentiu animantiumq; genera sub aquis generantur & nutriuntur, deq; perpetua Dei in illo regno & loco prouidentia, ita sacri Vates cecinere. *Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis: ipsi videbunt opera Domini, & MIRABILIA eius in profundo.* & Hoc mare magnum, & spatiosum manibus, illic reptilia quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis: illic naues pertransibunt. Draco iste quem formasti ad illudendum ei: Omnia à te expectant vt des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escas illorum in tempore oportuno: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

De circulo aquarum & fluminum.

61. IN iis corporibus, quorum partes nulla alia re quàm magnitudine & breuitate differunt, eadem partium atque totius natura, similis ratio, efficacitas, appetentia, & consimilis experientia est: vt in oleo, aqua, melle, vino, aceto, lacte, & succo siue liquore quolibet: item in vento, aère, igne, & aliis: quae facile cedere, concedere, conuenire, iungi, diuidi, & rursus coniungi possunt. In his omnibus atque horum affinibus idem quod in parte cognoscitur, in toto existimari licet: pro modo tamen & portione tum magnitudinis, tum virium: nec hoc ad efficacitatem tantummodo, sed ad motum quoque fuerit referendum. Quod enim vnaquaeque pars vel maior, vel minor aut efficere aut perpeti obseruatur, idem eodemq; pacto natura illa omnis efficere, idemq; potest pati.
- Quae mouentur corpora vel sponte vel coacta mouentur. Ea moueri sponte dicimus, quae locum suum petentia, nisi aliàs impediuntur aut prohibeantur, quo vsque nata fuerint, moueri non desinunt: idq; nullius impulsu externo agunt, sed inueniende propria quietis, hoc est, centri sui cupiditate insitoq; spiritu aguntur. Hoc motus genere aqua in *Abyssum* rotata voluitur. Spiritus *ELOHIM* liquorum superficies agitat, dilatat, temperat, & miscet. Eodemq; motus genere calorum astrorumq; corpora propriis ac destinatis aguntur spiritibus. Coactus motus is dicitur, qui ex accepta ab altero vi incipitur & profertur, eademq; vi cessante aut remittente, motus ipse cessat aut remittitur. Prior nulla eius quod mouetur lassitudine exercetur: Posterior & impellenti pro viribus remittitur, & ei quod impulsus mouetur, lassitudinem efficit, si modo fuerit lassitudinis compos. Spontaneus motus omnis perpetuus est, donec finem suum id quod mouetur, obtineat, nisi aliunde impedimento quoquam afficiatur. Contra vero coactus natura sua perpetuus esse nequit, sustineri vero & prorogari potest, modo id quod mouetur, labori non succumbat, & id quod mouet vel propriis semper, vel suffectis praestet viribus. Si inuito sponte motui coactus addatur, vterque crescit quidem simul, sed ita sese impediunt, vt demum praeter rationem aut desinant, aut deficiant. Indignatur enim rerum natura qualibet impulsu vi, & lassu fatiscit:

nec nisi suis modis relicta durare nimum agendo vel ferendo potest. Verum enimvero si inceptus ab impulsu motus in facultatem spontanei desinat: tum vero durare potest, & ea parte, qua spontaneus est plerumque durat. Vtriusque autem generis rationem in hac de qua agimus, liquorum natura unico explicabimus exemplo, instrumento à mechanica disciplina petito.

Dicebamus Abyssini liquoris, quam Latine aquam nominamus, locum & vas proprium terra superficiem esse, eam precipue que totius orbis centro vicinior iaceat: ita ut infimam omnium que contingere possint, opportunissimam quoque esse constet. Igitur statuatur fistula, cuius alterum caput intra vas aqua plenum sit: ita ut aquam etiam eadem regione cum vase ad libellam contineat inferius, superius vero aërem claudat: quando fieri non potest ut omnino vacuus reperiat in rerum natura locus. Iam vero siue ore, siue alio quouis instrumento & modo, aër, qui in superiori parte est, extrahatur, eueniet continuo ut aqua illum locum omnem, hoc est, fistulam, ascendens, quasiq; protracta impleat: id quod protractionis impulsu factum est. Quando maioris & communis incommodi vitandi causa loco unde vnum corpus excessit aliud, quod moueri possit, necessario succedit. Tam diu autem fistula siue tubus aqua plenus durabit, quamdiu nullus aëri superiorem regionem repetituro aperiat aditus: quo, vel angustissimo, aperto, aqua, que propter illatam vim ascenderit, admissa repente aëri cedens, propria regione ad libellam residet. Verum enimvero si tubo illi, quo humor coactus ascenderit, alia pars adiungatur, qua descensuro inferior, quam unde impulsus extractusve & profectus fuerat, regio, hoc est, depressior ac centro vicinior superficies ostensa promittatur, commodioris loci spe facile impulsum feret, & perpetuo motu ascendet quam diu vel copia unde proficiscitur super sit: nec fistula vel tubus, qua ascensurus descensurusq; sit, vitium capiat. Quamquam vero id quod diximus natura rerum obseruatoribus facile animo ac mente capiatur: tamen ad sensum & experimentum figura id ostendere operæ pretium fue-

rit. Esto vas aqua fere plenum, A: in quo sit tubus B, C. Extrahatur aër, qui est in tubo, qua parte aqua non est, hoc est, superiore: idq; fiat ex sugendo aut alio quouis pacto: ascendet aqua vsque ad C, contingetque exsugentis os. Verum quamprimum C, patuerit aëri supernè subeunti, loco cedit quo vi continebatur aqua, suamq; vtrumque corpus occupabit regionem. Quod si eadem vel simili vi impulsus humor per alterum capalem, D, E, F, vsque ad F conscenderit ad inferiorem superficiem, quam unde profectus fuerat, inuitatus, id est, ad H, I, per osculū F tam diu defluet, quoad nihil in vase fuerit reliquum: quippe qui facile se compelli ferat melioris loci obtinendi spem, copiam, & facultatem

nactus. Atque ita duobus continuis, altero vi, altero sponte incundo, perpetuus conficitur fluxus. Ex hoc verò disciplina illius quam Mechanicam dicimus, elemento complura instrumenta concinnari artificum industria possunt: inter hæc autem frequentissimi vsus Ctesibica habetur machina, qua humor ab inferiore loco pulsus per cauum canalem ad superiora ascendere cogitur, ad certam tamen

altitudinem quatenus impellentis pertingere virtus valeat. Quæ si maxima sit, firmissimis canalibus impetus ferendi causa indiget, alias multis partibus erumpente humore vitium facturis. Ea autem hoc paratur modo: Esto canalis A, B, siue rectus & ad perpendicularum fixus, siue decliuus aut alias obliquus, cuius inferior apertura intra aquam sit, loco C: superior verò extra aquam editior D. Inferiori adnexus esto malleus perpetuo mobilis, qui respirantium animalium laringis instar canalis aperturam vicissim obturet & liberet. Hic perpetuo motu aquam inferiori parte subeuntem trudet, atque succedentibus plagis protrudet per superius foramen siue osculū A, prodituram: quæ cum prodierit, libera defluet, atque perpetuum continuabit fluxum, quoad impellentis durabit plaga. Hæc machinam nemo ex nautis non nouit. In Belgia etiam omni variis concinnatam & usurpatâ modis vidimus. Cuius auctore, quamquam Ctesibium quemdam Vitruuius laudet, nominisq; accepti initium dedisse ferat: nos tamē Deum ab initio mundi auctorem credimus & agnoscimus cum canente Vate: Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aqua.

Psal. 103.

» bus: inter medium montium pertransibunt aqua.

Et quidem arte comparata machine ratio, ita, uti descripta nobis est, habet. Verum ea ex imitatione Abyssis obseruata & confecta fuit. Namque per media terra viscera certos canales venarum instar Deus deduxit, vel lapide, vel creta, vel alio bitumine munitos, interdum ampliores, angustiores alias, & aliquando spongia instar habentes, aut per tophum, aut per arenam immissum humorem nunc excolaturos, nunc copiosè exceptum contenturos, atque continuatis viis promanare permissuros. Horum canalium initia Abyssis adnectuntur, postremi fines ad superficiem vsque terra pertingunt. Prima capita laxiora sunt, quæ susceptus liquor abunde subire possit, postremi verò fines plerumque angustiores, intermedia partes varia, iam laxa, iam angusta, pro natura & oportunitate gleba saxi, arena, argilla vel tophi. Atque spiritu ELOHIM aquarum facies perpetuo mouente & agente, liquor in canales vicinos succedit; canales verò semel subiens retrorsum verti aut reflucere non valet, tum propter Abyssis ambientis magnam molem, quam repellere nullo modo potest, tum propter succedentis retro liquoris, & à spiritu ELOHIM, aut alias à vento impulsu vim, cui ut cedat, prorsum per continentes canales proruit, siue illos decliuiores, siue paulatim sese attollentes nanciscatur, donec aut in editiore montium ingo, aut in depresso conualle & campo ianuam qua erumpat inuenerit. Cuiusmodi ianuas ad eruptionem concessas certaq; mensura definitas Latina versio fontes Abyssis, sacra verò lingua GHENIM, oculos, siue MAGHIENOTH oculationes vocat. S. S. E. Anno sexcentesimo vitæ Noë mense secundo, septimo die mensis rupti sunt omnes fontes Abyssis magnæ. At verò ubi liquor ille impulsus ad fontes perueniens erumpit, tunc verò decliuem nactus tractum, rotationem exercet suam, atque in riuo primum, deinde in maiori alueo fluens, in mare pro sui copia fluius factus deuoluitur, ea secum vehens ac deferens quæ vel ex terra visceribus exueta sibi miscuit, vel ex superficie raptâ & sublata concepit, aut inuexit.

In ipso verò itineris tractu non sese sterilem præbet, sed plantas, pisces, animaliaque profert & educat: quæ pro regionis liquoribus ut foueret natura auctor Deus atq; vox illa SARTSVHAMAIM, producat aquæ, siue liquores, creare & nutrire iussit, semperq; iubet. Atque hoc pacto terræ cum mari perpetua communicatio est, duplicis liquoris in variam ac multiplicem rationem attemperati & commixti, unde varia rerum origo ac nutritio certis legibus ac terminis constat iuxta perpetuum IEHI imperium omni rerû generi, quod ad naturam pertinet, observatum. Itaque mare liquores suos terræ suggerit: rursumq; terra suos mari euestigio reppendit; & utraque natura proprios producit & fouet, aut alit factus, & primorum generum formas, quibus orbis ornatur, perpetuo sufficit.

De cæli atque terræ societate.

IN superiore mundi parte nihil à primo communis creationis tempore conditum est: quia quæ calo assignata sunt forma, quam quæ corpore prædita sunt, quam eâ quæ carent, perpetuam & immortalem incorruptibilemq; naturam fore sortita. Verum neque illa, neque liquores etiam tenuissimi & purissimi, quales in supremis regionibus sunt, omnino steriles aut inutiles manent: sed vim suam terra ac mari pro temporum oportunitate, ac pro rerum usu & commoditate ex IEHI præscripto ac lege impertiuntur. Id autem fit duorum luminarium, hoc est, solis ac luna ministratio & opera, quorum alter dum terras illustrat, stellarum, ad quas certis respicit stationibus, virtutes varias caloris vi elicit, ac terram versus interdum deducit: idemque muneris in terris exercens liquorum genus omne quotquot in terra & in Abyſſo abyſſique regionibus & cognationibus reperiuntur, exuctos in sublimi versus RAKIAGH attollit, sublatoq; cum iis, qui ex suprema parte defluerant, coniungit: atque hoc pacto illis maris, his femina vicem agentibus, maritatio & contemperatio fit varia ac multiplex, singulis generibus ad cognatas vires & facultates comigrantibus, ita ut ex utriusq; pariter coeuntibus, ac terram de integro repetentibus varia illa & innumerabilis rerum, quæ ab initio orbis producta fuere, sufficitur & alitur ac succreſcit soboles. Atque has inter cetera sol partes perpetuo agit: ideoq; singulas cæli regiones proprio motu ab occasu ortum versus certa per tempora inuisens recenser. De qua re scriptum est: Sol cognouit occasum suum. Cuius rationis & notitiæ, Psal. 103. atque observationis certa significantius multo est verbum primæum MEBOO, quam Latinum OCCASUM: ingressum enim, progressum & accessum illa significat vox. Tempus verò quo terra huiusmodi solis ministerio vititur, diurnum est, id est, quam diu luminaris illius luce & calore fruitur ea qua fruitur parte. Namque noctis administratio minori luminari, luna, inquam, imperata est, cuius ultra lucis communicationem illud est præcipuum opus, superiores atque inferiores vires, quas utrimque sol elicerit, quasq; elicitas coniunxerit & miscuerit, humectare ac diffundere, suoq; femineo quodam modo fouere calore. Unde nomen IAREAH sortitur à ventilationis ac diffusionis facultate; quas ut proprias partes constitutis etiam exercet temporibus, ipsa quoque omnes cæli regiones ambiens, breuissimo præter ceteros ministros tempore, nempe intra triginta dierum terminum, quos non plenè ambiendo calo totos ponit. Verum hæc temporum exacta ratio ad mathematicam disciplinam pertinens, non huius

disputationis ac loci est. Vt verò lucis & caloris proprius ac primus præcipuusq; fons & certissima origo sol est; ita etiam Luna humoris ac ventorum genitrix & alitrix habetur: quam rem venti nomen RVAHH indicat, cuius perpetuam & indeficientem facultatem futuri forma factū vocabulum IAREAHH declarat: quod etiam ad mensis tempus & spacium significandum usurpatur, ut apud Iobum: Non computetur in diebus anni, nec numeretur in mēsis. BEMIZPAR IERAHIM ALTHABO. Atque ut sol quacumque pergit, & lucem expandit, & calorem communicat, variis tamen temperatum modis pro regionum, cæli ac terra, & pro temporum atque accessus & recessus intervallorumq; aliorum varia ratione: ita Luna munere suo obeundo semper lucet, ventilat, humectat, & quæ diffusioni oportuna offendit, expandit ac diffundit: eademq; spiritus aëreos & aqueos etiam excitat, qui excitati mouendis agitandisq; aquis & ventis impellendis functiones exercent suas, magna cum totius inferioris orbis utilitate, quamquam interim priuatis & singularibus noceatur vel locis vel rebus per loca offensis. Oportet enim ad rerum in Abyſſo gignendarum rationem Abyſſum turbari interdum, quamquam id nauibus officiat, terram ventorum vi verri, purgari, siccari, aut etiam humectari oportet pro singulorum ventorum ministerio: quamquam plantarum, florum, fructuum, & edificiorum quoque nonnunquam detrimento id fiat. Nihil tamen omnino fit quod à præscriptis IEHI legibus & ab spiritus ELOHIM officii alienum ac discrepans argui possit, modò ratio quamobrem fiat rectè ac sapienter subducta sit. Verùm singula hæc nominatim ac distinctè non omnibus hominibus quamuis maximam eruditionem ac doctrinam professis in promptu est cognoscere. S. S. E. Spiritus ubi vult spirat, & audis vocem eius: & nescis vnde veniat, aut quo vadat.

Ioan. 3.

64.

Solitaq; præterquam quod luminis sui ac radij virtute omnia tum superiora, tum inferiora illuminat, & astris cunctis lucem communicat, caloris quoque efficientia singulorum astrorum vires excitatas atque ad seipsum, ut ita loquamur, eductas, pro temporum atque stationum ratione ad RAKIAGH, id est, expansionis siue firmamenti mediam regionem remittit, eademq; inferioris orbis, hoc est, abyssi ac terra halitus humores & spiritus attollit, ibidemq; utraque coniungens & commiscens, cognata & affinia associat, dissimilia disgregat, eoque pacto illa plurima generat & fouet, quæ paulatim suis temporibus concreſcentia ac demùm perfectæ in pluuias, niues, gelu, grandines, ignes, fulgura ac fulmina, atque adeo in alias naturas, nimirum salis, olei, roris, mellis, sulphurisq; euadunt. Demùm ubi concocta, absoluta & maturata fuerint, luna ac ventorum opera in terras diffundenda, & ad rerum quæ in terra quæq; in Abyſſo generantur, suis etiam temporibus consiciendam generationem communicanda. Hanc omnem utriusque luminaris & stellarum facultatem ex diuini consilij ac dicti inter-
 22 præratione cognoscere licet. Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firma-
 22 mento cæli, 2 & diuidant diem ac noctem, 3 & sint in signa, 4 & tempo-
 22 ra, 5 & dies, 6 & annos, 6 ut luceant in firmamento cæli, 7 & illuminent
 22 terram. Et factum est ita, rectè, oportune, commode, apte (Namque omnia hæc
 22 significat unica vox CHEN) Fecitq; Deus duo luminaria magna, lumina-
 22 re maius ut præſſet diei, & luminare minus ut præſſet nocti, & stellas.
 Verbum præſſet Latinum, non ad solis aut lune, verùm ad vnius Dei referimus auctoritatem, qui dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt: statuit ea
 in

in aeternum, & in seculum seculi, preceptum posuit & non preteribit. Namque in exemplari lingua legimus LEMANSELETH, ad gubernationem, ita ut alius indicetur gubernator ab iis rebus, quarum oportunitate & exercitatione gubernatio facienda erat: id quod Latinus interpret ex horum locorum simplici ver-
 sione quoque existimandum reliquit. Quoniam videbo calos tuos opera digito-
 rum tuorum, lunam & stellas que tu fundasti. & Fecit lunam in tempora. Sol
 cognouit occasum suum. Qui fecit luminaria magna, quoniam in aeternum mi-
 sericordia eius, solem in POTESTATEM diei, lunam & stellas in POTESTA-
 TEM noctis. & Hac dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei: ordinem lu-
 nae & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare & sonant fluctus eius, Domi-
 nus exercituum nomen eius. Si defecerint leges istae coram me, dicit Dominus,
 tunc & semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus. Hac dicit
 Dominus, Si mensurari potuerint caeli sursum, & inuestigari fundamenta terra
 deorsum, &c. & illud, Sol quidem & luna & sidera, cum sint splendida & emis-
 sa ad utilitates obaudiunt. Similiter & fulgur cum apparuerit, perspicuum est,
 id ipsum autem & spiritus in omni regione spirat, & nubes quidem cum impera-
 tum fuerit à Deo perambulare in uniuersum orbem, persciant quod imperatum
 est eis. Ignis etiam missus de super ut consumat montes & siluas, facit quod
 preceptum est ei. Atque de omni hac, quam indicauimus, militia caelestis disci-
 plina eleganter & appositè citari lectio illa potest, Altitudinis firmamentum,
 pulchritudo eius est, species caeli in visione gloriae. Sol in aspectu annuntians in
 exitu, vas admirabile opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in conspectu
 ardoris eius quis poterit sustinere? Fornacem custodiens in operibus ardoris.
 Tripliciter sol exurens montes, radios igneos exsufflans & resurgens, radiis suis
 obcecat oculos. Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festi-
 nauit iter. Et luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signum eui.
 Luna signum diei festi, luminae quod minuitur in consummatione. Men-
 sis secundum nomen eius est crescens mirabiliter in consummatione. Vas castro-
 rum in excelsis, in firmamento caeli resplendens gloriosè. Species caeli gloria stella-
 rum, mundum illuminans in excelsis Dominus. In verbis sanctis stabunt ad iudicium,
 & non deficient in uigiliis suis.

De calore & frigore.

TERRA principio arida fuerat, verum VERBI iussu & spiritus ELOHIM
 opera multiplici succo & liquore praedita ac ditata mansit, simulq; Abyssis iacenis
 deorsum humore madefacta maxima ex parte quantum conueniat perseue-
 rat. Aqua etiam sua natura humida est, & humectandi vim praestat. Neutrum
 horum corporum calidum aut frigidum proprio ingenio, sed pro temporum atque
 rerum ratione, oportunitate & usu interdum calet, interdum uero friget, cui ef-
 ficienda rei duo idonei spiritus creati sunt, idemq; praeter ceteros corporeos spiri-
 tus subtilissimi & penetrabilissimi, alter calidus, frigidus alter: quorum ministe-
 rio frigus & calor omnibus oportune comparis rebus & corporibus dispensata
 communicantur. Est autem caloris efficientia celerior, frigoris contra lentior,
 uerum utriusque vis magna & efficax; caloris ad separandum, coquendum,
 purgandum, & promouendum, condiendum ac maturandum & exsiccandum:

frigoris ad congregandum, conspiciendum, indurandum, firmandum & conseruandum.

66.

Atque communis ille spiritus cui caloris commissa est copia, à sole iuuatur (quem lucis & caloris fontem diximus) ille verò alter qui frigefaciendi vim obtinet, ab illo spiritu qui liquorum facies mouet, nonnihil virium accipit ea ex parte qua salis natura exhalat: atque iis acceptis densior pro tempore euadit: sed & calo etiam ab astris iuuatur, inter quæ præcipuam huius efficacitatis prærogatiuam illi tributam didicimus. Hoc enim cum primis agnoscere frigoris natura & spiritus videtur: cuius ope proprias parteis commodius & efficacius præstet: sole interim non obstante, sed pro præscriptæ legis normis ac momentis & oportunitatibus concedente, caloremque suum ex obliqua positionis rationibus minuente. Qua de re legimus, Qui facit Arcturum & Oriona: & Ab interioribus oriatur tempestas, & ab Arcturo frigus. Sunt autem communes illi caloris ac frigoris spiritus inuicem velut in statera separati ea lege ut nunquam vnà coeant, aut maneant, sed alter superam orbis partem, alter verò inferam vicissim visitent & occupent. Ita ut cum frigus auram hanc, quæ ad expansionem vsque pertinet, obtinuerit, calor terra viscera subeat, & quæ illic fuerint omnia vel tepefaciat, vel calfaciat, pro liquorum ac rerum ingenio & vi: frigus verò interim ea quæ super terra sunt, pro vniuscuiusque generis portione & patientia frigefaciat: rursusque viceversa vterque locum mutet eadem quæ valet, quoquò venerit præstiturus: ita euenit ut per hyemem frigus super terram sentiat, calor verò inferna penetrans foueat: rursus per æstatem calor editior supera peruadat, contra verò frigus altius intra terram penetret: cuius rei argumento sunt aquæ ex profundioribus venis manantes, vel ex puteis hausta, quæ æstate frigentes, hyeme verò vel calidæ vel tepentes deprehenduntur. cuius vicissitudinis vsuram ad disputationem de cultu agrorum reseruamus: eò deducente Deo tam concordis discordiæ, tamque utilis temporum temperamenti auctore ac dictatore. S. S. E. Cunctis diebus terra sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hyems non deficient. De frigore autem per hyemem summa congelante, per æstum verò aquam refrigerante: ita Ieremias per similitudinem pronunciauit. Numquid deficiet de petra agri nix Libani? aut euelli possunt aquæ erumpentes frigida & defluentes. Ad vtrumque enim tempus illa referenda similitudo est. Atque vtrumque hunc spiritum vnà cum aliis, quibus efficacia diuinitus concessa est, ad gratulationem appellans vates, ita canebat: Benedicite omnes spiritus Domino: laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite ignis & æstus Domino: laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite frigus & æstas Domino, laudate & superexaltate eum in secula.

Iob 9.
Amos 5.
Iob 17.

Gen. 9.

Ierem. 18.

Dan. 3.

De TAL & SEMEN, id est, rore & pinguedine.

67.

30

VARIVM illum & multiplicem naturæ apparatus, quem ex caelestium influentiarum, & terrestrium exhalationum ac vaporum commixtione spiritus ELOHIM opera instrui dicebamus, amplissimo vocabulo TAL in sacra schola significatur, pro quo Latinus interpret ampliore egens ROS reddere solet, cum ROS Latinis non solum aquam, sed omnem etiam liquorem modò tenuem referat. Verum TAL & hunc & copiosam pluuiam, imbres, niues, & grandinem, & mannam,

nam, & melleos, & lacteos, & oleaginosos quoque influxus complectatur. Ea autem omnia liquorum genera quibus terra prædita abundat, præter vnicum sal SEMEN comprehenduntur nomine, quod Latinus sermo aptius in pinguedinis veritè vocabulum. Ex utriusque vero generis pura, legitima, & ritè comparata mixtione intra & super terram atque adeò in Abyſſo ac fluminibus omnia generantur & aluntur atque augentur & conſervantur ea quæ ad mundi ornatum, decorem & plenitudinem ſufficienda cõmunis auctor & conditor conſtituit, tribus diſtincta ampliffimis generibus ſubterraneorũ, plantarum & animantium: de quibus ſuo agemus loco. Quidquid ergo ad mortalis hominum vita commoditatem uſuramq; pertinet, ex duorum huiusmodi generum commixtione, ut ex naturali coniugio proficiſcitur, quorum alterum ſine altero ſterile & frugis eſſet expers. Id quod Iſaacus filio ſuo feliciter ominatus, ac bene precatus indicauit, obſeruandumq; nobis tradidit. Det tibi Deus de rore cali & de pinguedine terra Gen. 27. abundantiã frumenti & vini. & rurſus: In pinguedine terra, & in rore cali de ſuper erit benediçtio tua. Atque huiusmodi generationum, procreationum, & nutriõnum ac maturatiõnum initia, progreſſiones & conſummationes certis temporibus aſignata, & certis etiam etatibus ac ſeculis, quas Græci ὄρας, Latini tempora, dies, & oportunitates vocant, Sacer vero ſermo MOGHEDOTH, id eſt, condiçiones conſtitutioneſq; nominat, quorum ratio & obſeruatõ inter leges maiori ac minori luminari datas præſcripta & imperata eſt. VT SINT IN SIGNA, ET TEMPORA, ET DIES, ET ANNOS: VT LVCEANT IN FIRMAMENTO CÆLI, ET ILLUMINENT TERRAM.

Atque hanc ſuperorum atque inferorum liquorum maritationem & expectandam ex utrorumque legitimo ac naturali fœdere rerum procreationem, felicitatem & copiam, compluribus diuina elocutionis effatis indicatam, certo tamen quorundam locorum adnotato ac citando numero commonſtrabimus. Cũ primis Iſaacus ille duodecim liberorum pater & magiſter filio Iosepho fauſta precabundus ait: Deus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi Gen. 49. benediçtionibus cali de ſuper, benediçtionibus Abyſſi iacentis deorſum. Et Deus ad Moſem: Ecce, inquit, ego pluam vobis panes de celo: egrediatur populus, & Exodi 16. colligat quæ ſufficient per ſingulos dies. & Si in præceptis meis ambulaueris, Leu. 26. & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuum, & pomis arbores replebuntur. Apprehendet meſtium tritura vindemiam, & vindemia occupabit ſementem: & comedetis panem veſtrum in ſaturitate. Rurſus verò contra: Sin autem nec ſic obedieritis mihi, addam correptiones veſtras ſeptuplum propter peccata veſtra, & contemram ſuperbiam duritiæ veſtræ, daboq; vobis calum de ſuper ſicut ferrum, & terram aneam. Conſumetur incuſſum labor veſter, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt. Terra ad quã ingrederis poſſidendã, non eſt ſicut terra Deut. 11. Aegypti de qua exiſti, ubi iacto ſemine in hortorum morem aqua ducuntur irriguæ: ſed montuoſa eſt & campeſtris, de celo expectans pluuias: quam Dominus Deus tuus ſemper inuiſit, & oculi illius in ea ſunt à principio anni uſque ad finem eius. Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum veſtrum, & ſeruiatis ei in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra: dabit pluuiam terra veſtra temporaneam & ſerotinam, ut colliga. is frumentum & vinum, & oleum, ſenumq; ex agris ad paſcenda iumenta, & ut

- Deut. 16. & ut ipsi comedatis ac saturemini. Cauete ne fortis decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino: seruiatisq; diis alienis, & adoretis eos: iratusq; Dominus claudat calum, & pluuie non descendant, nec terra det germen suum. & Respice de sanctuario tuo, & de excelso calorum habitaculo tuo, & benedic populo tuo
- Ibidem. Israël, & terra quam dedisti nobis: sicut iurasti patribus nostris, terrae lacte & melle mananti. & Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, calum, ut tri-
Deut. 18. buat pluiam terrae tuae in tempore suo: benedicetque cunctis operibus manuum
Deut. 13. tuarum. Et contra: Sit calum quod super te est aeneum, & terra quam calcas ferrea. Det Dominus imbrem terrae tuae puluerem: & de caelo descendat super te cinis, donec conteraris. Et habitabit Israël confidenter & solus, & oculi Iacob in terra frumenti & vini, calique caligabunt rore.
- Iosue 10. Dominus misit super eos lapides magnos de caelo vsque ad Azecha, & mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quã quos gladio percusserant filij Israël.
- Iudic. 5. Domine, cum exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, calique ac nubes distillauerunt aquis. Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israël.
- 2 Reg. 21. Tollens autem Respha filia Aia cilicium, substravit sibi supra petram ab initio messis donec stillaret aqua super eos de caelo.
- 1 Reg. 21. Posuit tenebras in circuitu suo latibulũ: cribrans aquas de nubibus calorum.
3. Reg. 8. Si clausum fuerit calum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto penitentiam egerint nomini tuo, & a peccatis suis conuersi fuerint propter afflictionem suam: exaudi eos in caelo, & dimitte peccata seruatorum tuorum, & populi tui Israël, & ostende eis viam bonam per quam ambulent, & da pluuiam super terram tuam, quam dedisti populo tuo in possessionem.
- 2 Par. 7. Si clausero calum & pluuia non fluxerit, & mandauero & praecepero locustas: ut deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: conuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit, & exquiserit faciem meam, & egerit penitentiam à visis suis pessimis: & ego exaudiam de caelo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum.

De igne deuorante.

69. INTER cetera quae ad inferioris orbis usum condita fuerunt rerum communium genera, ignis numeratur singularis natura suo etiam spiritu praedita. cuius causa expurgatio fuit earum rerum & sordium, quae in terris & in aere redundant: deinde etiam usus & utilitas hominum generi praecipue accedens. Munus autem proprium & officium depascendo, vorando, & absumendo praestatur. Neque enim natura haec quicquam ex se gignit aut producit, aut alij naturae gignenti sociam sese addit, id quod solis calori, atque ei etiam de quo superius egimus, proprium est; imò contra, genita omnia depascitur & consumit, modo pabulum in illis quo alatur ac nutriatur, naeta fuerit. Quamobrè ESOCHLETH, id est, comedentis ignis nomen est sortita.
70. Est autem proprium & vnicum natura huius pabulum omne genus liquoris illius quem in rerum principiis pinguedinẽ vocabamus. Nihil enim aliud quàm oleum vorat & consumit: cuius secernendi causa alterum rerum principium, hoc est salem, vel aquam sali congenerem, admirabili diligentia ac subtilitate & pene-

& penetracione se iungit ac reicit, utpote quod sibi non minus inimicum, incommodum, lethiferum, quam illud alterum commodum & aptum experiatur. S. S. E. Ignem ardentem extinguit aqua. Cuius inimicitia argumentum strepitus ille est, quem vel ipse maiori aqua vi oppressus edit, vel sale inspersus ciet, vel aqua minor ab igne impugnata & expulsa tanquam conquesta mouet. Contra vero amicitiam inter ignem & pinguedinem indicat quietas ac tacita depas-
 stio, qua purum & pinguem liquorem, qualem olei, exugit & absunit. Ex olei vero generibus omnibus illud quam citissimè inuadit, corripit & incendit, quod maximè acere & asperum fuerit minimeq; continuum, quanquam in speciem continuum videatur: huius formæ sunt sulphura tum viua, tum præcipuè ea, quæ iam semel eliquata concreuerint, & liquores ij qui ignis efficientia & humana arte deposito sale tenuissimi & acerrimi euaserunt, quos huiusmodi rerum periti aquam vitæ & quintas essentias nominare solent. Hi enim omnes ab omni sale exempti acrem tenuemq; igni ad absumentum magna velocitate materiam præbent. & quæcumque incompositorum corporum natura tenuitatem acrimoniamq; illam imitantur, admoti ignis vi quam celerrimè corripiuntur, cuiusmodi spinarum genera omnia sunt, quam primum vel aruerint vel arefcere ac pungere possint. S. S. E. Succensa est enim quasi ignis impietas, voprem & spinam vorabit, & succendetur in densitate saltus. & iterum, Erit lumen Israelis in igne, sanctus eius in flamma, & succendetur & deuorabitur spina eius & vepres in die vna. Rursus etiam, Erunt populi quasi de incendio cinis: spina congregata igne comburentur. & Sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam. & In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, & sicut fascem ignis in fano, & deuorabit ad dexteram & ad sinistram. & Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis.

Eccli. 9.

Isaï 9.

Isaï 10.

Ioc. 2.

Zachar. 13.

Psal. 117.

71.

Nullum igni certum locum in mundi superiore aut inferiore parte adnotauimus, cuius tamen elementa & vim in omnibus corporibus præterquam in aqua latere deprehensa sunt, modo quippiam eius pinguedinis insit, quam asperiores acrioremq; superius indicabamus, hoc est, sulphurea, qua interim fouetur ac latet, dum non excitatur: solet verò excitari atque irritari plaga vel tractu & agitatione vehementi, vel compressione nimia, qua ad plagam omnia referuntur. Namq; hoc modo vim suam iratus exerit, qua coniunctam sulphuris portionem citissimè corripit proximo aëre ad auxilium ascito & incenso: vnde vel carbo comprehēdi ardereq; occipit, vel excussa profilit scintilla, qua exiguo principio aridam, nec pinguedine tamen carentem nacta materiam, nisi maiore vi opprimatur & extinguatur, præter modum auctus obuiatq; cuncta corriprens ac depascens in immensum vastabundus procedit. quippe cuius naturæ primum ac præcipuum opus & munus depascendi, deuorandi, absumentiq; sit; quod cum absque separatione fieri nequeat, accidit, ut pinguedinis, qua nutritur, à ceteris corporibus secernenda causa coniunctissima quæq; & mixta separet, corpora penetrans omnia: qua separata pro leuitatis & grauitatis ratione vel supremum, vel medium, vel infimum occupant locum, id verò quod pingue est caloris tractum vi deuoranti concedit igni. Atque hanc rationem obseruandam nobis exhibent discipline sacræ documenta illa. Ecce quantus ignis quam magnam siluam incendit. Et sicut ignis qui comburit siluam, & sicut flamma comburens montes. & A scintilla vna augetur ignis. & Tria sunt insatiabilia, & quar-

Iacob. 3.

Psal. 82.

Eccli. 1. r.

Prov. 30.

e tum

tum quod numquam dicit, sufficit, infernus, & os vitulae, & terra quae non satiatur aqua: ignis vero numquam dicit, sufficit.

72. Atque ignis adeo efficax natura, adeo celeris efficacia est, ut quamprimum ei rei, cui admoventur, sentiatur (si sensus tamen capax illa fuerit) & nullius vel durissimi corporis vim non pervincat, modo illud vel tenuissimam in se contineat pinguedinem. Ex quo fit ut lapides frangat, metalla emolliat, eliquet & separet: lutura pellendi humoris occasione exsiccat. Et ita corpora omnia molliora vel crassioris liquoris exueto vel salsioris depulsu maeriora. atque aridiora reddat, si tamen non contingat: nam contacta nullog, medio aut spatio interiecto

Nahum 1.5 correpta, ut iam diximus, depascendo consumit: quocumque vero modo siue attingat, siue medio interiecto spatio calefaciat, salsum liquorem tanquam inimicum sollicitat & separare a pinguiori ac pellere conatur spe inuadendi aliquando & corripendi reliquum, hoc est, pinguem, cuius insatiabili auiditate semper tenetur, nulli quantumlibet magne parcens materiae. quam ubi iam perusserit, inutilem, sterilem, & ad nullius rei procreationem relinquit idoneam. Id quod significanter à vaticibus edocti sumus. Preparata est enim ab heri Topheth, à rege preparata, profunda & dilatata. Nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. & Numquid adificare poterunt lapides de acervis pulueris qui combusti sunt? & Sic faber ferrarius sedens iuxta incudem & considerans opus ferri? vapor ignis uret carnes eius, & in calore fornacis concertatur.

73. Ignis calor nullum certum ordinem tenentemq, seruat, sed pro materia atque pinguedinis, quam consumit, vel magnitudine vel densitate vel acrimonia, proq, aura spirantis, quam incendit, celeritate aut ariditate, vel densitate suam vim vel remittit vel auget: adeo ut liquidissima ac tenuissima pinguedine conceptus & exardens ignis constantiora corripit corpora, non urat, ut in ea, quam Chymici aquam vitæ siue quintam essentiam vocant, incensa flamma neque linum quidem urat. Sunt autem in variis rerum corporibus varia etiam pinguedinis genera, quorum rationes distinctas ignis etiam vel auctiore vel remissione calore & exustione arguit. Atque ex hac obseruatione genista carbonibus desolatoris, carbonibus RETHAMIM, id est, genistarum, habet exemplar.

74. Est autem diuersa admodum ignis huius atque solis quod ad calorem attinet, natura & ratio: namque precipua caloris in sole causa est rerum procreatio, promotio, fomentatio, ac maturatio & conseruatio pro singulorum generum momentis, temporibus & oportunitatibus: id quod ex prescriptis legibus constat, Ut praesertim diei, siue, ad gubernationem diei, quod & certas in singulos dies partitiones recte gubernationis causa conseruandas adiunctas habet: sic enim à Sapiente adnotatum legimus, Fornacem custodiens in operibus ardoris. & paulo post, Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinaniter. Quamobrem quamquam variis in locis & anni horis diuersa solis percipiatur in terris vis, tamen in se, atque in fonte ipso eadem perpetuo est, ac sibi similem constantemq, esse illa doctrina declarat, Fornacem custodiens in operibus ardoris. Contra vero ignis huius, quem vsualem dicimus, calida vis non creationi aut maturatiõni aut perfectioni rerum, sed exustioni & consumptioni tantum suapte ingenio intentæ est, neque umquam aliquo alio insignia obseruatur

natur titulo quàm ÔCHELETH comedens absumens & vastans. Ab externa verò oportunitate aut arte, aut ratione aliqua euenit vt temperatior huius ignis coria vsum aliquem ad solaris caloris imitationem præbeat, magis ex analogia, quàm ex mera ac certa virtutis efficacia siue similitudine. atque hoc pacto calefaciens molliendi, scernendi, coquendi, ac pro rerum natura excoquendi facultatem probet; numquam tamen terò continuat q̄ ductu equabilem, quippe quæ, vt iam diximus, pro materia, qua fouetur & alitur, ratione dispari diffarent etiam efficientiam exhibeat. Ex quo fit vt ea, quæ ab artificibus composita & concinnata ignis vi maturantur, coquuntur & parantur, nunquam quippiam simile iis, quæ natura constant, aut reapse perfectum, aut sapore, colore, odore sine vlla exceptione perfectum exhibeant: nihilominus tamen complura & vtilia & commoda vitæ hominum parent vñsibus. Ita nouimus ab antiquis lapidum inopiam lateris igne decocti copia leuatam. Agni arcani carnes igne assas ad edendum hominibus à Deo concessas. Lucernas magno cura vsu incensas, quæ & lumen noctu, & ignem perpetuo conseruant. Thuris & aromatum suauis exhalationes & suffitus temperati ignis vi eductos. Vasorum quorundam purgationes & absterisiones, atque metallorum secretiones & ad purum excoctiones. S. S. E. Igne me examinasti, sicut examinatur argentum. & Ignis probat ferrum durum. Et in atrio principis sacerdotum Petrus, quia frigus erat, cum ministris calefaciebat se. Atque huius ignis quamquam multis in rebus abscondita & compressa natura contineatur, non tamen nisi excitata, vt diximus, extat vbi verò extiterit, materiam omnem ad sui nutrimentum idoneam consumit, sine qua viuere ac manere minimum valet. S. S. E. Cum defecerim ligna, extinguetur ignis.

Gen. 12.
Exodi 12.
2 Par. 35.
Exodi 37.
Leu. 16.
Num. 13.
Psal. 16.

Prou 17.
Eccli 2.
Eccli. 32.

Prou. 26.

Vt prior ac præcipua igni vrendi, ita posterior ac minus præstans lucendi vis est. quamobrem minus propriè lucis vocabulum huic adiungitur natura, sed lampadis potius arrogatur verbum. Est autem lampas fulgor ex incenso aere conspicuus, cuius lux ad exiguum dilatatur spatium pro ardentis materia colore vel densitate aut raritate vel nitore aut asperitate varius. Namque non in omni materia accensus ignis fulget, sicut in eo arguitur, qui animantum depascitur artus: is enim vrit quidem, minime tamen lucet aut fulget. Ignis verò ex sulphurea materia nutriti fulgorem luridum ac tetrum peregr. atrum conspicimus. olei verò ex oliuis expressi spiritus igne accensi flammam referunt puriorem: cui ea præstat, quæ ex seminibus nonnullis oleo remisso & incenso proferitur. vt semine illo plantæ ΚΙΚΑΙΟΝ, Græcis κικάν, Latinis Ricinus dicta, atq. ita in melius vel in deterius variari potest igneæ flammæ color & fulgor. adeo vt in maxime perspicuo oleaginoso liquore, qualis pinguiorum spirituum in expansione vagantium est, concepti ignis fulgor vehementer clarescat, quod in fulgure experimur, qui ab oriente exiens apparet vsque in occidentem. Cuiusmodi ignem illum fuisse arbitramur, qui Israelitis in Arabia solitudine vagatis totis quadraginta annis noctu fulgebat. Comætarum verò & crinitæ stelle fulgor propter sulphuream, qua producitur, tametsi puriorem, materiam, colorem admixtum carbonibus consimilem habet. Atque huiusmodi fulgorum nullus in luce diurna aut locis sole illustratis, sed tantum noctu aut in reductis velatis vel nube obductis locis opportunus est vsus: vnde lampadum & lucernarum inuentio & vsurpatio. His autem rationibus ac nominibus multa in sacris libris exempla

75.
De lumine
ig. 13.

Math. 24.

- Gen. 15. *plā elucidantur, ut illa. Cū ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, &*
apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas. &
- Exod. 20. *Cunctus autem populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccina mon-*
temq; fumantem. Et de vsuali lampade illustre exemplum Gedeonis recolitur, &
quo loco Paulus aliquando concionabatur, copiose lampades erant. Ac de lucer-
na splendore eadem ratio est, nisi quantum breuior, atque ideo habilior & fami-
- Iudic. 7. *liarior vsus cū in domibus tum verò in templis. Facies lucernas septem, & po-*
 A.G. 10. *nes eas super candelabrum ut luceant ex aduerso. & Si perdidit mulier drach-*
- Exod. 25. *mam vnā, nonne accendit lucernam & euertit domum, & querit diligenter*
 Lucā 15. *donec inueniat? & Habetis firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis*
 1 Pet. 1. *attendentes tamquam lucernae ardenti in caliginoso loco, donec dies eluceat.*
Atque hæc de ignis natura breuiter indicata ad artis obseruationem, contem-
plantisq; cognitionem quod satis est præstiterint, aditumq; ad singulares huius
natura vsus aperient. Cuius vis, uti iam repetimus, præcipua in consumptionem
- Baruch 6. *exercetur. S. S. E. Ignis etiam missus de super ut consumat montes & siluas,*
 22 *facit quod præceptum est ei.*

De fulgure, fulmine, cometa & stellis caudatis, reliquoque ignis superioris foetu.

IN liquoribus iis, quos vel solis calor è terra exuctos in sublime versus expansionem tollit, vel ex stellarum influxu detractos cum his miscet, varij pinguium corporum tenui natura constantium ordines sunt, variis etiam terrena pinguedinis ordinibus congeneres, nonnumquam commixti, separati interdum, atque alicubi etiam continuati: ita tamen ut crassiores partes infimam, tenuiores supremam, media inter has, mediam regionem teneant. Nulla verò pars suo caret spiritu, quo fouetur & à corruptione conseruatur, tamquam ab anima corpus animale, qua si careret, quamprimum corrueret. Atque his spiritibus omnibus ille E L O H I M spiritus tamquam imperator præest, qui I E H I legibus & sese & omnes natura spiritus & liquorum genera omnia exercet. His autem dum obtemperatur legibus, varia in sublimi incenduntur flammæ genera. Namque in liquori pingui omni ignis latentis exigua semina dum vel vëtorum concussione, vel salso liquore vallante & coarctante comprimuntur (Quippe compressio & condensatio agitationis vel concussionis vim etiam obtinent) irritato proprio spiritu incensa sulphuream primùm pinguedinem corripunt, quæ dum plus iusto acrior est, acredinis asperitatisq; propriæ vi tremere ac motari incipit, simulq; finitimos ac proximos liquores, salso inquam & aqueos ac natura algidiores, calfacere & incendere, quorum spiritus inimicum calorem propulsare satagentes sese comprimunt, coniunctisq; viribus cum strepitu & fragore tamquam irati incensam illam protrudunt materiam, quæ vltiorem partem proscindens, non secus atque primam acerbis ac & calore irritat, hæc verò dum finditur, dum cedit, dumque à tergo propulsans vento adiuuante porrò hostem trudit quò maxima festinatione ac celeritate incensum ignem, eundemq; acerrimum & penetrantissimum à se pellat, in aliam partem impellit: vnde ille ex alio in alium locum nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum, iam prorsum, iam verò retrorsum, sursum deorsum pro impellentis aëris & spiritus vi, tortuosam ni-

mumq;

miūmque variam viam maximo cum impetu inuitus oberrat, quoad demissus ignis ille obuia quaeque pro rerum, quas offendit, natura, vastans, incendens, findens ac dissipans, vel intra terra viscera, vel intra aquarum humorem absorptus extinguitur. Atque huiusmodi acerrima & contentiosissima ignis natura, quae ad terram vel aquam vsque protrusa durat, fulmen dicitur; eadem verò minus pabuli nacta, aut minus acrem sortita pinguedinem, quo antequam terram tangat absumpto euanescit, fulgur, vel fulgetrum appellatur, vtrumque autem in sacra lingua LAPID, siue lampas ignis vocari solet cum maioris aut minoris incendij atque efficientiae adnotatione. Fulmen verò sagitta Dei intendendum dicitur. *Psal. 17.* *De tonitru.* *De sono.* *De voce.* *Apoc. 4.* *Iob 37.* *Iob 40.* *Exod. 9.* *“* *“*

ut, Misit sagittas suas & dissipauit eos, fulgura multiplicauit & conturbauit eos. Repentina ac celerrima aëris disruptione & rarefactione ab igne tum discedente tum impulso & protruso effecta fragor fit, augeturq; idem vicino impulso ac densato & proximum sibi propellere coacto, aliaq; deinde atque aliò antrorsum & ad dextram leuam atque sursum deorsumq; qua ignis ille tendit, quaq; errat sollicitato. Et illo etiam, qui retrorsum relinquitur, in vacuum siue rarum locum succedente: idq; tamdiu viget quoad ignis extinguitur, vis aut impetus remittatur. Ex omnibus namque siue tenuioribus ac liquidis siue crassioribus ac solidis corporum generibus vnicus aëreus spiritus sonum edit, numquam tamen hoc nisi vel plaga affectus vel percussus, vel ad aliud corpus elisus aut congenerere spiritu collisus vel compressus murmur sonitumve ciet, quasi acceptam conquestus vim & iniuriam accusans: quod si tantum inter se atque in suum collidatur genus, murmur, sin in aliud illidatur vel comprimatur solidius corpus, tum verò sonum ac sonitum facit, varium pro temperamento corporis cui illisus fuerit: idem si intra animalis viscera compressus, ore prodire cogatur, sonum exprimit Latino sermone vocem dictam. Sed quae ad cetera corpora collisiones, allisiones, aut compressiones fiunt, sonum dicuntur efficere: sacer verò sermo ille prima uis omnium, omne genus hoc RAGHAM & KOL, atque eodem vocabulo haec, de quibus agimus, tonitrua significat; quas & KOLOTH ELOHIM, siue IEHVEH KOLOTH appellat. S. S. E. Fulgura, voces & tonitrua. & alibi, Subter omnes calos ipse considerat, & lumen illius super terminos terrae. Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suae, & non inuestigabitur cum audita fuerit vox eius. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. Alibi quoque, Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas. Extenditq; Moyses virgam in caelum, & Dominus dedit tonitrua & grandinem ac discurrentia fulgura super terram, pluitq; Dominus grandinem super terram Aegypti.

DE VENTIS.

VENTVS est aëris fluens vnda vel à sui vel ab alterius generis vi impulsus. Atque venti spiritus natura nihil ab aëris differt, potestate verò & efficientia plurimum refert. *66.*

Ventorum origo varia est, ut varij aëris thesauri à Deo instituti sunt: alios enim in terra, alios in Abyssu locatos nouimus: exhalatus enim ex utrouis loco aër vndam occipit, quae, ubi deuolui inceperit, proximum densat aërem: hic densatus propria habitudinis auiditate & studio calescit ac tumet, continuaturmq; sibi propellit spiritum, atque vnda superueniente auctus ad maximam vsque

vim excreſcit, & pro loci atque uineris vel anguſtia vel laxitate nunc denſior & preſtor arctiorque, nunc uerò liberior & magis extenſus procurrat, uiamq; facit in regionem ei, unde flare cœperat, oppoſitam, eamq; quam rectiſſimam tenere optat, nunquam niſi obicis interiectu vel in latera declinans vel retrorſum uerſus. Obicem autē offendere ſolet, vel ſolidius aliud corpus, vel alterius uenti e regione ſpirantis aut curſum interrumpentis vim & occurſum ſiue cœcurſum; ex quibus procellæ ac tempeſtates pro impetus & materia varia ratione multiplices, leues, ualida ac ualidiſſimæ exiſtunt. Huius natura celerrimus ac liberimus habetur motus, neque ullo certo fine terminatur decurſus, ſed pro exhalationum copia & pro IEHI imperio uel compeſcitur & ſedatur, uel porro longius ac longiſſimè propagatur. S. S. E. Spiritus ubi uult ſpirat, & audis uocem eius, & neſcis unde ueniat aut quo uadat, & Ignis, grando, nix, glacies ſpiritus procellarum, quæ faciunt uerbum eius, & Qui ponis nubem, aſcenſum tuum, qui ambulat ſuper pennas uentorū, & Quis eſt iſte? quia uenti & mare obediunt ei.

Iſa. 30.

Pſal. 148.

Pſal. 103.

67.

Atque uentorum opifex in natura ordinibus luna eſt, quæ ſublata à ſole exhalationes, proprio dilatatas ſpiritu extendit & aucto etiam exacuit ſpiritu: unde & ipſi & illis affinia maxime nomina obtigerunt. uentis RV AHH, Luna uerò IARE AHH: quod nomen futuri forma obtenta perpetuam ſpirandi ac dilatandi vim lune tribuit. Verum enim uerò & luna opera, cum natura rerum exigit ratio, & luna etiam quieſcente, cum res poſtulat, ſolo diuine uoluntatis imperio uenti ſurgunt, tolluntur, inſoleſcunt, miſceſcunt & ſedantur. De altero ordine ſcriptum eſt, Fecit lunam in tempora. de altero uerò, hoc eſt, ſingulari Dei imperio, Qui producit uentos de theſauris ſuis. Qui fecit uentis pondus, & Ecce formans montes, & creans uentos. Dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ, & exaltati ſunt fluctus eius. & Statuit procellam eius in auram, & ſiluerunt fluctus eius.

Pſal. 103.

Pſal. 134.

Iſa. 40.

Iob. 8.

Amo. 4.

Pſal. 106.

68.

Ventorum quatuor præcipua ac ſtabiles regiones conſentur, Ortus, & Occaſus, Dexteræ & Siniftræ mundi pars; quas certis nominibus notatas diſciplina ſacra tradit, KADIM, MAGHARAB, THEMAM & TSAPHON. quæ ex uerbo utcuſque translata, Anticus, Commiſcens, Dextrorſus, Cælator, ſonare nobis poſſunt. Hos Græci Eurum, Zephyrum, Notum, & Boream uocant, Latini aliis indicant nominibus. Præter hos aliorum obſeruantur nomina e medijs regionibus ſtantium, non tamen ita in ſacra diſciplina frequentia. quorū cognitio nautis magis quàm ceteris propter uſum conuenit, ut Typhonicus & alij.

Aq. 27.

Iſa. 40.

Pſal. 48.

69.

Pſal. 18.

Ventis omnibus modo uehementius eſſantibus uis & impetus tribuitur ad ualidiſſimas quæque quatienda, ferienda, & infeſtanda, ad mare turbandum, ad ualidiſſimas etiam arbores confringendas & funditus eruendas. S. S. E. In tempore illo dicetur populo huic & Ieruſalem, Ventus urens in uis quæ ſunt in deſerto, & In ſpiritu uehementi conteres naues Tharſis.

Item uenti omnes pluuiarum, gradinis, fulgurum, & fulminum miniſtratores impulſoresq; ſunt, & pro regionum, horarum ac temporum oportunitate inſeruiunt, Vox Domini in uirtute, Vox Domini in magnificentia, Vox Domini confringentis cedros Libani, & comminuet eas tamquam uirulum Libani, & dilectus quemadmodum filius unicornium. Vox Domini intercidentis flammam ignis, Vox Domini concutientis deſertum, & commouebit Dominus deſertum Cades.

Nec verò vehemens ventus retineri potest, quippe detentus & conclusus 70.
erumpit tandem ac prodit, unde terra tremoris origo observatur. S. S. E. Tecta Prou. 27.
perstillantia in die frigoris & litigiosa mulier comparantur, qui retinet eam
quasi qui ventum teneat.

Certa verò efficacitates ac ministraciones quaedam certis adscribuntur ven- 71.
tis: nam Subsolanus siue KADIM plantas omnes exurere ac terram siccare di-
ctus nocentissimus & infestissimus atque etiam insalubris habetur. Quippe qui
natura calidus ac tenuis longo ab Orientis oris tractu exhalationibus ac solibus
asitis intemperiem auget propriam. Sicut ventus urens dispergam eos coram Ierem. 18.
inimico. Ventus urens KADIM in exemplari est. & Ecce plantata est, ergone Ezech. 17.
prosperabitur? Nonne cum tetigerit eam ventus urens, siccabitur, & in areis
germinis sui arefeci? & Euulsa est in ira, in terramq; protecta, & ventus urens Iud. 12.
siccavit fructum eius, marcerunt & arefacta sunt virga roboris eius. & Eph-
raim pascit ventum & sequitur aestum KADIM. Hoc vento Deus rubri maris Exod. 17.
fundum siccaisse dicitur, iter instructurus, quo Israelitae per siccum transmitten-
rent. Cumq; extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus stan-
te vento vehemente & urente tota nocte, & vertit in siccum. Idem Ionam af-
flicturus ad tempestatis aestum hunc addidit ventum. Et cum ortus fuisset sol, Ion. 4.
praecipit Dominus vento calido & urenti, & percussit sol super caput Ionae
& aestuabat.

Auster humidior natura, atque ex longinquisimo maris procurrens tractu 72.
pluuias hymbresq; ciet, ac tempestatum & procellarum auctor est. Et Dominus Zach. 9.
Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Hic aliquando propter natu-
rum teporem aestum efficit. S. S. E. Cum videtis austrum flantem, dicitis, quia
aestus erit, & fit.

Ille verò ventus, qui ab occasu flat propter vicini maris oportunitatem, Pa- 73.
lestinis finitimis imbrem affert. Cum videritis nubem venientem ab occasu sta- Luc. 12.
tim dicitis, Nimbis venit: & ita fit.

Porrò is, quem TSAPHON vocari dicebamus à leua flantem, cum ex altissi-
mis & frigidissimis montium regionibus demittatur, & aridus ac frigidus na-
tura est, & repertas in expansione nubes nebulasq; omnes disciit & è medio
sublatas fugat & abscondit: ex qua re & ex ignoto mortalibus originis natali
ac proprio loco nomen duxisse censetur. S. S. E. Ventus Aquilo dissipat pluuias, Prou. 25.
& facies tristis linguam detrahentem. Qui extendit Aquilonem super vacuum Job. 26.
[pluuiis & nubibus] & appendit terram super nihilum. Tempestas Aquilonis & Eccli. 41.
cogregatio spiritus, & sicut avis deponens ad sedendū, aspergit niuem, & sicut lo-
custa demergens descensus eius. Pulchritudinē candoris eius admirabitur oculus,
& super imbrem eius expauescet cor: Gelu sicut salem effundet super terram, &
dum gelauerit fiet tanquā cacumina tribuli. Frigidus ventus Aquilo flauit, &
gelauit crystallus ab aqua, super omnem congregationem a iuarum requiescet, &
sicut lorica induet se aquis, & deuorabit montes, & exuret desertum, & extin-
guet viride sicut igne.

Spirantes ex plantis ac floribus odores ventorum flatus equo plus diripere 74.
ac differre solent, atque si vehementius vim inferant floribus, arboribus atque
herbis, & plantis omnibus noceat. S. S. E. Surge Aquilo & veni Auster, Cant. 4.
perfla hortum meum, & fluant aroma illius. & Ventus urens siccauit fru- Ez. ch. 19.
Et us

- Iob 17. Etus eius, marcuerunt & arefacta sunt virga roboris eius. & Tolle eum ventus urens & auferet.
75. Maximè verò in ventorum natura vires miramur maximorum corporum ponderibus pares aut etiam superiores. Atque rei tam tenuis tantum esse impulsum, ut non solum magna naues retinere, sed neque etiam moles, aedificia, arbores proceræ, & alia quæ firma stabiliq; videntur, possint ferre ac peruincere, quod singulari Dei efficientiæ tribuit Iob, eiusmodi vim magni momenti compotem pondus vocans, Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit mensuram. Et si in ramis in tempore germinauerint, infirmè posita à vento commouentur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Et apud eundem, Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti, repente ventus vehemens irruit à regione deserti, concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt.

De pluuia & imbri atque niue.

76. Ex rerum natura partibus quedam perpetuo constant, quæ maxima & principes habentur, orbisq; corpus tanquam membra concinnant & constituunt, ut calum, terra, abyssus, sol, luna, stella: quedam verò materia semper & origine, specie autem & forma non semper constant, sed pro conditoris & gubernatoris, id est, pro ELOHIM, voluntate vel certis vel incertis temporibus horisque existunt. In quo genere sunt ignes, venti, nubes, imbres, niues, ros, grando, fumus, nebulae. Quæ omnia ab illo diuina prouidentia spiritu ELOHIM confecta & parata depromuntur. Quæ certum obseruant tempus, oportuna; quæ incerto tempore fiunt, vel importuna vel miranda & prodigiosa, vel singulari ex causa profecta dicuntur. Principio autem omnia hæc certam gubernatoris Dei voluntatem sequi multis docemur testimoniis. Ac partitionem illam in res tum stabiles ac perpetuas, tum verò pro tempore extantes, indicabat psalmi auctor, Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stelle & lumen: Laudate eum cali-
 Psal. 148 calorum, & aqua quæ super calos sunt laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in æternum & in seculum seculi, præceptum posuit, & non præteribit. Laudate Dominum de terra dracones & omnes abyssi. Hactenus prior pars, cui posterior subiungitur. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Hæc autem
 Reg. 17. dicit Dominus Deus Israel, Hydria farina non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque in diem in qua Dominus Deus daturus est pluuiam super faciem terræ. Vtramque etiam partem Vates ille canendo significabat. Dii, qui calos & terram non fecerunt, pereant de terra & de iis quæ sub calo sunt. Qui fecit terram
 Ierem. 10. in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit calos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in celo, & eleuat nebulas ab extremitatibus terræ: fulgura in pluuiam facit, & educit ventos de thesauris suis. & Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant, aut cali possunt dare imbres? Nonne tu es Dominus Deus noster, quem expectauimus: tu enim fecisti omnia hæc. Ac de auctoritate quidem Dei frequentia passim obseruantur testimonia. Pluuiarum autem & ceterarum, quæ in sublimi fiunt, rerum causa duplex adnotatur. Altera natura usum ac terræ fecunditatem spectat: altera ad hominum singulare vel subsidium & commodum, vel debitam castigationem

gationem & correptionem refertur: iisdem enim, quibus commodis humanum genus abuitur, incommodis etiam non raro punitur. Id quod eadem quæ citabimus capite oracula declarabunt.

Quemadmodum verò hæc omnia conficiantur cognoscere operæpretium cum primis fuerit. Duplicem calorem esse iam docuimus: Alterum perpetuum solis; alterum spiritus à Deo creati, qui frigori ex aduerso nunc inferna terræ, nunc supera occupans agitur. Alterius vis est, humida quæque tum in mari tum in terra exugere, & exuctum humorem vaporisq; in formam redactum in sublime attrahere: Alterius verò similem in terra vel internis partibus vel externa superficie ex reperto & oblato liquore vaporem attenuare, attenuatum sursum versus protrudere, cumq; his contingere, quæ à solis calore & efficientia exucta sublataq; fuerint. Hi liquores siue ex salis siue ex pinguedinis natura sublatis, non ultra RAKIAGH, siue firmamenti regionem attolluntur: sed eò usque cum maxime ascenderint, perpendunt ubi consimiles generi suo spiritus è celo, luna, stellisq; demissos nacti tamquam femina maribus commiscetur singuli congeneribus suis, aquæ aqueis, salis salis, pinguibus pingues cœuntes: ex quo cœuentu & connubio vnumquodq; genus iam suo modo suaq; lege efficax & ad vsum sui habile & commodum conflatur, & conflatum quoad auctorem gubernatorq; decreuerit in sublimi longè lateq; distenso firmamenti siue RAKIAGH tractu conseruatur rariori quidem ac tenuiore tunc corpore expansum, quod à subiecto aëre sustentari possit: nec tamen motus expers aut seque, sed pro sui spiritus agilitate, & pro spiritus ELOHIM temperata impulsione vagatum, varia ac multiplici figura & imagine, ac non vno colore spectandum, nunc densius & obscurius, nunc pellucidius ac rarius inter se diuersè conglomeratum, aliquando expansum, nonnumquam in breue coactum, donec excitatis Dei voluntate & Lunæ efficientia ventis in congeneres naturas separatim ac distinctum, iamq; maturatum ad varios terræ vsus comparatum demittendum fuerit.

Namque vaga ac tenuis humidi vaporis natura à vento vel paulatim, vel celeriter coacta densatur, densataq; gravitatem pondusq; accipit, & in rotundam siue sphericam figuram efformatis guttis diffuso aëre, utpote leuiore ac rariore descendit, à quo rursus cœuente impellitur, & à vento etiam protruditur. Itaque nunc maiore nunc minore demissa impetu inferiorem orbis partem Abyssum ac terram præcipuè petens irrigat, rigatam, dum oportune descendit, magnis & multis cum ad plantarum tum ad animalium vsum affici commodis. Namque illa cum terræ pingui liquore commixta multiplici germi produciendo, alendo & perficiendo variam ac multiplicè suppeditat materiam, omniumq; generum naturalibus spiritibus ad proprium vniuscuiusque opus conficiendum, discretos commodat succos. Atque ita omnium plantarum instauratur natura, animaliumq; omnium annona sufficitur. Itaque pluuiæ & imbris auctor Deus est, matericus vapor è terra atque mari sublatus, concinnatur spiritus ELOHIM, condimentum celestis influxio, condiendi locus expansio siue firmamentum, impulsor, ventus, exceptrix, terra præcipuè, efficientia, irrigatio, euentus, liquorum commixtio, effectus, subterrancorum corporum plantarumque productio, causa demum fructuum instauratio, & viuentium animantiumq; nutritio.

Niuis eadem cum imbris & pluuiæ natura eademq; causa est: sed habitus prouidentia ordine & ratione diuersus. Hæc enim frigoris excessu superat, diutiusq;

concreta super terram durat, & non nisi soluta delabitur: postulante videlicet natura ac situ montium precipue editissimorum quorumque, quibus imbres & rariores pluuiæ celeri & continuo fluxu humoris minimam copiam, detrimenti maximum damnum afferrent. His itaque niuis oportunitate consultum voluit Deus; quæ subiecti soli fundum non procliui defluxu, sed recto fere descensu terreni caloris vi exueta inebriat & secundum reddit, diutiusq; commorata antequam penitus eliquetur ad perferendam æstivi caloris vim, communicato temperat frigore, & ad frigidioris naturæ producendas & alendas plantas ad crystalli aliorumq; concretionem lapidum oportunitates idoneas præstat.

80.

Atque de roris, gelu, pruinæ & glaciæ naturæ, ex horum, quæ diximus, mixta ac temperata intemperatioreq; ratione differere in promptu fuerit. de quorum etiam usu nonnulla postea perstringemus. Igitur vapor in sublimi latus in nubes dissipatur, nubes varia ventorum vi in alia atque alia expansionis regione coactus in pluuiam, rores, niues, pruinam & glaciem pro tempore concrefcit, ac pro auctoris Dei iussu & lege terras afficit.

Quæ omnia variis librorum sacrorum lectionibus obseruanda monemus, certis tamen locis indicatis, qui ad huiusmodi disciplinarum fontes inueniendos admodum fuerint oportuni. Quomodo descendit imber & nix de celo, & illuc
 Isaiæ 55. ultra non reuertitur: sed inebriat terram & infundit eam, & germinare eam
 Amos 5. facit, & dat semen serenti, & panem comedenti. & Qui vocat aquas maris, &
 Isaiæ 5. effundit eas super faciem terræ, Dominus nomen eius. & Nubibus mandabo, ne
 Osee 1. pluuant super eam imbrem. & Erit imber inundans, & dabo lapides prægrandes
 Osee 3. de super irruentis, & ventum procellæ dissipatæ. Et erit, in illa die exaudiam,
 dicit Dominus, exaudiam celos, & illi exaudient terram, & terra exaudiet tri-
 ticum & vinum & oleum, & hæc exaudient Iezreghel. Et misericordia vestra
 Mich. 5. quasi nubes matutina, & quasi ros manè pertransiens. Et erunt reliquæ Iacob
 Zachar. 9. in medio populorum multorum quasi ros à Domino, & quasi stillæ super herbam
 qua non expectant virum, & non præstolantur filios hominis. & Petite à Do-
 mino pluuiam in tempore serotino, & Dominus faciet niues, & pluuiam imbris
 dabit eis, singulis herbam in agro.

Atque de vento pluuias, imbres, niues, grandines ac cetera supernè agente ita
 Psal. 28. Psaltes, Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super
 Psal. 65. aquas multas. & Visitasti terram & inebriasti eam, multiplicasti locupletare
 eam. Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum: quoniam ita est præ-
 paratio eius. Reuos eius inebria, multiplica gemmina eius: in stillicidiis eius la-
 tabitur germinans. Benedices coronæ anni benignitatis tuæ: & campi tui reple-
 buntur hubertate. Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles accingen-
 tur. Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento: clamabunt, ete-
 nim hymnum dicent. & Descendet sicut pluuiam in vellus: & sicut stillicidia stil-
 lantia super terram. & Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes.
 Psal. 135. & Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. & Educens nubes ab ex-
 tremo terræ [à mari ac regionibus marinis] fulgura in pluuiam fecit. Qui pro-
 ducit ventos de thesauris suis. Qui emitit eloquium suum terræ: velociter cur-
 rit sermo eius. Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit. Mit-
 tit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Emit-
 tit verbum suum [IEHI] & liquefaciet ea: stabit spiritus eius, & fluent aquæ.

Speciosa

Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis : quasi nubes pluuia in tempore siccitatis. Atque Dei iussu flumina erumpere, imbres niuesq; comparari in agrorum fertilitatem & antimum vsu, breuiter atque eleganter commemorauit Psaltes. Qui emittis fontes in conuallibus : inter medium montium pertransibunt aqua. Potabunt omnes bestia agri : expectabunt onagri in siti sua. Super ea volucres caeli habitabunt : de medio petrarum dabunt voces. Rigans montis de superioribus suis : de fructu operum tuorum [niue, quam opus Dei vocat] sates cum Zacharia] satiabitur terra. Producent faenum iumentis, & herba seruituti hominum. Vt educat panem de terra : & vinum letificet cor hominum. Vt exhilaret faciem in oleo : & panis cor hominis confirmet. Saturabuntur ligna campi & cedri Libani quas plantauit : illic passeret nidificabunt. Qui dat pluuiam super faciem terrae : & irrigat aquis vniuersa. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum : qui ligat aquas in nubibus vt non erumpant pariter deorsum. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in mensura. Quando porebat pluuiis legem, & viam procellis sonantibus. Radix mea aperta est secus aquas : & ros morabitur in possessione mea. Qui aufert stillas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum. Qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper. Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus. & subter omnes celos ipse considerat, & lumen illius super terminos terræ. Post eum rugiet sonitus, tonabit voce magnitudinis suæ, & non inuestigabitur cum audita fuerit vox eius. Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna & inscrutabilia. Qui precipit niui vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbrum fortitudinis suæ. Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singula opera sua. Ingredietur bestia latibulum, & in antro suo morabitur. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus. Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissime funduntur aqua. Frumentum desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum. Quæ lustrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit : ad omne quod præcepit illis super faciem orbis terrarum : siue in vna tribu, siue in terra sua, siue in quocumque loco misericordiae suæ eas iusserit inueniri. Numquid scis quando præcepit Deus pluuiis vt ostenderent lucem imbrum eius ? Numquid nosti semitas nubium magnas & perfectas scientias ? Nonne vestimenta tua calida sunt cum perflata fuerit terra Austro ?

De duplici opportunissima pluuiæ.

PINGVIORIBVS calidioribusq; regionibus, qualis Cananea quondam postea Israelitarum dicta fuit, duplex tantum expectatur & commendatur pluuiæ : atque vtraque suo tempore demissa fruges hominum generi commodas abunde sufficere predicatur. Altera autumni tempore, quæ terræ vim ad seminis segetum & culmi causa temperandi comparat, instruat, & expediat : cui nomen in sacris est IOREH. Altera verò post veris initia, quæ eandem virtutem ad conceptam fructus vbertatem & fertilitatem letificet, foveat, ac inuet. Hanc à Vatribus MALKVS vocatam obseruauimus. Vtramque verò ita à Ieremia celebratam audire est operæ pretium. Populo autem huic factum est cor incredulum, & ex-

81.

Ierem. 5.

„ asperans: recesserunt & abierunt, & non dixerunt in corde suo, Metuamus Do-
 „ minum Deum nostrum: qui dat nobis pluuiam temporaneam & serotinam in
 „ tempore suo, plenitudinem annuae messis custodientem nobis. & apud Hoseam,
 Hof. 6. Quasi diluculum preparatus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis tem-
 „ poraneus & serotinus terrae. Et Ioel, Fily Sion exultate, & letamini in Domi-
 „ no Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiae, & descendere faciet ad vos
 „ imbrem matutinum & serotinum sicut in principio: & implebuntur areae fru-
 „ mento, & redundabunt torcularia vino & oleo.

De eorum omnium, quae in sublimi fiunt,
causis & vsu.

82. PRIMVM Deo antiquumq; consilium fuit, ea omnia, quae à caelo demit-
 tuntur, quaeq; à terra ac mari sublata comparantur & condiuntur, omnis ar-
 borum ac plantarum animaliumq; natura utilitate commodè ac oportune pro-
 specta dispensari, eademq; omnia ad hominum, quorum causa orbis fabricatus
 Gen. 1. fuerat, vsus præstare. S. S. E. Benedixitq; illis Deus, & dixit, Crescite & mul-
 „ tiplicamini, & replete terram & subiicite eam, & dominamini piscibus maris
 „ & volatilibus caeli, & vniuersis animalibus quae mouentur super terram. Di-
 „ xitq; Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, &
 „ vniuersa ligna, quae habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in
 „ escam & cunctis animantibus terrae, omnig; volucris caeli, & vniuersis quae mo-
 „ uentur in terra, in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum. Verum-
 „ enimvero perturbato ac prodito humano officio, peccatiq; culpa in orbem per fas
 „ & crimen admissa, Dei iudicio exigente effectum est, ut iisdem ipsis rebus, qui-
 „ bus abusus fuerat homo, aleretur quidem, nutriretur & viueret ex Dei miseri-
 „ cordia, idq; saepius contingeret: sed interdum etiam corripere, puniretur &
 „ obrueretur ac pœnas daret, earumdem rerum acerbitate & importunitate in-
 „ commoditateq; nonnumquam affectus, quarum copia vti nesciisset. Huc illa
 Gen. 6. Dei primæ orbis temporibus offensi sententia & vox pertinuit: Delebo homi-
 „ nem, quem creauit, à facie terrae, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque
 „ ad volucres caeli, pœnitet enim me fecisse eos. & iterum: Finis vniuersae carnis
 „ venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos
 „ cum terra. Id quod semel diluuij tempestate exercitum iudicium saepissimè etiam
 „ repetitum in sacris libris legimus, non pari tamen seueritate, sed misericordia
 „ iudicium præcunte temperatum, ita ut vtantur quidem homines natura rerum
 „ facultate & commoditate ad vitam, verum eadem cum non rectè vsi fuerint,
 „ sese absterritos, vexatos, eruditos, ac si minus correpti pertinacius errauerint,
 „ punitos sentiant. Hinc duplicem esse natura rerum vsus paulo antè apud Io-
 „ bum obseruabamus, dicentem: Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis
 „ mortalibus. Ad posteriorem vsus huiusmodi referuntur oracula. Odoratus est
 „ Dominus odorem suauitatis: & ait ad Noè: Nequaquam ultra maledicam ter-
 „ ra propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona
 „ sunt ab adolescentia sua: Non igitur ultra percutiam omnem animam viuèn-
 „ tem, sicut feci: cunctis diebus terra sementis & messis, frigus & aestas & hyems,
 „ nox & dies non requiescent.

Quantum

Quantum verò diuinis obseruandis responsis edocti sumus, imbrium atque
 niuium, quorum precipua & communes magis in his generibus commoditates
 vel incommoditates habentur, subductio & inopia, vel temperata copia, vel mi-
 nima & incerta redundantia terris accidere commemoratur, ex quibus id quod
 primum & quod postremum etiam est incommodum atque calamitosum prorsus
 fuerit ubicunque eueniat: quod verò inter utrumque erit cum primis commo-
 dum atque utile arboribus, plantis atque adeò animantibus omnibus, hominib;
 desertim censetur. S. S. E. *Visitasti terram, & inebriasti eam: multiplicasti lo-* P^{sal.} 64.
pletare eam. Flumen Dei repletum est aquis, parasti cibum illorum: quoniam
ita est preparatio eius. Riuos eius inebria, multiplica genimina eius: in stillici-
diis eius letabitur germinans. Benedices corona anni benignitatis tua: & campi
tui replebuntur habertate. Pinguescent speciosa deserti, & exultatione colles ac-
cingentur. Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento: clama-
bunt, etenim hymnum dicent.

Atque de hac omni, quam indicauimus ratione, ita cogitandum atque existi-
 mandum sacra disciplina docuit. Nempe hominum publicas res communesque
 mentes erga diuinam naturam sibi cognitam tribus modis habere consueuisse.
 Aut enim rectè & purè, simpliciter & candidè pro accepta doctrina ratione co-
 lendus Deus ab hominum suscipitur genere; Aut prorsus negligendus, vel suis
 ipsorum studiis & consiliis postponendus putatur, vel confuso quodam modo de
 utroque agendum curatur: nimirum ut neque negligatur omnino diuini ratio
 numinis, & certis colatur temperamentis ac ritibus nec huic tamen priuatum
 proprium humanae mentis consilium & propositum post habeatur, imò prepona-
 tur potius; ita ut communes ac singulares vitæ actiones non tam ex præscripto
 diuino, quam ex prudentiæ propriæ rationibus tractentur. Prima ratio simplex
 ac pia sanctis legibus ac responsis Vatum probari laudariq; solet: Secunda ut im-
 pia prorsus damnari & explodi: Tertia verò sententia fere omnium hominum
 est diuina carentium lege; vel eorum certè, qui istorum sequuntur viam, & in-
 genium ac mores imitantur. Primi pie & rite candidèq; agere dicti sunt, Sancti-
 que suo modo ac piè iustiq; & gens iusta custodiens veritatem vocantur: Secundi
 impij, inimici atque ultores dicti: quos aduersum scriptum est, ut destruas ini-
 micum & ultorem: Tertijs verò Gentes, gentiles, mundus & mundani audiunt:
 atque iidem in sacro sermone KARI, hoc est, vicumque siue indiserit siue con-
 tingenter incedere commemorantur: quos Latini interpretes ex aduerso, siue
 præposterè, siue peruersè ambulare explicant.

Igitur pro huiusmodi publicorū institutorum ac morum vario exemplo suam
 erga eos, quibus ex vera doctrina notus fuerit, Deus providentiam ostensurum
 sese recepit ac prædixit, his naturis immittendis & exercendis, quæ, dum huma-
 na naturæ res integra maneret, ad utilitatem & commodum comparatè desti-
 nataeque fuerant, id est, ventis, pluuia, nix, rore & ceteris. Ita ut quibuscumque
 vera ac simplex pietatis ratio publicè, communiter ac singulariter culta fuerit,
 omnia ea, quæ ad vitæ huius mortalis commoditatem pertineant, oportuna ad-
 modum grata & lata, bonisque vsibus idonea contingant: Impiis vero & vltio-
 ribus diuina vltio grauissimæque piæna, huiusmodi natura generibus vel subdu-
 cendis prorsus ac negandis, vel incommode & importune immittendis inferan-
 tur. Illis demum qui in tertia censentur classe, qui pietatis videlicet ac religionis
 rationes

- rationes cum humanis consiliis & commodis, artibus & vñibus miscendas & confundendas duxerint, illa etiam naturæ ministeria mixta, confusaque accedant, interdum vtilia, nonnumquam incerta, sæpius vero inutilia proueniant. Id quod semel in legitimis conditionibus prædictum repetitis per sæpe exemplis editum est, atque à variis frequenti commemoratione eruditionis doctrinæ & moniti causa decantatum. Si audieris præcepta Domini Dei tui, ut facias atque
- Deut. 28.
 28 custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus
 29 Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus quæ versantur in terra. Venientq; super
 30 te vniuersæ benedictiones istæ, & apprehendent te: si tamen præcepta eius audieris.
 31 Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris
 32 tui, & fructus terræ tuæ, fructusq; iumentorum tuorum, greges armentorum
 33 tuorum, & caula ouium tuarum. Benedicta horrea tua, & benedicta reliquiæ
 34 tuæ. & paulo post: Emittere Dominus benedictionem super cellaria tua, & super
 35 omnia opera manuum tuarum: benedicetq; tibi in terra quam acceperis. Vide-
 36 buntq; omnes terrarum populi quòd nomen Domini inuocatum sit super te, &
 37 timebunt te. Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, &
 38 fructu iumentorum tuorum, fructu terræ tuæ quam iurauit Dominus patribus
 39 tuis ut daret tibi. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, calum, ut tri-
 40 buat pluuiam terræ tuæ in tempore suo: benedicetq; cunctis operibus manuum
 41 tuarum. Et fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies. Constituet
 42 te Dominus in caput, & non in caudam: & eris semper supra, & non subter: si
 43 tamen audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, & custo-
 44 dieris & feceris, ac non declinaueris ab eis nec ad dextram, nec ad sinistram, nec
 45 sequutus fueris Deos alienos, neque colueris eos. Rursusq; alio in loco: Si in præ-
 46 ceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo
 47 vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum, & pomis arbores
 48 replebuntur. Apprehendet messium trituram vindemiam, & vindemia occupa-
 49 bit sementem: & comedetis panem vestrum in saturitate. Paulo post, Comedetis
 50 vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientibus proicietis. Atque hæc
 51 prima & optima mentis hominibus prædicta sors atque destinata pars est: se-
 52 cunda vero & deterrima oppositaq; illis sententia illa, quam subiungemus, de-
 53 nunciatur. Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias & fa-
 54 cias omnia mandata eius & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie, venient
 55 super te omnes maledictiones istæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciui-
 56 tate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, & maledicta reliquiæ tuæ.
 57 Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta bouum tuorum,
 58 & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens.
 59 Mittet Dominus super te famem & esuriem, & increpationem in omnia opera
 60 tua quæ tu facies: donec conterat te, & perdat velociter, propter adinventiones
 61 tuas pestimas in quibus reliquisti me. & paulo inferius: Sit calum quod supra
 62 te est, aneum, & terra quam calcas ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ pul-
 63 uerem, & de calo descendat super te cinis, donec conteraris. & post quædã etiam:
 64 Sementem multam iacies in terram, & modicum congregabis: quia locusta de-
 65 uorabunt omnia. Vineam plantabis & fodies, & vinum non bibes, nec colliges
 66 ex ea quippiam: quoniam vastabitur vermibus. Oliuas habebis in omnibus ter-
 67 minis tuis, & non ungeris oleo: quia defluent & deperibunt. Omnes arbores

mas & fruges terra tue rubigo consumet. Et quod antea praedictum fuerat, hic Leuit. 26.
 referre non pigebit. Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata
 mea, si spreueritis leges meas, & iudicia mea contempseritis, ut non faciatis ea
 qua a me constituta sunt, & ad irrium perducatis pactum meum, ego quoque
 haec faciam vobis, Visitabo vos velociter in egestate & ardore, qui conficiat oculos
 vestros, & consumat animas vestras. Frustra seretis sementem, qua ab hostibus
 deuorabitur. Ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus
 vestris, & subiiciemini iis qui oderunt vos. Fugietis nemine persequente. Sin
 autem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter
 peccata vestra, & conteram superbiam duritiae vestrae. Daboq; vobis calum de
 super sicut ferrum, & terram aneam. Consumetur incassum labor vester, non
 proferet terra germen, nec arbores poma praebeunt.

Atque tertiae siue medicae nota animos, mentes & studia hominum, qui non 86.
 ex recta ac simplici disciplina, sed ex propriis consiliis ac moribus vita sua ipsi
 sibi muniunt vias; qui arcano sermone KARI, ex accidenti siue ex aduerso, di-
 cuntur, consimiles KARI, mixtos, turbatos & incertos manere euentus idem Deus
 auctor declarauit. Si ambulaueritis KARI, ex aduerso, siue utcumque ac temere, Leuit. 26.
 mihi, nec volueritis audire me: addam plagas vestras vsque in septuplum pro-
 pter peccata vestra: immittamq; in vos bestias agri, quaerunt vos, & pecora
 vestra, & ad paucitatem cuncta redigant, desertaque fiant via vestra. Quod
 si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed & ambulaueritis KARI, ex aduerso
 mihi: ego quoque contra vos KARI, aduersus incedam, & percutiam vos septies
 propter peccata vestra, inducamque super vos gladium ultorem foederis mei.
 Cumq; confugeritis in vrbes, mittam pestilentiam in medio vestri, & trademini
 in manibus hostium, postquam confregero baculum panis vestri: ita ut decem
 mulieres in vno clibano coquant panes, & reddant eos ad pondus, & comedetis,
 & non saturabimini. Ita didicimus naturam rerum, qua ad hominum utilita-
 tem primum instituta fuerant, ex iusto Dei iudicio ad correptionem & castiga-
 tionem aliquando, cum res postulat, conuerti & usurpari. Ad quam rationem
 complura vatum responsa, & sacrorum librorum carmina referuntur. Et erit Ezech. 13.
 manus mea super prophetas qui vident vana, & diuinant mendacium: in con-
 cilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribebuntur, nec in
 terram Israel ingredientur: & scietis quia ego Dominus Deus. Eo quod decepe-
 rint populum meum, dicentes, Pax, & non est pax: & ipse edificabat parietem,
 illi autem linebant eum luto absque paleis. Dic ad eos qui liniunt absque tem-
 peratura, quod casurus sit: erit enim imber inundans, & dabo lapides prae gran-
 des desuper irruentes, & ventum procellae dissipantem. Siquidem ecce cecidit pa-
 rietes: numquid non dicetur vobis, Vbi est litura, quam liniistis? Propterea haec di-
 cit Dominus Deus, Erumpere faciam spiritum tempestatum in indignatione
 mea, & imber inundans in furore meo erit: & lapides grandes in ira in consum-
 ptionem. Et destruam parietem quem liniistis absque temperamento, & ad equa-
 bo eum terra. Et erit in die illa, in die aduentus Gog super terram Israel, ait Do-
 minus Deus, ascendet indignatio mea in furore meo, & in zelo meo, in igne ira
 mea locutus sum, Quia in die illa erit commotio magna super terram Israel:
 & commouebuntur a facie mea pisces maris, & volucres caeli, & bestiae agri, &
 omne reptile quod mouetur super humum, cunctiq; homines qui sunt super fa-
 ciem

riem terrae: & subuertentur montes, & cadent sepes, & omnis murus corruet in terra. Et conuocabo aduersus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus: gladius uniuscuiusque in fratrem suum dirigetur. Et iudicabo eum peste, & sanguine, & imbre uehementi, & lapidibus immensis: ignem & sulphur pluam super eum, & super exercitum eius, & super populos multos qui sunt cum eo.

Hagg. 1.

Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus, & intulistis in domum, & exsufflaui illud: quam ob causam, dicit Dominus exercituum? quia domus mea deserta est, & vos festinatis unusquisque in domum suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt caeli ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germen suum. & vocani siccitatem super terram, & super montes, & super triticum, & super vinum, & super oleum, & quaecumque profert humus, & super homines, & super iumenta, & super omnem laborem manuum. Et Dominus super eos uidebitur, & exibit ut fulgur iaculum eius. & Dominus Deus in tuba canet, & uadet in turbine Austri. Commota est & contremuit terra, fundamenta montium

Zach. 9.
Psal. 17.
Psal. 28.

conturbata sunt, & commota sunt: quoniam iratus est eis. Ascendit fumus in ira eius, & ignis à facie eius exarsit: carbones succensi sunt ab eo. Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit. Dominus super aquas multas, Vox Domini in uirtute: vox Domini in magnificentia. Vox Domini confringentis cedros: & confringet Dominus cedros Libani: Et comminuet eas tamquam vitulum Libani: & dilectus quemadmodum filius unicornium. Vox Domini intercedentis flammam ignis: Vox Domini concutientis desertum, & commouebit Dominus desertum Cades. Viderunt te aqua Deus, viderunt te aqua: & timuerunt & turbati sunt abyssi. Multitudo sonitus aquarum: uocem dederunt nubes. Etenim sagitta tua transeunt: uox tonitru tui in rota. Illuxerunt coruscationes tuae orbi terra: commota est & contremuit terra. Dominus regnauit, & exulteret terra: latentur insulae multa. Nubes & caligo in circuitu eius: iniustitia & iudicium correctio sedis eius. Ignis ante ipsum praeceat, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Alluxerunt fulgura eius orbi terra: uidit & commota est terra. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini: à facie Domini omnis terra

Psal. 76.

Annunciauerunt caeli iustitiam eius: & viderunt omnes populi gloriam eius. Domine, inclina caelos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt. Fulgura coruscatione, & dissipabis eos: emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Psal. 143.

Atque haec eadem, quae ad hominum (uti diximus) castigationem, ubi oportuerit, usurpantur, ad eorundem alimentum & uitae usum benigne & liberaliter consulti & suppeditari legimus à Deo, qui solem suum oriri facit super bonos

87.

& malos: & pluit super iustos & iniustos. Praecinite Domino in confessione: Psallite Deo nostro in cithara. Qui operit caelum nubibus, & parat terra pluuiam. Qui producit in montibus fenum: & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum: & filiis coruorum inuocantibus eum.

Psal. 146.

Ut uero quae singillatim tractauimus, in summam reducta breuem cognoscendum mentibus exhibeant & statuam imaginem, dicimus: Caelum ac terram, in cuius etiam regione abyssus iacet, variis rerum ac uirtutum generibus instructa ac distincta auctore Deo constare & gubernari, atque ad hominum eruditionem, exercitationem & utilitatem comparata, interdum etiam ex prouidentiae iudicio ad impietatis improbitatisque ultionem usurpari. Hanc uero argumenti huius contractam

88.

contractam

contractam imaginem subiunctis laudare & instruere testimoniis licbit: *Sol* Baruch 6.
quidem & luna ac sidera cum sint splendida & emissa ad utilitatem obaudiunt. “
Similiter & fulgur, cum apparuerit, perspicuum est. id ipsum autem & spiritus “
in omni regione spirat. Et nubes, quibus imperatum fuerit à Deo perambulare in “
uniuersum orbem, perficiunt quod imperatum est eis. Ignis etiam missus de super “
ut consumat montes & silvas, facit quod præceptum est ei. Date nomini eius Eccli. 39.
magnificentiam, & confitemini illi in voce laborum vestrorum, & in canticis “
laborum, & ciuitarum, & sic dicetis in confessione: Opera Domini uniuersa bona “
valde. In verbo eius stetit aqua, sicut congeries: & in sermone oris illius, sicut “
exceptoria aquarum: quoniam in præcepto ipsius placor fit, & non est minoratio “
in salute ipsius. Opera omnis carnis coram illo, & non est quicquam absconditum “
ab oculis eius. A seculo usque in seculum respicit, & nihil est mirabile in “
conspectu eius. Non est dicere, Quid est hoc, aut quid est istud? omnia enim in “
tempore suo quærentur. Benedictio illius quasi fluius inundauit: & quomodo “
cataclysmus aridam inebriauit, sic ira ipsius gentes quæ non exquiserunt eum, “
hereditabit. Quomodo conuertit aquas in siccitatem, & siccata est terra: & via “
illius viis illorum directæ sunt, sic peccatoribus offensiones in ira eius. Bona bona “
creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala. Initium necessariæ rei vitæ “
hominum, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus “
vua, & oleum, & vestimentum. Hac omnia sanctis in bona, sic impiis & peccatoribus “
in mala conuertentur. Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, & in “
furore suo confirmauerunt tormenta sua. In tempore consummationis effundent “
virtutem: & furarem eius qui fecit illos, confundent. Ignis, grando, fames, & “
mors, omnia hæc ad vindictam creati sunt. Bestiarum dentes, & scorpj, & serpentes, “
& romphaea vindicans in exterminium impios. In mandatis eius epulabuntur, “
& super terram in necessitate præparabuntur, & in temporibus suis non præterient “
verbum. Propterea ab initio confirmatus sum, & consiliatus sum, & cogitavi, “
& scripta dimisi. OMNIA OPERA DOMINI BONA, & omne opus “
hora sua subministravit. Non est dicere, Hoc illo nequius est: omnia enim in tempore “
suo comprobabuntur. Et nunc in omni corde & ore collaudate & benedicite “
nomen Domini. “

De fine atque exitu corporeæ naturæ.

EARVM, quæ à Deo create sunt, rerum quædam perpetuò manent: in quo genere spiritus illi sublimes & corpore carentes censentur, & hominum etiam animi, de quibus postea dicemus. Quædam corpore constant, diuturni sunt atque æternorum fere æmula: non enim in se ipsis quicquam habent, cuius vitio perire possint, sed conditoris Dei voluntate ut extiterant, ita etiam finem possunt habere, ut celum, astra, mare ac terra in uniuersum. S. S. E. Initio tu Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt celi. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Neque vero his alia obstant ex uerbis ac psalmis testimonia, quibus in æternum duraturam hæc asseri videntur, cuiusmodi ista sunt, Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in seculum seculi. Namque hic de stabilitate agitur

- terra, tota GHOLAM, id est, seculi, sui duratione nusquam euertenda aut mentura. Qua etiam ratione illud excipiendum erit, Statuit ea in aeternum & in seculum seculi, preceptum posuit & non prateribit. Ideo appellantur apud Isaiam nouae partes haec. Quia sicut caelum nouum & terra noua, quae ego stare facio coram me. Coram se stare ea facit Deus quae cum idem uoluerit deficient. Leuate in caelos oculos vestros, & uidete sub terra deorsum: quia caeli sicut fumus liquefcent, & terra sicut vestimentum atteretur: salus autem mea in sempiternum erit. Postremum partitionis huius membrum ea sortiuntur, quaecumque sub caelo in his regionibus abysso vel terra certis eduntur temporibus, quorum ut principium constat, ita etiam fines praescriptis clauduntur terminis. S. S. E. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt uniuersa sub caelo. Tempus nascendi, & tempus moriendi. Tempus plantandi, & tempus euellendi quoad plantatum est. Tempus occidendi, & tempus sanandi: tempus destruendi & tempus aedificandi.
90. ITA uero natura ipsa rerum ex conditoris Dei sapientia & spiritus Elohim opera comparatum est, ut quaecumque corpora ex terra quoquo pacto constiterint, in terram rursus, quae uero ex abysso liquoribus desumpta fuerint, in eandem abyssum singula suis in locis Dei uirtuti & providentiae obsecundatura conuertantur: cuius rei testimonium illud fuerit apertissimum. Omnia, quae de terra sunt, in terram conuertentur, & omnes aquae in mare conuertentur.

De grandine ac de terrae tremore.

91. Ex rebus, quae ministrorum spirituum opera in correptionem animaduersionemque hominum causa fiunt, duo genera sunt, alias nullius in natura rerum usus, in sublimi regione grandis, & in inferna terra parte fragor ac tremor. Virumque uero calidi spiritus vi & impetu effici obseruauimus. Grandinis enim materia & corpus omne aqua constat eadem ex qua pluuia in terram demitti solet; haec autem uenti calidioris spiritu & impulsu coacta frigus in firmamenti sublimiori parte conceptum comprimit, ut caloris externi vim propellat uel sustineat ac perferat saltem: quam pugnam Graeci philosophantes ἀντιπλησασιν dicunt. Atque huiusmodi sui compressione ita concrescit, ut pondus etiam duritiemque accipiat, simulque deorsum pondere proprio pressa descendere incipit, descendentem uero uehemens uentus non impellit modo, sed magno deturbat impetu. Argumento uero est huiusmodi concretionis aquae ex pugna cum calido spiritu, quod sapissime grandis uel ineunte, uel media aestate, uel si hyeme accidat, non nisi calida uenti tempestate decidit: idque fulgure & interdum etiam fulmine praecedente euenit, succedente quoque tonitruo, quod, ut diximus, aëris sulphure infecti incendium arguit. Huiusmodi uero iam concreta atque in terram demissa aqua quoad formam illam obtinet, necdum liquefacta est, ABEN, id est, lapidis nomen in sacro eloquio obtinet, distincte ac discretè tamen. Nam cum minore constat corpore, & ciceris non excedit modum BARAD, cum uero excedit, crystallinos aut beryllinos imitatur globulos, ALGABIS dicitur. Prius genus illo appellatum est resposso, Grandis autem in descensione saltus, & humilitate humiliabitur ciuitas. Posterius uero illo, Et erit imber inundans, & dabo lapides praegrandes de super irruentes, & uentum procella dissipantem.
92. Terrae uero tremorem & fragorem calido & penetrabili uenti intra caua septa

Septa præter modum inclusi & coacti spiritu fieri tormenta docent, quæ propter conceptum sulphure carbone & aceto ignem nitrosæ materiæ compressum aerem & incendio rarefactum angustiore quam par est coactum loco exitus inueniendæ causa ad ingentem tonitrum adigunt, & nisi qua effletur, inuenire contingat, æs vel solidissimum disrumpere cogunt; nec non & montes ac montibus impostas moles deturbare & obruere, ubi eiusmodi subiecta materia inclusa incendiatur. Id quod apud Samuelem à Davide canente significatum edocti didicimus, Commota est, & contremuit terra, & fundamenta montium concussa sunt & conquassata; quoniam iratus est eis. Quo loco verbum iratus est, à Latino interprete pro verbo HARAH redditur. At verò HARAH voce ac significatione affine est verbo HHAMAH, quod calefcere & incendi significat. Namque ira omnis ex accenso circa præcordia aère excandescit. Et Ieremias, Ab indignatione eius commonebitur terra. Ierem. 30.

De sapientia & scientia breuis admonitio.

SAPIENTIAM diuinarum humanarumq; rerum cognitionem definimus: Diuina verò vocamus ea omnia quæ æterna sunt; humana, quacumque fluxa & caduca habentur. Ad diuinarum partes præter Deum optimum & maximum ea, quæ non videntur, referimus, ut spiritus sublimes, de quorum natura & virtute differuimus: post hos corpora omnia ponimus, quibuscunque totum hoc quod mundus celumq; dicitur, constat; quod quamquam Deus non est, tamen quia à Deo factum est, diuinamq; virtute & efficiencia conseruatur, ad Dei contemplationem & laudem referimus. Quidquid enim in vniuerso hoc boni ac veri est, id omne ex Dei veritate, virtute & bonitate manat, extat & permanet, suam tamen vnumquodque conditionem & sortem seruat, siue æternum id sit siue caducum & fluxum. Quamquam verò quicquam in se quoquo pacto deficiat, in Deo tamen nihil deficit, qui super omnia præstans atque singulariter integer, immensus & infinitus persistit. S. S. E. Multa dicemus, & deficiemus in verbis, consummatio autem sermonum ipse est in omnibus. Eccli. 43.

Diuinorum autem & humanorum notitia duplici ex causa quærenda commendatur, cognitionis, & utilitatis siue vsus. In cognitione scientia est, in vsu verò prudentia siue intelligentia statuitur. Hac vtraque quisquis asssecutus fuerit, verè sapiens iure dicitur. Totum hoc non humane facultatis, verum diuini benefici esse, quamplurima sacra scripta testantur, idq; à Deo petendum & postulandum commendant. Sapientia ubi inuenitur, & quis est locus intelligentiæ? Tob. 18. Nescit homo pretium eius: neque inuenitur in terra suauiter viuentium. Abs-
sus dicit, Non est in me: & mare dicit, Non est mecum. Non dabitur aurum obri-
zum pro ea, neque appendetur argentum in commutatione eius. Non conferetur
tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonicho pretiosissimo vel sapphyro. Non
adequabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri.
Excelsa & eminentia non memorabuntur comparatione eius: trahitur autem
sapientia de occultis. Non adequabitur ei topaxius de Aethiopia, nec tinctur
mundissima componetur. Vnde ergo sapientia venit, & quis est locus intelligen-
tiæ? Abscondita est ab oculis omnium viuentium: volucres quoque celi latet.
Perditio & mors dixerunt, Auribus nostris audiimus famam eius. Deus intel-

22 ligit viam eius, & ipse nouit locum illius. Ipse enim fines mundi intuetur: &
 23 omnia quae sub caelo sunt respicit. Qui fecit ventis pondus, & aquas appendit in
 24 mensura. Quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis sonantibus. Tunc
 25 vidit illam, & enarrauit, & preparauit, & inuestigauit. Et dixit homini, Ecce
 26 timor Domini, ipsa est sapientia: & recedere à malo, intelligentia.

Duo autem ex hoc loco docemur: alterum, eam quae proprie & absolute Sapien-
 tia dicitur, nulli mortalium ex propria facultate contingere; cui non solum hoc
 de cognitione ipsa diuinarum humanarumq; rerum negatum sit, verum etiam
 de intelligentia siue absolutissima prudentia: Alterum vero, aliam sapientiae
 & prudentiae rationem hominibus propositam constare posse, videlicet, pietate-
 tem, quae Dei timore & vitiorum odio definitur: quae cui contigerit, & satis ad vi-
 tam beate agendam subsidij asserre, & ad maxima altissimeq; sapientiae benefi-
 cium & postulandum & accipiendum viam munire possit. Id quod & à Psalte

Psal. 110.

Prou. 16.

Ecclesi. 1.

decantatum Sapiens etiam confirmauit, Sanctum & terribile est nomen eius,
 Initium sapientiae timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum,
 22 laudatio eius manet in seculum seculi. Timor Domini disciplina sapientiae, &
 23 gloriam praecedit humilitas, & Finem loquendi pariter omnes audiamus: Deum
 24 time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo. Plenitudo sapientiae est
 25 timere Deum, & plenitudo à fructibus illius. Omnem domum illius implebit à
 26 generationibus, & receptacula à thesauris illius. Corona sapientiae timor Domi-
 27 ni, replens pacis & salutis fructum. Et vidit & dinumerauit eam: utraque au-
 28 tem sunt dona Dei. Scientiam & intellectum prudentiae sapientia compartietur,
 & gloriam tenentium se exaltat. Scientiam & intellectum constare ei, qui ti-
 more Domini, id est, vera pietate imbutus fuerit, ait Spiritus sanctus. Atque
 hoc loco scientiam interpretamur eam, quam per studio adhibito & labore posito
 consequuntur: Intellectum vero eiusdem scientiae usum & vitae instituendae ra-
 tionem. De quo scriptum legimus, Intellectus bonus omnibus facientibus ea.

Iap. 7.

Quae quidem omnia sapientia quoque & scientia dicuntur, non illa sapientia &
 scientia, quam Iobus ab oculis omnium uiuentium absconditam volucrum quo-
 que caeli oculos latere ait; & quam sanctorum scientiam aliam diuina schola ap-
 pellat: sed alia longè illa inferior, quae tamen dignissima quae sita sit, & magnos
 uberesq; fructus ad omnem vitae partem cultoribus sui asserat. Cuius copia com-
 posita pronunciauit. Propter hoc optaui, & datus est mihi sensus: & inuocaui, &
 22 venit in me spiritus sapientiae: & preposui illam regnis & sedibus, & diuitias
 23 nihil esse duxi in comparatione illius. Nec comparaui illi lapidem pretiosum:
 24 quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tamquam lu-
 25 tum aestimabitur argentum in conspectu illius. Super salutem & speciem dilexi il-
 26 lam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius.
 27 Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas
 28 per manus illius, & letatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sa-
 29 pientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater est. Quam sine fictione
 30 didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo. Infinitus
 31 enim thesaurus est hominibus, quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiae
 32 Dei, propter disciplinae dona commendati. Mihi autem dedit Deus dicere ex
 33 sententia, & presumere digna horum, quae mihi dantur: quoniam ipse sapientiae
 34 dux est, & sapientium emendator. In manu enim illius & nos, & sermones nos-
 stri,

stri, & omnis sapientia, & operum scientia disciplina. Ipse enim dedit mihi ho-
rum quæ sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, & vir-
tutes elementorum initium & consummationem, & medietatem temporum, vi-
cissitudinum permutaciones, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum
dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogita-
tiones hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcumque
sunt absconsa & improuisa, didici. Omnium enim artifex docuit me sapientia.
Quam etiam sapientiam ab illa æterna & sublimi deductam & communicatam
diuinitus dari idem ipse auctor exemplo declarauit suo. Adij (inquit) Dominum, Sap. 9.
& deprecatus sum, & dixi ex totis precordiis meis, Deus patrum meorum, &
Domine misericordia, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constitutisti
hominem, ut dominaretur creaturæ quæ à te facta est, ut disponat orbem terra-
rum in aequitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet: Da mihi
sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare à filiis tuis: quo-
niam seruus tuus sum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui tempo-
ris, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et si quis fuerit consummatus in-
ter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.

Sapientia huius posterioris facultatem vel repente ut Salomoni factam, vel
studio etiam quæsitam & comparatam Deo spiritum excitante & instruyente,
ingeniumq; sufficiente, à Dei præceptis institutis ac documentis discrepare, non
oportere, neque quicquam rectum aut verum putari, quod cum illius pugnet ora-
culis, aut ab illis deduci & colligi non possit, cautio est is, qui studiorum ratio-
nem recte & prudenter inuitam volunt. Quippe cuius doctrina eiusmodi sit, ut
quæcumque vera, quæcumque sincera existimari verè possunt, ea tradat, quæ ve-
rò aut celet, aut prætermittat, eadem vel non vera & certa, vel hominum vitæ
superuacanea censeantur. S.S.E. Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die Psal. 118.
meditatio mea. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo: quia in-
æternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua medi-
tatio mea est. Ex qua confessione illud efficitur, nullis aliorum auctororum præce-
ptis, consilijs aut monitis prudentiæ veræ rationem & institutionem accipi, quæ
cum ea comparari possit, quam diuinorum eloquiorum assidua & recta medita-
tio præstat. Nullam porro bonam disciplinam esse, quam eorundem oraculorum
diligens & accuratum studium non doceat. Super omnes docentes me, quæ-
cumque doceri à quibuslibet possint, doctrinæq; mereantur nomen, eadem plenius
ac melius diuinæ legis ac discipline contemplatione percipi. Verba congregantis
filijs uomentis. Visio quam locutus est vir cum quo est Deus, & qui Deo secum mo-
rante confortatus, ait: Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est
mecum. Non didici sapientiam, & noui scientiam sanctorum. Quis ascendit in
cælum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligauit
aquas quasi in uestimento? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen
est eius, & quod nomen filij eius, si nosti? Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est
sperantibus in se: ne addas quicquam uerbis eius, & arguaris, inuentarisque
mendax.

De terræ partu & frequentia.

92. **TERRÆ** partus frequentia & ornamenta prima prius quàm animalia, quorum causa edita sunt, erupisse narrantur, ut videlicet iam iam futuris habitatoribus alimentorum copia parata suppeteret. Primò autem terræ partus dicimus germen omne, quo agri superficies vestita nitefcit, & sui aspectum variè iucundum præstat in sacra lingua DESSE dictum. Idem, ubi iam crescere incipit, in duo summa abit genera, quorum alteri GHESEB, alteri verò GHETS nomina facta sunt, eademq; Latino sermone Herba & Arbor dicuntur. Vtriusque generis exacta cognitio difficillimè parari potest, si per singulas formas, uti hæcenus eius rei studiosi factitarunt, disciplina hæc tractanda est. Id quod nobis quoque studiū dum peregrinantibus & inquirentibus frequentabatur magnum fecit negotium, donec diuinorum scriptorum obseruationi attentis compendij ac methodi in hac etiam parte inueniendi ratio indicata fuit. Quod etiam beneficium diuinis quoque chartis referimus acceptum.

Primum
כש
Gen 1.

Ac primi quidem generis prærogatiua natura serie atque temporis anticipatione herbe obtigit, posterior autem arboris appellatio fuit. S. S. E. Germinet terra herbam virentem & facientem semen, & lignum pomiferum, & faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen in semetipso sit super terram.

93.

Atque ex verbi IEHI efficientia hæc semel initio edita suum perpetuum conseruauere tenorem, hoc tantum discrimine, quod vno eodemq;, hoc est, tertio à mundi initiis die hæc omnia exitere; quæ deinde tamen non eodem omnia tempore, verum oportuna pro singulorum ingenio tempestate instaurari iussa sunt, id quod eiusdem verbi diuini decreto, id est, natura ipsa constitutum indicatur.

כס

Et factū est ita, quod arcana lingua significantius exprimitur, VAIHI CHEN, & erit sic rectè & aptè ad amussim.

94.
Herbarum
genera duo.

Herbarum verò naturam in duo præcipua & prima partimur genera, quorum ex usu ratio constituitur. Siquidem huius natura pars usum sui virens antequam semen proferat, plenè præbet; pars verò non ante in usus venit, quàm semen confecerit suum. Atque vtriusque partis binæ formæ quoque capitales obseruantur, videlicet, quæ ad esum præcipuè, & quæ ad medicinam & agritudinum curationem comparantur, ut suo differemus loco. Vtramque autem hanc rationem ex illo edocti sumus iussu, Herbam virentem: & facientem semen, quem disunctiuo potius quàm coniuncto sensu legimus: Et protulit terra herbam virentem: & facientem semen iuxta genus suum. Voculam &, partitionem hoc loco adstruit, Herbam virentem, & herbam facientem semen; vtrique autem parti illud subiungimus, iuxta genus suum: quod vtraque & vireat, & faciat semen iuxta genus suum.

Herba vi-
rens.
Faciens
semen.

95.

Genus.
MIN.
כס

Quod verò Latine genus legimus in primæua lingua MIN est. Nomen à MANAH verbo deductum, quod numerare, censere & manere, partiri, dotarèque significat. quo nomine docemur huius natura vtrique generi certas certis numeris comprehensas subesse formas, easdem verò certis recensitas signis ac notis, certisq; vnquamq; viribus donatas, efficacitatibus & præditas & additas. ita ut vel hanc unicam vocem MIN idem quod definitionem vel descriptionem interpretari liceat.

Numeratio.
Definitio.

96.

Summa itaque tractationis huius ars in hunc institui modum potest. Ger-
men

men omne in duo maxima & summa genera euadit, GHESEB videlicet, id est, herba: & GHETS, id est, ligni siue arboris. Herbarum item genus duplex ad summam est, Herba virens, & Herba faciens semen. hoc est, eius cuius ex virore atque ipsa herba forma, & eius, cuius ex semine precipuus capitur vsus. Priori generi duae subsunt communes quoque formae; aut enim homini in escam vel in medicinam seruiunt & dicuntur IEREK, olus & herba seruitutis hominum. Aut iumentis & animantibus aliis pastum conferunt & nomen foeni obtinent. S. S. E. Et omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis. Et, Melius est vocari ad olera cum caritate, quam ad vitulum saginatum cum odio. &, Qui autem infirmus est, olus manducet. Producentis fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum. &, Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Quo carmine discrimen etiam obseruatur inter olera & herbam seruituti hominum addictam: namque genus hoc omne in montibus precipue sponte prouenit: quorum solo varia natura ad varia etiam proferenda germina subest. In montibus quoque fœnum nullis hominum colentibus prouenit. Est autem nomen fœno HHATSIR, unde Graecis ἄροτρος deductum. Olera autem quamquam initio à terra producta fuerint, & proferrī etiam nonnullis in locis possint; tamen hominum cultura & cura felicitiora ac meliora fiunt, magisque vesca redduntur. Ita enim legimus: Locutus ergo est Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum: quia vicina est, & prope domum meam. &, Simile est regnum caelorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo, quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus. Et apud alium Euangelistam, Quod cum seminatum fuerit, ascendit, & fit maius omnibus oleribus. Cum seminatum fuerit, inquit, culto & preparato agro: namque aliam non seminatum, sed sponte nascens, non ita feliciter surgit. Olerum verò generis media quadam natura formas nonnullas precipue adnotationis in sacris legimus chartis, mentham, cuminum & rutam, & omne olus. Namque hæc non simpliciter vt olera, sed oleribus vsu proxima excepiisse Scribae arguuntur, vt pote quorum & in herba & in semine vsura esset. Qua de re in elucidationibus nostris ad Euangelia discernimus.

Herbarum verò partem ad vsus medicine expeti subindicauit Sapiens. Etenim neque herba neque malagma sanauit eos. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.

Ita quatuor iam conficiuntur genera, vnum iumentis, hoc est, fœnum: cetera homini in vsum concessa, quae tria in summa sunt, olus, & herba seruituti hominum, & faciens semen, id est, cuius precipua vis & utilitas in semine est. Primus autem homini recens in mundum edito oleris iam parati vsus fuit, & antiquissimus, quod ad hoc genus attinet: cui adiunctus est seminum vsus magis homini, quam cetera conueniens. Deinde herba seruitutis hominum variis modis diuersisque temporibus cognita & vsurpata.

Herba semen faciens, id est, quae seminis causa expetitur, in duas precipue formas diducitur, DAGAN & KETANITH: quibus cum aqua latina non reperiuntur nomina, ea quae contingunt adscribemus. DAGAN, vel frumentum, vel far dicemus, sed far à poetis vsurpatur pro omni semine ex quo panis confici possit esui aptus, & nutritioni idoneus. KETANITH verò legumen Latinis erit.

99. **Farris quinque precipua genera & legitima habentur: præstantissimum omnium** HITHIM, huic proximum SIGHVRIM, deinde CVZZEMET, Quartum SIBOLETH SVGHAL. Quintum SIPHON. *Quæ ut Latinis vel verbis vel numeris affectis reddamus, dicentur TRITICI forma variæ, ordea, secala, spelta. Quinti nomen nondum liquet: quorum vsus ad vitam alendam precipua commendationis est. S. S. E. Et panis cor hominis confirmat. & Principium, siue sufficientia vitæ hominis in pane & aqua.*
100. **Leguminum plurima genera cum sint, plurima esse possunt nomina. Omnium tamen congeneres in floribus forma, quamquam magnitudine dispares, & coloribus variæ, & consimiles seminum theca, hoc est, silique vaginarum habentes instar.**
101. **Oleris præterea multiplex & varium genus, atque in floribus seminibusq; magna diuersitas, quæ tamen ad artem redacta, non difficilem admodum cognitionem sui præbeat.**
102. **Herbarum seruitutis hominum causa procreatarum maxima multiplexq; copia. Ex qua quædam esui apta sunt: quædam ad medicinam comparatæ, nonnulla venenatæ quidem ex proprio ingenio, non tamen nullius cognoscetibus vsus: aliæ quæ odore iuuant aliæ verò specie perplacent. De illis scriptum est: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus. De his verò, Considerate lilia agri quomodo crescunt. Dico autem vobis, quod neque Salomon in omni gloria sua habuit sicut vnum ex istis. Id quod omnia hominum causa facta docet, & magno vsui vel ad vitam alendam, vel ad recreandum fouendumque sensum, vel ad animum contemplatione ac doctrina afficiendum, conferre posse affirmat.**

De cognitione ac definitione herbarum.

103. **HERBARVM, imò plantarum omnium facilis & certa notitia non aliunde melius quam ex semine petitur: quo cognito, & ad comparationis exemplum collato, qui maximus hæctenus labor huius naturæ studiosis fuit, breui negotio & iucundo studio minuetur, simulq; nominum imponendorum diuersitas penè immensa ac memoratu difficillima in compendium redigetur, ingenio ac iudicio potius quam memoria comprehendendum. Manifestum enim est, omnia à Deo in numero, pondere ac mensura fuisse condita & facta, quare & naturam hanc ab illa eadem sapientiæ diuinæ voluntate, auctoritate iussuq; profectam, easdem subiisse leges consequitur. Genus autem omne certis formarum constituitur numeris, quas species dicere licet. Vnde & numerum pro genere, & genus pro numero integro vsurpamus, & primauium nomen MIN hæc utraque significare diximus, & præterea aptitudinem, siue ingenium, siue efficacitatem aut vires velimus dicere. Atqui herbarum, quæ alias innumerabilis videri posset, varietatem ad certa genera redactam auctoris Dei sapientiæ voluit, eamq; omnibus constitutam legem terræ harum genitrici edixit verbo futuri temporis, hoc est, perpetuæ asidueq; significationis pronuntiato, THOTSI HAARETS, Terra illa per verbi nostri efficientiam multiplici succo imbuta producet herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum. Ex primauiæ linguæ vi MAZRIAGH ZERAGH, seminificantem semen LEMINEHV ad suum**

suum vniuscuiusque MIN, numerum, modum, ingenium ac decorem. Est igitur terre iniuncta conditio producendi herbam virentem, herbis communis lex posita semini ficandi semen iuxta genus suum. Nam quæ terra nihil profert, infelicissima habenda est; quæ vero herba ad semen messimq; non peruenit, vilis quoque infelix & abiectissima censetur. S. S. E. Terra enim sepe venientem su- Heb. 6.
per se bibens imbrem, & generans herbam oportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo, proferens autem spinas ac tribulos, reprobata est & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. & illud, Fiant sicut Psal. 128.
fœnum tectorum, quod priusquam euellatur, exaruit: de quo non implebit manum suam qui metit, & siccum suum qui manipulos colligit. Ex qua lectione docemur, herbarum opus suum cuiusque semen esse, ad idq; vnâ quamque ex illis contendere, idq; illarum proprium GHOLAM, siue seculum esse, atque vnicuique rei ab opere proprio generis notationem adscribi, & nomen imponi oportere.

Facientem semen iuxta genus suum. ergo ex semine genus cognoscitur, & ex genere vice versa in specierum cognitionem deducimur. Cuius rei nonnulla apponere exempla libet: neque enim omnia persequi consilium est nobis nunc dignum in fontes ipsos dirigere contentis, & plenam disciplinæ huius tractationem iis qui studiosissimi & peritissimi fuerint, relinquere. Cuius laudis antistes nostro ævo Rembertum Dodoneum hospitem nostrum iam vita functum, & Carolum Clusium amicum suauissimum in Belgio nouimus, & his recentiore Mathiam Lobelum, & qui in hac & omni naturæ parte plurimum cognitione & usu valent, Simonem Touarem & Franciscum Sanctium Oropeam doctores medicos præstantes de nobis ac de omni studiosorum collegio optime meritos.

Herbarum semina, quædam in spicis gignuntur, & ad maturitatem usque seruantur, ut frumenti siue farris genera omnia. S. S. E. Terra primum producit herbam, deinde spicam, dein plenum frumentum in spica. Huc illud Pharaonis pertinet somnium de septem spicis. Quæcûque igitur hoc modo habebunt, in frumentorum censentur genere. 104.
Spica.
Mar. 4.

Leguminum semen fere omnium in siliquis nascitur: ut cicer, eruum, eruillium, aphaca, faba, & phaseolorum varij ac multiplices colores, pisum, lens, & quæ plurima alia generis huius amplissimi reperientur partim regionibus communi omnibus, partim exotica & certis familiaria terris. 105.
Siliqua.

Aliud genus thecas format, quibus proprium condit, fouet, conseruatq; semen: ut olerum species multe, quibus rotundum plerumque gignitur semen. Brassica, rapa, rabi, raphani, sinapi. Quorum etiam quod ad herbam & caulem attinet, non vna simplexq; figura est: seminis tamen consimilis admodum apprehenditur. Sed ex oleribus quædam suum semen botri instar caulibus hærens, alunt: & quæ huiusmodi sunt, Botrydes dici possunt. 106.
Theca.

At verò ex herbis quæ seruituri hominum comparatæ sunt, quædam esules tota, quædam radice tantum, nonnulla folijs & caulibus. Cætera verò quæ non vesce fuerint, ad medicinam, vel ad odoris gratiam, vel ad formæ speciem, vel ad iumentorum aliarumq; animantium pabulum productæ videntur. 107.

In his, quarum radix ad cibum usurpatur, triplex discrimen inuenitur, bulbosarum, tuberosarum, & carnosarum. Bulbosas dicimus, quæ acriores sortite sunt succos, siue illæ capitatas, siue tunicatas radices habeant, ut cepæ, allia, porri: quæ omnes tunica exterius præmuniuntur. Tuberosas verò quæ tuberum instar 108.

star solidam ac teneram materiam continent, nullis fibris intertextam tenaciorē veluti corio, vel potius corticula aut libro conteguntur: vt asphodeli, castaneae terrestres, & dulcioris radices genera complura peregrina qualia ex Oceani insulis & Aethiopia atque ex India allata nouimus: ex quibus nonnulla nostram non sunt aspernata culturam. Carnosas verò radices vocamus, quaecumque intra mollem tenacemq; pellem teneriorem cohibent veluti carnem fibris nonnullis intertextam, quae initio quidem propter lentorem non bene mandi possunt, multo verò minus cum senescunt propter fibrarum tum frequentiam, tum fastidiosam tenacitatem atque ingratum etiam ac plerumque amarum succi gustum. In hanc turbam apud veniunt complures formae, & dauci siue pastinacae variae, quarum omnium carnosae sunt radices, & semen plerumq; in umbellis producitur.

109. Thecarum complures natura formas confecit, partim rotundas & oblongas, ac teretes; partim quaternis, quinis, senis, octonis, ac duodenis etiam distinctas angulis & lateribus, in quibus semen confectum fouet & maturat, vel simplici vel multiplici constans grano, eoque, vel nudo & certis ordinibus contiguo, vel interiectis vallis & loculis distincto, atque alio etiam intra papos ac tenuia velle-
ra inuoluto & feto pro natura cuiusque vel teneritudine & mollitie, vel firmitudine: qua in re mirabilis non lusus, sed prouidentiae consideratio est. Nam quae plus lactei & pinguis quam salsi succi habent, ea molliori lecto & strato videntur gaudere & indigere.
110. Seminis ferendi loca vel summa caulium ac ramorum fastigia sunt singularia aut frequentia, vel ramorum internodia & alae, velut in bulbis fere omnibus tum in capite, tum in radice propagationis oportunitas ac vis conspicitur.
111. Ad thecae genus admittenda vasorum & calicum variae elegantesq; figurae, diuersa capacitatis ratione concinnatae: in quibus rotundae quaedam & conclusa humani similes capitulis. Hae vasa capitula dicimus: quaedam coronata puniti instar mali, sicut papauer ompe: quaedam omnino sphaerica, nonnulla orbiculo aut cuspidate summo capiti addito, alia fastigiata, quaedam vituli, quaedam canis, nonnulla aliarum animantium caput referentia, vt quae antirrhina Graecis appellantur. Capita plerumque conclusa spectantur, sunt verò quae magis minusve dehiscant & pateant, vt in Ocyroidis multiplici genere deprehendi potest: itemque in Saponariae frequenti, sed variis ornamentis distincta florum familia, quae vulgo caryophyllatae vocantur: monococcum genus hoc est vnico seminis grano contentum; rarum admodum, & quod commodius radice propagatur, quam semine. Omnis itaque vel vasculi, vel thecae, vel spicae, vel cuiusuis alias botri aut straguli in quo semen profertur, fouetur, & maturatur ac duratur, formam & rationem obseruari & componi, atque certis adnotare ac distinguere nominibus magnum operae pretium fuerit iis, qui incundissima prorsus huius naturae partis cognitione delectantur.

De feminum cognitione.

112. EXAMINATO cognitioque semine de herba genere ac nomine facile decerni statimque potest, & inter disciplina huius amatores conuenire: id quod ex sacra docuimus lectione. Siquidem huius ignoratio documentum causas ad nominum infinitam fere diuersitatem & inconstantiam dederat, aliis aliunde nominis imponendis

ponendi rationem petentibus. ut in huius operis tercia parte (quam VESTES inscribimus) Deo duce & propitia, oportune notabimus.

Seminum varia ac multiplex natura & vis, diuersumq; ingenium est: ex 113.
multiplici quoque ac varia pinguis ac salsi succus siue liquoris concretione constanter profectum. Nam quamquam pinguedinis natura & vis nullibi in omnibus herbe atque adeo plantae omnis partibus aequè, vel copiosa, vel matura & perfecta atque efficax reperitur, atque in seminis non cortice, sed corpore (pro magnitudinis ratione & portione loquimur) tamen pinguedo illa à salsi succus mixtione & concretione (in recenti praecipue semine) aliena & immunis censenda non est: ex quorum varia tum ratione, tum temperatura vel aequabili, vel in utramvis excedente partem varia existit virtutis & efficacitatis, & ad propagationem & ad usum experientia & ratio. Quamobrem, quorum seminum temperamentum congener fuerit, ac tantum certis vtriusvis liquoris in germana natura puritatis vel impuritatis, vel in vtriusque mixtura gradibus discrepauerit, eorundem seminum idem fuerit genus ii saem differentis distinctum, atq; idem in genere statui nomen potest, certa etiam unicuique differentiae vel ex ordinibus primò, secundò, tertio, & ceteris, vel ex alio censu apposta nota. Vt tamen quam fieri possit commode & aptè ipsa describatur indiceturq; res.

Praeterea semina diuersa corporis visuntur figura, sphaeram quaedam imitata 114.
solidam & teretem, vel certis distinctam circulis, sese ad vtrumque sphaerae polum intersecantibus, vel scamulis aut reticulis asperu, vel superne inferneq; fastigiatam, & qua germen erumpet indicantia: nonnulla rhombum referunt, alia verò rotunda quidem, verum cōpressa, ex quibus partim umbilico insignia, partim carentia, leuia quoque & asperiuscula in hac reperias forma, quaedam verò orbiculata quidem, sed planè pressa. Sunt & oblonga etiam, tum tereti profus, tum intercisā per longum figura: aspera item aut leuia: nec desunt quae cylindros, & quae radios referant. Multa ouum imitantur gallinaceum, aut animalium renes, aut phaselos. Rariora plana senis vel quinis, vel quaternis aut ternis quoque lateribus & angulis cohibita. Mira demum in hac natura diuersitas, ac diligenter ad auctoris laudem, & cognoscentis honestam voluptatem obseruanda.

Superest externus color, qui item varietate plurimum etiam in eodem genere inuat: nullus enim fere color ex simplicibus est, quem natura seminibus variis 115.
IEHI & spiritus Elohim opera non usurparit, interdumque miscendo notis ac maculis variis decenter vsa. Vt in lapidum quoque genere vario ludere consuevit, praecipue in Iaspide.

Ex trium, quas diximus, rerum, succus in corpore concreti, figura, atque coloris 116.
collatione, comparatione, & examinatione congenerum, cognatorum, affinium ac differentium seminum paratur cognitio: ita tamen ut succus examinatio primas, figurae ac formae contemplatio secundas, coloris verò species postremas, atq; non raro incertas aut superuacaneas obtineat partes.

Quaecumque eodem probata fuerint succo, eadem forma, colore eodem fuere, 117.
ea modo & magnitudine differant, siue conueniant, eiusdem censentur formae. His agnata habentur ea quibus in succo conuenit, quamquam figuris & coloribus discrepantibus, tum pro conuenientia ratione affinitates adscribende.

Ad huiusmodi aliasq; rerum cognoscendas notas sensus quinque homini ex 118.
diuino beneficio & opificio contingere. Tactus, quo corpora, auditus, quo atas & matu-

maturitas ex ictu & sono; visus, quo colores, gustus & olfactus, quo spiritus & succus examinantur. Et quamquam omnium officium constare possit, tamen auditus postrema fidei appellatio est, nisi quis velit omnes ad amussim absolueret numeros: visus & tactus media interdum otiose sunt partes, uti indicauimus. Gustus vero & olfactus primam & maximam merentur fidem. Olfactus enim pinguis liquoris spiritum, gustus vero salsum examinat: cuius mixtione & indicio pinguedinis natura & vis, & modus produitur. Est enim odor certissimus internae virtutis index. S. S. E. Odor eius in timore Domini: non secundum visionem oculorum iudicabit: nec secundum auditum aurium arguet. Hoc sensu quod maxime valent canes, animalium atque aliorum rerum varia genera indagare, reperire, & indicare possunt. Gustus ex salso liquore & succo precipue percipitur. Namque fructuum aliarumque rerum saporibus varij ex salis vi proficiuntur: cuius cum pinguedine varia mixtura & conditura innumerabiles gustus varietates comparat. Alias enim pinguedinis gustus adeo simplex ac sibi perpetuo similis constaret, ut neque ferri quidem gustu posset: & si perferretur, tamen nauseam moueret. Salis ergo mixtio quamdiu recentem viuendamque pinguedinis vim & pondus etiam opportunum conseruat, odorem quoque excitat, & ad olfactum afficiendum adiuuat: cuius rei signum illud est, quod ubi ex odoratis malis & pomis salsus succus prorsus exhalauerit, odor omnino perit, & quae remanent viriusque succi sedimenta ac veluti excrementa e vestigio putrescere, aut arefcere occipiunt. Itaque ubi sapor genuinus omnino desiderabitur, nihil certi iudicij statuendum, nihil propria vilitatis relinquatur sperandum. S. S. E. Bonum est sal, quod si sal infatuatum fuerit, ad nihilum valet ultra, nisi ut proiciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Habete in vobis sal.

Mat. 9.

Leg. Graec.

Luc. 4.

119.

Igitur incogniti seminis examen ex gustu & olfactu praecipuis in hac re sensibus ad nota alia comparandum petitur: cuius vel idem, vel persimilis, vel assimilis, vel affinis, vel diuersus omnino sensus quemadmodum de genere, de natura & vi, deq. ordinibus & gradibus discernendum fuerit, deliberando suadebit. His duabus partibus, quantum cetera suffragari refragariue possint, iam docuimus.

De radice.

120.

IN semine omnia tria insunt, liquor duplex & seminalis spiritus, qui ab spiritu ELOHIM exercitatus, utrumque liquorem extenuatum calfacit, calfactum incubat & fouet: atque in duo praecipua futurae plantae membra informat. Primum omnium germinis cacumen extat, quod pedis in animali instar habet, in cuspidem formatum. Huic euestigio subnexam radice initium sphericum in plerisque, in nonnullis rotundum quidem, verum oblongum aut latum, lentis instar, idemque natura spongiosum minusque densum quam cacumen. Huic inferiori parti SORES arcanum est nomen, quod Graecis inuerso vocabulo *σφα*, Latinis eodem fere radix appellatur. Significat autem SORES id quod vere caput est, & ex vocabuli partitione ac distinctione praestantem ignem siue calorem sibi vendicat. Si quidem elementa prima *σφ*, principem praefectumque significant, *εσ* vero, ignis vim naturamque interpretamur. Est itaque radix certum & verum plantae caput, princeps, id est, efficacissimo ingenioque igne praeditum, in quo nativa seminalis spiritus vis praecipuam sedem efficientiamque obtinet. Huius opus est, in-

311

tra seminis cortice contentum succum utrumque temperato simul tepore & alfo humore colliquare, & in lactis redigere formam: eademq; opera terra quoque, qua obrutum semen fuerit, cognatos afficere, & affectos exugere succos, atq; cum seminis miscere succis: ita ut seminis succi terrenos sibi immixtos, & caloris ac spiritus virtute fortos, sibi persimiles reddant: & ex utrisque liquatis, coniunctis, & in eandem redactis naturam illa, quam vocamus terra fecunditatem, efficitur. qua in re seminales succi masculinam, terreni vero femininam vim efficiantur, & conformatione plantae gignitur initio brevis, qua tamen ab ipso genituali aruo membrorum artuumq; omnium veritatem, quamquam exiguo admodum corpore, tamen contineat. videlicet radice fibras omnes, ramorum cauliumque distinctiones, foliorum ornamenta, atque spicarum, siue loculorum vasorumq; ad semen capiendum formas, & futura etiam sobolis, hoc est, seminis tenuissima elementa, qua per totam plantae aetatem, nisi alias externo impediuntur incommodo augentur & prouehuntur: suggerente perpetuo seminali illo spiritu succis illis nativis cognata, e terraq; succus exucta & oportunè temperata materiae pabulum quantum pro seminis virtute ac modo, proq; terra ac soli copia ad incertum quidem, sine tamen non carentem propaganda sobolis numerum possit sufficere. In quo naturae opificio oportunus quoque calis fauor, & comoda terra comparatio, aut his contrariae affectiones vel prodesse, vel obesse non vno, sed pluribus nominibus possunt. Huiusmodi genitura, germinationis, productionis, & ad perfectum usque conformationis historiam omnem compluribus in sacra disciplina documentis obseruandis discere possumus. Ex quibus illa celebratissima, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: ^{Mat. 13.} si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. & Qui enim habet, dabitur ^{Mat. 13.} illi: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. Sic est enim regnum Dei quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exurgat nocte & die, & semen germinet, & increseat dum nescit illi. Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, nihil inu est omnibus ^{bidem.} seminibus qua sunt in terra: & cum seminatum fuerit, ascendit, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra eius aues caeli habitare. & Exiit seminans ad seminandum, & dum seminabat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres caeli & comederunt illud. Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam: & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terra: & quando exortus est sol, exastuauit, & eo quod non habebat radicem, exaruit. [namque radix plantae caput (vbi diximus) est, quod & terra inhaerens, succos exugit & excipit: exceptos, concoquit: concoctos, per totius plantae membra diuidit, atque ita alimentum partibus singulis pro ratione vniuscuiusque praeber] Et aliud cecidit in spinas, & ascenderunt spinae, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat vnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum. Terram autem bonam appellat hoc loco Praceptor eam, qua congenere seminibus, & oportuno abundat succo, & venenatis acribusq; humoribus liberior existit, ac seminis virtuti & spiritui obsecundatur.

- 121a. Itaque seminis vis & spiritus precipuam in radice sedem habet, efficacitatemq; exercet suam; indeque totius plantae rationes & gubernat, & oportunos membris omnibus suppeditat succos. Quamobrem quidquid plātae vel commendationis laudisq; vel infamiae & nocuenti arrogatur, id omne radici, tāquam capiti & perpetuo virius suis facultatis fonti adscribendum censetur. Et quamquam ceteras plantarum partes quoquo modo intercidi accidat, quamdiu vīua integrāq; perseverat radix, restituende mala vel bona plantae minimè abiicienda expectatio est: quoad funditus radices omnes euulsae aut exiccatae funditus tollantur. S. S. E. Ne sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. &
- Deut. 19. Quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum. Et nunc quantum est hoc quod contigit nobis misericordia abs te Domine Deus, relinque nobis radicem, & nomen in locū sanctificationis tuae.
- 4 Reg. 19. & ibidem: Non irascere nobis perdere nos quoad usque non relinquatur radix & nomen nostrum. Domine Deus Israel verax es, Derelicta est enim radix usque in hodiernum diem: ecce nunc sumus in conspectu tuo in iniquitatibus nostris. & Lignum habet spem, si praecisum fuerit, rursum virescit: & rami eius pullulant si senuerit in terra radix eius. & Vineam de Aegypto transtulisti, plantasti radices eius, & implevit terram. & Non roborabitur homo ex impietate, & radix iustorum non commouebitur. & Desiderium impij monumentum est pessimorum, radix autem iustorum proficiet, & bonorum laborum gloriosus est fructus: & quae non concidit, radix sapientiae. & Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. & In die illa erit radix Iesse, & qui stat in signum populorum. & De radice enim colubri egredietur regulus, & semen eius absorbens volucrem, & mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda: & quod reliquum est, radicem deorsum, & faciet fructum sursum. & Erit quasi lignum quod plantatur super aquas, quod ad humorem mittet radices suas, & non timebit cum venerit aestus. Et tulit de semine terrae, & posuit illud in terra pro semine, ut firmaret radicem super aquas multas, in superficie posuit illud. Cūque germinasset, crevit in vineam latiore, humili statura respicientibus ramis eius ad eam, & radices eius sub illa erant. Facta est ergo vinea & fructificauit in palmites, & emisit propagines, & stabit de germine radicum eius plantatio. & Si radix sancta, & rami: quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cū oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuae factus es, noli gloriari aduersus ramos: quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. &
- 3 Math. 1. Exiit ex eis radix peccati Antiochus illustris filius Antiochi regis, qui fuerat Romae obses. Itaque precipua in plantarum omnium tum ad naturae commoditatem, tum ad efficientiae & usus facultatem radicis habetur vis. Differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quaecumque sunt absconsa & improuisa, didici, Sapiens aiebat. Radicibus verò funditus euulsis, plantam prorsus perire sapiens docemur. Hec dicit Dominus Deus: Ergone prosperabitur? nonne radices eius vellet, & fructus eius dstringet, & siccabit omnes palmites germinis eius, & arescet. & Non in brachio grandi, nec in populo multo ut euelleret eam radicitus. & Ecce dies ventet, dicit Dominus, Succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula: & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quae non derelinquet eis radicem & germen.
- Iob 14. & Pſal. 79. & Prou. 12. & Ibidem. & Sap. 3. & Isaiz 11. & Isaiz 14. & Idem 37. & Ierem. 17. & Ezech. 17. & Dan. 11. & Rom. 11. & 3 Math. 1. & Sap. 7. & Ezech. 17. & Malach. 4.

Ut verò radicum omnium in herbis differentias cultura etiam causa ad certum redigamus caput, summam omnem quatuor precipuis partimur nominibus: de quibus nonnihil iam diximus. Quaedam enim bulbi naturam sortita, siue in caput densum & solidum ea compacta fuerit, siue in tunicas aut in scamas, vel radios distincta sit. Hac autem omnia tenui & aridiorē vestiuntur tunica, quae facile detrahi potest. Quaedam verò solida etiam constant materia, ac terra tubera carne imitantur, cortice induc̄ta crassiore ac tenacius adhaerente, interdum etiam duriore, ad libri tenuioris instar, cuiusmodi asphodelorum, cyclamini, & peregrinarum plantarum quas batatas vocant, fabae etiam Aegyptiae & Bryoniae utriusque, & Ari radices, & Saiyrii forma omnes visuntur. Alia verò carnosam radicem sortita sunt, nonnullis intertextam filamentis, & veluti nervis ac tendonibus cortice lentiore, & animantis imitato pellem, qui facile delibratur quamdiu tenerior est planta, ut in raphanis, rapis, betis & dauci genere omni, atque in cicuta, ferula, & pastinacis experiri licet. Prater hac tria genera cetera herbae omnes liquosam habent radicem duriore cortice, & interno corpore filamentis, fibris, nervis ac tendonibus sparti: aut funiculorum in modum apprimae tenacibus; quae ubi euulsa fuerint, salso evanescente succo citò arefcunt: quaedam tamen minus, alia magis hoc habent & patiuntur. Atque in has quadrifariam instructas classes, herbarum omnium radices à conditore concedere iusse peruerunt: exceptis quibusdam, quarum compositis, vel geminatis radicibus, nomen in utramque partem dare idem auctor annuit. Quas bulbotuberosas, vel tuberculobulosas nihil prohibet appellari: in quo censu nonnulla liliorum & narcissorum forma sunt.

Ut verò de herbarum radicumq̄, omnium oportunitate & importunitate, quod ad communicationis & translationis usum faciat, nonnihil dicamus: operpretium fuerit nouisse & obseruare: earum herbarum, quibus bulbosa contigit radix, asportationem omnium facillimam, minimaq̄, esse cura: quippe quae anteaquam ad floris aetatem deueniant (namque hoc genus maxima pars non eodem anno florescit quo semine iacto natum fuerit) quocumque tempore euulsa radiculis siue capillamentis, & foliis omnibus praecisis, solo capite cum tunica suis relicto, & in charta inuoluto, semestri spacio integrum, & sui succi plenum durat, atque vel mari vel terra etiam in remotissimam regionem transferri potest. Sin verò iam aetate grandiore, & ad florem proferendum idonea fuerit, expectandum erit quoad flos quamprimum emarcuerit, & anteaquam semen concipiat, eodem modo praecisis inferne capillis siue barbulis, & supernè foliis omnibus caput seponi, seruari, & chartis inuolutum, quocumq̄, libeat deferri potest. Cuius rei ultra studiosorum experimentum, vulgaria cepe notissimum faciunt indicium, quae vel temere posita, vel fumo suspensa, domi diu asseruari videmus. Nam interea quae sibi abunde & gratis in Aegypto suppeditata desiderabant, Israelita nullum herbae commemorabant genus, prater eas quae asseruata diutius pauperioribus vel nullo, vel vili pretio toto fere anno suppetunt: in quibus aliorum, cepe, & porri copia requisita est. Atque huiusmodi bulbosorum capitum ratio est.

Tuberosa non ita temperatum & commixtum ex pingui & salso succum obtinent: ideoq̄, effossa non ita diu durant: sed in hoc genere durationum, differentias

tias ex loco ac tempore experientia monstrare potest. Certè ad tertium vsque mensem conseruata & asportata vidimus.

125. Carnosa vix ad mensem utilia durant radicum capillamentis omnibus detractis, & cunctis foliis ad viuum ferè resectis: neque id omnibus coningit: nam raphani omnes & apij forma varia cito flaccescunt.

126. Oportuna terre desiderium radices lignose omnes minimum ferre possunt, quòd salsum humorem, quem conceperant propter spongiosam corporis raritudinem citissime remittant, & ab ambiente aere quocumque modo habente, tentate & penetrata ledantur: quamobrem genus hoc omne radicum cacabis, aliove vase terra assidue temperanda, ex natiuo in aliud solum transfertur: commodius verò ac tutius cum proprio cespite.

127. *Regula.* Seminum cognationem radicum similitudo & cognatio consequitur. Namq; herbarum omnium seculum in semine absoluitur: quo præcipua planta appetentia intendit. Huius causa rami folia, & caules floresq; interim producantur, quæ suscepto & maturato semine senescunt, & intermoriuntur. Horum verò omnium conceptabulum & fomentum, atque dispensationem in radicum penetrabilibus natura instruxit: in quibus natiuus spiritus præcipuam operam ponit, & naturalem generis vni cuiusque facultatem nullibi efficacius probat.

128. *Gen. 1.* Herba omnis quæ ab arbore distinguitur genere DESSE GHESEB in sacris vocatur, quam Latine utcumque dicere possumus GERMIN VIRORIS, Latinius verò GERMIN HERBÆ. Germinet terra DESSE GHESEB, herbam virentem. Hoc maximo & amplissimo nomine omnis illa plantarum natura comprehensa est. Sic planta GHESSEB appellatur, ad usque etatem qua semen gignitur, tunc enim omne nature opus in semen intenditur. S. S. E. Terra enim ex se germinat primum herbam, deinde spicam, dehinc plenum frumentum in spica. Obseruamus autem discrimen inter herbam seminificantem, id est, cuius in semine præcipuus est usus, & GHESSEBIEREK, herbam oleris, cuius non tam semen, quam radix vel folia, vel utrumque ad victum expetuntur humanum. *Gen. 1.* S. S. E. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, id quod de frumenti & leguminum generibus interpretamur. De his verò quorum non semen, sed ipsum, ut ita dicamus, corpus vsui esse potest. In eiusdem versus fine ubi Latine apud vstratissimam versionem legimus: Vt habeant ad vescendum, in primo exemplari reperimus KOLIEREK GHESSEB LE OCHLAH. *Gen. 1.* Omne olus herbe ad cibum. Atque de utriusque generis varia tum forma, tum facultate nos in operis huius tertia parte, Deo propitio, nonnulla producemus exempla quantum ad artem sufficiat.

DE FLORE.

129. PINGVISSIMVS in planta ad seminis concretionem lactescens & feruens succus florem, tamquam spumam, præmittit nature sue certum agnoscendumq; indicem & antesignanum, duplici etiam parte instructum, oleo videlicet & sale: quæ ignis vi & chymica arte separari ac dignosci possunt. Olei natura prima ac potior intra salis apparentem vestem latet: quippe ut nutriendi & alendi vis atque odoris vel gratus vel ingrator spiritus oleo, ita tenacitatis, figuræ, & coloris

coloris decorisq; differentia omnis sali adscribenda est. Huius generis omnis duratio brevis: quarumdam vero formarum breuissima est, earum precipue, quae in feni siue HHATSIR censu numerantur. S. S. E. Considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque neunt: dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis. Si autem fœnum quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos minima fidei? Ita autem hoc verum perpetuumq; est, ut ea quae genus hominum plus iusto afficere & eludere solet prosperitas, nulli rei aptius quam florum comparatur natura: ut, Homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miseriis: qui quasi flos egreditur, & conteritur. Homo, sicut fœnum dies eius, tamquam flos agri sic effloret. Omnis caro fœnum, & gloria eius quasi flos agri: exiccatur est fœnum, & decidit flos. Quomobrem aptissimum huic generi omni & ex vero productum nomen primum inditum fuit PERAHH, à verbo PARAHH, quod volare interpretamur, deductum: propter breue & volatile, quod sortitur, durandi tempus.

Mat. 6.

cc

cc

cc

Psal. 102.

cc

Isaiz 40.

Florum partitio.

COMMUNE & amplum florum omnium genus in quatuor tantum partimur collegia: ex quibus varia, suis tamen collegiis annumeranda diducuntur familiae. Ea autem sunt LILIVM, ROSA, VIOLA, & HERBACEVS flos. Rosa, vel arborum, vel arbutorum flos est, pluribus vel paucioribus instructus foliis, quibus seminibus vel fructibus muniuntur initia, eaq; proprie flores dicuntur. Liliū ex bulbosa vel tuberosa, vel mixta radice prouenit. Ex ceteris omnibus herbis VIOLA multo quam liliū tenuiore, minusq; pinguedinis habente folio; sed minimum omnium HERBACEVS habet flos: qui vel virenti, & herbas imitato colore, vel facile deciduo pediculo, siue potius filo sese prodit. ut in umbellatis caulibus & herbis, & in frumenti generibus animaduertere est. Florum omnium in foliis coloribus, & odore varia est gratia, sed liliū ceteros omnes flores forma & pulchritudine ac specie vincit, decoriq; summi representat imaginem. S. S. E. Ex omnibus floribus orbis elegisti tibi liliū unum. & Florete flores quasi liliū, & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis. & Quasi lilia quae sunt in transitu aquae. & Letabitur deserta, & exultabit solitudo: & florebit quasi liliū. & Ero quasi ros, & Israel germinabit quasi liliū. Huic generi nomen antiquissimum SVSANAH, à gemino deriuatum verbo, SVS, quod letari gaudereq; interpretamur, & à SES, vnde senarius dictus numerus. (Namque Latinum SEX, & Graecum ἑξ ex antiquissima petita sunt lingua.) Nam quae proprie vocantur lilia, senis tantum constant foliis.

130.

4 Esd. 7.

Eccli. 39.

Eccli. 50.

Isaiz 35.

Osea 14. 1

131.

4 Esd. 2.

Eccli. 24.

Ibid 19.

cc

Ibid. 5.

Elegantia, pulchritudine & varietate lilio proximum rosa tenet locum: cuius prius in anni temporibus editur spectaculum. S. S. E. Monteis immensos septem, habentes rosam & liliū: in quibus gaudio implebo filios tuos. & Quasi palma exaltata sum in Cades: & quasi plantatio rose in Iericho. & Obaudite me diuini fructus, & quasi rosa plantata super riuos aquarum fructificate. & Quasi flos rosarum in diebus vernis. Ceterae vero formae omnes quocumque modo habeant, quocumque colore fuerint, florum simplici gaudent nomine, deq; omni

in varia terra decedente docet similitudo. Quae etiam de re scriptum legimus, ⁴ *Erd. 9.*
Qualis ager, talia & semina: & quales flores, tales & tinctura: qualis operator, talis & creatio: qualis agricola, talis cultura. Vnde quasi ad miraculum obser-
 uatum est, herbarum flores, quae in Britanniam insulam aliunde transferuntur, quocumque colore in primævis nituerint locis: tamen illic tandem mutatos candere albosq; reddi. Qui verò hoc efficiatur ita coniectere licet. Salsus illius terra succus natura candidissimus est: id quod vapores ij qui iam propè nauigantibus terram indicant proximam, albarum nubium ipstar visuntur. Vnde antiquissimum insule illi nomen *Albion* fuisse Geographi tradunt. quam rem & nos in illam ex Hibernia insula traicientes cernebamus: cum qui ex aliis terris tolluntur halitus fumum plerumque referant obscuriorem aut vario colore confusum. Atque hanc eandem causam esse intelligimus perpetuae copiae stanni eiusdemq; optimi, quanta in illius insule mineralibus effoditur. Ex hac igitur disputatione illam proferre placet sententiam. Floris mutato colore non variari speciem, quamquam vires non nihil immutari si quis contendat nil contra semus conaturi. Nam cum omnia eodem se habent modo quo ab initio vel ab antiquo habuisse accepimus, vires quoque integras conseruari censendum est. Hic enim succus pinguis cum hoc salso temperatus id perpetuo ex se præstabit, quod hæctenus præstiterat. S. S. E. ET FACTVM EST SIC. In exemplari verò lingua legimus *VAIHI CHEN*, & erit ita rectè firmiter.

DE ARBORIBVS.

ARBORVM summa genera duo ab initio fuere, eodem cum herbis die à terra, quam diuinum fecundauerat insum edita & producta. 136. Alterum certis fructuum formis distinctum: alterum verò ramorum, frondium foliorumq; pulchritudine & varietate spectabile. Neutrum autem sine sui usu otiosum euasit, ut inferius commodè indicabimus. Prius genus GHETS PERI vocatum, pro quo Latine legimus, lignum faciens fructum. Posterius verò ASER ZAR GHO BOLEMINO dictum, quod Romano sermone interpretata explicat, Cuius semen in semetipso super terram, id est, quod non ex fructu, uti prius, propagatur, genus: verum ex sui ipsius corporis partibus ac membris seminis vim & efficacitatem propagationis causa præstantibus. Atque prima & perpetua huius rei institutio illa fuit, Et ait [Deus] *Germinet terra herbam virentem, & facientem* Gen. 7.
semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: cuius genus in semetipso sit super terram. Non vnã tantum hoc dicto, verum duas nationes proferre terram iussam accepimus: alteram Lignum pomiferum faciens semen iuxta genus suum. Alteram verò, Cuius semen in semetipso sit, non in pomis siue fructu, sed in semetipso sit super terram. & factum est ita: atque hoc pacto in perpetuum constituto: Protulit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens vnumquodque sementem secundum speciem suam. ASER ZARGHO BOLEMINEHV. Cuius semen in ipso ad proprium MIN: Et vidit Deus quod esset bonum, & factum est vespere & mane dies tertius.

Est autem arbori primæuum nomen GHETS, quasi durum & clausum obturatumq; dicamus, quod densiore materia, & non ita ut herbarum penetrabili 137.
 constet.

constet. Quamobrem & lini generibus inter herbas nominis huius prerogati-
 uam concessam obseruauimus. Et abscondit eos in PISTEI HAGHETS in line
 ligni, in integro nondumq; confuso lino.

De arborum differentiis ac distinctione.

138. VT in herbis ita in arboribus penes fructum atque semen cognoscende forme
 examen statutum esse Conditor voluit. Nam duplicem naturam huius propagan-
 dae rationem constituit: alteram fructu, alteram ligni ipsius protuberantibus aut ramis
 transferendis. quas propagines dicere licebit. vt, Extendit palmites suos vsque
 ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Ex virtusque rei obseruatione ar-
 borum omnium tum forma varie, tum vtilitates vel incommoda dignoscuntur:
 atque vsus etiam percipitur oportunitas. Quam rem tum ex instituentis lege,
 tum ex compluribus similitudinibus ab hac natura petitis docemur. Lignumq;
 faciens fructum iuxta genus suum, & habens unumquodque sementem secundum
 speciem suam. Ex quo consequitur non à radice, aut ramis & floribus, verum à
 fructu & semine singula arborum genera esse cognoscenda. Nihil enim obstat,
 earum arborum quarum in speciem pulcherrimi flores visuntur, deterrimos ex-
 spectari fructus. Id quod animaduertendum noster ille veri & recti doctor mo-
 nebat. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor
 bona fructus bonos facit, mala autem arbor malos fructus facit. Non potest arbor
 bona malos fructus facere: nec arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor quae
 non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur: igitur ex fructibus
 eorum cognoscetis eos. & iterum, Aut facite arborem bonam, & fructum eius
 bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum: siquidem ex fructu
 arbor cognoscitur.
139. Alteram etiam partitionem arborum in sacris carminibus factam obserua-
 uimus in duo etiam genera summa diductarum, earum videlicet quae, quod fru-
 ctum ferant, humanam expectant curam saltem ad fructuum promotionem, vel
 ad minimum colligendi causa, & earum quae sine humana cura sponte crescunt,
 & suam naturam integram commendabilemq; tuentur solo diuina providentiae
 beneficio oportune curata. Præter genus ligna fructifera dicuntur, posterius verò
 ARAZIM, pro quo Latini cedros reddere solent: quo tamen nomine omnia com-
 plecti oportet, quae latissimo vocabulo EREZ comprehenduntur. Alio etiam
 modo hoc amplissimum genus à Vatibus diuidi bifariam solet, fructiferam par-
 tem ligna campi vel agri, vel regionis appellantis: & ea quae in montibus &
 siluis sponte crescunt: nec fructuum ergò curantur ARAZIM quoque dicentibus.
 Campus, vel ager, vel regio in Latina lectione pro nomine SADEH ponuntur:
 quod affine maxime est duobus vocabulis SADAD, quod arare & glebas scin-
 aere; & SAD, quod vber significat: quo nomine admonemur agri ubertatem
 cultura augeri. Quaecumque itaque hoc modo curantur arbores, ligna, siue arbo-
 res campi vel agri dicuntur, & fructum sese curantibus opportunum reddunt ope-
 ra pretiumq; faciunt: cetera, vti diximus, quae ad alios petuntur vsus, ad ARA-
 ZIM referuntur, eademq; Deum unicum sui curatorem vendicant. S. S. E. Sa-
 turabuntur ligna campi, & cedri Libani, quas plantauit, & Montes & omnes
 colles: ligna fructifera, & omnes cedri. & Sicut malus inter ligna siluarum: ita
 dilectus

dilectus meus inter filios. & Secundum enim ligna silua, sic ignis exardescit. & Sicut mouentur ligna siluarum à facie venti. & Resonate montes laudationem. Eccli: 8.
 saltus, & omne lignum eius. & Montes & colles cantabunt coram vobis lau- 1saiz 7.
 dem: & omnia ligna regionis plaudent manu. & Ecce furor meus & indignatio 1saiz 44.
 mea conflatur super locum istum: super viros, & super iumenta, & super lignum cc
 regionis, & super fruges terræ. & Quia lignum de saltu pracidit: opus manus 1sa 55.
 artificis in ascia. & Scient omnia ligna regionis quia ego Dominus humiliavi Ierem 7.
 lignum sublime, & exaltaui lignum humile: siccaui lignum viride, & frondere cc
 feci lignum aridum. Ego Dominus locutus sum & feci. & Dabit lignum agri Ezech. 47.
 fructum suum: & terra dabit germen suum. & Super torrentem orietur in ripis cc
 eius ex utraque parte omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non cc
 deficiet fructus eius. cc

Prioris arborum generis partitio ex fructuum generibus.

QUEM sermo noster fructum à fruendo fortasse, linguarum antiquissima 149.
 PERI vocat, aptissima videlicet notatione: namque nomen hoc à verbo PARAH
 deductum crescendi significationem præfert: eò usus Deus animantibus fecun-
 ditatis copiam fecit, PERV, VRBV. crescite & multiplicamini. Quod ergo
 fructus ipse mirum in modum pro naturæ suæ ratione crescat: idq; breui, hoc est,
 intra semestre tempus perficiatur: atque eiusdem virtute sui generis plantæ pro-
 seminata succrescant: nec non & animantibus iis, quibus vsui fuerit, alimenti
 & incrementi materiam suppeditet, hoc nomine dictus est, quod etiam affine
 valde est verbo PARA, quod extendere & multiplicare interpretamur, eadem
 ferè literaturâ crassiore ac tenuiore tantum spiritu differente. Atque arboribus
 ac terræ primum, deinde verò animantibus idem nomen conuenit; non ex analogi-
 a, sed ex germana potius ratione: Legimus enim GHETS PERI, lignum fru-
 ctus siue fructiferum. & PERI HADAMAH, terræ culturæ fructum. & PE-
 RI BETEN, fructum ventris. & PERI HAARETS, fructus omnes, quos
 terra profert. & PERI CHERAMIM, vinearum fructum. & PERI MA-
 GHASSE ELOHIM, fructum operum Dei. PERI THEENA, ficulneæ
 fructum. Ceteris elocutionibus fructus nomen per translationem asciscitur. Ab
 antiquissima verò lingua idem verbum nulla ferè consonantium mutatione in
 Latino sermone hæsit illi fructuum generi adscriptum, quod plurimis ac variis
 formis est frequentissimum, hoc est, pyrorum.

Est itaque fructus cuius causa arbores omnes fructifera genera videntur, quo 146.
 producto singula suum officium facere, atque suum vnaquæque GHOLAM ab-
 soluere censetur. Nam quæcumque huic defuerit legi, modo iis, quibus ad eam opus
 habet, non fuerit fraudata, inutilis atque ex rerum theatro pellenda iudicatur.
 S.S.E. Omnis arbor quæ non faciet fructum, excindetur, & in ignem mittetur.

Fructus autem omnes, quod ad genera facit, quadrifariam partimur, in MA- 142.
 LVM, BACCHAM, NVCEM, & SILIQVAM. Malum dicimus quemcun-
 que arborum fructum qui pelle tenaciore, carne densiore minus fluida constat,
 circum cuius medium siue centrum semen gignitur & conseruatur, siue vno, siue
 pluribus id constet granis. Baccham verò eam vocamus, quæ molliori atque hu-

mida magis prædita est carne tenuiq; pellicula contegitur, semenq; cohibet lignea conclusum cortice. Nucis autem nomen fructibus omnibus conueniet, quicumq; subduro siue nudo, siue tunicis vestito cortice semen continet, & propagando generi idoneum & animantium victui oportunitum. Siliquam demum, quæ longiore, sicciore, nec nimium crasso cortice succū magis etiam quam baccha tenuem certis internodiis distinctum fouet, quo semen apprimè durum & contumax concrefcit, durefcit, & asseruatur.

143.

Ad quatuor hæc tanquam ad amplissima collegia fructibus referendis omnibus, in quonam genere vnaqueque arbor censeatur, siue nota ea siue peregrina sit, exiguo aut nullo cognoscitur negotio. id quod tertia operis huius parte compluribus indicabimus exemplis; nunc verò paucioribus contenti, ita rem hanc expediemus. TAPVAHH nomen horum generum primo inditum, pro quo Latinis malum vsurpabitur, non vsquequaque quidem conueniens: tamen eorum, quæ contingunt, rei naturæ proximum. Secundo generi nullum prorsus idoneum in antiqua lingua obseruare meminimus præter commune omnibus PERI. Tertium verò genus omne AGVZ complectitur: quod in illo mystico carmine Vates vsurpauit, Descendi in hortum meum, vt viderem poma conuallium, & inspicere si floruisset vinea, & germinassent mala punica.

Cant. 6.

Quarto generi nomen HHARVB primæuæ lingue studiosi dederunt à corticis ariditate factum. Primi generis mala omnia & pira erunt, quocunque distinguantur nomine, vt apud Latinos aureum, apium, picenum, crustumium: Secundi verò oliua, palma, ficus, vua, & quæ punica etiam dicuntur. Latinis & medicis quoque prunorum & cereorum, siue cereolorum forma omnes. Tertij autem, glandes inglandesq; cuncta, castanea, auellana, amygdala, vel quæ in sacris chartis LVZIM à nostris pistacea dicuntur, vel quæ SEKEDIM, id est, omnium arborum festinantissime florentes, quæ amygdali sibi nomen apud nos addixerunt. Porro postremo in genere siliquæ tum vulgares, nostræque calo crescentes, tum peregrinae, ac nauibus aliunde petita & asportata, quales castæ fistulas ac tamarindos vocari audimus.

144.

De arborum floribus, quos ad rose & NITS, id est, scintillarum genera referre nihil obstat: in priore plantarum consideratione differuimus.

קעיוף

קעף

שוד

פאר

פרה

רנה

רלח

צמר

Arboris ramo multiplex contigit nomen, ZZAGHIPH commune omnibus quacunque ex parte erumpentibus. cuius imponendi ratio à ZZAGHAPH ducta videtur; quod verbum intumescere interpretatur: tumet enim arbor ea parte qua ramum profert. Secundum nomen est SOCH, à SACHAH, hoc est, à sepiendo tractum, siue à densando dicere malimus: quippe ramorum densitate umbra paratur, qua arboris truncus & fructus ab æstu solent defendi.

Tertium nomen PEAR à PARAH factum, quod crescere & promoueri, ac decere significat. idq; propriè tribuitur ramis iis, quibus tota arboris coma & figura contextitur, hoc est, maximis & firmissimis. Medius autem ac præcipuus ramus, qui ceterorum rectissimus & longissimus assurgit, DELIAH dicitur, à DALAH verbo, hoc est, haurire apud nostros: quod illius haustu ab imis radicibus humor, siue geminus terra succus exuctus, & ipsi & alius suppetat feliciter. Huius suprema pars & eminentissima TSEMER vocatur, quam Latini summitatem dicunt, vel cacumen. Hæc ramorum nomina apud Ezechielem diligenter obseruantur distincta.

Folia virorem & venustatem præferunt, fructus ab aëris & æstus iniuria vendicant, & ramos etiam ipsumq; opacant stipitem. Foliis decidentibus, arbor inhonestior ac mæsta visitur, & fructibus calamitas accidit, si præter tempus hæc defluant. Cuius folia non desiderantur, arbor laudem commendationemque meretur. Hæc omnia ex illis edocti sumus locis. Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: & folium eius non defluet, & omnia quaecumque faciet prosperabuntur. & si tamquam virens folium germinabunt. Et erit quasi lignum quod plantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas, & non timebit cum venerit æstus: & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum: nec aliquando desinet facere fructum. & Super torrentem ex utraque parte orientur omne lignum pomiferum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius. & Folia eius pulcherrima, & fructus eius nimius. Rursus vero his illa opponuntur. Cum fueritis quasi quercus defluentibus foliis: & velut hortus absque aqua. Et omnis militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea & de ficu. Excutite folia eius, & dispergite fructus eius. Est autem nomen huic plantarum parti CHALAH ab eiusdem vocis verbo, quod superare, ascendereq; interpretamur: superat enim folium & ascendit, & pro magnitudinis ratione citissime crescit. Viget verò magis in folio salsus quam pinguis liquor & succus: indeq; color tingitur varius pro succi salsi varia etiam temperatura vi: quæ intra ramorum densitudinem excocta oportuna salis virtute deducitur. Quæ diuturnè perdurant folia plus succi pinguioris quam cetera asciscunt, ac temperato fouentur calore: ut lauri, myrti, medicig; mali genera omnia, & oliuarum familia, cysii & myrica, pini atque cedri.

De herbarum arborumque vsu.

PLANTARVM omnium, quaecumque tertia die extitere, munus, & semine, & fructibus pro cuiusque genere perficiendis & maturandis absolvitur. Id. uero generum horum Gholam proprium est, uti iam differuimus. Sed nihil horum causa caret: causam verò dicimus usum, quem ex his cum animantes ceteræ, tum præcipuè homo percipit. S. S. E. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui: ut sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucris cæli, & vniuersis quæ mouentur in terra. In exemplari ita lignorum genera concessa, Omne lignum, in quo fructus ligni semificantis semen. Et iterum: Produxitq; Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vesendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumq; scientiæ boni & mali. Tulit ergo Deus hominem, & posuit eum in paradysum voluptatis ut operaretur, & custodiret illum: & præcepit ei, dicens: Ex omni ligno paradisi comede: ex ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas.

Optimum & oportunissimum in seminibus hominum generi frumentum est: cuius vel vnius oportuna copia humane vitæ alimentum præbere potest, cum cetera omnia ad delicias & honestam voluptatem modo modeste & gratulanter usurpentur, concessa fuerint. S. S. E. Ut educas panem de terra, & vinum latificet cor hominis. Ut exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.

Gen. 18. Et ponam buccellam panis, & confirmetur cor vestrum. Viduam eius benedicens
 Psal. 111. benedicam: & pauperes eius saturabo panibus. Quomodo descendit in her & mix
 Isaie 55. de calo, & illuc ultra non reuertitur: sed inebriat terram, & germinare eam
 Isaie 58. facit: & dat semen serenti, & panem comedenti. & Frange esurienti panem
 Eccli. 29. tuum. & Innitium, id est, fundamentum, & sufficientia vite hominis a qua &
 Thren. 4. panis. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Melior est buc-
 Prou. 17. cella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio.

148. Ceterarum herbarum tum folia, tum semina condimenti magis quam ali-
 menii vicem prestare censentur: adeo ut legumina etiam deteriore succo pre-
 dita putentur: ideoque pro miraculo tres iuuenes leguminum esu sanos incolu-
 mesy nituisse narrentur.

149. Fructuum autem maximam partem, quod ad incrementum & maturationem
 facit, solis efficientia sacra philosophia adscribit: nonnullam vero portionem
 lunæ calori & humiditati tributam obseruauimus, eam vero esse intelligimus,
 quam ex quarundam herbarum annuo genere proferrè videmus: cuius variæ
 formæ visuntur cum apud nostrates, tum vero ex diuersis orbis terrarum parti-
 bus allata: in quo censu, cucurbitæ, melones, melopepones, & cucumeres omnes
 sunt, qui intra unum aut alterum mensem crescunt & consummatur. Idemque
 natura & efficacia falso succo magis quam pingui abundare deprehendun-
 tur: ideoque minus & incommodius alere ac nutrire censendi. Horum autem semi-
 na frigidiora habentur. De utraque vero fructuum differentia ita legimus, De
 Deut. 37. benedictione Domini terra eius, de pomis cali & rore atque abyssso subiacente.
 De pomis fructuum solis ac lunæ, & de vertice antiquorum montium: de pomis
 callium æternorum, & de frugibus terræ, & de plenitudine eius. Huius voti ac
 predicationis compendio omne fructuum & annonæ genus, quo mortales iuuari
 possunt, diuinus ille senex complexus est.

150. Ex arborum ceterarumque plantarum fructibus quidam breues ac fugaces,
 nempe vere aut æstate maturescentes visuntur ad caloris & æstus temperandum
 fastidium dati, idque efficientes si modo oportune ac parçe vsurpentur. Alij lon-
 gius durant vel integri asseruati, vel arte conditi & comparati. Hi & natura
 potiores habentur, & ad alendam vitam magis idonei, ut pote quibus, is qui pre-
 stat succus, concoctior & aptior contingit: sine is pinguis sit, ut in baccis & nu-
 cibis: siue salsus, ut in malis.

151. In fructibus qui seruari possunt commendatissimi habentur vinearum, fi-
 cum, & malogranatorum, atque oliuarum: sed hi propter olei magis quam pro-
 pter carnis usum. & quæ horum fructuum ferax regio est, in beatissimis cense-
 tur. S. S. E. Introducet te Dominus Deus tuus, introducet te in terram bonam,
 terram riuorum, aquarumque, & fontium: in cuius campis erumpunt fluuiorum
 abyssi: terram frumenti, hordei ac vinearum: in qua ficus & malogranata & oli-
 ueta nascuntur, terram olei ac mellis. Quem locum non de melle quod apes confi-
 ciunt, sed de siluestri melle, quem nunc saccarum vocant, intelligimus: quippe
 earum cannarum, ex quibus succus ille dulcis exprimitur, natiuam copiam illa
 regio alebat.

152. Vua recentes & pensiles, & sole siccata ceteris prestant fructibus, & ubi iam
 maturuerint, minimo cum periculo ad saturitatem fere vsque eduntur. S. S. E.
 Deut. 27. Ingressus vineam proximi tui, comede vuas quantum tibi placuerit. Ficus etiam
 recen-

recentes, & ex arbore modo decerpitæ, esui aptæ sunt: non tamen adeo liberaliter atque vix: quia plus mellis quam ille habent. & scriptum est: Inuenisti mel? Prou. 25. comede quod sufficiat tibi: ne forte satiatus euomas illud. & scriptum etiam est: " Egre dimini ad me, & comedet vnusquisque de vinea sua, & de ficulnea sua. & 4 Reg. 18. 1 rou. 27. Jerem. 24. Qui seruat ficum comedet fructus eius. Et dixit Dominus ad me, Quid vides Ieremia? & dixi, Ficus, ficus bonas valde: & malas, malas valde, quæ comedi non possunt. & In die illa, dicit Dominus, vocabit vir amicum suum Zach. 3. subter vineam, & subter ficum. De viuis ad fumum exiccatis siue pensilibus & 1. Reg. 25. ficibus sole conseruatis, ad victum mentio in sacris fit historiis. Festinauit igitur Abigail, & tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque sata polentæ, & centum ligaturas vine passæ, & ducentas massas caricarum, & posuit super asinos, &c. Dulcissimum verò ac fere melleum esse ficuum succum arbor ipsa professa est, Dixerunt ligna ad arborem ficum, Veni, & Iud. 9. 10. super nos regnum accipe. Quæ respondit, Numquid possum deserere dulcedinem meam fructusq; suauissimos, & ire vt inter cetera ligna promouear? Proximum Ioc. 1. malograto laudis locum palmæ fructus vendicat, Vineam confusa est, & ficus elanguit. malogranatum, palma & malum, & omnia ligna agri aruerunt: quia confusum est gaudium à filiis hominum. Ex quo loco animaduertimus, fructus hos omnes voluptatis honestæ & gaudij deliciarumque causa hominum generi fuisse concessos à Deo ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus, vt Apostolus docet.

Annona ex fructibus parabilis ratio.

PRÆCIPVA annona ad humanam vitam alendam ratio duobus tantum ex generibus comparatur: & comparata, aseruatur. Herbarum seminibus non quidem omnibus, sed ex quibus confici panis possit: ad quæ legumina velut subsidaria referuntur: & arboribus non etiam cunctis, verum iis tantum, quarum fructus vel calcari, vel aliàs prælo compressi vel potui aptum liquorè, vel pinguem omnino olei succum remittunt, & præstant diutius duraturum, si modo temperatè & rectè parare & aseruare quis nouerit. Atque ita tria genera hæc, vnum aridorum, ac duo liquidorum, tribus commendantur nominibus, DAGAN, THIROS, ITSHAR. Quidquid enim ex area defertur DAGAN dicitur; quod ex lacu hauritur, & usurpari in potu solet THIROS; quod verò ex prælo exprimitur, & ad lucernarum usum, ad unguenta, & interdum ad ferculorum condimenta idoneum euadit, ITSHAR appellatur: in quo genere præcipuam laudem oliuarum oleum meretur: aliarum verò baccarum & nucum expressus pinguior succus non ita utilis ad omnia habetur. vt neque ex pomis expressus THIROS, neque ex baccis aliis præterquam ex viuis aut pariter laudatur, aut IAIN, id est, vini meretur nomen: sed ad latissimum verbum SIKAR, quod inebriare significat, relegatur. Atque his tribus generibus omnem oportuissimè & maxime communis victus hominibus comparandi vim potissimum inesse compluribus didicimus testimonis legitimus: tum etiam ex Vatum sermone petitis. Custodiet Dominus Deus tuum pactum tibi: & misericordiam quam iurauit patribus tuis: & diliget te ac multiplicabit, benedicetq; fructui ventris tui. & fructui terræ tuæ, frumento tuo atque vindemiæ, oleo, &c. Et dabit pluuiam

- terre vestrae temporaneam & serotinam, ut colligatis frumentum & vinum & oleum. DAGAN, THIROS, VEITSAR. & Plurimas obtulere primitias filij Israel DAGAN THIROS VEITSAR frumenti, vini & olei, mellis quoque. & apud Nehemiam: Omnium arborum utriusque generis fructus in sancta afferendi videntur cum frumenti etiam primitiis. Et primitias ciborum nostrorum, & libaminum nostrorum, poma omnis ligni, vindemia quoque & olei. Omnis ligni THIROS VEITSHAR. Et omnis Iuda apportabit decimam DAGAN THIROS VEITSHAR in horrea. Et implebuntur horrea frumento, & redundabunt torcularia THIROS VEHESHAR, vino & olco vertunt interpretes, verum ea quam indicauimus significatione. Ea verò omnia, quorum usus mortalibus ad vitam & honeste ac pure piis, & contra luxuriose & laute improbis agenda satis superque fuerit Ecclesiastici, sapientissimus ille scriptor, breui sermone complexus, enumerauit. Initium siue sufficientiae necessariae rei vita hominum aqua, ignis, & ferrum, lac & panis similagineus, & mel & botrus vuae, & oleum, & vestimentum. Hac omnia ut sanctis in bona, sic & impiis & peccatoribus in mala conuertuntur.

De aliis, qui ex plantis capiuntur, vsibus.

154. **N**EC leuis, nec aspernanda voluptas ex odoribus capi solet, modo legitime & oportune petatur. Atque praecipua odorum & iucundissima variag. vis ex plantarum & fructuum multiplici succo oritur: quarundam quidem vltro spiritum hominum sensibus gratum exhalantium, aliarum verò lachrymam vltro remittentium. nonnullarum ignis calore aut alia vi succos praebentium suauis. Primi generis exemplum illis aliisq. similibus indicatur notis, Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. & Vineae florentes dederunt odorem suum. Odor oris tui sicut odor malorum. & Mandragora dederunt odorem. & Quasi Libanus odorem suauitatem habete. Florete flores quasi liliium: & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum. & Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria eius: & odor eius ut Libani. & Verbum enim tuum processit, & opus statim fiebat. Processit enim subito fructus multitudinis immensus: & concupiscentiae gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores odoramenti inuestigabilis. Die tertia haec facta sunt.
- Exodi 30. Secundi verò ac tertij generis illa obseruantur, Sume tibi aromata, stactem & onycha, galbanum boni odoris & thus lucidissimum: aequalis ponderis erunt omnia. Faciesq. thymiana compositum opere vnguentary. & Vnguento & variis odoribus delectatur cor. & Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. Ioan. 12. & Odor vestimentorum tuorum sicut thuris. & Maria accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguenti. & Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis à domibus eburneis. & Aspersi cubiculum meum myrrha.
155. Vnguenti optimi natura omnis pingui constat succo, nihil secum admittens falsi; quare ut simplicissima & pura est, ita pinguedinis integrum vendicat nomen SEMEN, ob eamq. rem corpori infusum aut inunctum, ad intima vsq. penetrat ossa. S.S.E. Et descendet sicut aqua in interiora eius: & sicut oleum in osibus eius. Latinus autem sermo olei & vnguenti confundit nomina.

Odora-

Odoramentorum pinguium distinctio.

QUÆCUMQUE huius generis tenaciora minusque fluida fuerint, siue ea la- 156.
 chryma, siue sint succi, communi vocabulo dicuntur BOSEM, id significanti
 nimirum: quod, quamquam oleum non videatur, oleum tamen in se ipso, siue
 ipsum est oleum. Hoc nomen omne complectitur odorati, vel succi, vel floris ge-
 nus, quod ex plantis vel sponte fluit, vel ignis vi liquefactum remittitur. Atque
 adeo ligna ipsa ex quibus huiusmodi educuntur odores. Distinguitur verò no-
 men hoc à SEMEN, quod vel odoratum ac simplex, vel compositum ex odora-
 mentis, & arte concinnatum oleum significat. Atque omnia hac illis edocti su-
 mus locis, Ligna Sitim, oleum ad luminaria concinnanda, aromatum in unguen-
 tum. Quod Latine aromata legimus, in primæua lingua est BESAMIM. &
 Sume tibi aromata capitis, hoc est, prima, quæ deinde sigillatim nominantur, Et
 Príncipes obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad superhumeralia & ratio-
 nale: aromataque, & oleum ad luminaria concinnanda, & ad preparandum un-
 guentum. & Regina Saba audita fama Salomonis in nomine Domini, venit
 tentare eum in anigmatibus: & ingressa Ierusalem multo cum comitatu & di-
 uitiis, camelis portantibus aromata, aurum, &c. Dedit ergo regi centum viginti
 talenta auri, & aromata multa nimis. & singuli deferebant ei munera, vasa
 argentea & aurca, vestes & arma bellica, aromata quoque. & Letatus est au-
 tem in aduentu eorum Ezechias: & ostendit eis domum aromatum, & aurum,
 argentum, & pigmenta varia: unguenta quoque, & domum vasorum suorum.
 Non fuerunt aromata talia ut hæc, quæ dedit regina Saba Salomoni. & Posue-
 runt cum super lectum suum plenum aromatibus & unguentis meretriciis, quæ
 erant pigmentariorum arte confecta. & Cypricum Nardo, nardus & crocus,
 fistula, & cinnamomum, cum uniuersis lignis BESAMIM. Myrrha & aloë cum
 omnibus primis unguentis. & Gene eius sicut areolæ aromatum consistit à pi-
 gmentariis. & Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum.
 & Fuge dilecte mi, assimulare capreæ hinnuloque, ceruorum super montes aroma-
 tum. & Venditores Sabba & Reema, ipsi negotiatores tui. Cum uniuersis pri-
 mis aromatibus & lapide pretioso, & auro quod proposuerunt in mercatu tuo.
 Hac de genere hoc satis nunc dicta. Hinc facile coniectu est, unguento illi opti-
 mo, & vni Iudæa tantum vico à natura concesso, præstantiæ causa apud Græcos
 & Latinos balsami, siue balsamorum nomen tributum in pluralis forma, quod
 ita plerumque in primæua lingua v surpetur.

Est & aliud nomen ZZAM, quod generis obtinet formam, & certas ple- 157.
 rumque complectitur odoramentorum naturas: quorum in suffitu & medicina
 vsus est præcipuus, cum ea quæ BESAMIM vocabulo nominantur, & ad odo-
 rem, & ad cibi & condimentorum voluptatem vsurpari solere videantur. Pro
 hoc quoque nomine ZZAM Latinus interpret aroma, ut pro illo altero, solet re-
 ponere: nonnumquam thymiamam interdum incensum reddit. ut, Oleum ad lumi-
 naria concinnanda, aromatum in unguentum, & thymiamata boni odoris. In
 primæua lingua LE KETORETH HAZZAMIM, id est, ZAMIM, ad suffi-
 tum. & Adolebit incensum super eo Aaron suauis fragrans manet. & oleum
 unctiois, & thymiamam aromatum in Sanctuario. In exemplari KETORETH
 ZZAMIM, suffitum ZAMIM. & oleum ad luminaria concinnanda. & Vt

- Exod. 35. conficiatur unguentum & thymiana suauissimum. Hic etiam KETORETH
 Lcu. 16. ZZAMIM legitimus. Et assumpto thuribulo, quod de prunis altaris implerit,
 & hauriens manu compositum thymiana in incensum, ultra velum intrabit in
 Sancta: ut positis super ignem aromatibus, nebula eorum & vapor operiat ora-
 culum, quod est supra testimonium, ne moriatur. Denique nullibi nomen ZZAM
 inuenitur à verbo KETORETH seiunctum, quod suffitum, siue incensum no-
 stro in sermone est, praterquam loco unico, in quo singula ZZAMIM recen-
 sentur formae: quamobrem vel Latinum nomen suffimenti, vel Graecum Thy-
 miamatis huic vocabulo non ineptè respondebit.

Balsamorum siue aromatum praestantissima.

158. QVATVOR cumprimis in BESAMIM vsu tamquam commendata, atque
 in sacrorum legitimis vsurpata mysteriis accepimus, MOR DEROR, KINA-
 MON BOSEM, KANA BOSEM, & KIDAH: de quibus ita in lege statui-
 tur, Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Sume tibi aromata prima, myr-
 rha electa quingentos siclos, cinamomi medium, id est, ducentos quinquaginta
 siclos: calami similiter ducentos quinquaginta, cassia autem quingentos siclos,
 in pondere sanctuarij.
159. Hac eadem qua recensentur serie, suis ex locis petita examinabimus: ac pri-
 mum quidem MOR ab amaritudine deductum vocabulum, quod alijs linguis
 myrtha pronunciare in proclive fuit, arbitramur illud esse unguentum, quod in
 Engbedi plantarijs ex arbore spontè remissum à Graecis opobalsamum appel-
 latum est: postea deinceps alijs atque alijs nominibus per varias gentes & lin-
 guas nuncupatum. Namque hoc & ex plantis fluere, & non lentum modò, sed
 olei instar liquefcere, atque gratissimum aspirare odorem, ex locorum quibus ce-
 lebratur argumento colligebamus. Atque antiqui qui de medica & unguenta-
 ria materia scripsere auctores triplicis balsami ex eadem planta excepti memi-
 nere. Summi & praecipui sponteg, lachrymabilis, cui opobalsami nomen est in-
 ditum, mediocris, hoc est, Xylobalsami, quod ex arboris ligno vel materia, vi &
 arte extrahitur, & carpebalsami, quod ex baccis siue botris odoratis in olei mo-
 dum exprimitur. Horum primum & generosissimum à Deo MOR DEROR
 appellatur, id est, MOR liberum siue ingenuum, nempe minimè coactum, sed
 sponte fluens. Nil autem hoc loco moramur ea, quae postea horum atque aliorum
 aromatum nominibus inditis pro vendentium libidine, & emptorum errore
 asportata ac distracta sunt: quorum examinandorum labor immensus penè &
 nunc superuacaneus euaderet: intentis tantùm ea, quae ex sacra lectionis veri-
 tate obseruauimus referre. Loca verò, in quibus huius BOSEM fit mentio, è
 vestigio indicare commodum fuerit, ut & natura & vsus facile cognoscantur.
- Exodi 30. Sume tibi aromata prima, Myrtha electa, quod prima uel lingua MOR DEROR,
 Esther 2. idem Latinus interpres Myrtha electa vocauit. & Cum autem venisset tem-
 pus singularum per ordinem puellarum ut intrarent ad regem, expletis omni-
 bus quae ad culum muliebrem pertinebant, mensis duodecimus vertebatur: ita
 dumtaxat ut sex mensibus oleo ungerentur myrthino, & alius sex quibusdam
 pigmentis & aromatibus vicerentur. Quod hic pigmentis & aromatibus legi-
 mus, in exemplari est, SESA HHADASIM BESEMEN HAMOR. Mensibus sex
 unguen-

unguento MOR. Et aspersi cubile meū myrha. MOR. Myrha, gutta, & castia à ve-
 simentis tuis, à domibus eburneis: ex quibus delectauerunt te filia regū in ho-
 nore tuo. Fasciculus HAMOR dilectus meus mihi, inter vbera mea comorabitur. Prou. 7.
Psal 45.
 Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myr-
 rha? MIKETOR ET MOR, ex suffitu MOR. Vadam ad montem myrha, & Cant. 1.
 ad collem thuris. Myrha, aloë, cum omnibus primis Unguentis. Surrexi ut ape-
 rirem dilecto meo: manus meæ distillauerunt myrrham, MOR, & digiti mei ple-
 ni MOR probatissima. Messui myrrham MOR meam cum aromatibus meis. Cant. 3.
Cant. 4.
Cant. 5.
 ARITHI MORI, collegi meum MOR. Labia eius lilia stillantia myrrham pri-
 mam, MOR GHOBER, MOR vendibile, id est, pretiosum. Cum his conue-
 nire videtur quod in Ecclesiastico legimus, Quasi myrha electa dedi suauitatem Eccli. 14.
 odoris. Quamquam de plurimis huius libri locis explorati parum pronuntiare
 possumus propter primæ exemplaris desiderium.

KINNEMON BOSEM.

SECUNDVM in legitimorum aromatum ordine locum KINEMON indica-
 tum obseruamus. Et cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos. 160.
Exodi 30.
 Quo loco in primæ lingue exemplaribus legimus, KINNEMON BOSEM,
 id est, KINNEMON aroma siue balsamum. quo adiuncto ab alio fortassis KIN-
 NEMON distingui natura illa videtur cui aromatis genus non adscribendum
 esset. Est autem, ut arbitramur, Latinis hoc genus non ignotum, cum nomine
 etiam cynamum, siue cynamma. ut in tertia huius operis parte, Deo duce,
 commemorabimus. Oportet autem esse oleosi ligni genus, idemq; odoratissimum,
 quod & sua sponte suauem remittit lachrymam, & igni admotum, aut cum aliis
 mixtum suauiter & acutè spiret: adeo ut simplex huius aromatis pondus cum
 duplo superioris MOR aptè Deo æstimatore misceatur. Id quod faciliè indicat
 calorem & fragrantiam aromatis huius duplo esse quàm illius acutiorē & pe-
 netrantiorem: quam rationem & æstimationem rerum in omni mixtionum vsu
 considerari oportere docemur pro singulorum virtute & efficacia. Præter il-
 lum autem in mysteriorum legitimis locum, in quo huius BOSEMI mentio fit,
 illa etiam diligenter indagantibus recensentur. Aspersi cubile meum MOR & Prou. 7.
 AHHALIM & KINNAMON, Latino interpreti, Myrha & aloë & cynna-
 momo. Fistula & KINNAMON, cinnamomum, cum omnibus lignis thuris. Cant. 4.
 Est autem, ut ex descriptione cum antiquis odoramentis collata videtur, idem
 quod nunc quibusdam lignum aloë dicitur, adeo fragrans & penetrans ut capi-
 tis etiã dolores ventosa & humete frigidaq; materia excitos suffitu discutiat.

KENAH BOSEM.

EODEM quo KINNAMON pondere KENAH BOSEM ad sacri unguen-
 ti mixturam poscitur: Et KENAH BOSEM similiter ducentos & quingua- 161.
Exodi 30.
 ginta siclos. Latinus interpretes calamum hoc loco reddidit, quod communè & fre-
 quentissimo nomine KANAH & ad varias res, prout vsu fert, vsuxpato lege-
 rat. Namque KENA & KANA prima, vti videtur impositione plantam in-
 terius cauam significat, siue nodosam, siue enodem existimemus, nihil refert,

- dummodo cauam esse intelligamus, ac iunco duriores, quo vocabulo arundinum genus omne vocatur modo concavis sit internodiis: crassum vel tenue id sit, parum interest. Ex qua similitudine, præter alia multa quibus hoc nomen significandis concedit, aromatis etiam lignei, siue libri arborei formæ odoratissima tributum est. In quo etiam genere aliud alio magis generosum & odoratum existere nihil prohibet. Hoc in nostratibus ex Latina oriundis linguis nomen etiam diminutiva forma obtinens, a canna dicitur canela. res autem ipsa vulgarissima est: quamquam non semper præstantissima ex India ad nos deferatur: cum præcipue maximi itineris prolixitas & iniuria multo detrimento calidiores huiusmodi naturas afficiat. Huius Ieremias meminit, Quid mihi thus de Sabba
 affertis: & calamum suauem olentem de terra longinqua? Facile autem ratio cognoscitur quamobrem huic nomini in legitimis sacris addatur adiunctum BOSEM, cum plura, uti diximus, eodem appellentur nomine, qua ex usurpationis, vel ex adiuncti obseruatione distingui postulant. Hoc loco Ieremias KANAH HATOB, optimam cannam dixit, non tam, ut videtur, nature genus, quam selectam & generosam significans elegantiam. Eam vero in terra longinqua nasci, atq; inde delectam ab elegantioribus curari ac postulari indicat.
162. Hoc vero aromatis genus ex Orientalioribus regionibus in Tyrum allatum, indeq; Græcis, Italis, Danis, & Moschis profertur, & calybis commutatione distributum Ezechiel recenset. Dan & Græcia, & Mosekin nundinis tuis posuerunt ferrum fabrefactum, stacte & KANEH calamus in negotiatione tua: venditores Sabba & Reema, ipsi negotiatores tui cum omnibus primis aromatibus.
- Isaiz 43. Non emisti mihi argento calamum: & adipe victimarum tuarum non inebriasti me. His locis omnibus Latinus interpret pro KANA, siue KANEH calamum reposuit. Idem vero in Canticis Fistulam reddidit. Nardus & crocus, fistula & cinnamomum, nomine Latino ad cauam alludente formam.

K I D A H.

163. SVAVISSIMI etiam odoris KIDAH est, verum minus quam duo superiora acuti, quod pondus arguit primo generi in mixtura par. KIDAH autem quingentos siclos in pondere sanctuarij. quod nomen Latina versio casiam interpretatur. Apud Ezechielem vero KIDAH stactem Latine legimus: Stacte & calamus in negotiatione tua. Hoc nomen Chaldeus interpret, & Arabes scriptores KEZZIGHA & KETSIGHATA pronunciant. Græci casie nomen superiori aromati tribuunt, ut suo differemus loco. Certè inuestigandorum nominum solerti indagine facile erit nomen KETSIGHATA ad costum verum reducere. Idem nomen Psaltes plur ali pronunciatum voce KETSIGHOTH in carmine posuit. MOR VE AHALOTH KETSIGHOTH, Myrha, & gutta, casia.

A H A L O T H A H A L I M.

164. MASCVLINA & feminina forma nuncupatum legimus nomen, quod eiusdem cum superioribus generis odoramenta significat, nusquam singulari, sed multitudinis numero repertum AHALIM & AHALOTH, pro quo Latinus interpret alius atque alius in locis aloë, guttam, & tabernacula reddidit. Atque genus

genus hoc liquidorum potius quam aridorum aromatum naturis adscribi cum interpres ipse indicare voluit guttam apud Psalterem interpretatus, tum verò verba, quibus ad usum vocatur, ad coniecturam fores aperiunt. In Psalmo canitur, MOR AHALOTH KETSIGHOTH, Myrha, gutta, & castia à vesti- Psal. 44.
 mentis tuis, à domibus eburneis. In Proverbiis verò, NAPHTHI MISCHA-
 BI MOR AHALIM VE KINAMON, Aspersi, siue instillavi lectum meum
 Myrha, aloë & cinnamomo. In Canticis autem, MOR VEAHALOTH, Myr- Cant. 4.
 rha & aloë (ut interpres reddit noster.) Atque ex earundem literarum com-
 munionem quãquam diuersa pronuntiatione inductus interpres, nomen hoc, quod
 subductis vocalibus 'HLTH scribitur, ab aromatum significatione ad notissi-
 mam & frequentissimam usurpationem transtulit: qua usdem elementis taber-
 nacula vel tentoria significantur. In singulari numero OHEL tentorium, si-
 ue tabernaculum dici potest, eodemq; numero AHAE hoc, de quo agimus, aroma
 significat. Huius plurale AHALOTH & AHALIM est: illius verò OHE-
 LOTH & OHELM. Vtrique si vocales tollas, manet HLTH & HLM. Sed
 viva significatio in loco præstet, incepti argumenti contextus indicat. Quam Leuit. 24.
 pulchra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel: ut valles nemorosa, ut
 horti iuxta fluuios irrigui: ut tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri pro-
 pè aquas. CHA AHALIM NATAGH IEHVEH, ut AHALIM quæ plan-
 tavit Dominus. Et quamquam propter vocis vicinitatem aloë interpres re-
 ponant: non tamen illa aloë definienda quæ in euacuantium medicamentorum
 censu à medicis ponitur, tristis amarissimq; succus è sui nominis humili & pin-
 guissima planta expressus, vel ingrato, vel nullo memorabilis odore. Sed longè
 aliud & plantæ, & lachryma constituendum genus odore commendatum suauis,
 & inter Dei singulares plantas enumerandum. Atque hæc aloë illa fuit, quæ
 ad inungendum IESV corpus, ad centum vsque librarum pretium coempta nar-
 ratur. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad IESVM nocte primùm, ferens Ioan. 19.
 mixturam myrha & aloës quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus IESV,
 & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Vtrum-
 que autem genus ab Euangelista AROMA, hoc est, BOSEM, de quo iam diximus,
 vocatur. An verò hoc idem sit quod Harabice TSANDAL dicitur, aliàs disqui-
 remus.

NERED.

EST & in antiquis libris non simplex NERED, sed NERADIM mentio, in- 165.
 ter suauissimos odores recëssi liquoris, quem ex planta vel succo, vel, ut melius,
 lachryma exprimi aut confici locorum comparatio facit indicium. Atque huius
 nominis consonantes literæ omnes eadem, quæ apud Græcos & Latinos Nardi
 sunt. an verò unica eademq; res omnino sit quæ nardi vocabulo venditur,
 aliàs inquirendi copia dabitur. Loca verò in quibus hoc celebratur aroma, illa
 sunt: Dum esset rex in cubili suo, nardus mea dedit odorem suum. Cypricum NE- Cant. 4.
 RADIM, cum nardis. NEREDVE CHAR CHOM, nardus & crocus, fistula & Ibid. 4.
 cinnamomum cum vniuersis lignis Libani. Hoc verò idem fuisse unguentum,
 cuius libram Maria Lazari soror inungendis præceptoris IESV pedibus impen- Ioan. 11.
 dit, non ambigimus. Cuius pretium vel commune ultra trecentos denarios indi-
 cabat Iudas. Id quod omnis mercatorum adulterationis immune esset, pitticum,
 siue spicatum dicitur.

C H E R C H O M .

166. SEMEL tantum nomen hoc in suauium odoramentorum censum relatum
visitur, NEREDVE CHARCHOM, Nardus & crocus. Atque precipuas
CHARCHOM & Latini, siue Græci Crocus literas easdem esse, nemo affini-
tatis literarum peritus inficiabitur. Qualis tamen quantaq; croci inter odores
celebritas fuerit, alias in huius operis vestimentis indicabitur.

C H O P H E R .

167. GRATISSIMI odoris esse CHOPHER, Sponsa in Canticis nos docuit, Bo-
Canc. 1. trus CHOPHER dilectus meus mihi, inter hubera mea commorabitur. Idemq;
cum nardo ab eodem coniunctum commendatur, CHEPHARIM cum NERA-
DIM. Vtroque loco Latinus interpres à literarum sono non discedens cypri pro-
nunciauit: sed quid cypri nomine indicari possit, alias vel à nobis, vel ab aliis
differetur. Nobis quidem balsami fructus hic subolet, cui carpobalsami nomen
Græci fecere. Primum quod planta illa in bacciferarum sit censu, & botros lenti
ac pinguis succi plenos proferat. Copher enim lentum, tenacem, tractantūque
manibus adherescentem liquorem significat. Quo etiam nomine si qua planta-
rum, maximè balsami arbussum legitime gaudet, vipote quæ & lachryma, &
ligno, & fructu pingui, tenace ac leni polleat succo.

L E B O N A H .

168. FREQUENTISSIMA omnium, atque in sacris usurpatissima thuris lachry-
Ierem. 6. ma est; cuius fertilitate & copia Sabaca præcipue regio celebratur. S. S. E. Vt
quid mihi thus de Sabba affertis: & calamum pretiosum de terra longinqua?
Huic à candore in primæua lingua nomen LEBONAH factum constat: unde
Græcis etiam usurpatum λεβωνος. In quo genere aliud aliq; & facie, & odore
præcellit. Sed quod optimum esset ad sacri quotidiani suffitus usum expetebatur,
quale imitari etiam gentium sacrificuli in sua etiam templa & festa intulerunt.
Leuit. 1. Anima cum obtulerit oblationem sacrificij Domino, similia erit eius oblatio,
fundetq; super eam oleum, & ponet thus. Si autem obtuleris munus primitiarum
tuarum Domino de spicis adhuc virentibus; torrebis igne, & confringes in mo-
rem farris: & sic offeres primitias tuas Domino, fundens super ea oleum, &
thus imponens: quia oblatio Domini est. de qua adolebit sacerdos in memoriam
muneris partem farris fracti, & olei, & totum thus. Atque hæc perpetua lex
erat, totum thus vni Deo adolendi: cuius odor cremati, quam integri & maior,
& suavior est: cum alia quamplura aromata integra magis quam cremata fra-
Leu. 24. grent. Accipies quoque similitam, & coques ex ea duodecim panes: qui singuli
habebunt duas decimas: quorum semis altrinsecus super mensam purissimam
coram Domino statues, & ponos super eos thus lucidissimum, ut sit panis in mo-
numentum oblationis Domini. Atque hoc aromatis genus neque ad peccati ex-
piationem, neque ad suspicionis siue zelotypiæ munus inferri fas erat, magno si-
Leu. 5. gnificationis mysterio. Non intret in eam oleum, neque thuris aliquid imponet:
quia pro peccato est. & Adducet eam ad sacerdotem, & offeret oblationem pro
illa,

illa, decimam partem sati farina ordeacea: non fundet super eam oleum, neque imponet thus: quia sacrificium zelotypiae est, & oblatio inuestigans adulterium. De ipsis [Leuitis] erant, qui credita habebant utensilia sanctuarij, praerant si- 2Par. 9.
mille, vino & oleo, & thuri, & aromatibus. Et Elias sacerdos fecit sibi gazo-
phylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes munera, & thus, & vasa, &
& decimam frumenti, vini & olei partes Leuitarum. & Quae est ista, quae ascen- Cant. 3.
dit per desertum: quasi virgula fumi ex aromatibus myrrha & thuris, & uni-
uersi pulueris unguentarij. Vadam ad montem myrrhae, & ad collem thuris. Cant. 4.

Ex quo argumentamur plantae thuriferae genus non omni loco, sed certis ac destinatis à natura collibus provenire. Generosissimum autem, uti diximus, Sabaeum est. Vbi Latine in Canticis legimus, Cum uniuersis lignis Libani, thuris ligna intelligimus: ex affinitate enim vocabuli, pro Lebona, Lebanon lectum videtur. Non obtulisti mihi arietem holocausti tui: & victimis tuis non glorificasti me. Non te seruire feci in oblatione: nec laborem tibi praebui in thure. Omnes de Sabba venient, aurum & thus deferentes. & Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Isaia 43.
Isaia 60.
Ibid. 66.

NETEPH, SEHHELETH, HHELBENAH.

AD sacrosancti & à prophanis vsibus prorsus excepti suffitus mixturam 169.
quatuor lachrymarum, siue siccati fluoris genera inferebantur; quorum nomina fuere NETEPH, SEHHELETH, HHELBENA-ZZAMIM; & de quo modo egimus, LEBONAH ZACHAH, thus purissimum frequenti usurpatum mentione: cum tamen aliorum trium nomina semel in sacris inueniantur chartis. Dixitq; Exodi 30.
Dominus ad Moysen, Sume tibi aromata, NETEPH, SEHHELETH VEH-
HELBENA ZZAMIM, VLBONAH ZACHAH. Atque prima omnium NETEPH praestanti iure nomen stillae siue guttae usurpasse videtur: namque hoc vocabulum significat. nihil verò in hoc genere praestantius opobalsamo esse potest. Cuius fluor ubi concreuerit ac duruerit, uti resinas in arboribus crescere videmus guttae siue stillae, siue lachrymae meretur nomen: quod ab interprete Latino in stacte versum est. SEHHELETH verò nomen à fuluo, siue leonino colore factum videtur: quippe illa fera SAHHAL vocatur, & quantum ex Chaldaica paraphrasi adnotare licet, unguem odoratum unguentarij genus hoc dicere solent. quod & Latinus interpres onychina vertens, indicauit.

HHELBENAH autem apud Graecos nomen retinet, nisi quantum carentes 170.
litera & pronuntiatione illa pectorali HHETH, affine aliquantulum elemento uti libuit, & pro HHELBENA Galbana dicere. Est autem Galbanum pinguis quidam siue lacteus succus resinae in modum ex ferulaceae planta genere quodam remissus. Habet autem à lacte siue pinguedine vocabulum, quod lactis instar primum fluat, deinde concretum melleo obscurioriq; visatur colore.

DE OLEO OLEIQVE GENERIBVS.

COMMVNISSIMUM pingui succo omni nomen est SEMEN, quod Latini 171.
nunc pinguedinem, nunc oleum, interdum unguentum interpretantur: id alterum & praecipuum ex duobus primis corporum principijs siue elementis esse diximus,

- mus, pro conditoris verbi sapientia variè distributum, & ad natura differentias rerum attemperatum, & satis, vti differebamus, diuersis quoque temperamenti admixtum. cui præcipuam definitionum in compositis corporibus prærogatiuam adscripsimus, nullamq; rem vel sola pinguedine, vel solo sale constare, nisi ipsum tantum sal, & ipsum SEMEN, siue pinguem succum, quæ prima & simplicissima sunt corpora, quæ non composita semper, sed seorsum quoque reperiuntur: quamquam non semper pura, & vel sui, vel alterius generis fecis expertia. Atque in huius generis & nominis communionem qui ex oliuis exprimitur pinguis succus primas obtinet: adeò, vt cum vel in antiquissima lingua SEMEN, vel in Romana oleum nuncupari auditur, nisi aliud distinctionis addatur causa, protinus oliuarum oleum nominari credatur: quamquam pro ratione vsus non rarò ZAITH in illa lingua, vel oleum oliuarum in hac adiungatur:
- Exod. 27. ne videlicet aliud pro alio temerè vsurpetur. vt in illo loco: Præcipe filiis Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, pilog, contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij extra velum, quod oppansum est testimonio. Idem genus ad sacrificiorum destinatum munera, sic adnotatur.
- Ibid. 29. Decimam partem similia consperse oleo tuso, quod habeat mensuram quartam partem hin. Oleum tusum ex oliuis nondum maturis mortario expressum intelligimus, quod ad ciborum & condimentorum vsu præstat. Idem ad sacras vñctiones sic exigitur, Casia autem quingentos siclos in pondere sanctuarij, olei de oliuetis mensuram hin. Ex hoc triplici vsu triplex frequentatur nominum adiunctio, SEMEN HAMAOR, SEMEN MABLVL, SEMEN HAMISHHAH, Oleum lucernæ, oleum mixtionis, oleum vñctionis.
172. Neque verò ex omnibus oliuis oleum exprimi ex illo promisso obseruauimus:
- Deut. 8. Adducet te Dominus Deus in terram bonam, &c. Terram hordei ac vinearum, in qua ficus & malogranata, & oliueta nascuntur. Duobus asseruandorum fructuum generibus tertium adnumeratum est ZAITH, olea, quæ condita quoque ad cibos expetitur. De aliarum verò oliuarum, ex quibus oleum exprimitur, copia euestigio subiungitur, Terram olei & mellis. de viroque autem olearum genere alias, Deo propitio, differemus.
173. Esse autem alia olei genera siue SEMEN ex arboribus effluentis, vel ex bacis, nucibus, seminibus alijsq; plantis, atque adeò ex terra & lapidibus vi, arte, & ingenio educti, aut sponte remissi, experientia cognitum est frequentissima, & vel vno extreme notationis loco euincitur. vt, Sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. & Quando lauabam pedes meos butyro, & petra fundebat mihi riuos olei. Quin & obesi animalis pinguitudo eodem quoque dicitur nomine. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: impinguatus, incrassatus, & dilatatus. Hic verbum SAMAN & SEMEN non semel inductum est. & apud Neemiam, Ite comedite pingua, & bibite mulsum.
174. Ex qua materia SEMEN, hoc est, pinguis ac liquidus remittitur succus GHETSE SEMEN, hoc est, olei ligna dicuntur: ex eademq; materia templi fores factas legimus. Quale verò id arboris genus fuerit, alias inuestigabimus. Ad hoc genus pertinet, Et in pascuis huberrimis pascam eas. & Quod pingue forte custodiam. & Abundantes & huberes vrbes ingreditur. & In ipsis incrassata est pars eius.
175. Vnguentis quoque pretiosis idem cum adiuncto nomen datum, illa docent:

1 Reg. 6.
Ezech. 34.
Dan. 11.
Habac. 1.

Sex mensibus in oleo HAMOR. & Vnxit te Deus oleo letitiæ præ conscribis
 tuis. & Vt exhilaret faciem in oleo. & Sicut SEMEN bonum. Vnguentum in
 capite, quod descendit in barbam, barbam Aharon: quod descendit in oram vesti-
 menti eius. & Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. & Qui
 diligit epulas in egestate erit: qui amat oleum & pingua non ditabitur. & Vn-
 guento & variis odoribus delectatur cor. Varios odores ex suffitu intelligimus.
 Melius est nomen bonum quàm vnguenta pretiosa, & muscæ morientes perdunt
 suauitatem vnguenti. & Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.
 Oleum letitiæ pro luctu. & Thymama meum & vnguentum meum posuisti
 super ea.

Ester 2.
 Psal. 44.
 Psal. 103.
 Psal. 132.
 Prou. 21.
 Prou. 1. 27.
 Eccl. 30.
 Cant. 4.
 Isaie 61.
 Ezech. 13.

DE NATVRA ET VI SEMEN.

COMMVNIS omni pinguedinis seu SEMEN generi lenitudo est, quamob-
 rem facile tractata vel contacta hærent. Sed quidquid de ceteris dici potest, idem
 præcipuè oliuarum oleo arrogatur, quod liquoribus ceteris vt leuissimum inna-
 rat: quibus etiam ab ambientis aëris vitio defensis præsidio esse solet: quamobrem
 regem sibi præfecturis arboribus prima omnium oliua vt imperaret rogata nar-
 ratur. Igitur hoc liquidorum omnium leuissimum: contra verò mel grauisimum
 ceterisq; residens experimento cognoscitur. Inter hæc verò alia aliis certis ra-
 tionibus, grauitudine & lenitate anteeunt. Communis etiam pinguedini omni
 (modo liquida) est cum lenitudine lentor: quamobrem non adeò velox defluxio,
 siue rotatio est, atque aqua & ceteris qua aqua humiditatem magis quàm olei
 pinguedinem imitantur, neque cum defluit oleum: tametsi obiecto præpediatur
 solidiore corpore, neque cum præcipitatur, ita vt aqua, & qui salem mixtum ha-
 bent, humores sonat & conqueritur. Sed tacitum potius procedit, & sensim lap-
 sum: tandem quo tendit deuoluitur. Atque in his omnibus, vt diximus, oliuum
 primas habet: quod propter lenitudinem adeò labile est, vt sese constringi non
 sinat: nec vel fortissima manus pugno cõprehendi, & contineri patiatur. Quam-
 obrem ad mollitudinis fallaciæ, & ambiguitatis comparationes ac similitudines
 natura hæc à sapientibus appellatur. vt, Fauus distillans labia meretricis: & ni-
 tidius oleo guttur eius: nouissima autem illius amara quasi absynthium, & acuta
 quasi gladius biceps. & Tecta pestilentia in die frigoris, & litigiosa mu-
 lier comparantur: qui retinet eam quasi qui ventum teneat, & oleum dexte-
 ra sua vocabit.

176.
 Iudic. 9.
 Prou. 5.
 Idem 27.
 Prou. 5.
 Idem 27.
 Prou. 5.
 Idem 27.

Animantis atque hominis præcipuè cuti conseruanda à vento & frigore
 tutanda, atque omnino fouenda olei lenitas & pinguitudo multum confert, læ-
 titiamq; inuare, & gaudia augere creditur: maximè verò id quod ex oliuis fit:
 cui ad eam rem grati odoris accedat subsidium. S.S.E. Impinguaſti in oleo caput
 meum. & Vt exhilaret faciem in olea.

Psal. 4.
 Psal. 105.

Illud verò cum primis admirabile vitæ præfert oleum, quod cum liquidis
 omnibus sua sponte immineat, solidis tamen, atque adeò durissimis corporibus
 penetrando sese ingerat: quam etiam eximia lenitudinis vim esse intelligimus,
 adeò vt Iacob diuturnum voti à se nuncupati monumentum consecraturus la-
 pidi, in quo sacra libamina fecerat: oleum infundit, cõseruaturò videlicet liquo-
 ris, quo imbui contigerat, notam ad internas etiam sui partes delapsam. Surgens
 ergo Iacob manè, tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titu-
 lum,

Gen. 28.

Gen. 31. lum, fundens oleum desuper: appellavitq; nomen loci illius Bethel, quæ prius
 » Luza vocabatur. Id quod bis ab illo factitatum legimus. Quamobrem in cura-
 tionibus & fomentis quæ exterius adhiberi oportet agrotantibus, ac vulnere
 vel ulcere affectis membris vel simplex oleum, vel cum opportunis medicamentis
 Regl. 108. mixtum, manifesta penetrandi vi celebratur. S. S. E. Et intravit sicut aqua in
 » interiora eius: & sicut oleum in osibus eius.

179. Oleum à sole longè parcius quàm liquores ceteri exugitur: igne verò deu-
 rante libenter ac suaviter absimitur modo fundum siue basis non desit. Id quod
 argumento est non ad eò convenire humani corporis nutritioni oleum, quàm lac
 & cetera, quibus non summa & exquisita pinguedinis natura & simplicitas est.
 Namque vitalis animantibus omnibus concessus calor solis potius, quàm deu-
 rantis ignis instar habet. Hinc igitur paucissima vel nulla ex insectis atque
 reptilibus in oleo, aut propter oleum vivere videmus. ac neque cetera animalia
 quidem præter quadam rara & impura ex ferarum quæ carnibus vescuntur, ge-
 nere: ut suem, canem & felem.

De vario usu ex arborum generibus capiendo.

180. P R A E T E R facundarum arborum fructum, cuius præcipuè causa genis
 illud conditum accepimus: varia etiam aliorum generum commèdatur utilitas.
 ac primo quidem virentes, & integra arbores nonnullæ forma pulchritudine,
 ramorum concinnitate, & foliorum amœnitate, aliâ proceritate & agros deco-
 rant, & spectantium sensum animumq; iuuant: ut AREZ, id est, cedrus, ac pi-
 niferarum & coniferarum atque glandiferarum genera omnia: qualia apud La-
 tinos sunt cedrus, larix, pinus, picea, cupressus, quæ AREZ generico vocabulo
 continentur: quibus proceritatem ramorum atque viroris elegantiam à natura
 tributam sacra indicat philosophia. S. S. E. Species eius ut Libani, electus ut ce-
 dri. & Ego autem exterminavi Amorrhæum à facie eorum, cuius altitudo ce-
 drorum altitudo eius. & Dabo in solitudine cedrum. & Nunquid regnabis,
 Ierem. 22. quoniam confers te cedro? & Siringit caudam suam quasi cedrum.
 Ierem. 40.

Cant. 4.

Amos 2.

Ista. 41.

Ierem. 22.

Ierem. 40.

181.

Osee 4.

a 1 Reg. 17.
& 21.

Gen. 35.

Iof. 24.

b Iudic. 6. bis

c 1 Reg. 18.

Ser.

d Par. 20.

e Ista. 1. &

37.

Ezech. 6.

Ezech. 31.

Quædam umbrarum salubri & oportuna opacitate iuuant, atque hospitalem
 præstant secessum, ut PLON, LIBNE & ELAH. Quæ tribus distincta gene-
 ribus, varias admittunt formas: his apud nos glans, populus, & ulmus, notis
 nominibus respondent: quarum in hunc usum apud Hoseam celebris est mentio.
 Subtus quercum & populum & terebinthum: quia bona erat umbra eius. Nam
 nomina VLMI & ALNI apud nos duarum literarum conservata pronuncia-
 tione antiqui & primæ ELA vestigia indicant. Quod à Latinis interpreti-
 bus variè redditum accepimus: interdum^a terebinthum, interdum^b quercum,
 aliquando^c idola pro hoc vocabulo. atque eodem loci quercum rursus legimus.
 Id quod pro argumenti ratione distinguendum relinquimus. Est ubi fortis red-
 ditum sit ob affinitatem nominum EL & ELAH. Certè apud Ezechielem quer-
 cum frondosam legimus, & aliàs apud eundem, sublimitatem omnium quæ irri-
 gantur aquis: quæ descriptio alnos, & ulmos magis quàm quercum spectat. Non
 esse verò idem ELON & ELAH apud Amosum iam adnotauimus, cui & Isaias
 stipulatur, CHE ELAH VCHE ELON. Latinus interpres, Sicut quercus, &
 sicut terebinthus, quæ extendit ramos suos. At quæ terebinthus proprie dicitur:

nec aquis adeò ut ELAH gaudet: nec ita prolixos tendit ut ulmus ramos: quippe planta est in fruticum potius quam in arborum censum referenda: nec tantum præstat ut sacra facienti populo sufficere possit umbram, quam avidè petitam, Valium responsa arguere consueverunt. Magnam verò affinitatem nomen ELAH & Latinum ILEX probant.

Harum, quas commemoravimus, atque aliarum arborum opportunè ac tempe- 183.
 stivè excisarum maxima ad edificiorum & fabricarum usum commendatio est: quarum quaedam proceritate & materie à cariei vitio immunis perpetuitate laudantur, ut AREZ genera omnia, & quæ præcipua notatione GHETSE SEMEN, id est, oleaginosæ ligna vocantur. quæ ab oliivis nostratibus diversa sunt. Quedam verò densitudine & indomita præstant duritie, ut glandifera omnes, quæ ELON vocabulum commune vendicant. De quo genere Amos 4. Ego exterminavi Amorhæum à facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius. & Fortis ipse quasi ELON, quercus. Atque cedrorum frequentissima in præstantibus fabricationibus usurpatio est trabium asserumq; causa. Misit quoque Hiram rex Tyri nuncios ad David, & ligna cedrina, & artifices lignorum. & Vides quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium? Fecit quoque domum laquearibus cedrinis, & edificavi tabulatum super omnem domum quinque cubitis altitudinis, & operuit domum lignis cedrinis. Ex eadem materia columnas, trabes, asseres, celaturas, & complura alia confecta legimus. Ex cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas & iuncturas suas fabrefactas, & celaturas eminentes: omnia cedrinis tabulis vestiebantur. Fecitq; ut tanta esset argenti abundantia in Ierusalem quanta lapidum & cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros quæ nascuntur in campestribus. & Tigna domus nostræ cedrina. In eundè usum BEROS lignum celebre est ab eisdem cum EREZ petitum locis, pro quo Latini interpretes aliquando abietem, aliquando verò aliis vocibus reddunt. ut, Misit Hiram ad Salomonem, dicens: Audiui quæcunque mandasti mihi; ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis & in lignis abiegnis. & Hiram rege præbente Salomoni ligna cedrina & abieгна. & Duo ostia de lignis abiegnis intrinsecus. Succidisti sublimes cedros eius, & electas abietes illius. Templi fores maxime de lignis BEROSIM, & Latine abiegnis factas, & pavementum eiusdem materie tabulis obductum legimus. In secundo autem Samuelis libro pro GHETSEBEROSIM redditum legimus. In omnibus lignis fabrefactis. In annalibus verò regum Iudææ pro lignis BEROSIM, arcentina ligna redditum reperimus: quæ eadem in sequenti capite exponuntur tabula lignæ abieгна. In Psalmis autem pro HHAZZIDAH BEROSIM BETHA invenimus repositum, Erody domus dux eorum. Atque in Vatum libris, BEROSIM abietes quoque lætate sunt super te. & Succidam excelsa cedrorum, & electas BEROSIM abietes. & Ponam in deserto BEROS abietem. Gloria Libani ad te veniet BEROS abies & buxus. & BEROS abietibus de Sanir extruxerunt te cum omnibus tabulatis tuis. & Berosim abietes non adæquauerunt summitatem eius. & Divigam eam ego ut BEROS RAGHANAM abietem virentem. Apud Nahum a translatione ad rem traducto nomine pro BEROSIM agitatorum positum est. Et apud Zachariam: Vlula BEROS abies. Magnam, proceram, ac diuturnæ materia compotem oportet esse arborem; ex qua trabes, asseres, atque adeò naues

& hasta, necnon & musica instrumenta parantur. Hanc ubi ad naturae simplicitatem refert: plerumque abietem nominare interpres noster solet. BEROS nomen BVXVS noster vendicare videtur.

LIGNA SITIM.

184. CELEBERRIMA in tabernaculi sacri fabrica est lignorum SITIM materies, quam ex ARAZIM genere esse, lectionum obseruata comparatio indicat. Huius vocis singularis vox est SITAH, quae ex etymo mobilitatem significat: ita ut SITIM arbores mobiles & agiles dicere nihil obstat: quare non solum ad columnas & asseres, aliâsq; tabernaculi partes usurpata fuit hac sola materia: sed etiam ad remos parandos apprimè utilis & oportuna videtur. unde & remo nomen SIT, & aliquando MASAT, vel MASIT. Apud Isaiam cum HADAZZ inter pulchras arbores recensitam obseruamus hanc arborem, pro qua spinam Latinus interpres vertit. Dabo in solitudinem cedrum & SITAH, spinam & myrthum, & lignum oliuae: ponam in deserto abietem, ulmum & buxum simul. Aliâs vero suum antiquum vocabulum pronuntiandum reliquit ligna SETIM.

ALMVGIM LIGNA ET ALGVMMIM.

185. AD adificiorum ornamenta & elegantiam ligna ALMVGIM ex Ophyra Salomonis regis tempore Tyria classe apportata legimus: quae neque corallium dici possunt à nostris: namque corallium bituminis seu fluoris non ligni genus est: neque quid apud interpretem nostrum significet Thyina satis nouimus. Certè illa & eleganti colore, & magno densiq; robore commendata videntur. Sed & classis Hiram, quae portabat aurum de Ophyr, attulit ex Ophyr ligna Thyina multa nimis, & gemmas pretiosas. Fecitq; rex de lignis Thyinis fulcra domus Domini & domus regiae: & citharas lirâsq; cantoribus. Non sunt allata huiusmodi ligna Thyina, nec visa vsque in presentem diem.
186. Nec verò eadem esse ligna ALGVMMIM cum his quae ALMVGIM vocantur, & elementorum varia series, & locorum adnotata celebritas arguunt: namque ALMVGIM ex Ophyra allata, & noua sui specie & elegantia Salomoni placuisse legimus: ALGVMMIM verò non ita peregrina illis fuerant, sed certo & vicino loco nata & nota, hoc est, in Libani siluis. Certè illa Thyina, hac pinea Latinus interpres dixit: sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano. Verum vulgato more euenit ut recens & peregrinum nomen ALGVMM, quod cum re etiam noua allatum fuerat, in noti vocabuli ac triti sonum cederet, duarum tantum consonantium G. M. transpositione: atq; eo tempore, quo Iudaeae regum annales conscribebantur, ALMVGIM nomen in ALGVMMIM migrarat, ut & regionis VPHIR, ex qua ALMVGIM delata fuerant: eadem tempestate in PIRV conuersum erat, cum aspiratam literam in vocum principis illa lingua non ferat. Atque hac adnotatione utraque & prioris & posterioris historia lectio facile in his conciliatur vocabulis ALMVG & ALGVMM, VPHIR & PIRV: nomen autem ALMVG peregrinum & unâ cum re assortatum esse ipsa literatura quinque elementis constans arguit, rarissimi in sacra lingua exempli.

HADAZZ.

187.

VI palma proceritate ramorum & foliorum longitudine conspicuam sese præbet: ita HADAZZ viroris aptè concinnati & perpetui elegantia iucundum exhibet spectaculum: cuius rei nobis Nehemias index ac testis laudatur, qui tabernaculorum annuam celebritatem quinque arborum frondibus ornadam edidit. Egredimini in montem, & afferite frondes ZAITH, & frondes GHETSE SEMEN, & frondes HADAZZ, & ramos THAMARIM, & frondes GHETS GHABOTH. quæ nomina ita Latine reddita legimus, Frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrthi & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi. Isaia 41. & apud Isaiam, Dabo in solitudine EREZ, SITAH VE HADAZZ VE GHETS SEMEN, quæ Latine sonant cedrum, spinam & myrthum, & lignum oliuæ. & iterum apud eundem, Pro NAGHATSVTS ascendet BEROS, & pro HAZZIR PAD ascendet HADAZZ. Latinus ita, Pro salicunca ascendet abies, & pro vrtica crescet myrthus. Et Zacharias virum equi rursi sessorem, inter HADAZZIM sibi conspectum tertio reperit. quod vocabulum myrthetæ Latine redditum legimus. Ncem. 8.

TIDHAR.

188.

BIS apud Isaiam in amœnitatis promissis tria arborum usurpata obseruantur nomina, Dabo in solitudinem BEROS, TIDHAR & THAASVR. pro quibus priore loco Latine legimus, abietem, ulmum, & buxum simul: Posteriore vero, Gloria Libani ad te veniet BEROS TIDHAR & THAASVR. ubi Latini legunt, Abies & buxus & pinus simul. Itaque TIDHAR nunc ulmus, nunc buxus Latinis est. utcumque sit, ex pulcherrimarum Libanoq; familiarium arborum censu est. Isaia 41. 82 60.

THAASVR.

189.

EX earum genere quæ toto virent anno atque adeo singularem sibi vendicant regionem THAASVR est. quam in amœnitatis causa vnâ cum aliis, quibus diuersa placent loca, pro miraculo productum & conseruatum iri Isaias prædicebat. Ponam (inquit) in solitudine BEROS & THIDHAR & THEASVR simul, quæ nimirum aliàs eodem loco non videntur: maximè verò in planitie deserta: Namque in montanis regionibus propter varium locorum situm variæ visuntur plantæ tum ex his quæ calidiore aère, tum verò ex iis quæ frigidiore & liberiore gaudent. Hanc semel Latinus buxum, rursus verò pinum interpretatus est. Siquid verò literarum antiquarum vestigiis tribuendum est, Taxi nomen Græcum affinem huic vocabulo retinere videtur sonum. Isaia 41.

GHETS HADAR.

190.

HOC arborum genus omne vel nomine indicatur ipso quod variis formis frequens calidioribus copiosè & eleganter contingit regionibus, & solo fertili provenit, modo aquarum nõ obstat penuria. Orientalibus antiquitus notissimum utpote indigena & familiare Medis præcipuè, unde primum in Italiam asportatum nomen etiam mali Medici secum attulit. Libano mote, ut accepimus, sponte frequentissimum provenit, ligni trunci foliorum & florum multis formis consimilis. Leuit 2; 40.

milis facies omnibus perpetuo virens & iucundissima specie commendabilis: odore etiam gratissimo, certis tamen & nitoris & fragrantiae ordinibus distincto, in fructu insignis & iucunda varietas: quae tamen cognationem comprobat maximam. Namque & semen persimile ferè omnibus, & caro illa qua semen inclusum seruatur, succi maturis praecipue plenissima alius dulcis alius acrioris ac tardi incundi tamen ac salubris propter temperati salis facultatem & efficacitatem, & fructuum omnium figura vel sphaerica est, vel oblongior ac teres illa colore, haec verò forma humanum refert cor ubi maturuerit praesertim, quam obrem ad mystici thyrce ritum huius generis fructus usurpari imperatum est. Vnico epitheto quo genus omne cognosci posset appellato, GHETS HADAR, quod Latinus arboris pulcherrimae interpretatus est: nos elegantiae lignum dicere possumus. Totum genus ad Bacchas referendum duximus. Huius arboris flos nomen adhuc antiquum apud Arabes retinet ASDANAR.

G H A R M O N.

191. GHARMON mentio bis in sacris fit: quae ex glandiferarum genere esse videtur, cuius tamen liber facile detrahitur. Hanc cum alijs à Iacobo in illa arcana actione usurpatam legimus, & à Latino interprete platani nomine traditam, Gen. 39. Tollens ergo Iacob virgas populeas virides & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas. & apud Ezechielem, Et GHARMONIM non fuerunt aequè frondibus illius. Platanos etiam vertit Latinus.

L I G N V M G H A B O T H.

192. IN frondosorum censum ramorum, quos Nehemias ad tabernaculorum scenas struendas postulabat, GHETS GHABOTH relatum est. Idq; iure ad illum ritum summo, sicut nominis interpretatio declarat. Namque GHABOTH Latine densitatem vel densitates dicere possumus. Vmbrae verò paranda causa densissimos peti & comparari oportuit arborum ramos, quales Lauri, cupressi, sabine, iuniperi, myrica atque etiam tamarisci habent, qui & ad contexenda turguria idonei sunt, & in exhaustum virorem perpetuo obtiduo conseruare possunt: quo enim è densioribus instructe sunt folijs, & complicatiore sese termitate muniunt, eò pinguiores ac meliores succus liquoros probant, ac diurna magis durabiliq; materia solis aestum & hyemis iniurias perferre se posse indicant.
193. Ex eodem verbi etymo nomen GHAB deducitur, quod in natura vocabulis nubem densam, in architectura verò usu trabes quibus cetera tigna innituntur significat. Ligna itaque parare iubebat Neemias, quae omnia haec firmitudinem, densitatem & virorem atq; adeò ad ceteros ramos sustinendos oportunam proceritatem praestarent. Interpres Latinus ipsum rei genus attingens Frondes ligni nemorosi vocauit.

D E A S P E R I O R E P L A N T A R V M N A T V R A.

194. V T mollia, lenia, & grata, atque ad tractandum habilia tam arborum quam herbarum plurima visuntur genera, quorum rationes, causas & usus iam indicauimus:

rauimus: ita rursus in utraque plantarum natura non pauca offenduntur forma non quidem prorsus inutiles: sed alicuius usus causa à terra producta: verum eadem habitu difficiles & aspera, & cum aliis plantis, tum præcipue animantium quadrupedum, ac maxime hominis corpori ac membris horrida & incommoda. Ex his autem quaedam specie ipsa sui nonnihil placentes: verum ubi contacta & contrectata fuerint, vehementer infesta: alia verò ipsa etiam facie horrorem incutientes, quæ tamen omnes varios ex se præbere possunt usus, modo non ignota nec extra numerum atque modum fuerint usurpata. Namque ex his non exigua pars animalibus ad cibum concedunt, alia etiam floribus, & specie iuuant, sunt quæ & fructus ferant edules: multa umbras contexunt amenas, ad sepimenta verò atque custodiam aliarum arborum ac plantarum conferunt, pusillis, & reptantibus animantibus, tutas parant stationes. Denique nullum fere est quod ad medicinam nihil cõferat, ignibus excitandis cum hæc aruerint, præsentissima, fouendus verò & nutriendus, tam virentes quam arida opportuna habentur. Præterea ad hominum doctrinam faciunt, atque adeò ad exercitationem, quam genus hoc omne vehementer excitat, & acuit. alia segniorem futuram, sicut scriptum est: *Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex Gen. 3. ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinæ & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas* cetera præstent, quantumque mereantur æstimationem, quæ sui varium & expectandum usum, vel nulla, vel longè minore cum difficultate præbeant. Postremum verò ut vel huiusmodi oppositis ac secum etiam pugnantibus comparandis naturis conditoris commodius ac plenius cognoscatur sapientia. Ex hoc etiam exemplo quantum lenia hominum ingenia ab asperioribus differant, quemadmodum utraque excipi, haberi, tractariq; oporteat, nature huiusmodi contemplatione dignoscitur. Atque hæc omnia diuina docente sapientia, didicimus. sicut illius qui se fecit, & reddet illi secundum iudicium suum. *Contra malum bonum Eccli. 33. est, & contra mortem vita: sic & contra virum iustum peccator. Et sic intueri omnia opera Altissimi. Duo contra duo, & vnum contra vnum.*

DE KOTS ET DARDAR.

DVOBUS plantarum leniorum generibus, ARBORI videlicet, & HERBAE, 196. hoc est, GHETS, & CHESEB, duo etiam verbo Dei THOTSI iubente contraria, hoc est, aspera, & horrida opposuit, quorum cõmunia nomina sunt KOTS, תאני & DARDAR. prius arbusta omnia complectitur aculeis horrentia, & difficulter קץ tractabilia, quæ hoc nomine arborum aliarum æmula dici possunt: tum quod illis proxima officiant: tum etiam quod virore, nitore, atque florum specie contendere videantur. Posterius verò cum herbarum omnium (de quibus iam disseruimus) natura certare deprehenditur: quandoque etiam non ratione, sed violentia superius euadere, nisi humana industria mitius genus à densiore & asperiore defensum vindicetur. sicut scriptum est: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Gen. 3. Atque pro altero quidem nomine KOTS, spinas à Latino interprete redditum adnotauimus constanti interpretatione totis octo locis quibus hoc repetitur nomen. Spinæ & tribulos germinabit tibi. Si egressus ignis inuenerit spinas, & Gen. 3.*

Exodi 23.
Iud. 8.
Isa. 32. &
63.
Jerem. 4. &
12.
Ezech. 18.

comprehenderit aceruum frugum. & Cum reuersus fuero, conteram carnes vestras cum spinis tribulisq; deserti. & Super humum populi mei spina & vepres ascendent, & erunt populi quasi incendio cinis. Spina congregata igne comburentur. & Nouate vobis nouale: & nolite serere super spinas. & Seminauerunt triticum, & spinas messuerunt: & nō erit ultra domui Israel offendiculum amaritudinis, & spina dolorem inferens vndique. Itaque nomen KOTS Latinus interpretēs constanter in spinas vertit: cuius interpretationem amplexi nos, hac annotatione obtinendam duximus, earū videlicet spinarum, quæ ad arborum, arbustorumq; genera sint referenda. Nam Latina lingua vno eodemq; vocabulo tam has nominat, quàm eas quæ herba congeneres censentur. At verò prima illa omniumq; antiquissima lingua spinarum arborescens generi, & id quod cum herbis contendit diuersis nominibus etiam Deo appellante distinxit.

D A R D A R. 7777

196.

NAMQUE spinarum genus id quod & minus densa materia, & minus diuturna duratione, atq; facie etiā ipsa, herbis quàm arbustis magis affine est, vno, ac latissimo vocabulo DARDAR appellatum obseruauimus. idq; vel ex illo diuino oraculo adnotare licet, quo Deus humani generis ærumnas Adamo prædixit. Omnem siquidem agriculturæ facultatē, quæ in duobus generibus versatur summis, hoc est, in GHETS, & GESEB, siue ligno & herba, duobus contrariis quoque generibus turbandam & sollicitandam iri præmonuit. Maledicta terra in opere tuo: in labore comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. KOTS, VE, DARDAR germinabunt tibi, pro quibus Latinè legimus, spinas & tribulos: vt etiā prius vocabulum ad lignosas, posteriùs ad herbaceas spinas retulisse indicetur interpretēs. Verùm enim verò cum tribulus non genus ipsum spinarū, sed formas quasdam herbaceas in genere significet, statuendum fuerit nobis verbum quod omnes herbaceas complectatur spinarum formas, idq; aptissimum apud Græcos fuerit Acanthes, apud Latinos verò carduus. Namque herbariæ rei periti Latini, atque Græci hoc nomen generis indicandi causa vsurpare, formæ verò describendæ annotationem singularem addentes repetere solent. Bis in sacra lectione nomen hoc occurrit, vtrobiq; ab interprete nostro in spinas & tribulos versum. Spinæ & tribulos germinabit tibi. & Lappa & tribulus ascendent super aras eorum. Constat autem nomen DARDAR repetitione simplicis vocis DAR, quæ Latinè mansionem, versum, vicem, concinnitatēque significat, quasi dicas repetitam vicem, concinnitatem, mansionem, & contignationem: neque verò aptiore verbo indicari posse videntur, alarum, ramorum, & foliorum concinnatæ vices & contignationes pari semper numero aptatæ, quas in toto carduorum genere conspiciamus. vna cum squamatis capitum ordinibus, quibus flos primū, deinde cum vellere semen cohibetur. Atque ad eodē Latinum nomen, carduus, non obscura adhuc primæ vocabuli DARDAR, vestigia retinet: quæ facillè deprehendet quicumq; animaduersionibus (aliàs nostris de linguarum affinitate) non nihil diligentia & studij adhibuerit.

Gen. 3.

Virg. Ecelo.

Gen. 3.

Communia sub genere KOTS contenta.

SPINA omnis vel rectos habet aculeos, vel obliquos & aduncos, quæ rectis 197.
 prædita est, citius multo & præsentius lædit, ac plerumque ulterius penetrat,
 quam quæ unciis armatur: verum hæc ubi semel hæsit, longè tenacior est, utraq;
 importuna & incommoda animalium artibus & cuti. In priori censu est, S A-
 MIR, quod verbi originem à duricie & custodia ducit, quòd id genus valde sese עמר
 tueri soleat, quare ad sepes texendas apprime est idoneum. Hoc genere dum ac
 vepres continentur, & quæcumque huiusmodi rectis armatur spinis: nec tamen
 fructu ferendo sunt utiles. Latinus interpret nunc vepres, nunc verò spinas pro
 SAMIR ponit: Ascendent SAMIR VE SAITH, vepres & spine. Et erit Isaiæ 5.
 in die illa: omnis locus ubi fuerint mille vites, mille argenteis, in SAMIR, & in
 SAITH. & erunt (Latinè legimus) in spinas & in vepres. Rursus ibidem: SA- Ibid. 7.
 MIR VE SAITH: vepres & spine erunt. Ibidem etiam, Non erit terror S A- Ibid. 9.
 MIR VE SAITH spinarum & veprium. &, SAMIR VE SAITH, vorabit, Ibid. 10.
 veprem & spinam reddit Latinus, & deuorabitur SITHO V SAMIRO spina
 eius, & vepres in die vna. Quis dabit SAMIR VESAITH, spinam & veprem in Ibid. 17.
 prælio? Super humù populi mei KOTS VE SAMIR, spina & vepres ascendent. Ibid. 32.

S A I T H.

ש ת

NOMEN SAITH plerumque cum SAMIR coniunctum venit, eiusdemq; 198.
 figure spinas, hoc est rectas arguit, quod etiam Latina versione vel vepres, vel
 spinas nullo discrimine etiam in eodem legimus capite. ut, Ascendet SAMIR Ibid. 7.
 VE SAITH, vepres & spine. Et in SAMIR ET IN SAITH spinas & ve- Ibidem.
 pres erunt: & quia SAITH ET SAMIR, vepres & spine erunt in vniuersa Ibidem.
 terra: & non erit illic terror SAMIR VE SAITH, spinarum & veprium, &
 erit in pascua bouis, & in conculcationem pecoris. Ex quo apparet SAITH hu-
 miliori esse planta quàm SAMIR, & deuorabitur SAITHO V SEMIRO, spina
 eius, & vepres eius. Quis dabit me SAMIR VESAITH spinam & veprem in Isaiæ 10.
 prælio? Quantum coniectura consequi possumus, spinosum genista genus hoc esse
 arbitramur, quod in asperioribus & aridioribus proueniens agris, ouium velle-
 ribus valde officit, atque pascendo nocet pecori, frequentissimum & maximum
 omnium quæ nobis peregrinantibus visa sunt: in Hibernia minus, in Anglia
 frequens, in Italia quia humidior constet solo, nullum vidimus, Aulagas Hi-
 spani vocant.

H H V A H H.

ח ח

SV O se nomine prodit HHVAHH, quod piscatorum hamum significat: 199.
 atque ex illius imagine, vel hoc spina genus, vel huius imitatione, ille hamus
 HHVAHH vocabulum traxit. Quodcumque itaque arbutum aduncis & ha-
 matis sese munit aculeis, hoc nomen sortitur, pro quo Latinè carduum, tribulum,
 spinam, lappam, & (quod apprime quadrat) paliurus legimus, semel verò reddi-
 tum est in abditis, Absconderunt se in speluncis & in VAH HIM, in abditis. 1 Sam. 13.
 poterat reddi, in paliuris. &, Remisit Ioas rex Israel ad Anasiam, dicens:
 HHVAHH libani misit ad cedrum quæ est in libano; quo loco carduus versum 4 Reg. 14.

m 2

est,

Joan. 11.
Prou. 26.
Isaia 34.
Olea 9.

est, Pro frumento oriatur mihi tribulus HHVAHH. & Quomodo si spina nascatur in manu temulenti. Sicut lilium inter spinas HAHHVAHH, sic amica mea inter filias. & Paliurus HHVAHH in munitionibus eius. & Lappa HHVAHH in tabernaculis eorum.

חרב

H H A R V L.

200.

VOCABVLVM hoc ex literarum affinitate cum HHARAH verbo excaescentiae atque irritationis significationem subindicat: nam vltima nota L, ad nominis potius distinctionem sacrae linguae non infrequentem, quam ad etymologiam facit: cuius exemplum etiam in HHARDAL agnoscitur, quod sinapi Latine dicitur: atque in herbaceo genere sub communi illo DARDAR haec natura censetur esse: quae, vt ex verbo apparet, animalium quibus adhibetur membra vehementer irritans: quam tamen Latinus interpres & spinas & sentes dixit. vt, Qui inter huiusmodi latabantur, & esse sub sentibus delicias computabant. Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam stulti: & ecce totum repleuerant
 20) urtica, & operuerant superficiem eius spinae HHARVL. & Filij Amon quasi
 20) Gomorrha siccitas spinarum HARVL, & acerui salis. Ex quibus locis cuiusmodi ingenio hoc spinae genus valeat, facile apparet, hoc est, falso atque acerbo cumprimis, quod tractatum, vel etiam tactum valde irritans vrat. Qua nota, urticarum genera omnia sese praebent cognoscenda: quibus etiam Latinum nomen ab vrendi vi factum constat. Atque ita vel urtica haec est, vel carduus ille, cuius tomenti fibris lac in caseum coagulatur, propter naturae acerbiteriam.

Iob 30.

Prou. 24.

Vrtix urticae,
mirax mirice,
lactus lactuca,
falux saluca,
erux eruca.

BERKONIM.

201.

BIS eodem in cavite cardui huius nomen legimus, pro quo Latinus interpres, tribulos utrobique reddidit. quae versio ipsa narrationis commendatur serie: Cum reuersus fuero victor in pace, conteram carnes vestras cum spinis & BERKONIM tribulisque deserti. Tulit ergo seniores ciuitatis, & spinas deserti, ac BARKONIM, tribulos, & contriuit cum eis atque comminuit viros Soccoth: Hispanum nomen ABROJO non obscura adhuc vestigia antiqui nominis BARKON retinet.

Iud. 8.

Abrojo.

KIMOS, in plurali KIMSONIM.

202.

CREMARE Latinum verbum huic voci nonnihil affinitatis tribuit, quae herbaceam quoque significat spinam: non tam asperitudine quam prurigne ledentem arguit, quam Latinus interpres ter inter vertendum repertam, urticam dixit. Et ecce totum repleuerant KIMSONIM urtica, & orientur in domibus eius spinae, & KIMSONIM urtica, & tribulus. & Desiderabile argentum eorum, KIMSON, urtica hereditabit, Quemazon Hispanae voci proximum nomen: atqui urticarum non vnam, sed complures nouimus formas: alias magis, alias minus vrentes.

Prou. 24.
Isaia 34.
Olea 9.

203.
Appendix.

Quae haecenus recensita protulimus nomina, vel generum, vel formarum distinctione spinas omnes continebit. Praeter hac vero tria alia in sacris libris reperiuntur vocabula, quae spinarum genera varia simul crescentia, aut alias perplexa,

plexa, aut in se inuicem connexa significant: sunt certæ cuiuspiam formæ distinctione, qualia in sèpimentis & in topiarius arte factis, & in dumosis etiam siluis visuntur: ex quibus nominibus vnum est TSINAH, & in plurali TSENINIM & TSINOTH. à quo defectum TSIN, siue SIN, vel Sinai dictum arbitramur. pro quo varias Latinus interpres reddere solet voces. vt in Num. 33. lanceas, Iosue 23. sudes, Iob 5. armatus, Proverbior. 12. arma, & ibidem 23.9. frigus, Amos 4. in contis.

Secundum verò nomen est ZZAR, quod constanter in Latinum spinas interpret transferi, vt Ecclesiast. 7. Isaia 34. ver. 13. Osæ 2. Sepiam viam tuam spinis. & Nahum 1. sicut spina se inuicem amplectuntur.

Tertium est vocabulum SAHHIM, eiusdem etiam perplexa & impeditæ naturæ index: quod Latinus interpres varia quidem voce verterit. vt, adstruente transfer, vt Num. 33. Quasi clauis in oculis. Iob 40, 26. Numquid implebis sagenas pelle eius. Prouer. 15, 19. Iter impiorum quasi sepes spinarum. Isaia 55. Auferam sepem eius, & erit in direptionem. Itaque voces illæ צנר דירס ששנים perplexam spinarum, & præcipuè earum quæ arbusta emulantur densitudinem significant. HHEDER etiam nusquam nisi in spinosis & confusis sepibus mentio facta obseruatur. vt, Iter pigri quasi sepes spinarum. & apud Salom. 15. Et qui rectus est in eis, quasi spina de sepibus. Mich. 7.

De nominibus Formarum, quibus Plantarum genera distingui solent.

COMPLURES in utraque plantarum natura voces variis formis communes esse ostendimus: quas tamen exactioris cognitionis causa certa notatione distinctas tenere oportet: Neque enim satis est omnia vel nucis, vel mali, vel frumenti, vel leguminis genera, nucem, malum, frumentum ac legumen tantummodo appellare: quippe & forma ipsa genere quidem aliquo communi contentæ, suas, quibus distinguuntur, sortite sunt notas: eandemq; iis qui se cognouerant, rationem expeditoris, ad omniaq; utilioris doctrine gratia postulant: id quod compluribus præstari potest modis. quorum facillimus minimiq; negotij esse potest per numeros, vt diximus, vt pyrorum genus primum, secundum, tertium, ac deinceps: verum hic singularem & attentam rei viri usq; descriptionem exigit à radice ipsa, imò à prima nascentis plantæ ætate, ad fructum vsque absolutum, per omnes quibus interim variari solet facies. Hic facilitate ac promptitudine proximus modus est, certè nominis impositio, quæ tamen apud omnes eiusdem linguæ homines constans explorataq; sit. vt in nucis genere glans, iuglans, amygdala, castanea, auellana. in olerum genere, brassica, lactuca, beta, sinapi, borrago. Verum enimverò quoniam non perpetuus in omni natura atq; in omni sermone modus hic est. Et plures etiam formæ sub minore genere contentæ, inter se differunt: alij quoque adhibiti sunt modi quibus dignoscendi huiusmodi comparatur vsus: qui, quamquam complures sint, tamen ad certos reduci possunt modos.

Primus est, à partibus ipsis plantæ, vt à radice aristolochias rotunda, longa, simplici, vel multiplici radice distinctas videmus: quæ tamen ceteris partibus per similem formam vniq; obtineant: vel à foliis, vt lati folium, tenuifolium.

205.

à partibus.
à radice.
à foliis.

à ramis. *vel à ramis, ut rarum, densum, extensum, contractum, coactum, lentum, rigens:*
 à colore. *vel à coloris varietate, ut populus alba & nigra: vel à floris varia figura, aut*
 à semine. *coloris specie, à seminum & fructuum discreta quoquo pacto varietate notas ducimus, & nomina adnotamus. ut vna oblonga, rotunda, tumens, purpurea, alba,*
 à sapore. *pellucida: à sapore quoque, ut dulce, amarum, acerbum, fatuum, salsum, insulsum.*
 odore. *Odor quoque suas nonnumquam sortitur & tenet partes, ut odoratum, in-*
 efficacia. *odore suave, virulentum. Efficacia ac viribus non raro tribuitur cognitionis*
 Tractatio. *ratio: ut calidum, frigidum, noxium, innoxium. Tractus & tractatio aliquando distinctionis ergò admittuntur, ut asperum, lene, spinosum, leue, atque alia huiusmodi.*

206. *Nec nulla etiam vsus obseruatur habeturq; ratio, ut vescum, edule, non edule, inuentoris vel indicis nomen ad partes non raro admittitur, atque apud Græcos frequenter celebratur, ut Panax chironium, Aesclepiadeum Panax. Huius exempli non est quod in sacris libris quæramus copiam. Verùm enim uerò nulla frequentior quàm locorum indicatio est: nullaq; ad reperiendas plantas, & cognoscendas aprior atque certior, de quibus quæ ad artem faciunt, hoc est, quæ sæpius repetuntur, adnotanda subiungemus.*

207. *Sunt quædam planta vulgares ac propè omni celo ac solo communes: cuius generis malua, carduus, & gramen varium, atque trifoliorum complures forme. lignis uerò plantis, rubus, dumus, & siluestria præ quædam atque pruna, ista ut communes & passim obuiæ, ita vulgò etiam fatuis notissimæ.*

208. *Hæ uerò quamquam pluribus regionibus communes habeantur, solo tamen certo gaudent: hæ sicco & arido, ut genistarum forme quædam, atque eæ maxime quæ spinis horrent: ille uerò humido, ac plerumque canoso, ut in lignis salices, quibus fere perpetua adnotatio. NAHAL in sacris adiuncta legitur: quam Latinus interpret torrentis vocat, salices torrentis. cùm NAHAL depressiora loca significet, inter quæ valles ac torrentes, & sonualles numerantur. Huiusmodi locorum natura cyperus & iuncorum forme ferè omnes gaudent: atque subiectum humorem plerumque produunt: ita SVPH, iunci genus, fluuiis adscribitur, & interdum marinis littoribus quibusdam: unde illi maris parti, siue sinui, quem Israelitæ, Deo auctore ac Moysè duce, incolumes traiecerunt. IAM SVPH, id est, carectosum cognomentum est factum, Græcis Erithræum: Latinis uerò ob terræ & arenæ adiacentis colorem rubrum: Geographis Arabicus sinus dictum est etiam, siue arborum, siue herbarum natura alia, vulgaris & communis, atque neglecta, & nullius culture egens: exiguis, quæ soli commoditatibus contenta uisitur & agnoscitur, ut in lignosorum genere caprificus, in herbarum uerò hyssopus, omnium illo communicantium nomine postrema & abiectissima species, quam Latini parietariam, siue vitriariam dicunt: & cotile donum, umbilicorum, ac sedorum complures forme, quæ super tecta & saxa nascuntur & viuunt.*

209. *Sunt præterea nonnulla loca certis arborum ac plantarum, vel harum partium, aut fructuum generibus celebra: non quod eiusmodi genera sibi singulariter uendicent: sed quæ aliàs aliis locis communia: tamen specie atque vsu præ ceteris generosa ac præstantia exhibeant. Sic SANIR, buxos, siue BERO-SIM, Basan quercus siue ilices, hoc est, ELONIM libanus, ARAZIM, BERO-SIM, CHARMONIM. larices, buxos, castaneos præcipua commendant laude:*

laude: sic etiam Chananea, ac precipue Galaaditis regio optima & efficacissima lachryma ex certis plantis expressa siue resina copia celebrantur. Cuius animadversionis huiusmodi proferimus exempla, Finitimi tui qui te adificarunt, impleuerunt decorem tuum abietibus BEROSIM. de sanur extruxerunt te: Cedrum de libano tulerunt, ut facerent malum tuum: quercus de Bassam dolauerunt in remos tuos. & illa etiam: Viderunt Ismaelitas viatores venire de Galaad, & camelos eorum portantes aromata, & resinam, & stactem in Aegyptum. & Sumite de optimis terra frugibus in vasis vestris, & deferte viro munera, modicum resinae & mellis, & styracis, stactes, & terebinthi, & amygdalarum. & Numquid resina non est in Ghilgad? & Ascende in Galaad, & tolle resinam virgo filia Aegypti. Singularis vero peregrinarum plantarum adnotatio est: earum videlicet quae non nisi certis proueniunt locis, aut etiam proprium quendam amant solum, idemque tamquam patrium tuentur: unde auulsa vel translata alterius cuiuspiam regionis hospitium sese subituras perpetuo negant: cuiusmodi pertinacia insignes cum primis arbusculas adnotauimus: ex quibus caphura manat lachryma solis Genghedi plantarius apud Hiericunta concessit, & quoddam ARAZIM, siue cedrorum laricumve genus pulcherrimum & procerissimum: quae semen in oblongis fert comis, & vni tantum libano monti, ut singulari patriae adscribitur. De altero enim genere scriptum legimus, Botrus HACHOPHER dilectus meus mihi in vineis GHENGEDI, Latinus interpres affini sono vocem posuit botrus Cyprae: nos carpobalsamum arbitramur esse. De altero frequenter occurrit mentio: Egredietur ignis de Rhamno, & deuoret cedros libani. & Carduus libani misit ad cedrum quae est in libano. & Cedri libani quas plantauit. Nam singulari prouidentia erga illam arborem, illo plantatam loco, usum Deum significare visus est Psaltes, Abietes quoque latatae sunt super te, & cedri libani. & Ecce Assur quasi cedrus in libano pulcher ramis, & frondibus nemorosus, excelsusque altitudine: & inter condensas frondes eleuatum est cacumen eius. Oportet autem huius gratissima ac incundissima, atque adeo utilissima plantarum cognitionis diligentem studiosumque virum, omnibus inuestigandis comparandisque generibus, operam ita nauare, ut neque communissima, & maxime vulgaria curare ac tractare tedeat: nec peregrina, atque adeo rarissima & singularia inquirere, persequi, & assequi pigeat: ita demum disciplinae huius cum ingenti operae pretio compatem euasurum: cuius diligentia ac doctrina auctorem, ducem, atque exemplar sacrae historiae Salomonem commendant: qui disputauit super lignis à cedro quae est in libano, usque ad hysopum qui egreditur de pariete. Quo loco ligni nomen idem quod apud Latinos planta significat, ut alias apud Iosuem GHETSE PHISTIM, id est, ligni ligna legimus. pro quo Latinus interpres stipulam ligni reddit.

Ezech. 47.

"

"

Gen. 37.

"

Gen. 41.

"

Ierem. 18.

Ierem. 46.

Cant. 1.

Iudic. 9.

4 Reg. 14.

Psal. 103.

Isaie 14.

Ezech. 41.

3 Reg. 4.

Ios. 15.

DE ANIMANTIBVS.

210. ANIMANTVM omnium causam duplicem edocti sumus, alteram mundo natura^qq, consonam: alteram vero huic praestantem atque diuinum respicientem
 Ordo de u-
 menis, vo-
 lucibus, re-
 ptilibus, &
 piscibus.
 3. Reg. 4.
 Pſal. 142.
 Pſal. 118.
 Pſal. 103.
 Pſal. 91.
 Pſal. 110.
 Pſal. 144.
 Pſal. 102.
 22
 cite Domino omnia opera eius. Latabitur Dominus in operibus suis. Quod verò
 hanc mundi, quam tractandam ag gredimur, partem spectat, frequens (vt alias
 repetemus) lectio diuinis laudibus adiudicat: cuius illa modo breuis ac summa
 Pſal. 130.
 satis fuerit sententia: Omnis spiritus laudet Dominum.
211. Alteram verò causam quamobrem animantium omnium natura in mundi
 partem constiterit suo in foro certam, propriam, ac planè legitimam esse intelleximus,
 Pſal. 8.
 hominis, hoc est, postremi, ac supremi in terris operis Deo auctore effingendi
 22
 es eius: aut filius hominis quoniam visitas eum? Miruisti eum paulo minus ab
 22
 Angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum
 22
 tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oves & boues uniuersas, insu-
 22
 per & pecora campi. Volucres caeli & pisces maris: qui perambulāt semitas maris.
213. Ex natura autem rerum, atque ex earundem obtinenda & formanda causa,
 Ornatu.
 Exercitus.
 Instructio.
 Gen. 2.
 tertia ratio oritur, hoc est, decus & ornamentum totius orbis multiplici parte
 constantis multo & efficaci atque utili apparatu instructi. S. S. E. Igitur perfecti
 sunt caeli, & terra, & omnis ornatu, siue omnis TSEBAAM exercitus,
 vel instructio eorum.
214. Atque animantium omnium quae sub caelo edita constant, initium quinta atq,
 Imitium.
 sexta conditi orbis die distincta sibi serie arrogat: quae enim minus generosam,
 minus liberalem atque elegantem minus vitæ usuram sortitæ sunt, quinta, quod-
 cumque verò genus liberalius degit & agit, sexta die vel exitisse, vel factum factum
 fuisse legimus. Quamquam verò nos naturæ dignitatem comparationemq,
 3 Reg. 4.
 respicientes ab eis quæ sexto die vixerunt, eo differendi initium facere oportuerit,
 id quod à Salomone factitatum accepimus (qui disputauit de iumentis, volucribus,
 reptilibus & piscibus) naturæ tamen rerum ordinem ex conditionis tempore ac serie
 sequutos ab eo spectaculo, quod quinta lucis tempore editum fuit, contemplationis
 ducebamus principium.
215. Aqua & aër mobilitate secandiq, sui habilitate, atque etiam in quamcumque
 vergatur partem cedendi valde affinem probant naturam: quibus etiam accedit
 similis ac fere par promptitudo ad locum quemcumque vacuum, modo proximum
 complendum: quibus etiam accedit persimilis omnino erga mouentem spiritum
 Elohim obedientia, pro vtriusque corporis ratione obsequi vel cedere
 prompta.

prompta. Quamobrem utriusque regionis, aquarum videlicet atque aëris, frequentatores animantes, vel congeneres, vel valde affini materia editas, diuina virtus ac sapientia voluit. materiam autem hoc loco vocamus MAIM, id est, pinguem ac salsum liquorem aliis modis aliisque rationibus commixtum ac temperatum: atque y erant quibus terra instructa fuerat, atque adeo magis humidum ac mollem utramque, minusque densum, quod ad totam faceret massam: verum idem ipsum non una eademque simplicitatis ratione præditum: immo duplici habitu, altera quidem parte crassius ac tenacius, magisque limosum, & (viti loquamur) glutinosum: altera verò magis tenuis, multiusque leuius, & expeditioni aptius: in utraque verò ratione differentiæ fuerunt, ac certi quidam quasi gradus & ordines propriis ac singularibus definiti terminis, certo tamen comprehensi numero, quem auctoris Dei sapientia perscripserat. S. S. E. Omnia in numero, pondere, & mensura fecisti. Ex altera igitur, liquorum illorum, hoc est, crassiore cum lentiore parte variis (viti diximus) ordinibus distincta Dei iussu, hoc est IEHI efficacitate certo ac singulari verbo IISRTSV determinata innumera aquatiliū genera repente facta, & absoluta, latissimam aquarum ac maris præsertim regionem frequentarunt: quæ, quamquam formarum numero omnem humana computationis excedunt summam: tamen nulla est quæ ad unumquodpiam ex tribus generibus non referatur: videlicet, reptile, squamosum, & THANIM, quorum supremum & amplissimum nomen est DAG, siue DAAG, seu DAGAH; namque has tres voces eandem significantes rem, unam atque alteram masculini, tertiam verò feminini generis in sacris lectionibus obseruare contingit. Huius autem natura omnis Dei iussu, ac verbi virtute producta, illam sacra fides nobis recolendam præscripsit historiam, Producant aqua reptile anima viuens. Gen. i. Vsus autem est huius historiae scriptor verbo futuri, hoc est, perpetui exempli, atque constantissimæ legis IISRETSV, pro quo Latinus interpretes, quem sequimur, reddit, producant: cuius verbi simplex origo est SARATS, רש nullo simplici Latino ad plenum, verum aliqua circumlocutione utcumque explicabile, cum numerosissima frequentia & trepidatione ebullire, & veluti feruere: cuiusmodi spectaculum vel in viuariis piscium, vel secundum scopulos apud mare ineunte noua sobolis tempore, piscatores, & huiusmodi rerum diligentes attentiusque obseruatores contemplari solent. Omnium itaque generum infinita penè multitudo, Deo aquis imperante, repente producta moueri, vel motitari potius atque feruere visa est: quæ antequam in generum certa nomina diduceretur, ex illo frequentissimo ac tumultuario motu commune nomen habuit SERETS, deinde verò in THANIM, & SERETS primum diductum est: postea tamen (viti suo docebimus loco) non tam nominum quam naturæ diuersitate discretum fuit. Creauit Dominus cete grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam prodixerant aquæ in species suas. Gen. i. Triam indicantur genera, cete grandia, anima viuens, anima motabilis, quod nomini cete, adiunctum sit, grandia: illud significat, videlicet, maximos illos Dracones quos Balenas vocare solemus, quamprimum creata eadē corporis mole & vastitate quam nunc in illo genere miramur produisse. id quod verbum BARA, id est, manifestauit, siue creauit, aperta significatione adstruit.

Aquatilium itaque tria amplissima sunt genera, THANINIM, siue Dracones, quos hodie nautæ cum piscatoribus primo nomine Toninas vocant, ani-

Murandi
loci modus
duplex.

ma viuens; & ea quæ cum vita vsura locum vltro mutare, ac vertere potest: ideoq; motabiles, in primæua verò lingua REMES HAROME SETH dicitur: siquidem duplex ad mutandum locum esse potest modus: alter minori, alter maiori fit imperi: illum lapsum vel elapsum, hunc impulsum rectè dicimus: vterq; ex conatu proficiscitur. Prior earum animantum est, quæ simplici, terete, & pro crassitudinis ratione pralongo constant corpore: ac prima sui parte hoc est pectore (vt ita vocemus) repentes: posteriore nixæ ad progressum adiuvantur, & loci, quo mouentur, spacia flexu & inflexu ac sinuatione obtinent, & superant. Cuiusmodi in terris quorundam vermium, vt lumbricorum, & insigni exemplo anguium colubrorumq; motus visitur, de quibus scriptum est, Supra pectus tuum gradieris. Huiusmodi motu draconum, siue THANINIM genera omnia in aquis mota progrediuntur. Alter verò animantum sese vltro mouendi ac pramouendi modus mensuratione spatij proprie fit, isq; certis membris, vel instrumentis à natura conformatis conficitur, quibus totum corpus impelli, ac transferri potius quàm labi, aut prolabi dicendum est. Cuiusmodi instrumenta in terrestribus animalibus maxima ex parte pedes & crura sunt: in auibus pedes & ala, pro regionis situ & oportunitate, vtrumque commodum, in piscibus pinna, vel quidquid pinnarum vsurpatur vice, huiusmodi motus in primæua lingua vocabulo, RAMAS significatur, ex quo Latinorum Remus, & verbum Remigare, factum arbitramur: siquidem quadrupedum atque bipedum in terra, pennatorum in ære, atque eorum præcipuè, de quibus nunc agimus, natantium piscium in aquis motus ac promotio, remigatiō potius quàm lapsus, vel inflexus similis conspicitur: ideoq; verbum hoc RAMAS ad quadrupedum etiam significandum ingressum transfertur. vt in illo loco, Et omne quod mouetur in terra, in genere suo, HAROMES. & inferius apertissimè, Consumpra est omnis caro HAROMES ETH, quæ mouebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumq; reptilium quæ reptant super terram. Quo loco volucris & animantibus, bestisq; verbum RAMAS. Reliquis verò quæ non eodem progrediuntur modo, SARATS verbum adiunctum, & quæ sic mouentur, SERETS appellata adnotamus. Itaque piscium genus omne quod huiusmodi progreditur motu, ROMES, siue motabile vocatum intelligimus.

Gen. 7.
Ibidem.

217.

Quoddam autem tertium genus animantum est, quæ in aquis viuunt quidem, sua tamen sponte nec progrediuntur, nec locum mutant: & si quando alibi, quàm ubi nata sunt, reperiuntur, id aliena magis, quàm propria vi: atque externo impulsu potius, quàm suis conatibus euentit. Cuius formæ ostrea, concha, nihilque varij & echini, ac spongia: affinesque his innumera ferè nature sunt. Nam de cochlearum & obeliscorum motu, non valde dissimilis à vermium quorundam terrestrium progressionibus observatio est, eademque natura ad SERETS potius, quàm ad REMES vocabulum referendum fuerit. Triplex igitur harum animantum genus, triplici notatione à Mose distinctum animaduertimus. cetera grandia quibus Draconum omnes, cum minores, tum proceriores formæ adscribendo. & omnem animam viuentem, quæ sua sponte locum mutat: atque motabilem ROMES ETH, quam produserant aquæ in species suas. Relatiuum pronomen prædicta genera summa respicit, quod voce primæua, eademque communi ASER cognoscitur. Hæc inquit omnia gemini liquoris varie attemperati, & verbo, iussuq;
Dei

Dei comparati, in varias distincta formas creata protulerunt.

Aquatilium differentia ex modo.

218.

TRIBVS illis quæ superius indicauimus nominibus, vel generibus potius, varia ac multiplices coguntur formæ, ut in THANINIM, natura complura draconum monstra varia effigie, varioq; ingenio prædita: atque vario etiam victio alenda; neque eodem omnia pugnandi vsu & exemplo: quarum formarum certam summam ex mortalibus nemini subductam credimus. Atq; aliæ in aquarum vel maris, vel stagnorum, vel fluminum regionibus, vel aliis natæ adultæ sunt: vel denique versantur. Sed & illud admirandum cumprimis, in sacra lectione indicatum, singularum formarum varias etiam species, non figura, non materia, neque ingenij etiam, sed modi ac magnitudinis varietate differentes visi: ita ut alias minores, alias maiores, alias ingenti magnitudine quarum non indicetur, maxima quibusdam breuissimas: ita ut minima nondum reperta sit. Atque huiusmodi in magnitudine diuersitas non ætatibus adscribenda venit (Nam quid mirum ea quæ crescunt adultis & confirmatis longè esse minora?) sed formis ipsis longitudine, & modo omni differentibus, cetera verò simillimis: ita ut, quæ minima reperiuntur, & quæ maxima quæq; inter has media singula formæ suam iam certam ætate obtineant modum: non maiores illæ, non hæ minores ex legitimo nature præscripto futura: cum tamen hæc ipsa ratio in terrestribus animantibus non nisi rarissima, ac ad eò nobis in vno tantum canum genere spectata obseruatur. In aquis verò, ac præcipuè in mari, & innumera trium illorum generum formæ, & vniuscuiusque formæ variæ quoque & multiplicis visuntur species corporis, modo & magnitudine dispares, atque, uti apparet, ingenio, nonnihil aliæ aliis, hoc est, minores maioribus præstantes, quod ex illarum effectis arguitur, ut alias ostendemus. Ex quo autè sacra doctrina loco ea quæ deseruimus, petita sunt, in promptu est indicare: Hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia quorum non est numerus. Supremum genus marinarum omnium animantium Palies reptile dixit, sub quo genera collocauit, quorum non est numerus. Singulis verò generibus varias subiecit formas, magnitudine, & exiguitate, multis ordinibus, ac perpetua serie distantibus. Animalia, inquit, pusilla cum magnis, id quod nos cum aliis in diuersis aquatilium naturis, tum verò apertissimè in conchiliorum & testaceorum generibus & formis comperimus in quibus nulla species est: cuius maximum, vel minimum exemplum quispiam sibi repertum asserat: nobis autem libuit eiusdem formæ atque figuræ cochæ, vel cochleas obelisci instar in seriem instruere, mirabili habilitatis exemplo, cuius tamen obelisci nec certam basim, hoc est, maximam formam, nec extremam cuspidem, id est, minimam, in suo genere statuere contigi-

De cetibus & draconibus.

219. Ex tribus quæ iam indicauimus aquatilium animantium generibus primum draconum, siue THANINIM commemoratur. quo nomine ac genere multæ recensentur formæ: figura primum, deinde sub vnaquaque figura, magnitudine, ac modo differentes, in quibus cete grandia tanta constant mole, vt hominem integrum deglutire possint: eidemq; deuorato, loci spacium præbere ad respirandum: atque adeo ad eloquij deprecationisq; copiam, id quod in vno Ione Vatis exemplo cognoscere licet, qui fuit in ventre ceti tribus diebus, ac totidem noctibus, inde verò viuus & incolumis diuino beneficio euasit. Quam salutem quamquam singulari miraculo adscribere conueniat, capacitatem tamen loci naturalem esse, complura huius generis olim spectata monstra docuere. Maximus autem in hac draconum natura Leuiathan est singularis animans diuturnæq; vitæ, idemque perpetuæ constantisq; providentiæ testis & index, qui longo seruatus tempore, aliquando iis piscium generibus, quibus ipse pascitur, conuiuium (Deo instruente) sui corporis præbebit: interim verò in aquis ludit, & iis qui se vel expectarunt, vel cognouerunt, exemplorū & similitudinum, carminum atque etiam iocorum argumenta ac materiam sufficit. S. S. E. Draco iste quem formasti ad illudendum ei, siue ad ludendum in eo. & An extrahere poteris leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Numquid pones circulum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? Numquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Numquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum semperiternum? Numquid illudes ei quasi aui, aut ligabis eum ancillis tuis? Concident eum amici, diuident eum negotiatores? Numquid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius? Pone super eum manum tuam: memento belli, nec ultra addas loqui. Ecce, spes eius frustrabitur eum, & videntibus cunctis precipitabitur. Et ex translatione concinens Psaltes, Tu contribulasti capita leuiathan draconis in aquis. & In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, & forti, super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & occidet cetum qui in mari est. Atque de hoc ipso monstro ita Esdras commentatus fertur: Leuiathan autem dedisti septimam partem humidam, & seruasti eam, vt fiat in deuorationem quibus vis, & quando vis. Omnia quæ à nobis citata, quamquam ad mysterium sapienter cognoscentibus referantur, suam tamen in animantis nature generibus rationem sortita sunt. Atque aquatiliū pro ratione procerissima sunt, ea quæ in Thaninim recensentur genere: eademq; præ ceteris fera & crudelia, atque adeo velocissima propter tere-tem corporis figuram, findendis aquis valde idoneam: cui caudæ forma & situs Temomis marini instar, habens plurimum commoditatis ad nixus confert. Sunt autem (vt iam indicauimus) innumerabiles horum draconum formæ: quæ tamen ab aliis generibus vno corij siue pellis dignoscitur signo. Namque natura hac omnis perpetua ducitur pelle asperiore quidē in aliis minusq; tractabili, in aliis verò tenuiore ac lubrica, ac facili clapsu captatorum fallente manus; ac præter feritatem, quæ communis omnibus his est, & in morum imitatione improbaturo perpetuo, nullum in hoc genere excipitur, cuius carni nonnihil vel veneni, vel alias incommodi & noxy succus non insit. Ideoq; propter vitæ amque rem, id est,
- natiuum

Psal. 105.

Iob 40.

Psal. 74.

Isaia 27.

4. Esd. 6.

Draconum
natura, &
descriptio.

natiuum noeuumentum, & feritatis ac seuitia significationem totum genus hoc ab hominum cibis, & mensis legitima vetatione arcebat. S. S. E. Quidquid autem pinnas & squamas non habet eorum quæ in aquis mouentur & viuunt, abominandum vobis execrandumque erit: carnes eorum non comedetis, & morticina vitabitis. Leuit. 11. "

Secundum eorum quæ in aquis mouentur genus multiplex quoque atque innumeris ferè distinctum formis, quæ, vti de superioribus dicebamus, magnitudine quoque inter se differunt. S. S. E. Illic reptilia quorum non est numerus. Animalia pusilla cū magnis. Tametsi verò quæ innumerabilia quod ad speciem attinet, sunt sub certam scientiæ comprehensionem: non addunt tamen huic secundo generi quandam communem esse notam Conditor voluit, ad quam quæcumque examinata deducerentur, consimilem naturam ingeniumq; non admodum dispar, & sui vsu hominibus communem, & concessum cognoscentibus, probarent. Hæc autem nota, siue signum hoc duabus partibus constat, hoc est, corporis squamoso amictu, & pinnis vtriusque ad latera concinnatis: quibus, vt aues alis ad volatum, ita genus hoc ad natationem vititur. Vtriusque autem partis exemplo ingenium mitius atque simplicius, probumq; quodammodo, & carnis naturam, & succum temperatidrem, mensarumq; vsibus magis oportunitate commendatur: ideoq; legitima concessione, nullog; discrimine in antiquis permissis constabat. S. S. E. Hæc sunt quæ gignuntur in aquis, & vesci licitum est. quod habet pinnulas & squamas, tam in mari quàm in fluminibus & stagnis, comedetis. Atq; de secundo, & ad cibos vtili genere hæc breuiter. Psal. 103. Leu. 11. "

Tertium Aquatiliu genus.

AQUATILIVM tertium genus, nec planè squamosum, nec draconibus persimile, neque vtrique ex his celeritate par est: cuius duplicem quoque partem obseruauimus: alteram immobilem, & fundo, scopulis, ac saxis hærentem: alteram verò quæ vel sponte mouetur locumq; mutat, vel à fluctibus & vndis vecta, aut impulsæ vectatur: in vtraque parte triplex forma genus, vnum planè nudum, suaq; pellicula, eademq; pro corporis magnitudine tenui contentum, vt spongiæ: interea quæ immota hærent, & lumbricorum ac vermium complures formæ. Secundum verò quod pro corio siue pelle testaceum sortitur tegumentum: quo per vim aut casum quemlibet detracto, animans ipsa perit. Hæc Græcis propriè ὀσπεία vocantur. Tertium verò eorum quæ ex propria pellicula induuntur, ac præterea ex limosa ac lenta materia vasa quædam sibi edificant, quibus pro tegumento, domo, antro & præsidio sui tutandi causa vtuntur: atque horum partim moueri & repere possunt: partim suis hærent locis. Quæ omnia conchilia, ostracea, siue testacea appellari possunt, quod ipsa sibi testas parant, & faciunt, admirabili & constante artificio, cuius quinam ex antiquis Græcis aut Latinis auctoribus mentionem fecerit, nobis nondum est planè compertum, verum in sacra lectione non obscure indicatum, & admirati sumus, & in nature studioforum gratiam, & contemplationis argumentum vel breuiter aliquando referre animum induximus. 221.

Secundi horum aquatiliu generis, hoc est, eorum quæ duriore pelle quasi cortice, vna cum toto corpore crescente & obdurante teguntur: sunt variæ locustarum, 222.

rum, cancrorum, testudinumq; formae quae mouentur quidem & natant, non tamen pinnis, quia carent: sed branchiis, & aliis membris, spiritu ELOHIM diuini effati sapientia & auctoritate aptatis: quibus autem cauda accessit ea, clauis, vel temonis loco inseruit. Ad hoc genus alia quaedam referenda sunt, quae & huiusmodi coniunctis corticibus muniuntur quidem: verum nec solum vertunt, neque quo id facere possint, membrorum quicquam habent. Eius formae cernui omnes visuntur quaecumque illis corticis figura sit, siue globosa prorsus, siue magis minusve depressa. Atque de omnibus iis quae haecenus indicauimus illa verè enunciantur. Illic reptilia quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis: quae omnia Conditoris, & gubernatoris cum summa sapientia maximam perpetuamq; providentiam praedicant. S.S.E. Omnia à te expectant ut des illis

Psal. 103.

escam in tempore: dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur benedictione. Iam verò quae proposueramus prestare breuiter, commodum fuerit, id est, de testaceis ea elicere quae ad studiosorum excitandam diligentiam, abundè satis esse possint. Contentionis verò amatoribus perinde seruient atque si dicta minime fuerint, in qua tamen parte, tantum nos à diuino beneficio ex longo usu, & assiduis exemplis consecuti fuimus: ut in re, uti existimari possit leui: tamen opere & temporis inter agendum iter nauigandamque positi, non penituerit.

DE TESTACEIS.

223.

EX admirandis infinitisque sapientia ac providentia diuina exemplis, pars in maximis, quaedam in mediocribus, non pauca in minimis rerum spectantur naturis: in his autem vnum genus est aquatiliū, quae cum corpore consistit simplicissimo, ossium, neruorum, membrorum, & articularum experte: tamen spiritu, ingenio, & solertia valent vsque adeò, ut ipsa sibi tegumenta, domos, palatia, munimenta, arma, atque thesauros parent, & consiciant. Tantae dexteritate, ac varietate: ut vel Architectorum, aliorumq; artificum industriam, elegantiam, facultatemq; omnem longo superent interuallo. Quam naturae partem ac rationem nobis apud alios auctores, cōtemplatores, & rerum indagatores, nunquam indicatam, sacrorum eloquiorum & carminum lectione, & animaduersione, diuino (ut multa alia) beneficio cognoscere primū contigit: deinde assiduis multorum annorum obseruationibus, & innumeris rei ipsius exemplis, planè ac perspicuè tenere. Cum aliquando diuinus ille Psaltes de virtute, providentia, misericordia, ac benignitate Dei erga homines terra marive periclitatos insigni carmine differeret utramque providentiae rationem, hoc est, eam, quae naturae veritatem & gubernationem, & eam quae humanarum rerum curationem spectat, oportuna mentione sapientissimè tractauit: ac de priori parte sic breuiter quidem, propriis tamen ac significantibus verbis, dilucidè admodum cecinit, Qui

Psal. 106.

descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis. Ipsi videntur opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Atqui cum toto illo Psalmo de diuina sapientia & providentia erga homines praecipuè experimentis & exemplis ipsis magis quam rationibus, hoc est, inductione magis quam syllogismo, disputare instituisset, quid de hoc genere in mari & aquis tractari cognoscique posset, appellatis hominum testimoniis proposuit, voluitq; nautas, vectoresque frequen-

frequentissimos doctrina suae arbitros esse. ut collato plurimum testimonio, res ipsa, quae noua fortassis uideri nescientibus posset, expertis, manifesta constansq; affirmaretur: ideoq; non unius tantum marini tractus nautas, verum eos omnes, qui maria omnia, siue ad ortum, siue ad occasum, siue meridiem versus percurrissent, ea parte vocatos voluit: neque verò segnes, negligentes, uacordes, hebetiq; animo & ingenio: verum diligentes, industrios, attentosque sibi testes asciiuit, Facientes operationem. Idq; non in vno aliquo tantum pelago, sed in aquis multis. Huiusmodi autem animi mentisq; homines in aquis multis diligenter versatos & exercitatos vidisse ait OPERA DOMINI. Sunt autem plura vocabula pro quibus Latinus interpres reddere solet opus sine discrimine. In prima uero lingua, manifesto significationis discrimine distinguuntur. namque POGAL, quodcumque opus, quocumque modo factum aut repertum est, MAGASSE uero certo operi, certa arte facti, certaq; ac definita forma constanti significando usurpatur. ut in illo Psal. animaduertere licet: Simulacra gentium, Psal. 113. argentum & aurum: opera manuum hominum. Non auditur uocabulum POGAL, sed MAGASSE manuum hominum. Quale autem opus illud sit, è vestigio declaratur. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient. nares habent, & non odorabunt. Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt. Itaque quod certa forma & figura spectari potest, ut ore, oculis, auribus, naso, manibus & pedibus id MAGASSE dicitur: atque hoc pacto caelum, stella, sol, & luna, & huiusmodi certa descriptionis complura, hoc nomine indicari possunt, & indicantur. S. S. E. Quo- Psal. 8. niam uidebo celos tuos opera digitorum tuorum: lunam & stellas quae tu fundasti. Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cali. Psal. 101. Huiusmodi fabrefacta, atque ad certas figuras referenda opera in aquis multis spectari solere vates ait: quorum primus auctor & summus Magister est Dominus: quippe qui tam tenui & simplici natura qualis limacibus contigit tam ingeniosum suppetat spiritum, exiguum illum quidem, verum efficientiae exemplis mirabilem.

Limacis natura.

CONSTAT animans haec simplici prorsus corpore, ossibus nervisq; carente materia ferè aquea vel salsa: limosa tamen tenaciq; praedita lentore, & spumosa, atque oui album, vel tragacanti, gumi, vel viscum omnino imitata: est autem corpus illud totum, spongiae instar, penetrabile, quod alienos succos & liquores facile concipere, conciliare, ac rursus pari facilitate remittere, reddereq; possit: non tamen ita simplices ac liquidos reddit, atque acceperit: sed ubi aliquantisper exuctos retinuit in visci lentorem adeo mutatos, ut vel longo & perpetuo tractu deducere possit: cuius rei signa manifestissima quacumq; incedit exhibet, mucici lanuginoso relicto quasi filo, ei qua processit vel corpori, vel solo haerente seseque sua arguente lubricitate, & glutinoso ac pellucido sicut argenteo plerumque colore: illum uero viscum propter corporis proprii comprehensionem, dum pergit ex pleno spongioso ac poroso nimis corpore pro sui ipsius ponderis ratione, remittere ac relinquere cogitur. Maxime uero hoc deprehenditur in limacibus iis, vel terrestribus, vel aquatilibus: qui nullam quam trahant sibi parant vel habent 224. testam.

testam. Hos propter inertiam nos ἀσπυοῦς appellare solemus. Atque huiusmodi bestiola succos liquoresq̄, quos nacta fuerint, omnes combibere & exsorbere possunt; siue liquidos & simplices reperiant, siue alij cuiusdam corpori commixtos, vel inhaerentis: nam facile etiam hos ore sugunt, & toto sui ipsorum corpusculo communicant; atque ut ex plantarum radicibus, ramis, foliis, & floribus, atque adeo ex mineralibus, & ex terra quoque. Ex iis verò liquoribus exsuctis, oportunitatem sibi partem in alimentum concoquunt & insunt. Reliquam verò vel fabricis à se conficiendis adhibent, vel remittunt, & abiiciunt non simplicem & puram, uti exceperant, sed saculentam tenacemq̄, redditam, uti diximus: namque hæc una & insignis admodum natura est, inter eas quæ conceptos liquores, in proprij succi instar vertunt: seruatis tamen illorum coloribus quibus animal ipsum sua natura caret, ut pote aqua ferè in modum pellucens: id quod ad mysteriorum rationem & significationem animaduertere contulerit.

Contaminatio.

In Leuiticis arcanis ubi de contaminatione differitur, natura huius generis omne caput, fons, & parens impuritatis dicitur: quippe cuius contage quidquid communicauerit, non affici modò, sed infici necesse sit, quod hic breuiter indicatum, oportune alias & exactius, Deo annuente, declarabimus.

Itaque corpusculum illud limaceum, lubricum & viscosum colorem inducere solet succi eius quem ex quacumq̄, re combibere, eundemq̄, succum viscosum, lentum reddit; & qui, dum adhuc recens conseruatur, in longum deduci produciq̄que possit. Cum autem aruerit, friabile ad instar corticis oui aut figulinae testæ fit. unde Latinum testaceorum & conchiliorum nomen huic generi omni attributum fuit.

Conchiliorum instrumenta.

225.

ANIMAL, siue animans propriè dici non potest id quod sensu caret prorsus. Omnibus autem aquatilibus, animalis nomen sacra lectio arrogat: illic reptilia, quorum non est numerus: Animalia pusilla cum magnis. Est itaque natiuus omni aquatili generi sensus, verum non omnibus ex æquo multiplex: Nam quaedam vnica tactus facultate pradiata sunt, ut spongiæ, quæ, dum viuunt, iucundioris rei tactu dilatari, & veluti gaudere, tristioris & incommoda sensu contrahi, refugere, ac dolere videntur. Alia præter tactum gustum habent, ut echini & lumbrici, qui alimenti commodi discrimina gustu sentiunt, & incommoda omnia reiciunt. Quaedam verò præter duos illos sensus videndi facultate valent. ut marinorum quamplurima quibus oculi affecti sunt. partim autem horum caput oculis ornatum obtinent: partim verò extra caput quodammodo sortita sunt oculos: nempe in corniculis quæ capiti prominentia moueri, torqueri, contrahi, & produci possunt pro modi ratione, id quod manifestè in cancrorum deprehendimus natura, atque in marinorum draconum genere satis noto, quòd ob hanc rem à piscatoribus cornuta vocitantur. Huiusmodi situ oculos limacibus datos, obseruare est: quorum capiti cum quaterni siue cirri, siue nerui cornuum in modum promineant, bini crassiores in rotundum qui desinentes oculorum vice & vsu conspiciendas representant res: atque ij mobiles & circumquaque flexibiles visuntur: ita ut in dorsum (ut sic vocemus) siue in posteriorem partem corporis conuerti possint: & antrorsum, retrorsum, dextrorsum, ac sinisterorsum

strorsum inspicere. An verò genus hoc cum aliis aquatiliū formis audiendi sensu valeat, nobis compertum non est ex sacris lectionibus, neque experimentis etiam, verum ut vocem istis minimè necessariam: sic etiam audiendi & olfactuendi facultatem negatam; loci in quo degunt natura, docere videtur: quippe auditio, vox, & olfactus non nisi medio atque opportunè comparato aère fiunt. Quod enim alicubi legimus, Et narrabunt pisces maris: ad rei ipsius cognitionem, & contemplationē potius, quàm ad vocis & sermonis facultatem ex translatione referendum est. ut & id quod huic proximum precedit; Loquere terre, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. id est, ipsa harum animadversione rerum doctus euades. Vident itaque limaces, ac tangendi facultate gustuq; valent. Iidem etiam gemina alia habent cornua altiore quam priora capitū situ & loco: eademq; longiora, & in acutam desinentia cuspidem paulatim in latum ducta, inuicemq; ex aquo distantia, quæ circini aperti & imaginem referunt, & usum præbent. At ut Elephantio proboscis in omnem flexibilis partem ad omnia capienda, tollenda, ac deponenda fuerit: ita geminae cuspidēs istæ digitorum vires, ac proprium opus generi isti omni præstant: conceptum viscum ore remittenti atque tractanti, demumq; deducenti, constituent, & ad extremam usque lineam absolventi: quam rem non usquequaque admirandam aranearum ingenium, & apum solertia reddent, quarum altera suas telas deducto è propriis corporibus filamentis varia & multiplici arte & forma certis cirris quæ crura potius ad ingressum apta videri poterant, ordiuntur ac texunt: altera verò fauos suos egregia & constante adificant & cōficiunt arte: idq; ore & instrumentis tenuibus, quæ ex conditoris munere, manuum siue digitorū loco sortitæ sunt. Atque in limacibus quidem hæc indicauimus; neruorum siue cirrorum, denique instrumentorum discrimina attentè inspicientibus manifesta sunt: in altero verò, hoc est, concharum genere his non modo dissimiles partes & ad visum, & ad opus concessas tendonum faciem referentis, reperire contingit.

Limacum & concharum opera.

DVPLICI huiusmodi artificum generi, duplex ad imitandum & instruendum ornandumq; exemplar propositum perpetuo esse IEHI voluit, ut utrumq; certis spirituum ingenis vario figurarum ordine distinguendum amplificandumq; commendauit, utrumque argumenti rationem habere dixerit, quisquis rem ipsam diligenter inspiciet. Alterum argumentum spiralis linea est, quam Græci ἐλμαῖον vocant, solis intra signorum circulum perpetuo obseruatam: Alterum verò ea præfert lineam quam lunæ facies è celo è terris cōspecta variat, eamque ὀφθαλμοῖς dicere nihil prohibet. Atque docendæ rei causa fingamus artificii cuiusdam peritissimo spicam ex tenuissimo aureo filo contortam ab ingenij & artis facultatisq; censori quopiam propositam esse, ea lege ut in quamlibet vasculi aut ornamenti figuram pro arbitrio conformatam, à primæ tamen argumento

226.

numquam mutatam variare liceat. Idem verò de altera, hoc est, de lunari fingendum facile existimatu fuerit artificem illum summum linearum formas illas numquam sibi corrumpendas, aut frangendas, à planissima, maxi-

maximeq; depressa forma adusque editissimi obelisci figuram variis modis variare posse, atque unicuique modos muris extrinsecus applicandis, variam ac multiplicem fabricam editurum esse cum magna attendentium voluptate expectabilem. Huiusmodi argumenta Deus paravit his animantibus, quas etiam artis ac sapientiae suae pro naturae modulo testes ministrasq; instituit, easdemq; spiritum donavit ad uniuscuiusque expediendum opus idoneo: ita ut quae ab his confecta spectantur, auctori, a quo artem edoctae fuerunt, referenda iure censeantur: ideo namque scriptum legimus, Ipsi viderunt opera Domini: eo modo quo de operibus iam distinximus: ita ut quicumque viderint se multa & egregia aedificia & artificia, non aliunde quam ex Dei disciplina, & informatione, ac inssu profecta admirantes conspexisse: nempe domos, mansiones, tuguria, praesidia, munitiones, turres, obeliscos, pyramides, sphaeras, palatia, navigia, arma & ad feriendum, & ad vitandum vulnus comparata: sepulchra praeerea & monumenta longo duratura aeo, & artificum indicatura industriam summam: ad haec etiam vasorum, paterarum, scyphorum, urnarum, & cantharorum, sympuuiorum innumerabiles ac varias formas. catinos, patinas, cochlearia, orbis, cuspides, fuscinas, & mechanica ad motum atque tractationem ponderis, librationem, & molium impulsionem comparata quamplurima quae maximis inter homines artificibus pro documento esse possint: quadam etiam sese illis ad imitationem difficillima ostentent.

Quod si horum, ut par etiam est, operum ornamenta spectentur, non minori miraculo fuerint membrorum in unoquoque artis & operis genere excogitatio, ratio, ac dispositio pro usus oportunitate commodissima, pariter & concinnitate decoreq; omni prorsus commendanda, ut omittamus colorum varietatem, distinctionem, & coherentem constantemque temperatum & vicissitudinem perpetuumq; nitorem. Quid plura? materiam in compluribus ex his argenti, auri, atque preciosissimi cuiuscumque lapidis aspectu & splendoris nitore ac tersitudine emulam quis non stupeat? Denique margaritas, gemmas, unionesq; a communi supremum usque aestimationem exquisita diuitiae his debentur. Tantummodo opificibus, quorum neque industriam, neque elegantiam ex mortalibus quispiam vel falsa & adulterina affingere potuit imitatione, nedum usura, & veritate exprimere ordines.

Duplex autem conchiliorum genus duplici Latino vocabulo dictum adnotavimus: alterum enim quod in lunari linea instruenda versatur conchae, alterum vero obelisci nomen arrogavit: utrumque vero in varia veluti collegia diductum, varios efficiendi sortitum est ordines atque effingendis tum naturae, tum architecturae operibus singulae formae variis exemplis addictae fuerunt: nulli tamen a linea suae argumento discedere concessum. Verum enimvero quod ad munitionum & ornamentorum usum oportunitatemq; facit, mira unicuique collegio, immo & professoribus atque artificibus singulis permessa optio propria: ita ut quidam eiusdem ordinis artifices in eandem prorsus ornamentorum, & armamentorum rationem, & formam conspirasse videantur. Alij vero privato ac singulari studio diversam ab aliis sculpturae, picturae, & colorum tractationem & collocationem, atque explicationem: eamque recte ac decenter putatam sui operis laudandi causa reperisse: atque ita nullum ex his vel singulare est, cuius inceptum summa constantia, & concinnitate non fuerit absolutum, praeter unum
aut

aut alterum exemplum, quod dictati sibi ornamenti normam aliqua ex parte oblitum videri potest: idq; ut rarum repertum est, ita ubi offenditur iucundo spectaculo risum conspicientibus mouet.

Illud verò non minore animaduersione dignum, quod & elegantia ratio, & usus pariter in his ostraceis operibus diligenter habita cognoscitur. Nam quibus maris tractus saxis & scopulis instructus, & fluctibus ac tempestatibus obnoxius contigit, domicilia quam fieri possunt firmissima, munitissimaq; parantur nodis, puluibus, aliisq; prominentibus ornamentis instructa: ita ut quamuis ad saxum scopulumq; illisa, nec rumpantur tamen, nec dehiscant. Sunt etiam quibus maiorum ferarum, aut aliorum sui alteriusve generis insidias cauentibus, totam domum cuspidibus & verubus, aliisq; impedimentis horrentem parare cura sit: ut muricum ordinibus in quibus mira conspicitur varietas, aliis hastæ ad pugnam, atque ad obicem comparantur. Aliis verò porta & repagula, quas nostri blattas, vel umbilicos marinos vocant ad eò exactè ad coctæ sine domus aditum aptantur, ut obductæ ne lucem quidem admittant. atque ita nisi subito ab iis quæ hastam gerunt occupentur: magna securitate intra domum recepta quiescunt. Gaudet verò vnaquæque ex his proprio opere ac labore fruitur suo, cui post impostam coronidis firmæ ac duræ munimentum, nihil iam operis deinceps postea suscipitur: nisi fortasse vitium vel casu, vel vi aliqua factum, corrigere & resarcire expediat, ut in nonnullis factum conspiciamus, vel ex oblata elegantia materia ornamentorum colores variare, aut instaurare libeat.

Neque verò illud prætermittendum, eundem ordinem, diuersis tamen in maribus natum, adultum & versatum: vel varia inducere ornamenta, vel eadem, siue similia, diuerso tamen lineamentorum ductu ac tractu concinnare. Namque pectines patulos qui in Italice capiuntur littore, ab iis qui eiusdem ordinis in Oceano scotent, striarum figura facillè dignoscuntur. iis enim striæ in semicirculi figuram ducuntur. Illis verò planiores

formantur huiusmodi exemplis. Quæ verò ex nouo orbe deferuntur, certis atque insignibus ornamentorum notis, patriam regionem profitentur: ita ut harum rerum amatoribus, animaduersoribusq; vel ordinum, vel ornamentorum, vel colorum, aut armorum & munimentorum simplicitate, magnitudine, pondere, leuitate, aliisq; certis & exploratis iam huiusmodi notis, singulorum quæ offeruntur exemplorum, patrium solum & calum, & natura ingeniaque locorum facillè dignoscantur. Atque hanc rationem hoc pacto excipiendam commendabat Vates: Facientes (inquit) operationem in aquis multis:

Oceani.

Italico.

ipsi viderunt opera Domini. P. sal. 106.

In concharum genere multiplici non pauca sunt quæ vnica tantum, eaq; vel simplici & leni, vel asperiore & ornata testâ contenta, saxis hærentes, vitam degunt: ibidemq; pascuntur. Hærent autem tum propter lenti ac viscosi succi tenacitatem, tum propter aëris cõclusi raritatem, qui in mediæ cucurbitæ modum alteram rem alteri colligatam tam diu retinet, quoad admittendi, quantum satis fuerit, aëris copiam & opportunitatem nanciscatur: eodem etiam pacto limaces testis hærent propriis, præter vnum aut alterum ordinem cuiusdam tenuis & in lumbrici formam oblongæ bestiola indici Oceani indigenæ: quæ, qua sibi ex elegantif-

227-

gantissima & nitidissima visci materia frequenti concameratione, multisque conclauibus construxit adeis libera subit, inhabitat, & mirabili mouet ac trahit industria & vi. cuius testam auro atque gemmis ornatam in Regum mensis pro poculo usurpatam videmus.

Est demum aliud bestiolarum huiusmodi viscidarum tertium genus, quod simplices sibi parat mansiones rotundas, & oblongas, in acutum cornu instar desinentes ita plerumque: nonnusquam verò quadrata, siue angularis formæ cornua consuit: alia leuia, striata quadam, eademq; singularia. sed & in hoc genere sunt quæ societate gaudentes, vel in oblato saxo, vel in aliena testa, vel aliâ in quacumque solida materia frequentissimos sibi veluti nidos construunt: parim contiguos rectos, vel flexuosos ac distortos: partim verò discretos, & vario simiatis modo. Hac nos inter opera quoque Domini enumeranda adnotauimus: quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis. Atque hæc de triplici hoc aquatiliū genere diserta, veluti fontes digito indicati, rem longinquius persequi volentibus, abundè satis argumento fuerint.

228.

Omnium autem commune vocabulum est DAG, pro quo Latini interpretes (quamquam non satis plenè & significanter) piscis reponunt, cum Latina huius nominis origo incognita sit: nisi quantum à cymbrico vocabulo vis mutata videtur. DAG verò à DAGAH verbo deducetur, quod spisse, frequenter confertimq; producere & multiplicare significat. Nullum enim animantium genus aquatiliū natura omni fecunditati comparari potest, quippe cum vel vnus piscis ad amplissimi quamlibet stagni complendam coloniam satis atque super suppeditare potest sobolis. Aiunt enim Belgæ natura omnis hoc seculo diligentes obseruatores: vnico squamosi piscis ac suis familiaris viuarius partu ad quadraginta millia vitalis prolis vnico in stagno suffici. Quamobrem vbi de amplificanda sobole in sacro sermone agitur, hoc idem usurpatur verbum, VAIDAGV IERAB BEKEREB HAARETS interpretis vertit. Et crescent in multitudinem super terram. Itaque eximia sua augenda sobolis fecunditas, omni aquatiliū generi propria ac natiua est: eademq; concessa à Conditore verbo: non postquam edita fuere, vt in aliis animantibus: sed cum primū existere iussa sunt. sicut scriptum est, SARRTSV HAMAIM, Ebulliant aquæ reptile animæ viuentis. id quod vnum ex innumeris admirationis argumentis fuerit. Nec minore stupore dignum illud quibus nam cibis, & quemadmodum dispensatis prospectus, paratis, ac suppeditatis tam innumera animalium, tam varia, tamq; dissimilia, ac disparia genera & secula pascantur. S. S. E. Omnia à te expectant vt des illis escam in tempore: Dante te illis colligent: & aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. & Qui dat escam omni carni. Namque vt alia quadrupedum, alia volucrum, alia piscium caro est: unicuique oportunum cibum prospectum esse oportet, prouisum autem est à rectore Dominoq; omnium: Qui dat escam esurientibus. Deinde verò quonam modo, quibus locis, quo calore ac tepore tanta animalium soboles foueatur, alatur, atque educetur: quo praesidio à ferriorum & robustiorum insidiis, rapacitate & inuasiōe tutetur: quibus denique legibus & institutis tam multiplex ac varij ingenij conseruetur per tot secula genus: quemadmodum inter se pugnent, suisq; singula vel armis, vel industriis vtantur, quæ noctu vagentur, quæ lumine dieq; fruuntur, vt sese in maximis procellis & tempestatum fluctibus illa sa conseruent. Demum quoniam in tanta aquarum

aquarum vastitate solo non aquabili, nec fundo comparabili & certo, nec statis aut apertis frequentatis, aliòve modo patentibus viis alia ex alio maris tractu, in aliam regionem quam remotissimam peregrinari, in propriamq; rursus redire didicerint: ac tandem sine rege, sine duce, sine certo aquarum omnium vindice vivere ac durare, et atesq; peragere suas possint. Scriptum est enim, *Et facies homines ut pisces maris: & velut reptilia non habentia ducem.* Namq; maximum illum Draconem non regni aut gubernationis, sed admirationis ac mysterij causa creatum, eundemq; in ludendi materiam datum legimus. Atque his quae modo tetigimus argumentis complura, imò quamplurima alia nauigantes, & marinae contemplatores naturae adiungere possunt. quibus illud verissimum adstruatur, *Et mirabilia eius in profundo.* His etiam fluxus, refluxiones, tumores, quietes, mariniq; liquoris variam temperaturam addere licebit multiplices plantarum formas sub undis natas & crescentes, multiq; succorum & rerum aliarum commoda, quae ex aquis percipiuntur. Haec & omnia alia concluduntur obseruantia legis illius quam Deus ponebat aquis ne transirent fines suos, quamque Vatum omnium carminibus celebratam audimus: *Terminum posuisti, quem non prateribunt: neque conuertentur operire terram.* & *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens? Numquid ingressus es profunda maris: & in nouissimis abyssi ambulasti?* Ad hanc verò sapientiae & virtutis diuinæ admirationem tum alia multa, tum illa etiam carmina referuntur, *Congregans sicut in utre aquas maris: ponens in thesauris abyssos. Qui conturbas profundum maris: sonum autem fluctuum eius tu mitigas. Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis Dominus. Laudent illum caeli & terra: mare, & omnia reptilia in eis. Quia omnia quaecumque voluit fecit in caelo & in terra: in mari, & in omnibus abyssi.*

Abac. 1.

Prou. 8.

Psal. 103.

Iob 38.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Psal. 103.

Aquatilium animantium genus omne, quod videndi facultate praeditum, palpebris caret durioribus, quae oculorum tunicis instructum est, quam aues & quadrupedes ideo citius ablatas res intra aquas conspiciunt, & decedentes escas citius petunt. 229.

Pisces, quamquam aërem non admittant, quia corde carent: aquam tamen in qua versantur recipiunt, & respuunt: cuius frigiditate natuum calorem temperant: ad eamq; facultatem vasculo praediti sunt, vesica simili, atque instar cordis referente: ideoq; extra aquas quam citissime pereunt: quia proprie refrigerationis destituuntur vsura. 230.

De Volatilibus.

AQUATILIVM & natantium animantium generi affine est volatile, eodem die ex congenera materia in eadem regione editum, certis tamen tum naturae, tum officiorum siue seculorum discriminibus praestantem. Namque aquatilibus pisciumq; generi omni sub terram, intraq; aquas victuris & acturis, is tantum spiritus datus est, qui humoris refrigeratione resciri posset, ac teneri. Volatilium autem multiplici genti in tenuiore ac molliore mundi regione vitam acturis, longè generosior spiritus contigit copia: qui aëris beneficio & vsura temperatus duraret: quiq; facilius in eadem aëris regione remigantibus cederet. Quare & horum carnem sua natura habiliorem, & certa ratione leuiorem, agiliorem

231.

- atque ideò ex tenuiore pinguis atque falsi succi conditione ac temperamento
 constantem esse oportuit. S. S. E. Non omnis caro eadem caro, sed alia homi-
 num, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium; atque ut partitio hæc dignita-
 tis ratione contexta, à generosissimo incepta, in postremum ordinem desinit: ita
 rursum postremo ordini proximum volucrum carne constituit. Omnium verò
 volatilium, siue volucrum commune seculum volando peragitur. S. S. E. Homo
 nascitur ad laborem, & avis ad volatum. Verùm enimvero, quamquam om-
 nium eorum quæ in aëre vagantur commune nomen volatile sit, ut eorum quæ
 in aquis degunt, SERETS tamen in volatilium natura bipartitam diuisio-
 nem obseruare licet numeri ratione comparabilem, cum anima viuente & mo-
 tabili, quam producerant aqua in species suas. Atque in utroque genere, tam
 aquatilium quam aëreorum (ut ita vocemus) geminos illos liquores, qui in
 aquis tam falsis quam dulcioribus constabant, productionis materiam suppedi-
 tasse legimus: auctoritatem verò & virtutem efficientiamque eidem quo cete-
 ra omnia constitierant ELOHIM dicto acceptam redditum iri edocti sumus.
 Quo, & cuiusmodi rerum natura, & quibus muniis actionibusve destinata
 ederentur, simul expressum est. Dixit etiam Deus, Producant aqua reptile
 anima viuente, & volatile super terram, sub firmamento cali. Quo dicto
 quis utriusque generi locus, quibus metatus terminis ad proprium motum assi-
 gnaretur, declarabatur, hoc est, huic volatilium generi inter calum ac terram,
 non inferius terræ solo, nec ulterius aut superius firmamento cali, id est, RA-
 KIAGH. cui claritatis causa expansionis nomen tribuebamus. Nullum enim
 volatilium est quod vel firmamento ulteriora tentare, vel terræ faci profun-
 diora volando contendere impune possit. Ut nullus est piscium qui citrà vita
 periculum altius in aquis, quam terræ superficies extollatur: nedum in ipsa ter-
 ra moueri possit, & procedere. S. S. E. Numquid mare ego sum, aut cetus:
 quia circumdediti me carcere? & illud apertissimè. Non facies tibi sculptile:
 neque omnem similitudinem quæ est in calo desuper, & quæ in terra deorsum.
 neque eorum quæ sunt in aquis sub terra. Itaque aquatilibus intra aquas, id
 est, terræ solo inferius. Terra verò altius, ac firmamento depresso versandi, &
 agendi locus volatilium amplissimo generi, quod in varias deducitur formas,
 desinitus est. Creauitq; Deus cete grandia, & omnem animam viuentem, atque
 motabilem quam producerant aqua in species suas: & omne volatile secundum
 genus suum. & vidit Deus quod esset bonum.
232. Atque utrumque genus in aquis, & ex aquis (uti dicebamus) semel edi-
 tum quamprimum extitit partita ac tributa loca occupare, & ad vitæ usum, at-
 que ad propagandæ sobolis oportunitatem frequentare, & obtinere iussum est:
 accepta propagationis felicitate ex benigno illo Conditoris omine. Benedixitq;
 eis, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: auesq; multipli-
 centur super terram. his multiplicationis, illis verò replendi facultatem datam
 legimus: ex eaq; ratione nomen DAG acceptum: cuius nominis ac verbi germa-
 nam indicabamus rationem.

Volatilium partitio.

QVID QVID volandi facultate praeeditum ex aquis prodiit, sacer sermo 233.
GHOPH CHOL CHANAPH, id est, volatile omnis aë vocat, pro quo con-
 iuncto vocabulo nonnumquam volatile, interdum volucre, simplicia nomina
 Latinus reponit interpres. ut, Et omne volatile iuxta genus suum. & Feris,
 aëibus, omniq; volatili & bestiis terræ dedi te ad deuorandum. & Tu fili ho-
 minis dic omni volucri, & vniuersis aëibus, cunctisq; bestiis agri. Itaque **CHOL**
CHANAPH, omnis aë, inter volatilium genera amplissima diuidit. Sunt au-
 tem prima illa genera duo, alterum eorum quorum aë membranulis constant:
 alterum eorum quibus aë plumarum ornamento & commoditate instruuntur:
 utrumque quidem genus **GHOPH** dicitur, pro Latino, volans, & volatile, &
 aëis: idque promiscuè reddunt: cuius verbi rationem aliàs indicabimus. Quæ
 membraneis volant aëis siue pinnis, prima eua lingua **SERETS HAGOPHEPH** שרץ
 dicitur, quæ ex verbo verti posset in reptile volans, interpretes plerumque ver-
 tunt volucre quod graditur super quatuor pedes. ut in illo vetito, Omne de
 volucris quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. aliàs
 etiam ab eodem interprete in hunc modum redditur, Omne quod reptat, & pen-
 nulas habet. Deut. 4.

Quæ ad hoc referuntur genus huiusmodi variant, dignoscunturq; notis: qua-
 dam enim quaternis, iisdemque æqualibus nituntur cruribus; ut musca, cantar-
 rides, siue scarabeus, vespa, apes, & quæ huius constitutionis sunt omnia: qua-
 dam verò posteriora bina crura longiora prioribus habet: cuius formæ sunt **AR-**
BEH, id est, locustarum variæ species **ZZALGHAM HHARGAL HHAGAB**, ארבע
 quorum singulis variæ adscribuntur formæ, pro his verò interpres reddere so-
 let, bruchus, attacus, ophiomachus, & locusta: verum ex verborum significa-
 tione **ARBEH**, locusta dicitur, quæ in omni hac volatilium multipedum natu-
 ra generibus multiplex, & multitudine copiosissima est. Nomen verò accepit à
RABAH verbo, quod multiplicare, & in maximam vel molis, vel numeri ma-
 gnitudinem crescere significat. atque illud genus propriè confertis agminum
 copiis salire, volare, & quiescere solet, tanta confertum copia, ut interdum um-
 bram terris, nubis instar, obducat, & hostili modo quacūque pergit, omnia popu-
 letur, ac vastet. Huius ingenium ita descriptum legimus, Regem **ARBEH** locusta
 non habet, & ingreditur vniuersa per turmas suas. De eiusdem verò frequentia
 & copia ita canit *Vates*: Dixit, & venit locusta, & bruchus, cuius non erat nu-
 merus. & Congregare ut bruchus, multiplicare ut **ARBEH** locusta. Prou. 30.
 Pfal. 104.
 Nahum 3.

ZZALGAM ex harum volucrum genere quod (ut nomine suo arguitur) in
 petris ac saxis nascitur, & dum adhuc tenerum est fouetur, antequam ad pastum
 prodiens exiliat. Dicitur capite cumprimis laui ac nitido esse, caudaq; carere.
 Huius simul in sacris libris facta mentio, pro quo Latinus interpres *Attacus*
 reddidit. **HHARGAL** à crurum tremore, trepidationeq; nomen factum videtur. Leuit. 10.
 Hispanè dici posset tembladera. Atque tria genera hæc figura, colore, lenitate,
 & asperitudine inter se differunt. At verò quartum genus **HHAGAB** exi-
 guitate corpusculi ab aliis discernitur: id quod exploratorum oratione observa-
 tur, qui dum staturas suas cum Chananeis compararent, quibus comparati (in-
 Num. 13.
 quiunt)

quiunt) quasi HHAGABIM locustas vertit interpres, locustulas Latinè, Hispanè lagostinos dicere nihil vetuerit: tamè in prima lingua suis etymis distinguuntur singula. Quatuor genera hæc sine noxa comedi posse, atque eadem tantummodo in omni hac multipedum volatiliū natura pura censenti & lege exceptum est, & in Ioannis Baptistæ historia declaratum, cuius cibus locusta, & mel siluestre fuisse narratur. Cetera verò omnia, vespa, crabrones, cantharides, musca, papiliones, & quaecumque cum alis pedes, eosdemq; æquales habent, impuritatis nota infamantur: atque ab humano arcentur cibo. Omne de volucibus quod graditur super quattuor pedes, abominabile erit vobis.

Lev. 11.

De pennatis.

232. VOLATILIA omnia quæ pennis prædita sunt DAGHAL CHANAPH, vel TSIPHOR CHANAPH dicuntur. atque his nominibus amplissimum referuntur genus, pro quibus Latinus interpres vel volatile, vel volucrem pennatam, vel volatile pennatum reddit. ut in illis locis, Et omne volatile iuxta genus suum, Serpentes & volucres pennatæ. & Sicut arenam maris volatilia pennata. Ex verbo verò si hæc interpretemur, prius nomen compotem alæ, posterius, auem alatam, siue auem alæ significat. Nonnumquam verò interpres vnico nomine pennatorū contentus est. Frustra enim iacitur rete ante oculos pēnatorū.

Gen. 1.
Psal. 148.
Ibid. 77.

233. Est autem diuersæ rationis diuersum quoque nomen: namque vbi motus tantum, & vagatio quæ per aëra fit respicitur, omne genus hoc cum superiore etiam GHOPH, id est, volatile dicitur: cum verò ex corporis figura & habitu ratio sumitur quaecumque natura pennis instructa est, siue alis, TSIPHOR appellatur, quod rectè Latinis auis dicitur, vnde nomen Passer elementorum affinitate & transpositione Latinis mutatum videri possit: summot a enim (vt plerumque fit) vocali O, reliqua sunt tres literæ T S P R, quæ situm mutare iusse P T S R faciunt: sed cum Latinus pro T S, tantum pronuntiet S. vt SADOCH, pro TSA DOCH, reliqua sunt literæ P S S R, quæ adscitis vocalibus A, E, PASSER sonant. quamquam Latini genus hoc ad communissimum & frequentissimum, in oppidisq; notissimum auicularum genus restrinxerit, Hispanus tamen sermo ferè semper passeris nomen eadem amplitudine usurpat qua Auis.

233.
Prou. 1.
קוף
צפור

234. Auium omnium quaecumq; figura sunt formæ, & species; tamen nulla maior distinctio quam ex alis in sacra historia indicatur. Quandoquidè singulis formis suo certo ac discreto modo longæ aut breues, aut ad volatum magis aut minus celeres & habiles: aut aliàs ad certum vsque terminum aërem secare & contendere valentes, distributæ videntur: cum aliàs aliæ multis partibus inter se conueniant, affinesq; sint, vt oportunè indicabimus. Namque genera auium ex alarum ratione à Noahho distincta, selecta, admissaq; legimus. CHOL HAGHOPH IEMMEHV CHOL TSIPHOR, CHOL CHANAPH. Omne volatile, omnis auis omnis alæ, quod sic Latinè versum legimus, Cunctum volatile secundum genus suum, vniuersæ aues, omnesq; volucres. Ex Ezechiele verò CHOL TSIPHOR COL CHANAPH, quod ex verbo, Omnis auis omnis alæ apud nos consonat. Latinus interpres sic transtulit: Omnis volucris, & vniuersum volatile. Idem verbum eadem pronuntiatum formula, apud eundem Vatem Latinè legimus, Auibus, omniq; volatili. atque paulo post: Dic omni volucris & vniuersis auibus.

Gen. 7.

Ezech. 17.

Ibid. 19.

auibus EL CHOL TSIPHOR CHOL CHANAPH, id quod de pennigero- Ibidem.
rum generibus dicitur, vel ipso de quo agitur argumento declaratur.

Itaq, nulla exactior differentiarum siue formarum nobis notio in toto auium genere contingere observando potest, quam alarum diuersitas: tum ex modo & ratione ad totum corpus: tum ex pernicio vel tardi volatus. atque ex locis ac regionibus aeris aestimanda: cuius observationis exempla complura aucupibus assiduo experimento nota constant, & nobis aliquot ex sacra disciplina fontibus constabunt.

Maximè pro molis ratione, atque adeò ad aeris sectionem habilissima penna Aquila tribuuntur. S. S. E. Vos ipsi vidistis quid fecerim Aegyptiis, quo- 235. Exodi 19.
modo portauerim vos super alas Aquilarum, & assumpserim mihi. “

Vt vero rem hanc potentius teneamus, volatus & natationis naturam & rationem, facultatem ac difficultatem quam breuissimè & apertissimè docere oportunum fuerit. Namque uterque volantum natantumq, motus idem prorsus natura est, sola regionum tenuitate & crassitudine siue raritate ac densitate differt. Est autem volatus, vel natatus liquidi corporis pro animalis imperu ac libidine sectio & peruasio. Atque sectio fieri nequit sine secantis conatu laboreq, vel maiore, vel minore, pro secti corporis contentione & pugna: maioris vero corporis maior ad contentionem vis est, & attentioem ac prestantioem secantis expectat virtutem: virtus autem ad hanc rationem & oportuna, & habilis, duabus spectatur partibus: robore atque acutie. Nam quidquid acutum est, sectioni, & penetrationi idoneum visitur: modò oportunis viribus preditum veniat. Vires autem corporis duricie, & spiritus promptitudine constant, sed spiritui in hac ratione prima, ac potissima efficacissimèq, tribuuntur partes. Nam quod spiritu cassum destitutum est, quamuis maxima mole, maxima duritie sit, cadere tamen & obrui verius, quam secare dicendum. Secturo autem animali instrumenta adhibenda sunt, siue propria, naturèq, beneficio obtenta, siue ex arte, aliundeve petita, & commodata: ea verò instrumenta acutiora esse oportet, quam id quod secandum obiicitur, quibus instrumentis pro spiritus efficientia exercitandis, sectio conficitur. Atque quod ad presentem rem (de qua sermo instituitur) facit natantum ad secandum instrumenta propria, precipua, & expedientissima, pinnae sunt. His proxima brachia & crura. Tertio ordine cetera quae vel pinnarum, vel crurum imitata videntur situm & facultatem: vt cirri, cartilagines, tendones, quales in polyphis sepeisq, visuntur: aut vascula ad hanc rem confecta, quibus nonnulla ex natantum genere vtuntur, vt inter polypos mirabilis ingenij Nautilus.

Auibus vero ad volatum, hoc est, ad aeris sectionem ala à natura tributa 236.
constant vario modi acutiei, roboris, atque spiritus, vt dicebamus, discrimine. Vtrique vero animantum generi, à natantibus (inquam) & volatilibus unà cum instrumentis aptè concinnatis spiritus vis ad sua regionis secandum corpus idonea, Dei beneficio & numine concessa est.

Contentionis autem in corpore secando triplex est ratio, & corporis natura, 237.
& modis cognoscenda: aut enim corpora in longum, aut in latum, aut in altum secantur. Omnes autem differentia ista hoc habent commune, vt quo maiori modo ac mensura obstant, eò magis contendere possint cumalatis (vti dici solet) coniuñctisq, viribus, atque ex consequenti, maiorem secanti exhibeant difficulta-

rem. Quod verò ad secantis vires, facultatem, rationē, conatumq̄, spectat, quanto ponderosius grauiusq̄, secantis animalis corpus est, tanto facilius in vtraque regione descendendo, ascendendo verò difficilius ferat. Namque ad descensum vel corporis proprii grauitas exiguo spiritus conatu intenta plurimum inuolat: eademq̄, ad ascensum impedit, & moratur: tum quòd graue sua sponte deorsum inuolum verò sursum mouetur. quare maiorem in hac motu spiritus efficiendam & impulsione, atque etiam vehementiorem pinnarum, vel alarum exercitationē postulat, quidquid maiori & grauiore costat corpore, melius, & facilius, ac leuius in alta quàm in profunda natat, aut volat regione, id est, quo magis à sua regionis fundo sublatum est, eò leuius habet. Namque & ab inferiore partis mole crassiore sustinetur, & minus idem à superiore premitur: utpote minus alta, atque adeo leuiore. In ascensu verò, & in descensu postquam medium spatium peractum fuerit, quæ ascendunt, quæq̄, descendunt, multum à recto iam spatium adiunantur: illa videlicet subleuata, hæc verò compressa & compulsata, atque hæc ascendentium & descendentium ratio, hæc etiam experientia est.

238. Cum verò in longum latumq̄, contenditur, illa summa obseruatio tenenda, quoad aequè à fundo distatur. Similem tenorem constare, quantum ex loci ratione existimandum fuerit, nisi alias vel humidum spatium fluctuum accessione, vel aëreum nubium, aut fumum, aut exhalationis cuiuspiam densitate afficiatur: verum ad meliorem constitutionem redactis partibus, aequè vel facultas, vel difficultas in longum latumq̄, offertur, siue rectus incatur motus, qualis sagittarum ad certum vsque terminum esse conspicitur, siue in obliquum, ac transfuersum, ubi iam deflexum fuerit.

239. Verum enimverò quod ad natantem volantemque attinet, non aequalis perpetuus motus est, quamcumque in partem is intendatur: quippe quorum spiritus, propter carnis, cui addictus est, grauitate magis minusq̄, lassetur, ac defatigetur: neque longissimum durare possit remigandi laborem: quamquam idem spiritus aequalibus temporibus propter inaequalem conatus & contentionis modum, inaequalia peragat spacia: atque ita nulla certa & constans mensurandi spacy, aut adnotandi temporis ratio ex animantium huiusmodi motibus iniri, subduci que potest. Illud verò animantibus omnibus commune est, commodius & melius moueri posse exercitatis quam segnibus, & labori insuetis: exercitatio enim temperata spiritui vires auget, & corpori agilitatem arrogat: id quod & in auiculis qua diu in cauea detenta fuerint, experimento deprehenditur manifesto.

240. Atqui non eandem auiibus omnibus esse alam, hoc est, non parem volandi, contendendi, & promouendi facultatem aperte docebat Noahhus: qui exploraturus num qua terrarum pars non ita remota tractu ex diluuij aquis exstitisset, coruorum primum soluit, qui per fenestram emissus, & ire, & breui reuerti visus est. utpote cuius volatus non ita longè pertinere posse nosceretur.

241. Igitur in omni auium genere Aquilarum alio primas obtinent, utpote que fortissime & prestantissime omnium versus firmamentum ad nubium vsque tractus, atque adeò ulterius contendendo ascendunt. Quo ubi superauerint, facile in superiore aëris regione vagari, atque inde in quamcumque libeat partem procedere, ac dimittere sese possunt, atque prædam ex alto conspectam, repenteq̄, petitam, ex improviso adoriri, & capere. Hoc est que Salomon ex iis qua cognitu difficillima animaduertat, primum connumerat: Tria sunt difficilia mihi, & quartum

quartum penitus ignoro. Viam Aquila in celo, & c. Atque huiusmodi in aquila pennis, & ad ascensum, & ad contentionem atque durationem; ad prædã, facultatem, & ad alia multa præstantiam, quibus ex locis obseruatam excipere liceat, indicare minimè piguerit. Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem: assument pennas sicut Aquila. Ne erigas oculos tuos ad opes quas non potes habere: quia facient sibi pennas quasi Aquile, & volabunt. & Ecce quasi Aquila ascendet, & auolabit: & expandet alas suas super Bosra. & propter volandi celeritatem, Velociores, inquit, Aquilus equi eorum. & Velociores fuerunt persecutores nostri Aquilis cali. Si exaltatus fueris ut Aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum. Namque auis hæc altissimè omnium sui seruandi, sobolisq; procreandi causa, nidum facere dicitur. Denique omnem ferè auis huius historiam breuibus carminibus apud Iobum descriptam legimus: Numquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila: & in arduis ponet nidum suum? In petris manet, & in præruptis silicibus commoratur, atque in accessibus rupibus. Inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambent sanguinem: & ubicumque cadauer fuerit, statim adest. Omnium verò harum auium generi aliarum animarum caro & sanguis communis cibus est. S. S. E. Hinc Sapientis illa imprecatio. Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ: effodiant eum corui de torrentibus, & comedant eum filij Aquilæ. Porro illud præter ceteras aues aquila accidit, ut decidentibus in senecta plumis vetustis, meliores deinde & nitidiores, unã cum virium instauratione succedant. cuius euentus priorem partem apud Michaam, posteriorem verò apud Psaltem obseruare est. Decaluare & tondere super filios delictuarum tuarum: dilata caluitium tuum sicut Aquila. & Qui replet in bonis desiderium tuum, renouabitur ut Aquila iuuentus tua.

Aquilarum generi affines reperimus PEREZZ & GHAZNAH DAAH AIEH quæ ad idem volatus, & feritatis ac prædæ rapinæq; ingenium proximè accedunt, duas formas Latinus interpres nominabat Gryphem, Halietum, Miluum, Vulturem. Gryphi autem nomine hoc loco Osiifragam accipimus. Namque PEREZZ à PARAZZ deducitur, quod frangere significat. GAZNAH verò, roboris significationem arrogat, vel vulturem, vel marinam Aquilam esse arbitramur, DAAH, à celeri volatu nomen accepit, quod in hoc aquilina affinitate videtur conuenire: AIAH insularem, aut aliàs certè cuiusdam regionis incolam auem dicere possumus, qualis Falco, Astur, Neblius, & hoc genus multe aues enumerantur, ex certis locis petenda. Namque AIE interrogationis vim habet. Vbinam? quisnam? AII insulam, aut certam regionem interpretamur. Neq; verò his quinque formis aquilini huius generis conficitur summa, quin & plures alias agnoscendas ipsa alarum volatusq; affinitas, & rapacis ac feralis ingenij similitudo augere potest. Quamobrem quinque formis nominatis, adiectum legimus LEMINO, ad genus, siue iuxta genus suum.

Ab hoc genere auium alarumq; non longè distat coruus, & quidquid coruinum astum gustumq; refert, hoc est, quod omni ciborū pascitur genere, ac vescitur suauiter. Vnde GHOREB nomen factum, iisdem ferè elementis cum Latinorum CORVO conueniens. Sunt autè huius generis nobis nota aues Pica, Grachus marinus, Coruus, Fulica, Monedula, & qui vulgò Gaius, vel Rondaius, id est, imitator inscitus: omniaq; propter impuritatis imaginè in lege vetita fuisse legimus.

244. *Tertium carniuorarum auium generibus locum tenent* IAGHANAH THAHAMEZZ SAHHAPH NETS, cum iis omnibus quæ ad has alarum, & ingeniorum species referuntur, pro quibus Latine legimus Struthionem, Noctuam, Larum, & Accipitrem. Ex collatione verò locorum, de quibus mentio de his fit, IAGHANAH, auem dicimus esse in solitudinibus egentem, lugubri & miserabili voce canere, siue potius lamentari solitam voce; Pater sui Draconum, & socius
- Tob 50.
Istaz 13.
Ibid. 34.
Leu. 50.
Thren. 4.
Mich. 1.
- IAGHANAH struthionum. & Replebuntur domus eius Draconibus: & habitabunt ibi BENOTH IAGHANAH struthiones, & erit cubile Draconum, & pascua struthionū. Glorificabit me bestia agri. Dracones & BENOTH IAGHANAH struthiones habitabunt in ea BENOTH IAGHANAH, struthiones: filia populi mei crudelis quasi BENOTH IAGANAH struthio. & Super hoc ululabo, vadam spoliatus & nudus: faciam planctum velut Draconum: & luctū quasi struthionum. Constanter hanc vocem ab interprete in struthionis nomen versam legimus: quamquam in antiquis Hispanicis versionibus pro BENOTH IAGANAH, hijas de Ganga legimus. Est autem Ganga nocturna avis, quæ alio nomine Ortega Hispanis dicitur, tristi gemitu nota.
- תחמז THAHAMEZZ à verbo HHAMAZZ dicta, auis iniuriosa nimis in alias aues esse videtur. atque eadem nec suo ipsius generi parcere notatur. Noctuam interpres Latinus vocat, Hispani veteres quebranta huesos transtulerunt: certè auem esse intelligimus violentam in rapacium & carniuorarum censu ponendam, singulari iniurie, & violentiæ inferendæ notatam ingenio.
245. SAHHAPH, larus ab interprete Latino nominatur, inter crudeles aues ponitur. Vocabulum à SAHHAPH sortita, quod tabescere significat: ideo quòd eiusmodi morbo consumi soleat. Quenam verò auium tabe laboret, præter ceteras nobis nondum est compertum. Hispani Golondrina, id est, hirundinem interpretabantur, non satis aptè. In hunc etiam ordinem NETS nomen relatum, auem simili volatu, ac non dispari superioribus ingenio significat: Latinus interpres Accipitrem vocat, à quo Hispani veteres videntur stare, qui Gauilan transtulerunt. Certè vocabulum ipsum affinibus valde, aut potius iisdem componitur elementis, quibus NISVS Latinum nomen factum est. Cuius quamplures formas esse sacra lex indicat, Et accipiter iuxta genus suum. ad quod genus Tinnunculum referendū esse, & naturæ, & ingenij similitudo, & elementorum nominis affinitas docet. Nam si postremas Latinas demamus syllabas, multis aliis vocibus communes: ut, graculo, cuculo, operculo, ferculo, reliquæ sunt, T. N. ferè idem cum NTS.
- Leu. 11.
Psal. 103.
246. Quartum alarum ordinem in his quæ impuris pascuntur cibis, occupant
- כסו CHVZZ SALEH IANSVBH pro quorum nominibus illa Latine legimus Bonem, Mergulum, & Ibim. CHVZZ, idem nomen habet cum poculo, quod יתשח Latini calicem dicunt. Est autem calix in lily modum inferius angustior, amplior verò superius. Fortè aui huic stanti huiusmodi effigies cum nomine tribuitur. Eam autem pelicanum aliàs noster vocabat interpres, Similis factus sum CHECHVZZ Pelicano solitudinis. Quid hoc sit auis certum est ab hominum frequentia, & conspectu remotum genus. In solitudinibus degere veteres Hispani Abubilla, id est, vupam verunt.
247. SALEH iisdem nomen constat elementis, quibus verbum SALACH, quod proicere, abiicere, & emittere significat: unde ex iis auibus esse censetur, quæ captos

captos pisces ex aqua in siccum proiciunt magna dexteritate, eosdemq; postea Deut. 14.
deceptos, vorant. Mergulum alicubi Latinus interpres: alibi verò Nicticora-
cem vocabat. eundem Chaldaeus SELINVNA dixit.

IANSVPH, aliàs Ibin, aliàs Porphyrionem Latinus vertit. In ruinis vr- 248.
bium, atque desertis locis hoc genus versatur. Esaias est auctor, Et IANSVPH & Leu. 11.
coruus habitabunt in ea: Ibin quoque hoc loco Latinus vocat. Hispani veteres Ifaix 34.
Garça voladera, nescio quàm apte. Atqui nocturnam auem esse nomen indi-
cat, & ad Bubonum referendam genus: namque nomen à tenebris & caligine
duxit NESEPH. Huic ordini proxima reperimus nomina THINSEMETH תנשמת
KAAT REHEM. His apud Latinum interpretem primo loco respondent, תנש
THIN, SEMETH, quibusdam noctua putatur: aliis vespertilio: cui nomen à
SAMAM sit factum, quod inter alia admirari & obstupescere significat, propter
illius volatilis mirabilem formam. Latinus alibi merulum, alibi charadium no-
minat, quod cum Hispanorum carauo conuenit: namque ita veteres illi verte-
bant, carauo nomen, à NASAM deducentes, quod aspirare, flareq; significat.
Quippe huius avis vox animatum hominis imitatur sibilum, quale iunctis ma-
nibus aspirare nonnulli solent: adeò ut vel auibus ipsis imponant. Itaq; nulla ex
auibus proprio cantu animam seu spiritum clarius exprimit.

KAATH, pro quo Latinus reddit Porphyrionem, aliàs verò idem Onocro- 249.
tatum nominat, solitariam, & ab oppidis remotam auem esse docet Psaltes: Si-
milis factus sum LEKAATH MIDBAR, Pelicano solitudinis Latine legimus. Deut. 17.
Apud Isaiam verò: Possidebit eam KAATH, Onocrotalus: ut & Latine legi- Leu. 11.
mus idem apud Sophoniam, Et KAATH & KAGHOD, Onocratulus & Eri- Ifaix 34.
cius in limitibus eius morabuntur: Hispanienses noctuam reddebant. REHEM, Soph. 2.
à viscerum commotione & vehementis amoris ac misericordiae imagine quàm Deut. 14.
ingenio refert nomen: accepit eam Latinus Nicticoracem, aliàs charadium no-
minat. Hispanienses verò utillo, id est, ululam.

Post hac genus constituunt HHAZZIDAH & NAPHATH pluribus distin- 250.
ctae formis, pro quibus Latinus Herodionem & Charadium reposuit. Est autem תסדה
HHAZZIDAH, ex procerarum auium genere, qua in altis & procerioribus ar- תפ
boribus nidum ponit: eademq; propria prolis studiosissima, qualem Ciconiam vi-
demus, cuius pullos dum parentum alter querendis & assortandis cibis pascere
curat, alter seruando & custodiendo numquam deserit: itaque vicissim ad
custodiam, & ad querendas natis escas mutantur: sed & alio grati ingenio me-
morantur exemplo, hoc est, cura in proprios parentes, ubi senio confectos, minus
iam sibi cibos prospicere, & parare posse cognouerunt. Vnde Graecis prouerbi-
um ἀντιτελεργεῖν, id est, vicem rependere, & officio officium compensare.
Atque ingenium huiusmodi auis nomen HHAZZIDAH subindicat, à verbo
HHAZZAD, nomineq; HEZZED factum: quod benignum, misericordemque
sefe praeberere, & benignitatem ac misericordiam Latine significat: auem verò
ipsam, non omnibus regionibus communem; sed ex altero caelo in alterum mi-
grantem, utrobique peregrinam esse, & frigoris impatientem mutato tempore,
mutari accepimus, & obseruabamus. Et ut semel peregrinarum auium historiam
expediamus, huiusmodi migrationis duplicem animaduertimus causam: alteram
quidem tempestatis incommoda fugam, & commodioris oportunitatisq; appeten-
tiam. Quae enim frigore gaudent, eam mundi partem petunt, in quam anni hiems
incum-

incumbit; contra verò, quibus inimicum frigus est, veris & aestatis oportunitates sibi notas petunt. Altera verò causa est escarum copia, quæ aliis vere & aestate, aliis autumno & hyeme contingit. Ita Cyconis serpentum, ranarum, locustarum, & huiusmodi bestiolarum frequentiam, calida anni tempestas & regio sufficit, quam eandem frigora prorsus negant: grauibus verò ac tardis, proprii & apti cibi hyeme potius quam vere suppetunt: qua etiam in re mirabilis Dei spectatur providentia, cuius Historiæ argumenta certis, ex sacra lectione locis indicare libet, & onocrotalum, & caradrium in genere suo DAH BEROSIM BETH-

Deut. 14.

Psal. 103.

Iob 39.

Ierem. 8.

Zachar. 5.

דיה

Deut. 14.

Iaiæ 34.

אנפח

Leu. 13.

Deut. 14.

251.

Leu. 11.

Deut. 14.

Iaiæ 1.

252.

Deut. 14.

AH BEROSIM, domus HHAZZIDAH, pro quo Latine legimus ERODII domus. & Si pennas aptabit HHAZZIDAH, & fugiet: pro quo nomine struthio hoc loco redditum est. Miluus in calo cognouit tempus suum, Turtur & Hirundo, & Cyconia custodierunt tempus aduentus sui. Et vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum: & habebant alas quasi alas HHAZZIDAH. Cum cognouisset Vates migrationem, intellexit significationem, quamobrem locum, quoniam migrandum erat, euestigio rogauit. Quò istæ (inquit) deferunt amphoram? Hoc autem peregrinantium auium genus, quod præcipue corpore grandiore est, altiore æris regionem volando obviunt, ut à magno sustentata aère, leuius celeriusq; cursum agant, & promoueant suum. Atq; hoc idem significabat Vates, Et leuauerunt (inquit) amphoram inter terram & calum. Ad hoc peregrinarum auium ingenium refertur DAIHA, atris (ut nomen indicat) coloris auis, quam etiam in vetitis carnibus lege exceptam nouimus. & HADAIHA miluuum iuxta genus suum. & apud Esaiam. Ibi congregati sunt DAIOTH, milui Latine legimus ANAPHAH eiusdem aë cum superiore videtur esse, diuersi tamen ingenij: nam ut HHAZZIDAH à benignitate, ita rursus ANAPHAH, ab iracundia nomen ducit. Bis in sacris lectionibus repertum auis nomen, & utrobique ab interprete Latino caradrium dictum. ANAPH irasci & stomachari significat. Hispanienses olim Mochuelo, id est, asonem vertebant.

DVCHIPHAH postremum in vetitorum sensu aë est, cum GHATA LEPH adiuncto, Vpupam Latinus interpretis vertit. Hispanienses Marcielago, vesperilionem, quibusdam Gallus siluestris est. CHATHALEPH verò Latinus duobus in locis Vesperilionem. Hispanienses CUCO, id est, cuculum vertunt: Certè Isaias tenebrarum, & latibuli sequacem animantem esse significauit. LEHHAPHOA DEROTH VLEGHATALEPHIM, ad fodiendas foueas, & ad vesperilionem.

Atque omnia genera hæc ut variis alis, ita etiam diuersis discreta ingenij, crudelia sunt. & vel animalibus aliis insidiantur, & discerptis vescuntur, vel impuriore utuntur cibo, nullaque carnis conditione abhorrent, etiam tabida & corrupta, quo in censu, quæ postremis ordinibus memorabantur, ascribenda sunt. Omnia demum natiuam ingenij feritatem, vel fœditatem, vel rostro, vel unguibus, vel utrisque prædunt. Quamobrem ac præcipue propter nominis & ingenij significationem humanis animis ac mentibus indignam, in legitimis, ac mysticis uctabantur præceptis. S. S. E. Omnes aues mundas comedite, immundas ne comedatis.

De auibus puris.

PURAS auis vocatas accepimus, easq; à rapina & crudelitate abhorrentis, purioribus nutriuntur escis: ut herbis, floribus, fructibus, & seminibus; interdum etiam locustis, aut eiusmodi simplicioribus animantibus. In his verò omnibus triplicem alarum formam, habilitatem, & usum obseruauimus. Nam quæ ex agris, & arboribus, atque ex fluminibus cibum petunt, perniciori volatu, & contentiore vagatione valent. cuiusmodi sunt, passer, turdus, ficedula, carduelis, merula, anas, turtur, & omnium longissimè contendens columba. Quæ verò seminibus & herbis viuunt, volant quidem, verum breuibus, pro corporis ratione alis, iisdemq; ad contentionem debilioribus, multoq; indigentibus conatu, vnde quàm citissimè lassantur. ut, Perdix, Anser, Atagen, Phasianus, Coturnix, Galerita. Quibus verò ex his breuius contingit corpus, leuior, & aliquanto constanter volatus est. Tertiam classem occupant, quæ seminibus & herbis pascuntur quidem, tamen & humanam tutelam sui conseruandi causa amant, & habitationes hominum, ac domos libenter subeunt. utpote quibus breuissima pro corporis modo ala sunt, volatusq; ex consequenti laboriosus ac tardus: & qui in rapacium vel auium, vel ferarum occursum non satis esse auxilio, & euasione valeat. ut, Pauo, & Gallinarum varia genera, Perdicum & Columbarum proceriorum complures species. Has itaque alarum diuersitates ex locorum, siue regionum in quibus volandum est, interuallis desinimus. quæ altius volare, & summâ arborum, petrarumq; summa petere possunt, aues cali cum alius dicuntur, quæ verò humiliter volant, volatilia tantum, siue domestica vocari merentur. Rursus perniciores, & quæ altius euolare possunt, partim in rupibus, partim in arboribus nidos ponunt: & secundum flumina, illa præsertim quæ cantu garrituve ludunt. S. S. E. Qui emittit fontes in conuallibus: inter mediû montium pertransibunt aquæ: super eas volucres cali habitabunt, de medio petrarum dabunt voces. Atque omnes huiusmodi alarum auibus vesci hominibus licet: ita tamen modus adhibendus est, vt ne propter gula scuitiam assiduitate, & insolentia in setatorû & aucupum auicularû genera absumentur, & vastata deficiant: quippe quæ non abusus, verum vsus causa cõcessa sunt. Quamobrem parcendum interdum fuerit animantibus his quæ nocuementi parum, aut nihil, emolumenti verò plurimum afferre possunt: modò temperatè & humanè usurpentur, id quod legitima exceptione significatum adnotauimus, & clementia exercenda studio, obseruatu dignum credimus, Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis desuper incubantem: non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios: vt bene sit tibi, & longo viuas tempore.

Auium generi omni, præterquam iis quæ humana ad vitam cura indigent, communis vagatio & peregrinatio est: Vagationem autem appellamus migrationem omnem, non tantum ex regione in regionem; verum ex nidi loco & situ in alium locum: non enim eadem perpetuò eundem occupant locum: sed vel veterem relinquunt nidum, vel filijs & posteris cedunt, arboribus & cauis mutantis: ita vt nihil proprium & perpetuum sibi arrogantes, prouidentium testentur, & probent. cuius beneficio & nutu numquam destituuntur: adeò vt ne capi quidem

253.

Psal. 105.

Deut. 22.

254.

quidem ab aucupibus aliàs, aut aliò in tempore possint, quàm quo diuina prouidentia nutu concessum fuerit. Ad hanc adnotationem multa sacrorum eloquiorum argumenta ac testimonia referuntur. ex quibus illa, Etenim passer inuenit domum sibi: & turtur nidum ubi ponat pullos suos. Vulpes foueas habent, & volucres cali nidos. & Sicut auis transmigrans à nido suo. Nónne duo passeressesse ueneunt, & unus eorum non cadit in terra sine Patre vestro? & Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Vocans ab Oriente auem: & de terra longinqua uirum
 „ voluntatis meae.

255. Quamquam verò pro temporum usu nidorum struendorum situm uertere, ac mutare solent aues; tamen quoad suae sunt spontis, opportunam, ac natura sua commodam regionem non variant: rapaces enim, vel in rupibus, praeeruptisque montibus, vel in proceris arboribus nidos ponunt, columbae plerumque in cauis hirundines intra tecta, nonnulla etiam sunt quae singularem quam optauerant regionem, numquam (nisi coacta) mutant. Ex quo illa similitudo per Vatem desumpta est, Vae qui congregat auaritiam malam domui suae, ut sit in excelsis nidus eius, & liberari se putat de manu mali. & Qui sedes in libano & nidificas in cedris: quomodo congemuisti cum uenissent tibi dolores, quasi dolores parturientis.

De ouis & pullis.

256. POSTQVAM natantium atque volantium genera omnia diuini uerbi efficientia semel ex aquis concreta animata ac discreta prodierunt, perpetuanda in posterum natura, ac sufficiens facultate sobolis eiusdem uerbi benignitate & munere aucta sunt: idq; munus BERACHAH in primena dicitur lingua: pro quo uerbo Latini benedictionem reponunt. S. S. E. Benedixitque eis, dicens: „ Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris: axesq; multiplicentur super terram. Quo diuino effato facile dignoscitur utra maior copia futura deinceps esset natantium in mari, an in terra autum: quippe illa in mari scaterere, atque aquas replere. Haec super terram multiplicare iussa sunt. Verbum CRESCITE, in propria lingua PERY est, quod fructum facere significat, & sterile scere opponitur, atque replendi facultatem & eius in maris aquas desiniri adnotauimus: ubi nullus certus generum modus, nulla singularium natantium certa numeratur aut cognoscitur hominibus summa: in fluuiis enim nec tãta copia, nec similis est uarietas: cuius etiam rationem ex esearum discriminibus indicauimus.

257. Vtriusque uerò amplissimi generis, natantium inquam & volantium quaecumque formae uiuunt, ex ouis nata prodeunt. Ouum autem describimus uasculum, uel testaceum, uel cartilagineum, uel membrane materiam imitatum, quod duobus plenum liquoribus pingui ac salso, singula uel natantum, uel uolatilium genera (modo perfecta ac uitalia sunt) pariunt: ex quibus per spiritum ELOHIM agitata, & fota, aque effictis liquoribus, animans conficitur. ei, unde ouum prodierat, animanti per simile: quod tandem ubi plenum incrementi, uita ac sensus attigerit tempus, uel sponte, uel ab aliena ruptum ui, eam quam inclusam hactenus cohibuerat, animantem excludit. Singulis namque generibus certum ad nascendum tempus diuinae sapientiae dispensatione prospectum tributumque constat. S. S. E. Tempus pariendi, tempus nascendi.

QUORUM

Quorum autem numerus ac ratio sic habet. Quibus animantibus post partum nulla prorsus alenda, fovenda, ac tutanda proles cura imposita fuit, innumera sufficere sobolis virtus & facultas contigit. in quo censu aquatilium natura omnis ponitur: cui illud tantum negotij in benedictione datum fuit, Fructificate, & multiplicare, & implete aquas maris. Quod verò neque his sua tutanda aut vindicanda familia cura sit, Vates declarabat. Et facies homines velut pisces maris, & velut reptilia non habentia ducem. 258.

Ceteris verò oviparis, quæ aquatilium negligentiam imitantur, ut locustis, muscis, crabronibus, cantharidibus, & similis farina reliquis (in quibus apum exceptam familiam novimus) abundè copiosa progignendi fecunditas constat. Ex his autem partim à sui generis bestiolis pariuntur: partim verò ex illorum liquorum falsi & pinguis face quam spiritus efficientia animat originem, atque ortum habent. ut culicum variae & innumera phalanges, quales vel ex pulvere in altum per Mosem iacto, subito evolasse, ac devolasse accipimus. 259.

At verò avium natura quam ex aquis primum ortam, terram tamen tenere, frequentare, & incolere auctor voluit, pro loci ratione & usu, proq; alimenterum oportunitate, nec parem procreandi copiam sortita omnino fuit: nec similem curanda ac defendenda, servanda alendaq; proles rationem ac modum tenere iussa est. 260.

Quare genus hoc totum quod ad nidi rationem & curam facit, in tres classis divisum animadvertimus. Vnam earum avium quæ ad disquirendas, & inveniendas escas, atque ad (pullorum alendorum causa) rostro vel ungue asportandas attentæ esset: atque huius classis avibus omnibus ad exiguum numerum, annua procreandi facultas contigit: quantum videlicet regionum, escarum, ac subeundi in harum disquisitione laboris ratio ferret, quantumq; nidi à parentibus fovendi, ac calefaciendi modus caperet, ad septimam usque prolem. 261.

Secundam verò classem earum ponimus, quæ non modo quæsitum & raptum, aut aliàs ex fructibus ac seminibus collectum alimentum, ita ut inveniisse contingerat, pullis sine ullo potu, vel à disuncto liquore oblaturæ essent: sed etiam præmansum (ut ita dicamus) atque intra proprii ventriculi penetralia inclusum, & nativo temperatum calore, atque idem è potu mixtum, & humefactum aqua, veluti si proprii paterni alimenti bona pars in pullorum nutrimentum subduceretur: idq; frequentius propter plurimum pullis innatum calorem: his autem diuinæ providentiæ indulgentia binas tantum proles curæ esse voluit, & paucitatem sobolis iterando, vel reiterando per annum partu compensari, ut turturum & columbarum generi, quod gemina numerata propè semper ad partes vocari adnotatur, Par turturum, aut duos pullos columbarum. 262.

Demum tertiam classem facimus earum avium, quæ nec rostro, nec ventriculo proprio pullos alunt, sed quamprimum exclusos, & oportuno fotos exsudatofque calore, atque semina, herbas, vel alias escas legere, & vorare edoctos, parens ipsa pastoris custodisq; instar deducit, & sibi unumquemque singillatim ea quæ contingant, legere atque usurpare & voce iubet, & exemplo instruit. Hoc genus omne, & propter hanc rem, & propterea quod impuriore natura censetur, & simpliciori atque frequentiore pascitur alimento: cuius varia & multiplex copiam terra suppeditat benignitas; numerosiore ouorum ac pullorum grege autem Deus voluit, quanto videlicet deducendo, tutando, ac sub alis propriis 263.

Leuit. 12.

264. fouendo ipsa parens, vel matrix commodè possit sufficere. In hanc autem turmam gallinae, perdices, coturnices, phasiani, pauones, anseres, & quae breuiori ala instructa sunt aues concessere. His enim volatus & tardior, & laboriosus magis est, & raro voluptatis causa, imò fere vel ex vi, vel ex inopia initur, pedestri consuetudine, ac terreni tractus excursionem, ac vagationem magis gaudentibus, nonnullis etiam natatione, quae tamen vsus causa fiat. ut anseribus, quarum pedibus natura ad natandum, remorum affinxit formam.
265. Puriorum auium oua edulia sunt, ideoque quaruntur: contra verò impuriorum minimè vesca. S. S. E. Inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: & sicut colliguntur oua quae derelicta sunt, sic vniuersam terram ego congregaui. Et si petierit ouum, numquid scorpionem dabit? Atque de volatilium auiumque genere haec in summam redacta, sat fuerint, quibus nonnullarum formarum historias addere non fuerit ab instituto opere alienum.

Volatilia SERETS dicta.

266. **PRIMA** & pulcherrimo ingenio in hoc genere habetur Apes, quae admirabili vtilium sibi rerum cognitione valet, ex omnibusque floribus & herbis, atque adeò ex pinguiori materia tenax illud bitumen (quod ceram vocamus) comparat, ex eademque fauos eleganti arte fictos, melle de variis floribus exuctum replet: quod non sibi tantum, sed in commune sociorum omnium alimentum conseruare studens, magno impetu, ingentiq; animo tueri, ac defendere conatur. Regi parens vnicè rectè instituti regni imaginem exemplumq; praebet: nulla prorsus in sua ciuitatis gentem inuidia excitatur: & nisi regum causa dissidij ignara: ceterum in commune consulentibus, tum cibi, hoc est, mellis quarendi, tum etiam propugnandi magnus in vnoquoque alueo consensus. Qua de natura & re ita legimus: Breuis in volatibus est apes: & initium dulcoris fructus eius. & Egressus Amorrhæus qui habitabat in montibus, obuiam veniens, persequutus est vos, sicut solent aues persequi. In die illa sibilabit Dominus apes quae est in terra Assur. & Circumdederunt me sicut apes.
- Eccl. 1. 1.
Deut. 1.
Isaie 7.
Ezal. 1. 17.

Musca. כוץ

267. **BESTIOLARVM** huiusmodi volatilium, importuna, & frequens natura, multis quidem formis variata, vno tamen communicat nomine GHEREB, quod miscere, ac dulcescere significat, vocatur. Namque genus hoc vniuersum dulcibus gaudet aliturq;: amari verò sensu & gustu perit: deinde quòd promiscua volet, in suisq; versetur locis, idem obtinet nomen: esseq; solet frequentissimum, & adeo multiplex, ut quotidie noua forma variis figuris coloribusque visantur. Haec, vel ex proprio semine procreantur, vel ex corrupto & faeculento pingui liquore, ac terra calore: vnde prodire solent densissima, atque huiusmodi quae sunt omnia inter molestas hominibus, & aliis animantibus plagas computantur: nullam, uti videmus, oportunitatem afferentes, praeterquam quòd auctulis nonnullis, & aliis etiam bestiolis pro cibo vsurpantur. Hoc genere mistionis Aegyptios inter alias plagas fuisse vexatos legimus. S. S. E. Quòd si non dimiseris, ecce ego mittam in te, & in seruos tuos, & in populum tuum, & in domos
- Exod. 8.

domos tuas omne genus muscarum. Et venit musca gravissima in omnem terram Aegypti: corrupta est terra ab huiusmodi muscis. Illos enim locustarum, & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas in anima illorum: quia digni erant ab huiusmodi exterminari. Hanc autem pestem à terra productam sic accepimus. Memores erant adhuc eorum quae in incolatu eorum facta fuerant: quemadmodum pro natione animalium produxit terra muscas, & pro piscibus eructavit fluvius multitudinem ranarum. Hoc genus neque vinum, neque mortuum vile esse, imò etiam ubi mortuum fuerit, rebus alijs gratis nocere, detrimentumq; afferre, vel una imagine docuit Sapiens, Musca morientes perdunt suavitatem unguenti. Sap. 16. Sap. 19. Eccl. 10.

ZEBVB Musca genus. זבוב

FOEDISSIMAM in huiusmodi confuso bestiolearum genere speciem esse muscarum, quibus ZEBVB nomen impositum quadrat, ipso declaratur etymo. à fure enim est vocabulum verbo זבאח, quod fluere remittiq; interpretamur: atque ad sanguinis vel cruoris, atque adeò puris effluxionem saepe refertur. Est autem genus hoc muscarum quod ex corrupto nascitur sanguine, ex eodemq; nascitur: ideòq; carnibus infestum adheret, ac origini suae similem tabem, & corruptionem molitur, quaq; admouet innumera: corrumpenda etiam carnis fluore in vermes animanda. Ab hac similitudine demonia humano generi infesta ZEBVB dicta Acharonicis, apud quos demoniorum principi BAGHALZEBVB vocato, cultus institutus legitur. Huius generis Esaias meminit, Et erit in die illa, sibilabit Dominus musca quae est in terra Aegypti. Atque hoc idem nomen à Sapiente usurpatum est unguenti vitiationem ex muscarum mortuarum corruptione notanti. Cecidit Ochozias per cancellos canaculi sui, quod habebat in Samaria, & agrotavit: misitq; nuncios, dicens ad eos: Ite & consulite BAGHALZEBVB Deum Acharon, utrum vivere queam de infirmitate mea hac. & In BAGHALZEBVB principe demoniorum eicit demonia. Si patrem familias BAGHALZEBVB vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Isaia 7. Eccl. 10. 4 Reg. 1. Luca 11. Mar. 10.

Atque in volatilium huiusmodi genere minimi & corporis & nocuenti est culex non omnis, verum qui in vino reperitur, qui si fortè bibenti consorbeatur, neque impuritatem legitimam vitandam, nec gravius quicquam afferre censendus. S. S. E. Excoles culicem, & deglutientes camelum. alij autem culices omnes, praecipue qui sanguinem exugunt, infesti habiti, ad GHEREB nomen referendi sunt. 269.

Locustæ.

LOCUSTARVM complura, uti dicebamus, genera sunt, in iis quae nomen certum habent adscripta, omnibus turmatim incedere commune est, & contento itinere ulterius procedere ad extremum usque viam, quae brevis esse solet: studium verò & ingenium non rodendi ac deuorandi tantum, sed quoquomodo absumendi & vastandi plantarum genus omne quacumque iter fiat: idq; nullius ducis exemplo aut iussu; sed certo singulorum consensu, magna que pertinacia. S. S. E. Regem locustæ non habent, & egreditur uniuersa per turmas suas. Prou. 30.

Jerem. 46. *Multiplicati sunt super locustas, & non est eis numerus. Ego inducam cras locustam, &c. Item, Sementem multam iacies in terram, & pauca congregabis: quia locusta deuorabunt omnia. Veniebant cum tabernaculis suis, & instar locustarum omnia complebant.*

Auium breues historiae.

271. **CETERIS** Auium formis omnibus virium robore, & spiritus fortitudine, atque adeo sublimitate volatus Aquila praestat, quamobrem ut Regina celebratur, & summorum Regum imaginem refert, caede & sanguine viuunt, altissimis in rupibus nidum ponit, pullos proprios iisdem alit cibis: & ad praedas erudit: solem constanter intueri dicitur: senio obsoletas plumas mutat. De qua ita scriptum legimus: Numquid ad praeceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. Saul & Ionathan, Aquilus velociores. Adducet super te Dominus Gentem de longinquo, & de extremis terra in similitudinem Aquilae volantis cum impetu. Dilata caluitium tuum ut Aquila. & Renouabitur ut Aquila iuuentus tua. Sub hoc nomine complures rapacium comprehenduntur forma, ut vel illo patet responso, Vbicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur & Aquila. Corpus pro cadauere usurpatum.
272. Rapacium fere genus omne pennas in singulis mutat annis. Rapaces dicimus, quibus aduncum acutumque, humani instar est, & unguis curui admodum, ac digiti in humana manus modum plicatiles, & ad capiendum tenendumque, habiles. De quo genere omni apud Iobum Deus, Numquid per sapientiam tuam plumescit Accipiter, expandens pennas suas ad Austrum?

FILIAE IAGANAH. בנות יענה

273. **CUM** feriori auium genere censetur IAGHANAH, qua solitudinis amans Draconibus vicinam se praebet. Huius lugubris vox lamentationem imitatur. Fertur, oua, ubi pepererit, exposita deserere: quibus caloris terreni, & caelestis vi atque spiritus ELOHIM efficientia exclusis, pulli nascuntur: ij vero parentum negligentiam lamentis prosequuti sollicitant. Et caelesti prouidentia magis quam illorum cura aluntur. Atque iidem lugentibus ac maestis in similitudinis prouerbium usurpati, commemorantur: à Latino interprete Struthionis (uti dicebamus alias) nomine redduntur. Filia populi mei crudelis quasi Struthio in deserto. & Replebuntur domus eorum Draconibus, & habitabunt ibi Struthiones. & Erit cubile Draconum, & pascua Struthionum. & Habitabunt in ea Struthiones, & non habitabitur ultra usque in sempiternum. Faciam planctum ut Draconum, & luctum quasi Struthionum.

CORUUS. קורב

274. **NON** ab simili rapacibus ingenio Coruus viuunt, quippe qui carnibus etiam vescitur animalium aliorum, sed hoc differt, quod rapaces aliae generosiores praecipue aues recens occisorum pascuntur carnibus, siue à se illa, siue ab aliis fuerint occisa.

occisa. Coruus nullam auem, nullamq; quadrupedē occidit animantum, utpote ad huiusmodi facinus inermis, & ineptior. Verum quocumq; pacto oblatas lacerat, vellit, & vorat carnes vel recentes, vel tabidas, vel corruptas prorsus, aut iam desiccatas: nec minus coctas & assas, quàm crudas, quod si prorsus non contingat, insectis insidiatur, atque fructibus omnibus quibus alia nutriuntur aues, adeoq; pane vescitur & leguminibus, nondum tamen aridis, ubique enim sagacissimi gustus est, atque ex hoc nomen accepit GHOREB, quod promiscuè omnia gustare, ac deuorare solet: nam verbum GHARAB miscere, ac suauē esse significat. Nidum in rupium cauernis & in desertorum edificiorum cauis ponit, altè volare potest, sed nec praepti, nec diuturno contentoq; valet volatu, coloris plerumque nigri, ingenij sagacis & astuti: pullos cum primùm excluferit propter coloris diuersitatem (siquidem subalbescētes nasci ferunt) neglectas interim negligit, quoad plumis mutandis agnoscat: quos diuina prouidentia susceptos, singulari prae ceteras auiculas beneficio fulcit, ac tuetur: muscis & culicibus alijsq; huiusmodi sufficiens escis. Hoc genus ad ministeria hominum vsurpatum, suas partes sedulo praestitisse accepimus. Quòdam enim emissus ex arca coruus, & peracto pro viribus spatio reuersus, terra adhuc aquis obruta nuncium Noahho referebat. Aliquando etiam Eliae Vati in solitudine latenti oportunum, assiduūq; victum insus à Deo suffecit: idq; longo tempore magna peregit sedulitate. Sunt autem aui huic minoris corporis non minus callidi ingenij complures affines formae: quas omnes antiqua lex & propter carnis horrorem, & propter ingenij significationem humani cibi vsibus vetuit: iam verò, quibus ex locis hāc orāti fuerimus historiam, indicare licebit. Comae eius sicut elata palmarum, nigrae quasi coruus. & Ibis & coruus habitabunt in ea. Quis preparauit coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum: vagantes, eo quod non habeant cibos. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Considerate coruos, quia non seminant, neque metunt: quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos. Vox cantantis in fenestra, coruus in superliminari, quoniam attenuabo robur eius. Hoc genus singulariter in exemplum citauit Praeceptor, utpote veracissimum atque inexhausta fere famis. Et factum est verbum Domini ad Eliam, dicens: Recede hinc & vade contra Orientem, & abscondere in Torrente Carith, qui est contra Iordanem, & ibi de torrente bibes: coruisque praecepi ut pascant te ibi. & paulo post: Corui quoque deferebant ei panem & carnes manè similiter: & panem & carnes vesperi, & bibebat de Torrente.

Cant. 5.

Isaiz. 4.

Iob. 38.

Psal. 146.

Luca. 12.

Soph. 2.

Reg. 13.

Reg. 13.

Reg. 13.

Reg. 13.

Reg. 13.

Reg. 13.

Reg. 13.

Reg. 13.

De Columba. תור

INTER eas ceteras quae quàm longissimè volatum intendunt, columba primas habet, & quamquam libero agri conspectu delectatur, domos tamen, aut aliquid domorum non absimile procreandae prolis causa libenter subit, & hominibus familiaris facile redditur: coniugij imaginem fidelem cum singulari compare exhibet, cum quo pariter cura pullos fouet, curat, & alit binos (viti iam diximus) magnitudine & modo differentes. quamplures in hoc genere visuntur formae: ingenio tamen persimiles innato calore vigent, ideo plurimo indigent alimento, & ob eandem rem per mediam brumam imbre delectantur, & balnea fre-

275.

- quenter petunt: aquam copiosè magis quàm ceteræ aues ebibunt, idq; continente haustu in iumentorum modum: narium foraminibus prædita sunt amplissimis, præter ceterarum modum, iisdemq; alius secundum caput apertis: ita hauriende aqua commoditas fit citra respirationis impedimentum: coloribus variant, oculi in quibusdam instar flammæ. cum compare magna, & perpetua viuunt concordia: ira, si concepta fuerit, in vicinos tantum, & affines exercetur, eaque breuissima est. neque ciborum aut alia de causa quàm vel ex comparis amore, vel ex desiderio suscipitur pugna: in ceteras omnes aues magna & perpetua innocentia ac simplicitas, rapacium impetû & vim magis patiuntur, quàm timeant: quare ad periculum cauendum imprudentiores, pullos, deuorato prius cibo, atque (vt ita dicamus) præmanso, deinde reddito ac dispensato pascunt. Harum sterco- ra pingua, præterq; aliarum excrementum salsa deprehenduntur: adeoq; calida, vt ignis temperatoris vicem aliquando præsent. Vox lugubrem imitatur cantum, & curam perpetuam exprimit. Carnes hominum cibus aptæ: verum pullo- rum commendatiores quàm antiquiorum: quamobrem ad sacrificia pulli tantum exigebantur, grandioribus reiectis. Felle omnes carent, quod tamen ubi grandio- res fiunt, per totum corpus veluti diffusum sapiunt. Columba celeritatem & con- tentionem volandi significabat Psalter: Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Pul- chritudinem & varietatem, decorumque, illa: Pennæ columbæ deargenteæ, & posteriora eius in pallore auri. Formosa mea, columba mea in foraminibus petra: in cauernis maceræ ostende mihi faciem tuam.
- Columba nidos in cauis non nimium tamen profundis poni solere, Ieremias docet: Estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis. Nam dum in pla- nis campestribusq; locis columbæ sunt, quamquam plures vnâ versentur, tamen venatorum atque rapacium auium infestationes timent, simulq; trepidantes vel minima occasione deterrita euolant, & fugiunt. S. S. E. Et erunt in montibus quasi columba conuallium omnes trepidi vnusquisque in iniquitate sua. Quam- quam alicubi detineatur, columba tamen soluta, suæq; spontis facta nidum repe- tit proprium, quamuis remotissimo distantem tractu. ad quod alludens Hoseas ait: Et volabunt quasi aues ex Aegypto, & quasi columba de terra Assur: & collocabo eos in domibus suis. & Qui sunt isti qui quasi nubes volant: & quasi columba ad fenestras suas? Facile autem columbas decipi idem Vates Hoseas in- dicauit: Ephraim quasi columba seducta non habens cor. Huius auis lugubrem, curasq; referentem gemitum saepe Vates meminerunt. Et ancilla eius minabun- tur, gementes vt columba, murmurantes in cordibus suis. Sicut pullus hirundi- nis sic clamabo. Meditabor vt columba: rugiemus quasi vrsi omnes: & quasi co- lumbæ meditates gememus. Porro huius auis innocentiam simplicitatemque summus Præceptor probauit. Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.

Turtur. תור

276. QUÆCUMQUE bina tantum in singulis nidis pariunt oua, geminòsque ex- cludunt pullos, ad columbarum vel genus, vel generis affinitatem referuntur, quocumque colore illæ, quacumque etiam corporis magnitudine sint: in his Tur- tur censetur peregrina auis, id est, quæ diuersis anni temporibus ex alia in aliam regio-

regionem migrat, sui comparis amantiſſima fidiſſimaq; ſocia, à qua numquam diſcedit, niſi curandi nidi, pullorumq; alendorum viciffitudine cogatur. Nidum plerumque in arbore ſtruit, migrationis opportunitatem prouidet agnoſcitq; & ſufficiendæ proliſ cauſa vernum optat tempus, quo argumẽto paria anni tempora ubicumque agi nouerint, petere exiſtimantur. Gemitum magis etiam quàm columbæ lugubrem, & amoris curas referentem, ex imo cieunt peçtore. Harum iam grandiorum melior ad cibos hominum, quàm pullorum caro cenſetur, ideoq; ad ſacra faciendã grandiores perpetuo optatæ. Turtur, & hirundo, & ciconia cognouerunt tempus ſuum. Vox turturis audita eſt in terra noſtra: etenim paſſer inuenit ſibi domum, & turtur nidum ubi ponat pullos ſuos. & Vt offerrent ſecundùm conſuetudinem legis pro eo par turturum, aut duos pullos columbarum.

Can. 2.
Pſal. 85.
Lucæ 6.
“

Ciconia. חסידה

QVÆ de HHAZZIDAH dicebamus, ad totius huius generis ciconiarumq; 277.
hiſtoriam pertinent. Quæ omnes & peregrinæ ſunt, & nidos aliè collocant, ac migrationis etiam tempora oportunitatesq; captant. Harum omnium carnes à cibis reiiciuntur, Turtur & Hirundo, & Ciconia cuſtodierunt tempus ſuum.

Ierem. 7.

Hirundo. 777

HIRUNDO, ut peregrinæ, & hoſpites reliquæ, temporum oportunitates no- 278.
uit: pullos, maioris tutelæ cauſa intra domorum tecta procreat, nidosque proprio conſtituendo ædificium ſingulariter concinnatum fabrefacit ex luto atque lignis. Omnem violentiam cauet præterquam hominum, inter quos liberè agit, nullo percuſa metu, à qua ingenij libertate, & ædificandi induſtria nomen habet DARAR, cuius prior pars domum & ædificationem, poſterior verò, libertatem, imperium, arbitriumq; denotat. ut ſi explicando dicamus: domi domum imperioſè ac liberè ponens. Hac volandi inſolentia ceteris inſtabilior eſt, ſubinde nidum relinquens, itidẽmque repetens. S. S. E. Turtur inuenit ſibi domum, & DEROR nidum ſibi. Pro quo nomine Paſſerem Latinè legimus, Et ſicut auis ad alta tranſuolans, & Paſſer quolibet vadens: ſic maledictum fruſtra prolatum: hic etiam pro DARDAR Paſſerem Latinè legimus: ſed qualis nam Paſſer adnotandus, nomine indicatur ſuo.

Pſal. 81.
“

Perdix. קורא

PERDICI antiquiſſimum nomen eſt KORE, à verbo factum, quod vocare, 279.
legere, & congregare ſignificat. Namque auis hæc vocalis admodum eſt, & vocantis cogentiſq; habitum & geſtum, atque ad eò tenorem, dum canit, exprimit: eaq; voce ſui generis vicinas cogit. Eadem alienis ouis & collatis, & coactis incubat: quod officium femina ac mari commune eſt. Breui ac laborioſo volatu valet, pedum curſu etiam ab aucupibus, vel à canibus tandem comprehenditur: quamobrem montes petit, in iisdẽmq; latibula quaerit. Hoc genus propter carnis præſtantiam ultra alias omnes aues aucupum inſidias & contentionem perpetitur. S. S. E. Sicut perſequitur perdix in montibus. & Sicut perdix inducitur in caueam. Et perdix fouit quæ non peperit.

Eccleſ. 11.
Ierem 17.

Galli-

Gallina. גורנקול

280. **FAMILIARIS** avis Gallina, cibi causa in domibus alitur: eadēque matris familiae instar in componendo nido, ouisque pariundis, & pullis educandis, protegendis, & fouendis habet. Plura parit oua, quā ut fouere possit; ideoque magis Domino utilis, quā excludit, gregatim ducit & sollicitē curat; certisque vocibus vocat, monet, castigat, & ad se recipit. Parvulos adhuc noctu semper, interdum identidem, atque ab aestu quoque sub alis receptos, magno curae argumento tuctur. Aduersus infestas aues, & canes, ac feles, aliāque animantes acriter pro viribus propugnat. S. S. E. Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum Gallina congregat pullos suos sub alis. Ita vos collegi, ut Gallina pullos suos sub alas suas.
281. Gallinacei galli praeter ceteras aueis singularis est nocturni temporis significatio, atque diurni etiam partitio. Media nocte atque summo mane strepit, desiderium excutiens, & socias aueis excitans: alis primū strepit, deinde lucem mediam, vel lucem proximam voce nunciat. Vnde ZIKVI, id est, cogitabundi nomen obtinuit: quamquam & idem ad Gallinae societatem relatum, THARNEGOL vocetur: peregrino, & in scholis repto nomine: propter illam cognoscendi temporis facultatem singularem legimus. Quis dedit Gallo intelligentiam? Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus veniet, sero, an media nocte, an Galli cantu, an mane. & Non cantabit hodie Gallus, donec ter abneges nosse me. Huius vsus causa Gallum à nautis per mare, & à militibus in exercitu asportari videmus. S. S. E. Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur Gallus Gallinaceus. modò ut GEBER hoc loco Gallum significet.
282. Commune volantum generi omni est, congenerum societate gaudere. S. S. E. Volatilia ad sibi similia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur illam, reuertetur. Captæ semel auis, atque e manu demissa, nulla reuersura denuo spes aucupi: quippe quæ quā longissimè auolare solet. Sicut qui dimittit auem de manu sua. Si dereliquisti proximum tuum, non eum capies, non illum sequaris: quoniam longè abest.
283. Anibus pedum alarūque structura duplicem ad agendum locum adiudicat terram & aërem. Et volatile super terram (quod possit ingredi, incedere) & sub firmamento caeli (quod volare valeat.) Volatiliū omnium cognitio, dominium & vsus homini concessus: abusus verò ac vastatio in legis vetitis posita, ut iam indicauimus, dominamini piscibus maris, & volatilibus caeli. Præesse ac dominari plurimum ab excidio, nece, strage, & vastatione differt.

DE TERRESTRIBVS
ANIMANTIBVS.

DAVIDIS filius, ac in Regni solio heres & successor Salomon, sapientia quam diuino dono obtinuerat argumenta, multis à se faciendis periculis, probasse narratur, non qui tantum priuatorum vniuscuiusque hominis morum ac familiaris discipline ciuilibusq; vitæ artem leges rationesq; tradens, monstraret, sed etiam qui alteram sapientie partem in veri inquisitione & cognitione positam apprimè teneret, consaltusq; discretè doceret: inter cetera autem animalium cuiuscumque loci ac generis naturam ita subductam habuit, vt auditoribus distinctè, apertè, & eleganter explicuisse memoretur. Et disseruit de iumentis, & volucribus, & reptilibus & piscibus. Huius autem argumenti doctrinam eodem quo hic referimus initam & absolutam ordine ipsa narrationis indicare videtur series. Nempe à præstantioris naturæ generibus, ad extremi vsque generis formas fuisse deuentum. Quam docendi rationem ex descensu, siue ex dignitatis altiore ad primum vsque gradum tendere: eamque suprema sapientie conuenire, Deiq; imitari sapientiam dicimus. Namque Deo quamquam omnium rerum cognitio semper eadem, semperq; præsens constet: tamen ipsa cognoscendarum rerum ratio ita habet, vt dignorem videatur sortiri locum, maximarum notitia quam minimarum. Appellamus autem cognoscendi rationem, non in cognoscentis animo positam imaginem rerum, sed ipsarum certam & recto ordine constitutam seriem, in qua quæ præstantiores habentur, priores obtinent ac tuentur gradus. Atque hoc pacto cedrus quæ in Libano est, præstantior longè habetur quam hyssopus quæ egreditur de pariete. Et hanc quidem tum de plantis, tum de animalibus à Salomone disputatam doctrinam, nobis admirari concessum est: discere tamen & imitari negatum, imò nec videre aut audire datum, propter diu iam desideratos maximi illius viri de tota hac ratione libros: ex quibus tantum exemplorum vestigia quadam visuntur in iis voluminibus quæ apud nos extant, & in sacrorum codicum censentur, leguntur, & obseruantur numero.

Quam quidem ob rem nos, dum non proprium consilium, sed melioris ducis institutum & exemplum scribendo sequi in animum induximus: eam disserendi rationem optauimus, quam à primo sacra doctrina scriptore obtentam traditamque accipimus. Nam naturæ disputationem ab infimis rerum ordinibus ad summos vsque deducere, qui ad humanum ingenium erudiendum opportunissimus sapientibus visus est modus. Nam facilius multo ab iis quæ minora habentur, angustiorem clauduntur finibus, ad ampliora cognoscenda rudis quispiam inducitur, quam si primam operam summis & magnis cognoscendis iubeatur impendere. Moysis ergo doctoris à diuino spiritu instructi docendi rationem sequuti atque imitati animantium terrestrium naturam omnem in tria amplissima partium genera, eodem ordine distinguentes, quo terris primum edita accepimus. Namque vt ex aquis ortas omnes animantes in reptile, natantem, & volantem diuisimus ac retulimus, idq; primo loco: ita secundo gradu quæcumque ex terra originem ducunt, in tres etiam classes distribuimus. Bestias terræ, Iumenta, & Reptilia: quorum atque etiam pennatorum omnium supremum genus illud

est HHAL CHOL BASSAR, quod Latine dici potest viuens caro, interpret
 noster animam vniuersa carnis vocat. Atque hoc commune omnibus esse no-
 men, illo diuino effato didicimus. Ex cunctis animantibus vniuersa carnis bina
 induces in arcam, vt viuant tecum masculini sexus & feminini. De volucris
 iuxta genus suum, & de iumentis in genere suo, & ex omni reptili terra secun-
 dum genus suum. Cum autem de volucris, quae principium ad aquas referunt,
 iam egerimus, reliquarum carniū animantes, eodem quo Moses nos docuit
 modo, distinguemus: quas propterea nobiliores arbitramur, quod ex vberiori,
 & magis multiplici materia procreatas nouimus, videlicet ex terra, non arida,
 non IABASSAH (vt pridem vocabatur) sed cum ARETS dicta, multo varioque
 succo praedita (vt suo adnotabamus loco) Namque liquores eos pinguem & sal-
 sum, quos Creator multis modis digestos & concinnatos, ex primis illis MAIM
 relictos, communicatos, variisq; partibus ac modis diffusos & penetrantes esse
 voluit. Naturae verae, hoc est, verbi sui virtute auctos, comparatos, & feliciter
 fecundatos ad varias formas exhibendas breuissimo tempore, hoc est, eodem quo
 mare suas protulerat gentes, die beavit. Verbum autem quo terra hanc partem
 prestare iussa est, fuit THOTSI, pro quo Latinus reddidit, Producat. Duabus
 vero partibus vnumquodque genus à terra instructum, Deus voluit carne &
 anima viuente, praecipue tamquam digniore natura tota non raro nominatur.
 vt hoc ipso diuino iussu, Producat terra animam viuentem. quam quod variis
 formis ac ingenis multiplicem exhiberi decreuerat, adiuncta expositione indi-
 cavit. In genere suo LEMINAH. Diximus iam alia nomen MIN distinctione-
 nem, modum, mensuram, numerum, atque in summa definitionem significare.
 A quo nomine Latina vocabula, minerale, metallum facta arbitramur: quoniam
 mineralium metallorumq; natura multiplex est, atque suis distincta partibus &
 formis: ita vt nec aurum, argentum; nec argentum, aurum; nec cuprum, stan-
 num aut plumbum sit, tamen si quibusdam ex his affinia quadam videri possint,
 tamen eadem esse non possunt, vt suo diserebamus loco. Quanam vero forent
 huiusmodi viuentis animae ex terra producenda genera summa, idem declarauit
 auctor, tria videlicet, in varias quoque singula diducenda formas. Iumenta, re-
 ptilia, & bestias terrae, secundum species suas. Hanc vero diuinam voluntatem,
 ac iussionem certam, constantem, rectam, & omni ex parte absolutam proban-
 damq; extitisse, eadem historia asserit. Et factum est ita, NAIHICHEN, quibus
 verbis IEHI & EHEN docemur terrae, ad producenda animantium genera,
 à verbo diuino IEHI fuisse inditam vim & copiam, eamq; rectam, aptam, ido-
 neam, certam, oportunam, & omnibus numeris instructam: & quicquid hoc vo-
 cabulo CHEN significatur, IEHI efficientia constituisse. Namque oratio illa
 priore parte verbum continet, quod & nominis conseruat formam, posteriore
 nomen habet quod & verbi, & aduerbii vim repraesentat. Atque hoc pacto per-
 inde valet ac si dicatur, & IEHI instruens auctoreq; erat. atque hoc ipsum euen-
 tu probatum extitisse, subiuncta narratione declaratur. Et fecit Dominus bestias
 terrae iuxta species suas, & iumenta, & omne reptile terrae in genere suo. Omni-
 bus his quoad vitam facultatem, & munus atque usuram attinet, commune no-
 men tribuitur NEPHES HAIA, quod Latinus interpret in animam viuente-
 m vertit: ex verbi vero pondere animam vitam dicere possumus, quado virum-
 que absolutum nomen est. Significat autem NEPHES non omnem animam, sed
 eam

Gen. 5.

Gen. 1.

והיכן

eam quæ sentiendi & appetendi facultatem animato à se corpori præbet, quam obrem pro ipsa appetitione, proq[ue] sensu sæpe usurpatur. ut, Animam esurientem satiauit bonis. Huiusmodi itaque terrestrium animantium omnium conditio est. quod ad animam attinet, sensus videlicet & vitæ usus, vitæ inquam vnus tantum ac simplicis atque ex terra ARETS facultate initium habentis, quod & obseruatione, & animaduersione dignum magno vsui futurum est ad disputationem de natura hominis.

Ea igitur quibus huiuscemodi data est anima, in tria (viri iam edocti sumus) diuiduntur summa genera. HHAATH HAARETS BEHEMAH, & REMES HAADAMAH, quæ apud nos dicuntur bestia terra, iumenta, & reptile.

385.

Quod Latine legimus bestia terra, ex verbo dici posset vita, vel viuens terra: atque vno simplici vocabulo fera nominari. Namque genus hoc omnes animantium complectitur formas, earum videlicet, quæ cum suæ sunt sp[eci]eis, victum sibi querere, & vitam ducere possunt & norunt: nec humana indigent cura: nec vlllo certo loco aut agro, vel singulari regione concluduntur: verum totam terram pro patria habentes escas & latibula, atque prolem parandi causa vagantur & peragranti: ita ut terra ARETS, inquam, presidio contentæ, nihil aliud querant, libertateque maximè gaudeant. Atque omnia hæc nominibus illis

386.

HHAATH HAARETS, Bestia terra significantur. Eadem quoque hæc ipsum animantium genus HHAATH HASADEH dicitur sæpissimè, id est, animans, siue viuens agri. Namque agro propter pascuorum fructuum, & aliarum rerum vbertatem nomen SADEH impositum est, quod copiam significat. Idem nomen à SOD verbo diductum, prædam, rapinam, & vastationem adnotat. Est autem triplex ferarum genus: vnum rapax & immane, quod præda & sanguine præcipue gaudet & viuit. hoc HHAIAH RAGAH proprie vocatum obseruauimus,

Gen. 37.

Leu. 26.

& Latinis feram malam, siue feram pessimam dictum. ut, Tunica filij mei est, fera pessima comedit eum: fera deuorauit Ioseph. & Auferam malas bestias, & gladius non transibit per terminos vestros. Secundum genus est quod in sacris HHAIAH HASADEH dicitur. Ferasq[ue] continet nocentes callidig, ingenij, quæ mitioribus animantibus insidiantur, immaniterq[ue] nocent: fortioribus vero ac robustioribus obsistere non valent: quamobrem siluas frequentant, & latibuli præsidij, ac tutela causa petunt, vbi etiam auiculis & aliis imbellibus animantibus ingenij versutia captis, aluntur: idcoq[ue] à Latino interprete Bestia agri dicitur: non modo ea significatio quam ex SADAH, sed ea etiam quam ex SOD, vel SADAD deduci posse intelligimus, ac si feram furacem insidiatricem, & ex agro etiam nutritam dixerimus. huius generis mentio frequens, Non dimisit aues

2 Reg. 17.

4 Reg. 14.

Deut. 7.

lacerare eos per diem, neque bestias per noctem. & Transierunt bestie saltus quæ sunt in libano, & conculcauerunt carduum. Ne forte multiplicentur contra te bestie terra. In his & aliis locis legimus HHAATH HASADEH. Tertij generis ferarum species ea censentur quæ viribus non ita pollent, sese vt defendere ac tueri valeant: at tamen fuga sibi salutem consulunt: atque ideo plerumq[ue] in syluis latent, aut in sylvarum prærupta conscendunt. vnde sibi suisq[ue] prospicere cauereq[ue] possint. Primi generis Leones, Pardi, Tygres, & Pantheræ sunt. Secundi vero, Vrsi, Lupi, & Vulpes. Tertij autem, Cerui, Capræ, Dama, Onagri, & quæ his sunt affines. Omnes quæ ferarum nomine significantur, etiam id est, HHAIAH, cum adiuncto tamen nonnumquam IAGHAR, pro quo Latini

Pfal. 50. syluam reddunt. ut, Si esuriero, non dicam tibi: mea enim sunt omnes feræ syl-
 Psal. 103. uarum. Posuisti tenebras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt bestia syluæ.
 Ibid. Atque ita idem de primo genere subiungitur, Catuli leonum rugientes ut rapi-
 2) piant & querant à Deo escam sibi. Secundum uero genus variis in locis appel-
 Iob 5. latur. ut, In vastitate ridebis, & bestias terre non formidabis. Huic montes her-
 bas ferunt omnes, bestia agri ludent ei. In his & aliis locis MHAIATH HA-
 SADEH legimus.

De Leonum genere. אריה

387. RAPACIVM omnium ferarum fortissimum & nobilissimum leonem esse ac-
 cepimus. quod genus quod in plures distribuatur formas, pluribus etiam dicitur
 nominibus, de quibus hoc loco sigillatim differemus. Ac frequentissimum quidem
 in sacris scriptis ARIE nomen est, ab ARAH deductum verbo, quod colligere &
 occupare, & surpareq; significat. Est enim hoc animal in prædis agendis felicissi-
 mum, ut pote cuius rugitus exteræ belluas pauore & stupore adeo afficit, ut pe-
 nè sui impotes, & ad capturam faciles reddat: quæ uero aliquantum maiore ro-
 bore atque audacia prædatis offendat, superet iamen, vincat & frangat, ac dis-
 cerpat: ut pote cuius natura pauoris ac metus expers, adeo ut vel insidiarum, vel
 comedendi, vel dormiendi causa securus cubet: vis uero pro corporis modo robu-
 stissima sit: dentes etiam uulter ceterarum ferarum exempla firmissimi, ingenium
 uero minus crudele est. Nam præter leuandæ famis necessitatem, alias neque ho-
 mini, neque animanti cuiquam, nisi irritatus, prouocatus, aut coactus, nocet.
 Idem uero pænarum ex diuino iudicio inferendarum satellites, ac minister ali-
 quando constituitur, qui hominum damnatorum strages edat, carnibus uero non
 vescatur, nisi graui inopia & fame stimulante, ut animantibus, & hominibus
 etiam longam obsidionem passis accidit. Quæ uero de hoc ferarum genere disse-
 ruimus, quibus ex locis petere liceat, è vestigio inditabimus. Ad prædam sili-
 2) mi ascendisti requiescens: accubuisti quasi leo; & quasi leona: quis suscitabit
 eum? & Ecce populus ut leona consurget, & quasi leo erigetur: non accubabit
 donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. & Accubans dormiuit
 ut leo, & quasi leona quam suscitare nullus audebit. & Quid leone fortius? &
 2) Aquilis velociores, & leonibus fortiores fuerunt. & Fortissimus quisque cu-
 2) tus cor est quasi leonis pauore solutum. & Viri robustissimi, & pugnatore opti-
 Iob 4. mi tenentes chypeum & hastam: facies eorum quasi facies leonis. Rugitus leonis,
 Eccles. 21. & vox leona, & dentes catulorum leonum. Dentes eius dentes leonis. & Quasi
 Psal. 10. leo in spelunca sua insidiatur. & Sicut leo rapiens & rugiens. & Catuli leonum
 Ioc. 1. rugientes ut rapiant & querant à Deo escam sibi, non ut vastent, luporum aut
 Psal. 103. vulpium instar: sed sibi escas à Deo querant. & Leo rugiens & uersus esuriens.
 Prou. 28. Leo fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum. & Quomodo si rugiat
 Ibid. 30. leo, & catulus leonis super prædam suam: cum occurrent ei multitudo pastorum,
 à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pauebit. & Quasi
 Iſaie 31. leo sic contriuit ossa mea. Simul ut leones rugient, excutient comas quasi catu-
 Ibid. 38. lus leonum. Coniuratio Prophetarum in medio eius, sicut leo rugiens rapiens-
 Ierem. 51. que prædam. & Quasi leo rugiet, quia ipse rugiet, & formidabunt filij ma-
 Ezech. 22. ris. & Numquid rugiet leo in sylua, & non habebit prædam? Leo rugit, quis non
 Osee 11. timebit?
 Amos 3. timebit?
 Ibid.

timebit. Quasi leo in iumentis sylvarum, & quasi catulus leonis in gregibus Mich 5.
 pecorum. & Vbi est habitaculum leonum, & paucia catulorum leonum ad quam Nahum 2.
 iuit leo: ut ingrederetur illuc catulus leonis, & non est qui exterreat. Leo cepit Soph. 3.
 sufficienter catulis suis, & necauit leonis suis. Principes eius in medio eius
 quasi leones rugientes.

De ministerio iudicij Dei leonum opera exercitii, illa adnotantur & loca, &
 exempla. Cumq; ibi habitare cepissent, non timebant Dominum: & immisit in 1 Reg. 17.
 eos Dominus leones, qui interficiebant eos. Nunciatumq; est Regi Assyriorum, & 4 Reg. 17.
 dictum: Gentes quas transfulisti & habitare fecisti in ciuitatibus Samaria. Igno-
 rant legitima Dei terra, & immisit in eos Dominus leones, & ecce interfi- sunt
 eos: eo quod ignorent ritum Dei terra. & Hæc dicit Dominus. Quia non obe- 1 Reg. 13.
 diens fuisti ori Domini, & non custodisti mandatum quod præceperat tibi Do-
 minus Deus tuus: & reuersus es, & comedisti panem, & bibisti aquam in loco
 in quo præcepit tibi ne comederes panem, neque biberes aquam, non inferetur ca-
 dauer tuum in sepulchrum patrum tuorum. Cumq; comedisset & bibisset, strauit Ibidem.
 asinum suum. Prophetæ quem induxerat. Qui cum abiisset, inuenit eum leo in
 via, & occidit: & erat cadauer eius proiectum in itinere. Asinus autem stabat
 iuxta illud, & leo iuxta cadauer. Et ecce viri transeuntes viderunt cadauer in
 via, & leonem stantem iuxta cadauer: & venerunt, & diuulgauerunt in ciui-
 tatem in qua propheta ille senex habitabat. & paulo post: Dixitq; ad filios suos:
 Sternite mihi asinum. Qui cum strauissent, & ille abiisset, inuenit cadauer eius
 proiectum in via, & asinum & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo
 de cadauere, nec laesit asinum.

SAHHAL. שחל

PLURES in hoc ferarum genere formas diuina scripta indicant, Latinis 288.
 fortasse atque Græcis pariter ignotas, vel saltem vocabulorum inopia confusas,
 in quibus una est ARIE, cuius iam descripta historia est. idq; frequentiori vsur-
 patur mentione. Est etiam SAHHAL & feritate (vii videtur) maiori & vocis
 rugitu magis terribili: nam distincta his adiunguntur verba ARIE SAAG,
 quod rugire dicimus, & SAHHAL KOL, quod vocem significat. Existimare
 verò licet huius fera pellem aromatis (quod Medici odoratum unguem vocant)
 colore imitari: quippe idem virique natura nomen adscriptum inuenimus. Vide-
 tur autem vehementius & inclementius animal hoc ad stragem edendam: qui-
 bus autem testimoniis hoc astruamus, exponere non pigebit. Rugitus ARIE, & Iob 4.
 vox SAHHAL, alterum nomen leonis, alterum verò leana Latinus interpre-
 tatus est: Sed LEBI masculino lebiah femineum adiungitur: quorum plurales
 voces IEBIIM, & IEBIOTH reperiuntur: atque ita SAHHAL distinctum
 vocabulum, animal significat, à IEBI diuersum: quamquam in eodem gene-
 re, ut in canis natura molossi, spartani, Gallici catelli, & Hybernici, complu-
 resque alij dignoscuntur. & Propter superbiam quasi leanam capies me. Hoc Iob 10.
 etiam loco SAHHAL est. ut in illo quoque, Nec pertransiuit per eam leana. Ibid. 28.
 & Dixit piger, SAHHAL est in via, & LEBI in itineribus. Prius no- Prou. 26.
 men in leonem, posterius in leanam interpret mutauit. & Ego quasi SA- Osea 5.
 HHAL Ephraim leanam Latine legimus. & Ego ero eis quasi leana SA- Osea 3.

Pfal. 90.

HHAL. & Super SAHHAL & PETHEN ambulabis. pro quibus in-
terpres Aspidem & Basiliscum reddidit.

LEBI.

289. HVIC leonum generi nomen LEBI à cordis etymo factum arbitramur; quod præter ceteras feras intrepidum, animosum, impetuosumq; sit. ac fortassis species ipsa cordis refert formam, priori corporis parte ampliori ac terete: posteriore verò strictiore, quod ad irruptionis & impetus facultatē ea sit figura oportunior. Certe LEB, idem quod apud nos COR vocatur; cum quo magnam affinitatem habet nomen LEBI. Huius ferae fremitus idem cum ARIE sonare videtur: quando eodem significatur verbo SAAG. quantum autem viribus impetu atque dentibus polleat, producenda testimonia indicabunt. Ad præadam fili-
Gen. 49. mi ascendisti, requiescens accubivisti quasi ARIE, & quasi LEBI, quis suscitabit eum. Ecce populus ut LEBI consurget: & sicut ARIE erigetur. & Accubans dormiuit ut ARIE: & sicut LEBI quis suscitabit eum? Tygris perit eo quod non habebat præadam, & catuli LEBI dissipati sunt. & Eripuit animam meam de medio LEBAIM, dormivi conturbatus. Rugitus eius ut LEBI in terra tribulationis & angustie LEBI, & leo ex eis. & Consumam cor quasi LEBI. Dentem eius ut dentes ARIE, & molares eius ut LEBI. Vbi est habitaculum ARIOTH, & pasena CHAPHIRIM, ad quam iuit ARIEH LEBI, ut ingrederetur GVR ARIE, & non est qui exterreat? ARIE cepit sufficienter eatulis suis, & necavit LIBAOTHAN. Ex quo loco intelligimus minori corpore esse LEBI quam ARIE. atque ex consequenti illi esse congenerem & amicam belluam. Huius femina vocatur LEBIA: & in multitudinis numero. LEBIOTH. Quare mater
Lev. 19. כפר tua LEBIA inter ARIOTH cubavit: & inter CHEPHIRIM nutri-
vit catulos suos.

LAIS. לוי

190. QUARTVM observatur nomen LAIS, cuius natura spectaculum aliquando fortassis in Graciam inductum, sui, atque nominis etiam attulit notitiam: indeq; à Græcis & Latinis LEON & LEO nomina accepta fuere. Ita quidquid eiusdem generis (quamquam varium deinde viseretur) tamen eodem diceretur nomine: interdum vero adiunctis quibusdam distinguendo. ut, Leo pardalis, Leo lybicus. Aiunt hunc in leonum natura esse procerissimum, cuius non ita frequens in sacris mentio. LAIS perit, eo quod non haberet præadam. & LAIS fortissimus bestiarum ad nullius pauebit occursum. In terra tribulationis & angustie LEBI & LAIS ex eis.

Iob 4.

Prou. 30.

Esaiz 30.

GVR & CHEPHIR. גור וּכפיר

291. FERARVM proles cum adhuc tenera est, & maternum lustrum excedere nec valet, nec audent, à collectione nomen acceptum obtinet GVR, quasi cum ceteris fratribus collectum, & à matre forum & custoditum. Latini catulum dixerunt. Huiusmodi imbelles adhuc & teneros fœtus fortasse à cat, quod Cymbrica lingua

lingua felem significat: cuius animalis modum & vocem huiusmodi minorum ferarum proles imitantur. Horum mentio apud Vates non infrequens. ut, *Ca-* Nahum 2.
tulus leonis, & non est qui exterreat. Leo cepit sufficienter catulis suis. CHE- Ibidem.
 DAI GYROTHAN in his vocantur GVRIM. ut apud Ezechielem, *Acceptit* Ezech. 19.
unum de catulis suis MEGVREHAH & nutriuit GVREHAH catulos suos. “
Femine GYROTH dicuntur. ut in superiori exemplo proximè probatur. Sim- Ierem. 51.
ul ut leones rugiunt, excutiunt comas veluti GVREARIE, catuli leonis. Non
solum autem leonum, sed aliarum etiam ferarum teneris prolibus nomen hoc ad- Thren. 4.
scriptum observatur. ut, Sed & THANIM nudauerunt mammam, lactauerunt
GVREHEM lamie catulos suos, vertit interpretes. Hoc genus postquam materna
curam destitutum fuerit, & prædis edendis idoneum sese exhibuerit, CHE-
PHIR dici solet eadem imagine qua minores vici ad vrbes relati, CHAPHA-
RIM vocantur. Itaque à GVR crescunt in CHEPHIR, voce, siue rugitu, pro-
etatis ratione acutiore sunt quàm seniores: ideoq; longius penetrante ac pertin-
gente, & propter imperitiam audacius maioriq; temeritate atque impetu præ-
dam aggrediuntur, & insolentius deserviunt: molaribus quoque firmissimis va-
lent: & qui minus ipsi formidant, minus tutos aut securos vicinos pastores age- Ezech. 19.
re sinunt. Ad hanc descriptionem loca illa pertinent: Mater tua leona inter leo-
nes cubavit: & in medio leunculorum enutriuit catulos suos, & eduxit unum
de GVREHAH, qui CHEPHIR factus est. Cumq; venissent ad vineas oppi- Iud. 14.
di, apparuit catulus leonis seuus CHEPHIR. hoc modo interpretabatur La-
tinus: Catulus leonis seuus. & Sicut CHEPHIR sedens in occultis. CHEPHI- Psal. 16.
RIM, eguerunt, & esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur Psal. 34.
omni bono. Erue à frænea animam meam, & à CHEPHIRIM unicam meam. Ibid. 12.
Et CHEPHIRIM rugientes ut rapiant. Conculcabis CHEPHIR & THA- Ibid. 80.
NIM, & molas. CHEPHIRIM confregisti Domine. Sicut fremitus CHE- Ibid. 57.
PHIR ita & regis ira. Fugit impius nemine persequente: iustus autem quasi Pro. 19.
CHEPHIR confidens, absque terrore erit. Qui incedebat inter leones, & factus Ibid. 28.
est CHEPHIR: & didicit prædam capere. & Faciem hominis iuxta palmam Ezech. 29.
ex hac parte, & faciem CHEPHIR iuxta palmam ex alia parte. Quoniam Ibid. 41.
ego quasi leona Ephraim: & quasi CHEPHIR domui Iuda. Numquid dabit Ofes 5.
CHEPHIR vocem suam de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? & Quasi Amoc 3.
leo in iumentis sylvarum: & quasi CHEPHIR in gregibus pecorum: qui cum Mich. 5.
transierit, & conculcauerit, & ceperit, non est qui eruat. “
 cc

N E M E R. 703

LEONVM naturam NEMER affinitate contingit, trux fera non ita ut leo 292.
 robusta, verum cursu velocissima: quippe leoni robur, huic autem agilitatem sa-
 cra adscribit philosophia. Atque genus hoc maculosa pelle insigne est. Ad quos
 tygrides & his corpore minores Pantheras referimus. Horum lustra in monti-
 bus reperiuntur: quos tutela causa velocitate petunt. MAR guttam significat:
 unde forsitan animali huic notis distincto, & veluti guttulis consperso, no-
 men inditum fuit. Habet autem vocabulum magnam cum MARAR & MA-
 RAH affinitatem. quæ amaritudinem, furorem, & temeritatem significare ob-
 servantur. Loca verò ex quibus fera huius descriptionem petere licet, illa in
 promptu

Jerem. 5. *promptu fuerint. Idcirco percussit eos leo de sylua: lupus ad vesperam vastauit eos.* NEMER vigilans super ciuitates eorum. Pardum interpres noster scripsit, Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut NEMER varietates suas. & Jerem. 13. *Ego ero eis quasi leana: & sicut NEMER in via Assur. &* Leniores quàm NEMARIM equi eius. & De cubilibus leonum, de montibus NEMARIM. ut interpres noster ubique Pardum, vel Pardos reddit.

V R S V S. D O B. דוּב

293.

DABAG fortitudinem, robur, & senectæ vltimum terminum significare comperimus: vnde vrsi nomen DOB factum conicere est, quòd illa fera viribus firmissimis vsque ad senectam constet: irritata, impotenter dolet ac furit, fame penè insaniens: viribus & lucta, magis quàm dente aut ungue valet, & nocet: non carnibus tantum, sed aliis etiam rebus viuui, ut fructibus & melle: atque ita minus rapax est. Et cum minoribus aliis feris commune hoc habet, ut cum apro, lupo, vulpe, & cane. Itaque hæc secunda ferarum natura est ex earum genere quas syluæ feras siue bestias belluasq; vocari dicebamus. Vrsi quoque diuini iudicij ministri solent esse, atque in eos scuire quos vita mulctando vltio postularit: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo & DOB. Leo rugiens & DOB esuriens princeps impius super populum pauperem. Tu nosti patrem tuum, & eos qui cum eo sunt esse fortissimos, & amari animo veluti DOB raptis catulis. Occurram ei quasi vrsa raptis catulis. Expedit magis vrsa occurrere raptis catulis, quàm fatuo consulenti sibi in stultitia sua. Huius animalis vox siue fremitus NAHAM dicitur. ut, Leonis SAAGAH NEHEMA sicut DOBIM omnes nos. DOB insidians factus est mihi. & Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrsus. Qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini. Egressiq; sunt duo DOBIM vrsi de saltu, & lacerauerunt ex eis quadraginta pueros.

Z A A B. זאב

294.

SI coniecturis ex rei natura ductis locus vllus est, huic feræ nomen contractum videtur ex AB & BAZAZ, altero patrem altero prædari significantibus verbis, quòd præter feras alias impotentissime prædatur hoc genus: quippe quòd non ad famem leuandam tantum, sed ad sauitiam explendam prædari trucidareq; solet. Ingenio truci seuissimo, ac pro viribus audacissimo est: non tamen astu carens, in tenebris & intempesta nocte præter ceteras feras perspicaci præditus est visu, atque cursu etiam præstat. Inclimentis prorsus tetri & maligni sensus, nulloq; beneficio domabilis. S. S. E. Si communicabit lupus agnò: lupus ad vesperam vastabit eos. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & perdendas animas, & auarè sectanda loca. Leniores pardis equi eius, & velociores quàm ZAABE GHEREB lupi versperitini. & Iudices eius ZEABE GEREB lupi vesperè non relinquebant in manè. & Lupus rapit & dispergit oues. & Ego scio quòd intrabunt post discessionem meam lupi rapaces, non parcentes gregi.

SOGHAL

SOGHAL. VULPES.

IN promiscui p̄stus feris genus hoc censeari posse videtur: ita tamen, ut quæ
 eiusmodi sunt omnia, ad aliud commune referantur. Erit verò commune illud
 HHAIATH HAIAGHAR, id est, fera silvestris, cui vulpium, mustelarum, vi-
 uerrarum, & taxorum omnium quæ ex minimorum animantium atque auicula-
 rum cade viuentum, quæ pariter fructibus aliisq̄, escis vescuntur, formas omnes
 subiicimus: atque simiarum varias species, siue cercopythecorum, eorum maximè
 quibus gemini dentes acutiores deprehenduntur. Ungues autem quam prima-
 rum ferarum breuiores, magisq̄, hebetes. Namque genus hoc & ingenium & vo-
 cem, latratumq̄, caninum refert. Variè tamen, ita ut si ad notissimi animalis
 nomen omnia hæc referenda essent (ut certè referri par erat) nullum quàm canis
 vocabulum inter ea quæ nouimus aptius esset. Atque hoc pacto lupi, vulpes, &
 quæ iam diximus omnia, hisq̄, affinia animalia, ad canum genus reuocaremus.
 Felem verò ad priorum ferarum formas, id est leonum, tygridum, & panthera-
 rum: id quod capitis figura satis indicat, ac maximè unguium dentiumq̄, simi-
 litudo arguit. Quamobrem facile fuerit animantium omnium multiplices fa-
 milias certis veluti ordinibus distributas, & ad cognoscendi, & ad differendi
 facultatem in promptu habere. Post lupum itaque descriptum, quem sylvestrem
 canem existimamus, atq; canium omnium nocentissimum accepimus, SVGHAL,
 cui nomen ab his verbis factum arbitramur, IAGHAL peruersè & callidè age-
 re. GHALAL, illudere, paruumq̄, esse significantibus, & à litera v Sin, quæ
 assenerandi arrogandiq̄, vim obtinet. Atque ita ad fraudem, dolum, callidita-
 tem, insidias & seuitiam, & contemptionem, quamuis exiguo corpore, ingenio
 tamen prompto & comparato hoc animal esse vel nomen docet suum. Id quod ex
 locis quoque in quibus commemoratur, notari facile possit. Si ascenderit vulpes,
 transiliet murum eorum lapideum. & Propter Sion montem quia disperit, vul-
 pes ambulauerunt in eo. & Quasi SOGHARIM in desertis, Prophetæ tui Israel
 Tradentur in manus gladij: partes vulpium erunt. & Capite nobis vul-
 pes paruulas quæ demoluntur vineas. Dicite vulpi illi: Ecce eicio demonia, &
 sanitates perficio hodie, & cras, & tertio die consumor.

295.

2 Efd. 4.
 Thren. 5.
 Ezech. 14.
 Psal. 64.
 Cant. 2.
 Lucae 13.
 66

CHELEB. CANIS. כלהב

VERE fera est canis ex earum genere quæ non carnibus tantum viuunt: 296.
 quæ tamen quod minus quàm cetera ingenij, calliditatis, atque etiam audacia
 sortita est: & ad escas sibi parandas, & ad sese ab aliis defendendum: ideo pleriq̄,
 huius generis formæ hominis in tutelam tradite, libenter cum hominibus vi-
 uunt, usq̄, suas partes fideliter plerumque præstant, comitesq̄, sese vel longarum
 præbent viarum, utpote quorum cura sese indigere sentiant. Namque præcipua
 huius obedientiæ causa utilitas est: cum norint se hominis præsidio destitutos,
 minimè sibi ipsis providere posse. Nomen his CHELEB est, quod ad duplicem
 originem reductum, duo etiam significat. ut LEO & ut COR. Etenim plerum-
 que canes corporis figura leonem referunt, præter caput, quod oblongius omnes
 habent. Deinde fera etiam sunt carniorea: quamquam aliis etiam alantur ci-
 bis.

bis. Iras quoque concipiunt ad insaniam & rabiem usque: & caloris ac frigoris impatientiores sunt, præcipue quo tempore canicula caeleste sidus viget, vehementer aestuant, quod & leonibus accidit quoque. Rursus propriis animæ affectibus intemperantissime pascuntur canes: adeo, ut dum sibi indulgeant, solis in illis etiam sui ipsorum generis, sed neque germanis, neque etiam parentibus parcant: atque cuiusvis alterius commodis invident, adeo ut vel à materno ore ossa (dummodo possint) rapiant. Et quamquam familiarissime in eadem domo versentur, colludant, & cubent: leuissima tamen causa, ac præcipue cibi subducendi spe sibi mutuo infesti sint. Vnde vocabuli etiam significationem alteram meruerit VTCOR, id est, proprii cordis motum impetumque sequutus. Ad hæc impudentissimo ore sunt, neminemque vereri hominem videntur: quamquam læsuros metuunt id quod sublatum aliis, minusque in terram pronum os arguit. Impurissimi non exceptionibus modo temere ubique deponendis habentur, sed satietate nimia, & putidarum etiam escarum ingluvie atque proprii vomitus repetitione detestabili. Quamobrem in summa inuidia, impuritatis ac detestationis, impietatisque exemplis animalis huius nomen omnibus ferè in linguis usurpatur, ac præcipue in sacra lingua ac doctrina: ubi ne precium quidem canis ad sacra admittitur.

Et quoniam ita natura compertum est, ut nihil tam inutile, aut collaudabile sit, cuius non aliquis commendetur usus, canis ad domus & pecoris custodiam, non modica commoditas oportunitasque est: quippe qui, si boni & fideles fuerint, cum primis vigilare, periculum cauendum, latratu admonere: atque proximum iam vel præsens contenta magis voce instanter indicare, & in arcendis lupis, dominos pastoresque, adiuuare solent: ad hanc rem, atque ad venationis facultatem, olfactus huic generi præcipuus contigit: ideòque longiore tractu nares à cerebro distant quam leonibus, ac ceteris feris, quorum ora naribus prolixiora sunt, certior enim cerebrum attingit odor, maiori spacio cerebrum atque odorantis spiritus regionem contingens angustiori meatu, quam in iis quibus nares latiores & obsores, aut breuiori tractu constant. Eadem est ratio quamobrem ferarum genus hoc omne, carniuorum præcipue, potandam aquam non latris, sed lingua hauriant: quod anhelitus respirationisque, intercepti metu nares emergere non audeant: id quod ex similitudine rostri aibus usu venit, quibus narium foramina angustiora fuerint. Porro viarum comitem nullum animantum genus homini sese vltro vel libentius, vel constantius præbet, quam canis: qui etiam, amissi domini desiderium magis indicet sollicitudine, latratu, gemitu, & ululatu, extrema & humillime seruituti ascribitur. mortuus canis nullius neque pretij, neque usus est, verum inter detestanda numeratur. Ex quibus verò hanc historiam cõtexuerimus, vel similitudinum, vel narrationum illa summa fuerit: Non

Deut. 23.

offeres mercedem prostibuli, nec precium canis in domo Domini Dei tui. Quid

illud est quod voueris: quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum

tuum. Nolite sanctum dare canibus. Conuertentur ad vespertam, & famem patientur ut canes: Quoniam circumdederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. Erue à frænea animam meam: & de manu canis unicum

Mat. 7.

Psal. 58.

Psal. 21.

Ibidem.

Psal. 67.

1 Reg. 14.

Ierem. 15.

meam. Ut intingatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. Qui mortui fuerint de Ieroboam, in ciuitate comedent eos canes: & qui

mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cæli. & Visitabo super eos quatuor

species

Species (dicit Dominus) gladium ad occisionem, & canes ad lacerandum, & volatilia celi & bestias terrae, ad deuorandum & dissipandum. Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota ad volutabrum suum. Foris canes & venesci. Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum. Profectus est autem Tobias, & canis persecutus est eum. Tunc praecurrit canis qui simul fuerat in via: & quasi nunciatus adueniens blandimento sua cauda gaudebat. Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar partes ponere cum canibus gregis mei, id est, quos postrema seruitutis conditione indignos censebam. huius & illud significationis est: Quid enim ego sum seruus tuus canis, ut faciam rem istam magnam. & illud etiam, si recte expendatur: Nam & catelli comedunt de micis quae cadunt ex mensa dominorum suorum. Speculatores eius ceci omnes, nescierunt vniuersi, & canes muti, nescientes latrare: videntes vana, dormientes, & amantes somnia. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem. Quem persequeris Rex Israel? quem persequeris canem mortuum persequeris. & Numquid caput canis ego sum aduersum Iudam hodie? qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres & proximos eius? id est, usque adeo contemptibilis tibi existimor, ut neque apud te quicquam pretij habeam, neque apud Iudam etiam?

De minoribus Feris.

FERIS etiam sylua minores adscribimus quadrupedes, quae in agris versantur. non carne, sed fructibus & herbis frondeq; viuunt, neque quicquam ingenta opis habent, quo aliam ledere animantem, neque etiam quo sese tueri possint, praeter velocitatem fuga, aut latebras. Sunt autem huius generis duae praecipuae formae nostro nota orbi, ARNEBETH, & SAPHAN. ARNEBETH fuga valet, raro autem latibula petit. Huic Latinum nomen Lepus est. SAPHAN & corpore minore est, quam ARNEBETH, & cursu non perinde valet: quare latibula quaerit, aut ipse sibi unguiculis parat cuniculos, quae aperit effodiens: unde apud Latinos nomen accepit. Vtraque fera est, quae tamen domari & familiaris reddi possit, mediam videtur tenere naturam. Inter BEHEMAH, & HHAIAH: namque pedum digitos discretos habet, & unguibus armatos, quamquam iis imbecillis & minus acutis: dentibus geminis caret, & ouium caprarumq; instar herbas & frondes carpit, & ceteros fructus mordet, quos etiam ruminat. Ad hoc genus referenda sunt quaecumque alia inueniri possint animantium formae, huiusmodi pedibus ac dentibus instructa. de his haec scripta legimus: SAPHAN quoque, nam & ipse ruminat, sed unguulam non diuidit. Hoc loco pro SAPHAN Latine repositum est leporem, quem alia charogryllum, alia herinaceum dictum ab interpretibus notauimus: verum res ipsa quanam sit, ex descriptione cognoscitur. De his autem quae ruminant, & unguulam non diuidunt, haec comedere non debetis, camelum, ARNEBETH & SAPHAN, & alibi: Petra refugium IESEPHANIM. & SAPHAN plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum.

FERAE SYLVESTRES.

298.

EX iis feris quas HHAIAH IAGHAR, id est, sylvestres vocatas adnotauimus ita dictas, quod sui tutandi causa, vel partim altis montibus versentur, vel sylvarum abditas frequentent. Partim cornubus instructae sint, sed partim carent: alterius ordinis sunt cerui, capreae, vri, & rhinocerotus. THAIS, & aliae quibus ungula fissa est, & cornua non desunt. Alterius vero daemae, & quae his similes, ungula bifida, & sine cornibus visuntur. Prioris generis RHINOCE-ROS & vrus feriores sunt, magnamque ad sese tuendum cornuum vi praestant, cetera forma minus firmis, & ad pugnam minus aptis utuntur cornubus: ideoque fuga praecipue salutem sibi petunt: singulorum vero nomina quae sacris legendis obseruabamus, exponemus.

AIL HASADEH. CERVVS. איל

299.

IDEM ceruorum & arietum generibus nomen in sacris inuenitur, hoc tantum discrimine quod Aries AIL simpliciter semper dicitur, cum arietem significat: cum vero ceruum, AIL HASADEH, vel AIL BASADEH nominari nonnumquam solet. quae ratio indicat utrumque animal, quamuis corporis modo & figura dissimile, certo tamen munere esse simile, hoc est, constantia & fortitudine capitis & cornuum, quibus eodem modo, hoc est, concursu. Virumque genus cum suis amulis pugnat: nam AIL constantiae ac fortitudinis significationem habet. Est autem ceruorum genus omne cum primis elegans, tum corporis forma, tum aspectu ipso, & capitis cornuumque habitu: cursu etiam perniciosissimum, quo vel per montium ardua valet: eodem enim rapacium ferarum, & venatorum insidias euasurus velocissimo ascensu confugit, gregatim cum sui generis feris agere gaudet, quod & arietibus etiam commune est: aestus ac sitis impatiens, longo & contento cursu aquas petit, amicitiae affectum erga cogenere pecus ostendit. Itaque fortitudinem quam genus hoc sibi arrogat, in capite atque in pedibus ad cursum efformatis praecipue habet: cordis robore minus valet, quod vel amandi affectus arguit. Horum proles ubi primum edita fuerint, cubili relicto, pastu sibi cibos quarunt: nec certo loco manent: sed vel cum matribus, vel solae vagantur. Pulcherrimos sese & elegantes praeter omnes ferarum vel catulos, vel pullos ferunt. Nephthali ceruus emissus, dans eloquia pulchritudinis. Tunc saliet sicut ceruus claudus. Qui posuit pedes meos quasi ceruorum: & super excelsa statuit me. Sicut ceruus desiderat umbram. & Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Adiuro vos filiae Hierusalem per capreas ceruosque, camporum, AIALIM HASADEH, ad discrimen arietum additum camporum. Numquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum, & scisti tempus partus earum? Incuruantur ad foetum, & pariunt, & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad pastum: egrediuntur, & non reuertuntur ad eas. Na & cerua in agro peperit, & reliquit: quia non erat herba. Cerua carissima & gratissimus hinnulus. Ubra eius inebrient te. ad mutuum amorem hoc pertinet, illud vero ad decorem: Similis est dilectus meus capreae hinnuloque ceruorum. Reuertere, similis esto dilecte mi capreae, hinnuloque ceruorum super montes Bethel.

IAGHAL

Gen. 49.

Iha. 35.

Psal. 17.

Iob 7.

Psal. 41.

Cant. 3.

Iob 39.

Ierem. 14.

Prou. 5.

Cant. 2.

IAGHAL. לַיָּחַל

INTER sylvestria animalia quæ mansuetioribus affinia similiaq. sunt nomen IAGHAL animantem significat corporis forma, & pilo capro siue hirco affinem: capite verò & cornibus arietem prorsus referens. qualem Romæ nobis spectatum meminimus, ex Sardinia, ut accepimus, allatum; elegantem sanè pedem & ingenio (uti facies promittebat) non ita ut capri, stupido, nec ut arietis, hebeti, quam ab interpretibus scribis THAIS HABAR, id est, hircum sylvestrem vocari animaduertimus. In editis & præruptis montibus versari, & suos hinnulos edere solent: atque præsidij causa eiusmodi frequentant loca. Huius mentio in iis quos indicabimus locis, tantum fit, Perrexit ad inuestigandum David, & viros eius, etiam super abruptissimas petras, quæ solis IAGHALIM pernix sunt. Ibicibus reddit Latinus interpres, quos alio in loco cernos dixit. Montes excelsi LEIAGHALIM, carissima cerua, & gratissimus IAGHALATH. hinnulum hic Latine legimus. alibi Ibices. Numquid nosti tempus partus IAGHALIM ZZELAGH ibicum, in petris? Nomen huic animanti & ascendendi facultatem arrogat, & utilitatis adiungit significationem: Vinacem hanc naturam nominis, numerus & vox indicat: cum IAGHAL supra centum & decem interpretari liceat.

300.

1 Sam 24.

Psal. 103.

Prou. 5.

Iob 39.

PARE. ONAGER. פָּרָה

LATITVDINIS, libertatis ac dilationis significationi affine nomen habet PERE, siue PARE. pro quo interpres noster Onagrum perpetuo reddit. Fera est saltu fugax, præstans, eatenus fera dicenda: quod, quamquam iumentis forma sit similis, tamen seruitutis impatiens, numquam sese domari sinat, & neque fame coacta quidem: quam tamen ægerime fert. Graminis pastu viuit, quo præsertim ubere vehementer gaudet, neque sese alius præbet sociam sylvestribus feris: nec sui etiam generis curat societatem: atque ita solitudinem amare videtur, quam vel à prima ætate colit. Quam ob imaginem Ismaelem in sociabilem PARE ADAM vocatum legimus. Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. Vir vanus in superbiam erigitur: & tamquam pullum onagri se liberum natum putat. Quis dimisit onagrum liberum, & vincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra salsuginis. Cõtemnit multitudinẽ ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirat. Ephraim onager solitarius sibi. Alij quasi onagri in desertum egrediuntur ad opus suum, vigilantes ad prædam. Numquid rugiet onager cum habuerit herbam: aut mugiet bos cum ante præsepe plenum steterit? Gaudium onagrorum pascua gregum. Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ. Potabunt omnes bestie syluæ: expectabunt onagri in siti sua. Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum quasi Dracones: defecerunt oculi eorum, quia non erat herba.

301.

Gen. 16.

Iob 11.

Ibid. 19.

“

“

“

“

Osee 8.

Iob 2.

Ibid. 6.

Isaia 32.

Psal. 103.

“

Ierem. 14.

“

T S E B I. תְּסֵבִי

302. AD syluicolas feras accedit quoque TSEBI, cui nomen ab exercitatione, & à tumore factum videtur. Est enim animal cursu & saltu compressis exercitatum, atque corporis compacta elegantia decorum: quo inuerso vocabulo Ibicem Grecis & Latinis vocatam, coniectura facile deprehenditur. TSEBI IBITS, siue IBICS. Huius in montibus habitatio, celeritas, & agilitas commendabilis. Species adeo grata, ut elegantibus precipuis carisq; rebus nomen commodet suum: Carne pura, & cibus idonea est, ideoq; à venatoribus appetitur. Porrò Assael velocissimus fuit, quasi vnus de TSEBIM, qui morantur in syluis, capreis reddit Latinus interpres. & Facies eorum quasi facies leonis: & veloces quasi caprea in montibus TSEBIM. Filios autem PHOKERET propter celeritatem ac dexteritatem TSEBIIM cognominauit Esdras: Latinusq; interpres vocabulum ipsum reliquit ASEBAIM. Erucere quasi damula de manu. Damulam hoc loco Latine legimus pro TSEBI, Adiuuro vos per capras TSEBIIM, ceruosq; camporum. Similis est dilectus meus caprea TSEBI, hinnuloq; ceruorum super montes Bethel. Capilli tui sicut gemelli TSEBIAH quæ ascenderunt de monte Galaad. Hic Latine greges caprarum legimus. & Erit quasi damula fugiens. CHETSEBI MIDAHH, ut TSEBI fugata. Dominus Deus exercituum cogitauit ut detraheret TSEBI omnis gloria. Et tribuam tibi terram desiderabilem, hereditatem TSEBI exercitum gentium.
- 2 Sam. 2.
1 Par. 12.
1 Efd. 2.
Prou. 6.
Cant. 2.
Ibidem.
Cant. 4.
Isaïe 13.
Isaïe 23.
Ierem. 13.

IAHHAMVR. יַחַמְוֹר

303. HVIVS etiam generis ferarum est IAHHAMVR, quæ inter animantes numeratur quarum carnibus vesci licebat. Capreis facie similis, vastiori tamen corpore, & pelle perpetuo subrufa: quod vel in nomine ipso declaratur tribus affine rebus, asello, luto, & rubenti musto. His enim iisdem ferè elementis imposita constant nomina. Excepta venatione ceruorum, caprearum, IAHHAMVR bubalos interpretatur Latinus, quod etiam alibi inuenitur. Hoc est animal quod comedetis, bouem, ouem, & capram, ceruum & capream, & IAHHAMVR. atque idem aliàs pro BAKAR, quod bouem significat, bubalos reddit. Numquid currere queunt in petris equi, aut arari potest in BAKAR.
- 3 Reg. 4.
Deut. 14.
Amos 6.

AKO. אֲקוֹ DISON. דִּישׁוֹן

- Deut. 14. HVIVS quoque syluestris fera in concessis epulis mentionem factam notare est. AKO DISON & THAO & ZAMER. Tragelaphum reposuit interpres. DISON in eodem genere ponitur, atque cinereo colore conspicitur: ut nominis erymon indicat: quamquam Chaldaicus Rhinocerotæ fuerit interpretatus. Hec forsitan fera est quam Romæ BISONNIS nomine, siue DISONTIS in ludis spectatam legimus. Illi cecidit atrox Bubalus atque Bison. vel D, in B, neutato vulgari modo, vel library vitio.
- Martial. Amphith.

187

Ab hoc genere non distare feram THAO dictam, ex eo intelligimus quod vnà cum superioribus in ciborum delectu admissam digerimus. & THAO, & ZAMER interpres Latinus Pygargum dixit: verum Græcis πύργος in Anse-

rum sylvestrium censu ponitur. THAO verò in quadrupedibus feris, iisdemque sylvestribus numeratur. ut & ZAMER quam camelopardalem Latinus fecit. In Syria notum animal ZAARAH, Italici Zirapha dictum.

זמר

APER. HHAZIR. MIAGHAR.

VT inter feras Aprum numeremus nomini communi HHAZIR adiuncta notatio MIAGHAR, hoc est, sylvestris efficit: nam quamquam eiusdem generis cum vulgari sue sit: tamen perpetuo sylvarum amore, & fulminis magnitudine, rictusq; varietate, atque horrida setarum densitate, multuq; aliis formæ & habitus documentis, feram sese arguit. Quæ, tametsi carnibus non vescatur, animantibus aliis irritata, nocet acuto ac vehementer valido dente: qui, ob ledendi velocitatem, fulmen vocatur. Vineta, hortos, & sata populatur, & vastat. S. S. E. Exterminavit eam Aper de sylva, & singularis ferus depastus est eam. & Exient ut apri de sylva.

304.

Pfal. 79.

4 Ecd. 19.

ZIZ. זיז

ZIZ bis tantum in sacris repertum, quamquam cuiusquam feræ certam significare videatur formam, tamen commune nomen esse animantibus sylvestribus eadem loca in quibus commemoratur, indicant. Exterminavit eam aper de sylva, & ZIZ depastus est eam. & Cognovi omnia volatilia celi, & ZIZ agri mecum est. Pro altero interpres singularem feram, pro altero verò, pulchritudinem agri reposuit. Namque ZIZ decorem, alias & splendorem significat. Atqui ita huiusmodi feræ, maximeq; gregatim, incedere solent: quale videmus genus hoc omne quod à sanguine abhorret, sylvis & agris decorem addunt. Itaq; nomen hoc ferarum genus omne, cuius carnes ad epulas puræ iudicantur, significat.

305.

Pfal. 75.

BEHEMAH.

CUM PLURIBUS linguis usu venit ut verbum aliquod prima impositione communissimum, præter communitatem illam, quam numquam deserit, maximam, angustiore etiam significationem admittat apud Latinos. Bellua omne feræ animantium genus, præter hominem, significat: & tamen sæpissime pro elephanto usurpatur. ut, Cum Getula ducem portaret belua luscum. In hunc feræ modum BEHEMAH nomen apud sacros auctores, omnium feræ brutorum genus ita significat, ut ab homine & avibus tantum distingatur: interdum verò, immo non raro ad ea tantum genera indicanda contrahitur, quæ à feris trucibus tantum diuiduntur: & vel natura, vel disciplina, vel alio modo in humanos venire possunt usus. Prioris & communissimæ significationis exempla sunt: Delebo hominem quem creavi à facie terræ: ab homine usque ad animantia: à reptili, usque ad volucres celi. & Deleuit omnem substantiam quæ erat super terram, ab homine usque ad BEHEMAH, tam reptile, quam volucres celi. Posterioris verò significationis exemplum; Non facies in eo omne opus, tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, BEHEMAH tua, & advena qui est intra portas tuas. & Ad omnem animam viventem quæ est vobiscum, tam in volucribus, quam in BEHEMAH & HHA-IATH terra. quod Latinus interpres vertit, iumentis & pecudibus terræ: sed de Hhaiath terra iam differimus: sine itaque nomen hoc formas omnes, præter alitum

306.

Iuu. Sat. 10.

Gen. 6.

Gen. 7.

Exodi 20.

Gen. 9.

Gen. 9.

alitur & reptilium, & hominum naturas complectatur, siue ad vtiliorem homini partem referatur, perinde est: dummodo pro presentis argumenti ratione quid de quoque dicatur genere, attentè obseruetur. Nam quaedam in significatione angustiore dici possunt, quæ ad ampliorem illam non referantur. Nominis verò originem à HAMAH verbo deducimus, quod sonare, & strepitum edere significat. Quo discrimine vniuersum brutorum genus ab homine inter alia distat; siquidem vnus homo non vocibus modò, sed verbis & sermonibus animi sui motus interpretari potest. Vniuersum verò aliorum animantium genus, sono tantum & strepitu suum quoquo modo indicat sensum, quamquam non idem omnibus cõtingat sonus. Appellamus autem hoc loco sonitum, idem quòd vocem rudem, articulisq; carentem, quæ spiritu tantum per pulmonem emisso, & in superiorem palatus partem illiso fit, solumq; his duobus motibus constat, videlicet, aëris afflatione & illisione. Nam neque sola efflatio, nec illisio sola vocem animalis edere potest, sed vtrumque concinnatum edit. Fit autem hoc modo vox, Animal respiratum aërem, vt ad pulmonem cogat, os initio comprimit; deinde conceptum aërem densius coactum, pulmõnis officio remittit, in qua superiorem palati siue oris regionem propellit; qui illisus, pro palati concameratione tinnitum edit varium: vnde fit vt eiusdem aëris eodem modo impulsus, varia ex variis brutis imago respondeat: atque etiam ex his grauior, ex illis acutior, ex aliis tristior, iucundior ex aliis prodeat: id quod ex aëris copia varia, & canalium siue tuborum differentia euenit. Vt cumque verò sit, nullum est brutum quod in voce seu sono potius proprio edendo plures exerceat parteis quàm os, pulmonem & palatum. Os autem prius compressum, postremo apertum. cum iam vox foras edenda prodit, atque rationem huiusmodi vocis edende quam hic describimus, omnem vel ipsa nominis BEHEMAH elementa indicant, quæ in exemplari lingua quatuor sunt, B, H, M, AH. B, oris ac labiorum compressione, ad sui pronuntiationem postulat. H, spiritum non tam conceptum quàm impulsum. M, verò eundem spiritum intra os ad superna allisum: qua allisione sonus fit, siue resonatio ad æris cuiuspiam imitationem vergens: eadem resonatio, aperto rursus ore, foras prodit, & animantis genus pariter cum affectu indicat. Idq; postremum elementum significat, id est H, aperto ore pronuntiatum AH, BEHEMAH, cui nomini ita proprie, atque ex viuo communem illam agendi rationem significanti, nullum Latinum reperire possumus par: possumus autem vtrumque alterum ex illis brutum, vel mutum, vt satis commune vtrumque commodare. Latinus interpres, quia nullum certum ex aquo nactus est, interdum bestiam, nonnumquam iumentum, vel brutum, vel pecus, vel belluam vsurpat: in nouo verò Testamento animantium terrestrium natura omnis in quadrupedes, volatiles, ac serpentes diducitur. Atque de nomine, deq; descriptione communi generis huius hac satis fuerint dicta. Illud cum primis adnotandum est, belluam quandam in terris esse cui sacra lingua nomen hoc multitudinis forma tribuit. BEHEMOTH, quod illa ceterarum omnium ingenia & sensus quadam veluti summa, complectatur & cõineat, hoc est, anteciat omnibus aliis: quam an elephantum esse existimemus, alterius loci fuerit disputare. Commune autem horum omnium generum voci vocabulum est HAMIAH.

דמיה

307.

Communis omni animantium generi propria forme propaganda est facultas Dei ELOHIM dicto, donog; concessa. sicut scriptum legimus. Locutus est autem

ELOHIM

ELOHIM ad Noë, dicens: Egredere de arca tu, & uxor tua, & filij tui, & uxo- Gen. 8.
 res filiorum tuorum tecum, cuncta animantia quæ sunt apud te: ex omni carne, &
 tam in volatilibus, quàm in bestiis, & vniuersis reptilibus quæ reptant super
 terram educ tecum: & ingredimini super terram, crescite, & multiplicamini su-
 per eam. Diuina etiam prouidentia liberalissimum beneficium cunctis animan-
 tum naturis, pro vniuscuiusque generis vsu cõmune probatur, cum magna sum-
 ma benignitatis admiratione, & gratulatione. Nimirum interroga iumenta, & Job 1.
 docebunt te: & volatilia celi, & indicabunt tibi. Loquere terræ, & respondebit
 tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat quòd omnia hæc manus Domini
 fecerit, in cuius manu anima omnis viuientis, & spiritus vniuersæ carnis homi-
 nis? Producens fœnum iumentis: & herbam seruituti hominis. Posuisti tene- Pfal. 103.
 bras, & facta est nox: in ipsa pertransibunt omnes bestię syluæ: catuli leonis ru- Ibidem.
 gientes vt rapiant, & querant à Deo escam sibi. Qui dat iumentis escam ipso- Pfal. 146.
 rum: & pullis cornuorum inuocantibus eum. & Ego non parcam Ninive ciui- Ion. 4.
 tati magna, in qua sunt plus quàm centū viginti millia hominum, qui nesciunt
 quid sit inter dexteram & sinistram suam, & iumenta multa? Homines & iu-
 menta saluabis Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam. Re-
 spicite volatilia celi, quoniam non serunt neque metunt, neque congregant in Mar. 6.
 horrea, & Pater vester celestis pascit illa. Laudate [Dominum] bestię, & vni- Pfal. 35.
 uersa pecora: serpentes, & volucres pennatæ. Quamquam ad propriam cuius-
 que generis naturam à periculis defendendam, & ad oportuna quæque vitæ qua-
 renda bruta omnia, vario prædita sunt ingenio: intellectus tamen & eloquij fa-
 cultate nulla ex illis formis cum homine communicat, nec vllò componi aut com-
 parari potest gradu. S. S. E. Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis Gen. 1.
 animantibus terræ, & vniuersis volatilibus celi, adduxit ea ad Adam, vt vi-
 deret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ viuientis, ipsum
 est nomen eius. Appellauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia, & vni-
 uersa volatilia celi, & omnes bestias terræ. Adæ verò non inueniebatur adiutor
 similis eius. hinc illud apud Iobum: Quare reputati sumus vt iumenta, & sor- Job 16.
 diuimus coram vobis? Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus.
 Homo in honore non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis Pfal. 48.
 factus est illis. Omnia verò animantium genera hominis causa & nata esse, &
 viuere sacra scripta non semel testantur, quæ primùm obsequio parere debuerunt:
 verùm quia id humana culpa inturbatum fuit, vt saltem terrore & metu ce-
 derent, diuina prouidentia constituit. Itaque nullum est animal quod ab horro-
 re primùm hominis immune sit: cuius tamen arte, ingenio, & consuetudine pau-
 latim domitum, ad obsequium demum & seruitium cicuratur & mansuescit.
 Nec raro etiam ad amorem & familiaritatem deducitur, beneficiisq; deuincitur.
 Atque hanc historię partem ex variis diuinorum librorum locis facile fuerit
 adstruere. Replete terram, & subiucite eam: & dominamini piscibus maris, & Gen. 1.
 volatilibus celi, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Bene- Ibid. 9.
 dixitq; Deus Noë, & filiis eius, & dixit ad eos: Crescite & multiplicamini, &
 replete terram: & terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & su-
 per omnes volucres celi, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces
 maris manui vestræ traditi sunt. Constituisi eum super opera manuum tua- Pfal. 8.
 rum, omnia subiicisti sub pedibus eius, volucres celi, & pisces maris, qui per-
 ambu-

- Iacobi 3. *ambulant semitas maris. Omnis natura bestiarum, volucrum & serpentum, & cetorum domantur, & domita sunt à natura humana. Et quoniam omnia genera hæc, atque ea præcipuè ex quibus maior capitur vsus, homines propria possessionis nomine tenere solent: euenit vt cum illi ob impietatis crimen pœnas dare fuerint commeriti, vel capite, vel seruitio, vel exilio damnati, iumentorum & vilium aliàs animalium vsu mulctentur. Fili hominis, terra cum peccauerit*
- Eccl. 14. *mibi vt prauaricetur prauaricans: extendam manum meam super eam, & conteram virgam panis eius, & immittam in eam famem, & interficiam de ea hominem & iumentum. Vel si gladium induxero super terram illam, & dixero gladio: Transi per terram, & interfecero de ea hominem & iumentum. Si autem & pestilentiam immisero super terram illam, & effudero indignationem meam super eam in sanguine, vt auferam ex ea hominem & iumentum. Et vastabunt superbiæ Aegypti, & dissipabitur multitudo eius: & perdam omnia iumenta eius que erant super aquas plurimas: & non turbabit eas pes hominis ultra, neque vngula iumentorum turbabit eas.*
308. *Vt vero iumentorum strages paucitas ac penuria mulctationem, & tionemq; diuinam arguit: ita rursus horum copia ad felicitatem probandam facit. Et multiplicabo in vobis homines, omnemq; domum Israël, & habitabuntur ciuitates, & ruinosæ instaurabuntur: & replebo vos hominibus & iumentis, & multiplicabuntur, & crescent. Nullum autem ex omni animantium genere immortalæ est, sed vt naturæ initium ex terra habent omnia: ita vitæ terminum morte absoluunt: siue mors ex hominum vel aliarum animantium insidiis, siue alio impetu violenter allata fuerit: vel demùm spontanea defectiōe, aut morbo, aut senio ultrò accesserit. Quibus tandem in eandem terram ex qua constitierant, postrema fit reditio. S. S. E. Omnia à te expectant Domine, vt des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent: aperiente te manū tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum, & deficiet, & in puluerem suum reuertetur. Et dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestias. Iccirco vnus interitus est hominis & iumentorum, & aqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius: cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Animantium quæ hominibus vtilia censeantur, tum cura, tum clemens vsus in sacra commendatur disciplina; abusus vero ab humanitate alienus censeatur, & improbatur. Cura autem & escis sufficendis, & periculis auertendis consumitur. Vsus vero laboris ac seruitutis temperato imperio, & quietis intermissionisq; indulgentia, atque omnis crudelitatis detestatione: etiam erga ea quæ cibi causa mactationi destinata fuerint, ad quam disciplinam complures leges ac sententiæ referuntur in sacris. Qui produci in montibus fœnum: & herbam seruituti hominum. Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ: omniq; volucris calis, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum. Et Laban hospitio Eleazarum excipiens, ait: Ingredere benedictæ Domini, cur fors stas? præparavi locum & camelis. Et introduxit eum in hospitium: ac destravit*
- Eccl. 36. *tiplicabo in vobis homines, omnemq; domum Israël, & habitabuntur ciuitates, & ruinosæ instaurabuntur: & replebo vos hominibus & iumentis, & multiplicabuntur, & crescent. Nullum autem ex omni animantium genere immortalæ est, sed vt naturæ initium ex terra habent omnia: ita vitæ terminum morte absoluunt: siue mors ex hominum vel aliarum animantium insidiis, siue alio impetu violenter allata fuerit: vel demùm spontanea defectiōe, aut morbo, aut senio ultrò accesserit. Quibus tandem in eandem terram ex qua constitierant, postrema fit reditio. S. S. E. Omnia à te expectant Domine, vt des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent: aperiente te manū tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum, & deficiet, & in puluerem suum reuertetur. Et dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestias. Iccirco vnus interitus est hominis & iumentorum, & aqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius: cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Animantium quæ hominibus vtilia censeantur, tum cura, tum clemens vsus in sacra commendatur disciplina; abusus vero ab humanitate alienus censeatur, & improbatur. Cura autem & escis sufficendis, & periculis auertendis consumitur. Vsus vero laboris ac seruitutis temperato imperio, & quietis intermissionisq; indulgentia, atque omnis crudelitatis detestatione: etiam erga ea quæ cibi causa mactationi destinata fuerint, ad quam disciplinam complures leges ac sententiæ referuntur in sacris. Qui produci in montibus fœnum: & herbam seruituti hominum. Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ: omniq; volucris calis, & vniuersis quæ mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, vt habeant ad vescendum. Et Laban hospitio Eleazarum excipiens, ait: Ingredere benedictæ Domini, cur fors stas? præparavi locum & camelis. Et introduxit eum in hospitium: ac destravit*
- Psal. 103.
- Psal. 146.
- Gen. 2.
- Gen. 14.

destravit camelos, deditq; paleas & fanum, & aquam ad lauandos pedes camelorum. & Vadimus ad domum Dei, nullusq; sub tectum suum nos vult recipere, & habentes paleas & fanum in asinorum pabulum. & paulò inferius: Introduxitq; eum in domum suam, & pabulum asinis praeiuit. Nouit iustus iumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus, & filia tua: seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas. Sex diebus operaberis, septimo die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis; sed subleuabis eum eo. Et cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbathi? Et quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnā: & si ceciderit haec sabbathis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? Et si fuerint alicui cētum oves, & errauerit vna ex eis: nonne relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit querere eam quae errauit? & si contigerit vt inueniat eam: amen dico vobis, quia gaudet super eam magis, quam super nonaginta nouem quae non errauerunt. Ad crudelitatis vero aduersus iumenta, detestationem ceremonia de pecorum & armentorum maestatione pertinent. & illud gentibus omnibus impositum quondam praecipit. Et omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Non coques haedum in lacte matris suae. Si ambulans per viam in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel ouis desuper incubantem: non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris captos tenens filios, vt bene sit tibi, & longo viuas tempore. Non arabis in boue simul & asino. Atque de BEHEMAH quae communia sunt, & ad summam referri posse ducimus, haecenus differuisse sat fuerit. Nunc vero deinceps eas praecipue, quarum vsus homini contigit formas, quantum in sacris obseruauimus lectione, describemus; idq; quam potuerimus breuissimè. utpote cum iam de hoc eodem argumento in sacro apparatu, quamquam alia de causa, atque alio modo & ordine egerimus.

SOR. BAKAR. BOS. TAURVS.

PRINCIPEM locum inter quadrupedes hominum seruituti & vsibus destinatos, Boui natura tribuisse videtur, id quod vel nomen ipsum indicat SOR, affine, maxime verbis SARAR IASSAR: quorum prius praesse, principatum gerere: posterius, dirigere significat: quippe hoc & ceteris iumentis utilitate praestat, & lento ac composito incedens gradu, auctoritatem praese fert. Viam vero etiam per auia atque difficilia loca semper commodissimam vltro tenet. Quamobrem in sulco aperiendo, & quam directissime ducendo primas obtinet: vnde & simile ferè nomen sulco est. SVRA. Adde quod gradu adeò equali incedit, vt nunquam nisi currens, aut aliàs coactus, perpetuum tenorem deserat. Atque ex eodem verbi fonte genericum modi nomen deductum arbitratur MESVRAH, quod Latini etiam immutatione parua vsurpatum frequentarunt MENSURA. A mensura enim potius verbum METIOR, factum videtur quam ab illo nomen mensurae. Alio nomine animal hoc BAKAR dicitur, mas pariter & femina, à quo Latinis vacca. Significat autem BAKAR animal ea quae sibi conferunt

quarendi gnarum, atq; in ea re diligentius, quod summo manè ac maturè passum
 quærat. Nam BAKAR, querere, & BOKER, manè, interpretamur.

310.

Huius quadrupedis ingenium ad curationem aptissimum est, atque operis à
 se faciendi disciplinam aptè subit: & ei, cui inseruit, promptè & facile obsequi-
 tur, tanquam domino sibi agnito parens. Pro seruitiij & laboris ratione exiguo
 admodum sumptu alitur: nimirum herbis, gramine, fæno & paleis: nonnùmquam
 etiam & frumenti farrisve manipulibus. Ad arationem nullum aliud eque ido-
 neum, & ad onera curribus trahenda; quippe & maius quàm equi aut muli pon-
 dus, & minore quassatione ferre potest, propter gressuum æquabilitatem, & ma-
 turitatem incessus. Cornibus tutelæ causa munitum est: quibus non nisi prouoca-
 tum vititur; præter vnum aut alterum qui insolentiores aliquando euasere. Id
 quod etiam arte caueri potest. Glebam arando altius penetrat, & findit. Domini
 domum vel stabulum destinatū vltro petit, ubi tempus postulare videtur. Sine
 capistro, aut hamo, aut freno ducitur, vel solus, vel sub iugo ductorem pro operis
 ratione vel præit, vel sequitur. Solo corrigitur stimulo. Societatem proprii gene-
 ris amat: quam armentum Latinus sermo, sacer verò BAKAR vocant. Mugit-
 um pro voce edit. Huius caro inter puras & ad humanum cibum legitimas cen-
 sebat. Maxima & nobilissima diuitiæ maxima huius generis armenta existi-
 mata semper sunt, quod & seruitute & lacte, & fætu: ac tandem carne homines
 inuict. Hanc narrationem quoniam pacto ex sacris verbis instruere liceat, enesti-
 gio ostendemus. Ita delebit hic populus omnes qui commorantur, quomodo solet
 bos herbas vsque ad radices carper. Ecce behemoth quem feci, tecum fænum
 quasi bos comedet. & Cum bestiis ferisq; erit habitatio tua, & fænum ut bos
 comedes. Irretiuit eum multis sermonibus, & blanditijs labiorum protraxit il-
 lum: statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam. Profectus inde Elias,
 reperit Eliseum filium Saphat arantem in duodecim iugis bouum. Vbi non sunt
 boues, præsepe vacuum est: ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitu-
 do bouis. Percussit Ionathas & armiger eius quasi viginti virorum in medio
 parte iugeris, quam par bouum in die arare consuevit. Qui tenet aratrum, &
 qui gloriatur in iaculo, stimulo boues agit: & conuersatur in operibus eorum.
 Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Itaque cum susce-
 pisset Moyses plaustra & boues, tradidit ea Leuitis: Duo plaustra, & quatuor
 boues dedit filiis Gerson: iuxta id quod habebant necessarium. Postquam autem
 venerunt ad arcam Nabhor, extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam:
 quoniam calcitrabant boues. Quia requiescet manus Domini in monte isto: &
 triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur palea in plastro. Ephraim vitula
 docta diligere trituram, & non infrenabis os boui trituranti. Porro Ornam cum
 suspexisset & vidisset Angelum, quatuorq; filij eius cum eo, absconderunt se: nam
 eo tempore terebat in area triticum. & paulo post: Tolle & faciat dominus meus
 rex quodcumque ei placet: sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligna.
 Et habes boues in holocaustum, & plastrum, & iuga bouum in vsum lignorum.
 Numquid rugiet onager cum habuerit herbam: aut mugiet bos cum ante præsepe
 plenum steterit? Quoniam effusi estis sicut vitulus super herbam, & mugistis sicut
 tauri. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? Estq; in antiquissima
 lingua verbum GAGHAH, ob vocis in sublime sublatæ imaginè, ipse vero mu-
 gitus vocatur GAGHIAH. Tollit enim versus æther os & vocè, cum mugit bos.

GEGHEL

GEGHEL. PAR. VITVLVS. IYVENCVS.

lyz

BOVM proles quàm diu tenera est, & matris ubera fugit ad vsque secundam etatis annum GEGHEL vocatur, nomine mutato à GAGHOL quod rotundum vel teretem significat: est enim toto illo tempore, corpore cylindri instar terete, cuius caro in cibis commendatur, vel dum pascendi adhuc rudior est, vel dum ante pastus vsus domi inclusus saginatur. Atque altero modo GEGHEL BAKAR dici solet quod Latinus interpres vitulum de armento vocat: altero vero GEGHEL MARBAK. Toto hoc tempore lusu & cursu saltuq; delectatur, & mitius praefert ingenium, atque ad trahendi disciplinam: non tam fortem sese quàm docilem prabet. Certis solèmbus sacris de quibus proprio loco agemus, legitima hostia erat, constante simplicitatis significatione. Atque huiusmodi etas in omni BEHEMAH simplicitatem à fraude ac malitia immunem representat. Offeret vitulum de armento holocaustum in odore suavisimum Domino. Et offeres holocaustum in odorem suavisimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, & agnos anniculos immaculatos septem. Et mulier illa habebat vitulum MARBEK saginatum in domo, & festinavit & occidit eum: tollensq; farinam, miscuit & coxit azima, & posuit ante Saul, & ante servos eius. Melius est vocari ad olera cum caritate, quàm ad vitulum saginatum cum odio. Et adducite vitulum saginatum. Numquid offeram ei holocaustomata & vitulos anniculos? Ephraim vitula docta diligere trituram. Tertium iam annum agens ad maturam vsque aratro etatem PAR dicitur, à verbo significante crescere ac defundi, & extendi. huiusmodi enim ampliores euadunt, nec illam vitulinam teretem rotunditatem seruant. Sunt autem ut etate ac viribus validiores, ita etiam petulantiore ingenio, ac torui magis: dum nondum tertium excessere annu, matrem adhuc sequuntur, & ab armento discedere non audent, quare & PARIM HABAKAR dicuntur. Horu ut insolens impetus, ita in sacris ad vitij ac temeritatis imaginem significandam vsurpatio est. Circumdediderunt me PARIM multi, tauri pingues obsederunt me. Non accipiam de domo tua PAR. Tunc imponam super altare tuum PARIM. Et placebit Domino super SOR PAR cornua producentem & vngulas. Quoniam sicut PARA lasciuens declinavit Israel. Ex huius ingenij imagine lasciuientes & auidas Samariae feminas PAROTH BASAN appellabat Amos.

311.

Num. 15. &

29.

1 Reg. 18.

Prou. 16.

Lucæ 15.

Mich. 6.

Osee 10.

Psal. 21.

Ibid. 24.

Ibid. 68.

Osee 4.

Amos 7.

Omne genus hoc BEHEMAH quod cornu praeditum est, & arationi atque tractioni idoneum, quamquam vel corporis magnitudine disparibus constet formis, vel facie etiam, vel cornuum situ & habitu BAKAR dicitur, Latinis armentum vocatum, ad quod & bubaloru & vrorum natura recte referri possunt.

TSON יִטְוֹן

QVAE vero in hominum vilitatem, tutelam & custodiam concedunt minoris formae, corpore breuiore, viribus & membris inualidiores, & si non seruitute, tamen suis ipsarum carnibus, faeu & lacte viiles. Animantes omnes gregatim ducendae TSON vocantur, siue illae cornutae sint, siue cornibus careant. Arbitramur autem nomen verbis STIVAH & STANAM, valde affine, pecorum huius

1312.

יִטְוֹן

huius generis naturam significare frigus impatientem, & ingenium quoque obedientiae obsequioq; valde opportunum: utrumque enim genus ouillum videlicet & caprarum, quas etiam vno pecoris nomine Latini significant: pastori ac magistro obsequens admodum est: quamquam obsequio oues excellat. Lingua autem sacra vsus obtinuit, ut interdum utrumque pecus hoc nomine significetur pariter. Ut, *Caulas TSON fabricabimus. Sapius verò alterum genus, nempe ouium, Et dederunt manus suas ut euicerent uxores suas, & pro delicto arietem de TSON offerrent. Et quod plerumque nomen hoc ab maioribus armentis pecora distinguat, saepe inueniuntur simul TSON V BAKAR, id est, pecus & armentum. Hoc nomen quamquam ad numeros & copiam referatur, nunquam tamen in plurali reperitur forma, ut tria millia TSON. Atque utrumque pecus ut nomine communicat vno, ita eius numinis rationem tuetur communiter, & sui à frigore defendendi, & à periculis tutandi pastori cui obsequitur curam commendat. Verum qua inter se discrepant parte, distincta sortiuntur nomina.*

Num. 32.

Esd. 10.

כבש

CHEBES. OVIS.

313.

QUAM Latini ouem dicunt, primæua lingua CHEBESAH vocat feminino genere, masculino verò CHEBES, cui nomen ab subiectione domitioneq; factum intelligimus. CHABAS enim inter alia ad eandem rationem facientia, domare ac subicere significat: nulla verò animantium oue summissior, nulla magis ultrò domita & mansucta quam ouis & aries: adeò ut singula singulis subiecta ac dedita videri possint, quippe nulla ex hoc genere est qua non precedentem quamlibet aliam ex grege sequatur. Et omnes pariter marem quempiam à pastore ducendi causa edoctum, vel gregatim, vel continuata prosequuntur serie. Cuiusmodi marem CHEBES ALVPH, id est, arietem disciplinatum, siue edoctum Ieremias appellat, Ego, inquit, CH CHEBES ALVPH, ut pecus, vel aries disciplinatus. Noster interpretes vertit, ut agnus mansuetus, qui portatur ad victimam. Summæ mansuetudinis & innocentie huius pecoris ingenium est, adeò ut tamquam duo extremè opposita CHEBES & ZEEB ouis & lupo comparentur: & habitabit CHEBES cum ZEEB.

314.

Pecoris huius viuentis utilitas magna, quippe quod & lactis copia, & velle-
ris opportunitate atque factu operæ prociuum magnum dominis custodibusq; ab-
soluat: carneq; sua ubi mactatum fuerit, aras imbuerere frequentissimè sit solitum:
cibi causa etiam inguletur: nec non & pellem in varios vsus opportunam relin-
quat. Tibiarum ossa ad sacrorum celebritatem præcipuam inter fistulas mere-
bantur laudem. Atque lactis & casei & carnis utilitas vulgo apud omnes gen-
tes constat. Butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe arietum. Initium
necessaria rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, & sal, lac, & panis simila-
gineus. Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod crassum erat occideba-
tis. Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? CHEBASIM ad vesti-
mentum tuum, & si despexi pereuntem eò quod non habuerit indumentum, &
absque vestimento pauperem? Si non benedixerunt mihi latera eius, & de vel-
leribus ouium mearum calefactus est. De huius pecoris carniuum præstantia ad
sacrificia plura quam vnum & alterum testimonium adducere superuacaneum
fuerit, cum multa passim offendantur. Erit autem agnus absque macula masculus

Deut. 32.

Eccli. 31.

Ezech. 34.

1 Cor. 9.

Prou. 27.

Job 31.

Exod. 12.

lus anniculus. Si verò de ouibus fuerit eius oblatio, & pacificorum hostia, siue masculum obtulerit, siue feminam, immaculata erunt. Aetates in hoc genere duae notantur ante secundum annum CHEBES BEN SANAH, quem agnum anniculum plerumque Latini vocant. & AIL, hoc est, quod facies in altari agnos anniculos duos per singulos dies iugiter unum agnum manè, & alterum vespere. AIL, nomen à fortitudine sortitur, quòd illa aetate roboris ac viriù plus habeat, quòd vel ex ipsa arietum pugna & contentione, atque vehementi mutua concursione & insultatione deprehenditur. Porro Mesa rex Moab nutrebat pecora multa, & soluebat regi Isracl centum millia CHEBASIM, & centum millia AIALIM cum velleribus suis. Hos frontibus & cornibus aduersis concurrentes pugnare, indicauit Daniel ex similitudine. Postea vidi arietem cornibus ventilantem contra Occidentem, contra Aquilonem, & contra Meridiem. & omnes bestiae non poterant resistere ei, cornibus instructi sunt binis. Cumq; appropinquasset hircus propè arietem, efferatus est in eum, & percussit eum, & comminuit duo cornua eius. Est etiam arietum genus quaternis cornibus armatù. Basanitis regionis AIALIM præcipuè laudantur, vt carniuum succo præstantes. vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo: butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum & arietum filiorum Basan. Insigne ouibus nomen est RAHHEL, is præcipuè quæ & alendis fœtibus, & nutriendis lanis idonea sunt, quas à mansuetudine & infirmitudine atque patientia ita vocatas existimamus, quippe quarum nomen magnam cum HHALAH verbo vicinitatem habeat: id verò præter alia manifestam imbecillitatis & infirmitudinis habet significationem. Itaque RAHHEL ex RVAHH & HHAL compositum spiritum modestum, patientem, & ingenium mansuetum interpretari possumus. Ad cuius naturæ similitudinem, Isaias è Christi publicæ victime patientiam & obedientiam præmonstrauit. Tanquam agnus ad occisionem ductus est, & sicut RAHHEL coram tondente se obmutuit. Itcirco viginti annis fui tecum, RAHHEL ECHA, Oues tuæ & capra steriles non fuerunt. Separauit Iaghabac munera fratris suo Esau, capras ducentas, hircos viginti, RAHHELIM ducentas, & arietes viginti. Dentes tui sicut grex RAHHELIM, quæ ascenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.

GHES. TSEPHIR. GHATHVD. SEGHIR. GEDI.

Capra. Caper. Hircus. Hoedus.

עז

צפיר

עתור

שעיר

גדי

315.

PECVDI huic nomen ipsum vires & vigorem atque proteruitatem adscribit. Namque & nerui contingunt pro corporis modo validi firmiora agilioraq; membra & ad cursum, ad saltum & insultus: ad ascensus atque descensus velociora: nullusq; vel precipitis atque ambigui loci horror, ita vt vel editissima de rupe impauidi pendeant. Omnia quæ verbum GHAZAZ, vnde nomen deducitur, significat. Gregatim pascuntur, humanaq; indigent cura, dumetis & arbutis gaudent: quam breuem omni in regione tam montana, quam campestri commodè aluntur. Capilli tui sicut grex caprarum quæ ascenderunt de monte Galaad. Oues tuæ, & capra tuæ steriles non fuerunt [me custode.] Magna quoque ex hoc grege capitur utilitas, tum ex lactis ad cibum commendati copia, tum ex carne

carne præcipuè recentiorum factuum, qui adhuc herba inscijs fuerint. Namque hæc propter teneritudinem ferè lacteam expetuntur. Nomen habent GEDI, à Latinis parua immutatione vsurpatum hædus. Dictum nomen à GADAD, quod collectionem significat: namque caprarum factus, non ut agni, matrem statim à partu sequuntur, sed in caulis inclusi detinentur ad mensëm vsque, maternòq; tantum aluntur lacte. Atque interim esui apti sunt tenerrima & innoxia carne, & ad hospitãlia conuiuia parabantur. Agnina caro minus probatur, ideò pauciores comedebantur agni. Arietes quamplurimi, qui, ubi annum excessere, meliore dicuntur carne esse. Contrà verò hirci & capri, quorum durior ac deterior caro est. Præterea caprarum pelles cum ad multa alia, tum ad calceamentorum vsus sunt utilissima, utpote tenaciores, & quæ diutius durare, & humorem atque æstum melius arcere possunt. Sed & ad vestes maximè autem pluviæ excipiendæ & arcendæ causâ, caprarum villi siue pili nentur, texuntur, & parantur. Caseus ex caprarum lacte deterior habetur, nisi recens sit, & adhuc lac sapiat: quàmobrem lac magis laudatur. Ouillus verò caseus longè melior habetur, diutiusq; asseruatur. Hic enim plus ex pingui succo, ille verò ex seroso & salso plus retinet. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis. Dixitq; Manue ad Angelum Domini, Obsecro te ut acquiescas precibus meis, & faciamus tibi hædum de capris. & Gedeon ingressus, coxit hædum, & de farina modio azimos panes, carnesq; pones in cantistro, & ius carniuum mittens in ollam: tulit omnia sub quercu & obtulit ei. Post aliquantulum autem temporis cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson, inuisere volens uxorem suam, & attulit ei hædum de capris. & Nunc ergo filii mi pergens ad gregem, asser mihi duos hædos optimos, ut faciam escas patri tuo, quibus libenter vescitur. Facies & cilicina undecim IERIGHOTH GHEZIM cortinas caprinas. Sed & mulieres doctæ quæ neuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac bissum, & pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. Huius generis maribus plurâ sunt nomina SEGHIR, quod animal ipsum planè depingit: namque vocabulum pilosum, quales capri sunt, & procacem, atque etiam ductorè interpretari licet. Cum hac omnia ex verbo SAGHAR depromantur, quod inter cetera portam præbere significat. Huiusmodi verò capri aliis præire solent sui generis pecudibus. Propter extinguendæ petulantia significationem, sæpius huiusmodi hostia hoc nomine ad sacrificia postulabatur. ut, SEGHIR caprarum vnus pro peccato. & idem animal ab ambiendo dicitur TSEPHIR: ambit enim gregem à se ducendum. & Obtuleruntq; simul tauros septem, & arietes septem, agnos septem, TSEPHIRIM septem pro peccato, pro regno, pro sanctuario, pro Iudæa. Sed qui venerant de captiuitate filij transmirationis, obtulerunt holocaustomata Deo Israel, vitulos duodecim pro omni populo Israel, arietes nonaginta sex, agnos septuaginta septem, TSEPHIRIM pro peccato duodecim. Omnia in holocaustum Domino. Verum qui inter hircos ad sobolem procreandam, & ad pecus cogendum delecti egregièq; habentur, quos Latini gregis viros vocant, GHATHVDIM vocantur. Iiq; omnium fortissimi & imperiosissimi sunt, corporis præstanti specie, & maiori pretio æstimandi. Leua oculos tuos & videris vniversos GHATHVDIM ascendentes super feminas varios, maculosos, atque respersos. Arietum filiorum Basan, GHATHVDIM. Non accipiam de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis GHATHVDIM. Numquid mandu-

Prou. 27.

Iud. 15.

Ibid. 15.

gressus, coxit hædum, & de farina modio azimos panes, carnesq; pones in cantistro, & ius carniuum mittens in ollam: tulit omnia sub quercu & obtulit ei. Post aliquantulum autem temporis cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson,

Gen. 27.

inuisere volens uxorem suam, & attulit ei hædum de capris. & Nunc ergo filii mi pergens ad gregem, asser mihi duos hædos optimos, ut faciam escas patri tuo, quibus libenter vescitur. Facies & cilicina undecim IERIGHOTH GHEZIM cortinas caprinas. Sed & mulieres doctæ quæ neuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac bissum, & pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes.

Ibid. 35.

שָׂדֵד

Num. 27.

צִפְרִי

1. Par. 29.

1. Ecd. 8.

Gen. 31.

שָׂדֵד

Psal. 49.

manducabo carnes taurorum, & sanguinem GHATHVDIM potabo. Et faciam tibi boues cum GHATHVDIM. Significat autem nomen idem quod paratus, vel comparatus. Vt qui ad gregis paratur spes. Horum copiam in diuitiarum censu habitam indicat Salomon. Agni ad vestimentum tuum, & agri pretium GHATHVDIM. Recedere de medio Babylonis, & de terra Chaldaeorum egredi mini, & stare quasi GHATHVDIM ante gregem. Deducam eos quasi agnos ad victimam, quasi arietes cum GHATHVDIM.

Prou. 27.
Ierem. 50.
Ibid. 51.

H H A S I R. S V S.

חזיר

QVONIAM in genere censendum hoc animal fuerit, vel nomen ipsum HHAZIR in ambiguo relinquere videtur. quippe nec simpliciter mansuetum ac domesticum est, cum sua sponti relictum viuere in syluis nemoribusq; non secus atque congeneres apri possit. Nec vtriusuis formæ fera vocari meretur. Non fera, quia unguibus ac dentibus genuinis, & rictu longiore capacioreq; caret: non syluestre, cuius genera omnia à carnibus, & à corruptis & putridis cunctis cibis abstinent, & plantis fructibusq; aluntur. Præterea nec fuga, nec cursu tantum valent: nec cum feris firmioribus, vel tantillum quamuis in angustias adactæ contendere. At verò bellua hec quamquam unguibus dentibusq; feras non referat, carniū esu tamen imitatur, imò superat. Nam & serpentibus, & reptilibus, atque adedò corruptissimis & putidissimis quibusque alitur. Et omnium fructuum genera mandere atque pecudum more herbas carpere adde & radices, bulbos vermes, tubera, & multa alia terram rostro effodiens, ac dissipans eruere. Itaque gulosissima ac sagacissimi gustus est. Aquam quocumque modo affectam, vel turbidam bibit. Vino etiam delectatur, & ad ebrietatem vsque impletur, præter ferarum omnium atque armentorum, & pecudum exemplum. Cæno volutatur & cubat libens. Cænositas & paludosis gaudet locis, quæ ceteræ animantes vitant. Vnde immunditiæ impuritatisq; omnis exemplo omnibus nationibus, linguisq; notatur. Horum vox siue HAMIAH varia est, quietius agentium grauior & obscurior murmuris humani imaginem longius referens, dolore aut ira, aut desiderio affectorum vehemens & acuta, Iq; vocalem cum adiuncto illisq; M ad finem exprimit: eademq; contentior: grūnitus Latinis vocatur. Animal nullius in vita vsus, nullius disciplina capax, maximè ceterorum omnium in terram pronum: natationi præ aliis ineptum: tantum ventri & libidini indulgens. Aruis, vinetis, & segetibus nocentissimum: fontibus & riuis incommodum. Occisi tamen certo anni tempore, carnes pingui succo abundant, & salita maximè ceterarum omnium seruantur propter pinguedinis copiam: atque in cibos vsurpantur. Quamquam eius vsus inter antiqua legitima sublatus fuit: tum ob alia valetudini aduersa: tum verò ob multiplicem & manifestam vitæ ac morum impuritatis significationem, & inculti ingenij imaginem. Atque historie huius contexendæ argumentum præterquam quod obseruata & vulgaria exempla facile suppeditant, nomen ipsum nobis indicat. HHAZIR, ex duabus concretum vocibus, altera HHAIAH, siue HHAI: altera ZARAH & ZAR, & ZVR, prior viuientem, vel feram, vt alias docuimus significat: posterior in illa omnia Latine vertitur. Dissipare, excutere, proiicere, ventilare, dispergere, frangere, percutere, sternutare, alienare, extraneum agere. Itaque

316.

compositum vocabulum HHAIZIR, & contractum in HHAZIR. Huiusmodi periphrasi interpretari licebit. Fera excutiens, ventilans, frangens, percutiens, dispergens, dissipans, eademq; extranea. Nimis, inquam, à ceteris feris differens. quæ omnia quemadmodum in hoc genere quadrent, describendo indicavimus: præter sternutationem, cuius facultate & usu dum terram, aut infimum hæc animans fodit, pulverem & fumum, aut nocentes cerebro halitus per nares excutit. Atque Moses genus hoc nec mansuetum & familiare, nec planè ferum, sed inter feras quidem reponendum: tamen diuerso nominis, & alieno à ceteris ingenio & exemplo in ipso legitimo interdicto significasse videtur. Et sus, qui cum ungulam diuidat, non ruminat, immunda erit. Carnibus eorum non vescemini, nec cadauera eorum tangetis. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua: nam vel non amatur huiusmodi ornamentum sui, vel perpetuo impurum & foedum gestatur. huc illa spectant: Nolite mittere margaritas ante porcos, ne fortè conculcent eas: & conuersi dirumpant vos. & Exterminauit eam HHAZIR de sylua. ubi quamquam aprum significet carmen, tamen congeneri animanti idem nomen est: nisi quod alter syluestris sus, alter villicus porcus, aut sus dici possit.

Leu. 11.
Deut. 14.
Prou. 11.

Math. 7.
Psal. 79.

DE ALIIS BEHEMOTH GENERIBVS ad seruitutem hominum idoneis.

317. OMNIA quæ iam numerauimus quadrupedum, siue BEHEMOTH genera vel vno signo communicant ungula videlicet diffisa. Cetera quæ & mansuescere, & ad hominis seruitutem usurpari videmus, quod ad laborem vel ferendi oneris, vel itineris comparata videantur ungula simplici, solida, ac terete fulciuntur: præter camelum, cui pes in digitorum formam distinguitur, vt canibus. In hoc seruitutis genere toto primam apud sacros scriptores mentionem asini obseruamus, tamquam ad usum frequentissimi & communissimi. quam ideo nos primam prosequemur.

HAMOR, ASINVS. ATHONAH, ASINA.

318. HVIC iumento nomen à HHAMAR factum naturæ & ingenij tarditatem, quando HHAMAR densitudinem & limum, siue lutum & pondus atque cumulum significat. In illaq; lingua HHOMER per translationem idem est quod ab artificibus mechanicis, & a philosophis materia dicitur. quæ formæ cuiuspiam adiuncta, tertium aliquid vel ex arte, vel ex natura conficitur. Vnde materiale vulgò vocari solet id quod spiritu siue ingenio minore valet, mole verò grauius & maius habetur. Huiusmodi naturam magis ad ferendum, quàm ad agendum aptam sortitur hæc, de qua loquimur, quadrupes, luteam siue limosam ac tardam, quæ facile duci atque agi possit: non tamen ita facile disciplinam subeat. Accipiendo itaque oneri, & viarum labori ac tædio ferendo, commodum & utile hoc genus est, & inter utilium rerum possessiones censeatur, alimento vinit facile parabilis, gramine nimirum, paleis & auena, vel hordeo, vel quocumque ex his mediocriter suffecto. Non modò viros, verum & mulieres, & pueros sessores fert.

Itine.

Itinerum viarumq; longitudinem nullum aliud ex iumentis diutius durat, & peragit: quamquam lentiore pede plerumque moveatur, tamen patientia, difficultatem, laboremq; vincit. Dominum non tam agnoscit, quam domum ubi alitur: ita cuilibet se agenti anteit, precedenti non ita fideliter obsequitur, nisi capistro ductus. arationi etiam deseruit, verum longè minoribus viribus quam boues, ideoq; ineptè atque iniquè cum boue iungitur. Ad libidinem importunum, & prono appetitu atque infreni est, cum equino genere commixtum, tertium producit genus, mulum videlicet. Mortui caro nullius est vsus, quamobrem ad sterquilinia huius cadaver asportatur, canibusq; & feris auibus exponitur. quod & equo & mulo, atque his congeneri omni formæ euenit. Maris in hoc genere nomen vti indicauimus est HHAMOR: femina verò ATHONAH, vnde asina Latinis venit, quæ masculo nomen commodauit, ὄνος autem Græcis ex eodem vocabulo natum, curtata tamen priore syllaba. Abraham verò bene vsi Gen. 12. sunt propter illam, fuerantq; ei oues & boues, & asini & serui. & Dominus be- Ibid. 24. nedixit Domino meo valde magnificatusq; est, & dedit ei oues, & boues, argen- 4. tum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos. & Iacob ditatus est ultra Gen. 30. modum, & habuit greges multos, ancillas & seruos, camelos & asinos. At illi por- Ibid. 41. tantes frumenta in asinis suis, profecti sunt. Apertoque vnus sacco ut daret in- Ibid. 49. mento pabulum in diuersorio, & illi scissis vestibus, oneratisq; rursus asinis, re- 4. uersi sunt in oppidum. Issachar asinus OSEVS accubans inter terminos, vidit 4. requiem quod esset bona, & terram quod optima: & supposuit humerum suum 4. ad portandum. Tulit Moses uxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super Exodi 4. asinum, reuersusq; est in Aegyptum. Gihasamenam Calebi filiam asello vectam Iud. 1. legimus. Quæ cum suspirasset, sedens in asino, dixit ei Caleb, Quid habes, &c. 4. Possè verò asellos magni itineris laborem perferre, ex Gabaonitarum commento Ios. 9. docemur. Qui tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, & vtres vi- 4. narios scissos atq; consutos, calceamentaq; perantiqua, quæ ad iudiciũ vetustatis 4. pitaciis consuta erant, induti veteribus vestimentis. Panes quoque quos porta- 4. bant ad viaticum, duri erant, & in frustra comminuti. Perrexeruntq; ad Iosue, 4. qui tunc morabatur in castris Galgala, & dixerunt ei, atque simul omni Israeli. 4. De terra longinqua venimus pacem vobiscum facere cupientes. Fagellum equo, Prou. 26. & camus asino, & virga in dorso impudentum. Non arabis in boue & asino. Deut. 22. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui. Et insaniuit libi- Istaiz 1. dine super concubitum eorum, quorum carnes sunt vt carnes asinorum. Ezech. 28. Sepultu- 4. ra asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem. Bellis ani- 4. mal hoc ineptum, paci commodissimum est. Vnde ad pacis vsurpatur symbola. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedet super asinam & pullum filium subiugalis. Tantus autem quondam iumentorum fuit vsus horum, vt vel rex vnicus prada de Madianitis capta, vnũ & sexaginta asinorũ millia abducta narrètur.

DID ZZVZZ. EQVVS.

ANIMALI huic nomen ZZVZZ à NAZZAZZ factum animi elationem, 319. & corporis sublimitatem tribuit, vipote cui præter ceterorum iumentorum habitum & formam huiusmodi facies sorte obigerit, vnà cum agilitate & curjus velocitate, atque pedum vngularumq; solido robore. Quamobrem bello oppor- tunissi-

- runissimum censeatur: tum ad singularem vehendum equitem: tum etiam ad cur-
 rus per plana velociter trahendos. Ipsum etiam sua sponte bello ac rixa gaudens,
 calcibus nonnumquam pugnat, facileq; disciplinam admittit: freno duci, guber-
 nari, doceriq; se patitur, interdum solo flagello agitur: prater cetera iumentum li-
 bidosum, ac precipue salax est: maioris semper astimationis quam alia fuit:
 ideoq; horum copia magnis diuitiis censeatur. Optimi omnium y qui in Aegypto
 nascuntur & pascuntur habiti sunt, feno, gramine, paleis, & ordeo aluntur.
 Narratur Salomon ad quadraginta millia equorum in praesepibus habuisse, qui-
 bus de quotidiano alimento prospexerat & cauerat. Prater eos qui in campis &
 pratis errarent, & custodirentur. Proprium principum ac regum vehiculum hoc
 genus habetur. Equus paratur ad diem belli. Flagellum equo & asino camus. Si
 autem equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, etiam omne corpus
 illorum circumferimus. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intelle-
 ctus, in campo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.
 Numquid praebebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum?
 Nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terror. Terram un-
 gula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis: contemnit pauorem,
 nec cedit gladio. Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta & clypeus. Fer-
 uens & fremens sorbet terram, nec reputat tubae sonare languorem. Vbi audierit
 buccinam, dicit vah, procul odoratur bellum: exhortationem ducum, & ulula-
 tum exercitus. Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini spe-
 rauiimus. Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus, & erecti su-
 mus. Pallax equus ad salutem: Non in fortitudine equi voluntatem habebit. &
 multa alia sacrorum vatum responsa, quibus equorum quidem natura & vis
 non tollitur: verum ab omni diuini praesidij comparatione excluditur, atque
 ideo vere piis, & in Dei tutelam receptis, ut minime necessaria negligitur.
 S.S.E. Et vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellu. & Aegyptus
 homo est, & non Deus: & equi eorum caro, & non spiritus. Huius animalis im-
 potentem libidinem indicant illa: Equi amatores, & emissarij facti sunt, vnus-
 quisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Quorum carnes sunt vt carnes asi-
 norum: & sicut fluxus equorum fluxus eorum. In campestribus & planis, atque
 minime salebrofis & asperis locis equorum spectatur cursus & velocitas. Nam
 montana & aspera saxosaq; loca nec equis apta sunt nec curribus. Numquid cur-
 rere queunt in petris equi? Adducebantur equi Salomoni de Aegypto, & de
 Coa. Egrediebatur autem quadriga ex Aegypto sexcentis siclis argenti, & equus
 centum quinquaginta. & Habebat Salomon quadraginta millia praesepia equo-
 rum currilium, & duodecim millia equestrium. Ordinem quoque & paleas equo-
 rum & iumentorum deferebant in locum vbi erat rex, iuxta constitutum sibi.
 Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestimentis regis, & imponi super
 equum qui de sella regis est: & accipere regium diadema super caput suum. Et
 primus de regis principibus ac tyrannis teneat equum eius: & per plateas ciui-
 tatis incedens, clamet & dicat: Sic honorabitur quemcumque voluerit rex ho-
 norare. Dixitque ei rex: Festina, & sumpta stola & equo, fac vt locutus es
 Mardocheo Iudaeo, qui sedet ante fores palatii. Vidi seruos in equis, & prin-
 cipes ambulantes super terram quasi seruos: Equus numquam vocem mittit,
 nisi vel exultans, vel iratus, vel lasciuens. Quae vox aliis etiam commu-
 nis,

Prou. 21.
 Ibid. 26.
 Iac. 3.

Iob 39.

Psal. 19.

Psal. 146.

Prou. 9.
 Isaia 31.

Ierem. 5.

Ezech. 23.

Amos 6.

3 Reg. 10.

Ibid. 4.

Ester 6.

Ecclef. 10.

Iob 29.

nis, interdum RAGHAMAH, nonnumquam TSAHALAH & MET-
SAHALAH dicitur. Ierem 5. & 8

רעמה

צוהלה

מצחלה

פר PERED, MVLVS.

HVIUSMODI animalis formam terra parens à se editam non agnoscit, ideo-
que tamquam spuriam repudiatam, & infelici sorte addictam intelleximus. Sin-
gulis enim quadrupedum generibus mundi initio editis, suum genus proprium
quo se propagaret, quoque terrarum tractus frequentaret diuini verbi vis & in-
dulgentia concessit, & generis etiam siue MIN nomen tribuit. Iisdem præterea
sobolis sufficiens facultatem, copiam, & vim largita est: Nomen quoque vni-
cuique pro naturæ propriæ ratione & usu per primum sapientissimumque tunc
temporis hominem impositum voluit, quæ omnia perpetua felicia faustaque eua-
sere, atque eo quo cepere modo, perdurant. S. S. E. Dixit quoque Deus, Produ-
cat terra animam viuentem in genere suo, iumenta & reptilia, & bestias terra, Gen. 1.
secundum species suas. Factumque est ita, siue ut iam explicabamus & erit sic recte
firmiter. Et fecit Deus bestias terra iuxta species suas, & iumenta, & omne re-
ptile in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum. & rursus: Egredere de ar- Gen. 8.
ca tu, & uxor tua, & filij tui, & uxores filiorum tuorum tecum. Cuncta ani-
mantia quæ sunt apud te ex omni carne, tam in volatilibus quàm in bestiis, &
vniuersis reptilibus quæ reptant super terram, educ tecum, & ingredimini super
terram: crescite & multiplicamini super eam. Formatis igitur Dominus Deus Gen. 2.
de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ad
Adam ut videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ vi-
uentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animan-
tia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ. Atqui animantem hanc
perpetua sterilitas, & in principio à terra creatam, & deinde propagandi facul-
tate auctam negat: atque ex consequenti ab omni aliarum animantium commu-
nitione excludit, & ab Adamo neque visam, nec nominatam arguit, & à numero,
pondere, atque mensura excipit. De quibus rationibus suo differabamus loco.
Existimare autem licet huiusmodi naturam ante diluuium minimè extitisse.
Nam toto illo tempore singula animantium terrestrium genera maris & semine
societate propagabantur: ita enim ut erant compares seruandi generis causa, in
ospitale arcam animantes omnes induci constituit, iussitque Deus: Ex omnibus Gen. 7.
animantibus mundis tolles septena & septena, masculum & feminam: de ani-
mantibus verò immundis duo & duo, masculum & feminam: sed de volatilibus
cæli septena & septena, masculum & feminam, ut saluetur semen super faciem
terræ. Nullum ergo mulum in arcam inductum constat, cum neque etiam compa-
ri mula iunctum, semen super faciem terræ seruare possibile fuerat. Unde & nec
ante huiusmodi fuisse facile est credere. Arbitramur verò, imò persuasi videmur
nobis humani ingenij luxuriosum, & magis quàm curiosum aut opportunum
inuentum huiusmodi fuisse: quo verò tempore, & quo auctore hoc extiterit,
mediocri solertia inuestigare ab instituto alienum non fuerit. Id verò sic bre-
uiter expediemus.

Genus siue MIN iuxta sacra & disciplina rationes id proprie dicitur quod pro-
pagari, & crescere potest. Propagatio, ut sæpe iam adnotatum est, ex maris & fe- 321.

mine

mina coniunctione fit, eam quam, illis significatur verbis PERV, VRBV, fructificate & multiplicamini: quamobrem vocabulum MIN duobus elementis constat, altero masculina figura & vocis etiam sono masculino, quo masculina nomina & verba, atque adeo pronomina pluralia plerumque finiuntur, id est, MEM, D, altero feminino, in quem feminina verba & pronomina desinunt, hoc est, V. NVN masculinum duplici figura constat: nam aliud est MEM apertum, quod in vocales ferri & agere, atque suum imprimere sonum potest, & clausum, quod in nullam fertur vocalem, sed syllabam claudit, in se ipso consistens, & sonum retinens, & interminatum, & veluti mutum: Labiis enim pronuntiatur prorsus iunctis & harenibus, atque aërem, quo sonat, intra os conclusum retinet. Demum mutorum hominum & quadrupedum, quas BEHEMOTH vocari dicebamus, inarticulatum & obtusum efficit sonum: cum contra NVN litera feminicum tinnitum efficiat: labiis diductis, oreq; aperto pronuntietur, feminiliq; planè sonet. IOD litera perfectionis & numeri signum est. Namque in numeris decem conficit, qui numerus absolutus perfectusq; est, ultra quem nihil aliud superesse potest. Quidquid enim supra decem additur, novus numerus est ab unitate inchoatus. Ita fit ut nomen MIN MD, perfectum significet genus: idq; declaret constare ex comparibus, mare priori, & femina posteriori, quorum ex societate genus ad numerum propagatum perficitur & conseruatur. Nam propagatum animal aut viuens quodcumque sit, tertium quoddam euadit inter propagantia, quibus congener omnino est. ut MEM & NVN congeneres sunt literæ. IOD simile omnino principium sortita. Prius enim est illa figura V, ex qua alterum elementum initio sumpto crescit in D, alterum in V, & nisi fuisset, due illæ alia deduci non possent. Igitur cum primum diuini verbi viriute terra animalia protulit, marem protulit & feminam, LEMINAH. AD MINAH, id est ad speciem suam. Non enim antequam à terra producerentur, fuerat MIN: sed ubi producta extiterit, coniuncta sociataq; sunt ad MIN. ideo non legimus producat in specie sua, siue in genere suo: sed producat ad speciem suam, siue ad genus suum. & ubi producta fuere, facultatem à conditore Verbo adeptæ sunt sese propagandi. quamobrem legimus, & bestias terræ LEMINEHÉM, ad species suas. Itaque ex diuina doctrina disciplina ea in animalibus genera, siue eas formas aut species MIN dici posse intelligimus. quæ naturalem propagationem habent ex eiusdem natura maris ac femine coniunctione. Eaq; perfecta esse de quibus pronuntiatum legimus, Et vidit Deus quod esset bonum.

Quo verò tempore, quæve occasione, aut quibus de causis huiusmodi animal in terris additum extiterit, nobis indicauit Moses, nouumq; exemplum esse significauit ab Ghana quondam excogitatum, asinarum custode, qui cognitis, vti videtur, equorum asinorumq; naturis, iisdemque non congeneribus quidem, verum affinitate quadam non planè dissimilibus compertis, vel ex vngularum simili forma & soliditate, vel ex pugnandi & contendendi simili spectaculo rem coniecerit. (siquidem vtrumque genus & mor su ferit, & calcibus aduersarium petit) quidnam ex vtriusque commissione prodire possët, periclitari primus curans, ignotum antea animal excepit, cui propter imperfectionem generis, primum nomen factum est IEMIM, magna cum natura animaduersione. Constat enim nomen ex duplici DD, priore aperto, posteriore clauso, & obturato: quod indicat posse quidem hanc belluam coniunctioni maris cum femina operam dare; tamen

tamen eam coniunctionem fructificationis exitu destitutam in se ipsa, sine ullo partu compesci, confundi, ac retundi, demumq; perire: quamobrem nomen hoc non in femininum, sed in M clausum desinit, ea significatione videlicet perinde esse in hac natura vel marem, vel feminam: ac si uterque sexus vel tantummodo vel $\square$ apertum, vel $\square$ clausum foret, id est, vel masculus, vel femina tantum. Nam nec ex geminis maribus, nec ex gemellis feminis quicquam nasci potest quod parentum genus propaget. Ita neque feminas tantum, neque mares in arcam, sed utrumque pariter induci imperatum est. Atqui in IEMIM nomine IOD quidem apprehenditur: verum id initio tantum, non autem inter utrumque $\square$, sed extra omnino: id quod significationem duplicem habet: alteram quidem, productam esse & genitam huiusmodi naturam, non ex terra extitisse, nec de nihilo esse, sed à generantibus editam: non tamen intra idem genus, vel intra idem MIN; sed extra constitutis, ideoq; propagari posse minime: cum propagatio non fiat alia ratione ab ea qua nominis MIN compositio indicat. Igitur principium quidem sui habere naturam eiusmodi: non tamen in seipsis, aut inter utrumque sexum illud esse principium, sed extra, & quod naturam ipsam precedat: non autem vel intercedat, vel sequatur, aut consequatur: ex quo euenit ut que principium sue propagationis intra se non conseruat, natura communicare propagareq; possit minime: quamquam ea perpetua esse possit (quod eadem littera IOD futuri atque adeo perpetuitatis signum adnotat) non tamen ea perpetuitas innata, & intra se conseruata, sed exterius aliundeq; petita est, forisq; semper manet hoc modo IMM $\square$ Latinis quidem aut Græcis literis vocabulum IEMIM, sine iota legi aut sonare non potest: verum in prima uocabuli regione suoq; foro, Iota omnino abiicit, sine quo pure sonat & pronunciat. exigui puncti motione, aut citra punctum scriptum etiam. Iam verò ipsum Philosophia nostra preceptorem de hac re pronunciantem, audire operæpretium fuerit. Et hi filij Sebeon Aia & Ghana. Hic est Ghana qui inuenit IEMIM in Gen. 37. solitudine cum pasceret asinas Sebeon fratris sui. Tamquam nouum exemplum animaduertendum & in rebus non initio creatis, verum aliquando singulari periculo inuentis, hoc uocabulum à Mose pronunciatum est: idq; cum adnotationis uocula H. namque ita legimus HAIEMIM $\square$ illa, inquit, non MIN, sed IEMIM, pro quo in variis codicibus Latinis varia uocabula reperimus, in quibusdam, & fortasse antiquioribus equas calidas, quod ad rem propius accessisse uidetur, in aliis aquas calidas, quod an ingenio, an studio, an incuria librariorum tribuendum sit, aliorum iudicio relinquimus, contenti rem indicasse. Igitur cum huiusmodi conditionis hæc natura fuerit, ut in nullius proprii sui generis censu, certo ordine conscribi possit: quippe que nec asinus esset, nec equus, nec medium quidem inter utrumque, quod tamen suum tueretur & propagaret MIN, nihilominus uerò animal esset, & ad usus aliquos habile, sapientibus antiquis nomine certo, & cum nullo animante alio commune uocatum est PÆRED, quod ex originis significatione SEGREGATVM, vel separatum dici Latine licebit. Namque eiusmodi sortitum uidetur naturam, que cum nulla alia animante componi & comparari debeat, nimirum spuriam eandemq; sterilem. PARAD, separare, diuicicare, & seiungere Latine redditur, ut vel illo exemplo docemur; Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam. Atque separati huius ingenium & stultum, & fraudulentum, & uehemens ac temerarium

rium pariter est. Asinis temeritas unà cum stultitia inest: verum hæc vitia virium & agilitatis penuria plerumque celat. Equis agilitas, velocitas, impetusq; tribuuntur: utraq; partes cum in hanc mixtam belluam conueniant, ingenium constituunt temerarium & nequam, simul etiam agile & robustum: atque ideo plerumque anceps & importunum. Quippe alterum genus suas alteri partes ad mutuuum impetum & opus commodat. Est autem minus aptum disciplinæ quàm equus propter asininam malitiam, quæ tamen ad labores tolerandos robur confert, magis verò agile & velox quàm asinus propter equinæ carnis, & animæ communionem, quare & frenum accipit, & ad gradus incessus & cursus celeritatem longè præstat asello: cuius tamen memoriam & cognitionem imitatur. Et quamquam sterile sit, duplici tamen libidine ardet, asinina, & equina, quam perpetuò, nisi impediatur, exercet: id quod tam maribus quàm feminis comune est, præter aliarum quadrupedum exemplum, quibus certum anni tempus ad eiusmodi rabiem constitutum est. Mulorum autem & mularum seruitus ad ferenda onera, ad trahendos currus, & ad singularem ventionem valet. Atque olim regibus ac principibus viris vsurpabatur, in montanis præsertim & asperis locis, in quibus aselli debiliores, equi verò inutiliores euadunt. Et cursu quidem valet mulus, verum fugere melius quàm insequi studentibus agitur: eo quod

2 Reg. 13. minus ad bellum sit aptus. S. S. E. Fecerunt ergo pueri Absalom aduersus Amon
 » sicut præceperat eis Absalom. Surgentesq; omnes filij regis, ascenderunt singuli
 » mulas, & fugerunt. & , Accidit autem vt occurreret Absalom seruis Dauid,
 » sedens mulo: Cumq; ingressus fuisset mulus subter quercum magnam, adhaesit
 » caput eius quercui: & illo suspenso inter cælum & terram: mulus, cui insederat,
 3 Reg. 1. pertransiit. Et imposuerunt Salomonem super mulam regis Dauid, & addu-
 & 1. cap. 11. xerunt eum in Gehon. & , Dixitq; Naaman, vt vis, Sed obsecro concede mihi
 » seruo tuo vt tollam onus duorum Burdonum de terra: non enim faciet seruus
 3 Reg. 10. tuus holocaustum Diis alienis, nisi Domino. & , Salomoni deferebantur munera,
 » vasa argentea & aurea, vestes, & arma bellica: aromata quoque, equi & muli
 3 Reg. 18. per annos singulos. & , Dixit Achabad Abdicam, Vade in terram ad vniuersos
 » fontes aquarum, & in cunctas valles, si forè possumus inuenire herbam, & sal-
 1 Par. 12. uare equos, & mulos, & non penitus iumenta intereant. Sed & qui iuxta eos
 » erāt vsque ad Issachar, Zabulon, & Nephthali afferebant panes in asinis & ca-
 » melis, & mulis, & bobus ad vescendum, farinā, palathas, vnam passam, vinum,
 » oleum. & , Adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino
 » in equis, & in quadrigis, & in lecticis & in mulis. Horum copiam quondā apud
 Ezech. 20. Thogarmam in superiore Scythia fuisse, indèque ad commune orbis emporium
 » adductam legimus. De domo Thogarmæ equos, equites & mulos adduxerunt ad
 1. Isai. forum tuum. Apud Ioëlem quo loco iumenta legimus, mulas intelligimus signi-
 » ficari ex vocabulo PERADOTH. Computruerunt iumenta in stercore suo. apud
 Latinos sub iumentum nomine & ratione animantem hanc computare possumus,
 » vt iumentum non ex natura, sed ex ministerio dicatur: atque hoc pacto à BE-
 » HEMAH distinguitur. qua ratione BEHEMAH ceteras quadrupedes vel ser-
 » uitiuti, vel esui aptas significat. Sic apud Zachariam interpretari ac distinguere
 » licet locum illum. Et sic ruina equi, muli, cameli, asini, & omnium iumentorum
 » quæ fuerint in castris illis, sicut ruina hæc. Namque hic CHOL HABEHMAH
 » bones, capras, oves, & alia huiusmodi significantur genera, & ab equo, mulo,
 » camelo,

camelo, & asino distinguuntur. Illud verò obiter adnotare gratum commodumque fuerit, quod apud Hoseam legimus, ex vocabuli allusione eleganter indicatum. Non visitabo super filias vestras, & super sponsas vestras cum adultera uerint: quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur. ubi Latine legimus conuersabantur, in exemplari est IPARDV: quòd si ex Latino reddere liceret nomine, & alludere, sonaret mulabant, hoc est, mulorum instar lasciuiebant: ita ut magna libidine diffloerent: & tamen sterili omnino, qualis mulorum est: atque ideo libenter cum meretricibus pariendi expertibus, perinde atque cum mulabus conuersabantur. Demum illud non extra coniecturam accedet, nomen BURDVS, à nomine PERED Latinis fuisse usurpatum. Tribus namque literis constat vel iisdem, vel affinibus maxime cum PRD, BRD.

Locus est
Hosea.

Burdus.

Mali apud Israelitas non nascebantur, quibus huiusmodi varias naturas miscere non religiosum modò, sed criminisum ex lege fuit. S. S. E. Iumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus. Magna arcana & obseruanda significatione, simplicitatis conseruanda non rerum quæ natura constant solum modo, sed morum etiam, studiorum & sententiarum, atque adeo doctrinæ disciplinæ, quarum permixta & confusa diuersitas, quantumuis artificiosè & ingeniosè curetur: tamen vel in monstruosum quempiam euadit partium, vel in eum saltem qui veri fructus propagationem promittat minimè. Eodem quoque & alia uetita spectant. Agrum tuum non seres diuerso semine, &c.

322.

Leuit. 19.

גמל GAMAL. CAMELVS.

IN hominum seruitutem camelus quoque concedit magno usu, minimoque sumptu, pro corporis mole, & laborum tolerantia, nomen à verbo GAMAL accepisse videtur, quòd sola hac natura in iumentorum genere omni præmansum, ac deuoratum cibum rursus in os reuocat, & ruminat: ac ruminatum, ventri commodius concoquendum reddit. Herbus, seminibus, leguminibus, & fructibus aliis pascitur: famis atque sitis præ ceteris iumentis tolerantissimus, à iumentis aliis equo, mulo & asino dupliciter differt, quòd & ruminat, & ungulam nec integram, nec bifidam habet: à feris verò quòd nec vescitur carnibus, nec pedum digitis atque unguibus ita distinctis acutisq; uisitur, & ab armentis & pecoribus hoc postremo discrepat, cum tamen ruminatione non sit dissimilis. S. S. E. Quid quid autem ruminat, & habet ungulam quidè, sed non diuidit eam, sicut camelus & cetera, non comedetis illud. Animal hoc dorso sessorem uehit, & oneribus asportandis utile est: ideoq; à ditioribus magna copia nutriuntur. de quorum usu multa & frequens in sacra lectione mentio est. Igitur Rebecca & puella eius ascensis camelis, secuta sunt uirum. & Rebecca conspecto Isaac, descendit de camelo. & Surrexit itaque Jacob, & impositis liberis ac coniugibus suis super camelos abiit. & Vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli. Portantes super humeros iumentorum diuitias suas, & super gibbum camelorum thesauros suos ad populum qui eis prodesse non poterit. Regina quoque Saba cum audisset famam Salomonis, uenit ut tentaret cum in enigmatibus in Ierusalem cum magnis opibus & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmasq; pretiosas. Calidioribus aluntur regionibus, iisdemq; magno numero, si pascua suppetant, & gregatim pascuntur: de quorum cibo & pastu

323.

Leu. 11.

Deut. 14.

Gen. 24.

Gen. 31.

Ist. 21.

Ist. 30.

2 Par. 9.

- Ezech. 25. nonnulla citare possumus loca. Dabo Rabbath in habitaculum camelorum LE
 NAVEH GAMELIM, in camelorum lata latâque pascua. Porro armenis qua
 i Par. 27. pascebantur in Saron prepositus fuit Setrai Saronites, & super boues in valli-
 bus Saphat filius Addi, super camelos verò Vbil Ismaelites. Et introduxit eum
 Gen. 24. in hospitium, ac destravit camelos, deditq; paleas & fœnum. Fœni nomine, aue-
 nam, hordeū, far, & cetera horum generū accipienda docet vocabulū MIZZPO.
 Ad accipiendi ac deponendi oneris commoditatem, cum procerioris corporis &
 flexibilis hæc bellua compos sit, flecti ac procumbere arte ac disciplina docetur.
 Gen. 24. S.S.E. Cumq; camelos fecisset accumbere extra oppidum iuxta puteum aque ve-
 spere, tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit &c. Ca-
 melorum primogeniti ut fortiores ita gressu & cursu velociores euadunt, nullaq;
 alia parte à ceteris differunt camelis, quamobrem nomen sortiuntur primogeni-
 torum maximè affine: nam mares BECHARIM, femina verò BECHAROTH
 dicuntur: quibus epitheta addita adnotauimus KALAH, leuis vel celeris tan-
 tum in sacra lectione nomen hoc obseruatur masculinum apud Isaiam, ubi ab in-
 terprete Latino dromedarij versus legimus. Inundatio camelorum operiet te,
 Isaiæ 60. dromedarij Madian & Ghepha. Spoud ἀπιος cursor Latinus dici potest, quo no-
 mine idē interpres huius nota feminam apud Ieremiam reddidit. Vide vias tuas
 Ierem. 2. in conualle, scito quid feceris: cursor leuis explicans vias suas. BECHARAH
 KALAH.

DE ANIMALIBVS PVRIS ET IMPVRIS.

324. ANIMALIA pura dici haberiq; in sacris lectionibus edocti sumus ea, quorum
 carnibus vesci per legem licebat: lex autem ea tantum permittebat, qua simplici
 puroq; victu nutriri solet, ut herbis, foliis, fructibus & seminibus, ab omniq; ra-
 pina alienum haberent ingenium, præterea ceteris notis natura distincta essent,
 quibus quacumque communicare genera munda censebantur. Nota in quadru-
 pedibus dua tantum sunt: ruminatio, & ungula diffisa, utramque pariter qua-
 cumque non probaret, quadrupes impura censebatur: id quod ante legem quoque
 Gen. 7. latam sapientibus fuisse cognitum sacra lectio docet. Ex omnibus animantibus
 mundis sumes septena, & septena, masculum & feminam: de animantibus verò
 immundis duo & duo, masculū & feminam. Sed & de volatilibus cali septena &
 septena, ut saluetur semen super faciem vniuersa terra. Notas verò vtriusque
 Leuit. 11. partis ita breuiter indicauit lex. Omne quod habet diuisam ungulam, & rumi-
 nat in pecoribus comedetis. Quidquid autem ruminat, quidem, & habet ungu-
 lam, sed non diuidit eam, sicut camelus & cetera, non comedetis illud, & inter
 immunda reputabitis. In auiibus verò qua vel rapaces, vel carniuora sunt, im-
 pura habentur: nam ad has duas notas referri possunt genera ea qua sigillatim
 in lege recensentur. Reptilium omne genus mensis prohibebatur, at qua insecta
 omnia & volantia præter nonnullas locustarum species, quas proprio recensui-
 mus loco, hæc qua verita fuerunt, præterquam quod ad arcanam significationem
 præcipuè referenda sunt. Mali succi infamiam ex natura habent ut in disputa-
 tione de cibis Deo propitio nobis differemus. Et fecit Deus bestias terra, iuxta
 species suas, & iumenta, & omne reptile terra in genere suo, & vidit Deus quod
 esset bonum.

DE HOMINE.

CAPVT I.

SECTIO PRIMA.

MVNDVM hunc tot, tantis, tamq̄, pulcris & concordibus concinnatum Concordat cum animæ lib. 1. c. 8. partibus, tanta rerum varietate distinctum & ornatum, tot viuentium, tot animantium generibus omni ex parte frequentatum, non frustra, nec in nullos factum vsus, præterquam quod res ratioq̄, indicabat, sapientissimi conditoris providentia promittebat. Nullum enim recta & constante sibi arte opus institutum esse, dici ve potest: cuius, quamobrem, quemq̄, in usum institutum sit, ratio requiratur. Quippe cum prima sapienti artifici in vnoquoque ineundo opere causa atque vsus cogitatio sit. Quamquam verò primam in mundi opificio causam sapientiæ, virtutis & benignitatis Dei, ostensionem & communicationem fuisse initio dixerimus: nondum tamen vel usum indicauimus, vel de communicatione exactè differuimus. Communicationē verò definiimus boni cuiuspiam alias singularis vel priuati, alicui alij vel aliis ab eo qui primū possidere potuit, distributionem & largitionem. Vsum verò rerum que ita communicata fuerint iuuantem gratamq̄, perceptionem, quam etiam vsuram appellare libet. Atque ea que hæcenus condita factaq̄, fuerant & concinnata mundi corpora, locaque omnia ipsi auctori Deo nullius esse potuerunt vsus, utpote qui cū spiritus idemq̄, simplicissimus, ac sua ipsius natura ditissimus esset, nullius corporeæ nature indigebat, indigerēve poterat commoditate & vsu. Psal. 115. S. S. E. Conserua me Domine: quoniam speraui in te. Dixi Domino, susceptor meus es tu: quoniam bonorum meorum non eges. Eadem quoque ratione, quamquam dispare prorsus dignitate, neque aliis à Deo creatis spiritibus, mundanaq̄, conspiciuntur vel corpora, vel etiam loca vlli esse poterant vsui: quippe quorum natura ante perfectum mundum constans mundo minimè egens extaret. & nec locum neque corpus postularēt vllum: quo carens, minus propterea felix esse videretur. Ideo enim separati spiritus dei gaudent, quod cum corporeæ mole nihil omnino commune aut sortiti fuerint, aut expetant. Ex his verò apparet, corpoream hanc mundi fabricam corporeæ cuiuspiam nature in usum fuisse paratam. At verò rectum, constantem, & opportunum totius mundi usum nulli corpori sensu & cognitione carenti contingere potuisse, vel ipsius vsus nomen indicat. Quid enim uti rectè possit rebus iis quas, quemadmodum vsurpare opus fuerit, ignorat. Hoc enim pacto multa inutilia, aut superuacanea, aut importuna vsurpari pronum esset, certe verò pro vsu abusus esset expectandus: corporeæ autem nature sensu prædite, vltèrius autem nihil attingentes, quam quod sensu accipi possit, quales animantium quas terra pepererat nature fuere, etsi quibusdam rebus, pro cuiusque genere & forma sese alere, ac tueri, & ita quodam modo uti possent, multarum tamen partium commoditate, decore, concinnitate, atque etiam facultate, utpote sibi ignota, frui valerent minimè, ut celestium ignium ac siderum pulchritudine, temporum & horarum mutatione, & varietate, multarum quoque rerum decore & specie, vt arborum, plantarum, florum, atque adeò colorum omnium diuersitate, figurarum iucundissima distinctione, corporum plurimorum nitore atque elegantiâ, aliisq̄,

visu & cognitu dignis partibus & membris quibus pulcherrimum opificium hoc quod uos uov, mundumq, dicimus, insignitum est, nulli earum quas diximus animantium generi aut spectabile, aut iucundum. His etiam accedit maximarum mundi partium societas & communio, hoc est, terra, maris, & aeris, quorum ut regiones distincte manebant, ita usum perpetuo diuisum esse oportuit: nullum enim aquatilium genus cum terrenis, nullum terrenum cum aquatilibus: neque haec utraque, aut horum alterum cum iis quae aëra frequentant, versaretur: cum tamen una omnibus communis domus esset, quamquam partibus ac regionibus, pro vniuscuiusque natura & opportunitatibus. Quamquam verò auctor ipse, ut auctor omnium regionum, locis & incolis providentia & gubernatione praesesset, & imperaret, ut usurpator tamen neque toto, neque totius partibus indigebat, aut oblectabatur. S. S. E. Mea sunt omnes bestiae syluae, & pulchritudo agri mecum est. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Quibus ex rebus omnibus illud efficitur naturam aliquam conditoris & opificis rerum proposito ac mente destinatam fuisse, cuius visibus ea omnia quae condita fuere pararentur. Eam verò non purum ac simplicem, singularem aut merum spiritum: non corpus spiritu inane, non ex animantibus corporeo tantum sensu praeditis, verum his omnibus longè sublimiorem praestantiorémque rerum ipsarum series, ordo atque decus postulabat: quod uti praestantissimum, ita omnium quae corporis experita non essent, ultimum edi atque in apparatus domus regionisq, possessionem & usum induci fabrefacti & instructi mundi rationibus atque Conditoris consilio fuerat consentaneum: idq, non longè post orbis institutionem differendum, sed in ipsa iam absoluti hora & opportunitate maturandum, diuina sapientia decreuit: ne videlicet tantillum temporis uniuersa hac eademq, pulcherrima moles, & rerum concinna natura cognitore, habitatore, cultore, & praefecto careret suo. Namque id perinde foret atque comparatū gregem, in pascuaq, inductum, pastoris praesentia, auctoritate & cura gubernationeque carentem relinquere. Quamobrem eadem cetera animantium quadrupedum genera diuini verbi virtute auctior & fecundior terra protulerat: naturam illam cuius causa condita comparataq, fuerant omnia singulari consilio, modo, exemplo, artificio, & beneficio conditam extare & expectari Deus voluit, quae & iis omnibus quae sapienter creata & composita, comparataq, fuerant, frueretur, & auctorem sui, hoc est, diuinam Sapientiam, virtutem, & bonitatem ut gratum sui ipsius exemplum consilij supremi certa, fidelis, ac diligens ministra oblectaret. Id quod Sapientiam ipsam aliquando declarantem audiuiimus: quaedum ordinem, seriem, & alacritatem in condendi orbis rationibus, momentis & opportunitatibus obseruanda commemorat, & quam certo consilio, quam iucundo studio, quam grato euentu omnia processissent indicat. id totum vnius humanae naturae causa sibi susceptum, expeditum paratumq, fuisse asseuerat. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio.

Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant. Necdum montes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terrae. Quando praeparabat celos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos: quando aethera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum. quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat

Prou. 8.

ponebat aquis, ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terra. «
 Cum eo eram cuncta componens: & delectabar per singulos dies, ludens coram eo «
 omni tempore: ludens in orbe terrarum: ET DELITIÆ MEÆ, ESSE CVM «
 FILIIS HOMINVM. «

SECTIO SECUNDA.

HOC autem sapientia sua propositum quemadmodum aperuerit explicue- II.
 ritq; Deus, sacra docet lectio. Vbi enim cetera omnia optimè facta, comparata, ac
 diuino iudicio probata constiterant, præfectum ac possessorem postulare visa, ex
 conditoris liberalitate, virtute, & sapientia quamprimum accepisse memoran-
 tur. Et vidit Deus quod esset bonum [id quod eatenus creatum & productam ex-
 iterat] & ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & Gen. 1.
 præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, vniuersaq; terra, omniq; re-
 ptili quod mouetur super terrâ. Quo pronüciato creandæ naturæ causam, ratio-
 nē, principia, formam ac virtutē, facultatēq; omnem summus est complexus ar-
 tífex. Atque causam illam intelligere licet ut præsit, rationem verò, Faciamus,
 principia in ipso nomine ADAM indicantur: nempe terra rubescens & fructifera
 forma ad imaginem, facultas, similitudo Dei gubernatoris. De quibus hîc si-
 gillatim, quantum ad institui operis rationem satis esse videatur, differemus.

Principio autem naturæ, de qua agimus, auctorem ipsum eundem esse accepi- III.
 mus, cuius virtute & efficientia superiorum spirituum multitudo, & corporum
 omnium vniuersitas edita aut condita constiterat, hoc est ELOHIM, de cuius
 veritate & virtute ac nominibus aliàs agebamus, tribus verbis pro captu nostro
 significatum. Virtutis, Sapientia ac bonitatis, vel Patris, Verbi, & sancti Spiri-
 tus: quorum ut vna simplexq; natura est, ita idem in orbis condendi ratione &
 exemplo consilium, idem in condito actus, eadem in gubernando voluntas, effi-
 cacia, efficientia, atque laus. Verum in naturæ huius postremò effingendæ &
 concinnandæ, ac perficiendæ communionē singularis quadam tum voluntatis
 ac propositi, tum opificij ac dignitatis prærogatiua declarata est, dum omnium
 personarum summa concordia pari dilectione, eodēque proposito duo pronun-
 ciantur verba: alterum, Faciamus: alterum nostram bis repetitum ad imagi-
 nem nostram, ad similitudinem nostram. BE TSALMENV CHIDMV-
 THENV. in imagine nostra, ut similitudo nostri. Itaque pluralis numeri
 verba faciamus, & nostram, trium diuinarum personarum auctoritatem &
 maiestatem, consensionem & efficientiam atque (si ita loqui fas fuerit) operam
 quæ ad omnem aliam naturam nomine quidem plurali ELOHIM; verum singu-
 lari verbo fecit, creauit, appellata fuerant: ad hominis verò præstantiam decla-
 randam plurali verbo Faciamus, siue Faciemus communi vnius ac trini Dei
 voce commune consilium, communcq; opificium pronunciatum, declaratum, &
 quasi peculiare ac proprium diuinæ virtutis opus iam inde, antequam ederetur,
 commendatum est: cum cetera omnia à Deo creata, edita, vel existere, germinari,
 produci, esse, & crescere iussa decernentis ac iubentis verbi virtute & efficientia
 enituerint: hoc verò vnicum genus singulari instituto atque operâ & arte soli
 Deo attributum videatur, cuius efficiendi & promendi facultatem nulli alij na-
 turæ, quàm diuinæ vel constare, vel concedi & communicari par erat. Quidquid
 enim vel corporeum est, vel minori, quàm diuina natura constat, diuinæ imagini

& similitudini ponenda & exhibenda minimè esse potuit idoneum. Nam nulla secundum Deum natura quicquam efficere prestareq; valet ultra id cuius in se ipsa principium tenet, quod ubi fuerit factum, vel sibi simile, vel par, vel se etiam minus dicere possit. Itaque cum plantarum genus omne, tum animantium forma quæ vel aquis, vel ex terra primùm exorta sunt: præter aquea vel terrea principia nihil ulterius probare possunt: quamobrem ubi cursum, numerum, ac mensuram exegerint suam, in propria rursus primordia, hoc est, in terram vel

22) aquam singula resoluta reuertuntur. S. S. E. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in pulucrem suam reuertentur. & Fœnum hodie est, & cras in clibannum mittitur: cuiusmodi arborū, plantarumq; omnium ubi finis accesserit exitus, etiam esse & mutatio cognoscitur. Itaque opus hoc de quo agimus diuina voluntatis, auctoritatis, & efficientiæ singularem quandã, & præter cetera creata & condita præstantem prærogatiuam sibi vendicat. Id quod multis & præclaris diuina doctrina testimonio confirmatum prædicatur. Væ qui dicit fictori suo, te-

Ifaie 45. 22) sta de famis terra: Numquid dicet lutum figulo suo, quid facis, & opus tuum absque manibus est? & Si potes responde mihi, & aduersus faciem meam consiste. Ecce & me sicut te fecit Deus: interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante

Iob 33. 22) te, ex die quo creauit Deus hominem super terram.

Deut. 4. 22)

1111. Materiam verò ex qua huius operis corpus constaret, singularem quoque & præstantem esse Deus voluit, & quæ sua etiam natura dignitatem præ ceterarum animantium natura obtineret. Namque aliæ omnes promiscuo nomine ex variis terra tum partibus, tum succis producta narrantur. Producat ARETS

Gen. 1. 22) animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terra secundum species suas, & factum est ita. Ad hominis verò fingendi structuram præcipua & nobilissima terra pars delecta & comparata fuit, ea videlicet, quæ propter frugum & fructuum edendorum vbertatem, & propter coloris venustatem ADAMAH dicitur: cuius etiam non qualiscumque portio ad tantum fuit vsurpata opus, verùm potissima, minimeq; faculenta, eademq; suo in genere pinguis-

22) sima, lentissima, & maximè ductilis ac tractabilis, & cui ex his aliisq; præstantia rationibus nomen GHAPHAR conuenit. Est autem GHAPHAR tenuissima & pinguis terra vel terrei cuiusque corporis pars: pinguis magis quam salis succus compos, cognitionem habens cum tribus corporibus, vno quidem minerali GOPHRITH, quod Latine sulphur vocamus: pingui, viuaci, ac natura sua incorruptibili, ad ignisq; vim omnium liquorum proximè accedente: Altero verò GHOPHERETH ductilissimo ac lentissimo omnium metallo, quod plumbum vocatur, quodq; sub terra conditum diutissime durat, & facillimè omnium igne liquatur. Tertio verò ligni siue arboris genere GHOPHER dicto pinguis-

22) simo & leuissimo aquisq; opportunissime innatante, atque illis minimè laeso. Cuiusmodi principio quantum nobilitate, facilitate, atque duratione in humani corporis materia, ceteris animantium corporibus antecellat, facile dignosci possit. S. S. E. Non omnis caro eadem caro, sed alia hominum, alia piscium. Atque hanc materia præstantiam illa expositione indicatam obseruare est. Formauit igitur Deus hominem de limo terræ GHAPHAR MIN ADAMAH, limum de terra: vocula MIN secretionem egregie etiam in ADAMAH factam declarat. id est, particulam ex humo optimam & viuacissimam, mollissimam, maximèq; habilem ac ductilem, secretam, ex qua videlicet vasingeretur sanctiori

animo

anima capiendæ & asseruandæ idoneum, hoc est, templum construeretur spiritui ad imaginem Dei factò dicendum: cuius natura spiritus non corporea esset, aut ex materia habitu, vel euaporatione, ut ceteris animantibus contigerat, sed corporis planè expers, generosa, à corruptione & cessatione immunis, tanto omni corporea cognatione præstantior, quanto ad sublimioris naturæ, hoc est, diuinæ imaginem non iussu ac dicto, sed efficaci operæ formabatur. Prius enim terreum illud simulacrum fictum constitit pulcrum quidem & egregium, atque mirabili figura à ceteris distinctum corporibus, nullo tamen viuens modo: deinde verò singulari & admirabili flatu Dei imbutum, penetratum, & viuum redditum. Quidquid enim à viuente Deo quocumque proficiscitur pacto, vita est, quamquã certis ordinibus pro Dei consilio, rerumq; captu per singulas generû formas distincta communicetur: nedum hæc ipsa, de qua agimus, quæ Dei singulari voluntate, studio, beneficio & efficientia, atque adeo inspiratione donata fuit, vita dicenda sit. Atque figmentum illud quo humanum simulacrum prius constabat, quamquã exterius multis partibus ac membris distinctum appareret, vnum tamen & continuum erat, vno linearum ac superficiei ambitu contentum, totumq; integrum, verum interius non solidum, sed cauum, multisq; meatibus penetrabilem, foraminibusq; peruium, partibus aliis pendentibus, aliis hærentibus instructû. de quarum natura, serie & vsibus aliàs differere auctor ipse dabit: in medio autem totius vnâ principem tenebat partem indendæ animæ, atque communicandæ vitæ destinatam, & regie cuiusdam instar habentem, quam sacra lingua LEB, Latina, cor nominat: à cuius foro & ambitu ad ceteras omnes simulacri internas & externas partes innumerabilis foraminum, canalium, & tuborum, cuniculorû, aliorumq; meatuum aperturæ ac ductus distincti discretiq; pertendebantur, per quos anima informatricis irent atque redirent spiritus atque halitus, & exteriores etiam auræ animalium ceterorum per similes pro regniæ animæ opportunitate, commoditate & vsura exciperentur ac redderentur: cuius auræ recipiendæ ac reddendæ causa geminæ in simulacri facie semper patentes fenestræ visebantur, à quibus libera ad cordis vsque regionem via erat: per has autem fenestras nonus ac singularis primûm spiritus omnibus qui à corpore participant spiritibus longè præstantissimus, à conditore Deo primûm immisus insinuatusq; est: cui illa inerat vis & natura, quam in imagine sua Deus efficiendam decreuerat. Isq; ubi primûm immisus est ad cor vsque, tamquam ad propriam præcipuamq; sedem penetrans, in ceteras totius ante simulacri, iam verò deinceps corporis humani partes, tum sua ipsius natura tum etiam variis virtutis & efficientiæ operarumque ministris spiritibus, velutq; satellitibus peruadens totum illud figmentum ex luteo, siue terreno carneum, ex pingui & lento GHAPHAR sanguine rubens, multiplici ac vario succo opportunè refertum constituit, atque ex consequenti animatum viuum nobile agileq; effecit. Idq; non vnica tantum ac simplici vitæ viuendique actione, sed duplici vitæ, interna, qua animus ipse perpetuo frugeretur, & externa, qua corpus animatû quoque vteretur: atque vtriusque vitæ multis & variis virtutum, efficacitatum, actionum, & operum opportunitatibus & facultatibus exemplisque instruxit. Ita ut in illo breui admodum opificio totius mundi cum rectore, gubernatore, ministrisq; ministracionibusque suis instar quoddam spectaretur externis omnibus, & corporeis crassioribusque regionibus ac partibus ab internarum virtutum exercitiis occupatis,

occupatis, informatis, & exercitatis, & exercitiis illis permissum: inque imagine Dei efformatum illum diuinum siue spiritum, siue halitum, siue alius quibuslibet nominibus appellandum rectis & gubernatis. Eius autem gubernationis vis & pondus diuinae imaginis ratione & veritate fundabatur, exercitatio vero & usus ex lege quadam proficiscabatur diuinarum in gubernando mundo actionum imitatrice. Quae similitudo, siue ut similitudo Dei appellabatur. Namque ita pronunciauerat auctor, Faciemus hominem in imagine, & ut similitudinem nostram. cuius dicti & pronunciatii duae sunt partes, altera naturam ipsam significans in imagine: altera vero natura efficacitatem & facultatem, atque ex his profectam efficientiam indicans, ut similitudinem nostram. Namque TSELEM, imago ipsa est, & in re spectatur. DEMVTH, ad actiones refertur. Atque imago nonnumquam corporea, ac sensibilis est: quae videlicet rem corpore constantem refert, quales in corporeis conspiciuntur simulacris, vel pictura & arte quavis factis, vel natura efficientia spectandis, cuiusmodi multae in speculis liquidis & tersissimis corporibus apparent. Quae omnes ut corporum representant figuras & habitus: ita corporea imagines dicenda sunt: Interdum vero imago non ex corporis figura vel habitu spectatur: verum ex spiritu, qui spiritus in natura sua infinitus omnipotensque est, imaginem sui eiusdem secum obtinet naturae, neque enim quicquam extra infinitum esse potest, quod infinito, tamquam proprium adscribatur. Quippe infinitum se & sua omnia complectitur, secumque nullo pacto separatum habet: ita ut quicquid infinitum refert: idem omnino, eiusdemque naturae simul infinitum sit, atque hoc pacto diuinum verbum Patris imago salutatur unigenitus in sinu patris, semper manens figura substantiae eius, portans omnia verbo virtutis suae. Itaque imago naturae, quam refert nobilitatem obtinet, spiritus, imago spiritus est, corporis autem imago, corporea: & rei eius quae sensu capi cognoscique potest, sensibilis etiam euadit imago. Sic Ezechiel Chaldaeorum imagines in pariete depictas, sibi spectatas narrat. Virtutum, etiam dignitatum atque efficacitatum imagines dicuntur, quae videlicet alias eiusdem generis verè exprimunt. Ita regni heres paternum solium tenens, & animum imitatus, patris imago dicitur. Ita etiam Adamo filium tertium ad imaginem suam genitum legimus. Igitur nulla rerum quae initio mundi condita fuere, Dei imago legitima dici potest, non solum ex iis quae corpore, sed neque ex iis etiam quae spiritu constant, quales angelos & accepimus, & credimus: nullus enim ex illorum spirituum ordinibus imago dictus est: diuina nam si diceretur idem quoque Dei filius vocari postularet. Cui enim dixit aliquando Angelorum, filius meus es tu, & ego hodie genui te? quin & si comparentur Angeli cum magnitudine, maiestate, rectitudineque Dei prauitatis exceptionem subeant. S. S. E. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles [ad comparationem] & in Angelis suis reperit THOHALAH, prauitatem Latinus interpres vertit, nos exceptionem significatam intelligimus. Nullum autem eorum quae initio facta sunt corporum cum Dei natura imaginis nomine conferri posse, eiusdem quoque doctrinae auctoritate accepimus. Ecce etiam luna non splendet, neque stella sunt

” munda in conspectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis? Itaque homo ille qui primus ex hac quam diximus materia factus animatusque fuit, non ut legitima, & propria Dei imago extitisse existimandus est: quippe qui quod ad corpus attinet, ex terra terrenus & effectus, & ut post docebimus, appella-

appellatus fuerit, sed in imagine, & sicut similitudo Dei factus. Quae omnia quamquam maxima & praeclara sint, ceterisque corporum praestent naturis: ad comparationem tamen cum Deo non admittuntur. Vt neque corporea cum spiritibus, nec cum infinito finita, nec quae mensurantur cum eo quod numero ac mensura immune est. Factum vero esse hominem his conditionibus principium illud commune euincit: Omnia fecisti in numero, pondere, & mensura.

Magnam nihilominus & praestantem diuino consilio ac beneficio dignitatem huic naturae contigisse, iam deinceps obseruata rerum auctoritate & ratione intelligemus, si illud principium statuamus. Quidquid ad Deum refertur, quamquam Deo non omnino sit simile, tamen ad diuinae virtutis & communicationis atque appellationis rationem non esse alienum perinde atque verum est, sed separatum esse: & luminis, vel lucis potius quam obscuritatis noctis aut tenebrarum verbis ac nominibus tradi declararique oportere. Iam si rem aliquam lucis imaginem habere aut esse dicamus, eandem quidem non obscuram, sed lucidam esse assentiemur. Lunam enim & stellas propterea lucidas & splendentes esse nouimus, quod acceptam solis lucem & in se habere & exhibere conspiciamus pro imaginis quam referunt facultate ac modo, sed quadam etiam corpora lucere experimur, quae, quamuis supremi luminaris, hoc est, solis imaginem non representent, nec virtute praestent: tamen ex eo quod verè lucent, & non exiguas luminis commoditates ad usum praebeant, nullo iure vel tenebris adscribi, vel ad obscuritatis confusionem relegari sese patiuntur: cuiusmodi ignium, lucernarum, & lampadum lumina sunt, quae quidem, ubi incensa vigent, à tenebris & caligine manifestè distincta secernuntur. S. S. E. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. & Lucerna pedibus meis verbum tuum: & lumen semitis meis. & Habetis firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucerna ardenti in caliginoso loco, donec dies elucescat. Itaque lucernarum natura ad tenebrarum turbationem & obscuritatem nullo modo releganda est: imò potius ad luminaris maximi rationem & nobilitatem certis quibusdam legibus & modis referenda, & luminis ac lucis nominibus & appellationibus commendanda suo iure fuerit. Quoniam verò pacto, quòve iure statuendum sit, breui relationum distinctione dispiciemus. Rerum quae ad se inuicem referuntur, non par ex aequo omnium ordo est. Namque aliae propter eiusdem naturae communicationem, certa tamen distinctione referuntur, ut Verbum Patrem refert in diuinis, quod idem, ut diximus, cum Patre est, & Filius in humanis Patris imaginem representat: quia homo est, perinde atque Pater homo est: verum hic ab illo ut genitor, ille ab hoc ut genitus distinguitur. Aliae verò ita sese mutuo referunt, ut quamquam eiusdem prorsus naturae non sint, tamen ea, quae referuntur, communicant ratione: ut simulacra & imagines aliae vel natura, vel arte constantes, in eo, quo se mutuo referunt, communicare dicuntur, siue figura ea sit, siue virtus & facultas, vel quidquam aliud ex quocumque definitionum genere. Atque ea quae naturae eiusdem sunt, cognata dicere nihil prohibet: sic enim filius homo, patri cognatus est homini. Quae verò diuersae naturae sunt, altera tamen alterius imago habetur, affinia siue consinia vocari possunt, ut quae iisdem finibus communicent. Ita vel picta vel exsculpta effigies, quae modo rectè absoluta euaserit,

V.

Mat. 6.

Psal. 118.

2 Pet. 1.

serit, iis partibus quibus expressam repræsentat rem, vel lineis, vel coloribus, vel habitu ac gestu, vel omnibus pariter affinis dici meretur, illo tantum pacto quod similes teneat & probet fines. Hoc autem modo luna & stelle nō affines tantum, sed consines etiam dici se postulant, ut quæ non modo similes, verum eundem obtineant finem, hoc est, eandem naturam lucem, idemq; lumen, quamquam non æquali & pari possessione ac nomine, siquidem unicuique stellarum astrorumque suum lumen à sole pro suo ipsius captu & modo sufficitur, alij magis, alij verò minus resplendens. S. S. E. Alia claritas solis, alia claritas lune, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt. In claritate differre dicitur, non in natura lucis: quod eadem omnibus à sole distribuitur: non eodem modo tamen accipitur ac refertur. Quamobrem astra omnia, & secum inuicem, & cum sole confinia dicimus. Tertium verò componendis, ac mutuo referendis rebus genus, accedit iis, quæ nec vna natura definitione, nec virtute aut facultate prorsus eadem, sed imitatione quadam conueniunt, & comparantur: atque ita ad amicitia ac societatis curâ referri merito possunt: quamquam in huiusmodi ratione id quod aliud imitatione consequitur, ab eo quod imitatur, maximo superetur interuallo, dummodo illius & partes sequatur & probet: ac perpetua obseruatione tueatur. Cuius rei rationisq; elegans omnino exemplum ignis, lux, & claritas comprobatur: quæ, quamquam solis lumen comparatione minime possit attingere; tamen multis, & ad multa opportunis modis & commodis imitatur: quæ imitatione tenebris cum primis aduersatur, & quantum quatenusq; potest, obstat: & ad dirigendas hominum actiones ad pericula cauenda, & ad multa alia opportunas præbet commoditates. Non quod cum solis ac diei lumine comparationem affectet, sed quod ea præstet, quæ à solis utilitate, fauore, gratia, & probatione non repellantur. S. S. E. Cui benefacitis attendentes tamquam lucerna ardenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Huiusmodi verò ignei luminis & claritatis ad solis naturam & lucem collatæ rationes cum iis de quibus iam differebamus nominibus, non planè conuenire existimemus: certa tamen, grato ac iucundo familiarique societatis nomine appellandas ducimus, ut societatis laudatum & commendatum ius à ciuitatis dignitate discernitur. Cuius enim & conciuies eodem nomine, eodemq; communicant foro ac titulo, socij verò non ideo dicuntur quod titulo conueniant, sed quod amicitia, imitatione, atque negotiorum, laborum, & quorundam emolumentorum exemplis & vsibus conciliati agnoscantur, probentur, & conseruentur: ita ut socij minores maioribus nihil obstant, aut officiant: imò potius adiumento in loco sint, aut vicariam aliquando præstent pro socijs operam, & eatenus etiam maioribus probati, laudati, & ornati euadant. Cuius etiam rei alterum exemplum satis illustre, & aliàs ad multa opportunum subiicere non pigebit ex euangelica productum historia. Christus Iesus in terris uersatus dum euangelistæ munus exercet, ac præstat Filius uerus Dei, Patris auctoritatem atq; efficacitatem omnino continens: idq; uerbo uirtutis suæ ueræ & propria patris dicitur imago. S. S. E. Philippo, qui uidet me, uidet & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostēde nobis Patrem? Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, à memetipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & pater in me est. Alioquin propter opera ipsa credite. Atque hæc quam indicamus, prima & præstantissima imaginis ratio & cognatio est,

1. Cor. 15.

1. Pet. 1.

Ioan. 14.

est, quam in natura partibus quaesitam, Sol ac solaris radius pro suo foro atque ordine referunt: uti iam, cum de caelestibus ageremus corporibus, deducebamus. Iam vero Christus ille, verbum inquam Dei in terris visus, ac paterni consilij ac beneficij nuncium humano generi allatum expositurus, & communicaturus, duodecim elegit viros, quos eiusdem nuncij Apostolos nominavit, atque Apostolici muneris auctoramento legitime instructos officio faciendo primum destinavit. Quod ad eam quam nunc persequimur disputationem indicatum producere nunc satis nobis visum est, alias eodem auctore & promotore Christo de Apostolatus iure, auctoritate atque argumento omni oportunitus & plenius acturis. Atqui inter ceteras, quibus ille Apostolos suos instruxit parteis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. Eunt, inquit, praedicate, dicentes: Quia appropinquavit regnum caelorum, infirmos curate, mortuos suscite, leprosos munda- te, demones eicite, gratis accepistis, gratis date. Et illi exeuntes praedicabant ut penitentiam agerent, & demonia multa eiciebant, & ungebant oleo multos aegrotos, & sanabant. Post haec autem designavit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos ante faciem suam, in omnem civitatem & locum, quo erat ipse venturus. His autem illud mandatum credidit omnibus in locis enunciandum, atque huiusmodi signo firmandum: Curate infirmos qui in illa [civitate] sunt, & dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei. Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum, qui misit me. Reversi sunt autem septuaginta duo cum gaudio, dicentes: Domine, etiam demonia subiiciuntur nobis, in nomine tuo, & ait illis: Videbam Satanam sicut fulgur de caelo cadentem. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Iam hoc loco triplex nobis apparet in eadem re auctoritatis ordo: primus ac praestantissimus in Patris atque Filij diuino, siue solis ac radij naturali exemplo indicavimus: qui veram, absolutam, & plenam, omniq; iure legitimam cognitionem obtinet: secundus vero Apostolorum est, qui acceptam a Filio atque a Deo Patre potestatem representant: non tamquam sibi propriam, aut nativam, sed communicatam & indultam, diuinam tamen dicendam, & suo modo affinem: qualemq; in luna luce & claritate naturali ratione ostendimus. Tertius autem designatorum apparuit ordo: qui, quamquam non Apostoli dicantur, discipuli tamen sequaces ac designati nominantur, idq; facultatis quod habent plane divinum est. Qui vos audit (inquit) me audit. Hoc pacto stellarum lux plane soli adscribitur, eodemq; cognatio siue affinitas inter solem stellasq; conciliata visitur. Atque ita luna ac stellarum lumen ex lumine solis, immo ipsum solis lumen, ratione tamen eorum a quibus capitur distinctum est, & omnia soli vel cognata, vel agnata, siue affinia, quod ad lumen attinet, dici possunt, ad eundemq; modum Apostolorum ac designatorum virtus & efficacia, ut a verbo communicata cognitionem cum verbo probat, & similitudinem imaginemque re ac veritate ipsa tuetur: suis tamen (vix repetimus) distinctam gradibus animadvertendiq; rationibus: verum enimvero praeter eos quos Apostolos, & quos discipulos designatos nominamus: quidam etiam extitisse narrantur, qui cum nec missi essent, nec designati, imo neque in disciplinam & familiam nomen dedissent, ex studio tamen & imitatione eorum qui legitima ac vere diuina auctoritate pollebant, appel-

Math. 10.

“

“

“

Mar. 6.

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

“

lato Iesu nomine demonis pellendis operam certo cum successu dabant: id quod fieri non poterat absque diuina voluntate, probatione, virtute atque efficientia. Atque de tribus illis ordinibus cum ita Iesus, similitudine à pueris ad se vocatis capta, pronunciaffet: Quisquis vnum ex huiusmodi pueris receperit in nomine meo, me recipit: & quicumque me susceperit, non me suscipit, sed eum qui misit me: respondit illi Iohannes dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo euicentem demonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum. Huiusmodi verò viros non ex communicatione virtutis Apostolis, ac designatis collata, sed ex imitatione magis officij atque studio annuente: tamen & vim, suggerente Deo agentis, cum ad tres illos, cognationis, agnationis, siue affinitatis ordines referamus, ad societatis iam descriptæ parteis referendos esse arbitramur: cuiusmodi rationem inter solis atque ignis lumen ostendimus: namque ut ignis lumen non idem cum solis lumine, tamen nec sine sole esse aut efficere quicquam potest. Atque ad imitationis efficientiam, virtutem, & facultatem à sole quoque certo quodam deriuata modo & pacto habet. Vnde & quacumque agit & efficit, quamquam longè minor, non tamen contraria aut opposita, pugnantia ve sunt, immo consona atque ad eam societatis nomen, titulum, ac ius promerita sunt. Id quod à Magistro ipso declaratum accepimus. Iesus autem ait: Nolite prohibere eum: Nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit eis male loqui de me. Qui non est aduersus vos, pro vobis est.

Mar. 9.

Ibid. 9.

VI.

צלם

Psal. 18.

Isaia 9.

Lucæ 1.

Igitur ut illud repetamus cuius causa in hæc exempla deuenimus, discrimen rursus discernendum est earum rerum, quæ aliarum imagines dici possunt, & quæ ad imaginem, siue in imagine aliarum existunt. Nam quæ eandem naturam obtinentes, virtutem etiam præstant eandem, primi sunt ordinis imaginis: quæ verò diuersa quidem natura: & ut cum philosophis Latinis loquamur, diuersa substantiæ atque dignitatis fuerint: virtutem autem præstantissimæ, & capitalis rei præstiterint: illius etiam vel secundo vel tertio ordine dicuntur imagines. quales lunæ & asprorum ad solem comparatas euadere docebamus. Eas autem quæ imitationis gradum rationemque obtinent, & ad societatis referuntur iura, ad imaginem, vel in imagine constare pronunciamus, cuiusmodi inter ignem atque solem diiudicata est societas: ita igni cum sole societatem contingere intelligimus: ut illum in huius imagine quod ad lumen attinet, factum dicere possumus, illud obiter animaduertentes fieri non posse ut ignis obscurus ac tenebrosus in imagine ac societate solis esse legitime ac proprie dicatur. Oportet enim idem etiam & lucis compos esse ac lucere, quod in maxima lucis imagine factum constat. Illud porro non omittendum est, verbum TSELEM, pro quo Latinus imagines, vel simulacra, vel idola reddit, nomini TSAL esse affine, & aliquando vmbra significare, ut apud Psalterem: Verumtamen in imagine pertransibit homo. Sed quam dicimus vmbra, non vno tantum modo definiendam, verum pro eius, cuius vmbra est, ratione dignoscendam duximus. Nam quæ obscurissima rei vmbra fuerit, ac prorsus tenebrosæ & cæcæ eam obscuritatis quoque habere inimicum, par fuerit. qualis est quæ TSAL MAVETH, id est, vmbra mortis vocatur. Cui vocabulo tenebrarum nomen ferè adiungi solet, ut, Habitantibus in tenebris & vmbra mortis lux orta est illis. & Illuminare iis qui in tenebris, & vmbra mortis sedent. Quæ verò densi opacique corporis vmbra in lucente visitur loco: ea tametsi ad lucem collata obscura dici potest ac debet: tamen nec habetur

habetur tenebrosa, nec dicitur: nec enim prorsus obscura, nec indefinita aut turbata est: quinimo certis limitibus ac lineis definita eius, cuius umbra dicitur, corporis figuram refert: atque ex ea qua extenditur parte (modo opacum luce maius non fuerit) propter vicini luminis beneficium, nec locum in quo iacet cælat, nec intuentium oculis videndi opportunitatem præcidit. Cuiusmodi umbram nubis beneficio Israelitis in solitudine suppeditatam legimus. Numquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo. & Subtus quercum, & populam, & terebinthum, quia bona erat umbra eius. Ita quæ obscurissimæ rei imago, & umbra obscurissima quoque & ipsa erit, opaci verò aut aliàs densi corporis maiori luci obiecti umbra non prorsus erit obscura. Verùm enim verò quæcumque vel perspicua, vel omnino clarissima rei fuerit umbra, eadem quoque lucida erit, cuiusmodi illa fuit nubes quæ inter præeuntes Israelitas & insequentes Aegyptios media in medio mare interiecta fuit. de qua legimus: Et erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem: ita ut ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent. Namque Angelus Domini anteriorem nubis partem luce penetrabat sua, posteriorem verò inductis ac densatis tenebris, obscuram & caliginosam reddiderat: ita ut altera quidem ex parte mortis, ex altera verò lucis umbram nominare liceret. Sic etiam crystallinum corpus lumini obiectum, umbram quidem sui ex aduerso protendit: non tamen obscuram, verùm claram & aspectu iucundam. Atque hoc pacto de igne sentiendum est, si modo ignem in solis imagine (viti dicebamus) factum ad umbræ quoque rationem deducere libeat. Erit enim ignis in imagine, & quasi umbra solis, verùm non obscura, nec etiam ex opaco producta, sed ipsa solis lucem imitata umbra. Ex iis demum quæ nobis hæcenus sunt exposita, argumentis & exemplis eius partis natura cognosci potest, quam Deus terrenū illud pulcherrimumq; figmentum postquam informavit in ADAM, hoc est, hominis integravit speciem, & certo nomine indito commendavit. Namque illi inspirasse dicitur, non animam qualem ceteris animantium generibus diuino verbo instructa, terra distribuerat, sed longè ut præstantiore dignitate constantem, ita excellentiore & modo effectam, & nomine declaratam. Namque creatorum omnium generum animas NEPHES HHAIAH, id est, animam vitæ, siue animam viuentem dictas accepimus. Dixitq; Deus, Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta & reptilia, & bestias terra iuxta species suas. Factumq; est ita. At verò præstantissimo huic de quo agimus animanti futuro, singulari Dei beneficio atque opera etiam singulariter adhibita, ultra egregiam corporis efformationem, alia ad vitam pars non cum ipso corpore producta, sed concessa atque inspirata fuit: ea quæ per narium meatus immissa, cui auctor idem nomen fecit NESEMAH HHAIM, quod Latine vicumque DVPLICIS VITÆ SPIRACVLVM interpretari licet. Atque aliis quidem animantibus omnibus vnius tantum vitæ copiam factam, eam nomini NEPHES adrogatam accepimus. est autem NEPHES ea natura cuius vis in appetitione & sensu exercetur: nec ultra sensus singulares vel communem profertur, Latinis plerumque anima dicta. Quia satiavit animam inanem, & animam esurientem satiavit bonis. Hoc loco & compluribus aliis NEPHES legimus: quæ non ad hominem tantum, sed ad animanteis omnes quæ esurire sicutiq; possunt, refertur. Illam autem duplicis vitæ compotem naturam quam NESEM, siue NESEMAH appellatam edocui-

Exodi 13.

66

Olea 4.

Exod. 14.

Gen. 1.

66

66

1707

1117

Psal. 106.

Gen. 1.

sumus: vni tantum homini, nulli prater ea animanti in omni sacra disciplina tributam obseruare est. Eamq; esse intelligimus qua hominem in imagine sua faciendum instituerat Deus. Faciemus hominem in imagine nostra. & rursus: Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum: utrobique est BETSELEM in imagine. atque ut instituta doctrina expeditionem verborum quoque constanti adiuuemus distinctione: huic duplici viuentium spirituum natura, duplex quoque Latine agentibus nobis nomen vsurpandum erit, antiquiorum auctorum doctrina sermone edoctis. Homini quidem ANIMVS, ceteris vero animantibus ANIMA conueniet. Et quamquam in omni hac operis instituti parte, cui corporis nomen facimus, quidquid tractauerimus, ex sacris tantum libris proferre ac firmare constituerimus: tamen cum quicquam intercesserit quod non ratum rerum, quantum lingua sermonisq; explicationem spectet, auctorem vnum & alterum pro nobis facientem, opportunè producere & appellare à fori huius alienum non est censendum. Latinus ille auctor qui in vitta sapienter perorauit, de natura nostra humanitate agens, ita differebat.

Iuuenal.
Sat. 15.

— Separat hæc [natura] nos

A grege mutorum, atque ideo venerabile soli
Sorti ingenium, diuinorumq; capaces,
Atque exercendis, capiendisq; artibus apti,
Sensum à caelesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona, & terram spectantia mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque —

Itaque animarum & animi nomina eodem etiam iure & exemplo nobis deinceps concedentur vsurpanda. Atque ut nonnihil etiam solerti coniectura obiter opera impertiamur, facili ad arbitrandum inducimur, Latinorum nomen MANES elementis immutatis & pondere vero constante idem cum NESMAH, siue NESEMAH esse. Nam quod Critici à verbo Maneo deducunt, minus profecto concinnum est: quippe cum prima huius verbi syllaba breuis, nomen prima producta parere non possit.

VII.

Igitur spiritus ille, siue spiraculum vitæ duplicis, siue iam animus vocetur: illud in homine præcipuum est ad imaginem, siue in imagine Dei factum, quod quidem non Deus, nec Dei imago qualis radius est solis, nec deriuata à Deo, ut luna & stellarum à solis natura ac radij, sed ad imitationem Dei effecta, & in figmentum illud terrenum vitam allatura immisissus est. Et inspirauit in faciem eius inspiraculum vitæ. In exemplari lingua pro Latino in faciem eius, legimus **BEAPAV**, in naribus eius: qua de re id quod paulo ante agere ceperamus, paulò etiam inferius, interim enim de relatione animi in imagine Dei creati ad Conditorum ipsum, quod vnum superest expediamus.

VIII.

Ignis lucidi & clari cum sole compositi non cognationem, non affinitatem, sed propter imitationis concordiam dicebamus constitui ac dici posse societatem, cuius iuris rationes quod satis explicatas existimemus, hæc referri superuacaneum fuerit. Hanc eadem imaginem atque appellationem ad spiritum diuinum, atque ad humanum animum transferre sacra discipline auctoritate monemur.

Mat. 6.

Lucerna corporis tui est oculus tuus: si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus
tuum

rum lucidum erit. Si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. ^{Lucæ 11.}
 vide ergo ne lumen quod in te est, tenebra sint. Ipsa rerum ratio ac deductio præ-
 ceptorem hoc loco de animi lumine verba facere indicat. & Iohannes, Hec est, ^{Ioan. 1.}
 inquit, annunciatio quam audiuius ab eo, & annunciamus vobis: quoniam
 Deus lux est, & tenebrae in eo non sunt vllæ. Si dixerimus quoniam societate ha-
 bebimus cum eo [utpote in illius facti imagine, & ad similitudinem] & in tenebris
 ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in ipso ambula-
 mus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad inuicem. Ex his autem appa-
 ret quem in modum, humanum animum ad imaginem, siue in imagine Dei edi-
 tum cognoscere ac dicere conueniat: atque hoc pacto definire liceat Lucem à Deo
 creatam diuinæ imitatricem lucis, longè quidem minorem, tenebrarum tamen
 expertem simplicissimam & incorpoream, utpote ab incorporeo Deo inspiratam.
 Atq; hæctenus quid significet in imagine factum esse, sat fuerit declaratum.

Verum enimverò ut corpore carens spiritus, isq; non infinita, sed finita virtu-
 te præditus, eaque informabat corpora & membra commodius, aptius, & conue-
 nientius moueret, tenuissimo alio veluti ministro opus fuit qui præsentis im-
 perio animi parens omnem vitæ opportunam actionem excerneret, in eaque re
 instar viseretur totius orbis cuius corpora membraq; omnia vnius spiritus ELO-
 HIM efficientia per inductos immisosq; ministros, corporeos inquam, spiritus
 mouentur, aguntur, & exercentur: sic enim, uti iam diximus, mare nunc aura-
 rum, nunc ventorum opera pro varia causa mouetur: id quod ad omnem totius
 qui cæli infimo ambitu cingitur, orbis partem referendum esse, iam naturæ con-
 templatatione declaratum est. Vbi illud pro certo statuimus, citra spiritus agitatio-
 nem nullum corpus moueri. In animalium verò ceterorum corpore qui præcipuè
 imperium obtinet spiritus, hoc est, anima illa cui antiquum & primum nomen
 contigit NEPHES, corporea, uti dicebamus est, quamuis ea si ad ventum, immo
 & ad auram ex comparatione referatur tenuissima sit, utpote quæ non carnem
 & viscera modo, sed ossa etiam vel durissima ac præcipuè solida subest, & obti-
 net, atque ad eò suis efficientiis afficit, informat, & mouet, id quod non solitarie,
 sed per ministros singulis partibus atque actionibus destinatos spiritus agit, &
 præstat. Huiusmodi non animam eam quam in animalibus ponimus principem,
 sed ministros spiritus humano animo communis ille Conditor addictos voluit:
 quorum opera & ministerio ea omnia quibus ad animalis corporis naturæ, vim,
 actiones & passionis affectiones opus esset ab animo imperata præstarentur: ita
 ut vnici animi gemina virtus, & spiritalibus rebus actionibusq;, & corporali-
 bus affectionibus gubernandis sufficeret, hoc tamen interesset quod quæ merè spi-
 ritualia sunt, suo ipsius lumine illo spiritali, & diuinam imitato lucem virtu-
 temq; ageret ac tractaret supernæ illi claritati, tamquam auctori exemplari que
 suo intentus. Corporalia verò ex animalis naturæ legibus & rationibus, per cor-
 poreos tenuissimos & agilissimos expediret spiritus: quibus locus in quo versari
 integrum esset, ab initio in terrei fragmenti penetralibus paratus & aditus a fa-
 cie ad cor, à corde verò ad omneis corporis partis apertus, & plurimis diuer-
 culis concinnatus fuerat. His omnibus ministerij spiritibus eodem quo subeundi
 corporis facultas & copia facta est momento, Animus præfectus est, non singula-
 ri sede aut loco, sed ut exercitum princeps & gubernator: ex quo euenit ut qui
 ex superioris, hoc est, spiritalis virtutis iure NESEM, siue animus dici postu-
 labat,

- labat, ex inferioris, hoc est, animalis facultatis & praefectura lege non anima viuens, verum in animam viuentem factus recte dici posset. Atque hoc pacto & omne ea ex parte qua corpus viuens homo erat in animam tum genus numerumq; referretur. Eodemque ordine nonnihil minus haberet quam Angeli, qui cum corporis omnino expertes extiterint, animantum exsuperant naturam & genus. Hanc quoque spiritualium cum animalibus & corporeis admirabilem societatem in hominis natura constatam, & vnici animi geminae virtuti à Deo creditam & commendatam illo documento didicimus. Et inspirauit in nares eius spiraculum vitarum, & factus est homo in animam viuentem. atque ita homo, qui potiore ex parte animus, idemq; duplicis vitae compos erat, qua inferiori, hoc est, animali vitae operam dabat LE NEPHES HHAIAH, in animam vitae, siue viuentē. & ex consequenti, animalis ac terrenus homo dicendus, inq; animantum referendus numerum. Quid est homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum: & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues vniuersas, insuper & pecora campi: volucres caeli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Et primus homo de terra terrenus, idemq; animalis homo, hoc est, in animam viuentem factus à Paulo vocatur. Duplici itaque parte, at vtraque à Conditore singulariter praestita, genus hoc integrum extitit, cui ADAM nomen antiquum fuit. Altera quidem spiritu puro & absoluto in imagine Dei facta, quem MESEMAH, siue animum dicimus: altera verò corpore, sensibus, ac sentiendi facultate praedito: atque ob eam rem CARO appellato. Fuerat verò terra illa ex qua corpus effectum fuit, ADAMAH, hoc est, rubens, quae simul atque vitam obtinuit, ruborem suum, non modò tuta est, verum auctiorem adeptam, atque ex hoc ipso integrae naturae nomen ADAM perpetuo tributum. Formauit igitur Deus ADAM GHAPHAR MIN ADAMAH, de limo, siue limum terrae. quamobrem à Conditore ADAM vocatum, ab interprete Apostolo, id est, terrenum, siue terrenum dictum accepimus, Latino autem sermone ab humo forsitan hominem nominatum conicere licet. ex vtraque verò parte constantem hunc breuiter indicauit Psaltes. Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens & non rediens. Atque hunc animo cognoscere & intelligere, corporis verò sensibus uti conditoris consilio & beneficio contigisse idem declarabat auctor. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem scientiam? Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me [aptum ad intelligendum fecerunt] da mihi intellectum, &c. Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis viuificauit me. Ecce & me sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego formatus sum. Atque quantum ad sacra disciplinae de hominis natura argumenta cognoscenda & componenda viam munire pro tempore potuimus, hactenus differuisse: & quemadmodum in imagine Dei factum hominem accipiamus, indicasse sat fuerit.
- IX. Proximum autem est, alteram illam tractare partem quam natura haec à Deo accepisse dicitur ad similitudinem nostram, siue, ut ex prima uia lingua explicamus, ut similitudinem nostram CHIDMVTHEV, uocula siue nota CH, certam constantemq; rationem indicata rei, non tamen semper parem, & aequè componendam adstruit. ut ex illo liquet exemplo: Fiat misericordia tua super
- Gen. 2.
1 Cor. 2.
Psal. 8.
Psal. 78.
Psal. 94.
Psal. 139.
Iob 33.
Psal. 32.

super nos, quemadmodum sperauimus in te. Namque misericordia diuina virtus & efficientia omnem humana spei magnitudinem superat. Estote ergo vos perfecti, sicut Pater vester celestis perfectus est. Quamquam enim summa homini contingat perfectio, non tamen diuina fuerit æquanda perfectioni. Verum eam in huiusmodi sermone animaduertendam ducimus rationem, quæ inter exemplar & exemplum obseruari res veritasq; monet. Manifestum enim est, ac sapientissime in sacris historiis inculcatum, sacri tentorii in solitudine constructi molem, fabricam, speciem, & supellectilem omnem rectè, artificiosè fuisse à Bezaleele expeditam, ac Mosi arbitrio probatam exemplaris in monte ostensi retulisse instar. Secundum exemplar quod monstratum est tibi in monte. Verum enim uero nemo sana mentis est, qui exemplum istud, quamquam apta, opportuna, ac delecta egregiaq; materia, quamquam solerti opificio constans, exemplari diuino adamusim prorsus per omnia simile comparandum æstimandumq; euasisse putet. Namque illud non terrena natura, id est, non huius creationis, non humana factum manu: istud verò his partibus illi incomparabile habitum est: quod tamen quatenus illius retulit imaginem, pro sui seculi ratione Dei non probatum modo iudicio, sed singulari sui representatione numinis augustum, faustum, sacrum sanctumq; effectum & appellatum. Eadem verò uocula CH; inter exemplum illud, exemplarq; suum, Deo pronunciante intercessit: qua in hoc, de quo nunc agimus opere, legitur & obseruatur: atque eodem modo ac pacto nobis hoc loco referenda est, nempe Dei conditoris consilio ac beneficio, singulariq; dono eam in similitudine rationem humana natura concessam, qua exemplar ab exemplo refertur, pro utriusque tamen partis dignitate, auctoritate, ac virtute. quod ubi sic statuerimus, quidnam similitudinis uerbum significet è uestigio despicimus. Antiquum uerbum DAMAH, pro quo Latinus similitudo, vel simile esse reddere solet: non tam rebus naturisq; rerum, quam actionibus, passionibus, figuris, quantitatibus, æstimationibusq; tribuitur. ut, Ero similis altissimo. & Similis esto dilectæ mi capræ hinnuloq; ceruorū. & Existimasti inique quòd ero tibi similis? Et certe uidetis quem elegit Dominus: quia non est similis ei in omni populo. Ex quo intelligimus, illam, quam præstare hominem Deus uoluit similitudinem sui, ad ingenij facultatem, efficientiã, & actiones esse referendam: atque eo modo præstari debuisse, qui cum proposito diuino conueniret ad similitudinem, siue ut vel quali similitudinem nostram. hoc est, ut in facultatum, virtutum, ingenique exercitatione probandum, & uenerabile nostri præstet exemplum. Vtq; nos superiorem inferioremq; mundum cum suis ipsorum partibus omnibus, sapientia, cognitione, auctoritate, & efficientia tenemus, & gubernamus: sic ille pro animi ingenijq; sui facultate, sorte, & modo terrarum, atque maris orbis partes omnes & cognitione teneat, & imperio possideat, & præfectura prosequatur. Atque adeo ut in imagine nostra conditus constabit, spiritu & animo: ita secundum imperij nostri instar à uiuentibus omnibus, tanquam Dominus ac nutus nostri vicarius & agnoscatur, & agnitus obedienti suscipiatur obsequio. Hanc verò huiusmodi similitudinis exempli significationem ipsum diuinum nobis decretum explicuit. Et præsit piscibus maris, & uolatilibus cæli, & bestiis, uniuersaq; terræ, omni que reptili quod mouetur in terra. Atque animi humani duplicem portionem ab initio fuisse antiqua & recentiora sacrorum librorum responsa constanter docet,

Isaie 14
Cant. 2.
Psal. 49.
1 Reg. 10.

variis tamen verborum ac rerum imaginibus tradunt: Alteram quidem superiorem & principem, alteram inferiorem & comitem, illam qua intellectione præstaret, hanc vero qua obsequio & exercitatione obsecundaret. Illam qua Dei conditoris dictis intentam attentamq; semper, hanc qua illius consilio, monitu, & iussis, obsequentemq; sese perpetua summaq; concordia præberet. Ita ut ex illius auctoritate, & huius acceptione & obedientia quoddam, veluti coniugium, perpetuo constaret; cuius legibus ac conditionibus totus homo sese cumprimis ipsum, & inferiora cetera omnia duceret, regeret, & gubernaret: denique hoc pacto res haberet, ut superior pars ad diuini exemplaris instar sese agendo conformaret, & idem hoc ipsum portio inferior subsecuta teneret, & obseruaret: atque ita omnis hæc humana natura domus, quam terram mare coniunctam vocamus, cum tota familia ac seruitute sapienter gubernata, feliciter prorsus ageret. Et quidem præstantiorem illam in homine portionem, propter eam quam diximus agendi prerogatiuam masculum, inferiorem vero feminam vocari arcano in sermone obseruauimus. Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. In omni enim earum rerum que sexibus distinguuntur natura masculinum femineo non virtute modo ac dignitate antecellit, sed estimatione quoque vel dupla, ut minimum sesquialtera, ut mathematicis ut amur verbis præstat. S. S. E. Antequam parturiret, peperit: antequam veniret tempus eius, peperit masculum. & Natus est tibi puer masculus, & quasi gaudio latificauit eum. De estimationis vero taxatione ita diuino iudicio definitum legimus. Homo qui votum fecerit, & sponderit Deo animam suam, sub estimatione dabit pretium. Si fuerit masculus à vigesimo anno vsque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram santhary: si mulier, triginta. A quinto autem anno vsque ad vicesimum, masculus dabit viginti siclos: femina decem. Ab vno mense vsque ad annum quintum, pro masculino dabuntur quinque sicli: pro femina, tres. Sexagenarius & ultra masculus dabit quindecim siclos: femina, decem. Vterque sexus homo legitime appellatus. ADAM homo qui votum fecerit, vterque ad sese vouendum idoneus legitime admissus. Et sponderit Deo animam suam, sed masculus quacumque etate is constituerit, & obligatione voti prior, & muneris damnatione pluris multo estimatus. Præterea & in estimationis rationibus caput & fundamentum, id quod vel nomen ipsum huic sexui arrogare videtur, quod ex duabus iunctum partibus ZEH & CHAR, dignitatem & præstantiam rei indicat. Idem enim significat, quod Latine interpretari possumus hic aries, dux & præfectus. Siquidem hæc omnia nomen CHAR continet, ut vel ex illo loco deducere licet. SILHHV CHAR MOSEL HAARETS. Mittite agnum siue arietem dominatorem terræ. Estq; maxime nomen verbo ZACHAR, quod recordari, meminisse, memorem esse, atque interdum odore excellere & fragrare Latine interpretamur. hinc etiam MAZCHIR LEBONAH, fragrantissima & optima turis, eademq; rotunda lachryma, que à poetis Latinis ex re mascula tura dicuntur. Atque huiusmodi turis delecta portio sacris Deoq; institutis dedicabatur sufficientis. Ex quibus omnibus existimare animaduertereque licebit, superiorem illam hominis portionem inferiori longe præstare, vtramque etiam Dei cultui & obsequio dicatam, recto ordine, ac varia obsequiorum estimatione esse obligatam,

Gen. 1.

Isaie 66.

Ierem. 20.

Leu. 27.

Isaie 16.

gatam, ut utraque videlicet id quod esset omne, quantumq; valeret, Dei prestaret obsequiis, atque masculus femina omnibus rationibus antiret, ducemq; ut aries in ouium grege ageret, & capitis erga corporis cetera membra munus, officium, auctoritatemq; tueretur. Nam prior natura masculus quam femina à Deo conditus extiterat, cui adiungenda femina, non ex capite, verum ex latere prodit. Ut ne alterius corporee in corpoream hanc significantis femine fabricatione & exemplo enarrante Mose comprobatur. Atque hoc pacto masculus recto natura ordine Dei verbo sacer, dicatusq; esse debuit prior, posterior vero femina marem secuta, Deo etiam obsequia probanda prestare, ad quam seriem & ordo-
 uoquæ appellans Apostolus: Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christi est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus. & iterum: Vir caput est mulieris, sicut Christus caput Ecclesie. Atque præceptis & statutis omnibus quæ ad sacrorum rituumq; rationem, & cultus dedicationem spectabant, mares præcipue appellabantur, quorum id proprie munus erat: femine autem tanquam ministræ non sacrorum, non hostiarum, non etiam laudum carminum, sed externarum quarundam operarum quæ illum decerent sexum admittebantur: etiam si ex sacerdotum familia, cognatione & sanguine essent: quibus tamen alendis & ornandis sanctorum carminum & epularum quarundam copia atq; usus communicabatur legitime. Hic itaque sexus ad sancte familie censum & ordinem secundario referebatur iure, quamdiu à sacerdotum domo non migraret. Marium autem prima & potissima ad omnem sacri muneris officiique, & hostiarum usum fuerat electio. S. S. E. Separabis omne quod aperit vuluam
 Domino, & quod primitiuum est in pecoribus tuis, quidquid habueris masculi-
 mi sexus, consecrabis Domino. & Reliquam autem partem simile comedent
 Aaron cum filiis suis, absque fermento: & comedet in loco sanctuarij. Ideo au-
 tem non fermentabitur, quia pars eius in Domini offertur incensum. Sanctum
 sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. Mares tantum stirpis Aaron com-
 edent illud. Legitimum erit in generationibus vestris. & rursus, Omnis mascu-
 lus de genere sacerdotali vescetur, carnibus eius: quia Sanctum sanctorum est.
 Locutusq; est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, dicens: Numerate filios Leui
 per domos patrum suorum & familias: omnem masculum ab uno mense, & su-
 pra. & paulo inferius: Quarum numeratus est populus sexus masculini ab uno
 mense & supra, septem millia quingentorum. Hi post tabernaculum metabun-
 tur ad occidentem sub principe Heliasaph filio Lael. Harum & similium imagi-
 num significationes explicandi nunc locus non est: nobis alias, Deo id annuente,
 acturus: nunc vero satis fuerit ostendere priores, in iis quæ diuinum spectat cul-
 tum, & præcipuas mari ab initio constituisse partes, & semper constare debuisse,
 adeo ut neque noui Testamenti ætate aliam rationem admissam, diuini volue-
 rint ministri. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mu-
 lierem non permitto: neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim
 primus formatus est, deinde Eua.

Neque vero hoc loco de eius mulieris fabricatione agimus, quam Equam anti-
 qua & noua scripta nominant: corpore constantem, & ex viri latere eductam,
 quæ etiam homo dicitur, & inferius describenda: eademq; vtriusque hominis
 partibus ac portionibus definienda erit. Verum de humano animo sermonem in-
 stituimus, cui duplicem, uti diximus, portionem sapientia adscribit, superior em,

Rom. 7.

Ephes. 3.

Gen. 1.

Gen. 5.

& inferiorem, easdemque aliàs interiorem & exteriorem homines appellatas. Has inquam portiones, masculum & feminam, ex natura ac facultatis rationibus vocari intelligimus, atque easdem illa expolitione nominari. Masculum & feminam creauit eos. Hæ sunt generationes Adam. In die qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum, masculum & feminam creauit eos, & benedixit illis: & vocauit nomen eorum Adam in die qua creati sunt. Animaduertenda enim obseruandaq; est accurata illa verborum repetitio & expolitio, eos, eum, creauit, vocauit, fecit, quæ magnum huius rei arcanum attendentibus indicant. Namq; aliàs nihil mirandum homini in animantium genere & censu constitutum maris & femine societate & consortio ad propagationem sue sobolis indigere, neque adnotatione videretur id magis in hoc genere dignum, quam in ceteris animantium formis, quibus utcumque sexum communiter distributum quidem fuisse, appellatum verò esse non constat. Nulla namque in vite comptibus creandis, præterquam in vnica hominis natura, masculi & femine facta mentio est. His etiam illud accedit in prima quam de humani generis creatione Moses instituit, narratione tantummodo masculi & femine appellata fuisse nomina: in secunda verò de coniuge primo homini sufficiens alia fuisse usurpata vocabula IS & ISSAH, vir & mulier. Ac de masculi quidem nomine, etymo & ratione, quatenus ad hoc argumentum facere visum est, diximus: de femina verò nonnihil etiam subiicere consequens fuerit. illud in primis pro certo tenentes, quod ad naturæ integritatem, atque ad generis veritatem, cõditoris etiam auctoritatè: atq; aded ad causam eandem esse masculi ac femine definitionem, in virtute verò, efficacitate, facultate, conditionibus, ac legibus

נקבה non esse ex æquo pareis vtriusque rationes. Femine antiquum nomen NEKEBAH, his omnibus verbis affine est NAKAK KAB KABAB KOB NAKOB, נקק קב quorum primum NAKAK, aperturam non peruadentem, sed antri instar habentem significat, quales in rupibus & scopulis reperire, sacra historia indicat. נקב Vnde ab Italis architectis nomen Nichio tractum coniecimus, quod aperturam in muro significat, non peruadentem, sed semicirculi ichnographia institutam, simulacri cuiuspiam excipiendi ac tutandi capacem. Ex eodem fonte nomen KAB deriuatur, certæ cuiusdam mensuræ sextam sati partem capientis, ex aridis, quæ mensurari possunt rebus, Latini hunc modum cabum dicunt: quem ad quædam vasa, ollis non dissimilia, referunt. KABAB quoque comprehendere & capere significat, ex quo etiam capere verbum Latinis natum videtur: certè KOB & KVB tabernaculum, siue tentorium interpretes vertunt. At verò NAKAB postremum verbum aperire & forare iidem interpretantur. Ex quorum verborum contemplatione quæ, qualèsq; in vnoquoque genere femine sint partes, facile intelligitur: nempe ea quæ à mare traduntur, certo quodam modo excipiendi idonea, quæ capacitatis loco & tabernaculo continendi, seruandi, ac tutandi, & qua parte exitus patet cum opportunum fuerit reddendi, in lucemq; proferendi, atque in summa generationis prærogatiuam verba hæc omnia cum superioribus mari attribuant, conseruationis verò, maturationis & prolationis curam, facultatem ministeriumque commendant femine: quæ citra præcedens masculi officium nihil rectè institutum, ac seriè deductum, certæ præstare valet, quod in naturæ ordine ac definitione censeretur merito debeat. Hoc pacto in vniussuiusque ADAMI, id est hominis animo conuentum semper oportuit, ut masculus

Ierem 13.
Maia 7.

culus dextram, femina sinistram semper serualet ac tueretur: ille in actionibus præcederet, hæc subsequeretur; ille ex Dei præscripto dictaret & imperaret; obsequeretur hæc: maritum hæc quid factu opus foret interrogaret, eumq; de diuina voluntate ac lege obaudiret, susciperet, & officij opera inuaret, & comitaretur id quod huius sexus esse munus in muliere instruenda significanter Apostolus præscripsit. Mulieres in Ecclesijs taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit: Siquid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Ante verò quàm de mensura, virtute & facultate ADAMI disputationis, mulieris fabricam opifice Deo absolutam contemplari oportunum existimamus, quandoquidem præter naturale corporis partium propagationis causa cõcessarum discrimen cetera viro ac mulieri eiusdem naturæ ac definitionis, non tamen eo gradu exercenda contigerunt. Virique enim ADAM nomen à Deo impositum constituit, virique quod animum spectat par in imagine, & ad similitudinem Dei datus spiritus, & maris ac femina consimilis portio distincta fuit.

HVMANA SOCIETAS.

CAPVT. II.

MVNDI huius terrenique orbis regnum atque imperiale decus, non vni tantum capiti, sed pluribus esse commune & utile voluit auctor, cuius ipsa felicitas, amplitudo, & rerum copia refertum omnino conuiuium postulare videbatur. Cultura etiam pro locorum ac temporum rationibus opportuna, frequentes poscebat operas: quamquam minori labore præstari illa tunc potuit, ut aliàs docebimus. Deinde verò ipsa humani generis præstantia ac dignitas nimium profectò angusta in vnius tantum capitis persona constaret, eaq; beatiora viderentur cetera animantium secula, quòd pluribus singula numeris frequentabantur, atque multitudine sui maris ac terrarum regiones tractusq; decorabant. & hoc vnum animal omnium excellentissimũ, maxima raritate vel vnico tantum exemplo salum degeret & ageret, & ingenij sui fructum vnius veluti plantæ instar rarum proferret: cuius fructus præcipua vis, in perpetua proprii atque communis conditoris obseruatione, imitatione & laude spectanda fuerat: quæ res quò frequentior, eò pulchrior & augustior euaderet. Namque optimarum rerum copia quamquam maxima, tamen inopia ac penurie summo præfertur iure. Præcipuè quod rerum quæ finem ac modum sortita sunt, societas, & mutua coniunctaq; opera infiniti eiusdem imaginem præbet: & eo nomine ac pacto auctoris infinitudinem quatenus potest, imitatur: collatis viribus munus officiumq; suum plenius ac melius, atque adeò gratius & iucundius exhibet, quocumque pacto illud fuerit exhibendum, id quod sapientes ut certum atque exploratum naturam rerum omnem ad factitandum inuitare, incitare, adhortariq; consuevere. Benedicite omnia opera Domini Domino: laudate & superexaltate eum in secula. Benedicite omnes Angeli Domini Domino: Benedicite sol & luna Domino. Benedicite omnes stellæ celi Domino. Omnes potius quotquot in vnoquoque genere sunt formæ formarumq; numeri ad laudum diuinarum perpetuum appellantur officium. quæ ratio vel vnica apprimè idonea ac legitima indicanda fuerat ad humani generis optandam & probandam frequentiam. Verum enim uero omnem

Concordat
cum animæ
lib. 1. c. 8.

I.

hominum Angelorumq; rationem & approbationem diuinæ providentiæ aucto-
ritas ac sententia infinito antecedit interuallo: cuius sententiæ illud pronuncia-
tum exitit exemplum. Non est bonum hominem esse solum. Id enim cu-
ius causa homo conditus, atq; in mundo constitutus erat, societatem & frequen-
tiam postulabat. Ut præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis, om-
niq; terræ. Quod quidem vnus capitis viribus, munere & officio intra cer-
tas definito metas, plenè præstari non poterat. Quamobrem de multiplicanda
generis eiusdem persimili & pari congenereq; omnino prole, decretum illud eue-
stigio pronunciatum fuit: Faciamus ei adiutorium simile sibi. Eiusdem om-
nino ingenij, facultatis, & imaginis compos adiutorium illud, eiusdemq; consilij
& voluntatis, tum ad vitæ communionem & societatem, tum verò ad prolis
procreationem esse oportere, verborum indicat sententia, simile sibi, CHE-
NEGDO: ut illi è regione & præsens ante oculos perpetuò habendum, veluti
speculum in quo sese contempletur, & expressum agnoscat. Latine utcumque hu-
iusmodi instar exemplum nomine comparis declarare possemus. Compar illi,
sic tamen compar, ut annutus & vultus illius obseruantia nusquam desceat,
semperque præsens, præsentem intueatur & iuuet. Huius adiutorij copia & quod
in vno tantum exemplum primum constiterat humanum genus, pluribus dein-
de capitibus propagandum porrò deinceps erat, omnibus quidem eadem natura
constitutis, ac simili prorsus ingenio pondereq; simili æstimandis: quam quidem
obrem adiutorium illud quod ad sufficiendam prolem comparabatur: compar,
vti diximus, existere decuit. CHENEGEDO, ut verò beneficium hoc ex com-
paratione æstimatum cognosceretur ceterarum, quas terra protulerat animan-
tium formas naturasq; omnes, adoptionem primo homini propositas voluit au-
ctor: quibus examinatis & cognitis, quantum ipse dignitate, facultate, ingenio,
& efficacitate anteciret, cum summa Dei gratulatione agnosceret, cum primis, &
quatenus imperij sui ditio pertineret, quemadmodum tenenda exercendaq; esset,
intelligeret, atque ex consequenti, qualem quantumq; cultum, quam perpetuam
obsequij laudem ipse tantæ sibi credita & collata dignitatis amplitudinisq; au-
ctori ac principi Deo daret: utpote cuius liberalitate ac dono tot sibi seruientium,
& obsequentium variis ingenij distincta, multis commoditatibus opportuna ge-
nera subdita recenseret, propriisq; singula destinaret seruitiis. Formatis igitur
Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus
cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea.

כנגדו

II.

Humani generis natura imprimis, deinde ingenij ac sensus, efficacitatis atque
muneris, demumq; officij ultra ceteras animantes omneis præstantiam, narratio-
nis pars hæc attendentium oculis animisq; commendat. ac diuini in hominem
beneficij magnitudinem & amplitudinem indicat: non modo ex ipsa æstimatio-
ne rei, sed ex appellati numinis auctoritate, cuius duplex hoc loco nomen audi-
tur: alterum arcanum illud quod ad liberalitatis & misericordie argumenta
referri iam alias indicauiamus. IEHVEH ELOHIM: Nam quod benignitatem
spectat vnus hominum generis causa IEHVEH cuncta animantium secula for-
mare decreuerat. Idemq; ELOHIM, Creator, & opifex rerum sapientissimus,
& efficacissimus eadem verbo creata è terræ visceribus produxit; eademq; su-
premi principis auctoritate homini in potestatem, seruitium, vsuq; iradenda,
vndique coacta, conuenireq; iussa coram constituit. ut videret quid vocaret ea.

apud.

apud exemplarem linguam pronomen amplius quicquam indicat, quam apud Latinam, quid vocaret ipsi. Verbum KARA cum acquisitionis nota constructum in illa lingua solet: ut & hic legimus constructum. Vocabulum quoque MAH, non tam verbi, siue vocis, quam rei significationem obtinet. atque ita recte Latine versum est in vocem quid, ex utriusque ratione intelligimus periculum: primum humani ingenij in examinandis animantium naturis, & facultatibus factum: deinde etiam imperium in easdem Deo presente & annuente constitutum & initum, possessionem perceptam, & ipsarum animantium obedientia ac seruitute subitam & confirmatam, quid vocaret ipsi. Quidnam muneris ac seruitij ex ingenij explorata, certaq; notitia decerneret ipsi animanti in exercitium & operam, & ipsi decernenti in usum & commodum. Namque, uti repetimus, pronomen ipsi latius hic fufum, ad utramque refertur personam, animantium & Adami. KARA, pro quo Latinus clamare, legere, recitare, & sepiissime vocare legit, cum voce MAH, id est, quid interdum: frequenter vero cum vocabulo SEM constructum rei vel personæ cuiuspiam electionem & constitutionem, siue creationem ad munus officiumq; præstandum factam significat, cum argumento ingenij & facultatis, vel innate, vel indite & concessæ ad id quod agere aut præstare iubetur. ut, Ecce vocavi ex nomine Bezelael filium Uri, filij Exodi 31.
Hur de tribu Iuda, & impleni eum spiritu Dei, & sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere, ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, argento, & ære, marmore, gemmis, & diuersitate lignorum. & Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. & Nunc hæc dicit Dominus Psal. 146.
creans te Iacob, & formans te Israel. Noli timere, quia redemi te: & vocavi te Isaie 43.
nomine tuo: meus es tu. Dominus ab utero vocauit me: de ventre matris mee recordatus est nominis mei. Huius cognoscendarum appellandarumq; rerum notitiam & auctoritatem Adamo ex diuino munere constituisse hæc quam exponimus actio declarauit. qua Deus ut arbiter & auctor omnia volatiliū atque quadrupedum genera dignoscenda, vocanda, nuncupanda, atque in proprios destinanda vsus proposuisse dicitur: nihil vsque contendentiæ, vel reluctantiæ, utpote ab auctore ipso conuenire iussa ac tradita, & perpetuis obligata obsequiis, ut videret quid vocaret ea. Quid vnumquodque genus valeret, ingenioque & opera præstare posset: vnde nomen differentiamq; ab aliis sortiretur: atque ita sibi in seruitutis vsum venire obsequi iuberetur: interimq; intelligeret quanto sese discrimine communis conditor ab aliis omnibus separauerat, quantoq; maioris beneficij lege obligatiorem de iunctioremq; ducere, sentire, & gratiorem atque prius præstare consentaneum foret. Et omne quod vocauit Adam animæ uiuentis, ipsum est nomen eius. Nondum enim omnes animantium formas Adamus tum primum recens & in lucem vocatus spectauerat. Quem tanti exercitus uiuentium multitudine & copia, tanta ingeniorum & ponderis varietate, velut incundissimo personarum recte instructarum spectaculo latum exhilaratumq; fuisse, atque eo magis diuina gratulatione liberalitatis incitatum, quod illa omnia sua vnius causa à Deo producta, sibiq; tradita accepisset. Ideoq; tamquam principi recensenda, ac propriis ministerijs sigillatim dicanda proponerentur. Id quod, quam primum magna celeritate expeditum est, cunctis generibus certa ordinum serie illi appellatis, & suas vnoquoque sibi à Conditoribus tributas, & à nomenclatore descriptas, & commendatas partibus summa cum obedi-
dione

ditione & alacritate audiente & suscipiente, atque in posterum perpetuo opportuneq; peracturo, ipsum est nomen eius, totius generis commune atq; vniuscuiusque proprium capitis, hoc illa verba significant. animæ viuentis, id est, cuiuslibet in singulis generibus capitis, quam diu vita constat, ipsum nomen eius non modo generis totius, verum vniuscuiusque exempli siue capitis & animæ: idq; nomen suis agendis partibus, Deo semper & homini ipsi quoad illud constiterit, præfectura eius probabit. Quod hoc in loco nomen Latine dicimus, in prima lingua sonat SEM, quod nomen famam, celebritatem, vires, efficacitatem, certitudinem & proprietatem, atque adeo idem quod apud Latinos RES interpretari possumus. Namque ad omnia hæc huius verbi significatio variis in locis obseruata extenditur: cuius etymologia à verbo SVM, ponere, constituere stabilire, certum facere, & complura alia huiusmodi rei, veritatis, & efficacitatis imaginem & rationem referentia & experientia: qua omnia quantum in vocabulo SEM significationis contineatur, indicant. Videlicet res, veritas, ingenium, munus, & facultas: ita vt documenti illius, hoc est nomen eius interpretatio illa fuerit. Quidquid de vnoquoque animantium genere pronunciauit ac declarauit Adamus, id verè ac reapse pondus & ingenium perpetuum, munusq; statum & immutabile censendum est, suis temporibus opportunè, vbi res postulauerit certa actionum, vel passionum opera exhibendum & præstandum. Nam quam diu vnumquodque singulorum generum caput viuet, propriam re, & certa obedientia tuebitur vocationem, perinde atque sol, luna, stellarumq; multitudo suam etiam à Deo nominatam vocationem tuentur. de qua scriptum est: Ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia seruiunt tibi.

Psal. 119.

III.

Quamquam verò tantarum sibi seruentium, dictoq; audientium copiarum tam multis partibus instructum spectaculum iucundum, atque gratum admodum hominis animo fuerit, tamen eo nomine nõ satisfecit, quod nullum in tanta viuentium frequentia vel ad vita societatem & communionem, vel ad proprii generis propagandi facultatem, quod secum facere & conuenire posset, excipiendum optandumq; fuerit. Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius, CHE NEGDO compar sibi. Cum omnia quæ proposita fuerant & nominata genera deferenda sibi seruitutis partibus commoda, non tamen adiuuenti conferendi consortio dignitati & artibus idonea comperirentur, vel vnum quodpiam ex illis, vel omnia simul. Ex qua contemplatione diuini in se genusq; suum beneficii magnitudinem aperte cognouit Adamus, eamq; duplici pondere estimandam: & quod tam multis, variis, ac singulis proprio in genere pulchris & probatis animantium naturis, ingeniis, & facultatibus, ultra omnem comparationem sese præstare agnosceret, & quod præter alias complures virtutes, quibus ex diuina liberalitate productus erat; tot, tamq; variis natura atque rerum generibus cognoscendis, animum sortitus erat idoneum, iisdemq; exercendis, & sibi in usum habendis potestate præfectum. Ita vt mente atque imperio omnia se quodammodo esse intelligeret: alia verò præter se singula tantum suum locum seruare, & ad humana ditionis & potestatis nutum in statione manere propria. Deinde etiam, quod linguae atque sermonis compos factus, quidquid nosset & vellet verbis significare, distinguere, & communicare aliis posset, cum cetera omnia vel nutu, vel indiscretis & angustæ significationis vocibus sonantia sentiret: quæ cum ipse intelligeret, tamen ab illis minimè percipiendus, nisi quantum

ad seruitutem iis subeundam faceret. Atque totius præstantiæ præter ceteras nature partis illud præcipuum fuerat caput, quod ipsius animus in imagine Dei factus & inspiratus, maris & femina naturam, vim, facultatem, & pulchritudinem obtineret, duplicisq; compos esset vita. Ceterorum autem tantum anima essent, eaq; femina omnes NEPHES HHAIAH, nulli verò alij, præter se amplissimum illud nomen & adiunctum NESEMAH HAIIM, tributum, adscriptumq; indicari posset. Hoc est animus duplicis vita compos: cuius ut consortem quem & ad omnem vita partem aptum & promptum, & ad propagandi generis copiam commodum adiutorium haberet: eodem, hoc est, sexto die Deus effecit. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam. Ex pluribus nominibus somnum soporemq; significantibus, vnum hoc loco usurpatum THARDEMAH, profundum, atque omnis externi sensus penè expertem somnum, vel voce ipsa representat: qui tamen non semper internam animi agitationem impediatur. cuiusmodi incidere solet iis, qui vel intenta mentis opera quicquam summoq; studio agunt: ita ut corpore sopito, veluti mortui attendentibus videantur; vel qui maxima mæstitia oppressi tacet, ac ultra comunem & vulgare usum dormiunt, non nisi clamore & agitatione excitandi. Talis Iona in nauis præ tristitia ac tempestatis fragore contigit olim somnus. Talis etiam Abrahamo inter diuisas hostias dormienti, & responsa diuina interiori percipienti contigerat. Est ubi huiusmodi affectioni nomen spiritus propter efficacitatem præponatur. Quoniam misit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, Prophetas & principes vestros qui vident visiones, operiet. Rarò autem vocabulum hoc citra singularem adnotationem usurpatur. Huiusmodi itaque sopore affectus Adamus, nihil eorum quæ circa se agebantur sentire potuit: quare nec (tametsi suo in genere sapiens esset) auctori Deo aliqua ex parte consiliarius esse, atque indicare quemadmodum adiutorium illud conficiendum, conformandumq; foret, ut sibi compar prodiret. Itaque totum id quidquid factum existeret, bonitati, sapientiæ, ac virtuti Dei acceptum referendum erat. ut nullo nomine quicquam alij nature quàm auctori suo debens. Nam quod ex viri costa edificaretur, nihilo minus Dei opus erat, quàm vir ipse de limo terra efformatus. Itaq; sopor ille ad vtramque sapientiam probandam opportunus fuit: vnam primam & maximam Dei auctoris admirando opificio mulierem eadem ex natura constituentis, alteram verò Adami postea excitati, & rem qualem Deus effecerat cognoscentis consentaneosq; nomine appellantis. Cùmque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Mutui amoris perpetuamq; concordiam inter marem atque feminam fundamentum ab ipsis formationis initiis iactum, communis conditor volens ex viuente iam terra, atque adeò ex eodem vnico prius corpore viri, mulieris corpus efficere constituit: quod, quamquam alterum euaderet, idem tamen dici iure posset ac deberet. Quidquid enim elementi iam animati ac viuentis in viri corpore fuerat in detracta costa, eiusdem cum toto corpore materiae particeps continebatur, pro magnitudinis tamen ratione veluti in triticea massæ fermento exiguo eadem continetur, quæ in tota massa fuerat virtus, & quæ nouam trium satorum massam, aut maiorem etiam fermentare possit. Atque ex vno tritici grano terra credito, suscepto & foto, germen, herbam, spicam, ac demum frumentum in spica plenum Dei verbo produci constat: id quod certo fit temporis spatio: sic diuina virtus nihil expectatis temporis horis, vno

tantum momento costam pro rei ratione, opportunitate, & loco auctam, emollitam, atque variis partibus comparatam, in huminum conformauit corpus, eodem prorsus instructum spiritu, quo virile prius fuerat instructum. Cuiusmodi repentinam procreationem, coagmentationem, & efformationem absolutam ab eodem verbo, non semel magna cum spectantium admiratione & usura prestitam cognouimus, ubi ex paucis panibus exquisitissimis, piscibus opportunam frequenti populo saturando suffectam, atque redundantem copiam, & deserto in loco suppeditatam legimus, in quo non modo primi panes non fuisse desiderati, sed multis etiam reliquiarum canistris compensati superfuere: ita nihil ex virilis corporis integritate, subductione vnius costae quod requireretur, defuit. & repleuit carnem pro ea. Ita ut potius auctum, quam imminutum viri corpus dici possit, cui durior & siccior sui pars tenerioris & mollioris, atque temperatae magis portionis succedaneo supplemento sit resarcita. & ex ea regione vnde femina origo erat, tenerior erga comparem promitteretur affectus. Neque verò costam nudam, sed vna cum carne inherente intelligimus à Deo subductam: quippe quam integri viri partem integre mulieris & consortis integrum principium esse Deus voluerat. Costae vero natura praeter alia omnia membrorum ossa duplicis rationis ac iuris prerogatiuam promittebat comparis equalitatis, & similis omnino sensus ac voluntatis. Nam cordis in animali domum & quasi contignationem, regiumque tabernaculum costarum constructio vendicat. Deinde etiam vti cor ceterarum partium princeps medium tenet locum; ita costarum concameratio totius corporis media regione construitur. Nullae verò res magis comparas, magisque sibi consimiles esse putantur his quarum non modo natura eadem, verum etiam idem vel inuicem conueniens centrum fuerit: illa enim cum paria cetera habeant, cum eodem nitantur centro, pariter eodemque moueri modo, atque in idem simul contendere, deduci, peruenireque possunt: id quod in bigarum rotis manifestum est, quarum alteram altera iuuat, & ambae pariter impositum sustinent pondus, & quò rectoris mens intenderit, vectum perferunt. Atque ita rata altera ad alterius constituta est latus, ut nihilominus ambae se mutuo intueantur & conspiciant, ac dextra sinistra è regione respondeat, & verè **CHE-NEGEDO**, siue sibi similis dici mereatur. Et quidem qua ratione rotae mouentur & aguntur, altera alteri comes latus, vti dici solet, regit: qua verò onus acceptum sustinent, altera alteram conspicit, adiuuat, è regioneque habet. ita ex re ipsa, hoc est, costae natura & ratione intelligimus, fabricae illi à communi conditore in mulierem edificatae & constructae à lateribus, id est, ab ipsa principis partis, cordis inquam, domo initium fuisse factum, in eademque formato & collocato corde reliquas omnes corporis partes fuisse absolutas ad instar viri, quod ad cetera potissimum & praecipua attinet; praeter eas quae ad propagandae sobolis facultatem adiutorij rationem subituras conditoris ars & sapientia constituit. Ita ex vna eadem iam viuentis vnius **ADAMI** materia duo constructa sunt viua corpora, numero tantum discreta, & prioris ac posterioris ordine perpetuo obseruando sibi conuenientia eiusdem **NESEMAH HHAIM**, vitarum spiraculi communione ceteris omnibus animantibus praestantia, atque in imagine & ad similitudinem **ELOHIM**. Duo autem significat nomen **TSELAGH** costam & latus. Quoniam latera costis muniuntur, atque ita vocabulum ipsum eandem omnino corporis carnisque naturam probat, & viriusque corporis atque animi societatem

societatem commendat, atque legem posteriori prescribit à priori non discedendi, ex cuius latere sese ortam similemque, conditam, ac diuino opificio constitutam nouit. Nam quod ex latere ADAMI productum fuit, id Adamum quoque esse naturæ euincit ratio. S. S. E. Quod natum est ex carne, caro est. & *Aedificatio* Ioan. 1. Gen. 1. nit Deus costam quam tulerat de Adam, in mulierem, non casu, vel temere, vel materia occasione, verum consilio & artificio diuino muliebri corpus ad prolis propagandæ commoditatem & facultatem fabrefactum, comparatum fecunditatisque virtute instructum fuisse verbum ædificauit, aperitè declarat: quod in primæua lingua sonat IBEN, & certam constructionis notitiam, artem, & naturam significat: verbi initium est BANAH, quod in omni ædificiorum exemplo usurpatur quidem, verum ad domum præcipua quadam adnotatione refertur, ad quam familia referrî solet: ita filij qui proles ac sobolis propagandæ causa procreantur, ex eodem verbo BEN & BANIM dicuntur: quasi ædificij sine domus partem dixeris: sic verbum BANAH propositum, consilium & studium, atque iudicium & operam demumque, opus consignificat. Atque hoc in loco Dei iudicium & artificio eò intendisse obseruamus; non ut alius homo masculus, qui alter vir dici posset, quamquam ex eadem materia effectus, sed ut homo eadem constans carne, tamen nõ vir factus, verum mulier facta, & muliebri corpore ac facultate instructa euaderet. In mulierem corporis partibus in illam naturæ facultatem & vim comparatis & formatis: ideo adnotanter scriptum, Costam quam tulerat de Adam. Namque cetera propter quæ ambo Adam vocabantur, ambobus cum nomine pariter tribuebantur, soloque distinguebantur ordine, quod alter homo prior, alter posterior extitisset, quodque hæc ex illo non, ille ex hac ædificatus esset. Nam semper illud primum constare oportet, *Masculum* Gen. 5. & feminam creauit eos, & vocauit nomen eorum Adam in die quo creati sunt. Quatuor autem in hac historia celebrantur nomina: quorum ratio ac distinctio ipsis in locis obseruanda commendatur. Priora duo sunt ZACHAR & NEKEBAH, iam nobis antea oportune tractata: posteriora verò sunt IS & ISAH diuersa voce, & singulari significatione. Namque IS affine valde est voci ES, quæ ignem significat, corporum omnium naturalium efficientiæ præstantissimæ ac celerrimæ: & vel durissima quæque vincere, frangere, aut emollire valentis. Cuius spiritus quamquam in omne latus circumactus agat, in superna tamen contendit, & longius pertingit. Huic naturæ virilis ratio & facultas, atque efficacia persimilis ac propè congener habetur. Adde quod ignis masculinam tuetur naturam, ut pote nihil ex sese pariens, verum producendi ac pariendi in aliis vim fouens. Id quod præcipuè igni illi caelesti, hoc est, Soli conuenit. Itaque virilem naturam, vim & facultatem ardentem, efficacem & penetrantem, atque undique sese dilatantem: verum in superna præcipuè suspicientem & contendentem accipimus, quam his nominibus cunctis regis præsidetisque dignitatis titulo decorare conueniat: & hæc illi singulariter definita tribuere. Hoc ipsum, quo appellatur, nomen IS indicat, præter ea quæ recensuimus: idem etiam quod apud Latinos vnusquisque consignificans. Et quidem quæ diximus omnia diuini opificis consilio & efficiencia mulieri quoque communicata fuisse intelligimus: non iam ex nomine NEKEBAH (cuius in hoc opificio mentio non fit) sed ex derivato vocabulo ISAH ad eandem significationem referendo, cum annotatione tamen ordinis ac temporis, & principij atque femininæ declinationis exemplo, ita

ut ISAH, ad IS relata femina cogitetur, tempore & ordine posterior, & à viro etiam profecta, siue desumpta. Notanter verò dicimus, ad IS relata: Namque vocabulum absolute pronunciatum, & ad rem tantum quam significat, appellatum huiusmodi admittit interpretationem ISEADEM, hoc est, eadem femino modo atque gradu igneam vim & prestantiam efficacitatemq; obtinet, & eadem virtute in superna tendere potest. Hæc enim feminea litera H, vis & adnotatio est: ut quidquid in maris natura constat, idẽ femina femina tamen ratione vendicet. Quidquid enim equo ex nomine ZZVZZ tribuitur, idem equa femina vox ZZVZZAH arrogat. Atque ita fit ut nulla maior societas, nulla strictior necessitas indicari possit, quàm ea quæ inter eiusdem generis marem & feminam ad naturæ propagationem, & ad vitæ communionem initur. Ceteræ namque societas vel dualem, vel pluralem constituunt numerum. Gemelli fratres duo, vel gemini, vel alter & alter, vel ad summum cum cõspirant, uterque dicuntur: nec magis conueniunt aut iunguntur pater & filius, sed neque amicissimis quidem hominibus, quorum ad commendandam amicitia prestantiam, vna esse fertur anima: eiusmodi coniunctio & societas citra numerum contingit. Quippe huiusmodi amicitia descriptio IDEM velle, idemque nolle: non tamen vnum idemq; esse perhibetur. Atqui in viri ac mulieris coniunctione, societate & amicitia vera comparis, & KENEGEDO ratio & obligatio reperitur; quandoquidem non vnum tantum velle, vnumq; nolle Deus esse constituit, vel illo pronunciatum KENEGEDO, verum etiam alterum corpus, alterius quasi membrum. & duo pariter carnem vnã, vnum censi appellarique corpus: id quod Adamus, quamuis propter soporem quemadmodum à Deo fieret, non sensisset, tamen excitatus, propter acceptam à Conditorẽ sapientiam planè cognouit: & cognitum pronunciauit: & communis legis decreto, ad omnem generis prolem pertinere decreuit, iudicium ac præceptum dictate atque approbante Deo, Qui adduxit eam ad Adam, Dixitq; Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Hæc vocabitur virago: quoniam de viro sumpta est.

Quamquam Latinus interpres verborum pondus propter lingue penuriam non omnino reddidit: arcanam tamen in exemplaribus verbis latere significationem indicauit: quam nos breuiter pro tempore, externa tantum sublata cortina reuelauimus: Namque vltiora ac penitiora sacratoriãq; multo adhuc deregenda supersunt, quæ Deus aliàs patefacere dabit us, quibus notas volet facere diuitias mysterij huius, de quo scriptum est: Sacramentum hoc magnum est. ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Verumtamen de eadem, quam adnotabamus, naturali societate & coniunctione ab eodem Apostolo relatum constat, Qui adheret meretrici, vnum corpus efficitur cum meretrice. sicut scriptum est, Erunt duo in carnem vnã. Id quod Paulus ab Adamo pronunciatum, tamen verum, & à diuino iudicio profectum adstruit. Os ex ossibus meis. GHETSEM, id sæpè significat quod apud Latinos os offis, hoc est, firmissimam animalis corporis partem: non raro etiam ad reciproci pronomnis transfertur significationem: ita vt GHETSEMI me ipsum, GHETSEMECHA, te ipsum: GHETSEMO, semet valeat. In physicis sermombus idem vocabulum substantiam ab accidentibus distinctam significat, atque in theologicis mysteris quod supremum ac prestantissimum in vnaquaque natura est, GHETSEM etiam dicitur. Ita inuenimus GHETSEM HAIOM, & GHETSEM HASAMAIM, hoc est, dici & calis corpus,

corpus, os, rem, veritatem & præstantiam. Quidquid itaque in se veri, firmi, præstantis ac solidi: demique substantiæ cognouerat Adamus, quamobrem sibi omnes animantes ceteras conuenire negabat: id omne huic nouæ compari cõstare agnoscit, & adiudicat: non tantum quod ad exteriorem, sed quod ad interiorem, & superiorem sui partem faceret: ab hac enim assertionem inchoauit, Os ex ossibus meis, GHETSEM MEGHETSEMAI, cui alteram adiunxit BASAR MIN BASARI, caro de carne mea: cum annotatione tamen cum femini ordinis, tum etiam participationis potius quam integritatis. Hæc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Quam quidem communionem ac participationem coniunctione mutua integratum, & in vnum copulatum iri significauit, copulationis vnionisq; vinculo quod amicitiam aliam affinitatemq; superaret omnem. Propter hanc relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnã. Namque hoc pacto qua vtriusque coniunctione & compare coniugio proditura esset soboles, vnus integræ carnis formam, ingenium, vimq; præstaret: atque ita idem esset cum producentibus productum quod ad cetera attinget præter numerum, & integræ illasq; manente vndiquaque vnione illa, quodcumque progigneretur caput, eandem non solum animi & corporis naturam, sed partium portionumq; omnium, cum inferiorum tum superiorum integritatem tueretur: prospiciente hanc vim, donantēque Deo, atque huiusmodi faustis & augustis responsis confirmante. Ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subicite eam. Iisdem partibus, iisdemq; donis, paribus & congenitibus ingenis ac virtutibus præditos & instructos filios horum esse voluit Deus, quibus beneficio ac munere suo, illi primum conditi parentes instructi fuerant. Siquidem Deus idem qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, & parentibus ipsis, & ipsorum futuris liberis, nondum etiam natis, verum in parentum natura & virtute contentis, atque in illa benedictione, quasi iam presentibus, dixit: Crescite [qui, qualesq; nunc estis] & multiplicamini [prolibus suscipiendis, atque ita] replete terram [parentes & proles] & subicite eam [eodem beneficij ac dignitatis à me vobis omnibus concessa beneficio ac iure.]

DE HOMINIS PRIMVM CONDITI natura, conditione, & ingenio.

CAPVT. III.

EIUSDEM vt natura & conditionis, ita consimilis, & pariter probandi ingenij, cunctos hominis liberos atque singula huius generis capita esse, Deus voluit, & constituit: vti ex ipsius benigno responso edocti sumus. Iam vero cuiusmodi illa fuerit conditio, inuestigare operæ pretium non vulgare fuerit. Principio autem hominem in imagine Dei factum nouimus, & quidnam cuiusque ordinis ac modi illud esset, differuimus: nempe naturam lucis compotem: lucis, inquam, creata à Deo, atque illi figmento adhibita, quam NESEMATH HHAIM, id est, Ipiraculum duplicis vitæ vocatam accepimus, nulli terrenarum quadrupedum, ac nec avium communem, eandemque naturam

Concordat
cum animæ
lib. 1. c. 9. ac
10.

1.

Heb. 4.

paulo inferiorem, qua videlicet parte carne terrena factam, minusque agilem esse constaret: ceterum aliam nobilem, generosam, præstantem, & propter illam in imagine Dei factam partem, gloria & honore coronatam: adeo ut Angelos etiam propter hanc hominis naturam, si non primario, tamen consequente iure creatos didicerimus, Nonne omnes sunt administratoꝝ spiritus in ministerium? nisi propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Atque illud quod imaginem, vel in imagine legimus, quodq; societatem cum illo in lumine Spiritus sanctus interpretatur, tribus nominibus explicari licet, sapientiæ, efficacitatis, ac bonitatis: hæc enim tria Deo tanquam propria, æterna, eadẽque nullis temporis aut modi cohibita terminis tribuuntur. Homini verò magna quidem, imò amplissima; verum certos non excedentia terminos: adeo tamen summa contigerant, ut in terris homo ad terrena omnia relatus, quasi Deus quidam videri & haberi posset, qui vicariam dignitatis diuinæ sortitus fuisset naturam, sapientem, efficacem, & benignam. Atque sapientiam in superiorum & inferiorum cognitione, efficacitatem in eorundem ad proprium finem directione, benignitatem verò in bonorum omnium communicatione versari intelleximus. Fuisse verò homini supernorum notitiam cum ceterorum spirituum, tum præcipue Conditoris & principis Dei, pluribus argumentis docemur, ex quibus vnum ipsa natura suggerit ratio. Quod quamprimùm sese homo cognouerit, necessario intellexit in imagine, & sicut similitudinem Dei creatum. Quin vel hoc ipso illius natura in cuius imagine factum sese agnosceret, dignitatem, præstantiam, si non omnem, utpote infinitam, vel tantam tamen, quantam ipse societate & imitatione referret, nouisse consentaneum fuit. Atqui illum sibi notum fuisse, vel ex eo liquet, quod nullam sibi comparem animantum laudauerit, præter eam quam postremùm ex ossibus caræque suis factam agnouit, ac de suo nomine adam nomine, auctore, & probante Deo predicauit. Sed ex omnibus erga se responsis, alloquiturque diuinis acceptis & intellectis, multis modis ac nominibus numen sibi esse cognitum probare potuit: ut verum, ut præsentem, ut rerum omnium, suiq; conditorem, ut sapientem, efficacem, & bonum, ut Principem & gubernatorem: ut erga se præcipue benignum, totq; rerum imperij auctorem: ut præceptorem, legislatoremq; iustissimum: ut denique semper prospicientem, fauentem, & auxilio, præsidio, & perpetua cura patronum atque tutorem. Namque hæc omnia animo in imagine Dei creato, manifesta siebant illis diuinis oraculis. Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Dixitq; Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & omnia ligna quæ habent in semetipsis fementem generis sui, ut sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucris cæli, & vniuersis quæ mouentur in terra, in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum. Et factum est ita. Id quod asseritionis causa narrationi adiunctum est, Et factum est ita, aperte indicat ea omnia quæ a Deo dicta, declarata, concessa, & singillatim enumerata fuerant, reapse præstita, atque illis cognita & accepta constituisse, & ex consequenti rerum omnium quæ sub ambitu cæli in terrarum orbe spectantur, certam & exploratam illis fuisse notitiam: non solum autem rerum, sed temporum, opportunitatum, & commoditatum distinctis fuisse partes, rationes, modosq; omnes. Nam quæ iam recensita

recensita sunt genera cuncta, usus causa illis tradita referuntur. Vsum verò nature ordine cognitio præit: nemo enim iis, quæ ignorat, rectè uti dicitur. nam quæ cum periculo tentantur, & experimento committuntur, fallaciæ ac deceptionis metu non carent: neque si semel quicquam huiusmodi successerit, perpetuam constantemq; rationem tentantibus probat. At qui sacra veritas constanter asseruerat omnia, uti dicta à Deo fuerant, & verà & certa constituisse, VAIHICHEN, & factum est ita. Quamobrem nullius generis aut formæ, ex iis quæ concessa ac tradita accepere, naturam, vim, opportunitatem atque utilitatem, modum & usurpandi rationem illos vsuros latuisse intelligimus: intelligentes, apprimèq; cognoscentes quid sibi, quid animantium ceterarum unicuique generi aptius commodiusq; foret: unde petendum, quando legendum, quemadmodumq; in usus esset asseruandum. ut essent illis in escam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucris cæli, & vniuersis quæ mouentur in terra, in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum. Apparet itaque manifestè, nihil eorum quæ tertio die Dei verbo tellus protulerat, primorum hominum sensum notitiamq; fugisse, sed neque viuentium genus vllum, non ex iis modo quæ terram frequentarent, verum etiam ex illis, quibus quinto die mare atque aether volantibus aut natantibus, vel reptantibus ornari & repleri ceperunt: utpote qui præfectura, imperio ac potestate illorum omnium donati fuerant: quod munus sine manifesta eorum quibus imperandum erat, notitia ac distinctione exerceri non poterat. Id quod idem homo vel præsentis Dei iudicio probauit, adductis omnibus coram se animantibus, quibus nomina aptissima, & ad eò nature conuenientia imposuisse narratur, & omne quod vocauit Adam animæ viuents, hoc est nomen eius. At qui cognitionem notitiamq; illam primorum hominum, quam sapientiam potius vocare placet, simplici, rectam, primariam, & ut ita loquamur, vniuersalem fuisse arbitramur. non à sensu, vel ab experimento obseruatam, & mendicantem. Namque omne obseruationis & experimenti spatium tempusve ipsa eadem dies qua & cetera primam animantes, & post has primus vir, ac deinde mulier prima creata fuit, manifestè excipit: idemq; recessions modus confirmat, qui sola diuina adductione, & humana inspectione, & continuata nomenclatura expeditus est. Adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea. Ut quamprimum vnumquodque videret, cuestigio vocaret, atque ita pronunciaret, hoc vocabitur ARIEH, hoc ZZVZZ, hoc TSON, & cetera: quemadmodum statim visam mulierem, ita excipit: Hoc nunc os ex osibus meis, & caro de carne mea: Hæc vocabitur ISAH, quia de IS sumpta est. Quod nomen nõ ex consequenti aliquo facultatis obseruata exemplo, sed ex primis principis osiũ & carnis, & desumpta ab IS natura factũ fuit. Idem etiam in nomine altero imponendo ostendit, ex virtute videlicet & facultate ante omne experimentum, quæ vitæ prolibus omnibus conciliandæ ac fouendæ, atque ad partum vsque sustentandæ & promouendæ idonea erat, & illi iam tum primum videnti cognita. Et vocauit Adam nomen vxoris suæ HHAVAH, eo quòd mater esset CHOL HHAI, omnis viuents. Cum tamen nondum quisquam ex illa viuus prodisset fœtus. At qui ita existimare conueniet, communes nature omnis creaturarum rerum notiones homini primò ante priuata, aut singularia exemplorum experimenta, dum humanitas suo in ordine maneret, constituisse. Id quod Salomon apertè docet, dum primum hominem sapientia à

Ecclef. 7.

Deo imbutum & locupletatum asserit cum primis: deinde verò sapientia munus esse ait, quodcumque verbum, quodcumque rerum genus obiectum fuerit, aperire, exponere, & explicare quamprimum visum, idq; firmum & stabile asserere: Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitus miscuerit questionibus. Fecerit Deus ETH HAADAM, illum hominem quem fecit IASAR. Significat autem IASAR, ut simplex vocabulum est, id quod Latinis rectum, omni obliquitatis, curuitatis, dubitationis, & cogitationis diuersa exceptione immunem: si verò ad compositionis formam referatur, idem significat quod ab initio perpetuo principem & liberum atque imperantem, ductorem directoremque: quibus significationibus illud indicatur, integram Adamo recens factò rerum cognitionem nullo discursu aut cogitationis, & inuestigationis ad verum inueniendum labore indigentem, sed verè simplicem, apertam, atque expromptam. Namque ut idem ipse Salomon euestigio declarat, huiusmodi sapientia vis, facultas, & præstantia est. Quis talis ut Sapiens, inquit, & quis cognouit solutionem DABAR, verbi & rei, utrumque pariter significat DABAR. Subdit etiam deinde: Sapientia ADAM lucet in vultu eius. siue, ut in exemplari est, Illuminabit perpetuo facies eius. lumine instruet, quo cuncta videri cognoscitur, possint. Atque huiusmodi illa rectitudo fuit, qua Adamum instructum Sapiens ille assenerat, Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum. De cogitationibus verò quibus eundem vltro sese immiscuisse culpam, postea etiam agemus. Nunc illud repetere commodum fuerit, Hominem ea parte qua in imagine Dei factum, hoc est, qua marem prætulisse naturam accepimus, qua sibi à Deo cognoscenda concedebantur, citra cogitationum ambages potuisse cognoscere, immo & probante annuenteq; numine auctoreq; suo cognouisse. Id verò felix faustumq; semper futurum retinere potuisse, tamquam singulare munus naturæ propriæ ab auctore tributum, dummodo sua non pœnitisset sortis, ut postea notabimus. Atque hanc fuisse primi vitam hominis arbitramur, id est, illam NESEMATH HHAIM, spiraculum vitarum, siue spiritum vitarum in imagine Dei acceptum, cuius virtutem & efficacitatem omnibus efficientiæ exemplis & actionibus præstitam oportuit. Nam non in imagine tantummodo, sed sicut similitudinem Dei illum factum edocti sumus. Et imaginem quidem ad naturam, similitudinem verò ad naturam exercendam, præstandam & probandam virtutem referimus. Namque ut ignis in imagine solis, calorem lumēque suum, sicut solis etiam similitudo præstat: sic homo partem eam, quam in imagine obtinebat auctoris sapientis, efficacis, & boni Dei, pro modo munerēque suo, sicut sapiens efficax & bonus agendo exercere, præstare, & probare debuit. ita ut nihil ageret quod propriam mentiretur, vel dedeceret in Dei imagine factam naturam, nihil nisi rectum intenderet, nihil nisi manifestè pulchrum, & hoc nomine sibi cognitum & perspectum vellet, aut admitteret.

11.

Atqui hominis cognitionem vltà bonorum fines nec vagatam principio, nec vagandi licentiam obtinuisse legimus: verum ipsis bonorum terminis contineri iussam exercitationis & opera cum summa & optima voluptate ponenda commoditatem & opportunitatem habuisse animaduertimus. Satis namque illi secundum eam qua de Deo diuinisque rebus contigerat, notitiam in tanta conditarum formarum copia materiæ atque argumenti suppetebat, quibus cognoscendis intentio perpetua supererat diuinarum laudum celebritas, perpetua rerum imperio

imperio suo subditarum cum magno & iucundo fructu & usu exercitatio, ac perpetua tot tantorumq. generum, in quibus diuine bonitatis lux nitebat, congratulatio. S. S. E. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Ea autem erant quæcumque à primo conditi orbis die, ad sexti vsque finem facta, & septimi diei quiete ac benedictione perfecta, absoluta, in perpetuumq. constituta fuerant. S. S. E. Igitur perfecti sunt cali & terra, & omnis ornatus eorum. Compleuitq. Deus die septimo opus suum, quod fecerat. & requieuit die septimo ab vniuerso opere, quod patrarat. Et benedixit diei septimo, & sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus ut faceret. Quæcumque autem sex illis diebus creata fuerant, eundem, quem à principio sortita sunt, natura modum, eundem virtutis & efficientia tenorem hominis causa perpetuo seruatura erant, modò suum homini, quod fuerat constitutum, constaret ius, omniæque in seipsis bona, atque illi omnia non in curas, non in laborem, aut in molestiam, sed in animi iucundam occupationem, hoc est, in prioris, & mascula partis recreationem, & alterius portionis, femineæ inquam, suauem, honestum & gratum perseueratura usum, quem rerum gradum, statum, ac tenorem primum ita descriptum accepimus. Istæ sunt generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt [Hæc, inquit, totius ac singularum mundi partium prima fuerat conditio] In die quo fecit Dominus [misericors & benignus, idemque] Deus [conditor & gubernator] cælum & terram, & omne virgultum agri ante quàm oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret: Non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat qui operaretur terram: & fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ. Hoc in statu terrarum orbem conditum ac sibi traditum accepit homo omnis mali, omnis laboris & pugna, ac difficultatis omnis expertem, quem ipse etiam compluribus ac maximis muneribus ac bonis à Deo instructus & ornatus suscipere, tueri, & officio faciendo regere debuit & potuit: quippe cui nihil vel in orbe toto, vel in seipso mali aut prauitatis obstabat. Namque Dei verbo & auctoritate nullum vsquam malum, nullum prauum aut turpe genus rerum constiterat, sed quæcumque fuerant edita, bona, perfecta, & opportunis numeris fuerant consummata. id quod nomine omnia asseneranter declaratum est, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: quod Latinus dicit omnia, siue cuncta, sacer sermo pronunciat CHOL, voce eadem singulari ac plurali pariter, à verbo CHALAL deducta: idem significante, quod apud nos perfecit, absoluit, consummauit, composuit, & in summam contulit. Hæc significatio vocabuli omnia siue cuncta, omnem prauitatis vel defectus excludit exceptionem. Quæcumque itaque Dei verbo facta fuerant, cælum, terra, & in his contenta qualibet, perfecta, absoluta, consummata, propriis conuenientibusq. instructa partibus: denique, ut vno expediamur verbo, omnia erant. Id quod Euangelista eodem amplissimo vsus nomine significauit, Omnia per ipsum [verbum] facta sunt. Facta, inquit, sunt omni vitio, omniq. exceptione semota, singula suum omne, suumq. totum obtinuerant Verbo auctore. Atq. in his hominè etiam sui totius integritate præstasse diuinique iudicij laudem & probationem in sua quoque natura aduisse & cognouisse, præterquam quod in diei sexti actis scriptum legimus, singulari quoque repetitione commemoratum accepimus. Hic est liber [hæc historia] generationis Adam in die

qua creauit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum, masculinum & feminam creauit eos: & benedixit illis, & vocauit nomen eorum ADAM, in die quo creati sunt. Hac, inquit, hominis prima conditio, huiusmodi status recens creati fuit, singuli masculus & femina creati sunt, ad similitudinem Dei facti singuli (hoc indicat vox illum) singuli benedictione diuina amplificati, unusquisque eodem nomine ADAM vocatus: ita ut cuicumque nomen Adam ex diuina impositione conueniret, eidem etiam & cetera que narrata sunt, Dei beneficio tribuerentur in die quo creati sunt. Quid verò de illa conditione animi in imagine Dei facti statuendum fuerit iam disseruimus. De virtute verò & efficientia, facultatèque eiusdem, quam sicut similitudinem appellari accepimus, eamque in actione versari indicabamus, nonnihil etiam subiiciemus.

III. ADAM nomen à nomine ADAMAH factum constat. Formauit igitur Dominus ADAM GHAPHAR MINHA ADAMAH. hominem puluerem ex ADAMAH. ADAMAH autem terram dici vberem, fertilem, & fructibus ferendis idoneam. Eam verò portionem selectam & elegantem, quam in fingendo homine posuerat Conditor, non sterilem, non otio & segnitie marcentem, non cessatione squallentem fini, sed egregio cultu ac digno conditionis suæ fructu nitentem spectari, commendari, & auctori atque principi Deo Angelisq; illius placere & probari oportuit: id quod vel nominis ipsius argumèto euincitur. Nemo enim iustus dici potest, quin idem iuste, nemo sapiens quin sapièter, nemo rectus quin rectè agat: nemo etiam Ferax terreus dici meretur, nisi idem hoc quod nomine præferi, moribus ac re præstare probetur. Quamobrem hominem illum, quem ita descriptum initio constituisse nouimus, propriæ terræ, hoc est, sui ipsius perpetua cultura, & pulcro fertilitatis ornatu auctori dominòque suo placentem & gratum esse decuit: si naturæ, hoc est, humanitatis propriæ integrum nomen tueri, ut par erat, iuuisset. Qualem verò terram colere, id est, qualem sui naturam & humanitatem fouere, conseruare, & perpetuò ornatam custodire deberet homo, facile intelligemus ubi descriptam à Mose vate historiam, non solum externa & simplici significatione, sed arcana etiam eademq; vera exposuerimus ratione.

IIII. Præter ceteras totius orbis terræ parteis, quas multiplici rerum genere instruitas & ornatas vnius hominis ut præfecti ac domini causa legimus, singularem etiam hortum à Deo plantatum, & propter eximiam cum iucunditate mixtam fructuum copiam & utilitatem voluptatis cognomento commendatum accepimus. hunc autem hortum in terra consitum, & ab initio constitutum ex illa voce MIKEDEM intelligimus. Cuius vocis vis & temporis & loci antiquiorem partem significat, ita ut à principio, ab ortu, ab orientali terræ parte, atque adeò, quod summum est, præ antiquo, siue, præ principio, interpretari quis possit: que omnia quemadmodum cum re cõcordent, facile discernemus, si duplicem vitam cum primis homini propositam & oblatam statuerimus: alteram quidem animi naturam suam æternam, alteram verò corporis non ex natura definitione, sed ex Dei consilio ac beneficio perpetuam. Priorem vitam Dei verbum illud esse, per quod omnia, & à quo omnia facta sunt, ex Euangelistæ Iohannis doctrina, & ipsius verbi professione didicimus, In ipso vita erat. & Ego sum vita, veritas, & vita. Posteriores verò certæ virtute arboris à Deo in illo iucundissimo horto sata prorogari, & in perpetuū conseruari concessum quoque intelleximus.

Plan.

Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat. Produxitque Dominus de humo omne lignum pulchrum, & ad vescendum suaue, lignum etiam vitæ in medio paradysi: lignumque scientiæ boni & mali. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum. qui inde diuiditur in quatuor capita: nomen vni Phison, ipse est qui circuit omnem terram Hauilath, vbi nascitur aurum: & aurum terræ illius optimum est. ibique inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuij secundi Gehon, ipse est qui circuit omnem terram Æthiopiæ. Nomen verò fluminis tertij Tigris, qui vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus ipse est Euphrates. *De horti huius terreno situ præterea, quæ à Vate simpliciter narrantur, nunc plura dicere animus nobis non est, de hominis natura sermone iam instituto, id tantum obseruare contentus, vniuersam illius loci naturam, rationem, fertilitatem, vtilitatem & iucunditatem primo illi homini mari & femine, viro & uxori, longè melius cognitam & exploratam constituisse, quam nunc nobis quatuor fluuiorum, Gangis, Nili, Tigridis, & Euphratis celeberrima constant nomina. Vnam scientiæ boni ac mali arborem excipimus, quam initio notatam quidem, verum incognitam homini sacra historia narrat. Ceteras verò arbores omnes variis & elegantibus suauibusque decoras fructibus, iidemque ad esum vtilibus & commodis, & notas homini, & ad vsum à Deo concessas, omnibus, inquam, etiam vitæ arborem in medio horti sitam, cuius repetitu opportuno fructus corporea naturæ vires sua sponte infirmiores, utpote ad terrenum principium referendas, cum debilitari vel casu vel auro eueniret, redintegrare & firmare, atque ita ad perpetuitatem prorogare valebat. Namque si hoc postea etiam corrupta naturæ hominum, nisi interdictum foret, præstare poterat, ut suo loco docebimus, longè quidem commodius integræ & morbis ac debilitatibus minus obnoxia præstitisset carni. Verùm his breuiter tactis, arcanam rationem aliquantisper cum reuerentia tractare, & velut antiquæ veritatis monumentum pro tempore ostensum venerari fas fuerit, ad Dei benignissimi laudem, cuius tot, tantaque in humanum genus constant beneficia, & ad humana primùm auersionis culpam, deinde penitentia & conuersionis eiusdem Dei misericordia & bonitate fulciendam exhortationem.*

Arboris siue ligni Latinis dicti sacrum arcanumque nomen est GHETS. quod vim, virtutem, facultatem, firmitudinem, durationem, & obturationem adsignificat. estque proximum verbo GHATSAH, quod claudere, includere, & obturare Latinis est, & nomini GHETSA consilium significanti. atque etiam verbo IAGHATS, pro quo consulere, consilium inire & ferre sæpe versum obseruamus. Atque hæc prima in hoc argumento interpretationis esto pars: cui proxima, eaque breuis erit nominis humus explicatio, quod Latinus pro HAADAMAH reddidit. Hoc verò terram non quamlibet, verum eam quæ frugibus fructibusque ferendis apprime idonea est, significare iam ostendimus: idque hoc loco cum singulari notatione legitur, quæ certam & iam notam indicat rem. Quamobrem terram hanc humanam interpretamur naturam certo consilio atque magno Dei beneficio fecundam & fertilem primùm factam. De qua arcanum illud extat carmen, Benedixisti Domine terram tuam. & Etenim Dominus dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum suum. Præterea ex sensibus alij cognitioni

Prou. 15.

Pfal. 118.

Ibidem.

præcipuè inferuiunt: in quibus visus primas tenet, alij vsui animalibus percipi-
 endo, cuius præcipuus index Gustus est. Vterque horum ubi quicquam elegan-
 tia in quo exerceatur, nactus fuerit. S. S. E. Lux oculorum lætificat animam. &
 Videbunt te & letabuntur. item: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, su-
 per mel ori meo. Atqui si externi corporis sensus ad animi internas regiones re-
 ferantur: priorem, hoc est, visum ei tribuimus partem, quæ in veri cognitione &
 contemplatione versatur, posteriorem verò ei, quæ in actionibus componendis
 exercetur: illi intellectus, siue mens Latinum nomen est, huic verò voluntas,
 siue electio & animus etiam. Ex his itaque in hunc modum declaratis parti-
 bus faciliè deducemur in illius horti notitiam, quem in humo illa, quam feracem
 adnotabamus, Deus ab initio instruxit, multis ac variis constitum virtutibus &
 facultatibus, tum ad cognitionem & contemplationem, tum verò ad vsum con-
 censis: inter quas media eminebat vitæ æternæ arbor, animo hominis in æternum
 gratissimis vitæ muneribus cõseruando efficacissima, & quæ omnium ceterarum
 arborum principatum ac regnum teneret. Nihilominus tamen cetera omnes &
 contemplatione sui, & vsura atque exercitatione humano animo commodissime
 & iucundissima ducebantur. His enim nominibus omnes commendari audimus,
 pulchrum visum, & ad vescendum suaue. quibus duobus verbis & ad arborem
 vitæ in medio paradisi relatis humani boni summa omnis arcane indicata sta-
 tuitur. Habuit itaque homo in illo sibi per Deum concesso humanitatis horto,
 quidquid intellectu dignissimum & iucundissimum, quidquid actu suauissimum
 facillimumq; foret presenti semper in eiusdem horti medio vitæ illa, quæ eadem
 lux hominum appellatur & erat. Habuit quoque uberrimum gratiæ, voluntatis
 ac providentiæ Dei fluiuium in eodem horto redundantem, atque ad externas to-
 tius terræ parteis, diductis quatuor fluminibus, iisdemque multarum & pretio-
 sarum virtutum copia commendatis, pertinentem. Tulit ergo Dominus Deus
 hominem, & posuit eum in paradysum voluptatis, vt operaretur & cu-
 stodiret illum. Hæc humana beatitatis imago, hæc eius, quæ prima homini in
 terris contigerat, vitarum vsura descriptio arcana est. Cuius simplex interpre-
 tatio illa nobis fuerit. Hominem variis & multiplicibus tum intellectiois, tum
 etiam actionis facultatibus ac donis instructum, quibus media præerat æterna
 vitæ, id est, diuinum Verbum & Sapientia atque lux tamquam omnium intelle-
 ctionum & actionum scopus, & totius vitæ ducendæ astrum: illum, inquam, ho-
 minem iussim eadem illa colere & custodire, perpetuòque colendo seruare in vi-
 litatem, non Dei, utpote nullius egentis humani boni vel officij, sed sui ipsius,
 sese hoc pacto in proprio munere & regno atque amplitudinis concessæ sibi digni-
 tate cõseruaturum, beneficio & gratia Dei numquam deficiente, vt pote quæ in
 ipso hominis horto erumpebat: tum hortum ipsum internum & conclusum irri-
 gans: tum etiam ad externas & vicinas remotasque terræ pertinentem regiones.
 Atque ita Dei propositum perseueraret, quod nihil aliud nisi obedientiam pos-
 tulabat, eodem iure quo omnia alia, quæ facta sunt, auctori obediebant suo. ma-
 ximè cum hæc omnia in ipsius hominis obedientis vsu & bonum cederent.

Prou. 9.

S. S. E. Principium sapientiæ timor Domini, & scientia sanctorum prudentia:
 Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ. Si sapiens
 fueris, tibi met ipsi eris. Igitur sapientiam illam, cuius perpetua exempla &
 cognoscendis, & agendis, gerendisque vocationis suæ rebus præstare homo do-
 buit,

buit, & potuit: quibus conditionibus ac legibus Deus addixerit, opportunum iam fuerit inquirere & vestigare.

VI.

Principio duplicem in vniuersum conditionum siue legum summam homini dignitatem suam conseruaturō Dei consilio ac decreto statutam accepimus: alteram credendi diuinis effatis, alteram verō obsequendi & parendi iussis statutisque supremis. Dicimus autem effata, quacumque Deus dixerit, siue ea ad cognitionem, siue ad actionem referantur. Quae ubi semel à Deo dicta constiterint, ut verissima haberi, excipi, & perpetuo retineri conueniat. IVSSA verō eam nominamus effatorum partem, quae ad eorum, quibus imperantur, facultatem & virtutem in propriis officiis exercendam & praestandam instituta sunt. Cum verō duplex animi humani constiterit portio, altera superior, inferior altera: illamas, haec femina, vtriusque virtutem recto ordine ac more exerceri oportuit. Fuit autem rectus ordo, ut superior, cuius partes in cognoscendo ac decernendo agebantur, quod scitu & cognitu dignum erat susciperet, ac tractaret: & quod factū opus esset, inferiori, hoc est, femina excipiendum & actu efficiētiaq, praestandum committeret, commissum verō inferior illa portio, siue femina exciperet foueretque libens. Atque ita ex vtriusque partis concordia stabilitiq, conuentione, consensu, & virtute, quam Dei iubentis benedictio & fauor felici semper progressu successuq, prosperaret, dignus tam pulchro ac decente coniugio prodiret officiorum fetus, orbem totum pro Dei voluntate & gratia exornaturus, & multis oportunitiq, modis ac rationibus instructurus: ut verum illud & constans etiam in hoc arcano coniugio euaderet, quod in altera illa externa maris & femina societate & coniunctione verum etiam euasisse cognitum exploratumq, est, praecipue quod priorem diuinæ benedictionis partem spectabat: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subicite eam. Iam verō cognitionis argumentum omne duobus partimur generibus: altero eorum quae sunt, altero verō eorum quae absunt, quae sunt, praesentia dicuntur, quae absunt, aut iam praeterire, aut futura expectantur. Atque hoc pacto, ut à proposito non discedamus, diuinarum rerum cognitio vtramq, sibi vendicat partem: nempe eam quae praesentia respicit, & eam qua vel praeterita, vel futura noscuntur. Cognoscitur enim Deus ut qui est, verèque constat: idemq, ut mundi auctor cognosci potest, utq, humanae felicitatis princeps, & alterius etiam meliorisque vitae Pontifex & largitor. Mundi opificium ad praeteritum refertur tempus. S. S. E. In principio creauit Deus caelum & terram. Ut vero melioris vitae auctor futurum respicit tempus, ad eos, quibus promittitur expectaturq, relatum. ut, Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, & bene tibi erit. Quo autem pacto natura hominis erga has, quas distinximus, cognitionis partes initio habuerit, facile iis dignoscetur, quibus integer ille primus hominum status constiterit, in imagine Dei, videlicet factorum, & ad similitudinem etiam perfectorum. Namque de iis quae in praesentia constabant, diuinis rebus praesentit etiam cognitione instruebatur homo, eum cognoscens Deum, qui se in imagine Dei creasset, masculum & feminam fecisset, qui sibi animalia omnia cognoscenda & nominanda obtulisset, regenda commississet, mulierem ex proprio corpore sumtam tradidisset, rerum omnium quae ad cibos vtilis essent & commodae possessione auxisset, denique se praesentem praesens idētidem alloqueretur: ita ut quod ad praesentia Dei attineret, clariore cognitione accertissima, & ut ita dicamus, praesentissima videretur homo.

homo. Atque huic etiam proxima, quatenus praterita considerarentur Dei. Quamquam enim homo nulli rei creanda vel producenda, vel informanda testis adfuerat, adeo ut neque mulierem ex proprio latere quonam modo Deus fabricaret, vidisset; recentem tamen rerum omnium creationem vel ex sui ipsius, quod paulo ante non erat, exemplo, vel ex mulieris, qua post se facta fuit, spectaculo certam exploratamque habuit. Cum precipue in suo ipsius animo, quem in imagine Dei acceperat, quo hac omnia cognoscere posset, lumen obtineret, & multarum rerum, qua edita iam fuerant, notitiam ipse sibi formaret certissimam; atque hac parte & virtute auctorem omnium verum & efficacissimum imitaretur, non qui res ipse crearet, sed qui cognosceret, animique cogitatione apud se formaret.

VII.

Futurorum vero cognitio rerum & euentuum atque terminorum tempora ac momenta, qua Deus in totius orbis gubernatione decreuerat, non ita certa, manifesta, atque explorata primum ac recens creatio homini fuerant atque presentia & praterita, qualia modo indicabamus: verum tamen qua huiusmodi ad posterum tempus referenda essent, vel semel à Deo pronuntiata, si non cognitione manifesta constare, tamen certissima fide excipi, credi, & firmissime teneri hominis animo conueniebat, siue illa ad promissum laeti & felicitis successus, siue ad tristis & grauis euentus predictionem & omen referrentur. Quo quidem in genere satis superque fuerat certa predictionis & moniti diuini notitia, cuius simplicitati atque veritati & bonitati omne fictionis & fallacia, deceptionis, atque adeo omne interpretationis opinionisque genus repugnabat. Tunc enim Deus simplicissimus hominem adhuc simplicem ac rectum, necdum in varias cogitationes distractum simpliciter, aperte, & clare alloquebatur, & ut praterita & presentia vere pronuntiabat, sic etiam futura quacumque predicere, ut clara & aperta, ita quoque verissima & certissima teneri oportuit. Dixerat autem Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam asserentem semen super terram, & vniuersa ligna qua habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam & cunctis animantibus terre, omnique volucris celi, & vniuersis qua mouentur in terra, & in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum. Dixerat hoc Deus, & factum est ita. Presenti etiam presentes obtulerat animantes omnes ad cognitionem, usum, & imperium: dederat quoque presentem mulierem agnoscenti atque ita pronuntianti, Hoc nunc os ex osibus meis, & caro de carne mea. His tam presentibus quam prateritis auditis, visis, cognitis, atque exploratis, atque summa veritate confirmatis, non minus certa esse oportuit ea, qua in futurum expectanda vel cauenda & auertenda presentis ac praterita veritatis auctor idem predicere. Quandoquidem par fuerat animum tot rerum certa cognitione instructum, atque ex diuino beneficio auctum, in fide exerceri & probari eorum, qua in posterum dilata, quamquam cognita non essent, perinde atque illa qua iam nota erant, certissima atque verissima haberi consentaneum esset. Huiusmodi enim virtutis eius, quam Fidem dicimus, cuiusque facultatem inter ceteras virtutes humano animo concessam edocti sumus, definitio est. EST autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium. Hoc itaque cum primis virtutis munere hominem sibi dilectum atque perpetuo placiturum tentatum, examinatum & probatum voluit Deus, quem tantis donis amplificatum non otiosum aut ingratum, sed iis, quibus conueniret, partibus in auctoris sui

sui cultu & seruitute occupatum & exercitatum vivere decuit. Impossibile autem est sine fide placere Deo. Duabus autem potissimum partibus constare humanum animum accepimus: altera, quæ intelligendi; altera, verò quæ eligendi, siue volendi viribus præstat: utramque autem Deo auctori suo spiritui, in cuius imagine factum se cernebat, ad similitudinem etiam in seruitutem & obsequium dicari & consecrari oportuit. Posteriores quidem obediendo, ut iam iam declarabimus, priorem verò credendo iis, quæ, quamquam non apparerent, pro certissimis tamen suscipi, haberi teneriq; persona, pronunciantis, inquam, Dei & excipientis hominis, consentaneum erat. S. S. E. Captiuantes intellectū in obsequium fidei. Namque hoc hominis animo concessum fuisse, hoc est, diutnis effatus fidem præstare hominem potuisse, vel ipsius Dei proponentis & allocuti auctoritate confirmatur, qui nullo pacto quicquam frustra dixisset: cuius excipiendi & præstandi vim seruo suo negatam cognosceret, atque eadem allocutione eodemque effato sua gratiæ auxilium præfens indicauit: qui enim eo pacto sibi inseruiri subebat & volebat, idem omnia sufficiebat quæ ad illam commoda opportunaq; seruitutem forent. S. S. E. Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Nam qui tam pulchrum instructumque hortum soli homini plantauerat, plantatumq; ad culturam & vsum fructum tradebat, quidnam illi quod ad eam rem facere posset, subduxisset? Qui sapientiæ suæ delicias cum filiis hominum esse asseruit? Cuncta illis profectò largitus est, quacunque ad suarum deliciarum veritatem & constantiam prodesse poterant. id quod admiratus vates prædicabat: Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis quoniam visitas eum. Magna quidem in hoc verbo, quoniam visitas eum, significatio ac multiplex latet. Ita ut rem ad summam referamus, primam humani animi partem proposito futuri euentus argumento in fide verbo suo habenda & obseruanda exerceri & probari voluit Deus, eaque fide constante & antesignana, atque ad eò animum instruente, alteram partem, hoc est, voluntatem in officio obedientiæ & obseruantia perpetua religione continendam præcepit. Atque utriusque partis argumentum vti decens, rectum & sacrum, ita etiam illo in statu homini obseruatu facile fuit; cui nulla omnino res obstabat, nulla requirebatur vis & facultas quo minus huiusmodi per Deum impositæ leges obseruarentur. Simplicissima enim, absoluta & pura illi natura simplicitas aderat, nullius ad vitam commode opportunaq; indigens rei, nullaq; illis eiusmodi indigentia vel conscientia vel notitia, sed nec cogitatio quidem vlla erat; ad eò ut cum nudo corpore agerent tam vir quàm femina, nihil illa nuditate ledebantur, nec offendeantur quidem, utpote quam simplicem, naturalem, & sibi conuenientem nouerant, & ad securitatem & libertatem, imò & membrorum omnium concinnitatem & pulchritudinem ultra omnium animantium aliarum exempla admirabilem verè tunc referebant: nec minori tunc gaudebant nuditatis propria prærogatiua, quàm aues, quàm fera & pecudes, quarum vel plumæ, vel pili, vel seta natiuam feritatem, vel siluestre ingenium, vel aliàs illo membrorum tegumento indigentem animam arguebant: aliàs celi, soli ac temporis obnoxiam iniuriis, quorum nihil in homine excipiebatur tunc recto in imagine Dei, quod animum spectat, facto: quod verò corporis membrorumq; situm respeceret, erecto: calum perpetuò intuenti, terra iacentia omnia longius prospicienti, facile in quoduis latus sese flectere & voluere valenti, statura denique recta, &

שניהם
קרומם

qua ipsa sui contemplatione imperium non in animalia tantum, sed in omnes inferiores terræq; vicinas vel contiguas partes representabat, & illud verissimum asserbat: Præsit piscibus maris, volatilibus cæli, & bestijs, vniuersaq; terræ. Hanc humanæ naturæ simplicitatem, rectitudinem, ingenuitatem, & libertatem, atque concinnam & sibi constantem tam interiorum partium & virium animi, quam exteriorum membrorum corporis facultatumq; concordiam, illa breui quidem, verum valde multum significante expositione Spiritus sanctus indicat. Erant autem ambo nudi, Adam scilicet & Heua, & non erubescabant. Quod Latine legimus vterque, siue ambo nudi, in sacra lingua sonat SENEHEM GHARVMIM HAADAM VEISTHO, Duo, siue bini ipsi GHARVMIM, ille ADAM & mulier eius. Singula verba propriam postulanti contemplationem. SENEHEM ex verbo reddimus ipsi, alter & alter; ita ut vtrumque marem intelligamus: dein verò, quinam mares illi essent, declaratur. ille Adam & mulier eius. Nam ille Adam animo mas erat, & mulier illius Adam, quæ posterior facta erat, animo etiam erat mas eadem animi natura constans, quæ suus IS, idcoq; ISTHO dicta, id est, ISAH ab illo IS altera siue secunda. Atque ea ex parte qua alter & alter quaq; dicebantur illi, vel ipsi, erant pariter GHARVMIM. Huius pluralis GHARVMIM singulare nomen est GHAROM, quod ita pronunciatum significat idem quod nudum, simplicem & apertum, nullo tegumento, nullo fuce velatum; id quod corpori cum primis tribuitur, & à corpore ad animum ex similitudine translatum simplicitatis, puritatis, candoris & ingenuitatis astruit significationem. Atque ita vtrumque illorum primorum hominum, quos iam appellauimus, corpore quidem nudum principio egisse: nulla tamen propterea ex parte defectum aut egentem, sed quadam natua & ingenua nuditate viguisse quidem, & se ceteris præstare animantibus probasse. Animo etiam simplici, recto, aperto atque candido, nullis falsis, nullis fictionibus, nullis fucis infecto, & quæ nouerat tenuisse, & quæ dicenda erant aperte & clarè, & constanter dixisse ac dicere potuisse, qualia illa iam dixerat: Hoc nunc os ex osibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur ISAH, quia de IS sumpta est. & Propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adhaerebit uxori suæ: & erunt duo in carnem vnã. Ad hunc cognoscendi & elocutionis modum idem nomina cunctis indiderat animantibus adeò rectè, apertè & concinnè, citra omnem vel erroris, vel opinionis exceptionem, ut apertè Spiritus sanctus pronūciari: Et omne quod vocauit Adam animæ viuētis, hoc est nomen eius. Atqui cum illa corporum nuditate nihil egentēs viuerent, illaq; animorum simplicitate ac rectitudine qua cognoscenda erant cognoscerent: & quæ agenda erant, vterque suo in ordine manens agere possent, eatenusq; egissent, non erubescabant. Verbum pro quo Latini interpretes vertunt nunc erubescere, nunc verò confundere vel confundi, interdum morari ac tardare & cessare, in exemplari lingua est VS: cuius pondus omnibus quas memorauimus, & pluribus etiam nostratibus vocibus vix plene redditur; idem constat elementis cum SVB, inuēsis tamen; pro quo nostrates conuerti, redire, panitere, mentem mutare & respicere solent reddere. Est autem ut voce transpositum alterum verbum alteri, ita etiam significatione oppositum, adeò ut amborum significata simul esse non possint; sed alterum ab altero pellatur, & posterioris significati vis prioris significati incommodis quadam veluti medicina sit.

ita ut quæ nocuementa prius verbum detexerit & indicauerit, ea posterius verbum quemadmodum corrigenda sint, breui doceat voce. Nam BVS omnia illa consequitur, deformitatem, errorem, turpitudinem, lapsum, mendacium, mædum, frustrationem consilij vel voti, vel opinionis & sententia: quæ, cuiuscumque accidunt, eidem euestigio pudor, confusio, hæsitatio ac turbatio, aliæq; huiusmodi probra & opprobria animiq; incommoda eueniunt: quibus corrigendis, ac sanitatis causa & spe depellendis remediij adhibendi opportunam partem in significato verbi SVB diuina Sapiaentia, ut aliàs ostendemus, constituit: ita ut quicumque inciderit in BVS, si medicinam sibi fieri optet, poscat, & à medico faciendam credat: sedulo diligentiq; studio utatur SVS. id est, Quisquis animi errore, stultitia, turpitudine, atque alia prauitate & insania sese laborare senserit, pœnitentiam, conuersionem, oppositamq; inceat & insistat viam, actionibus & passionibus illis, ex quibus pudefactio & perturbatio illa nata fuerat. Quicumque enim sese emundauerit ab istis, erit vas aptum in sanctificationem Domino. Verùm de hac ratione pœnitentiæ, in quam ex verborum vicinitate defleximus, aliàs plenius agendum. Nunc illud tantum cognoscere sat fuerit, Nihil in primorum hominum animis, nihil in corporibus, vel prauitatis ac deformitatis, vel turpitudinis fuisse, vnde vel erubescencia, vel hæsitatio, vel, cuiuscumque esse possit, nominis turbatio nasceretur: quare neque pœnitentia, aut conuersio & resipiscencia optanda & incunda tunc fuerat. id quod negatio NON verbis illis præposita astruit: Et non IITHBOSASV, & non erubescabant, & non confundebantur. Imò verbum in futuro tempore pronūciatum perpetuitatem, uti iam aliàs adnotabamus, adsignificat, non erubescant, quamdiu illam, quam tenebant, conditionem tuebuntur, non erubescant. ut illud: Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Nulla in illa simplicitate erubescencia origo erat. Atqui erubescencia cum ad passionum referatur genus, neminem alium præterea afficit, quam ipsum, qui erubescit. & Cum passio hæc ex turpitudinis vel prauitatis morbo nascatur (S.S.E. Confundantur omnes inique agentes) sit ut in eum ipsum vertatur & incidat, in quo orta est, eundemq; affligat & vexet. id quod omnibus morbis, morborumque affectionibus commune est. Neque enim qui errat erroris sui rubore alios, verùm se ipsum inficit, & ipso sese rubore errasse prodit, aliis vel ridentibus & insultantibus, si inimici, vel miserantibus, si amici aut ingenui candidiq; fuerint. Quamobrem verbum BVS hoc in loco reciprocum est, & passionem omnino iisdem adscribit de quibus dicitur, LO IITHBOSASV. non illos sui ipsorum pudebat, vel Latine etiam, Non pudefiebant. Nihil illis inerat vel aberat quamobrem pudefierent; nihil quod vel Deum offenderet, vel alia animantia se minora vlllo pacto laderet, vel terreret. Namque hæc omnia minori sensu prædita sunt, quam ut verecundia homini esse possint: quippe cum iudicio careant, & facultate dignoscendi si quid in hominis requireretur natura, quem tot partibus sibi præstare cognoscebant, præcipuè cui nihil omnino tunc deesset. Deum autem simplicissimum illorum nuditas & simplicitas cum externa membrorum & corporis, tum interna animi ac virtutum offendere non poterat: utpote utraque parte decens, & auctoris ipsius iudicio probata & laudata, qui viderat cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Sed neque illos pudefacere potuit sua illa nuditas, ut quæ proprium locum & ordinem, propriamq; rectitudinem inuenta, sese ipsa commendabat iisdem illis propria

naturæ & facultatis bene consciis, & recto more custodientibus. quem quidem morem & ordinem personarum adnotatus ordo indicat HAADAM VEISTHO, Adam scilicet & Eua, sine ex verbo, ille ADAM, & illius ISAH. uterq; enim eodem quo creati fuerant ordine & gradu suam simplicitatem ac nuditatem obtinebat & seruabat: utq; ille in suo, sic illa in suo quoque statu nihil requirebant aut notabant, vel excipiebant quamobrem pudescerent. Atque huiusmodi quem qualemq; rudi quodam ac nostræ modò facultati concordanti oratione & stylo describebamus, primus humanæ fuerat naturæ status: cuius integram persequi historiam nec huius temporis, nec nostræ fuerit opis, nec mortali cuiquam tractare concessum, cui tota ut minimum horti illius regio, natura, virtus, fertilitas, & plantarum fructuumque copia singulari Dei beneficio non fuerit patefacta. Cuius felicitatis quisquis compos factus fuit, admirandam formam non his quibus in communi sermone utimur verbis & modis enarrari posse aiunt. Sapientiam loquimur inter perfectos: Sapientiam verò non huius seculi, neque principum huius seculi, qui destruuntur.

VIII. Verum enim verò illam hominis integram conditionem non atio maxcere, sed certis muneribus propriisq; virtutibus conueniente ac decente officio præstandis exerceri atque spectari oportuit, ut ceterarum omnium quæ conditæ sunt rerum, propria cuiusque non in otio, verum in commissio sibi negotio spectatur facultas. Quibus autem legibus huiusmodi exercitatio definita & postulata fuerit, proximum est doceri. Idq; facile consequemur illo tantummodo, quod ante agebamus, repetitio principio: Oportuisse hominem duobus illis nominibus maris & femina, quibus constabat, sua in statione & proprio gradu perseuerantibus exerceri, utroque videlicet suas sustinente parteis, quibus totius hominis persona perageretur. Et superioris quidem nominis parteis in cognitione cum inferiorum tum supernarum, quæ cognosci fas erat, rerum, versabantur: inferioris verò portionis munia in iis quas agendas portio superior cognosceret & commendaret, suscipiendis & expediendis absolueudisq; probanda erant. Huius negotij leges fuere, ut ne quid præterea, quæ à Conditore & Principe Deo decreta præscriptaq; essent aut concessa, vel superior portio cognoscere tentaret, vel inferior suscipere & experiri appeteret auderetve. Vtrique portioni præceptum positum est commune quidè obedientiæ & obsequij siue religionis erga Principem, Pontificem, Deumq; suum: singulare verò utrique quidem suum; priori vetitum plura scire quàm auctor concederet: posteriori verò interdictum plura usurpare & appetere sibiq; addicere quàm benignus Princeps largiretur. Ad utriusque vetiti obseruatione ab animo siue à superiore Adami portione Fides ab anima, portione inquam minore, continentia exacta fuit. Fides, uti dicebamus, in illo statu non tam de præsentibus aut præteritis argumentis, quàm de futuro non apparentium postulabatur: Obsequium & continentia ad præsentia & futura etiam pertinebat exempla. Atque harum legum argumentum significatione duplex vnius ac simplicis imaginæ rei, simplici verborum figura utrique portioni suas partes tunc agnoscendi propositum fuit. Cuius illud à Spiritu sancto dictatum legimus exemplar: Præcepitq; ei, dicens: Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: In quocunq; enim die comederis ex eo, morte morieris. Usque adeò clarè & apertè legis huius sententia & significatio omnis audientibus primis illis constitit, utpote simpliciter pro-

pronunciata, ut vel femine ipsi postea recitati explicata non ad esum, & usum tantum, sed ad tactum etiam vetitum pertinuisse referretur. Sic enim postea illam recitasse legimus. De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur de fructu vero ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Quamvis plura quàm audierat retulisse videatur, tamen id quod explicando adiunxit, ex ipsis vetiti verbis intellexit. Namque in exemplari vetitum ita ex verbo prohibet, & ex ligno illius cognitionis boni & mali non comedes, ab eo. Duo sibi vetita intellexit mulier, esum videlicet ac tactum hac sententia, Ex ligno cognitionis ne comedito, ab eo recedito. Namque huiusmodi illius lingua præcisiones plus etiam quàm longior oratio significant, ut RAHHOK MIPE-
NIIM GHERCHAH, Procul à gemmis aestimatio eius. A verbo mendacij
THIRHOK, procul fies. Dominus de Sion rugiet propter Sion. Quid mihi est in
celo: & à te quid volui super terram. extra te, præter te, vnum. Sic hoc loco
MIMMENV, non otiosam repetitionem, sed vel accessus atque tactus inter-
dictionem interpretabatur mulier: tantum abest ut vetiti sententiam ignora-
tam sibi excusare posset.

Prou. 30.
Amos 1.
Isal. 72.

Quoniam vero credendi siue fidei argumentum ad euentum proponere Deus voluit: euentus autem futurum spectat, & antecedentem occasionem siue originem consequitur: Vetitum verò absolute pronunciatum, præsens ac futurum complectitur tempus, recta naturæ serie vetitum hac in lege ante fidei præceptum pronunciatur: cum tamen fides dignitatis natura, cetera præcepta & mandata antecedit. ut, Audi Israel, Deus tuus Deus vnus est. Verum quoniam illa circa duplicem præcipue rationem versatur, præsentis & futuri, ubi alterum constat, alterum proponere satis fuerit. Atqui duplex illa ratio ita ab Apostolo indicata est: Accedentem ad Deum primum oportet credere quod est, & quod
inquirentibus se remunerator sit. In priori parte quod est Deus, præsens verbum
præteritum etiam vendicat ex nominis Deus, vi & significatione. siquidem
ELOHIM creatorem & gubernatorem significat atque adeò iudicem: verum
eundem infinita & constante misericordia benignum nõ adeò clarè nomen hoc,
quàm arcanum aliud IEHVEH docet. Cuius præcipuam admirandamq; signifi-
cationem ad misericordia & veritatis rationes referri iam sæpius indicauimus.
quare documentum illius Apostolici huiusmodi significatio est, Accedentem ad
Deum primum oportet credere quod verè est ELOHIM, & quod idem etiam est
IEHVEH. id est, credere oportet illum esse Deum, qui mundum à se conditum
gubernet, & erga sui cultores homines misericors beneficentissimusq; sit. Nouerat quidem primus hominum Deum esse, eundem creatorem & gubernatorem, eundem benignum & beneficum vel in se ipso agnouerat, Iudicem verò non expertus erat. Quippe benignitatis ostendenda & ostensa quamplurima à mundi initio argumenta extabant. Iudicij verò exercendi nulla in mundo eatenus materia notabatur, præsertim ex eo nomine quo pro commertis pæna & supplicia exiguntur. Omnia quæ sub celo erant suis in locis & muneribus recto constabant ritu & ordine, gubernatorisq; sui, hoc est, verbi diuini agebantur institutis. Voluit autem Deus sese ut bonum & liberalem benignumq; sua sponte exhibuerat, idem velle perpetuum sibi obscuraturis probare; ingratu verò & ordinem deserentibus suum iudicij exercendi, & pænas irrogandi auctoritate & potestate

IX.

Heb. 11.

- valere. non qui hoc posterius optaret, sed qui optantibus ex iudicij & vindictæ ratione ac natura tribueret. Atque ita apparet diuinum in hac re consilium non fuisse, exercendi iudicij materiam occasionemve quarere, sed eiusdem auertendi studium & curam homini iniucere, eidemq; suarum partium custodiam & integritatem utroque nomine suadere, & beneficentiæ perpetuæ promisso (Ex omni ligno comedes) & iudicij ac punitionis prædictione, quæ reuerentiæ metum etiam possit addere. Et quoniam in illius naturæ potestate delectus & consilij vis erat, hoc est, quoniam illi integrum erat obtemperare, & non obtemperare dictæ legi, quid utramvis partem vel ex beneficio, vel ex iudicio diuino consequeretur, præmonitus homo est. Vtraque verò præmoniti pars ad conseruandam hominis felicitatem tendebat: quæ tunc recte cõseruaretur cum homo idem quod Deus vellet, idemq; nollet. Qui sua sponte bonum semper homini optat. S. S. E. Ego cogito cogitationes pacis, & non afflictionis, dicit Dominus. Atque ad hoc ipsum consilium omnem illam legem cum conditionibus prædictionibusq; adiunctis referre, & in hanc partem interpretari oportuit. S. S. E. Audiam quid loquatur
- Pfal. 84. in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor. Verumtamen propè timentes eum salutare ipsius: ut inhabitet gloria in terra nostra. Namque Dei consilium propositumq; illud fuerat, ut in humanitatis nostræ terra gloria amplitudog; inhabitaret. Hoc enim & Principis Dei sapientiam, maiestatem, auctoritatemq; decebat, qui hominem non brutorum more vni tantum actioni alligatum, sed in imagine sua factum, liberum, & sibi ex voluntate, potius quam ex necessitate seruientem, atque hoc nomine sicut similitudinem suam agentem voluit, ut ipse
- 2 Joan. 7. ultrò benè & benignè agit. S. S. E. Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ. & si dicimus quòd societatem habemus cum illo, debemus & ipsi in lumine ambulare, sicut & ille in luce est. Decebat hoc etiam ipsam hominis naturam, propositis bonorum & malorū finibus in eam partem, vti quam diuinum lumen commendabat, quamq; propria vtilitas postulabat. Namque ratio hæc Dei erga hominem, cumq; homine agendi & paciscendi diuinæ sapientiæ iudicio constans
- Deut. 11. perpetuag; semper obseruatur. En propono in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem: benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis: maledictionem, si non obedieritis mandatis Domini Dei vestri, sed recesseritis de via quam ego nunc ostendo vobis, & ambulaueritis post deos alienos, quos ignoratis. Id quod erga humanam naturam
- Ecclesi. 13. Deo antiquum semperq; obtentum Sapientia adscribit. A Deo profecta est sapientia. sapientiæ enim Dei adstabit laus, & in ore fideli abundabit, & dominator dabit eam illi. Non dixeris: Per Deum abest. quæ enim odit, ne feceris. Non dicas: Ille me complanauit: non enim necessarij sunt ei homines impij. Omne sacramentum erroris odit Dominus, & non erit amabile timentibus eum. DEVS AB INITIO constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi: quoniam multa sapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. Oculi Domini ad timentes eum, & ipse agnoscit omnem operam hominis. Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium

spatium peccandi: non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Testes inuoco hodie calum & terram, quod proposuerim vobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu viuas, & semen tuum: & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci eius, & illi adhareas (Ipse enim est vita tua, & longitudo dierum tuorum.)

Duo itaque illius diuini edicti fuere membra: alterum fidem, alterum obseruantiam & religionem, siue timorem Domini spectabat. Timorem Domini ex Sapientis definitione, religiositatem scientiæ vocamus. Religiositas enim custodiet & iustificabit cor: incunditatem atque gaudium dabit. Obseruantia mentio prius facta, eam quam indicabamus rationem, commendat. Fidei verò præceptum obseruantia munienda causa adiunctum. Ex omni ligno paradisi comedere. Complures fuerant arbores, complura ligna, complura GHETSIM, complura sapientiæ, scientiæ, & consilij commoda & idonea, pulcherrima, & amore dignissima argumenta. Omne lignum pulchrum vitu, & ad vescendum suaue. (Memnissè retulerit duplicem horti illius admirandi significationem iam nobis esse indicatam.) Quæ omnia non permissa tantummodo, sed concessa, sed vtrò oblata, sed parata etiam, quem diuinæ sapientiæ & liberalitatis antiquum & proprium morem esse accepimus. Sapientia adificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam. Misit ancillas suas ut vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis.

Omnium itaque animi atque animæ bonorum cognitionem, usum & fructum, atque adeo vitæ ipsius, quæ præstantissima ceterarum arborum erat, copiam diuinæ liberalitatis benigno dono homini contigisse intelligimus, vno tantum excepto genere, quo nihil minus conuenire homini diuinæ Sapientiæ cognouit, ac declarauit. Ex ligno HADAGHATH, singularis cuiusdam scientiæ boni & mali non comedes: ex eo. Etenim naturæ in imagine Dei factæ, secundum similitudinem Dei actura, & vtroque nomine bonæ atque boni obtinendi causa creatæ, non modo mali cognitio non erat appetenda, verum neque boni cuiuspiam quod à sapientissimo Conditore fuisset exceptum (satis enim illi pro magno bono obedientia habenda fuerat) nedum illius boni quod sine malo pariter cognosci non poterat, malo autem illi ipsi qui cognosceret malo & calamitatem perniciemque, allaturo: præserim cuius usus fructus, cuius cognitio inquam & usurpatio ab aliis omnibus quæ ad cognoscendum & usurpandum concessa erant, longè nimium distabat: imò non secus atque vitæ mors opponebatur. Id quod notatio HE nomini scientiæ adiuncta indicabat apertè. HADAGHATH, scientiæ illius cuiusdam, cui nihil cum aliis commune est. Nam cetera cognosci comedique possunt ad famem leuandam, ad vitam alendam, ad multa alia homini utilia, quibus vitæ oportune etiam petita & adhibitum lignum immortalitatem conciliaret. Verum enim uerò excepti ligni appetita & obtenta scientiæ omnia prorsus diuersa, imò aduersa & contraria effectum iri prædicebatur: quod vel ipsum nomen mali declarabat, & non minus isto horrendum boni & mali nomen suspicere dabat, duo contraria & secum pugnantia permixta significans, atque ex consequenti magna disidia turbationemque, horribilem comminatum. Itaque vel ipsa nominum & verborum aperta pronuntiatio, rem, de qua agebatur, auertendam, cauendam, & fugiendam arguebat, imò & notabat. Atque hoc vetitum reuerenter exceptum, & continenter obseruatum oportuit, tam-

et si nulla ulteriore explanatione fuisset confirmatum.

XII.

Verum enimvero ne quicquam requirere aut desiderare posset homo, quod ad eruditionem instructionemque sui ullo modo videretur facere, ne quicquam ad excusationem defensionemque sui postea aliquo iure arripere valeret: praterca, qua vetado edoctus fuerat, maximi mali, in quod sese, si periculum faceret, precipitaturus erat, ab auctore & Principe bono sapienteq; Deo pramonitus est, & parati euentus, ex vetiti violatione, vel temeratione non diu expectandi, sed quamprimum experiundi ac sentiendi damnationem, infelicitatem & miseriam supremam edoctus audit, In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Imperitum mortis hominem, quodnam, quamq; graue malum mors esset, latere fortassis potuit. Illud tamen certè non latebat, quantum, quam aestimabile, quantaq; custodia dignum bonum vita esset, illa praesertim vita, qua ipse idem in imagine, & sicut similitudo Dei viuens fruebatur, quaque donatus & prae datus, omnia quodammodo, imò mirabili modo erat. Nam praeterquam quod ut in imagine illa Dei creatus, magna & multa diuina virtutis momenta in se agnoscebat: praeterquam quod diuinarum rerum notitia mirum in modum gaudebat: humana omnia, hoc est, cetera quae sub calo essent, & intellectione comprehendebat, & potestate imperioque gerebat, atque virtutum, facultatum, & efficacitatis omnium instar habebat: quamobrem τὸ πᾶν atque τὰ πᾶντα, id est, omne & omnia propter excellentiam appellari iure potuit. S. S. E. Omnia per ipsum [Verbum] facta sunt. Atque eadem omnia eiusdem verbi custodia & obseruatione fuerant conseruanda. His & quamplurimis aliis, quorum compos homo erat, quantum bonum vita esset, cognoscere poterat, atque adeò cognouerat, quibus contrariam omnino mortem, si non sensu & experimento, certa tamen intellectione consequi, & suspitione cauere & vitare debuit, & potuit. Denique eidem ipsi, cui haec praedicebantur, hoc est, humano animo, eadem die, qua iussum violaretur, mors euestigio euentura obnunciata est. quam mortem interpretamur abalienationem à Verbo, in quo vno humani animi vita erat. Hanc verò praedictionem superiori hominis portioni, hoc est, mari factam, prima eualectio aperitè docet: quippe cuius verba & pronomina masculinam praeserunt formam, BIOM ACHALCHA, in die qua comederis tu mas. LO THOCHALNE comedito tu mas. THAMVTH, morieris mas. Itaque lex praedictioque omnis hominis animum praecipuè respexit, cui priores in omni vita actione partem, utpote inferiorem partem ducturo, & in legis obseruantia contenturo, Deus arrogauerat. Et quamquam animus, ut animus erat, non comederet ex visibilis ligni fructu, tamen ab inuisibili tunc mali ac boni scientiae fructu comedendo prohibebatur. Neutrum enim sine altero tentari poterat: neque inferior pars tunc citra superioris, qui intercedere atque vetare debebat, & poterat, notitia, consensu, vel conuientia & permissu quicquam aduersum diuinam praescriptionem admitteret. Itaque Dei sermo humanum cumprimis tangebatur animum, cuius officium erat dictis & effatis diuinis atque praedictionibus credere, & ad vetitum reuerentia & continentia excipiendum & obseruandum inferiorem femineam portionem, informare & regere, quatenus idem naturae suae ius & ordo postulabat, quatenusq; diuini ac tunc semper praesentis Verbi sapientia & ante instituerat, & in praesentiarum imperabat. Quod Verbum quamdiu illis repudiatum non esset, quamdiu sacrum sanctum haberetur, vitam, quae eatenus principio constiterat,

Ioan. 1.

terat, conseruaturum sese receperat libentissimè. S. S. E. Et deliciae meae esse cum PROU. 9.
 filiis hominum. His etiam accedit, quod quaecumque vel intellectu, vel fide
 cognoscenda fuerint, superiorem spectat & appellant portionem, hoc est, animum
 ad id praecipue muneris officij, idoneum. Vt autem prius illud, NE comedito,
 ne tangito, continentia & reuerentia, uti dicemus, obseruandum: sic etiam illa
 futuri euētus praedictio ac denunciatio: In quacunque die comederis, mori
 morieris. id est, verè & reapse, atque certissimè morieris, mortemq; subibis, à
 vita prorsus alienam: illud, inquam, quod praedicebatur, quamuis nondum appa-
 reret, firmissima fide suspiciendum, tenendum, seruandumq; fuit: atq; ita utram-
 que hominis portionem in proprio officio exerceri & contineri oportuit.

Hactenus mundi opificium rerumq; naturas omnium contemplari licuit, atque XIII.
 hominis, cuius causa omnia condita fuerant, admirandam conditionem am-
 plicationemque cognouimus. Quippe quem non modo totius terrae praefectum
 animantumque ceterarum dominum, sed horti illius amoenissimi ac fertilissimi
 cultorem, atque usus fructusq; compotem Deus effecerat: nulla excepta arbore,
 praeter unicam: cuius obseruatione tamquam diuini in se, inq; sibi tradita &
 credita omnia principatus signo ac testimonio probatum voluerat. Et quidem
 arborem illam duplici nomine deuotam existimare hominis intererat, & quod
 tamquam anathema Deus interdixerat, & quod idem sibi naturaeq; suae perni-
 ciosam & pestilentem declarauerat. Atque haec orbis omnis tum recens creati, ab-
 soluti, & suis legibus adornati facies fuit, quae sexto operis die integra, & omni-
 bus perfecta & exacta numeris enituit. Eadem etiam auctori Deo sapientissimo
 adeo placuit, ut sequentis proximi diei consecrato quieti suae festo celebri, atq; in
 posterum statuto, animantibus omnibus, atq; homini praecipue sacrosanctam in-
 dicere placuerit. Plantauerat autem Deus paradysum voluptatis à princi-
 pio, in quo posuit hominem quem formauerat. & rursus: Tulit ergo Do-
 minus Deus hominem, & posuit eum in paradysum voluptatis, ut opera-
 retur, & custodiret illum. Ex primaeva linguae verbis: Quietauit illum in
 horto voluptatis ad colendum eum, & ad custodiendum eum. molliter,
 placidè, & citrà ullam prorsus molestiam ab illo potuisse coli hortu, & custodiri
 lectio indicat, utpote viribus instructo idoneis & praesentibus, quas nec soli, nec
 caeli natura turbaret, aut dissiparet: quas cum ceterarum fructus arborum iu-
 uarent: tum praecipue vita lignum fulciret ac tueretur, tantum diuini tutela
 Verbi valebat. atque vna tantum deuoti illius ligni venenata & pestifera vis
 humanam virtutem à Verbo abalienatam turbare, perdere, & in nihilum redi-
 gere valebat. Quamobrem huic narrationi de homine in paradysum locato, le-
 gis decretum è vestigio subiunctum est. Praecipitque ei, dicens: &cet.

IGITUR perfecti sunt caeli & terra, & omnis ornatus eorum. Com-
 pleuitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: & requieuit die
 septimo ab omni opere quod patrauerat. Et benedixit diei septimo, &
 sanctificauit illum: quia in ipso cessauerat ob omni opere suo, quod
 creauerat Deus. ut faceret. Hoc modo a pacto totius mundi fabricam omnem
 integram, plenam, & exactam semel, unico continuato per sex dies opere con-
 stituisse accepimus; in qua nihil omnino requireretur quod vel auferri, vel ad-
 inueniri & adiungi vere sapientiae ratio postularet. Cuius operis integritatem
 continuam, & nullo nouo consilio aut opere indigentem affuerans admiratusq;
 Sapiens

33 Sapiens, prædicauit: Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Deus solus
33 iustificabitur, & manet inuictus in æternum.

DE CONSTITVTIONE MVNDI.

CAPVT IIII.

Concordat
cum animæ
lib. 1. c. 12.
3. 14.

1.

QVAM rebus omnibus perfectis, mundiq; probata pulchritudine, quietem
sacrauerat Deus, nulli eorum quæ iam facta constabant, generi non com-
mune esse uoluit; sed singulis integritatis ac bonitatis propriæ gratulationem,
illo, quo ipse quietuit die, impertitus, suam deinceps naturam conditionemque
tueri indulgit. Id quod in ceteris omnibus rerum ac naturæ formis ratum, fixum,
constansq; euasit, præterquam duabus ceterarum omnium præstantissimis, & quas
maxime in suo ordine manere decuerat, & oportuerat. id est, spiritum naturæ,
cuius pars & humana etiam quæ omnis uitio facta corruit. Viraque à Deo ele-
cta, utraque electionis compos ea ex parte, qua libertatem suam ingenue tueri
debit, dum sorte sua non continetur, altioraq; se querit, dignitate, loco, condi-
tione, donis, muneribus, denique amplitudinis concessæ depulsa gradu, utraque in
exitium corruit. Atque hac duarum tantum partium ruina, ceteris omnibus in-
columibus, quod factum fuerat opus, demum resedit ac substitit, deincepsque per
secula mansit. Ex qua ratione primum illud tempus, quo cetera cuncta in sua sta-
tione manserunt, Angeli uero nonnulli & homo uitium fecerunt, Η ΤΟΥ
ΚΟΣΜΟΥ ΚΑΤΑΒΟΛΗ, id est, constitutio mundi appellata est. Hac
autem res quibus de causis profecta fuerit, quemadmodum facta, quamquam ex
ordine in huius operis anima narretur, tamen hic repetita, & nonnullis parti-
bus adnotata operæpretium attendentibus faciet.

DE spirituum naturæ & uirtute historiæq; omni, quantum ad non obscuri
compendij methodum facere uisum est, satis in hoc, quod struimus corpore, iam
diximus. Ex illo genere quidam, cui propter egregiam conditionis pulchritudi-
nem HILEL antiquum nomen fuerat, uirtutis magnitudinem suæ, munerumq;
quibus præstabat officia, in ministerium Dei erga hominem, quem se minorem
quadamtenus nouerat, decreta *uidens, diuino consilio deesse apud se constituit,
defectionisq; suæ causam cum ceteris communicauit spiritibus, indignum uideri
illorum gradu & ordine questus minoris naturæ fouenda causa sibi, collegiisque
suis tantum uirtutis, efficacitatis, atq; splendoris contigisse, quos mundi regnum
atque ad eò in homines ipsos imperium decere magis uidebatur. Atque prima
consilij illius origo ista fuit, Inuidia nimirum, inquietum & pestilens malum:
quod cuicumque incidit, rabiem cum primis molitur, qua sibi ipsi primum, deinde
aliis perniciem struat. Ingenium enim hæc ad nocendum uehementer acuit, vo-
luntatemq; incendit, audaciam firmat, & uiam munit, mentem uero ita turbat,
ut præterquam sibi uni, nemini alij bene esse uelit, bonorum & malorum fines
ac definitiones, & modos, & causas longè aliter quam res habet, constituere do-
ceat. Huius exitialis morbi origo unica sui ipsius amor est, qui primus & conten-
tiosissimus ueritatis, bonitatis, iustitiæ, uirtutumq; omnium atque ad eò Dei ho-
stis habetur. Namque Deus ut summè bonus, bonitatis suæ diuitias rebus omni-
bus impertitur; Amor uero proprius nemini cuiquam, præterquam sibi uni, aut
propter

propter se unum boni quippiam esse vult: neque unquam tantum sibi bonorum esse arbitrat, ut non plus etiam atque etiam conuenire existimet. hinc est quod nullo quiescit loco, nullo se satis beatum gradu consistere possit, dum alium altiorum quamquam sibi minimè paratum intellexerit. Deniq̄, eligendi ac desiniendi quod sibi expediat ius & facultatem nemini cedere, sed usurpare ipse velit. Hoc illius magni Luciferi morbi, atque totius in orbem inducti mali initium fuit, scilicet non contenti suo ordini decreta statione, & sublimiora sibi promittentis atque affectantis. Id quod Spiritus sanctus Apostolo referente notauit. Angelos verò qui non seruauerunt τὴν ἐαυτῶν ἀρχήν, suum illud ipsorum principium & principatum sufficientem. Namq̄, omnia hæc significantur verbo ἀρχή sed reliquerunt suū illud proprium οἰκονομίαν, domicilium stationemq̄, conditionis suæ. Hæc muneris atque officij proprii desertio ex amore sui profecta, spiritum illum in inuidiam impulit, ex inuidia insana rabies deiciendi hominem de gradu suo, sibiq̄, subiiciendi: atque ex consequenti obtinendi magni nominis gloriam, & astutiæ calliditatissq̄, palmam, qua diuinæ sapientiæ rationes præuerisse, ordines ac propositum inuertisse dictitatio gloria accresceret & fama Altissimo, quamquam non par, similis tamen & æmula. Id quod ab illo spiritu quondam præsumptum & iactatum, ab illius inuidiæ superbiæ imitatoribus, atque sui ipsorum amantibus postea nonnullis exemplis fuit usurpatum: ex quibus unum insigne apud Babylonis regem spectatum, per Vatem suum notari, referri, & recitari Deus voluit. Sumes parabolam istam contra regem Babylonis, & dices: Matth 14
 Nomen MASAEL narrationis vel sententiæ, vel argumenti significat genus, quod ex una vel actione vel re vel persona petitum, ad alia explicanda & ostendenda usurpatur. Idemq̄, Latine proprie exemplum, Græcè vero propter usurpationis rationem παραβολὰ dici solet. Ait itaque Deus per Vatem, quod spiritui illi superbo & arroganti quondam in mentem venit, & tentare non piguit: atque demum suo cum magno malo euenit, idem illud tu exempli causa aduersus Babylonis regem usurpabis. Quomodo cecidisti de celo Lucifer, qui manè oriebaris? corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo: In calum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebam in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Vel ipsa præsumptæ orationis sublimitas exemplum non ab hominibus, verum à superioris naturæ historia petitum docet. Numquam enim Babylonis regi mortali carni & sanguini illud venire in mentem potuit: Ascendam super altitudinem nubium, multo minus illud: Super astra Dei exaltabo solium meum. Verum quod isti ad terrarum imperium usurpandum, Superbia in animum iniecit: cuidam alij ad diuinos affectuos honores, & sapientiæ captandam gloriam, proprius amor insolentissime persuaserat: nempe Lucifero præstantis naturæ spiritui, qui manè, hoc est, antequam dies in orbe terrarum elucesceret, iam ille creatus oriebatur: tanta intelligendi claritate præditus, ut Luciferi nomen obtineret, cuius astri lumen ceteris præstare notum est. Quam tamen claritatem ob superbiam ad mendaciæ & astutiæ argumenta transtulit simulatque suum principium & principatum prodece, suamq̄, deserere stationem decreuit. S.S.E. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas Ioan 8.
 in eo: cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius. Ille primus, ille maximus homicida, hoc est, humani generis occisor fuit.

Cuius spiritu rex Babylonius actus vulnerasse gentes accusatur. Ille se in calum a seensurum cogitabat, soliumq; sibi super astra Dei collocaturum, quippe qui humana natura tyrannidem occupare parabat, cui ministrada & se, & alios spiritus destinatos dedignabatur. Quod si alij in sua statione manere optarent, prescriptos vnusquisque à Deo obtinere cursus, se tamen vt regem solium figere, & quiescere constituisse, non Dei astrum amplius appellandum, sed sui iuris, sui domini compotem futurum. Id verò quonam pacto assequeretur, iam inuentu apud se agitabat, & constitutum secum ipse communicabat: Sedebo in monte telamenti, in lateribus Aquilonis. Quibus in verbis humana ruina arcanum latet, nunc breuiter reuelandum: quandoquidem Dei beneficio magno mysterij huius rationem aperiri nostro contigit seculo.

11.

Bella & pugna quacumque fortibus & robore ac virtute comparari posse videantur, incidunt, virium periculo committi & exerceri solent: sin vero in utroque pugnantium summa non sit virtus, is, qui minor est viribus, si astu, prudentia, & calliditate valeat, nihilominus nec spem deponit victoria, nec aleam tentare recusat, precipue cum in huiusmodi gerendis rebus primas consilio & astutia parteis plurimorum calculo tributas nouerimus, & vel illa Sapientis sententia docet: Cogitationes consiliis roborantur: & gubernaculis tractanda sunt bella. Qua hic gubernacula begimus, in exemplari dicuntur THAHHABVLOTH, acuta cura à Latinis poetis dicta; quarum magna in bello vis est, earumque diuersa pro argumenti ratione vel vituperatio, vel laus: nam si recte & sapienter incantur huiusmodi cura, prudentia & calliditatis merentur nomen: sin vero impure, iniuste, & insolenter ponantur, astus, fraudis atque dolus notantur infamia. Atque ita verbum THAHHABVLOTH ad utramque vel probanda vel improbanda sapientia partem significandam usurpatur. Cuius diuersitatis exempla sunt: Et prudens gubernacula possidebit. & Consilia impiorum fraudulentia. utrobique est vox THAHHABVLOTH. Manifestum verò non modo Lucifero fuerat, verum omni vel communis compoti sensus liquet, Spiritum illum cum Altissimo [Deo] longè minus de virium prestantia contendere potuisse, quam primam illam matutinam stellam, à qua nomen ipse mutuauerat cum sole. Namque illa quamquam id, quod prestat, lumen soli acceptum referat, tamen corpus, formam, naturamq; suam omnem non soli, sed communi conditori Deo debet. At verò Lucifer iste, de quo agimus, non ingenij modo sui magnitudinem & cognitionis ac facultatis prestantiam: verum se etiam totum quidquid esset, Auctori suo debere sese nouerat. sine quo neque esse potuisset initio, nec postquam factus esset, poterat durare. Quamobrem numquam se ipse Deum appellauit, sed id quod erat tamen ad similem Altissimi gloriam prouehi, & amplificari posse arte calliditateq; sua sibi persuasit. Ascendam in calum, & super astra Dei exaltabo solium meum. Id quod, uti excepimus, virtute & efficacitate sua fieri minimè posse certo certius nouerat. Bonitate autem se Deo similem reddere non magis etiam valebat, postquam huiusmodi admiserat & ceperat consilium. Siquidem bonitas cuiuscumque generis in proprij munus atque officij edendis exemplis spectatur. Vidit Dominus vniuersa quae fecerat, & erant valde bona. Quippe quae in numero, pondere & mensura facta fuerant, à quibus partibus quodcumque degeneraret, propriae bonitati deesse argueretur. Quare non minus Lucifero constabat se munus officiumq; sibi à Conditor creditum de-

Prou. 10.

Prou. 1.
Prou. 12.

seren-

serentem à bonitatis laude eueftigio depositum iri, quàm solem in tenebras ver-
 sum lucis nomine & commendatione priuandum esse. Principio autem statuen-
 dum est magnitudinem, amplitudinem, imò infinitudinem diuina singularita-
 tis, qua ratione nostris animis cognoscere fas fuit, ab immensitate illa, qua valet
 & constat, sese cognoscendam tribus nominibus concedere & insinuare. virtutis
 siue efficacitatis, quam potentiam schola vocant: & Sapientia, & Bonitatis,
 qua alias Benignitas, alias Liberalitas, sapissimè HHEZZED misericordia di-
 citur. Ad hac enim tria nomina, qua attributa dici solent, omnia alia commodè
 referuntur, quamquam plurima sint, & suas singula rationes vendicent. Ex iis
 verò tribus nominibus vbi duo iam à Luciferi facultate exclusa fuerint, virtu-
 tis videlicet & bonitatis, quibus nullo pacto se Altissimo similem fore sperare
 ille poterat, proxima suspicio fuerit inquirere num sapientia emulationem sese
 præbere sperauerit, alias enim nullum ex illis maximis reliquum videatur, ex
 quo affectata cum Deo contentionis causas habuerit. ita ut quod nec viribus, nec
 bonitate consequi poterat, Sapientia ac THAHHABVLOTH, id est, acutis cu-
 ris assequi speraret. Hic verò est aut nusquam quod quarimus. Hac mala causa
 Lucifero exitium, hac orbi est molita ruinam. Id quod ex illius oratione ab Isaia
 recitata, & nobis explicanda arguetur. Sedebo in monte testamenti. Huius my-
 sterij interpretationem ex primæuæ orationis verbis vestigare operæ pretiū fue-
 rit. Duo sunt nomina HAR & MOGHED, pro quibus Latine monte testa-
 menti legimus. Nomen HAR grauidum & prægnans aliquid significat, & ex
 hoc significato ei terra parti impositum est, quam Græci affini vocabulo ὄρος,
 Latini montes vocant. ut in naturæ historia ex interpretatione atque re de-
 clarabamus. MOGHED nomen à IAGHAD verbo factum, testimonium, testa-
 tionem, prædictionem, conuentum, pactum, & ut sic loquamur, protestationem
 interpretamur. Namque ad hæc omnia verbum illud vsurpatur. ita in monte
 testamenti, arcane sic enarrare possumus, In grauida & prægnante prædictio-
 ne & protestatione. Duo etiam alia verba his adiuncta sunt, quibus propositi
 sui præsumptionem expoliuit Lucifer, in lateribus Aquilonis. Quæ Latini
 tamora vocant, primæua in lingua IARCHETAIM dicuntur: quæ quia bipar-
 tita sunt, & è regione opposita, ad latera etiam significanda transferuntur.
 quamobrem Latini interpretes nomen IERECH pro loci ratione nunc in fe-
 mur, nunc in latus vertunt. ut, *Pone manum subtus femur meum.* & *Vxor tua*
sicut vitis abundans in lateribus domus tue. Affine autem est maximè nomen
 IERECH verbo RACHACH, & nomini RACH, quorum alterum mollire,
 alterum teneritudinem, mollitudinem, & blanditiem significat. At verò TSA-
 PHON, pro quo Latini Aquilonem reddunt, à TSAPHAN verbo nomen de-
 ductum est: atque ut TSAPHAN abscondere, celare, occultare, tegere, & quæ ad
 hæc referuntur multa, significat: ita TSAPHON occultum, celatum, arcanum,
 siue mysterium interpretari est. Ex quorum verborum ac nominum interpreta-
 tione ad præsumpti Lucifero consilij explicationem aditus iam nobis paratur.
 quæ planior, & sermoni proprior oratio faciliore reddet, in hunc modum. Sedebo
 in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Firmabor in grauida & præ-
 gnante prædictione, in mollitudinibus arcani. huic etiã præsumptioni illud ad-
 iunxit: Ascendâ super altitudinem nubium. Hac verborum interpretatio lucem
 etiam ex rebus admoüendam postulat. Rerum verò illa summa nobis ratio fuerit.

III. Diuina predictio illa, In quacunq[ue] die comederis ex eo, morte morieris, magnam in se continebat significationem: ac veluti montes metallis, mineralibus, lapidibus, atque aliarum plurimum elementis rerum grauidi sunt, quas non nisi ruptis manifestant: ita illud Mori morieris, maximam plurimorum malorum copiam, variarumq[ue] erumnarum turbam vel unico mortis nomine continebat & premebat: non quidem vltro in mundum proditura, nisi ab homine tentata & rupta. Hanc verò tentationē ac ruptionem, qua ex parte fieri posse intelligebat Lucifer, curaturum se indicabat, ex ea nimirum qua in arcano illo atque occulto veito mollissima ac tenevrrima apparet, id est, ex interpretationis genere mollissimo, & ad mollem, teneram, ac femineam hominis partem, ad sensum (inquam) & animam, minus difficili, imo magis plausibili & accommodato. Nam cum omnibus à Deo creatis & constitutis rebus certas pro cuiusque natura & ingenio leges à Deo inditas, vel indicendas cognosceret Lucifer, eam quam homini inditum iri consentaneum erat, excogitata calliditate & astutia se curaturum eidem homini violari, atque ex consequenti, regnum in orbem terrarum concessum perdi: id quod ubi eueniret, se & imperio in homines augendum, & maxima sapientia pracomio celebrem euasurum, atque Altissimo putandum tenendumq[ue] similem: ut qui id quod Altissimus summa & simplicissima Sapientia fecerat & constituerat, calliditate & astutia, hoc est, propria ipsius sapientia turbare, inuertere, atque hoc in re siue hac iniuria sibi arrogare nouisset. Vt verò parteis quas sibi ad hanc conficiendam rem sumpserat, indicaret, adiunxit etiam illud: ascendam super altitudines nubis. Nomen pro quo nubes Latinum audimus, in exemplari lingua est GHAB, quod crassitiam, densitudinē, ac turbationem complicationemq[ue] dicere nostra in lingua possumus. Quo verbo arcanam illam predictionem simplicem, rectam, atque omni ex parte similem, temeraria, densa & crassa, atque ambigua & implicata ratione & argumentatione sibi fore turbandam; & hoc pacto ad humani generis perniciem se ex sublimi loco latenter & obscure pugnaturum subindicauit. Id quod quemadmodum tentatum, actum & confectum fuerit, ostendemus: ubi de istius mēdacis actoris persona ad hanc rem suscepta, nunquam deinceps postea deposita nonnihil dixerimus.

IIII. Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus.

Quem natura ingenio, dotibus & virtutibus HILEL, id est, Luciferum factum, dictum, & à Vate Isaia ex Dei mandato appellatum nouimus, nunc serpentem, eundemq[ue] callidissimum suo ipsius vitio redditum: & ita dictitatum legimus, persona, quam lucidam & simplicem, claram & vtilem, amabilemque ab Auctore acceperat, deposita, & in astutam, lubricam, fraudulentam, horribilem, omninoque turpem mutata.

Serpenti, Latinum nomen vnde factum fuerit, cuius aperte constat, nihilq[ue] illius natura significat, præter motum: at verò quod in exemplari & primæua lingua hoc genus animanti nomen impositum est, sua sponte malitiam, vanitatem, calliditatem, versutiam, ambiguitatem, & nocumentum arguit. Namque verbum NAHHAS ad animi actionem & cogitationem refertur, non simplicem quidem, nec apertam aut sinceram, sed vanam, vafra, versutam, astutam, & qua interpretatione volubili ac versatili utatur: qua auditores & consultores falli, decipi, & errare plerumque cogantur. Huiusmodi mentis actionem angustiore

stioſiore quidem vocabulo: verumtamen non alieno Latini interpretes indicare student: nam pro NAHHAS verbo augurari, & pro NAHHASIM plurali nomine auguria reddere ſolent. Atque huiusmodi ſenſus & ingenium aſtutum, & ad inſidias & dolos comparatum illi tribuitur animantium generi, cui Latini ſerpentis, colubri ac draconis nomina fecerunt: quippe cui maior in calliditate & aſtu, ac fraude, maior in nativo oris veneno atque peſtilenti halitu fiducia eſt, quam in membris, quibus caret: vel in viribus, quas pro corporis magnitudine minores habet. His accedit motus flexibilitas & lubricitas, in plano, aperto, ac ſolido ſolo tarda, in aſperiori vero ac denſiore velociſſima. Adde quod vel accedenti vel auſugienti præterquam in tenui puluere, qui facile à ventis deleri poteſt, nullum ad ſeſe inſectandum iſtud animal relinquit veſtigium. S. S. E. Tria Prou. 30. mibi ignota ſunt, & quantum penitus ignorat anima mea. ex quibus vnum eſſe ait viam colubri in petra. His autem artibus & partibus hoc animantium genus ceteris animantibus, quæ & membris & viribus valent, cum paruis, tum etiam maioribus atque adeo feris, imò & auibus quoque capiendus, perdendis, ac deuorandis inſidiari ſolent: & ſibi in periculis ac diſcriminibus cauere & proſpicere. Vnde & prudentiæ prærogatiuam inter cetera viuentia obtinuit. S. S. E. Eſtote Mat. 10. prudentes ſicut ſerpentes. Quam tamen prudentiam non ſimplicem, & laudi abſolute apponendam, ſed calliditati adſcribendam, atque in malum & incommodum inſidias ac dolos tendentem, multa ſacræ diſciplinæ documenta arguunt. Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuffo, & omnibus qui appropriant Ecel. 12. beſtibus? Sic & qui comitatur cum viris iniquis. Longam quidem de hoc animantis genere hiftoriam contexere facile foret, ſi huius propriè loci opus id eſſet. Verum ad id quod in præſentiarum agimus, argumentum illud breue documentum ſatis indicij præbere animaduertentibus poterit: Serpens erat callidior omnibus animantibus terræ: ſiue, callidiſſimum omnium: nam ſuperlatini rationem in hac oratione obſeruamus. Calliditatis nomen Latinum ad laudem interdum, plerumque ad vituperium appellatur. Idem accidit antiquo nomini GHAROM, quod proximum eſt vocabulo GHARVM: hoc nudum, illud callidum, aſtutum, vaſtrum, ac dolofum interpretamur: nonnullam enim cognitionem vel ſimilitudinem animi ac ſenſus calliditas cum corporis nuditate habet: maximè vero ſerpentis aſtutia ac lubricitas ingenij cum ſuiſſis corporis nuda figura, & nullis plumis, nullis pilis aut ſetis, nullo nativi veſtimenti genere, niſi tantum leui, lubrica, plicatili, & verſatili pelle, eadèmq; perpetua. Hac ingenij nuditas, GHORMAH, id eſt aſtutia, vaſtrities, & verſutia dicitur: qua cunctis animantibus terræ, id eſt, terreſtri tantum anima ac ſenſu præditis, ac nihil ſublime aut caeſte repræſentantibus, præſtat ſerpens. In quo genere primas obtinet obtinuitq; vnus quidam, qui, quod ad ſtationem propriam, in qua conſtitutus erat, mutare conſtituit: nullam potius naturam imitari voluit ex omnibus animantibus quas Dominus Deus creauerat, niſi iſtam omnium aliarum callidiſſimam & nocentiſſimam. cuius ubi induit perſonam, & indutam maximo peregit, numquam amplius depoſuit: atque vt antea in caeſtibus ſpiritibus primas tenere exiſtimabatur; ſic in terreſtribus animis & ingeniis, virtute & bonitate poſtremas vel nullas, malitiæ vero ſummas obtinuit, ac tutatus eſt MICHOL HHAIAH HASADEH, ex omnibus feris agri, præter & ultra, atque extra omnes nocentes feras. Namq; huiusmodi vis & ſignificatio eſt vocis illius

MIN. In exemplari lingua nomini serpentis, adnotationis ac singularitatis adscribitur nota H. ille quidam singularis serpens. Atque iam de isto primo maiorum omnium parente, deq; ipsius sacrilego proposito & consilio quae plurima dici explicariq; poterant, breui quidem, verum apposita eademq; horribili imagine disertum est. imagine (inquam) tribus malis praecipue notis indicata, obscuri & impliciti mendacij, versuta calliditatis, & nocuenti maximi. Hec enim illa significantur descriptione: quae si primo & nativo hominis ingenio & sensu atque animo toto componantur, maximo distare discrimine haud dubie deprehenduntur. Hic enim summa rectitudo, simplex nuditas, expedita & concinna veritas, nullis tenebris obscurata, nullis cunctationibus interturbata, nullo mali sensu laesa, ideo nullis suspicionibus cauta spectabitur: illic vero malitia, falsitas, vanitas, calliditas, versutia, astus, ambitio, docedi auiditas, & ista omnia agendi promptitudo & audacia, atque in somnis cupiditas, non ut in priuato aliquo riuulo, sed in ipso fonte copiosissimo cognoscentur: atque ex consequenti, quam horribilem, quamq; semper suspectum hunc humani generis hostem haberi & cauere semper oporteat, indicabunt. Sed quod diuinus spiritus tum sapientissime alius, tum apertissime per Apostolum admonet: Sobrii estote, & vigilate in orationibus, quia aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quare quem deuoret. Itaque iam quam mentem, quam facultatem, quas artes, quod votum & studium hic mendacij pater optauerit, edocti sumus, quemadmodum vero propositum expedierit suum, proximum est ut attendamus. Qui dixit ad mulierem. Dum iste suum propositum significante oratione pronuntiabat, inter cetera quae apud se statuisse ac dixisse fertur, illud etiam erat, ad latera Aquilonis, quod nos interpretati in mollitudinibus siue teneritudinibus arcani, exponebamus. id vero sibi agendum illo pacto decreuisse: Ascendam super altitudinem nubis, quod quid significaret, iam etiam ostendimus. Dixeramus vero, hostem istum non virtute, non simplici sapientia, sed calliditate sese instruxisse ad victoriae tentandam aleam: Calliditatis autem in bellicis insidiis pars est expugnanda rei loca praenosceri, utrum omnia aequae firma ac munita sint, an quid alicubi quoquo modo minus firmum, minorisq; in expugnando laboris ac negotij deprehendatur, quod huiusmodi quacumque fuerint, ad versutiam exercendam oportuna magis putentur. Iam primum in homine coluber ille duo simul esse cognouerat, marem & feminam: huius naturam teneriorem minusq; robustam intellexerat, ipsum vero hominem duobus etiam capitibus constare videbat, viro & muliere: atque femineam mulieris partem nonnihil quam viri molliorem ac teneriorem putabat. Namque id vel carnis mulieris habitus & species arguere videbatur: quamobrem humani generis expugnationem a lateribus Aquilonis, a teneritudinibus mysterij illius inchoandam duxit. Itaque mulierem primam adortus est: quam ea parte tentauit, quae feminam esse sciebat, hoc est, ab exteriori homine, siue a sensu vel a carne (nam his omnibus nominibus exterior appellatur homo.) Hoc ita adnotandum, obseruandum, & utilitatis nostrae causa commemorandum spiritus nos docet sanctus. Mulier seducta est in praearicatione, non vir. Significanter admodum Latinus interpres hoc loci veritatem seducta. Seducere enim dicitur cum quis ea seorsum cum alio agit, quae aperte, palam & publice alius agere non auderet. idcirco in historia legimus, dixit ad mulierem. Iam vero primam calliditatis curam in infirmiore parte ad expugnandum obseruanda,

seruanda, & ad eunda posita intelligimus, ver futiam verò in expugnatione adhibita cognoscere expediet. Cum primis illud statuendum est, humanum animum, quem aliquando significationis causa intellectum vel metem, eundemq; sepius interiore hominem, siue marem vocabimus, in illa priore electione & conditione, quam à Conditor accepit, recta, clara, aperta, & expedita cognoscendarum & estimandarumq; rerum facultate, virtute & promptitudine instructam fuisse adeò, ut quamprimum oblati animantam atque rerum aliarum formis nomina dicere & imponere valentem sacra historia depinxerit. S. S. E. Omne quod vocauit Adam anima viuentis, hoc est nomen eius. Ideoq; prestare poterat singularitas illa animi in imagine Dei facti, & perpetua presentis & assistentis Dei prouidentia & illustratio atque doctrina verbi, lucis, inquam, vera, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Cuius usura lucis quamdiu humano animo maneret, nulla ignoratio, nulla dubitatio aut ambiguitas, nulla in cognoscendis & estimandis rebus cunctatio & mora subesse poterat. atque ex consequenti nulla vagatio aut collectio, imò nec observatio quidem vlla requirebatur. Fecerat enim Deus hominem IASAR, quod vocabulum ab interpretibus Latinis in rectum vertitur: verum qualis nam illa rectitudo fuerit, explicando ostendemus vocabulo.

IASAR tribus precipuis elementis constat י ש ר I. S. R. & quamquam simplex vocabulum sit, tamen futuri verbi figuram refert, ut ex littera prima apparet I. Atqui futurum perpetuitatis rationem obtinere iam sepius inculcauimus: quare ex hac parte perpetuum interpretamur. Dua verò, quae restant, litterae S. R. in illa lingua magnam affinitatem habent cum verbis SVR & SVR, quorum alterum in dextro, alterum in sinistro v. cornu punctum habet. prius ad canendi & cantici, atque adeò ad firmitudinis & munimenti significationem usurpatur, posteriori prestantiam, imperium, potestatem, & principatum mensuram, decorem & pulchritudinem atque plura alia ad hanc rationem referenda representat: ita ut nomen hoc, quod nunc interpretamur IASAR latum, canentem, firmum, certum, principem, imperantem, eminentem, pulchrum, decorum, atque mensura potentem: imò mensuram ipsam, & omnia haec perpetuo habentem explicare possimus. Hoc itaque pacto homo à Deo conditus IASAR exiit: atque ita rectus Latine dici potuit, ut verum illud sit semper, id quod rectum est, sui atque obliqui esse iudicem. Atque etiam discerni & cognosci quanta rectitudinis prestantia, quanta dignitas & pulchritudo, quanta sit praedicatio & laus. In hunc itaque modum hominem rectum factum intelligimus, hoc est, Dei & sui ipsius & aliarum rerum cognitorem & mensuram etiam omnium se inferiorum naturarum comprehendentem rationes, & estimantem quod ad cognitionem faceret: quod verò ad usum & exercitationem, regulas, formulas, praecepta ac instituta diuina tenentem, quibus usum numquam falli frustrari ve posse. Ex quo diuina disciplina documento intelligimus marem illum hominem primis naturae notionibus rerum & veritatibus amplissimis instructum fuisse, hisq; se ac suis omnia gubernare ac regere ex Dei instituto & lege potuisse: ideoq; ad illius mirabilis horri culturam fuisse destinatum ac deductum: in cuius natura obseruantia, atque etiam in sua ipsius conditionis exercitatione, suorum bonorum summam & conseruanda beatitatis copiam constituisse. Quae res cum serpenti illi calidissimo explorata esset, non primum atque aperto congressu tentanda vis est, sed,

sed, uti diximus, tenerior pars ex insidiis versute astuteq; petenda & contami-
nanda. Nouerat enim idem, mulierem à viro amari, nempe suum os, carnemq; de
carne sua vocatam, dignamq; dictam, propter quam relinqueret homo patrem &
matrem, uti duo in carne vna essent. Nouerat item inferiorem hominis portio-
nem superiori utpote naturæ suæ partem, eamq; bonam & sibi aptam caram esse:
Quare primum expedientissimum expugnationis à se ineunda negotium ab his
humana naturæ inferioribus partibus auspicandum & inchoandum susceperat,
ut his in fraudem illectis, captis & occupatis, facilius totius naturæ maturaret
ruinam, id quod non præter sententiam euenit. Iam verò quo potissimum argu-
mento expugnationis machinam instruxerit, attendamus.

V.

Nulli naturæ suum bonum non exoptandum expetendumque esse ac videri,
idemq; summo studio queri & comparari debere, astutus ille Draco, etiam ante-
quam coluber fieret, sciebat: non etiam ignorabat bonorum iudicium inferiori
hominis portioni non constare, sed à superiore esse petendum, superioris verò par-
tis esse, quæ nouerat quamplurima roganti rectè & apertè respondere & consu-
lere: quæ verò maiora essent, à Dei oraculo petita & relata pro rogantis captu &
usu communicare. Duo autem simul commiscere & confundere serpens curauit,
ut mulierem primum caperet, alterum quidem concessum, alterum verò vetitum,
quorum mixtura obiecta & à muliere adrepta ac deuorata humane naturæ par-
tem sibi deditam fore, inde verò alteram dedendam expectauit. Prius quidem
viti expers erat, hoc est, proprii boni optio & expetio. posterius verò cum fe-
mine nec integrum nec fas fuisset, tentari, agi, tractari sine vitio non poterat, id
est, proprii boni iudicium usurpare etiamsi sua sponte nulloq; adhibito aut con-
sulto doctore aut monitore id præsumere vellet. Nam quamquam inferior portio
ex rebus aliquid aliquantulumq; cognosceret, non tamen quantum satis esset ad
se se regendum suoq; more & modo viuendum tenebat, quippe quam nec solam
viuere deceret, nec à superioris consilio & iudicio degenerare oporteret. S. S. E.
Faciamus illi adiutorium è regione illius. Non quòd primas obtineat, sed quòd
è regione primas obtinentis consistat. Igitur proprii boni natiuum & ingentium
amorem duplici fraude decipere & corrumpere serpens ille curauit, nimirum de-
sertione proprii loci & officij (qua contagio ipse iam laborabat) & conuersione ad
se se consulendum & audiendum: quarum alteram vel utramuis pariter ubi ob-
tineret, rem sibi expediendam omnem promiserat. Namque hoc pacto mulierem
& inferiorem hominis portionem à Dei verbo & iussu alienatam à gratia quo-
que abalienatam iri in procliui erat. Atqui sermonis cum muliere habitij formu-
la & exemplum indicat, primum aliquod initium dicendi factum, unde ad ar-
gumentationem & suasionem caperetur ansa. Namque ubi Latine legimus, Cur
præcepit vobis Deus ut nò comederetis ex omni ligno paradisi? in exem-
plari ita scriptum inuenimus, APH CHI AMAR ELOHIM LO THOCHLV,
etiam quòd dixit Deus, non comedetis. Vocum illarū APH CHI & utrius-
uis etiam seorsum significatio connexionem cum præcedenti oratione perpetuò
indicat, ut apud Latinos etiam quòd. Verum huiusmodi præcedentes oratio-
nes aliquando expressas inuenimus, cum aliàs ratio laboraret omnis: nonnum-
quam verò ommissas obseruamus, quando videlicet argumenti pondus ex iis qua
referuntur verbis constat. Sic enim exploratorum, quos ad regionis cognoscendum
statum Iosue miserat, post incolumè reditum oratio describitur, CHI NATHAN

ADONAI &c. Nam dedit Dominus terram in manus nostras, ubi manifestum est vestigium visitur precedentis principij in dicendo, verum omisi à narratore tantum argumenti oportuni ad id quod agebatur, vim referentis & locum indicantis. cuius illud ad persuasionem pondus erat, Datam esse illis à Domino terram. aliàs, uti diximus, rationis ac lingue observatus usus orationem ab ea coniunctione, qua causalis dicitur, inchoatam non fert, ne dum à duabus, altera adnectente, causali verò altera. Quamobrem id quod in hac oratione non est expressum, cuius sententiæ, quorsumq; intentum esset, facile coniectu est, tum ex causa & sine, tum ex rationis vi, tum etiam ex eiusdem argumenti exemplo ab eodem arguto & callido impostore non semel usurpato & repetito. Solemne autem istius est, eos quos à recto calle reuocare atque à felici conditionis statu deturbare studet, ad diffidentiam principio flectere, in qua si labantes & in dubio pendentes videat, facili momento ad fidei detrimentum impellit, indeq; in scelus & nefas protrudit. Sic quondam Israelitas Dei iussu ad rubri maris littus deductos diffidere primum, deinde de reditu cogitare, si minus desperare salutem curans in huiusmodi infidelitatis indicem clamorem incitavit, Clamaueruntq; ad Dominum, & dixerunt ad Moysen: Forsitam non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos ut moreremur in solitudine: Quid hoc facere voluisti ut educes nos ex Aegypto? Nonne iste est sermo quem loquebamur ad te in Aegypto, dicentes: Recede à nobis, ut seruiamus Aegyptiis? multo enim melius erat seruire eis quam mori in solitudine. Non longo post tempore in idem diffidentia exemplum & presentis conditionis paenitentiam eosdem impulsos legimus. Quinto decimo mensis secundi die postquam egressi sunt de terra Aegypti, & murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen & Aharon in solitudine, dixeruntq; filij Israel ad eos, Vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Aegypti, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate. Cur induxisti nos in desertum istud, ut occideretis omnem multitudinem fame? Quin & ipsum IESUM Nazarenum, quem à Deo proptium ac dilectum filium appellatum audierat, tamen cum tentare inimicus ille ausus est, ea ex parte qua infirmum cognouerat, id est, feminea, hoc est, animali aggressus ad similem diffidentia cogitationem inducere conatus est, Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Id enim illi in mentem iniicere voluit: nimirum, Filium appellatum, non tamen excipi, tractari, ac foueri in morem dilectorum filiorum, sed in solitudinem deductum, multis diebus cibo carentem, ac demum esurire permissum, & nisi ipse sibi postulando aut aliud seruo agendo consulat, quasi neglectum, & in discrimen inopie suprema videri coniectum. Huiusmodi itaque oratione Serpentem illum feminam adortum ex argumenti ratione & formula coniecimus, atq; docere conatum, humane naturæ quamquam principis in terra constituta conditionem non tamen in eum, quem oporteret, gradum deuectam à Deo fuisse, singularitati nimirum sua magis quam liberalitati erga alios consulente, vel non vsque adeo homines diligere, cuius negligentiam sua ipsorum diligentia compensari & corrigi facile esset: itaque ad cogitationem de inuidia Dei, vel de minore, quam res postularet, erga ipsos providentia: denique ad diffidentiam insinuandam orationis ac propositi neruos intendit. Multa in illorum conditione adhuc requiri significans, quæ ad beata vite usum plurimum facerent, quorum ut nec desiderium sentiretur ignorantem

Deus consulto dataq; opera curauerit. Nam si notitia & cognitio suppetere omni-
nium, non dubium esse quin facultas & copia expeteretur, eademq; vel postula-
tione, vel suo ipsorum studio & conatu curaretur & quaereretur, nullius vero
rei, quae sciri posset, ignoracionem decere eos, qui in imagine Dei fuissent facti,
& sicut similitudinem illius referre ac praestare deberent. Argumento autem
huius inuidencie vel subductionis illis esse posse interdicitam illius arboris vsu-
ram, cuius conspecta, utpote in medio horti posita, exemplum alia illis nondum
visa, negata quoque arguere facile poterat. Itaque argumenti loco rationem il-
lam inductam intelligimus. APH CHI AMAR ELOHIM LO THOCHLV,
etiam quod dixit Deus ne comedatis, vel ut in Latina, qua nunc vivimur,
versione legimus, Cur precepit vobis Deus, ita ut voculam, cur ad disputa-
tionis non initium, sed progressum referamus. Cur nisi consilio subducendi ali-
quid, quod adhuc in vestra beatitate requiritur? Verum, vti indicauimus, argu-
mentationis vis & formula in exemplari lingua aperte obseruatur. Iam vero
nubis istius, in quam astutissimus ille draco ascendit, densitatem & perplexita-
tem atq; turbinem aliquantulum contemplari non pigebit. nam hoc agere ad vi-
tandas cauendasq; illius technas opportunum esse arbitramur.

VI.

Nouum fortassis & insolens hoc nostris putabitur philosophis, maxime vero
Græcis, & iis qui Græcorum disciplinis imbuti sunt, theologis etiam iis, qui na-
tura cognitionem Græcis acceptam referunt, si non insolens, infrequens tamen
videri possit, ut nobis aliquando videbatur, nondum in Sanctuarium Dei, qua-
tenus opus erat, ingressis. Verum postea Dei beneficio plura & maiora ac verio-
ra quam à philosophis illis discere contigerat, edoctis; quod liberaliter acceptum
erat, sine inuidia cum condiscipulis, & non alta sapientibus, nec ingenio indul-
gentibus, sed à diuino magisterio simplicem veritatem petentibus, ad communis
doctoris laudem communicare placuit & placebit semper securis perpetuo varij
de nostro conatu iudicij apud homines habendi, certis autem & conscijs animi &
study nostri ac sedulitatis erga omnes, atque simplicium & ingenuarum metium
candoris & charitatis persuasis: à quorum & singularibus sententijs & commu-
ni concilio, non premia, quae nulla vniquam appetuimus humana, non laudem
& gloriam, quam soli Deo deberi nouimus, verum eius, cuius vnicum inter ho-
mines patrocinium appellamus, charitatis, inquam, poscimus officia: quae huius-
modi esse à Spiritu sancto edocti sumus, CHARITAS patiens est, benigna est,
» charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non
» querit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniqui-
» tate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet. Hu-
ius virtutis & magistra nos preceptis & institutis instructi, quodcumque &
qualecumque id est, quod nobis pro sinu nostri captu commissum fuerit, in com-
mune libenter & gratis conferimus, siue ea ordeacei panis siue piscium frusta
& quadra esse dicantur, id agentes tantum, ut quae iis, quibus comedere placue-
rit, apponimus, non ex penu nostro prompta, nec argento coempta, sed ex sancto-
rum scriptorum benedictione & lectione petita agnoscantur. Quidnam eadem
cuique sapiant, quantum vel voluptatis, vel nutritiui afferant, nec nostri mu-
neris praestare, nec sollicitudinis ac sedulitatis curare est. Verum auctori ipsi, hoc
est, diuino spiritui permittere, qui pro vario vniuscuiusque sensu iudicare &
providere potest & solet. Scimus manna ex aethere demissam Angelorum opera
prapa-

preparatum aliis gratum, suauē & uile euafisse: aliis uerò ad nauſeam uſque fuiſſe faſtiditum. quare nec dubitamus, obſeruatæ nobis in ſacra lectione ſententias, & ad inſtituti argumenti rationem concinnatas multis, quibus noſtri ingenij humilitas deſpectui eſſe poſſit, uel quibus coturnicum carnes potiores uidebuntur, reiectum ac fortasſe irriſum atque adeò infamatum iri. Nec ideo mirabimur: quin potius maiora & meliora ab illorum grandibus expectabimus ingenij, quibus & corrigamur, & ſublimiora, quæ candidè & benignè communicata fuerint, doceamur. modò illud nobis omnibus diuini ſpiritus cūprimis conſtet inſtitutum. Sic & uos, quoniam emulatores eſtis ſpirituum, AD ÆDIFICATIONEM ECCLESIAE querite ut abundetis. Commodum autem hoc loco de noſtris ſcriptis, quæ antehac, Chriſto gratia, non pauca typis mandata in lucem prodierunt, & his etiam, quæ nunc agimus, profiteri: nempe hæc & illa omnia nec rationem nec naturam nec uſum lactis exceſſiſſe ad eum modum, quo comparata & porrecta hæcenus fuerint: namque nec noſtrarum uobis à Deo conſeſſarum partium facultatis eſſe, nec huius, in qua communiter verſamur, ſeculi uiribus & habitati præſtantiorum eſcarum & ſolidi cibi copiam conuenire nouimus. Idq̄, cū magno animi dolore ac deſiderio citari poſſe intelligimus, quod iam ante mille & quingentos annos à Doctore gentium obteſtatum legitimus. Ego, fratres, non potui uobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus: 1 Cor. 3.
tamquam paruulis in Chriſto lac uobis potum dedi, non eſcarum: nondum enim poteratis, ſed nec nunc quidem poteſtis, adhuc enim carnales eſtis. Cū enim ſit inter uos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Hoc magnis, ut ſibi uidebatur, ſapientibus Chriſtianiſ ex Gentium grege, hoc linguarum & uaticinij atque ſanitatiſ interpretationis, aliarumq̄, gratiarum facultate inſtructis, ac de illa contendentiſ obuiſcebat Apoſtoliſ. Nec ſecius etiam aut maius aliquid obteſtabatur iſ, qui ex circumciſione crediderat, doctiſſimis quidem illis ſuo ipſorum iudicio & in antiquorum librorum lectione diu multumq̄, verſatiſ. De quo [Chriſto] nobis grandis eſt ſermo & interpreta- Heb. 5.
bilis ad dicendum: quoniam imbecilleſ facti eſtiſ ad audiendum. Etenim cum deberetiſ magiſtri eſſe propter tempus: rurſus indigetis ut uos doceamini quæ ſunt elementa exordij ſermonum Dei: & facti eſtiſ quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo. Omniſ enim qui lactiſ eſt particeps, expers eſt ſermoniſ iuſtitia: paruulus enim eſt. Perfeſtorum autem eſt ſoliduſ cibiſ, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſuſ ad diſcretionem boni & mali. Atque in iſ, quæ hæcenus tractauimus, exiguiſ ac tenuibuſ, neque cum magna ſapientia ratione & pondere conferendiſ, nihil noſtro adſcribimus ingenio, nihil merito arrogamus priuato, quin potius quidquid id fuerit, quod legentiſ uile eſſe poſſit, uniuſ Dei doniſ acceptum reſerimus: cui id quod præſtare iuſſoſ noſ agnoſcimus, probare conſidimus, hoc eſt, fidem conſcientiaſque bonam à priuatiſ cogitatione alienam. Namque in paruſ pauciſ q̄, huiuſmodi fideleſ noſ eſſe oportere, ipſiuſ Verbum, ipſiuſ Sapientia, filiſ, inquam Dei, ſoluſq̄, uerſuſ hominum cuiuſcumque ordinis magiſter noſ docuit: ab omniq̄, infidelitate & negligentia illo ſermone deterruit. Dico enim uobiſ, quòd omniſ habentiſ dabitur: ab eo autem qui non habet, & quòd habet auferetur ab eo. Noſ quòd ab illo accepimus, ad Chriſtiana Reipub. menſam damuſ, ipſamq̄, ſortem totam ei dicamur & ſacramuſ, cuiuſ id, quòd quidquam eſt, eſſe profitemur, cum uſuriſ pro ſuo iure & iudicio, Lucæ 19.

cum venire placuerit, repetituro, nostramq; fidem probaturo, tarditatem vero, cessationem & imbecillitatem atq; inertiam ceteraq; in nobis excepta pro sua clementia condonaturo: Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.

VII.

Rationem, siue ratiocinationem, siue discurfionem appellare libeat, certum, proprium ac singulare humani animi munus esse, frequentibus philosophantium sententiis receptum adeo est, vt ferè communiter homo rationis compos animal definiatur. Rationem autem hoc loco, ex horū etiam explicatione vocamus compositionem rei vnius nota cum alia etiam nota, ex quarum vel cōuenientia, vel

Ecclef. 7.

discrepantia aliquid præterea aliud, quod nondum notum erat, vel conuenire, vel discrepare cognoscatur. S. S. E. Ecce hoc inueni, dixit Ecclesiastes, vnum & alterum, vt inuenirem rationem. In hoc enim ratiocinationis vis & facultas atque ars versatur omnis. Atque iidem isti doctores, humanum animum omnis notitiæ expertem oriri dicunt, & quamprimum natum rasæ tabulæ, in qua nihil depictum fuerat, similem esse ferunt, verum natum & sensus compotem euasum iam demum discere & cognoscere: discendi verò initium à sensibus accipere, singularia rerum & actionum excipientibus atq; animo obiectantibus, animo item siue intellectu communes notiones componente, atque ex his, cum opus fuerit, ratiocinandi facultatem exercente. Ita quamquam præcipuam magisq; homine dignam cognitionem animo tribuant, posteriorem tamen faciunt, & sensuum non officio modò, sed beneficio indigentem: quorum priores in omni cognitionis opere partes esse aiunt, idq; non modò antiquitate ac tempore, sed etiam claritate & euidentiâ. Atque humane cognitionis hæc in vniuersum summa est ab iis philosophis subducta, qui non à Deo edocti, nec diuinis instructi disciplinis, sed suo indulgentes ingenio rerum naturam quatenus & quemadmodum consequi potuerant, discipulos, sibiq; assentientes docuerunt. Cumq; ipsi nullam doctrinam admitterent, cuius prima elementa ad sensum & ad tactum explorata non tenuissent, suis rationibus & argumentationibus atque etiam nominis comparatiue celebritate quamplurimos in eandem turbam concedere coegerunt: tamen, vt hominum ingenium ad contentionem promptum & audax est, magnis deinde de cognitionis facultate, vsu, constantia, certitudine, ambiguitate, turbis ac dissidiis inter ipsos fuerit pugnatum, & adhuc pugnatur, neque verò ullus contentionum expectari potest aut finis aut modus, nisi index appellatus quispiam petatur, qui veritatis indicata causa litem dirimat, & silentium litigantibus indicat, & iudicium subeuntibus quietem tranquillitatemq; animi, & lucem illam

PROV. 15.

veri à tenebris alienam communicet. De qua scriptum est: Lux oculorum latificat animam, & auditio bona impinguat ossa. Auris quæ audit increpationes vitæ, in medio sapientum commorabitur. Qui abiicit disciplinam, despicit animam suam: qui autem acquiescit increpationibus, possessor est cordis. Tantarum verò litium compositorum, iudicem, ac veræ scientiæ doctorem optimum, præstantissimum & efficacissimum vnicum Dei verbum esse accepimus, & credimus: cuius iudicio quisquis obsecutus fuerit, atque disciplina nomen dederit, inq; vnius verba iurauerit, eum quantum in veri ac decori cognitione profecerit, nunquam

Psal. 118.

perfecto pœnitebit. S. S. E. Quomodo dilexi legem tuam Domine, tota die meditatio mea est. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo: quia in æternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi: quia mandata tua quasi vini.

Apostol.

Apostolus) ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Vos autem nolite vocari Rabbi, vnus enim est Magister vester. Fons vitæ eruditio possidentis: doctrina stultorum fatuitas. Timor Domini disciplina sapientia, & gloriam præcedit humilitas. Timorem autem Domini hoc loco interpretamur fidem, reuerentiam, & obsequium diuinis effatis præstita: quandoquidem diuina effata vera & constantis scientiæ fontes limpidissimi & perpetui sunt. Hanc verò interpretationem à Sapiente accepimus, ita docente: Timor Domini scientiæ religiositas: religiositas custodiet & iustificabit cor, iucunditatem atque gaudium dabit. Quamobrem nobis in huius operis anima & corpore nihil ex nostro sensu agere, sed actionum omnium cum argumenta tum materiam ex diuinorum scriptorum lectione petere ac depromere, & in commune cõferre profesus, si quædam animaduertantur allata, quæ cum philosophorum familiis, vel omnibus vel nonnullis minus concordare videantur, veniam speramus duros eos, qui illarum familiarum tutantur parteis, si minus autem concessuros nõ nostram, verum sacrorum Vatum & Apostolorum & Christi folia recitare, & oracula ac resposã referre, interdumq; explicare, nihil cum illis contedere studentes, nec nouam doctrinam aut sectam instituere cogitantes, nec Epicureos nec Stoicos, sed nec Peripateticos impugnare curantes, multo etiam minus verba seminantes, aut nouorum demoniorum inferetes cultum (cuiusmodi nominibus Athenienses Pauli doctrinam insectari & profcindere solent) verum Deum, qui fecit mundum & omnia quæ in eo sunt, de suo ipsius officio narrantem audientes, & audita fideliter ac sincerè ad nostram aliorumq; consolationem referetes. In cuius doctrinam quænam qualisq; humana natura initio fuerit, quantum à principio ordine, statumq; suo degenerauerit, in qualem deuenerit conditionem, quid ex se agere & efficere valeat, vel nõ valeat, quid à Conditore suo diuino verbo sperare, credere, poscere debeat, ac demum donatum acceptura, & acceptum admiratura & professura fuerit. Omne, inquam, hoc traditur. Cuius ne tantillum quidem in totis didicimus Athenis, quamuis ad nihil aliud vacantibus, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui.

In hac igitur disciplina accepimus hominis naturam non ad discursus ac ratiocinandi laborem principio damnatam & obligatam extitisse, verum rectam factam & principem perpetuam, ac sui ipsius & aliarum quamplurimarum rerum notitiæ compotem, vi iam in superioribus fusiùs ostendebamus. ita vt animus hominis magna & aperta cognoscendi facultate præditus, nec sensus, nec agitationis solertia ve ad rerum capiendas formas, aut inueniendas causas egeret. Sed quæ à Conditore Verbo acceperat, perpetua eiusdem verbi prouidentia & presente semper liberalitate obtinens omnia conseruaret, atque ad eò omnia suo illo in regno & principatu esset, id est, omnia cognita contineret & gubernaret. Nam quid his minus illud Sapientis oraculum significat? Solummodo hoc inueni, quòd fecerit Deus hominem rectum. Quid, inquam, significat minus quàm illud, quod de Dei verbo affirmatur? Omnia per ipsum facta sunt. Illam itaque primam hominis reëtitudinem, & sui ipsius, & aliorum cognitionem & gubernationem fuisse intelligimus sibi presentem, & sensibus pro diuino iure prouidentem & imperantem, ita vt sensus eo intenderet, eòq; sentiret modo, quo ab animo instrueretur. hoc est, animalis & semineæ portio superioris portionis,

id est, viri sui nutum spectaret & sequeretur interim dum quid sibi bonum esset, quid conueniret aut expediret cognoscere non ipsa suarum partium esse duceret, sed ad viri consilium referret, vir autem à Deo, tamquam à vero lumine acciperet. Erat etiam tunc viro integrum seminam in officio continere, & ab alieno munere, hoc est, ab omni officio usurpando arcere: erat femina decorum, virum, in cuius conspectu manebat, intueri, rogare, & in re agenda omni non præire, verum sequi. Hunc utriusque ordinem inuidus ille draco & astutus hostis interturbare & inuertere conatus, obtinuit; initio, uti diximus, expugnationis à femina sumpto. Quam admoto argumento ab illa rectitudine sua mutauit, & à viri conspiciendo nutu ad ipsum, à quo expugnabatur, audiendum seduxit: deinde etiam ad suam ipsius facultatem ultra præscriptum & ius non exercendam tatum, sed promouendam & amplificandam, atque adeo ad iudicium faciendum, ad decernendum, tandemq; ad suscipiendum nefas, ac demum ad virum non modo illiciendum, sed sibi suog; imperio subdendum induxit. Hæc densitas nubis illius fuit, unde iste se arcanum illud expugnaturum præsumperat. Atque inprimis mulierem, quam non ad iudicandum de suo ipsius bono, sed ex viro interrogandum, multo minus ad disputandum constitutam nouerat, sibi respondere, secum agere, & relicto viro, secum conferre curauit & studuit, idq; obtinuit. Cui respondit mulier. In exemplari verbum feminea forma & nomen cum singularitatis nota scripta legimus VATHOMER HA ISAH, Et dixit illa mulier. Eo modo eoque spiritu, quo mulier dicere potuit, præsertim illa cuius non illud agendi ac dicendi munus fuerat creditum. Et quidem verbum AMAR dicere significat, hoc est, aliquid expensum & meditatione tractatum eloqui. Sed qualis meditatio, qualis agitatio esse poterat mulieris illius? Idem verbum in serpentis allocutione usurpatum legimus: verum masculino genere descriptum VAICOMAR, & dixit serpens, inquam, illo suo vasto ingenio meditatus dixit, elocutusq; est illi mulieri. Illa vero quo erat sensu dixit quoque & locuta est, cuiusnam? EL HANAHAS, ad illum animantium omnium astutissimum serpentem. Verum ex tam disparis disputatorum paris congressu & colloquio quisnam sperandus fuit exitus? Non enim illa mulier quod à serpente audierat, ad virum conuersa, retulit, sed dixit ad serpentem: animalis portio non ad spiritualem vim, cui coniuncta & addicta fuerat, conuersa est; sed ad spiritum vastum, astutum, sui atque viri sui osorem, inuidiaq; incensum: cuius malignitatem ipsa, ut animalis, non callebat. Animalis enim homo non percipit ea quæ spiritus sunt, cuiuscumque illa sint spiritus. Ideoq; ab Spiritu sancto monetur, ne omni credat spiritui: sed probet spiritus an ex Deo sint. Atqui mulier illa non modo credidit, sed sese credidit illi inuidiæ & malignitatis vasto spiritui. De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, de fructu verò ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur.

† Cor. 2.

† Ioan. 4.

Verbi AMAR, siue DICERE in sacris quod pondus qualisq; significatio sit exposuimus, atque in illo non locutionem tantum, sed sensationem, siue conceptionem, & anima loquentis passionem comprehendere ostendimus. Ex cuius verbi adnotatione quid in hac mulieris oratione docere & explicare, Spiritus sanctus per Vatem suum voluerit, vestigabimus: nempe ostendere inferioris portiomis, hoc est, hominis femineæ, qualis natura, qualisq; agendi & efficiendi sit facultas, &

quibus

quibus definiatur terminis, quantisve vagari possit spatiis, nimirum non amplioribus quam ceterarum animantium natura vagatur, quibus tantum NEPHES, id est, anima data est. Homini namque animum datum quoque iam nouimus, hoc est, masculam & superiorem, siue spiritualem & interiorem portionem, eidemq; ad corporis nutrimentum, conseruationem & exercitationem adiunctam & coniunctam exteriorem portionem, quam animam in sacro sermone vocatam nouimus. S. S. E. Quia satiauit animam esurientem. & Omnem escam abominata est anima eorum. Atqui natura omni animali duplex est à Deo concessa facultas, altera cognoscendi ea quæ sibi utilia sunt, altera uero ea quæ sunt cognita, ad usum petendi. Quæ uero utilia esse dicimus, non ex iudicio aliquo à se inito & facto, sed ex documentis à Conditore datis & inscriptis cognoscuntur. His documentis instructus bos fœnum & paleas comedit, aues pura puris cibis impure, carnibus & aliis escis impuris aluntur. In summa, Vnumquodque genus suas agnoscit & retinet partes in illa amplissima Conditoris indulgentia. Ecce dedi uobis omnem herbam afferentem semen super terram, & uniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint uobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnij; uolucris cali, & uniuersis quæ mouentur in terra, in quibus est anima uiuens, ut habeant ad uescendum. Et factum est ita. Quando igitur ita factum est, atque ita erit, planum fit, omni anime uiuenti, & cognitionem eorum quibus ali posset constare, & appetitionem huic esse adiunctam cogitationi declaratam illo oraculo, Ut habeant ad uescendum. Ultra hac uero nullam iusti & equi, aut iniusti & iniqui animantium nature cognitionem uel discretionem constare intelligimus: namque hæc facultas unius interioris hominis in imagine Dei facti fuit, qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid iustum, quid iniquum, quid uerum, quid falsum cognoscere potuit, & quamdiu rectus maneret, cognoscebat nullius alterius documento expectato, quam Dei, cuius uerba instruebatur, & exerceri poterat sicut similitudinem, uti explicauimus. Atque unicuique nature suum quoddam bonum est, quod appetere & consequi expediat: id uero si communi ratione indicare uolumus, sui ipsius tutelam desinemus, quæ in duabus actionibus versatur, commodi appetitione, & incommodi fuga. Appetitio nulla esse potest incognita rei, quare & cognosci oportet appetendam rem, non ut rem, sed ut commodam: neque enim ticonia uerum tempus ut uerum cognoscit, sed ut nido ponendo, & proli procreande oportunum. id quod à communi Conditore uerbo IEHI edocta retinet, & seruat. Fuga etiam nulla esse potest animali rei ignote, sed note, non quidem ex propria natura, sed ex incommodi causa. ideoq; leonem caprea fugit, nõ quòd leonis naturam pernoscat, sed quòd sibi incommodam cognoscit feram. Atque ut uiuere, seseq; in uita tueri & conseruare commune bonum animantibus est, & sub tali forma notum, quippe quibus huius auriæ uitalis usura grata dulcisque est, ita rursus commune malum omnibus habetur mors, non quidem ut cognita qualisnam sit, sed ut malum & uita contrariũ formidata. Nulla enim animans dum uiuit, quid nam sit mors nouit, sed mortem malum uita contrarium cognoscit, ideoque ut uitam amat, ita contra mortem exhorrescit. Cognitionem autem boni atque mali communis duæ consequuntur passionēs, prioris quidem appetentia, posterioris uero horror siue formido: ex utrauis oritur conatus, uel ad obtinendum quod appetitur, uel ad fugiendum & uitandum quod horretur: ita duo hæc

Pfal. 79.

hoc tantum conatus principia in animantibus obseruantur, nempe appetitio, & formido. illa boni à se suo modo cogniti, hæc verò mali cogniti suo modo, hoc est, ut bono oppositi. Ceterum de iusti & iniusti ratione ut nulla cognitio, nulla illis cura est. Aper enim vineam ingressus, depascit, vastat ac depopulatur: non qui nocendi aut iniuriam inferendi, sed qui sese alendi ac oblectandi sensu id faciat: ut verò vinea custodem aut alias hominem vel canem se robustiorem videt, fugit protinus, nō ut iniuria facta, vel damni illati cōsciis, sed mali & nocumēti quod ab illis metuat, formidans; quo metu, tamquam freno remoto, nil dubium est quin appetitum expleat suum. Atque hæcenus quæ qualisq; animalis naturæ cognitio, quæ affectiones, cuiusmodiq; sint conatus, breuiter indicauimus: quas quidem parteis animali, hoc est, femineæ hominis portioni tribuimus; tanto sublimiores, præstantiores & viuidiores, quanto melioris ac selectioris pulueris materia contigit, ut alias, Deo volente, differemus, cum de animalium partibus ac sensibus agetur. Verum præter ea quæ communiter cum animalibus ceteris inferior hominis pars obtinebat: ita ut significauimus, præstantia, nihil illi ad veri & falsi, ad iusti & iniusti, pulchri ac turpis, aut vilius alterius rationis formam æstimandam vel indicandam ac discernendam vel expendendam, imò neque tentandam quidem facultatis fuerat à Conditore concessum, atque adeò tis ipsis, quibus valebat, partibus ne quicquam quidem experiri aut agere præter consilium & consensum, atque etiam responsum viri, hoc est, portione superioris è regione cuius manere iussa fuerat, ita ut ne comedere quidem, aut sui seruādi causa cibum aliudve commodum appetere solam, & sine viro fas esset. Namque ex utraque portione vnus Adam, id est, homo vnus constabat. cui prædictum à Deo fuerat: Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comede: In quocunque enim die comederis, morte morieris. Quæ lex tamen si viramque spectaret portionem, tamen singulari verbi concessione & iussu pronūciata est, utpote vni homini, id est, vni integræ nature, non duabus, posita & indicta. Illis enim in futuro denunciata est verbi vocibus THOCHAL & TAMVTH, vtrumque genus masculinum & femininum comprehendentibus; idq; singulari numero comedes, non comedes, morieris, ut indultum, vetitum & prædictum vtrique simul competere intelligeretur, quam diu hæc maneret à Deo instituta coniunctio, sua profectò beatitas illa humano generi integræ & cōstans incolumisq; esset. Verum illud cum primis in illa nube agenti aduersario curatum est, non modo mulierem seducere, non modo inferiorem portionem prius adoriri, verum etiam ad coniunctionis & cōsensus diremptionem, & ad suum bonum priuatè ac seorsum inquirendum, expetendum, & ad priuatum commodum quarendum & capiendum inducere, id autem acuto & vafro argumento molitus est, nimirum verborum quæ singulari numero à Deo pronūciata fuerant, mutatione, partitione, & cōsequente inuersione. Præcepit vobis Deus ne comederetis ex omni ligno paradisi. Quod Deus dixerat: Non comedes, argutus iste impostor mutauit in non comedetis. Deinde verò singulare vetitum, de ligno scientiæ boni & mali, in commune verit, ex omni ligno paradisi. Nam negatio LO in illa lingua communi vocabulo CHOL adiuncta orationem communem siue vniuersalem remotionem plerumque constituit. Qui enim in illo sermone huiusmodi formulam usurpat, Non est impossibile apud Deum omne verbum, ex germano & vulgatissimo sensu
idem

idem significare intendit ac si Latine dicatur, Nullum verbum apud Deum est impossibile. Quod si quis illud significari contendat, aliquod quidem possibile, aliquod vero impossibile est: is argute magis & improprie, quam germane & simpliciter interpretabitur, & ad versutiam ac deceptionem potius diuertet, quam rectam & coccinnam differendi viam tenere censebitur: id quod in hac argumentatione intedere & agere aduersarius iste in nube semper manens, deprehenditur. Quippe commune vetitum studiose obiecit, ut mulierem simplicem, & illius artis, hoc est, fallaciarum imperitam ad respondendum & conferendum incitaret, & ex cuiuscumque responsi occasione ulterius urgeret, tandemque in fraudem illiceret. Atque primum quidem quod intederat, citissime persuasit, nimirum coniunctionis illius diuisionem a femina admissam, & disceptandi atque respondendi licentiam prater ordinem ac decorum cum sui ipsius, tum integra natura hominis. Cum primis illa pluralibus verbis usa est, vescimur, ne comederemus, ne tangeremus, ne moriamur. Hic iam duplex siue error, siue temeritas, siue potius audacia notatur mutantis primum verborum numeros, deinde etiam diuinum sermonem contaminatis: nam quod singulariter a Deo pronunciatum fuerat, non comedes, morte morieris, ab illa relatum est, non comedetis, non tangetis, morte moriemini. Atqui uiuentis Dei verba mutare & inuertere, vel in sacrilegij generibus, vel in Ariolandi peccatis, ut alias docebimus, censetur: permagni enim interest, quid, quando, quemadmodum Deus eloquatur, obseruare, retinere, ac religiose sancteque custodire & referre: id quod suo magno periculo Moses & Aharon aliquando sentientes, non semel confessi sunt. Omnem vero natura sua facultatem a Deo concessam, ipso in responso femina explicuit: & quid ipsi etiam liceret, non rite quidem, uti par erat, verum confuse declarauit. Erat autem sua ipsius facultas, ut illa aiebat, cognoscendi ligna omnia, ex quibus comedere, ali & viuere possent; atque adeo lignum vite, inter cetera, sibi paratum subindicauit. Argumentationis autem obiecit vim sibi notam esse, & facile infringi aut minui, saltem temperari posse, veluti iactabunda ostendit. Tatum abest ut prohibiti simus ex omni ligno comedere, ut potius id nobis prorsus constet liceatque, comedere ex omni arbore paradisi, vna tatum excepta, quam neque tangere nobis Deus permisit: idque interdictum non Dei, sed nostri causa videtur factum, hoc est, ad vitandam mortem: quam cum nondum cognouerimus, quippe omnis mali expertes viuimus, tamen malum vite contrarium esse, ideoque horredum & fugiendum nouimus. id quod ut omni animanti instum est: ita nobis etiam, ne forte moriamur. In prima lingua oratio hac dubitationem excludit

PEN THAMVTHVN. Vocula PEN predictioni assuerate, potius quam ambigue inseruire, pluribus exemplis est obseruata. Oritur enim a PANAH verbo, quod aspiciere, animaduertere, prospicere, & aduertere significat: idque, valet quod apud Belgas wacht, apud Hispanos cata, apud Italos guarda. Praterquam vero quod diuinam iusionem & predictionem ex simplici geminam referens, femina inuertit, in figura etiam dicendi, & in genere quoque indicando violauit. Namque Deus aduersionis uoculam PEN non inseruerat, sed iudicij sententiam certissimam assueranter comminatus est, morieris: hac enim vis est uerbi eiusdem infiniti & futuri simul coniuncti, ut viuere uiues; visitare visitabit. cuius frequentissima reperiuntur exempla. Nunc mulier quod decreti forma pronunciatum fuerat, in moniti formulam mutauit. iamque ipsa diuini dicti pondus grauitatem

tatem & rigorem imminuere, eleuare, ac lenire visa est: saltem hoc se cupere declarauit, utpote, quæ propter mollitudinem propriam, dura omnia horreat, & auertat, aut quantum potest, vel interpretatione, vel cogitatione, vel alio pacto mollire & minuere studeat: id quod antiquum adhuc retinet. Præterea masculinum, vel commune verbum THAMVTH à Deo pronunciatum quod ad marem cum primis referendum erat, utpote natura totius caput & gubernatorem, illa multitudinis numero citauit adiuncta litera, id est N, quæ femininam in fine verborum indicat significationem. Atque ita vel utramque portionem pari mollitudine sibi in ea re, hoc est, in mortis metu subindicabat, vel non viro saltem, aut priores partes in cauenda morte vel admittenda, quam sibi dari. Illius enim orationis PENTHAMVTHVN, huiusmodi interpretatio est. quippe moriemini feminæ, siue femininæ, siue muliebriter. Itaque suam cum primis rem agi, suiq; rationem præcipue sese habentem sibi prospicere ac metuere: deinde verò secum simul sui comparis rem, quamuis non pariter agere sese significabat mulier. & qua parte femina erat, cognoscere quidem se quid sibi virile esset ad vitam, idq; appetere & usurpare libenter & liberè, quamuis nõ solitarie. De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur, in exemplari sic: MIPERIGHETS HAGAN NOCHAL. De fructu ligni paradisi vescimur. Nullo modo potuit concedere totum id quod argumentator proposuerat, quippe manifestè falsum erat. Verùm eo modo respondit, ut aliquatenus cum illo communicarit. Ille communi absolutaq; remotione usus fuerat: illa cõtrà aientem usurpat orationem, non tamen prorsus contrariam, hoc est, nõ ad eam amplam atque si dixisset: imò ex omni, præter unicam tantum arborem. Et quamquam ad orationem Dei propius accedere videatur, tamen serpentis orationi nõ nihil communicat: menti verò & proposito non parum ad stipulatur. Serpens inuidiam Deo adscribere, & se magis illis fauentem prætexere studuerat, exaggerato interdicto diuino. illa nõ contrà expendit & exaggerat beneficij diuini magnitudinem, sed frigide, simpliciter, atque leuiter: imò non sine detractioe copiam sibi factam refert, & si nõ omnia negata & vetita, non tamen omnia concessa esse admittere videtur. Ostendit præterea id quod vetitum fuerat, nõ sibi non optari atque appeti, vel omnino auersari studio & voluntate obaudiendi Deo auctori benefico, & omnibus nominibus dignissimo Principi, sed tãtùm horreri & caueri prædicti ac obnunciati mali, hoc est, mortis metu, idq; sibi perinde insitum esse, atque sui ipsius cõseruandi cupiditatem & curam: quo amoto metu, nulla sibi æqui atque iniqui superesset examinãda & obseruanda ratio. Itaque non appetentiæ defectum sibi esse in causa quominus ex illius ligni fructu comedatur, verùm ignorantem & metum. Ignorantem quidem vtilitatis & commodi ex illo fructu expectãdi, cuius nulla alia notitia adhuc constabat, quàm nomen scientiæ boni & mali, metus autem inerat mortis sibi & viro suo obnunciata: quæ in illius arboris natura latere ex monitu Dei sibi videbatur. Se autem, & sibi, & viro suo cauere in ea re velle.

Hactenus in mulieris responso, facultatis, cognitionis, cupiditatis & affectionum, necnõ & eius sapientiæ, quæ carnalis vocatur, atque sui ipsius amoris imago expressè, atque suis coloribus depicta est. Namque illa præsentis copie, & à Deo concessæ vsus sibi constare fassa est: quid iustum, quidve iniustum esset, cognoscere non suarum esse partium indicauit. tantum sui commodi opinione ad cupien-

cupiendum induci se posse, incommodi verò metu deterreri solere confitetur. amicitiam etiam erga socium profitetur suum, ita tamen ut sui ipsius praeuertat, primasque teneat amor, potiorque habeatur ratio. Namque hæc ordinis prærogativa in verbis nos, nostrum, comedimus, agimus, timemus, & similibus adnotatur. Quibus ex rebus omnibus animaduertimus primam sui veneni partem, hoc est, sui ipsius amorem fuisse à serpente in ipso colloquij principio mulieri inspiratam, indeque morbi concepta initia intelligimus.

IX.

Verum enim verò priusquam ulterius progrediamur, operæ pretium non vulgare fuerit attendere & obseruare quemadmodum utraque istarum personarum, hoc est, serpens & femina diuinum oraculum citando mutauerit: namque hoc primum exemplar quidem fuerat ingenij, audacia & sapientia utriusque partis. quod quocumque modo, quibuscumque figuris & verbis, aut circuituionibus postea deinde fucatum fuerit, & variatum apparuerit, tamen reapse obtentum, & omnibus in exemplis conseruatum est, hoc dieque obseruatur. ut humanum corpus quocumque vestiatur modo, tamen idem corpus, iisdemque membris constans est. & ut de marinorum reptilium generibus differentes ostendebamus, quacumque forma sibi testacea domos parent, tamen numquam cocleæ suam spiram, conchæ suam lunarem deserunt figuram. Itaque ex disciplina ac prudentiæ nobis vsu fuerit, tres illas orationis de eadem re formas & imagines ad comparationem describere, Latinis quidem verbis redditas, verum ex religiosa & simplici primæ uel lingua interpretatione petitas; tametsi non ad Latinum sermonem germanè conformatas. Diuinum primum oraculum in hunc modum habuit, Et præcepit Dominus Deus super illum Adam, dicendo: De omni ligno paradisi comedere comedes: & de ligno illius scientiæ boni ac mali non comedes ex illo: nam in die comedere te de illo mori morieris. Serpens de eadem re sic retulit. Etiam: nam dixit Deus, Non comedetis de omni ligno paradisi. Mulier verò in hunc modum pronunciauit: De fructu ligni paradisi comedemus, & de fructu illius ligni, qui in medio paradisi, dixit Deus: Non comedetis de illo, & non tangetis in illo, quippe moriemini. Dei quidem oratio simplex, aperta, clara est, liberalitatem & bonitatem dicentis probat: omnia oportuna, uilia & amplissima indulgentis: id verò quod prorsus pernitiosum esset, interdictum excipientis, iudicium iustissimum interminati ac prædicentis aperte. Serpentis verò oratio cõfusa, uasra & fraudulenta, benignitatem diuinam obscurans, celans, imò & inficiata, & inuidiam arguens. Mulieris autem, hoc est, carnis, siue inferioris hominis oratio, non tam interpretationem, quam mutationem diuini dicti habet, partim Dei liberalitati tribuens, partim verò detrahens id quod concessum & indultum fuerat, sibi, quasi proprium arrogans, præcepti seueritatem admonitum penè deslectens; demum iudicij sententiam & comminationem ad terroris incutiendi rationem & modum deriuans. Quibus cum formulis omnes, quas in sacris libris legimus, Dei, serpentis, & carnis orationes, quicumque accuratè conferet, haud dubiè comperiet singulas tum personas, tum orationes perpetuò sibi constare similes. Idque interim dum caro cum serpente disputat: nam postquam persuasa est, tum vero serpentis discipula reddita, sapientiam quoque imitatur ac refert serpentinam, quam diabolicam Spiritus sanctus uocat. Nolite gloriari & mendaces esse aduersus veritatem: Non enim est ista Sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. ^{Tacobi 3.}

Atque hæc breuiter indicasse, ac digitos in triplices Sapientie fontes intendisse, in præsentiarum sat fuerit; nunc verò ad argumentationis progressum & exitum reuertamur.

x. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini: scit enim Deus, quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: & eritis sicut dij scientes bonum & malum.

Personarum rationem in omni oratione obseruare retulerit, ad cognoscendam dictorum sententiam: plurimum enim interest, quisnam, & cui, ac de quo loquatur, attendere. Quis cuiusque mentis serpens fuerit, cuius etiam ingenij mulier extiterit, paulo antè intelleximus. Is ergo serpens illi mulieri iam descripta, non simpliciter locutus est, sed ex suo consilio, proposito & studio dixit, hoc est, falso elocutus est. Nam sua ipsius oratio, & ratio, hoc est, falsa, fuit, qui, cum ex se loquitur, mædaciū loquitur, nihilq; minus agit cum loquitur, quam vera dicere, aut vilia monere. Semper super nube est, quàm inter suum atq; eius, què alloquitur, sensum interponit, id quod hominis animus, modo attendere vellet, facile inter nosceret: verum dum hinc coniuget, vel cessat, vel alio modo agere nō vult: interim serpens cum muliere agit, hoc est, cum portione inferiore sui ipsius cum primis amante, & ad externa tantum capiēda idonea, nihilq; in arcana spirituum penetrante. Id verò primum in hac oratione serpens agit, scilicet, ut pondus omne quod mulieris retardare poterat appetentiam & cohibere audaciam, vel remoueat prorsus, vel eleuet. quo sublato, certam sibi promittit in disputatione victoriam. Cognoscit feminam non moribus, non ratione, non reuerentia, nō amore & obseruantia Dei, verum metu detineri. hunc metum adimere conatur, quo adempto, illi non altius quàm sensus cognitione agendum nouit: nec rogandum esse virum suspicatur illi iam ad diuisionem & disiunctionem non inclinante modo, sed inducte. Atque ita primam enunciationem ab inficiatione inchoat. id quod illa & sibi & viro suo metuebat, fieri posse negando. huiusmodi verò enunciationem facit. Non mori moriemini. Manifestè quidem falsa videri potuit inficiatio ista, non modo viro, qui tum audiebat ac silebat: verum ipsi etiam femina, cui audita antèa comminatio illa fuerat, In die comedere te mori morieris. Namque obnunciationes hæc aperit, & frontibus aduersis pugnabant, Mori morieris. &, non mori moriemini. Et qui sensus alteram capiebat, quantumuis muliebris, idem & alteram ceperat, quamquam recitando, ut obseruare est, immutauerat. Quid ergo voluit serpens, quid efficere potuit tam aperta inficiatione dicti Dei, cui non minorem quam suo fidem habere debuit, & potuit mulier? etsi non maiorem voluisset, parem saltem haberet. atqui in pari fide pugnancia maxima erat, quæ dubium sensum, ad melioris auctoris & potentioris dictum accipiendum inclinare & impellere potuit: Namque inter duos venatores inclusam belluam, alterum, quem robustiorem sentiat, magis metuere, cauere, atque declinare & effugere curaturam, quàm alterum, res ratioq; euincit. Eandem quoque à duobus vocatam hominibus, quorum alterius beneficia in se cōstitierint non ignota, alterius verò nulla extiterint, hoc relicto, illum secuturam potius consentaneum est; idq; vsu persepe venire videmus. Ex quo iam serpentis technæ & insidiæ vafritiesq; apparēt conatæ Dei apertam prædictionem à simplicitatis fide ad interpretationis ambiguitatem reuocare: namque ubi hoc efficeret, mulieris sensum ad molliorem, sibiq; incundiorem partem sibi impulsurum

iri intellexit: quod & confecit demum. Est autem huiusmodi tractu nubis id est, argumētationis parte siue fallacia solertia vsus. Quamquam duo dicta pugnare quidem videantur verbis: illa tamen, si non eandem, & constantem sibi inuicem contineant significationem, minime pugnare dicēda sunt. Alia autem significatio est predictionis Dei, ut ab illo pronunciata, alia verò ut abs te recitata: nam tu malum aliquod magnum vobis euēturum times, si ex illa arbore aliquid fuerit gustatum, nimirum mortem: qua obita pereundum sit penitus, id quod effugere, quàm fieri possit diligentissimè, nature omni expedierit. quod & ego non improbem. Verùm in hoc falleris, quod id mortis genus, quale putas, timeas, atqui eiusmodi mortis metum ut deponas, id ego tua causa boniq; vestri studio ago, facileq; persuadebo, si rem ipsam compares & atēdas: tantum abest ut ex illius arboris vsura morituri sitis, ut contra potius & vita, & sensu, atque cognitione euadatis ulteriore & ampliore. Namque ideo illi arbori cognitionis boni & mali nomen Deus ipse imposuit, quòd eam facultatem & efficacitatem illius esse idem nouerit, ut quacumque die comederitis ex illa, ambo auctiores multo, quàm nūc estis, efficiamini: nunc pauca scitis, saltem non omnia, quæ sciri vobis, cognoscīq; poterāt. Nostri enim ea bona tātūm quæ vobis in horto, ut tu refers, Deus monstrauit & concessit. & an bona omnia quæ nosse poteratis, noueritis, hoc disputare omitto: certè malū nō cognoscitis (& hæc nō parua cognitionis inopia est) nedum quod mali & boni comparationem ignoratis; atque ideo non tam suauiter frui mini bono atque fru. reminī, si quantum à malo distet, pernosceretis. imò neque malum vllum esse suspicaremīni, nisi vobis illius nomen tantūm Deus indicasset: idq; non cura & amore vestri, sed inuidētia videtur egisse, ne tātum, aut tam amplè ac liberè atq; ipse scit, vos sciretis. Namq; illum opposita & pugnantia omnia cognoscere negare non possumus, quem vobis boni ac mali scientia interdiciētem audiuiſtis. Quare planum sit, inuidere illum vobis cognitionem suæ similem, velleg; ut quod habetis bonum, nō ea ratione qua bonum est plene sciat, sed ea tantum qua illi acceptum refertis, ut ab illo perpetuò pēdeatis & mendicetis: quod vestra spē deinceps vbi ex arbore comederitis, ab eodem (inquam) die habere & possidere poteritis: deinde malum quod ille non ignorat, vos omnino nescire vult, ne hac etiam se imitemini prerogatiua: postremò, comparationem utriusque partis vobis ex consequenti subducit, cuius facultas & copia non modo ad incundiorem boni vsus facit, sed ad prudentiam (quæ sapientiæ magna virtus est) si quid maxime, confert. Nam cognitum prorsus malum sapientius, prudentius, & maiori studio euitatur & fugitur; ignotum verò, tantum, ut nūc tibi, metuitur. Distat autem plurimum quid metuas ignorare, vel scire. Deus malum, quia nouit, non amat: tu nō odisse potes quamdiu ignoraris, timere verò potes interim, ut nunc facis. Sed qui odit, longè validius detestatur & auersatur malum, quàm qui metuit solūm: odium verò sine cognitione aliqua non imitur. cognitionem Deus vobis subducit, ut & hoc etiam nomine non modo se nō imitemini, sed audire semper debeatis: permagni verò refert, vestram vos cognitionem vtrò ac semper ex libito & arbitrio vsurpare, an ab alio semper expectare & petere, non secus atque eum, qui iter sit factururus, propriis oculis viam cernere, vel ductore indigere semper, aliàs quo eundem, quòve perueniendum est, nescire, & sæpe hæcere vbi non opus, properare, vbi periculum aut impedimentum proximum est. Denique cæcis nulla viæ incunditas, nulla pulchrarum rerum

*ſpectandarum voluptas, magna multorum commodorum vel incommodorum
 ignoratio & fraudatio cum cecitate accidit. His contra, cum ſenſus perficitur,
 cum viſus reſtituitur, ſumma adiungitur cum magno fructu voluptas. Vos verò
 hæctenus cæci eſtis, certè non omnia videntes, non omnia ſcientes quæ ſcire pote-
 ratis, & videre. Nam tamenſi bonum ea ex parte videtis, quæ vobis videri con-
 ceſſum eſt, id eſt, ad uſum tantum veſtrum, non videmini ceterarum animantium
 conditionem valde anteire, quibus tantum oportunarum & utilium rerum uſus,
 earumdemq; notitia quadam non expedita & incùda, ſed rudis conſtat, fugien-
 darum verò ac præſertim mortis nulla cognitio, ſed tantummetus eſt. Vos ad cog-
 nitionem præter cetera omnia facti & comparati, tamen ſubtiliſſima & acerrima
 cognitionis parte fraudamini, quæ niſi contrariorum examinatione & per-
 ceptione contingere nequit. His accedit quod ut dignitate omnibus animantibus
 præſtatis, ita etiam ſenſu præſtaretis, niſi vobis hæc partem Deus inuideret: non
 enim ſatis eſt ſapienti res, rerum cauſas, euenta, & exitus in communi cognoſce-
 re, niſi etiam eadem hæc experimento percipiuntur. Atqui experimentum non
 animo, ſed ſenſu capitur: & tamen nec boni & mali cognitionem animo, nec ex-
 perimentum ſenſui veſtro conſtare Deus voluit. ita vos ab ea perfectione deti-
 net, quæ utrique communis, utrique incùda atque decens eſſet. Etenim cum ſimul
 ſitis, ac ſimul viuatis, voſq; mutuò inuare ex veſtra ſocietatis iure debeatis, ma-
 niſeſtum eſt utriuſque veſtrum perfectionem ad alterum etiam pertinere: atque
 ut altera ex parte ad Dei ſimilitudinem agere poteſtis, altera quoque, hoc eſt,
 ſenſu, agere poſſe, niſi impediimini. Deus quamquam ſimplex ſit, tamen propter
 multiplicis virtutis & facultatis præſtantiam, quam obtinet, plurale nomen
 uſurpat ELOHIM: vos autem cum duo ſitis, tamen vno nomine vocauit hucus-
 que ADAM, & vnius tantum facultatis uſu inſtruxit, cognoſcèdi, inquam, quæ
 ipſe vobis nota, & ad unum relata velit. Tu nihil cognoſcis niſi cum viro tuo
 ex decreto Dei CHE NEGHEDO: ille nihil cognoſcit præter ea quæ à Deo ac-
 cipit. quod ſi uterque cognoſcat & ſciat, cum ſocij & alter alterius adiutorium
 ſuis, profectò multo commodius, multo liberalius, longèq; illuſtrius & expeditius
 agetis: agetis, inquam, ut duo, voſq; inuabitis mutua opera: tu tuas partes ages,
 multaq; cognoſces boni & mali elementa: vir item tuus proprias etiam agens
 parteis, cognoſcet plurima; atque ita nihil vos ex rerū notitia latebit, & utriuſ-
 que oculi aperientur, tui experimento ſumendo: viri verò tui oculi rationibus
 cognoſcendis, atque experimenti ponderibus æſtimandis plus videbunt, quàm
 nunc vident. Hoc pacto non Deo ſingulariter, ſed diis euadetis ſimiles, compotes
 facti boni & mali, vos in veſtra natura hoc habebitis, veſtroque modo, quod in
 ſua Deus pro diuinitate ſua habet; id, quod habebitis, veſtro exercebitis arbitrio,
 ſcientes bonum & malum. Quod verò vobis nunc indico, non ex propria ſen-
 tentia, ſed ex re ipſa prædico, quam rem Deo notiſſimam aſſeuero: Scit enim
 Deus, quòd in die qua comedetis. Id quod Deus ſcit verum eſt, adeòque ve-
 rum, ut ipſe etiam partim indicauerit, partim celauerit. Scientiam boni & mali
 vobis contingere poſſe non abnuuit ille, cum & eiſmodi illius arboris naturam,
 vim, & efficacitatem eſſe ſignificauerit: nec verò vos vetaret, niſi illud aſſequi
 poſſe cognoſceret. Id verò celauit, quod veſtra retulerat, ipſius non intererat, hoc
 eſt, vos illi pluraliter ſimiles futuros: non enim ſimiles fieri vult, ſed ſicut ſimi-
 litudinem ſuam, idq; ſingulariter ſolum. Tantum abeſt ut ex illo fructu paſti,
 morte*

morte moriamini, eo modo, quo tu existimas, ut viuidiores multò sitis euasuri oculis apertis prorsus, qui nondum ita habent, cognoscentes bonum & malum, quod nunc ignoratis, similes denique diis, quales non adhuc estis. Quòd verò ita ut ego doceo euenturum sit, hoc argumento cognoscere potestis: Deum dixisse ais, In quocumque die comederitis, mori moriemini: sed mori, ut tu existimas, & scire simul esse non possunt. Ex arbore illa vobis bonum & malum scire continget, idq; eadem die; ergo non accidet mori: nam oportet vtrumque simul sciri, bonum (inquam) & malum: sed mori, uti tu times, utique interpretaris, malum tantum est. Si ergo eadem die mori moriemini, quæ facultas, quis usus scientiæ boni superest? Bonum verò & malum scire vobis constabit, quare & vita, qua id possideatis & exerceatis, manebit. Verùm ne vos adeò in verbo hereatis mori moriemini, quemadmodum Dei verba interpretari possitis, docebo: non enim ad sensum vestrum, sed ad suum eloquitur Deus, quem qui penetrare velit, acutè & ingeniosè agendum sibi esse statuat. Id quod hoc pacto nunc agere incipietis, me doctore, postea vero vos ipsi boni ac mali scientiæ compotes facti, vltro ac facile interpretabimini & cognoscetis. Scire enim bona bonum est, sed Dei verba germanè interpretari bonum est, ideòq; vobis hoc facile cõtinget, bonum & malum vbi scire contingat. Mortem igitur quam Deus prædixit, quemadmodum interpretari oporteat, ex me nunc discite. Mors ea dicitur, quæ præsentem statum & vitæ usuram extinguit, id quod verè vobis eueniet, nempe ut huic defectui, quo nunc laboratis, mortui, & cecitate ista deposita, alia viuatis vita, quæ cum boni ac mali cognitione quadret, atque ex consequenti, integri ambo & perfecti euadatis, ambo quod expediat & non expediat cognituri, ambo vobis & seorsum & inuicem consulturi, auxilioq; futuri. Namque huic morti vobis subita & exantlata contraria euestigio succedet vis, id est, perfectio vestra & similitudo deorum. ut verbo MUTH, quod mortem significat, opponitur THVM, quod absoluere, finire, perficere, & sanum integrumq; esse interpretamur. atq; ita post MOTH Deus subiecit THAMVTHVN, cui si vltima elementa, quæ ad ornatum, vel ad genus & numerum indicandum faciunt, dematis, relinquitur THAMV, id est, perfecti sunt & integrati. Sonat autem MOTH THAMV, idem quod mori integrati sunt, id est, priori conditioni mori, integrari & perfici est. Et quidem Deus non dixerat THAMVTHVN, sed THAMVTH: cuius postre-

Serpentis
documenta.

adiu-

adiutorium, sed ut CHENEHED, hoc est, assistens, atque adeò administrans. Quamobrem non cum viro serpens initio, sed cum muliere egit, in hoc etiam suas partes tutatus, mendosi, inquam, & mendacis partes, omnia peruersè & inuersè agentis. Quibus autem fallaciis, qualibus mendaciis, qua fraude argumentationem hanc curruperit dum cum muliere disputat, non est huius loci nunc persequi: quippe quod longioris operis & operæ sit, plenamq; postulet artis tractationem, quamquam non adeò prolixam requirat. cuius exemplum oportune nobis exhibitum iri speramus, cum de humani status conuersione dabitur agere.

XII.

Igitur illud sua argumentatione serpens intendit, illud curauit, & obnixè egit, ut in muliere sui ipsius amorem priuatum incenderet primum: quod ubi confecit (confecit autem pror(us) nihil amplius vel cum illa, vel cum viro opera sibi consumendum esse duxit. Satis namque intellexerat ex eiusmodi amoris proprii insinuatione cetera omnia, quæ ad patrandum facinus adiunare poterant, esse consecutura. Quare tantùm illam fallaciam non morte moriemini summi boni specie fucatam & coloratam obtrudere studuit: species autem fuerat, eritis similes diis; quod ubi sua sum fuit mulieri, cetera omnia ad persuadendum idonea ille proprius amor adhibuit, ea inquam omnia, quibus inferior portio, hoc est, muliebris animalis pars affici poterat. Namque sublato mortis metu nihil in arboris specie apparere videbatur, quod cum partibus & facultatibus, quibus mulier instructa fuerat, non congrueret. Erant autem facultates duæ præcipuæ, sensus oculorum, quæ ut variis rerum figuris & speciebus ultra ceterarum animalium facultatem excipiendis aptum habebat, ita etiam datum existimauit. Tactus etiam gustusq; sensus, cui olfactus astipularetur, non tantùm ea quæ vitæ alenda & propaganda commoda essent, expetere & capere valeret; sed illa etiam, quæ ad illecebras & voluptates facerent, quibus carnis teneritudo & mollietates inuaretur. Illius prioris sensus voluptas in rerum visendarum varietate & elegantia sumi poterat; huius verò alterius, hoc est, gustus, odoratus & auditus (qui omnes tactus quidam sunt) perceptio omnis in carnis deliciis consummari posse ducebatur: non frustra igitur vel tantam in figuris & coloribus varietatem & pulchritudinem, vel tantam tamq; variam in fructibus saporum odorumq; elegantiam à Conditore Deo diuisam distributamq; esse; non tantam in oculis humanis & in gustu & palatu ceterisq; sensus tactus partibus facultatem & amplitudinem frustra reperiri, sed ut hi sensus illis capiendis inuarentur & recrearentur. Idq; utriusque generis Conditori Deo probaretur: maximè verò cum ex horum usu ea viriusque hominis pars promoueretur, quæ ad cognoscendum concessa erat, videlicet communis sensus in inferiore, & intellectus in superiore portione. namque utramque promotum iri nomen scientiæ boni & mali subindicabat, & sapiens ille sibi visus serpens prudentia sapientiæq; sua docuerat, non minorem promittens promotionem, quam oculorum apertionem atque adeò similitudinem Deorum. Itaque post amotum feminae metum, propriiq; amoris incensum spiritum, cupido non, ut antea erat, modesta mansit: imò ad facultatum suarum exercitationem, usum, & expletionem excitata est, hoc est, ad ambitionem & conditionis ulteriorem gradum affectandum, ad voluptates oculis, & gustu, & totius carnis sensu appetendas & capiendas. Id quod sacra historia huiusmodi notauit oratione, Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile. Prima duo

mem-

membra Latinè etiam lecta apertam habent expositionem: Nam bonum ad velle ad carnis delicias, pulchrum oculis ad visus delectationem refertur: Tertium vero membrum ad superbiam vitæ attinere prima e lingua verba docent, VNEHHEMAD HA GHETS LE HASKIL, & appetibile illud lignum ad faciendum intelligere. hoc est quod nobis illa Latina verba, aspectuq; delectabile significare volunt. atque in summa concupiscentiam inferioris portionis ad interdicti diuini violationem incitatum ex hac narratione intelligimus: in quo quidem impetu peccatum iam fuerat admissum, non tamen adeo graue adeoq; perniciosum atq; idem futurum erat si committeretur etiam, maximè verò à superiore portione non impeditum, retentum, atque, ut par fuerat, omnino præruptum. His enim gradibus peccatum illud quod ad mortem pertrahit, oriri, crescere, & consummari spiritus sanctus declarauit: Vnusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus; deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem.

Et tulit de fructu illius, & comedit: deditque viro suo, qui comedit. Excitatam femina post metum ademptum concupiscentiam committendi sceleris furor secutus est, nulla, uti iam adnotabamus, iusti & iniusti, nulla decoris vel turpitudinis ratione habita: quia inferior, hoc est, feminea hominis portio pro ratione voluntatem siue libidinem suscipit, qua suscepta, viro etiam impetare studet, atque adeo imperat. Feminei impetus festinationem ac temeritatem impotentiamq; verborum coniunctio & structura declarat, & tulit de fructu illius, nec verò tulisse contenta, & comedit, ac pari temeritate dedit viro suo, qui & comedit. Certè vir serpentina oratione non fuerat seductus: quippe qui voluntatis & vetiti diuini conscius præcipue, & sui ipsius magis compos fuerat, quàm femina, utpote fortior, valentior, & externarum voluptatum minimè appetens, & qui Dei dicta nosse & interpretari poterat, nec alterius quàm Dei magisterio indigebat. Rectè enim multa falsa in serpentis oratione animaduertere ac deprehendere poterat, verum sui amorem quoque diuini prætulit verbis. Namque ex amore sui mulierem plus quàm satis amare cepit, utpote partem sui in toto homine & vitæ sociam, cui obsequi quàm aduersari potius duxit, existimans nimirum ni pareret & obsequeretur, minoris amoris, vel odij potius, suspicionem mulieri esse creandam, cuius tamen non poterat effugere nec societatem, nec rixam, aut perpetuam querelam. Namque non dissimile inter inferiorem ac superiorem portiones, & inter virum & mulierem incidit exemplum, quale à Sapiente notatur, Mulieris ira, & irreuerentia, & confusio magna: mulier si primatum habeat, contraria est viro suo. Cor humile, & facies tristis, & plaga mortis mulier nequam. Manus debiles, & genua dissoluta, mulier que non beatificat virum suum. A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. Mulieris persuasio unico tantum argumento ad expugnandum armata expugnauit virum: erat enim ille qui vinci posset, non rationibus, quibus præualebat, sed amoris illecebra & communionis coniunctionisq; commemoratione, quam violatam illa facile conquireretur, nisi idem secum à marito fuisset commissum. Non enim frustra & à Deo institutam, & ab ipso viro agnitam, & laudatam coniunctionem, Hoc nunc os ex osibus meis, & caro de carne mea; propter hanc relinquet homo patrem & matrem, & adheret uxori suæ, &

erunt duo in carnem unam, quod si in carnem unam, & in idem velle, & in idem agere, atque in idem conficere: alioquin societatem non fore concinnam. Oportere autem virum ea agere, qua ex mulieris essent re, quippe huius commodum partis in alterius etiam euaderet commodum: esse autem huic suum commodum valde exploratum visa arbore pulchra oculis, suavi ad vescendum, & appetibili ad intelligendum, siue aspectu delictabile. Denique hanc esse coniunctionis legem, ut nihil plus una pars sibi ipsi quam alteri velit, si modo conseruanda ineatur societas, quod profecto verum & obseruatione dignum ducitur, dum societatis non turbetur aut inuertatur ordo, hoc est, dum minus & inferius societatis caput primas in agendo occupare non presumat: namque hoc vitio admissio coniunctionem societatemque periculosam, difficilem, & intractabilem, incompositam, omninoque molestantem fore consequitur. S. S. E. Sicut boum iugum quod mouetur, ita mulier nequam: qui tenet illam, apprehendit scorpionem. Eccli. 26. Hæc, de qua nunc agimus femina, societatis initium in agendo à se auspiciari voluit, idque communionis prætextu molita est, quod cum hoc, quod agebatur, è re sua esset, è re quoque viri erat cognituri etiam plura quam antea, deditque viro suo. Non petiit à viro suo, sed ipsa carpsit, ipsa comedit: & eodem quo ipsa comedit momento, viro suo, sibi indulgenti, dedit; amorem nimirum suum erga virum quasi professa, ut qua quidquid sibi pro sua facultate appeteret, idem illi pro sua quoque curaret: idque illi gratum & admissum oporteret, ut pote à mutua societatis conditione non alienum. In primæua lingua duo verba obseruantur, quibus huiusmodi coniunctionis & communionis argumentum sulcitur: Nam viro suo adiunctum legimus GHIMAH cum ipsa, magna significatione eius, quam illa prætexebat, societatis. Consensus verò & indulgentia viri atque adeo admissum quoque vitium, & cum vitio susceptum scelus: idque non ex errore, sed ex mera & libera à suis ipsius & mulieris amore profecta voluntate, declarat verbum unicum per coniunctionem ad præcedentia adnexum, & comedit, conditione societatis ad mulieris placitum accepta, simul cum illa comedit. Simulque cum illius temeritate ex serpentis dolo profecta ipse prudens & sciens à VERBI interdicto, hoc est, ab auctore, amplificatore, tutore & conseruatore sui VERBO desciuit. & comedit de fructu arboris scientiæ boni & mali à muliere porrecto, quamprimum verò comedit, eorum munerum, qua à VERBO acceperat, iacturam fecit: atque ea tum primum cognouit solummodo, in quibus boni & mali confusa turbataque vis continebatur: nec tamen illa ipse, uti vidimus, solus & citra adiutorium, sed muliere subministrante obtinuit. Hæc enim viro, id est, animo in illa coniunctione vel potius disiunctione pars obtigit, & perpetuò mansit, ut nihil deinceps boni vel mali cognosceret citra femina, anima inquam, adiutorium, & qui antea ad intelligendum sensus opera non indiguerat, iam deinceps postea nihil sine sensu cognoscere posset. Mulieris verò cognitio atque modestia illa natiua in aliam translata est conditionem, longè à VERBI instituto diuersam: nimirum in auidissimam appetentiam eorum, qua bona sibi cognosceret, & vehementem auersionem, & fugam diuersorum his, hoc est, malorum, cognitionem verò boni ac mali non à Deo primum postularet, non à marito etiam peteret, sed ab illius, quem doctorem admiserat, serpentis doctrina & sententiis auscultationeque attenderet. Serpens autem discipula, quam adeo nactus erat, ac reddiderat doctrina docilem suam, semper ad consilium & responsum præsens esse apud

apud se constituit; hoc pacto regni in humanum genus, quod suis artibus obtinuerat, possessione vsurus perpetua, & gloria præconium apud complices & suorum partium fautores reportaturus, ut qui voti propositi sui compos euasisset. hoc est, admirabilis sapientiæ, imò calliditatis exempli cum diuina sapientia secundo euentu contendentis; quo euentu similis Altissimo, quod præsumperat, euasisse sibi atque suis visus est.

Ista igitur in duabus præcipuis totius conditi orbis naturis, in parte, inquam, spirituum caelestium, & in toto humano genere, tunc primum facta vitia toti operi, quamquam ceteris partibus integro & constanti, labem ac dedecus attulerunt maximum: sed terra præcipue, cuius omne imperium ab homine, cui antea traditum fuerat, ad Serpentis illius antea Luciferi post hoc Diaboli cognominati potestatem per calliditatem, fraudem & astutiam deuolutum ac translatum est. atque adeò homo ipse, quod sese ultro à VERBI reuerentia, fide, & obseruantia abalienatum serpentis obsequiis dederit, æterna morte, & maximorum donorum proscriptione damnatus ac mulctatus est. Demum ex illo admirandæ conditionis gradu & statu, in quo, sicuti iam descripsimus, omnia factus vigeat, in NILVM conuersus est. Id quod magni cum mysterij significatione à diuino Spiritu per Iohannis Euangelium accepimus, Omnia per ipsum [VERBUM] facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est.

XIII.

Ioh. 1.

Mat. 18.

Luce 11.

Ioh. 17.

ce

ce

Atque hæc illa est quam in sacris sermonibus Constitutionem mundi vocatam legimus: Aperiã in parabolis os meum: eructabo abscondita à constitutione mundi. & Vt inquiratur sanguis omnium prophetarum, qui effusus est à constitutione mundi à generatione hac. & Vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Namque hæc verbi *καταβολή* vis est apud architectos frequentis, cum distinctione tamen surpati iunctum enim obseruatur aliquando cum partis nomine *δεμελείων καταβολή* fundamentorum iactus siue constitutio: interdum cum totius vocabulo *ἡ τοῦ ἔργου καταβολή* structura, siue operis constitutio vel residentia. Atqui ὁ κόσμος totum continet opus. Mundi itaque constitutio in hunc, quem diximus, modum, habere visa est ab eodem ipso die, quo primum natura omnis suo in statu firmatur, hoc est, ab octaua post primum ortum. Namque ad septimam vsque mundus omnis adhuc recens suis cum partibus integer manebat: Septima dies nihil laboris admisit: hanc verò Constitutio subsequuta est, vitiumque in humana natura non summo manè diei octaua, sed clara & aperta luce apparet factum. Siquidem & allocutioni ac disputationi tempus datum, & videndæ contemplandæq; elegantie arboris oportunitas, & comedendo additum spatium, atque iis, que deinceps consecuta sunt, agendis & conficiendis locum interuallumq; assignari consentaneum fuerit.

CONSTITVTI MVNDI FACIES.

CAPVT. V.

Concordat
cum animz
lib. 1. c. xv.

I.

Gen. 1.

Pfal. 101.

Prou. 16.

Pfal. 118.

Ibidem.

II.

SAPIENTIAM diuinam in condendi & perficiendi mūdi opere pruden-
tissima Conditorisq; digna electio comitata fuit. Electionem autem appella-
mus iudicio examinatam singularum partium ac totius naturam tam in sua de-
finitione absolutam, quam in vi, efficacitate, siue facultate ad suum cuiusque
opus oportunè præstandum, atque etiam concinnitate & ratione singularum in-
ter se & partium cum vniuerso & vniuersi atque partium erga Conditorem ab-
seruantia. Hanc electionem vt à Deo profectam visum, vi vero in rebus con-
stitutam bonum dici adnotauimus. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant
valde bona. Quam magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fe-
cisti. & Pondus & statera iudicia Domini: opera eius omnes lapides seculi. Nul-
lam vero ad otium aut ad inanitatem conditam fuisse vel minimam in orbe par-
tem, sed singulis suæ esse distributa ministeria, adscripta ad creationis finem lex
manifeste docet. Vbi Latine legimus: Requieuit Deus die septimo ab omni ope-
re, quod patrauerat. In primæua lingua cum causæ significatione in hanc sen-
tentiã scriptum obseruatur: Quia in eo requieuit ab omni opere suo, quod crea-
uerat Deus LAGHASOTH. quæ vox ita vi pronuntiatur, duo significat, Deum
quieuisse à nouarum aut plurimum in orbe rerum creatione, & ea quæ creata fue-
rant non frustra fuisse condita, sed LAGHASOTH, ad faciendum. Alteram si-
gnificationem Latinus interpres expressit, alteram expositioribus addendam re-
liquit. In singulorum vero generum actione siue exercitatione publici & com-
munis obsequij erga Conditorem suum concinnitas atque decus perpetuum spe-
ctatur, multis sacrorum Vatum carminibus decantatum. In æternum Domine
verbum tuum permanet in celo: in generatione & generationem veritas tua:
Fundasti terram, & permanet: ordinatione tua perseverat dies: quoniam omnia
seruiunt tibi. Omnia Deo seruire Vates ait, præter hominem, qui, cum in ordina-
tione Dei non perseverauerit, noua electione ac lege denuò instituta, coerceri in-
dignit, alias omnino periturus, id quod sollicitus Vates agnoscebat: Nisi quòd lex
tua meditatio mea est, tum fortè perissem in humilitate mea. Verum de noua ele-
ctione alias & plura, Deo propitio, differemus.

Lex humano generi tum primum condito lata violationis penam diuini iu-
dicij decreto constitutam quamprimum, id est, eadem die subeundam, cauēs præ-
dixerat: In quocumque die comederis ex eo, morte morieris. Diuina be-
nignitas eousque hominem promouerat & conseruabat in illo dignitatis & po-
testatis ordine, cuius umbram quamdam descripsimus, conseruatura perpetuò,
multisq; nominibus ac beneficiis auctura semper, si in sua electione stare & ma-
nere iuuaret, si vltro vitium eo tempore non faceret, quo mundanum totum con-
sistebat opus, vitio autem tam sædè ac turpiter factò, exigenti pœnas iustitia di-
uinam benignitatem locum dare oportuit. Namque & hoc simplicis ac puræ sum-
maq; veritatis, quæ Deo propria est, postulabat, & serpentine litis partes effla-
gitabant, & sceleris violatæq; legis reus commerceretur. quamobrem præuarica-
tionis manifestum crimen pœnã præsens insecuta est, mors in mundum tum pri-
mum

mum est illata. Mortem autem hoc loco interpretamur, id ipsum quod Iohannes Euangelista declarauit, felicissimi illius humani status, quem omnia idem appellauerat, euersionem & redactionem in nihilum, lucis in tenebras mutationem, totiusq; ordinis & concinnitatis perturbationem, ut nulla pars suum, quem sortita fuerat locum, tueretur; nulla suum faceret ex præscripto ritu officium. Superior ac dignior portio, quæ totius imperium obtinuerat, cæca, debilis, manca, denique oppressa & mortua iaceret. Inferior uero & exterior, id est, femina, quam viro adiutricem posteriorem quidem & addictam constituerat Deus, uisita, uigens, & insolens atque superba, freni ac discipline impatiens, imperij uirilil contemptrix, diuini quoque detrectans, serpenti autem auscultatrix euaderet, & in omni humana actione ita anteiret, ut ab animo tanta primum cognoscendi copia instructo, nihil posthac deinceps cognosci posset, nisi id tantum, cuius cognoscendi oportunitatem illa ipsa concederet, atque fores aperiret: cum tamen ipsa propter naturæ debilitatem, quam minimè correctam experta est, & propter eius, cuius magisterio obnoxia mansit, malignitatem variis & multis erroribus cum priuatè, tum communiter sepe admittendis laboratura esset. Atque ab hoc humana natura statu, ab hac inuersione, ab hac morte, humana & mundanæ philosophiæ principia ducta intelligimus, non ab illo primo & felicissimo, qui genuinus germanusq; homini ex Dei beneficio contigerat, recentioribus mundi sapientibus ignorato, antiquissimis uero sub nube & imagine obscure admodum & ambiguo significato, diuinis autem documentis & monumentis arcane quidem, uerum plenissime indicato ac descripto.

Duplicem autem animalis siue exterioris hominis siue femina facultatem in summa commemorabamus, alteram cognoscendi ea, quæ suarum partium esset cognoscere, alteram uero appetendi quæ profutura, contraq; fugiendi quæ nocitura uiderentur. Cognoscendi uero uim in communi sensu præcipuè residere: cuius ministri & satellites siue nuncij priuati sunt sensus, singuli suis admittendis & referendis cognoscendarum rerum generibus præpositi: Appetentiam autem unicam notare est omnibus rebus appetendis idoneam & promptam, quæcumque ex bonorum genere, fugiendis uero, quæ ex malorum genere, hoc est, incommoda esse cognoscerentur. Verum enim uero utriusque facultatis gubernatio quondam penes uirum atque superiorem portionem, siue interiorem hominem erat, nullo tempore nulloq; loco erraturum, aut inferiori portioni inpositurum, quamdiu suum ordinem seruare, suamque fide & obsequio erga Deum conditionem tueri, uti decebat, atque ut oportebat, inuisset. Sed tamen postquam suum officium prodere, postquam mulierem in legis præuaricatione ultro sequi non piguit, sese deinceps in diuinam iram, in pœnam & in mortem datum cognouit; ac mulieri, quam sibi docendam ac ducendam acceperat, erudiendum sese commissum, & sapissime non ducendum, uerum trahendum, distrahendum & vexandum, multisq; modis affligendum agnouit. Illa igitur gubernationis deposita & abdicata potestate, illis à viro ad gubernandum semotis uirtutibus, femina quoque illi modestiæ & obseruantie primæ commortua: insolentiæ ac temeritatis audaciæ & aliis, quæ mortem pariunt, mortemque fouent, & mortuorum membra depascuntur: uenenatis uermibus & uitiis præterea à serpente progeneratis draconibus scatere & feruere coepit. Hisq; omnibus mortis regnum firmatum est: ita, ut quamquam uita pristina caro mortua fuerat, morti tamen & corrup-

III.

- ruptioni, id est, peccato, viuebat, peccatoq; impensè operam dando, exercebatur: atq; hoc pacto iniustitiam ad iram & iudicij Dei diem sibi accumulās thesaurizabat, pœnarumq; tandem luendarum grauitatem & multitudinem sibi parabat, & viro etiam, quem sibi obtemperare importunè studet, comparabat. Atq; hæc in summa prima illius mortis descriptio, hæc horrenda delineatio fuerit: non quantum illa malum mundo attulerit, plenè ostendens propter ingenij nostri tenuitatem & peruersitatis tanta horrorem, sed quantum ad generis humani deflendam sit satis ruinam. Nam quid miserabilius, quid lamentabile magis esse potest, quam tristissimum spectaculum magna sapientia in summam ignoracionem, summa concinnitatis & concordia in maximam & perpetuam peruersitatem ac discordiam, amicitia & gratia Dei in iram iustissimam, potestatis & imperij terreni & libertatis ingenuæ in rebellionem totius mundi, in seruitutem turpissimi & infestissimi hostis, deniq; lucis in tenebras, perpetua vite in æternam mortem, & perpetuo grauissima supplicia mutationem? atque adeo non vnus aut alterius tantum capit is, sed generis totius humani, omnium sub sole creaturarum præstantissimi, ad huius miserabilissima tragædia communionem, nullo excepto, vocati? S. S. E. Deus mortem non fecit, nec latatur in perditione
- Sap. 1. 22 viuorum. Creauit enim ut essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est illis medicamentum exterminij, nec inferorum regnum in terra.
- 23 Iustitia enim perpetua est, & immortalis. Impij autem manibus & verbis accerserunt illam: & astimantes illam amicam, defluerunt, & sponsiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sunt ex parte illius. Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum: inuidia
- Sap. 2. 24 autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum, imitatur autem illum, qui sunt ex parte illius. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per
- Rom. 5. 21 peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Stipendia enim peccati mors. Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt
- Ibid. 6. sapiunt; Nam prudentia carnis mors est. Quoniam sapientia carnis inimica est
- Ibid. 8. 22 Deo: legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum, nomen
- Apoc. 6. 23 illi Mors: & infernus sequebatur eum, & data est illi potestas super quatuor partes terræ interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ. Quantum demum ab illius primæ conditionis dignitate, auctoritate atque elegantia hominis natura degenerauerit, vel vna nominum mutatio arguit. Nam qui antea homo in imagine & secundum similitudinem Dei conditus, & ut minimum in animam viuentem factus dicebatur, quiq; præstantissima creaturarum audiebat: post admissam labem sæpe & communiter caro, proprie autem & singulariter caro & sanguis, & interdum corruptio dicitur. Omnis caro sicut fœnum veterascet, & sicut folium fructificans in arbore viridi: alia generantur, & alia deiciuntur. Sic generatio carnis & sanguinis alia finitur, & alia nascitur. Quid
- Ibid. 17. 24 lucidius soles? hic deficiet: aut quid nequius quam quod cogitauit caro & sanguis? & hoc arguetur. Omnis caro fœnum, & gloria eius quasi flos agri: exiccatum est fœnum, & cecidit flos. Caro & sanguis non reuelauit tibi. & Qui secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt. Hoc autem dico, fratres, quia
- Matth. 16. 25 caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio in corruptionem.
- Ioan. 3. Rom. 8. 1 Cor. 15.

Vt verò ad hæc nomina carnis, & sanguinis, & corruptionis hominis naturam iam labefactatam referamus, animaduertendum est, id omne quod homo in ista conditione, quam ipse sibi molitus est, sapit & scit, ad carnis; quod verò appetit & conatur, ad sanguinis reuocari nomina, & utrasque affectiones utriusque tribui parti: atque ita sapientiam & prudentiam carnis dici eam, quam homo sensuum opera inceptam etiam intellectus munere & officio comparat, eandemque mundanam, interdum terrenam dici: quam cum appetitionis impetu coniunctam & exercitam diabolicam nuncupari obseruamus, sepius verò animallem. ut, Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere. Namque illa sapientia hominis prima lucida, candida, mitisque fuerat, lenis omnino, æqua, benigna, & secundum similitudinem Dei agens, ad iustitiam conformata, sine corrupto sui amore, sine inuidia & contentione: quæ verò post vitam amissam secuta est, carnis dictitata sapientia & prudentia cum sui ipsius primum amore impotenti feratur, inuidiam & contentionem comites ad suas adsciscit partes. Quod si zelum amarum habetis, & contentiones sunt in cordibus vestris, nolite gloriari & mendaces esse aduersus veritatem: non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica: ubi enim zelus & contentio, ibi inconstantia, & omne opus prauum. Appetitionem verò ab ista sapientia profectam concupiscentia corruptionem, D. Petrus vocat. Hi sunt fontes sine aqua, & nebula turbinibus agitata, quibus caligo tenebrarum reservatur. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desiderijs carnis luxuria eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur, libertatem ipsis promittentes, cum sint ipsi serui corruptionis: à quo enim quis superatus est, huius & seruus est.

Hæc itaque descriptio carnis & sanguinis est à cõmunionem spiritus Dei profusus aliena, ab ipsaq; mundi constitutione malis actionibus intenta. S. S. E. Dixitq; Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum: quia caro est. & Videns autem Deus quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intentata esset ad malum omni tempore: pœnituit eum quòd fecisset hominem in terra. & iterum: Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Istius verò carnis & sanguinis adumbratam quidem verbis, verborum verò significatione expressam effigiem, aliquantisper intueri, cum ad alia multa, tum ad veri cognitionem atq; ad misericordie diuina cum perpetua laude admirationem nostra retulerit.

Antequam vir & mulier affectatam boni & mali cognitionem primi occuparent, quinam, quales & quanti fuissent, quanta virtute valuissent in quanta vixissent felicitate, magno atque illustri argumento & exemplo diuina sapientia, prouidentia, tutela & gratia in se, vel ipsa sui contemplatione probauerant; atque adeò Sapientia verbis confirmatum audierant, Et delicia mea esse cum filiis hominum. Verbum quippe Dei homines, cum quibus erat, omnibus facultatum, virtutum & efficientiarum nominibus locupletatos ad sui ipsorum cum primis, & ad aliarum aximatum terræ ac maris regnum & gubernationem, ad beatam terræ possessionem instructos conseruabat & fouebat, nullius prorsus indigos rei ad bene, quietè, beateq; viuendum oportuna: imò ultra ceterarum, quæ in terra commendabiles & commoda cognoscerentur, copiarum usum, voluptatibus omnibus cum corporis tum animi affluentibus, non qualibus cetera animalia dele-

delectantur, quæ prona & ventri obedientia, atque prorsus terrestria ex terra extiterat: sed iis, quibus capiendis singularis hæc, de qua agimus, natura à Conditoris iudicio, voluntate & opificio idonea enaserat: hoc est, quibus præsentem & annuente, atque ultrò indulgẽte verbo Dei fruebatur in illo fertilissimo ac saluberrimo, inq; ipsorum vsu singulariter plãtato, & instructo honestissimarum voluptatum horto, cuius breuem formam à Spiritu sancto descriptã accepimus. Præter alia verò dona, quibus humani generis amplificatio commendabatur, illud cum primis amplissimum erat, consuetudo & alloquium atque colloquium Dei, quo munere & beneficio perpetuo fruereetur. Quidquid enim integræ quondam nature contigisse legitimus, id omne cumulatissimè ex Dei liberalitate semper constaret. S. S. E. Ego Dominus, & non mutor: & vos filij Iacob non estis consumpti. Nam si Iacobi filij, quamuis ob violatum fadus exitium commeriti essent, propter propositum tamen & cõsilium de Iacobo ornando & amplificando decretum, ab immutabili Deo non ita relictĩ sunt ut cõsumerentur; manifestum fit, hominis integri filios integros quoad locum, ordinemq; suum tueri inuaret, nulla bonorum & beneficiorum parte, qua primi parẽtes fruereentur, fraudatum imminutumve iri. Id quod dilucidè sacra hystoria in exemplari sermone obseruata significat, in quo vocabula sunt ETH, & HA, quorum exemplo Latini carent singularem adnotationem & certam indicãtia rationem, VAICHAHH IEHVEH E LOHIM ETH HAADAM VAIANIHHEHV BEGAN GHEDEM LEGHABODAH VL SOMRAH: VAITSAV IEHVEH ELOHIM GHAL HAADAM LEMOR MICHOL CHEZHAGAN ACHOL THOCHAL. Et tulit IEHVEH [Deus benignus] ELOHIM [Deus creator gubernator] illum ipsum hominem terrenum [integrum] & quiescere faciet eum in horto voluptatis ad colendum illum [hortum] & ad custodiendum illum. & præcepit Deus benignus, conditor gubernator super illum hominem terrenum dicendo, De omni ligno ipsius horti comedere comedes. &cet. Quæ in hac breui hystoria diligenter expensa referuntur, huiusmodi sunt: Hominis causa plantatum hortum homini non modò ad tempus indultum, sed ab ipso Deo benigno gubernatore & principe gemina auctoritate benignitatis & gubernationis commissum, tamquam feudum perpetuum. quiescere faciet eum. Commissum verò ad culturam & custodiam cum facultate vsus fructus omnium arborum, vna excepta: cuius interdicto, veluti tributo, diuinum dominium agnoscendum constituebatur. Id verò cõcessionis, iuris, exceptionis, muneris impositi ad colendum & custodiendum. Et reliqua omnia, Deo auctore præsentem & allocuto fuisse acceptum commodè, leniter & intrepidè, imò iucundè & purè ac letanter homini auditum: utpote famulo ingenuo & frugi, atque omnibus tũc boni famuli partibus commendabili & grato. Nam quamquam homo, quo iure terras terrenaq; omnia, atque aquatilia etiam possideret, præfectus princepsq; etiam Deo pronunciante audiebat, Vt præsit piscibus maris, & volatilibus celi, & bestiis terræ: quamquam terrarum possessor constitutus fuerat. Cælum celi Domino: terram autem dedit filiis hominum, tamen iisdem quibus hæc obtinebat nominibus, titulis, & auctoramentis, atque etiam singulari & aperto consilio, dicto ac decreto Dei famulus, cultor, obseruator, & feudatarius erat: & in illam conditionem munia præscripta, & leges acceperat colendi & custodiendi horti, cuius vsu fructum diuina largitione obtinebat.

Cuius culturam Deo principi ac Domino locum & operas suas identidem reuifuro probaret, cuius etiam obseruantiam & reuerentiam in vetitæ arboris fructus continētia exerceret. Quæ omnia humanum genus omne, quod in primo illo omnium parente, verissime representatum est, spectabāt: Vt enim cælum cali Domino suo iure cōsecratum fuit, ita Domini beneficio terra filiis hominum iisdem legibus, eodemq; iure quibus homini, data fuit. Huic vero illius primæ & antiquæ conditionis repetitæ summæ quantum homo iste post constitutionem mundi discrepās dissimilisq; euaserit, qualis ex boni & mali cognitione redditus, quantum ab illo mutatus fuerit, attentè spectemus: quamquam turpe & miserabile spectaculum istud profectò fuerit, Deo inquã & Angelis inuisum, nobis tamen quamdiu in eadem scena versari & conflictari non desinitur, minus videatur horribile.

Et aperti sunt oculi amborum: Cumq; cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata.

Virique hominis portioni, viro inquã & femina binos oculos datos, sacra disciplina indicat, eosq; duplici facultate præditos significat, ea tamen conditione, vt viriusque facultatis vjura nec simul nec pariter iniri aut contingere possit. Quæ facultas primum exercita fuerat: in iis tantum versabatur cognoscendis, quæ ex conditoris Dei benignitate concessa fuerant, hoc est, commodis omnibus & natura suæ maximè conuenientibus & oportunis, nullaque contraria vi imminutis aut contaminatis. Interioris hominis, viri inquã, oculus Deum sese illius modo temperantem & ostendentem primo ordine, secundario verò spiritus, tertio porrò mundana omnia quæcumque cæli extimo continentur ambitu, longè melius cognoſcebat, quàm vllò animalis hominis ingenio cogitari aut sermone explicari possit. Femina verò oculo ea tantum videbantur, ea cognoſcebantur, quæ cum conditione sua conuenire Deus iudicauerat, nullo errore, nulla turbatione, nulloq; figmento commixta. Quæ verò isti parti ex altioris ordinis rebus oportuna quoque essent, nullo requirebantur vel loco vel tempore, dum illa integritas atque legitima coniunctio inter virum & feminam maneret propter communicationem vel vniōnem potius vtriusque partis. Inerat autem vtriusque oculis facultas altera longè inferior quàm illa prior: Namque illa ex virtute nature in imagine & ad similitudinem Dei constantis non modo superiori portioni contigerat, sed ad inferioris etiam commodum & ornamentum pertinebat. Posterior verò ex terræ natura & affectionibus inferiori parti primum accedebat, & communionis ratione ad superiorem quoque ex consequenti attingebat. Qua enim homo societatem cum Deo habebat, magni luminis erat compos: cuius virtute & corpore lucidum erat, & ea quæ corpore cognoſcebat, penè diuina suo in ordine dici poterant, præsertim cum aliarum animarum terrestrium sensibus & ingenis comparata. Nam & stellarum figuras, luces, ordines & cursus oculis, sonorum ac vocum differentiis & concentus, odorum quæ ex variis plantis, & aliis rerum generibus efflatur, temperaturas, & multa alia quorum vsura nulla animantibus constat, longè melius tunc animalis & feminea natura capiebat & plenius, quàm qui postea in iisdem ipsis generibus sentiēdis multum temporis cura atque studij posuerunt. Quippe hos experientia & longi temporis obseruatione eruditos potius quàm peritos, nec æqualiter quidem omnes effici videmus: quos quidem integra perseverante natura nulla parte minus instructos fore

Gen. 1.

quàm primi parentes extiterant, res, ratio, ac diuina benignitatis contemplatio docet. Si quidem vniuersa natura, totiq; generi dictum fuerat: Fructificate & multiplicamini, & implete terram, & subiicite eam. Itaque qua parte homo terrenus, quaq; in animam viuentem factus dicitur, illa etiam, quæ sui muneris essent, recte & legitime agebat & capiebat. Fecerat enim Deus hominem rectum. Atque huiusmodi quidem illius prioris oculorum facultatis conditio huiusmodi fuerat vsus. Altera verò facultas longè minor erat, ab illa priori & caelesti, ut ita appellemus, tantum distans, quantum lux à tenebris, corpus ab umbra, veritas ab enigmate differt. Facultas inquam crassa, tarda, & nubibus ac nebulis obnoxia: denique terrena, qualis infantibus nòdum in mundo natis, sanis autem, nihilq; omnino vitiatum intra matris aluum esse animaduertitur: iis enim tametsi cognoscendi & sentiendi facultas constet, nullus tamen interea vel mentis, vel præcipuorum sensuum, visus, auditus, & odoratus, ac nec gustus quidem vsus est. Ad eundem penè modum posterior illa, de qua agimus, humanorum oculorum & sensuum facultas, in primo illo homine mare & femina habebat. Atque ita ex diuini verbi, à quo tunc natura ducta, fota ac recta seruabatur, efficientia ab illius facultatis vsu nulla ex parte tunc desiderando detenta vacabat. Ad hunc itaque modum duobus illis humani generis portionibus, ita ut iam differuimus, principio habentibus & agentibus oculos clausos fuisse intelligimus, id est, ad terrena cognitionis vsus, qui cum altera priore & sublimiore cognitione simul esse non potest, nò magis quam purum cum impuro, cum immundo mundum, cum clara die nox. Cuius rei certo & idoneo argumento exemplum illud fuerit, quod in Elisei ministro Deus edidit. Consurgens autem diluculo minister viri Dei egressus est, viditq; exercitum in circuitu ciuitatis, & equos, & currus: Nunciauitq; ei, dicens: Heu, heu domine mi, quid faciemus? Hæc omnia iis oculis eoq; sensu acceperat minister, quo ipse tunc valebat, id est, humano terrestriq; tantum, eodemq; affectu, terreno nimirum, metuebat. Cumq; orasset Eliseus, ait: Domine aperi oculos eius, ut videat. Atqui viderat videbatq; tum ille, & apertis oculis, herum intuebatur & alloquebatur suum. Sed quos oculos aperiri puero poscit Vates? nimirum quos quondam apertos habuerat humanum genus, peccatum verò clauserat & obturauerat, eosdem ad tempus aperiri puero Vates poscit: Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Elisei. Hic alius videndi sublimior vsus facile coniectura docet, quemadmodum quondam primis parentibus videre & cognoscere contigerat. Hæc humanorum oculorum altera sublimis facultas fuerat, quæ eadem suum officium inoffensè faciens, in imagine & secundum similitudinem Dei agebat. Altera verò animalis ac terrena nondum in mundum tunc edita diuini verbi obsequio tenebatur, eiusdemq; verbi gratia & virtute veluti fetus materni alui calore & sinu fouebatur, boni ac mali nondum quicquam cognoscens, ac neque cognoscere quidem desiderans; illo verò leni beatoq; obsequio diuini carcere violato & rupto, facultas ista altera repenè mali iam compos facta prodiit, eademque prius mali quàm boni vim sensit & cognouit, amissaq; prioris facultatis vsura, & in nihilum redacta, posterioris cognitionis elementa prima suo cum magno didicit malo: vtriusque autem disciplina multiplex discrimen tum aliàs omni ex parte, tum ex ipsis principiis & originibus discernitur. Quippe illius prioris cognitionis primordia amplissima angustissimæque erant,

A. R. C. G. 6.

erant, diuini verbi documentis in animo atque in sensu, qui tum vigeat, pro
 vtriusque modo insitis, omnis omnino expertibus vel dubitationis, vel ambi-
 guitatis, vel formidinis: ita ut quid unicuique portioni agendum esset aut que-
 rendum aperte & planè constaret, & sicut similitudinem Dei ageretur. Alterius
 autem ab homine vltro petita & reperta cognitionis elementa arcta, angusta,
 & sua natura dubitationis plus quam vera & solida notitie promittentia, ut-
 pote singularia, & nullo alio pacto quam experimentis obtinenda, & qua peri-
 culum plerumque minitentur, idq; non rarò pariant: quorum origo ex angusti-
 sima totius cognitionis regione, hoc est, ex sensu, ducitur. regione inquam varia,
 varij situs & ingenij mutationibus ac tempestatibus multis & frequētibus per-
 uia, innumerisq; obnoxia corruptelis, atq; multoties efficta & sterili, deniq; ma-
 lis, damnis, & calamitatibus excipiendis ac retinēdis, magis quam bonis & com-
 modis idonea: in qua mali cognitio prius plerumque contingat quam boni: illa
 frequentior, ista verò rarior; illa sepe ex comparatione malorum memoria ma-
 gis ac desiderio, ista sepius ex sensu & re percipiatur. Cuius rationis & veri-
 tatis vis in illo eodem, quod doctrine causa oportune induximus, exemplo per-
 spicitur. Qui nihil antea cognouerat, quam ex materno utero prodiret fœtus,
 cum primùm natus prodit oculos in primis & manus aperit. illis mundi huius
 partem videre, his apertis, aliquid se capere & apprehendere posse significat. sed
 quo statim auditur vagitu mali sensum & cognitionem sibi primùm accessisse
 confitetur: idq; luctus & fletus longitudine & assiduitate asseuerat. S. S. E. Sum Sap. 7.
 quidem & ego mortalis homo, similis omnibus, & ex genere terreno illius qui
 prior factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, & decem mensium tem-
 pore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis, & delectamento somni con-
 ueniente. Et ego natus accepi communem aerem, & in communiter factam deci-
 di terram, & primam vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis
 nutritus sum, & curis magnis: nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis
 initium. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & similis exitus. Manife-
 ste docet hoc loco Sapiens, prima in animali homine vita rudimenta à mali cog-
 nitione proficisci, eademq; in infantibus, qui tunc aliter sibi cauere nequeunt,
 vagitu & fletu argui & indicari. Id vero terrenum illum, qui primus factus
 fuit, priori conditioni mortuum, & huic alteri mundana exortum, statim exper-
 tum sacra declarat historia. Et aperti sunt oculi amborum. In exemplari lin-
 gua legimus, TIRAKAHNA GHENEI SENEHEM. & aperta sunt duo
 oculi secundæ duorum illorum. Vnico vocabulo SENEHEM in hac con-
 structionis collocato serie illa omnia arcanè continentur, duo secundæ duo-
 rum illorum. Oculorum duale nomen in prima uel lingua interdum masculino,
 non rarò feminino instruitur genere. GHENEI IEHVEH HEMAH MESV-
 TATIM, oculi Domini ipsi extensi. VEETH GHENEHEM HAZONOTH, Prout 4.
 & oculi ipsorum illas adulteras, adulteras oculos dixit suo in sermone Vates, Ezech. 6.
 Atqui serpens in ea quam cum muliere inierat, disputatione callidissima oculò-
 rum nomen ambiguo usurpat genere, VENLPHKEHHV GHENEICHEM,
 & aperientur oculi vestrum. Nullum nec nomini nec verbo certum adiunxit
 genus: ita ut illa existimare posset, eosdem, quibus tunc utebantur, oculos magis
 atque magis aperiri posse, apertumq; iri (Huiusmodi enim callidi illius Serpentis
 responsa esse solent, ambigua & ad fallaciam coparata.) Nunc verò cum historix

scriptor quemadmodum res ipsa euenerit, disertè narrat: verbo usus est femi-
 no THIPHKAHHNA, aperta sunt, non masculos, verùm femininas oculos,
 eademq; femininè fuisse apertas. id quod re ipsa declaratur, quando prima illa
 istius iam conditionis cognitio non à virili portione, id est, non ab animo, sed à
 feminea, nempe à sensu inchoata tunc fuit, hodieq; inchoatur. Istis verò ocula-
 bus, ita hoc loco verbi causa nominandus, ista prima experientia, inquam femi-
 nea cognitionum matre, quidnam primum cognitum fuerit, euestigio subiunctum
 legimus. Et cognouerunt se esse nudos. Nudos quidem antea fuisse, tamen
 minimè ideò erubescerent audieramus, cuiusmodiq; illa fuisset nuditas differen-
 do coniecimus, coniecturâq; cōsequebamur. Erat autem nuditas quæ cum simpli-
 citate, integritate & perfectione constare potuit. id quod vocabulo ipso adno-
 tandum indicauit scriptor, GHARVMIM. Penultimum vocabuli pluralis ele-
 mentum Iod est, quod masculinam cum primis vim obtinet, nominibusq; præbet,
 atque perfectionis imaginem representat in numeris. Est enim decenarius numeri
 nota, ultra quem numeri integritas non excrefcit. Nam post numerandi metam,
 hoc est, decimum calculum, ad carceres denuò, hoc est, ad unitatem reuertimur.
 id quod vel ipsa numerorum nomina in omnibus fere linguis confirmant, vn-
 decim, duodecim, tredecim, vnum, duo, tria cum decem. In vocabulo itaque
 ירומים GHARVMIM prius descripto Iod, suam vim significationemq; manifestat. Sic
 inquam nudos fuisse indicat, vt cum nuditate tamen ratio integra & numerus
 nature ac virtutis perfectus constaret. At verò hoc in versu, & paulo etiam
 inferius elemētum Iod eò loci, quò primum fuerat, desideratum aliàs retractum
 offenditur: nimirum vbi minimè ex verbi ratione requirebatur, hoc est, non ad
 pluralis masculini finem, sed post primum verbi elementum, vt mutato proprio,
 ac primo situ, & præposterè translatum in aliam regionem suprema infimis, &
 infima supremis perperam variata arguat, & masculinam illam primam perfe-
 ctamq; rerum vim suo è loco deturbatam indicet. quare ita scriptum visimus,
 ירומים Et cognouerunt CHI GHEIROMIM HEM. Quòd nuduli ipsi, turpiter,
 חם perperam, & præposterè magnòq; cum defectu nudati & expoliati. Atque lite-
 rarum adnotata structura id quod explicuimus, indicat: verbi verò, siue voca-
 buli integri significatio ad suas partes reuocata, miseriam & calamitatem illam
 amplificat. Namque GHEI, seorsum, euerfionem, siue desolationem vertere
 possumus. RVMIM verò, siue ROMIM, sublimes, altos & excelsos interpreta-
 mur. Ita totum nomen excelsorum desolationem significat. Tales verò atq;
 in hanc figuram & calamitatem prolapsos sese homines illi primi cognouerunt,
 atque in eandem conditionem vniuersum humanum genus in se ipsis reductum
 senserūt: conditionem profecto miseram, pudendam & probrosam, præsertim si
 cum priori comparari meminissent, si prioris adhuc memores erant, vt fuisse vi-
 dentur. Nam quamquam precipuarum virtutum iacturam fecerant, quia tamen
 non omnino ad infantie reducti fuerant ruditatem, cum elocutionis & lingue
 usu, cumq; sensus exterioris facultate, & aliis nonnullis viribus corporeis &
 animalibus memoria partem retinuisse euincuntur. Namque vt viraque pars
 ruine sue principia, capita, antecedentia, & formam recordata causatâque
 fuit; ita alterius recordationem status non prorusus oblita est. vt qui canendi,
 vel numerandi rationes, modos, & exercitationem ex veterno, vel alio morbo
 oblitus est: sese tamen illa nouisse ac tenuisse recordatur, quæ iam propter ac-
 ceptam

ceptam ex morbo mentis vocisq; debilitatem repetere & redintegrare non valet. Igitur in ista posteriore conditione, qua non, ut antea, Verbo, sed mundo viuere ceperunt, quod primum cognouere malum, damnum, detrimentum, probrum, defectusq; fuit: id quod nuditatis imago, quam contemplati sumus, indicat. Rectitudinis quidem pristinae meminere non ut compotes, verum ut desiderio affecti: bonum cognouere non praesens, verum requisitum in se. cuius quarendi ac deligendi magna difficultate laborare ceperunt. Appetitionem boni proprii cum illo sui amore, cui primum tenacissime inhaeserant, coniunctam tenuerunt. Veri vero boni veriq; mali iudicium peruersum in seipsis experti sunt: quare nec optandi aut petendi rationem & modum inuenire aut constituere facile potuerunt: quippe qui non iam amplius ex illa mascula virtute agerent, sed ex feminea, eademq;, quamquam viuente, tamen temeraria & multiplici stultitia laborante, ac non raro ad furorem insaniente, atque illi sui amori caco nimium affectui nimio plus indulgente: denique, ut optimè ageret, ad omnem cognitionis exercitationem & usum externi sensus responsa primum peiitura, & ad experimentum examinatura, idq; non raro, uti diximus, non sine periculo, interdum etiam cum graui incommodo maloq; suo actura. Nec vero hoc satis molestia esset, nisi huiusmodi frustra tentatus aditusq; labor in fallaciam fraudemq; cum sensum, tum animum protruderet: atque ita alterius malum alteri quoque noceret, exitioque esset. Cum igitur alio meliore modo nuditatis malum vel in bonum vertere, vel corrigere, vel minuere nescirent: ingenij & consilij, quibus tunc sese valere existimabant, vires experiri & exercere constituerunt, non consulto diuino verbo, à quo sponte desiciuerant, sed sua sponte iam agentes quasi scilicet diis similes de auertendo malo a sciscendoq; bono deliberantes, amboq; mutuo sese iuuant, in eandem inuenti rationem, uterque pro sua parte conspirarunt. qua quidem in deliberatione plura ipsis & sensu conspecta & intellectu agitata, existimari oportuit, antequam id constitueretur, quod arreptum demum fuit. quid nam vero id qualeq; extitit? Conserunt folia ficus & fecerunt sibi perizomata. Solummodo hoc inueni, dixit Ecclesiastes, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se innumeris miscuerit questionibus. Quis talis ut sapiens est, & quis cognouit solutionem verbi? VEHEMA BIKESV HHASBONOTH RABBIM, Et ipsi quaesierunt cogitationes, numerationes, ratiocinationesq; multas. Ecce hic iam nostrum rationis compos animal, noster homo à philosophis definitus: quorum definitioni iam deinceps posthac ab illa prioris rectitudinis euerfione & ruina subscribimus. Idem vocabulum in hoc Salomonis dicto obseruamus usurpatum, quod à Mose in eandem sententiam fuerat enunciatum. Scripsit Moses CHIGHEIROMIM HEM, Quod nuduli ipsimet, repetit Salomon, VEHEMAH BIKESV, Et ipsimet perquisiuerunt. Quam recta & prudens, imò quam praua & stulta prima humana animalis ratiocinatio & disertio fuerit, in exemplum etiam plurimarum, quae hanc imitata ex mundi sapientia prodierunt, manifestè nobis hic ostenditur. ea vero facile ex comparatione oppositioneq; rerum apprehendetur. Atqui nuditatis in corpore humano malum & incommodum operimento siue amiculo vel vestimento, si non omnino curari, corrigi saltem existimandum fuerit: id vero cum solo sensu cognosci non possit, ratiocinationem siue discursum aliquem postulat. Sensus enim incommoda sentit, commoda cupit: sed quod qualeve commodum praesenti ac ledenti incommodo opponatur, nõ sensus,

sed animi opus discernere est. Animus cum iam in hoc statu nihil sine sensus opera cognoscere possit, experimentum capere sensum iubet. si primum succedat, vel decretum & probatum admittitur, vel aliud petitur, cuius usus adusque melioris inuentionem durat. delectus vero comparationem sequitur: comparatio autem nisi vario & multiplici experimento constare non potest. rursusque in singulis experimentis sensum periclitari necesse fuerit: atque ita, quantum periculi ad longissima via variisque diuerticulis & salebris molesta est, experimentum difficile & periculosum censetur, ex quo etiam iudicij atque delectus difficultas & assidua mutatio, perpetua formido, ingens demum in constantia arguitur & notatur. Et quidem hæc breuiter de corporis nuditate: cuius imago etiam ad animi nuditatem significandam transfertur. Animi enim, ut portio duplex, ita nuditas quoque duplex visitur: qua animus proprie dicitur, id est, qua sapere & scire potest ignorantia, errore & stultitia non raro afficitur. quam affectionem animi nuditatem appellamus. qua vero animæ vim facultatemque obtinet, pulchrū, rectum, atque decens agendo sequi obtinereque potest ac debet. id cum non obtinet, suo vestimento caret; atque ita nudus est, vel si contrariis affectus aut opertus sit generibus ab illo honesto discrepantibus, vel prorsus nudus vel probis opertus dici solet. Quare ad utriusque portionis vestimentum & ornamentum ea peti & comparari oportuerit, quæ utrique conueniant portioni: aliàs enim utramvis nuditatem pudefactio perpetuo comitatur: quæ quidem in superiori parte, hoc est, in animo, sedem semper occupat, comitesque sibi indiuiduas asciscit formidinem, latendi & fugiendi curam & sollicitudinem, inconstantiam, atque ultionis expectationem, molestissimos ac perpetuos animi atque animæ tortores. Id quod primi isti, quorum historiam legimus, homines manifestò patefecerunt in se edito exemplo. Nam qui nudi quondam non erubescabant, sed neque habebant cur erubescerent. Ecce iam erubescunt ambo, & quo turpia celent, hoc disquirunt, ac studiose agunt, deditaque moliantur opera. Oportet autem illos omnibus arboribus inspectis operimenti potius quam indumenti causa ficulneæ folia prætulisse, ut pote quæ inter fructiferas illius horti plantas latitudine, crassitie, tenacitate, ac durationis diuturnitate primas habere viderentur. Iamque hæc delectus actio prima non sine cogitationibus & comparationibus constitit. Placuit verò tum rudibus & boni peritia nondum instructis commentum: quemadmodum verò ad usum concinnandum & adaptandum foret, cum in natura ipsa foliorum id non appareret, ingenio excogitandum, & arte consiciendum fuit. Artibus quidem exercenda materia rebus suppediabat ipsi: ars tamen nondum erat, neque antea extiterat dum nulla extitisset egestas: quæ artium genitrix unica videtur esse. Prima verò & antiquissima omnium artium ex egestate & inopia inuentarum consuendi disciplina fuit. hoc est, ea agendi faciendique ratio, qua quæ seiuncta offenduntur, & singillatim ad aliquem sui usum præbendum idonea non sunt, conuenire, coniungi, & coherere cogantur, & ad finem vitæ vtilem habilia reddantur. Atque hoc proprium & antiquissimum ratiocinationis est opus à differente humani animi facultate repertum & perpetuis assiduisque actionibus exercitum. Quin & ipsa consuendi cædonica ars ab illis primis parentibus tradita, & veluti insita mortalibus omnibus communis esse deprehenditur: quamquam non omnibus ex æquo eleganter tractata propter studij & exercitationis defectum. Nemo namque hominum est qui sine humano etiam doctore non

non aliquid consuere, connectere & coniungere sciat, atque interdum id agat: ut vel hoc signo sese illorum primorum parentum non modo filium, sed & discipulum profiteatur. id quod in aliis artibus non ita communiter visitur. de quibus alias Deo votis fauente agemus. Verum enimvero quo filo, quove vinculo ficulnea folia ab illis primis sartoribus coniuncta fuerint, cum certi nihil ex sacra historia habeamus, nec singulariter indicare nos possumus, nec indicatione adeo indigemus exacta: satis enim fuerit intelligere simplex aliquod ex herbarum potius quam arborum aut arborum generibus vinculum lentum, flexile, plicatile, tenue ac penetrabile fuisse repertum, quo & pungi atque aperiri foliorum simbria, & minori disruptionis periculo coniungi & contineri possent. cui consicienda rei preter iunctorum genera varia multam etiam materiam in herbarum natura terra suppeditat, in quibus vna mirum in modum habilis & utilis nostro orbi nota ex America translata visitur: cuius folia & cuspidem acutissimam, & fili ad vicem valde tenaces prebet fibras. Denique compressio illa & coniunctio foliorum nec duris & firmis adeo, nec durabilibus valde vinculis expedita fuit. Talia enim esse oportuit fila, qualia cum foliorum viventium virum, deinde vero arescentium natura convenirent. Ex his ergo confecta & consuta narrantur cingula siue fascie siue perizomata humanae nuditatis turpitudinem cognitam celatura: quam vero apta, quam commoda, quamque utilia ista demum evaserint, vel ipsa materies docet foliorum: qua quamvis maxime, studiosissime ac densissime consuerentur, brevissimo tamen spacio variui membrorum caloris ac sudoris cum salugine & solis ac ventorum vi exsiccata fragilitate ac tenuitate, demum sponte sua rupta, dissipata ac dissoluta deciderent. Nec pretermittendum quoque ducimus ad membra molliora & leniora iam varie intemperiei obnoxia fovenda ac tutanda ineptitudinem foliorum asperitatis horrida, & nullo pacto cuti harentium, seseve insinuantium, imò magis magisque in horas resilientium ac disjungendorum, quibus ad eam rem viris ficulnum folium adeo notabile est, ut nec brutis animantibus feno frondeque, viventibus, vel viride vel aridum prabeat pabulum. Et quidem quod ad externum tegumentum, velamen, vestitum, cultum ornatumque faceret, tale primæ artis ingenio excogitata, & experimento cognita celebre, & ad posteritatis memoriam, atque adeo imitationis perpetuitatem notatur exemplum. Quid plura ipsis iisdem auctoribus post industriam, post diligentiam, post laborem, ac tandem post experientiam, eadem ipsa die intra paucas horas, uti mox audiemus, improbatum, damnatum, atque adeo inuisum habitum deprehendere est. Atque hæc de corporis nuditate & velamine significasse sit satis, non omne argumentum profequi professis.

Animi vero nuditates ac turpitudinis partem aliquam non sine horrore, pudore & commiseratione communi spectantimus: nec enim patris nostri, imò nostra ipsorum verenda prorsus conspicienda, imò potius dissimulanter atque retrorsum obiecto velo occulenda duximus. Quemadmodum autem illi velauerint & occuluerint, posterosque idem agere & imitari docuerint, audire & animadvertere proximum est. Et consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Pape, quidnam hoc rei est! num eodem modo, eadem ex materia, eodem artificio, utriusque hominis interioris inquam & exterioris nuditati consultum cautumque fuit? Quidnam animo cum ficulno folio? quod neque corpori quidem decens, hærens, aptumque probari potuit? Nimirum hæc illa nova sapientia & boni ac mali

mali scientia est, hoc nouæ artis, hoc affectati & comparati ingenij opus, hæc acuti-
 ssima conditionis istius industria, auctoribus istis quondam dum prior mane-
 bat status ignotum sapiendi genus, sic fiunt homines, imò ad eò sic hodieq; faciunt,
 & sic patiuntur homines. At qui eandem sui celandi rationem ambobus initam,
 sacra declarat historia, Conserunt, & fecerunt sibi LAHEM, sibi metipsis
 perizomata, fascias, non quibus totum corpus velaretur & amiciretur, sed qui-
 bus ea celarentur, quæ turpiora pro tempore apparebant. HHAGOROTH mul-
 titudinis numero pronunciatum nomen nõ singulas tantum, sed ternas, quater-
 nas, aut etiam plures utriusque fascias, confectas arguit: quibus, uti diximus, quæ
 magis indigere putabantur, velarentur corporis partes. Sed quinam conuenit
 amiculo vel cingulo ex ficulno folio consuto cum animi nuditate? Idem nimirum
 utriusque partis cum utrisque cingulis conuenientia deprehenditur. Nam quan-
 tum ficulnum illud naturale folium animalibus membris hæere animaduerti-
 mus, tãtundem animi quoque partibus ficulnum alterum arcanum folium hæere
 & conuenire notatur. Cuiusmodi verò arcanum hoc sit, ex nominis obseruata
 notitia indicabimus. Arbori Græcis συῦν, Latinis verò ficus vocitata in prima-
 ua lingua nomen impositum fuit THEENAH. Cuius rationem ad naturam per-
 tinentem, nõ opus est ut modo enarremus: alteram verò, nempe arcanam ex ety-
 mo, quatenus ad argumentum præsens indicandum faciat, sic interpretamur.
 Quatuor elementis constat hæc vox, TH.A.N.H. vltimum, id est H, feminini
 generis est index in toto vocabulo: in vocabuli autem partibus fundamentum
 תנחא quoque adiuvat. Ex his elementis primum THA nomen cõstituitur, pro quo La-
 tinus interpres thalamum reddit, & in umbraculum verti quoque potest. Ex
 iisdem etiam literis, quamquam nõ simul omnibus, fit verbum THAAH, quod li-
 mitare, vel finire, limiteq; circumscribere significat. Ex posteriore elementorum
 parte vocabulum ANAH conficitur, quod, si verbi formam retineat, merere, lu-
 gere & suspirare, si verò nominis vim præstet, hoc est, si utraque vocali longa
 pronücietur, merorem, luctum & suspirium interpretari conueniet. Namque in
 has Latinas voces ab interprete nostro vulgatae versionis translata vocabula
 תנחא hæc quisquis conferre cupiet, comperiet. Porro totum nomen THEENAH alibi,
 pro sententia ratione & usu occasionem, causationemque exponunt inter-
 pretes, quæ significatio à ficus arboris natura & ingenio nõ est aliena. huius si-
 gnificationis exemptum vel illud insigne admodum est. Animaduertite & vi-
 dete quòd occasiones querat aduersum me. Occasiones autem hoc loco querelæ,
 contentionis, dissidij ac rixarum atque etiam pugnae oportunitates & ansas expo-
 nimus. Ex hac voce fortassis Latinis ansæ nomen acceptum & contractum fue-
 rit. Cuiusmodi verò natura & materia instructus animus hominis cingula siue
 fascias sibi quoque artificio cõseruit, his vocis partibus separatis, atque simul de-
 inde cõiunctis coniciemus, nec nõ ex assiduis eiusdem curæ opificij, exemplis in
 mundo spectatis deprehendemus. Intellectus alteram vim, quæ ab antiqua veri
 cognitione, alteram verò quæ ab honesti appetitione descieuerat, pro vero, ger-
 mano ac solido, proq; purè atque ingenue decoro umbram quãdam & thalamum
 eundemque limitatum tum veri tum etiam decori plerumque arripere; quæ po-
 tius merorem ac luctum, quàm alacritatem & letitiam sui usurparet, ansamq;
 frequentissimam ad cõuentiones & rixas, discordias, & immortales preberet ini-
 micitias. Id quod certè cõsuendi arte, quam quisque sibi usurparet, cõficere solere
 declara-

declaratum est. Namque ambo sibi consuerunt, ambo sibi fecerunt, non integrum & perfectum quicquam, quod omnem velaret, foueret, ac tueretur nuditatem, sed quod eas nuditatis partes, qua magis vexarentur, ambiret, perizomata. Fecerunt inquam sibi fascias ex leui & superficiali apparente, nō profunde harente (Hoc enim nomen GHALEH, id est, folium, significat.) Thalamo & umbra tristi ac luctuosa, occasionemq; cōtentionibus asserente, materia non simpliciter quidem usurpata, sed orationis filo & ratiocinationis non adeo exacta arte & industria, sartoria inquam industria communi quidem omnibus, non tamen aequè solertibus aut peritis.

Et cū audissent vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi.

Misericordiam & prouidentiam diuinam erga humanum genus lectio hæc contemplandam aderamq; indicat cum primis, quam duobus nominibus IEHVEH & ELOHIM appelladis significat. Eō namque miseria deciderat homo, vnde seipsum tollere minimè posset. Namque adeptam vitam, consecuta mors nihil amplius aut melius prestare valebat, quàm mortuos retinere suos. Mortem verò diaboli inuidia in orbem allatam Sapientia pronūciauit, & Iohannes de Verbi Dei virtute & consilio ac beneficio agens, Sine ipso, inquit, factum est nihil quod factum est, cū idem omnia per ipsum facta prius dixisset. Atqui quod nihil factum fuerat, se ipsum posthac aliquid efficere non poterat. Ex iustitiæ diuinæ sentētia princeps ille mortis hominem sibi ex illa die addictum, regnoq; subiectum tenebat, quare & huius mundi principis appellationem usurpauit. Cuius iura tribus communibus capitibus continerētur; Deliciarum ac voluptatum cupidine, Auaritia & Ambitione; de quibus antea femina iam per suasias dicebamus Iohannis documēto instructi, Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ nō ex Patre, sed ex mundo est. Verūm ut propositum Dei de hominis prestantia maneret, à diuina sapientia cum misericordia simul de electione humani generis promouēda decretum est, ita ut iustitiæ satisfieret, cuius de sentētia mortis iudicium indictum fuerat, & misericordie illi infinite ad suum ornādum hominem facultas & efficacitas cōstaret: idq; per Verbum efficeretur, per quod omnia, & in quo omnia: nō quod homo id sibi efficere aut cōparare, imo nec promereri posset, utpote à vita abalienato, & in mortis seruitute detēto; sed quod bonitas, benignitas, & misericordia diuina id vellet, quodq; sanctissimi nominis Dei IEHVEH ELOHIM, gloria & maiestas idem postularet ad iudicium ac damnationem vafri illius & callidissimi Serpentis, qui sapientie palmam sibi constare existimabat, utpote diuinum propositum à se temeratum & irritum iactantis. Paulus seruus Dei, Apostolus autem IESV Christi secundum fidem electorum Dei & agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est in spem vitæ eterne, quam promissit, qui non mentitur, Deus ante tempora secularia. Noli itaque erubescere testimonium Domini Dei nostri, neque me vincitum eius, sed collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam, (quæ data est nobis in Christo IESV) ante tempora secularia, manifestata est autem nūc per illuminationem Saluatoris nostri IESV Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem

- „ vitam & incorruptionem per Euangelium. Ad hanc autem electionis promo-
 uende rationem & causam illud facit quod ab eodẽ Apostolo scriptum legimus:
- Rom. 9. Cũ enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (vt secũdum
 „ electionem propositum Dei maneret,) non ex operibus, sed ex vocante dictum est
 „ ei: Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio
 „ habui. Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim
 „ dicit, Miserebor cuius misereor: & misericordiam prestabo cui miserebor. Igi-
 Ephes. 2. tur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Et vos cũ essetis mor-
 „ tui delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secũdum seculum
 „ mundi huius, secũdum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc opera-
 „ tur in filios diffidentie, in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in
 „ desiderijs carnis nostra, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus
 „ natura [labefactata] filij irae sicut & ceteri. Deus autem (qui diues est in miseri-
 „ cordia) propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, & cũ essemus mortui
 „ peccatis, coniuuificauit nos in Christo, (cuius gratia estis saluati,) et core suscitauit,
 „ & consedere fecit in caelestibus in Christo Iesu, vt ostenderet in seculis superue-
 „ nientibus abundantes diuitias gratiae suae, in bonitate super nos in Christo Iesu.
- X. Has arcanas & abundantes gratiae diuitias ante secularia tempora proposi-
 tas apparare incipiebat diuinum Verbum, statim post introductam illã in mun-
 do egestatem & mortem. Id quod significans Moses Domini Dei vocem ad au-
 ram post meridiem ambulantis auditam hominibus fuisse narrat, vt ante locu-
 tum quã rogatum significet. id quod verbo etiam ambulantis indicatur, re-
 ciproco, inquam, quod ambulationem nõ coactam, non postulatam ab homine,
 sed ab ipso Deo vltro institutam intelligimus MITHHALECH seipsum mo-
 uentis, idq; ad auram post meridiem LE RVAHH HAIOM ad respiratio-
 nem ac dilatationem temperamentumq; diei illius. Diei namque illius
 prima pars misera, calamitosa ac luctuosa, letalis denique humano generi fue-
 rat, quam tamen non ita procedere ac finiri passus Deus misericordiae aeternae &
 infinitae beneficio, de ambulatione, verboq; suo atque allocutione, ac demũm con-
 stituta salutis temperauit promisso: vt vna eademq; dies perditum primũ, deinde
 verò renouati orbis referret imaginem. Eodem itaque die quo sese homo perdi-
 derat, quo sese filium irae fecerat, Deus in gratiam sibi reuocandum & ampli-
 ficandum ostendere & declarare voluit: Suauis enim Dominus vniuersis: & mi-
 Pſal. 144. sericordia eius super omnia opera eius. Cuius solij iustitia & iudicium prepara-
 „ tio est, cuiusq; faciem misericordia & veritas procedunt. Manifesta autem Dei
 constantia in hac obseruatur narratione, manifesta rursus hominis mutatio de-
 prehenditur, qui cũ antea Dei eloquio suauiter, incundè, & leniter atque effi-
 cienter fruere tur, post peractum facinus vel sola voce terretur, quae tamen salu-
 Pſal. 84. tis causa edebatur vox. S. S. E. Audiam quid loquatur in me Dominus: quo-
 „ nam loquetur pacem in plebem suam, & in sanctos suos, & in eos qui conuertun-
 „ tur ad cor. Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius. Abcondit se
 Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. A facie
 IEHVEH ELOHIM, misericordis & creatoris, gubernatoris ac iudicis se
 abscondit, quid faceret à facie ELOHIM. id est, Si misericordis & gubernatoris
 vocem & vultum formidauit, quo pacto haberet, si iudicem tantummodo sibi
 imminere intellexisset? vsque adeo sese capite minorem cognouerat, vt neque
 miseri-

misericordem sua virtute spectare auderet, quippe qui ira filium sese factum nosceret, nedum iudicem non formidaret. & quidem in actione hac misericordia iudicium anteibat, quare IEHVEH nomen priusquam ELOHIM scriptum legitimus. Illud verò nobis hominis historiam describentibus perpetuò constare oportet, quod iam aliàs prædictum est, Humani generis naturam, ingenium ac mores in primis illis parentibus ut in fonte & capite spectari, distinctè verò ac diffusè in duobus primis filiis Caino & Abelo declarari. ita ut omnia quæ apud illos obseruetur vel acta, vel facta, vel ab illis profecta ad totam illorum perineant posteritatem. Adamum Adamiq; uxorem scelere quamprimum admissio, & mortis iudicium apud se sensisse, & maximorum bonorum, quibus ex Dei beneficio præditos accepimus, copiam illam desiderasse, id est, nuditatem suam agnouisse intelleximus, deinde verò sui velandi sollicitudine anxios spectauimus. Id quod conscientie actionem & curam primam interpretamur, & quid illa sollicitudine demum, quantumq; confectum fuerit, attendimus: quatum verò profectum, deinceps videbimus. Nec verò nihil contulit illa sui ipsorum cognitio, quæ peccati homini prima occurrit, ea enim sese à gratia Dei excidisse expertus primum est: præsertim cum prioris cõditionis non protinus exuisset memoriam: facile enim, & quantum à se illo primo, quem nuper diuina manus finxerat, quem diuina benignitas innumeris ornamentis auxerat, mutatus deinde euasisset, persensit: atque adeò quidnam malum esset, cognouit: vitæ adumq; malum, & fuga dignum intellexit: quemadmodum verò vitari ac declinari posset, non facile inuenit. Quin & primæ inuentionis exemplo ingenij consiliuq; sui tenuitatem prodidit. Id quod primo illo inueto velamine in promptu fuerit arguere. Nam quanquam sui generis, id est, hominis oculis quodammodo sese velatum, idq; ad tempus præbere visus est: ubi tamen Dei audiit vocem, in syluæ densa & opaca sese abdere festinauit, vel hoc vno signo inuentum suum nihil apud Deum nuditatis obrependæ causa valere cõfessus, atque eodem etiam stultitiam cum cognitione boni & mali ascitam declarans, dum se vel in densissimis vmbis Deum latere posse putaret. id quod frustra tentari quamprimum edoctus didicit, & posteros suos in se ipso variarum inuentionum suæ ipsorum nuditatis velandæ causa excogitatores, frustra tamen fore, indicauit. Iste enim in illa boni ac mali scientia tot, tamq; multiplicium cogitationum, excogitationum, ac reperorum ad vtriusque animi portionis, hoc est, ad veri ac decori comparandam facultatem fons; ista est placitorum, sententiarum, & opinionum scaturigo, curæ ac laboris plurimum, vtilitatis verò minimum humanis actionibus rebusq; suffectura, imò quæ nisi Dei corrigatur voce, anxietatem & perplexitatem ac turbationem, nihil prætereà ad veram conferat salutem. Quidquid enim agat, ubi primum à Dei verbo digressus peccauerit homo, quidquid ad sui vel defensionem, vel occultationem, vel ad declinandam culpam conquirere, compartare ac prætexere studeat, & conetur, tamen nec vocem Dei præuertere, nec in vllò latere loco poterit: nec vitare quo minus & vocantis, & sese internè rogantis, atque examinantis ad confessionemq; culpæ ac turpitudinum querentis verba non audiat. Vocauitq; Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? Vocationem nature omni humane iam prolapsa, atque sese zonis ficulneis operire, intraq; densas arborum vires intrudere molitæ, facta, indicat nomen Adam cum certa adnotatione scriptum, & pronomem ei, in loco significantissimum. Id enim quod primo illi homini contigit,

tigit, perpetuò eiusdem hominis generi, cum sese eadem obtulerit occasio contingere, vnusquisque mortalium apud se agnoscat, nisi planè sensu communi careat. Quamprimò enim vnusquisque qui modo infantiam excesserit, mali quippiam admisit, metu perculsus, sese in fugam coniecit quò euasurum putat. Vnde verò hoc datum aut qui partum? Nimirum intus monstratum conscientia percellentis Dei vocem audiente & expaunte, inter fugam verò cogitationum & consiliorum qualiumcumque excitatur turba, alius inter se accusantibus, alius defendentibus aut excusantibus: nullis tamen ex propria auctoritate absoluentibus, aut securitatem promittentibus: ita vt quamquam tutus homo sit, non tamen apud se ita planè & quietè agat, vt illam vitare possit quaestionem, Vbi es? Ex qua interrogatione diuina homo non eodem loco, non eadem qua prius erat conditione manere arguitur. quippe qui cum antea praesente Deo agens, praesentem non metuebat, non pauebat, non formidabat: imò habere & audire gaudebat, nudusq; minimè offendere Dei conspectum credebat. Nunc verò tamen, vt sibi videtur, amictus: tamen coram Deo nudus ac turpis ipse vel voce adlocuti audita sibi verè censeatur. Vocatur autem prius à Deo Adamus & praenitur, atque deserta arguitur & monetur primæ stationis, Vbi es? Quid est homo, quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum. Prima Dei vox in paradiso audita, memoriam & curam, secunda verò visitationem & curationem erga humanum genus probat, erga omnem, inquam, cui Adami conueniat nomen; ne quis vnquam eorum, quibus ad audiendum sunt aures, memoris ac visitantis Domini Dei sibi cau setur non factam vocem, pacem locuti super eos, qui conuertuntur ad cor. Verum enimverò ea lege Deus hominem vocat ac reuocat, vt vocanti respondere velit. Nam si non respondeat, si vocem surdis auribus nò admittat, si contemnat, nihil prorsus Deo detrahat, sed contra sibi ipse suum optasse censeatur exitium. Perpetua enim antiquaq; diuina misericordia illa est obtestatio. Qui spernit me, & nò accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum eius vita aeterna est. Qua ergo ego loquor: sicut dixit mihi Pater, sic loquor. Cuius hæc oratio obtestatioq; est, eiusdem illius verbi illa vocatio fuit, Vbi es? Non ad destructionem, sed ad adificationem pronuntiata. Qui habet aures audiendi audiat, qui se non equum & mulum, sed saltem Adami filium præbere suarum partium esse intellexerit, vt sese nudum senserit, quamquam Deum, vt par est, propter conscientiam vereatur ac timeat, vocantem non aduersetur tamen, sed vel id quod intra se sensit, patrem suum imitatus respondeat. Respondebit quidem primò animus ipse conscientia perculsus propria, nisi impietatis insalencia deinceps, vt in Caini videbimus execrando exemplo, in peiora dilabatur.

Qui ait, Vocem tuam audiui in paradiso, & timui: eò quòd nudus essem, & abscondi me.

XII.

Qui nuper rerum omnium qua cali ambiuntur gyro, rex creatus dictusq; fuerat, qui praesente Creatore & probante superiorem se ceteris animantibus cognouerat, qui quantum ipse & solus, & cum socia femina valeret intellexerat, atq; omnia hæc intrepidus responderat, nunc se terrore perculsum, nunc conditoris & gubernatoris maiestatem vereri, & præ verecundia & sui ipsius pudore latere

CURAN-

curantem sese confitetur. Ex huiusmodi autem proprii mali cognitione multa sapientum isti non dissimiles profecta sententia. Quid est homo ut immaculatus sit, & ut iustus appareat natus de muliere? Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cali non sunt mundi in conspectu eius. Quanto magis abominabilis & inutilis homo, qui bibit sicut aquam iniquitatem. Potest quidem Dei vocem homo in paradiso suo audire, sed antequam audiat nudum se agnoscit, de sua nuditate sollicitus laborat, velamen querit, & in primo errat inueto, quid sibi conueniat, suisq; rebus vtile sit, nec facile nec recte expendit. tantum ab illo ante sapiente, & sui suarum atque totius mundi rerum cognitione prae dito abest. Iam vero ut quidquid post hac deinceps boni villo pacto ac modo nactus fuerit, diuina misericordiae referat acceptum, vel ipsi Dei vocatiis voci audienda se praemetu & conscientia imparem dicit. vocem tuam audiui. Interioris hominis hoc responsum est, diuinam apud se vocem cognoscentis, metuentis tamen ac trementis propter inopia ac nuditatis propriae sensum, propter pristinae virtutis imminutionem, atque adeo propter inhaerentem mortem a vita maiestate alienam, propter admissas tenebras diuinae lucis fugaces. Ex hoc imbecillitatis & infirmitudinis humanae tantus hominibus cretus est metus, ut vel Deum videri, vel adloquentem audiri in letalibus & mortiferis censeretur euentis; huiusq; sententiae contrarium exemplum vel miraculo grandi, vel singulari adscriberetur beneficio. Cuius generis illa sunt: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Et statim intellexit Manue Angelum Domini esse, & dixit ad uxorem suam, Mor-te moriemur, quia vidimus Dominum. & Viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis saphyrini, & quasi caelum cum serenum est, nec super eos qui procul recesserant de filiis Israel misit manum suam. Videruntq; Deum, & comederunt & biberunt. & Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster maiestatem & magnitudinem suam: vocem enim eius audiuitmus de medio ignis, & probauimus hodie, quod loquente Deo cum homine, vixerit homo. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei viuētis, qui de medio ignis loquitur sicut nos audiuitmus, & possit viuere? Et quidem cum ita Deo respōdebat primus homo nondum vel suo vel alieno periculo quidnam corporis mors esset, cognouerat; tamen diuinae vocis pauebat metu propter internam quam iam cognoscebat mortem; eō, inquit, quod nudus essem. Hinc etiam illud subiit, homini iam prolapsa vocem diuinam audiri, siue vocantem, siue increpantem, siue monentem, & imperantem, nō tamen constantem excipi & perferri propter virtutis antiquae, imo propter vitae primae desiderium, & propter mortis imperium in peccatore homine regnantis. Vnde & illam Apostoli ex veteris Adami persona & conditione querelam profectam audire est: Condelectator enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Itaque interioris hominis nuditas diuini maiestatem formidat iudicij, agnitionemq; sui ipsius iam deprauata & praeteriti status cognitionem ex desiderio magis quam ex sensu praesenti, atque ex comparatione cum praesenti malo quam ex usu bonorum consequitur. Namque bona illa iam admissa admissio malo requiruntur. Atque huiusmodi conditionum mutationem hominum naturae vnus hominis inobedientia tulit: tantumq; lucri illa bonum

Iob 15.

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

ac malum sciendi fecit cupiditas. Verum enimvero inuicta iam prauitatis humilis & simplex cognitio atque confessio homini quamuis aliàs iræ filio ad clementiam misericordiamq; Dei, vltro quidem præstantis, non quidem excitandam & urgendam, quodammodo tamen sollicitandam non fuit inutilis.

Cui dixit Dominus: Quis enim indicauit tibi quòd nudus esses, nisi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?

Manifesto Dei oraculo intelleximus, humana natura præstantem illam cum simplicitate sapientiam, firmitudinem, virtutem, omniq; ornamentorum genera, nullo excepto vel nomine, vel modo constanter fuisse mansura, nisi pro vita mortem mutare colluisset. Neque enim vel celi astrorumq; viribus, neque vllis aliis rerum vel efficientiis, vel impedimentis aut aduersationibus obnoxius antea fuerat homo, dum sibi, dum terris, dum terrarum ac maris naturis omnibus ex diuino præscripto præesse poterat, dum, quod in se habebat, cælum sua ipsius terra eminere ac temperare valebat, dum denique nuditatem illam simplicem, decoram & concinnam nullum scædaret contaminaretve dedecus, dum oculi illi omni malitiæ antehac clausi, ac turpitudinis rudes perseuerarent. Hæc ratio omnis vel vnica Dei questione & redargutione significatur nobis: Quis enim indicauit tibi quòd nudus esses? Nuditatis notitiam atque hanc consecutas animi perturbationes, pudefactionem, timorem, horrorem, suimet velandi, vel potius fallendi, studium, mendosæq; artis curam, denique latendi cupiditatem suo ipsius crimine, suo ausu, sua inquam inobedientia sibi parta, sibiq; vni, nulli præterea rerum nature imputanda Deus homini exprobrat, nisi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Quamquam vero Deus, uti res cognouerat cognoscitq; omnes, argumento nullo ad euentus demonstrationem indigeret, tamen hominem iam ex illo simplici veritatis cognoscendæ statu ad argumentationis angustias translatum, suo iam cognoscendi & sciendi modo conuictum voluit. Nullus autem iam deinceps aptior eruditionis modus homini post naturam turbatam contigit, quàm vt ex euentis & effectis effectorum origines, & propria vestigentur causa; rursum etiam causis cognitis & cõstitutis qualia expectanda fuerint effecta prænoscantur. Prior quidem & potior longeq; illustrior fuerat cognoscendi forma ex causarum cognitione ac notitia, sine vllò experimentorum auxilio, maximè in boni ac mali cognitione, cum malum non sine periculo & incõmodo experiri iam liceat, bonum verò prius cognosci quàm experiri præstet. Experimentum enim sua sponte etiam in bonis rebus vel incertitudinem ac dubitationem, vel vt minimum difficultatem ac morã affert. Atq; ita natura comparatum videmus, vt quidquid nocendi viribus pollere dicitur, si usurpetur, haud dubiè noceat: quidquid prodesse, conferre ac inuare prædicatur, tamen non ita frequenter, saltem non ita celeriter id præstet. Quamobrem præstaret, vt diximus, res ante rectè & simpliciter quid efficere officereve possent, sapienter prænoscere, quàm ex vsu atque euento periculoq; obseruare. Illius doctrinæ, hoc est, prioris, Deus Adamo sese magistrum præbuerat: Istius posterioris sese Adamus repertorem Serpente viam commonstrante exhibere voluit. Tu tibi istam nuditatis tuæ cognoscendæ formam ostendisti, dum ligni, cuius efficacitatem ipse tibi præcipiens edixeram, efficientiam experiri, quàm docenti & monenti ac iubenti mihi obtemperare maui. Igitur quod ad boni & mali disciplinam attinet, doctior quidem iam nunc euasisti quàm antea fueras, sed doctrinam

nam istam non sine tuo magno malo, quod mihi credendo & parendo vitare debueras & potueras, tu tibi comparasti, aliàs nullo tenendam pacto. Intelligis nimirum, quantum prætstitisset, à me id quod quantumq̃, noscere fas fuerat, manere doctum, quàm tua ipsius opera & alienis institutis deinceps extare eruditum. Iam verò huiusmodi humana scientia fructus, proventus, appèdices, ac derivationes quanam, qualitàve fuerint, in ipso primo discipulo ac doctore observare cautio fuerit. Dixitq̃; Adam: Mulier, quam dedisti mihi fociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Cum primis illud in humanis moribus antiquum & vetus exemplum, vel monstrum potius, vnde, & quo de fonte manarit, apparet: nimirum proprii opprobrii culpam in aliam vel rem, vel personam, etiam caram, etiam proximam transferendi, atque ad eò neque calo caliq̃, auctoritati, imò nec Dei numini & maiestati, sapientie, sanctitati, & veritati, per audaciam per summum nefas parcendi. Nam quid magis in vulgaribus iam disputationibus hodieq̃, tritum, & propter consuetudinem minus vindicatum auditur, quàm querimonia ista, quibusdam vel frigida, vel excusabilis, nobis verò sacrilega visa? Cur nam qui peccare possent homines à Deo ficti fuerint, à quo impeccabiles, ut istorum verbum usurpemus, consingi poterat, uti animalia cetera hominibus minora? Quid vulgatum, quid frequentius iactatum & obiectum in peccatorum & scelerum reprehensionibus, quàm carnis excusatio? quàm siderum & astrorum accusatio? quàm temporum incòstantia? quàm rerum vicissitudines? quàm denique fortuna ac fati nomina? illud impie inductum, hoc perperam acceptum? quasi verò quæ nunc fiunt mala alia ex necessitate præterquam hominum vitio & scelere fiant, quasi quæ scandala veniunt, ex Deo, vel ex Dei verbo aut iussu ortum habeant; eorū, detorqueatur Iesu Christi illud responsum, Neesse est ut scādala veniant. Demum quasi eodem quo sunt homines, quoq̃; viuunt pacto & ritu, vel non nimis diuerso creatos à Conditore extitisse cõsentaneum fuerit, & non potius rectos, & suo in genere perfectos: qui tamen sese multis implicuerint cogitationibus? & quod vitio nõ natura integræ, sed à seipsis corrupta dari debuit, aliis à se rebus, atque etiam auctori ipsi sapientissimo & iustissimo ultra offensionis crimen communicari nõ putetur nefarium. tantum licentia hominum ingeniis cum illa boni & mali cognitione sumptum, tantum ex patientia, clementia & lenitate diuina in abusus prolapsum. Sed huius calliditatis inuentor mendax ille Serpens fuerat, inuentionis verò usurpator, & posteris etiam suis auctor hic primus deprehenditur homo: Cui, quæ ingenua & utilis esse debuerat, proprii criminis & facinoris confessio ad excusationes in peccatis excusandas transit. Id quod, cum falsum vitiosumq̃, esset, tamen non simpliciter, sed multis partibus ac formis informe falsumq̃, fuit, & cum non aperte & palam admitteretur crimen, quod negari tamen nequibat, factum quidem non est negatum, verum culpa defensione suscepta vel crimen reiici & eleuari multa argumentatione & oratorie artis coloribus tentatum est. Atque ex hoc tempore hisq̃, principis gemina humana orationis artes, differendi altera, altera verò dicendi, primum inuenta. quarum nos formas, rationes, & virtutes, ac vitia oportune, uti speramus, ex sacra lectione indicaturos, Deo adnuente, pollicemur.

Quæcumque non omnino sponte & ultro suscipiuntur acta vel facta, sed aliena auctoritate aut vi aut gratia, denique causa, admittuntur, vel culpam depellere prorsus, vel minuere, vel communicatam partiri cõsentur. max. mē cum à magnis

magnis vel necessariis profecta sunt auctoribus, quos auersari difficile, sequi
 vero venia dignum putatur. Confitetur quidem homo se ex vetula arboris fru-
 ctu comedisse, confitetur ex consequenti nuditatem sibi inde esse cognitam, con-
 trariū diuinum iussum utrumque euenisse, verū non omnem in se culpam ita
 agnoscit, quin aliquid impertiatur vel occasionis, Deo, à quo, quamquam iussus
 fuerit, continere illius usurpatione arboris, tamen muliere auctus fuerit sui parte
 non cōtemnenda nec repudianda, sed nec ipsis prima societatis consuetudinibus
 aspernanda, aut in despectus suspicionem inducēda: cur in periculis faciendis in-
 dulgere, caritatis officium videri poterat, aduersari verò maximè auenti & cu-
 pienti, atque arboris illecebris inducta, prater societatis necessitudinem & com-
 munionem existimaretur. Atque huiusmodi ratio colorem quidem habere sibi
 visa est: quae tamen, cum veritate iuncta nō esset, sed falso & nebuloso fucata ob-
 tentu, diuina lucis radio quamprimum prodita, & verbi sancti efficacissimo spi-
 ritu dissipata. Primum enim eo ipso argumēto, quo suas partes tueri moliebatur,
 ut falso & prater rem inducto redargutus causa cecidit. Mulier quam dedisti
 mihi sociam. ut Latine legitur hoc argumentum quamquam sine diuisione in-
 distinctum admittatur, nō nihil praefere coloris videri possit, verū eadem ar-
 te, quam argumentator iste usurpare conabatur, ad argumenti explicationem
 adigitur. Societatis enim inter maiorem & minorem, inter priorem & postero-
 rem, nō aqua prorsus utrimque ratio, dignitas, commendatio, & exercitatio est.
 Nam qui plus in societatis legibus, institutis & facultatibus nouit & valet, eius
 primam esse in agēdo auctoritatē equitas & veritas iubet. Omnia quae cum sibi
 in societate cōstare vir nosset, atq; obtinere suas ipse partes deberet, nihil excusa-
 re iure potuit, sed suā inobedentiā accusare debuit. Nec verò solum hoc in excu-
 satione admisit vitij, ut culpā, quam ipse subierat, praeposterè in infirmius socie-
 tatis caput trāstulerit, verū societatis etiā rationē & formam perperā inter-
 pretatus est. Namq; ille feminae adiutoriū hac lege acceperat, ut **CHE NEGEDO**
 semper haberet: quod Latine, uti dicebamus, ut è regione ipsius, verti possit.
 Ita enim Deus adiutoriū illud futurū cōstituerat. Hoc verò loco Adamus diuinū
 institutum nō ex diuina cōsilio, sed ex suo iam corrupto sensu in suas parteis de-
 torquendū interpretatur. Mulier, quā dedisti **GHIMADI**. Longè diuersae sunt
 voces **CHE NEGEDI** & **GHIMADI**. Significat autē **GHIMADI** fulcimen meū
 mecum, ita ut videatur innuere, feminam in societate primas quodammodo,
 saltem aequaleis, obtinere parteis, idq; ex diuino decreto, quam dedisti colum-
 nam fulcimentum meum mecum stabile. Omnia haec verbo **GHAMAD**
 significantur. Quam tu, inquit, constitueras mecum stabilem, nulla ratione
 separandam, imò semper fouendam, tamquam fulcrum, quo ipse semper niterer
 ac fulcires, demique participem ex aequo veluti collegam indiuisum mecum in-
 quam. Illa dedit mihi, & comedi: quippe hoc reciprocatio mecum postulare vi-
 detur, ut quod alter agit, alter etiam, qui cum illo est, agat. Itaque ut illa mecum
 meumq; fulcimen data erat, ita mihi quod sibi placebat, porrexit, ego ut cum illa
 semper essem, ut illa semper mecum erat, & comedi. Vocula **ET** hoc loco illatio-
 nis vim habet, id est, quamobrē comedi, quia scilicet mihi ea lege à te data erat.
 Quam quidem interpretationem à vero atque à diuino verbo **CHE NEGEDO**,
 longè diuersam esse nemo non intelligit: & tamen ita à constitutione mundi hu-
 manum ingenium indulgentia sui, nimium licentiosum diuina consilia, docu-
 menta,

menta & praecepta, aliaq; oracula detorquere, atque interpretando & variando deformare didicit, atque ex huiusmodi initiis sese in quamplurimos errores coniecit. quale quicquam audere ex diuina sapientia praescripto religio maxima fuerit: Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se; ne addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniariisque mendax.

Nec verò Adamus, qui se non ita rem & rationem à Deo accepisse meminerat, quamprimum est redargutus, sed ratio omnis ad integræ causa actionē prolata est. id quod diuina sapientia & clemētia proprium est, nihil quod iudicium spectet, non maturè & leniter, sed atq; agere, & ad plena cognitionis ordinem, seriem & finem deducere: ita vt cum rem omnem apprimè cognitam teneat, tamen iudiciorum terminos iis ipsis, qui iudicandi sunt, nulla exceptione notādos obseruet. Atque de mutatione & imminutione humani generis post illud primum admissum vitium differentiis permagni retulerit, hanc Adami excusationem obseruare: quæ, tamet si falsò ac mendoso argumento nixa, tamen perpetuo exemplo à posteris usurpata est, hodièque etiam usurpatur. Et quidem rem ipsam homo expertus cognouit, se videlicet iam mulieri, hoc est, feminae & inferiori parti sui, ita cōiunctum esse vt fulciētī columna vel epistylū vel tectū cōiunctum est. Verū istuc ipsum tamen nō Deo auctori, sed sibi ipsi imputandam fuerit. Deus enim ita utrumque condiderat, ita temperauerat, vt vir praesset, femina coram viro esset: vir verò dum feminae voluntati ultrò obsecudari voluit, sese ita obnoxium reddidit, vt deinceps postea si non primas, hoc est, dignissimas, priores tamen parteis femina, deinde verò vir posteriores obtineat; id est, nihil intelligere, nihil diligere possit, antequā ab exteriorē & inferiorē portione cognoscendarū, expetendarū vel fugiendarū rerū copias imaginesq; acceperit. Id quod naturæ, nō illius quidem prioris ac rectæ, sed posterioris ac deprauatæ istius contemplatores, quos philosophos dicimus, diligenter obseruatum suis formulis docendo tradiderunt. Nihil, inquit, est in intellectu, quin prius fuerit in sensu. Namque sensum illi idem ipsum quod nos exteriorē hominem siue inferiorē animæ appellamus portionem. Atque adeò verum exploratumq; est, interiorē hominem obnoxium feminae post illam naturæ turbationem euasisse, vt qui antea rectè & palām, nullasq; per imagines alloquebatur Deus, deinde sese ad humilitatem istam naturæ humane, cui benè semper voluit, accommodans, per imagines verba & res quæ sensum primum contingant & afficiant, atque ex sensu ad animum cogitatione transferuntur, alloquatur & instruat. id quod diuina benignitatis & caritatis praecōnium auget; quæ, cum in altis habitat, humilia respicit in celo & in terra, quod calum, quamq; terram in hominis quoque naturæ agnoscimus. Atque bonitatis huius exemplum primum in his ipsis actionibus editum spectamus. Non enim virum tātummodo visitatum Deus voluit, sed & feminae imbecillius atque adlocutioni diuinæ sustinendæ minus idoneum ingenium: quam, vt ipse idem finxerat, ita nullo odio, sed potius magno, quantum res ferebat, prosequeretur amore, & quamquam à se verboq; suo alienatam esse constabat, non tamen perditam, non desertam, non sine curæ & visitationis beneficio, non sine spe veniæ relictam volebat. id quod vel ipsa appellata adloquentis nomina indicant. Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Vtrumque dicentis nomen misericordis salutaris, & gubernatoris ac iudicis orationis argumentum & temperamentum illud admirabile dicentis

indicat. namque ita iudicium oratio spectabat, ut misericordiam præsticeret, quæ & ad interiorem hominem restituendum, & ad exteriorem corrigendum, & ad utrumque demum seruandum & amplificandum tendebat. Namque ex utraque portione totum constiterat genus ab eodem vnôque Deo effectum & redintegratum, ab eodemq; demum instaurandum atque etiam amplificandum. Et quamquam mulierem hac in actione conuētam & examinatam legamus, in muliere ipsa muliebrem portionem intelligimus, cuius virilem vnâ cum ea quæ viri esset, redargutam accipimus. Cur hoc fecisti? Turbati ordinis ac violati officij insinulatur mulier, cuius munus fuerat, non quidem facere, sed id quod à viro fieret, accipere, obsequi, & exequi. Interrogationis nota Cur, rem ipsam cum causa & impulsu coniungit, MAH ZOTH GHASITHAH? quidnam hoc fecisti? quod minimè factum oportuit? quod à te nec tentatum quidem, & tamen factum & peractum fuit facinus, ut comederis, ut viro comedendum dederis. Ex quo docemur id quod & re non experimur, sed quotidie sentimus, peracti facinoris conscientia non interiorem tantum hominem, verum etiam exteriorem portionem tentari, terri, & angere; atque, ut ita loquamur, tristari. id quod in omni peccato manifestum est. Nulla enim ex rebus quæ sensuum vitio appetuntur, contingit, quamuis maximè cupita, quin ubi obtenta fuerit, mœstitiâ, satietatē, tedium, ac denique pœnitentiæ supplicium quoddam sensibus ipsis non inferat. Quantum nimirum ad horum accusandam proteruitatem satis atque supersit: ita ut, si id obtineri posset, insectum magis vel sensus ipse vellet, quod appetitio suaferat, quàm factum gaudeat. Atque hanc quidem affectionem ex illius interrogationis diuine vi, Quid hoc fecisti? Profectam intelligimus, & agnoscimus perpetuam.

Quantum verò feminea illa facultas ex illo priori statu ad cognitionem boni ac mali traducta promouerit, quantum in scientia compendij fecerit, breui apud misericordem & gubernatorem Deum confessionis responso indicauit. Nam in viro iam intelleximus, nimirum simplicem illam & rectam pristinam cognitionem ad excusandi stultam calliditatem, & mendosas argumentationes fuisse translata. Feminam verò deceptionis excusationem prætendisse ita accepimus, Serpens decepit me: & comedi. Crimen quidem utpote deprehensum, confitetur, deq; re ipsa nec ambigi vult, nec disputari: nam quæ sensu capiuntur, extra omnem disputationem sunt: nec vel visus, vel auditus, vel alius exterior aut communis etiam sensus quicquid sibi obiectum fuerit, dum verè obiciatur, negare pure valet, quamquam vel lingua vel alio negare molietur signo, præsertim cum à Deo rogatur; cuius notitiâ, cuius interrogationem impossibile est falli: maximè quod manifesta facti signa in sensibus hæreant ipsis, quæ nec apud minores iudices insciari quis queat. Ipsa autem rerum mutatio atque inuersa natura facies factum prodiderat; quod proditum confessio secuta est, & comedi. Verum, uti diximus, non factum modò, sed facti impulsio quoque atque hæc præcipue in iudicium vocatur. Eadem enim in speciem vel similia vel paria, dum diuersa auctoritate admittuntur aut committuntur, diuerso expediuntur iudicio. Et vir quidem, qui maiore antea sapientia polluerat, dum spiritu agebatur simplice, illa simplicitate amissa, scientiæ illius nouæ partem adeptus ingeniosum & callidum sese magis ostendit, ut responso illius exponendo notabamus. quam facultatem carnis sapientiâ Spiritus sanctus appellat. Femina verò excusationis

tionis suae rationem vno deceptionis fulcit nomine, quo tamen culpam effugere minimè poterit. Et verum quidem suapte natura est, deceptionis exceptionem legitimam cuiusdam defensionis vim sortiri, pro loci tamen, temporis ac personarum modo ac respectu. Nam si deceptio ab eo profecta fuerit, cui monendi ac ducendi constiterat ius, crimen à decepto remotum, in deceptionis recidit auctorem prorsus: sin verò is, qui deceptum se excusat, deceptoris erga se auctoritatem allegare nō possit, nec effugere crimen, nec declinare iudicium valet. Atqui femina actionum omnium auctorem & consulem proprium virum datum, viro autem Deum Doctorem & auctorem constituisse nouimus. id quod & vtrique manifestum & certum, tamen violatum ac turbatum contaminatumq; fuit, dum alteri mulieris obsequium, alteri verò non viri consultatio, sed Serpentis placuit cōsiliū. Serpens HISIANI. Deceptam se causatur, sed seductam fatetur. Atqui seductio culpa vacare non potest. Neque enim eam, quae viri obtutum & nutum spectare semper debuerat, ab alio secus virum duci oportuit. Verbum HISIANI vtrumq; significat, decipi ac seduci. alterum Latinus interpres in historia reddidit, alterum Apostolus expressit, Mulier seducta est in prauaricatione, non vir. Hinc verò nobis quidnam quantumque mulier efficere & pati possit, indicatur: potest enim virum inducere iam sibi ex illo peruersitatis momento deditum: verum ipsa eadem seductioni dolo ac fraudi sese facilem dedisse, atque ita virum in fraudem pellicere posse arguitur. Quodq; etiam vsuuenire per sepe videmus, exterior illa minorq; animi humani portio, quam animale[m] vocamus, quamque philosophi sensum dicunt, rerum quas sentit cognoscitq;, fallaci specie duci atque errare potest. Idq; secundum huius conditionis vsu[m], quam, dum animalis est homo, tenet: atque adeò maximè ubi à serpente seducitur; Qui tamquam leo rugiens insidiatus, circumit, querens quem denoret. & vt Apostolus alius admonet, ipse Satanas transfiguratur se in angelum lucis. Itaque superior pars, quae primas in sapientia sua simplicitate & perspicuitate antea habuerat, ad argumentationis facultatem degenerauit, istumq; sua sponte sciendi gradum & ordinem tueri solet. Inferior vero, quae sentire quidem antea loq̄ quam postea melius, & superioris luce ab errore tutari poterat, sentire iam deinceps, & sibi & viro suo quid sentiat indicare valet, sed non adeò valet vt in errorem non saepe incidat, & virum quoque suum secum decipiat, vt pote iam nihil sua sponte sine ipsius iudicio & subsidio percipientem. Atque haec viriusque partis conditionum summa est: quod ad prolapsam mutatamq; à prima electione hominis naturam attinet. secundum quam philosophari humana sapientia studiosis conuigat, ac non raro inter philosophandum decipi, labi, & errare accidit, consentaneo nimirum ipsi rei, de qua agitur, exemplo. Namque de incerto vario & falso, fallaciq; rerum genere, incerta & varia existimari ac dici certo certius fuerit. Ideoq; nulli umquam humane atque ex sapientia carnis ac mundi huius elemētis doctrinam instituenti de hominis natura, facultate, vi, veritate, & virtute, deq; eiusdem vitio ac peruersitate satis plenè & aperte, satisque dilucidè & constantè disputatum est, nec disputari potuisse existimamus. tantum sese homo ipse ab ortus & ordinis sui conditione, & legibus atque iniuriis abripuerat, tamq; turbata ad semet reperiendum reliquerat vestigia: donec eiusdem, à quo conditus fuerat, & à quo reficiendus & perficiendus susceptus est, Verbi lumine quādam fuisset, quis esset, qualisq; demum se auctore euasurus foret, sacrosanctis literarum monimen-

nimentis declararetur. Id quod vnus ex iis qui planè sese cognitum prædicauit,
 sapientiæ & elegantię gemmis illustrato & ornato carmine confessus est.
 Psal. 138. Domine probasti me, & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam & resur-
 rectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longè: semitam meam & fu-
 niculum meum inuestigasti. Et omnes vias meas prœuidisti: quia non est ser-
 mo in lingua mea. Ecce Domine tu cognouisti omnia nouissima & antiqua: tu
 formasti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est scientia tua
 ex me: confortata est, & non potero ad eam. Quò ibo à spiritu tuo? & quò à
 facie tua fugiam? Si ascendero in calum, tu illic es: si descendero in infernum,
 ades. Si sumptero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Ete-
 nim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Et dixi, Forsitan
 tenebrae conculcabunt me: & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tene-
 brae non obscurabuntur à te, & nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebrae eius,
 ita & lumen eius. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris
 meae. Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es, mirabilia opera tua, &
 anima mea cognosceat nimis. Non est occultatum os meum à te quod fecisti in oc-
 culto: & substantia mea in inferioribus terra. Imperfectum meum viderunt
 oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.

Tantam adèò vnus hominis varietatem, tamq̃ discordem discordiam, ac dis-
 crepantem fluitationem, iam sedentis, iam resurgentis, multa & varia cogitatis,
 iam semitam, iam funiculum tenentis, varias & multiplices ineuntis vias, no-
 ua & antiqua miscentis, nunc in calum ascēdere moluit, nunc verò in infernum
 descendere cogitantis, nonnumquam & pennas sibi aptantis, & ad extremum vs-
 que mare migrare instituentis; quin & noctem & tenebras latendi studio ap-
 petentis: ac demùm imperfectionis suae, hoc est, sibi comparatae, varietate &
 inconstantia notati, quisnam sensus, quae mens, quae vis, nisi vnus Dei, intus &
 in cute cognoscere ac describere potuerit? Ex cuius nos scriptis non omnia, sed
 quedam, quae ad hanc, de qua agimus, varietatem ostēdendam facere putabimus
 clarissima & communia, nostri ipsorum cognoscendi causa referemus.

HOMINIS A DEO PRIMVM CONDITI

summa descriptio: Rursus verò hominis à se
 perditum, breuis repræsentatio.

CAPVT VI.

Concordat
 cum animæ
 c. xv.

1.

ANIMANTVM omnium, imò cunctarum quae à Deo conditæ sunt, re-
 arum vltimum quidem tempore, verum terrestrium præstantissimum genus
 homo editus in imagine & secundum similitudinem ELOHIM, priuato modo, ac
 singulari consilio factus, vir & mulier, & vterque etiam masculus & femina,
 hoc est, duplici constans portione, superiore & inferiore, in carnem vnã, in
 vnumq̃, Adami nomen conueniens. Terrarum ac maris constitutus princeps,
 idemq̃, sui ipsius compos, & ceterarum animantium imperator, animo & corpore
 constans, illo in imagine Dei ad aternitatem comparato, hoc natura sua fragili &
 per vitæ spiraculum in nares immissum viuente, quod tamen verbo Dei, in quo
 vita

vita est, quamdiu fulciretur, & arboris vita subsidio perpetuam ducere posset vitam. Huius antea cibus fructus varij in terrarum orbe, & in singulari deliciarum orbe suffecti, consuetudo cum Deo conditore & gubernatore, cuius gratia felicitas est: deinde cum caelestibus spiritibus in ministerium creatis; exercitatio & occupatio suavisima, nempe amoenissimi, ac Deo dicati sibiq; in usum crediti horti cultura sine ullo labore aut sumptu praestanda: recreatio vero diuinarum humanarumq; rerum notitia, & inferiorum cunctorum possessio & praefectura. Quae omnia & maxima & optima unius praeccepti obedientia & obseruantia perpetuo constarent ex diuinae voluntatis proposito, sapientiaq; summa communicatione & gratia. Atque Adami illius, qui fuit Dei, haec brevis delineatio est. Lucæ 34

Hominem verò illum propter inobedientiam ex suo deturbatum ordine & gradu mors occupauit aeterna, & quamquam corpore viuente, animo tamen mortuum possedit, id est, à verbo Dei, in quo vita erat, abalienatum. Hanc mortem vitiorum omnium corruptio consecuta est, perinde atque animalis mortui cadauer vermium impurissima & varia consequitur immundities. Principio enim obedientia à Dei verbo ad mulieris obsequium mutata, rebellionem suae ipsius naturae, inferioris, inquam, portionis aduersus superiorem, deinde ceterarum animantium omnium, quam sortitus erat, vitam seruitutem, duram, laboriosam, ac multis partibus incertam & intractabilem ac refractariam, atq; ad eò terram ipsam antea fecundam & herberrimam, sterilem ac negotiosam, nimioq; labore domandam reddidit. Quia audisti vocem vxoris tuae, & comediti Gen. 3.
de ligno ex quo praeciperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: BAGHABVRECHA; In transgressione tua, transgressioneque tui ipsius. Sic interpretari verbum in opere tuo, nos antiquae linguae usus docuit: In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitae tuae, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terrae. Atque hoc diuinum oraculum ad descriptionem conditionis, in quam traductus homo fuerat, hoc est, ad mortis corpus indicandum, potius quam ad nouum iudicium referimus. Neque enim mortuus homo mortem suam, quamquam expertus esset, tamen planè ac distinctè agnoscere nouerat, nisi à medico vitæq; auctore doceretur. Nam quamquam primus ille Adamus, qui viuum se antea, qui nudum, nec tamen erubescens fuisse meminerat, quantum ab illo primo fuisset mutatus, quodam modo sentiebat; illius tamen posteritas natura iræ filij, in peccato & morte nati, quantum, quatenus, & quibus morbis laborarent, non planè cognoscere poterant, utpote qui nullam veræ & pristinae sanitatis ac vitæ experientiam usuramq; praecipissent: ut qui cecus natus est, cecitatis miseriam non adeò aestimat, atque is, cuius integri antea cõstiterant sensus: & qui à matris aluo valetudinarius nascitur, multarum actionum, quæ sanis integræ contingunt, quamquam laesus caret usu, non tamen ita affligitur & meret, atque is cui integra olim sanitas liberam conseruabat facultatem. Quis enim scaturientes & importunas frequentesq; malorum cupiditates, quæ ex humani cordis fonte emanant, in omnemq; vitæ deriuantur partem, ex mortis corpore prodire intelligeret, nisi eius mali à summo fuisset certior factus medico. Quid ergo dicemus? Lex peccatū est? Absit. Sed peccatū non Rom. 7.
cognoui, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam [peccatum esse] nisi lex diceret, Non concupisces. Sentit quidem homo concupiscentiam: neque enim non

sentire potest: atque sensum istum omnibus Adami filiis constiturum Deus indicavit; Spinas & tribulos germinabit tibi. tibi ipsi, non aliis. Verum enimvero quamuis germinari illas sibi nouerit; antiqua tamen valetudinis indolentia ita turbatus euasit homo, ut cum riuulos malorum curandi causa variis cōsectaretur inuentis ac remediis, tamen fontem, unde illa promanaret, vel non prorsus agnosceret, vel nō adeo impurum existimaret, ut inde corruptelam omnem tanquam ex mortis initiis oriri arbitraretur: & nisi rursus medentis voce fuisset instructus, aliis potius omnibus partibus, quam isti capiti remedium petendum & adhibendum putaret. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factū est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quod lex spiritalis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. [hæc sunt spine & tribuli] non enim quod volo, hoc ago: sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, [germinabit tibi homini interiori] & captiuam me in lege peccati, quæ est in membris meis. Diximus aliàs, & nunc etiam repetimus, in vnius primi hominis persona & actionibus ac passionibus totius humani generis historiam representari: & quidquid Adamo dictum, factum, actumve fuerit, idem hominibus cunctis pro loci, temporis, ac rerum exemplo cōstare. Duo enim nobis proposita Deus voluit esse exempla: alterum generationis ac ruinae in Adamo statutum, alterum regenerationis & salutis in Christo donatum. Prius autem nunc describentes intuemur: illud verò posterius ex parte cum res postulauerit, indicare meminerimus. De quo grandis demum in posterum reseruetur sermo.

Rom. 7.

- II. Interè verò veterem istum, quem describendum suscepimus, Adamum tribus nominibus expediemus, vno virtutum, quibus adhuc post publicam illam ruinam praditus mansit: altero vitiorum, quibus sese reddiderat obnoxium auctumq; prodidit: tertio verò studij & negotij à Deo in suam salutem imperati.
- III. Ac virtutes quidem hoc loco dicimus, vnicuique rerum nature à Deo concessas, inditas, & conseruatas agendi vel patiendi facultates, quæ exercitæ non nouam rebus laudem arrogant, sed ab auctore conditoreq; suo decretam tuentur.
- » Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Nam quod Sol lucem proferat, dieiq; præsit, quod Luna nocti, quod flumina in mare decurrant, quod mare nō crescat, quod equus celeritate & vectione, quod bos viribus ac tractatione proficit, quod bona arbor bono fructu agricolam iuuet, non ambitionis ac noue & affectatæ, sed primæ ac propriæ, atque ex Conditoris iudicio profectæ laudis est, cui omnia tamquam auctori accepta referre oportuerit. Quamquam aliàs quacumque eiusmodi sunt, ut qualia præstare debuerint, præstent, ad ea quæ à proprio munere degenerauerint, & à sua cōditione descuerint, comparata commendationem mereri existimentur, & dignam reserant: apud homines quidem bonitatis, apud Deum verò fidei etiam & electionis. quæ tamen omnia in auctoris bonorum omnium laudem & gloriam cedere debeant. Sicut scriptum est:

Regi

Regi autem seculorum inuisibili & immortalis soli Deo honor & gloria.

Atque eas naturas omnes, quæ munus & officium suum præstant, interdum electas, nonnunquam fideles, aliquando seruos probos & bonos diuina scripta vocant: quos tamen vllam sibi laudem arrogare vetant. Sic Angelos electos in testimonium appellatos à Paulo audimus: sic fideles seruos eos, quos nec segnes, nec otiosos Dominus probauit: sic homines legis præceptis præstandis operam nauantes, sui officij professores tantum sese fateri Christus iubet. Cum hæc omnia feceritis [quæ præcepta sunt vobis] dicite, Serui inuitiles sumus: quod debuimus facere fecimus. De iis ergo animi facultatibus, quæ post illam magnorum Dei donorum iacturam in primi peccati tempestate factam vel integra relictæ, vel etiam quodammodo auctæ emertere, deg. aliis, quæ, quâquam debilitatæ, tamen studio, cura, & conatu, atque in primis diuino presidio & subsidio ac auxilio corrigi, & in maius promoueri poterunt, nunc breuiter & strictim per summa capita velut abimur, plura postea & exactius distinctiusq; disserturi.

Prima omnium virtutum, quibus humana vita hæc, qualis post illam cladem agenda constituit, instruitur, atque ad promissæ salutis petendum portum dirigitur, Fides est. (De qua salute nunc non agimus, aliàs oportune tractanda, sed de homine tantum salutis indigente & expetente.) Est autem fides, vt quidem animi facultas dicitur, vis diuinis effatis accipiendis & credendis idonea, ad idque agendum, suasq; expediendas partes à Deo tum concessa, tum etiam adiuta. Quam homini inesse petitur ex naturæ usu argumētis, atque etiam ex sacra veritate confirmatis ita docebimus. Nemo hominum, qui sensus ac mentis fuerint compotes, sibi vim vsurgere, esse inficiatur fidem habendi ei, quem grauem, veracem, atque à falso mendaciorq; abhorrentem esse nouerit. Id quod non solum in priuatis & singularibus, verum in publicis etiam actionibus & iudiciis valet. S. S. E. Testis fidelis non mentietur. id est, Qui mentiri non solet, testimonij meretur fidem. Atqui Deum natura veracissimum esse res ratioq; euincit: non enim tantum à luce solis tenebræ, quàm à dignitate simplicitateq; Dei falsum ac mendacium discrepat. S. S. E. Impossibile est mentiri Deum. Quare quam naturam graui viro dicenti ac testato fidem habere par est, eandem diuinis effatis credere posse, atque oportere quis neget? Dices, maiora & aliora sunt ea, quæ Deus effatur, quam quæ quispiam hominum vel sapientissimus proferre ac dicere possit: ideoq; humanis humana fides par esse potest, diuinis verò longè se gerit minorem credendis. Atqui ita primò occurrat, vndenam? ex sacris disciplinis petitum istud obicitis? quis nam te Vatum docuit, maxima quæque & quæ etiam fieri non posse aliàs ex natura putentur, si à Deo dicantur, humanum animum fide accipere & obseruare non posse? dum modo à Deo dicta consent: apud quem nullum verbum esse impossibile, humanus intelligit animus. Deinde verò, non omnia quæ hominibus à Deo enuntiantur, aut promittuntur, eiusmodi sunt, vt humana fides excedant naturæ, quæ verò excesserint, eadem vt nec frustra dicta excipiantur oportunis fidei adminiculis adiutoriisq; muniri, & insinuanda comparare eiusdem benignitatis fuerit, cuius est sapientiæ & voluntatis dicere. neque vllus de hac re dubitationi locus illud recolenti relinquitur, In ipsa vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet: erat lux vera, quæ illuminat OMNEM HOMINEM venientem in hunc mundum. Iam verò fidei maior vis, capaciorq; longè sinus, quàm intellectiois est. Ianua quidem angusta

& simplex, vnica, & multa assiduâq; cautione custodita est: recessus verò capacissimus latissimeq; extensus. Magno enim studio obseruandum cauendumq; est, ne quid fidei ianuam, hoc est, auditum illum sacrum subeat, quod à diuini spiritus eloquio non sit profectum. cum verò profectum constet, quidquid id fuerit, quamuis maximum, tamen excipi, foueri & conseruari à fide potest, quam gratia, uti diximus, nulli mortalium, qui accipere amet, negata inuabit. Fides, ait

22 Apostolus, per auditum, auditus per verbum Dei. Nam quæ leuiter ac temerè omnia, quæ pro diuinis obiiciuntur, cum diuina non sint, admittit: credulitatis potius quam fidei meretur nomen, neque huius, quam Deus frequentat & fouet, regionis: sed alterius, hoc est, opinionum incolæ est: cuius cordatis hominibus vitandi cautio est. Et iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni

23 vento doctrina in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Fidem ergo, quam à Deo inuari ac probari dicimus, sine cuius munere & officio impossibile est Deo placere, non solum hominis animo relicta, sed etiam quodammodo firmatam accepimus. Nam cuius rei copiam & facultatem etiam cum experimento habemus, apertius profectò testimonium obinemus, quam eiusdem, quamuis cognita, non tamen periculi examine comprobata. Antequam homo ad boni ac mali cognitionem sua sponte traductus esset, illius effati & prædictionis, In quacunque die comederis ex eo, morte morieris, notitiam quidem habuit, & fidem concipere debuit: verum propter inexperientiam tamen arbitrari potuit, vel Dei comminationes non ex præscripto semper euenire, vel aliò per interpretationem referri posse, quam quò simpliciter explicatas tendere formido esset. Verum enimverò ubi sese eadem, qua iussum transgressus est, die, eademque hora comminationis euentu captum sensit, nudumq; statim agnouit, Dei immutabilem in prædictionibus pro legis vsu vel abusu veritatem non solum ex natura diuina cõtemplatione cognouit, sed ex manifesta experientia agnouit, idq; proprium ac perpetuum numini, cui nulla vicisitudo, nulla varietas inest, apud se firmavit. Quare nulla ad credendum deinde cunctatione detentus est, modo diuina auctoritas effatis quamuis maximis & intellectu difficillimis accederet. Neque verò, uti modo distinguebamus, eadem aut per humana intellectiois, & fidei circa diuina promissa ratio & aestimatio est. Namque ut homo ea, quæ sibi sunt à Deo promissa, donec obiecta fuerint, intelligat, fieri nequit: ut eadem verò sibi prædicta & nunciata comparata, ac demùm legitime sat agenti donanda credat, ad cò possibile est, ut, nisi crediderit, impossibile sit, vel accipere vel intelligere. S. S. E. Quod oculus non vidit, neque auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum. & Si non credideritis, non permanebitis. Ideo enim homo in prima illa electione non permansit: quia, qua parte femina erat, Serpētis potius interpretationi, quam diuino prædicto fidem habuit. Adde quòd nulla in homine etiam lapsa pugnantia aduersus fidem hæsisse deprehenditur, præter dubitationem de eorum auctoritate, quibus credendum sit. hæc enim ubi consliterit, omnis controuersia tollitur. Nam quæ de credendi argumenti magnitudine difficultas obiicitur, ea, uti iam diximus, & diuini auxiliij præstantia tollitur, & maximo fidei robore sustinetur & vincitur, usque adeo, ut vel Angeli secum luctantis & contendentis diuturnam pugnam humane vires adiuta à Deo fide instructæ, intrepidè excipiant, & ad victoriam usque perferant.

Ephes. 4.

1 Cor. 2.

1 Tim. 7.

Timorem

Timorem quoque Dei hominum generi in sedisse apertis & frequentibus testimoniis exemplisq; cognouimus. Appellamus verò timorem, animi reuerentiam erga Conditorum, gubernatorem ac tutorem suum, qualem filiis aduersus parentes natura indidit. Tanto verò puriorem, efficaciorē & ingenuum magis, quāto & is qui timetur Deus auctoritate ac dignitate & beneficentia humanos parentes excellit. Hunc verò timorem in virtutis genere & laude ponendum, sacra doctrina commendat, cui amorem coniunctum semper facit, ex bonitatis diuine cognitione natum, & beneficentia notitia educatum & amplificatum. Atque timor hic, quem laudamus, ne quid contra diuinam voluntatem admittatur vereri & cauere natus est. Amor verò, ne quid, quod velit Deus, pratermittatur, vel negligenter suscipiatur, sat agit. Est & alia in homine deprehensa vis ab hoc timore longè diuersa, cuius tamen eadem videtur actio & exercitatio: & quidem, quod ad rem attinet, eadem quidem existimatur, verum ex causa longè disjungitur. Namque ille prior, quem timorem dicimus, in superiore animi parte, iste alter, quem horrorem melius aut formidinem dixerimus, in inferiore, hoc est, in animali ac seruili parte domicilium sedemq; habet. Ille nihil mali propter reuerentiam & amorem admittit, idemq; ob easdem causas bonorum suscipit curam, iste nihil quod veram & legitimam boni rationem & laudem mereatur, agit: malum tamen paenarum & periculi metu in moribus omittit potius quā vitare notatur: quamquam aliàs & hic publicæ rei atque exempli communis causa in hominum consuetudine necessarius expediensq; iudicetur.

VI.

Fidem, timorem & amorem, quas virtutes in homine relictas accipimus, oportuna semper comitatur Spes, quam etiam Constantia consequitur, laboribus perferendis, & studiis suscipiendis, atque curis sustinendis, actionibusq; promouendis idonea. Quas omnes siue facultates & virtutes, siue arteis appellare maluerimus, in primo homine, vt in communi exemplari, sitas sacra docet historia. atque fidem iam indicauimus: Timorem verò sibi relictum, & homo confessus est ipsi, & Deus pro confesso & agnito admisit. Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, eò quòd nudus essem. & quis indicauit tibi quòd nudus esses? Amorem autem diuinae bonitatis cognitio primùm pepererat, & clementiae atque expectationis patientiæq; experimentum, & misericordiae notitia ac salutis promissa certitudo aluit. his vero accessit spes, quae ad imposita correptionis & indictæ expectationis finem constantiam firmavit. Constantia verò ad exercendam in seruitutis muniis vitam vires excitauit. Iam verò primum virtutum harum argumentum & fundamentum, & quasi materiam indicare, idq; quàm breuissimè expedire, commodum fuerit, nobis posthac de toto genere, deque vnaquaque generis forma plenius & exactius diserturis.

VII.

Vt ad priorem humani generis electionem tutandam & firmandam, duo summa conditionum capita Deus constituerat, fidem videlicet & obseruantiam: ita ad eam, quam de nouo instituit de homine seruando & amplificando, eadem etiam capita fixa, immota, & rata esse voluit, fidem inquam & obediionem. Fidei autem argumentum duplex obseruatur: alterum Dei naturam; virtutem, & efficacitatem alterum spectat. S. S. E. Accedentem ad Deum credere oportet, quòd

VIII.

est, & quòd inquirentibus se remunerator sit. Obediionis verò siue obsequij materies in duas etiam ab ipse parteis, alteram malorum, quae vitanda, alteram autem bonorum, quae facienda imperantur. S. S. E. Declina à malo, & fac bonum: &

H-b. 6.
Psal. 36.

inhabita in seculum seculi. Quia Dominus amat iudicium: & non derelinquet sanctos suos: in aeternum conseruabuntur. Viriusque capituli argumenta in sententia aduersus Serpentem pronunciata atque in dicta Adamo correptione ac lege constant. Inimicitias ponam inter te & mulierem: & semen tuum, & semen illius, & ipsum conteret caput tuum. Namq; haec actio tum Deum verum praesentemq; indicat, cuius illa vox est, ponam, tum eundem sui propositi constantem tenacem, & salutis publicae pontificem promissoremque exhibet. Ipsum conteret caput tuum. quam orationem ut Adamus auditam & fide accepit, & spe conseruauit; ita sui generis hominibus cunctis eandem & facultatem audiendi verbum Dei & credendi constare declarauit. nec verò minus vlli ex suis, quam sibi, integrum esse ostendit diuinis monitis ac iussis parere: quorum summa ratio illo arcano in sermone conuoluta & colligata exhibebatur. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. & hanc quidem rationem nos ex diuino beneficio in huius operis Anima, ad nostram & condiscipulorum eruditionem utilitatemq; expl. cuimus.

IX. Porro spei atque constantia vim hominibus constare idem ipse Deus ad legis huius, quam citauimus, calcem declarauit, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Illud videlicet praeter alia significans, non aeternos humano generi labores illos fore, sed vnà cum animalis huius vitæ sine modum quoque habituros. quod quidem oraculum magni mysterij plenum fuerat.

X. Voluntatis verò siue electionis veritatem etiam post primam calamitatem hominum generi iure tributam, eadem, quae iam citauimus oracula, adstruunt: frustra quidem pronuntianda, nisi & credendi & obaudiendi facultas eidem naturae maneret, apud quam & cuius ergo pronuntiabantur. Cui & illud ad stipulatur, quod paulo post citatum est, consiliū, iudicium, dictumq; Dei. Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malū: nunc ergo ne forte mittat manum suā, &umat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in aeternum. Namque ex facultate & usu cognitionis boni & mali, hominem pro animali etiam parte corporis vitam sibi propagare & conseruare curaturum Deus ipse praenoscens cauit: quippe id Adamo ut Adamo bonum prorsus duceretur.

XI. Alias autem facultates homini viresq; relictas, verum fractas valde vel nimium debilitatas obseruauimus, easq; tam in superiore, quam in inferiore portione constitutas. Nam praeterquam quod illa intellectus clara & perspicua, simplexq; facultas, quae communia & amplissima quaeque rerū omnium, quae sub caelo sunt, & ipsa capiebat, & inferiori parti pro modo & usu indicabat, obscurata & imminuta adeo fuerit, ut nihil amplum & commune, nisi femineae partis indiciis accipere amplius valuerit, & ex aperta & simplici comprehensione ad collectionis necessitatem fuerit traducta, atque in utroque genere multis opinionibus & erroribus obnoxia manserit; quae verò ultra caelum sunt, & ad spiritus naturas referuntur, ignorando magis quam cognoscendo deinceps tractauerit. S. S. E. Et audiuit vocem Domini Dei deambulantis in paradiso, ad auram post meridiem: & abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi: praeter haec, inquam, omnia in interioris hominis virtute & facultate miserabile nimium detrimentum humani generis natura tulit, quo sese exteriori homini captiuum seruumq; redditum sensit, atq; ad peccati legem subeundam vehementer addictū; cuius exercenda legis socium

antea suum; nunc verò amulum auidiſſimum & ad improbitatem nimium uſque propenſum expertus eſt. S. S. E. Senſus enim & cogitatio humani cordis in Gen. 8. malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. & Dominus de calo proſpexit ſuper filios Pſal. 139. hominum, ut videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, & ſimul inuiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum. Ita & que in intelleccionis facultate magnum acceptum damnum, multi laboris & ſtudij neceſſitatem relictam; in actionum verò & expeditionum præcipua virtute infirmitudinis nimium propter carnis onus haſſiſſe intelleximus; adeo ut, que ante benefacta omnia ſine pugna & pondere expediri potuerant, deinceps poſtea non ſine multo vultus ſudore agi & confici poſſe cognoſcantur: & que animus optima cenſet, & voluntas cara habet, ac dulcia alias exiſtimaret, ubi præſtanda aggreditur, grauiâ difficiliaq; experiatur, eo quòd inferiori portioni minus placere minusq; foueri accidat. ſolummodo verò hoc meliori portioni conſtet, quòd bonum cognoſcat, quòd amet, quòd efficere conetur, idq; ex relictâ ſibi & conſeruata per Deum facultate agat, quòd verò exequatur & præſtet, propter circumſtans pondus, & carnis impedimentum, non conſtet. S. S. E. Spiritus quidem Rom. 7. promptus eſt, caro autem infirma. & Non quòd volo bonum hoc ago, ſed quòd nolo malum, illud facio. & Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee, & captiuantem me in lege peccati, que eſt in membris meis. Ita ut quamquam non malè facere poſſit inuitus, non tamen benè, rectè, pulchrè, & ſimpliciter ingenuèq; niſi cum labore poſſit; & tamen ad eam rem eiſdem auxilio indigeat, à quo præceptum illud accepit, In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Auxilio quidem nemini inuidendo, cui præcepti præſtandi verus & ſincerus conſtiterit animus. Prope eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, om- Pſal. 144. nibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, ut ſaluos faciat eos. Igitur quòd in humanis actionibus apud hanc hominis conditionem ſtatu potèſt, illud in ſumma eſt, Cordis regnum à Serpente occupatum, variis mali nominis ſpiritibus, iſdemq; immundis diſtineri, hoc eſt, cogitationibus nequiſſimis & importuniſſimis, quibus peruincendis, niſi diuino præſidio inſtructus, par eſſe nequeat. Diuinum autem præſidium recto animi propoſito & preceationibus aſſiduè præſto fore, ad ſingula quidem actionum & emulationum certamina inter eam partè, que ſpiritus, & eam que caro & ſanguis vocatur. Namque nomen hoc exteriori homini à conſtitutione mundi adhaſſiſſe notatum eſt. Illam demique pugnam, illam ſudoris ciendi occasionem homini, quamdiu hæc manſerit conditio, aſſiduam & frequentem fore, ex illo præſcripto accepimus, donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es. Et quidem facultatem vincendi in ſingulis pugnis, eatenus conſeruata intelligimus, quatenus ad externas actiones ſtudio ac labore coercendas in malo; in bono verò ſtatuendas pro loco ac tempore oportunum fuerit: ad internas verò quòd attinet, reprimendi quidem vim non eſſe abolitam, verum extirpandi penitus ac tollendi, priſtinumq; reponendi ſtatum, rationem, debiti quidem eſſe humani, imperij verò, facultatis ac roboris non eſſe. ſolumq; illi reſeruatum virtuti, de qua reſponſum illud extiterat, Et ipſum conteret caput tuum. Quæ de reſcriptum decantatumq; illud conſtat, Delicta quis intelligit? ab oculis Pſal. 18. meis munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo. Si mei non fuerint domi- nati, tunc in maculatus ero, & mundabor à delicto maximo. Itaque hominum ce- natura,

natura, ubi ab illa prima sui electione degeneravit, multas quidem retinuit virtutes, hoc est, facultates: verum easdem compluribus permixtas vitis in quo infirmabatur per carnem. Cuius cordis sensus & cogitationes ab adolescentia sua in malum prona esse Deus obtestatus est. Huic verò ita iam habenti tria præcipue tribuuntur, quæ Deus recta & sibi in obsequium tradita postulet. Intellectionem, Voluntatem, & Conatum. Atque horum simplicem & rectum usum, Deo auctori, pro conditionis huius modulo gratum esse, & ad promissa salutis præparationem probatum excipi. Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia desideria fuge; sectare vero iustitiam, fidem, caritatem, & pacem cum his qui innocant Dominum de corde puro.

1 Tim. 2.

sanctificatum, & utile Domino ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia desideria fuge; sectare vero iustitiam, fidem, caritatem, & pacem cum his qui innocant Dominum de corde puro.

XII.

Et quidem humani intellectus in hoc statu imbecillitatem nihil ad salutem officere iis quibus fidei lumen affulserit, verè edocti sumus; imò fidem capacitate & efficacia ad prudentiam, ad cognitionem, ad facultatum omnium exercitationem omnibus humanis ingeniis & cognitionibus ac disciplinis antecellere & præstare accepimus. Atque hoc loco fidem vocamus, Animi ad credendum facultatem diuini verbi vel inditi, vel pronuntiati veritate instructam, & lumine illustratam, quam sperandarum substantiarum rerum, & non apparentium argumentum Apostolus definit. Hæc enim quæcumque vel prudentissimis & sapientissimis hominum capi non posse videtur, aut stulta & impossibilia cum rerum natura pugnantia existimantur, vna excipit & consequitur, & cum felici exitu usu demum assequitur. S. S. E. Ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ,

Heb. 11.

qui pater est omnium nostrum. sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te ante Deum, cui credidisti, qui viuificat mortuos: & vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium secundum quod dictum est ei: Sic erit sementium sicut stellæ cæli, & arena maris. Et non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum fere centum esset annorum, & emortuam vuluam Saræ.

Rom. 4.

In repromissione etiam Dei non hesitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam Deo: plenissime sciens, quia quæcumque promissit, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed propter nos, quibus reputatur & creditur in eum, qui suscitauit Iesum, &c. Neque vero intellectionis vim & usum tantum cumulativè fides præstat, sed & duas alias, quas in homine sitas esse diximus, partes, voluntatem & conatum, promouet, & ad maxima quæque ac difficillima superanda & obtinenda vel perferenda animat & confirmat. S. S. E. Si potes credere, omnia possibilis sunt credenti. Deficiet me

Mat. 9.

Heb. 11.

tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Iephte, David, Samuel & Prophetis: qui per fidem vicerunt regna [hostilia] operati sunt iustitiam, [legitimam] adepti sunt repromissiones [terrenas] obtinuerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. alij autem dissentient, non suscipientes redemptionem, ut meliorem inuenirent resurrectionem, &c.

XIII.

Atque de vnoquoque virtutum vitiorumque genere sumus ad differendum singularis

gularis & oportunus nobis dabitur locus. Nunc verò quanta qualisq; in hominum natura deprehendatur ex utriusque partis exemplis varietas, quanta opinionum, studiorum & actionum inconstantia ad nostram ipsorum eruditionem, prudentiam, & correctionem per summa capita adnotare, no parum retulerit. Illud autem commodè cum primis prae monendum videtur, quidquid ad commendationem in hominis historia facere censeatur, id ex interiori ac mascula proficisci portione, cui rectè agentis diuina semper providentia fauet. Contrà verò, quidquid falsum, turpe, factum aut prauum notabitur, ab illa exterioris portione in vitium propensa peruersitate, atque aded à seductore, & mendacij malorumq; doctore promanare. S. S. E. Vos ex parte diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo: cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius.

Ioan. 8.

“

“

“

ANIMALIS HOMINIS PER SINGVLAS parteis descriptio.

CAPVT. VII.

ANIMALEM hominem eum noster Auctor vocat, qui tantum eam conditionem tuetur, quam ab Adamo post naturae calamitatem accepit. S. S. E. Concordat cum animæ lib. 1. c. 15.
Vixit autem Adam centum triginta annis, & genuit filium ad imaginem & similitudinem suam: vocauitque nomen eius Seth. I. Quisquis itaque hanc refert Gen. 5. imaginem homo, Adami filius, idem animalis siue terrenus à Spiritu sancto cognominatur. S. S. E. Factus est primus homo Adam in animam viuentem, non- 1 Cor. 15. nisi Adam in spiritum viuificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo celestis. Qualis terrenus, tales & terreni. & Animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. Hi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. ibid. 1. ludz.

Qualis verò quantusq; à Deo conditus homo hic, de quo agimus, & quoniam pacto à conditionis propriae dignitate abdicatus, praterquam quod iam fusè dictum, Sapientia commemorat. Quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suae fecit illum, inuidia autem diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Solummodo hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miserit quæstionibus. Fecit [Deus] ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terrae, definiens statuta tempora & terminos habitationis eorum, querere Deum, si forte attrectent eum aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrum. In ipso enim viuimus, & mouemur & sumus. Hunc ut sublime opus suum à Deo foueri & curari canens, gratulatur Vates: Homines & iumenta saluabis Domine: quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus. Filij autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt: inebriabuntur ab ubertate domus tuae, & torrente voluptatis tuae potabis eos. Domine quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quoniam reputas

II.

Sap. 2.

Ecccl. 7.

A. A. 17.

Psal. 37.

Psal. 143.

- Iob 31. eum? Et non dixit, Vbi est Deus qui fecit me, & qui dedit carmina in nocte?
 Mat. 6. Qui docet nos super iumenta terra, & super volucres cali erudiuit nos? Respi-
 Ibid. 11. cite volatilia cali, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in hor-
 22 rea: & Pater celestis pascit illa. Nonne vos magis plures estis illis. & Quanto
 23 magis melior est homo oue [animante mitissima & utilissima.] Cuius hominis
 Iacobi 3. ultra ceteras animantes prestantia etiam in presenti conditione palam cogno-
 22 scitur. Omnis enim natura bestiarum & volucrum & serpentum, & ceterorum
 23 domantur, & domita sunt à natura humana.

- III. Homini cognitionis facultatem datam; hac multa & abstrusa in terris reper-
 Iob 28. ta esse, præter sapientiam veram, qua humanam indagacionem fugit. Habet ar-
 22 gentum venarum suarum principia: & auro locus est in quo conflatur. Ferrum
 23 de terra tollitur: & lapis solutus calore in as vertitur. Tempus posuit tenebris,
 24 & vniuersorum finem ipse considerat, lapidem quoque caliginis, & umbram
 25 mortis. Diuidit torrens a populo peregrinante, eos quos oblitus est pes gentis ho-
 26 minis & inuios. Terra de qua oriebatur parís in loco suo, igne subuersa est.
 27 Locus sapphiri lapides eius, & gleba illius aurum. Semitam ignorauit auis, nec
 28 intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt eam filij institutorum, nec per-
 29 transiuit per eam leana. Ad silicem extendit manum suam, subuertit à radici-
 30 bus montes. In petris riuos excidit, & omne pretiosum vidit oculus eius. Pro-
 31 funda quoque fluiuiorum scrutatus est, & abscondita in lucem produxit.
 32 Sapientia verò ubi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pre-
 33 tium eius, nec inuenitur in terra suauiter viuentium.

- Nam postquam illam sapientia partem, qua præditus erat homo, boni ac mali
 Eccl 3. scientia commutauit, Dixi in corde meo de filiis hominum, vt probaret eos Deus,
 22 & ostenderet similes esse bestiis: ideo vnus interitus est hominis & iumentorum,
 23 & aqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Simili-
 24 ter spirant omnia, nihil habet homo iumento amplius. cuncta subiacet vanitati.

- IIII. Verùm enim uerò homo in terris non nullius rei causa à Deo positus est; sed,
 Act 17. vt superius ex Apostolo referebamus, querere Deum, si forte attrahent eum,
 & inueniant. Hic & cognitione quarendus & ritè colendus: Namque hoc ho-
 Eccl. 17. minis opus vt arborum fructus est. Si non in timore Domini tenueris te instan-
 22 ter, cito subuertetur domus tua. Sicut in percussura cribri remanebit puluis: sic
 23 aporia hominis in cognitu illius. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos
 24 tentatio tribulationum. Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic ver-
 Mat. 7. bum ex cogitatu cordis hominis. A fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid
 22 colligunt de spinis uuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos
 23 facit, mala autem arbor malos fructus facit.

- V. Ac præter ingenium, quale homini tribuimus, iudicium quoque sacra arro-
 e. Reg. 16. gat disciplina: nonnumquam tamen difficile ac deceptioni obnoxium. Et dixit
 22 Dominus ad Sampelem: Ne respicias vultum eius, nec altitudinem stature eius,
 23 quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt
 24 ea que patent, Dominus autem intuetur cor.

- VI. Et quidem vt intellectione nec præstante, nec integra sicut antea, homo pol-
 let, maximè verò is ita habet qui diuina nõ fuerit imbutus disciplina: ita etiam
 neque altera animi portione, qua ad vita artem capiendam & exercendam præ-
 standamq; à Conditore constituta fuerat, nihil ita eximium habet & probat, vt
 plenam

plenam præstii officij & peracti muneris mereatur commédationem, non solum ad Dei purissimum iudicium, sed ad Angelorum etiam comparationem examinatum. Et dixi: *Va mihi qui tacui: quia vir pollutus labijs ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem Domini exercituum vidi oculis meis. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Et vos, cum essetis mortui in delictis & peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aëris huius: spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentie, in quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus in desiderijs carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ, sicut & ceteri.*

Quæ in veriusque humani animi portionis commendatione digna videtur, ostendimus: eaq; multis exceptionibus notata vidimus: atque in summa retulimus. Iam hominem ex eadem, quam sequimur, disciplina distinguiamus, tribus nominibus ea causa appellatum ADAM, ENOS, IS. Primum nomen toti impositum generi ea ratione, qua animo & corpore primum refert parentem: nec quicquam maius quam homo præstat; qualis, inquam, ex terra conditus primus ille parens post publicam ruinam relictus est, nomen tantum suum tutatus. Tales vulgò homines plerique sese exhibet. ENOS verò ex infirmitudine nomen contraxit, & genus hoc qua miseris, curis, laboribus calamitatibusq; expositum, qua denique mortale est, significat. Quo nomine quamquam utraque hominis pars, terrena inquam & spiritualis, communicat, ius tamen præcipuum corporis natura vendicat: cuius causa animo non exiguus aut rarus accedit ærumna & miseria labor. In sacra lingua ille nominari solet IS, qui vel virtute, vel scientia, vel prudentia, vel etiam auctoritate aliqua, ac præcipuè qui potentia, vel ceteris cunctis, vel multis præstat. Primæ notæ quamplurima exempla sunt, ut, Adam, cum in honore esset, non intellexit: & comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quid est filius hominis, quoniam visitas eum? Palpebræ eius interrogant filios hominum. Salua Domine, quoniam defecit sanctus: quoniam diminutæ sunt veritates à filiis hominum. & omnis quæ ab Ecclesiaste suscepta & absoluta est de vanitate deq; nihilo disputatio, hoc nomen & hanc nominis rationem ac significationem spectat. Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Omnes viæ hominis patent oculis eius: spirituum ponderator est Dominus.

Ad secundam significationem plura etiam referuntur. ex quorum numero illa sunt. Quid est ENOS, quoniam memor es eius. Exurge Domine, non confortetur ENOS [homo] iudicentur gentes in conspectu tuo. Constitue Domine legislatores super eos: Sciunt gentes quoniam ENOS [homines] sunt. & Imposuisti ENOS [homines] super capita nostra. Ecce luna non splendet, & stella non sunt munda in conspectu eius, quanto magis ENOS [homo] putredo, & filius ADAM vermis?

Tertiæ significationis, qua singularis & egregia aliqua sapientia, virtutis, probitatis, aut etiam publici muneris, potestatis & auctoritatis prærogatiua quispian hominum eminere adnotatur, frequens exemplorum copia est. ex quibus illa: Filij IS [hominum] usquequo graui corde? & Quique terrigena, & filij IS [hominis.] Vir erat in terra eius nomine Iob, & erat vir ille simplex, rectus,

Iraie 6.

Psal. 119.

Ephes. 2.

“

“

“

“

“

“

VII.

אדם

אנוש

יש

Psal. 48.

Ibid. 8.

Ibid. 10. &

11.

Eccles. 1.

Prou. 16.

“

“

VIII.

Psal. 8. & 92.

Psal. 65.

“

“

Iob 25.

“

“

IX.

Psal. 1. & 49.

Iob 1.

- 141e. 1. *Et timens Deum. & Quis est vir ut est Iob? Incuruatus est homo, & humiliatus est vir. Et cadet Assur in gladio non viri, & gladius non ADAM*
142. 1. *» [hominis] deuorabit eum.*
- X. *Quorum nominum constantem notitiam ad certam verum, de quibus in sacris libris agitur, estimationem & rationem cognoscendam valde conducere arbitramur. Nec verò obiter non indicandum, in bellicis narrationibus, & in legitimis partitionibus nomen ADAM rarò admodum, IS autem frequentissimè usurpari. In illis propter fortitudinis opinionem, in his verò propter singularitatem argumenti & generis etiam sexum. quamquam secunda hæc exempla in*
- Num. 1. *Latinum nomen homo interpret nosser vertat. Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israel per cognationes & domos suas, nomina singulorum,*
- » *quidquid sexus est masculini à vigesimo anno & supra, omnium virorum fortium ex Israel. Hoc perpetuò in hoc argumento appellatur nomen. in legitimis*
- Leu. 1. *verò etiam frequens. Homo qui obtulerit hostiam Domino de pecoribus. Non rarò etiam alteri ex coniugibus, id est, mari, IS nomen datur. pro quo Latinus interpret reddit VIR.*
- XI. *Sunt & alia inter homines distinctionum obseruationes etatis, sexus, & conditionis siue ordinis: quas omnes ad vnum laudis diuinæ studium appellauit*
- Psal. 148 *Psaltes, Reges terræ, & omnes populi: principes, & omnes iudices terræ. [verum*
- » *partitio hæc non à natura, sed ab instituto nata, illam aliam natura distinxit]*
- » *Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini.*
- Et quidem ut corpore & animo constat homo, ita vtriusque partis quæ vires, quæ imbecillitas dicendum. Humanum corpus, ut animo sibiq; inseruat, utq; rebus iis utatur, quæ ad vtriusque partis usuram concessæ fuerè, sensibus membrisque oportunitè à Conditore structum accepimus: Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Deum, qui fecit nos. Qui plantauit aurem, non audiet?*
- Psal. 144. *qui finxit oculum, non considerat? Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt*
- Ibid. 143. *me. Memento quæso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.*
- Ibid. 118. *» Nonne sicut lac mulsiisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & neruis compegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi:*
- » *& visitatio tua custodiuit spiritum meum. Non est occultatum os meum à te,*
- Psal. 138. *» quod fecisti in occulto: & substantia mea in inferioribus terræ. Imperfectum*
- » *meum viderunt oculi tui.*
- XII. *Postquam autem prima illa inobedientiæ euersio compositam concinnamque animi & corporis concordiam turbauit, diuino iudicio decretum est, ut corporis partes membraq; omnia ad suæ naturæ elementa & ingenium redirent: atq; ita multis & continuis mutationibus detrita, vel subita vi frangerentur, vel temporis atq; etatis manifestis calamitatibus & ærumnis debilitata & effata, consumptaq; demùm interirent: quem interitum mortis etiam nomine vsus appellauit, id est, vitæ huius terrenæ dissolutionem, translato verbo ab illius primæ & grauissimæ mortis, quæ animus à vitæ vera remotus, atque à sua dignitate deturbatus perierat. Ac de vtriusque mortis natura non nihil postea dicendum nobis fuerit: nunc verò pro loci angustia satis erit ostendisse, hanc corporis mortem priorilli animi morti ex diuino decreto, & admirando consilio fuisse additam. Cuius decreti rationem in huius operis Anima indicabamus, formulam autem nunc repetimus. Nam puluis es, & in puluerem reuerteris. Iam verò quæ*
- Gen. 3. *istud*

istud euenire necesse sit, ex ipsius natura & partium contemplatione declarabitur. Luti, pulueris, ac terra nomina nihil sua sponte nisi friuolum fragileq; significant, aut promittunt; nedum ex huiusmodi natura constat a caro & sanguis, cui Adami siue hominis nomen est inditum. Sic argumentatus Isaias, Et Aegyptus
 ADAM VELO EL [homo & non Deus fortis] Quiescite ergo ab homine, cuius
 spiritus in naribus eius. Non in fortitudine sua roborabitur vir. Quare singu-
 lari hominis natura nihil nisi imbecillitatem sacra disciplina adscribit. Si septem
 neruicis funibus, necdum siccis & adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus
 ero ut ceteri homines. Recordatus est quia caro sunt, spiritus vadens & non
 rediens. Memorare quae mea substantia: Numquid vanè constituisti omnes fi-
 lios hominum? Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem: eruet animam
 suam de manu inferi? Nec verò satis exceptionis habet mortale esse corpus hu-
 manum, nisi hunc exitum labores, morbi, debilitationes, & senectutis incommo-
 da praerent. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis mi-
 feris, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra: & nunquam
 in eodem statu permanet, quin imò conuersioni ac detrimento addictus, ne auer-
 tas hominem in humilitatem. Et dixisti, conuertimini filij hominum. Mane
 sicut herba trāseat, mane floreat & transeat, vespere decidat, induret, & arescat.
 Id autem ex numinis per peccatum offensione accidisse sic declaratum, Quia de-
 fecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Recordatus es, quoniā puluis
 sumus, homo sicut fenum dies eius: tanquam flos agri sic effloret, quoniam spi-
 ritus pertransibit in illo, & non subsistet: & non cognoscet amplius locum suum.
 Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut umbra praetereūt. Verumtamen
 vniuersa vanitas omnis homo viuens. Verumtamen in imagine pertransibit ho-
 mo, sed & frustra cōturbabitur. In hanc conditionem relictus, Hi qui habitant do-
 mos luteas, qui terrenum habent fundamētum, consumentur velut à timea. Ho-
 mo natus ad laborem, & auis ad volatum. Qui timent pruinam, irruet super eos
 nix: tempore quo fuerint dissipati, peribunt: & ut incaluerint soluentur de lo-
 co suo. Inuoluta sunt semitae gressuum eorum: ambulabunt in vacuum, &
 peribunt.

Cum omnes ex iisdem elementis constent, eodem principio ac fine communi-
 caturi. Ecce & me sicut & te fecit Deus, & de eodem luto ego quoque formatus
 sum. Luto quidem non firmo, non sensus experie, verum doloribus & erum-
 nis peruo. Attamen caro eius, dum viuat, dolebit; & anima illius super se-
 metipso lugebit.

Ac praeterquam quod mortalis est homo, incertus tamen vita spatij semper
 agit, quod nec lōgum est, nec certis ad quietem & laborum intermissionem tem-
 peratum diebus. De mane vsque ad vespere succidetur: & quia nullus intelli-
 git, in aeternum peribūt. Breues dies hominis sunt, & numerus mēsum eius apud
 te est. Constituisti terminos eius, qui praetereire nō poterunt. Recede paululum ab
 eo ut quiescat, donec aptata veniat, sicut mercenarij dies eius. Anni nostri sicut
 aranea meditabūtur: dies annorum nostrorum septuaginta anni, si autem in po-
 tentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Dies mei sicut um-
 bra declinauerunt, & ego sicut fenum arui. Omnes morimur, & quasi aqua de-
 labimur in terram, quae non reuertuntur. Locutus sum in lingua mea, Notum
 fac mihi Domine finem meum, & numerum annorum, quos est, ut sciam quid

„ desit mihi. Ecce mensurabiles posuisti dies meos: & substantia mea tamquam
 „ nihilum ante te. Verumtamen vniuersa vanitas omnis homo viuens. Verumta-
 Eccl. 3. „ men in imagine pertransibit homo, sed & frustra conturbabitur. Vnus interitus
 „ est hominis & iumentorum, & aqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic
 „ & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumeto amplius.
 „ Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad vnum locum. De terra facta
 Eccl. 10. „ sunt, & in terram pariter reuertuntur. Omnis potentatus breuis vita. Languor
 „ prolixior grauat medicum. Breuem languorem praecidit medicus: sic & rex ho-
 „ die est, & cras morietur. Cùm enim morietur homo, hereditabit serpentes &
 „ bestias, & vermes.

XV. Et quidem de animi & corporis humani tum viribus, tum vitis, deq; huius
 breui interitu iam diximus; proximum est, de angusta & fluxa vita exercita-
 tione quadam dicere: cuius argumenti causa alia distinctione est opus, qua ho-
 minum genus in sapientia eius, quae contingere potest, studiosos, & in vulgaria
 atque communis sensus ferè carentia capita disingimus. Illos verò nobiles, hos
 quacumque ex gente, quacumque ex familia notatos, viles & ignobiles diuina
 „ censura autumat. S. S. E. Concupiscentia sapientia deducit ad regnum perpe-
 „ tuum. Si ergo delectamini sedibus & sceptris, o reges populi, diligite sapientiam,
 „ vt in perpetuum regnetis. Diligite lumen sapientia omnes qui praestis populis.
 Eccl. 10. „ Multitudo autem sapientum sanitas est orbis terrarum, & rex sapiens stabili-
 „ mentum populi est. Initium superbiae hominis apostatate à Deo. Quoniam ab eo
 „ qui fecit illum, recessit cor eius. Quoniam initium omnis peccati est superbia, qui
 „ tenuerit illam, adimplebitur maledictis: & subuertet cum in finem. Propterea
 „ exhonoraui Dominus conuentus malorum, & extruxit eos vsque in finem. Se-
 „ des ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Radices gen-
 Eccl. 1. „ tium superbarum arefecit Deus, & plantauit humiles ex ipsis gentibus. Vidi
 „ cuncta quae sub calo fiunt; & ecce vniuersa vanitas & afflictio spiritus. Pueri
 Eccl. 33. „ difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. Homo sensatus credit
 „ legi Dei, & lex illi fidelis. Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, &
 „ sic deprecatus audietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respondebit. Praeco-
 „ dia fatui quasi rota carri: & quasi axis versatilis cogitatus illius. Quare dies
 „ diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum à sole. A Domini scientia
 „ separati sunt, factò sole, & praeceptum custodiente. Et immutauit tempora, &
 „ dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebrauerunt ad horam. Ex ipsis exal-
 „ tauit & magnificauit Deus, & ex ipsis posuit in numerum dierum. Et omnes ho-
 „ mines de solo, & de terra, vnde creatus est Adam. In multitudine disciplinae
 „ Domini separauit eos, & immutauit vias eorum.

XVI. Igitur humanam consuetudinem & vitam in tria capita diuidimus, ex tri-
 bus petita, vt ita dicamus, argumentis: ad quae omnis hominum actio referenda
 est. Vel enim homini cum Deo & erga Deum incidit negotium, vel cum homine,
 vel cum aliis rerum generibus homine minoribus. Vnicuique verò actionum ge-
 neri vel boni vel mali nomen adhaerere potest. Hoc enim homo ipse, plus quam
 par fuerat, querendo reperit: vt qui bene tantum nouerat & egerat, male quoque
 Eccl. 33. „ nosse & agere vtrò didicerit. Contra malum bonum est, & contra mortem vita:
 „ sic & contra virum iustum peccator. Huc etiam IESV praeceptoris parabola de
 „ zizanias spectat. Recta & bona erga Deum consuetudo pietas dicitur: haec verò
 timore

timore & cultu præstatur: Timorem vocamus, Veri Dei cogniti reuerentiam tantam maiestate dignam, à qua amor non separatur. Timor Domini est scientiæ religioſitas. Religioſitas custodiet & iuſtificabit cor, iucunditatem atq; gaudium dabit. Timenti Dominum bene erit, & in diebus conſummationis illius benedicetur. Cultus abſolutus, ingenuus & purus animo primum & poſſimum exhibetur. Deus ſpiritus eſt, & eos, qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Hanc adorationem certa pro tempore exterior profeſſio comitari ſolet. Immola Deo ſacrificium laudis, & redde Altifſimo vota tua. Ex hoc fonte ritus, hoſtiæ, & ſacra omnia legitima. Sacrificium laudis honorabit me, & ordinans iter oſtendam illi ſalutare meum. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpiciet.

Huic affectioni adnexam obſeruamus fidem de ſalute animorum, (ſine qua placere Deo impoſſibile) de rerum humanarum cura & prouidentia: quam vel muta animalia, vel reliqua natura rerum ſpecies docent. Domini eſt terra plenitudo eius: orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo. Quia ipſe ſuper maria fundauit eum, & ſuper flumina præparauit eum. Considerate lilia agri, quomodo creſcunt: non laborant, nec nent: Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis. Si autem ſeruum quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit: quãtò magis vos modicæ fidei? Rectè illud fidei viua viuum exemplar, Leuo manum meam ad Dominum Deum excelſum, poſſeſſorem cæli & terræ, quod à filo ſubtegminis uſque ad cor rigiã caligæ, nõ accipiam ex omnibus quæ tua ſunt, ne dicas, Ego ditavi Abram. Ita pius homo quidquid veri boni, quidquid humani commodi, quocumque modo pure & caſtè citra, malum dolum naçtus fuerit, Deo vnicò bonorum auctori, acceptum refert. Dixit q; Iaghabob, Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Iſaac, Domine, qui dixiſti mihi, Reuerte in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & beneficiam tibi: minor ſum cunctis miſerationibus tuis, & veritate tua, quam expleuiſti ſeruo tuo. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum, & nunc cum duabus turmis regredior.

Pietati humana Impietas opponitur: quæ vel Deum non cognoscit (quod rariffimi exempli eſt:) vel nõ vt oportet cognoscit: vel quamuis cognitum nõ pure timet, nec ritè colit. Reuelatur ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta, cõſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas: ita vt ſint inexcusabiles. quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum gloriſicauerunt, aut gratias egerunt: ſed eauerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.

Tria verò deſerendæ pietatis incitamenta illa mali ac boni cognitio homini creauit: propriæ gloriæ cupiditatem, auaritiã, & libidinem. Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum, & celebremus nomen noſtrum antequam diuidamur in vniuerſas terras. Erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum eſt vanitatem: dextera eorum, dextera ini-

- » quitatis. Quorum filij sicut nouella plantationes in iuuentute sua. Filia eorum
 » compositæ: circumornatæ ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena: eru-
 » tantia ex hoc in illud. Oues eorum fetose, abundantes in egressibus suis: boues
 » eorum crasse. Non est ruina maceræ, neque transitus, neque clamor in plateis eo-
 » rum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt: Beatus populus, cuius Dominus
 PGal. 1 j. Deus eius. Dixit insipiens in corde suo. Non est Deus. Corrupti sunt, & abomi-
 » nabiles facti sunt in studiis suis: Non est qui faciat bonum, nõ est usq; ad unum.
- XX. Atque istiusmodi impietatis collegarum illa ad suasionem peroratio est: Nemo
 Ecclef. 9. est qui semper uiuat, & qui huius rei habeat fiduciam: melior est canis uiuus
 » leone mortuo. Videntes enim sciunt se esse morituros, mortui uero nihil nouerunt
 » amplius, nec habent ultra mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorum.
 » Amor quoque & odium, & inuidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc
 » seculo, & in opere quod sub sole geritur. Vade ergo, & comede in letitia panem
 » tuum, & bibe cum gaudio uinum tuum: quia Deo placent opera tua. Omni tem-
 » pore sint uestimenta tua candida, & oleum de capite tuo nõ deficiat. Perfrue
 » uita cum uxore quam diligis, cuactis diebus uitæ instabilitatis tuæ, qui tibi dati
 » sunt sub sole omni tempore uanitatis tuæ. Hæc est enim pars in uita & in labore
 » tuo, quo laboras sub sole. Quodcumque facere potest manus tua, instãter operare:
 » quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò
 » tu properas.
- XXI. Atque impius homo, ubi à Deo corripitur, non tam impietatem detestatur,
 quam pœnam sentit ac luet: idem uero secundis rebus Deum, quamquam uer-
 Osez 7. bis nominet, factis negat. Et nõ clamauerunt ad me in corde suo, sed ululabant
 » in cubilibus suis: super triticum & uinum ruminabant, recesserunt à me. Et ego
 » erudiui eos, & cõfortaui brachia eorum: & in me cogitauerunt malitiam: reuersi
 » sunt ut essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus.
- XXII. Eadem impietas hominem adedò dementat, ut & in benè ac piè monentes se-
 Mat. 10. uire, & in ipsum Deum insanire faciat. Ecce ego mitto uos sicut oues in medio
 » luporum: Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbe: tra-
 Iuda. dent enim uos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt uos. Hi carnem qui-
 » dem maculant, dominationem autem spernunt, maiestatem autem blasphemant.
 » Cùm Michael Archangelus, cum diabolo disputans altercaretur de Moyse cor-
 » pore: non ausus est iudicium inferre blasphemia, sed dixit, Imperet tibi Dominus.
 » Hi autem quacumque quidem ignorant, blasphemant: quacumque autem natu-
 » raliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur.
- XXIII. Hominis aduersus hominem ratio & consuetudo, uel bona commendatur, uel
 mala deprehenditur & notatur. Bona consuetudo Latinis officium uocatur:
 cuius definitio est, BENEFICENTIA HOMINIS IN HOMINEM AD DI-
 VINÆ BONITATIS IMITATIONEM. Hæc imitatio uoluntatem simplicem
 & studium comatumq; beneficij in omnibus hominibus ponendi postulat sine ul-
 la priuata ipsius, qui facit, uel commodi, uel gloriæ ab hominibus reportanda co-
 gitatione aut spe. S. S. E. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam
 Marth. 5. consequentur. Diligite inimicos uestros, benefacite his qui oderunt uos. &
 » orate pro persequentibus & calumniantibus uos: ut sitis filij Patris uestri, qui
 » in celis est: qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super ius-
 » tos & iniustos.

Norma hæc homines ab unico Deo conditos, ab uno terreno patre factos ad fraternam caritatem dirigit, humanitatemq; communem commendat: eademq; rationes alias respectusq; beneficentia ab hac ingenuitate ad affinitatum & certarum amicitiarum, quæ ex usu tantum constantur, angustias redactæ, magis mutarum animantium sensum & priuatum sui ipsius amorem (quæ carnis sapientia est) quam illam Dei similitudinem spectat. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester perfectus est. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in caelis est. Mitte panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa inuenies illum. Frange esurienti panem tuum, & egenos & vagos induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Ex hoc docemur, beneficium omnem humanum alio consilio aut studio factum videram potius officij, quam officium appellandum, & veræ ac simplicis humanitatis nomine & premio indignum esse; & quamquam factum ipsum bonum sacra appellet disciplina, auctori tamen suo bonitatem non arrogat. Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius panem, numquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petierit, numquid serpitem porriget ei? Si ergo vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester qui in caelis est dabit bona petentibus se? Iste igitur amor, quo homo caro & sanguis, eos, quos sibi vel propinquitatis vel commoditatis proprie nomine caros habet, naturalis quidem apparet, sed ad animale cum brutis nature communicationem potius, quam ad illam diuinam animorum societatem, & ad similitudinem Dei accedit. Id quod ex opposito arguitur, quandoquidem huius etiam caritatis desertor quisquis fuerit, crudelis ac feris etiã habetur immitior. Si quis autem suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Quis verò infideli deterior, nisi ferox crudelisque bellua dici potest?

Humano officio improbitas opponitur: ea est iniuria vel iniquitas hominem quocumque modo ledens: siue illa factis, siue verbis, siue aperta vi, vel occulta admittatur fraude. Nullum enim à natura etiam prolapsa cuiquam hominum in alterum ledendi ius est. S. S. E. Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis, de manu viri, & de manu fratris eius requiram animam hominis.

Et tamen illius humane impotentia nequitia effectum est, ut non modo homines ab hominibus ledantur, sed etiam nullum maius homini, nullum presentius, nullum minus euitabile periculum, quam ab homine sit: adeo, ut diuinam castigationem quam hominis insolentiam perferre, sit longè optabilius. Verti me ad alia, & vidi calumnias quæ sub sole geruntur, & lachrymas innocentium, & neminem consolatorem: nec posse resistere eorum insolentia, cunctorum auxilio destitutos. Et laudavi magis mortuos, quam viuentes: & feliciorum utroque iudicavi qui nondum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis dolose agebat: venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in viis eorum, & viam

- pacis non cognouerunt [unde hac monstra, aut quo de fonte?] non est timor Dei ante oculos eorum. Eripe me Domine ab homine malo, ab homine iniquo eripe me. Qui cogitauerunt iniquitates in corde: tota die constituebant praelia. Acuerunt linguam suam sicut serpentes: venenum aspidum in labiis eorum. Dixitq; David, Coarctor nimis, sed melius est vt incidam in manus Domini (multa enim misericordia eius sunt) quam in manus hominum.
- XXVII.** Maiore vero discrimine & formidine innocentem virum inter homines versari, quam inter inuisibiles mali demonis insidias electus ille significauit Apostolus. De cetero fratres, orate pro nobis, vt sermo Dei currat & clarificetur sicut & apud vos, & vt liberemur ab importunis & malis hominibus: non enim omnium est fides. Fidelis autem Dominus, qui confirmabit vos, & custodiet à malo [ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.] Linguam nullus hominū domare potest: inquitum malum, plena veneno mortifero. In ipsa benedicimus Deum & Patrem: & in ipsa maledicimus homines qui ad similitudinem Dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei hac fieri. Numquid fons ex eodem foramine manat dulcem & amarā aquam?
- XXVIII.** Atque vt improborum hominum, eorum praecipue, qui virtutis specie plurimum nocere solent, mores breui complectamur summa. Erunt homines seipso amantes [inde virus] cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus nō obediētes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinētes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, & voluptatum amatores, magis quam Dei: habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Quanam sanior pestis?
- XXIX.** Tertia porro consuetudinis humanae pars in aliis rerum generibus, quae cum natura huius dignitate comparari nequeunt, consumitur. Cuius nota sunt iumenta animaliaq; cetera, planta plantarumq; fructus, ac totius denique terrae cum maris etiam oportunitate copia & facultas; quorum omnium & recta ac probabilis, & iniqua, vitiosa, improbabilis consuetudo esse potest. Et rectam quidem vsum siue vsurpationem, contrariam vero abusum vocari accepimus.
- XXX.** Vsum totius terrae hominibus distribuendum inter se concessum, ita gratulatur Psaltes, Calum cali Domino, terram autem dedit filii hominum. Et quidem hoc non ad perpetuitatem illis celsisse, verum ad modestam vsuram, quae viuētib; ac morituris, atque breui relicturis commoditatis, quantum sat sit, & vsus cum gratiarum actione in vita capiendi. Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum: sed nos, qui viuimus, benedicimus Domino. Benedixitq; Dominus Noë & filii eius, & dixit ad eos: Crescite, & multiplicamini, & replete terrā, & terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terrae, & super omnes volucres cali, cum vniuersis quae mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt. Et omne quod mouetur & viuūt, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia.
- XXXI.** Atque verbo tradidi, sua omnia esse indicabat Deus, hominibus vero ad vsum concessa, non ad dissipationem ac dilapidationem: vsum vero qualem peregrinantibus constare ius ratioq; postulet. Domine Deus noster, omnis hac copia quam parauimus vt edificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia. Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hac tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quae de manu tua accepimus, dedimus tibi.

Peregrini enim sumus coram te, & advena sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora. Est autem questus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium, quod nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & ad necessaria domus tua, & ad victum ancillis tuis. Melius est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.

Probato atque per Deum concessio rerum vsui abusus contrarius est, superisq; detestatus: Cuius vitij duae partes, prior in comparandis & congerendis rebus notatur: Posterior verò in insumendis. Vtrumque praeter modum admissum & malum, & malorum multorum occasio, & initium atque etiam irritamentum fomentumq; est. Vae qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsque ad terminum loci: Nunquid habitabitis vos soli in medio terrae? Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in temptationem & laqueum, & desideria multa, inutilia & nocua, quae mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis. Qui confidit in diuitiis suis, corruet. Non inueniet fraudulentus lucrum. Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam & scientiam, & latitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, ut addat & congreget, & tradat ei qui placuit Deo. Sed & hoc vanitas est, & caesa sollicitudo. A minori vsque ad maiorem omnes student auaritia. Adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis & mensura minor irae plena. Nunquid iustificabo stateram impiam, & sacelli pondera dolosa? in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. Vae qui congregat auaritiam malam domui suae, ut sit in excelso nidus eius, & liberari se putat de manu mali. Cogitasti confusionem domui tuae, concidisti populos multos, & peccauit anima tua. Quia lapis [direptus] de pariete clamabit, & lignum [raptum] quod inter iuncturas aedificiorum est, respondebit. Vae qui aedificat ciuitatem in sanguinibus, & praeparat urbem in iniquitate.

Tantis parta malis, cura maiore metuq; seruantur. Misera est magni custodia census. Est & aliud malum quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines: Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest anima sua ex omnibus quae desiderat, nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo: sed homo extraneus vorabit illud: haec vanitas & miseria magna est. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, ubi erugo & tinea demolitur, & ubi fures effodiunt & furantur. Agite nunc diuites plorate ululantes in miseris vestris, quae aduenient vobis. Diuitiae vestrae putrefactae sunt, & vestimenta vestra a tineis comesta sunt: aurum & argentum vestrum aruginauit: & erugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis.

Verum enimvero cum ad simplicem, commodum, & verum vitae usum quiduis, modo bene partum, sit satis: (Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni, & insatiabiles) tamen ad luxum, ad ambitionem, & ad contentionem, diuitiarumq; certamen, otiosaq; familiae in vitio, voluptatibus & sceleribus alenda communitatem, cui nihil satis esse potest, res & opes praeter modum compa-

- comparanda ab homine mortali per summum nephas appetita queruntur: quaesita, vel iniuste & cum scelere retinentur, vel profunduntur, & crudeliter interdum atque improbisimè consumuntur. *Vae tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes manè comedunt: Beata terra cuius rex nobilis est, & cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.*
- Ecc. 10.** *Impy manibus & verbis accerserunt illam [iniustitiam:] & aestimantes illam amicam, defluxerunt, & sponsones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sunt ex parte illius. Dixerunt enim cogitantes apud se non rectè, Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & nō est refrigerium in fine hominis. & non est qui agnitus sit reuersus ab inferis: quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tamquā non fuerimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris: & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum: quia extinctus cinis erit cor nostrum, & spiritus diffundetur tamquam mollis aër, & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissoluetur, quæ fugata est à radiis solis, & à calore illius aggrauata: & nomen nostrum obliuionè accipiet per tempus, & nemo memoriā habebit operum nostrorum. Umbra enim transitus est tempus nostrum. & non est reuersio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo reuertitur. Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tamquam in iuuentute celeriter. Vino pretioso & unguentis nos impleamus: & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum præsumat sit quod non pertrahat luxuria nostra. Nemo vestrum exors sit luxuria nostræ: ubique relinquamus signa lætitiæ: quoniam hæc est pars nostra, & hæc sors. Opprimamus pauperem iustum, & non parcamus viduæ, nec veterano, nec reueremur canos multum temporis. Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ. quod enim infirmum est, inutile inuenitur. Vnde bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci. litigatis & belligeratis, & nō habetis propter quod non postulatis. Petitis, & non accipitis, eò quod malè petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur. An putatis quia inaniter Scriptura dicit, Ad inuidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis?*
- XXXIII.** *Ita verò creaturam, hoc est, iumenta ceteraque animalia, atque reliqua his inferiora omnia sibi, nō ex modo & usu tantum, verum ex arbitrio libidinèque, vel usurpare, vel habere, vel tractare, vel etiam negligere, imo & crudeliter perdere citra ullam culpam licere existimat: quod ab humanitate prorsus alienum sacra docet Sapientia. Nouit iustus iumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia. Tu autem homo Dei hæc [auaritiæ nocumenta] fuge: sectare verò iustitiam, pietatem, fidem, caritatem, patientiam, mansuetudinem. Diuitibus huius seculi præcipe, Non sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum, sed in Deo viuo (qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum) bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*
- Pro. 12.** *Omnium quæ de humani generis primùm à Deo electi & facti historia ad illius usque præuaricationem disserimus, illa breuis à sacris foliis repetita summa fuerit. Deus creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.*
- 1 Tim. 2.** *Ecc. 17.*

illum: & iterum conuertit illum in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute. ^{cc}
 Numerum dierum & tempus dedit illi: & dedit illi potestatem eorum quæ sunt ^{cc}
 super terram. Posuit timorem illius super omnem carnem: & dominatus est be- ^{cc}
 stiarum & volatilium. Creauit ex ipso adiutorium simile sibi: consilium & lin- ^{cc}
 guam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi: & disciplina intellectus ^{cc}
 repleuit illos. Creauit illis scientiam spiritus: sensu impleuit cor illorum: & mala ^{cc}
 & bona ostendit illis. Posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis ma- ^{cc}
 gnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent: & gloriari in mi- ^{cc}
 rabilibus illius, ut magnalia enarrent operum eius. ^{cc}

Totius verò huiusmodi felicitis status conuersionem eadem diuina Sapiencia ^{cc}
 paucis adnotauit verbis. Deus creauit hominem inextermabilem, & ad ima- ^{Sap. 1.}
 ginem similitudinis suæ fecit illum: Inuidia autem diaboli mors introiuit in or- ^{cc}
 bem terrarum: imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. ^{cc}

DE ANIMALI HOMINIS VITA.

VOLUMEN PRIMVM.

Notatio prima.

ANIMALI homini nihil vita carius, nihil aequè pretiosum optabileque ^{I.}
 existimari, maximus omnium Præceptor Iesus indicauit. Quid prodest ^{Mat. 16.}
 homini si totum mundum lucretur, anima verò sua detrimentum patiatur: aut ^{cc}
 quam dabit homo commutationem pro anima sua? Huius verò tanto in pretio ^{cc}
 habita rei rationem veramq; cognitionem ex sacrorum librorum documentis pe- ^{cc}
 tere cumprimis oportuerit: ne ex ignoracione, aut ex vulgari opinione circa na- ^{cc}
 turam, vsum & causam erremus, atque ita viuentes vitam perdamus fructum. ^{cc}
 S. S. E. Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur om- ^{Psal. 8.}
 nia fundamenta terra. Dicendum autem cumprimis quæ sit forma totius, quod ^{cc}
 nomen, quæque nominis ratio, quis auctor, quæ causa. Deinde verò partes dispi- ^{cc}
 cienda, ac durationis habenda ratio est. Postremo loco hominum de vita conse- ^{cc}
 renda sententiæ. Principium itaque à definitione ducendum. Est igitur Anima- ^{cc}
 lis hominis vita SPIRITVS ET CARNIS CONFLATA SOCIETAS, RE- ^{cc}
 SPIRATIONIS PROBÆ FORTA MVNERE. Primas in vita ratione & com- ^{cc}
 munionem spiritui damus; non cuius, verum illi tantum, cui singulare nomen ^{cc}
 NESEMAH conuenit, hoc enim, cum ea quam significat re, vni hominum generi ^{cc}
 proprium esse satis planè docuimus, vbi de homine disputatum est. Cuius & au- ^{cc}
 ctorem & conciliatorem Deum fuisse atque semper esse indicauimus. Formauit ^{Gen. 2.}
 igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius NE- ^{cc}
 SEMAH spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. Hanc ipsam ^{cc}
 naturam propriè ac singulariter NESEM, siue NESEMAH dictam communi- ^{cc}
 ribus verbis, sepe aliàs RVAHH, id est, spiritum, & NEPHES animam, & ^{cc}
 HHAIAH vocatam non inficiamur, verum eadem vocabula aliis quoque natu- ^{cc}
 ris, hoc autem singulare vni homini adiunctum obseruare est. CARNEM autem ^{cc}
 hoc loco idem quod animale corpus accipimus, idq; singulari opificio adeò ex li- ^{cc}
 mo terra, siue ex GHAPHAR factum & conformatum. Appellamus vero SO-

Isaiz 2.
Iob 17.

Nomina
vita.

Gen. 7.

11.
Causa.

Gen. 2.

111.
Maiz 18.

Pfal. 6.

2 Par. 6.

Pfal. 12.

Pfal. 16.

CIETATEM, coniunctionem eam inter SPIRITVM (quem & ANIMVM libenter nominamus) & carnem siue corpus hominis celebratam, non dissimilem societati & vnioni viri ac feminae legitimo coniugio in carnem vniam conuenientia, vt iam ex illo documento commostrarimus. Masculum & feminam creauit eos. Quam societatem respirationis officio ac beneficio foueri Iobus & Isaias indicarunt. Quiescite ab homine cuius spiritus in naribus eius. Donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis. HALITVM hoc loco precipuam hominis partem, id est, NESEMAH interpretamur. namque duas definitionis nostrae parteis ille significauit Sapiens, PROBAM autem respirationem, liberam & rectam vocamus, cuius impedimentum aut difficultatem vel mors, vel morbus consequitur. MVNERIS nomine continuationem, assiduitatem, perpetuitatemque intelligimus, commune omni animali in terris degenti nomen IAKVM, quod Latine extans dici possit, idque ab interprete nostro substantia dictum est: animantibus vero ceteris prelatum homo NESEMAH, & spiritus narium prerogatiuam obtinet. Sic enim ex verbo partitionem istam apud Mosem obseruamus. Et mortuum est omne HAIACVM quod super facies terrae ab homine usque ad quadrupedem, usque reptile, & usque volatile caeli, & delecta sunt de super terram. Idem vero superiore versu distinctius, & obitit omnis caro repens super terram in volatili, in quadrupede, in fera, & in omni SERETS mobili mouente sese super terram, & omnis homo. Omnis nimirum cui NESEMAH spiritus vita in naribus eius, ex omnibus qui in sicca terra, non autem in arca super aquas in sicca mortui sunt. Atque auctorem vitae humanae Deum esse iam ex iis quae citauimus constat.

Quae vero vitae humanae causa sint vel fuerint quarentibus, vera ex ipsa natura conditione petenda, falsa autem ex opinione distinguenda fuerint. Initia enim rerum indaganti vitam homini ad diuinam bonitatis participationem datam facile fuerit cognoscere, eamque recta & fideli ac legitima in reliquas animantes, atque adeo in omnem terram praefectura exercendam constituisse. Et ait Deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & praesit piscibus maris, & volatilibus caeli, & bestiis, vniuersaque terre, omniisque reptili quod mouetur in terra. Hoc pacto ac modo recta illa hominis constitutio ac vita omnis processura erat, si in ea qua condita fuerat conditione maneret. Sed post primam illam rectitudinem per peccatum deprauatam, vitae causa iis qui diuinam electioni obsequi studuerint, eadem proponuntur, quod ad dignissimum argumentum attinet, hoc est pietatis cultus ad obtinenda diuina promissa iure institutus & exercitus, iis vero qui carni magis indulgere quam spiritui obtemperare malunt, alia aestimata & affectata sunt causa.

Atque priori & meliori parti quales probentur & expectantur viuendi fines, ita nobis diuina scripta declarant. Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te: non expectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam. Viuens viuens ipse confitebitur tibi sicut ego hodie, pater filiis notam faciet veritatem tuam. Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi. Sed ideo vitam sufficis hominibus, vt timeant te, & ambulent in viis tuis cunctis diebus quibus viuunt super faciem terrae. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitae meae. Et vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum. Vnam petij à Domino, & hanc requiram: vt

inhab-

inhabitarem in domo Domini omnibus diebus vite mee, ut videam voluntatem
 Domini, & visitem templum eius. Boni enim & p̄ viri illa prima, illa media
 omnis, illa postrema atque adeo perpetua vite totius actio est. In lege Domini
 voluntas eius: & in lege eius meditabitur die ac nocte. His & illud idem Psaltes
 de se professus addebat: Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vi-
 ta mea, psallam Deo meo quamdiu fuero. Et sapientissimus ille vite rationum
 estimator ac subductor: Cognoui, inquit, nihil esse homini melius nisi letari &
 facere bene in vita sua. In omni animo tuo accede ad illam [sapientiam] & in
 omni vita tua cōserua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi, & con-
 tinens factus ne derelinquas eam. In nouissimis enim inuenies requiem in ea, &
 conuertetur tibi in oblectationem. Et erunt tibi compedes eius in protectionem
 fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam glorie. Decor enim vi-
 te est in illa, & vincula illius alligatura salutaris. Quamobrem omni vita tua
 dilige Deum, & inuoca illum in salute tua. Demum si optanda est vita, illa vna
 optionis causa probabitur, si ad pietatem veram exponatur. Mihi enim viuere
 Christus est: & mori lucrum. Quod si viuere in carne hic mihi fructus operis est,
 & quid eligam ignoro. Coarctor autem è duobus: desiderium habens dissolui
 esse cum Christo, multo magis melius: permanere autem in carne, necessarium
 propter vos. Et hoc confidens, scio quia manebo & permanebo omnibus vobis ad
 profectum vestrum, & gaudium fidei: ut gratulatio vestra abundet in Christo
 Iesu in me, per meum aduentum iterum ad vos.

Ius vero quibus animalis consuetudinis potior pars ducitur, illa vite existi-
 matur & appetitur causa, nimirum iis quorum Deus venter est, & delectantur
 cum malefecerint, seseq; mutuo illis exhortantur monitis. Vade & comede in le-
 titia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua.
 Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.
 Perfruere vita cum vxore quam diligis, cunctis diebus vite instabilitatis tua,
 qui dati sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tua. haec est enim pars in vita,
 & in labore tuo quo laboras sub sole. Quodcumque facere potest manus tua, in-
 stanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud in-
 feros, quo tu properas. Hec via illorum scandalum ipsis: & postea in ore suo
 complacebunt. Namque cor sapientis in dextera eius: & cor stulti in sinistra
 illius. Sed in via sua stultus ambulans, cum ipse stultus sit: omnes aliter sen-
 tentes stultos aestimat.

Proximum de vite duratione ac modo agere. Principio id quod proprie ac
 verè atque perpetuum vita est, diciq; debet. Solus atque vnicus Deus est, cuius
 durationi nec initium, nec medium, nec finis est vllus. Qui viuuit in aeternum,
 creauit omnia simul, Deus solus iustificabitur, manet inuictus rex in aeternum.
 Priusquam montes fierent aut formaretur terra & orbis: à seculo & vsque in
 seculum tu es Deus. Namque in ipso vita erat, quidquid verò in Deo erat, idem
 fuit, est, & erit, idemq; omne Deus ipse aeternus est. Idem verò Deus vitam ho-
 mini vitiam accepimus, & qualem intelleximus, largitus fuerat. Eandem num-
 quam defecturam conseruaturus ligni beneficio & virtute, in quo vita erat.
 Concessa verò illa vite perpetuitate quae ex misericordia homini contigerat, ius-
 titia exigente diuina, & vltice malorum virtute postulante ob peccati demer-
 ritum iuste sublatam didicimus. & quod annorum numero prius non fuerat

prescriptum, ad certa diuina voluntatis & prouidentia secula redactum. Perinde enim facile Deo annorum myriades quamplurimas, atque unam diem, unamve horam vite homini largiri, verum ut certo constringeretur vita modo iustitie, vni repetimus, ac sapientia fuit. Quod proponimus non ex sententia dictum, sed ex Psalms folio recitatum. Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterni quæ præterit, & custodia in nocte quæ pro nihilo habetur, eorum anni erunt. Quare nulla adeo longa vita homini contingere possit, quæ ad eternitatis rationem relata, & cum perpetuitate collata, vel vnus iam præteriti diei rationem ac nomen usurpet, vel diuinam prouidentiam aliqua ex parte moretur. Si qui verò longius vixisse censeantur, id ex humani, non ex diuini iudicij mensura estimandum, nedum quod qui diutius durauerint, pluribus laboribus addicti recte putatibus deprehendantur. Itaque illa tam varia vita mensura omnis ex ætæ iudicio constituta & variata est, & ut ut longa contingat, Manè sicut herba transeat, manè floreat & transeat, vesperè autem decidat, induret, & areseat. Vtrumque verò & mensura & varietas vite ex eo enenit. Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo conturbati sumus. Namque posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui. Hac verò illuminatione institutum fuit, ut recentis adhuc mundi etate, & quasi infantia hominum vita propaganda sobolis causa longius produceretur: ita tamen partita esset, ut aui partitiones pro modo ac ratione totius cõuenirent, ut in appendice de etatibus indicabimus. Et longioris quidem vite spatia iis indulta adnotantur, quibus ante diluuium extare aut nasci datum, inter quos Methusalachi anni ceteros super arxit. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni non-

Pfal. 87.

22 quam dies hesterni quæ præterit, & custodia in nocte quæ pro nihilo habetur,

23 eorum anni erunt. Quare nulla adeo longa vita homini contingere possit, quæ

ad eternitatis rationem relata, & cum perpetuitate collata, vel vnus iam præ-

24 teriti diei rationem ac nomen usurpet, vel diuinam prouidentiam aliqua ex par-

te moretur. Si qui verò longius vixisse censeantur, id ex humani, non ex diuini

iudicij mensura estimandum, nedum quod qui diutius durauerint, pluribus labori-

25 bus addicti recte putatibus deprehendantur. Itaque illa tam varia vita mensura om-

26 nis ex ætæ iudicio constituta & variata est, & ut ut longa contingat, Manè sicut

27 herba transeat, manè floreat & transeat, vesperè autem decidat, induret, & are-

28 scat. Vtrumque verò & mensura & varietas vite ex eo enenit. Quia defecimus

29 in ira tua, & in furore tuo conturbati sumus. Namque posuisti iniquitates no-

30 stras in conspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui. Hac verò

illuminatione institutum fuit, ut recentis adhuc mundi etate, & quasi infantia

hominum vita propaganda sobolis causa longius produceretur: ita tamen parti-

ta esset, ut aui partitiones pro modo ac ratione totius cõuenirent, ut in appendice

de etatibus indicabimus. Et longioris quidem vite spatia iis indulta adnotan-

tur, quibus ante diluuium extare aut nasci datum, inter quos Methusalachi an-

ni ceteros super arxit. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni non-

Gen. 5.

22 genii triginta, & mortuus est. Et facti sunt omnes dies Seth, nongentorum duo-

23 decim annorum, & mortuus est. Facti sunt omnes dies Enos nongenti quinque

24 anni, & mortuus est. Et facti sunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, &

25 mortuus est. Facti sunt omnes dies Malalael octingenti nonaginta quinque anni,

26 & mortuus est. Et facti sunt omnes dies Jared nongenti sexaginta duo anni, &

27 mortuus est. Henoeh verò anni quibus inter homines versatus est, facti sunt tre-

28 centi sexaginta quinque: ambulauit quæ cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum

29 Deus. Et facti sunt omnes dies Mathusala nongenti sexaginta nouem anni, &

30 mortuus est. Facti sunt omnes dies Lamech septingenti septuaginta septem anni,

& mortuus est. Post diluuium verò impleti sunt omnes dies Noë nongentorum

31 quinquaginta annorum, & mortuus est. Impletos illi esse ait post diluuium quos

Dei prouidentia ante diluuium statuerat, neque enim iusto viro posterorum se-

culorum censura quicquam subduxit.

VI.
Gen. 11. Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluuium. Vixit quæ Sem postquam genuit Arphaxad quingentis annis. Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale. Vixit quæ Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixit quæ Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis. Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reu. Vixit quæ Phaleg postquam genuit Reu, ducētis nouem annis. Vixit autem Reu triginta duobus annis, & genuit Sarug. Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducētis septem annis. Vixit verò Sarug triginta annis, & genuit Nachor.

Nachor. Vixitq; Sarug postquam genuit Nachor, ducentis annis. Vixit Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare. Vixitq; Nachor postquam genuit Thare, centum decem & nouem annis. Vixitq; Thare septuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor, & Aran. Fuerunt autem dies vitæ Abrahe, centum septuaginta quinque anni. Et deficiens mortuus est in senectute bona, prouectæq; ætatis, & plenus dierum. Hoc significatè Moses adnotabat, ut iam illo seculo hoc vitæ spatium mirabile indicaret, cum plerique alij omnes multo minus viuerent. idem etiam subiungendi exempli iudicium. Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum, consumptusq; ætate, mortuus est, & appositus est populo suo. Iam tum quoque senex & plenus dierum. Iacob verò ab Aegypti rege rogatus, quot sunt dies annorum vitæ tuæ? Respondit, Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parui & mali: nõ peruenerunt vsque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt, & vixit in terra Gollen decem & septem annis. Factiq; sunt dies vitæ illius centum quadraginta septem annorum. Anni autem vitæ Leui fuerunt centum triginta septem. Moyses centum viginti annorum erat quãdo mortuus est. Et quod singularis beneficij ac miraculi indicio adnotatur. Nõ caligauit oculus eius, nec dētes illius moti sunt. Et post hæc mortuus est Iosue filius Nun, seruus Domini, centum & decem annorum. A Iosue obitu adusque Heli sacerdotium annos legimus fluxisse ducentos octoginta nouem: & tamen ad eò contracta iam fuerant humanæ vitæ spatia, ut Heli nonagesimum-octauum natus annum, iam pridem cecus, & panē caducus, casu è sella extinctus fuerit: senex enim erat vir & grandæuus. Atqui de Samuele ad sexagesimum annum nõdum accedente, scriptum legimus. Factum est autem cum senuisset Samuel: qui post biennium apud superos esse desiit. deinceps verò ita hominum ætates diuino iudicio cōtractas Vates prædicat. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui. Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potētatibus octoginta anni: & amplius eorum labor & dolor. Potentateis interpretamur viros quosdam publicæ rei aut religionis curæ ad causam singulariter delectos & constitutos, quales antea ij fuerant quos ab Adamo ad Heli vsque recēsuimus: illorum enim ætatis certam rationem habitam, sacra historia indicat. Ceterorum verò nullam utpote variam & inconstantem, qualem in vulgi vita obseruare est. Namque hoc significat genuit filios & filias, id est, prolem numero magis quàm alia re notabilem, cuius quo breuior ætas, eò citius errores desinunt, diuinæ autem clemētiae hoc adscribendum censet Vates. Quoniam superueniet mansuetudo, & corripiemur. Cuius correptionis exempla pauca subiicere oportunum. Erat autem Berzellai Galaadites senex valde, id est, octogenarius, & ipse præbuit alimenta regi cum esset in castris: fuit quippe vir diues nimis. Quæ res ad viuendum magnas commoditates habere creditur. Et dixit rex Berzellai, Veni mecum, ut requiescas securus mecum in Ierusalem. Et ait Berzellai ad regem, Quot sunt dies annorum vitæ meæ, ut ascendam cum rege in Ierusalem? Octogenarius sum hodie: numquid vigenti sensus mei ad discernendum suauem, aut amarum? aut delectare potest seruum tuum cibus aut potus? vel audire possum vltra vocem cantorum atque cātatricum? quare seruus tuus sit oneri domino meo regi? Paululum procedet famulus tuus ab Iordane tecum: non indigeo hac vicissitudine, sed

- 3 Reg. 1. obsecro ut reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meae. Et rex David senuerat, habebatq; etatis plurimos dies, cumq; operiretur vestibus, nō calefiebat. Atqui filius triginta annorum erat David cum regnare cepisset, & quadraginta annis regnauit. Salomon autem Davidis filius duodecimum agens annum, Puer adhuc regni habenas feliciter moderari cepit. Dies autem quos regnauit Salomon in Ierusalem super omnem Israel, quadraginta anni sunt. Dormiuitq; Salomon cum patribus suis.
- Psal. 101. Itaque Deus recordatus est quoniam puluis sumus: homo sicut faenum dies eius: tamquam flos agri sic effloret: quoniam spiritus pertransibit in illo, & nō subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Quid si ulterius, an aliquanti sper vitæ anni restituti fuerint queramus? hæc profecto rationum reperimus nomina. Quicquid regnum Iosaphat, & præbuit illi Deus pacem per circuitum. Regnauit igitur Iosaphat super Iudam, & erat triginta quinque annorum cum regnare cepisset. Viginti autem & quinque annis regnauit in Ierusalem. Septem annorum erat Ioas cum regnare cepisset, & quadraginta annis regnauit in Ierusalem. Sed rarum tamen valde illis etatibus exemplum. Ioiada genuit plenus dierum, & mortuus est cum esset centum triginta annorum. Viginti quinque annorum erat Amasias cum regnare cepisset, & viginti nouem annis regnauit in Ierusalem. Huius filius Ozias sedecim annorum erat cum regnare cepisset, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ierusalem. Atque ab istorum temporibus regum ad nostram vsque tempestatem, quamquam omnia uoluimus componamusq; Syrmata, nihil profecto in uitæ cuiuspiam longitudine egregium reperimus, quod cuiuspiam vel firmissima valetudinis, vel uiuendi cupidissimo in spei exemplum trahi possit. Vigilate ergo & orate, quia nescitis qua hora Dominus ueniet. Illud uero certissimum & persuasissimum hominibus omnibus oportuerit statui, humane uitæ quanta illa siue longior, siue breuior futura, siue augenda, siue minuenda sit, certam & propriam Deo esse curam, curationem uero homini ipsi creditam & commendatam. Quadraginta annorum eram quādo misit me Moyses famulus Domini de Cades-barne, ut considerarem terram, nūciauiq; ei quod mihi uerum uidebatur. Fratres autem mei qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi: & nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Iurauitq; Moyses in die illo, dicens: Terram quam calcauit pes tuus, erit possessio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia secutus es Dominum Deum meum. Cœcessit ergo Dominus uitam mihi, sicut pollicitus est, vsque in presentem diem. Quadraginta & quinque anni sunt ex quo locutus est Dominus uerbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum sic ualens, ut eo ualebam tempore quādo ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo vsque hodie perseuerat, tam ad bellandum, quàm ad gradiendum. Et Psaltes humane uitæ tempora, momenta ac partes omnes & oportunitates etiam atatum vni Deo tribuit, quidquid aliàs quæuis insidietur moliatūre humana malitia. In eo dum cōuenirent simul aduersum me: accipere animam meam cōciliati sunt. Ego autem in te speraui Domine. Dixi, Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meae GHTOTHAI. Tempora temporūque oportunitates & maturaciones. Nouit Dominus dies immaculatorum: & hereditas eorum in æternum erit. Non confundentur in tempore malo: & in diebus famis saturabuntur: quia peccatores, eodem tempore, eodem decernente Deo, peri-

peribunt. Et idem: *Benedic, inquit, anima mea Domino, qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia & miserationibus. Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur ut aquila iuuetus tua. Quamobrem ab Ecclesiastici libri scriptore, Vita mea Dominus & Pater Deus appellatur. Neque humanæ tantum, sed animatum etiam omnium vitæ concedendæ, conseruandæ, ac finiendæ diuinam providentiam prospicere nouimus. Omnia à te expectant, ut des illis escam in tempore. Dante te illis colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritum tuum & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Nonne quinque passeræ uenit dipondio, & unus ex illis non est in obliuione coram Deo? Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis.*

Vitæ humanæ modos communiter per certas ætates decretos & statutos paulò superius cognouimus. Singulis uerò suam statutâ esse ac Deo notam uiuendi metam, bonis testibus commonstrabimus. Locutus sum in lingua mea, notum fac mihi Domine finem meum. Et numerum dierum meorum, quis est, ut sciam quid desit mihi. Ecce mensurabiles posuisti dies meos: & substantia mea apud te est. Militia est vita hominis super terram, & sicut dies mercenarij dies eius. Breues dies hominis sunt, numerus mensum eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Denique vita viri in numero dierum. Et siue longior, siue breuior unicuique vitæ decursio sit, duodecim tamen cuiusuis diei horæ sunt.

Et certam Deo vitæ omnium spaij noitiã curamq; esse certo certius ex fide cognitum. Nonnihil uerò ad conseruationem hominibus curandum esse, quamquam non ad eam rem ex professo, sed ad Dei, unde vita pendet, gratiam impetrandam illis colligimus testimoniis. Si autem ambulaueris in uis meis, & custodieris madata mea sicut ambulauit pater tuus, longos faciam dies tuos. Quis est homo qui uult vitam? diligit dies uidere bonos? Prohibe linguam tuam à malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo & fac bonum: inquire pacem, & persequere eam. Namque oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

Itaque animorum pietatem & uirtutem conseruandæ vitæ, diuino adstipulantur proposito, cui etiam temperantia frugalitasq; subseruit, vel Sapiente illo monente & asseuerante. Noli auidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit usque ad choleram, propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinentes est, adiciet vitam.

Conseruari à Deo humanam vitam & pietatis ac temperantiæ subsidiis inuari, aduersis uerò de causis lædi ac turbari iam exploratum. Eadem etiam propter eiusmodi uel merita, uel cõmerita aliis produci, aliis uerò imminui ac truncari interdum & præcipitari, non minus compertum ostendemus. Dixit Dominus ad Moysen, Phinees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis auertit iram meam à filio Israel: quia zelo meo commotus est contra eos, ut non ipse delerem filios Israel in zelo meo. Idcirco loquere ad eum, Ecce ego do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi quam semini eius pactum sacerdotij sempiternum. Duo pacta hic indicata, & uirumque certum euasisse adnotatur: alterum, id est, posterius sacerdotij posteris

Psal. 103.

Lucæ 12.

Psal. 119.

Iob 7.

Iob 14.

Eccli. 37.

VII.

Curz Deo esse vitam hominum.

Reg. 1.

Psal. 31.

VIII.

Curatione humana opus. Eccli. 37.

IX.

Vitæ productio.

Num. 24.

posteris certa serie continuandi. alterum verò prius inquam, cui eidem Phineæ ad plura prorogandi secula. Id quod à Malachia Vate interpretèq; accepimus.

- Malach. 1. Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis. Cuius pacti ita comprobamus exemplum, Eleazar quoque filius Aaron mortuus est, & sepelierunt eum in Gabaa Phinees filij eius, quæ data est ei in monte Ephraim. Hæc Phineam, & patri suo, & Iosue superstitem habemus, longè autem postea Biniaminiticæ calamitatis tempestate. Erat in domo Dei arca fæderis Domini, & Phinees filius Eleazari filij Aaron præpositus domus. Nulla verò de huius viri morte mentio fit, & tamen vitæ si numerentur per hæc tempora, ultra trecetum colliguntur anni. Ezechia etiam regi diuinam imploranti clementiam, ita responsum: Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam tuam, & ecce sanauit te: die tercio ascendes templum Domini, & addam diebus tuis quindecim annos. Et in arcanis quoque oraculis illud promissum. Non erit ibi amplius infans dierum & senex, qui non impleat dies suos. Et de viro pio qui sese diuina prouidentia in tutelâ dediderit, scriptum: Clamabit ad me, & exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum. Custodi legem atque consilium, & erit vita animæ tuæ. Principium Sapientiæ timor Domini: & scientia sanctorum prudentia. Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ. Namque Timor Domini apponit dies. Contrà verò & anni impiorum breuiabuntur. & qui odit auaritiâ, longi fient dies eius. Timor Domini delectabit cor: & dabit letitiâ & gaudium, & longitudinem dierum. Mulier fortis oblectat virum suum: & annos vitæ illius in pace implebit. Itaque Pietas, religio, continentia & concordia, vitæ Dei beneficio proroganda in causa sunt.

X.

- Contrà verò ad deterendas, minuendas, ac præscindendas vitæ telas, quæ causam, occasionem, & iudicium sollicitent, eiusmodi sunt. In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius, & defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione. Nimirum tot cetera hominum milia, ex quibus nemo sexagesimum superauit annum. Et de vno illo vnctio querimonia: Minora stis dies temporis eius. Vnde & ille deprecatus: Ne reuoces me in dimidio dierum meorum. Et alibi imprecatus: Fiant dies eius pauci. Et ille alius ab impietate & à mœstitia deterrens: Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tristitiam longè expelle à te. Multos enim occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuunt dies: & ante tempus senectam adducet cogitatus.

Hæc de humana vitæ, deq; illius usu & fine verè ac seuerè disputanda nobis diuina suggerunt disciplina.

XI.

- Superest hominum de eadem sententias discutere, discutiendas enim arbitramur nõ miscendas, vt enim non iidè omnibus vitæ vsus, ita nec iudicium idem: quia vnus eiusdem alio atque alio modo habentis, alius atque alius de vitæ & sensus, & sermo est. Letitia, voluptate, & secundarum ex animi sententiarum, gaudio perfusi, voces illæ, illisq; similes audiuntur. Hoc itaque visum est mihi bonum, vt comedat quis & bibat, & fruatur letitia ex labore suo quo laborauit ipse sub sole numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus, & hæc est pars illius. Et omni homini cui dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemq; ei tribuit vt comedat ex eis, & fruatur parte sua, & letetur de labore suo, hoc est donum Dei. Hoc maximum Dei beneficium illi putant, & qui sapientiores videntur,

dentur, gratulatione prosequuntur. ut illi, Benedictus Dominus, diuites facti sumus. Radix huic spina in corde diuitiarum admiratione insano. Non enim satis prudenter recordabitur dierum vite sua, eò quòd Deus occupet delitiis cor eius. Quas ipse votorum summam posuerat, ut Sapiens hic quem modò recitantes citamus, adnotauerat. Quia anima eius in vita ipsius benedicetur. Iccirco cõstabitur tibi cum benefeceris ei. Ita letissimus quisque canit, ita etiam canendo aliis quoque sentire & agere cõsultat. Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem. Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus letatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita. Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuae, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. Quæ permissio eiprovincã à Sapiente pronunciata est. Illud verò ab Apostolo verè & seriò exceptum. Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Si (secundùm hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci, Corruptunt bonos mores colloquia mala. Evigilate iusti, & nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent.

Sed istorum carminibus ac ludis in vite theatro explosis, quid alij quibus mæfior, imò & melior mens: lamententur tamen si sinistris tibus modi fiant auscultemus. Namque, Cor sapientum ubi tristitia est, & cor stultorum ubi latitia. Timuit ergo Elias, & surgens abiit quocumque eum ferebat voluntas, venit in Bersabee Iuda, & dimisit ibi puerum suum, & perrexit in desertum, viam unius diei. Cumq; venisset & sederet subter unam iuniperum, petiuit anima sua ut moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam: neque enim melior sum quàm patres mei. Post hæc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo, & locutus est, Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo. Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus desuper, & non illustretur lumine. Obscurent eum tenebræ & umbra mortis: occupet eum caligo, & inuoluatur amaritudine. Noctem illam tenebrosus turbo possideat: nõ computetur in diebus anni, nec numeretur in mensibus. Sit nox illa solitaria, nec laude digna: maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare leuiathan. Obtenebrentur stelle caligine eius: expectet lucem, & non videat, nec ortum surgentis aurora. Quia non cõclusit ostia ventris qui portavit me: nec abstulit mala ab oculis meis. Quare non in vulva mortuus sum? egressus ex utero non statim perij? Quare exceptus genibus? cur lactatus haberibus? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem.

Et idem, Quare misero data est lux, & vita his qui in amaritudine animæ sunt? Qui expectant mortem, & non venit: quasi effodientes thesaurum. Gaudentq; vehementer cum inuenerint sepulchrum. Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris. Antequam comedam suspiro: & tamquam inundantes aqua, sic rugitus meus. Quia & fortissimus ille Vates: Væ mihi mater mea, quare me genuisti virum rixa, virum discordie in vniuersa terra? Non feneravi, nec feneravit mihi quisquam, omnes maledicunt mihi. Istorum omnium denique communis vox. Non est census super censum salutis corporis, & non est oblectamentum super cordis gaudium. Melior est mors,

- quàm vita amara: & requies æterna, quàm languor perseverans.
- XIII. Illorum quidem ludi, istorum audita querimonia perturbati animi sensus fidem infirmant, auditorumq; inficiunt aures, & mētem variè morantur. Quare audiendi illi postremi & porissimi, quos nec letitia corruptos, nec mæror delectos excipit, audiendi inquam lotis nouo ac meraco vino auribus. Quid habet amplius sapiens à stulto, & quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita? Vnus est
- Eccli. 6. Sap. 7. » introitus omnibus ad vitam, & similis exitus. Propter hoc optavi, & datus est
 » mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ: & preposui illam re-
 » gnis & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius. Super salutem
 » & speciem dilexi illam: quoniam inextinguibile est lumen illius. Venerūt autem
 » mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius.
- Optimum hunc vitæ usum & præstantissimum in ea fructum ex tanto experti testimonio & ducere, & expetere, & poscere, atque omni studio querere consultissimum, & illud perpetuò meminisse, & recolere. Charissimi obsecro vos tam
- 2 Pet. 2. » quam aduenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant
- 1 Cor. 5. » aduersus animam. Illud etiam assiduè canere: Audentes igitur semper, & scientes, quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino. (per fidem enim
- » ambulamus, & non per speciem) Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentem esse ad Dominum. Et ideo contentimus, siue absentes, siue præsentem, placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout
- » gessit, siue bonum siue malum. Et quod in vita hac mortali optimum consilium, optimum etiam studium. Scientes, timorem Domini hominibus suademus. Domini timorem consilij veritate, studij constantia conatusq; sedulitate & concipi, & conseruari autumamus. Ante omnia opera verbum verax præcedat te, &
- Eccli. 37. » ante omnem actum consilium stabile. Verbum nequam immutabit cor, ex quo patres quatuor oriuntur, bonum & malum: vita & mors: & dominatrix illorum est assidua lingua.

DE ÆTATE, EIVSQVE PARTIBVS.

VOLUMEN SECVNDVM.

RERVM naturæq; ratio & ordo exigit, ut de vitæ humana partibus, quæ Latine ætas dicuntur, distinctè quædam differamus ad omnem historię & contemplationis in hoc genere exemplum, ut remur, utilia. Ac primum quidem germanam verbi significationem, & admissam quoque usurpationem indicare expedierit. Neque enim semper idem in sermonibus constanter obseruatur usus. Propriè namque ætas qualibet ex quatuor partibus, in quas vita diuiditur, dici solet, sed usus obtinuit, ut omne cuiusuis hominis vitæ spacium ætas dicatur, & in hac significatione non ab interprete nostro tantum, sed ab antiquioribus & classicis Latinis auctoribus usurpetur. Qua in significatione ætatis definitio huiusmodi fuerit. ANNORVM, MENSIVM AC DIERVM VITÆ VNIVS-CVIVSQVE NVMERVS. Siquidem nomina hæc omnia in hoc genere citata, obseruare est. Mulieris bona beatus vir: numerus enim annorum illorum duplex. & de Dei æterna vita scriptum: Numerus annorum eius inestimabilis, sed hæc

Eccli. 26. Iob 36.

hæc rarior ad significandam vitam formula, frequentior est illa: Breues dies ho-
 minus sunt, numerus mensium eius apud te est. Quid enim ad eum pertinet de
 domo sua post se, et si numerus mensium eius dimidietur? Notum fac mihi Domi-
 ne finem meum: & numerum dierum meorum quis est. Ut sciam quid desit mihi:
 & ut viderem quid esset vitale filiis hominum. Quo facto opus est sub sole nume-
 ro dierum vite sue. Quid necesse est homini maiora se querere, cum ignoret quid
 conducat sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis sue & tempore, quod
 velut umbra præterit? Numerus dierum hominum ut multum centum anni,
 quasi gutta aqua maris deputati sunt: & sicut calculus arena, sic exigui anni in
 die aut. Quamquam verò ad hominis cuiusque vite usuram, dierum ac mensium
 singularium nonnihil faciat ratio, ad historia tamen integritatem non admodum
 referre huiusmodi exquisita adnotatio videtur, quamobrem vel nulla vel rarissi-
 ma mentio dierum vel mensium in annalibus reperitur antiquis, in quibus
 vel dimidiatus postremus vite annus maiori etiam numero, tamquam integer
 adscribitur: id etiam quod ex eodem super fuerat anno, successoris nonnumquam
 tempori non ex ratione & parte, sed ex toto adnumeratur, ut in annalibus histo-
 riis, quæ regum rectè subducta temporum ratione cuius observare in promptu fue-
 rit. Igitur hanc in significationem ætatis nomen non raro venire, altero ac tertio
 etiam docebimus exemplo. Rex autem David senuerat, habebatque ætatis plurimos
 dies. Vicesimum & primum annum ætatis habebat Sedecias cum regnare cœpisset.
 Animus gaudens ætatem floridam facit. Verum hoc, uti repetimus, latius tra-
 cto nomine admittimus. quoad vite portiones diuidendas magis præse vsos au-
 ctiores obseruauimus. Quæ portiones, quamquam plures, hoc est, quatuor cõstituta,
 & omnibus gentibus ac seculis in variata ratione conceptæ fuerint, nomini
 tamen ipsi ÆTAS non est admissus in hac significatione numerus. Namque æta-
 tes nisi in mundi ac temporum partitione nominari apud linguæ peritos scripto-
 res non recorder.

Dicitur itaque, **ATAS VNAQVAEQVE EX QVATVOR HVMANAE VITAE**
PORTIONIBVS. Atque ita legimus. Mulier si quippiam vouerit, & se con-
 strinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, in ætate adhuc puellari. Dixitque
 Gedeon Iether primogenito suo, Surge, & interfice eos. Qui non eduxit gladium,
 timebat eum, quia adhuc puer erat. Dixeruntque, Zebee & Salmana: Tu surge &
 irruere in nos, quia iuxta ætatem robur est hominis. Et pars magna domus tuæ mo-
 rietur cum ad virilem ætatem venerit. Et erant ambo senes prouectæ ætatis. Et
 de iuvene cæco cuius adhuc uterque parens manebat, dictum legimus. Ipsum in-
 terrogate, ætatem habet, ipse de se loquatur. Harum portionum nomina ita ex
 sacra lectione distinguimus. PVERITIA, IUVENTVS, VIRILIS ÆTAS,
 SENECTA. quæ & sæpe SENECTVS dicitur. Exempla illa: Curua illos à
 pueritia eorum. Et delicta iuventutis meæ. Et morietur, cum ad ætatem virilem
 pervenerit. Et multiplicabuntur in senectâ vberi. Et sicut dies iuventutis tuæ,
 uia & senectus tua. Namque SENIVM, quod raro in sacra Latina lectione
 reperitur, cui magis affectionem atque infirmitudinem, quam tempus significat.
 Usque in senectam & senium ne derelinquas me. Actum de toto ac partibus
 communiter, de his iam partito etiam tempore ac loco dicendum.

PVERITIA.

- II.** Nomen NAGHAR, pro quo Latini interpretes nonnumquam INFANS, frequentissimè verò PVER reddunt, & recens natis & vbera sugētibus, & ad certum tempus crescentibus tributum observatur. Certa tamen distinctionis annotatione. Nam quia adhuc teneri valde imbecilliq; sunt, NAGHAR KATON vocantur, id est, puer paruulus. ut apud Isaiam: Et puer paruulus minabit eos. Atque hoc vocabulum & unum alterum IELED, quod ex verbo natus, sine genitus, vel gnatus dici possit. Interpres noster vertere solet in INFANS & PVER, ex quo fit ut infantiam à pueritia, non aliò quàm teneritudine dividamus. Esto itaque pueritiæ tempus à primùm nato homine ad iuventam vsque. Namque Mosem in cistula ad flumen expositum NAGHAR vocatum novimus. Samuelem quoque iam sancto dicatum loco, & Heli sacerdoti familiariter ministrantem, NAGHAR dictum audire est. Et quidem ex figura vsq; sermonis idem nomen ad omnes domesticos ministros, etiam prosecta & confirmata atatis traducitur. cuius exempli fuerint, Iosue Moses puer, & tres viri iam grandes illi, Sidrach, Misach & Ghabdenago. ita etiam Hispanice præsertim Lusitanico sermone grandiores etiam ministri mozzos, id est iuvenes: minores etiam diminutivo nomine mozzuelos audiunt. Itaque huius ætatis quicumque est, NAGHAR ætas verò ipsa NOGHAR singulariter, frequentius verò pluraliter NAGHAROTH, sine NEGHAROTH vocatur. Nominis verò etymologia à NAGHAR verbo ducitur, quod excutere, discutere, & discernere interpretamur. Est enim illius ætatis minus multo & animi & corporis robur, & perpetua ac ferè propria cum valetudinis, tum ingenij inconstantia, metus, aviditas, gaudium, dolor, mæstitia, fames, saturitas, ira, amicitia, puritas, impuritas, omnia temere subita in horasq; mutata. unde quamquam eiusdem nature sit homo puer, & iuuenis, ac vir, tamen ita sorte & conditione pueritiæ à prosectiore ætate differt, ut stupæ à tenaciore hinc parte excussa ac sciuncta. Ex qua similitudine idem ferè puero & stupæ nomen impositum conicimus NAGHAR. quare vel nomen ipsum nature, ingenij, ac morum notationem præfert. Illud etiam quidquid est, quod ab arboribus primùm parturientibus editur, ex quo hiante ac diducto flores emergunt, hoc nomine indicare possumus, quod facile & colorem & figuram, & vim excutit, ac deponit: floccum Latini aut pappos vocat. Et ferè his imaginibus quænam & qualis pueritiæ ratio sit, cognoscere liceat. Masculino itaque nomine puer NAGHAR, puella verò NAGHARAH dicitur. Ætas autem quæ ab infantia cæpta, ad iuventam vsque variatis moribus tenditur, plerumque multitudinis numero vocatur NEGHRIM.
- III.** Puerorum igitur, quod ad cõmune ingenium facit, nulli proprij & singulares animadvertuntur mores, præter frequentem cibi appetentiam ex plurimo innato calore prosectam, sine distinctione tamen, vel delectu epularum: vipote qui natura tantum impulsu ducti dum esuriunt, quidvis quod famem depellere possit libenter arripiunt, panem præsertim, quod homini nutrimentum Deus præcipuum & optimum prospexit. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Secus est cum parentum vel educatorum vitio aut exemplo aliter imbuti fuerint, alias verò plerique omnes latrantem stomachum satis bene vel solo pane leniunt. Effusum est in terra iecur meum, cum deficeret paruulus & lactens in plateis civitatis. Matribus
- Puer paruulus.
Hæc 11.
- Infans.
Gnanus.
- Exodi 2.
- Dan. 4.
- Gen. 3.
- Ier. Thren.

tribus suis dixerūt, Vbi est triticum & vinum. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. & Mitte puerum mecum, ut proficiamus, & possimus viuere: ne moriamur nos, & paruuli nostri. Nolite timere, ego pascam vos, & paruulos vestros. At qui frequentiore alimento pueros quam adultiores indigere vel illud prouerbialiter usurpatum arguit. LEPIHATAPH, ad os paruuli, id est, ut pueris etiam abunde sit satis. Atque ut hoc in corporis curatione cunctis fere commune: ita in animi occupatione nihil egregium, aut laude vel culpa proprie dignum, nec in moribus aut studiis certum illi inest etati rudi, prorsus omnis vitæ artis & iudicij adhuc impoti, & propter nature calentes impetum inquietæ, & propter imprudentiam temerariæ. Si quid verò actionis communiter est, id omne vel ludus est, vel per ludum fit. Atque ita (quod ludorum proprie est) in horas mutatur ac repetitur, rursusq; repudiatur. Siue illæ nugæ meræ sint, siue ad virilium actionum imitationem effictæ, & non minus in nugis censenda. Crenit igitur puer & ab lactatus est: fecitq; Abraham grande conuiuium in die ab lactationis eius. Cumq; vidisset Sara filium Agar Aegyptiæ ludentem cum Isaac filio. Et plateæ ciuitatis complebuntur infantibus & puellis ludentibus in plateis eius. Et cui ergo similes dicam homines generationis huius, & cui similes sunt? Similes sunt pueris sedentibus in foro, & loquentibus ad inuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibiis, & non saltastis, lamentauimus, & non plorastis. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Hoc vno tamen adultioribus etiam potiores, & planè imitandi: quod interim dum nativæ malæ nequitia in illis non effervescent, breuissima etiam in infensos ira calens, facileque ad reconciliationem vltro veniunt contumelia & offensionis immemores, beneficos magis ac diuinius amant, quàm nocentes oderint: atque ad obediendum parentibus ac magistris natura molliores atque habiliores sese præbent: quo respiciens diuinus ac summus præceptor prædicere docèdo solet. Aduocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum, & dixit: Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno caelorum. Puerilem hanc simplicitatem & modestiam, quæ Latinus interpres humilitatem plerumque vocat, ex contrariarum affectionum remotione cognoscendam rex Vates describit: Domine non est exaltatum cor meum, nec elati sunt oculi mei. Nec ambulavi in magnis, & in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Sicut ab lactatus est super matre sua, ita retributio in anima mea. Hic puerorum simplicitas, modestia, docilitas, facilitas, & obedientia ex verborum cõtentione pinguntur, ruditas verò, imperitia & credulitas à D. Paulo indicantur. Cum essem paruulus, loquebar ut paruulus, sapiebam ut paruulus, cogitabam ut paruulus. Quando autem factus sum vir: euacuavi quæ erant paruuli. De ruditate verò & imprudètia puerili illud quoque ab eodè Apostolo allegatū. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ: paruulus enim est. Perfectorū autem est solidus cibus eorū, qui pro cōsuetudine exercitatos habent sensus ad discretionē boni ac mali. De modestia autem ac simplicitate & innocentiâ atq; ea, quam modo notaui, ruditate, unico verju eidè peroratiū. Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote: sensibus autē perfecti estote. Atque hæc, quam ex vera disciplina retulimus, nativæ & communis puerorum conditio ac pars est, quæ nisi recto cultu, ac serua parentum vel magistrorum institutione

Gen. 43.

Ibid. 50.

לפרהט

Gen. 21.

Gen. 21.

Zich 8.

Luc 7.

Gen. 21.

Psal. 61.

Psal. 136.

1 Cor. 13.

- stitutione corrigatur & formetur, ad prauitatem plerumque indies flectitur propter innatum & propagatum ex prima illa depravatione malum, ac imitanda turpitudinis communem & pronam docilitatem. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Illud quidem non inficiamur alios ex pueris propter carnis & membrorum variam facultatem, quae in animum quoque ab illa mundi constitutione valet, atque dociliores & faciliores euadere. Namque hoc vel vnicum Iaghabobi & Esau vincit exemplum. Iam
- Gen. 3. tempus pariendi aduenerat, & ecce gemini in utero eius reperi sunt. Qui primus egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus: vocatumque est nomen eius Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu: iccirco appellauit eum Iaghabob. Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei paruuli.
- Ibid. 25. Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iaghabob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Verum enimvero discrimen hoc externa studia, & corporis, ut ita loquamur, artes & exercitationes diuidit potius quam internas animi, quae pietatem proprie spectant, & verè humana dici possunt, imò ac debent: quibus addiscendis nemo homo ineptus, nemo puer, qui modo communi sensu non careat, indocilis deprehenditur, praesertim cum iis magna breuitas, magna perspicuitas, ut iam ostendimus, adiuncta sit: & quod maximum omnium est, cum diuinæ opis, voluntatis ac providentiæ beneficium admittentibus, omnibus praesto sit. Erat lux vera quae illuminat omnem hominem
- Ioan. 1. venientem in hunc mundum. Cuius imaginem sol iste mundanus refert, cuius lumen nulli nisi cæco vel nato, vel factò deest, atque his etiam ipsis caloris fomento adest, fauet, & rectè vsus prodest. Neque enim est qui se abscondat à calore eius. Id quod ex diuini ac veri iustitiæ solis voce, vocatione, & professione astruere in promptu fuerit. Cui offerebam paruulos [plures, & naturæ constitutione nimirum varios,] ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur offerentibus (utinam non & hodie.) Quos cum videret Iesus, indignè tulit, & ait illis: Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: talium enim est regnum Dei. Amen dico vobis, quisquis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos, & imponens super eos manus, benedicebat eos. Quid de solis huius benignitate, & sui communicatione aperiuntis? Quod si vos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester celestis?
- Mar. 10. Quod verò non omnes Pueri, uti oportet ac decet, ab ineunte ætate formantur, temporum consuetudinis ac morum corruptela, & praecipue parentum vel improbitas, vel minimum indulgentia, aut negligentia in causa est: nec tantum liberorum vitio ac proteruitate, quantum educantium culpæ & coniuuentiæ adscribendum, quibus vel immodicus amor, vel sua voluptas imponit, vel desidia obstat. Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei paruuli. Igitur quædo adulti & senior multo, & cæcus, & negligentior, imò & indulgentior. Namque Isaac amabat Esau, eo quòd de venationibus illius vesceretur. Et Rebecca diligebat Iaghabob: atque domi se continentem, pietatis veræ rationes docebat: quas uterque quidem a puero audierat, siquidem uterque arcanam benedictionem paternam cupiuit. Verum alter, ut melius doctus, & attentius informatus, experituit, & prosecutus est: alter verò, ut sua externa studia exequi, exercere nimio plus permissus, minus, uti res exitusque declarauerunt, curauit. & iam vendidit, iam
- Lucæ 11. repetere

reperere conatus est, & magno cum animi dolore, verum serò atque importuno amisit. Vide quid vera & seuera institutio aut indulgentia erga pueros possit, & faciat? Cuius non rationem hic omnem explicare, verum semina pauca, eaq; delecta spargere propositum est. quæ si rectè excipiantur, & bono terra concoquantur succo, non dubium est quin caelesti calore fota, adulta & producta, ad bonam & copiosam proficiant & maturentur frugem. Felici ergo omine, hoc est, propitio numine, quæ lecta ac pura ad manum habemus, lectorum & auditorum vitæ unde quaque probanda committimus gleba.

Non omnes idem vitæ studium ac negocium tractare necesse est, verum omnes animorum saluti prospicere, consulere, & studere oportet, siquidem hæc sola & unica mortalibus viuendi causa est. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? Quare regnum Dei & iustitia eius primum & præcipuè quærenda, iisq; artibus petenda sunt, quæ ab illius præmiij principe ac pontifice summo & liberalissimo Deo commédatas, probatas, atque etiam monstratas nouimus, id est, fide & religione vno pietatis nomine coniunctis, cuius elementis ac rudimentis pueros imbuere primæ & potissimæ parentum curæ esse oportere declarauit Deus. Num celare potero Abraham Gen. 18. quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam, & benedicende sint in illo omnes nationes terræ? Scio enim quod præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant iudicium & iustitiam, ut adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Quorum qui participes esse voluerint, velle autem omnes debent, & mentem, & propositum, & studium exemplumq; omne Abrahami, imitari ac persequi iubentur. Nam qui fideles fuerint, benedicentur cum fideli Abraham. Et quidem puerilis ætas ipsa sibi nec sapere, nec valet consulere, verum quamdiu tenera, mollis, & vda est, sese in sapientiæ rudimentis fingendam, formandam, habilemque præstat: imò etiam vltro, si rectè admittatur, præbet. Namque humanus animus occulto quodam monitore & instigatore (Deo credo) cognoscendi facultatem sibi esse agnoscit, adeoque propriam, ut suspicari videatur copiam sibi, hoc est, naturæ suæ aliquando constituisse, & aliqua nimirum fraude subductam, quam ideo quamprimum valere incipit, mira auiditate appetit ac repetit, id quod philosophantium nonnullis causas dedit ad opinandum animos ante corpora fuisse, & sapuisse, corporibusq; primum subitis, oblitos paulatim recordari. multaq; huiusmodi figmenta non ex nihilo nata, sed ex nativâ in pueris cognoscendi auiditate, & nouas res visendi alacritate ac lætitiâ quæ nisi propria naturæ esset, non ita omnibus ubique foret communis. Vera autem huiusmodi cupiditatis causa est, quod natura cognitionis ac sapientiæ compos facta fuerit à principio cuiusquam, quam ob cassum caruerit, tamen capax euaserit ac manserit. Hinc verò sedulitatem, instantiam, importunitatem & assiduitatem illam rogandi ac percontandi pueros omnes sollicitantem & exercitiem ebullire, hinc audiendi promptitudinem, excipiendi facilitatem, & retinendi vim deduci ac perseverare. Verum quidnam sibi cognitu dignum, & quatenus quemadmodumq; cognosci oporteat & expediat, propter iudicij acerbicatem minimum costare, & ab iis peti qui magni habeantur auctores, quales parentes, magistri & necessarij sunt, horum verò munus & officium esse, quam verissima & honestissima respondere, tradere, & pro ætatis vsu explicare, ac domesticis moribus & exemplis monstrare, alias
falsa

- falsa, vana, prava, turpia, ut minimum iocosa, lasciuia, & nugarum omnia genera, quibus humana magis afficitur caro, arrepturis & perienturis. quam obrem illud in diuina lege parentibus imperatum, & inculcatum sapientius. Cumq; interrogauerit te filius tuus cras, dicens: Quid est hoc? Respondebis ei, In manu forti eduxit nos Dominus de terra Aegypti de domo seruitutis. Cum interrogauerit te filius tuus cras, dicens: Quid sibi volunt testimonia haec & ceremoniae atque iudicia, quae praecepit Dominus Deus noster nobis? Dices ei, Serui eramus Pharaonis in Aegypto, & eduxit nos Dominus de Aegypto in manu forti: fecitq; signa atque prodigia magna & pessima in Aegypto contra Pharaonem, & omnem domum illius in conspectu nostro, & eduxit nos inde, ut introductis daret terram super quam iurauit patribus nostris. Praecipitq; nobis Dominus ut FACIAMUS omnia legitima haec, & TIMEAMUS DOMINUM Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitae nostrae sicut est hodie. Eritq; nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia praecepta eius coram Domino Deo nostro. Et quando interrogauerint vos filij vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? Respondebitis eis: Defecerunt aquae Iordanis ante arcam foederis Domini, cum transiret eum: Idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israel usque in aeternum. Et quidem pueris interrogandi praeceptum non legimus impositum, utpote iam ab ipsa natura imperatum & insitum: at vero parentibus & maioribus horum docendi filios edictum datum, atque identidem repetitum constat. Ne obliuiscaris verborum quae viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitae tuae. Docebis ea filios ac nepotes tuos, diem in quo stetit coram Domino Deo tuo in Horeb: quando Dominus locutus est mihi, dicens, Congrega ad me populum, ut audiant sermones meos, & discant timere me in omni tempore quo viuunt in terra, doceantq; filios suos. & Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est, Diliges Dominam Deam tuam ex toto corde tuo & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntq; verba haec quae ego praecipio tibi hodie in corde tuo: ET NARRABIS ea filiis tuis, & meditaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens. Atque adeo ex naturae officio paternam instituendi filij curam certam esse debere Deus assenerat, ut similem ipse sibi erga homines instruendos ad amoris argumentum adscribat. Ut recogites in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te, ut custodias mandata Domini Dei tui, & ambules in viis eius, & timeas eum. Atque ita laudandis in seculis actum ita per bonos patres, ac liberis bene semper consulentes factitatum declarat, fidemque facit Vates illo in Psalmo, qui ob eam rem INTELLECTVS ASSAPH Latine inscribitur. Attendite popule meus legem meam: inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio. Quanta audiuimus & cognouimus ea: & patres nostri narrauerunt nobis. Non sunt occultata à filiis eorum, in generatione altera. Narrantes laudes Domini, & virtutes eius, & mirabilia eius quae fecit. Et suscitauit testimonium in Iacob: & legem posuit in Israel. Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filiis suis: ut cognoscat generatio altera. Filij qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filiis suis. Certam itaque, constantem & perpetuam de liberis instituendis legem parentibus esse Deus voluit, & Vates viriq; boni laudantes commendauerunt. In utriusque autem argumentum summum & potissimum, in d
- vnicum

unicum declaratum repetimus. Narrantes laudes Domini & virtutes eius, & mirabilia eius quae fecit. Causam autem & usum euestigio indicatum, & nos indicamus. Ut ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant. Non ideo praecipue ut eloquantur, ut recitent, ut verbis sermonibusque, iactent, ut questus compedi, aut gloriae causa profiteantur, sed magis ac maxime ut virtute ac totius vitae officio & moribus, & re praestent. Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans. Generatio quae non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius. Filij Ephrem intendentes & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli. Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. Hæc itaque puerilis ætatis habitas ac docilitas, hæc parentum cura, lex & conditio: atque hoc institutionis argumentum est, modum autem & rationem cum non omnibus equalia esse conditionum varietas ferat; tamen tantum communia omnibus & paria quantum ad vitam pie degenda usum singulis ordinibus, imò & capitibus esse satis possit, illud persuasis, ut animalis vitae in terris siue spirabilis aëris libera & oportuna copia usuram, ita sine vera institutionis facultate humana vitam verum commodum & salubrem usum contingere & constare non posse, quare parentum non tam propria fuerit cura ut filij sint & viuant, (cum hoc soli Deo præstare integrum) quam ut verè humanè, id est, pie viuere iam inde à teneris instituantur, ac discant. quam facultatem & copiam idem qui instituit & præcepit, & commendauit, idem qui rationem docuit, & se dextrum ac fauentem, atque etiam præuentem pollicitus oportunè præbet Deus, cum ipsis communicam voluit, Ponite corda vestra in omnia verba quae ego testificor vobis hodie, ut mandetis ea filiis vestris custodire & facere: & implere vniuersa quae scripta sunt legis huius: quia non incassum præcepta sunt vobis, sed ut singuli in eis viuerent. Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, ut benè sit eis, & filiis eorum in sempiternum?

Deut. 31.

Deut. 5.

Iam verò ut breuem hunc puerilis ætatis enauigaturi sinum strictioribus velis, atque unica velitatione utemur, tribus tantum remigiis exercendis negotium absoluemus totum, puerumque nostrum in breui nauigatione instructum, ita dabimus comparatum, ut si amplius mare nauigare vel ratio vel fors impulerit: tamen breuis hæc ars plurimum iuuet & promoueat, tantum abest ut nunquam fallat.

Puerilis eruditio tribus tantum expedietur membris, vno, quod morum normam: altero, quod animi informationem: tertio, quod ad laboris leuamen respiciat. Namque his partibus tamquam fundamentis rectè & oportunè iactis, ac probè confidentibus quidquid superstructum fuerit, Deo fauente, promouente, & conseruante firmabitur, & ad diuina ciuitatis partes haud dubiè apponetur feliciter.

Duobus primùm elementis pueri à tenerissimis etiam annis imbuendi, metum, non hominum, non monstrorum, aut laruarum, vel earum ineptiarum, quibus per stultas nutrices terreri solent. quæ cum nihil sint prorsus, merum tamen, imò miserum in modum homines ab infantia usque timidos, pauidos, & ignauios reddunt argumento magne in illa ætate facilitatis & mollitudinis, ad bonarum aut malarum opinionum & affectionum initia combibenda. Et quidem temeritudo illa propter imbecillitatem ad metum, ad pauores & horrores prona,

- in unicum Dei timorem inducenda & impellenda. qui profectò timor quem puerum corripuerit & impleuerit, fortissimum tandem virum nemini se præterea nisi solius Dei timentem, & ad omnia forti animo ac diligente virtute promptum præstabit. Quia qui timet Deum nihil negligit. Ego cognoui quod est bonum
- Eccli. 7. & 8. » timentibus Deum qui verentur faciem eius. Semen hominum honorabitur hoc,
- Ibidem. 10. » quod timet Deum. Et qui timent Dominum erunt in oculis illius. Timor Domini odit malum. Timor Domini apponit dies, & anni impiorum breuiabuntur. In timore Domini fiducia fortitudinis, & filius eius erit spes. Denique, Timor Domini fons vitæ, ut declines à ruina mortis. Quare unico timore Dei imbuedi infantes, & instruendi pueri, atque illius intumato nomine ab omni, non solum factò, verum opprobrio quoque turpi deterrendi & auertendi, interim verò modeste & humane à parentibus castigandi: ita tamen ut non tam ex corripientium ira, quam ex Dei timore & instituto castigationem se accipere intelligant. Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum: & animam eius de inferno libera bis. Igitur, Qui parcit virga, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit.
- Prou. 23. » ga, non morietur. Tu virga percuties eum: & animam eius de inferno libera bis.
- Ibid. 13. » bis. Igitur, Qui parcit virga, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit.

Huius quoque membri pars altera hominum reuerentia est, qua pueris natura liberalitate induta proba institutione tenacissime hæret, & cum atate crescit, negligentia verò aut turpibus exemplis facile exiit. Semel autem deposita dissoluitur, & numquam postea restituenda perit. Cum verò infantum cognitio omnis sensum præcipue occupet, promptius & facilius homines quos videt, quam Deum, quem non videt, excipit, ac suspicit. Docendus ergo infans, Deum omnibus hominibus, etiam regibus maximis, immo & Angelis maximo interuallo meliorem, potentio rem, sanctiorem, atque omni nomine præstantiorem esse: deinde verò singulis hominibus honorem ac reuerentiam præstare iubendus, ac senioribus præsertim, quos ad exemplum ipsis conseruatos Deus voluerit, atque iis maxime qui sacra ac publica gerunt munera, ut regibus, principibus, & magistratibus, utpote malorum & improborum vindicibus, bonorum in vita asserteribus & custodibus: tum præterea illis, quibus sancta tractanda & agenda, ac pietatis documenta cum ceteris communicanda sint tradita. atque hoc pacto sacerdotum, doctorum, præceptorum, ac sacrorum ministrorum ordines, quos omnes huic ætati mirabiles ac suspiciendos indicari, tradi & persuaderi, & ad pudorè & verecundiam, & ad omnem vitæ partem præstiterit. Coram cano capite consurge, & honora personam senis: & time Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus. Ne spernas hominem in senectute sua, etenim ex nobis senescunt.

Leuit. 19. » sum Dominus. Ne spernas hominem in senectute sua, etenim ex nobis senescunt.

Eccl. 8. » Corona dignitatis senectus, qua in viis iustitiæ reperitur. Procacitatis autem nomine damnatam & infamem gentem qua non deserat seni diuina notat lex.

Prou. 16. » In tota anima tua time Deum, & sacerdotes eius sanctifica. Honora Deum ex Deut. 6. » tota anima tua: & honorifica sacerdotes. Denique membri huius utilitas illa Eccl. 7. » est, Ante verecundiam præbit gratia: & pro reuerentia accedet tibi bona gratia.

Primum institutionis puerilis caput, quod ad morum viam ianua est, timore Dei & hominum reuerentia formauimus, breue quidem ac rude, sed rudibus adhuc vitæ tironibus ad iniitia commodum. Huic proximum ac tempore secundum informationem animi adiungimus. Nam timoris Dei, & pudoris ac reuerentia

rentia initiatio ab ipsis fere incunabulis, saltem ex quo puer certo signat humum pede, & ortunitatis initium ducit. Verum animi informatio, qua primam in memoria stationem figit, quo tempore puer meminisse ac recordari occipit, commodè inchoatur, qui siue legere docendus est, quod cunctis commodissimum, & multis gentibus in communi vsu est, siue literas numquam vel à limine saluet tamen doctrinae sacrae, cuius praeceptis & institutis ad omnem vitæ partem indiget (aliàs vix hominis dignus nomine) vel ad plenum instruendus, vel brevis compendij summa fingendus, & informandus: nec audire tantum & cognoscere quodammodo iubendus, verum cogendus ediscere. Namque illi etati sua sponte audita quaecumque ebibenti, & quæ hausta fuerint, diutissimè retinenti: longè facilior & felicior & mens ad excipiendum, & memoria ad conseruandum contigit, modò non ea propinentur, quæ prorsus obscura incognitaque maneant, qualia sunt quæ, vt Isaias notat: In loquela labij & lingua altera. Pueri Isaiæ 28. magno, & nihil proficiente labore, multo cum fastidio haurire coguntur, quamprimùm euomenda, vel si resederint, minimum adiutura. Quo quidem in argumento libenter illud sancti ac linguarum peritissimi Apostoli, aliorum edificationem respicientis, dictum ad pueri rudis adhuc omnium, & à me fingendi, & imbuendi instructionem vsurpabo. Volo quinque verba sensu meo loqui, vt 1 Cor. 14. alios instruam: quam decem millia verborum in lingua. Cum quo equidem Apostolo, quamquam nulla prorsus virtute componendus, tamen diuini beneficiy conscius & memor, Gratias ago Deo meo quòd multorum linguis loquor. Quod verò vt capiantur, ac mente conseruentur, pueris ediscenda arbitremur: Si commodè id possit, plenum Christiana doctrina argumentum pluribus versibus explicatum, idq; pedibus ac numeris constructum, quo orationis genere memoria & ediscendo minus laborat, & retinendo plus potest. Sin verò tantum ediscere vel ingenij tarditas impedit, vel alia externa vetat causa, summa saltem totius pietatis capita, oratione aut numeris astricta, aut libera breuibus distatis capere, ac rogatus promptè reddere iubeatur, vitrouis vel modo vel modulo id fieri possit, impeditiores quidem illud audire & prestare oportuerit: Fili, Eccli. 6. à iuuetute tua excipe doctrinam: & vsque ad canos inuenies sapientiam. Quasi is qui arat, & qui seminat accede ad eam, & sustine bonos fructus illius; in opere enim ipsius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius. Quàm aspera est nimium sapientia in doctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Hæc satis ad pueros, quos aut incuria patrum improba, vel matris facit indulgentia pigras.

Qui verò & melius & prudentius educari, nullis legitimis retinentur vinculis, illud à nobis hîc citatum seriò moniti, cognoscere, probare, & agere discuntur. Audi fili, & accipe consilium intellectus, & ne abiicias consilium meum. Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subiice humerum tuum, & porta illam, [Sapientiam notitiamq; diuinae legis] & ne accideris vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illam: in omni virtute tua conserua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi: & continens factus ne derelinquas eam, in nouissimis enim inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem: & erunt tibi compedes eius in protectionem fortitudinis, & bases virtutis, & torques illius in stolam gloriae. Decor enim vitæ est in illa, & vincula illius alligatura salutaris. Stola gloriae indues eam, & coronam gratula-

Impeditioribus doctrinae summa proponenda.

Expeditionibus sapientia colenda. Indid.

tionis superpones tibi. Fili si attenderis mihi, disces: & si accommodaueris arimum tuum, sapiens eris: si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris. In multitudine presbyterorum prudentum sta: & sapientie illorum ex corde coniungere, VT OMNEM NARRATIONEM DEI possis audire: & prouerbia laudis non effugiant te. Et si videris sensatum, euigila ad eum, & gradus ostiorum illius exterat pes tuus. Cogitatum tuum habe in PRAECEPTIS DEI, & in mandatis illius maximè assiduus esto: & ipse dabit tibi cor, & concupiscentia sapientiae dabitur tibi.

Laetitia studium in pueris.

Laudibus diuinis instruendum.

Grandiorum imitatrix haec aetas.

Carminum & modorum species conuersitudinis communis indicium.

Reliquum est tertium puerilium rudimentorum caput sua sponte gratum, utpote iucundum, & ex aetatis habilitate commendabile. Nam pueri natura ut humanarum curarum ignari ac rudes: ita contra laetitia audissimi: adeo, ut non nisi ex praesenti doloris sensu maestitiam admittant, qua, ubi dolere desinunt, reiecta, nec praeteritorum memores malorum, nec futurorum praesagientes, aut solliciti, gaudium ac laetitiam quamprimum vel lenissimis argumentis & causis recuperent. Puerorum autem laetum vel exaltans, vel sedatum cor nullus ludus melius & frequentius indicat, vel magis decet quam cantus. hoc praesertim in lusuibus, hoc in via, hoc in opere quoque occupati, hoc, etiam sedentes per otium delectantur, & grandiorum ac virorum carmina & modos mira celeritate ac facilitate imitati referunt, saltationes quoque non amulantur tantum & exprimunt, sed artis etiam rudes, tamen venustate vincunt, atque omnia haec cum sua sponte propter ingenij infantiam inuenire nesciant, ex praesentis consuetudine temporis, & grandiorum vel certa disciplina, vel communi exemplo arripiunt, ac breui facilique meditatione obtinent, & in suis theatris, hoc est, domibus, plateis, compitis ac foris quocumque in trivio, vel soli, vel pauci, vel frequentes agunt. Nullum verò magis certum, nullum magis obuium ac promptum communium in urbibus, oppidis, ac pagis morum, & consuetudinum indicium, quam puerorum ludi, atque in his cantiuncula praesertim quae grandiorum plerumque in vita fabula actorum exiguis illis in personulis representant imaginem. Sed (heu seculi opprobrium, ac temporum pudor dicam, an impudentia?) cum nihil facilius & citius tenera aetate quam alienum exemplum habeat (utpote vdo adhuc & molli luto) nihil referatur & exprimatur libentius propter spectatum plausum & risum, foedissima ac turpissima quaeq; dictu ac gesta, non monstrata modo, sed studiosè à grandioribus, atque utinam non à domesticis, tradita deprehenduntur. Cum ex diuina disciplina iure maxima in omni turpitudinis & vitij genere puero debeat reuerentia, ut illa cum primis cura à parentibus adhibenda, illa danda sit opera, ut pueri quamuis indoctum, tamen ubicumque fuerint, purum honestumque canant: nihil verò aequè honestum, nihil Christianis cum liberis, tum parentibus, tum etiam auditoribus & spectatoribus aequè dignum, nihil demùm perinde gratum, iucundum, & ad laborum leuamen, maestitiae solamen, & vitae porro instruendae commoditatem aptum, vtile, & ita commodum, atque carmina & cantus in quibus Dei celebrantur laudes, beneficia, donaque diuina, & piorum sanctorumque virorum facta & exempla memorantur.

Pfal. 112.
Ibid. 9.

Ex hoc instituto illa monita, illa praescepta frequentissimè audiuntur quidem, hominum tamen culpa raro nunc usurpantur. Laudate pueri Dominum: laudate nomen Domini. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter

pter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem. Iuvenes & virgines, se- P^{sal.} 148.
 nes cum iunioribus laudent nomen Domini: quoniam exaltatum est nomen eius
 solius. Hunc sacrum canendi morem & usum maiorum scelere pueris sublatum
 accusat apud Vatem Deus. Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum Mich. 1.
 suarum: à paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum. Et quidem inter
 inimicos, turbatis etiam temporibus & impiorum infantibus luctu & fletu op-
 pressus. Absconse sacrificabant iusti pueri bonorum, & iustitia legem in con- Sap. 18.
 cordia carminum posuerunt argumentum illud, Similiter & bona & mala re-
 cepturos iustos, patri omnium decantantes laudes. Itaque senioribus hæc infan-
 tum habenda ratio atate etiam & arte minoribus non aliud proferendum, pue-
 ris non aliud referendum exemplum, nisi ut, Omnis spiritus laudet Dominum.

Quicumque hos ab infantia mores, atque hos lusus inierit puer, is profecto, Instituti-
 nis probæ
 vsus felix.
 si priuatam vel etiam rusticam acturus vitam fuerit, quemadmodum purè at-
 que innocenter viuat, satis notitia perceptum obtinebit, idemque qua laborum
 duritiem minus læsus ferat, optimi solaminis certam sibi comparabit artem, ut
 nec ditioris, aut splendidioris cuiuspiam rebus & vsibus inuideat, nec paterna
 domui, nec parentibus minori decori, aut minori sit lætitia. Etiã pri-
 uatis.

Beati omnes qui timent Dominum: qui ambulat in viis eius. P^{sal.} 127.
 Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, & benè tibi erit. cc
 Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. cc
 Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. cc
 Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum.

Sin verò ad publica munia, & rerum in bello ac pace agendarum studia ani- Et ad publi-
 ca vile fun-
 da. mentum.
 mum is appulerit, iisdem etiam elementis instructum, ad maiora discenda &
 peragenda facile promotum experietur. Namque mortales homines duabus his
 conditionibus sacra disperitur doctrina, alteròsq; BENE-ADAM, alte-
 ros BENE-IS vocat. Vtròsq; verò Dei, & sui ipsorum cognitione primum
 initiatos esse vult.

Audite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem.
 Quis terrigena & filij hominum [magnatum] simul in vnum diues & pauper.
 Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.

Ad quas verò artes atque studia vnusquisque à natura impellatur, aut rapia- Ingenij in
 pueris indi-
 cium.
 tur potius, atas hæc certissimum dabit indicium, nudato per simplicitatem inge-
 nio, ac sapissimè etiam per lusus sui præbente specimen. Ex studiis suis intelli- Prou. 20.
 tur puer, si munda & recta sint opera eius.

Hæc verò vel promoueri, vel contraria corrigi, nullo modo commodius aut
 certius possunt, quàm assidua diuinæ doctrinæ meditatione: ad quam à teneris Exercendi à
 teneris.
 vsque vngniculis assuefaciendum puerum iubet, & præsens hortatur Deus.
 Ponite hæc verba mea in cordibus & in animis vestris, & suspendite ea pro si- Deut. 10.
 gno in manibus, & inter oculos vestros collocate. Docete filios vestros, ut
 illa meditentur, quando sederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accu- cc
 bueris atque surrexeris. cc

Hactenus puerilis atas nobis nec durè ac rigidè, nec molliter, sed humanè
 excepta atque habita, & ad tenera planta modum culta est, cuius terminus ad
 iuuentæ initium deducitur, non tam annorum numero, quàm agendi facultate
 præfigendus, cum Salomox vix duodecimum superans annum, senilis etiam
 admi-

admirandi regis exemplum se præbuerit celeberrimum. Verùm de ætatum spatiis in operis huius vestibulis plura.

I V V E N T A.

- III. PROXIMA nobis sese tractandam iuuenta exhibet, non quidem habitus difficilis, ubi à teneris annis iis quas edocti sumus artibus, mansuescere iussa fuerit, aliàs verò nec exigua cura, nec leuis negotij, aut negligentis custodiæ egens. Beatus quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum: ut mitiges ei à diebus malis. Ac primum quidem nomen, deinde definitionem, tum ætatis usum, atque e diuerso abusum; postremò, quid in his institutio velit, ac possit, exponenda nobis proponimus.

B E H H V R I M.

- LIIL. I V V E N T A E nomen multitudinis numero plerumque vocatum, non vnum simplex ac sibi perpetuò constans, & omnibus commune huius ætatis exemplum indicat. Significat verò idem quod Latine lecta, siue electa: vel electui idoneas: eò quòd antehac vel ad minores artes, vel ad maiora munera nullum satis aptum caput: hac verò ætate nullum ad aliquid agendum vel faciendum modò delectus adsit, non sit optabile. Hoc nomen à Salomone usurpatum obseruatur. Memento Creatoris tui in diebus BEHHVRECHA iuuentutis tuæ, siue, iuuentarum tuarum. Est autem iuuentas HVMANI ÆVI FLOS, id est, elegantissima & pulcherrima totius vitæ pars, quod ad membrorum corporis decorem & speciem attinet. id quod à sapientissimo gentium mutati sumus. Homo natus de muliere breui viuens tempore, qui quasi flos egreditur.
- Iob 14. Quam imaginem aliàs auctor idem persequitur. Ledetur quasi vinea in primo flore botrus eius: & quasi oliua proiciens florem suum. Et quidem nullo vel prolixo sermone ætatis huius breuitas declarari ac denunciari apertius, & magis propriè potuit. id quod Isaias significauit. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos. Quare hanc vitæ portionem non duratione tantum, sed multo etiam magis usu celerem & festinam intelligimus, quæ antequam plenè agnoscatur, flaccescit.
- Ierem. 5. Atque iuuentas nisi aliter ex ratione institutioneque habuerit, ad otium in lusibus, cantibus atque iocis, & stultis amoribus, vel, si durioris ingenij fuerit, in venatione ferendum sponte inclinatur. Senes defecerunt de portis, iuuenes de choro psallentium. Atque ad hoc sese ipsi mutuò adhortari solent. Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ: & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. & Salomon:
- Ecclesi. 11. De fenestra, inquit, domus mea per cancellos prospexi, & video paruulos, con-
- Prou. 7. sideo recordem iuuenem, qui transit per plateas iuxta angulum, & prope viam domus illius graditur in obscuro, ad uesperascente die, in noctis tenebris, & calligine. Et ecce occurrit illi mulier ornata meretricio, preparata ad decipiendas animas, garrula & vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians. Apprehensumque deosculatur iuuenem, & procaci vultu blanditur, dicens: Victimas pro salute deuoni, hodie reddidi vota mea. Idcirco egressa sum in occursum tuum;

ruum, desiderans te videre, & reperi. Intexui funibus lectulum meum, stravi ce-
 tapetibus pictis ex Aegypto. Aspersi cubile meum myrrha, & aloë, & cinna-
 momo. Veni inebriemur huberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec il-
 luceat dies. Non est enim vir in domo sua, abiit via longissima. Sacculum pe-
 cunie secum tulit: in die plena luna reuersurus est in domum suam. Irretiuit ce-
 eum multis sermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum. Statim eam se-
 quitur quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciuens, & ignorans ce-
 quod ad vincula stultus trahatur. Qui ab hac mollitudine & stultitia abhor-
 rent, nec litteris aut aliis artibus horas operamque dant, venationis tenentur
 studio, laudandi quidem præ istis, verum durioribus moribus, & ab humanita-
 te magis alienos, minusque pios se præbent, quorum exemplum. Esau vir gna-
 rus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in taber-
 naculis. Isaac amabat Esau, eò quod de venationibus illius vesceretur: & Re-
 becca diligebat Iacob. Coxit autem Iaghab pulmentum: ad quem cum ve-
 nisset Esau de agro lassus, ait: Da mihi de coctione hac rufa, quia oppido lassus
 sum. Quam ob causam vocatum est nomen eius Edom. Cui dixit Iaghab:
 Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt
 primogenita? At Iaghab: Iura ergo mihi. Iuravit ei Esau, & vendidit
 primogenita. Et sic accepto pane & lentis edulio, comedit, & bibit, & abiit,
 PARVIPENDENS quod primogenita vendidisset. Talis plerumq; iuuenum si-
 ne deliberata institutionis disciplina ætas & natura esse solet.

Verumtamen si tempestiue ad vtilis traducatur artes, nulla commodior, op-
 portunior nulla est, ad belli præsertim exercitia & labores, & ad præliorum ac
 pugnae intrepidas consertiones, propter membrorum robur, & animi alacrita-
 tem, ac periculorum contemptionem, & gloriae laudisque cupiditatem & amu-
 lationem. Non quod ea ad gerendum & gubernandum bellum, sed ad manum
 cum hoste conferendam prompta, audax, ac præstans, ideòque eligenda sit. Id
 quod probè tenens Abrahamus, numeravit expeditos vernaculos suos trecen-
 tos decem & octo: & persecutus est hostes vsque Dan. Et diuisis sociis, irruit
 super eos nocte: percussitque eos, & persecutus est eos vsque Hoba & Phæri-
 cem, quæ est ad laeuam Damasci. Reduxitque omnem substantiam, & Lot fra-
 trem suum cum substantia illius, mulieres quoque & populum. Namque ut Sa-
 piens ait: Exultatio iuuenum fortitudo eorum: dignitas verò senum canities.
 Ita fit, ut consulentibus his & imperantibus, illis verò obsequiis & audenti-
 bus res bello gerenda, secundos habeant exitus. Quo etiam consilio, Congrega-
 uit Amasias Iudam, & constituit eos per familias, tribunosque & centurio-
 nes in vniuerso Iuda, & Benjamin: & recensuit à viginti annis sursum, in-
 uenitque triginta millia iuuenum, qui egrederentur ad pugnam, & tenerent
 hastam & clypeum. Ita quamquam sine maturioris ætatis consilio & imperio,
 nec iniri rectè, neque confici bellum possit, sine iuuentutis copia, tamen tentari
 non debet: ut neque caput, quamquam rectè excogitatum quicquam sine ma-
 nibus efficere valet. Id quod Ierosolymitani homines testare ac demonstrare
 planè possunt. Adduxit enim super eos Dominus regem Chaldaeorum, & in-
 terfecit iuuenes eorum gladio in domo sanctuarij sui: & iuuenes eorum comedit
 ignis. Ita fractum animi robur, & membrorum eneruatas vires, ex oraculo mi-
 natus Isaias, denunciavit: Deficient pueri, & laborabunt: & iuuenes in infir-
 mitate

Gen. 25.

Gen. 14.

Prou. 20.

2 Par. 25.

Psal. 77.

Isaie 40.

- Isaïa 31. *mitate cadent. Idemque de Assyriis ferè prædictum. Et cadet Assur in gladio non viri: & gladius non hominis vorabit eum. Et fugiet non à facie gladij,*
 Jerem 38. *& iuuenes eius vectigales erunt. Et Ieremias, Vastata est Moab, & ciuitates illius succenderunt, & electi iuuenes eius descenderunt in occisionem, ait Rex, Dominus exercituum nomen eius. Et quod summa calamitatis nomine ex Ierosolymorum persona idem lamentatur. Audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum: virgines mea, & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.*
 1 Mach. 2. *Cui & illud persimile. Vasa gloria eius captiua abducta sunt: trucidati sunt senes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum.*

Neque verò non omnes iuuenes ad publicas res, domi etiam administrandas ineptos esse Deus voluit: qui quosdam interdum in maturis adhuc annis grauiori etiam aetati præferendos decreuit. Nam præter Iosephum, cui totum Aegyptiacæ regis consilium, quamquam aliàs sapientiæ ac prudentiæ gloria tumens: tamen regni gubernationis notitiam ac dexteritatem concessit cum rege. Qui constituit eum Dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret. Præter Salomonem, quem sapienter postulantem & optantem incomparabili sapientiâ auxit, Ieremiam Vatem tantis, ac tam multis instruxit sapientiæ, prudentiæ, ac fortitudinis, & patientiæ virtutibus, ut inimicis & amulis inuictissimo victoris animi stupendum, & hostibus mirabile ac venerabile statuerit exemplum. Noli dicere, puer ego sum: quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis: & vniuersa quæcumque mandauero tibi, loqueris. Ne timeas à facie eorum: quia tecum ego sum, ut eruam te, dicit Dominus. Et misit manum suam, & tetigit os meum, & dixit Dominus ad me. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipas, & adifices, & plantes. Et Daniel iuuenis admodum damnatæ falsi criminis Susannæ pudorem ac vitam prudenti aduersum senes actione, ac dissertatione defendens ac diiudicans asseruit. Rara, inquit, ista exempla & interuallis spectata longissimis: excipio, non quidem ob numinis inuidiam rara, sed ob temporum & hominum peruersa, & à recta electione abalienata studia. Quotus enim quisque est, vel parentum qui filius, vel inuenum, qui vnicum sibi sapientiæ donum votorum in vita summam statuat, idque vnicum poscat? Quisnam ab illo exclusus monitu? Si quis autem vestrum indiget sapientiâ, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere. Postulet autem in fide nihil hesitans. qui enim hesitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur. Non ergo aestimet homo ille quod accipiat aliquid à Domino. Et quidnam aliud nisi falsa opinio, & corrupti mores pulcherrima diuinæ liberalitatis ornamenta iuuentuti contingere & herere vetat? Viuit profectò viuit, viuit & vult, & potest, in æternumque poterit, & præstabit idem qui dixit: Suscitauit de filiis vestris in Prophetas, & de iuuenibus vestris Nazareos. Numquid non ita est filij Israel? dicit Dominus. Cur verò simile beneficium quotidianis exemplis non constet, manifestas idem causas exprobrat. Et propinabitis Nazareis vinum, & Prophetis mandabitis, dicentes: Ne propheteis. Viuit & valet idem qui pollicitus quondam oportune, etiam promissa illa præstitit. Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, Effundam de spiriui meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri

uestri, & filia vestra, & iuuenes vestri visiones videbunt. At qui nouissimi illi A. 2.
dies fluxere quidem, sed nondum effluxere: verum enimvero quod fortissimus
accusat Vates. Peccata vestra prohibuerunt à vobis bonum.

Ierem. 5.
Incommo-
da.

Dictum quæ & quanta commoda de se iuuentus sperare concedat: rursus
qualia incommoda metuere admoneat, dicendum. Prima iuuenis hominis in-
consulti animi temeritas, & iudicij præceps est sententia, idq; plerumque cen-
sendum vbi nec religio, nec recta præciperit institutio, (nam de homine animali
nunc agimus, qui peruersa nature impetu sepe ac sapius fertur) cuius vitij in-
signiter miserabile exemplum sese in hanc vitæ scenam prodit sapientissimi pa-
tris stultissimus filius atque hæres Ierobaghamus. Qui dereliquit consilium se- 3 Reg. 11.
num quod dederant ei, & adhibuit adolescentes qui nutriti fuerant cum eo, & “
assistebant illi, dixitque ad eos, Quod mihi datis consilium, vt respondeam po- “
pulo huic? qui dixerunt mihi: Leuius fac iugum quod imposuit pater tuus su- “
per nos? & dixerunt ei iuuenes qui nutriti fuerant cum eo, Sic loquere popu- “
lo huic, qui locuti sunt ad te, dicentes: Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, “
tu releua nos: Sic loqueris ad eos: Minimus digitus meus grossior est dorso pa- “
tris mei. Et nunc pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem addam “
super iugum vestrum. Pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam vos “
scorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & omnis populus ad Roboam die tertia, “
sicut locutus fuerat rex, dicens: Reuertimini ad me die tertia. Responditque rex “
populo dura, derelicto consilio seniorum, quod ei dederant, & locutus est eis se- “
cundum consilium iuuenum, dicens: Pater meus aggrauauit iugum vestrum, “
ego autem addam iugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis, ego autem cadam “
vos scorpionibus. & non acquieuit rex populo. Exitus ergo quis fuit? O impru- “
dencia! O temeritas! Videns populus quod noluisset eos audire rex, Respondit “
ei, dicens: Quæ nobis pars in Dauid? Vel quæ hereditas in filio Isai? Vade in “
tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam Dauid. Et abiit Israel in ta- “
bernacula sua. Super filios autem Israel, quicumque habitabant in ciuitatibus “
Iuda regnauit Ieroboam. Misit autem rex Roboam Aduram, qui erat super “
tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porrò rex Roboam fe- “
stinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem. Recesitque Israel à domo Da- “
uid vsque in præsentem diem. Eandem ætatem prudentiæ & consilij iactabun- “
dam (quæ nimium inconsulta imprudentia est) atque senioris imperitiæ contem- “
ptricem, subit aque ferocem ira ita depictam contemplari licet, Quid nosti quod Iob 19.
ignoremus? quid intelligis quod nesciamus? Et senes, & antiqui sunt in nobis “
multo vetustiores, quam patres tui. En alteram, Igitur Eliu expectauit Iob Ibid. 32.
loquentem: eò quod seniores essent qui loquebantur. “
Cum autem vidisset quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer. “
Respondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit: “
Iunior sum tempore, vos autem antiquiores: iccirco dimisso capite veritus sum “
vobis indicare meam sententiam. “
Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur, & annorum multitudo doce- “
ret sapientiam. Sed vt video, Spiritus est in hominibus, & inspiratio Omni- “
potentis dat intelligentiam. “
Non sunt longæui sapientes: nec senes intelligunt iudicium. “
Idco dicam, Audite me, ostendam vobis ego meam sapientiam. “

- » Et paulo post hæc rursus post exprobratam senioribus ineptiam. Quoniam
 » igitur expectavi, & non sunt locuti, steterunt, nec ultra responderunt.
 » Respondebo & ego partem meam, & ostendam scientiam meam.
 » Plenus sum enim sermonibus: & coarctat me spiritus uteri mei.
 » En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrum-
 » pit. Loquar, & respirabo paululum: aperiam labia mea, & respondebo.
 » Non accipiam personam viri: & Deum homini non equabo.

Lucæ 15.

Iam qui ultra animi impotentiam ac disciplina impatientiam, libertatem, & vitiorum ac turpitudinis fomenta, hoc est, auri argentique, facultatem nacti fuerint, quales fiant, viuo, & omnibus in terris frequenter exemplo summus Magister ostendit. Homo quidam habuit duos filios: & dixit adolescentior ex illis patri,
 » Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et diuisit illis substan-
 » tiam. Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre
 » profectus est in regionem longinquam; & ibi dissipauit substantiam suam vi-
 » uendo luxuriosè. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in
 » regione illa, & ipse cepit egere. Et abiit, & adhesit vni ciuium regionis illius.
 » Et misit illum in vineam suam ut pasceret porcos. En quo deuenire solet lasciuia
 » atas in diuite domo nutrita, & nullius bonæ artis compos. Ac de iis quæ huma-
 » na iuuenta, nullo adhibito cultu, sua sponte afferat commoda & incommoda sa-
 » tis indicatum. Restat indicandum quantum ea electione ac disciplina vel pro-
 » moueri, vel corrigi possit & soleat. Cultum autem, siue disciplinam dicimus,

DIVINORVM PRAECEPTORVM ET PROMISSORVM AT-
 QVE PRAEDICTORVM NOTITIAM ET OBSERVANTIAM.

Notitiam ab obseruantia non dissociamus, quandoquidem vtravis absque altera cultum non paret, ut nec ad vitis arborumque culturam sufficit refectionis, & pastinationis cognitio: nisi etiam exercitium tempestiuè adhibeatur. cognitio-
 » nis verò & obseruantia materiam diuina præcepta & instituta ponimus, quæ
 » sola & ad cognoscendum optima, & ad religionem inserendam efficacissima,
 » sanctus rex, magnusque Vates prædicauit. In quo corrigit adolescentior viam
 » suam? In custodiendo sermones tuos. Namque aliàs disciplina destitutam ado-
 » lesceniam vitis impleri testatur Iobus.

Psal. 148.

Iob 20.

Quare huius argumenti ac præceptionis ratio ita rectè inibitur, ut vel
 » quam à puero homo edidicerat, diuinam legem intelligat, intellectamque obser-
 » uet: vel si non edidicerat, tamen ut necessaria discat, vel breui compendio, vel
 » multo etiam labore: sin minus id poterit, ab iis qui obtinent, querat & roget,
 » ut vel res cum verbis, vel res ipsas tantum capiat ac teneat: deinde, ut ab otio
 » ac desidia ad bonarum artium, vel ad honesti laboris studia & exercitia ani-
 » mum atque operam transferat: persuasus videlicet vitæ omnis rationem sibi in
 » diuino iudicio reddendam, vel præmium maximum, vel supplicium expectare
 » grauisimum. Quam ad rem selectissimos quosque ex antiquis & laudatis iu-
 » uenes in exemplum sibi statuere docendus, quales celeberrimi illi Sidrach, Mi-
 » sach, & Ghabdenago, qui virtutis & pietatis obseruandæ & colendæ causa,
 » etiam exules, etiam apud hostes, etiam tyrannus alia decernentibus & imperan-
 » tibus, non modò voluptatibus delitiisque nuncium remisserunt, sed vitæ etiam
 » nullam habendam duxere rationem. Horum illa in vtramque partem delibera-
 » ta & orationis inculcanda, altera quidem. Tenta nos, obsecro, seruos tuos diebus
 » decem,

Dan. 1.

decem, & dentur nobis legumina ad vescendum, & aqua ad bibendum & con-
 templare vultus nostros, & vultus puerorum qui vescuntur cibo regio, & sicut
 videris, facies cum seruis tuis. Qui Eunuchus, audito sermone huiusmodi,
 tentauit eos diebus decem. Post dies autem decem apparuerunt vultus eorum
 meliores, & corpulentiores præ omnibus pueris qui vescabantur cibo regio. Hu-
 iusmodi autem exemplo instructus iuuenis, corporis etiam vires & speciem
 continentia & frugalitate longè meliùs & commodiùs, quàm delitioso victu
 firmari & seruari. Altera verò eorundem iuuenum oratio, priori etiam acrior
 ac seuera magis ad potentissimum tyrannum mortem fornaces & flammias in su-
 perstitioso imperio parere velint, minatum illa fuit. Non oportet nos de hac re
 respondere tibi. Ecce enim Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de ca-
 mino ignis ardentis, & de manibus tuis, ò rex, liberare. Quod si noluerit, no-
 tum tibi sit, rex, quia deos tuos non colimus, & statuam auream quam erexisti
 non adoramus. Tales iuuenes adolescens noster sibi ante oculos, tum secundis &
 mollibus, tum duris ac trepidis in rebus perpetuo proponat, & Ieremiam & Za-
 chariam in sermonum & actionum consuetudinem aduocet, præsentis profectò
 habiturus, non eos tantummodo, sed eorum etiam instructores Angelos cele-
 stesque spiritus testimonium, imò pignus potius prædictionibus nostris adden-
 dum præsto fuerit. Et ecce Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur: & An-
 gelus alius egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum: Curre, loquere ad
 puerum istum. Sibi etiam illud præceptum noster putet iuuenis, Tu vigila, in
 omnibus labora, opus fac tibi creditum, ministerium tuum imple. Sobrius esto.
 De se dictum existimet, Iuuenes hortare ut sobrii sint. Se vnum à sapiente ap-
 pellatum cogitet. Fili, à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsque ad canos in-
 uenies sapientiam. Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & susti-
 ne bonos fructus illius. In opere enim ipsius exiguum laborabis, & citò edes de
 generationibus illius. Quam aspera est nimirum sapientia indoctis hominibus,
 & non permanebit in illa excors. Quasi lapidis virtus probatio erit in illis, &
 non demorabuntur proiicere illam. Sapientia enim doctrina secundum nomen
 est eius, & non est multis manifesta. Quibus autem cognita est, permanet vs-
 que ad conspectum Dei. Audi, fili, & accipe consilium intellectus, & ne abii-
 cias consilium meum. Non des mulieri potestatem anime tue, ne ingrediatur
 in virtute tua, & confundaris. Ne respicias mulierem multiuolam: ne fortè
 incidas in laqueos illius. Cum saltatrice ne assiduus sis, nec audias illam: ne
 fortè pereas in efficacia illius. Virginem ne conspicias; ne fortè scandalizeris
 in decore illius. Ne des fornicariis animam tuam in villo: ne perdas te, & hæ-
 reditatem tuam. Noli circumspicere in vicis ciuitatis, nec oberraueris in plateis
 illius. Auerte faciem tuam à muliere compta, & ne circumspicias mulierem alie-
 nam. Propter speciem mulieris multi perierunt: & ex hoc concupiscentia quasi
 ignis exardescit. Quæ bona, commoda, vtilia, sed præcipuè honesta, in iuuen-
 tute tua non congregasti, quomodo in senectute tua inuenies? De modestia au-
 tem iuuenum, & reuerentia aduersum maiores & grandiores. Coram capite
 cano consurge, & honora per sanam senis, & time Dominum Deum tuum. Au-
 di tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Adolescens loquere in tua
 causa vix. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. In multis
 esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens. In medio magnatorum ne
 præsumas.

- „presumas: & ubi sunt senes non multum loquaris. Ante grandinem praebit
 „coruscatio: & ante verecundiam praebit gratia, & pro reuerentia accedet tibi
 „bona gratia. Et hora surgendi non te trices: praecurre autem prior in domum
 „tuam, & illic auocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis
 „& verbo superbo. Et super his omnibus benedicito Dominum qui fecit te, &
 Ecclef. 11. inebriantem te ab omnibus bonis suis. Et scito quod pro omnibus tuis adducet
 „te Deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo: & amoue malitiam à carne tua.
 Ecclef. 32. Adolescentia enim & voluptas vana sunt. Qui timet Dominum, excipiet do-
 „ctrinam eius: & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. Quid
 „verò acturum? Vigilare oportet? Qui quarit legem, replebitur ab ea: & qui
 „insidiosè agit, scandalizabitur ab ea. Qui timent Dominum, inuenient iudi-
 „cium iustum, & iniustitias quasi lumen accendent.

VIRILIS AETAS.

- V. **I**VENTAM virilis consecuta & perficientis aetatis, quamquam nomen
 in antiqua lingua non repererimus, tamen definitionem ex etymo substantiui
 nominis & virum significantis petimus. Est autem aetas haec TOTIVS VI-
 TAE VALIDISSIMA ET EFFICACISSIMA PORTIO. Nam
 viro nomen IS, cuius partes discretae, & in eas quas inire possunt formas, con-
 iunctae esse: siue essentiam & ignem, siue igneam vim significant. Vt enim ignis
 singulari praeter ceteros rerum spiritus, mobilitate, agilitate, & efficacitate
 praestat: ita vir ad operum actiones omnes pueris, iuuenibus ac senibus anteit,
 & firmitudine etiam valet, id quod altera indicat elementorum copula, poste-
 VN PRIOR IES. Itaque nomen ipsum virtutem, fidem efficientiam, & constantiam
 U7 promittit. Sapientissimè autem nomen hoc ad maritum significandum usurpatur.
 Idemque in praesantia & fortitudine hominis cuiusdam ad suum munus per-
 agendum admodum frequens.
- VI. De viris autem differenti primum, quas illa aetas artes, quos mores postulet,
 à contrariis etiam notandis, inspiciendum: quibus rebus cum priuatè tum pu-
 blicè agendis idonea sit, ex ordine dicendum.
- Ac primam quidem sapientiae, perpetuamque viro curam esse Deus vult,
 quam ad omne vitae partem vtilem & opportunam, plurimarumque conmodi-
 tatum genitricem, sacra docent scripta, & usus manifestè monstrat. Sapientiae
 verò ex diuinis sermonibus ac praeceptis comparatae, facultatem intelligimus:
 cuius non omnibus aequalem aut parem imperare possumus modum: sed ex pro-
 pria vniuscuiusque artis ratione, officio, atque usu estimandum committimus,
 Ioannis Baptistae insistentes vestigiis, qui singulis hominum artibus & condi-
 tionibus consultus suos praecipiebat, partem quasdam verò omnibus communes
 Lucz. 1. indicabat. Qui habet duas tunicas, det vnā non habenti: & qui habet escas,
 „similiter faciat. Venerunt autem & publicani vt baptizarentur, & dixerunt
 „ad illum, Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius quàm
 „quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant eum & milites, dicentes:
 „Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concurtatis, neque calumniam
 „faciatis: & contenti estote stipendiis vestris. Ita nulla in vita munia sunt, qui-
 bus propria regula ad quam dirigantur, non sit in diuinis tabulis praescripta.

Illa autem omnibus communis, neminemque excipiens virum. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi. In tota anima tua time Dominum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige eum qui te fecit: & ministros eius ne derelinquas. Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes, & propurga te cum brachiis. Da illis partem, sicut mandatum est tibi primitiarum & purgationis: & de negligentia tua purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum & sacrificium sanctificationis offeres Domino, & initia sanctorum: & pauperi porrige manum tuam, ut perficiatur propiciatio & benedictio tua. Gratia datus in conspectu omnis viventis, & mortuo non prohibeas gratiam. Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat visitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Beatus vir qui in sapientia morabitur: & qui in iustitia sua meditabitur: & in sensu cogitabit circumspeditionem Dei. Qui excogitat vias illius in corde suo, & in absconditis suis intelligens: vadens post illam quasi inuestigator, & in viis illius consistens: qui respicit per fenestras illius, & in ianuis illius audiens: qui requiescit iuxta domum illius, & in parietibus illius figens palum, statuet casulam suam ad manum illius, & requiescent in casula sua illius bona per ævum: statuet filios suos sub tegmine illius, & sub ramis eius morabitur: protegetur sub tegmine illius à feruore, & in gloria eius requiescet.

Hanc etiam eandem ætatem cum virtutum ceterarum, quæ verè humano homine digna, tum siquid maximè fidei perpetua fides, atque harum omnium comes decet modestia. His verò quæcumque aduersantur vitia, prorsus dedecorant, id quod præceptis ac testimoniis docemur manifestis. Viri mendaces non erunt illius sapientiæ memores: & viri veraces inuenientur in illa, & successum habebunt usque ad inspectionem Dei. Qui multis vitur verbis, lædet animam suam. Homo sapiens tacebit usque ad tempus: lasciuus autem & imprudens non seruabitur tempus. Sapiens in verbis se ipsum amabilem facit, gratia autem fatuorum effundentur. Fatuus in risu exaltat vocem suam, vir autem sapiens vix tacite ridebit. Fili mi, si sponderis pro amico tuo, dedisti apud extraneum manum tuam. Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. Fac ergo quod dico, fili mi, & te ipsum libera, quia incidisti in manum proximi tui. Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dedaris somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ. Eruiere quasi damula de manu, & quasi auis de manu aucupis.

Hanc autem fidem, sine qua virum dici ritè posse negandum, nec iuramento egentem, nec testibus sultam, sed sua sponte constantem, & vlrò præstantem esse oportet: non enim exceptum legimus, aut de testibus, vel iureiurando in dictis promissis ut cautum, sed nudè pronunciatum. Si sponderis pro amico tuo, illaqueatus es verbis oris tui. Sit ergo sermo vester, est est, non non. Nam quid quid ultra est, à malo est. Nominatio verò Dei non sit assidua in ore tuo: & neminibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim seruus interrogatus assidue à liuore non minuitur: sic omnis iurans & non minans in voto, à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur ini-

Eccli. 37. *quitate, & non discedet à domo illius plaga: & si frustraerit, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulauerit, delinquet dupliciter. & si in vacuum iurauerit, non iustificabitur, replebitur enim retributione domus illius. Qui sophisticè loquitur, odibilis est, in omni re defraudabitur: Non est enim illi data à Domino gratia, omni enim sapientia defraudatus est. Est sapiens anima sua & sapiens, & fructus sensus illius laudabilis.*

IX. *Ceterum in sermonis, gestus, habitus, atque cultus modestia, quæ virilis decoris non vltima laus est, vel totos libros monendo implere possemus; sed modesti quæ facile teneantur, afferimus. Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius, sic verbum ex cogitatu cordis hominis. Ante sermonem non laudes virum, hæc enim tentatio est hominum. Cum viro irrelegioso tracta de sanctitate, & cum iniusto de iustitia, & cum muliere de iis quæ emulatur: cum timido de bello, & cum negotiatore de traiectione, cum emptore de venditione, cum viro liuido de gratis agendis, cum impio de pietate, cum inhonesto de honestate, cum operario agrario de omni opere, cum operario annuali de consummatione anni, cum seruo pigro de multa operatione. non attendas his in omni consilio. Sed cum viro sancto asiduus esto, quemcumque cognoueris obseruantem timorem Dei, cuius anima est secundum animam tuam: quicumque titubauerit in tenebris, non condolebit tibi. Et cor boni consilij statue tecum: non est enim tibi aliud plura illo. Cultum, vultum, habitum, gestumque temperantia instructum, ita accipe. Ex visu cognoscitur vir, & ab occurso faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enunciant de illo.*

X. *Ea verò quæ ad corporis usum & cultum faciunt, nec cupide & auarè paranda, nec segniter negligenda, sed bonis artibus & operis eatenus quærenda, & comparanda, ut quantum satis pro tempore fuerit, habeas: nec ob vitium culpamve tuam mendicare cogaris: nec etiam (quod turpis genus est seruitij) aliena quadra viuere optes. Vir respiciens in mensam alienam, non est vita eius in cogitatione victus. alit enim animam suam cibus alienus. (Sed otium & cibus alienus quid boni faciunt?) Vir autem disciplinatus & eruditus custodiet se. In ore imprudentis condulcabitur inopia, & in ventre eius ignis ardebit.*

XI. *Quamobrem quæ ad vitam hanc animale[m] oportuna fuerint iuste paranda, in hisque figendus modus, in quantum sitis atque fames, & frigora poscunt. Nihil enim parsimonia locupletius, nihil temperantia tutius & constantius, habentes alimenta, & quibus tegamur his contenti sumus. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quòd nihil auferemus. Igitur, Vita sufficientis operarij condulcabitur: & in ea inuenies thesaurum. Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo, & non senties dolorem. Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito: somnus sanitate in homine parco: dormiet vsque in manè, & anima illius cum ipso delebitur. Et habitur. Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperam, ut vino estuetis. Cythara, & lyra, & tympanum, & tibia in conuiujs vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exaruit. Femineam vestem non indecoram viris modo, verum etiam detestabilem, ac legibus veritatem*

vetitam censere est. Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hac. Communem, modestam, atque honestam viuendi rationem, quam constantem ratio ipsa ac res postulat, priuatorum operum electio curaque in hac aetate consequitur. Huius enim cui est vel uxorem ducere, vel calibem optare vitam. Huius vitem pangere, arborem serere, domum struere, & vitandi otij ac sibi prouidendi, ac sufficiens causa exercitationi & opera delectum persequi genus. Namq; hoc aetatis tempus, praecipua, monita & exempla quae subiiciemus, praecipue spectant.

Quis est homo qui edificauit domum nouam, & non dedicauit eam? Quis est homo qui plantauit vineam, & nondum eam fecit esse communem? Quis est homo, qui despondit uxorem, & non accepit eam? Operum
oportunitas
Deut. 20.

Namque omnibus his ad vitam rebus certa & commoda oportunitatis tempus natura, ratione, & usu constare sapientia declarat. Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub caelo. Tempus plantandi, & tempus auelendi quod plantatum est. Tempus destruendi, & tempus edificandi. Tempus amplexandi, & tempus longè fieri ab amplexibus. Esau vir gnarus venandi, & homo agricola, & Iacob vir simplex habitabat in tabernaculis. Pecori alendo, & rei familiari operam nauans. & Ioseph de familiari occupatione & arte ad fratres: Cum vocauerit vos Pharaon, & dixerit, Quod est opus vestrum? Respondebitis, Viri pastores sumus serui tui usque in praesens ab infantia nostra, & nos, & patres nostri. Iam verò ad communis vitae societatem quid atas hac conferre possit, cognoscere expediet. Duplex autem hominum generi ex communi coniunctione & societate commodum, tutela unum, securitatis alterum: tutela periculis & iniurijs, quae de foris accidunt, propulsandis: securitas verò pure colenda & conseruanda praestatur, vtriusque parijs sua certa munia, nomina, officia & exercitia: quibus virilis atas apprime idonea censetur. XII.
Eccli. 1.
Gen. 25.
Gen. 46.
Communia
commoda.

Namque ad belli aries & operas quae communem tutelam aspiciunt, viros cum primis aptos accepimus, utpote iudicij compotes, disciplinae tradendae & accipiendae capaces: atque virtute ad laborem operamque constantes. Dixitque Moyses ad Iosue, Elige viros, & egressus pugna contra Amalech. Et Moyses congregatis ad se Leuitis, verba faciens, ait: Haec dicit Dominus Deus Israel: Ponat vir gladium super femur suum, & ite & redite de porta usque ad portam per medium castrorum, & occidat vir fratrem, & amicum, & proximum suum. & alibi idem Moses: Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui passint ultionem Domini expetere de Madianitis. Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel, qui mittantur ad bellum. Dederunt millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam. Rursus idem duabus ac dimidia tribubus ad conditionem admissis. Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam. Omnis vir bellator armatus Iordanem transeat, donec subuertat Dominus inimicos suos, & subiiciatur ei omnis terra. & apud Iosue consultum: Non ascendat omnis populus: sed duo vel tria millia virorum pergant, & deleant ciuitatem. Quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos. & Gedeoni praecipiens Deus, ait: Multus est tecum populus, nec tradetur Madian in manu eius: ne gloriatur contra me Israel, & dicat: Meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, & cunctis audientibus praedica. Qui formidolosus & timidus est, reuertatur. Milicia
Exodi 17.
Ibid. 32.
Num. 31.
Ibid. 32.
Iosue 7.
Iudic. 7.

Recessit.

- Recesseruntque de Monte Galaad, & reuersi sunt ex populo viginti millia virorum, & tantum decem millia remanserunt, &c. Ad duellum vero singularemque pugnam: Egressus est vir spurius de castris Philistinorum, nomine Goliath, de Geth. Altitudinis sex cubitorum & palmi, & cassis area super caput eius, & lorica hamata induebatur, &c. David paucis quidem numero viris, tamen & inimicorum insidiis obsistebat, & hostium proterebat res. Tunc ait David pueris suis: Accingatur vnusquisque gladio suo, & accincti sunt singuli gladiis suis, accinctusq. est & David ense suo: & secuti sunt David quasi quadringenti viri, porro ducenti remanserunt ad sarcinas.

XIII.

Exploratio
in iunioribus
operibus apti
Num. 13.

- Quaedam etiam breuia, ad tempusque demandanda munia matura magis, quam acerba etati committenda, cuiusmodi exploratorum ac via indicum itinerisque ductorum, aut etiam ponderis tollendi compotum. Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Mitte viros qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus ex principibus fecit Moyses quod Dominus imperauerat de deserto Pharan, mittens principes viros. Et Iosue filius Nun misit de Setim duos viros exploratores in abscondito, & dixit eis: Ite, & explorete terram urbemque Iericho. Idem quoque alias: Parate duodecim viros de tribubus Israel, singulos per singulas tribus. Vocauitq. Iosue duodecim viros quos elegerat de filiis Israel, singulos de singulis tribubus, Et ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Iordanis medium, & portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, iuxta numerum filiorum Israel, ut sit signum inter vos.

Pacisartibus
oportuna
atas hanc.
In urbibus.

Gen. 41.

- Alterius in communi societate partis curam, qua magistratum sortes omnes respicit, viris plerumque demandatum ire, & praeceptis edocti, & frequentibus commoniti sumus exemplis. Nec vero nullam norma haec exceptionem admittit, sed raram tamen, & quam vel certa Dei voluntas ex oraculo: vel alias spectata & cognita virtus induxerit. Nunc ergo prouideat rex virum sapientem & industrium, & praeficiat eum terrae Aegypti: qui constituat praepositos per cunctas regiones, & quintam partem fructuum per septem annos fertilitatis, qui iam nunc futuri sint, congreget in horrea, & omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, serueturque in urbibus, & praeparatur futura septem annorum fami, qua oppressura est Aegyptum, & non consumetur terra inopia. Placuit Pharaoni consitium, & cunctis ministris eius: locutusque est ad eos: Num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph: Quia ostendit tibi Deus omnia qua locutus es, numquid sapientiorum & consimilem tui inuenire poteris? Tu eris super domum meam, & ad tuorum imperium cunctus populus obediet: vno tantum regni solio te praecedam.

Gen. 47.

- Idem Aegyptius rex Iosepho: Terra Aegypti in conspectu tuo est, in optimo loco fac eos habitare [fratres tuos] & trade eis terram Gessen. Quod si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum.

XIIII.

- Nec vero ambiguum ad istud etatis virorum delectus ad iudiciorum & consiliorum sanctiones esse differendum, nisi aliter manifesta vel fors, vel ratio pro tempore imperet. Prouide de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Sed & publica opera quacumque multitudinis commoditati & vsui instituentur,

Exodi 15.

tuentur, quinam consultius suscipere, promptius aggredi, maturius expedire Redemptores publici.
 atque perficere, quam viri possint? Fecit ergo Beselael & Oliab, & omnis vir
 sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam & intellectum, ut scirent fabre ope-
 rari, quae in usus sanctuarij necessaria sunt, & quae praecepit Dominus. Cum-
 que vocasset eos Moyses, & omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sa-
 pientiam, & qui sponte sua obtulerunt se ad faciendum opus, tradidit eis uni-
 uersa donaria filiorum Israel.

Idem Deus cui integrum semper, atatem omnem ad vaticinandi & guber- Vaticinatio-
ni oportuni.
 nandi munus comparare & instruere, tamen ad haec ipsa munera & officia vi-
 ros deligere, suis imperat ministris, verum hos tamen prouectiori atate, & quo-
 rum iam sancta apud populum auctoritas. Congrega mihi septuaginta viros Num. 11.
 de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri: & duces
 eos ad ostium tabernaculi foederis, faciesque ibi stare tecum, ut descendam &
 loquar tibi: & auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus
 populi, & non tu solus graueris. Descenditque Dominus per nubem, & locu-
 tus est ad eum, auferens de spiritu qua erat in Moysse, & dans septuagin-
 ta viros.

Hae, quae modo percurrimus viri opera, haec sunt esseque possunt ac debent XV.
 artes, quibus duo subiungimus communiter etiam ac singillatim agenda, alte-
 rum iuuenilium errorum per poenitentiam ac deprecationem procurandam ex-
 piationem, & reliqua commendationem vitae: alterum vero erga seniores ob-
 seruantiam à qua nullam atatem exceptam, diuina voluit lex. Prioris cura
 exemplum illud. Scribis enim contra me amaritudines, & consumere me vis Iob 13.
 peccatus adolescentiae meae. Delicta iuuentutis meae, & ignorantias meas ne Psal. 27.
 memineris. Deus docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc pronuntiabo mi- Ibidem. 706
 rabilia tua: & usque in senectam & senium Deus ne derelinquas me. Co- Leu. 19.
 ram cano capite consurge, & honora personam senis: & time Dominum Deum
 tuum, ego sum Dominus. Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes
 eum in vita illius. Et si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in
 virtute tua.

DE SENECTA.

SVPEREST postrema vitae portio, quam Senectam dicimus, huius no- XVI.
 men ZEKVNIM frequentius multitudinis numero auditum rarum, singu-
 lare ZOREN & IIKNAH, molestiarum & querimonia indicat mate-
 riam. propter amissarum vel imminutarum virium consequens desiderium, &
 perpetuas incommodorum molestias non vno modo semper, sed magis ac magis
 indies infestas. Nihil enim aliud quam continens putatur morbus etas hac.
 Est autem verbum ZAKAN, pro quo senescere Latini reddunt. unde & no-
 mina ducuntur, ut ex etymo coniectare licet, compositum in indicatiuo elemen-
 to, & KAN, siue KVN, siue KANAN, quod queri, lamentariq; interpre-
 tamur: ita ZEKVNIM, apud nos HOC LAMENTA, consonabit. id
 est, quidquid aui hoc est, lamentis addictum putandum, cum ob vires & robur
 corporis imminutum: tum vero maxime ob amissi in superiore vita temporis
 desideriam. quod, si remearet, vilius fortasse impenderetur.

Rr

Aliud

Aliud etiam huic aetati nomen, idque venerabile **SBBAH**, à **SVB**, quod conuerti & canescere significat. vnde etiam canities Latine dicta: cuius oppositum **BVS**, pudere nobis dictum, quo illa aetas & bene pudens, ac pudica sit, à vitiiis semota esse debeat, & pudorem etiam se minoribus ac reuerentiam incutere. ita ut quanto fortitudine minor, tanto honestate sit praestantior.

Ac de infirmitudine quidem corporis qua senectus indies laborat, satis pro loco dixisse in superioribus videmur, dum vitæ breuitatem indicabamus. illud autem hic addendum, nouis coniugiis nihil minus idoneum esse, nihil ineptum magis, dummodo vel diuini consilij fides, vel honesta & conueniens, alia non excipiat ratio. Baculo magis & quiete ac molliori tractatione, quam labore vlllo senum accipienda membra. Namque in miraculis numerantur homines, quibus in senectate filij contigerint, ut Abrahamo & Zachariae sacerdoti. Adhuc habitabunt senes & anus in plateis Ierusalem, & viri baculus in manu eius, pro multitudinis dierum. Inter alios morbos podagram pati solet senectus, ditiorum praesertim. Reliqua autem omnium sermonum Asa, & vniuersa fortitudinis eius, & cuncta quae fecit, & ciuitates quas struxit, nonne haec scripta sunt in libro verborum dierum Iuda? Verumtamen in tempore senectutis sua doluit pedes. Illud verò huic aetati praeter ceteras conuenit, nimirum reliquæ vitæ certissima breuitas, utpote quæ suis finienda terminis, vltimius progrediendi spe decipi non possit. Qua spe qui ante hac praecessere anni, teneri vicumque solent, & non raro, imò frequentius frustrari. Nam quod antiquatur & senescit, prope interitum est.

Gen. 18.
Luc. 1.
Zachar. 8.

Heb. 8.

XVII.
Senum affectus.

Psal. 127.
Gen. 37.

1 Reg. 18.

Loca & celeberritates.
Platearum & portarum.

Iob 29.

Ibid. 18.

Prou. 31.

Communes senum mores, Amor erga liberos praecipue quos postremum genuerint, sed in nepotes quoque ingens caritas, tamquam vitæ suæ fructus, & sobolis propagandæ spem. vnde bonis precibus ad felicitatem illud etiam voueri solet: Ut videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel. Legimus etiam: Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios, eò quòd in senectute genuisset eum. Et praecipit rex David Ioab & Abisai, & Ethai, dicens: Seruate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat regem praecipientem cunctis principibus, pro Absalom. Corona senum filij filiorum. Senes cum ab aliis munitis & operis vacent, in plateis conuenire, & colloqui consueuere, vel in urbium portis, cum iudicibus & magistratibus conferre, idque quietis plerumque temporibus, ipsaque confabulatio & consultatio tranquillitatem loci ac temporis indicat. Contrà vero, senum taciturnitas & silentium magnam publicæ rei calamitatem arguit. Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabant cathedram mihi? Videbant me iuuenes, & abscondebantur: & senes affurgentes stabant. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhaerebat. Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi. Contrà verò illud in detestationis partem, si cuius hominis in platearum confessibus nulla per senes mentio fiat. Memoria illius pereat de terra, & non celebretur nomen eius in plateis. Nobilis in portis vir eius, cum sederit cum senatoribus terræ.

XVIII.
& sapientum domus.
Senum conuentus.

Solent & apud Vates, aut aliàs sapientia insignes viros seniorum iniri colloquia. Ita dum Samaria rex iratus ac minabundus, Heliæum Vatem peteret, Heliæus sedebat in domo sua & senes sedebant cum eo. Premisit itaque vi-

rum.

rum, & antequam veniret nuntius ille, dixit ad senes, &cet. Verum enimvero quamquam sibi ipsi præcipue grauis & multis partibus incommoda senectus sit, tamen publicis rebus ac priuatis magnum non solum commodum, sed ornamentum quoque atas illa præstat: idque multis nominibus. Primum enim præteritarum rerum usu doctis senibus, & pro testimonio dicentibus, fides habetur, & ad rerum cognoscenda exempla auctoritas tribuitur. Audite hoc senes: auribus percipite omnes habitatores terra: si factum est hoc in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. Interroga patrem tuum, & annuntiabit: Maiores tuos, & dicent tibi. Iunior fui, etenim senui: & non vidi iustum derelictum, neque semen eius quarens panem. In templi adificiis singularem & insignem locum ad Austrum notatum legimus. In qua parte erat seniorum concilium. Namque illud magnum Concilium à Mose usque institutum, antiquioribus totum constabat viris, ut aliàs ostendemus. Præterea autem ceteri senes, natuq; grandiores dum secunda fluere res ciuitatis. Seniores in plateis sedebant omnes, & de bonis terra tractabant, & iuuenes induc-

A senectute
commoda
publica.

Memoria.
Testimoniū
Exempla.
Ioël. 1.

Deut. 32.
Psal. 36.
1 Paral. 16.

1 Mach. 14.
Confilia.
Concilia.
Iudicia.

XIX.
Legationes.

Psal. 118.
Supplicationes.
Prudentia.
1 Mach. 6.

4 Reg. 11.
Ecclesiasticus 10.
Ecclesiasticus 10.

Psal. 148.

Auctoritas
publica.
1 Reg. 15.
Populi fauor.

XX.
Iuuenum
frenum.

Atque ut multa in summam referantur ad publicam utilitatem nomina, ad consilia rite petenda, & prudenter danda, ad legationes apud reges, amicos, atque apud hostes etiam obeundas, ad victoria & felicitatis gratulationes, auctoritatis decorisque plurimum illi tribuendum atati. Super senes intellexi, quia testimonia tua exquisiui. Humana quidem prudentia exemplum in senibus constituit vates hic: quod tamen diuinorum testimoniorum cognitione & facultate superari fatetur. Sed non post multum temporis misit rex senem quendam Antiochenum, qui compelleret Iudæos ut se transferrent à patriis Dei legibus. Ad supplicationem & gratulationes vocari senes audiimus. Et congregati sunt ad regem omnes senes Iuda & Ierusalem. Ascenditque rex in templum Domini, &c. Confiteantur Domino misericordie eius: & mirabilia eius filiis hominum: & exaltent eum in Ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.

Quidquid verò huiusmodi laudum ad diuinum decernatur cultum, sine seniorum frequentia fieri non decuerit. Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini.

In quam verò rerum partem incubuerint senes, in eandem quoque rerum auctoritatem, atque adeo populi fauorem inclinare intellexerat Saul, cum Samuelem rogabat his verbis: Peccaui, sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel.

In senili grauitate & auctoritate multum ponderis esse ad iuuenum compescendam insolentiam & leuitatem, idque ubi non contingit, corruptissime iuuentatis certissimum esse argumentum, duplici exemplo manifestum est: altero Loti Sodome viris: altero senis, alterius Gabaitis iuuenibus turpissima, & immania dissuadentis facinora: Nolite, fratres, nolite facere malum hoc: quia ingressus est homo hospitium meum, & cessate ab hac stultitia. Denique omni ex parte grauis, vilis, ac decens, & diuino iure, veneratione, & obseruatione dignam senectutem sacra commendant oracula. Ne despicias narrationem presbyterorum sapientum, & in prouerbis eorum conuersare: ab ipsis enim disces sapientiam, & doctrinam intellectus, & seruire magnatis sive

Ecclesiasticus 8.
Ecclesiasticus 8.

querela. Non te pretereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus
 „ suis. Quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dabis re-
 „ sponsum. In manu artificum opera laudabuntur: & principes populi in sapien-
 Indid. 15. tia sermonis sui. In sensu verò seniorum verbum. Quàm speciosum canitiem
 „ iudicium, & presbyteris cognoscere consilium? Quàm speciosa veteranis sapien-
 „ tia, & gloriosus intellectus, & consilium. Corona senum multa peritia, & gloria
 „ illorum timor Dei. In medio magnatorum non presumas: & ubi sunt senes non
 multum loquaris.

XXI
 Senectutis
 mores probi

His & aliis laudum & commendationum ornamentis defectam viribus eta-
 tem solari, atque regibus, populis, & mortalibus cunctis suscipiendam trade-
 re Deus voluit: quam eandem pro commendatione dignam sese modestia, so-
 brietate, comitate atque facilitate, & probando ad vitam metam pietatis exem-
 plo prestare decuerit, & oportuerit: qualem Abrahamum, qualem Isaacum,
 & Iacobum: quales antiqui temporis multos celeberrimos senes, qualemque
 illum inter antiquorum postremos sese prestuiffe memoria proditum legimus,
 a Mach. 6. qui suavis vetitas sanctis legibus carnes manducasse simulare, sicut rex impe-
 „ rauerat, ut hoc facto à morte liberaretur, & propter veterem viri amicitiam,
 „ hanc in eo faciebant humanitatem. At ille cogitare cepit etatis ac senectutis
 „ suae eminentiam dignam, & ingenitae nobilitatis canitiem, atque à puero opti-
 „ ma conuersationis actus, & secundum sanctae & à Deo conditae legis constitu-
 „ ta, respondit citò, dicens: premiti se velle in infernum. Non enim etati no-
 „ stra dignum est, inquit, fingere: ut multi adolescentes, arbitantes Eleaza-
 „ rum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum: & ipsi propter
 „ meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitae tempus decipian-
 „ tur, & per hoc maculam atque execrationem meae senectuti conquiram. Nam
 „ etsi in praesenti tempore supplicii hominum eripiar, sed manum Omnipoten-
 „ tis nec viuus, nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vita excedendo,
 senectute quidem dignus apparebo: Adolescentibus autem exemplum forte re-
 linquam, si prompto animo, ac fortiter pro grauissimis & sanctissimis legibus
 honesta morte perfungar.

Exempla,
 imò Exem-
 plaria.

Senilis con-
 suetudinis
 norma.
 Tit. 2.

Secundum seculorum verò fines optimos ac sanctissimos utriusque sexus se-
 nes, fidei, spei, charitatis, atque omnis pietatis antistites libris legendis sacris
 reperiemus Zachariam, Elizabeth, Simeonem, Annam Matrem, & alios. Fuerit
 verò optima & breuis ad senectam pie exigendam norma illa, ab optimis quo-
 que senibus monstrata ac tradita. Tu autem loquere quae decent sanam doctri-
 „ nam. Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in pa-
 „ tientia. Anus similiter, in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino
 „ seruiantes: bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos
 „ ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes,
 a Pet. 5. benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei. Seniores er-
 „ go qui in vobis sunt obsecro, consenior & testis Christi passionum: qui & eius
 „ qua in futuro reuelanda est, gloria communicator: pascite qui in vobis est gre-
 „ gem Dei, providentes non coacte, sed spontaneè secundum Deum: neque turpis
 „ lucri gratia, sed voluntariè: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti
 „ gregis ex anima. Quod quidem non ad senes tantum, quibus publica suscepta
 est cura, sed ad omnes quibus honestè senectutis nomen conueniat.

Omnibus

Omnibus enim vitia, omniaque vel priuatè turpia, vel publicè noxia, aut alias minus utilis exempli fuerint, quale illud, sinistra dignum fama quod nitidissimis Salomonis rebus maculam fixit & rugam. Cùmque iam esset senex, 3 Reg. 11. deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos: nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris eius. Tres species Eccli. 25. odiuit anima mea, & aggrauor valde anima illorum. Pauperem superbum, & diuitem mendacem: & senem fatuum & insensatum. Et illud extrema nequitie apud Danielem exemplum. Et constituti sunt duo senes iudices in illo anno, Dan. 13. de quibus loquutus est Dominus, Quia egressa est iniquitas de Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum.

Quæ verò de virorum aetatibus ad virtutis institutionem, & ad vitij detestationem exposuimus, ea omnia non minus feminas tangunt, quarum animus à virtute non magis & à pietate, quam viri exclusus est: quamquam quedam sexus illius priuata actionum genera, quæ suis locis oportune indicanda vouemus. Ceterum autem. Non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus neque Galat. 3. liber: non est masculus neque femina: Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu: Cui honor & gloria in secula seculorum.

DE MORTE PRIMA

disputatio.

VOLV MEN TERTIVM.

AD ea omnia qua mutuò opponuntur, & aduersis frontibus pugnant, ex- Concordat cum animis cap. 14. & 15. acte cognoscenda nulla commodior censei solet ratio, quam qua ita in- I. itur, vt ex illustrioris partis notitia oppositi natura & conditio dignoscatur. Appellamus autem pugnantia quacumque vni atque eidem inesse adesse vt possunt, numquam tamen simul coniuncta inueniuntur. Cuius exempli bonum & malum, verum & falsum, honestum ac turpe, rectum & curuum, lux atque tenebra. Non nimium verò ad nostrum institutum refert minutius etiam parti- tiri oppositorum genera in ea quæ rebus ac naturis certis, & ea quæ re & priuatione siue defectu opponuntur: modò omnia ita dissideant, vt numquam simul esse & manere, seq̄, inuicem tollerare possint. In huiusmodi conditionem vitæ & mortis nomina ac natura descendunt: quorum nominum, quia non simplex significatio est, prius, quam de rebus ipsis agamus, sese distinguendam præbet. Inuenimus enim in sacris sermonibus mortis nomen quadruplici discrimine indicatum. Quorum primum ad animum refertur humanum, & antiquitatem Mors prima. appellationis sibi præcipue arrogat. Secundum verò animantum omnium cor- Mors. pora spectat. Tertium, ad singularis cuiusdam & efficacissime mortis ratio- Mors vitæ nem & cognitionem, qua prima illa animi mors vitæ ac sublata est, & altera etiam, hoc est, corporis mors absimitur. Quartum autem secundæ quoque mor- Mors secunda. tis definitionem vendicat. Eandem quoque nominis distincti seriem de vno- quoque genere differendo tenebimus.

HUMANVM animum in Dei imagine, & sicut similitudo Dei creatum

& effectum, nobis, vti iam accepimus, diuina doctrina tradit: huic animo domum ac singulare propriumque templum, corpus, inquam, constructum ac positum: ipsum vero animum sapientiae, gratiae, ac providentiae diuinae, tamquam templum aliud dicatum ac sacratum edocti sumus. Consecrationis autem causa diuini verbi praesentia, obseruatio & custodia fuerat: quod, quamdiu retineretur, tam diu illa templi sanctitas & maiestas incotaminata fulgensque maneret.

Ioan. 1.

S. S. E. Omnia per ipsum facta sunt. Atqui integritatem illam, & sanctitudinem hominis pro illo statu, vitam vocamus, eandemque τὰ πέντα, id est, omnia dici interpretamur: quam in animo hominis ob repulsum Dei verbum, violatam ac dissipatam, quae conditio euestigio secuta est, ea Mors prima & simpliciter Mors & Nihil, ac nonnumquam Tenebrae, interdum Umbra mortis, aliquando Prudentia carnis à sacris auctoribus vocatur. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso, Verbo, factum est nihil, quod factum est. Populus, qui habitabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Expectabitis lucem, & ponet eam in umbram mortis, & in caliginem. Nam prudentia carnis mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax: quoniam sapientia carnis inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta: neque enim potest, qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

Ibidem.

Isaia 9.

Ezech. 13.

Rom. 8.

Ioan. 5.

Prou. 8.

Quare mortis huius definitio illa erit, ALIENATIO HVMANI ANIMI A DEO. Amen, amen dico vobis, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in eternum. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem, eadem Sapientia declarat.

Atque hanc mortem cum suo nomine primam ceterarum in mundum inuectam, antequae cauendi & vitandi causa homini praedictam à Deo, & inimicam declaratam, nihilominus eodem nolente, ac detestato & irato admissam. De ligno scientia boni & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis, mortem morieris. Nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus. Si me dicente ad impium, Impie morte morieris, non fueris locutus ut se custodiat impius à via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Memor esto, quoniam mors non tardat & testamentum inferorum, quia demonstratum est tibi: Testamentum enim huic mundo, MORTE MORIERIS. Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione viuorum: Creauit enim ut essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum, & non est in illis medicamentum exterminij, nec inferorum regnum in terra: Iustitia enim perpetua est, & immortalis.

Ibid. 2.

Ibid. 3.

Sap. 1.

1 Cor. 15.

Rom. 5.

Prou. 2.

Quod si inuentorem, & ut sic loquamur, sollicitatorem quaeramus mortis, nullum alium, praeter Diabolum, usquam reperiemus. Quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suae fecit illum: inuidia autem Diaboli mors introiuit in orbem terrarum.

Hominem verò ipsum suae sibi mortis auctorem & fabricum fuisse, ita didicimus. Impij autem manibus & verbis accerserunt illam, & astimantes illam amicam, defluerunt: & sponiones posuerunt ad illam. Quoniam quidem per hominem mors. Vnius delicto mors regnauit per unum. Complura etiam testimonia hominem sibi ipsi peccati auctorem arguunt, audientem nimirum & obsecutum semineae sui portioni. Vt eruaris à muliere aliena, & ab extranea, quae mollit sermones suos, & relinquit ducem pubertatis suae, & pacti Dei sui oblita est

est. Inclinata est enim ad mortem domus eius, & ad inferos semitæ ipsius. *Via inferi domus eius, penetrantes interiora mortis. Clementia preparat vitam, & sectatio malorum mortem. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adicit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te: & in perpetuum fidem placitam facere. Ap-
posuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors: bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi: quoniam multa sapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. Oculi Domini ad timentes eum, & ipse agnoscit omnem operam hominis. Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit spatium peccandi. non enim concupiscit multitudinem infidelium & inutilium. Ita hominem ipsum sibi mortem a sciuisse constat.*

Quo verò pacto, quo negotio ascita & admissa fuerit mors, ut querere proximum est, ita in promptu fuerit indicare. Per unum hominem peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors: ita in omnes homines mors pertransiuit, in quo omnes peccauerunt. Stipendia enim peccati mors. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est. Nemo cum tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est. Ipse autem neminem tentat. Vnusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus: deinde concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum: Peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. In semita iustitia vita. Iter autem deuium ducit ad mortem. Est via que videtur homini recta, nouissima autem eius ducunt ad mortem. Quoniam Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione viuorum: Impy autem manibus & verbis accerserunt illam: & astimantes illam amicam, defluerunt, & spon- siones posuerunt ad illam, quoniam digni sunt qui sunt ex parte illius. Malorum amatores digni sunt morte. Homo per malitiam occidit animam suam: & cum exierit spiritus, non reuertetur: nec reuocabit animam, que recepta est. Nescitis, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius, cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam. Seculi autem tristitia mortem operatur.

Atque mors quidem animi diuini spiritus vitam non admittit, nec secum sociam habere potuit: quia cum eo, quod summè verum est, id quod summè nihil dicitur, esse manerèque non valet. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. Carnis autem, siue carnis & sanguinis nomine natura hominum dicitur, propter primam transgressionem corrupta, labefactata, ac damnata, & in nomen filiorum iræ traducta, à sapientieq; diuine arcanis cognoscendis nimium vsque remota. Omnis caro sicut fœnum veterascet, & sicut fœnum fructificans in arbore viridi: alia generantur, alia deiciuntur, sic generatio carnis & sanguinis alia finitur, alia nascitur. Omne opus corruptibile in fine deficiet, & qui illud operatur ibit cum illo. Quid lucidius sole? aut quid nequius quàm quod excogitauit caro & sanguis? Et hoc arguetur. Homo homini reseruat iram, & à Deo querit medelam: in hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse, dum caro sit, reseruat iram, & propitiationem petit à Deo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agræ: Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos. Non est pax vni- uerse

- Mat. 16. *uerſa carni. Seminauerunt triticum, & ſpinas meſſuerunt: hereditatem acceperunt, & non eis proderit. Confunderimini à fructibus veſtris propter iram furoris Domini. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem inſirma. Beatus eſ*
 Mat. 16. *Simon Bar-Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi [diuinum myſterium.]*
 Ioan. 8. *Scio vnde venio, & quò vado; vos autem nescitis vnde venio, aut quo vado:*
 Ephes. 2. *Vos ſecundùm carnem iudicatis. In quibus [delictis] nos aliquando conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtra, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ ſicut & ceteri. Cum enim eſſemus in carne,*
 Rom. 7. *paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti. Qui ſecundùm carnem ambulant, quæ carnis ſunt, ſapiunt. Nam prudentia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubiecta:*
 1 Cor. 15. *neque enim poteſt: qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Hoc autem dico, fratres, quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio incorruptelam poſſidebit. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem aduerſantur, vt non quæcumque vultis, illa faciatis. Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.*
 Galat. 5. *Maniſta ſunt autem opera carnis, quæ ſunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulſiones, ira, rixæ, diſſenſiones, ſecta, inuidia, homicidia, ebrietates, comeſtationes, & his ſimilia. quæ prædico vobis, ſicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur.*
 VII. *Huiusmodi verò corrupta caro, atque à primo illo ſua rectitudinis gradu pulſa, ſtatùque deiecta, à ſacris auctoriſus appellari ſolet mors, eadẽque mortis corpus, & cor lapideum, & cor incircuncuſum, & impurum, & prauum, atque etiam peccatum inhabitans, captiuitas, tenebræ, Belial, compluribusque aliis nominibus, quibus peruerſitas iſta & vera vitæ carentia, ac mortis hereditas notatur magis, quàm plenè deſcribitur. Dicitur quoque lex, & corpus peccati, quòd illi primo in corde hominis innato & herenti innumera peccata velut membra addantur, ex quibus corpus ipſum peccati conſtatur, quæ vel ipſa mors eſt, vel mortis regnantis regia aula & ſedes. Regnavit mors ab Adam uſque ad Moſen, etiam in eos, qui non peccauerunt in ſimilitudinem prauaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Video*
 Rom. 5. *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Cor autem illorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti ſunt in teſtamento eius. & dixi ſemper hi errant corde. Coagulum eſt ſicut lac cor eorum. Abominabile Domino cor prauum. Omne caput languidum, & omne cor mærens. Audite duro corde, qui longè eſtis à iuſtitia. & non audierunt, nec inclinauerunt aurem ſuam ſed abierunt in voluptatibus, & in prauitate cordis ſui mali: Reliquerunt legem meam, quam dedi eis; & non audierunt vocem meam, & non ambulauerunt in ea. & Abierunt poſt prauitatem cordis ſui. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus ſcrutans cor, & probans renes. & Filij dura facie, & indomabili corde ſunt. Namque ſimplex & ingenuum hominis cor tenerum, rectum, purum & carneum ex conditoris manu extiterat, quòd admiſſo ſcelere durum ac lapideum euafiſſe teſtatur Deus. Et auferam cor lapideum de carne eorum.*
 Pſal. 77.
 Ibidem 94.
 Pſal. 111.
 Prou. 15.
 Hanc 1.
 Hanc 45.
 Ierem. 7.
 Ierem. 9.
 & 17.
 Ezech. 2.
 Ibid. 11.

eorum. *Et quod inducitis filios alienos, incircumcisos corde, & incircumcisos* Ezech. 44.
carne, ut sint in sanctuario meo. Adhuc cacatum habetis cor vestrum? Ocu- Mar. 8.
los habentes, non videtis? & aures habentes, non auditis? Dura ceruice & in- Act. 7.
circumcisis cordibus & auribus vos semper Spiritui sancto resistitis. Hac de hu- “
mano corde simpliciter dicta tam vulgares homines, quam eos qui sese à vulgò
remotos putant, tangunt: hos verò & illud magis premit: Quia cum cognouis- Rom. 1.
sent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; sed euane- “
runt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim “
se esse sapientes, stulti facti sunt. Sicut gentes ambulant in vanitate sensus sui, Pphes. 4.
tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, “
quæ est in illis propter cecitatem cordis ipsorum. Quod si zelum amarum habe- Iacobi 3.
tis, & contentiones in cordibus vestris, nolite gloriari, & mendaces esse aduer- “
sus veritatem: non est enim ista sapientia desursum descendens, sed terrena, “
animalis, diabolica: Vbi enim zelus & contentio, ibi inconstantia, & omne “
opus prauum. A minimo ad maximum omnes auaritiæ sequuntur: à Pro- Ierem. 8.
pheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt mendacium. Quia omnes adulteri “
sunt & cæti prauaricatorum. Extenderunt linguam suam quasi arcum men- “
daci, & non veritatis: confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi “
sunt, & me non cognouerunt, dicit Dominus. Non scripsi vobis quasi igno- I Ioan. 8.
rantibus veritatem, sed quasi scientibus eam, & quoniam omne mendacium ex “
veritate non est.

Deformem huius mortis faciem qui ad cognoscendum describere studeat, VIII.
plurimorum monstrorum, quorum illa figuras monstrôsè quoque refert, & na-
turas cognoscat, & horribiles formas prius contempletur oportet, quod nec sine
horrore aggredi, nec sine magna turbatione expedire possit. Delicta quis intel- Psal. 11.
ligit? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Satis “
uno verbo dixisse, mortem animi abalienationem esse à Deo, nec solum mortuo
corpori hominis, sed viuenti etiam imperare. Nam quæ in delictis est, viuens I Tim. 5.
mortua est. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Video Rom. 7.
aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem “
me in lege peccati, quæ est in membris meis. Et ferè quæ apud sacros Fates quàm “
sapissimè de publica captiuitate repetuntur, miserrimam huius mortis condi-
tionem indicant. De pænis verò ac suppliciis æternis huius mortis comitibus,
quorum pars viuentes etiam in carne homines vexat, pars verò in posterum
reseruata manet, alio loco agendum.

Atque huius mortis cladem omnibus hominibus ex Adamo naturali pro- IX.
creatione prognatis ex diuina sententiæ lege communem esse, ipsorum qui pa-
tiuntur, confessione constat, atque Spiritus sancti testimonio declaratur. (Ne-
que verò hic de Deiparæ Virginis prærogatiua quicquam subductum volumus.)
Sequere me (monei Christus) Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Caritas Mat. 8.
Christi urget nos estimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est: er- I Cor. 5.
go omnes mortui sunt. & pro omnibus mortuus est Christus. Euanus natura Ephes. 1.
filij iræ sicut & ceteri. Deus autem, qui diues est in misericordia, propter ni- “
miã caritatem suam, quæ dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conui- “
uificauit, &c. Et vos cum mortui essetis in delictis & præputio carnis vestræ, Col. 2.
conuiuificauit cum illo: delens quod aduersus nos erat, chirographum decretis, “

[peccatum] quod erat contrarium nobis. Propter hoc audite verbum Domini
 Maia 18. viri illufores, qui dominamini super populum meum qui est in Ierusalem [pace
 22 conspicua] Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno feci-
 Rom. 5. mus pactum. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per-
 22 peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes pecca-
 Ibid. 7. uerunt. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant,
 1 Cor. 15. operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. In Adam omnes mo-
 Eccli. 26. riuntur. Donec reddat hominibus secundum actus suos, & secundum opera Adæ,
 Eccli. 4. & secundum præsumptionem illius. Namque occupatio magna creata est om-
 22 nibus hominibus, & iugum graue super filios Adam à die exitus de ventre
 22 matris eorum vsque ad diem sepultura in matrem omnium: Cogitationes co-
 22 rum & timores cordium, adinuentio expectationis, & dies finitionis: residen-
 22 tes super sedem gloriosam vsque ad humiliatum in terra & cinere. Ab eo qui
 22 viuitur Iacyntho, & portat coronam, vsque ad eum qui operitur lino crudo: fu-
 22 ror, zelus, tumultus, fluctuatio & timor mortis, iracundia persequens & con-
 22 tentio, & in tempore refectionis in cubili somnus immutat scientiam eius. At-
 Gal. 3. qui Scriptura omnia sub peccato concludens, omnia morti damnata arguit: Sti-
 22 pendium enim peccati mors.

X. Sed cui maximo malo nemo mortalium siue mortuorum potius hominum,
 Remedium. imò nec Angelorum, quibus maior virtus est, medicinam facere posset, Deus,
 qui diues est in misericordia, sese, uti iam aliàs indicauimus, facturum recepit.
 Inimicitias ponam inter te & mulierem. Ponam ait, quas nulla alia natura
 Maia 25. ponere poterat. Præcipitabit Dominus mortem in sempiternum, & auferet Do-
 22 minus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa
 22 terra: quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster ipse,
 22 expectabimus eum, & saluabit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exulta-
 Lucæ 1. bimus & letabimur in salutari eius. Per viscera misericordie Dei nostri, in
 22 quibus visitauit nos Oriens ex alto, illuminare iis qui in tenebris, & in umbra
 Ioan. 8. mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Amen, amen dico vo-
 22 bis, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in eternum.

Remediij
 auctor. Eum verò huius admirandi beneficij ministrum fore pollicitus est Deus,
 per quem omnia prius facta fuerant, hoc est, Verbum suum efficacissimum, at-
 que ex consequenti se ipsum. Id quod occulto mysterio inuolutum ad Sapientia
 sua assertionem, & serpentina astutia perturbationem prædixit. Namque ubi
 dixisset, Inimicitias ponam: deinde subiunxit, & ipsum [semen mulieris]
 conteret caput tuum. Verùm tantam calliditatem, tantam vim, nulla natu-
 ra, nulla sapientia, nisi planè diuina frangere poterat: tenebras nulla nisi lu-
 cis, mortem nulla nisi vita natura vincere & pellere. Oportuit itaque negotium
 tantum ab eo & per eum fieri, cui vtriusque verbi Ponam, & Conteret, per-
 sona & ratio conueniret. Atqui Ponam, Dei personam, Conteret, mulieris
 indicabat semen. Quare eundem fore Deum, idem esse Verbum quod illa pro-
 nunciavit, idem mulieris fore semen, responsum est. Ita ut vni eidemque con-
 uenirent huiusmodi verba, Sum, & Est, & Sumus, & Facio, & Facit,
 vnum & duo. Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: In ipso vita
 Ioan. 1. erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non
 Ibid. 3. comprehenderunt. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad
 mensuram

mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam eternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum. Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semet ipso, & potestatem dedit etiam ei iudicium facere, quia Filius hominis est [Mulieris promissum semen.] Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: Qui manducat me, & ipse viuuet propter me. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam eternam do eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea: Pater meus, quod dedit mihi maius omnibus est; & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum: quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor: Pater enim in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? alioqui propter opera ipsa credite. Ita inter Deum Deique Verbum celebris huiusmodi ac frequens orationis varietas, & personarum in verbis communicatio, ille, ego, ego, ille; nos, ego; sum, sumus, est. quod ex illo, vti indicabamus, responso cæptum fuit. Ponam, & ipsum conteret. Nam & qui positurus, & qui contriturus dicitur, vnum sunt. Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuuet: & omnis qui viuuit, & credit in me, non morietur in aeternum. Et præcepit nobis prædicare populo & testificari, quia ipse est qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Paulus seruus IESV Christi, vocatus Apostolus, segregatus in euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis, de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum IESV Christi. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exsurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & Princeps regum terræ. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: & sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur, vnusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus. Qui est in dextera Dei deglutiens mortem, ut vitæ æternæ heredes efficeremur. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum [hominum], & mors ultra non erit: neque luctus neque clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce noua facio omnia. Et dixit mihi: Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera. Et dixit mihi: Factum est. Ego sum α, & ω, principium & finis.

Huius autem diuini beneficij rationem & formam qualem definiri & expectari, ac tandem cognosci conueniret: admirandis arcanisq; imaginibus ac verbis antiqui significatam, quatenus illa ætas ferebat, acceperunt: qui verò testes & compotes obtinuerunt, postea multo magis mirabili verborum significatione commendauerunt, conformitatem & conformationem appellantes diuinam. De

- qua nunc vnum aut alterum producere testimonium, pro loci huius opportunitate sat fuerit. plura autem aliàs & exactius citabimus, cum ad proprium expediendi negotij tempus deuentum fuerit. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam IESV Christi Domini mei; propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrificiam, & inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi, quæ ex Deo est iustitia in fide, ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & societatem passionum illius, CONFIGURATVS morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis. Secundum propositum suum, & gratiam quæ data est nobis in Christo IESV ante tempora secularia, manifestata est autem nunc per illuminationem Saluatoris nostri IESV Christi; qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem. Decebat enim cum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Vna enim oblatione consummauit in æternum sanctificatos.

OMNEM verò negotij huius virtutem, auctoritatem, & efficientiam vni Deo sacra oracula tribuunt: quæ verò homini ad eam rem agenda præcipiunt, pro beneficij quidem amplitudine leuia & exigua, verum quæ ex parte sua non negligere, non ommittere, non dolosè aut segniter curare conueniat, quòd vel ita voluisse Deum satis superque fuerit, nedum quòd beneficij dignitatem estimationemque deceant, & humanam quoque facultatem præcipientis & postulantis, ac promittentis Dei ope instructam ad tantum donum obtinendum præparent, & adornent: Ea verò sunt fides, petitio, & obsequium. De quibus sigillatim oportune differemus. Nam quæ Deus hominibus in salutem pollicitus est, ea & maxima, & pretiosissima, optatissimæque haberi, & ut talia studiosissimè posci oportuerit. Memoratus sum misericordia tua Domine, & cooperationis tue quæ à seculo sunt: quoniam eruis sustinentes te Domine, & liberas eos de manibus gentium. Exaltaisti super terram habitationem meam, & pro morte defluente deprecatus sum. Inuocaui Dominum patrem Domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis, & in tempore superborum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea, & liberaisti me de perditione, & eripuisti me de tempore iniquo. Siquis autem vestrum indiget sapientia, [Sanctorum] postulet à Deo, qui dat omnibus affluentem, & non improperat, & dabitur ei: Postulet autem in fide nihil hæsitans, qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur. Non ergo estimet homo ille quòd accipiat aliquid à Domino. Atque de prima morte, quæ ad sacrorum librorum de eadem distinguendam cognoscendamque, rationem hæc pro argumento disputata sufficiant.

DE MORTE CORPORIS

disputatio.

VOLUME N QVARTVM.

HUMANARVM in terris rerum postremam lineam ex sacra disciplina I.
 descripturis multa nobis ex ordine differenda occurrunt: quæ, si persequi
 iuberemur, quamuis grande, non caperet volumen; lectorisq; eadem excederent
 patientiam, eius præsertim, cui otium in incundioribus sermonibus ponere opta-
 tius, quamquam nec utilius plerumque, nec tutius: Melius est enim ire ad do- Ecc1.7.
 mum luctus, quam ad domum conuiuij. In illa enim finis cunctorum admo- ce
 tur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit. Ac principio quidem de
 corporea mortis origine & antiquitate, de auctore, de occasione dicendum, dein-
 de verò illius cognoscenda natura; postea leges, conditiones, atque exitus &
 euenta, ac demum utilitas, num qua sit illius inuestiganda, & qua post hæc
 expectari conueniat animaduertenda.

Decretam in homines, atque latam demum & ob peccatum exercitam diuini II.
 iudicij sententiam; In quacumque die comederis morte morieris, non præcisè ac
 destinatè corpus, verum animum tenuisse, proprio capite disputatum declarau-
 mus: & tamen diuina intercedente misericordia, mortem illam demum aboli-
 tam iri intelleximus. Verum enimuero quemadmodum iustitiæ satisfaceret, non-
 dum hæctenus animaduertimus. Duo enim homini in vitium atque in mortem
 prolapsa aduersarij extiterant: ex quibus vnus diuina iustitia erat; quæ senten-
 tiam altissimo consilio ac optimo iure latam constare ac perstare & exerceri pa-
 scebat: Alter verò Lucifer, iam mundi huius princeps effectus, qui suum sibi
 ius ex eadem sententia propter suam sapientiam partum præstari postulabat: Id
 quod æterna mors erat; cuius decretum certo ac firmato chirographo ipse sibi
 traditum allegabat. Quidquid autem bonitas, misericordia & benignitas Dei
 constituisset, id nec iuri suo, nec diuina iustitiæ auctoritati & sanctitati dero-
 gare oportere, defendebat. Sed suprema sapientiæ consilio ratio formæque in-
 uenta est; qua vtraque diuina virtus, misericordia & iustitiæ citra vllum dis-
 sidium suas perageret præstaretque parteis; quibus communis aduersarij calli-
 ditas elusa & victa, nihil demum, quod iure exciperet, ac pro se facere doceret,
 habere posset. Atque hæc corporea mortis origo fuit: qua simul castigando in
 partem homini consultum, & sanando etiam atque liberando prospectum fuit.
 Alterum quidem & homini ipsi, & aduersario apertum & expositum; alterum
 verò vsque ad peragendi negotij tempora prorsus eclatum & ignotum: audi-
 tum quidem & intimatum, verum nullo modo perceptum; interim tamen arti-
 bus ac fraudibus quamplurimis imprudenter ac frustra impugnatum: id quod
 agendum diuino responso significatum fuerat, Super peccatus tuum gradieris.

Atqui hominem, animo æternæ mortis damnato, corporis vitam perpetuam III.
 viuere & perdurare, diuina iustitiæ non patiebatur, id est, inimicum & inui-
 sum Deo genus idemque ingratisimum, tamen rebus à Conditore ac principe
 summo creatis & concessis perpetuò vti ac frui: quibus sese ipsum reddiderat
 indignissimum.

Sed nec diuina etiam bonitas suarum partium indicabat, pati hominem in tanta animi miseria quam diutissime agere & versari, nouis indies & assiduus peccatis & flagitiis magis atque magis impie & scelerate, atque ideo miserius infeliciusq; acturum, maiorem propterea numinis diuini offensiosem & grauiorem sibi damnationem molitum. Nam quamdiu illa masculi ac femina male iam turbata ac secum disidens maneret societas, tamdiu utriusque portionis dissensio ac pugna & potioris oppressio, deteriorisq; temeritas & insolentia, ac frequens victoria, & superior plerumque conditio maneret. Quare rationem constitui oportuit, quemadmodum & melioris partis laboribus atque erumnis, & deterioris magisq; insolentis audacia ac temeritati superbiaq; finis imponeretur: pena etiam irrogaretur aliqua, non quidem quantam demerita postulabant, sed quantulam diuina clementia ad correptionem & castigationem sat esse duxerat, non quidem amplius prorogandam aut augendam, si fides, si spes, si paenitentia, patientia, & cetera, quae reliqua fuerant, constare adesseque poterant homini virtutes, ad finem usque correctionis adessent: alias vero suus iustitiae relinquebatur locus ad grauius ac perpetuum de nequissimo capite sumendum supplicium. Atque illa ad eas res omnes idonea visa decretaque ratio fuit, ut animi & corporis coniunctio ac societas aliquando dirimeretur, qua dirempta ac disiecta, & meliori portioni a prioribus assiduisque laboribus requies, & inferiori ac improbe insolecendi figeretur modus: interim etiam aduersarij calliditas & malitia nihil iuri suo detractum reclamans, imò magis magisque auctum existimans, diuina voluntati non solum cederet, sed etiam elusus ac deceptus obsecundaret, & sese suosque omnes ministros tandem suis laqueis capiendos, suis artibus vincendos, suoque gladio ingulandos, atque in victoris Verbi potestatem traditos, in triumphum ducendos, & merito proditionis atque scelerum afficiendos supplicio exhiberet. S. S. E. Conuertetur dolor eius in caput eius, atque in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Idem etiam arcana illius & incomprehensibilis sapientiae consilium fuit; quae homini per se condito, salutem & vitam eadem ratione, quae ad castigationem iniebat, conferre: ac simili quidem nomine, quo summa allata fuerat miseria, diuersa tamen efficientia, felicitatem summam comparare instituit, seque eius conficiendi negotij procuratorem praebuit: Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, auctorem salutis eorum consummare. Ita adeo vna eadem res pluribus de causis hominum spectantibus bonum, & ad solius Dei gloriam pertinentibus, a misericordia diuina impetrata, a iustitia decreta, a sapientia & virtute suscepta fuit: quae, quamquam omni non humana modo, sed angelica quoque menti & cognitioni, non modo difficilis, verum impossibilis censeretur factu, tamen in illa sapientiae luce nihil difficultatis, obscuritatis habuit nihil, quominus maturata & confecta expediretur, & in lucem prodiret. Satis enim fuerat a sapientia fuisse susceptam, ut sapienter confectam & editam opportunum demum tempus declararet. Igitur corporis humani mortem post admissam homini aeternam mortem ex diuino iudicio ac beneficio inductam, non proxime a mundi constitutione reapse editam & spectatam, ex sacra doctrina accepimus. Eiusdem autem decreta & constituta propria & singulariter denunciata lex illa fuit, PVLVIS ES, ET IN PVLVEREM REVERTERIS. Nam post salutis aeterna promissum factum, & exercenda fidei causa homini declaratum, post

indictum

indictum cum terra propria certamen, & pœnitentiæ atque obsequij negotium demandatum, finis etiam modusque laborum ac pugnae ad consolationem & exhortationem præscriptus, & ad voluntatis diuinæ erga se reuerentiam & gratulationem declaratus est, Donec reuertaris in terram de qua sumptus es. Namque singulari prouidentia ac beneficentiæ acceptum referri oportuit, quod pugna, vexatio, atque seruius illa animo hominis apud carnem ferenda, non esset aterna, imò nec nimium diuturna futura; maxima etiam clementiæ tribui, quod quas pœnas totus homo deberet, ea hominis lueret pars, id est, caro & sanguis, cui minor in natura dignitas, maior in criminibus improbitas constaret; cuique à malo aliquando vel inuita desinere in boni ratione & vsu censendum esset: præsertim cum & ipsi isti parti non indiceretur absoluta perditio & ablutio, sed à restitutionis & melioris aliquando conditionis expectandæ significatione non alienum decretum. puluis es, non quivis inutilis & vilis pulvis, verum ille, de quo iam disseruimus, GHAPHAR restituendo operi & vitæ recipiendæ idoneus, nec eandem ideo naturam & aptitudinem amissurus, in GHAPHAR reuertaris. Id quod auditum & carni ipsi solamen, & animo templi atque consortij proprij amatori spem & consolationem asferre potuit. ideòque etiam illis nominibus & verbis annunciatum fuit. In ipso verò decreti verbo mysterium quoque latet, futuro videlicet tempore, id est, non præfinito, nec ad vnum tantum coarctato exemplum, sed & præterea, quibus adiungitur nomina, suam adhuc vim & vltimus pertenturam seruante. Huiusmodi enim futuri in sacra lingua vis. Ita in primæius exemplaribus THASVB cum antecedenti legitur GHAPHAR, & absolutè quoque legendum constat. Ita Latine verbum ipsum explicationis causa prudenter repetendum esse primæius verbi significatio docet. SVB significat iterum, TH secundæ personæ signum & imperatiui vicem sæpe gerens indicat verbum ipsum repetendum, & in puluerem reuertaris. reuertaris, inquam; postquam in puluerem fueris reuersus, iterum reuertaris. Quippe instaurationem huiusmodi præstandam diuinus in se recepit spiritus. S. S. E. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Sit gloria Domini in seculum seculi: letabitur Dominus in operibus suis. Ita homini primo suæ linguæ peritissimo in ipso corpore mortis decreto & responso resurrecturæ carnis spes facta fuit: quam in omni hominum genere hæsisse, atque mansisse (quamquam diaboli fraude & mundana sapientia interturbatam) tamen innatum, & nulli homini non commune desiderium docet. Atqui vel ex humana disciplina conuenit nulli naturæ appetitionem vllam frustra inesse. Nam quod ex naturæ decretis impossibile effectu fuerit, numquam cupitum constiterit. quare nec piscis in sicco viuere optat, quod fieri posse naturæ legibus negatum. Hominem verò neminem aut esse, aut fuisse arbitramur, cui vel æternitas vitæ huius vel restitutio, in mentem & in votum non aliquando venit. S. S. E. Memorare quæ mea substantia: numquid enim vanè constituisti omnes filios hominum? Quis est homo qui non videbit mortem, eruet animam suam de manu inferi? Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ Domine? Ex quarum misericordiarum antiquissimarum numero illa vna fuit promissa, NEPHES, hoc est animam, qua caro viuunt, mouetur, & agitur, non humana facultate, sed planè diuina bonitate de manu inferi erutum iri. Itaque eodem oraculo corporis mors

אזעפר
תשוב

Pfal. 103.

Pfal. 86.

is, de quibus diximus causis, atque aliis Deo notis humana natura omni decreta ac denunciata, & resurrectionis spes insinuata: De qua sapientissimus ille gentium philosophus: Scio enim quod redemptor meus vivit; & in nouissimo die de terra resurrecturus sum; & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse & oculi mei conspiciunt, & non alius. Reposita est hac spes mea in sinu meo.

V. *Iam verò hac, de qua agimus, mors, quidnam sit, breui & aperta definitione cognoscendum. DISSOLVTIO CARNIS ET SPIRITVS. quam definitionem Spiritu sancto doctore didicimus. Auferes spiritum eorum, & deficient. Antequam vadam, & non reuertar ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, terram miserie & tenebrarum, ubi umbra mortis & nullus ordo. Sic dissolutionem circumlocutus est Iob. Et doctissimus ille Iesu Christi à Deo doctus discipulus, idemq; gentium doctor. Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod adificationem ex Deo habemus domum non manufactam eternam in calis. Et senior ille Apostolorum primus, & hominum piscator prestantissimus. Iustum autem arbitror, quam diu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in commonitione, certus quod velox est depositio tabernaculi mei secundum quod & Dominus noster IESVS Christus significauit mihi.*

VI. *Hanc verò dissolutionem qua incommoda precedant, qua etiam consequantur euenta describere etiam & cognoscere operæpretium, & ad medicorum prognostica fuerit oportunum. Quæ precedunt, illa cum suis incommodis indicantur signa, membrorum nimirum corporis turbatio & impedimenta atque læsiones cessationesq; animalium ac vitalium partium. Antequam tenebrescant sol & lumen, & luna, & stellæ, & reuertatur nubes post pluuiam [visus oculorum imminutus] Quando commouebuntur custodes domus, [brachiorum vis, robur, ac dexteritas] & nutabunt viri fortissimi, [crurum firmitudo] & otiose erunt molentes in minuto numero, [dentes] & tenebrescant videntes per foramina: [oculorum visus absolutus defectus] & claudent hostia in platea, [cibi appetentia] in humiditate vocis molentis, [ventris & τροφικῆ] & consurgent ad vocem volucris, [vigilia immodica] & obsurdescent omnes filie carminis. [aurium obturatio auditionisq; defectio] Excelsa quoque timebunt & formidabunt in via, [conscientiæ horrores ac metus] florebit amygdalus, [spuma ex ore, ex naribus, ex oculis profectæ, falsi sudores circa caput erumpentes] impinguabitur locusta, [feruor in pectore, & gutture cicadæ strepitum referens.] & dissipabitur caparis: [libidinis nequitia]. Omnia quæ vel paulatim ac lenitè, vel quam celeritè ac festinè anima & corporis dissolutionem præeunt. Illa verò consequuntur, sensuum omnium actionumq; vitæ priuatio & abolitio. Giesi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum super faciem pueri; & non erat vox neque sensus. Quoniam non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te. Viuens, viuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie, ait Ezechias. Postrema verò omnium est corruptio, quæ propriam carnis ac sanguinis insolentiam castigans oleiscitur: ea est mutatio à forma naturæq; illa molli ac tenera, & in antiquum puluerem postrema conuersio: quam omnes & carnis & criminis Adami participes ex diuini iudicij*

judicij sententia subire necesse est. Pulvis es, & in puluerem reuertetur. Nolite Gen. 3.
Psal. 145.
Eccl. 12. considerare in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus: Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. Namque primum Rumpetur funiculus argenteus, [medulla dorsi] & recurret vitia aurea, [nerui ac tendones] & con- teretur hydria supra fontem [caput super ventriculum] & confringetur rota supra cisternam [vertebrae colli] Et reuertetur pulvis in terram suam, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

Mortis autem huius institutorem Deum iudicem, gubernatorem, eundemq; misericordem sacrae disciplinae tradunt. ita ex utriusque efficacitatis auctoritate humani boni causa institutam nouimus, Et dixit Dominus Deus IEHV- VI.
EH ELOHIM.

Eandem verò quoniam non, ut ceterarum animantium, (quibus isdem numero redintegrari & redire nec promissum est, nec datum) sine resurrectionis spe hominibus iniunctam diximus, mitioribus & vero propioribus nominibus à sanctis viris appellatam obseruare est, videlicet: Somni, dormitionis, quietis, cubitionis. Ex quo dormisti, non ascendit qui succidat nos. Et cum venisset Iesus in domum principis, & vidisset ibi cines & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite: non est enim mortua puella, sed dormit. Et iterum discipulis IESVS, Lazarus amicus noster dormit: sed vado ut à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem IESVS de morte eius; illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret. Et Stephanus, positus genibus, clamauit voce magna, dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum. & cum hoc dixisset, obdormiuit. Pius ergo hominum, quæ mors aliis dicitur, & horribilis videtur, somnus verè est. Isaie 54.
Math. 9.
Ioan. 11.
Aet. 7.

Primam corporis morti indicenda occasionem humanus error peperit; muliebri, inquam, audacia à respectu & consultatione viri sui per nefas, & contra diuinam legem desciscens. A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur. VII.
Ocasio.
Eccl. 25.

Nec verò vnum tantum subeunda mortis genus, sed duplex in commune, in formis autem utrumque multiplex. Alterum genus naturale siue spontaneum, alterum violentum dictum. Naturale, morbo vel debilitatione, violentum, vel propria, vel externa inferitur vi. utrumque quidem breui partitione distinxit imperatorum ille innocentissimus omnium. Viuit Dominus, quia nisi Dominus percussisset eum, aut dies eius venerit ut moriatur, aut descendens in praelium, perierit; propitius sit mihi Dominus, ut non mittam manum meam in christum Domini. VIII.
Partitio.
1 Reg. 14.

Ex naturalis mortis genere lenissima mors ea habetur, quæ senibus accidit: ea quæ proprie pacifica solutio dicitur, citra dolorem, citra angorem, aut animi tumultum vllum. Cuius frequentia in sacris monumentis exempla leguntur. Tu autem ibis ad patres tuos in pace sepultus in senectute bona. Fuerunt autem dies vitæ Abrahæ centum septuaginta quinque anni: & deficiens mortuus est in senectute bona, prouectusq; ætatis & plenus dierum, congregatusq; est ad populum suum. Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum, consumptusq; ætate mortuus est: & appositus est populo suo senex & plenus dierum. Iacobus quoque finitis mandatis, quibus filios instruebat, Collegit pedes suos super lectulum, & obiit, & appositus est ad populum suum. Et Moses etiam seruus Domini IX.
Gen. 15.
Gen. 25.
Gen. 50.
Deut. 34.

- mortuus est super montem Nebo, in vertice Phasga, contra Iericho iubente Domino: & sepeliuit eum Angelus in valle terræ Moab contra Phogor. Et dormiuit Iehu cum patribus suis, & sepelierunt eum in Samaria. Et Simeon senex iustus: Nunc dimittis (inquit) seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Ab huiusmodi quieto senectutis exitu quorundam improborum senum violentior mors excipitur. Tu quoque nosti quæ fecerit mihi Ioab filius Saruie, quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel Abner filio Ner, & Amase filio Iether: quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace, & posuit cruorem prælij in baltheo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo quod erat in pedibus eius. Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos. Habes quoque apud te Semei filium Gera filij Iemini de Bathurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad castra: sed quia descendit mihi in occursum cum transirem Iordanem, & iuravi per Dominum, dicens: Non te interficiam gladio: tu noli pati eum esse innoxium. Vir sapiens es, ut scias quæ facies ei, deducèsq; canos eius cum sanguine ad inferos. Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid.
- X. Præter hanc solutionis, quæ senibus plerumque contingit, formam, debilitatis ac morborum quamplurima nomina & genera sunt; quorum cognitio ad medicinam magis quam ad hoc argumentum attinet. Exemplorum verò distributio diuino permessa est iudicio. S. S. E. Et Domini Domini exitus mortis.
- Psal. 67. Violenta mors siue nex homini vel à iudice Deo repente immittitur. Fuit
- Gen. 38. Her primogenitus Iudæ nequam in conspectu Domini: & ab eo occisus est. Onan quoque filium Iudæ percussit Dominus, eo quod rem detestabilem faceret. Nunquam per imprudentem hominem, tamen ex diuino iudicio, alij cuiquam homini vita eripitur. Qui percusserit proximum suum nesciens, qui ab heri & nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur: sed abiisse cum eo simpliciter in syluam ad ligna cadenda, & in succisione lignorum securus fugerit manum, ferrumq; lapsum de manubrio amicum eius percusserit & occiderit, hic ad vnã supradictarum vrbiũ confugiet & viuet. Qui autem non est insidiatus: sed DEVS ILLVM TRADIDIT IN MANVS EIVS: constituam tibi locum in quem fugere debeat. Ceterum & ab homine per odium atque iram & ab alijs animantibus per impetum & vulnera atque ab inanimatis etiam naturis, ut sole, igne, aqua, lapidis, muri aut ligni casu, vel elisione varium ac multiplex vitæ creatur periculum, nec humana prudentiæ semper vitabile. Hoc bellorum strages, hoc quamplurima alia exempla declarant. Heli erat nonaginta
- 1 Reg. 4. & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat. & dixit nuncius ad Heli, Ego sum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait, Quid actum est, fili mi! Respondens autem ille qui nunciabat, Fugit, inquit, Israel coram Philisthiim, & ruina magna facta est in populo: insuper & duo filij tui mortui sunt Ophni & Phinees: & arca Dei capta est. Cumq; ille non inuisset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est. & paulo inferius, Nurus autem eius uxor Phinees, prægnans erat, vicinaq; partus, & audito nuncio quod capta esset arca Dei, & mortuus esset socer suus, & uir suus, incuruauit se, & peperit: irruerant enim in eam dolores subiti. In ipso autem momento mortis eius dixerunt ei qui stabant iuxta eam, Ne timeas: quia filium peperisti. Quæ non respondit eis, neque animaduertit.

Vno eodemq; tragœdia actu triplex violenta mortis persona in mundi theatrum prodiit, bello, casu, partu formata. A feris quoque non semel occisos accepimus homines: idq; aliquando ex diuino iudicio. Cumq; comedisset & bibisset, strauit asinum suum [Propheta, quem reduxerat prophetae alter.] Qui cum abisset, inuenit eum leo in via, & occidit. & erat cadauer eius proiectum in itinere: asinus autē stabat iuxta illud, & leo stabat iuxta cadauer. Ascendit autē Heliseus inde Bethel: cumq; ascēderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicētes: Ascende calue, ascēde calue: qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine Domini: egressiq; sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerūt ex eis quadraginta duos pueros. Benadab Syriæ rex aqua ab Hazaele ministro conspersus expirauit. Tu es enim Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis & reducis: homo autē occidit quidē per malitiā animam suam, & cum exierit spiritus, non reuertetur, nec reuocabit animam quæ recepta est. sed tuam manum effugere impossibile est. Negantes enim te nosse impij, per fortunam brachij tui flagellati sunt: nouis aquis, grandinibus, & pluuiis persecutionem passi, & per ignem consummati.

Eos qui in mari occiduntur pugnando, duplici morte, atq; ideo grauius perire indicat Vates. Intersicient, & detrahent te, & morieris interitu occisorum in corde maris.

Quo breuius autem exinguitur homo, eò leuius tolerat (vt sapientes docuerunt) tormentum. Ducunt in bonis dies suos: & in puncto ad inferna descendunt. Cunctis verò Adamo prognatis communis mortis sententiam subeundam fore, diuino iudicio indictum, nulliq; ætati, nulli parcendum ordini, illis aliisque quam plurimis testimoniis, prædictionibus, & obtestationibus constiterit. Statutum est hominibus semel mori. Omnes moriuntur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur. Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque villo termino, & descendent fortes eius, & populus eius, & sublimes gloriosiq; eius ad eum. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur. Frater non redimit, redimet homo, nõ dabit Deo placationem suam. Et pretium redemptionis suæ laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem. Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes, simul insipiens & stultus peribunt. Infernus & perditio numquam implentur. & antiquissimus Sapiens: Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem, cum regibus & consalibus terræ, qui edificant sibi solitudines: Aut cum principibus qui possident aurum, & replent domos suas argento: Aut sicut abortiuum absconditum non subsisterem, vel qui cõcepti non viderunt lucem. Ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requieuerunt fessi robore. Et quondam victi pariter sine molestia, non audierunt vocem exactoris. Paruus & magnus ibi sunt, & seruus liber à domino suo. Audi humanæ vitæ examinatore: Et dixi in corde meo, Si vnus & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest, quod maiorem sapientiæ dedi operam? Locutusq; cum mente mea, animaduerti quòd hoc quoque esset vanitas. Non enim erit memoria sapientis similiter vt stulti in perpetuum, & futura tempora obliuione cuncta pariter operient: moritur doctus similiter & indoctus. Nulli verò ætati certum esse vitæ spaciū aut mortis effugiū, quis non videat? Tu igitur surge & vade in domum tuam, & in ipso introitu pedum tuorum in urbem, morietur puer, & planget eum omnis Israel, &

- Ez: ch. 32. *sepeliet. Sed neque conditioni ulli (præter ea quæ Iobus commemorabat) Fili ho-*
minis, cane lugubre super multitudinem Aegypti: & detrahe eam ipsam, & filias
gentium robustarum ad terram ultimam cum his qui descendunt in lacum. Quo
pulchrior es? descende, & dormi cum incircumcisis. In medio intersectorum gla-
 Iob 30. *dio cadent: Gladius datus est, attraxerunt eam, & omnes populos eius. Scio quia*
 Heb. 11. *morti trades me, ubi constituta est domus omni uiuenti. Et plures sacerdotes fa-*
cti sunt, iccirco quòd morte prohiberentur manere.
- XII. *Duos tantum inter antiquos extra communia exempla ponendos, diuina ex-*
cepit historia: Hanochum unum, quem à Deo sublaturum nõ apparuisse accepimus.
Hunc tamen suum quoque inter mortales uiuendi finem habuisse, ita significa-
 20. *uit Moses. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni;*
 21. *& ambulauit cum Deo, & non apparuit: quia tulit eum Deus. Idemq; paulo ante*
 Heb. 11. *dictus postquam genuit Mathusalam uixisse trecentis annis. Vnde apparuit sub-*
 Eccli. 44. *latus, & in resurrectionis testimoniũ exemplumq; omni posteritati apud Deum*
seruatus. Fide Henoch translatus est ne uideret mortem: & non inueniebatur,
 48. *quia transtulit illum Deus: ante translationis enim tempus testimonium habuit*
 Ibidem *placuisse Deo. Henoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, ut det gētibus*
 20. *pœnitentiam. Nemo natus est in terra qualis Henoch, nam ipse receptus est à ter-*
 21. *ra. Alterum uerò testem posterioribus, hoc est, legis, et a tibus Heliam constitu-*
 22. *tum legimus. Qui receptus est in turbine ignis in curru equorum igneorũ. Qui*
 23. *inscriptus es in iudicium temporum lenire iracundiam Domini, conciliare cor*
 24. *patris ad filium, & restituere tribus Iacob.*
- XIII. *Sed quonam tempore, quo pacto hominem inuasura sit mors, nullis mortalibus*
natura indicauit, quamquam breuis uita sæpius admonitis. Nonnullis enim ad
 P sal. 67. *senectam usque differtur, alius in ipsa uita acerbitate, quibus aliàs tardior ven-*
 Iob 36. *tura fuerat, ob impietatem tamen præceps incidit; nonnullis maturior accidit,*
 20. *non ex voto aut sententia, sed ex diuina prouidentia censura. Et Domini Domini*
 21. *exitus mortis. Indicabit eis opera eorum, & scelera eorum, quia uolenti fuerūt.*
 22. *Reuelabit quoque aurem eorum, ut corripiat, & loquetur, ut reuertatur ab ini-*
 23. *quitate. Si audierint & obseruauerint, complebunt dies suos in bono, & annos*
 24. *suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium, & consumentur*
 25. *stultitia. Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cum uin-*
 26. *cti fuerint. Morietur in tempestate anima eorum, & uita eorum inter effemi-*
 Ibid. 11. *natos. Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio, &*
 20. *dolores diuidet furoris sui? Erunt sicut palea ante faciem venti, & sicut fauilla*
 21. *quam turbo dispergit. Deus seruabit filius illius dolorem patris: & cum reddide-*
 22. *rit, tunc sciet. Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore omnipoten-*
 23. *tis bibet. Quid enim ad eum pertinet de domo sua post se? & si numerus mēsum*
 24. *eius dimidiatur? Numquid Deum docebit quissiam scientiam, qui excelsos iudi-*
 25. *cat? Iste moritur robustus & sanus, diues & felix. Viscera eius plena sunt adipe,*
 26. *& medullis ossa eius irrigantur. Alius uerò moritur in amaritudine anima sua*
 27. *absque ullis opibus: & tamen simul in puluere dormient, & vermes operient*
 P sal. 14. *eos. Viri sanguinũ & dolosi non dimidiabunt dies suos. Ne impie agas multum,*
 Eccl. 7. *& noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo. Si ergo non uigilaueris, uen-*
 28. *iam ad te tamquam fur, & nescies qua hora ueniam ad te.*
- XIII. *Quæ mortem consequuntur cuncta, alia quidem caput ipsum mortui hominis*
 Cōsequētia. *attin-*

atingunt, alia verò eos, quos in vita caros habuit. Hac prius breuiter, illa postea indicamus. Propinquos & amicos dolor luctusq; primum: & si fideles constantesq; fuisse contigerit, perpetuum deinceps desiderium occupat. Fratres vestri, & omnis domus Israel plangent incendium, quod Dominus suscitauit. Sa-
 muel autem mortuus est, & planxit eum omnis domus Israel. Apprehendens autem David vestimenta sua, scidit: omnesq; viri qui erant cum eo, & planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam super Saul, & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, & super domum Israel, eo quòd corruisset gladio. Dixit autem David ad Ioab, & ad omnem populum qui erat cum eo, Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner: Porro rex David sequebatur feretrum. Cumq; sepelirent Abner in Hebron, leuauit rex David vocem suam, & fleuit super tumultum Abner, fleuit autem & omnis populus. Huiusmodi namque tempus plangendi esse sapientissimus ille indicauerat. Supra mortuum plora, defecit enim lux eius. Modicum plora super mortuum, quoniam requieuit: luctus mortui septem dies. Hec dicit Dominus, Vox in excelso audita est lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis ex desiderio, quia non sunt.

Mortui verò hominis corpori ac membris quæ eueniunt, illa, eiusmodiq; alia sunt, tabes, corruptio, vermes, ac tandem puluis ille, ex quo primum constitisse datum. Qui tetigerit cadaver hominis, & propter hoc septem diebus fuerit immundus: aspergetur ex hac aqua [ibidem præscripta] die tertio & septimo, & sic mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari. Omnis qui tetigerit humana anime morticinum, & aspersus hac commixtione non fuerit, polluet tabernaculum Domini, & peribit ex Israel. Et sepelient eos domus Israel, ut mudent terram septem diebus, & sapientissimus gentium, Qui quasi putredo consumendus sum, & sicut vestimentum quod comeditur à timea. Si sustinero, infernus domus mea est, & in tenebris strauit lectulum meum. Putredini dixi, pater meus es: mater mea & soror mea, vermibus. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendero in corruptionem? Diues & pauper simul in puluere dormient, & vermes operient eos. Rex hodie est, & cras morietur. Cum enim morietur homo, hereditabit serpentes & bestias, & vermes. Memento quaeso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Hoc scio à principio ex quo positus est homo super terram, Quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocrite ad instar puncti. Si ascenderit vsque ad calum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit: Quasi sterquilinum in fine perdetur, & qui eum viderant, dicent: Vbi est? Velut somnium auolans non inuenietur, transiet sicut visio nocturna. Oculus, qui eum viderat, non videbit: neque vltra intuebitur eum locus suus. Filij eius atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum. Ossa eius implebuntur vititiis adolescentie eius, & cum eo in puluere dormient. Deficiet (enim) omnis caro simul, & homo in cinerem reuertetur. Quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tanquam non fuerimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commouendum cor nostrum: quia extinctus cinis erit corpus nostrum. Hic humana superbie & insolentie fructus, & impura carnis corruptiq; sanguinis exitus.

Nunc verò de spiritu pauca, alias autem oportunius plura dicenda. Ac primo quidem quæ sit humana sapientia vel stultitia potius de humana vita exitu

- sententia referre: deinde verò eandem veris diuini spiritus documentis explodere conueniet. Hoc est pessimum inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. vnde & corda filiorum hominum implentur malitia, & cõtemptu in vita sua, & post hæc ad inferos deducuntur. Quorum hæc cogitatio atq; oratio est. Nemo est qui semper viuat, & qui huius rei habeat fiduciam: melior est canis viuus leone mortuo. Viuentes enim sciunt se esse morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem: quia obliuioni tradita est memoria eorum. Amor quoque & odium, & inuidia simul perierunt, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur. Vade ergo, & comedere in letitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua. Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat. Perfructe vita cum uxore quam diligis, cunctis diebus vite instabilitatis tue, qui dati sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tue. hæc est enim pars in vita, & in labore tuo quo laboras sub sole. Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. Hæc illi suo sensu, moribusq; suis, de quibus scriptum est;
- Psal. 48. Hæc via illorum scandalum ipsis: & postea in ore suo complacibunt.
- Verum sententia hæc huiusmodiq; omnes à mendacij parente primo, tenebrarumq; architecto profecta maximum, vt sapiens ille aiebat, malum inter omnia quæ sub sole fiunt, pariunt & nutriunt: quale cauendum & auertendum veritas monet. Peccauimus ante Dominum Deum nostrum, & non credidimus, diffidentes in eum: & non fuimus subiectibiles illi, & nõ audiuimus vocem Domini Dei nostri, vt ambularem in mandatis eius, quæ dedit nobis. Atqui ille cum pœnas, imò cum pœnitentiam humano generi indicebat, non abolitionem comminatus dicitur, sed reuersionem, imò conuersionem etiam atq; redintegrationem, vt paulo antè explicabamus, eamq; mutationem non in toto homine futuram, sed in eam partem, quæ de terra fuerat efficta. Donec reuertaris in terram de qua assumptus es. Spiritum verò non ex terra factum, sed virtute sua à Deo inspiratum in imagine & ad similitudinem suam, quamquam illic non nominauerit, ipse reuertendi verbo complexus est. Namque reuerti eo dicitur aliquid vnde antea venerat. Venisse verò à Deo spiritum, iam clarè ostensum fuit: quare & post separationem ad idem reuersurum principium à quo profectum nouimus, & à sapientissimo rerum æstimatore didicimus. Et reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. Et qui dedit quod suum est, nõ perdere, sed repetere volet. Stulte, hac nocte repetent à te animam tuam, dictum est etiam imprudentis consilij homini. Et ille figulus, qui paulo antè de terra factus fuerat, & post pusillum reducit se, vnde acceptus est, repetitus anima debitum, quam habebat. Iustus, si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Quid autem vel apertius vel clarius illo supremi magistri testimonio? Factum est autem vt moretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahe. Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno. Eleuans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham à longè, & Lazarum in sinu eius. Hæc nunc de separatione & migratione spiritus obiter de morte differentibus corporis, aliàs nobis pluribus ac singulari argumento repetenda. An verò à corpore solutus spiritus redire ad hanc animantium regionem sine suo corpore possit, nulli dubium eorum qui legem à Deo latam nouerint, de sagis arcendis, quarum magico susurro mortuorum
- Eccles. 9.
- Baruch. 1.
- Eccles. 12.
- Luca 12.
- Sap. 15.
- Ibid. 4.
- Luc. 16.
- Leu. 10.
- Deut. 18.

tuorum cientur anima: inter quas aliquando magni illius Vatis animam solici-
 tatã & excitam atque conuentã legimus. Dixitq; Saul seruis suis, *Querite mihi* ^{1 Reg. 18.}
mulierem habentem pythoem, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam. Et di-
 xerunt serui eius ad eum, *Est mulier habens pythoem in Endor. Mutauit ergo*
habitum suum, vestitusq; est alius vestimentis, & abiit ipse, & duo viri cum eo,
veneruntq; ad mulierem nocte, & ait illi, Diuina mihi in pythone, & suscita mihi
quem dixeris tibi. Et ait mulier ad eum, *Ecce tu nosti quanta fecerit Saul, & quo-*
modo era serit magos & ariolos de terra: quare ergo insidiaris anima mea, vt oc-
cidar? Et iurauit ei Saul in Domino, dicens, *Viuit Dominus quia nõ eueniet tibi*
quicquam mali propter hanc rem. Dixitq; ei mulier, *Quem suscitabo tibi? Qui*
ait, Samuelem mihi suscita. Cum autem vidisset mulier Samuelem, exclamauit
 voce magna, & dixit ad Saul, *Quare imposuisti mihi? Tu es enim Saul.* Dixitq;
 ei rex, *Noli timere: quid vidisti?* Et ait mulier ad Saul, *Deos vidi ascendentes*
de terra. Dixitq; ei, *Qualis est forma eius?* Quæ ait, *Vir senex ascendit, & ipse*
amicus est pallio. Et intellexit Saul quod Samuel esset, & inclinauit se super fa-
 ciem suam in terra, & adorauit. Dixit autem Samuel ad Saul, *Quare inquietasti*
me vt suscitarer? Et ait Saul, *Coartor nimis: siquidem Philisthim pugnant ad-*
uersum me, & Deus recessit à me, & exaudire me noluit, neque in manu Prophe-
tarum, neque per somnia: vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciam. Et ait
 Samuel, *Quid interrogas me, cum Dominus discesserit à te, & trãserit ad amu-*
lum tuum? Faciet enim tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet
regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid: quia non obedisti
voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amatec: iccirco quod pateris, fecit
tibi Dominus hodie. Et dabit Dominus etiam Israel tecũ in manus Philisthim:
 Cras autem tu & filij tui mecum eritis: sed & castra Israel tradet Dominus in
 manus Philisthim. Quid igitur in hac questione responderi verè possit, hoc no-
 bis exemplum satis declarauit: quod num frequens, varumve sit, alterius fuerit
 loci disputare.

Illud verò præterea, quæ iam de mortis causis declarauimus, hoc loco dispicere ^{XVII.}
 commodum arbitramur, sit ne alia etiam ex morte utilitas, aliudve compediũ ^{Cui bono,}
 hominibus, contra etiam dispendium, & quibus suã vtrumuis accedat. Et quidem
 iis, quibus diuina correptio patienter ac prudenter excipitur, ac subitur, vel ex eo
 vilis & oportuna putanda fuerit, quod laborum ac perpetua in vita milita
 modum finemq; figat. In labore comedes ex ea cunctis diebus vita tua. In sudore ^{Gen. 3.}
 vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terrã, de qua sumptus es. Cumq; ^{4 Reg. 19.}
 venisset Elias, & sederet super vnã iuniperum, petiuit anime suæ vt morere-
 tur, & ait: Sufficit mihi Domine, Tolle animam meam: neque enim melior sum ^{1 Saiz 57.}
 quàm patres mei. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, & viri mise-
 ricordia colliguntur, quia non est qui intelligat: à facie enim malitia collectus est
 iustus. Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulauit in directione sua. Ob
 hanc etiam rem pretiosa in conspectu Domini mors sanctorũ eius. In malitia sua ^{Psal. 71 5.}
 expelletur impius, sperat autem iustus in morte sua. & Iobus, *Quare, inquit, ex-*
ceptus genibus? cur lactatus huberibus? Num enim dormiens silcrem, & somno
meo requiescerem: ibi impij cessauerunt à tumultu, & ibi requierunt fessi robore,
 & quondam victi pariter sine molestia, non audierunt vocem exactoris. ^{Iob 3.}
 Quare ^{Ibid.}
 misero data est lux, & vita iis qui in amaritudine animæ sumi? Qui expectant
 mortem,

- 21 mortem, & non venit, quasi effodientes thesaurum, gaudent vehemēter cū in-
 Eccli. 4. uenerint sepulchrum. Et humanarum arumarum subductor ille, Verti me ad
 22 alia, & vidi calumnias quæ sub sole geruntur, & lacrymas innocentium, & ne-
 23 minem consolatorem: nec posse resistere eorum violentiæ cūctorum auxilio de-
 24 stitutos. Et laudauī magis moriuos quā uiuentes, & feliciorē utroque iudi-
 Ibid. 41. caui, qui nondum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt. O mors, bonum est
 25 iudiciū tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto atate, &
 26 cui de omnibus cura est, & incredibili, qui perdidit sapientiam.
- XVIII. Et quidem, quamquā is, quibus vita hæc summum bonum existimatur, ideoq;
 Cui malo. gratissima est, dura atque horrenda putetur: tamen, quia peccandi finem affert,
 oportuna & utilis iure censenda: quippe malorum quodcumque minimum, idem
 & potissimum. Illud etiam non exiguum commodum, quod is qui improborum
 Eccli. 41. insolentia opprimuntur, à miseriis vel requies, vel contingit respiratio. O mors
 27 quā amara est memoria tua homini pacē habenti in substantiis suis, viro quie-
 Prou. 14. to, & cuius via directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum. In
 28 malitia sua expelletur impius: (de vita, interrupto malorū studio) sperat autem
 Isaiæ 14. iustus in morte sua. Et erit in illa die, cū requiem dederit tibi Deus à labore tuo
 29 & à cōcussione tua, & à seruitute tua qua ante seruisti, sumes parabolam istam
 30 contra regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, quieuit tributum?
 31 Contriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cadentem popu-
 32 los in indignatione, plaga insanabili, subiicientem in furore gentes, persequen-
 33 tem crudeliter. Conquieuit & siluit omnis terra, gausa est & exultauit: abietes
 34 quoque latata sunt super te, & cedri Libani: Ex quo dormisti non ascendit qui
 Psal. 9. succidat nos. Conuertantur peccatores in infernum, omnes gētes quæ obliuiscun-
 35 tur Deum. Quoniam non in finem obliuio erit pauperum, patientia pauperum
 36 non peribit in finem.
- XIX. Et corporis quidem mortem ex causa Deo vita auctore differri posse non am-
 Mors an differatur. bigimus, mortalium autem nemini vlla arte vitari effugive posse aut cōdonari,
 nusquam accepimus, præter eos quos beneficij aut muneris cuiuspiam singularis
 4 Reg 10. providentia rarissimos in omni atate seruatos nouimus. Et factus est sermo Do-
 37 mini ad Isaiam dicens: Reuertere, & dic Ezechia duci populi mei, Hæc dicit Do-
 38 minus Deus Dauid patris tui, Audiui orationem tuam, & vidi lacrymam tuam;
 39 & ecce sanauī te. Die tertio ascendes templum Domini, & addam diebus tuis
 Eccli. 48. quindecim annos. In diebus ipsius [Isaiæ] retro rediit, & addidit regi vitam.
 Constitutam verò ac decretam per Deum vitæ ac mortis conditionem hominibus
 An effugiat. eludi aut inuerti, aut alio effugio deuerti nō posse multis obseruare est exemplis.
 Ierem. 38. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel, Si profectus exieris ad principes
 40 regis Babylonis, viuet anima tua, & ciuitas hæc non succendetur igni: & saluus
 41 eris tu, & domus tua. Sin autem non exieris ad principes Babylonis, tradetur ci-
 42 uitas hæc in manus Chaldaeorum, & succendent eam igne: & tu non effugies de
 Psal. 48. manu eorum, & quod iam recitatum est, Frater non redimit, redimet homo, non
 Psal. 88. dabit Deo placationem suam, & pretium redēptionis animæ. Quis est homo qui
 43 viuet, & non videbit mortem: eruet animam suam de manu inferi?
- Verum enimverò quamquam effugere mortem homini mortali non cōtingat,
 in tempore tamen & cum modo ac ratione deprecari fas antiqui iudicarunt, ita
 quidem si id ex pietatis ac diuinæ gloriæ atq; publicæ hominum utilitatis re sit.

Ita Ezechiam deprecatum accepimus; ita delectum ac dilectum Deo regem canentem audimus: Clamaui ad te Domine, tota die expandi manus meas. Numquid mortuus facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & consitebuntur tibi? Numquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione? Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra oblivionis? & Misere mei Domine, quoniam infirmus sum: sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Psal. 87. Ibidem. 6.

Iisdem autem causis pro alterius salute & vita prorogatione vota publicè ac priuatè suscipiuntur: quæ non rarò impetrasse visa, nisi aliàs vel diuina iustitia, vel personarum usus aut demeritum intercesserit. Quare & consultum: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesie, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & si in peccatis sit, remittentur ei. Et centurionis cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus: qui illi erat pretiosus. Et cum audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum ut veniret, & saluaret seruum eius. At illi cum venissent ad Iesum, rogabant eum sollicitè, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes; diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. IESVS autem ibat cum illis. Et Paulus Epaphroditum Philippensibus ac sibi diuino beneficio restitutum gratulatus ait: Masius erat propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam infirmatus est vsque ad mortem: Sed Deus miseratus est eius, non solum autem eius, verum etiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino. Iacob. 5. Luc. 7. Phil. 2.

Vtilissimam autem mortalibus omnibus & oportunam semper mortis recordationem ad humana stultitiæ insolentiam comescendam, sacra oracula docent: modo sapienter atque piè id fiat, & non, ut stultorum sentit vulgus, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Nolite seduci: Corrupti enim bonos mores colloquia mala. Euigilate iustè, & nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent. Quibus huiusmodi recordatio calcar ad scelus addit. Verum piis illa commendatior. Dixisti, Conuertimini filij hominum: quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesternæ, quæ præterit, & custodia in nocte, quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat, vespere autem decidat, induret, & areseat. Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitatem nostram in conspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur. Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij: in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuens cogitat quid futurum sit. Cor sapientum ubi tristitia est, & cor stultorum ubi letitia. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Et cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium pro omni abscondito, siue bonum siue malum sit. XX. Breuitas vitæ recolenda. 1 Cor. 15. Psal. 89. Eccles. 7. Eccles. 12.

Eos, qui in hac mortalium viuentium terra esse desiere, & mortui dicuntur, tamen Deo non desisse existimandos & ratio & sapientia docet. Namque nihil omnino singularitati atque omnipotentie Dei deesse potest: nulla mors cum vita est. Deum autem vitam æternam esse constat: quare & omnium, qui vixerint, vitam, XXI. Mortui Deo viuunt.

vitam, quamquam in terris desideratam, apud eternam illam non minus reperi-
 Ecclef. 1. ri intelligimus, quam fluminum praelapsas aquas apud Oceanum. Omnia enim
 3 Reg. 11. flumina in mare tendunt, & mare non redundat: & ad locum, vnde exeunt flu-
 4 Reg. 3. mina, reuertuntur vt iterum fluant. Hinc illa atque illis affinia documenta. Ve-
 Ezech. 14. rumtamen in diebus tuis non faciam, propter David patrem tuum: de manu filij
 Luca 20. tui scindam illud: nec totum regnum auferam, sed tribum vniam dabo filio tuo,
 propter David seruum meum, & Ierusalem quam elegi. Noluit autem Dominus
 22 disperdere Iudam propter David seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi
 lucernam & filijs eius cunctis diebus. Et si fuerint tres viri isti in medio eius,
 Noë, Daniel, & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas. & Quia vero
 22 resurgant mortui & Moses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum
 22 Abraham, & Deum Isaac, & Deum Iacob. Deus autem non est mortuorum, sed
 22 viuorum: omnes enim viuunt ei. Respondentes autem quidam scribarum dixe-
 22 runt ei, Magister bene dixisti.

XXII.

Vt multos ex grauissimis morbis ac mortis discriminibus ereptos, & ex portis
 mortis vitæ ac sanitati restitutos in sacris historijs & actis reperire & allegare
 est: ita etiam nonnullos post mortem ad huius mortalis vitæ vsuram etiam anti-
 quis temporibus restitutos accepimus: & ex cõsequenti intelligimus, diuinæ vir-
 tutis id opus esse, neque cum spiritus & corporis humani natura ita pugnare, vt
 nullo modo fieri possit: cum perinde integrum sit Dei virtuti, spiritum non ita
 pridem profectum ad suum corpus nondum in pulueres redactum reuocare, &
 Iob 19. corporis puluerem in pristinam reformare carnem: vt ille credens canebat, Et
 22 rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum:
 3 Reg. 17. quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspiciuntur sunt, & non alius. Factum
 22 est autē post hæc, ægrotauit filius mulieris matris familias, & erat languor for-
 22 tissimus, ita vt non remaneret in eo halitus. Dixit ergo ad Eliam, Quid mihi &
 22 tibi vir Dei? ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interfi-
 22 ceres filium meum? Et ait ad eam Elias, Da mihi filium tuū. Tulitq̃, eum de sinu
 22 eius, & portauit in cœnaculum vbi ipse manebat, & posuit super lectulum suum.
 22 Et clamauit ad Dominum, & dixit, Domine Deus meus, etiāne viduam apud
 22 quam ego vtrūque sustentor, afflixisti, vt interficeres filium eius? Et expandit
 22 se, atque mensus est super puerum tribus vicibus, & clamauit ad Dominum, &
 22 ait, Domine Deus meus, reuertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et
 22 exaudivit Dominus vocē Eliæ: & reuersa est anima pueri intra eum, & reuixit.
 22 Tulitq̃, Elias puerum, & deposuit eum de cœnaculo in inferiorem domū, & tra-
 22 didit matri suæ, & ait illi, Ecce viuuit filius tuus. Huiusmodi autem mortuorum
 restitutionem non sine causa fieri existimandum, sed ad veritatis diuinæ veraq̃,
 pietatis ac doctrinæ faciendam firmandamq̃, fidem: quod & mulier ista agnoscēs
 22 prædicauit. Et ait mulier ad Eliam, Nunc scio quoniam vir Dei es tu, & verbum
 22 Domini in ore tuo verū est. Id vero nulla naturæ virtute aut humana arte con-
 stare posse vates ait, Frater non redimit, redimet homo. Vnde intelligimus sobius
 Dei esse hoc opus. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.
 Sed quamquam Dei donum beneficiumq̃, sit, fidei tamen precem sollicitationemq̃,
 exigit: cuius ad maxima quæque impetranda, multa & prompta apud Deum gra-
 tia est: sic enim & Helisei Vatis prece & opera Sunamitidi hospitiæ puerum quo-
 que restitutum legimus: cuius mulieris magnam probatamq̃, fidem, vbi longiore
 narra-

narratione Spiritus sanctus indicauit, sic demum victricem declarauit. Cumq[ue] 4 Reg. 41
 venisset ad virum Dei in montem, apprehendit pedes eius: & accessit Giezi, vt
 amoueret eam. Et ait homo Dei: Dimitte illam, anima enim eius in amaritudine
 est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi. Quæ dixit illi, Numquid
 petiui filium à domino meo? numquid non dixi tibi, Ne illudas me? Et ait ille ad
 Giezi, Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Si
 occurrerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respon-
 deas illi: & pones baculum meum super faciem pueri. Porro mater pueri ait, Vi-
 uit Dominus, & viuit anima tua, non dimittam te. Surrexit ergo, & secutus est
 eam. Giezi autem præcesserat ante eos, & posuerat baculum super faciem pueri,
 & non erat vox, neque sensus: reuersusq[ue] est in occursum eius, & nunciauit ei,
 dicens: Non surrexit puer. Ingressus est ergo Eliseus domum, & ecce puer mor-
 tuus iacebat in lectulo eius: ingressusq[ue] clausit ostium super se, & super puerum,
 & orauit ad Dominum. Et ascendit, & incubuit super puerum: posuitq[ue] os suum
 super os eius, & oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: &
 incurauit se super eum, & calefacta est caro pueri. At ille reuersus de ambula-
 bat in domo semel huc atque illuc: & ascendit, & incubuit super eum: & oscitauit
 puer septies, aperuitq[ue] oculos. Et ille vocauit Giezi, & dixit ei, Voca Sunamiti-
 dem hanc. Quæ vocata, ingressa est ad eum. Qui ait, Tolle filium tuum. Venit il-
 la, & corruit ad pedes eius, & adorauit super terram: tulitq[ue] filium suum, & egres-
 sa est, & Eliseus reuersus est in Galgala. Atque puer ille vitalis redditus era-
 tem vixisse commemoratur. Rex autem loquebatur cum Giezi puero viri Dei, 4 Reg. 8.
 dicens: Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliseus. Cumq[ue] ille narraret regi
 quomodo mortuum suscitasset, apparuit mulier cuius viuificauerat filium, cla-
 mans ad regem pro domo sua, & pro agris suis. Dixitq[ue] Giezi, Domine mi rex,
 hæc est mulier, & hic est filius eius quem suscitauit Eliseus. Et interrogauit rex
 mulierem: quæ narrauit ei. Tantum ad maxima beneficia exoranda viuua homi-
 num fides valet: qua curante, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Heb. 11.
 Quin & prophetice virtutis & auctoritatis testimoniū Elisei Vatis iam vita
 functi, atque ad eò sepulchri contactis ossibus alterius hominis cadauer reuixisse
 nouimus. Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, & proie- 4 Reg. 13.
 cerunt cadauer in sepulchro Elisei: quod cum tetigisset ossa Elisei, reuixit ho-
 mo, & stetit supra pedes suos. In vita sua fecit monstra Eliseus, & mortuū pro-
 phetauit corpus eius. Christiani quoque Euangelij veritatem quamplurima te-
 stata signa accepimus, inter alia verò plures recens mortuos, atq[ue] Lazarum iam
 tabi ac putredini proximum, vitæ redditos. Euntes predicare, dicentes, quia ap- Mat. 10.
 propinquauit regnum calorum: Infirmos curate, mortuos suscite. Et conuoca-
 uit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesum, dicens: Tu es qui venturus
 es, an aliū expectamus? In ipsa autē hora multos curauit à languoribus & plagis
 & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum. Et respondens dixit illis: Eun-
 tes renūciate Ioanni quæ audistis & vidistis, quia cæci videt, claudi ambulat, le-
 prosifundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur. Quæ
 verò huius diuinæ in Euangelio virtutis exempla & signa illustra extiterint,
 apud Euangelistas & in Apostolorū actis recēdere cuius in promptu fuerit. Nam
 de iis qui post Iesum Christum quamprimum mortuum extiterē, & iis qui cum
 ipso è mortuis extante surrexerē, alia in aliumq[ue] locum referenda ratio est.

XXIII.

Porro quæ humano corpori vitæ iam defuncto accedere externa possunt, pro vario gentium ritu, vel pro temporum atque locorum alia atque alia sorte quocumque modo & quocumque in genere sint, obstare non valent quo minus corruptio intersit, & quod GHAPHAR fuerat, in antiqui redigatur GHAPHAR. Quia pulvis es, & in puluerem reuerteris. Sunt autem ea huiusmodi: vel relinquitur corpus integrum, & ita terra obruitur: vel in specu conditur, vel aliàs in aëre suspensum putrescit; vel aquis immergitur, aut rogo impositum ardet. Id per quoscumque ex viventibus curetur, natura quidem parum, pietatis autem hu-

1 Reg. 31.

maniq; officij non parum referre existimandum. Facta autem die altera venerunt Philisthiim vt expoliarent interfectos, & inuenerunt Saul, & tres filios eius iacentes in monte Gelboe, & cum armis. Et miserunt in terram Philisthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templo idolorum, & in populis. Et posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus verò eius suspenderunt in muro Beth-san. Quod cum audissent habitatores Iabes Galaad quacumque fecerant Philisthiim in Saul, surrexerunt omnes viri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte, & tulerunt cadauer Saul, & cadauer filiorum eius de muro Beth-san, veneruntq; Iabes Galaad, & combusserunt ea igni, tuleruntq; ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes, & ieiunauerunt septem diebus. Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid. Qui mortui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes; qui autem mortui fuerint in agro, vorabunt eos aues cali. Complura etiam mortuorum corpora alij sepeliunt mortui.

3 Reg. 2.

Ibid. 14.

Math. 7.

Cetera ad sepultura & funerum locum reseruamus.

XXIIII.

Ezech. 16.

Mortuorum hominum conditio & status terra infima siue inferior & nouissima; viventium verò terra hæc, in qua viui homines degunt, dicitur. Cum dero te urbem desolatam, sicut ciuitates quæ non habitantur: & adduxero super te Abyssum, & operuerint te aqua multa: & detraxero te cum his qui descendunt in lacum ad populum sempiternum: & collocauero te in terra nouissima, sicut solitudines veteres, cum his qui deducuntur in lacum, vt non habiteris. Porro cum dero gloriam in terra viventium, in nihilum redigam te, & non eris, & requisita non inuenieris. Illam maximus gentium philosophus huiusmodi describebat verbis. Antequam vadam ad terram umbrösam & opertam mortis caliginis: Terram miseriæ & tenebrarum, vbi umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitans. Hanc verò alteram idem de sapientia locutus, ita indicabat: Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter viventium.

Iob 10.

Ibid. 18.

Psal. 141.

DE MORTIS MORTE

breuis velitatio.

TERTIÆ cuiusdam mortis imaginem sacræ doctrinæ monumentis euoluendis reperire est: cuius arcanum seculis & generationibus celatum, tandè sanctis suis aperuit idem ipse Deus, qui consecrauerat. Huius nos mentione nunc faciemus; explicatione verò ad noua ætatis, id est, renouati mundi seculum referendâ censemus, cumq; satis primæ mortis cognita fuerint incommoda, de efficacia huius mortis virtute differendi commodum se se offerret, vt. vonemus, tēpus.

Dominus

Dominus voluit conterere eum in infirmitate: si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur: in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideo dispersit iam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est: ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit. Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius. Namq; promissum quondam, De manu mortis libero eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o mors, & morsus tuus, o inferne, consolatio abscondita est ab oculis meis. An ignoratis, quia quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Qui semetipsum exinanuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis.

SECUNDAE MORTIS MENTIO.

HORRENDUM illud superest & maximè miserum genus, cui secunda mortis titulum adscriptum legimus. Id verò quid sit, quibusnam, & quemadmodum accidat, nec nobis nunc indicare vacat, nec lectori capere oportu- fuerit, quoad à primæ mortis morte ac sepulcro latum gratulabundumq; reuerit concessum erit. Interim tamen hanc etiam mortem in rerum numero censitam, eandemq; cum horrore, detestatione, ac deprecatione commemorandam, doceri expedit. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: Non pro illo dico ut roget quis: Omnis iniquitas peccatum est, [Et hæc est mors prima] Et est peccatū ad mortem. Qui habet aurem audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Qui vicerit, non ledetur à morte secunda. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in his mors secūda non habet potestatem. Et infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda, & qui non inuentus est in libro vite [Verbo Dei, in quo vita erat, scriptus] missus est in stagnum ignis. Qui vicerit possidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius. Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatræ, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure: quod est mors secunda. Amen, amen dico vobis, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.

F I N I S.

A P P R O B A T I O.

Hæc insignis & elaboratissima Naturæ Historia, auctore Reuerendo Domino Benedicto Aria Montano, celeberrimo & doctissimo, quod S. Rom. Ecclesiæ relig. vel Regiæ Maiestati contrarium est, continet nihil: & propter eius vtilitatem, doctrinam, & dignitatem vtilissima est ut & imprimatur, & ab omnibus doctis legatur. Datum Antuerp. 1595. Non. Martij.

Henricus Sebertus Dunghaus S. T. Doct. Can. Antuerp-
lib. Censor.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.

MDLXXI.

721

184
6)

468

273

30

60

132

245

375

375

